
P. BERTII
COMMENTARIORVM
RERVM GERMANICARVM
Libri Tres.
Primus est Germaniæ veteris.
Secundus, Germaniæ posterioris, a KAROLO MAGNO
ad nostra vsq; tempora, cum Principum Genealogijs.
Tertius, est præcipuarum Germaniæ vrbium cum earum
Iconismis et Descriptionibus.
Amstelodami
apud Joannem Janssonium
Anno 1616.
RHENVS
DANVBIVS

DE GERMANIA.

ET iure & merito Romanæ præſidet arci
GERMANVS, mundi victor, & Imperij.
Romulus vt quondam vicit cum ſtirpe nepotum
Præcipuos populos, præcipuoſque duces,
Fortis ſic vicit GERMANVS fortia regna,
GERMANVS præſtans corpore, mente, manu.
Scilicet hoc verum eſſe docet Burgundio victor
Gallorum, natus ſtemmate Teutonico.
Francus GERMANVS probat hoc. Nortmannia diues
Ingenio probat hoc Galle ſuperbe tuo.
Longobardus adeſt victorum victor; & vltro
GERMANOS patres, inquit, honoro meos.
Sed priſcam linguam mutaui tempore longo,
Et mores ſumpſi Tuſcia docta tuos.
[illegible] ſtare parentes

ruſcum, Cl. Ciuilem Batauum, & in Imperatoribus Carolos, Ottones, Conrados, Henricos, Rudolphos, Fridericos, Maximilianos, teque adhuc ſpirantem MATTHIA AVGVSTE, qui tranſmiſſum ad Te per auos abauoſque Cæſares imperij decus non tam ſucceſſione, quam diuinis virtutibus tuis, fauente DEO & conſpirante ſacro Electorum collegio tuum feciſti. Tibi ego, & ſacro illi SEPTEMVIRALI conſiſtorio, PRINCIPIBVSQVE reliquis, & CIVITATIBVS maieſtati tuæ obnoxijs hoſce Commentarios meos cum ſumma veneratione offero, ſecutus exemplum virorum aliquot mei ordinis, Munſteri qui Carolo V, Rhenani qui Ferdinando Caroli fatri eiuſdem generis meditationes inſcripſere. Profiteor, me Germaniæ veſtræ debere, vt qui in ea annos aliquot moratus ſim. Si debitum hoſpitij non exſoluo, adfero tamen cum munere iſto ad ſoluendum gratam & prolixam voluntatem.

PETRVS BERTIVS.

BENIGNO

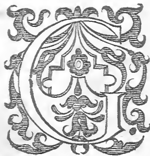
BENIGNO LECTORI.

OMMENTARIOS *nostros rerum Germanicarum, Lector, hic habes, Breuiarium duntaxat magni operis, & leuem delineationem: nam plenum perfectumq; opus non profiteor a me exhiberi: Quis enim in tam vasta regione, tot populis, vrbibus, Principibus, quot habuit olim habetque adhuc Germania possit omnia accurate? Primus liber continet ea quæ ad Germaniam antiquam pertinent. In ea primum historiam rerum ad Caroli Magni vsque tempora in ea gestarum proposuimus; subiecimus ei Chorographiam veterem, & recentium locorum cum antiquis collationem: atque hæc omnia succinctè, sine curiosa disputatione aut prolixa demonstratione: quam qui cupit, autor sim adeat erudissimos* D. PHILIPPI CLVVERI *De Germania antiqua libros. Secundus habet Germaniam posteriorem, & in ea Imperatorum Principumque stemmata, quorum in historia media, & recente mentio est, additis temporum quibus singuli vixerunt characterismis. Tertius habet vrbes præcipuas, aut eas, quarum hactenus potui typos nancisci, in quibus singulis origines & memorabiles casus proposuimus, habita etiam Episcopatuum ratione; vt constaret, per quos Ecclesiæ præcipuæ administratæ sint. Quatuor docet M. Varro in rebus omnibus notanda esse, Locum in quo quid agitatur, Tempus quo quid agitatur: Personas quæ res agitant; ac denique Actiones ipsas. Hæc nos quatuor ita & coniunximus & distinximus, vt sperẽ huius Commentarij ope vtiliter Historias Germanicas abs quouis legi posse. Te rogo, mi Lector, æqui hæc bonique consulas, & si qua in re conatus nostros iuuare potes, adiuues. Ex opere quippe collatitio constãt hæc talia; nec fieri potest, vt vnus habeat omnia. Gratum erit vrbes plures cum earum descriptionibus vndecumque accipere: Et polliceor, me, quæ accepero vulgaturum cum ingenua grataque eorum prædicatione qui hæc talia submiserint. Munsterum iuuarunt olim Reges, Principes, Episcopi, Respublicæ; & creuit opus in illis artium rudimentis, ex multorum symbola. Quid nunc fieri non debebat in hoc optimorum ingeniorum prouentu, & tanta iuuandi facilitate?*

AVGVSTE IMPERATOR, ELECTORES, PRINCIPES, CIVITATES,

INCLYTÆ GERMANICÆ NATIONIS.

ERMANIAM terram deſcribendam ſuſcipere, & in ea tot nationes armis animiſque inuictas, tot familias Illuſtres, tot claras vrbes, res eſt immenſi laboris, lectionis vero obſeruationiſque infinitæ. Quiſquis enim hoc cum aliqua publicæ vtilitatis ſpe adgreſſurus eſt, eum oportet amplam illam vaſtamque regionem modicis tabularum ſpatijs coarctatam ex arte delineare, & mutationes quæ vel in ea vniuerſa, vel ſeorſim in eius partibus aliquando euenerunt, oſtendere, Imperatorum Principumque familias per claſſes graduſque digerere, Eccleſiarum & Rerumpublicarum præcipuarum initia atque incrementa adnotare, ſeruatis temporum diſcriminibus; vrbes vero calamo ante delineatas ita orationis quodam veluti flore poſtea exornare, vt lector quaſi amœna peregrinatione per antiqua, media, vltima, perque remota pariter & præſentia circumductus, videatur ſibi etiam quæ non videt coram atque ante oculos poſita intueri. Opus varietate quidem ſua perplexum, ſed non minus vtile quam glorioſum. Nam primum, Quid iuuat Germanum eſſe, & præſtantiſſimæ regioni natales ſuos debere, ſi neſcias patriæ tuæ origines? quas terras incolas? quænam in ea, & quando, & per quos mutationes factæ ſint? Quem vero ad virtutem non exſtimulent tot illuſtrium Heroum exempla? Quem ad [illegible] diu[illegible] non rapiat regionis olim barbaræ, nunc præ omnibus to[illegible] regni[illegible] [illegible]ertim quum videt Chriſtianæ doctrinæ

hoc tantum bonum deberi? quæ vt admiſſa ſemel fuit, non tantum effecit, vt vana conticeſcerent priſcæ ſuperſtitionis numina, ſed ipſos quoque homines paullatim ad mitiorem vitæ modum formauit, vt & ſiluas quibus antea latebant exciderent, & artes humaniores diſcerent; & vrbes quæ nullæ fuerant, exſtruerent; & agros dumis horrentes excolerent, omnibus denique rebus lætiorem faciem inducerent: merito vt ad hanc regionis iſtius mutationem reſpexiſſe videri poſſit Sibylla, quum dixit,

Molli paullatim flaueſcet campus ariſta,
Incultiſque rubens pendebit ſentibus vua,
Et duræ quercus ſudabunt roſcida mella.

Si arma ſpectare libet, & ancipites bellorum caſus, inuicta hæc ſemper fuit. Nunquam illam Græcorum exercitus calcauere; nunquam Romanorum aquilæ debellauere: ipſa imo diu illorum armis exercita poſtquam vires ſuas noſſe cœpit & militaris diſciplinæ leges, auſa eſt non tantum Galliam, Italiam, Hiſpaniam, Pannoniam, Rhætiam, Noricum, Vindeliciamque, ſed etiam tranſmiſſo mari Britanniam & Africam bello adgredi, ac tandem de imperio Romano ad ſe transferendo conſilia agitare, alta quidem, ſed tam ſibi laudabilia quam toti Chriſtiano orbi ſalutaria. Recte enim mecum ſentiunt prudentiores plerique, Si ad Germanos non fuiſſet tranſlatum Romani imperij culmen, nullum futurum fuiſſe hodie in terris imperium Chriſtianorum. Proceritatem corporum in hac gente mirati ſunt iampridem Romani, prædicarunt C. Iulius, Tacitus, Vegetius, Marcellinus. Ingenij autem vis poſt admiſſum Chriſti iugum tanta in hac gente obſeruata eſt, vt ex eo artes omnes diſciplinaſque cum linguis exoticis feliciter didicerit, aliorum inuenta ex tenuibus initijs ad perfectionem prouexerit, quarundam vero artium a ſe inuentarū laudem merito ſibi adhuc depoſcat. Habent aliæ gentes in viris excellentibus quod oſtentent: at in Germanis grauitas, candor, fides, modeſtia, conſtantia, magnanimitas, non ſingulorum, ſed totius nationis bona ſunt. Fœdera religioſe, bella fortiter, pacem caute colere, inque ſecundis pariter & aduerſis modeſtia in magnanimitate temperare, Germanorum eſt. Laudant inter maximos Græci Alexandrum; ſed vnum. Romani paullo plures numerant, Auguſtum, & Traianum: G rma quam multos da Arminium Che-

ſcum.

INDEX LIBRI PRIMI.

)( )(

INDEX.

LIBER SECVNDVS.

LIBER TERTIVS.

Brema

I N D E X.

F I N I S.

PETRVS

P. BERTII

COMMENTARIORVM RERVM

GERMANICARVM

LIBER PRIMVS

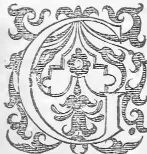
qui eſt

DE GERMANIA VETERE.

CAPVT I.

De nomine GERMANIÆ, *deque* TEVTONIS.

Lib. de Morib. German.

ERMANIÆ vocabulum non admodum antiquum eſſe, autor eſt Cornelius Tacitus, qui recens illud Romanis fuiſſe, & nuper auditum teſtatur, quum anteà veris & antiquis nominibus, nulla communi tot populorum appellatione dicerentur alij Marſi, alij Gambriuij, Sueui, Vandalij, Teutoni: CELTARVM quippe nomen quod Germanis interdum Græci tribuunt, commune ipſis fuit cum Hiſpanis, Gallis, Illyrijs, Britannis: quumque aliæ nationes omnes ſuis quæque appellationibus diſtinguerentur, Itali puta, Græci, Galli, Hiſpani, Scythæ; ſoli Germani in plures diuiſi gentes, commune tot populorum nomen perdiu nullum habuerunt, ſed pro gentium ratione dicti ſunt alij Friſij, alij Catti, alij Cimbri. Rurſum, quum reliqui Celtarum populi ſua haberent nomina, dicti enim ſunt Galli, Hiſpani, Illyrij, Britanni, ſola hæc natio quæ Celtarum omnium vt maxima ita etiam fortiſſima ſemper fuit, nullum habuit nomen, quo vel a Gallis cæteriſque Celtarum populis diſtingueretur, vel quod populis ſuis omnibus ſimili poſſet ratione communicare; donec tandem GERMANORVM

A nomen

nomen ipsi inuenere, atque illud adfinibus sibi populis omnibus tribuere, quod ipsum nomen posteà ad terram ipsam deriuatum fuit. Est enim Germanorum nomen Germaniæ nomine antiquius, neque populi a regione dicuntur; sed a populo regio ipsa nomen inuenit. Vnde autem hanc sibi gentes illæ appellationem desumpserint, ambigitur. Hoc certum est, *Man* lingua genti vernacula virum significare, *Mannen*, viros: vt videri possint dicti Germani quasi *Garmannen*: sunt enim fueruntque ab omni æuo masculi, bellicosi, fortes, animi & corporis magnitudine ac robore iuxta nobiles, qua etiam vocis originatione postea dicti fuere ex ijs quidam ALEMANNI, quod essent omnes virili pectore, talesque toto orbe haberi vellent; hoc enim sonat *Alle mannen*. Dionysius idcirco in sua periegesi eos vocat ἀρειμανεῖς, alius αἰθρογίγαντας, Nonnus ἐχέφρονας, ὀμβριμοθύμους, δορυθαρσεῖς, εὐπέληκας, ἀρηιφίλους. Alij tamen Germanos quasi *Weermannos*, vel *Guerremannos* dictos putant, quod sint apti prœlijs atque in bella prompti: nam *Weeren* est defendere, *Werren* rixari, contendere, pugnare, ex quo Galli adiectu litteræ suo more fecerunt *Guerram* pro bello; quod-

Notis in Tacitum. ipsum quoque Iusto Lipsio admisisse video. Sunt tamen qui malint a mutua fraternitate hoc ipsis nomen sumptũ: vocant enim etiam hodie seinuicem *Brutters*, hoc est, fratres siue germanos, neque vllo vtuntur in publicis priuatisque negotijs ad fidem conciliandam gratiore aut efficaciore incitamento; cuius etiam ex fœdere quod solenniter flore Liberi sanciunt arctior nexus est; ita enim confirmatam religiosissimè seruant: Contubernia quoque & sodalitates vocant *Brutterschaften* quasi fraternitates aut germanitates. Hoc ergo blando & amico nomine tanquam tessera verisimile est ipsos olim seinuicem ad fidem & societatem mutuam constrinxisse, siue pellẽdus ipsorum teris hon[illegible]ret, siue quærendæ alibi sedes armisque via inter ignotas gentes facienda: quumque initio proprijs distinctisque suarum gentium singuli vocarentur nominibus, posteà communi omnium appellatione dictos fuisse GERMANOS, nomine, vti initio dixi, a seipsis inuento. Videtur autem hæc sententia ipsius quoque Taciti testimonio confirmari posse: sic enim ille. *Quidam plures Deo ortos, pluresque gentis appellationes, Marsos, Gambriuios, Sueuos, Vandalios adfirmant, eaque vera esse & antiqua nomina. Cæterum Germaniæ vocabulum recens & nuper auditum, quoniã qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerint, tunc Tungri,* (sic lego cum Acidalio) *nunc Germani vocati sint: Ita nationis nomen non gentis eualuisse paulatim, vt omnes primùm a victore, mox a seipsis inuento nomine Germani vocarentur.* Quibus ex verbis, licet ea obscura sint, hæc mihi videor posse colligere. Primum, Germanorum nomen Romanis recens fuisse, hoc est, non tam vetus quam sint nomina vel Gallorum, Hispanorum, Scytharum; vel Marsorum, Sueuorum, Vandaliorum, Teutonorum; tametsi posteà ipso etiam Taciti æuo ita receptum fuerit, vt nullũ æquè. Deinde, Nomen istud ab ijs fluxisse, qui primi Rhenum transgressi Gallos expulerunt. Adhæc, Eos populos, (si vera est lectio apud Tacitum) fuisse Tungros, & ab ijs cæteros eodem nomine, posteà paullatim Germanos dictos fuisse, eo quod priore abolito, Germanorum nomen sensim eualuerit. Præterea, Tungrorum nomine gentem propriè designari, Germanorum nomine totam nationem. Postremũ, Eos ipsos primùm Tungros fuisse dictos a victore ob met[illegible], Germanos verò posteà nomine a semetipsis inuento: [illegible]ius ego orationis priorem partem, vt ingenuè quod res [illegible], profitear, non capio: posteriorem sic interpretor, v[illegible] a mutua fraternitate [illegible]ermani seipsos vocari voluerint. Quocircà sunt qui ab [illegible] ipsa fraternitate Bru-

ctèros

fuerant pollicici. Victor namque Drusus, equos, pecora, torques eorum, ipsosque etiam præda diuisit & vendidit; ac prætereà in tutelam locorum præsidia atque [illegible] vbique dispofuit, per Mosam flumen, per Albim, perque Visurgim, vbi & trophæa fixit, loco quem Ptolemæus Tabula quarta Europæ vocat ΤΡΟΠΑΙΑ ΔΡΟΥΣΟΥ. Ac per Rheni quidem ripam quinquaginta amplius castella direxit, vsque ad Oceanum, quæ ego *Burgos* vocata fuisse a Belgis crediderim, & creuisse paullatim ædificiorum hominumque frequentia, atque in magnum etiam populum coaluisse, qui posteà nomen acceperit Burgundionum. Hunc populum constat ex eo auctum potentia cum vicinis etiam gentibus bella gessisse, vtilemque fuisse Imperatori Valentiniano, quod se Romanorum progeniem esse iactarent. Talia ego castella fuisse suspicor, Roombugi, Rhenoburgi, Valkoburgi, Voorburgi, Lugduni & in ostio Fleuo ipsum illud castellũ Fleuum de quo in Tiberio fiet mentio. Neque aliam originem putat Lipsius esse tot insignium vrbium quibus Rheni ripa ornata est. Castella autem ista pacatis rebus in horreorum vsum posteà cessisse, testatur Ausonius in Mosella,

Latius Arctoi præconia persequar amnis,
Addam vrbes, tacite quas subterlaberis alueo,
Mœnsaque antiquis te prospectantia muris,
Addam præsidijs dubiarum condita rerum,
Sed modo securis non castra, sed horrea Belgis.
Addam felices ripa ex vtraque colonos.

Fecit quoque Drusus fossam admittendo in Salam Rheno, qui duobus a Sala miliaribus rectò cursu Batauiam inter Germaniãq; voluitur: Hæc ab ipso vocata est FOSSA DRVSIANA. Molem prætereà, quia Rhenum prono alueo in Galliam ruentem circa principiũ agri Bataui coëgit in oram Germaniæ ferri, vt ita maior aquæ vis fossæ illi Drusianæ inc[illegible]eret, profundiorq; fluminis inter Batauiã & Germaniã alueus munimento esset Romanis in Gallica ripa aut Batauorũ insula agentibus. Sed molẽ istam postea rerum potiente Vespasiano disiecit Ciuilis, effecitque vt amnis vetere cursu seruato sese iterum in Galliam effunderet Vahalimque aquis augeret. Sic ergo veluti abacto Rheno Batauiam omnem adseruit Germaniæ, visusque est insulam inter & Germaniam tractus omnis continentis habere speciem, qui Drusi opera disiunctus,a Germania, Galliæ factus fuerat pene conterminus. Sed præter alias commoditates consilium ego Druso fuisse puto, ex Vbijs quæ sedes belli erat, militem, si quãdo id vsus exigeret, per Vahalim nauibus in Oceanum tutò deducere: Nam quum videret nõ posse Chaucos & Cheruscos, terra, ob siluas & paludes inuias superari, statuit eos a tergo petere. Dextero autem Rheni alueo ferri illuc naues non poterant; quod & minor is esset, & Germanis nondum domitis vicinior, a quibus periculum ipsi erat. Ducta autem ea quam dixi, fossa, id consequutus est, vt nouo alueo naues per paludes ferri possent in Oceanum: Iniecta vero sub initium agri Bataui mole ea qua Rhenum a Gallica ripa abegit, hoc effecit amplius, vt Vahali vectæ naues inter socias gentes Batauorum, sine vllo periculo in Oceanum agi possent. Castellum quoque idem contra Barbaros ad Lupiæ & Alisonis confluenteis, aliudque in Cattis ad ipsum Rhenum exstruxit. Inuium prætereà & inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Atque hæc omnia Drusus: cuius tantus Germanos terror inuasit, vt matres liberos suos solo illiderent, mallentque ipsos vita quam libertate priuari. Perrupit ergo Drusus vsque ad interiora Germaniæ, & Visurgim transgressus omnia populando ad Albim vsque perrexit. Cur autẽ Albim non transmiserit, putat Stra[b]o, qui illis temporibus vixit, in caussa fuisse Augustu[m], qui exercitus incolumitatem

Notis in Tacitum. cteros quasi *Brutteros* appellatos putent, qu[illegible] [illegible]er non infimus est amicissimus mihi, dū vixit, Collerus. Ad tempus autem inditæ huius appellationis quod attinet, fatetur exsertè Lipsius, Cæsaris id æuo factum. Nos non veremur suspicari, id factum bello Cimbrico, quod quidem circa natalem incidit C. Cæsaris: finitum enim est vno ante anno quam ipse nasceretur: inditum verò ex eo, quod Teutonum legati imminentes Italiæ postularent sibi ac fratribus suis, ipsi *Brutteros* vocabant, terras vrbesque idoneas; quumque rogarentur, quinam illi fratres essent, responderint esse Teutonos, ipso etiam Mario, vt refert Plutarchus, nouitatem appellationis admirante. Illa igitur expeditione factum videtur, vt Teutonorum abolito nomine, ipsi postea ob mutuam inter se conspirationem, societatem, ac fraternitatem Germani Latinis vocarentur. Et quid mirum si ipsi procul patria, in alieno solo errātes, periculisque expositi (quibus malis augeri amicitiæ solēt) seipsos fratres vocauerint, quum rebus secundis istiusmodi titulos soleant inuicem deferre Respublicæ? Rhemi apud C. Cæsarem Suessonas vocāt fratres suos & consanguineos. Hædui se socios & hospites Pop. Romani: Et in veteri Inscriptione legitur, GENS BATAVORVM AMICI ET FRATRES ROM. IMP. Hanc igitur *Brutterorum* appellationem Romani verterunt in vocem Germanorum; & quos antea Teutonos vocauerant, eos cœperunt posteà appellare Germanos. Quæ res me inducit vt credam, apud Tacitum loco paullo ante citato pro Tungris legendum esse Teutonos: primùm, quia nulli vnquam Tungri ex Germania in Galliam traiecerunt, neque vllus est in Germania Tungrorum populus; [illegible]einde, quia quæ hic de Tungris narrantur, optimè conu[illegible]niunt Teutonis; a quibus co[illegible]tat Gallos suis sedibus [illegible]ulsos fuisse, quorumque no[illegible] [illegible] confugi illi Trans[illegible]henanarum gentium quæ Galliam [illegible]exauit, fuit impositum. Certè ante tempora C. Marij ignotæ terris fuere Germaniæ & Germanorum voces. Homerus enim Ipsorum nusquam me[illegible]ue Albis, neque Rheni, neque siluarum Germaniæ aut montium, quum Iberorum non semel faciat mentionem longius multò a Græcia dissitorum. Sed neque Herodotus illos memorat, neque Thucydides, neque Xenophon, neque vllus scriptorum veterum in historia rerum ante C. Cæsarem gestarum. Nam Γερμάνιοι qui leguntur in Clio, Persarū sunt populi ἀρότῆρες. Quæ verò apud historicos de Germanis aut Germania ante illa tēpora sub hisce appellationibus referūtur, ea κατὰ πρόληψιν capienda sunt; tanquam dicta de ijs qui posteà Germani appellati sunt. Tale illud est quod scribit Liuius, *Tarquinio Prisco regnante Germanorum manum favente Belloueso transscendisse Alpes:* manifesta enim est nominis aliquot post sæculis nati per anticipationem vsurpatio, præsertim quum aliter loqui non potuerit, quod & totius nationis nullum adhuc tunc temporis nomen esset, & ipse gentis eius quæ id fecerat propriū nomen ignoraret. Quapropter erroris deprehenduntur ij, qui contra manifestā autoritatē Taciti tradunt Germaniæ nomen esse vetustius, nimirum, quia legunt apud C. Cæsarem Rhemos profitentes, *plerosque Belgas ortos esse a Germanis, eosque Rhenum amnem antiquitus transductos propter loci fertilitatem ibi consedisse, & Gallos qui ea loca incolerent, expulisse:* volunt enim Rhemorum legati dicere, eos qui tunc temporis Germani vocabantur, olim transmisisse Rhenum, allectos soli vbertate, atque illic pulsis Gallis insedisse loca amni proxima: quumque illiipsi magna sint Belgarum pars, ijdemque pau[illegible]atim interiora quoque Galliæ inuaserint, me[illegible] cen[illegible] [illegible]ri posse, plerosque Belgas ortos esse a Germanis. Quid enim dixissent legati illi, aut quam vocem exprimendæ menti suæ adhibuissent, loquentes de rebus eo tempore gestis, quo

Margin notes: *In librum de Moribus Germ.* — *Lib V.* — *Commēt. 2. de bello Gall.*

mitatem famæ postponens maluit cis Albim t.tò rem gerere, quam traiecto amni famam ex periculo quærere. Καὶ πλείω δὲ γνώριμα ὑπῆρξεν, εἰ ἐπέτρεπε τοῖς στρατηγοῖς ὁ σεβαστὸς διαβαίνειν τὸν Ἄλβιν, μετιοῦσι τοὺς ἐκεῖσε ἐπανισταμένους. νυνὶ δ' εὐπορώτερον ὑπέλαβε στρατηγεῖν τὸν ἐν χερσὶ πόλεμον, εἰ τῶν ἔξω τοῦ Ἄλβιος καθ' ἡσυχίαν ὄντων ἀπέχοιτο, καὶ μὴ παροξύνοιτο πρὸς τὴν κοινωνίαν τῆς ἔχθρας. Sequuta est Drusi in Cattos expeditio, qui desertis suis sedibus, in Sicambrorum, fortè etiam Batauorum agrum sese effuderant. Postremum idem anno ab V C. DCCXLV, Te & T. Quintio Crispino Consulibus Cattorum fines ingressus, obuia quæque sternendo vsque in Sueuos peruenit: atque inde in Cheruscos conuerso itinere Visurgim iterum est transgressus. Cæterum ipsi illic agenti, multaque meditanti, ac de transmittendo flumine cogitanti, fertur se obtulisse conspiciendam mulier quædam supra humanam formam excelsa, vetans, ne vlterius imperij cupiditate progrederetur, quod iam & operum & vitæ ipsi terminus instaret. Perculsum ostento Drusum aiunt dum parat abitum prius extinctum esse, idque ex fractura, equo super crus eius collapso, trigesimo die quum id acciderat, quam ad Rhenum perueniret. Strabo eum obijsse scribit inter Salam & Rhenum. ἔστι inquit καὶ Σάλας ποταμός, οὗ μεταξὺ καὶ τοῦ Ῥήνου πολεμιῶν Δροῦσος ὁ Γερμανικὸς, ἐτελεύτησεν. Mortuo, Romæ inter honores delatum est, vt GERMANICVS diceretur; quem titulum postea Imperatores cæteri insignis votis periculisque petiuerunt. Ab hoc ergo moles eius belli translata est in Tiberium Neronem, qui peragratis Germaniæ partibus à Druso victis, etsi vix aliud quicquam præclare gesserit, quam quod Sicambros in Galliam traiecit, neque eos in Germania diutius stabulari permisit, tamen a Velleio Paterculo, impensius ipsius laudibus fauente, dicitur *sic totam perdomuisse Germaniam, vt formam penè stipendiariæ redegerit prouinciæ.* Hic ergo S. Ælio Cato & C. Sentio Coss. qui annus fuit quartus a natiuitate Domini, adoptatus ab Augusto, protinus missus est in Germaniam. Refert autem is quem dixi Paterculus, qui per annos nouem continuos præfectus sub Tiberio operum fuit, aut legatus, subactos ab eo Caninefates, Attuarios, Bructeros; receptos Cheruscos, transitum Visurgim, ac penetrata etiam vlteriora. Addit quoque supra fidem ista; *Perlustrata armis tota Germania est: Victæ gentes penè nominibus incognitæ. Receptæ Chaucorum nationes. Omnis eorum iuuentus, infinita numero, immensa corporibus, situ locorum tutissima, traditis armis, vnà cum ducibus suis septa fulgenti armatoque militum nostrorum agmine ante Imperatoris procubuit tribunal. Fracti Longobardi, gens etiam Germana feritate ferocior, quod nunquam anteà spe conceptum, nedum opere tentatum erat, ad quadringentesimum milliarium a Rheno vsque ad flumen Albim, qui Senonum Hermundurorumque fines præterfluit, Romanus cum signis perductus exercitus, & eodem classis quæ Oceani circumnauigauerat sinus ab inaudito atque incognito ante mari, flumine Albi subuecta, cum abundantissima rerum omnium copia exercitui Cæsaris se iunxit.* Quibus ista protinus subijcit. *Nihil erat iam in Germania quod vinci posset præter gentem Marcomannorum, quæ Maroboduo duce excita sedibus suis atque in interiora refugiens, cinctos Hercynia silua saltus incolebat. Is exercitum, quem LXX millium peditum, quatuor equitum fecerat, assiduis aduersus finitimos bellis exercendo, maiori quam quod habebat, operi præparabat. Eratque etiam eo timendus, quod quum Germaniam ad læuam & in fronte, Pannoniam ad dexteram, a tergo sedium suarum haberet Noricos, tanquam in omnes semper venturus, ab omnibus timebatur. Hunc ergo virum, & hanc regi[...]gredi quum statuisset,* Sentio Saturnino,

Lib. VII.

Epitome Liuij.

Lib. VII.

Lib. II.

nullum adhuc erat in natura nomen Germanorum? Hodie qui Gallica lingua populariter ista exponeret, diceret Belgas ortos esse ab Allemannis, quod quide[illegible]gius abscedat a vero, est enim Allemannorum nomé multo posterius, tamen pro vero a vulgo intelligitur: quia enim quos nos Germanos dicimus, Galli hodie Allemannos vocant, fit, vt verè ab istis gesta credantur, quæ multo ante gesta sunt, quam vel Germanorum vel Allemannorum nata in terris essent vocabula. Ex quibus omnibus hoc efficitur, GERMANORVM nomen ipsa regionis appellatione esse antiquius, neque vt Galli a Gallia, sic Germanos a Germania terra nomen suum traxisse, sed vocem istam primum de populis quibusdam vsurpatam fuisse, postea verò ipsi regioni cœptam esse accommodari, Præterea, Germanos Latina appellatione ex eo dictos esse, quod Romani quum intelligerent ipsos inter se *Brutterorum* hoc est fratrum nomine gaudere, vocem istam sua lingua expresserint, cuius rei ex eo quoque est fides, quod neque olim, neque nunc terra illa ab incolis suo idiomate vocata vnquam sit Germania; sed semper seruato primo nomine Teutonia, *Duytslandt*; sicut etiam incolæ ipsi non Germani, sed Teutoni, *Duytsmannen* semper appellati sunt. Teutonorum ergo nomen antiquius est, Germanorum recens: quique populi olim Rhenum transgressi Gallos expulerunt, vocatique sunt a gente vna & adhuc suo idiomate vocantur Teutoni, ij posteà a Latinis Germani dicti sunt. Ita scilicet apud rectorem orbis populum nationis nomen non gentis eualuit paulatim, & qui primum a victrice gente Teutoni, ij mox a seipsis inuento *Butterorum* nomine Germani Latinis vocati sunt. Sic enim Taciti locum interpretor cum bona doctorum venia. Quocircà errat Strabo qui illos ita nominatos putat, quod Gallorum essent persimiles: Διὸ, inquit, δικαιά μοι δοκᾶσι Ῥωμαῖοι τῦτο αὐτοῖς θέσθαι τ' ὄνομα, ὡς ἂν γνησίους Γαλάτας, φράζειν βυλόμενοι. γνησίοι γὰρ γερμανοὶ λέγονται κατὰ τὴν Ῥωμαίων διάλεκτον: nihil enim vel hodie vel olim magis dissimile, quam Germanus & Gallus, ipso etiam teste C. Cæsare, qui scribit, *Germanos multum a Gallorum consuetudine differre*, resque ipsa indicat, cœlum, solum, leges, moresque hominum plurimum distare inter se, nedum vt ob adfinitatem aliquam & indolis cum Gallis similitudinem dicti fuerint quasi veri & germani Galli. Recteque iudicauit Diuitiacus Hæduus, *non esse conferendum Gallicum cum Germano agro, neque illorum consuetudinem victus cum istorum consuetudine comparandũ.* Ad TEVTONOS verò siue TEVTONAS qod attinet, fuere illi Iugæuonum pars, Ptolemæus eos ad sinum Codanum locat, vltra Albim, non in insulis, sed in continente Germaniæ, vicinos Cimbris & Saxonibus. Plinius de ijs sic scribit, *Alterum Germanorum genus* (quinque enim esse dixerat) *sunt Iugæuones, quorum pars Cimbri, Teutoni, ac Cauchorum gentes.* Ac de his proprie capiendus est Martialis

Caustica Teutonicos accendat spuma capillos,
Captiuis poteris cultior esse comis.

Hosce ferunt desertis quondam sedibus suis vnà cum vicinis Cimbris, quod ipsorum terras inundasset Oceanus, Germaniam peragrasse, Galliæ partem pulsis indigenis obsedisse, Italiam adfectasse, magnaque parte a C. Mario cæsos fuisse. Exstant in Germania etiam nunc illius erroris vestigia in nomine Teutoburgi & saltus Teutoburgensis, in quo legiones Vari a Germanis oppressas narrat Cornelius [illegible]acitus. In Gallia quoque Aduaticorum oppidum quo[illegible]dam describit Cæsar egregriè natura munitum, cuius [illegible]ues *erant ex Teutonis pr[illegible]reati: qui quum iter in prouinciam Romanam atque Italia[illegible] facerent, impedimentis iis quæ sec[illegible]m agere ac portare n[illegible] poterant citra flumen Rhenum*

Lib. VII. | Commentar. 2. | Lib. IV. Cap. 1 | Lib. XIV. Epig. 26. | Lib. 1. Histor. | Commentar. 2.

Rhenum depositis, custodiam ex suis, ac præsidi[illegible] sex millia hominum reliquerunt. Hos, post aliorum obitum multos annos a finitimis oxagitatos, quum aliàs bellum inferrent, alias illatum defenderent, consensu omnium pace facta illum sibi domicilio locum delegisse. Ab iisdem quoque omnem Galliam vexatam conqueruntur alibi Remorum legati. Progressi longius iunctis sibi Tigurinis & Ambronibus miserunt haud multò post legatos in castra Silani tunc in Gallia agentis, vt Martius populus aliquid sibi terræ daret, quasi stipendium; cæterum vt vellet, manibus suis atque armis vteretur. Ea res suspecta Senatui multis de caussis, & exemplo atque euentu periculosa visa est. Placuit ergo finibus non Italiæ tantùm, sed etiam imperii Barbaros excludi. At illi exclusi responderunt, Quod nequirent precibus, se armis perituros. Pugnatum ergo est aliquoties ad Rhodanum. Ac primum quidem impetum ipsorum non potuit sustinere Silanus; non secundum Manlius; non tertium Q. Seruilius Cæpio. Omnes fugati exactique castris. Constat ea tempestate M. Aurelium Scaurum consularem captum atque interfectum fuisse; duos filios Consulis cæsos, octoginta millia Romanorum sociorumque trucidata, quadraginta millia calonum atque lixarum interfecta; vix vt ex omni exercitu decem homines qui miserum nuntium ad augendas miserias reportarent, superfuerint. Tanto verò exarserant victores odio Romanorum, vt nihil sibi de omni illa victoria superesse voluerint. Vestem ergo detractam discerpserunt, aurum & argentum in flumen abiecerunt, loricas disciderunt, phaleras equorum disperdiderunt, equos Rhodani gurgitibus demerserunt, homines laqueis collo ind[illegible]is ex arboribus suspenderunt: omnia, ut inquit Orosius, nova quadam atque insolita [illegible]secratione possumdede[illegible]unt. Missus adversus ipsos C. [illegible]arius quartum Consu[illegible] quum non auderet tot victorijs fer[illegible]ientem populum, ac [illegible]umero in-

Anno ab V.C. DCXLII.

Adi Liuium lib. LXVII. Flor. libr. III cap. 3. Sall. in [illegible]gur. [illegible]trop. li[illegible] V. Or[illegible] lib. V Dio[illegible]em, alios.

super & viribus maioré adgredi aperto Marte, mora cen[illegible]uit & arte bellum conficiendum esse. Continuit ergo milite[illegible] castris qua Isara & Rhodanus iunguntur, Teutonosque & Cimbros cum Tigurinis & Ambronibus toto triduo lacessentes Romanos, & circà vallum oberrantes, patienter tulit. Quod illi factum timori deputantes, ferociter admodum retrocessere, rogantes, num quid ad uxores suas Romæ mandatum vellent. Nec segnius quam minati fuerant, tripartito agmine per Alpes, ipsa scilicet Italiæ claustra ferebantur, quum Marius occupatis mira celeritate viarum compendiis, prævenit hostem, prioresque Teutonos sub ipsis Alpium radicibus adsecutus, in Gallia Narbonensi, ad Aquas Sextias collem occupauit qui campo & fluuio vbi hostes sese diffuderant, imminebat. Cumque exercitui eius aqua ad potandum deesset, querelisq; omnium fatigaretur, aquam quidem in conspectu esse respondit, sed eam ferro vindicandam. Consultone id egerit Imperator, an errorem in consilium verterit, dubium: certè necessitate aucta virtus, caussa victoriæ fuit. Primum igitur calones cum clamore in pugnam ruentes subsecutus Romanorum exercitus, mox iusto certamine compositis ordinibus bellum gerens, vicit Teutonos, tanta hostium strage, vt victor sitiensq; miles non plus aquæ biberit quam sanguinis Teutonorum. Quarto inde die productæ rursus vtrimque in campum acies vsque ad meridiem pene pari pugnauere discrimine. Sed vbi incalescente sole fluxa Barbarorum corpora in modum niuium distabuerunt, vsque in noctem cædes potius quam pugna protracta est. Ducenta millia armatorum in eo bello interfecta sunt, octoginta millia capta; vix tria millia fugisse referuntur. Regem quoq; ipsorum Teutobochum proximo in saltu comprehensum; cuius tantū fuit robur, vt quaternos senosque equos transsilire solitu[illegible] fuerit; tanta proceritas, vt Romam ductus in spectaculo

 trium-

triumphi super ipsa quoque trophæa eminuerit. Sublatis hoc modo Teutonibus conuertit se Marius in Cimbros qui per hiemem, quæ ipsas quoque Alpes altius [illegible] Tridentinis iugis in Italiam deuoluti descenderant, ac repulso fugatoque Q. Catulo Proconsule, qui fauces Alpium obsederat, & ad flumen Ahesin castellum a se editum deseruerat, insecuturi fugientes, flumen non ponte nec nauibus sed corporibus tranare adgressi frustra, ingenti tandem obrutum silua transiluere, seque in Venetiam effudere; vbi quos vis nulla aduersa domare potuit, vicit debellauitque voluptas. Soli enim cœlique clementia, ad hoc panis vsu carnisque coctæ, & vini dulcedine fracti, in patentissimo campo, quem Raudium vocant, cæsi ad vnum omnes Romanis armis concidere, non minore mulierum quã virorum pertinacia, quæ obiectis vndiq; plaustris atq; carpentis desuper quasi e curribus lanceis contisq; pugnabant. Post longum certamen, mulieres missa ad C. Marium legatione, libertatẽ & sacerdotium postulauerunt. Quumque petita non impetrassent, infantibus suis ad saxa collisis cunctæ sese ferro aut suspendio peremerunt; L. Florus ait eas suffocatis elisisque passim infantibus suis aut mutuis concidisse vulneribus, aut vinculo e crinibus suis facto, ab arboribus iugisque plaustrorum semetipsas suspendisse. Inuenta etiam est, quæ duos filios traiectis per colla eorum laqueis ad suos pedes vinxerit, & quum semetipsam suspendio morituram demisisset, secum illos traxerit occidendos. Tantum erat in Cimbris Romani nominis odium. Centum quadraginta millia virorum eo prœlio cæsa, sexaginta millia capta sunt. Duobus autem illis prœlijs trecenta & quadraginta milla occisa dicuntur, centum & quadraginta millia capta, absque innumera mulierum multitudine, quæ se suosque liberos fœmineo furore, vi autem & animo virili necauerunt. Tertia Tigurinorum manus quæ quasi subsidio Noricos insederat Alpium [illegible]ulos, in diuersa lapsi, fuga ignobili & latrocinijs euasere. Atque hic finis fuit tentatæ a Cimbris, Teutonibus, & Tigurinis Italiæ. Sed hactenus de GERMANORVM nomine, deque TEVTONIS ista sufficiant. Adscribã hoc loco verba Scaligeri ingeniosè admodum ita Germanos de se loquentes alicubi introducentis. *Nominis nostri & sanguinis auctor primus fuit* THVITSCH, *quæ vox nullius peregrinæ nationis interuentu contaminata, in hodiernam vsque diem durat. Hoc numen Terræ filium, sicut Etrusci Tagem, ita hunc putant maiores nostri, cuius proles fuerit* MAN. *Vnde etiam nunc apud nos, quemadmodum apud Hebræos, primi parentis nomen hominem significat.* Ac potest videri respexisse Scaliger ad illa Taciti, *Celebrant, Germani carminibus antiquis, quod vnum apud illos memoriæ & annalium genus est, Thaistonem Deum terra editum, & filium Mannum, originem gentis conditoresque.* Sed operæpretium est audire cætera eiusdem Scaligeri: *Erigite*, inquit *animos vestros* GERMANI *viri. Romanis ipsis vos hac in parte vel loquendi leges vel saltem principia atque elementa tradidistis. Nam quum illi nouos homines atque auorum obscuritate ignotos, Terræ filios appellarent, eosdem quoque* MANIOS *dixerunt. Hæc vestra vox est, vestrique conditoris: quæ si per vniuersam Asiam peruagata est, si ex Parthia atque Scythia in fortissimas nationes dimanauit, nullam video caussam, quin principis illius viri auspiciis in eas omnes regiones colonias vestras misisse, aut deduxisse videamini. Exstant adhuc vocabula vestimentorum, officiorum, principum, nationum. Est enim vestis Asiatica Doloman, q[illegible]si stolam viri dixeris. Audimus functiones atque operas T[illegible]rcimanorum, & Dragomanorum, qui sunt interpretes, & [illegible]alcimanorum, qui dicuntur obnunciatores. Habemus Varto[illegible]anos, Othomanos, & [illegible]limanos, regum atque imperatorum appellationes. Age ver[illegible], quot Prouinciarum ac regno-*

Epitaphio eorũ qui ad Viennam ceciderunt.

regnorum gloria sub hac denominationem floret, quanto impetu, quanto robore, quanta virtute fuerint Nortmanni, quanta bella exsecuti sint, quot potiti victoriis, quibus artibus Britannos, gentium omnium efferatissimos, ita domuerint, vt etiam nunc regant, dicere supersedeo. Et tamen hi vestri sunt. Quid Francimani, nonne è Franconia nostra orti atque egressi, in nouo imperio vetera nomina retinuere? Adhuc Alemani & Germani dicimur nos. Vbi facessant Grammaticorum nugæ: neque enim aut illi a Lemano, ut aiunt, lacu; sed quod Allenman a fortitudine interpretabantur; ita vt quiuis vir satis esse posset: aut Germanus Romanorum vox fuit, quasi quos Gallorum fratres dicerent: sed propterea, quod GER integrum atque incorruptum significaret. Nos qui neque hybridæ, neque insititii essemus, sed genuini, Romanis nomen nostrum dedimus, quo nos appellarent quod eramus: accepimus quo fingerent quod non essemus. Horum nepos Teuthus (vnde nostri TEVTHONES dicti sunt) tanta fuit sapientia, vt hoc ipsum nomen mutuati sint ij penes quos summæ diuinitatis opinio exstitisset. Ægyptij namque sapientissimum quemque Teuth vocitarunt: quemadmodum illum ipsum Mercurium cognomento termaximum ab iisdem nominatum memoriæ prodiderunt.

CAP. II.

De origine GERMANORVM: & quomodo, quibusque progressibus GERMANIA innotuerit sub C. Iulio Cæsare.

IN gentis ipsius primordijs demonstrandis non minor est obscuritas, Hebræi quippe originem ei tribuunt ab Aschenazo abnepote Noachi, filio Gomeri, nepote Iapheti: E[...] sunt qui in Hassiæ & Saxoniæ [...]minibus eius appellationis notent vestigia. Cimbros ijdem a Gomero ortos arbitrantur. Alijs ad Thogarman Aschenazem placet nobilissimæ gentis appellationem atque originé referre. Sed vt verum sit, plures aliquando ab vno homine preseminatos esse, qui aliqué locum insederit, nobis tamen hoc tempore recurrendum est ad multos qui regionem vastissimam occupauerint; neque enim putandum est, sicut initio totus orbis ab vno mare & vna fœmina, ita posteà regiones singulas ab vno hominum pari primum fuisse insessas, ex quo cæteri posteà orti sint: sed plures vnius ductu in has terras delatos, paulatim maiorem in numerum excreuisse. Taciti hæc sunt. *Germanos indigenas crediderim, minimeque aliarum gentium aduentibus hospitijsque mixtos, quia nec terra olim, sed classibus aduehebantur qui mutare sedes quærebant; & immensus vltra, vtque sic dixerim adversus Oceanus raris ab orbe nostro nauibus aditur. Quis porrò præter periculum horridi & ignoti maris Asia aut Africa aut Italia relicta Germaniam peteret, informem terris, asperam cœlo, tristem cultu aspectuque, nisi si patria sit?* Nam quod ille suo e solo ortos putat, fallitur. Non nascuntur e terra homines, vt blitum; sed per generationem ritu aliorum animalium eduntur; geniti verò posteà, si locorum vel angustijs vel iniquitate vrgeantur, quærunt alias habitationi sedes. Ac ingressos quidem aliunde testatur sermo, in quo vocabulorum multorum deprehenditur cum remotis etiam gentibus cognatio. Ego præter originem illam quam libris suis prodidit diuinus Moses, partim a Gallis eos ortos putem, partim a vicinis Pannonijs, Dacis, Scythis, alijsque populis conterminis. Neque ad hanc rem opus fuit mare classibus transmittere, inuitante locorum vicinia: Quantulum enim obstabat Danubius & Rhenus, aut montes paludesque quo minus occuparent permutarentque sedes promiscuas adhuc, & nulla regnorum potentia discretas? In has ergo terras delati suis posteà

De Moribus Germ.

posteà moribus vsi sunt, vitæque genus secuti horridius quam Galli, cultius quam Scythæ, medium seruauerunt inter illorum agilitatem istorumque austeritate[illegible] temperamentum: maximam partem lacte & pecore viuentes, multique, vt ait Cæsar, *in venationibus, quæ res & cibi genere, & quotidiana exercitatione, & libertate vitæ (quod a pueris nullo officio aut disciplina adsuefacti, nihil omnino contra voluntatem facerent) & vires alebat & immani corporum magnitudine homines efficiebat. In eam namque vitæ consuetudinem sese adduxerant, vt locis frigidissimis neque vestitum præter pelles haberent, quarum propter exiguitatem fiebat vt magna ipsis esset corporis pars aperta; neque alibi quam in flumine lauarentur. Neque verò ipsorum moribus turpius quidquam aut inertius habebatur, quam ephippijs vti, itaque ad quemuis numerum ephippiatorum equitum quamuis pauci adire audebant.* Hæc ergo prima istius populi origo. Quod autem Tacitus cœli inclementiam opponit, terrasque informes, id vero hodie rem rectè perpēdentibus in maxima Germaniæ parte longe aliter deprehenditur. Habet enim habuitque ea semper regiones amœnas, campos fertiles, valles fœcundas, cœlum satis clemens: nunc vero ita exculta est excisis siluis, vrbibusque varie prout fert loci opportunitas exstructis, vt nulli Europæ parti concedat. Non habet ea quidem Italiæ delicias, aut mollitiem Asiæ, sed nihil non habet quod ad vitæ necessarium vsum requiratur. Deinde maximam putauerunt olim Germaniæ interioris incolæ laudem esse, quam latissime a suis finibus vacare agros; itaque notat Cæsar, *vna ex parte a Sueuis circiter millia passuum sexcenta agri vacauisse suo tempore.* Etiam hodie Poloni & Moschi muniri patriam suam syluis & saltibus credunt; eoque minus diligentes sunt in ijs exstirpandis. Non debet autem naturæ imputari quod incolarum arbitrio fit. Quocircà non rectè Seneca, *perpetuam Germanis hiemem esse dixit, triste cœlum, solum sterile, nullas s[illegible] nulla domicilia, nisi quæ lassitudo in diem posuit; vilem & hunc quærendum manibus cibum: intecta corpora:* Fuit enim ab vltima hominum memoria semper habitata multisque populis & ciuitatibus ornata, præsertim quà Gallias spectat & Rhætiam: propter fluminum, & gentium cultiorum viciniam. *Vbiorum* quippe *ciuitatem amplam fuisse* narrat Cæsar, *atque florentem, vt fert captus Germanorum, ipsos quoque cæteris Germanis humaniores; propterea quod Rhenum attingerent multique ad eos mercatores ventitarent, ipsique propter propinquitatem Gallicis essent moribus assuefacti.* Cœpit autem Germania primum reliquo orbi innotescere sub Cæsare: Anno enim DCCX ab vrbe condita, C. CÆSARE & M. ANTONIO COSS. missi sunt a Senatu qui orbis vniuersi mensuram caperent, *insumtis*, vt ait Mela, *in eam rem annis* XXI *mensibus* V *diebus* IX. *Zenodoxo omnis Oriens dimensus est: Septentrionalis pars Theodoto, Meridiana Polycleto.* Neque dubium est, quin Germaniam tunc quoque Theodotus emensus sit, & ad Senatum retulerit suas obseruationes. Crediderimque Græcorum antiquissimos scriptores qui ante Romanos historiam soli post Iudæos condiderunt, pauca admodum de natione ista & terris obseruasse, occupatos rebus Asiæ Græciæque illustrandis, vel, quod verissimum est, populi ipsius contemptu. Notauit hoc in elogio Arminij Tacitus, cuius verba hæc sunt. *Canitur Arminius adhuc Barbaras apud gentes, Græcorum annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur.* Rari quoque ex amœnioribus illis locis ad ista inculta commeabant, vixque alia quam priuati compendij caussa. Nec tamen si rari, idcirco nulli, semper enim id aliqui fecere. Argumento est vetus illa de electro fabula: Nam quum hoc vix aliunde in Italiam & Græciam quam ex Germania deferretur, neque alibi in Germania gigneretur, quam in insulis Septentrionalibus, deferere ex illis locis homines aliqui per reliquam Germaniam

Commentar. 4. — *Lib. 1.* — *Annal. 2.* — *Lib. 1. ac Ferr. d.*

Lib. xxxvii. Cap. 2. niam itinere proficisci. Adscribam Plinij ver[ba]; *Pytheas autor est, Guttonibus Germaniæ genti accoli æstuarium Mentonomon nomine, spatio stadiorum sex millium: Ab hoc diei nauigatione insulam abesse Abalum: illo verò fluctibus aduehi* Cap. 3. *electrum; incolasque id proximis Teutonis vendere. Gignitur autem in insulis Septentrionalis Oceani, & a Germanis appellatur glessum: itaque & a nostris vna insularum ob id Glessaria appellata est, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austrauia a barbaris dicta. Affertur autem in Pannoniam maximè prouinciam: inde Veneti primùm, quos Græci Henetos vocant, rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes ab ijs circa mare Adriaticum. Pado verò adnexa, fabula videtur fuisse caussa. Porrò,* DC *fere m. p. a Carnunto Pannoniæ abest littus id Germaniæ ex quo inuehitur, percognitum nuper: vidit enim eques Romanus, missus ad id comparandum a Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc commercia & littora peragrauit.* Ex his perspicuum est electrum, quod in Eridano gigni creditum, apud Græcos & Romanos in pretio fuit, ex Germania allatum fuisse; quumq; illud multis ante Cæsarem sæculis Græci & Romani habuerint, debuisse multis quoque ante Cæsarem sæculis ex illa Germaniæ parte, quæ propemodum remotissima est, in Pannoniam & Venetiam mercatores transitum aliquem habuisse. Prætereà, post bellum Cimbricum constat tumultu seruili magnam Germanorum manum sumptis armis sese libertati adserere voluisse, quos Romana virtus confecit. Testatur id Cæsar commentario primo de bello Gallico, vbi milites suos animans aduersus Germanorum copias quas ducebat Ariouist[us], *Factum,* inquit, *eius hostis periculum patrum nostrorum memoria, quum Cimbris & Teutonis a C. Mario pulsis n[o]n minorem laudem exercitus, quam [ip]se Imperator meruisset. Factum etiam nuper in Italia seru[ili tu]multu, quos tamen aliquis vsus ac-* *[d]isciplina, quam a nobis acceperant, subleuauit.* Hi ergo quum [i]llo capti fuerint, inque Italia vixerint, non potest fieri vt omnino Germanos Itali etiam ante Cæsaris tempora ignorarint. Quod autem Vlyssem quidam opinantur longo illo & incerto errore in Oceanum Germanicum delatum adijsse has terras, Asciburgiumque ab eo institutum; aram quinetiam Vlyssi consecratam adiecto Laertæ patris nomine eodem loco repertam, monumentumque & tumulos quosdam Græcis litteris inscriptos in confinio Germaniæ Rhætiæque Taciti æuo exstitisse, id refutare hoc loco accuratius non libet, vtpote fabulis propius quum vero. Tacit. de Morb. Germ. Vlyssem enim in Oceano errasse, neque id ab Homero vspiam indicatum esse, non fit verisimile. Polybius certè autor grauissimus id falsum tradidit. Exstitisse tamen in Rhætia atque inferioribus etiam Germaniæ partibus inscriptiones forte Græcis littreis formatas, mirum non videbitur, cogitanti, litteras ab Ionibus primum ad Græcos, inde ad Latinos, Gallos, reliquosque Europæ incolas deriuatas; Gallos quoque in publicis priuatisque rationibus Græcis vti litteris solitos æuo Cæsaris. Et Germanos vsque ad Caroli Magni tempora non nisi Græcis litteris vsos esse, quum perdiu nullas habuissent: sed & Græcas Latinasque origines in multis Germanicis vocibus etiamnunc deprehendi, & in Heluetiorum castris tabulas Græcis litteris conscriptas repertas fuisse a C. Iulio Cæsare quum illic ageret, qui id ipsum quoque in sua Commentaria retulit. VVillichius, Cōm. in Tacit. Germ. Sed quid hæc omnia ad euertendum id quod ante diximus, Exactam Germaniæ notitiam, qualem quidem Geographia requirit & pollicetur, Græcis & Romanis, omnibusque adeo ad C. vsque Iulij Cæsaris tempora ignotam fuisse? Ratum igitur hoc esto, Germaniam non nisi Romanorum imperio cœptam cognosci, lustrari, accuratiusque describi. Non quod negauerim Italicos aut ... m Græcos m...

ob caussas suas vt reliqua totius orbis, ita etiam inuia istiu regionis penetrasse, compendij sui studio; scribit enim C. Iulius, Sueuos etiam suo sæculo mercatoribus [illegible] aditum concessisse, magis eo vt quæ bello ceperant quibus venderent haberent, quam quod vllam rem ad se importari desiderarent: neque etiam negare ausim, Germanos ipsos cum vicinis Gallis Rheno transmisso, aut cum Rhætis, Vindelicis, Noricis, Pannonijs traiecto Danubio merces suas commutasse, aut è tota gente vnum forte aliquem in Italiam aut Græciam aliquando delatum, aut denique vllam eius populi famam ad Romanos aut alias gentes peruenisse: sed quod non putem regionem distinctè cognitam descriptamque Græcis vel Romanis autoribus, priusquam C. Cæsaris armis aperiretur. Non debet autem casus aliquis, vel paucorum quorundam priuata sollertia hoc efficere, vt si pars aliqua Germaniæ alicui serò admodum visa fuit, credatur vniuersa scriptoribus publicis semper fuisse percognita. Describere enim regiones totas eius fere est, qui non eas vagabundus pererret, sed qui ad bellicam victoriarum laudem litterarum quoque studia adiunxerit: nam neque superari possunt sine armis, neque describi sine litteris. Etsi ergo fieri possit, vt ante C. Cæsarem Galli in Germaniam irruperint, transmisso amne, tamen quum destituti fuerint gloria litterarum, non potuerunt ea quæ viderunt monumentis librorum consecrare. Eadem aliarum gentium ratio est. Et quid mirum si Germaniam Romani minus nouerint, quum ne Galliæ quidem partem maximam habuerint ante C. Cæsaris tempora exactè cognitam? Quapropter Ariouistus rex Germanorum in Gallia agens, non est veritus C. Cæsari obijcere, *Se prius in Galliam venisse quam Pop. Romanum. Nunquam ante illud tempus exercitum Pop. Romani Galliæ prouinciæ* (quæ quidem minima eius pars erat) *finibus egres-* [illegible] *sibi vellet, cur* [illegible] *uas possessiones veniret?*

Cæsar Commentar. 2.

Prouinc[illegible] *suam esse hanc Galliam, sicut illam, Romanorum. Vt ipsi concedi non oporteret, si in Romanorum fines impetum faceret, sic item Romanos esse iniquos, qui in suo iure ipsum interpellarent.* Durauitque hæc Germanorum regionis ignorantia diu admodum apud Romanos; imò & semper: Nunquam enim eam totam bello vicerunt: nunquam in prouinciæ formam redegerunt, vix imò vsque ad Albim victricia signa vnquam protulerunt. Itaque in vetere Notitia Imperij non deprehendes Germaniã magnam. Quocircà verè Strabo, *Alexander*, inquit, *magnam nobis Asiæ partem aperuit, Borealia quoque Europæ vsque ad Istrum,* οἱ δὲ Ῥωμαῖοι τὰ ἑσπέρια τῆς Εὐρώπης ἅπαντα μέχρις Ἄλβιος ποταμοῦ τοῦ τὴν Γερμανίαν δίχα διαιροῦντος: *Romani verò occidentalem omnem Europæ partem aperuere vsque ad Albim, qui Germaniam mediam intersecat.* Ex quibus apparet, etiam Strabonis æuo (vixit autem ille sub Augusto & Tiberio) ab Albi orientem versus incognitas adhuc Romanis fuisse plerasque Germaniæ terras, vtpote nondum a victore exercitu perlustratas: quod ipsum quoque alibi apertius profitetur, τὰ δὲ πέραν τοῦ Ἄλβιος τὰ πρὸς τῷ Ὠκεανῷ παντάπασιν ἄγνωστα ἡμῖν ἐστιν. οὔτε γὰρ τῶν προτέρων οὐδένας ἴσμεν τὸν παράπλουν τοῦτον ποιησαμένους, πρὸς τὰ ἑωθινὰ μέρη, τὰ μέχρι τοῦ στόματος τῆς Κασπίας θαλάττης, οὔθ' οἱ Ῥωμαῖοι προῆλθόν πω εἰς τὰ περαιτέρω τοῦ Ἄλβιος, ὡς δ' αὕτως οὐδὲ πεζοὶ παρωδεύκασιν οὐδένες. *Quæ vltra Albim sunt*, inquit, *obiecta Oceano, ea nobis omninò sunt incognita: neque enim eorum qui ante nos fuerunt quenquam nouimus qui Eoas partes nauigauerit vsque ad osti*[illegible]*m maris Caspij: sed & Romani vltrà Albim nunquam prog*[illegible]*essi sunt, neque vlli simili*[illegible]*r pedestre illud iter confecerunt.* [illegible]œpit ergo Germania [illegible]manis nosci sub Cæsa[illegible]: quibus autem initijs atque i[illegible]ementis id factum fuerit,

Lib. (beside "Alexander, inquit")

Lib. VII. (beside "apertius profitetur")

rit, operæ est pretium cognoscere. Anno ab [illegible] condita DCXCIII, C. CÆSARE & M. CALPVRNIO BIBVLO COSS. qui annus fuit quinquagesimus septimus ante natalem Domini, lege Vatinia Cæsari tres prouinciæ cum legionibus septem in quinquennium datæ sunt, Gallia Transalpina, & Cisalpina, & Illyricus. Galliam Comatam posteà Senatus adiecit. Sequente ergo anno in prouinciam profectus Cæsar, Heluetios, quibus iuncti erant Tulingi, Latobrigij, Rauraci, & Boij, ad CCCLXVIII millia hominum vtriusque sexus apud Rhodanum amnem bello magno & difficili vicit, victosque ad deditionem coëgit. Ex his quadraginta & septem millia in bello ceciderunt; cæteri in terras proprias remissi sunt: Hoc ergo rerum suarum successu animatus, quod vidisset Romanis armis nihil ibi esse inuium, partim armorum gloriæ, & imperij extendendi flagrans cupiditate, partim sociorum precibus, & Germanorum iniurijs prouocatus, statuit Germanos quacumque occasione adgredi. Diuisa autem erat tunc temporis factionibus tota Gallia; Harum alterius principatum tenebant Hedui, alterius Aruerni. Aruerni cum Sequanis partibus suis firmandis aduersisq; opprimendis Germanos mercede accersiuerant, quorum quum primò circiter millia tantum XV Rhenum transiuissent, postea siue loci illecebra, siue Germanorum dolo plures inuocati venerunt, adeo vt tunc in Gallia essent ad C & XX millium numerum. Præerat autem copijs istis Ariouistus, rex Germanorum, qui victis Hæduis ipsorum quoque Sequanorum agri partem tertiam, qui erat optimus totius Galliæ, occupauerat; & tunc de altera etiam parte tertia Sequanos decedere iusserat, propterea quod paucis mensibus ante Harudum millia vigin[t]i quatuor ad se venissent. Atque hæc quidem tunc Hedui per Diuitiacum Cæsari exposu[illegible] præsentibus Sequanis. Erant autem Hedui socij & hospites Pop. Romani, deque ijs trien-nio ante decreuerat Senatus, res tunc adhuc in Hispanijs gerente Cæsare, vti quicumque Galliam Prouinciam obt[illegible]od commodo, Reip. facere posset, Heduos cæterosque amicos Pop. Romani defenderet. Cæsar missis ad Ariouistum legatis postulabat colloquij locum, addens, suo ipsum cõsulatu regem atque amicum a Senatu appellatum fuisse, neque irritandum temere victorem terrarum populum, cuius ipse amicitiam prior appetijsset. Quibus Ariouistus Germano ore respondit. Si quid mihi opus esset Cæsare, venirem ad ipsum; si quid ille a me velit, oportet ipse ad me veniat. Quid autem est Cæsar? & quid in mea Gallia quam ego bello vici, aut Cæsari aut omnino populo Romano negotij est? Si quid vult, veniat ad me. Quid ad illum quid agat nostra Germania? num ego me interpono Romanis? Erant apud Ariouistum Harudes, Marcomanni, Triboci, Vangiones, Nemetes, Edures, & Sueui; omnes armis apti. Hi se inuictos iactitabant, & exercitatissimos in armis, vt qui intra annos XIV tectum non subissent. Intereà nunciatur, pagos centum Sueuorum ad ripam Rheni consedisse, qui Rhenum transire conarentur, ijsque præesse Nasuam & Cimberium fratres: quibus ex rebus commotus Cæsar, maturandũ sibi existimauit, ne si noua manus Sueuorum cum veteribus copijs Ariouisti sese coniunxisset, minus facilè resisti posset. Concursum est tandem in ampla planitie, quinquaginta, vt ait Orosius, millibus passuum a Rheno. Difficilis ea Cæsari victoria ob phalangem Germanorum fuit, quam ex consuetudine, coacto in vnum agmine, scutisque supra capita elatis, testudinis instar communierant, vt se aduersus impetus gladiorum defenderent. Sed fuere Romani complures, qui in phalangas illas insilirent, & scuta in modum squamarum compacta, manibus reuellerent, & inde in iugulos gladijs descenderent. Germani in fugam versi Rhenum petiuerunt. Ibi perpauci aut viribus confisi

tranare c[illegible]tenderunt; aut lintribus inuentis salutem sibi petiuerunt. In his fuit Ariouistus, qui nauiculam deligatam ad ripam nactus, ea profugit; reliquos omnes eq[illegible] Romanor[illegible] consecuti interfecerunt. Duæ vxores Ariouisti, vna Sueua natione, quam secum domo abduxerat; altera Norica regis Vocionis soror, quam in Gallia duxerat a fratre missam, in ea fuga periere. Duæ filiæ harum, altera occisa, altera capta est. Sequente anno Cæsar non minus difficile bellum aduersus Belgas, sed pari fortuna gessit; nam quum in exercitu hostili fuissent CCLXXII millia armatorum, inque ijs quadraginta Germanorum millia, constat ex Orosio omnes penè ad internecionem fuisse deletos. Et hæc quidem hactenus extra Germaniam. *Lib. VI. Cap. 7.* Biennio post, CN. POMPEIO II, M. CRASSO II COSS. Vsipetes Germani, & item Tenchteri, magna cum multitudine hominum flumen Rhenum transierunt non longe a mari quò Rhenus influit: seque in Galliam effuderunt. Caussa transeundi fuit, quod a Sueuis complures annos exagitati, bello premebantur, & agricultura prohibebantur. Sed Cæsar non esse ipsos in agro sociorũ ferendos ratus, bello eos adortus est, & ad internecionem vsque deleuit. Ferunt fuisse numerum ad CCCCXL millia: multi eorum gladijs interempti sunt, multos fuga contriuit; reliqui ad confluentem Mosæ & Rheni, quo se receperant, quum in flumen sese præcipitassent, ibi timore, lassitudine, & vi fluminis oppressi perierunt. Tum primum Cæsar in Germaniam facto ponte transgrediens Sicambros vltus est; Vbios qui ipsius opem implorauerant obsidione liberauit: Sueuos, maximam & ferocissimam gentem, quorum esse centum pagos & populos ferebatur, totamque Germaniam terruit. Inuitabant eum ad interiora Vbij, deterrebant Sicambri, dicentes, Populi Romani imperium Rheno finiri. Si se inuito Germanos in Galliam transire non æquum existimaret, cur sui quicquam esse imp[illegible]ut potestatis [illegible]s Rhenum postularet? Per pontem in Germaniam vt venit Cæsar, intellexit, Sicambros & Sueuos sese in solitudinem ac siluas abdidisse. Itaque omnino XVIII diebus trans Rhenum consumptis quum nullus offerretur hostis, se in Gallam recepit, pontemque rescidit. Post deuictos Britannos Cæsar, Treuiros iterum domuit: quumque intellexisset, Germanos contra se Treuiris auxilia misisse, secundo facere pontem instituit, paullum supra eum locum quo anteà exercitum traduxerat, ex aduerso Vbiorum: Ac tunc quidem maior fuit Germanorum trepidatio; quippe quum Rhenum suum sic ponte quasi iugo captum viderent. Rursus igitur se in siluas ac paludes abdiderunt: fuga dilapsi ne vincerentur. Nec multo post Sicambri qui Rheno transmisso Eburonum agros depopulabantur, sola fama aduentus Cæsaris diffugerunt. Atque ista sub Iulio, de quo merito M. Cicero, *Cæsar*, inquit, *cum acerbissimis nationibus & maximis Germanorum & Heluetiorum multis prælijs felicissimè decertauit; cæteras gentes contriuit; compulit, domuit, imperio populi Romani parere adsuefecit; & quas regiones quasque gentes nullæ nobis ante litteræ, nulla vox, nulla fama notas fecerat, has noster Imperator nosterque exercitus & Pop. Romani arma perdomuerunt.* *De P[illegible]uin. C[illegible]sular.* Ex eo igitur semper Germani in militiam Romanam adscripti sunt: adeo vt Commentario septimo de bello Gallico scribat Cæsar se in prœlio aduersus Vercingetorigem laborantibus suis Germanos equites circiter CCCC submisisse, quos ab initio habere secum instituerat: quod quidem ita interpretatur Orosius, vt intelligat Germanos iamdudum amicos, tunc etiam in auxilium adsc[illegible]tos fuisse. *Lib. VI. Cap. 11. Comm. 1.* Ipse quoque in bello ciuili Germanis milit[illegible]bus leuis armaturæ quos sub suis signis habebat, felici[illegible]er se vsum fatetur. Et in campis Philippicis refert Floru[illegible] Germanorum cohor[illegible] tantum in effusos Pompeij equites fecisse impetum [illegible]t illi esse pedites, hi venire *Lib. IV. Cap. 2.*

venire in equis viderentur; quam quidem n[illegible]tionem primum fuga, mox strages Pompeianorum sequuta est. Lucanus etiam in exercitu Cæsaris Batauos recenset, eosque adnatam sibi ferociam tubis quoque exacuisse do-

Lib. 1. cet, quum scribit,

Vangiones, Batauique truces, quos are recurno
Stridentes acuere tubæ.

Germanorum quoque militum in bello Alexandrino opera lego vsum Cæsarem, & Scipionem posteà in bello Africano. Sed hos ego mercenarios fuisse ac sponte sua in militiam dilapsos reor, neque præter Vbios gentem vllam Germanam Romanis addictam tunc temporis fuisse. Batauos certe constat nunquam a Romanis bello victos, amicitiæ tantum specie socia semper arma iunxisse.

CAP. III.

Breuiarium rerum a Romanis in GERMANIA *gestarum sub Augusto; ex Dione, Floro, Tacito, Velleio.*

POst excessum Iulij imperium totius orbis terrarum animo suo meditans Augustus, Prouincias sibi decerni petijt in decennium, Hispaniam, Galliamque, cum populis confinibus, ac nominatim Germaniæ parte Cisrhenana. Ab his enim in Transrhenanos ire decreuerat, sicut transmisso Danubio parabat ex ea quoq; parte vexare Germaniam: hosce enim duos a[illegible]itus habebat tantùm, cæteris vijs omnibus Oceano & vastis montibus obseptis. Principio a[illegible]e missus est in ipsos transmisso Rheno amne paullo ante [illegible]num clausum M.Vinicius, eo iuris prætextu, quod ipsi Romanos quosdam in ipsorum regionem commercij gratia ingressos, obtruncassent. Post illum [illegible] Vipsanius Agrippa quod Gallos Germani infestassent: qui etiam eo tempore tantum in Germania lustranda adhibuisse videtur diligentiæ, vt eam totam dimensus sit. Ipse quoque Augustus profectus est in Sicambros, Vsipetes, Tenchteros, quod Romanos quosdam in suo solo deprehensos incertum qua de caussa, in crucem egissent, Rhenoque transmisso in Gallia prædas egissent: neque erat id ipsi difficile, quum iam Vbios Romani Rhenum transgressos in suam fidem recepissent. Fertur quoque L. Domitius Neronis Imperatoris auus circà hæc tempore Germaniam infestasse, atque Albim exercitu transcendisse, longius penetrata Germania quam quisquam priorum, qui eas quoque ob res insignia triumphi adeptus est. Eundem quoque refert Tacitus pontes longos in Bructeris & Cheruscis inter vastas paludes excitasse, quibus exercitus iter posset facere, cæteris locis limo, & graui cœno, ac profunda vligine inaccessis. Eodem quoque temporis tractu Bataui in populi Romani non societatem tantum, sed etiam fraternitatem admissi, parsque, vt ait Tacitus, imperij facti sunt. Sicambri etiam in deditionem accepti. Sueui pace obstricti cum rege Maroboduo. Sed Batauis hoc singulariter indultum, vt exempti oneribus & collationibus nec tributis contunderentur, nec publicanis attererentur, sed in vsum prœliorum sepositi, velut tela atque arma bellis seruarentur, neque a Romanis, sed a nobilissimo popularium in eam rem delecto regerentur. Itaque ex eo Imperatores quoties milite opus erat, facto protinus per insulam delectu optimũ quemque ac robustissimum conquirebant, eumque in castra euocabant, & vel legionibus adscribebant, vel ad corporis sui custodiam adhibebant. Cæterum Batauorum maxima laus fuit equestris, quam illi sub Iulio partam

perpetua postea fidei virtutisque continuatione etiam auxere. Sed superandis Germanis nihil iudicauit Augustu[illegible] accommodatius, quam si ipsorum quasdam ge[illegible] in societatem pelliceret, easque in ripa Gallica collocaret, horum namque opera sperabat reliquam Germaniam posse superari. Itaque Suetonius bella ab Augusto facta enumerans, *Sueuos, & Sicambros se dedentes*, ait *in Galliam ab ipso fuisse traductos*. Parum tamen promouit. Iam enim Germani Romanos nosse minusque timere cœperant; tanto maiore illorum virtute, quanto honestius est, sua armis tueri, quam aliena appetere: Accessit & alia caussa; quod quos Romani vel armis vicerant, vel blanditijs in suam societatem fidemque pellexerant, eos non ferendis exactionibus grauarent, aut ad suam libidinem cogerent. Opposuerunt igitur se ipsis Germani, quoque molestius pressi sunt, eo acrius libertati suæ institerunt, adeò quidem animosè, vt de vincenda Germania non Augustus tantum, sed posteriores quoque Imperatores sæpenumero desperarint, plusque splendoris habuerit in ipsorum titulis nomen GERMANICI, quam veræ & solidæ laudis: nunquam enim Germania omnis a Romanis victa est: & vt prœlijs forte aliquot Germani interdum succubuerint, bello tamen toto semper victores fuerunt. Notauit id Tacitus libello de moribus Germanorum: *Sexcentesimum, inquit, & quadragesimum annum vrbs nostra agebat, quum primum Cimbrorum audita sunt arma, Cæcilio Metello & Papirio Carbone Coss. Ex quo si ad alterum Imperatoris Trajani consulatum computemus, ducenti fermè & decem anni colliguntur.* Postea addit, *Tamdiu Germania vincitur. Medio tam longi æui spacio multa inuicem damna. Non Samnis, non Pœni, non Hispania Galliaue, non Parthi quidem sæpius admonuere. Quippe regno Arsacis acrior Germanorum libertas. Quid enim aliud nobis quam cædem Crassi amisso & ipse Pacoro infra Ventidium deiectus Oriens obiecerit? At Germani C[illegible], & Cassio, & Scauro Aurelio, & Seruilio Cepione, M. quoque Manlio fusis vel captis, quinque simul consulareis exercitus populo Romano, Varum, tresque cum eo legiones etiam Cæsari abstulerunt: nec impune C. Marius in Italia, diuus Iulius in Gallia, Drusus, ac Nero, & Germanicus in suis eos sedibus perculerunt. Mox ingentes C. Cæsaris minæ in ludibrium versæ. Inde otium: donec occasione discordiæ nostræ & ciuilium armorum, expugnatis legionum hibernis, etiam Gallias adfectauere; ac rursus pulsi inde, proximis temporibus triumphati magis quam victi sunt.* Neque veriora hæc tunc fuere quam posteà. Nunquam enim non aduersus Romanorum arma studio libertatis inuicti fuerunt Germani; Sed nos ad Augustum redeamus, cui nescio an gloriosum fuerit Germanos bello petere, gentemque Martiam sibi velle subijcere. *Germaniam*, inquit Florus, *vtinam Augustus vincere tanti non putasset! magis enim turpiter amissa est, quam gloriosè acquisita: Sed quia sciebat, patrem suum Cæsarem bis traiecto ponte Rheno quæsisse bellum, in illius honorem concupiit facere prouinciam. Et factum erat, si barbari tam vitia nostra quam imperia ferre potuissent.* Mirifica sanè confessio. Quid enim opus erat Germanis vitia exterorum ferre, quum liberis ipsis viuere liceret? quid opus erat generosam animi simplicitatē cum fraudibus Transalpinæ gentis commutare? An idcircò vinci optandum erat, vt etiam fierent vitiosiores? Quantum autem quamque pertinax studium Augusto fuerit vincendi Germanos, ex eo cognosci potest, quod senex, fessa iam ætate toties ipse in Germaniam ab vrbe profectus sit, quod Tiberium nouies eodem miserit, quemadmodum id ipse Tiberius in epistola quadam ad Germanicum scribit: quodque Septentrionalem Oceanū iusserit nauigari, *classe Germaniam*, vt ait Plinius, *circumuecta, ad Cimbrorum v[illegible]e promontorium, & inde immenso mari prospecto aut fam[illegible]ognito, ad Scythicam [illegible]ue plagam, & maria frigore n[illegible]io rigentia*; quæ res vt imma-

Cap. xxi.

Lib. IV. Cap. 12

Lib. II. Cap. 67.

immanis periculi, ita excelsi animi fuit: deduc... enim naues, quas ego non alibi quam in Batauia extructas puto, egressæ Rheno Frisiorum omne & Chaucorum littus vsque ad Albim prænauigare, inde Septentrionem petentes, Cimbrorum promontorium Scandinauiamque post se rrlinquere, & Cronio mari ferri sub altitudine minimum graduum LXXV, posteà orientem petere & Scytharum littora perpetua glacie inaccessa; hisque omnibus ita peractis eo vnde digressæ fuerant, reuerti, ad quam rem & tempore, & commeatu, & naucleris idoneis, & animosis vectoribus, in ea nauigandi quæ tum erat imperiria opus fuit. Videtur quoque frequentibus suorum cladibus Augustus non tantum non absterritus ab hoc proposito fuisse, sed etiam irritatus magis, adeò vt exhausta tot cladibus Italia, etiam *seruos viris feminisque pecuniosioribus*, teste Suetonio, *indictos ad tutelam Rheni conquisierit, eosque sine mora manumissos sub vexillis habuerit, diuerso ab ingenuis modo armatos.* Ipso vero in Gallia res gerente missus est in Germaniam Drusus; qui primus fertur domuisse Vsipetes, inde Tenchteros percurrisse & Cattos: quum ante ad Danubium Rhætos idem & Vindelicos & Noricos debellasset, quam quidem victoriam carmine suo ita Horatius celebrauit,

Cap. 25.

Lib. IV. Ode 4.

Videre Rhæti bella sub Alpibus
Drusum gerentem, & Vindelici, quibus
Mos vnde deductus per omne
Tempus Amazonia securi
Dextras obarment, quærere distuli.

Et alibi ad Augustum de Druso & Tiberio Neronibus.

Lib IV. Ode 14.

Vindelici ...didicere nuper
Quid Marte posse... milite nam tuo
Drusus Genaunos, ...placidum genus
Brennosque veloceis ad arma
Alpibus impositos tremendis
De...it acer plus vice simplici.
Maior Neronum mox graue prælium
Commisit, immanesque Rhætos
Auspicijs pepulit secundis.

Sed quæ de Vsipetibus Tenchterisque & Cattis dixi, ea distinctè ità describit Dio libro LIV. *Drusus*, inquit, *Germanis intentus qui Rhenum transmiserant, eos repulit, atque ipse postea in Vsipetarum regionem iuxta insulam Batauorum, & deinde in Sicambrorum terram progressus, magnam agri partem vastauit. Inde secundo Rheno in Oceanum deuectus, Frisios subegit, ac per paludem in Chaucorum fines profectus in discrimen venit, nauibus ob maris defluxum in sicco destitutis. tamen Frisiorum opera, qui pedestri militia se ei iunxerant superato discrimine, inde digressus, iam enim hyems appetebat, Romam peruenit. Sequenti anno Q. Ælio Tuberone, Paulo Fabio Maximo Consulibus, initio veris rursum in bellum profectus Rhenum traiecit, Vsipetes subiugauit, Lupiæque fluminis ripis ponte iunctis, in Sicambros irrupit, perque eos in Cheruscorum regionem vsque ad Visurgim processit. Visurgim etiam ipsum transiturus, ni eum inopia alimentorum, ac hyemis propinquitas, præterea etiam examen apum in castris visum deterruisset.* Ob quæ honores ei triumphales decreti sunt, permissumque, vt ouans vrbem inueheretur, ac peracta ea quam tunc agebat Prætura, proconsulari imperio in Germania esset. Memorabile est id quod refert Florus, Cheruscos & Sicambros, quibus ille Sueuos coniungit, viginti centurionibus crematis hoc veluti auctoramento sumpsisse bellum; adeo quidē certa victoriæ spe, vt prædam in antecessum pactione diuiderent. Cherusci quippe equos, Sueui aurum & argentum, Sicambri capti... uos elegerant. Sed longè res secus euenit, quam ipsi ... fuerat

nino, qui aliàs legatus patris eius fuerat in Germania, mandauit, vt per Cattos, excisis continentibus Hercyniæ siluis, legiones Boiohæmum, id regioni (inquit) *quam incolebat Maroboduus nomen est, duceret, ipse a Carnunto, qui locus Norici regni proximus ab Italiæ parte erat, exercitum qui in Illyrico merebat, ducere in Marcomannos orsus est; quum subita defectione Pannoniorum & Dalmatarum reuocatus, quum non videretur vacua tam vicino hosti Italia relinquenda, prætulit necessaria gloriosis.* Sed dum ille Pannonas & Dalmatas subigit, concitati ab Arminio Cherusci rebellant. Relictus enim in Germania Quinctilius Varus Consul libidine sua, superbia, exactionibus, & sæuitia, commouit gentem fidelem quidem æquis rectoribus, sed iugi seruilis, imprimis sub exteris, impatientissimam. Solemne autem hoc fuit Romanis, vt quos in societatem amicitiamque pertraxerant, eos non ferendis hominibus liberis exactionibus, superbis imperijs, atque immani crudelitate per suos procuratores paterentur grauari: quæ res tot tamque variarum defectionum caussa fuit in Germania. Præfuerat Varus ante Syriæ, eamque pauper diuitem ingressus, diues pauperem reliquerat. Ausus ergo conuentus agere, pecunias a Germanis, tanquam bello subactis deuictisque populis exigebat, immani ferocia, tanta verò securitate, vt in foro Prætorem vrbanum agere, non in Germaniæ finibus exercitui præsse, & populum iniuriarum minimè oblitum conciliare sibi humanitate velle videretur. Eum ergo ita agentem ad interiora Germaniæ in Cheruscorum vsq; fines ad Visurgim pertraxit Arminius Sigimeri principis eius gentis filius, qui superioribus bellis Tiberium in militia comitatus fuerat, & iampridem ciuitatis Romanæ iure & equestris dignitatis gradu ornatus, dux ipse fuerat popularium suorum. Pertraxit autem ea specie, vt qui gemitus & querelas oppressorum varijs exactionibus Germanorum lictoris virgis & præconis voce esset inhibiturus. At illi qui iampridem rubigine oblitos enses gestabant, & inertes trahebant equos, vt primum togas, & sæuiora ipsis etiam armis iura viderunt, duce Arminio arma corripiunt. Tanta interim Varo pacis erat fiducia, vt ne prædicta quidem & prodita per Segestem coniuratione moueretur. Itaque improuidum & nihil tale metuentem eximprouiso adorti, quum ille potentissimum quemque Germanorum ad tribunal citaret, vndique inuadunt, castra rapiunt, tres legiones totidemque alas & sex cohortes siluarum & noctis vsi opportunitate opprimunt circà saltũ Teutoburgensem, qui est in finibus Bructerorum: Varus perditas res eodem quo Cannensem diem Paulus & fato & animo sequutus est, ac proximos quosque ad mortem exemplo suo inuitans, sibi ipsi manus intulit, paterni, vt ait Velleius, auitique exempli successor, tutius ratus sua quam hostili manu perire. Nihil ea cæde per siluas montesque & paludes cruentius, neque enim post Crassi in Parthis damnum vlla in externis gentibus calamitas Romanis accidit funestior. L. Asprenatis, qui legatus sub auunculo suo Varo militabat, consilio atque opera, seruatos multos narrat Dio Cassius: quibus ille maturè ad inferiora hiberna deductis, simul copias perituras seruauit, & vacillantium etiam cis Rhenum gentium animos confirmauit. Victores iniuriarum efferati memoria, alijs oculos effoderunt, alijs manus amputarunt. Fuit qui capite militi abscisso linguam quoque extraxit, eamque dextra tenens, *Tandem*, inquit, *vipera, sibilare desiste.* Ipsius quoque Consulis corpus quod militum pietas festinante officio humi abdiderat, effossum est atque dissectum, delusum quoque a filio Segimeri. Caput abscissum, atumque ad Maroboduum, a quo ad Cæsarem missum est. Signa & aquilæ duæ in Germanorum venerunt po[testa]tem; tertiam signifer hastili reuulsam abditamque in[t]ra balthei sui latebras, [se]ruauit. Clades ista Variana v[sq]ue adeo Romanis grauis fuit,

fuit, vt cum Cannensi possit conferri; Obi[illegible]atumque est, post quadragesimum etiam annum milites quosdam seruitio exemptos ad suos tandem rediisse sub Claudio. Augustum sane tantopere eius fama consternatum ferunt, vt & Germanos Batauosque corporis sui custodes protinus dimiserit, & per continuos menses barba capilloque submisso, caput interdum foribus illideret, vociferans, *Quinctili Vare, redde legiones*, diemque cladis quotannis mœstum habuerit ac lugubrem. Moderando tamen dolori hoc fuit, quod eodem tempore Tiberius ad Danubium vsque a sinu maris Hadriatici, Pannoniam, Noricum, Illyricum, Thraciamque perdomuit. Atque Sueuorum & Sicambrorum CCCC millia ex Germania transtulit, & supra ripam Rheni in Gallia collocauit. Atque hæc quidem Augustus spatio annorum quinquaginta sex, tamdiu enim imperauit. Ex quibus apparet, quam irritus fuerit Romanorum in vincendis perdomandisque Germanis labor. Offendo in Fastis Capitolinis de triumpho Tiberij verba ista, TI. CLAVDIVS TI. F. NERO COS. II. ANN. DCCXLVII, EX GERMANIA K. IAN. qui fuit annus quinctus ante natum Christum.

CAP. IV.

Continuatio rerum in GERMANIA *sub Tiberio gestarum, ex Dione, Tacito, Tranquillo.*

POst obitum Augusti, Cæsar Germanicus Drusi filius, sed adoptatus Augusti iussu a TIBERIO res in Germania gessit, quum ante viuo Augusto octo apud Rhenum legionibus fuisset impositus. Porrò legiones quas Augustus Rhenum juxta, commune in Gallos, Germanosque subsidium collocauerat, & quibus hactenus Tiberius & Drusus fœliciter vsi fuerant, fuere istæ. *Prima*, cuius sedes initio ad opidum Vbiorum, quod posteà Colonia Agrippinensis; sub Vitellio verò Bonnæ. *Secunda*. *Quincta*, cuius hiberna ad Vetera. *Tertiadecima, Quartadecima, Sextadecima, Vndeuicesima, & Vicesima.* Harum legionum exercitus alij in inferiore Germania excubabant, primani scilicet, quintani, vicesimani, & vndeuicesimani, reliqui verò in superiore, dicebanturque idcirco exercitus superior & inferior; ac modo tumultuando malâ, modo obsequendo fortiterque pugnando bonam atque vtilem Reip. Romanæ operam præstabant. Fuere quidem insuper & Hispanicæ legiones tres, & Africanæ duæ, & Ægyptiæ totidem, & Syræ quatuor, & Pannonicæ duæ, & Mœsicæ duæ, & Dalmaticæ duæ, præter vrbanas cohortes tres, & Prætorias nouem, sed nos istas potissimùm commemorauimus, quia illarum in bellis Germanicis præcipuus vsus fuit: quæ siquando non sufficerent, euocabantur ex Hispania, Italia, Britannia, Pannonia subsidia aliarum legionum. Erant etiam præter ordinarios istos legionum exercitus, auxilia Nemetum, Vangionumque, & cohortes ex aliis nationibus. Alæ quoque Caninefatum, & Batauorum. Cæterum Germanorum militum singularis semper fuit in Principes suos fides, adeo ut etiam corporum ipsorum custodiæ adhiberentur: In pugnis quoque eximia fuit illorum promptitudo, in natando vero tanta dexteritas, vt rapidissima flumina facilè in armis tranarent, quam artem etiam in vorticibus superandis magno suo malo interdum ostentarunt. Sed nos ad Tiberium reuertamur. Germanico igitur censum in Gallia agenti, simul adfertur, excessisse Augustum, & tumultuari ad ripam Rheni legiones exercitus inferioris; quibus ægrè compositis, iuncto ponte tramittit duodecim millia e legioni-

Tacit. XII. Annal.

gionibus, sex & viginti socias cohortes, octo equitum alas, quarum ea seditione intemerata fuerat modestia. Læti, neque procul Germani agitabant, dum iustitio ob amissum Augustum, post discordiis Romani attinentur. Germanicus agmine propero siluam Cæsiam limitemque a Tiberio captum superat; castra in limite locat: inde saltus obscuros permeat, consultatque ex duobus itineribus, breuene & solitum sequatur, an impeditius & intentatum, eoque hostibus incautum. Delecta longiore via cætera accelerantur. Incedentes via per siluas aperta, iuuit nox sideribus illustris. Ventumque ad vicos Marsorum, quibus Germani strati per cubilia propter mensas iacebant, nullo metu, non antepositis vigilijs. Cæsar auidas legiones in quatuor cuneos dispertit, quinquaginta millium spatium ferro flammisque peruastat, non sexus, non ætas miserationem attulit. Templum Tanfanæ celeberrimum illis gentibus solo æquat. Exciuit ea cædes Bructeros, Tubantes, Vsipetes, qui manu facta saltus eos per quos exercitui regressus erat, insedere. Sed perrupere Romani, inque hiberna superatis periculis concessere. Sequenti anno Druso Cæsare, C. Norbano Coss. decernitur Germanico triumphus, manente bello. Accendit impetum rumor dissidentis dudum ab Arminio Segestis, partim ambitione publica, partim priuatas ob caussas, quod Arminius filiam eius alteri pactam rapuisset. Hic ille Segestes est, qui coniurationem Varo imminentem mature prodidit, spretusque mansit apud suos, licet faueret animo Romanis. Igitur Germanicus quatuor legiones, quinque auxiliariorum millia, & tumultuarias cateruas Germanorum cis Rhenum colentium Cæcinæ tradit; totidem ipse legiones, duplicem sociorum numerum ducit, positoque castello super vestigia paterni præsidij in monte Tauno, expeditum exercitum in Cattos rapit, L. Apronio ad munitiones viarum & fluminum relicto. Cattis Cæsar ... improuisus aduenit, vt quod imbecillum ætate ac sexu, statim captum aut trucidatum sit; Iuuentus flumen Adranam nando transmisit, quæ Romanos pontem cœptantes arcens, dein tormentis sagittisque pulsa, omissis pagis vicisque in siluas dispersa est. Cæsar incenso Mattio, aperta populatus, vertit ad Rhenum; frustra nitentibus Cheruscis iuuare Cattos; nam exterruit eos Cæcina, huc illuc ferens arma; qui idem quoque Marsos cōgredi ausos prospero prœlio cohibuit. Nec multo post legati a Segeste venerunt, auxilium postulantes aduersus Arminium, qui ipsum circumsederat, adiutus vi populariũ bellum paci præferentium. Addiderat Segestes legatis filiũ nomine Segimundum, qui Romanos sequutus, tempore cladis Varianæ sacerdos apud aram Vbiorum creatus, ruperat vittas, profugusq; ad suos, ductor factus fuerat Cheruscorum. Germanicus Segimundo in Gallicā ripam misso conuertit agmen, & in obsidentes pugnauit. Ereptus est Segestes magna cum propinquorum & clientiũ manu. Inerāt & fœminæ nobiles, inter quas vxor Arminij, eademq; filia Segestis, compressis intra sinum manibus grauidũ vterũ intuens. Post reductũ exercitum, auctus est Germanicus a Tiberio nomine Imperatoris. Arminij vxor, virilis sexus stirpē edidit; cui nomen datũ Tumelico. Puer educatus est Rauennæ, ac post triennium in triumphũ ductus; ordine quem sic Strabo describit. *In triumpho*, inquit Germanici iunioris, *ducta sunt illustrium virorũ capita simul & fœminarum. Semiguntus Segestis filius Cheruscorum ductor, & soror eius, vxor Arminij, cuius caussa in Cheruscis conflatum bellum fuit: ei nomen est Thusnelda. Cum ipsa erat filius trimulus Tumelicus nomine: item Sesithacus Segimeri filius, Cheruscorum ductoris, eiusque vxor Ramis, Vcromiri filia, Batauorum Principis, Deudorixque Batoritis Melonis fratris Sicambri filius. Segestes quoque socer Arminij ab eo dißentiens: Libys quoque Cattorum sacerdos, alij que.* Ex quibus, si conferan- Lib. VII.

ferantur ea quæ alibi ex Velleio & Tacito diximus, haud fuerit difficile ſtemma colligere Arminij.

** . . . . . Cheruſcus: Ei ex * . . liberi fuere*

- SEGIMERVS *Cheruſcorum Princeps, Arminij pater, teſte Paterculo. Cui ex * . . . . . . (quæ adhuc viuebat quum Flauius Arminium ad defectionem ſollicitaret) liberi*
  - FLAVIVS. *Huic uxor * . . . filia Catumeri principis Cattorum. Is amiſſo per vulnus oculo inſignis militauit diu ſub Germanico cōtra fratrem. Filius ei*
    - ITALVS. *Natus & habitus Romæ ſub Tiberio, poſteà datus Cheruſcis rex a Caligula.*
  - ARMINIVS. *Hic initio ſub Romanis ductor fuit popularium, donatus etiã ciuitate, & in ordinẽ Equeſtrem adſcriptus, ſed poſtea defecit. Vixit ann. xxxvij. Vxor ei Thuſnelda filia Segeſtis, ex qua*
    - TVMELICVS, *natus in caſtris Germanici, ductus Romæ in triumphum, educatus poſteà Rauennæ.*
- INGVIOMERVS *veteri apud Romanos autoritate. Hic ad Maroboduum defecit odio Arminij cuius patruus quum eſſet, indignum ſeputabat, fratris filio iuueni, ſenem obtemperare. Ei ex * . . . . . . liberi*
  - SEGESTES *Cheruſcorũ Princeps, Arminij ſocer, diſſidẽs ab ipſo ob raptũ filiæ. Hic Varo inſidias Arminij detexit, poſteà ad Romanos defecit. Liberi ipſi ex * . . . . fuere,*
    - THVSNELDA, *quã Arminius rapuit alij pactam. Hæc venit in poteſtatem Germanici grauida.*
    - SEGIMVNDVS, *cheruſcorum Princeps, qui ſacerdos fuerat in caſtris Tiberij apud Vbios.*
  - SEGIMERVS. *cui ex * . . . . vxore filius fuit*
    - SESITHACVS. *Hic Quinctilij Vari cadauer illuſiſſe creditus eſt. Vxor ei Rhamis filia Acrumeri Principis Cattorum.*

Cæterum Arminius tot malis amens cōcitare Cheruſcos, ac conterminas quoque gentes in Segeſtem & Cæſarem accen[dit]: Tractus etiam in partes Inguiomerus, haud ſatis in Arminium æquus. Cæſar diſtrahendo hoſti Cæcinam cum quadraginta cohortibus Romanis per Bructeros ad flumen Amiſiam mittit: Equitem Pedo præfectus finibus Friſiorum inducit: Ipſe impoſitas nauibus, incertum an in Rheno ipſo aut eius oſtiis exſtructis, an vero e Gallia aut Britannia in Batauiam, ob faciles appulſus ei rei opportunam adactis, quatuor legiones per lacus vexit, læuo, neque dubium, Rheni alueo, qui Vahalis vocatur: ſimulque pedes, eques, claſſis apud prædictum amnem conuenere. Chauci quum auxilia pollicerentur, in commilitium adſciti ſunt. Bructeros ſua vrentes fudit L. Stertinius, quantumque Amiſiam & Lupiam amnes inter, vaſtatum, haud procul Teutoburgenſi ſaltu, in quo reliquiæ Vari, legionumque inſepultæ jacebant. His ſexto poſt cladem anno ritè conditis, tendit in Arminium, qui ipſum ſiluarum & paludium Romanis ignotarum opportunitate vſus eo adegit, vt reducto ad Amiſiã exercitu, legiones claſſe, vti aduenerãt, coactus fuerit reportare. Pedo cum parte equitum littore Oceani Rhenum petere juſſus eſt: Cæcina cum cohortibus ſuis difficili itinere per ruptos vetuſtate pontes longos, limoſamque & tenacem cæno viam, fœdaque vligine profundam, vix tandem magno cum diſcrimine ob intercurſantem Arminium eluctatus, in caſtra peruenit. Tantum autem cohortium fuit periculum, vt fama circumueniri ab Arminio exercitus jamque infeſto agmine Gallias petentis ipſa quoque Romanorum apud Vbios caſtra abſente Germanico Cæſare conturbarit: ac ni Agrippina [i]mpoſitum Rheno pontem ſolui prohibuiſſet, fuerint, qu[i] [id] flagitium formidine auderent. Germanicus, de[…]num quas nauibus vexerat ſecundam & quartam decimam terreſtri

Forte ad Naualia.

 itinere

itinere P. Vitellio ducendas tradit: quò leuior claſſis vel vadoſo mari innaret, vel reciproco ſideret, qui ægrè admodum ſuperato littore, ad Rhenum, quo Cæſar claſſe contenderat, peruenit. Vbi impoſitæ claſſibus legiones reductæ ſunt in caſtra haud minus miſerabiles, quā ſi eas hoſtis fugaſſet. Cæſar ſuppleto ex Gallia, Hiſpania, & Italia exercitus damno, celerandæ victoriæ intentus, iterum in Cherucos claſſem parat; ſed alio, ob pericula Oceani, itinere: Naues igitur mille exſtructæ anguſta puppi proraque, & lato vtero, quo facilius fluctus tolerarent: quædam planæ carinis, vt ſine noxa ſiderent, plures appoſitis vtrimque gubernaculis, vt hinc vel illinc adpellerent: multæ pontibus ſtratæ, ſuper quæ tormenta veherentur; ſimul aptæ ferendis equis, aut commeatui: Hæ varijs locis exſtructæ, ad inſulam Batauorum conuenire iuſſæ ſunt. Intereà Cæſar ſex legiones in Cattos ducit, ſoluturus obſidione caſtellum Lupiæ flumini adpoſitum: ſed obſeſſoribus ad famam aduentus eius dilapſis, aliud nihil ipſe fecit memorabile, quam quod cuncta inter caſtellum, Aliſonem, & Rhenum nouis limitibus aggeribuſque permuniuerit. Vbi aduenit, ſtatim diſtributis in legiones ac ſocios nauibus, foſſam Druſianam primus poſt patrem, cum claſſe ingreſſus, ſecundo amni in lacus, tum in Oceanum vſque ad Amiſiam flumen peruenit: Expoſitus eſt miles ea in ripa, quæ proximè Viſurgim ſpectabat. Angriuarij, quod defeciſſent, miſſo Stertinio, perfidiæ pœnas dedere. Flauius in caſtris Romanorum agens Arminium fratrem ad defectionem fruſtra ſollicitat. Ipſæ quoque Germanorum acies trans Viſurgim ſeſe poſtridie oſtentantes, prolectant Romanos ad pugnam, in qua Carioualda dux Batauorum cum multis nobilibus circumuentus a Cheruſcis interijt. Concurritur poſteà pleno vtrimque exercitu in campo cui nomen Idiſtauiſo, qui medius inter Viſurgim & vicinos colles inæqualiter curuatur, prout vel amnis vel montes cedunt. Penes Romanos ſtetit victoria: Arminius niſu corporis & impetu equi euaſit, oblitus faciem cruore, ne noſceretur; eadē virtute ſeu fraude elapſum aiunt Inguiomerum. Romani in loco prælij aggerem, & in modum trophæorum arma ſtruxere, ſubſcriptis victarum gentium nominibus. Qua contumelia irritati Cheruſci iterum prœlium paranr, ſed vincuntur. Ergo Germanicus Cæſar (quod iam ante ad Albim fecerat pater) tropæum ibi cum ſuperbo titulo erexit, DEBELLATIS INTER RHENVM ALBIMQVE NATIONIBVS EXERCITVM TIBERII CÆSARIS EA MONVMENTA MARTI ET IOVI ET AVGVSTO SACRAVISSE. Mox mandatum Stertinio bellum in Angriuarios. At illi ſupplices nihil eorum quæ exigebantur abnuendo, veniam omnium accepere. Itaque æſtate iam adulta, legionū aliæ itinere terreſtri in hibernacula remiſſæ, plures Cæſar claſſi impoſitas, perque flumen Amiſiam Oceano inuectas, per foſſam Druſianam eo vnde abierant reducere conatus eſt; ſed incumbens è terris Auſter, immenſo nubium tractu validus, rapuit diſiecitque naues littus ſtringentes in aperta Oceani, aut inſulas ſaxis aſperas, ſola Germanici triremi in terram Chaucorum delata: Tandem tamen relabente æſtu & ſecundante vento, claudæ naues, raro remigio, aut intentis veſtibus, quædam a validioribus tractæ reuertere; quas raptim refectas miſit vt ſcrutarentur inſulas quæ littori longa ſerie prætexuntur; eaque cura pleraſque collegit. Milites multos naufragio in littora Cheruſcorum delatos, & interioribus Germanis venditos, redemere. Angriuarij nuper in fidem accepti, & Imperatori ſuo reddidere. Neque adhuc ventum in hiberna, quum Cæſaris animum inceſſit cupiditas coercendi Germanos iam clade Romanorum ferocientes. Ergo C. Silio cum triginta peditum, tribus equitum millibus ire in Cattos imperat: ipſe maioribus

tibus copijs Marsos irrumpit. Vtrique feliciter cessit expeditio: exscisi hostes non ausi congredi, aut si qui restiterant, statim pulsi. Reductus in hiberna miles, lætus animi quod aduersa maris prospera expeditione pensauisset. Et creditum est, potuisse bellum patrari, Germaniamque omnem in prouinciam redigi, si proxima modo æstas præclaris conatibus Germanici fuisset adiecta: sed reuocauit instantem Tiberius. Reduci propter ædem Saturni ob recepta signa cum Varo amissa arcus triumphalis erecta est: Eidem quoque concessum, vt a. d. VII. Kal. Iunias triumpharet de Cheruscis, Cattis & Angriuarijs, quæque aliæ nationes vsque ad Albim colunt. Vecta spolia, captiui, simulacra montium, fluminum, præliorum: Bellum, vt ait Tacitus, quia conficere prohibitus est, pro confecto accipiebatur. Triumphi illius meminit quoque Strabo, qui illo tempore vixit: Sed & Fasti Capitolini, GERMANICVS CÆSAR TI. AVG. F. DIVI AVG. N. PRO. COS. ANN. DCCLXIX DE CHERVSCEIS CATTEIS ANGRIVARIEISQVE VII KAL. IVN. Germanico vero in Orientem misso, destinatur rebus in Germania gerundis Drusus Tiberij filius ex Agrippina. Caussa belli erant Sueui auxilium aduersus Cheruscos orantes. Arminius namque & Maroboduus dissentientes inter se, magnam Germaniæ partem in bella traxerant. Maroboduus, vt refert Strabo, iuuenis Romæ vixerat sub Augusto, beneficijsq; adfectus quum ad Marcomannos redijsset populares suos, occupauit dominationem priuatus, finitimosque omnes aut bello domuit, aut conditionibus suos fecit. Militem quoque perpetuis exercitijs pæne ad Romanæ disciplinæ formam redactum, breui in eminens & Romano quoque imperio timendum perduxerat fastigium: Sed Maroboduum partim inuisum apud populares regis nomen, partim Arminij pro libertate bellantis gratia & victoriæ exosum fecerant. Igitur non modo Cherusci socijque eorum, vetus Arminij miles, sumpsere bellum; sed e regno etiam Marobodui Sueuæ gentes, Semnones, & Longobardi defecerunt ad eum. A Maroboduo vero steterunt Marcomanni & qui præterea e Sueuis in fide perstiterant: Iuguiomerus Arminij patruus ad Maroboduum cum manu clientium defecit. Sed Maroboduus fusus fugatusque auxilium rebus desperatis petebat a Tiberio: cui quum responsum esset, non iure illum Romanorum auxilia aduersus Arminium inuocare, qui pugnantes in eundem hostem Romanos nulla ope iuuisset; non destitere Marcomanni, & Sueui flagitare nihilominus ipsorum opem. Missus ergo est Drusus, qui illiciens Germanos ad discordias, in eo erat, vt ipsorum in ipsos arma verteret, vtque fracto iam Maroboduo vsque in exitium insisteretur. Forte eodem tempore Catualda, nobilis inter Gothones iuuenis, qui iam olim Marobodui vim timens profugerat, dubijs tunc rebus animos sumpserat, & valida manu fines Marcomannorum ingressus, Boiohæmum regiam ipsorũ cepit, castellumque iuxta sitũ, in quo præter veteres Sueuorũ prædas, lixæ quoque e pronincijs Romanorum ac negotiatores Itali reperti. Maroboduus pulsus exutusque regno ad misericordiam Tiberij confugit: receptusque in gratiam, missus est Rauennam, vbi per duodeniginti annos egit inglorius, in id tantum, vt si quando insolescerent Sueui, quasi rediturus, ipsis ostenderetur: erat enim ipsis Marobodui nomen multo Romanorum nomine terribilius. Similis quoque Catualdæ casus fuit: is enim pulsus haud multo post Hermundurorum opibus, receptusque a Tiberio, Forum Iulium Narbonensis Galliæ coloniam missus est. Sueuis rex datus a Druso Vannius ex gente Quadorum, de quo plura in Claudio. Nec diu superuixit Arminius: Is enim quum pulso Maroboduo regnum adfectaret, libertatem popularium aduersam habuit, petitusque armis, postquam varia

fortuna

fortuna certauisset, cecidit tandem dolo propinquorum. Ejus virtutibus hoc elegium merito dedit Tacitus. *Liberatorem enim haud dubiè fuisse Germaniæ, neque primordia ipsa populi Romani, sicut alij reges ducesque, sed florentissimum imperium lacessinisse; prælijs ambiguum, bello non victum.* Septem ille tantum & triginta annos vitæ, duodecim potentiæ expleuit. Druso ob res benè in Germania gestas concessa est ouatio. Testantur id etiam Fasti Capitolini his verbis, DRVSVS CÆSAR TI. AVG. F. DIVI AVGVSTI N. ANNO DCCLXXII OVANS EX GERMANIA: Eo posteà per nefas fraudesque Tiberij extincto, defecere, ducibus Sacrouiro & Iulio Floro, Galliarum ciuitates quatuor & sexaginta, adsumtis etiam in societatem Germanis: sed repressi sunt à C. Silio, iuuante Visellio Varrone inferioris Germaniæ legato. Sexennio post, qui annus fuit a nato Domino XXVIII Iulio Silano & Silio Nerua Cósulibus, Frisij, Transrhenanus populus, pacem exuere, Romanorum magis auaritia, fatente Tacito, quam obsequij impatientia. Tributum enim ijs Drusus iusserat modicum, pro angustia rerum, vt in vsus militares coria boum penderent, non intenta cuiusquam cura, quæ firmitudo, quæ mensura: donec Olennius e primipilaribus regendis Frisijs impositus, terga vrorum delegit quorum in formam acciperentur. Ac primo boues ipsos, mox agros, postremo corpora coniugum aut liberorum seruitio tradebaut. Hinc ira & questus, & postquam conatus istos irritos deprehenderunt, remedium ex bello: Rapti qui tributo aderant milites, & quod sub Augusto quoque factum, patibulo adfixi. Olennius eos fugiens receptus est castello cui nomen Fleuum, vbi haud spernenda ciuium sociorumque manus littori Oceani præsidebat. Quod vbi resciuit L. Apronius inferioris Germaniæ Proprætor, protinus vexilla legionum e superiore prouincia, peditumque & equitum axiliarium dilectos acciuit, ac simul vtrumque exercitum Rheno deuectum Frisijs intulit: Sed iam fama eius exercitus soluto castello obsidio, ad sua tutanda diffluxerant Frisij. Quocirca ille proxima æstuaria aggeribus & pontibus traducendo grauiori agmini firmat, atque interim repertis vadis, alam Caninefatum, & quod peditum Germanorum inter Romanos merebat circumgredi terga hostium iubet: At illi iam ante compositi pellunt turmas sociales equitesque legionum subsidio missos. Cohortes per interualla submissæ, ipsique posteà equites pauore fugientium abrepti sunt; satis validi futuri, si simul facta impressione incubuissent. Accurrere tempestiuè quintani, & acri pugna hoste pulso receperunt cohortes alasque fessas vulneribus. L. Apronium ea clade oppressum ferunt. Mox compertum a transfugis, nongentos Romanorum apud lucum qui Baduhennæ accolis dicebatur, pugnâ in posterum extracta, confectos, & aliam quadringentorum manum occupata Cruptoricis quondam stipendiarij villa, postquam proditio metuebatur, mutuis ictibus procubuisse. Ex ea victoria inclaruit inter Germanos Frisiorum nomen; cœperuntque & ipsi de sua, sociæ verò gentes de communi libertate agitare consilia. Quæ dum geruntur, obijt dehonestamentum illius sæculi Tiberius, quum imperasset annos XXII, menses septem. Ex hoc autem res Romanæ siue Imperatorum ignauia & vincendi desperatione amissis tot exercitibus, siue Germanorũ industria coeperunt in Germania relabi. Hactenus igitur totis annis nonagita nihil a Iulio, Augusto, Tiberio aliud effectum est, quam quod malis suis didicerint Romani libertatem Germanicam Romanis armis expugnari non posse: tantum enim temporis elapsum est inter primam C. Cæsaris in Germanos expeditionem & obitum Tiberij.

2. Annal.

An. Chr. XXVIII.

CAP. V.

CAP. V.

Gesta in GERMANIA *sub Caio* CALIGVLA, CLAVDIO, NERONE, *ex Dione, Tacito, & Suetonio.*

SVb CALIGVLA nihil egregie a Romanis in Germania gestū est, nisi quod ipse consumtis pecunijs omnibus suscepit iter in Gallias, obtētu quidem *An. Chr. XL.* belli Germanici, sed spe expilandæ Galliæ & Hispaniæ. Atque ita quidem Dio: sed si Tranquillo est fides, dubitandum videtur, an in hominem tam stolidum potuerit cadere consilium istiusmodi. Ille ergo narrat, admonitum de supplendo numero Batauorum quos circa se ad corporis sui custodiam habebat, subito expeditionis Germanicæ impetum cepisse: neque distulisse; sed legionibus & auxilijs vndique excitis, delectibus actis, contracto commeatu, iter ingressum esse. Postquam castra ad Rhenum attigit, deficiente belli materia Cæsar, paucos de custodia Germanos traijci, occulique trans Rhenum jussit, ac sibi post prandium quam tumultuosissime adesse hostem nunciari: Quo facto proripuit se cum amicis & parte equitum prætorianorum in proximam siluam, truncatisque arboribus, & in modum tropæorum adornatis, ad lumina reuersus, eorum quidem qui secuti non essent, timiditatem & ignauiam corripuit; comites autem & participes victoriæ nouo genere & nomine coronarum donauit, quas destinctas Solis ac Lunæ siderumque specie exploratorias appellauit. Rursus obsides quosdam abductos e ludo litterario, clamque præmissos deserto repente conuiuio cum equitatu insecutus, veluti profugos ac deprehensos in catenis reduxit. Postremo quum ad Oceanum venisset, quasi perpetraturus bellum, directa acie in littore Oceani, ac balListis machinisque dispositis, nemine gnaro ac opinante quidnam coepturus esset, repente vt conchas legerent, galeasque & sinus replerent imperauit, spolia Oceani vocans, Capitolio Palatioque debita; pronunciatoque militi donatiuo centenis viritim denarijs, quasi omne exemplum liberalitatis supergressus, Abite, inquit, læti, abite locupletes. Conuersus hinc ad curam triumphi, præter captiuos & transfugas barbaros, Gallorum quoque procerissimum quemque, & vt ipse dicebat ἀξιοθριάμβευτον, ac nonnullos ex principibus legit ac seposuit ad pompam; coëgitque non tantùm rutilare & submittere comam, sed & sermonem Germanicum addiscere, & nomina barbarica ferre. Præcepit etiam, triremes, quibus Oceanum introierat, magna ex parte itinere terrestri Romam deuehi. Scripsit & procuratoribus, Triumphum appararent quam minima summa, sed quantus nunquam alius fuisset: quando in omnium hominum bona ius haberent. Priusquam prouincia decederet, consilium inijt legiones quæ post excessum Augusti seditionem in Germania mouerant, contrucidandi, quod & patrem suum Germanicum ducem, & se infantem cum matre Agrippina obsedissent, sicut in Tiberio narratum est. Sed destitit ab eo incepto metu imminentis seditionis, Hic tamen etiam ouans vrbem ingressus est. Fasti Capitolini, C. CÆSAR GERMANICI F. TI. AVG. N. ANN. DCCXCII AVGVSTVS GERMANICVS PROCOS. OVANS EX GERMANIA PRID. KAL. SEPT. Sed is quartum intra mensem perijt, confossus a Cassio Chærea, magna ausus, maiora moliens, postquam imperasset annos tres menses septē, dies tredecim. Sequutus est CLAVDIVS sub quo anno ab vrbe condita DCCXCIX C. Valerio Asiatico, M. Valerio Messalla Consulibus *An. Chr. XLVI.* Cheruscorum gens regem Roma petiuit, amissis per in-

terna bella nobilibus, & vno reliquo stirpis regiæ, qui apud vrbem habebatur, nomine Italus. Paternum huic genus e Flauio fratre Arminij, sicut ante ostensum est, mater ex Catumero principe Cattorum erat. Ipse forma decorus & armis equisque in Romanum morem exercitus. Igitur Cæsar auctum pecunia, additis stipatoribus ad suos gentiles misit, hortatus, transmissum a maioribus decus magno animo capesseret: Illum primum Romæ ortum, nec obsidem, sed ciuem ire externum ad imperium. Ac primo lætus Germanis aduentus, atque eò magis, quod nullis discordijs imbutus, pari in omnes studio ageret. mox vt creuit potentia, cœpit suspectus haberi ijs qui factionibus hactenus floruerant: Nec potuit res nisi prœlio componi. Victor rex, dehinc secunda fortuna ad superbiam prolapsus, pulsusque, ac rursus Langobardorum opibus refectus, per læta, per aduersa, res Cheruscorum adflictabat. Per idem tempus Chauci nulla dissensione domi,

An Chr. XLVII. & Imperatoris socordia alacres, dum Corbulo adueniat, inferiorem Germaniam, cui præfuerat Sanquinius, incursauere, duce Gannasco, qui natione Caninefas, auxiliaris & diu meritus, post transfuga, leuibus nauigijs prædabundus, Gallorum maxime oram infestabat, non ignarus, dites illos & imbelles esse. At Corbulo prouinciam ingressus triremibus ex Oceano, ad cuius defensionem excubabant, alueo Rheni, cæteris nauibus per æstuaria & fossas in Vahalem adactis, lintres hostium magna cura & gloria, cui principium illa militia fuit, depressit, Gannasco etiam exturbato. Posteà legiones operum & laboris ob dissuetudinem ignaras, ac populationibus tantum lætantes veterem ad morem reduxit; ne quis agmine decederet, nec pugnam nisi iussus iniret. Stationes, vigiliæ, diurna nocturnaq; munia in armis prisco more agitabãtur. Qua disciplina Romanis virtus aucta, Germanis ferocia infracta est: Circa hæc tempora suspicor legatum in Germania legionis fuisse Vespasianum, qui postea Imperator factus est: Notat hoc in ipsius vita Tranquillus. *Claudio*, inquit, *principe, Narcissi gratia, legatus legionis in Germaniam Vespasianus missus est, inde in Britannia translatus.* Et natio Frisiorum post rebellionem clade L. Apronij ceptã, infensa suis, aut male fide, datis obsidibus consedit apud agros a Corbulone descriptos. Idem senatum ipsis, magistratus, leges imposuit. Ac ne iussa exuerent, præsidium muniuit, missis etiam qui maiores Chaucos ad deditionem pellicerent, simulque Gannascum dolo adgrederentur, transfugam & violatorem fidei. Cæde eius motæ sunt Chaucorum gentes, creditusque est Corbulo semina vel occasionem rebellioni præbuisse. Claudius sanè vsque adeo istud factum improbauit, vt referri præsidia cis Rhenum iusserit. Paruit, tametsi inuitus, Corbulo; ac ne miles otium indueret, inter Mosam Rhenumque trium & viginti millium spatio, siue, vt Dio scribit, stadiorum C L X X fossam produxit, qua vt ille vult, incerta maris vetarentur, vt hic, amnium æstuante oceano refluentium stagnatio prohiberetur. Habent enim hoc incommodi Rheni ostia, vt pronæ in Oceanum aquæ obstantibus marinis æstibus, suaque altitudine exoneratiõe Rheni impedientibus, præsertim plenilunio, attollantur, haud sine aggerum periculo; quo tempore, si Caurus quoq; ex Oceano delatus vehemẽtius, incumbat Rheni ostio occidentali, aquisque in alueo suo detentis, salsos insuper ex Oceano fluctus superfundat, necesse est periculum illud augeri magis; adeò vt non alia credatur ingentis illius inundationis fuisse causa, qua olim narratur omnis subuersa fuisse Batauia. Conata est tamen natura etiam hoc leuare malum, molitaque est æstuaria, quibus, si vno ostio attollantur ab Oceano fluctus, possint per transuersam Batauiam aquæ in alterum Rheni alueum, atque inde in Oceanum porrò exonerari. neque enim vnquam fit aut fieri potest, vt simul omnia Rheni ostia

ostia præcludant venti. Quod quum deprehendisset Corbulo, putauit sua quoque industria iuuandos naturæ conatus: itaque ab alueo Rheni dextero, ad sinistrum illud, quo se Rhenus ingenti Mosæ ostio in Oceanum exonerat, fossam transuersam molitus est, qua prohiberentur incerta ista Oceani discrimina, & ex alueo vno superstagnaturæ aquæ in alterum deriuarentur: quæ vtrumne hodie exstet, an hausta dudum Oceano sit, nunc non disputo. Corbuloni a Claudio indulta triumphi insignia. Anno ab vrbe condita DCCCIII Agrippina Imperatoris vxor, Caligulæ soror, Germanico genita, quo vim suam socijs quoque nationibus ostentaret, in opidum Vbiorum, in quo genita erat, veteranos mitti, coloniamque deduci imperat, cui nomen inditum ex vocabulo ipsius. Hæc fuere vrbis iampridem conditæ incrementa; Vbios enim C. Iulius Cæsar nondum Rhenum transgressos, posteà transgressos Agrippa in fidem acceperat. Iisdem temporibus in superiore Germania trepidatum, aduentu Cattorum prædas a Romanis agentium. Deinde L. Pomponius legatus auxiliares Vangiones ac Nemetes addito equite alario monuit, vt anteirent populatores, vel delapsis improuisi circumfunderentur: Fecere; ac alij quidem recens reuersos, prædáque per luxum vsos & somno graues circumuenere: liberatis etiam quibusdam, qui iam ante annos quadraginta Variana clade Cattis fuerant venundati: alij obuio hosti occurrentes plus etiam cladis attulere: Omnes ad montem Taunum reuertuntur, vbi eos Pomponius cum legionibus operiebatur. At illi metu ne hinc Romanus, inde Cherusci, cum quibus æterna ipsis discordia, circumgrederentur, legatos in vrbem & obsides misere: decretusque Pomponio triumphalis honos. Per idem tempus Vannius Sueuis a Druso iam ante annos triginta datus rex, pellitur suo regno, auctoribus domesticis Iubillio Hermundurorum rege, & Vangione ac Sidone fratribus, sorore Vannij

An. Chr. L.

genitis, quorum iste etiam sub Vespasiano vixit. Ligij quippe fama ditis regni, quod Vannius iam multos annos prædationibus & vectigalibus auxerat, aduentabant, quibus ille, quum præter exiguam suorum manum, non haberet nisi equitem è Sarmatis Iazygibus, impar, castellis sese defensare & bellum ducere statuerat. Sed ijs digressus funditur prœlio, exceptusque a classe Romana ipsum in Danubio operiente, saluus euasit: regnum Vangio & Sido inter se partiti sunt, egregia semper in Romanos fide. Sub NERONE L. Vetus Mosellam atque Ararim facta inter vtrumque fossa connectere parabat, vt copiæ per mare, dein Rhodano & Arare subuectæ per eam fossam, mox fluuio Mosella in Rhenum, exin in Oceanum decurrerent, sublatisque itinerum difficultatibus, nauigabilia inter se occidentis septentrionisque littora fierent: sed inuidit operi Ælius Gracilis Belgicæ legatus, deterrendo Veterem, ne legiones alienæ prouinciæ inferret, studiaque Galliarum adfectaret: eoque intermissum est. Nec multo post Curtius Rufus in agro Mattiaco reclusit specus quærendis venis argenti, vnde tenuis fructus, nec in longum fuit. Huic & Veteri indulsit Cæsar insignia triumphi. Paullinus quoque Pompeius aggerem coercendo Rheno ante tres & LX annos a Druso inchoatum absoluit, qui mea opinione is agger est, qui medio Rheni alueo in ripa Gallica obiectus iacet. Eadē tempestate Frisij limitaneos agros militum vsui sepositos inuaserant, auctoribus Verrito & Malorige, qui nationem illam regebant. Iamque fixerant domos, semina aruis intulerant, vtque patrium solum exercebant, quum Didius Auitus minitando vim Romanam ni abscederent in veteres locos, aut nouam sedem impetrarent, perpulit Verritum & Malorigem cum precibus Romam proficisci. Qui dum Neronem alijs curis intentum opperiuntur, inter ea quæ exteris ostētantur, intrauere Pompeij theatrum, quo magnitudinem

populi Romani viſerent. Illic per otium (neque enim ludicris ignari oblectabantur) dum conſeſſum caueæ, diſcrimina ordinum, quis eques, vbi Senatus, percontantur, aduertere quoſdam cultu externo in ſedibus Senatorum: & quinam forent rogitantes, poſtquam audiuerunt, earum gentium legatis id honoris datum quæ virtute & amicitia Romana præcellerent, exclamant, NVLLOS MORTALIVM ARMIS AVT FIDE ANTE GERMANOS ESSE, digregiunturq; & inter Patres cõſidunt. Nero ciuitate Romana ambos donauit, Friſios decedere agris iuſſit: At illis aſpernantibus, auxiliaris eques repente immiſſus neceſſitatem attulit, captis cæſiſue qui peruicacius reſtiterant. Eoſdem agros poſteà Anſibarij occupauere, validior gens, non modo ſua copia, ſed adiacentium populorum miſeratione, quia pulſi a Chaucis & ſedis inopes, tutum exſilium orabant. Chamauorum quondam ea arua, mox Tubantum, poſt Vſipiorum fuiſſe, poſtremum occupata fuiſſe a Friſijs, nunc maxima parte eſſe vacua: Aderatque ijs clarus per illas gentes, & Romanis quoque fidus nomine Boiocalus, vinctum ſe rebellione Cheruſca iuſſu Arminij referens, mox Tiberio & Germanico ducibus, ſtipendia meruiſſe, quinquaginta annorum obſequio. Sed nihil promouit. Auitus inferioris exercitus legatus in publicum Anſibarijs reſpondit, Patienda meliorum imperia. Arbitrium rerum penes Romanos eſſe, quid darent, quid adimerent. At Boiocalo ipſi promiſit daturum ſe agros: Quod ille vt proditionis pretium aſpernatus, addidit, Deeſſe nobis terra in qua viuamus poteſt, in qua moriamur non poteſt: Atque ita infenſis vtrimque animis diſceſſum. Illi Bructeros, Tencteros, vlteriores etiam nationes ſocias bello vocabant. Auitus monito per litteras Curtilio Mancia ſuperioris exercitus legato, vt Rhenum tranſgreſſus arma a tergo oſtenderet, ipſe legiones in agrum Tencterûm induxit, excidiũ minitans, niſi cauſſam ſuam diſſociarent. Igitur abſiſtentibus his, pari metu exterritis Bructeris, & cæteris quoque aliena pericula deſerentibus, ſola Anſibariorum gens retrò ad Vſipios & Tubantes conceſſit, quorum terris exacti, cum Cattos, dein Cheruſcos petiſſent, errore longo hoſpites, egeni, hoſtes, in alieno quod iuuentutis erat, cæduntur; imbellis ætas in prædam diuiſa eſt. Hic exitus fuit non infimæ inter Germanos gentis, cuius tamen reliquias deprehendo apud Ammianum in Iuliano, inter Francos. Eadem æſtate inter Hermunduros Cattoſque certatum magno prœlio, dum flumen gignendo ſale fecundum & conterminum, vi trahunt: ſuper libidinem cuncta armis agendi, religione inſita, eos maximè locos propinquare cælo, precesque mortalium a dijs nuſquam propius audiri. Inde indulgentiá numinum illo in amne illiſque ſiluis ſalem prouenire, non vt alias apud gentes eluuie maris areſcente vnda, ſed ſuper ardentem arborum ſtruem fuſa, contrarijs inter ſe elementis, igne atque aquis concreta. Sed bellum Hermunduris proſperum; Cattis exitio fuit. Iuhonum quoq; ciuitas ingens damnũ paſſa eſt ab igne, qui terra editus villas, arua, vicos paſſim corripuit, ipſa quoq; conditæ nuper inter ipſos Coloniæ mœnia abſumpſit.

CAP. VI.

Sequentia hiſtoriæ GERMANICAE *ſub* GALBA OTHONE, VITELLIO, VESPASIANO *ex Tacito, Suetonio, Dione.*

POſt obitum Neronis conturbata omnia in imperio. Turbandi materiam tum exercitibus ad Rhenum, tum ipſis quoque Germanis dedere Romani. Superior exercitus Hordeonium Flaccum ſpernebat, ſenecta & debilitate pedum inualidum: Inferioris exerci-

exercitus legati Cornelius Aquinas & Fabius Valerius, Capitonem qui illic præerat interfecerant, fictione crimine, an turbas cœptantem incertum. At Galli quod duce C. Iulio Vindice proprætore Galbæ quem Nero proscripserat, sese ei iunxissent, donati sunt protinus ciuitate & in posterum tributi leuamento: Quæ res male habuit Treueros, Lingonas, aliasque ciuitates Germanicis exercitibus proximas; creuitque ex eo dolor, quod etiam quibusdam fines adempti sint. Exercitus verò partim solliciti & irati fama recentis aduersus Vindicem victoriæ, partim metu, quod alias partes fouisse crederentur, sese adhuc continebant. Tarde a Nerone desciuerunt, nec statim pro GALBA Virginius; qui voluéritne imperare dubiũ: ferunt tamen oblatum ei a milite imperium. Euocato in Vrbem Virginio dux deerat audentibus, & contemni se quod tam diu sine consulari legiones essent coaquerentibus: donec tandem missu Galbæ Vitellius adfuit, censoris Vitellij ac ter consulis filius: quod quidem pacandis legionibus sufficere videbatur. Paucis post Kal. Ian. diebus, adferuntur è Belgica litteræ, superioris Germaniæ legiones rupta sacramenti reuerentia imperatorem alium flagitare, & quo seditio mollius acciperetur senatui ac Po. Ro. arbitrium eligendi permittere. Mouit ea res Galbam, qui idcircò Germanorum cohortem a Cæsaribus olim ad custodiam corporis institutam, multisque experimentis fidelissimam dissoluit, ac sine vllo commodo remisit in patriam: statuit quoque increbrescentibus Germanicæ defectionis nuncijs mittere ad exercitũ legatos, sed oppressus ab OTHONE occubuit die xv Ianuarij: Intereà inferioris Germaniæ legiones solemni Kal. Ian. sacramento pro Galba adactæ sunt, adeo quidem inuitæ, ut primani quintanique saxa in Galbæ imagines jacerent; quintadecima & sextadecima legiones nihil ultrà fremitum & minas ausæ, initium erumpendi circumspexerint. At in

An Chr. LXIX.

superiore exercitu quarta & duodeuicesima legiones ijsdem hibernis tendentes, dirumpunt imagines Galbæ; illa protinus, hæc cunctanter, & in Senatum populumque Romanum sacramento sese obstringunt. Nocte quæ Kalendas sequuta est, Coloniam Agrippinensem excurrens aquilifer quartæ legionis epulanti Vitellio nunciat, quid in superiore gestum esset. Subornantur ita a Vitellio res, vt postero die è proximæ legionis primæ hibernis legatus Fabius Valerius Coloniam Agrippinensem cum equitibus legionis auxiliariorumque ingressus, Imperatorem VITELLIVM consalutauerit. Exemplum illius secutæ sunt eiusdem prouinciæ legiones, & superior exercitus: ardorem exercitus, Agrippinenses, Treueri, Lingones. Post varia discrimina proficiscitur tandem in Italiam Vitellius cum lecto ex Germanicis legionibus exercitu, nam Rheni ripam planè deserere consilium non erat, irrupturis in Galliam Germanorum nationibus. Succumbit ad Bedriacum Otho. Victor Vitellius cohortes Batauorum ne quid truculentius auderent in Germaniam remisit. Germanorum auxiliariorum corpora fluida Romæ fluminis auiditas & æstus impatientia labefecit. Intereà in Oriente VESPASIANVS imperio quod audenti noua expositum videbat, se parat. Ac ita Italia tandem victis Vitellianis rerum potitur. In hisce verò motibus Bataui, Catti, Germani deficiunt, nacti opportunitatem vindicandi se in libertatem. Quam ego historiam quoniam præ cæteris Taciti ad res Germanicas cognoscendas illustris est, statui maxima parte ipsius verbis descriptam huic operi inserere. Notari autem in ea velim, Germanias in Belgica duas pro totidem prouincijs fuisse, dictasque superiorem prouinciam & inferiorem. Batauiam non desertam atque incultam fuisse, sed ciuium copia, opibus, robore, virtute insigniter exornatam, quum & reges suos jam ante illa tempora habuerit, & egregiam tunc nobilitatem;

An. Chr. LXX.

TRACTUS RHENI IN GERMANIA inferiore ad IV & V Historiarum C. CORNELII TACITI.
CHAVCI.
CHAMAVI.
FRISII MINORES
Flevus lacus
FRISII
Vider fl.
MA IO RES
MAR SACI.
Duarum cohortium hiberna haud procul Oceano.
Rhenus fl.
Castellum
CANINEFATES
BA TAVI.
Batavodurum
Arenacum
Naualia
Sala fl.
Cæsia silua
BRVCTERI.
Amisia amnis.
Grinnes
Vada
Vahalis fl.
Oppidum Batavorum
GV GERNI
Vetera
Lupia amnis.
TENCTERI.
Asciburgium.
Gelduba.
Nouesium.
VSIPETES.
CHATTI.
Mosa fl.
MENAPII.
VBII.
Scaldis
BETASII.
SVNICI.
Marcodurum
Colonia Agrippinensis.
MATTIACI.
Sigus amnis.
Bonna, siue Castra Bonnensia.
T V N G R I.
Tolbiacum
Mosa fl.
Mosella amnis
Moenus fl.
NERVII.
TRE VIRI
Moguntiacum
Colonia Treuirorum.
VANGIONES
26 27 28 29 30
53 52 51 50

quumque iuuentus Bataua non tantum auxilijs cohortibusque peditum atque equitum, sed etiam custodiæ corporis Imperatoris fuerit adhibita. Mirum sane expendenti cuncta ista videbitur, quomodo tam exiguus terræ tractus tot militum examina effuderit, & adhuc sufficerit ipse sibi ad cultum agrorum, nauigationes, mercimonia; etiam, si res ita exigeret, ad tumultus. Et commemorantur quidem ab historicis Romanis loca a legionibus suis cohortibusque aut alis ad Rheni ripam insessa, cæteris præteritis, vel quia sua potissimum nouerunt, vel tædio barbarorum nominum: sed lectoris est præter illa concipere animo sedes indigenarum in agris, municipijs, pagis, villis, nauibus, siluis. Cogitare Caninefatum gentem partem agri Bataui possedisse. Insulæ partes duas fuisse, inferiorem vnam atque Oceano vicinorem: alteram superiorem; & in vtraque cohortes Romanas. In inferiore Batauia fuisse

Duarum cohortium hiberna haud procul Oceano.

Castra Romanorum.

Castella plura. Quæ quidem omnia sublimioribus locis, & congestu terræ ad experimentum altissimi Oceani æstus exaggeratis, structa fuisse, etiam hodie testantur ruinæ.

In superiore verò Batauia, quæ ob viciniam legionum Germanicarum tutior habita fuit, fuere

Batauodurum, vbi castra secundæ legionis.

Grinnes, vbi cohortium alarumque castra.

Vada.

Arenatium, vbi hiberna decimæ legionis.

Naualia, ad naues exstruendas.

Et extra insulam *Opidum Batauorum.*

Iam in GERMANIA INFERIORE occurrunt,

Vetera castra, hiberna legionum quartæ & quintæ.

Gelduba.

Nouesium, vbi sita legio XIII.

Asciburgium, vbi hiberna vnius alæ.

Colonia Agrippinensis; & non procul ab ea vicus *Marcodurum.*

Tolbiacum.

Ara Vbiorum.

Bonna, siue castra Bonnensia, in quibus hiberna primæ legionis.

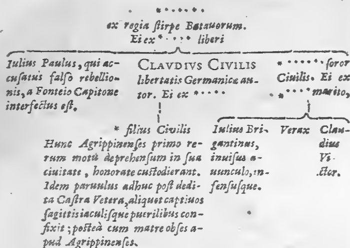
In SVPERIORE GERMANIA imprimis occurrit,

Moguntiacum.

Atque hæc quidem ex sola ista Taciti narratione; cui idcirco etiam pinacem adiunximus: Leguntur & *pagi* quidam *Germanorum*, & loca alia innuuntur haud obscurè, sed nos ea, quia situs non designabatur, omisimus. Batavi ergo, donec trans Rhenum agebant, pars Cattorum fuere; cuius rei argumentum hodieque sunt, *Batenhusen*, *Baddenfeldum*, & *Batoberga*, ad Adranam flumen; posteà seditione domestica pulsi, extrema Gallicæ oræ vacua cultoribus, simulque insulam inter vada sitam occupauere, quam mare Oceanum a fronte, Rhenus amnis tergum ac latera circumluit; nec opibus Romanis nec societate validiorum attriti, viros tantum armaque imperio ministrabant, diu Germanicis bellis exerciti, mox aucta per Britanniam gloria, transmissis illuc cohortibus, quas vetere instituto nobilissimi popularium regebant. Erat & domi delectus eques, præcipuo nandi studio, arma equosque retinens, integris turmis Rhenum sueta perrumpere. In his Iulius Paullus & Claudius Ciuilis, regia stripe multò cæteros anteibant. Sed Paullum Fonteius Capito falso rebellionis crimine interfecit. Iniectæ Ciuili post quinque & viginti annorum in castris Romanis militiam, catenæ: missusque ad Neronem, & a Galba absolutus, sub Vitellio rursus discrimen adijt, flagitante supplicium ejus Romanorum exercitu. Inde caussæ irarum, spesque rei

rei bene gerendæ ex turbato Romano imperio.

STEMMA CL. CIVILIS.

Sed Ciuilis, vltrà quam barbaris ſolitum, ingenio ſollers, & Sertorium ſe aut Hannibalem ferens, ſimili oris dehoneſtamento, veritus ne ſibi obuiam iretur, ſi a populo Romano palàm deſciuiſſet, Veſpaſiani amicitiam, ſtudiumque partium prætendit. Igitur diſcidij certus, occultato interim altiore conſilio, certa ex euentu judicaturus, nouare res hoc modo cœpit. Iuſſu Vitellij Batauorum iuuentus ad delectum vocabatur; quem ſuapte natura grauem, onerabant miniſtri auaritia ac luxu, ſenes aut inualidos conquirendo, quos pretio dimitterent: rurſus impuberes, ſed forma conſpicui (& eſt pleriſque procera pueritia) ad ſtuprum trahebantur. Hinc inuidia, & compoſiti ſeditionis auctores perpulere vt delectum abnuerent. Ciuilis primores gentis & promptiſſimos vulgi ſpecie epularum ſacrum in nemus vocatos, vbi nocte & vino incaluiſſe videt, a laude gloriaque gentis orſus, iniurias & raptus, & cætera ſeruitij mala, compoſita ad mouendos animos oratione enumerat, oſtenditque, dum alij Veſpaſianum, alij Vitellium fouent, patere Batauis locum aduerſus vtrumq;. Magno cum adſenſu auditus, patrio ritu, & diris exſecrationibus vniuerſos ſacramento adigit. Miſſi ad Caninefates qui conſilia ſociarent. Ea gens partem inſulæ colebat, origine, lingua, virtute, par Batauis; numero ſolo inferior. Mox occultis nuntijs pellexit Britannica auxilia, Batauorum cohortes, miſſas in Germaniã, ac tum Moguntiaci agentes. Erat autem in Caninefatibus ſtolidæ audaciæ Brinio, claritate natalium inſigni. Pater eius multa hoſtilia auſus, Caij Caligulæ expeditionum Germanicarum ludibria impune ſpreuerat. Hic ipſo rebellis familiæ nomine placuit, impoſituſque ſcuto, more gentis, & ſuſtinentium humeris vibratus, dux deligitur. Statim vero accitis Friſijs (Tranſrhenana gens eſt) duarum cohortium hiberna ad Rhenum, vti opinor, ſita, proximo Oceano occupato irrumpit. Nec præuiderant impetum hoſtium milites; nec ſi præuidiſſent, ſatis virium ad arcendum erat. Capta igitur, direpta, & incenſa caſtra: Dein vagos & pacis modo effuſos lixas negotiatoreſque Romanos inuadunt. Simul excidijs caſtellorum imminebant; quæ a præfectis cohortium incenſa ſunt, quia defendi nequibant. Signa vexillaque, & quod militum erat, in ſuperiorem inſulæ partem congregantur, duce Aquilio primipilari; nomen magis exercitus, quam robur. Quippe viribus vt ante deximus cohortium abductis, Vitellius e proximis Neruiorum Germanorumque pagis ſegnem numerum armis onerauerat. Ciuilis dolo graſſandum ratus, incuſauit vltrò præfectos, quod caſtella deſeruiſſent; ſe cum cohorte cui præerat, Caninefatem tumultum compreſſurum: illi ſua quiſque hiberna repeterent.

Subeſſe

Subesse fraudem consilio, & dispersas cohortes facilius opprimi, nec Brinionem ducem eius belli, sed Ciuilem esse patuit; erumpentibus paullatim indicijs, quæ Germani, læta bello gens, non diu occultauerant. Vbi insidiæ patefactæ sunt, ad vim transgressus, Caninefates, Frisios, Batauos proprijs cuneis componit. Directa ex aduerso acies, haud procul flumine Rheno, & obuersis in hostem nauibus, quas incensis castellis illuc appulerant. Nec diu certato, Tungrorum cohors signa ad Ciuilem transtulit, perculsique milites improuisa proditione a socijs hostibusque promiscuè cædebantur. Eadem etiam nauium ratio fuit. Pars remigum è Batauis, tanquam imperitia, officia nautarum propugnatorumque impediebant: mox contra tendere, & puppes hostili ripæ obijcere; ad postremum gubernatores centurionesque, nisi eadem volenteis trucidare: donec vniuersa quatuor & viginti nauium classis transfugeret ad Ciuilem, aut caperetur. Clara ea victoria in præsens; in posterum vsui: armaque & naues quibus indigebant, adepti, magna per Germanias Galliasque fama, LIBERTATIS AVCTORES VINDICESQVE celebrabantur. Germaniæ iugi Romani pertæsæ misere statim legatos, auxilia offerentes. Ciuilis verò Galliarum societatem arte dolisque adfectabat, captos cohortium præfectos suas in ciuitates remittendo; cohortibus abire an manere mallent, data potestate. Manentibus, honorata militia, digredientibus, spolia Romanorum offerebantur. Simul secretis sermonibus admonebat malorum quæ tot annis perpessi fuerant. Miseram seruitutem falso pacem vocari: Batauos quanquam tributorum expertes, arma contra communes dominos cepisse. Sic ille in Gallias Germaniasque intentus, si destinata prouenissent, validissimarum ditissimarumque nationum regno imminebat. At Flaccus Hordeonius, primos Ciuilis conatus per dissimulationem aluit: Vbi autem expugnata castra, deletas cohortes, pulsum Batauorum insula Romanum nomen trepidi nuntij adferebant, Mumium Lupercum legatum (is duarum legionum hibernis præerat) egredi aduersus hostem jubet. Lupercus legionarios e præsentibus, Vbios e proximis, Treuerorum equites haud longè agentes raptim transmisit, addita Batauorum ala, quæ jampridem corrupta, fidem simulabat, vt proditis in ipsa acie Romanis, majore pretio fugeret. Captarum igitur cohortium signis circumdatus Ciuilis, vt suo militi recens gloria ante oculos, & hostes memoria cladis terrerentur, matrem suam sororesque, simul omnium conjuges paruosque liberos consistere a tergo jubet, hortamenta victoriæ, vel pulsis pudorem. Vt virorum conatu, feminarum vlulatu sonuit acies, nequaquam par a legionibus cohortibusque redditus clamor. Nudauerat sinistrum cornu Batauorum ala transfugiens, statimque se in legiones Romanas verterat: sed legionarius miles quanquam rebus trepidis, arma ordinesque retinebat. Vbiorum Treuirorumque auxilia fœda fuga dispersa totis campis palabunda aufugiunt. Illuc ergo incubuere Germani. Et fuit interim effugium legionibus in castra quibus Veterum nomen est. Præfectus alæ Batauorum Claudius Labeo opidano certamine æmulus Ciuili, ne interfectus inuidiam apud populares, vel si retineretur semina discordiæ præberet, in Frisios auehitur. Iisdem diebus Batauorum & Caninefatium cohortes quum a Vitellio reuocatæ in vrbem pergerent, missus a Ciuile nuntius medio fere itinere adsequitur; exponit patriæ statum, monetque vt communem popularium caussam agant. Illæ re intellecta, protinus a Flacco legato & pretium itineris donatiuum, & duplex stipendium, & augeri equitum numerum, promissa a Vitellio, postulabant; non tamen vt adsequerentur, sed caussam seditioni. Et Flaccus multa cōcedendo nihil aliud effecerat, quā vt acrius expo-

ſcerent quæ ſciebant negaturum. Spreto Flacco inferiorem Germaniam petiuere, vt Ciuili iungerentur. Hordeonius, qui Moguntiaci agebat, adhibitis tribunis centurionibuſque, conſultauit, num obſequium abnuentes vi coerceret. Mox ignauia & trepidis miniſtris, quos ambiguus recentium auxiliariorum animus, & ſubito delectu ſuppletæ legiones augebant, ſtatuebat continere intra caſtra militem. Dein pœnitentia & arguentibus ipſis qui ſuaſerant, tanquam ſecuturus, ſcripſit Herennio Gallo legionis primæ legato qui Bonnam obtinebat, vt arceret tranſitu Batauos, ſe cum exercitu tergis eorum hæſurum. Et opprimi poterant, ſi hinc Hordeonius, inde Gallus, motis vtrimque copijs medios clauſiſſent. Flaccus omiſit inceptum, alijſque litteris Gallum monuit, ne teneret abeuntes. Vnde ſuſpicio, ſponte legatorum excitatum bellum, cunctaque quæ acciderant, non inertia militis neque hoſtium vi, ſed fraude ducum euenisse. Bataui equites quum caſtris Bonnenſibus propinquarent, præmiſere qui Herennio Gallo mandata cohortium exponerent, Nullum ſibi bellum aduerſus Romanos, pro quibus toties bellaſſent: longa atque irrita militia feſſis, patriæ atque otij cupidinem eſſe: Si nemo obſiſteret, innoxium iter fore; ſin arma occurrant, ferro viam inuenturos. Contantem legatum milites perpulerant, fortunam prælij experiretur. Tria millia legionariorum, & tumultuariæ Belgarum cohortes, ſimul paganorum lixarumque ignaua ſed procax ante periculum manus omnibus portis erumpunt, vt Batauos numero impares circumfundant. Illi veteris militiæ memores, in cuneis congregantur, denſi vndique, & frontem tergaque ac latus tuti. Sic tenuem Romanorum aciem perfringunt. Cedentibus Belgis, pellitur legio, & vallum portaſque trepidi petebant: Ibi plurimum cladis, cumulatæque corporibus foſſæ: nec cede tantùm & vulneribus, ſed ruina, & ſuis plerique telis interiere. Victores Colonia Agrippinenſium vitata, nihil cætero in itinere hoſtile auſi, Bonnenſe prœlium excuſabant, tanquam petita pace, poſtquam negabatur, ſibimetipſi conſuluiſſent. Ciuilis aduentu veteranorum cohortium iuſti iam exercitus ductor, ſed conſilij ambiguus, & vim Romanam reputans, cunctos qui aderant in verba Veſpaſiani adigit. Mittitque legatos ad duas legiones, quæ priore acie pulſæ in Vetera caſtra conceſſerant, vt idem ſacramentum acciperent. Sed reſponſum ei redditur, Romanos neque proditoris neque hoſtium conſilijs vti: eſſe ſibi Vitellium principem, pro eo ſe fidem & arma vſque ad ſupremum ſpiritum retenturos, proinde perfuga Batauus arbitrum rerum Romanarum ne ageret, ſed meritas ſceleris pœnas exſpectaret. Quæ vbi relata Ciuili, incenſus ira, vniuerſam Batauorum gentem in arma rapit. Iunguntur Bructeri Tencterique, & excita nuntijs Germania, ad prædam & famam. Aduerſus has belli concurrentis minas legati legionum Mumius Lupercus & Numiſius Rufus vallum muroſque firmabant. Proceſtria quoque & quæ præterea longæ pacis opera, haud procul caſtris in modum municipij exſtructa fuerant, ſubuerſa, ne hoſtibus vſui forent. Sed parum prouiſum, vt annona, aliæque copiæ in caſtra conueherētur: rapi illa permiſere. Ita paucis diebus abſumta ſunt, quæ aduerſus neceſſitates in longum ſuffeciſſent. Ciuilis medium agmen cum robore Batauorum obtinens, vtramque Rheni ripam quo truculentior viſu foret, Germanorum cateruis complet, adſultante per campos equite. Simul naues in aduerſum agmen agebantur. Hinc Veteranarum cohortium ſigna, inde depromtæ ſiluis luciſque ferarum imagines, vt cuique mos eſt, iuxta belli ciuilis externique facie obſtupefecerant obſeſſos. Spem quoque oppugnantium augebat amplitudo valli, quod duabus legionibus ſitum, vix quinque armatorum millia tuebantur. Pars caſtrorum leuiter adſurgens, pars

pars æquo adibatur, quippe illis hibernis obsideri Germanias Augustus quū castra metaretur, satis crediderat, neque vnquam id malorum futurū duxerat, vt oppugnatum legiones Romanas vltrò venirent Germani. Bataui Transrhenanique quo discreta virtus manifestius spectaretur, sibi quæque gens consistunt, eminus lacessentes. Admotæ etiam machinæ. Frustra: Desperata ergo vi vertere oppugnatores consilium ad moras, haud ignari, paucorum inesse dierum alimenta, & multum imbellis turbæ. Flaccus interim cognito castrorum obsidio, & missis per Gallias qui auxilia concirent, lectos Moguntiaci legionibus Dillio Voculæ duodeuicesimæ legionis legato tradit, vt quam maximis per ripam itineribus celeraret. Illi Bonnam, hiberna primæ legionis, inde in Coloniam Agrippinensem, posteà Nouesium venerunt, vbi tertiadecima legio ipsis coniungitur: Neque ausi ad hostem pergere, Geldubæ castra fecere. Pars in proximos Gugernorum pagos, qui societatem Ciuilis acceperant, prædatum ducti a Vocula; pars cum Herennio Gallo permansit, eademque leui certamine ob nauem frumentariam, quam vado hærentem ad se Romani Germanique trahere studebant, inferior, iram indignationemque in legatum vertit. At Ciuilem immensum vniuersa Germania extollebat, societate nobilissimis obsidum firmata. Ille vt cuiq; proximum, vastari Vbios Treuerosque, & alia manu Mosam amnem transiri iubet, vt Menapios & Morinos, & extrema Galliarum quaterent. Actæ vtrobique prædæ: infestius in Vbijs, quod Germanicæ originis, eiurata patria Romano nomine se Agrippinenses vocarent. Cæsæ cohortes eorum in vico Marcoduro incuriosius agentes, quia procul ripa aberant. Nec quieuere Vbij quo minus prædas è Germania peterent, primo impune; dein circumuenti sunt. Contusis Vbijs grauior & successu rerum ferocior Ciuilis obsidium legionum vrgebat, intentis custodijs ne quis occultus nuntius venientis auxilij penetraret. Obsessi strenuè se defendere, Batauis officere. Ciuilis omissa expugnandi spe ad blanditias conuersus, nuntijs & promissis fidem legionum conuellere instituit. Intereà auxilia e Gallia a Vitellio apertè desciscunt. Veteranus Hordeonio Flacco instantibus tribunis inuitus iurat in verba Vespasiani. Mittitur Alpinus Montanus ad Ciuilem, vt absisteret bello, neue externa armis falsis velaret: Si Vespasianum iuuare adgressus foret, satisfactum iam cœptis. Ad quæ Ciuilis primo callide: post vt vidit Montanum præferocem ingenio, paratumque ad res nouas, oratione flexum sed meliora referre iussum, dimittit. Ille vt irritus legationis redijt, cætera dissimulans, quæ mox erupere; posteà enim cum Tutore & Classico & CXIII Treuirorum Senatoribus transmisso Rheno ad Germanos defecit. Ciuilis parte copiarum retenta, veteranas cohortes & quod e Germanis maximè promptum aduersus Voculam exercitumque eius mittit, Iulio Maximo & Claudio Victore sororis suæ filio ducibus. Rapiunt isti in transitu hiberna alæ Asciburgij sita; Tentauit interim Ciuilis legionum ad Vetera obsessarum animos, tanquam perditæ apud Romanos res, & suis victoria prouenisset. Irritati obsessi, erumpunt. Ac forte Ciuilis lapsu equi prostratus, didita per vtrumque exercitum fama vulneratum aut interfectum, immane quantum suis pauoris, hostibus alacritatis indiderit. Obsessi impedimenta legionum cum imbelli turba Nouesium mittunt, vt inde terrestri itinere frumentum, cuius summa in castris penuria, aduehèrent, nam flumine hostes potiebantur. Ciuilis Geldubam capit. Mox haud procul Nouesio equestri prælio prosperè certat. Legionarij Hordeonium protractum e cubili etiam post donatiuum acceptum nomine Vespasiani, interficiunt. Interfecto Hordeonio, commeauere nuntij inter Ciuilem Classicumque, præfectum alæ Treuirorum. Nec multo post defi-

deficiunt a Romanis Iulius Tutor & Iulius Sabinus, ille Treuir, hic Lingon; Tutor ripæ Rheni a Vitellio præfectus, Sabinus super insitam vanitatem, falsa stirpis gloria incensus, frustra eos reuocante Vocula: qui irrita consilia sua videns, Nouesium concedit. Quo per Longinum Classici iussu occiso, legatisque vinctis, eo flagitij ventum est, vt erercitus Romani pro imperio Galliarum iurarent. Obsessi ad Vetera post longam & fœdam famem missis ad Ciuilem legatis vitam orant: neque aliter preces admissæ, quam si in verba Galliarum iurarent. Iurauere: sed Ciuilis, neque se neque quenquam Batauum in verba Galliarum adegit, fisus Germanorum opibus, &, si certandum de possessione rerum foret, inclytus fama, & potior. Mumius Lupercus legatus legionis inter dona missus Velledæ virgini nationis Bructeræ quæ late ea tempestate populis imperitabat. Sed ille in itinere interfectus. Cohortium, alarum, legionum hiberna, submersa cremataque, ijs tantùm relictis quæ Moguntiaci ac Vindonissæ sita erant. Legio XII cum auxilijs simul deditis a Nouesio in Coloniam Treurorum transgredi jubetur, præfinita die intra quam castris excederet: Eam ducit Claudius Sanctus effossus oculo, dirus ore, ingeniodebilior. Miscet se eï altera legio, desertis castris Bonnensibus. Quacumque iter faciebant, procurrentes ex agris tectisque homines, & vndique effusi, insolito spectaculo fruebantur captarum legionum. Moguntiacum jam pridem, Colonia Agrippinensis nuper in belli societatem venerant, conuulsis signis Romanorum. Quorum societate auctus Ciuilis proximas ciuitates adfectare, aut aduersantibus bellum inferre statuit. Occupatis ergo Sunicis & iuventute eorum per cohortes composita, Tungros & Neruios inuasit, frustrà obsistente Labeone, qui pontem Mosæ fluminis antecepe-rat. Dedunt se Bethasij & Nerui. Intereà Iulius Sabinus Cæsarē se salutari per Gallias jubet. Rhemi obsistunt, & missis legatis in commune consultant, libertas an pax placeat? Nec desunt ab vrbe vires, Legiones victrices VI & XVIII, Vitellianarum vna & vicesima; E recens conscriptis secunda, Peninis Coctianisque Alpibus, pars monte Graio Petilio Ceriali traducuntur: XIV legio è Britannia, Tertia & Prima ex Hispania accitæ. Huius venientis exercitus fama Galli suopte ingenio ad mitiora inclinantes, frustra instigante Tullio Valentino, scripsere ad Treueros, vt abstinerent armis, impetrabili venia, & paratis deprecatoribus si poeniteret. Neque inter rebelles pro periculo consilia, diffidentibus inret se ducibus. Ciuilis auia Belgarum circuibat, dum Claudium Labeonem capere aut exturbare nititur. Classicus segne otium trahens velut parto jam imperio fruebatur. Sabinus latebat. Tutor in eo segnis, quod non maturauit superiorem Germaniæ ripam & ardua Alpium præsidijs claudere, legionesque transitu prohibere. Atque interim vna & vicesima legio Vindonissa per Heluetiam, cohortes auxiliariæ duce Sextilio Felice per Rhætiam irrupere. Accessit & ala Singularium, cui præerat Iulius Briganticus sorore Ciuilis genitus, inuisus auunculo infensusque. Tutor Treuirorum copias recenti Vangionum, Caracatium, Tribocorum lectu auctas, veterano pedite atque equite firmauit, atque ita vitato Moguntiaco Bingium concessit, fidens loco, quia pontem Nauæ fluminis abruperat: sed incursu cohortium quas Sextilius ducebat, & reperto vado proditus fugatusque est. Petilius Cerialis Moguntiacum cum exercitu vt venit, erexit spes Galliarum, tanta animositate, vt delectus per Galliam habitos in ciuitates remiserit, ac nuntiare jusserit, sufficere imperio legiones. At Ciuilis & Classicus vbi pulsum Tutorem, cæsos Treueros, cuncta hostibus prospera accepere, mouent Valentinum crebris nuntijs ne summæ reï periculum faceret. Cerialis contrà missis in Mediomatricos qui breuiore itinere legiones in hostem

hostem verterent, contracto quod erat militum Moguntiaci quantumque secum transuexerat, tertijs castris Rigodulum venit, quem locum magna Treuerorum manu Valentinus insederat, montibus ac Mosella amne septum, & addiderat fossas obicesque saxorum. Nec deterruere ea munimenta Romanum ducem, quo minus peditem perrumpere iuberet: Felix ea pugna Ceriali fuit: qui Valentiano cum nobilissimis Belgarũ capto, postridie Coloniam Treuirorum ingreditur; vbi legiones nuper deditas veniam lacrymis & silentio poscentes recipit, edicitque per manipulos, nequis in certamine iurgioue seditionem commilitoni objectaret. Mox Treuerorum & Lingonum animos oratione componit. Eum nihilo secius Ciuilis & Classicus sollicitant in partes suas, oblato etiam, si vellet, Galliarum imperio: addentes, si prælium mallet, ne id quidem se abnuere. Placuit rem armis committere. Classicus media acie Vbijs Lingonibusque data, dextro cornu cohortes Batauorum locat, sinistro Bructeros Tencterosque: ita in Cerialem ducit Treuiris agentem. Perrupta ex improuiso legionum castra, fusi equites; medius Mosellæ pons qui vlteriora Treuirorum Coloniæ nectit a Classico insessus. Sed collecto mox animo ac milite Cerialis fugat hostes, castraque ipsorum eodem die capit exscinditque. Moti hac victoria Agrippinenses orabant auxilium, offerebantque vxorem & sororem Ciuilis, & filiam Classici, relicta sibi pignora societatis: dispersos quoque in domibus Germanos trucidauere, & Ciuili cum cohorte integra ex Chaucis Frisijsque Tolbiaci agente in finibus Agrippinensium, ipsi nihilo secius largis epulis vinoque sopitos Germanos clausis foribus igne iniecto cremauere. Intereà classis Britannica quæ Batauis imminebat, maxima parte depressa est a Caninefatibus, aut capta. Iidem Neruiorum multitudinem sponte commotam vt pro Romanis bellum capesseret, fudere. Classicus quoque aduersus equites Nouesium a Ceriali præmissos, secundum prælium fecit. At Ciuilis post malam in Treuiris pugnam reparato per Germaniam exercitu apud Vetera consedit, tutus loco; & vt memoria prosperarum illic rerum augescerent Barbarorum animi. Secutus est eodem Cerialis duplicatis copijs, aduentu secundæ & XVI & XIV legionum: cohortesque & alæ jampridem accitæ post victoriam properauerant. Ciuilis aggerum moliendorum fluuiorumque coërcendorum gnarus, obliquam in Rhenum molem objicit, vt ejus oppositu reuolutus amnis Romanis superfunderetur. Ea loci forma incertis vndis subdola Romanis aduersa fuit, onustis lorica & armis, nandique pauidis. At Germanos fluminibus suetos leuitas armorum & proceritas corporum attollebat. Pugnatum tamen, sed iniquo certamine; Postera luce iterum ad arma itum: compositæ acies. Pugnantes Romanos Bructeri e mole quæ in Rhenum educta fuerat transnatantes initio turbauere; sed suggestione perfugæ cuiusdam Bataui restituti, Germanos Rhenum fuga petere coegere. Ac debellatum eo die fuisset, si Romana classis sequi maturasset. Ciuilis Chaucorum auxiliariorum aduentu confirmatus, deseruit Vetera castra, neque ausus opidum Batauorum armis tueri, raptis quæ ferri poterant, cæteris iniecto igni, in insulam, transmisso Vahali concessit, quod sciret, deesse Ceriali naues efficiendo ponti, neq; exercitum Romanum aliter transmissurum. Vtque tutior esset in insula, protinus molem a Druso Germanico factam, qua ille Rheni aquas vno continuoque alueo volutas, ac sub initium agri Bataui prono cursu in Galliam ruentes coegerat in dexterum alueum inque fossam à se actam decurrere, diruit. Disiectis autem hoc modo ijs quæ morabantur, redijt ad veterem suum cursum amnis, & Vahalis profundiore tunc alueo volutus, insulam Batauorum reddidit munitiorem: Ac dexter alueus abactis

aquis ita extenuatus est, vt insulam inter Germanosq; continentium ferè terrarum species apparuerit, visusque sit reddere Batauiam Germaniæ partem, quæ antea Gallijs adiudicabatur. Transiere Vahalim Tutor quoq; & Classicus, & centum tredecim Treuerorum Senatores. Ita deserta ripa Gallica quæ erat vltra Vahalim, Ciuilis præsidia cohortium, alarum, legionum, modicis vicis ad dexterum Rheni alueum quadripertita inuasit; Decimæ legionis præsidum erat Arenaci; secundæ Batauoduri; Grinnibus, Vadæque cohortium alarumque castra erant. Sed Ciuilem initio omnia tentantem omnia fefellerunt. Nitebatur ille missa Germanorum manu inchoatum Batauoduri pontem irrumpere; repulsus est. Plus discriminis apud Grinnes Vadamque fuit. Vadam Ciuilis, Grinnes Classicus oppugnabant, nec sisti poterant, interfecto fortissimo quoque, in quis Britannicus, auunculus Ciuilis, præfectus alæ. Sed vbi Cerialis cum delecta equitum manu subuenit, versæ sunt vices; præcipitesque Germani in amnem acti sunt. Ciuilis dum fugientes retentat, agnitus, petitusque telis, relicto equo transnatauit: Idem Germanis effugium, Tutorem Classicumque appulsæ lintres vexere. Ne tum quidem classis Romana pugnæ adfuit; obstante formidine. Paucos post dies Cerialis Nouesium Bonnamque ad visenda castra quæ hiematuris legionibus erigebantur profectus, nauibus remeabat. Animaduersum id Germanis, & insidias composuere. Electa nox atra nubibus, & prono amne rapti, nullo prohibente, vallum ineunt. Prima cædes astu adiuta: incisis enim tabernaculorum funibus, suismet corijs coopertos trucidabant. Aliud agmen turbare classem, inijcere vincula, trahere puppes. Prætoriam quoque nauem vexillo insignem, in ea ducem rati, abripuere, eamque donum Veledæ flumine Luppia misere. Ciuilis nihil vltra ausus, trans Rhenum in insulam concessit. Cerialis cum insecutus insulam Batauorum populatur, sed agros villasque Ciuilis intactos sinebat. Mouit ea victoria Germanos, & quanquam castra Romanorum in plano sita crebris pluuialibus imbribus palustri in insula vi fluminis differrentur, possentque ea occasione opprimi nullo negotio legiones, tamen abstinuere, & inuitante Ceriali ad pacem inclinauere. Ipse etiam Ciuilis ab ea non abhorruit, veritus ne a suis popolaribus socijsque desertus veniret in potestatem eorum quos hactenus oppugnarat. Atque hæc sub VITELLIO & VESPASIANO, quo in bello, vt & cæteris omnibus, quantus fuerit Batauorum metus apud Romanos, indicat Martialis epigramma, quo loquentem introducit personam Germani testaceam,

Sum figuli lusus, russi persona Bataui,
Quæ tu derides, hæc timet ora pater. Lib. XIV. Epist. 17.

CAP. VII.

Gesta in GERMANIA *sub* DOMITIANO, NERVA, TRAIANO, HADRIANO, M. AVRELIO ANTONINO, COMMODO, PERTINACE, DIDIO IVLIANO, *&* SEVERO, *ex Suetonio, Martiali, Spartiano, Capitolino, Orosio, Xiphilino, Plinio, cuius tamen libros viginti bellorum Germanicorum, quibus omnia quæ Romani cum Germanis gesserunt bella collegit, desideramus.* C. Plin. lib. III. Epistol.

DOMI-

DOMITIANVS & ante imperium & posteà imperator summo studio GERMANICI nomen appetijt. Cæsar factus viuo patre creditus est occultis ad Cerealem litteris, qui tunc ad Rhenum res agebat, fidem eius tentasse, an præsenti sibi exercitum imperiumque traditurus foret: qua conditione vtrumne bellum aduersus patrem cogitauerit, an opes viresque aduersus fratrem, in incerto est: sed prudenti Cerealis fide ac constantia delusus, nihil potuit. Post vtriusque obitum sponte suscepit expeditionem in Cattos, quos etiam domuisse dicitur. Victoriam illam celebrauit Martialis Epigrammate assentatorio,

An. Chr. LVIII. Sueton. cap. 6.

Lib II. Epig. 2.

Creta dedit magnum, maius dedit Africa nomen,
Scipio quod victor, quodque Metellus habet:
Nobilius domito tribuit Germania Rheno,
Et puer hoc dignus nomine Cæsar eras.
Frater Idumæos meruit cum patre triumphos;
Quæ datur ex Cattis laurea, tota tua est.

Idem quoque in spem reditus eius sic adulatur,

Si desiderium Cæsar populique patrumque
Respicis, & Latiæ gaudia vera togæ,
Redde Deum votis poscentibus; inuidet hosti
Roma suo: veniat laurea multa licet.
Terrarum dominum propius videt ille; tuoque
Tenetur vultu Barbarus, & fruitur.

Et in reditum eius,

Peruenisse tuam iam te scit Rhenus in vrbem,
Nam populi voces audit & ille tui.

Posteà etiam L. Antonium Primum, cuius crebra apud Tacitum mentio est in libris historiarum compressit. Suetonius. *Bellum ciuile motum a L. Antonio superioris Germaniæ præside confecit absens, felicitate mirâ, quum ipsa dimicationis hora resolutus repente Rhenus, transituras ad Antonium Barbarorum copias cohibuisset.* Eam victoriam celebrauit Martialis hoc Epigrammate,

Lib. IV. Epig. II.

Dum nimium vano tumefactus nomine gaudes
Et Saturninum te, miser esse pudet:
Impia Parrhasia mouisti bella sub Vrsa
Qualia qui Phariæ coniugis arma tulit:
Exciderat ne adeò fatum tibi nominis huius,
Obruit Actiaci quod grauis ira freti?
An tibi promisit Rhenus, quod non dedit illi,
Nilus & Arctois plus licuisset aquis?
Ille etiam nostris Antonius occidit armis,
Qui tibi collatus, perfide, Cæsar erat.

Obtinuit ergo GERMANICI nomen Domitianus, quo quidem vsque eò delectatus est, vt etiam in certaminibus præsederit amictus toga Germanica, & menses Septembrem atque Octobrem appellationibus suis Germanicum Domitianumq; transnominauerit, quod altero suscepisset imperium, altero natus esset: & in numis ipsius sæpissime hoc sit vsurpatum, IMP. CÆS. DOMIT. AVG. GERM. cum typo Germaniæ captæ in terra sedentis, cui circumscriptum, GERMANIA CAPTA S. C. Sub eodem cohors Vsipiorum per Germanias conscripta in Britanniam transmissa est, agente illic res Romanas Iulio Agricola: cui Batauorum cohortes tres tam fidam operam præstiterunt, vt ipsorum potissimum virtuti debellatæ ab Agricola Britanniæ laus adscripta sit. NERVAM quoque exercuit Germania. Etsi enim annum vnum & menses qui excurrunt quatuor tantum regnauerit, tamen illo tempore non remisit proferendi imperij curam. Missis igitur insignibus imperij ad Traianum agentem in Colonia Agrippinensi, sponte imperio cessit:

Sueton. cap. 14.

An Chr. XCVI.

Offendo

Offendo etiam ei tributum Germanici titulum in numis compluribus: Vnus Græcus eſt talis, ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟϹ ΝΕΡΟΥΑ ΚΑΙϹΑΡΟϹ ϹΕΒΑϹΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΕΤΟΥϹ Γ. Poſt Neruam igitur TRAIANVS Imperator expeditionem ſuſcepit Germanicam. *An. Chr. CII.* Teſtatur id numus habens in anteriore parte effigiem viri, cum titulo, DIVO NERVÆ TRAIANO AVG. P. M. TR. P. COS. III. P. P. in auerſa, PROFECTIO AVG. GERMANIÆ S. C. cum Imperatore laureato inſidente equo, dextra pilum tenente, præeunte legionario, & tribus ordine ſequentibus. Eandem ſignificauit Martialis Epigrammate ad Rhenum,

Lib. X. Epig. 7.

Nympharum pater, amniumque Rhene,
Quicumque Othryſias bibunt pruinas,
Sic ſemper liquidis fruaris vndis
Nec te barbara contumelioſi
Calcatum rota conterat bubulci,
Sic & cornibus aureis receptis
Et Romanus eas vtraque ripa,
Traianum populis ſuis & vrbi
Thybris te dominus rogat, remittas.

Niſi quis hæc referre malit ad ea tempora quæ ipſius imperium præceſſerunt, quò etiam illud pertinet *In Paneg.* Plinij, *Iam Cæſar, iam Imperator, iam Germanicus, abſens & ignarus, & poſt tanta nomina quantum ad te attinet, priuatus.* Vtrumque etiam limitem Imperij ad Rhenum & Danubium exſtructis caſtris muninentiſque firmauit; quod & nomina quoque indicant locorum, *Legio tricesima Vlpia* & *Legio Traiana* Ptolemæo, ad Rhenum: ad Danubium verò *Ala Flauiana.* Fertur quoque victis Dacis & Myſis in ſignum victoriæ *Nicopolim* vrbem exſtruxiſſe ad Danubium, & *Colonias* duas duxiſſe *Vlpias*, poſtquam deuictis Marcomannis & Pannonijs Romam Victor rediјſſet: Bructerorum quoque Regem armis reſtituit per Spurinnam. HADRIANVS verò iam ſub Nerua ab exercitu Myſiaco in Germaniam miſſus ad gratulandum Traiano recens deſignato imperatori, poſteà ipſe imperator factus eo tranſijt; ſed pacis magis quam belli cupidus, militem, quaſi bellum immineret, exercuit, tolerantiæ documentis eum imbuens, cibiſq; caſtrenſibus in propatulo libenter vtens, hoc eſt, larido, caſeo, & poſca, exemplo Scipionis Æmiliani, & Metelli, & autoris ſui Traiani: Germanis quoque regem conſtituit. *An. Chr. CXX.* Quantus autem Germanorum virtutis fuerit admirator, apparet ex elogio quod ipſe Sorano Batauo defuncto poſuit; legitur autem Græce apud Suidam; ſed nos illud prout ab Hadriano Iunio Latine redditum eſt, hic ponemus.

Ille ego Pannonijs olim notiſſimus oris,
Inter mille viros primus fortiſque Batauos
Hadriano potui qui iudice vaſta profundi
Æquora Danubij cunctis tranare ſub armis,
Emiſſumque arcu dum pendet in aere telum,
Ac redit, ex alia fixi fregique ſagitta;
Quem neque Romanus potuit, nec Barbarus vnquam
Non iaculo miles, non arcu vincere Parthus,
Hic ſitus, hic memori ſaxo mea facta ſacraui,
Viderit an ne aliquis poſt me mea fata ſequatur.
Exemplo mihi ſum primus qui talia geſſi.

Hic tamen Germanici nomen non retulit. Sub M. AVREL. ANTON. PHILOSOPHO mouerunt ſe primũ *An. Chr. cxxxix.* Catti: poſteà etiam Marcomanni: cuius belli tantus ardor fuit, vt vndique Imperator ſacerdotes acciuerit, peregrinos ritus impleuerit, Romam omni genere luſtrauerit, retardatuſque hoc modo a bellica profectione ſit. Sed contra Germanos rem geſſit feliciter: nominatim verò bellum

bellum Marcomannicum ipse, quantum nulla vnquam memoria fuit, tum virtute, tum etiam euentu transegit, & eo quidem tempore, quo pestilentia grauis multa millia & popularium & militum interemit. Ab hac victoria dictus est GERMANICVS, & numi cusi in rei memoriam: Exstant hodieque complures, quorum in parte aduersa effigies cum hac inscriptione, M. AVREL. ANTONINVS AVG. ARM. PARTH. Et in auersa, GERMANIA SVBACTA IMP. VI. COSS. III. S. C. typus habet Trophæum cum captiuo humi desidente, cui additum, GER. DEVICTA. vel VICTORIA GERMANICA. Ad huius autem belli reliquias persequendas exhausto omni ærario suo, vendidit ipse aurea pocula & crystallina & myrrhina, vasa etiam regia & vestem vxoriam sericam & auratam, cum gemmis. Emit quoq; Germanorum auxilia aduersus Germanos. Conspirauerant enim gentes ab Illyrici limite vsque Galliam, Marcomanni, Narisci, Hermunduri, Quadi, Sueui; Atque hoc tempore reportata est Christianorum precibus victoria illa quam M. Aurelius litteris ad Senatum missis vsque eò celebrauit, vt etiam in delatores & accusatores Christianos animaduerti iusserit. De hac Tertullianus ad Scapulā. *Marcus quoque Aurelius in Germanica expeditione Christianorum militum orationibus ad Deum factis, imbres in siti sua impetrauit.* Et in Apologetico. *Requirantur litteræ M. Aurelij grauissimi Imperatoris, quibus illam Germanicam sitim, Christianorum militum* (Fulminatricis puta legionis, quæ maximè constabat ex Christianis, erat autem duodecima) *precationibus impetrato imbri discussam contestatur. Qui sicut palam ab huiusmodi hominibus pœnam dimouit, ita alio modo palam dispersit, adiecta etiam accusatoribus damnatione, & quidem tetriore.* Sed accuratè historiam retulit

Lib. VII. Cap. 15. Orosius. *Exercitum*, inquit, *Romanorum cunctasque legiones per longinqua late hiberna dispositas, ita pestilentia consumtas ferunt, vt Marcomannicum bellum non nisi nouo delectu militum quem triennio iugiter apud Carnuntum* (Pannoniæ opidum) *M. Antonius habuit, gestum fuisse referatur. Hoc quidem bellum prouidentia Dei administratum esse, cum plurimis argumentis, tum præcipuè epistola grauissimi ac modestissimi Imperatoris apertissimè declaratum est. Nam quum insurrexissent gentes innumerabiles, hoc est, Marcomanni, Quadi, Vandali, Sarmatæ, Sueui, atque omnis penè Germania, & in Quadorum vsque fines progressus exercitus, circumuentusque ab hostibus, propter aquarum penuriam, præsentius sitis quam hostis periculum sustineret; ad inuocationem nominis Christi, quam subito magna fidei constantia quidam milites effusi in preces palàm fecerant, tanta vis pluuiæ effusa est, vt Romanos quidem largissimè ac sine iniuria affecerit, barbaros autem crebris flumınum ictibus perterritos, præsertim quum plurimi eorum occiderentur, in fugam coegerit. Quorum terga Romani vsque ad internecionem cædentes, gloriosissimam victoriam, & omnibus pene antiquorum titulis præferendam, rudi paruoque militum numero, sed potentissimo Christi auxilio, reportarunt. Exstare etiam nunc apud plerosque dicuntur litteræ Imperatoris Antonini, vbi inuocatione nominis Christi per milites Christianos & sitim illam depulsam, & collatam fatetur fuisse victoriam.* Earum litterarum exemplum è Latino sermone in Græcum translatum exstat apud Iustinum Martyrem Apologia ad Antoninum Pium. Meminere eiusdem facti cum multi alij, tum etiā Eusebius in suo Chronico, sic scribens. *Imperator Antoninus, multis aduersum se nascentibus bellis sæpè ipse intererat, sæpè duces nobilissimos destinabat; in quibus semel perniciter exercitui, qui cum eo in Quadorum regione pugnabat, siti oppreßo, pluuia diuinitus missa est, quum è contrario Germanos & Sarmatas fulmina persequerentur, & plurimos eorum interficerent. Exstant litteræ M. Aurelij, grauissimi Imperatoris, quibus illam Germani-*

Ad An. Christ. clxxiv.

manicam sitim Christianorum forte militum precationibus impetrato imbri discussam testatur. Vicit ergo, hoc est, legiones suas seruauit M. Aurelius eo tempore, nam bello toto victores fuere Germani: Estque huius rei locuples testis Capitolinus, qui ait, eum si superfuisset, bello profligato Prouincias ex regionibus Marcomannorum, Hermundurorum, & Quadorum facturum fuisse; & Herodianus, qui M. Aurelium narrat sub finem vitæ quum mortem ob oculos videret, sollicitum fuisse de Germanis, quos ille oppugnatos nondum subiecerat, sed partim in societatem adsumpserat, alios armis terruerat, nonnulli etiam ex ijs effugerant, ac metu principis tunc quidem continebantur. Neque verò prætereundum est, sub M. Aurelio Antonino Gothos e patrijs suis sedibus per Sarmatiam vtramque longe vagatos, tandem in Dacia consedisse, atq; hanc caussam esse, cur, quum Getæ, gens Scythica, eadem loca habitarint, vno a Græcis & Romanis nomine Getæ & Gothi censeantur, quum hi sint origine Sueui & Germani, illi Sarmatici. Neque hoc omittendum, sub Antonino Ptolemæum Geographiam suam condidisse, & Itinerariũ

An Chr. CLXXX. Antonini nomine scriptum; COMMODVS patrem secutus, nihil ipse in Germania gessit, sed per legatos res Germaniæ cæsis aliquot millibus composuit: ob quod factum spreto Germanici nomine, mille se gladiatorum victorem colosseo subscripsit. Eundem quoque Frisios opera Clodij Albini domuisse, testis est Capitolinus. Orosius de ipso.

An. chr. CXCIII. *Bellum aduersus Germanos feliciter gessit.* PERTINAX verò ante imperium classem fertur rexisse Germanicam, imperator nihil gessit quod huc referri possit. DIDIVS IVLIANVS sub M. Antonino legioni præfuit in Germania secundæ vicesimæ Primigeniæ: inde Belgicam diu rexit. Ibi Cauchis Germaniæ populis, vt ait Lampridius, qui Albim fluuium accolebant, erumpentibus, restitit, adhibito aduersus eos tumultuario auxilio prouincialiũ. Cattos etiam debellauit. Post, Germaniam inferiorem rexit: Imperator factus, nihil gessit eximij aduersus illam gentem. SEVERVS in Germaniam missus legatus ad legiones, ab illis ipsis legionibus audita morte Commodi, & odio cunctorum in Iulianum, Imperator appellatus est: *An. Chr. CXCIV.* ac posteà in Britannia agens, vicinas Galliam Germaniamque permuniuit. Huius opus fuit Armamentarium illud cuius reliquiæ arenis obrutæ ad veteris Rheni ostium conspiciuntur interdum in littore Batauiæ Britannico. Sicut testatur inscriptio lapidis inde extracti anno cIↃ IↃ XX & in ædes VVassenarias Hagam Comitis translati,

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS SEVERVS AVG. ET M. AVRELIVS ANTONINVS CÆS. COH. VOL. ARMAMENTARIVM VETVSTATE CONLAPSVM RESTITVERVNT, SVB VAL. PVDENTE LEG. AVG. PR. PR. CVRANTE CÆCIL. BATONE PRÆF.

Castra enim illic ante fuere, vti ego existimo, exstructa olim a Druso, in quibus hiberna cohortes habebant. Ac expendenti accuratè singula, videtur hic ipse locus ille esse, quem post defectionem suam Brinio Caninefas statim maturauit occupare euocatis in partem belli Frisijs, prout *Cap. VI.* ante narratum est: neque enim primus hoc opus exstruxit Seuerus, sed tantum conlapsum vetustate restaurauit. Fuisse eodem loci quoque ara creditur Claudio sacra, quam tunc quoque restituit Seuerus: Ei hanc posteà inscriptionem fecit M. Antoninus Caracallus,

Imperator Cæsar M. Aurel. Antoninus
*Bri*TANNIC. GERMANIC. PIVS. FELIX. AVGVSTVS.
Pont. MAX. TRIB. POT. XVIII. COS. IIII. P. P. IMP. III.
*A*RAM A DIVO CLAVDIO ET POSTEA *a Diuo*
*Seu*ERO PATRE SVO RESTITVTAM.

Ac profectionis quidem Seueri cum filio Geta in Britanniam mentionem facit votiua, vt videtur, inscriptio Batauorum.

FORTY-

FORTVNÆ AVGVSTI SAC.
PRO SALVTE ITV AC
REDITV DD. NN.
M. AVRELI ANTONINI PII
AVG. ET P. SEPTIMII
GETÆ NOBILISS. CÆSS.
CIV. BATAVI
FRATRES ET AMICI P. R.
V. S. L. M.

Neque verò omittendum nobis; Germanos hoc ipso tempore, incertum quo docente, Christianam disciplinam admisisse, vt & plerasque alias orbis gentes. Testatur id Tertullianus libro aduersus Iudæos. *Cui, inquit, dexteram tenet pater Deus, nisi Christo filio suo? quem exaudierunt omnes gentes, id est, cui omnes gentes crediderunt? cuius prædicatores & Apostoli in Psalmis David ostenduntur, In vniuersa, inquit, terra exyt sonus eorum & vsque ad terminos terræ verba eorum? In quem enim alium vniuersæ gentes crediderunt, nisi in Christum qui iam venit? cui & aliæ gentes crediderunt, Parthi, Elamitæ, & qui inhabitant Mesopotamiam, Armeniam, Phrygiam, Cappadociam, & incolentes Pontum & Asiam, & Pamphyliam, immorantes Ægyptum, & regionem Africæ quæ est trans Cyrenen inhabitantes, Romani, & incolæ tunc in Ierusalem Iudæi, & cæteræ gentes: vt iam & Getulorum varietates, & Maurorum inculti fines, & Hispaniarum omnes termini, & Galliarũ diuersæ nationes, & Britannorum inaccessa Romanis loca, Christo verò subdita, & Sarmatarum & Dacorum, & GERMANORVM, & Scytharum, & abditarum multarum gentium, & prouinciarum & insularum multarum nobis ignotarum, & quæ enumerare minus possumus? In quibus omnibus locis Christi nomen, qui iam venit, regnat: Vtpote ante quem omnium ciuitatum portæ sunt apertæ, & cui nulla sunt clausæ.* Cæterum de CARACALLO narrat Spartianus, illum viuo adhuc patre GERMANICVM dictum fuisse, posteà verò gentem populosam, ex equo mirificè pugnantem, prope Mœnum amnem deuicisse, ac præter priorem Germanici titulum, nomen quoque *Allemannici* adsumpsisse. Estque hæc antiquissima huius gentis in historia mentio; neque enim vsquam ante hæc tempora fuisse leguntur: Eundem refert Herodianus ex Germanis validissimum quemque & pulcherrimum sibi adsciuisse ad corporis custodiam. Equitibus quoque Germanis imprimis delectatum.

Cap. VII. *An Chr. CCXV.* *Lib. IV.*

CAP. VIII.

Gesta sub ALEXANDRO, SEVERO, MAXIMINO, GORDIANO, VALERIANO, GALLIENO, SALONINO, POSTVMO; *deq; Alemannis, & Francis: ex Herodiano, Lampridio, Aurelio, Victore, Iul. Capitolino, Zosimo, Eutropio.*

An. Chr. CCXXII

ALexandro igitur SEVERO aduersus Persas res gerente, Germani Rhenum Danubiumq; transgressi, Romanorum fines hostiliter intrauerunt, castraque ipsorum ripæ imposita oppugnarunt, exercitus obsederunt, in vrbes & vicos magnis copijs excurrerunt, ipsi etiam Galliæ atque Italiæ imminentes: qua re audita Alexander reuersus Romam cum matre Mammæa parauit se ad bellum Germanicum: erat enim grauissimum Reip. atque ipsi, quod Germanorum vastationibus Gallia diripiebatur; pudoremque augebat, quod jam ea natio incumberet Reip. Romanæ ceruicibus. Edixit

xit ergo profectionem, sperantibus victoriam cunctis, & per centum quinquaginta millia deducentibus. Relictis verò ad Danubium copijs quantas fore satis tuendis Romanis ripis arbitrabatur, castrisque & castellis diligenter communitis ac præsidio firmatis, ipse ad Rhenum contendit magnis itineribus. Sed quum ibi seditiosas legiones comperisset, abijci eas præcepit. Verum Gallicanæ mentes, vt se habent duræ, inquit Lampridius, ac rettogradæ, & sæpe imperatoribus graues, seueritatem viri nimiam non tulerunt; quæ res ipsi posteà deficientibus ad Macrinum legionibus exitio fuit. At ille nihilo secius res ad bellum Germanicum necessarias comparans, pontem Moguntiaci iunctis inter se nauigijs fecit in Rheno, vt per eum exercitus transgrederetur, quod priorem metu Germanorum milites disiecissent. Pugnatum est sæpius a Romanis, neque vnquam fœlicius, quam quum Mauros longa iacula vibrantes, & quos ex Oriente adduxerat Osdroënos sagittarios aduersus Germanos palantes temerè errantesque instruxerat: nam si collata acie res gerenda esset, raro Germani inferiores discessere. Omnibus frustrà tentatis, statuit Seuerus ingenti pecunia, cuius auidi credebantur Germani, sed falsò, pacem redimere: sed oppressus a Maximino, quem per seditionem milites Imperatorem delegerant, vitam cum imperio finijt Moguntiaci, eodem quo mater Mammæa loco & tempore, quam quidem Christianam atq; in Oriente Antiochiæ edoctam autor est Nicephorus. Eusebius ad Annum Christi CCXXXVII. *Alexander occiditur Moguntiaci tumultu militari*; MAXIMINVS strato super Rhenum ponte Germaniam ingressus Transrhenanam, per trecenta vel quadringenta millia barbarici soli, vicos, vt ait Capitolinus, incendit, greges abegit, prædas sustulit, barbarorum plurimos interemit, militem diuitem reduxit; cepit innumeros; Et nisi Germani per amnes, & paludes, & siluas aufugissent, omnem Germaniam in Romanam ditionem redegisset. Erant autem tunc oppida ipsorum ædificiaque maximè incendijs obnoxia: raræ structuræ e lapide aut lateribus coctilibus; sed ex lignis trabibusque inter se confixis ac coagmentatis tabernacula quædam incolebant. In eam igitur regionem Maximinus longe lateque grassatus, populatis segetibus, omnique pecore captiuo militibus permisso, reuersus est tandem ad suos, postquam paludem ingressus inque capitis discrimen coniectus vix tandem liberatus esset. De hac expeditione sua litteras ipse Romam ad Senatum populumque misit, quarum hæc sententia fuit, *Non possumus tantum P. C. loqui, quantum fecimus. Per CCCC millia Germanorum vicos incendimus, greges abduximus, captiuos abstraximus, armatos occidimus, in palude pugnauimus. Peruenissemus ad syluas, nisi altitudo paludum nos transire non permisisset.* Adiecit litteris tabulam, pictis imaginibus totius rei historiam continentem, vt non tam audire quæ gesta erant, quam oculis suis subijcere Romani possent. Citat Capitolinus fragmentum quoddam orationis eius missæ ad Senatum, ita sonans, *Breui tempore P. C. tot bella gessi, quot nemo veterum. Tantum præda in Romanum solum attuli quantum sperari non potuit. Tantum captiuorum adduxi, vt vix sola Romana sufficiant.* Post eum GORDIANVS etiam Victor Germaniarum appellatus est, vano titulo. Sub VALERIANO Marcomanni irruptiones in finitima Romana Imperio loca fecere Rauennam vsq; teste Eutropio, depopulantes obuia quæq; aduersus quos missus GALLIENVS traiectus tantum Rheni custodiuisse dicitur, ac transitu hostes arcuisse, obiectu legionum, vt refert Zosimus, qui etiam hoc addit, ipsum cum principe quodam eius gentis fœdus pacis inijsse; dum Scythæ, Gothique Italiā pererrant; Huius exstant numi, habentes effigiem Imperatoris, cum inscriptione, GALLIENVS P. F. AVGVSTVS: & in

An. chr. CCXXXVIII.

An. Chr. CCXLII.

An Chr. CCLIII.

An. Chr. CCLXV.

& in auersa parte Victoriam gradientem inter duos captiuos, ac dextero pede conterentem virum prostratum, sinistro insistentem globo, cum inscriptione, VICT. GERMANICA. In triginta tyrannis qui sub Gallieno orbem turbarunt, fuere quoque VICTORINI DVO, de quibus Trebellius Pollio. *Exstant sepulchra circa Agrippinam breui marmore impressa, humilia, in quibus vnum est inscriptum*, HIC DVO VICTORINI TYRANNI SITI SVNT. Eadem tempestate narrat Aurelius Victor, Allemannorum equites Italiam, Francorum gentes Galliam Hispaniamque possedisse, vastato ac penè direpto Tarraconensium oppido, ac SALONINVM Gallieni filium Pipam filiam Attali Germanorum, vel vt alij volunt Marcomannorum regis vxorem habuisse. VICTORINVM Agrippinæ occisum. Alemannorum aciem haud procul a lacu Benaco fusam a CLAVDIO. Incubuere igitur tunc temporis Romano imperio Germanorum variæ gentes diuersis nominibus, dolendumque est, res tantas tamque varias tam alto historiæ silentio oppressas esse: Videntur enim conspirasse nationes omnes ad imperij euersionem, vel potius ad sumendam vindictam ab ea gente quæ reliquum orbem eousque indignis modis vexauerat. Notauit
Lib. VII. hoc de illo tempore Orosius, cuius verba adscribam.
Cap. 22. *Soluuntur repente vndique permissu Dei ad hoc composita relictaque gentes, laxatisque habenis, in omnes Romanorum fines inuehuntur, Germani Alpibus, Rhætia, totaque Italia penetrata Rauennam vsque perueniunt. Græcia, Macedonia, Pontus, Asia, Gothorum inundatione deletur. Dacia verò trans Danubium in perpetuum aufertur. Quadi & Sarmatæ Pannonias depopulantur. Germani vlteriores,* (Francos intelligit, qui ad Rheni ostia habitabant) *abrasa potiuntur Hispania. Exstant adhuc per diuersas prouincias in magnarum vrbium ruinis paruæ & pauperes ædes, signa miseriarum & nominum indicia seruantes, ex quibus nos quoque in Hispania Tarraconem nostram ad consolationem miseriæ recentis ostendimus.* Est autem prima ea quam paullo ante fecimus Francorum in monumentis antiquis memoria, gentis rerum posteà gestarum gloria clarissimæ, quæ a libertate nomen accepit; *Franck* enim populari Germanorum lingua liberum significat, manetque ea in Gallorum sermone significatio. Vnde & francisia pro asylo, & francisare pro in libertatem adserere. Eorum originē a Troianis petere, aut Cimmerijs Scandinauiæ populis, aut a Gallis, aut regione alia aliqua omninò fabulosum est. Est enim populi nomen regionis nomine antiquius; factumque eius populi migratione est, vt quas terras Franci incolerent, eæ alibi Franconia, alibi Francia dicerentur. Initio autem videntur conuenæ nationes plures Germanicæ in parte Transrhenana inferiore, pertæsæ dominationis exteræ, quum nollent diutius vectigalibus atteri, aut tributis Romanorum vexari, labente imperio conspirasse inter se, & indito sibi a libertate nomine Francos sese appellasse, sicut iam olim Frisij eadem de caussa ita vocati sunt: idem enim valent *Vry* & *Franc*. Itaque Ammianus distinctè, *Franci quos Salios vocant, Franci quo: Attuarios vocant*; neque enim vult significare, idem plane esse, Francos & Salios aut Attuarios, sed Francorum gentem quandam esse Salios, quandam Attuarios: potuissetque eodem modo de cæteris seorsim dicere, Franci, quos Chaucos, Bructeros, Tencteros, Chamauos, vocant. Iamque aliquot ante annis in superiore Germaniæ tractu idem quoque fecerat gens collectitia Allemannorum, de quibus Agathias verissimè, οἱ Ἀλαμανοὶ, εἴγε χρὴ Ἀσινίῳ Κουαδράτῳ ἕπεσθαι, ἀνδρὶ Ἰταλιώτῃ καὶ τὰ Γερμανικὰ ἐς τὸ ἀκριβὲς ἀναγραψαμένῳ, ξυνήλυδές εἰσιν ἄνθρωποι καὶ μιγάδες, καὶ τοῦτο δύναται αὐτοῖς ἡ ἐπωνυμία. *Alamani, si Asinio Quadrato, homini Italico, qui res Germanorū diligenter perscripsit, fides adhiben-*

hibenda est, conuena sunt, & ex varia hominum colluuione, Atque hoc appellatio quoque ipsa illorum lingua declarat. Nam Allemannos iam tunc a Germanis distinctos fuisse, apparet ex Marij Vecturij verbis apud Trebellium Pollionem, *Ars mihi obyciatur ferraria, dum me & extera gentes ferrum attrectasse suis agnoscant cladibus in Italia. Denique vt omnis Allemannia omnisque Germania cum cæteris quæ adiacent gentibus Romanum populum ferratam putent gentem.* Et Vopiscus in Proculo. *Allemannos qui tunc adhuc Germani dicebantur, non sine gloriæ splendore contriuit.* & rursum, *Testes Germani & Allemanni, longè a Rheni submoti littoribus.* Et Eustathius ad Dionysij periegesin notat, τοῖς Γερμανοῖς, τὰς Ἀλαμανὰς προσχώρους. *Germanis conterminos esse Allemannos.* Sicut ergo Allemanni ex alijs Germaniæ populis, ita Franci ex mutua Frisiorũ Tencterorum, Tubantum, Chaucorum, Bructerorum societate & ad libertatem sibi semel parandam conspiratione nomen istud sibi fecere. Atque hæc caussa est, cur ante Gallieni tempora nulla exstet illius populi memoria; curque ita subito idem innotuerit. Repente enim & nomen sumpsit, & facto agmine Galliam diripuit, Hispanias occupauit, Tarraconensium opidum vastauit; quæ quidem facinora sunt non nascentis initio populi, sed longo bellorum vsu confirmati. Neq; verò tumultuariè societatem istam Franci inierunt, sed existimandum, Principes, Senatores, proceresque nationũ, auditis suorum ciuium querelis, de communi sententia, post longa seruitutis tædia simul & nomen istud induisse, & memorabile hoc facinus aggressos esse. Plane sicut in Ciuili & Brinione fecere Caninefates: idque tanta animositate, vt *Francis* Romani dixerint *familiare esse, ridendo fidem frangere.* Nam quod Turnebus eos a Ptolemæo in Scandia locari putat, error est viri longè doctissimi manifestus, vt suo loco ostendemus. Posthac igitur Allemannorum & Francorum nomina quum occurrét, quod quidem fiet in progressu frequentius, sciet studiosus rerum Germanicarum lector quonam hi populi referendi sint.

Vopiscus in Proculo.

Lib xxiv Cap 37.

CAP. IX.

Gesta sub AVRELIANO, TACITO, PROBO, DIOCLETIANO, MAXIMIANO *ex Vopisco, Zosimo, Orosio, Eutropio, Panegyristis.*

AVRELIANVS domitis Persis profectus in Italiam, vrbes complures quæ Allemannorum direptionibus adfligebantur, liberauit, simul Germanos Gallia dimouit. Iam ante etiam tribunus legionis sextæ Gallicanæ apud Moguntiacum Francos irruentes quum vagarentur per totam Galliam sic adflixit, vt trecentos ex ijs captos, septingentis interemptis, sub corona vendiderit. Vnde de ipso factam cantilenam militarem refert Vopiscus,

An. Chr. cclxxi.

Mille Francos, mille Sarmatas semel occidimus,
Mille, mille, mille, mille, mille Persas quærimus.

Missus quoque fuerat idem aduersus Gothos Thraciam vastantes, à Claudio Valerio: Sed & contra Sueuos ac Sarmatas, ijsdẽ temporibus vehementissimè dimicauit, ac florentissimam victoriam retulit: Sed aduersus Marcomannos infeliciter pugnauit, eoque factum, vt circa Mediolanum grauiter omnia vastata fuerint, ac posteà apud Placentiam tanta clades accepta sit, vt Romanum penè imperium solutum fuerit. Ejus de Zenobia & Tetrico, hoc

hoc est de Oriente & Occidente triumphum describit accuratè Vopiscus. Currus in eo fuit quatuor ceruis junctus, qui fuisse dicebatur regis Gothorum: hoc ille Capitolium inuectus est. Præcedebant ante eum Gothi, Alani, Roxolani, Sarmatæ, Franci, Sueui, Vandali, Germani, religatis manibus captiui. Ductæ sunt & decem mulieres, quas ille virili habitu pugnantes inter Gothos ceperat. Quibus rebus gestis ad Gallias profectus est, Vindelicosque obsidione Barbarica liberauit; deinde ad Illyricum redijt, paratoque magno potius quam ingenti exercitu, in Asiam profectus, in via interemptus est. Statim ab eius obitu, allatus est in vrbem rumor, limitem trans Rhenum a Germanis ruptum occupatasque vrbes validas, nobiles, diuites, & potentes; quod quum ad Senatum a Consule relatum esset, protinus delectus est imperator TACITVS. Nec multo post PROBVS, cui acclamatum, *Tu Francicus, Tu Gothicus, Tu Sarmaticus, Tu Parthicus, Tu omnia, & prius fuisti semper dignus imperio, dignus triumphis.* Manlius quoque Statianus dixit, *Testes tuarum virtutum sunt Franci, inuijs strati paludibus, testes Germani & Allemanni, longe a Rheni submoti littoribus. Iam vero quid Sarmatas loquar, quid Gothos & Parthos ac Persas atque omnem Ponticum tractum?* Rebus autem compositis, statim cum ingenti exercitu Gallias petijt, quæ omnes occiso Posthumio turbatæ fuerant, interfecto verò Aureliano a Germanis possessæ. Tanta autem illic prælia feliciter gessisse illum autor est Vopiscus Syracusius, vt a Germanis sexaginta per Gallias nobilissimas receperit ciuitates, prædam deinde omnem, qua illi præter diuitias etiam efferebantur in gloriam. Et quum iam illi in ripa Gallica, imò per omnes Gallias securi vagarentur, cæsis prope CCCC millibus qui Romanum occupauerant solum, reliquias ille vltra Nicrum fluuium & Albim remouit, tantumque de his prædæ barbaricæ retulit, quantum ipsi Romanis abstulerant. Contrà verò vrbes Romanas & castra in solo barbarico posuit, atque illic milites collocauit: nec cessatum est vnquam pugnari, quum quotidie ad eum barbarorum capita deferrentur ad singulos aureos singula: quamdiu reguli nouem ex diuersis gentibus venirent atque ad pedes Probi jacerent; quibus ille primùm obsides imperauit, qui statim dati sunt, deinde frumenta, postremò etiam vaccas atque oues. Conatus est & limitem Romanum extendere, vt fieret Germania tota prouincia. Accepit prætereà è Germanis sedecim millia tyronum, quos omnes per diuersas prouincias sparsit, ita vt numeris vel limitaneis militibus quinquagenos & sexagenos intersereret, dicens, sentiendum esse, non videndum, quam auxiliaribus barbaris Romanus miles iuuaretur. Compositis ita rebus in Gallia, litteras ad Senatum dedit, quibus significauit, subactam a se esse omnem, quam latè tenditur, Germaniam. *Nouem*, inquit, *reges gentium diuersarum ad meos pedes, imò ad vestros supplices stratique iacuerunt. Omnes iam barbari vobis arant, vobis jam serunt, & contra interiores gentes militant. Quadringenta millia hostium cæsa sunt: Sedecim millia armatorum nobis oblata. Septuaginta vrbes nobilissimæ captiuitate hostium vindicatæ, & omnes penitus Galliæ liberatæ. Arantur Gallicana rura barbaris bobus, & iuga Germanica captiua præbent nostris colla cultoribus. Pascuntur ad nostram alimoniam gentium pecora diuersarum. Equinum pecus nostro iam fœcundatur equitatui: Frumento barbarico plena sunt horrea. Quid plura? Illis sola reliquimus sola; nos eorum omnia possidemus. Volueramus P. C. Germaniæ nouum præsidem facere, sed hoc ad pleniora vota distulimus.* Vtinam verò accuratam illorum bellorum historiam nobis ea tempora non inuidissent! haberemus hauddubiè distinctam multarum rerum notitiam, quas nunc cogimur ignorare.

An Chr. cclxxiii.

ignorare. Hoc quidem præ alijs narrat Zosimus, Occepto bello, quum fames exercitum premeret, immensum imbrem delapsum, vna cum aquis frumentum quoque detulisse, adeò quidem copiose, vt eius aceruí quibusdam in locis construerentur. Acres quoque Imperatori pugnas commissas primum contra Logiones (suspicor esse Lygios) nationem Germanicam, ijsque deuictis Semnonem quoque ipsorum ducem cum filio viuum in potestatem venisse, ac supplices factos, tandem restitutos esse. Narrat prætereà pugnasse ipsum aduersus Francos, ac postea cum Burgundis etiam & Vandalis, captumque ipsorum ducem Igillum; captiuosque omnes ab ipso in Britanniam missos, adsignatis etiam illic sedibus, vt quum opus esset inde peterentur. Memorabile est autem, & ad Francorum egregiam belli gloriam illustre, quod Rhetor in suo Panegyrico commemorat, exiguas Francorum copias, quos Imperator Probus bello superatos in Pontum captiuos abduxerat, nauibus aliquot interceptis vsque in Græciam & Asiam vagatos esse, atque inde Siciliam inuasisse, Syracusas cepisse, & onustos præda ac spolijs per fretum Herculeum in Oceanum reuertisse. Verba illius hæc sunt. *Recursabat*, inquit, *in animos, sub Diuo Probo, paucorum ex Francis captiuorum incredibilis audacia, & indigna felicitas; qui a Ponto vsque correptis nauibus, Græciam Asiamque populati, nec impune plerisque Lybiæ littoribus appulsi, ipsas postremo naualibus quondam victorijs nobiles ceperant Syracusas, & immenso itinere permenso, Oceanum, qua terras rupit intrauerant, atq; ita euentu temeritatis ostenderant, nihil esse clausum piraticæ desperationi, quò nauigijs pateret accessus.* Græci narrant Francos quum ad Imperatorem accessissent, & ab eo sedes obtinuissent, defectionem molitos, magnamque nauium copiam nactos, totam Græciam conturbauisse, in Siciliam quoque delatos, & vrbem Syracusanam adortos, magnam in ea cædem edidisse. Tandem quum & in Africam adpulissent, ac rejecti fuissent, abductis Carthagine copijs nihilo minus domum redijsse, nullum passos detrimentũ. Qua in narratione (Zosimi autem ea est) accuratam ego profectionis totius seriem desidero, ingentem historiæ lucem, si exstaret, allaturam. Gepidæ quoque & Gautunni, & Vandali à Probo in solum Romanum translati sunt, sed non multo post diffluxerunt, ac per totum penè orbem pedibus & nauigando vagati sunt, nec parum molestiæ Romanorum gloriæ intulerunt. Posteà, quum Proculus & Bonosus apud Agrippinum in Gallia imperium arripuissent, omnesque sibi Britannias, Hispanias, & braccaræ Galliæ prouincias vindicarent, vicit ipsos Probus juuantibus Germanis. In cujus fidei præmium permisit Gallis omnibus, & Hispanis, ac Britannijs, vt vites haberent, vinumque conficerent, quod quidem jam inde a Domitiani æuo, qui id lege prohibuerat, intermissum fuit. Ipse etiam Almam montem in Illyrico circa Sirmium militari manu fossum, lecta vite conseuit. Aureum quoque montem prouincialibus colendum dedit, teste Eusebio in Chronicis. Atque hæc quidem origo in Gallia Germaniaque vitium. *Ad An. Christ. cclxxx.* Opposuit se autem Imperatori huic PROCVLVS, qui etiam Francos ad bellum contra ipsum mouendum concitauit, a quibus ille se originem trahere dicebat, sed victus & interemptus ab ipso est, ipsis quoque Francis prodentibus. Orosius Proculum & Bonosum apud Agrippinam superatos scribit. Anno ab vrbe condita MXL DIOCLETIANVS ab exercitu electus imperator interfecto Apro superatoque Carino, ad motus in Gallia cohibendos MAXIMIANVM Cæsarem fecit, seruato sibi Oriente. *An. Chr. cclxxxvi.* Rusticana enim manus Gallorum pressa exactionibus, vt videtur, desperationem in arma verterat ducibus Amando & Æliano: Christianorum quoque per Gallias Germaniasque crescens Ecclesia, Cæsarem juratissimum

tiſſimum illius religionis hoſtem non alia de cauſſa offenderet, quam quod Gentilium ſacris deſertis vnum Deum inſigni vitæ innocentia coleret, & filium eius Ieſum Chriſtum ante annos CCLXXXVII natum ſub Auguſto, & ſub Tiberio poſtea crucifixum. Ac Bagaudarum quidem imbellem turbam Maximianus leuibus aliquot prælijs domuit. Sed quum ad ſupplementa exercitus miſſa eſſet a Diocletiano legio Thebæa ex Oriente, quæ ab Epiſcopo Ieroſolymitano Zambda Chriſtianorũ ſacris initiata, poſtea etiam in Italia in eadem confirmata fuerat, iamque ſuperatis Alpibus Octoduri (opidum eſt ad Rhodanum in Veragris) luſtrandus eſſet exercitus, protinus eum Maximianus voluit Gentili more ſacramentum ſibi dicere, quæ res cum Chriſtianitatis abnegatione coniuncta erat. Seceſſit ergo Thebæa legio ad octo millia paſſuum longius, ſubſtititque Agauni, medio inter Octodurum & lacum Lemannum ſpatio. Euocati a Maximiano quũ pertenderent, tandem eorum decimus quiſque ſorte ductus fuſte necatus eſt: cæteri Octodurum rediere, qui quum poſt primam decimationem nihilominus conſtarent, decimati ſunt iterum, ac tandem omnes deleti, miſſis in ipſos reliquis legionibus: geſta hæc XI Kalend. Octobris. Eadem tempeſtate Carauſius gente Menapius littori Belgico præfectus in ſuſpicionem rebellionis apud Maximianum venit; quam hiſtoriam ita deſcribit Oroſius. *Carauſius quidam, genere quidem infimus, ſed conſilio & manu promptus, quum ad obſeruanda Oceani littora quæ tum Franci & Saxones infeſtabant, poſitus, plus in perniciem quam in prouectum Reipub. ageret, ereptam prædonibus prædam nulla ex parte reſtituendo dominis, ſed ſibi ipſi vindicando, accendit ſuſpicionem, quaſi ipſos quoque hoſtes ad incurſandos fines artifici negligentia permitteret, quamobrem a Maximiano iuſſus occidi, purpuram ſumpſit, ac Britannias occupauit.* Sed intereſt audire Helinandum. *Comperto,* inquit, *quod Carauſius quidam nobilis inſidias contra Romani regni fines moliretur, qui tamen procurator conſtitutus erat prouinciæ quæ eſt iuxta Oceanum, vbi Franci iam ſecundo ſuis ſedibus expulſi iuxta Gallorum & Saxonum confinia conſederant: miſit illuc per Rheni fluminis alueum partem ſui exercitus Maximianus, cuius militari virtute nefarius caſſaretur inceptus: in quo itinere Gereonem, Victorem, Caſſium, & Florentium felices turmæ Chriſtianorũ ſequebantur.* Ac poſt multa, *Repererunt Romani primarios milites, Caſſium & Florentium cum ſeptẽ aliis ſimilis conſtantiæ viris iuxta Veronam ciuitatem in ripa Rheni fluminis conſidentes, alioſque cum eis eiuſdem agminis. Hos quũ agnouiſſent de Orientali fuiſſe præſidio, ſæuientes contra eos peremerunt.* Poſtea addit, eoſdem perſecutores in campis Agrippinæ magnæ ciuitatis Gereonem cum ſociis CCCXVIII interemiſſe, locoque inditum ab accolis nomen *Ad martyres*. Inde profectos Troiam, quæ eſt Xanten. Haud multo poſt, Maximo iterum & Aquilino Coſſ. pleræque Germaniæ nationes, quod ſæpe ante fecerant, inter ſe conſpirarunt, vltimum excidium Gallis intentantes, nihil etiam Maximiani præſentiam reueriti. Hi fuere, non ſolum Burgundiones & Allemanni, ſed etiam Chaibones, & Heruli, qui traiecto Rheno quum in prouincias proximas irrupiſſent, omnia cæde, vaſtatione, atque incendio miſcuerunt. Quo tumultu excitatus Maximianus caſtra aduerſus eos mouit; ſed ubi Burgundiones & Allemannos fame & peſtilentia, duobus extremis malis laborare intellexit, relictis ijs contulit ſe in Chaibonas & Herulos, ipſoſque protinus profligauit. Audiamus Panegyriſtem Belgam, *Quum omnes barbaræ nationes excidium vniuerſæ Galliæ minarentur, neque ſolum Burgundiones & Allemanni, ſed etiam Chaibones Herulique viribus primi, locis vltimi præcipiti impetu*

G *in has*

in has prouincias irruissent, quis Deus tam insperatam salutem nobis attulisset nisi tu adfuisses? Tu enim diuina prouidentia imperator, consilio prius quam vi bellum generandum ratus, cæteros quidem perduelles, quibus ipsa pestifera erat multitudo, ire passus es in profundam famem, & ex fame in pestilentiam: Chaibones autem Herulosque non dignatus es pariter perdere. Atque vt interim diuina virtus tua exercitatione solita non careret, aperto Marte atque eo impetu eos perculisti, non vniuerso ad id prælium ipsius exercitu, sed paucis cohortibus. Ita cuncti Chaibones Heruliique cuncti, tanta internecione cæsi interfectique sunt, vt extinctos eos relictis domi coniugibus ac matribus non profugus aliquis e prælio, sed victoria tua gloria nuntiaret. Transeo innumerabiles tuas tota Gallia pugnas atque victorias. Quod autem maius euenire potuit illa tua in Germaniam trangressione qua tu primus omnium probasti, Romani imperij nullum esse terminum nisi qui tuorum esset arbitriorum? Atqui Rhenum anteà videbatur ipsa sic natura duxisse, vt eo limite Romanæ prouinciæ ab immanitate barbarica vindicarentur. Et quis vnquam ante vos princeps non gratulatus est, Gallias illorum amne muniri? Quando non sine metu nostro Rheni alueum minuit diu serena tempestas? Quando non cum securitate nostra illius diluuia creuerunt? Exinde igitur soluto animo ac libero sumus, licet Rhenus arescat, tenuique lapsu vix leues calculos perspicuo vado pellat; Nullus inde metus est. Quicquid vltra Rhenum prospicio Romanum est. Et interiectis pauculis. *Ingessus es nuper illã quæ Rhætis est obiecta Germaniam, similique virtute Romanum limitem victoria protulit.* Ponte enim super Rhenum strato exercituque transmisso Maximianus Allemanniam inijt, ac rege ejus inter ipias quas moliebatur insidias capto, ab ipso ponte vsque ad Danubij caput continenter Allemannos prælijs prosperè factis edomuit, ac totam regioné ferro atque igne vastatam opibus exhausit. In Scythia vero, Virtungi & Carpi, quorum illi e Gothis profecti in Grutungos ac Teruingos erant distributi, trans Istrum a Diocletiano compulsi sunt. Interea Batauorum regio a Francis occupata dudum & recta, nunciabatur ad Carausium vel nouitatis studio, vel prædæ auiditate, vel quietis tædio, vel vicinæ gentis societate, erat enim Carausius Menapius, pellecta defecisse: quæ res Maximianum impulit, vt omnes belli curas apparatusque conuerteret in Batauos & Britannos. Ac Batauorum quidem solum ita describit Panegyristes. *Regio illa quam obliquis meatibus Vahalis interfluit, quamque divortio sui Rhenus amplectitur, pene, vt cum verbi periculo loquar, terra non est; ita penitus aquis imbuta permaduit, vt non solum qua manifestè palustris est, cedat ad nixum, & hauriat pressa vestigium, sed etiam vbi paullo videtur firmior, pedum pulsu tentata quatiatur, & sentire se procul mota testetur: ita res est, subiacentibus innatat, & suspensa late vacillat, vt merito quis dixerit, exercendum fuisse tali solo militem ad nauale certamen.* In hac regione Francos deuicit, ita vt eos neque fraudes locorũ, neque perfugia siluarum tegere potuerint, quo minus omnes se dedere cogerentur, & cum coniugibus ac liberis cæteroque examine necessitudinum ac rerum suarum ad loca olim deserta transirent, eaque colendo exornarent. Atque huc spectant ista eiusdem Panegyristæ. *Arat ergo nunc mihi Chaucus & Frisius, & ille vagus, ille prædator exercitus mihi operatur, & frequentat nundinas meas, mihi ille cultor barbarus laxat annonam. Quinetiam si ad delectum vocetur, adcurrit, & obsequijs teritur, & tergo coercetur, & seruire se militia gratulatur.* Britannicam vero expeditionem propter nauium infrequentiam differẽdam duxit. Gerabon Francorum rex in pacem admissus est, multæ

multæ Francorum familiæ in fines Galliæ traductæ sunt, atque in agris Neruiorum & Treuirorum locatæ. Anno a Christo nato CCXC natalitia sua Maximianus Treuiris celebrauit; In ea pompa Mamertinus Rhetor Belgicus orationē habuit, in qua præter Diocletiani res aduersus Scythas feliciter gestas, recensuit etiam quæ a Maximiano prosperè gesta erant in Gallijs, vtque Burgundiones Allemannorum agros occupauerint, Allemanni vero sua clade quæsitas terras amiserint, ac posteà repetiuerint. Eo ipse anno CONSTANTIVS Chlorus iam a Maximiano adoptatus compositis in littore Gallico rebus Batauos oppugnare instituit, qui Britannico tumultu sollicitantibus Francis quum defecissent, tumultuabantur. Quibus compressis, multos ille Francos in agros Hæduorum Lingonum, Rhemorum, Tricassiorum, & Ambianorum excolendos atque a solitudine vindicandos transtulit. Itaque sequenti anno Panegyrista post exaggeratam victoriam quam a Britannis Cæsar reportarat, sic tandem concludit, *Sicut tuo, Maximiane nutu Neruiorum & Treuirorum arua iacentia receptus in leges Francus excoluit, ita nunc per victorias tuas, Constanti Cæsar inuicte, quicquid infrequens Ambiano & Bellouaco & Tricassino solo Lingonicoque restabat, Batauo cultore reuirescit; quinetiam illa, cuius nomine mihi peculiariter gratulandum, deuotissima vobis Hæduorum ciuitas ex hac Britannicæ facultate victoriæ plurimos quibus illa prouincia redundabat, accepit artifices, & nunc exstructione veterum domorum & refectione operum publicorum & templorum restauratione consurgit.* Nec multo post Allemanni Rhenum glacie concretum hieme transmittentes, Lingonas infestarunt. Constantius eos repressurus in campis Vindonensium, vno eodemque die aduersam pariter & secundam fortunam expertus est. Nam fugato ab Allemannis exercitu vix ipse reste e mœnibus dimisso in vrbem attractus seruatusque est. Sed repetito post quinque horarum spatium certamine iterum cum illis congressus LX ipsorum millia prostrauit, cæteri quum per glaciem Rhenum transmisissent, in deditionem accepti sunt. Porro Constantio huic acceptum ferendum est beneficium scholæ Menianæ in Augustodunensium oppido; de quo nos suo loco.

An. Chr. 292.

Anno 296.

Lib. III. in Clinia.

CAP. X.

Sequentia, sub CONSTANTINO *&* CRISPO, *ex Zosimo, & Panegyristis.*

CONSTANTINVS post obitum Constantij patris (obijt is Eboraci in Britannia) nondum tamen Augustus duos reges barbaros Asaricum & Gaisonem cepit, qui violata pace quā cum Constantio patre pepigerant, Galliam absente illo innaserant. Testatur id Panegyristes oratione in Maximianū & Constant. Nam quum de patre dixisset: *Multa ille Francorum millia qui Batauiam aliasque cis Rhenum terras inuaserant, interfecit, depulit, abduxit*; posteà ad Constantinum conuersa oratione hec subdit. *Tu iam ab ipsis eorum regibus auspicatus es, simulque & præterita illorum scelera punisti, & totius gentis lubricam fidem timore vinxisti.* Et Nazarius. *Tu ferocissimis regibus Asarico & Comite Gaiso captis, tanta laude res bellicas auspicatus es, vt iam inauditæ magnitudinis obsidem teneamus. Vt Herculem ferunt tenerum adhuc atque lactantem duos angues manu elisisse; vt iam infantulo indoles futuri roboris immicaret: sic tu Imperator in ipsis Imperij tui cunabulis, quasi geminos dracones necares, per sæuissimorum regum famosa supplicia ludebas.* Sequente anno illatum est bellum Bructeris, Francorum populis, qui regum suorum efferati supplicijs, tumultuabantur. Eos Constantinus transmisso Rheno subito inuasit nihil tale cogitantes, vicos

An. Chr. CCVII.

An. Chr. CCCVIII

cos incendit, mares post triumphum edito magnifico spectaculo belluis dilaniandos dedit. Vtque Francos magis terreret inopinati aduentus formidine, exstruxit etiam ad Coloniam Agrippinę pontem, quà amnis est impetuosissimus; cum castro in ipso Francorum solo: quo facto perculsi Franci missis legatis datisque obsidibus pacem impetrauere. Huc puto referendam inscriptionem eam quam in cœnobio Diuitensi contra Agrippinam quum murus quidam dirueretur, repertam esse in tabula lapidea testatur B. Rhenanus DIVITENSE MVNIMENTVM IN TERRA FRANCORVM AB IMP. CÆS. FL. VAL. CONSTANTINO PRO MILITIBVS IN TVTELAM GALLIARVM COLLOCANDIS. Eodem anno etiam Bructeri, Chamaui, Cherusci, Vangiones, Allemanni, & Tubantes, qui Constantino aduersus Maximianum, dominandi libidine imperium quod deposuerat reposcentem, profecti rebellarant, blanditijs potius & benignis verbis quam armorum vi ad societatem redacti sunt. Huc refero ista Nazarij Rhetoris. *Quid memorem Bructeros, quid Chamauos? quid Cheruscos, Vangiones, Allemannos, Tubantes? bellicum strepunt nomina, & immanitas barbariæ in ipsis vocabulis adhibet horrorem. Hi omnes sigillatim, dein pariter armati, conspiratione fœderatæ societatis exarserant. Tu tamen, Imperator, quum tantam belli molem videres, nihil magis timuisti, quam ne timereris. Adis barbaros, & dissimulato Principis habitu quam proxime poteras cum duobus accedis. Facis verba: Spem illorum agitas & versas, crudelitatem negas esse præsentem.* Post confectum Romæ Maxentium audiens rursus Constantinus Francos fœdus violasse, ac delectis irruptionis autoribus ad Rhenum tendere, eadem festinatione qua redierat in Galliam, ad inferiorem Germaniæ limitem properauit. Coerciti sunt eius præsentia Franci; At ille periculum ipsorum fidei facturus, simulat discessum ad superiorem exercitum: Reuersi igitur Franci, subito oppressi sunt. Quam rem Gallicanus Orator hisce verbis descripsit. *Illicò tu Francis obuius fuisti, & præsentia tua ne auderent transitum Rheni, terruisti. Etiam videbaris rem votis tuis fecisse contrariam, quod inhibita eruptione non foret materia victoriæ. Sed inopinato consilio vsus (abijsti enim simulato nuncio maioris in superiore limite tumultus) occasionem stolidis ac ferinis mentibus obtulisti in nostra veniendi, relictis in occulto ducibus, qui securos adorirentur. Quò quum venissent, consilium tuum sequitur fortuna; Toto Rheni alueo oppleto nauibus deuectus, terras eorum ac domos mœstas lugentesque populatus es; tantamque cladem vastitatemque perituræ genti intulisti, vt vix post illud nomen habitura sit.* Circa idem tempus ad petitionem Cæciliani Cathaginensis dati sunt qui caussam Ecclesiasticam aduersus Donatum accusatorem cognoscerent ex Italia XV, ex Gallia tres, Maternus Agrippinensis, Rhæticus Augostodunensis, & Marinus Arelatensis, quos magnæ fuisse & autoritatis & eruditionis necesse est. Hi Romæ Cæcilianum absoluerunt, Donatum condemnarunt, confitentem se rebaptizasse, & Episcopis lapsis manus imposuisse. Eosdem offendo sequenti etiam anno in Concilio Arelatensi. Porro Constantino dum Arelate esset, puer natus est è Fausta, quem a se Constantinū appellauit. Inde Treuiros concessit in hiberna, vbi ludos ob victoriam Francicam edidit, regia quidem magnificentia, sed crudelitate inhumana. Seruatos enim è prælio in arena occidendos curauit, spectaculum sibi & ciuibus. Et tamen hocipsum celebrat orator Gallus. *Quid*, inquit, *hoc triumpho pulcrius, quod cædibus hostium vtitur etiam ad nostram omnium voluptatem, & pompam munerum de reliquijs barbaricæ cladis exaggerat? ac tantam captiuorum multitudinem bestijs obijcit, qui quum exitium differre liceat, perire festinant, sesèque letalibus vulneribus & mortibus offerunt. Ex quo apparet, trucem Francum ferina sola carne distentum,*

Rer. Ger. Lib. I.

An. Chr. cccxii.

An. Chr. cccxiii.

tentum, qui vitam contemnat, quanta molis sit superare vel capere; quod tu Imperator in ipso conspectu barbaria paullo ante fecisti. Haud multo post, CRISPVS Cæsar, Constantini filius ad tutandam aduersus Germanos Galliam a patre relictus Treuiris, limites imperij egregie defendit, cæsis Francis, quod etiam Nazarius in Quinquennalibus Constantini indicauit his verbis, *Francorum natio fœcunda malis suis ita raptim adolenit ad gloriam vestram, vt fortissimo Cæsari primitias ingentis victoria daret, quum memoria accepta cladis non infracta sed asperata pugnaret.* Sed & Allemannos ab eo victos testantur numi, in quorum aduersa parte legitur FL. IVL. CRISPVS NOB. CÆS. in auersa conspicitur figura nuda & radiata, dexteram eleuans, sinistra globum tenens, cum litteris, ALEMANNIA DEVICTA SIRMI. Alius habet, ALEMANNIA CAPTA. Posthæc Constantinus exstructa vrbe in Oriente, cui a se nomen dedit, Sarmatas Vandalosque a Gothis pulsos in Pannoniam recepit, primusque vt refert Zosimus, barbaros Romanæ militiæ adscripsit; Qua quidem in re iudicio fallitur; sed quod addit, verissimum est, rem istam magnarum posteà in imperio mutationũ caussam dedisse: nam quod cum ratione & modo fecerant hactenus priores Imperatores, id promiscue ille, sine delectu & modo permisit, vt inopes, & vagæ, sediumque expertes gentes intra limitem Romani imperij reciperentur. Constantini ergo siue consilium siue necessitatem imitati posteriores imperatores, Constantius, Valens, Theodosius, integras nationes trans Danubium, inque Romanis prouincijs mansionem quærentes, admisere, ac posteà fortissimum quemque ex ijs & prudentissimum ad honores militares euexere, exhausta iam & fracta Romanorum, vt videtur, virtute, nihilque pristinum spirante. Ita superato vtrimque imperij termino, Rheno, inquam, & Danubio, incubuere ipsis, hinc Alamanni, Franci, Sueui, Saxones; illinc Gothi, Alani, Gepidæ, Vandali, Hunni, Germaniamque ipsam in Gallias, Hispaniam, Italiam, Africamque effudere.

An. Chr. cccxvi.

An. Chr. cccxxviii

CAP. XI.

Quænam fuerit ratio militiæ Romanæ & ordinationum per Gallias & Germanias post diuisum imperium, ex Notitia Imperij.

QVia verò Romani imperij tanquam corporis senio ac morbis confecti, ab hoc inde tempore potissimum cepit decrescere potentia, efferentibus imprimis se Germanorum copijs, siue libertatis studio, seu tædio alieni dominij, non videbor forte abs re facturus, si ostendero hoc loco ex Notitia Imperij quænam fuerint Populi Romani vires, & quæ ipsorum ad debellandam Germaniam copiæ. Occurrunt igitur inter officia,

Dux & Præses Germaniæ primæ, in qua Moguntiacum, Argentoratum, Nemetes, & Vangiones.

Dux & Præses Germaniæ secundæ, in qua Colonia Agrippinensis: Hunc nullum ponit Notitia.

Dux & Præses Belgicæ primæ, cujus metropolis Treuirorum Colonia. Neque hunc ponit Notitia; duæ tamen in ea dicuntur fuisse Legiones, vna Lætorum Lingonensium, altera Lætorum Actorum Epuso.

Dux Belgicæ secundæ, quæ se a Mosa ad Sequanam vsque extendit. Huius ditio omnis dicitur littus Saxonicum. Sub hujus vero ducis dispositione fuere equites Dalmatæ *Marcis*, in littore Saxonico, quod oppidum fuit ex aduerso Britanniæ. Præfectus classis *Samarobri-*

ga, in loco Quattensi siue Hornensi. Tribunus militum Neruiorum, *Portuo patiaci*.

Comes Argentoratensis, cuius quæ ratio fuerit, ignoratur, neque enim id refert Notitia.

Dux Moguntiacensis, sub quo ponuntur in Notitia, Saletio, Tabernæ, Vicus Iulius, Nemetes, Alta ripa, Vangiones, Moguntiacum, Bingium, Bodobrica, Confluentes, Autunnacum; habuit sub dispositione sua. Præfectum militum Pacensium *Saletione*; Præfectum militum Menapiorum, *Tabernis*: Præfectum militum Anderenicianorum, *Vico Iulio*: Præfectũ militum Vindicum, in *Nemetibus*. Præfectum militum Martensium, ad *Altam ripam*. Præfectum militum secundæ Flauiæ in *Vangionibus*. Præfectum militum armigerorum *Moguntiaci*. Præfectum militum Bingensium, *Bingij*, Præfectum militum balistariorum *Bodobricæ*. Præfectum militum defensorum *Confluentibus*: Præfectum militum Acinnensium, *Autucnaci*.

Fuere præterea Thesauri, *Remis*, *Augustæ Vindelicorum*, *Lugduni*, *Arelati*, *Nemausi*, *Treuiris*.

Argentariæ, *Remis* & *Treuiris*, *Arelati*, quibus præerat Præpositus Brambaricariorum.

Monetæ, *Treuiris*, *Lugduni*, & *Arelati*.

Cynegium, *Rhemis*, *Tornaci*, *Treueris*, *Lugduni*, *Arelati*, *Augustoduni*, quod posteà translatum est *Metas*:

Fuere & Fabricæ, *Argenteratensis*, armorum omnium.

Matisconensis, sagittaria.

Augustodunensis, loricaria,

Suessionensis, scutaria, balistaria, clibanaria.

Remensis, Spataria.

Treuirensis scutaria, Quocircà de Treuiris Ausonius, *De clar. vrbib.*

Imperij vires hæc alit, hæc vestit, & armat,

Eadem balistaria.

Ambianensis spataria & scutaria.

Et linificium *Viennense*.

Suspicor quoque ad *Naualia* fuisse fabricam nauium, ob Rheni & lignorum ex siluis Arduenna & Hercynia opportunitatem, nomenque loco inditum ex re.

Iam in duodecim legionibus Palatinis fuere etiã legiones hæ, TVNGRIANI *seniores*, lecti ex Tungris. Horum mentio est apud Marcellinum. CIMBRIANI lecti ex Cimbris, quos sub Comite Africæ militasse constat. *Lib. xxvi. & xxvii.*

In sexaginta auxilijs Palatinis fuere, BATAVI SENIORES, quos lego Comiti Italiæ interdũ obsecutos: interdum inter auxilia Palatina primi magistri militum præsentalis. Ammianus eos Herulis iungit quia simul militabant, vocatque eos auxilium velitare. *Herulorum*, inquit, *Batauorumque vexillum direptum*: & rursum, *Moto ergo velitari auxilio*, Herulis scilicet Batauisque, *& numeris Mœsicorum, Dux Bononiam venit.* *Lib. xx. & xxvii.*

MATTIACI SENIORES: Hi sub comite Italiæ merebant, reperiuntur verò etiam in Oriente sub primo magistro militum præsentali.

SAGITTARII NERVII: qui sub Comite Hispaniarum stipendia faciebant:

SAGITTARII TVNGRI.

TVBANTES: qui sub Comite Hispaniarum merebant: Fuerunt etiam qui inter XVII auxilia Palatina in Oriente militarent.

SALII; Pars fuere Francorum. Hi in Galijs magistrum Equitum sequuntur: recensentur quoque iidem inter XVIII auxilia Palatina in Oriente.

BATAVI SENIORES.

BRVCTERI: Hi in Galliis cum magistro Equitum militabant,

AMPSIVARII. Et hi quoque magistrum Equitum in Galliis sequuntur. SEQVA-

SEQVANI cùm Comite Illyrici militant.

HONORIANI ATECOTTI.

HONORIANI MARCOMANNI seniores.

BRISGAVI SENIORES, merebant sub Comite Hispaniarum.

BRISGAVI IVNIORES militabant in Italia.

BATAVI IVNIORES erant sub magistro equitum Galliarum.

MATTIACI IVNIORES Gallicani Comitem Illyrici sequebantur.

SALII GALLICANI juniores.

SAGITTARII NERVII Gallicani, cum magistro equitum Gallias tuebantur.

TVNGRI sub Comite Illyrici.

In legionibus Comitatensibus Magistri peditum per Orientem fuere

MENAPII SENIORES.

VESONTES.

MATTIARII IVNIORES.

GERMANICIANI.

CORTORIACENSES, sub magistro equitum in Galliis.

Inter octodecim verò legiones Pseudocomitatenses fuit PRIMA FLAVIA Metis.

Præterea, sub dispositione Comitis & magistri equitum præsentalis fuere inter vexillationes nouem Palatinas

EQVITES BATAVI SENIORES.

EQVITES BATAVI IVNIORES.

Inter vexillataiones Comitatenses, EQVITES MARCOMANNI. Erant igitur in ITALIA *Tungricani* Seniores, *Batavi* Seniores, *Mattiaci* Seniores, *Brisgaui* Iuniores, *Mattiaci* juniores, *Marcomanni*. In ILLYRICO Sagittarij *Tungri*, *Sequani*, *Rhæti*, *Tungri*, *Mattiaci*. In GALLIA *Mattiaci* juniores, *Saly* Seniores, *Bructe*. *Ampsiuarij*, *Batavi*, *Batavi* juniores, *Mattiaci* juniores Gallicani, *Menapij* Seniores, *Cortoriacenses*, *Anderenicians*, *Ternacenses*. IN HISPANIA Sagittarij *Neruy*, *Tubantes*, *Brisgaui* Seniores, *Saly* juniores Gallicani, *Vesontes*. In AFRICA *Celtæ* juniores, *Cimbriani*. Et cùm Comite magistro Equitum Galliarum, Equites *Batavi* Seniores, Equites *Batavi* juniores.

Atque hac tam ordinatâ tamque instructâ legionibus, opibus, animis, consilio militia, videtur exiguo tempore expugnari potuisse Germania, ipsis præsertim operam suam accommodantibus Germaniæ superioris atque inferioris prouincijs jam in societatem Romanam adsumtis, ac prætereà Transrhenanis perfugis aut mercenariis, nisi plus valuisset Romanorum armis ingenitus plerorumque animis patriæ libertatis amor. Fatetur id de Chaucis Plinius: qui post descriptas ipsorum miserabiles sedes, *Et hæ gentes*, inquit, *si vincantur hodie a populo Romana, seruire se dicunt*. Malebant scilicet vitam vtcumque tolerare in patria, quam extrà eam amissa libertate delicatius viuere. Neque vero vnquam tantum profecissent Romani in illis debellandis, nisi mutuis plerumque irritatos dissidijs inuasissent, aut vocati ad oppressæ partis restitutionem, vtriusque oppressioni incubuissent. Hac discordia Bructeri jam olim excisi penitus sub Nerone a Chamauis & Angriuarijs; Eodem consilio aluerunt Romani gentium inter se odia, neque minus incrementi rebus suis sperauerunt ex intestinis Germanorum motibus, quam ex ingenti illo quem retulimus armorum apparatu. Itaque hae mente optans Tacitus, *Maneat*, inquit, *quæso duretque gentibus si non amor nostri, at certè odium sui; quando vrgentibus imperij fatis nihil iam præstare fortuna maius potest, quam hostium discordiam*. Euocati ergo Romani ad componendas partes, vel ad iuuandos aduersus potentiorum arma infirmos atque oppressos, irritabant multo magis

Lib. xvi. Cap. I.

De moribus German.

gis dissentientes, ad mutuam perniciem: vel, si ita opportunum videretur, inuadebant ipsi regiones pulsis incolis, easque vel desertas relinquebant, vel suis militibus dabant colendas: Argumento est Boiocalus Ansibariorum dux, qui post peracta quinquaginta annorum stipendia sub Tiberio & Germanico, agros desertos incultosque occupauerat, adserens, sicut cælum dijs, ita terras generi mortalium datas; quæque sint vacuæ, eas publicas esse; neque esse humanitatis aut prudentiæ Romanorum, vastitatem & solitudinem malle, quam amicos populos. Cui ab Auito responsum est, Non alios judices Romanos quam seipsos pati. Ita factum, vt quibus patria in qua vinerent defuit, non defuerit terra qua honeste morerentur. Excisi enim sunt omnes. Nec fuit posterioribus seculis vel maior Romanorum comitas, vel minor Germanorum animus: indignum enim suis moribus judicabant, seruire alijs, in triumphum duci, spectaculum fieri alienæ libidinis, alterius arbitrio mori debere, suo non posse viuere; virtutem quam in patria colere atque exercere licebat, extra eam colere non posse. Sed imprimis obfuit Germanis disciplinæ militaris ignorantia; impetum enim animi, quo præcipuè supra cæteras gentes valent, sine ratione initio secuti, ruebant in arma, & inermia corpora hostium gladijs plerumque exponebant. Postquam verò cœperunt ipsi quoque arma tractare, & disciplinæ militari adsuescere, ausi sunt, non tantum fines suos tutari confidentius, quod sempet fecerant, & limitibus imperij transmissis vicinos populos longe lateque infestare; sed & de ipsa quoq; imperij sede Italia & Roma inuadenda consilia agitare. Merito igitur Seneca, *Quid Cimbrorum Teutonorumque tot milla superfusa Alpibus ita sustulit, vt tantæ cladis notitiam ad suos non nuntius, sed fama pertulerit, nisi quod erat illis ira pro virtute? quæ vt aliquando perculit strauitque obuia, ita sæpius sibi exitio est. Germanis quid est animosius? quid ad incursum acrius? quid armorum cupidius? quibus innascuntur innutriunturque, quorum vnica illis cura est, in alia negligentibus? Quid induratius ad omnem patientiam? vt quibus magna ex parte non tegumenta corporum prouisa sunt, non suffugia aduersus perpetuum cœli rigorem; Hos tamen Hispani Gallique & Asiæ Syriæque molles bello viri, antequam legio visatur, cædunt; ob nullam rem aliam opportunos, quam ob iracundiam. Agedum, illis corporibus, illis animis, delicias, luxum, opesque ignorantibus da rationem, da disciplinam, vt nihil amplius dicam, necesse erit nobis certè mores Romanos repetere.* Hisce igitur de caussis paullatim cœpit decrescere vasta illa imperij Romani moles, Germanique in suis ipsi terris inque suis populis Allemannos & Francos fouerunt, ingentem suo tempore Romanis cladem perniciemque allaturos. Nam in Occidente quidem Allemanni ex superiore Germaniæ Transrhenanæ parte, & Franci ex inferione transmissis imperij limitibus orbem Romanum postea infestauerunt; ac torrentis in morem omnia prostrauerũt: In Oriente verò Gothi, Alani, Vandali, Hunni, traiecto Danubio, incubuere Italiæ, Galliæ, Hispaniæ, Africæ.

De Clem.

CAP. XII.

Gesta sub CONSTANTIO *Constantini maioris filio,* IVLIANO, VALENTINIANO, *Ex Ammiano Marcellino, Eutropio, Paulo Diacono, Aurelio Victore.*

POst Constantini patris obitum, rerum potiti sunt, in Italia CONSTANS, in Gallia CONSTANTINVS, in Oriente CONSTANTIVS: Ac Athanasium quidem Treueris exsulantem restituit Constanti- *An. Chr. cccxxxvii*

stantinus, litteris ad populum Alexandrinum datis Treuiris x v Kal. Iulias. Idem quoque Transrhenanos summa ope inhibuit: Atque huius quidem victoriæ testis est numus, inscriptionem hanc habens, ALEMANNIA DEVICTA, cum typo victoriæ alatæ & palmatæ; victum subiectumque hominem læuo pede calcantis; & in parte aduersa cum effigie Constantini iunioris. Post eius obitum Franci occasione illecti Rhenum violato fœdere transiuerunt, & fœdè Galliam populari incœperunt: sed repressi a Constante ad fines suos rediere. Constante verò ab Magnentio occiso, Constantius in Galliam profectus est vt Gundomado & Vadomario fratribus, Allemannorum regibus, obuiam iret, qui infestis incursionibus proximos Rheni limites diuexabant: ad cuius aduentum dilapsi barbari, occasionem ipsi præbuere exstruendæ ad lacum Brigantinum Constantiæ, atque ita Mediolanum in hiberna concessit. Syluanus tyrannidem quam in Gallia inuaserat, subito perdidit, confossus a militibus Braccatis & Cornutis. Post hæc audita Germanorum in Gallias excursione, Iulianum Galli fratrem Cæsarem sibi cooptauit, iuuenem tunc quidem litterarum gloria & Christianæ pietatis laude florentem. Huc referenda est historia militis cuiusdam abreptitij quam in vita Hilarionis refert B. Hieronymus. *Candidatus quidam Constantij imperatoris, ritila coma & candore corporis indicans prouinciam, (inter Saxones quippe & Allemannos gens eius non tam lata quam valida, apud historicos Germania, nunc verò Francia vocatur) antiquo, hoc est, ab infantia possessus a dæmone, qui noctibus eum vlulare, ingemiscere, fremere dentibus compellebat, secretò ab imperatore euectionem petijt, caussam ei simpliciter indicans. Et acceptis ad Consularem quoque Palæstinum litteris, cum ingenti honore & comitatu Gazam deductus est. Quum ad Hilarionem venisset, videres de ore barbaro & qui Francam tantum & Latinam linguam nouerat, Syra ad [illegible] rum verba resonare; vt non stridor, non aspiratio, non idioma aliquando Palæstini deesset eloquij. Confessus est dæmon quo in eum intrasset ordine. Et vt interpretes eius intelligerent, qui Græcam tantum & Latinam linguam nouerant, Græcè quoque eum interrogauit. Qui similiter & in verba eadem respondit.* Memorabile & illud, quod inter Germanos tunc fuerint, qui non tantum Christianitatis leges admitterent, sed etiam diligenter libros sacros voluerent. In his eximij Sunia & Fretela; ad quos scribens B. Hieronymus, sic orditur. *Vere in vobis Apostolicus & Propheticus sermo completus est, In omnem terram exiuit sonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Quis hoc crederet, vt Barbara Getarum lingua Hebraicum quæreret veritatem, & dormitantibus, imò contendentibus Græcis, ipsa Germania spiritus Sancti eloquia scrutaretur. Dudùm callosa tenendo capulum manus, & digiti tractandis sagittis aptiores, ad stilum calamumque mollescunt, & bellicosa pectora reuertuntur in mansuetudinem Christianam.* Sed nos hoc agamus. Iulianus igitur tendens in Gallias, *An. Chri. ccclvi.* Tauruni audiuit famam captæ ac deletæ Coloniæ Agrippinæ. Post ea per Decem pagos proficiscens, audiensque Argentoratum, Brotomagum, Tabernas, Salisonem, Nemetas, Vangionas & Moguntiacum ciuitatem barbaros possidentes; nam oppida vtpote validiora firmioraque studio vitauerant, ante omnia statuit Brotomagum occupare: Et fecit. Apud Vangionas S. Martinus militiam exuit: Inde per deserta loca, nulla enim per eos tractus ciuitas erat, neque castellum, nisi quod apud confluentes Mosellæ & Rheni Rigodulum (si recta est apud Ammianum lectio) erat oppidum, & vna propter Coloniam turris; Agrippinam tandem venit Iulianus, ac tamdiu illic commoratus est, donec Franci reges furore mitescente pacem firmauerunt, vrbemque deseruerunt munitissimam. Haud multò post Iulianus tumultu Germanorum excitus, Senonibus Rhemisque relictis properauit ad Barbaros. In-

tereà Allemanni in arctum coacti, premente eos hinc Seuero, inde Barbatione cum XXV millibus armatorum, inter vtriusque exercitus castra dilapsi inuasere Lugdunũ incautam, eamque populatam etiam exussissent, nisi portis exclusi, iram in suburbia vertissent, quæ illi funditus vastauere. Qua re cognita Iulianus protinus itineribus omnibus ingenti militum manu insessis, cunctos oppressit. Tres Tabernas ab Allemannis dirutas (munimentum id erat Rheno vicinum) restaurauit. Allemannorum intereà reges Chonodamarius, Vestralpus, Vrius & Vrsicinus, cum Serapione, Sinomario, & Hortario consedere prope Argentoratum, rati Cæsarem quem iam Barbatio Romam profectus apud Constantium falsis criminibus accusabat, extrema metuentem retrocessisse: Sed Iulianus instructa acie cum ijs congressus, ope imprimis Cornutorum & Bracatorum, quibus se iunxerunt Bataui, victor fuit. Ceciderunt e barbaris sex mille. Plerosque fugientium hausit Rhenus: Chonodomarius in potestatem viuus venit. Iulianus compacto ponte ad Moguntiacum, amnem traiecit, agroque hostium incenso, castellum quod a Traiano exstructum Allemanni euerterant, restaurauit. Seuerus magister equitum Rhemos per Agrippinam & Iuliacũ petens, Francos offendit vacua præsidia vastantes. Horum ille partem fugauit, partem Iuliano Cæsari vincendam reliquit. Confecta Parisijs hyeme Cæsar, etiam ante Iulium mensem, a quo Gallicæ expeditiones incipiunt, iter in Germaniam inferiorem suscepit, non exspectata anni maturitate. Ac primum Francos petijt quos Salios vocant, iampridem ausos in Romano solo apud Toxandriam sibi domicilia exstruere. Tungri vltro deditionem fecere. Chamaui magna ex parte fracti bello sunt. Tria quoque castella ad ripam Mosæ sita, quæ hostis vastauerat, restituit. Inde contexto ponte nauali, Rhenum transiuit, inque Allemannorum fines ingressus, reges ipsorum aliquot in

Ammia. Lib. xvi.

fidem recepit. Posthæc refecit euersa bellis oppida, horrea incensa restituit, eademque annona repleuit: occupauit quoque Castra Herculis, Quadriburgum, Tricesimas, Nouesium, Bonnam, Antunnacum, Bingium, & aliquantisper Moguntiaci moratus statuit per pontem ibi constitutum in Germanorum terras excurrere: sed mutata sententia alibi pontem strauit; perque illum Allemannos ferro ac flamma insecutus, omnia vastauit. Vbi verò ad fines Allemannorum & Burgundionum venit, subsedit, & cum ipsorum regulis Macriano, Hariobaude, Vadomario, cuius sedes erat cõtra Rauracos, pro Vrio atque Vrsicio pacem inijt, ea lege, vt captiuos redderent, prioribus incursionibus in ipsorum potestatem redactos. Sequente anno Iulianus in Britanniam profectus ad sedandos eius insulæ motus, Batauos Herulosque velites secum abduxit, quos protinus Constantius reuocauit, misso in eam rem Decentio tribuno, qui etiam plerosque è Celtis Petulantibus ei abstulit. Eodem anno Iulianus transmisso Rheno Francorum regionem inuasit eam quam colebant Attuarij: inde ad Rauracos festinans, per Vesontionem Viennam venit. Audita verò Allemannorum in Rhætiam irruptione, misso aduersus eos Comite Libinione ipsos ad deditionem coegit, Vadomari Francorum regis qui Constantio impensius fauebat proditione detecta. Constantium sequutus in imperio est is de quo iam multa narrauimus FL. CL. IVLIANVS; dictus ob fidei Christianæ quam professus fuerat desertionem, Apostata & Parabates. Hic biennio illo quo imperauit, nihil in Germania fecisse legitur. Sub VALENTINIANO Allemanni iampridem a Iuliano pacati, rursus ad arma se contulerunt. Gallias Rhætiasque simul Allemanni populabantur, Sarmatæ & Quadi Pannonias, Picti, Saxones, Scoti, & Attacotti Britannias. Allemanni conquerebantur, legatos suos missos in Comitatum ad munera certa & præstituta

An. Chr. ccclix.

An. Chr. ccclxi.

An. Chr. ccclxv.

Ammia. Lib. xxvi.

ſtituta ex more recipienda (quod argumentum eſt redemptam hactenus ab ipſis pacem fuiſſe) minorum & viliorum oblatione, ac prætereà verbis iniquioribus parum ex ſua dignitate exceptos fuiſſe, tractatos imò ab Vrſacio tunc magiſtro officiorum iracundo & ſæuo, inhoneſtius; Quam illi ignominiam genti ſuæ illatam, exaggerantibus faſtum legatis, pro ingenti contumelia reputantes, armis vltum ibant. Superato igitur Romani imperij limite, proxima quæque effuſiſſimè depopulabantur. Oppoſuit ſe ipſis Carietto, Comes per vtramque Germaniam datus, adſumpto in ſocietatem Seueriano cum legionibus Diuitenſibus Tungricanis. Hi ponte in flumen iniecto audacter fines hoſtium ſed infeliciter inuaſerunt: Seuerianus enim grauiter vulneratus eſt, Carietto interfectus, Herulorum Batauorumque vexillum direptum, cæteri in fugam cum maximæ partis interitu acti ſunt. Sed reparauit hoc damnum miſſus a Valentiniano Iouius, tribus prælijs commiſſis. Sequenti anno Valentinianus apud Ambianos conſtitutus adeò periculoſo morbo iactatus eſt, vt quidam illius vitæ diffidentes, occulta agitarent de ſucceſſore conſilia: qua re cognita ipſe ſtatim vt conualuit Gratianum filium ſuum Auguſtali dignitate ornauit. Eodem tempore Saxones, iiſque finitimi Franci, prædis incendiiſque faciendis atque hominibus in ſeruitutem abſtrahendis omnia inuia faciebant. Valentinianus ea re cognita, auditoque Nectaridium Comitem maritimi tractus occiſum, Bulchobaudem ducem ab iis circumuentum, protinus Theodoſium, eius Theodoſij qui poſteà imperauit patrem in Britanniam deſtinauit. Is ergo accepto exercitu quum ad Bononienſe littus veniſſet, ſecundo æſtu traiecit, ſtationemque habuit ad Rutupias, Batauis, Herulis, Iouijs, Victoribus ſequi iuſſis, alio, vt videtur, itinere. In hac expedione narrat Latinus Pacatus oratione ea qua Theodoſium laudauit attritam ab ipſo pedeſtribus prælijs

An. Chr. ccclxvii.

Batauiam, Saxoneſque bellis naualibus conſumptos; quod argumentum eſt, non ſolam ipſum tunc temporis tenuiſſe Britanniam. At Germani traiecto cum expeditis militibus Rheno, Moguntiacum præſidijs vacuum clam acceſſere, duce Raudo, & Chriſtianos ſolemni ſacro Paſchatis occupatos ita turbarunt, vt multis occiſis, cæteros vtriuſque ſexus, cum ingenti ſupellectile inde abduxerint. Qua re incenſi Romani, Vitichabium regem Allemannorum qui omnium tumultuum autor credebatur, per miniſtrum mercede corruptum, parum laudabili facto interemerunt. Poſteà verò adulto iam vere Valentinianus ipſe Rhenum vna cum Gratiano Auguſto tranſmiſit: progreſſuſque ad interiora peruenit Solicinium, vnde poſt acrem cum Allemannis pugnam, amiſſo optimo quoque exercitus ſui duce, vix ipſe e periculo eluctatus, Treuiros reuerſus eſt. At Imperator vt infeſtas Germanorum in Galliam excurſiones cohiberet, Rhenum a Rhætijs vſque ad Oceanum magnis munire molibus aggreſſus eſt; Caſtella igitur & moles excelſas, per habiles vt loquitur Ammianus locos & opportunos qua Galliarum extenditur longitudo exſtruxit; vetera communiuit, collapſa reſtituit, nonnunquam etiam vltrà flumen ædificijs poſitis ſubradens barbaros fines. Vnum vero inſigne munimentum, celſum pariter & tutum exſtruxit ad Nicrum amnem; ſed quum metueret, ne illud vndarum appulſu paullatim ſubuerti poſſet, ſtatuit impetum fluminis alioſum abducere. Itaque effoſſo nouo alueo, & vetere non ſine ingenti moleſtia obſtructo, tandem id quod voluit conſecutus eſt. Excitauit quoque ad montem Piri trans Rhenum inſigne munimentum, præter pacta cum Allemannis inita; Videntur enim ſtudioſe hoc cauiſſe Germani, ne quas in ſuo ſolo Romani arces aut caſtella exſtruerent. Itaque hac re non leuiter offenſi Allemanni premebant iram. Saxones vero Oceano quem accolebant ſuperato limitem Romanum

An. Chr. ccclxviii.

An. Chr. ccclxix. Lib. 28.

inuecti in Gallias penetrauerunt: sed repulsi quum eo quo venerant itinere in patriam redirent, a Romanis ad vnum omnes cæsi sunt. Orosius eam victoriam sic describit. Valentinianus, inquit, Saxones gentem in Oceani littoribus & paludibus inuijs sitam, virtute atque agilitate terribilem, periculosam Romanis finibus, eruptionem magna mole meditantem, in ipsis Francorum finibus oppressit. Quibus protinus ea subiungit, quæ ipsius malo verbis, quam nostris referre. *Burgundionum quoque nouorum hostium nouum nomen, plusquam octoginta millia ripa Rheni fluminis insederunt. Hos quondam subacta inferiore Germania a Druso & Tiberio adoptiuis filijs Cæsaris, per castra dispositos, aiunt in magnam coaluisse gentem, atque ita etiam nomen ex opere præsumpsisse, quia crebra per limitem habitacula constituta, Burgos vulgò vocabant. Eorum esse prævalidam & perniciosam manum, Galliæ, inquit, hodieque testes sunt, in quibus præsumpta possessione consistunt; quamuis prouidentia Dei omnes Christiani modo facti Catholica fide, nostrisque clericis quibus obedirent receptis, blandè, mansuetè, innocenterque viuant, non quasi cum subiectis Gallis, sed vt verè cum fratribus Christianis.* Hæc ille sub Arcadio & Honorio. Alij narrant, Valentinianum missis clam ad Burgundos nuncijs, ipsos originis suæ admonuisse, cumque eorum regibus pepigisse, vt ipsi constituto die ab vna parte Allemannos inuaderent; se transmisso Rheno ab altera ipsos adgressurum. Burgundiones autem memoria ortus sui, & quod cum Allemannis assiduè de salinis contenderent, Valentiniano libenter obsequutos, octoginta millia armatorum collegisse; easque copias maturè ad Rhenum misisse. Quum verò Valentinianus constituto die non adesset, neque promissis suis reliquis stetisset, Burgundiones missis ad Comitem superioris Germaniæ legatis, petijsse, vt sibi domum repetentibus manus auxiliaris daretur, quæ terga ipsorum ad sedes suas properantium aduersus Allemannos protegeret: vbi verò neq; disertè negari sibi, neque promptè concedi viderunt, ipsos indignatione accensos discessisse. Suspicor omninò Burgundiones eo tempore partem illam insedisse Hassiæ, quam præterfluit fluuius Sala, qui in Mœnum sese exonerat. Posthæc Valentinianus transmisso Rheno Macrianum Allemannorum regem bello petijt, eiusque regionem ad LXX millia passuum vsque flammis vastauit; regemque Bucinobantibus (quæ gens erat Allemanna) dedit Fraomarium, quem postea Germanicis militibus in Britannia agentibus præfecit. Atque hæc hactenus sub Valentiniano seniore & Gratiano filio: de quibus exstat Epigramma Ausonij sub persona Danubij loquentis,

Lib. VII Cap. 32. — *An. Chr. ccclxxiii.*

Saluere Augustos iubeo, natumque patremque
Armiferis alui quos ego Pannonijs.
Nuncius Euxino iamnunc velo currere Ponto,
Ut sciat hoc superum cura secunda VALENS.
Cæde, fuga, flammis, stratos perijsse Sueuos,
Nec Rhenum Gallis limitis esse loco.
Quod si lege magis refluus mihi curreret amnis,
Huc possem victos inde referre Gothos.

Fuit autem Gratiani, qui post patris obitum cum fratre imperium suscepit, præceptor Ausonius, qui illum in epigrammate sic compellat,

Bellandi fandique potens Augustus, honorem
Bis meret vt geminet titulos qui prælia Musis
Temperat, & Geticum moderatur Apolline Martem,
Arma inter, Chunnosque truces, furtoque nocentes
Sauromatas, quantum cessat de tempore belli,
Indulget Clarijs tantum inter castra Camœnis.

STEMMA

STEMMA GRATIANI.

Gratianus Pannonius ignobili quidem stirpe, sed strenuus. Eius liberi,

- VALENS.
- VALENTINIANVS I. Hic Iouiniano mortuo ab exercitu Augustus nuncupatus est. Vxores simul habuit duas, Ex
  - Seuera natus GRATIANVS, a quo adoptatus est
    - THEODOSIVS, Theodosij filius, Hispanus; cui liberi fuere
      - HONORIVS. Hic vxores habuit Mariam & Thaumantiam, filias Stiliconis. obijt improlis.
      - ARCADIVS. Cui ex Eudoxia liberi,
        - Flaccilla nata anno cccxcvii.
        - Pulcheria, nata anno ccccic.
        - THEODOSIVS natus anno ccccci. Et filia
          - Eudoxia, nupta Valentiniano III.
      - Galla Pacidia nupta primũ Ataulfo Gotho, posteà Cõstantio Comiti, ex quo
        - VALENTINIANVS III, natus Rauẽnæ an. ccccxviii. Vxor ei Eudoxia, quæ posteà nupsit MAXIMO. Sed ex priore marito natæ
          - Eudoxia, quæ nupsit Hunerico
            - Hildericus Vandalorum in Africa rex.
          - Placidia
        - Honoria, quã Attila vxorẽ habuit.
  - Iustina nati VALENTINIANVS iunior qui II.
    - Iusta,
    - Grata,
    - Galla.

Ac dicti sunt Valentinianus, Valens, Gratianus (simul enim aliquamdiu rexerunt) Germanici, Allemannici, Francici. Testatur id inscriptio quæ exstat Romæ in ponte Cæstio ad insulam Tiberinam,

DOMINI NOSTRI IMPERATORES CÆSARES FL. VALENTINIANVS PIVS FELIX MAXIMVS VICTOR AC TRIVMF. SEMPER AVG. PONTIF. MAX. TRIB. POT. VII. IMP. VI. CONS. II. P. P. P.

ET FL. VALENS PIVS FELIX. MAX. VICTOR. AC TRIVMF. SEMPER AVG. PONTIF. MAXIMVS. GERMANIC. MAX. ALAMANN. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. VII. IMP. VI. CONS. II. P. P. P.

ET FL. GRATIANVS PIVS FELIX MAX. VICTOR AC TRIVMF. SEMPER AVG. PONTIF. MAXIMVS. GERMANICVS MAX. ALAMANN. MAX. FRANC. MAX. GOTHIC. MAX. TRIB. POT. III. IMP. II. CONS. PRIMVM P. P. P.

PONTEM FELICIS NOMINIS GRATIANI IN. VSVM. SENATVS AC POPVLI ROM. CONSTITVI DEDICARIQVE IVSSERVNT.

Sub his Lentienses, Allemannicus populus, tractui Rhætiarum confinis, vt loquitur Ammianus, Februario mense Rhenum glacie concretum traiecerunt. Sed repressi sunt, apud Argentuariam; pugnatum verò est tanta virtute, vt & rex Germanorum occisus sit, & præter paucos omnes occubuerint. Qua victoria parta Gratianus Rheno transmisso in ipsam Lentiensium regionem irrupit, multisque prælijs feliciter confectis, ad suos redijt, data Germanis pace.

CAP. XIII.

De HVNNIS GOTHIS, VANDALIS, *eorumque in Italiam, Germaniam, Galliam, Hispaniam, Africam irruptione ex Ammiano, Orosio, Paulo Diacono, Procopio, Jornande.*

ATQVE hactenus in Germania habuimus Allemannos, Francos, Burgundos, & Gothos, quibus potius vicinæ gentes Gallicæ Pannonicæque quam ipsa Germania cōcussa fuit: Sequentur nunc illa tempora, quibus totum Romanum imperium in discrimen venit. Sub Valentiniano enim Valente & Gratiano Augustis anno a Christo nato CCCLXXVI ingens imperio Romano euenit mutatio. Gothi quippe & Alani exagitati ab Hunnis in Thraciam irrupere adsumtis in societatem vicinis gentibus, quæ res immanem toti orbi vastitiem posteà intulit. Ac gentes istas plerasque Germanas fuisse ex iis quæ ad Septentrionem & Ortum maximè vergunt, indicant tum locorum descriptiones tum nominum origines: Sed errant sæpe in Gothis autores boni, confuduntque hos cum Getis & Gothinis, quum diuersæ gentes hæ sint. Hunni, ergo Scythiæ vltra Tanaim vltraque Mæotim gens, transmissa palude in Scythiam Europæam traiecere, atq; Alanorum regionem primum sibi obuiam inuasere, magnaque strage edita ipsos ad belli societatem adegere. Hunnos istos prolixè describit Ammianus, ac post eum Sidonius: nos ex Claudiano in Rufinum hæc paucula describemus, *Lib. xxvi.*

Est

Est genus extremos Scythiæ vergentis in ortus
Trans gelidum Tanaim, quo non deformius vllum
Arctos alit, tristes habitus, ob scœnaque visu
Corpora, mens duro nunquam cessura labori,
Præda cibus: vitanda Ceres: fratresque secare
Ludus, & occisos pulchrum iurare parentes.

Hæc igitur gens, Mœotide palude superioribus annis transmissa in Scythiam Europæam sese effuderat, atque Alanorum regionem occurrentem inuaserat, ipsosque sibi ad commilitium adsumpserat. Erant autem jampridem in Scythia Getæ Gothis permixti; quorum nominis adfinitas gentes duas origine diuersas confudit, vt vel vtrique è Scythis, vel vtrique è Germanis, vel Gothi è Scythis, Getæ è Germanis profecti crederentur. Ac Gothorum alij Visigothi, alij Ostrogothi dicebantur: quasi dicas Gothos occidentales & orientales. Visigothi verò qui & Vittungi appellati sunt, quidam fuere Grutungi, alij verò Teruingi. Alani igitur ab Hunnis pressi, iisdem adiuuantibus Hunnis, Grutungos adorti sunt, tanta belli mole, vt Hermenerichus ipsorum rex sibi mortem consciuerit: & Vithimaris qui ei successit, prælio occubuerit, paruique ipsius filij Viderichi tutores, Alatheus & Saphrax spe resistendi abiecta, occultè ad Danastum amnem qui inter Danubium & Borysthenem fluit, recesserint. Quod vbi sensit Athanaricus rex Teruingorum, positis & ipse ad flumen castris, consedit. Sed ipsum Hunni & Alani vado superato præter exspectationem adorti, compulerunt ad maximos montes. Athanaricum plerique Teruingij, pertæsi perpetuorum cum Hunnis bellorum, atque inopia coacti, deseruere, ac ducibus Alauino & Fritigerno ad ripas Istri consedere, Thracia potissimum ad mansionem approbata. Misere quoque ad Valentem Antiochiæ agentem, rogatum vt se reciperet, pollicentes fidelem ipsi in bellis operam, & fidei Christianæ susceptionem. Admisit ipsos Valens; *Petentibus verò Gothis* (Verba sunt Pauli Diaconi) *vt eis Episcopos mitteret, à quibus fidei rudimenta susciperent, Valens doctores ad eos misit Arianos,* qui eos in nomine Patris per Filium, in Sp. sancto baptizarunt; *Atque ita vniuersa illa gens effecta est Ariana.* Nec multò post Viderichus rex Grutungorum, qui & ipsi Gothi erant, cum Alatheo & Saphrace & Farnabo ad Istrum, gentilium suorum secuti exemplum, venere, orantes, vt & ipsi reciperentur: Sed repudiati sunt à Lupiceno Thraciæ Comite, & Maximo Duce, hominibus summæ temeritatis, crudelitatis, & auaritiæ; Tumultuantibus verò Teruingiis, eo quod seruiliter admodum a Comite haberentur, neque ipsis subministrarent ad victum necessaria, aduenit cum Grutingis Viderichus, traiecto amne; Ibi, aliquoties cum Romanis exercitibus certarunt, necessitatem vltimam pro stimulo fortitudinis admouentibns ipsorum ducibus, donec tandem ipsum quoque Valentem superarunt atque in casulam deportatum, quod saucius esset, admoto igni concremarunt. Hieron. in Appendice ad Chronicon Eusebij. *Gens Hunnorum Gothos vastat; qui a Romanis sine depositione armorum suscepti, per auaritiam Maximi ducis ad rebellandum fame coacti sunt.* Idem ad annum CCCLXXIX. *Superatis in congressione Romanis, Gothi funduntur in Thraciam.* Et rursum: *Lacrimabile bellum in Thracia; in quo, deserente equitum præsidio Romanæ legiones à Gothis cinctæ vsque ad internecionem cæsæ sunt: Ipse Imperator Valens, quum sagitta saucius fugeret; & ob dolorem nimium sæpè equo laberetur, ad cujusdam villulæ casam deportatus est. Quo persequentibus barbaris & incensa domo, sepultura quoque caruit.* Inde per latissimos Thraciæ, Mœsiæ, Daciæ, & primos Pannoniæ campos diffussi, omnia obuia vastarunt. Eodem- (Lib. XI.)

tempestate etiam Longobardi Vandalos, incertum qua caussa, bello petierunt. Autor ejus rei est Prosper Aquitanicus in Chronico, ad annum CCCLXXX. *Longobardi* inquit *ab extremis Germaniæ finibus, Oceanique protinus littore, Scandiaque insula magna egressi, & nouarum sedium auidi, Iborea & Aione ducibus Vandalos primum vicerunt.* Sed nos ad Gothos redeamus. Theodosius igitur post felicem cum ipsis pugnam eos belli socios adsciuit, ciuitate donauit, honores ipsis communicauit, & partem ipsis Romani agri attribuit; quod etiam Latinus Pacatus innuit, *Dicamne receptos ad seruitium Gothos castris tuis militem, terris sufficere cultorem?* Et rursum. *Tua benignitate pellectæ omnes Scythicæ nationes tantis examinibus confluunt, vt quem remisisti tuis barbaris, videaris imperasse delectum.* Etsi vero Grutungos Theodosius transeuntes Istrum posteà dicatur debellasse, tamen tanta fuit reliquorum Gothorum in prosequendo suo proposito peruicacia, vt Græciam omnem & Pannonias, posteà etiam Italiam inuaserint. Hieronymus epistola tertia. *Viginti & amplius anni sunt, quum inter Constantinopolim & Alpes Iulias quotidie Romanus sanguis effunditur, Scythiam, Thraciam, Macedoniam, Dardaniam, Daciam, Thessaliam, Achaiam, Epirum, Dalmatiam, cunctasque Pannonias, Gothus, Sarmata, Quadus, Alanus, Hunni, Vandali, Marcomanni, infestant, capiunt. Quid putas nunc habere animi Corinthios, Athenienses, Lacedæmonios, Arcadas, totamque Græciam, quibus imperitant Barbari?* Hæc ille ante occupatam ab ipsis Italiam. Sed non multò post sub Honorio Alaricus Gothos, Alanos, Hunnosque ex inferiore Pannonia in superiorem deduxit, vsque ad Alpes Noricas, quibus superatis, Noricum ipsum frustra, obnitente Aetio irrupit, atque inde per Tridentinum saltum in Venetiam descendit XIV Kal. Septembri. Opposuit se illis Stilico, qui detecta Ruffini proditione, Germanos in societatem belli pretio emptos adsumpsit; Atque hoc est quod Claudianus etiam supra fidem versibus suis celebrauit,

An. Chr. ccclxxxvi

An. Chr. cccc.

Ante ducem nostrum flauam sparsere Sicambri
Cæsariem, pauidoque orantes murmure Franci
Procubere solo. Iuratur Honorius absens
Imploratque tuum supplex Alemannia nomen.
Bastarnæ venere truces, venit accola siluæ
Bructerus Hercyniæ, latisque paludibus exit
Cimbrus, & ingentes Albim liquere Chresci.

Redemit a Germanis pretio pacem militiamque Stilico; ipse, quod postea patuit, imperio inhians. Eius tamen hoc factum non aliter celebrat poëta, quam si ipsos bello deuicisset. Hinc ista Gnathonica,

Miramur rapidis hostem succumbere bellis
Quum solo terrore ruant. Non classica Francis
Intulimus, iacuere tamen. Non Marte Sueuos
Contudimus, queis iura damus; Quis credere possit?
Ante tubam nobis audax Germania seruit.
Cedant Druse tui, cedant Traiane labores,
Vestra manus dubio quicquid discrimine gessit
Transcurrens egit Stilico, totidemque diebus
Edomuit Rhenum, quot vos potuistis in annis,
Quem ferro; alloquijs: quem vos cum milite, solus.
Impiger a primo descendens fluminis ortu
Ad bifidos tractus, & iuncta paludibus ora
Flumineum perstrinxit iter; Ducis impetus vndas
Vincebat celeres, & pax a fonte profecta
Cum Rheni crescebat aquis. Ingentia quondam
Nomina, Crinigero flauentes vertice reges
Qui nec principibus, donis, precibusque vocati
Paruerant, iussi properant, signique verentur

Offen-

Offendisse mora: transuecti lintribus amnem
Occursant vbicumque velis.

Et ista non tantum præter fidem, sed plane contra verum.

Illi terribiles, quibus ocia vendere semper
Mos erat, & fœda requiem mercede pacisci,
Natis obsidibus pacem tam supplice vultu
Captiuoque rogant, quam si post terga reuincti
Tarpeias pressis subeant ceruicibus arces.

Sed vario euentu cum ipsis congressus, tandem etiam pacem cum Alarico iniit. Post hunc Radaguisus, omnium, vt inquit Orosius, antiquorum præsentiumque hostium longe immanissimus, collecta Gothorum, Sarmatarum & Germanorum manu Italiam inuadit. Ducenta millia in exercitu ipsius fuisse tradidit Paulus Diaconus. Zosimus quadringenta: qui tamen omnes in ipsa Italia partim a Stilicone cæsi, partim subductis cibariis omnique commeatu, fame & peste extincti sunt. Godigisilus rex Vandalorum siue hortatu Stiliconis siue exemplo Radaguisi prouocatus, non Italiam vt Gothi, sed Galliam sibi proposuit. Erat enim Stilico ipse Vandalorum genere editus. Itaque ex Scythia cum Vandalis & Alanis egressus Godigisilus, simul Quados ex Sarmatia, Vandalos, Pannonios, ex ea prouincia adsumpsit, & traiecto Danubio sese effudit in Germaniam, adscitis in societatem qua ibat, Marcomannis, Herulis, Turcilingis, Sueuis, Allemannis, Saxonibus, Burgundis. Cum his ad Rhenum progressus, frustrà sese opponentibus Francis amnem transmisit, pridie Kal. Ianuarij, Honorio VII, Theodosio iterum consulibus. Effusi hoc modo in Germaniam primam Belgicamque secundam barbari latè omnia vastarunt. Moguntiacum euerterunt, multis hominum millibus in Ecclesia trucidatis. Vangiones diu obsessi, ad deditionem acti sunt. Rhemi, Ambiani, Atrebates, Morini, Tornacum, Nemetes, Argentoratum direpta. Inde in Aquitaniam progressi, ipsam vnà cum Nouempopulonia, Lugdunensi, & Narbonensi prouincia, attriuerunt, Hispaniam quoque protinus inuasuri. Huc pertinet querela Hieronymi quæ legitur epistola vndecima. *Innumerabiles & ferocissimæ nationes vniuersas Gallias occuparunt: quicquid inter Alpes & Pyrenæum est quod Oceano & Rhodano includitur, Quadus, Vandalus, Sarmata, Alani, Gepides, Heruli, Saxones, Burgundiones, Allemanni, & hostes Pannonij vastarunt. Moguntiacum capta atque subuersa est, & in Ecclesia multa hominum millia trucidata. Vangiones longa obsidione deleti. Rhemorum vrbs præpotens, Ambiani, Atrebates, Morini, Tornacus, Nemetes, Argentoratus translati in Germaniam. Aquitania, Nouemque populonia, Lugdunensis, & Narbonensis prouinciæ, præter paucas vrbes, populata sunt cuncta. Non possum absque lacrymis Tholosæ facere mentionem, quæ vt hucúsque non rueret, sancti Episcopi Exuperij merita præstiterunt. Ipsa Hispaniæ iam iamque peritura contremiscunt: Roma vitam auro redimit.* Nec multo post Alaricus irruptione in Italiam cum Teruingis & Grutingis Gothis facta Romam cepit, cum stupore eorum qui æternam vrbem, & inuictam, orbis totius caput, & epitomam vniuersi esse crediderunt: ingressus est eam cum exercitu Kal. Aprilis, Anno ab vrbe condita M. C. LXIV. a Christo verò nato CCCCX. B. Hieronymus ad Demetridem rem ita describit. *Ad stridulæ buccinæ sonum, Gothorumque clamorem lugubri oppressa metu domina orbis Roma contremuit. Vbi tunc nobilitatis ordo? Vbi certi & distincti nobilitatis gradus? Permixta omnia, & timore confusa. Omni domui planctus, & æqualis fuit per cunctos pauor. Vnum erant seruus & nobilis.* Et alibi. *Capitur vrbs quæ totum cepit orbem: imo fame perit ante quam gladio, & vix pauci qui caperentur inuenti sunt. Ad nefandos cibos erupit esurientium rabies,*

An. Chr. CCCCV.

An. Chr. CCCCVII.

An. Chr. CCCCIX.

bies, & sua inuicem membra laniarunt, dum mater non parcit lactenti filio, & suo recipit vtero quem male ante effuderat. Nocte Moab capta est: nocte cecidit murus eius. Quis cladem illius noctis, quis funera fando Explicet? Eodem fere tempore, Franci in Galliam superato Rheno irrumpentes, Treuirorum vrbē imperij caput diripuere, Vandalorumq; viginti millia cecidere. Qua clade fracti Vandali cum Alanis & Sueuis duce Gunderico superatis Pyreneis in Hispaniam profecti sunt, adiuncto sibi præsidio Honorici anorum. Francis verò ad sedes suas reuersis, soli in Gallia remansere Burgundiones cum parte aliqua Alanorum.

CAP. XIV.

Gesta in GERMANIA *sub* HONORIO, PLACIDIA, VALENTINIANO, *ex Jornande, Sidonio Apollinari, Cassiodoro, Paulo Diacono.*

An. Chr. ccccxix. ANno a Christo nato CCCCXIX post multas quas iam commemorauimus orbis & imperij Romani mutationes rerum adhuc potiente HONORIO in Occidente, Vallia rex Gothorum superatis ad Calpen Vandalis, Alanis, & Sueuis sedes in Gallia postulauit. Data est ipsi Aquitania secunda cum aliquot vicinis ciuitatibus; Eaque postea Vasconia appellata est. Ita Galliam eodem tempore Romani, Burgundi, Gothi tenuere. Romani a Rheno ad Ligerim amnem. Gothi cis Ligerim habitarunt, Bungundiones vltra Rhodanum. Franci verò rege Marcomero mortuo Faramundum sibi regem delegerunt. Post excessum Honorij Bonifacius, is ad quem plura exstant B. Augustini scripta artibus Aetij apud PLACIDIAM Augustam subuersus, *An. Chr. ccccxxvi.* quum se videret non posse tutò Africam tenere, Vandalorum, Alanorumque gentem cum Genserico suo rege ex Hispania euocatos in Africam admisit. Eandem, vt scribit Victor, *Lib. I. de persec. Vandal.* cum Valentiniano posteà partitus est Genzericus: *ac post eius obitum idem totius Africæ ambitum obtinuit, nec non & insulas maximas Sardiniam, Siciliam, Corsicam, Maioricam, Minoricam cum multa superbia sibi consueta defendit.* Rex Visigothorum, quos Sidonius Virtungos vocat, Theudericus Archillas Galliæ vrbem oppugnauit: mox pace cum Aetio facta, secundo bello Gothico finis impositus est. Sed Franci Clodio rege, qui Faramundo successit, ac trans Rhenum in Thuringia castrū *An. Chr. ccccxxviii* Dispergum tenebat, irrumpentes in Belgicam secundam Cameracum Romanis eripuerunt: Atrebatum quoque & reliqua vsque ad Suminam amnem Francus occupauit, plura inuasurus, nisi tempestiue accurrens Aetius cum Maiorano victoriarum impetum repressisset. Sidonius id voluit, quum scriberet,

----- post tempore paruo
Pugnastis pariter Francis, qua Cloio patentes
Atrebatum terras peruaserat. Hinc coeuntes
Claudebant angusta vias, arcuque subactum
Vicum Helenam, flumenque simul sub tramite longo
Artus suppositis trabibus submiserat agger,
Illic te posito pugnabat ponte sub ipso
Maioranus eques.

Itaque Prosper ad annum CCCCXXVIII sub VALENTINIANO. *Pars Galliarum propinqua Rheno, quam Franci possidendam occupauerunt, Aetij Comitis armis recepta.* Eodem anno narrat Socrates Burgudiones illos qui in Germania remanserant, quotidianis impressionibus

bus ab Hunnis exagitatos ſponte ſua ad Chriſtianam religionem ſuſcipiendam inclinaſſe, & petito e Gallia epiſcopo, poſt dierum ſeptem ieiunium, initiatos fuiſſe ſacris ſalutaribus, congreſſoſque ita cum Hunnis, exigua ſuorum
An. Chr. ccccxxx. manu decem Hunnorum millia occidiſſe. Saxones quoque & Angli euocati in Britanniam contra Pictos & Scotos quum relictis ſuis ſedibus per Chaucorum & Friſiorum terras ad Rheni vſque oſtia vagarentur, traiecerunt
An. Chr. ccccxxxiii mare, & ſedes in Britannia poſuerunt. Haud multo poſt Gundicarius rex Burgundionum Belgicam incurſauit, ſed pulſus ab Aetio ad ſuos fines rediit. Idacius autor eſt, cæſa fuiſſe Burgundionum xx millia; Gothorum octo. Sidonius de Aetio,

> —— *poſt Vittungos & Norica bella ſubacto*
> *Victor Vindelico, Belgam Burgundio quem trux*
> *Preſſerat, abſoluit.*

An. Chr. ccccxlvii. Paucis poſt annis imperante Valentiniano functus eſt vita Clodio Francorum rex, cui Meroueus ſuffectus eſt. Hic, quod Burgundionibus nuper benè ceſſerat, ſtatuit Galliam cum exercitu petere ibique Francis ſuis ſedes parare, tametſi non ignoraret id a maioribus ſuis fruſtra tentatum aliquoties fuiſſe. Inuitabant ipſum Romani imperii iam labaſcentis ſtatus, aliorum Gallias inuadentium exemplum, loci vicinitas; Paruum enim erat amnem ſuperare, & ſocietatem cum vicina gente comiter inire, quam alij miſerè vexabant. Fieri etiam poteſt, vt aduerſus Attilam in commilitium vltrò euocati ſint. Traiecto ergo Rheno ſedes ad Axonam amnem locauere, ac paullatim ita inualuere, vt ex pluribus populis vnum mixtione ſermonis & conuictus facilitate, & legum moderatione effecerint: Mirum ſane in Francorum gente videri debet, quod quum regnum illud annos ferè mille ducentos durauerit, tres tantum ad hoc vſque tempus familiæ fuerint, ad quas longa ſerie annorum ſceptrum hæreditate deuolutum ſit, lege etiam non niſi maſculam prolem admittente, videlicet, Merouingiorum, Carlouingiorum, & Capeuingiorum. Sed de migratione Francorum in Galliam audiendus eſt Otho Friſ. *Franci, inquit, Rheno tranſmiſſo Romanos qui ibi habitabant primo fugant, poſt captis Tornaco & Cameraco Galliæ vrbibus, ac inde paullatim progredientes, Rhemos, Sueſſionem, Aurelianum, Agrippinam, Treuerim ſubiugant.* Et Hunibaldus. *Merouei tempore Franci penè totam Galliam ſuo regno adiecerunt, Romanorum iam viribus imminutis ac deficientibus, præſertim poſt Aetij mortem, quem Valentinianus ex inuidia occiderat. Franci ergo Gallis commixti de ipſorum filiabus ſibi acceperunt vxores, genueruntque filios & filias, qui omnes didicerunt linguam eorum, ſimul & mores, cum quibus ſunt deinceps conuerſati vſque in præſentem diem.* Eadem tempeſtate Angli Saxones a Britannis euocati aduerſus Pictos & Scotos in inſulam venere, ac ſuperatis hoſtibus quum ſtipendia ipſis negarentur, hoſtili animo eam inuaſere, ſibique adſeruere. Nec multo poſt Attila Hunnorum rex omnium ferè nationum quæ ſub Septentrione degũt victor, coacto immani quingentorum millium virorum exercitu Scythiam, Daciam, Pannonias, Germaniam vexare inſtituit. Euocatus autem aduerſus Theudericum Gothorum regem a Genſerico Vandalorum rege occaſionem ex eo cepit, deceptis fruſtratiſque ambobus res ſuas gerendi. Valentinianus vetus regnandi, rerumq; iſtarũ gnarus aduerſus illum concitauit Gundicarum Burgundionum, Sangibanum Alanorum, & Meroueum Francorum reges, præter Theodoricum Gothum ſatis ſua ſponte ardentem. Exciti ſunt etiam Saxones, Riparioli, Labrones, Sarmatæ, Armoriciani, Liticiani. Contra Attila non ſolum vim innumerabilem Hunnorum coegit, ſed etiam ingentem numerum Oſtrogothorum, qui adhuc in Scythia relicti fuerant,

Lib. IV. Cap. penult. (margin, beside "audiendus eſt Otho Friſ.")

An. Chr. ccccl. (margin, beside "tur, hoſtili animo eam inuaſere")

 exciuit,

exciuit, ductoribus Theudomiro, Valamiro, & Vindomiro; quibus se iunxere Gepidæ, Sarmatæ, Geloni, Neuri, Rugij, Bastarnæ, cum Scythia omni, omnique fere Germania. Totus annus insumptus est contrahédis vtrimque auxilijs; E Germanis adscripti sint, Quadi, Marcomanni, Heruli, Turcilingi, Burgundiones, Thuringi, Bructeri, Saxones, & qui in Germania adhuc reliqui erant, Franci. Plerosque complexus est vesiculo Sidonius, *Panegyr. Auiti.*

Chunnus, Bellonotus, Neurus, Bastarna, Thuringus,
Bructerus, vluosa quem vel Nicer abluit vnda
Prorumpit Francus.

Septingenta hominum millia conuenisse ad Attilam dicuntur: Ipsam quoque Hercyniam siluam in lintres bipennibus dissectam abijsse narrat Sidonius. Traiecto Rheno euertit Tungros, Coloniam Agrippinensem, aliaque Germaniæ secundæ oppida. Inde in Belgicam primam ingressus, Metas diripuit & succendit, ipso Paschatis peruigilio. In Belgica secunda Atrebatum exscidit: postea Aurelianum obsedit, & in vicinis Catalaunicis campis congressus cum Aetio magnam exercitus sui partem amisit. Centum octoginto millia hominum cæsa eo prælio dicuntur, præter nonaginta millia Gepidarum & Francorum, qui nocte ea quæ prælium antecessit inter se armis congressi, mutuis vulneribus concidere. Perijt inter alios Theudericus Gothus, cui successit filius Thorismundus. Attila non multo post subacta Italia, domum reuersus inter nuptiarum gaudia occubuit. Nec diu superuixit in Gallia Thorismundus Gothorum rex, relicto hærede fratre Theuderico, cuius mores describuntur a Sidonio. Obijt quoque Pulcheria Augusta, & Aetius. Filij Attilæ dum de regno inter se contendunt, inuadente ipsos Ardarico Gepidarum rege victi, deserta Pannonia ad veteres sedes littoris Pontici abiere.

CAP. XV.

Gesta sub MAXIMO & AVGVSTVLO, finisque affectati a Romanis in Germanos imperij: ex quo noua rerum castatrophe, Germanis orbem Romanum longe lateque inuadentibus.

POst obitum Valentiniani imperante MAXIMO Saxones piratæ tractum Aremoricum infestarunt, Franci quoque & Allemanni transmisso Rheno in Gallia prædas egerunt: testante id Sidonio, *An. Chr. cccclv.*

Quin & Aremoricus piratam Saxona tractus *Carm. vij Panegyr. Auiti.*
Sperabat, cui pelle salum sulcare Britannum
Ludus, & adsuto glaucum mare scindere lembo.
Francus Germanum primum Belgamque secundum
Sternebat, Rhenumque ferox Alemanne bibebas
Romanis ripis, & vtroque superbus in agro
Vel ciuis vel victor eras.

Vtebantur enim Saxones myoparonibus ex vimine factis & crudo corio tectis. Isidorus eos ita vt dixi describit, additque, *vsos illis Germanos piratas in Oceani littoribus, vel paludibus ob agilitatem*: citat etiam historici cuiusdam ignoti verba, *Gens Saxonum myoparonibus non viribus nituntur; fuga potius quam bella parati.* Euentus expeditionis Germanorum is fuit, vt Auito adversus ipsos misso arma posuerint; quodipsum quoque significauit Sidonius, de Auito sic scribens,

Vt primum ingesti pondus suscepit honoris,
Legas qui veniam poscant Alemanne furori,

Saxo-

Saxonis incursus cessat, Chattumque palustri
Alligat Albis aqua: vixque hoc ter menstrua totum
Luna videt.

Gesta hæc sunt regis Francorum Hilderici anno primo, statim post Merouei, huic enim successit, obitum. *An. Chr. cccclxi.* Gensericus ex Africa ab Eudoxia euocatus, Romam capit quadragesimo post Alaricum anno: Allemanni Rhætiam depopulantur. Childericus Francorum rex a ciuibus suis è Gallia pulsus in Thuringiam concedit, ejusque in locum sufficitur Ægidius qui pro Romanis Suessione magister militum sedebat, sub quo Colonia Agrippinensis a Francis capta est; sed post annos octo restitutus, multos posteà annos regno illi præfuit. *An. Chr. cccclxxiii.* Tertium deinde Roma capta est a Ricimere. *An. Chr. cccclxxvi.* Nec multo post Odocer Herulorum & Turcilingorum potitus regno, adscitis in commilitum Scyris & Rugis Germanorum populis consilium cepit inuadendæ Italiæ. Finibus ergo suis egressus Danubium traiecit, atque in Noricum penetrauit, ipsamque etiam post multas victorias vrbem Romam cepit, imperante AVGVSTVLO, Romanorum in Occidente vltimo: Hic enim imperium ab Augusto cœptum, parum decore clausit: Deo per Germanos justas tyrannidis tam multos per annos exercitæ pœnas reposcente. Atque hactenus quidam pertexuimus quam breuissimè historiam rerum Germanicarum sub Imperio Romano, aut aliqua eius facie. Sequuntur nunc illa tempora, quibus subuersa imperij maiestate gentes variæ è Germania (quam Iornandes meritò officinam & vaginam populorum nationumque multarum dixit) in Romanū solum sese effuderunt, ipsa etiam vrbe capta atque direpta. Habuit enim Gothos Longobardosque Italia: Vandalos Africa: Francos Burgundos, Gothos, Gallia: Sueuos, Alanos, Gothos, Vandalos Hispania; Saxones Anglos, Dan[illegible], Britannia. Horum velle acta rebus Germanicis immiscere, esset omnia confundere: Relinquenda sunt singula ijs qui ex singulis seorsim describendis laudem juuandæ Reipublicæ quærunt, suntque jam pridem pleraque istorum a clarissimis ingeniis consignata. Noster hic labor potissimum eo spectat, vt Germaniæ Veteris descriptionem illustremus, obseruatis locorum discriminibus; ad quam rem nihil possunt ea conferre quæ à victoribus tot gentium extra patriam gesta sunt. Satis fuerit hoc notasse semel, Germanicas gentes ab Aquilone erumpentes ingenti populorum eluuie Italiam, Galliam, Hispaniam, Britanniam, Africam, Asiam inuasisse, vt nunc Pannonias omittam; & Noricum, & Vindeliciam, aliasque Prouincias. Ita mutatis vicibus qui spoliarant, spoliati sunt. Optarim, quam operam Cassiodorus, Iornandes, Paullus Diaconus, Procopius adhibuerunt describendis rebus extra Germaniam gestis, eam quoque adhibuissent adnotandis ijs quæ propriè pertinent ad terram Germaniam. Hinc ergo cæca illa historiæ nox; & post altum silentium mirabilis rerum mutaturum facies. Non jam Chauci occurrunt legentibus historias, aut Bructeri, aut Cherusci: non Bataui, Hermunduri, Marcomanni, Caninefates; sed quasi istorum jam acta sit fabula, prodeunt in theatrum Hollandi, Zelandi, Emdani, Oldenburgici, VVestfali, nomina partim a Vandalis Gothisque, quos Iornandes vno nomine Danos vocat, nata, partim ob alias eo tempore caussas indita. Eadem tempestas Brabantos & Flandros fecit, qui antea antiquis nominibus vocabantur. Intereà non fuerit abs re notare seriem quorundam Germanorum regum quos obliuioni eripuit scribentium industria. Ordiar a Sveuis, ac posteà distinctè subiungam, FRANCOS in Gallia. VANDALOS in Africa: VISIGOTHOS in Hispania. OSTROGOTHOS in Italia.

REGES SVEVI in Hispania.

Svevorvm sedes latissimè patuisse, non potest ignorare, qui Tacitum legerit de moribus Germanorum. Horum ingens multitudo Godigisilo rege Vandalorum per Germanias in Galliam proficiscenti sese iunxit, adlectis in commilitium Marcomannis, Herulis, Turcilingis, Allemannis, Saxonibus & Burgundis: eamque biennium totum vastarunt, atque inde in Hispaniam penetrarunt, Gallæciamque occuparunt.

Sub Theodos.

418 Hermenricvs Sueuorum in Hispania Rex, aduersus Gundericum regem Vandalorum in Gallæcia pugnauit.

438 Richila aduersus Gothos in Hispania certans fugatur, sed post biennium collecto iterum exercitu inuadit Bæticam, & in Tarraconensi Hispania adimit Gothis Carthaginem.

447 Obijt Richila: succedit ei filius Riciarivs.

456 Theudericus Gothus Riciarium regem Sueuorum ex Gallæcia & Lusitania in prouinciam Romanorum irrumpentem profectus e Gallia superatisque Pyrenæis vincit ad amnem Vrbium qui non longe ab Asturica fluit.

457 Advlfvs a Theuderico Sueuis rex datur: quo non contemti Sueui adsciscunt sibi regem Maldram.

459 Advlfvs deficit a Theuderico. Sueui permissu Theuderici regem sibi creant Rosimvndvm.

460 Maldra & Rosimvndvs inter se armis conserunt: Maldra amisso, pacem Sueui petunt a Theuderico.

REGES HVNNI.

Hvnnorvm sedes trans Tanaim & Moeotim fuit in Asia. Hi sub Valentiniano & Valente in Europam traiecerunt, & Visigothos Alanosque suis sedibus eiecerunt. Moratique aliquot annos trans Istrum, cumque Ostrogothis & Gepidis ac Bastarnis aliquoties congressi, fugatis tandem Visigothis & Vandalis Istrum traiecere & Pannoniam inuasere.

428 Optarvs Hunnorum rex a Burgundionibus in Germania funditur: Decem Hunnorum millia eo prælio perierunt,

Attila & Bleda fratres post Optari obitum Hunnorum reges in Germania deliguntur.

444 Attila Bledam fratrem occidit.

450 Coacta ex Hunnis Ostrogottis, Quadis, Marcomannis, Thuringis, Bructeris totaque Germania exercitu, Attila irruit in Galliam.

451 Vincitur in campis Catalaunicis ab Aetio.

452 Inuehitur in Italiam.

453 Mouet in Galliam aduersus Thorismundum Gothorum regem, sed ab eo pellitur.

454 Moritur. Eius filij de regno contendentes, regnum perdiderunt.

FRANCI

FRANCI IN GALLIA.

FRANCI Germaniæ populi sub Gallieno demum cœperunt esse & innotescere orbi; Origo ipsis ex multarũ gentium Germanicarum sese in libertatem asserere volentium confluge, vnde & nomen. Sedes inter Chaucos, Bructeros, Salios, Frisios, & penitissimas paludes.

Anno Christi 287. Francorum reges Batauiam Galliæ regionem occupauere, facta ad Carausium defectione.

287 A Maximiano victi transferuntur in agros Neruiorum, Treuirorum, Lingonum, Rhemorum, Tricassiorum, Ambianorum, regibus ipsorum ASARICO & GAISO pace concessa.

292 Bello Britannico cæduntur a Maximiano A. & Constantio Cæsare, multæque ipsorum familiæ iterum in Galliam traducuntur.

307 ASARICVS & GAISO Francorum reges vincuntur a Constantio Imperatore.

308 Bructeri Francorum populi bello petuntur a Constantio Imp. & debellantur.

341 Iterum mouent, iterumque vincuntur a Constante A.

358 Superantur a Cæsare Iuliano.

388 GENOBALDO, MARCOMERE, & SVNONE ducibus Germaniam inferiorem superato Rheno inuadunt: sed sistuntur a ducibus Maximiani Imperatoris: pacantur verò ab Arbogaste duce Valentiniani.

395 Iterum mouent; iterum pacantur a Stilicone, duce Honorij.

406 Franci Romanorum socij se objiciunt Vandalis ad Rhenum vt transitum ipsorum in Galliam impediant, sed frustrà.

409 In Galliam inde transuecti Vandalos adgrediuntur & Treuiros diripiunt.

313. Iterum reuersi Treuiros capiunt, fuganturque a Constantino, & vltra Rhenum pelluntur ad suas sedes.

418 MARCOMERVS Francorum Rex.

419 FARAMVNDVS Marcomero mortuo succedit.

431 CLODIO Comatus reg. an. 18

449 MEROVÆVS Clodij filius Attilæ tempore venit in Galliam, stetitque a Valentiniani partibus in prælio Catalaunico ad Mauriacum. reg. an. 28

459 CHILDERICVS, sub Maximo Germaniam primam & secundam infestat. A suis pulsus abit in Thuringiam. Vindomali fide & ope restituitur: Basinam vxorem regis Thuringiæ rapit, Bellum Odoacri duci Saxoniæ mouet. reg. an. 16

485 CLODOVÆVS Childerici filius post pugnam ad Tolbiacum qua Allemannos vicit factus est Christianus. Germania enim tunc in duas factiones diuisa, ab ostiis Rheni Francos, a fontibus Allemannos submiserat, qui de Galliæ possessione inter se dimicarent. Sed victoria penes Francos stetit, quorum ex eo in Germania mansit imperium vsque ad tempora Hugonis Capeti, per annos CCCC. Reg. an. 30

Ei vxor Clotildis filia regis Burgundionum, ex qua liberi

CLODOMIRVS Aurelianorum rex.

THEVDERICVS Mediomatricum & Rhemorum rex, cui filius Theudebertus, qui bellum fecit Amalarico Gothorum regi in Hispania: sicut in Italia Theudewaldus Theuberti filius.

CHILDEBERTVS Parisiensis rex, reg. an. 35

560 CLOTARIVS, primum Suessonum rex, ad quem post

post fratris Childeberti obitum totum Francorum regnum devolutum est. 5

Eius fratres Hilpericus rex Suessonum, maritus Fredegundis,

Guntramus Aurelianensis,

Sigebertus Metensis siue Austrasiæ, maritus Brunechildis.

574 CHILDERICVS post patris obitum 14
588 CLOTARIVS II. Ch. fil. 44
632 DAGOBERTVS, sub quo Pipinus Dux Neustriæ, auus Caroli Marcellini.
646 CLODOVEVS, cui vxor Bathildis Saxonica. 17
663 CLOTARIVS Clodouei fil. an. 4
668 CHILDERICVS Clod. fil. an. 12
680 THEVDERICVS Clod. fil. an. 14
694 CLODOVEVS 4
698 CHILDEBERTVS II. 18
718 DAGOBERTVS II. 4
722 CHILPERICVS II. 2

CAROLVS MARTELLVS filius Pipini ex pellice. Huius filij Carolomannus, Pipinus, Ægidius, & Griffo.

727 THEVDERICVS 15
740 CHILDERICVS III vltimus Merouingiorũ. Est enim a Pipino Martelli filio, qui regnum inuasit, in monasteriũ detrusus. Successere ergo *Carolouingij*.

VANDALI IN AFRICA.

VANDALI Germanorum populi fuere: Tacitus eos Vandalios vocat. Capitolinus & Orosius Vandalos. Procopius & Suidas Βανδίλες. Plinius ad eos refert Burgundionas, Varrinos, Carinos, & Guttonas. Paulus Diaconus, *Gothi*, inquit, *Wandalique, Rugi, Heruli, atque Turcilingi, nec non etiam aliæ feroces & barbaræ nationes è Germania prodierunt.*

406 Vandali eopse tempore quo Gothi, duce RADAGAISO in Italiam irruperunt: ijdem cum Alanis rege GONDIGISILO profecti per Germaniam venerunt ad Rhenum, atque inde in Galliam penetrauerunt.
409 Iidem cum Alanis & Sueuis ex Gallia in Hispaniam profecti sunt, rege GVNDERICO.
412 Vandali & Sueui Gallæciam occupant. Alani Lusitaniam.
415 GVNDERICO regi sedes in Hispania permittit Honorius, hac lege, vt pugnet aduersus Gothos.
428 GENSERICVS G. fil. nothus ex Hispania in Mauritaniam venit sub Theodosio & Valentiniano AA. reg. an. 48
476 HONORICVS. regnat in Africa, an. 7
484 GVNDAMVNDVS. an. 12
496 THVRISMVNDVS, cui vxor Amalfreda filia Theuderici regis Italiæ. an. 27
523 HILDERICVS. an. 7
530 GILIMER Gensonis fil. Genserici nepos, Hilderico in carcerem coniecto regnum inuasit, ipse posteà captus a Belisario. Ex ea victoria dictus est Iustinianus VANDALICVS. Eius triumphum Constantinopoli habitum describit prolixè Procopius lib. II. de bello Vandalico. Nihil sanè caussæ fuit, cur se Iustinianus Germanicum, Francicum, Allemanicum, Gothicum, Herulium iactaret, quum Constantinopoli sedens has gẽtes ne oculis quidem vsurparit: nisi quis forte id eo factum putet, quod inter Vandalos a Belisario deuictos in Africa forte harum gentium nationumq; milites fuerunt. Sed nõ potuit hoc ad tam splendidum titulum sufficere.

GOTHI IN HISPANIA, GALLIA, ITALIA.

GOTHI Tacito dicuntur GOTHINI, qui eorum originem refert ad Gallos, ductus sermonis similitudine. Latini & Græci eos vocant promiscuè GETAS; vnde Heluidij Pertinacis jocus, qui, vt refert Spartianus, *quum Caracalla Germanici, & Parthici, & Arabici, & Allemannici nomen titulis suis adscriberet, fertur ioco ipsi dixisset, Adde si placet Geticus Maximus, quod Getam occiderat, fratrem, & Gothi Getæ dicerentur:* quum tamen Getarum natio proptie ad Thracas pertineat, Gothorum ad Germanos. Sed fecit nominum adfinitas, ac forte gentium quoque permixtio, vt vocabula confunderentur. Getas quippe nouerunt Græci vetustiores; atque etiam Herodotus, Gothos non nouerunt. Plinius de succino agens eos vocat GVTTONAS, ex Pythea, dicitque ipsos succinum proximis Teutonis vendere. Horum alij fuere Vittungi siue Visigothi, alij Ostrogothi. Visigothi distincti sunt in Teruingos & Grutungos.

287 Gothi conati sæpius Istrum transmittere, repelluntur.

328 Gothi adfuere Constantino A. struenti Constantinopolim.

360 Gothi fiunt Ariani, pugnantque aduersus Valentem Imperatorem.

376 Grutungorum reges, Hermenricus, Vithimaris & Fridericus, ab Alanis & Hunnis premuntur. Teruingi Alarino & Fridigerno ducibus transeunt Istrũ: etiam Grutungi duce Friderico.

381 ATHANARICVS Constantinopoli a Theodosio honorificè excipitur.

395 Gothi duce ALARICO in Macedoniam irruunt, Græciamque omnem depopulantur.

441 Ex Græcia & Pannonia transeunt in Italiam: retunduntur que a Stilicone.

404 Gothi duce RADAGAISO irrumpunt in Italiam.

408 ALARICVS pecunia accepta a Stilicone abstinet ab Italia.

409 Post obitum Stiliconis Alaricus adsumpto Athaulfo repetit Italiam & Romam capit.

412 ATAVLFVS Alarico succedit, transitque in Galliam.

VVISIGOTHI IN HISPANIA & Aquit.

415 ATAVLFVS in Hispaniam profectus Barcinonem tenet.

SIGERICVS Ataulfo mortuo suffectus, a Gothis occiditur.

416 VALLIA in Africam transmissurus exercitum, tempestate reijcitur in Hispaniam.

420 Vallia moritur Tholosæ.

VVISITGOTHI in Hispania.

424 THEVDERICVS.

456 THVRISMVNDVS. obijt Tholosæ. reg. an. 13

459 THEVDERICVS II Thurismundi frater. an. 14

473 EVRICVS. 18

491 ALARICVS qui Codicem Theodosianum in compendium redegit Tholosæ. reg. an. 21

512 GENSALARICVS. 3

515 AMALARICVS cui vxor Clotildis Clodouei filia. Is pulsus Gallia Narbonnensi & Aquitanica à

K Theu-

Theudeberto Francorum rege concessit in Hispaniam. reg. an. 11

525 THEVDES a Theuderico. Italiæ rege præfectus Hispaniæ, posteà rex ipse factus. reg. an. 18

543 THEVDEGISILVS. 3

546 AGILA. 5

551 ATHANAGILDVS, cuius filia Brunechildis nupta Sigeberto Regi Metensi. an. 14

565 LVIBA. 3

568 LEONAGILDVS. 14

586 RICHAREDVS. 15

601 LVIBA II. 2

603 VICTERICVS. 7

610 GVNDAMIRVS. 20

650 SISEBVTVS. 9

640 RICHARDVS. II. 1

641 SVINTILLA 3

644 SISENANDVS 7

651 SVINTILLA. 4

655 TVLGAS 2

657 VIDESVINDVS. 10

667 RECESVINDVS 13

680 BAMBA 9

688 THEOFREDVS. 1

689 ERINGIVS 7

696 EGYPEA. 7

703 VITIZA 9

712 COSTA 5

717 RODERICVS vltimus Gothorum rex in Hispania; Successere Saraceni.

OSTROGOTHI IN ITALIA.

476 ODOACER Herulus occiso Augustulo regnat.

403 THEVDERICVS Gothus: cui vxor Andefledis Clodouei Francorum regis soror. reg. an. 36

527 ATHALARICVS Theuderici nepos ex matre Amalsuenta Theuderici filia. 8

534 THEVDENATVS. 3

536 VITIGES. 5

540 HILDOBALDVS. 1

541 ARARICVS.

542 TOTILAS. 11

553 TEIAS.

554 IVSTINIANVS hoc anno factus Italiæ rex, quum imperium Constantinopolitanum suscepisset Ando Christi. 518.

LONGOBARDORVM reges.

Anno Christi DLXVIII Longobardi, Sueuica gens, Pannonias egressi duce Alboino in Italiam veniunt, atque ibi constituunt regnum Longobardorum.

568 ALBOINVS regnat. an. 6

574 CLEPHES 1

585 AVTHARIS. 7

591 AGILVLPHVS 25

616 ADOALDVS an. 10.

62y ARIOVALDVS. an. 12

639 ROTHARIS. an. 10

614 RODOALDVS. 5

660 HARIPERTVS. 9

669 GVNDIPERTVS. 1

6[illegible] GRIMOALDVS. 9

679 GA-

679	GARIBALDVS.	mens. 3
	PERTHARITHVS.	an. 17
698	CVNIBERTVS.	12
712	HARIBERTVS,	12
723	ASPRANDVS,	menses 3
723	LVITPRANDVS,	an. 21
744	RACHISIVS.	an. 6
750	HAISTVLPHVS.	an. 8
756	DESIDERIVS.	an. 18

Atque hic quidem indiculus sufficiat ad ostendendum quænam gentes in Italia, Africa, Gallia, Hispania, vt Britanniam omittam, e Germanis profluxerint.

CAP. XVI.

Enumeratio migrationum variarum gentis GERMANICAE *è suis sedibus in alias terras, cum nominum quorundam Germanicorum etymologia.*

NEQVE adhuc recensui omnes Germanorum migrationes, fuerunt enim & plures & celebres. Batavi & Caninefates e Cattis profecti, extremam Galliæ oram cultoribus vacuam ad Rhenum occupauerunt. Vbij, Transrhenana gens transmisso amne ripam Gallicam insederunt: fecere idem Vangiones, Tribocci, Nemetes. Marcomanni & Quadi iam ante Augusti tempora transmisere Danubium, & Valeriam, quæ nūc Croatia dicitur, tenuere. Iidem rursum sub Gallieno partem superioris Pannoniæ inuasere. Carpos Diocletianus in Valeriam traduxit, teste Marcellino. Marcomannos & Hermunduros Tiberius inter Marum & Cusum vbi nunc Transsyluania est, locauit. Vandalos in Hispaniam Honorius admisit, a quibus pars eius Andalusia dicta est. Allemannorum in Belgicam primam, Francorum & Burgundorum in Galliam irruptiones fuerunt frequentissimæ, vt & Anglorum, Saxonumque in Britanniam, cuius pars ob id aliquamdiu Saxonia occidentalis dicta est. Quocircà mirum videri non debet, si apud remotissimas gentes exstent harum migrationum indicia in structuris castrorum, in ruinis ac demolitionibus vrbium, in effossionibus, atque imprimis in proprijs nominibus virorum & fœminarum qui tunc temporis fuerunt. Rex Merciorum fuit *Coenradus*; a consiliorum prudentia ita dictus. *Hildebertus* rex Cantiæ, a promtitudine auxilij. *Edilredus* a nobilitate. Eadem reliquorum nominum ratio est, *Ecberti*, *Etelbulfi*, *Etelbaldi*, *Edelfredi*, *Edelwardi*, *Edmundi* aliorumque in Anglia: Ipse quoque hodie omnis Britannorum sermo indicat suam originem. In reliquis quorum catalogum resensuimus non minus idem manifestum est. Neque verò vlla est lingua quæ vel fœlicius voces nectat, vel nexis familiarius vtatur ad proprias rerum hominumq; appellationes. THIET, DIET, THEVT, Deum Germanis prisca voce significat, vnde & Teutones nomen traxerunt: Hodie dicunt *Godt*. Inde facta sunt, *Thietryck*, & *Dietryck* Deo diues: *Dietprecht*, Deo promptus: *Dietwinus*, qui & Goduinus, & Theodevinus, Deo vincens. *Dietschalck*, qui & Godschalck, Dei seruus. *Teutobochus*, Deum iactans. *Diedo*, diuinus, qui & *Godzo*. *Teutobrechtus*, Deo se parans, qui Godsbrechtus. *Thietwaldus*, Godswaldus, Dei robur. *Godegesilus* pius, Deo amicus, *Theudolinda* Longobardorum regina, Deo dilecta. Quæ terminantur in AERT, indolem significant & genium. Talia sunt, *Bern-aert*, vrsino ingenio præditus. *Got-aert*, diuino. *Geit-aert*, caprino. *Gen-aert*, munifico.

Lib. xxvii

nifico. *Gyr-aert*, vulturio. *Eber-aert*, verrino: nam *eber* verrem notat, vnde *EberWinus* qui aprum aut verrem venabulo confixit. *Eer-aert*: est ingenio honesto præditus. *Ryck-aert*, diuiti; *LeeWen-aert*, leonino; *Engel-aert* angelico; *Wolf-aert* lupino; *Wern-aert*, contentioso. Multa in BERT, siue a barba, siue a promptitudine, *Heribertus*, qui hero suo præsto est. *Adelbertus*, qui nobilitati. *Cunibertus*, promptus audacia. *Dagobertus*, gladio promptus. *Hildebertus* vel *Childebertus*, ad amorem paratus: nam *hilde* est amor, vnde *Luithildis*, populo dilecta, *Grothilde* magnus amor, *Hildebrandus* amore ardens, *Brunechildis*, fusco vultu ad amorem pelliciens. A barba dicti sunt *Langebardi*; quibus gentilitium fuit barbã promittere. Paul. Diacon. lib. I. cap. IX. *Certum est, Langobardos ab intacta ferro barbæ longitudine appellatos: nam iuxta illorum linguam* lang *longum*, bard, *barbam significat*. *Fulbert*, cui barbitium densum. *Egbert*, cui acuminatum, *Gysbert*, cui caprinum. Multa in BRECHT, notantque effectum rei, vt *Albrecht*, qui omnia efficit, πολυπράγμων. *Aerbrecht*, qui honorem procurat. *Adelbrecht*, qui nobilitatem. *Amelibrechtus*, qui alteri ad cœlum viam struit, nam *Amala* cœlum est: vnde *Amalafrida*, *Amalsuenta*, *Amalaricus*, *Amalaberga* vxor Hermenofredi Thuringiorum regis. Multa in RYCK quæ vox opulentiam denotat. *Adelryck* diues nobilitate, hoc est Atalarius. *Hilperyck* & *Chilperyck*, auxilio præsens. *Gundericus*, fauorem præstans. *Ardaricus*, qui terris diues. Sic *Agaricus* sibi diues, *eygen ryck*: contrà *Alaricus* omnibus diues, vel præ omnibus opulentus. *Amalricus* cœlo diues, *Emmericus* semper diues, vnde Ambiorix: *Earricus* honore adfluens. Multa in HVLF ab auxilio. *Aernhulf* honoris alieni adiutor, quod primum est nobilitatis caput, vnde Arnulphus. *Haist hulf*, opitulator, præsens auxilio, subito iuuans. *Eadhulf* iuramenti adiutor, Adulphus. *Eardhulf* qui patriam terram iuuat, vnde & Landulphus nomen habet. *Ganghulf*, qui abit auxilium laturus. GVND fauorem significat, vnde Aldegundis, omnibus fauens, *Adelgundis* fautrix nobilitatis, *Cunigundis*, fauens prudentibus & catis. *Fredigundis* pacis conciliatrix. *Guntramus*, fauorem latè extendens, *Guntricus* fauore diues. VVYCK præstantiam denotat, *RadWych* consilio præstans. *LudWych* præstantissimus populi. *Altwych*, inter senes eminens. *WltWych* potens robore. GAR vel GER, perfectionem significant, *German*, vel *Garman* ὅλως ἀνήρ. *Adelgar* plane nobilis. *Armgar*, plane pauper. *Lutgard*, poplicola. *Gerhard*, plane durus. *Gerbrecht* prorsus celebris, *Gerbaldus* celer, velox. nam Ger facit ad epitasin. Iam a KOEN quod catum designat, sunt, Cuno, Cunradus, Cunomannus. ALOVTER quod est purus, dictus est Lotarius, & cum adspiratione Hloratius, & cum chiasmo, Chlotarius, vnde Clotarius; a VVAAL, Vahalis, & populi vltra Vahalim VVaalen, qui Galli. AMEYER præfecto, *Ludmeyer*, Ludomirus, Hlodomirus, Clodomirus, præfectus populo. *Marcomirus*, limiti præfectus. DENEN sunt Dani; *Denemerck* Danorum limes: cum prosthesi vnius litteræ Cdani, vnde sinus Codanus, & ad eum vrbs Gdanum: cum Sarmatica adiectione Gdanski, *Gedanum*. quod nos vulgo *Danzick* dicimus & Dantiscum. Est apud Batauos fluuius Merwe, qui illustri familiæ Merouæorum nomen dedit, a quibus Merouæi reges, & Merouingi, quod & accolis eius fluminis tribuitur, dicuntur enim & illi Merouingi, sicut ab Albi Albingi, vnde Nortalbingi, a Sala Salingi; ab Harela Harlingi. Sed hæc vti libasse leuiter non fuit inutile, ita plene prosequi non est istius instituti: Neq; sum nescius, in Germania Cisrhrenana in qua Coloniæ erant & castra Romanorum, vsurpatum fuisse sermonem Latinum. Arminium quoque & Ciuilem locutos Rom-

Romanę; & Scholam fuiſſe vel Coloniæ vel haud procul inde iam temporibus Claudij, curæ enim Romanis fuit, vt ipſorum ſermo quam latiſſimè diffunderetur; ſed nos quum Germanica tractemus, ea tantum conſectari ſumus, quæ propria ſunt illius gentis. Velleius de Pannonijs clarè. *In omnibus*, inquit, *Pannonijs non diſciplinæ tantummodò, ſed & linguæ quoque notitia Romanæ, pleriſque etiam litterarum vſus & familiaris animorum exercitatio.*

CAP. XVII.

BREVIARIVM *rerum* GERMANICARVM *ab anno Chriſti* DXXVI *vſque ad* CAROLVM MAGNVM.

ANNO Chriſti DXXVI. Theudericus Francorum rex adſumto fratre Clotario & Saxonicis auxiliarijs Hermenfridum Thuringorum regem oppugnauit, prælioque vicit & occidit, Thuringiam totam ſibi vindicans: Saxonibus partem eius quandam verſus Septentrionem concedens ad ſyluam Hercyniam, exſtantque eius rei hodie veſtigia, Saxoburgum aliaque loca. Autor eſt Gregorius Turonenſis fluuium Oneſtrun ad quem prælium patratum eſt, ita cadaueribus offertum fuiſſe, vt per eum Franci tanquam per pontem tranſirent. Tum verò Rodegundem Bertharij quondam regis filiam captiuam abductam a Clotario, ceſſiſſe ipſi in vxorem. Hermenfridum verò Tolbiacum euocatum ad Theuderico, dum muros vrbis ambulans luſtrat, dejectum fuiſſe. Narrat quoque idem Danorum regem Chochilaichum cum non iuualida popularium ſuorum claſſe Galliarum littora inuectum, deſcenſionem feciſſe in eam regni partem quæ poſt Clodouei regis exceſſum Theuderico ipſius liberorum natu minimo Mediomatricum ſiue potius Auſtraſiorum regi ſorte ducta obuenerat, atque ad Oceanum vſque Gallicum porrigebatur. Deprehenſum verò regem Chochilaichum cum Danis prædonibus a Theuderico in Francorum poteſtatem veniſſe. Eſtque omninò credibile, quotieſcumque prædatoriæ iſtæ excurſiones in Galliam aut Britanniam a Danis factæ ſunt, toties illos in Friſiorum, Batauorum, Morinorum, Rhenum Scaldimque accolentium ſedes irrupiſſe, atque illic omnia flammis ac ferro vaſtataſſe, donec randem ipſi etiam loca Rheno proxima occupantes ſedes fixere illis regionibus, eaſque à ſuis inſulis Hollandiam & Zelandiam vocauere, quod quidem vti factum conſtat, ita quo tempore factum ſit, ignoratur. Anno DLXXI Hunni irrumpunt in Germaniam, vaſtantque Thuringiam, quæ ditionis erat Francorum; a quibus illi cohibentur, vincuntur, pelluntur. Poſt hæc S. Rupertum Vangionenſem Epiſcopum è Gallia profectum veniſſe ferunt in Boioariam & Noricum, Chriſtumque illic docuiſſe, ac Theudericum principem conuertiſſe. Oratorium quoque exſtructum apud Thermas Agrippinenſes a Ioanne quodam Eccleſiæ Romanæ preſbytero. Ad Clotarium miſſi dicuntur legati a Saxonibus, quos ille omnes interfecit. Iidem quoque Francis tributum negantes a Dagoberto rege victi ſunt, occiſis omnibus qui gladij ipſius magnitudinem excederent, ut refert Trithemius. Eodem temporis tractu fertur Dagobertus Traiecti ad Rhenum exſtruxiſſe templum in honorem S. Thomæ. Marcellinus diſerte in actis S. Suiberti. *Ad caſtrum Traiectenſe imperante Heraclio Cæſare inclytus Dagobertus, Rex Franciæ conſtrui fecit Eccleſiam in honorem S. Thomæ Apoſtoli, quam non multo poſt prædura ceruicis Friſones ſolo tenus* *An. Chr. dcxiv.*

nus destruxerunt. Sorabi quoque qui bonam partem Thuringiæ occupauerant, pelluntur a Saxonibus vsque ad Albim. Thuringorum autem rex Radalfus quum ad Francos defecisset, vincitur, cogiturque tributum soluere. *An. Chr. dcli.* Nec multo post, sub Pipino Frisijs annunciatur Christus a VVilfrido Eboracensi Episcopo, qui pulsus a rege Anglorum Ecfrido, quum nauem conscendisset Italiam petiturus, vt ait Beda, flante Fauonio pulsus est in Frisiam, receptusque honorifice ab Aldgulo Frisiorum rege, prædicauit ipsis Euangelium. S. quoque Kilianus ex Hibernia profectus religionem Christianam docet in Franciæ Orientalis oppido VVurtzburg, sed a Geila Gosberti ducis vxore occisus est cum sociis duobus. Anno DCXC Egbertus natione Anglus profectus ex Hibernia in Italiam, impetum cepit conuertendi in Germania paganos Oceano vicinos, Beda vocat Frisones, Ruginos, Danos, Hunnos, antiquos Saxones, Boruchtuarios. Veniens ergo in Frisiam duobus annis continuis regi Radbodo verbum salutis prædicauit. Reuersus in patriam, misit in Frisiam VVitbertum, & post eum VVillibrordum qui idem quoque Clemens dictus fuit, cum vndecim aliis, pulso jam e Frisia Radbodo per Pipinum Franciæ ducem. VVillibrordus iste Traiectum venisse dicitur, Radbodo interea in insula Fostelandia agente, atque inde ipsum oppugnante; Et quia in VViltorum gente munitio ista Traiectensis fuit, idcirco creditur Traiectum ipsum tunc dictum fuisse VViltenburgum. Sed & Durostadij, qui ingens tunc vicus fuit, prædicasse dicuntur Suuibertus, VVerenfredus, & Marcellinus, duobus orientem versus a Traiecto milliaribus. Inde Suuibertus per Frisiam, Hollandiam (nec offendo altiorem huius nominis memoriam) ac Teisterbandiam profectus, deuenit ad vicum principatus Hollandiæ Hagenstein: ibique docuit. *An. Chr. dcxcvi.* Nec multò post Romam a Pipino missus Archiepiscopus rediit, offenditque Suuiberti opera consecratas Ecclesias S. Vincentio in *ZantWyck* prope Ticlam; S. Dei genitrici in *Arckel*; Dionysio Areopagitæ in *Hoernaer*. In *Malsen* verò vico Teisterbandiæ haud procul a *Lecca* sito super amnem *Lingam* miraculum patratum: Subdit autem eius temporis historicus Marcellinus hæc verba, *Erat ciuitas Duerstadt licet Pagana sub potestate Christianorum principum, scilicet regis Franciæ & Pipini ducis, vt tota fere vicinitas & prouincia Christianæ fidei erat subdita, vtpote Brabantia, Flandria, & pars Hollandiæ.* Porro Suuibertus Archiepiscopo aduentanti obuiam prodijsse vsque *Embricam* dicitur, ac de totius fere Baduæ (insula intelligenda est Batauorum) conuersione ipsum fecisse certiorem: Post hæc Traiecti exstructa fertur in fundo basilicæ S. Thomæ Ecclesia cathedralis in honorem S. Martini Episcopi Turonensis. Quinquaginta etiam atque amplius Ecclesiæ parœciales dedicatæ. Quanta verò fuerit eo tempore Frisiorum barbaries, liquere potest ex constitutione quadam, qua viuos homines mactari Dijs solitos significatur; Est autem lex ea lata a VVulmaro, *Qui fanum effregerit & ibi aliquid de sacris tulerit, ducitur ad mare, & in sabulo quod accessus maris operire solet, finduntur aures eius, & castratur, & immolatur Dis quorum templa violauit.* *Tit. XI. Paragr. I.* Fuisse etiam eodem tempore opida haud inuenusta per Hollandiam, apparet ex matricum Ecclesiarum catalogo, qui eas quinque numero recenset, *Flardingam*, *KircWeruam* quæ nunc Oostgeest vocatur, *Velserburgum*, quod puto esse Velsen, *Heiligeloa* Heyloo, & *Pettemum*: Pagorum indiculum concipere licet ex numero sacellorum, *Harinchemum*, Arkom, *Schia* Schye, *Rinesburgum*, *Warmunda*, *Leithemuda*, Leymuden, *Rinsaterswalda*, *AsteterWalda*, Oosterwoude, *Agathenkerka*, Beuerwijck, a sacello S. Agathæ, *Ascomenesdilf*, Assendelft, *Sparneraswalda*, *Solota*, *Ecmunda*, *Alcmera*, *Adi annales Dousæ Lib. VI.*

Alcmera, *Misnemum* Misnem, *Wognemum*, *Althendorpa*, & *Vronla*. In Batua etiam populum in *Elst* & *Westerwoirt* docuisse creditur VVerenfridus, atque in posteriore etiam Ecclesia conditus iacere. S. Adelbertus in *Ecmonda* Hollandiæ oratorium exstruxit inque eo sepultus est. Lebuinus prope Gandauum martyr obiisse fertur. Annus Christi DCXCVIII, nobilis est martyrio Lamberti Tungrensis Episcopi qui postquam in Taxandria docuisset, occisus est in villa Legia, quā nunc Leodicum vocant. Nec multo post VVulfrannus Senonēsis Episcopus regis Francorum Childeberti & Pipini principis voluntate in Frisiā profectus est ad gentem Frisonum, quam ex Hibernia & Anglia missi aliquot doctores cœperant ad Christum conuertere. Heimerammus quoque Episcopus Ratisponensis a Theuderico Bauariæ Principis filio Lantberto morti datus, quod crederetur, licet falso, Otam principis filiam stuprasse. Suuibertus Episcopus Anglus post prædicationem factam Brunscoichensibus, ad Bructeros (Marcellinus qui vitam Suiberti descripsit, Boructuarios vocat) conuertendos profectus dicitur in villam *Velsenberch*, ac promouisse nonnihil, sed quum Bruno Saxonum Princeps per Bructeros iter faciens in vico Ratingen primicerium eius loci occidisset, eoque ipse etiam per tumultum esset interemptus, coactus est desertis illis sedibus Coloniam proficisci; vbi a Piectrude Pipini vxore exceptus honorifice vicum *Werdam* in insula Rheni obtinuit, in quo monasterium exstruxit; vnde ad vicinos Saxones identidem proficiscebatur, eosque ad fidem Christi inuitabat. Circa hæc tempora præclaram victoriam retulit Carolus Martellus filius eius quem diximus Pipini, a Chilperico Rege, & Raginfrido, quem rex maiorem domus creauerat. Scedæ Pithœanæ. *Septingentesimo decimo septimo anno Raginfridus & Chilpericus Rex in Vinciaco die Dominica ante Pascha cum Carolo pugnantes terga verterunt, quos Carolus fugientes cædendo prosequitur vsque Parisios.* Ex Anglia verò, quæ tunc Saxonia Occidentalis dicebatur, profectus VVinfridus Romam, nomen sumpsit Bonifacij, & munus per Germaniam docendi, instigante etiam sua sponte ardentem Gregorio Pontifice. Is ergo superatis Alpibus per Boioariam, & Thuringiam iter faciens Ecclesias multas constituit; quo tempore in Frisia obijsse ferunt Radbodum principem Paganum, postquam a baptismo quod petierat pedem retraxisset, frustrà reclamantibus VVulfranno Episcopo Senonensi, & VVillebrordo cognomento Clemente Archiepiscopo Traiectino; a quo profectus Bonifacius abijt ad Cattos, conterminos Saxonibus; vnde Romam euocatus Episcopus Germaniæ factus est, præstito iuramento fidelis obsequij. Datæ sunt ipsi a Gregorio littere ad Carolum Martellum qui Francorum regnum moderabatur, & ad principes Germaniæ Orientali Rheni parti adsitos, atque imprimis ad Thuringos, atque Altsaxones. His ergo litteris instructus venit in Germaniam ad Carolum Martellum, à quo ad Cattos discessit, docuitque in loco qui Geismer dicitur. Eodem fere temporis tractu fertur Grimoaldus Theodonis ducis Bauariæ filius Piltrudem fratris sui Theudoaldi viduam vxorem duxisse, reprehensus eo nomine a Corbiniano Episcopo Frisingensi. Euocauit etiam ex Anglia Bonifacius auxilia piorum & eruditorum vtriusque sexus, quorum opera vti posset in salutaris doctrinæ propagatione; In his præcipui fuere isti sex, Burchardus, Lullus, VVilibaldus, VVilibaldus frater eius, VVitta, & Gregorius. In fœminis autem fuere, Cunigildis matertera S. Lulli, & filia eius Bertgistis, cum Cunitrudi, Thecla, Lioba, & VValpulgi sorore VVilibaldi & VVilibaldi. Ex his Cunigildis cum filia in Thuringia consedere: Cunitrudis missa est in Boioariam. Thecla mansit ad fluuium Moganum Oehnofurti: Lioba virginibus sacris apud Bischofeshemium præfecta est. Eodem

An. Chr. dcc.
An. Chr. dccii.
An. Chr. dccviii.
An. Chr. dccxvii.
An. Chr. dccxix.
An. Chr. dccxxiii.
An. Chr. dccxxv.

dem anno Carolus Martellus in Frisios duxit exercitum naualem tunc adhuc idololatras, omniaque cæde & flamma quum impleuisset, dirutis fanis in Franciam reuersus est. Gregorio II successit Gregorius III, sub quo victi sunt a Carolo Martello in Francia Sarraceni. Bonifacius in Thuringia consuluit Episcopos Anglicanos, An cõiugium dissoluendum sit, eius, qui quũ adoptasset quendam in filium, posteà eius matrem viduam vxorem duxerat? Nec multo post Romam profectus Pontificem adijt, exposuitque successum suæ in Germaniam legationis; discedenti datæ sunt ad Episcopus Germaniæ litteræ systaticæ. Offendo quoque in Tomo Conciliorum Epistolam Gregorij Papæ ad optimates & populum prouinciarum Germaniæ, Thuringos, & Thesos, & Bortharos, & Nistresos, Vnedredos, & Lognaos, Sudnodos, & Graffeltos, omnesque in Orientali plaga constitutos, quam ad hæc tempora referendam puto. Sequenti anno constituit Episcopos in Boioaria, Ioannem Salisburgi, Erimbertum Frisingæ, Gunibaldum Ratisponæ, quæ erat totius illius tractus Metropolis, ac bienno post Augustæ vel alibi ad Danubium celebrauit synodum totius Boioariæ & Allemanniæ Episcoporum. Exstant quoque litteræ Zachariæ P. qui Gregorio III successit, ad Bonifacium, de sacerdote, quodam apud Boioarios, qui quum esset Latinæ linguæ imperitior, infantes voce canora & rictu Stentoreo baptizare solebat IN NOMINA PATRIA ET FILIA ET SPIRITVA SANCTA, magis vocaliũ sonitu, quam actionis sacræ mysterio delectatus, quasi ad maiestatem boatus faceret: Sed ita baptizatos rebaptizari iussit Bonifacius; quod vbi intellexit Pontifex, hisce verbis rescripsit. *Retulerunt mihi, quod fuerit in prouincia Boioaria sacerdos, qui Latinam linguam penitus ignorabat, & dum baptizaret, nescius Latini eloquij, infringens linguam diceret, Baptizo te in nomina Patria & Filia & Spiritua Sancta, Et per hoc tua reuerenda sanctitas considerauit illos rebaptizare. Sed, sanctissime frater, si ille qui baptizauit non errorem introducens ac hæresim, sed pro sola ignorantia Romanæ locutionis infringendo linguam, vt supra fati sumus, baptizans dixisset, non possumus consentire vt denuo baptizentur: quia (quod bene tua compertum habet sancta fraternitas) quicumque baptizatus fuerit ab hæreticis in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti, nullo modo rebaptizari debeat, sed per solam manus impositionem purgari debeat.* Post hæc, Carolomanno iubente Synodus habita est Moguntiæ in qua exauctoritus est Episcopatu Geruilio, inque eius locum surrogatus Bonifacius: Quanam id occasione factum sit, operæ est pretium intelligere ex vita Bonifacij. *Ea tempestate*, inquit eius historiæ autor, *Saxonibus Thuringiam vastantibus, eius prouinciæ homines Carolomanni opẽ implorabant. Ille mox exercitum mittit, & cum eo Geroldum Moguntinum Episcopum Geruilionis patrem. In ipso autem conflictu Geroldus cum plerisque alijs cæsus est. Geruilio vero filius qui tum adhuc laicus in palatio versabatur, in clerum adsciscitur leniendi doloris causa, quem ex patris dolore acceperat, eidemque in Moguntino Pontificatu subrogatur. Non diu post Carolomannus rursus collegit militem, proficiscitur contra Saxones, Geruilionem secum ducit. Exercitu vtroque vltra citraque ripam fluminis Visurgis considente, Geruilio iubet puerum suum ire solum ad hostium castra, diligenter illic inquirere nomen eius qui patrem ipsius interfecerat. Abit puer, discit ex quodam, non longe abesse eum quem quæreret: rogat, vt ad domini sui colloquium properare velit. Venit ille, & aduentu eius denunciato, paratis equis Geruilio ei procedit obuiam, & quum in medio flumine inter se colloquerentur, Geruilio clam ferens gladium, hominem confodit, ita dicens,*

Accipe iam ferrum, quo patrem vendico carum.

Ille

Marginal notes: An. Chr. dccxxxviii. — An. Chr. dccxliv. — An. Chr. dccxlv.

Ille mox ex equo corruens in flumine exhalat spiritum. Repente autem eius comperta cade, sublato clamore vtrimque ad arma concurritur. Fit pugna atrox. Saxonibus victis, Carolomannus ad sua se recipit, nemine tum id quod Geruilio fecerat, pro homicidio ei imputante. Ita reuersus domum perrexit solito more Episcopi munia obire. At sanctus Bonifacius inter catera hoc etiam pronunciauit, Neminem qui hominis cade pollutus sit, sacerdotio fungi posse. Ergo exauctoratus est. Eo autem deposito, sanctus Bonifacius a Carolomanno & Pipino fratre eius Moguntina sedi praficitur. Et vt eius dignitas esset eminentior, statuerunt ijdem principes Ecclesiam Moguntinam, qua tum alteri subiecta erat, in totius Germania metropolim prouehere; missaque mox legatione, a Romano pontifice id impetrarunt. Etsi verò in monastica narratione ista quædam fabulosa intercurrant, vt erant tunc tempora, tamen non est a vero alienum quod dicitur de sede Moguntina, deque bello Saxonico, & Bonifacij ad illam sedem euectione, cuius etiam cura factum est, vt non multo post cœnobium Fuldense iuxta Fuldam amnem in solitudine Buchonia exstrueretur in fundo ipsi a Carolomanno dato regionis Grapheldensis. Eius primus abbas fuit Stunnis Eopse anno quoque ornatum opibus monasterium S. Galli ordinis Benedicti, quum è Francia in Italiam pergeret Carolomannus ad cœnobium Cassinense. Thasillo Bauariæ ducatu a Griffone pulsus per Pipinum restituitur, qui Griffonem in Franciam secum abductum donat ducatu Denteleno, cum duodecim Comitatibus in Neustria. Erant autem tunc in Germania Episcopi, Dauid Spirensis, Burchardus VVirceburgensis, Agilolfus Coloniensis, Ætherius Taruanensis, Treuuartus Cameracensis, Folericus Tungrensis, Otto Strasburgensis, alijque sicut patet ex epistola Zachariæ Pontificis Romani, quibus addi possunt, Ludgerus Monasteriensis, Rixfridus Traiectensi quorum singulare fuit in Pipinum stud um Saxones & VVestphalos tunc debellantem, Tello quoq; Curiensis, & Sidonius Constantiensis. Subiectæ autem fuisse dicuntur Archiepiscopatui Moguntino ciuitates istæ, Tungris, Colonia, VVormatia, Spiratia, & Trectis, cum omnibus Germaniæ gentibus, quas Bonifacius ad Christum conuerterat. Nec multo post obijsse fertur S. Hubertus Leodiensis Episcopus qui omnem Arduennam ab idolis docendo repurgarat, & in Taxandria ac Brachbanto fidem propagarat, quod & Monon ibidem fecisse fertur, cui a sicarijs occiso Pipinus decimas pendi iussit quas habebat inter Letiam & Vrcam. Refert autem Chronici Francorum a Pithæo editi autor, circa hæc tempora deturbatum regno auito Childericum a Pipino, facti eius confirmationem consequutum esse a Papa Zacharia. *Burchardus*, inquit, *Wirceburgensis Episcopus & Fulradus Capellanus missi sunt a Pipino Romam, ad Zachariam Papam, vt consulerent Pontificem de caussa regum, qui in illo tempore fuerunt in Francia, qui nomen tantum regis, sed nullam potestatem regiam habebant. Per quos dictus Pontifex mandauit, melius esse illum vocari regem, apud quem summa potestas consisteret. Dataque autoritate sua iussit Pipinum Francorum regem institui. Hoc ergo anno secundum Romani Pontificis sanctionem* PIPINVS *Rex Francorum appellatus est, & ad huius dignitatem honoris vnctus sacra vnctione, manu sancta memoria Bonifacij Archiepiscopi & Martyris, & more Francorum eleuatus in solium regni Suessione ciuitate.* Stupendum facinus. Rex a ciue suo deijcitur de fastigio dignitatis: Pontifex factum probat, & non tantum facinoris tanti autorem euehit, sed ipsum quoque Regem cuculla monastica ornatum deturbat in monasterium. Scilicet vt sceptrum a rege desertum vel ipse arripiat, vel donet cui vult. Nec multo post orta est Bonifacio Archiepiscopo Moguntino contentio cum Coloniensi Episcopo, quæ effecit vt Bonifacius in Frisiam prædicatum iret atque ibi interficeretur a Paga-

An. Chr. dccxlvii.

An. Chr. dcclv.

a Paganis. Quam ego narrationem quantum fieri potest verbis ipsius Bonifacij expediã. *Iam tempore Sergij*, inquit in epistola ad Stephanum, *Apostolicæ sedis Pontificis, venit ad limina sanctorum Apostolorum præsbyter quidam nomine Willebrord, & alio nomine Clemens vocatus, quem præfatus Papa Episcopum ordinauit, & ad prædicandum ad paganam gentem Frisonum transmisit in litteribus Oceani occidui, qui per quinquaginta annos prædicans, sedem Episcopalem & Ecclesiam in honore sancti saluatoris constituit in loco & castello qui dicitur Taiectum. Princeps autem Francorum Carolomannus commendauit mihi illam sedem ad constituendum & ordinandum Episcopum, quod & feci. Nunc autem Coloniensis Episcopus illam sedem prædicti Episcopi Clementis a Sergio Papa ordinati sibi vsurpat & ad se pertinere dicit, propter fundamenta cuiusdam destructæ a Paganis Ecclesiæ, quam Willebrordus dirutam vsque ad solum in castello Traiecto reperit, & eam proprio labore a fundamento construxit, & in honorem sancti Martini consecrauit. Et refert, quod ab antiquo rege Francorum Dagoberto castellum Traiectum cum destructa Ecclesia ad Coloniensem parœciam donatum cum ea conditione fuisset, vt Episcopus Coloniensis gentem Frisonum ad fidem Christi conuerteret, & eorum prædicator esset; quod tamen ipse non fecit: non prædicauit, non conuertit Frisones ad fidem Christi, sed pagana remansit gens Frisonum vsquequò venerandus Pontifex Romanæ sedis Sergius supradictum seruum Dei Willebrordum Episcopum ad prædicandum supradictæ genti transmisit. Et modo vult Coloniensis Episcopus sedem supradicti prædicatoris Willebrordi sibi contrahere, vt non sit Episcopalis sedes subiecta Romano pontifici prædicans genti Frisonum.* Petijt ergo; vt Coloniensi Episcopo auctoritate sua interdiceret, ne sibi obstaret quo minus curaret vt constituto Traiecti Episcopo Frisijs Euangeliũ prædicaretur. Itaque postquam commendasset Ecclesiam Moguntinam Lullo, ipse se ad iter comparauit. Paucis post diebus (inquit autor vitæ Bonifacij) nauim, cum delectis ad iter illud socijs ingressus per Rheni alueum ad Frisonum regionem incolumis peruenit, & Eobanum Episcopum Traiecti instituit. Quum autem ad *Bortuam* flumen peruenisset, quod est in confinio eorum quos vulgari idiomate vocant *Ooster & Wester-kirche*, Bonifacius stipatus socijs suis iussit ibi figi tentoria, quod statuisset illic confirmare baptizatos. Sed postquam dictus ei rei dies illuxit, irruerunt in ipsum & socios mutata sententia Frisij, cunctosq; barbara feritate trucidarunt. Corpus primum Traiectum, inde Moguntiam, ac postremum Fuldam deportatum est. Pipino haud multo post ex Italia redeunti occurrit cum suæ gentis primoribus Thasillo Boioariorum Rex, seque Francorum beneficiariũ profitetur. Mox orto bello Aquitanico, Vaifarus Aquitaniæ Dux interimitur. Atque ita bello illi finis impositus est, cui nec ipse Pipinus diu superstes fuit: octauo enim Kal. Octobris obijsse dicitur, *An. Chr. dcclxviii.* duobus relictis liberis ex vxore VVerthrada, Carolo, qui posteà Magnus dictus est, & Carolomanno: Illi Neustria cessit, cum Burgundia & Aquitania; Huic Austrasia cum Germanis Transrhenanis. Iste Suessionibus sedem habuit: ille Nouioduni. Sed Carolomannus rex triennio impleto imperij obijt. Videor autem hoc loco commodè finem impositurus breuiario historico Germaniæ antiquæ, ob insignem periodum mutationis. Etsi enim iam ante hoc tempus multa innouata sint, quæ nos suis locis temporibusque notata ostendimus, tamen quia sub Carolo Magno initium posteà fuit noui imperij, malui ea quæ intercesserunt ad ipsius vsque tempora, ad priorem Germaniæ statum quam ad posterionem referre. Estque difficile in tanta mutatione & successione rerum fluentibus cum tempore hominibus hominumque actionibus perpetuo succedentibus figere alicubi clauum tanquam in re stabili;

ſtabili; præſertim quum poſteriorum mutationum cauſſæ prioribus rebus implexæ ſint, pendeantque alia ex aliis perpetua ſerie.

Cap. XVIII.

De GERMANIAE *deſcriptione quædam in genere, quibus ſubnectitur* GERMANIA *Strabonis, Pomponij Melæ, Plinij, & Solini.*

QVam ſit difficile GERMANIAM Veterem vniuerſam & partes eius ſingulas à priſcis ſcriptoribus nominatas diſponere ita vt naturali poſitioni reſpondeant, vel ex eo quilibet æſtimare poteſt, quod inter antiquos tam pauci ſint qui in eius deſcriptione conſentiunt: aliter enim partes iſtas Strabo peragit, aliter Mela, aliter Plinius, aliter Tacitus, aliter Ptolemæus. Etſi enim in quibuſdam inter ſe conueniant, tamen, vbi ad limites totius tractus, partiumque deſignationem, & populorum ſedes ventum eſt, dici non poteſt quam illi ipſi inter ſe diſſentiant. Neque verò aliter fieri potuit. Nam quum ſcriptores illi aliena fide interiora referrent, neq; adhuc Romanis exactè Germania omnis nota eſſet, ſingulæque inſuper eius partes variis mutationibus ob incolentis populi migrationes eſſet obnoxiæ, non eſt mirum, ſi vel regiones quaſdam alij prætereant, ab aliis fortè commemoratas, vel quas hic pro ſuo æuo ita deſcripſit, alius aliter mutatis gentibus diſponat; neque enim gentes a locis quas incolebant, ſed loca ipſa a gentibus plerumque nomen habuerunt. Quod ſi loca ipſa ſedeſque nationum propriam certamque habuiſſent appellationem, potuiſſent vt in domiciliis vrbibuſque ita in terrarum tractibus mutatis cultoribus ſeruari ſemper eadem regionum nomina: ſed quia a populis terræ ſua nomina traxerunt, euenit neceſſario, vt cum migratione populorum ipſæ quoque appellationes regionum mutarentur. Veteres enim Germaniæ incolæ non ſe vrbibus continebant, quas nullas habebant, ac ne ſtatis quidem ſedibus diſtinguebantur, ſed vt inuitabant pabula, vel cedens aut ſequens hoſtis exigebat, vel ipſi modo pellebant alios modo ab aliis pellebantur, ita res opeſque ſecum trahebant, caſtra vt plurimum aut tuguria in caſtrorum ſpeciem habitantes. Quæ cauſſa eſt, cur Germani qui duce Ariouiſto Rhenum tranſgreſſi Gallias ſub C. Cæſare depopulabantur, (erant autem Harudes, Marcomanni, Tribocci, Vangiones, Nemetes, Eduſes, Sueui) iactarent, ſe totis annis quatuordecim tectum non ſubiſſe. Bellatores igitur, liberi, indomiti, ac libertatis ſtudio hoſtibus immanes quandoque, & atroces, non ante videntur ſedes nunquam mouendas figere voluiſſe, quam Romananos pulſos ſuis finibus, Gallia etiam atque Hiſpania Britanniaque eiicerent, & in ſua quoque Italia opprimerent, relictis quacumque irent victoriarum ſuarum monumentis. In hac ergo populorum mutatione quis non videt quam ſit difficile Germaniam terram, cuius non eadem perpetuò facies fuit vna tabula repræſentare? Neque verò ſi M. Ciceronis hodie extarent γεωγραφικὰ (ſcripſiſſe enim ſe de hoc argumento teſtatur ipſe ad Atticum) multum ipſius obſeruationibus iuuaremur; neq, enim Germania Ciceroni fuit cognita. C. quippe Cæſare & Antonio Conſulibus miſſi ſunt primùm geodetæ Græci a Senatu in Septentrionem, qui tractum illum omnem metirentur, deque eo ad Senatum referrent, inſumptis in eam rem anni XXIX, menſibus VIII, diebus decem. Optarim ſanè illa quæ Theodotus tunc conſi-

conſignauit etiam hodie exſtare; ſed ſi meliora illa certioraque non ſunt iis quæ ab Aethico, qui ſe illa prodíturum initio ſuæ Coſmographiæ pollicetur, notata ſunt, non video quomodo ex iis diſtinctam locorum notitiam haurire potuiſſemus. Agrippæ obſeruationes multo certiores fuiſſe exiſtimo. Nam Theodotum Plinius, accuratus vt aliarum rerum omnium ita iſtarum lector & obſeruator, in toto ſuo opere quo naturæ hiſtoriam complexus eſt, ne citat quidem. Auget præterea difficultatem ipſe ſcribendi modus: vix enim eſt vt iſta quis tractet, ſine accolarum & confinium gentium commemoratione: Quum autem ſine iſtis vel ob rei ipſius naturam, vel ob gentium migrationes Germania ipſa deſcribi non poſſit, tamen tractare illa velle in Germania, infiniti laboris eſt, & aliena proprio operi immiſcentis. Accedit, quod quæ contigua ſunt plerumque ancipitis & controuerſi iuris eſſe ſoleant, neque quicquam ſit difficilius, quam limitem velle ſtatuere vbi de limitibus contenditur. Enimuerò naturam ſi ſequimur; non eſt tanti operis, flumina, montes, littora, maria, ſinus ac promontoria deſcribere: Sed quinam populi ſingulis locis olim conſederint, quæque mutationes euenerint accuratè referre, id vero ſummi & ingenij & judicij eſt. Quam multæ enim gentes ſeſe extulerunt quas prius æuum ignorauit? Nos ergo in hiſce noſtris Commentariis ſeriem ſequemur temporum, orſi a Strabone Cappadoce, qui illorum quidem quorum exſtant de hac re monumenta omnium eſt antiquiſſimus, ſcripſit enim Geographiam ſuam Romæ ſub Auguſto & Tiberio, & in Germania deſcribenda ea tantum prodidit, quæ ſuo tempore innotuerunt occaſione bellorum illic geſtorum ab Auguſto, Druſo, Germanico & Tiberio. Hic ergo, ſtatim trans Rhenum poſt Galliæ populos orientem verſus locat Germaniam, ita vt Rhenus à fontibus vſque ad oſtia occiduum eius latus claudat. Porrò eorum qui ad ripam habitabant ait quoſdam in Galliam jam tum traductos a Romanis; Vbios puta & Sicambrorum partem; quoſdam penitiora petiuiſſe, vt Marſos, paucis adhuc ad ripam relictis Sicambris. Inter Rhenum verò & Albim qui pari ductu in Oceanum ſeſe exonerant, dicit flumen eſſe AMASIAM, in quo BRVCTEROS Druſus nauali prælio vicit. Ad Auſtrum ait Germaniam ALPES contingere, & eius nominis montes orientem verſus ſed Italicis minores ſpargere. Eſſe in eadem SYLVAM HERCYNIAM, τὸν ἑρκύνιον δρυμὸν, & SVEVORVM Σουήϐων gentes, quarum quædam intra ſyluam habitent, aliæ extra eam, ſicut &

Strabonis deſcriptio. *Lib. VII.*

COLDVLI Κολδούλοι, in quibus &

BOVIASMVM Marobodui regia, τὸ Βουίασμον τὸ τοῦ Μαροϐούδου βασίλειον. *Voluit dicere Boiohæmum.*

& qui illuc a Maroboduo tranſlati ſunt

MARCOMANNI Μαρκόμανοι.

His addit populos a Maroboduo deuictos, vt ſunt

ZVMI Ζούμοι,

BVTONES Βούτονες.

MVGILONES Μουγίλωνες.

SIBINI Σιϐίνοι.

SEMNONES Σέμνονες.

Fuit enim maxima Sueuorum natio, ut quæ a Rheno ad Albim vſque pertingeret, & trans Albim quoque habitaret, Getis contermina. Trans Albim fuere

HERMVNDVRI Ἑρμόνδοροι, &

LANCOSARGI λαγκόσαργοι. *Longobardi.*

Hos ait Nomadum more viuere. Eſſe & alias minores Germaniæ gentes, in quibus

CHERV-

Gambrivij Tacito.

CHERVSCI χηρȣ̃σκοι
CHATTI χάτ]οι
GAMABRIVII Γαμαβριούιοι.
CHATTVARII Χατ]ουάριοι.

Et ad Oceanum pertinentes

SVGAMBRI Σȣ̃γαμβροί.
CHAVBI χαῦβοι.
BVCTERI Βȣ̃κ]εροι.
CIMBRI Κίμβροι.
CAVCI Καῦκοι.
CAVLCI Καȣ̃λκοι.
CAMPSIANI Καμψιανοί.

Bructeri Tacito.

Die VVeser. Die Lippe. Die Yssel.

Eodem cum Amasia fluere ait *Visurgim* & *Lupiam* Βισȣ̃ργίν τε καὶ Λȣπίαν: in quo tamen fallitur: Lupias enim non in Oceanum sed in Rhenũ se exonerat. Commemorat quoque *Salam* fluuium, inter quem & Rhenum Drusus obiit. Inter insulas quoque quæ littori objciuntur ait esse

Borchem ad ostium Amasis fl.

BVRCHANIM Βυρχανίν.

a Druso expugnatam. Sed in descriptione triumphi Germanici vbi deuictos populos recenset, mutat nomina quædam gentium; nam quos *Chaülcos* vocauerat, vocat *Cathulcos* Καθȣ̃λκȣς; quos ante *Campsianos*, eos ibi *Ampsanos* dicit Ἀμψανȣ̃ς; addit vero præter jam ante commemoratos *Bructeros*, *Cheruscos*, *Chattos*, *Chattuarios*, etiam non positas gentes,

Vsipetes. Tac.

NVSIPOS Νȣσιπȣς.
LANDOS Λανδȣς.
SVBATTIOS Σȣβατ]ίȣς.

Albim dicit a Rheno distare circiter stadiis ter mill[e], si quis recta linea iter illud posset conficere. In medio Hercynij saltus ait situm esse Boiohæmum jam ante a nobis commemoratum. Nec procul inde esse originem Istri & Rheni: Lacus quoque inter horum fontes, & paludes a Rheno effusas. Vnum singularem, cuius ambitus sit stadiorum amplius c c c, traiectus c c: in eoque insulam, qua pro receptaculo vsus sit Tiberius, quum nauali pugna certaret cum Vindelicis. A lacu illo ad Istrum, inde ad Hercyniam syluam perueniri. Tiberium a lacu vnius diei itinere progressum fontes Istri vidisse. Attingere vero lacum illum exigua parte Rhætos, maiore Heluetios, & Vindelicos; inde esse Boiorum eremum vsque ad Pannonias. Ab hisce omnibus montanas incoli planities, sed maximè ab Heluetiis & Vindelicis: nam Rhætos & Noricos ad Alpium juga adsurgere. Esse præterea in Germania syluam quæ dicatur

Gabreta Ptol.

GAVBRETA Γαύβρητα ὕλη.

Posteà commemorantur a Strabone

CIMBRI & eorum Chersonesus, Κίμβροι οἱ Χεῤῥόνησον οἰκȣ̃ντες.

Cætera Germaniæ vltra Albim ignorari ait, & quinam vltra Germanos degant, anne Bastarnæ sint proximi, an alij quidam interiecti, siue Iazyges, siue Roxolani, siue Hamaxœci. Latus verò Germaniæ meridionale vltra Albim incoli a Sueuis, post hos esset Getas secundum Istrum. Atque hæc quidem Strabo. At Mela Germaniã ita describit.

Mela descriptio.

In Gallia, inquit, *ab Osismijs ad Septentriones frons littorum respicit, pertinetque ad vltimos Gallicarum gentium Morinos, nec portu, quem Gessoriacum vocant, quicquam habent notius.* RHENVS *ab Alpibus decidens, propè a capite duos lacus efficit, Venetum & Acronium: mox diu solidus, & certo alueo lapsus, haud procul a mari huc & illuc dispergitur; sed ad sinistram amnis etiam tunc, & donec effluat, Rhenus: ad dex-*

 tram

tram primò angustus & sui similis; post ripis longè ac latè recedentibus, iam non amnis, sed ingens lacus; vbi campos impleuit, Fleuo dicitur; eiusdemque nominis insulam amplexus, fit iterum arctior, iterumque fluuius emittitur. GERMANIA *hinc ripis eius vsque ad Alpes, a meridie ipsis Alpibus; ab oriente Sarmaticarum confinio gentium; quà Septemtrionem spectat, Oceanico litore obducta est. Qui habitant, immanes sunt animis & corporibus, & ad insitam feritatem vastè vtraque exercent, bellando animos, corpora ad consuetudines laborum. Terra ipsa multis impedita fluminibus, multis montibus aspera, & magna ex parte syluis ac paludibus inuia. Paludum* SVESIA, MESIA, & MELSIAGVM *maximæ. Syluarum* HERCYNIA, *& aliquot sunt quæ nomen non habent: sed illa dierum sexaginta iter occupans, vt maior alijs, ita & notior. Montium altissimi sunt* TAVRVS *&* RHETICO; *reliquorum nomina vix est eloqui ore Romano. Amnium in alias gentes exeuntium,* DANVBIVS *&* RHODANUS: *in* RHENVM MOENVS *&* LVPIA: *in Oceanum* AMISIVS, VISVRGIS *&* ALBIS *clarissimi. Super Albin* CODANVS *ingens* SINVS, *magnus paruisque insulis refertus est. Acre mare, quod gremio littorum accipitur, nusquam latè patet, nec vsquam mari simile, verum aquis passim interfluentibus, ac sæpè transgressis, vagum ac diffusum facie amnium spargitur, qua littora attingit, ripis contentum insularum non longè distantibus, & vbique penè tantundem, vt angustum & par freto, curuansque se, longo supercilio inflexum est. In eo sunt* CIMBRI & TEVTONI: *vltrà, vltimi Germaniæ* HERMIONES. SARMATIA
Cap. 4. *intus quam ad mare latior, ab ijs quæ sequuntur Vistula amne discreta; quà retrò abit vsq; ad · · · · Istrum flumen immittit.*
Cap. 6. *Insulæ septem sunt Hemodes contra Germaniam proiectæ, in illo sinu quem* Codanum *diximus: Ex ijs* CODANONIA *quam adhuc* Teutoni *tenent, vt magnitudine alias, ita fœcunditate antestat. Quæ Sarmatis aduersa sunt, ob alternos accessus recessusque pelagi, & quod spatia queis distant, modo operiuntur vndis, modo nuda sunt, alias insulæ videntur, alias vna & continens terra: in his sunt Oonæ qui ouis auium palustrium & auenis tantum alantur.* THVLE BERGARVM *littori opposita est, Graijs & nostris celebrata carminibus. In ea quod sol longè occasurus exsurgit, breues vtique noctes sunt, sed per hyemem sicut alibi obscuræ, æstate lucidæ, quod per id tempus iam se altius euehens, quanquam ipse non cernatur, vicino tamen splendore proxima illustrat: per solstitium verò nullæ, quod tam tum manifestior, non fulgorem modo, sed sui quoque partem maximam ostentat.* Atque hæc quidem Mela. Consequens nunc est vt Plinium quoque audiamus, tanto quidem attentius, quanto ille rerum Germanicarum fuit peritior, vt qui ad lectionem priorum suas quoque contulerit obseruationes. Scripsit enim libros bellorum Germanicorum viginti, quibus omnia quæ cum Germanis gesserunt bella Romani collegit. Inchoauit illos quum in Germania militaret, somnio admonitus. Adstitit enim quiescenti Drusi Neronis effigies qui Germaniæ latissimè victor ibi perijt, commendabatque memoriam sui, orans vt se ab iniuria obliuionis adsereret. Hi libri etsi perierint maiore nostro quam Drusi incommodo, tamen in ea quam habemus ab ipso editam historia naturali, multa spargit quæ iuuare possint rerum antiquarum studiosum. Nos illa colligemus. Sic ergo Plinius. *Ister, inquit, in Germania iugis mentis Abnoba oritur, ex aduerso Rauraci Galliæ oppidi, multis vltrà Alpes millibus, ac per innumeras lapsus gentes Danubij nomine, immenso aquarum auctu, & vnde primum Illyricum allnit, Ister appellatus, sexaginta amnibus receptis, medio fermè numero eorum nauigabili, in Pontum vastis sex fluminibus euoluitur. Primum ostium Peuces, mox ipsa Peuce insula; a qua proximus alueus appellatus XIX m. pass.* magna

Plin. nepos Lib. III. epistolarum.

Descriptio Plinij Lib. IV. Cap. 12.

magna palude sorbetur. Ex eodem alueo & super Istropolim lacus gignitur LVIII *m. pass. ambitu, Halmyrim vocant. Secundum ostium* Ναρακὸν στόμα, *& insula* Κονώπων διάβασις. *Postea* βόρειον στόμα, *& Spireostoma. Singula autem ora tanta sunt, vt prodatur in* XL *millia pass. longitudinis vinci mare. Ab eo in planum quidem omnes Scytharum sunt gentes, variae tamen littori apposita tenuere, alias* Getæ, Daci *Romanis dicti, alias* Sarmatæ, *Graecis Sauromatae, eorumque* Hamaxobij, *aut* Aorsi, *alias Scythae degeneres & a seruis orti, aut Troglodytae; mox* Alani *&* Roxalani. *Superiora inter Danubium & Hercynium saltum, vsque ad Pannonica hiberna* Carnunti, *Germanorumque confinium, campos & plana* Iazyges *Sarmatae, montes vero & saltus pulsi ab his Daci, ad* Pathissimum *amnem a* Moro *siue is* Duria *est, a* Sueuis *regnoque Vanniano dirimens eos: auersa Bastarnae tenent, aliique inde Germani. Agrippa totum eum tractum ab Istro ad Oceanum bis ad decies centum m. pass. in longitudinem, quantum minus quadringentis in latitudinem ad flumen* Vistulam *a desertis Sarmatiae prodidit. Scytharum nomen vsquequaque transit in Sarmatas atque Germanos. Nec aliis prisca illa durauit appellatio, quam qui extremi gentium harum ignoti prope caeteris mortalibus degunt. Ante Scythiam esse insulam quae appellatur* Bannomanna, *eamque abesse a Scythia diei cursu, inque illam veris temperie fluctibus electrum eiici Timaeus prodidit. Reliqua littora incerta signantur fama. Septentrionalis Oceanus, Amalchium eum Hecataeus appellat, a Paropamiso amne qua Scythiam alluit, quod nomen eius gentis lingua significat congelatum. Philemon* Morimarusam *a Cimbris vocari, hoc est, mortuum mare, vsque ad promontorium* Rubeas, *vltra deinde Cronium. Xenophon Lampsacenus, a littore Scytharum tridui nauigatione insulam esse immensae magnitudinis,* BALTIAM *tradidit. Eandem Pytheas Basiliam nominat. Feruntur &* Oonæ, *in quibus ouis auium & auenis incolae viuant. Alia, in quibus equinis pedibus homines nascantur, hippopodes appellati. Fanesiorum alia, in quibus nuda alioquin corpora praegrandes ipsorum aures tota contegant. Incipit inde clarior aperiri fama ab gente* Ingæuonum, *quae est prima Germaniae.* SEVO *mons ibi immensus, nec Rhiphaeis iugis minor, immanem ad Cimbrorum vsque promontorium efficit sinum, qui* CODANVS *vocatur, refertus insulis; quarum clarissima* SCANDINAVIA *est, incompertae magnitudinis, portionem tantum eius, quod sit notum,* Hilleuionum *gente* D *incolente pagis, quae alterum orbem terrarum eam appellat. Nec est minor opinione* Eningia. *Quidam haec habitari ad Vistulam vsque fluuium a* Sarmatis, Venedis, Scyris, Hirris *tradunt. Sinum* Clylipenum *vocari, & in ostio eius insulam* Latrin. *Mox alterum sinum* Lagnum, *conterminum Cimbris.* PROMONTORIVM CIMBRORVM *excurrens in maria longe peninsulam efficit, quae* Cartris *appellatur. Viginti tres inde insulae Romanis armis cognitae. Earum nobilissimae,* BVRCHANA, *Fabaria a nostris dicta, a frugis similitudine sponte prouenientis: item* GLESSARIA *a succino militia appellata, a barbaris* Austrania, *praetereaque* Actania. *Toto autem hoc mari ad Scaldim vsque fluuium* GERMANICÆ *accolunt gentes, haud explicabili mensura, tam immodica prodentium discordia est. Graeci & quidam nostri* XXV *cent. mill. m p. oram Germaniae tradiderunt. Agrippa cum Rhaetia & Norico longitudinem* DCLXXXVI *m. passuum; latitudinem* CCLXVIII *millia,* RHÆTIÆ *prope vnius maiore latitudine, sane circa excessum eius subactae. Nam* GERMANIA *multis postea annis, nec tota peregrinata est. Si coniectare permittitur, haud multum ora deerit Graecorum opinioni, & longitudini ab Agrippa proditae. Germanorum genera quinque,* VINDINI, *quorum pars* Burgundiones, Varini, Carini, Guttones. *Alterum genus* INGÆVONES, *quorum pars* Cimbri, Teutoni, *ac* Cauchorum *gentes.*

Lib. IV. Cap. 13.

Cap. 14.

GERMANIA ex descriptione Cæsaris Plinij Taciti
Sevo mons Germaniæ apud Ingenones immensus nec Rhiphæis iugis minor, immanem ad Cimbrorum usq. promontorium efficit sinum qui Codanus appellatur. Plin. lib. IV. cap. XIII.
CRONIUM MARE Plinio
Riphæi montes
SCRITOFINNI
LAPPIONES
Seuo mons
Oceanus Deucaledonius
Hebrides Insś.
Orcades
Seuo mons
AESTVV
FENNI
SVIONES
Bergi
NERIGON
G E R
PEVCINI
GVTAE HILLEVIONES.
SCANI.
MARE SVEVICUM
VENEDI.
HIRRI.
AESTII.
SCIRI.
Oceanus Germanicus
BRITANNICÆ INSULAE.
Codanus sinus
CIMBRI
TEVTONI
GOTHI
SARMATIA EVROPAEA.
Tanais fl.
CHAVCI
Albis fl.
M A N I A
CHERSCI.
SEMNONES.
Vistula fl.
Borysthenes fl.
Hercynium iugum et silva
Nervij
Belgica.
Vbij
Vsipij
CATTI
BOIEMI
Oceanus Aquitanicus
GALLIA
Ligeris fl.
Lugdunen.
HELVETII
Moenus fl.
Germ. super.
Rhenus fl.
NARISCI
HERMVNDVRI
MAROMANNI
MARSIGNI
GOTHINI
Carpatus mons
Tyrus fl.
DACÆ qui
PONTVS EVXINVS
RHAETIA.
QUADI
Danubius fl.
NORICVM
OSI.
BVRII
DAVI et DACI
Ister.
Aquitan
HISPANIÆ PARS.
Narbonensis.
Veneta
Histria.
Padus fl.
Gallia Cisalpina
PANNONIAE
Iazyges
20
30
40
50
60
70

tes. Proximi autem Rheno ISTÆVONES, *quorum pars* Cimbri mediterranei. HERMIONES, *quorum* Sueui, Hermunduri, Chatti, Cherusci. *Quinta pars* PEVCINI, Barstarnæ, *supradictis contermini* Dacis. *Amnes clari in Oceanum defluunt*, Guttalus, Vistillus *siue* Vistula, Albis, Visurgis, Amisius, Rhenus, Mosa. *Introrsus verò, nulli inferius nobilitate* Hercynium iugum *prætenditur. In Rheno*
Cap. 15. *ipso, prope centum millia pass. in longitudinem, nobilissima* BATAVORVM INSVLA, *&* CANINEFATVM, *& alia* FRISIORVM MAIORVM, *&* FRISIORVM MINORVM (ita omninò lego cum doctissimo Clüuerio, non autem *Cauchorum* & *Frisiabonum*, quum illi longè vltra Rhenum sint, ad Visurgim, hi pertineant ad Galliam Belgicam, vltrà Scaldim siti,) MARSATIORVMQVE *sternuntur, inter* Helium *&* Fleuum: *ita appellantur ostia in quæ effusus Rhenus ab Septentrione in lacus, ab occidente in amnem Mosam se spargit, medio inter hæc*
Cap. 17. *ore modicum nomini suo custodiens alueum. In Gallia verò Belgica a Scaldi incolunt extera* TOXANDRI, *pluribus nominibus. Deinde* MENAPII, MORINI, OROMANSACI, *iuncti pago qui* Gessoriacus *vocatur*, BRITANNI, AMBIANI, BELLOVACI, HASSI. *Introrsus* CASTOLOGI, ATREBATES, NERVII *liberi*, VEROMANDVI, SVECONI, SVESSIONES *liberi*, VLBANECTES *liberi*, TVNGRI, RINVCI, FRISIABONES, BETHASII, LEVCI *liberi*, TREVERI *liberi anteà, &* LINGONES *fœderati*, RHEMI *fœderati*, MEDIOMATRICES, SEQVANI, RAVRICI, HELVETI, COLONIÆ *Equestris & Rauriaca. Rhenum autem accolentes Germaniæ gentium in eadem Prouincia*, NEMETES, TRIBOCHI, VANGIONES; *Hinc* VBII, Colonia Agrippinensis, GVGERNI, BATAVI, *& quos in insulis diximus Rheni. In Germanicum mare sparsæ sunt insulæ* GLESSARIÆ, *quas Electridas Græci recentiores appellauere, quod ibi electrum nasceretur.* Cap. 26.
Vltima omnium quæ memorantur, est THVLE, *in qua solstitio nullas esse noctes indicauimus, cancri signum sole transeunte, nullosque contrà per brumam dies. Hac quidam senis mensibus continuis fieri arbitrantur. Timæus historicus a Britannia introrsus sex dierum nauigatione abesse dicit insulam Mictim, in qua candidum plumbum proueniat. Ad eam Britannos vitilibus nauigijs corio circumsitis nauigare. Sunt qui & alias prodant*, SCANDIAM, DVMNAM, BERGOS, *maximamque omnium* NERIGON, *ex qua in Thulen nauigetur. A Thule vnius diei nauigatione mare concretum, a nonnullis* Cronium *appellatur. Septemtrionalis Oceanus* Lib. II.
maiore ex parte nauigatus est auspicijs diui Augusti, Germaniam classe circumuecta ad Cimbrorum promontorium, & Cap. 67.
inde immenso mari prospecto aut fama cognito, ad Scythicam plagam, & maria frigore nimio rigentia. Propter quod minime verisimile est, illic maria deficere, vbi vis humoris superat. Et postea. *Nepos Cornelius de Septentrionali circuitu tradit, Q. Metello Celeri, C. Afranij in consulatu Collegæ, sed tum Galliæ proconsuli, Indos a rege Sueuorum dono datos, qui ex India commercij caussa nauigantes, tempestatibus essent in Germaniam abrepti.* Adijciamus alia eiusdem. *De* CHAVCIS. *Sunt vero & in Septentrione visæ nobis Chaucorum gentes, qui maiores minoresque appellantur. Vasto ibi meatu, bis dierum noctiumque singulorum interuallis effusus in immensum agitur Oceanus, æternam operiens rerum naturæ controuersiam, dubiumque terra sit, an parte in maris. Illic misera gens tumulos obtinet altos, aut tribunalia structa manibus ad experimenta altissimi æstus; casis ita impositis, nauigantibus similes, quum integunt aquæ circumdata; naufragis vero, quum recesserint: fugientes cum mari pisces circa tuguria venantur. Non pecudem his habere, non lacte ali, vt finitimis, ne cum fe-* Lib. XVI. Cap. 1.

ris quidem dimicare contingit, omni procul abacto frutice. Vl-
na & palustri iunco funes nectunt, ad pratexenda piscibus re-
tia, captumque manibus lutum ventis magis quam sole siccan-
tes, terra cibos & rigentia Septentrione viscera sua vrunt. Po-
tus ijs non nisi ex imbre seruato scrobibus, in vestibulo domus.
Totam reliquam Germaniam quercubus replent, adduntque
frigori vmbras: Altissima tamē haud procul supra dictis Chau-
cis, circà duos pracipue lacus. Littora ipsa obtinent quercus
maxima auiditate nascendi; suffossaque fluctibus aut propulsa
flatibus, vastas complexu radicum insulas secum auferunt: at-
que ita librata stantes nauigant, ingentium ramorum arma-
mentis: sapè territis classibus nostris, quum velut industria
fluctibus agerentur in proras stantium noctu, inopesque remedij
illa, prœlium nauale aduersus arbores inirent. GELDVBA.
Lib. XIX. Ad eam præstantissimum siser (pastinacæ genus est) cre-
Cap. 5. uisse argumento est, quod Tiberius inde illud suis mensis
quotannis peti voluit. *Inter medica dicendum siser, & ipsum*
Tiberius nobilitauit, flagitans omnibus annis a Germania.
Gelduba appellatur castellum Rheno impositum, vbi generositas
Lib. X. *pracipua.* ANSERES GERMANIÆ. *Pluma anserum è*
Cap. 22. *Germania laudatissima; candidi ibi, verum minores: Ganza*
vocantur. Pretium pluma eorum in libras denarij quini: &
inde crimina plerumque auxiliorum prafectis, a vigili statione
ad hac aucupia dimissis cohortibus totis: eoque delicia processe-
re, vt sine hoc instrumento durare iam ne virorum quidem cer-
Lib. X. *nices possint.* TVRDI. *In Germania hyeme maximè turdi*
Cap. 24. *cernuntur.* MEL GERMANICVM. *Alibi magnitudi-*
Lib. XI. *ne commendantur faui; vt in septentrionalibus, viso iam in*
Cap. 14. *Germania octo pedum longitudinis fauo, in caua parte nigro.*
Lib. XIX. TEXTRINÆ GERM. *In Germania defossi atque sub terra*
Cap. 1. *id opus agunt.* HERBAM PORRIGERE GERMA-
Li. XXII NORVM MOS. *Summum apud antiquos signum victoria*
Cap. 4. *erat, herbam porrigere victos, hoc est, terra & altrice ipsa hu-*
mo, & humatione etiam cedere: quem morem etiam nunc du-
rare apud Germanos scio. SVDINES GERM. *Sudines in* Li. xxxvi
Germania nec vsquam alibi nasci putauere nostri veteres, poto- Cap. 7.
rijs primùm vasis inde factis, dein pedibus lectorum sellisque.
Cornelius Nepos tradit, fuisse magno miraculo, quum L. Len-
tulus Spinter amphoras ex eo Chiorum magnitudine cadorum
ostendisset. ÆS GERMAN. *Ferunt nuper etiam in Ger-* Li. xxxiv
mania æs repertū. FONTES MATTIACI IN GERM. Cap. 1.
Sunt & Mattiaci in Germania fontes calidi trans Rhenum, Li. xxxi.
quorum haustus triduo feruet: Circa margines verò punicem Cap. 2.
faciunt aqua. SALIS CONFICIENDI RATIO Li. xxxi.
APVD GERMANOS. *Gallia Germaniaque ardentibus li-* Cap. 7.
gnis aquam salsam infundunt. Quercus optima, vt qua per se
cinere sincero vim salis reddat. Alibi corylus laudatur. Ita
infuso liquore salso carbo etiam in salem vertitur. Quicumque
ligno confit sal, niger est. CERASA GERMANIÆ. *In* Lib. XV.
ripis Rheni tertius cerasis color, è nigro ac rubenti viridique, si- Cap. 25.
milis maturescentibus semper. SILVRVS IN MOENO AD
ERLISBORNVM. *Silurus grassatur vbicumque est, omne* Lib. IX.
animal appetens, equos innatantes sapè demergens, pracipuè in Cap. 15.
Mœno Germania amne propter Erlisbornum, & in Danu-
bio. ASPARAGVS GERMANIÆ. *Est & aliud ge-* Lib. XIX
nus incultius asparago, mitius corruda, passim etiā in montibus Cap. 8.
nascens, refertis Germania campis, non infaceto Tiberij Casa-
ris dicto, Herbam ibi quandam nasci simillimam asparago.
SVCCINVM GERMANIÆ. *Pytheas Guttonibus Ger-* Li. xxxvii
manica genti accoli astuarium Oceani prodidit Mentonomon Ca. 2 & 3
nomine, spatio stadiorum sex millium: Ab hoc diei nauigatio-
ne insulam abesse Abalum. Illò vere fluctibus aduehi succi-
num, & esse concreti maris purgamentum: incolas pro ligno ad
ignem vti eo, proximisque Teutonis vendere. Huic & Ti-
meus credidit, sed insulam Baltiam vocauit. Mithridates in
Germania littoribus esse insulam ait, vocariq; eam Oserictam,

cedri

cedri genere siluestam, inde defluere in petras. Certum autem est, gigni in insulis Septentrionalis Oceani, & a Germanis appellari glessum, itaque & a nostris vnam insularum ob id GLESSARIAM *appellatam, Germanico Cæsare ibi classibus rem gerente, Austrauiam a Barbaris dictam. Affertur a Germanis in Pannoniam maximè prouinciam: inde Veneti primum, quos Græci Henetos vocant rei famam fecere, proximi Pannoniæ, id accipientes circa mare Adriaticum. Sexcenta ferè millia passuum a Carnunto Pannoniæ abest littus illud Germaniæ ex quo inuehitur, percognitum nuper. Vidit enim eques Romanus, missis ad id comparandum a Iuliano curante gladiatorium munus Neronis principis, qui hæc commercia & littora peragrauit, tanta copia inuecta, vt retia arcendis feris podium protegentia succinis nodarentur; arma verò & Libitina, totusque vnius diei apparatus esset è succino. Maximum pondus is*
Lib.VIII. *gleba attulit* XIII *librarum.* BISONTES, VRI,
Cap. 15. MACHLIS, IN GERM. *Scythia contermina Germaniæ insignia gignit boum ferorum genera, iubatos bisontes, excellentesque vi & velocitate vros, quibus imperitum vulgus bubalorum nomen imponit, quum id gignat Africa, vituli potius ceruiue quadam similitudine. Septentrio fert & equorum greges ferorum: prætereà alcen, ni proceritas aurium & ceruicis distinguat, iumento similem. Item notam in* SCANDINAVIA *insula nec vnquam visam in hoc orbe, multis tamen narratam machlin, haud dissimilē illi, sed nullo suffraginum flexu; ideoque non cubantem, sed accliuem arbori in somno, eaque in-*
Lib. IV. *cisa ad insidias capi.* CASTRA LEGIONVM GER-
Cap. 23. MANIÆ. *Certior Europæ mensura ac longior ad occasum solis æstiui ostiumque Rheni per castra legionum Germaniæ ab Alpibus dirigitur* XIII^c & XLIII *m. pass.* GERMA-
Lib XVI. NICORVM PRÆDONVM NAVES. *Germaniæ prædo-*
Cap. 40. *nes singulis arboribus cauatis nauigant, quarum quædam & triginta homines ferunt.* GERMANIÆ PABVLA LAV-DATISSIMA IN SOLO NON PINGVI. *Nec lu-* Lib XVII
xuriosa pabula pinguis soli semper indicium habent. Nam Cap. 4.
quid laudatius Germaniæ pabulis? & tamen statim subest arena tenuissimo cespitū corio. GERMANIÆ RAPHANI. Lib. XIX.
Frigore adeò gaudet raphanus, vt in Germania infantium pue- Cap. 5.
rorum magnitudinem æquet. Audiamus verò nunc etiam Solinum abbreuiatorē Plinij. Mons Seuo, ipse ingens, nec Descriptio
Rhiphæis minor collibus, initium GERMANIÆ facit. SOLINI
Hunc Ingeuones tenent, a quibus primis post Scythas no- Cap. xxiii
men Germanicum consurgit. Diues virorum terra, frequens populis numerosis & immanibus. Extenditur inter Hercynium saltum & rupes Sarmatarum: vbi incipit, Danubio; vbi desinit, Rheno perfunditur. De internis eius partibus, Albis, Gutallus, Vistula, amnes altissimi præcipitantur in Oceanum. Saltus Hercynius aues gignit, quarum pennæ per obscurum emicant & interlucent, quamuis obtenta nox densent tenebras. In hoc tractu sane & in omni Septentrionali plaga sunt bisontes frequentissimi; sunt & Vri, quos imperitum vulgus vocat bubalos. Est & Alces mulis comparanda, adeo propenso labro superiore, vt nisi recedens in posteriora vestigia, pasci nequeat. SCANDINAVIA insula è regione Germaniæ mittit animal quale Alces, sed cui suffragines vt elephantis flecti nequeunt. De Germanicis insulis Scandinauia maxima est; sed nihil in ea magnum præter ipsam. GLESSARIA dat crystallum; dat & succinum, quod Germani gentiliter vocant glessum. Qualitas materiæ huius summatim anteà, Germanico autem Cæsare omnes Germaniæ oras scrutante, comperta est arbor pinei generis, cuius mediale autumni tempore succino lacrymat. Succum esse arboris, de nominis qualitate capessas: pinum verò vnde sit genitum, si vsseris, odor indicabit. Pretium operæ est scire; ne longius Padaneæ siluæ credantur lapidem fleuisse. Hanc speciem in Illyricum Barbari intulerunt, quæ quum

M ij per

SVEVORUM et LYGIORUM DESCRIPTIO ex Tacito de Mor. Ger.
SINUS CODANUS
Glessaria ins.
EV-VARI-DOSES NI.
ANGLI.
CHAUCI.
Albis fl.
SVARDONES.
CHAIBONES qui Auiones
VANDALI.
NVITHONES qui Teutones.
THURINGI qui & Grutingi.
RUGII.
HERULI.
GHOTHI.
SIDINI.
CARINI.
VENEDI.
CHERUSCI.
Trophaa Drusi
LONGOBARDI.
BURGUNDIONES.
Vistula amnis.
Visurgis fl.
SEMNONES.
ARII.
HELVECONES.
MANIMI.
Melibocus.
SVEVI qui & SLAVI.
ELYSII.
CATTI.
Albis.
BURII.
NAHARVALI.
Sala fl.
HERMUNDURI.
LYGII.
PEUCINI quos Plinius BASTARNAS etiam vocari ait.
Gabreta silva.
Albis.
MARSINGI.
OSI.
Vistula fl.
Moenus fl.
Marobodui
Vlteriora incolunt Sarmatae Europaei, et Asiatici, in quibus Hunni Alaniq, ultra Tanaim
BOIOHAEMUM.
NARISCI.
MARCOMANNI.
GOTHINI.
ALLEMANNI
QUADI
QUADI.
IAZYGES.
Tyras fl.
Danub.
Lych9 fl.
Augusta Vindel
Aen9 fl.
Danubius imperij terminus.
Carnuntum
VINDELICIA.
NORICUM.
Scala Milliarium.
Sep: 39 tent.

per Pannonica commercia vſu ad Tranſpadanos homines foret delata, quod ibi primùm noſtri viderant, ibi eam natam putauerunt. Munere Neronis principis apparatus omnis ſuccino inornatus eſt: nec difficulter, quum per idem tempus tredecim millia librarum Rex Germaniæ dono ei miſerit. Habet & India ſuccinum, ſed plurimum optimumque Germania. In Germaniæ continentibus Callais reperitur, quam gemmam Arabicis anteponunt: vincit enim gratia. Ceauniorum porrò genera diuerſa ſunt, Germanicum candidum eſt; ſplendet tamen cærulo. Sed ex Strabone, Mela, Plinio, Solino, iſta ſufficiant.

CAP. XIX.

GERMANIA *Cornelij Taciti.*

C. Cornelius Tacitus ſub Veſpaſiano procurator datus Galliæ Belgicæ, etſi ipſe in Germania Tranſrhenana non fuerit, tamen ex aliorum ſcriptis ac relatu, legendo, ſciſcitando, audiendoque ea cognouit, quæ collata cum aliorum Romanorum Græcorumque obſeruationibus meritò ipſum arguant in hoc genere præ cæteris quorum exſtant monumenta fuiſſe accuratiſſimum. Itaque in Annalibus ſuis, inque Hiſtoriarum libris curioſe admodum deſcribit Rheni tractum omnem vſque ad Oceanum, vrbeſque Germaniæ inferioris, & ſuperioris, in Rheni ripa Gallica ſitas, Caſtra quoque Romanorum ad ripam diſpoſita, & Tranſrhenanas gentes cum quibus Romanis negotium fuit, à Cæſaris Auguſti obitu vſq; ad obitum Vitellij & imperium Veſpaſiani; idem quoque facit in tractu omni qui eſt ad Danubium, alterum imperij Romani terminum. Quod ſi eorum quæ ſub Auguſto geſta ſunt hiſtoriam diſtinctè haberemus, quam quidem conſtat ſcriptam fuiſſe à T. Liuio; & Plinij præterea libros bellorum Germanicorum, cum iis quæ à Theodoto adnotata fuiſſe diximus, ſi quoque ſubſequentium ſcriptorum induſtria per ſingula ſæcula conſignaſſet ea quæ poſtea geſta ſunt, haberemus citra cõtrouerſiã certiora omnia multoq; expeditiora. Nunc inanibus votis & coniecturis fallacibus explemus quod hiſtoriæ deeſt. Cæterum in libris Taciti de moribus Germanorum notantur iſta.

Primum, quinam in Gallia ſint populi orti è Germanis Tranſrhenanis. Interiores ſunt

TREVERI.
NERVII.

In ripa Rheni

VANGIONES.
TRIBOCCI.
NEMETES.
VBII.
BATAVI.

Et miror ab ipſo Sicambros hoc loco non commemorari, quos in Annalibus ait in Gallias traiectos fuiſſe.

In Germania Tranſrhenana præter eos qui decumates agros vltra Rhenum & Danubium exercebant, fuerunt ab Occidente

HELVETII inter Hercyniam ſiluam, Rhenumque & Mœnum amnes, orti a Gallis.

CATTI qui initium ſedis ab Hercynio ſaltu inchoabant.

Quibus iuncti

MATTIACI non in ripa Gallica, ſed in Germanica, vltra Rhenum, obſequio erga Romanos pares Batauis, ſed cœlo ſoloque Germanico acrius ipſis Batauis animati.

Vbi verò Rhenus certo alueo fluit, fuere

VSISII.

TENCTERI.

Et iuxta hos

BRVCTERI, quorum in locum succeſſiſſe ait CHAMAVOS & ANGRIVARIOS.

His a tergo obijciebantur,

DVLGVBINI.

CHASVARI.

A fronte verò

FRISII maiores & minores, quos ait ad Oceanum vſque Rheno prætexi, & ambire immenſos lacus ac Romanis claſſibus nauigatos.

Ad Septentrionem in Germania locantur a Tacito

CHAVCI.

CHERVSCI.

CIMBRI proximi Oceano.

His ſubiungit

SVEVOS qui maiorem tunc Germaniæ partem obtinebant.

Ex his ſecretiora Germaniæ incolebant ordine

SEMNONES quorum centum pagi.

LANGOBARDI bellicoſi.

* REVDINGI. (* Hi ſunt Thuringi & Grutingi.)
AVIONES.
ANGLI.
VARINI.
EVDONES.
SVARDONES.
* NVITHONES. (* Hi ſunt Teutones.)

} fluminibus aut ſiluis muniti, atque inter ſe diſtincti.

SVEVI vero ad Danubium ſunt iſti,

HERMVNDVRI.

BOII orti a Gallis: ab his Boiohæmus nomen habet.

NARISCI.

MARCOMANNI.

QVADI.

Horum terga claudebant in eadem Sueuia

MARSINGI.

GOTHINI.

OSI.

BVRII.

Atque hi quidem Sueui intra montes: Poſt montes vero Sueui dicuntur LYGII in quibus

ARII.

HELVECONES.

MANIMI.

ELYSII.

NAHARVALI.

Trans Lygios ponuntur a Tacito,

GOTHONES.

RVGII.

LEMOVII.

Tum

SVIONES in ipſo Oceano.

Trans Suiones eſt mare pigrum: in cuius dextero littore

ÆSTYI apud quos ſuccinum.

Poſt Suiones in Sueuia ſunt

SITONES.

Atque

Atque hic Sueuiæ finis. Dubium Tacito, Sarmatisne an Germanis adſcribendi ſint,

PEVCINI ſiue Baſtarnæ.

VENEDI.

FENNI.

Vrbes Tacitus Germanorum nullas refert, quia nullas eius æuo habuerunt.

CAP. XXI.

GERMANIA *Cl. Ptolemæi Alexandrini.*

POſt eos quos diximus edidit deſcriptionem Germaniæ Cl. Ptolemæus, patria Alexādrinus, profeſſione Mathematicus, qui, teſte Suida, Antonini vixit temporibus. Eam deſcriptionem poſteriores fere omnes ſecuti ſunt: Vtut enim in quorundam locorum deſignatione recedat a vero, tamen pleraque habet certiſſima. In ea deſcriptione notari velim. Ptolemæum non luſtraſſe loca ea quæ commemorat, ſed ex aliorum obſeruationibus dediſſe nobis quam habemus Germaniæ delineationem. Quumque plures habuerit tabulas, videri ipſum mihi vetuſtiorem quandam imprimis ſecutum & ante ſua tempora delineatam. Ego omnino ſuſpicor, ipſum pinacas habuiſſe Auguſti æuo factos. Argumenta habeo præter magnorum virorum autoritatem, Quod trophæa Druſi nominat, quæ ſine dubio ipſius æuo iam perierant, vel tempeſtate conſumta, vel diruta dudum diſiectaque à Cheruſcis poſt Romanorum diſceſſum; nam inter Druſi victoriam & initium Antonini intercedunt anni centum & quadraginta, quo toto tempore non eſt veriſimile, Cheruſcos, trophæa illa cladis ſuæ & victoriæ Romanæ ſigna paſſos eſſe illic ſi[...]a conſiſtere. Neque enim putandum eſt, trophæa illa vrbem fuiſſe. Crediderim potius, ex tabulis quæ Romæ in porticibus expoſitæ erant, ipſum vnam aliquam ſecutum, quæ expeditionem Druſi Germanicam pictam continebat, & trophæa in hoſtico poſita. Solebant enim ita victores Romani proponere ſpectandas populo ſuas victorias. Notauimus hoc in Maximino ſupra. Herodianus, ταύτην τὴν μάχην καὶ τὴν ἀριστείαν αὐτοῦ οὐ μόνον διὰ γραμμάτων τῇ τε συγκλήτῳ καὶ τῷ δήμῳ ἐδήλωσεν, ἀλλὰ καὶ γραφῆναι κελεύσας. Cap. VIII p. 44. b. Et Iulius Capitolinus, *Iuſſit præterea tabulas pingi, ita vt erat bellum ipſum geſtum, & ante curiam proponi, vt facta eius pictura loqueretur.* Idcirco Eumenius Rhetor in ſuis quoque Menianis tales tabulas conſpici gloriatur. *Videt*, inquit, *prætereà in illis porticibus iuuentus & quotidie ſpectat omnes terras, & cuncta maria, & quicquid inuictiſſimi principes* (Conſtantius & Maximianus ſub Diocletiano Auguſto) *vrbium, gentium, nationum, aut virtute deuincunt, aut terrore. Siquidem illic (vt ipſe vidiſti*, alloquitur vero præſidem Galliarum) *credo inſtituendæ pueritiæ cauſſa, quo manifeſtius oculis diſcerentur quæ difficilius percipiuntur auditu, omnium cum nominibus ſuis locorum ſitus, ſpatia, interualla deſcripta ſunt: quicquid vbique fluminum oritur & conditur, quacunque ſe littorum ſitus flectunt, quoue ambitu cingit orbem vel irrumpit Oceanus, ibi fortiſſimorum imperatorum pulcherrimæ res geſtæ per diuerſa regionum argumenta recoluntur, dum calentibus ſemperque venientibus victoriarum nuntijs reuiſuntur Perſidos flumina, & Libyæ arua ſiccentia, & connexa Rheni cornua. & Nili ora multifida.* Ex tali igitur tabula Ptolemæus quædam in ſuam Germaniam retulit, quæ tamen eo quo illa ſcribebat tempore aliter conſpiciebantur. Ergo Longobardos ille in læua Albis ripa locat, qui tamen iam inde à Tiberij æuo vltra Albim remoti fuerant. Accedit, quod

quod Sicambris ſedes in Germania Tranſrhenana adſignat, quos conſtat ex Tacito & Suetonio tranſmiſſo amni in ripam Gallicam fuiſſe tranſlatos. Verba Taciti hæc ſunt. *Imperatoris Romani vox fuit, vt quondam Sicambri exciſi & in Gallias traiecti forent, ita Silurum nomen penitus extinguendum eſſe.* Suetonij iſta. *Germanos vltra Albim flumen ſubmouit, ex quibus Sueuos & Sicambros dedentes ſe traduxit in Galliam, atque in proximis Rheno agris collocauit.* Ipſe quoque Tiberius in epiſtolis ad Germanicum, Sicambros à ſe in deditionem acceptos ſcribit. Certè ſi dediti fuerunt, non ſunt relicti in hoſtico, quum nullos Germani infenſius oderint, quam deſertores partium, atque idcirco Vbios Germanis exoſos fuiſſe conſtet, quod quum eſſent *Germanicæ originis, eiurata quaſi patria Romanorum nomine Agrippinenſes vocari vellent.* Sicut igitur poſt deportationem illam Vbij Tranſrhenani omnino eſſe deſierunt, ita etiam Sicambri. Vbi ergo quærendi? ad Vahalim in ripa Gallica, Sidonius,

Car. xiii. *Et tonſus Vahalim bibat Sicamber.*

Atque hæc cauſſa eſt, cur Tacitus exactiſſimus iſtarum rerum obſeruator de Sicambris tanquam de populis in Germania degentibus nuſquam vel in Annalium ſuorum vel in Hiſtoriarum libris meminerit: in libro vero de moribus Germanorum, eos ne quidē nominârit. Quod igitur Ptolemæus Sicambros ad ripam Rheni dextera in Germania locat, id argumentum eſt, ipſum tabulas quaſdam ſecutum eſſe ante iſtam Sicambrorum deportationem, quæ ſub Auguſto contigit, delineatas. In Galliæ quoque deſcriptione Ptolemæus non illam poſteriorem Auguſti, ſed priorem C. Cæſaris partitionem ſecutus eſt, qua Gallia diuiditur in Aquitanicam, Lugdunenſem, Belgicā, & Narbonenſem. Poſterius enim ea ab Auguſto in ſeptendecim Prouincias tributa fuit, quam quidem diuiſionem Ptolemæus non videtur agnouiſſe: Ex quibus omnibus liceat propemodum coniicere quas ille tabulas potiſſimum ſecutus ſit. Vſus enim eſt Auguſtæis, adiunxitque illis quaſdam ſui æui: ſicut ex eo apparet, quod legionem Vlpiam & legionem Traianam ad Rhenum, aliaque ſimiliter ad Danubium caſtra commemorat. Neque vero illud inobſeruatum omittendum eſt, aliam hodie conſpici Germaniæ altitudinem, quam quæ ei adſignatur a Ptolemæo. Ille enim Rheni oſtium ponit gradu LIV quum illo gradu ſitum nunc ſit oſtium Albis quod a Rheni oſtio diſtat totis gradibus duobus, hoc eſt milliaribus Germanicis LX; quam vnam differentim (vt alias prætercam) infinitæ aliæ conſequuntur, eo quod cætera omnia loca pro interuallorum ratione neceſſe ſit hiſce locis reſpondere. Quod ſi cui mutatis altitudinum numeris liberet eum quā diximus varietatem corrigere, deprehenderet quædam in Ptolemæi tabula certiora, magiſque naturali locorum poſitioni congruentia. Præterea quas ille ciuitates vel πόλεις vocat in Germania, eas non oportet exiſtimare fuiſſe vrbes vallo, foſſa, portis, ac propugnaculis munitas, quales nunc permultæ per vniuerſam Germaniam cernuntur, ſed fuerunt nihil aliud quam ſocietates hominum certo fœdere, ac legibus collectorum, ſimulque degentium. Diſerte enim notat Tacitus. *Nullas Germanorum populis vrbes habitari, idque notum eſſe; ne pati quidem inter ſe iunctas ſedes.* Additque, *Colunt, diſcreti ac diuerſi; vt fons, vt campus, vt nemus placuit. Vicos locant non in noſtrum morem, connexis & cohærentibus ædificijs; Suam quiſque domum circumdat, ſiue aduerſus caſus ignis remedium, ſiue inſcitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularum vſus. Materia ad omnia vtuntur informi & citra ſpeciem aut delectationem. Solent & ſubterraneos ſpecus aperire, eoſque multo inſuper fimo onerant ſuffugium hyemi & receptaculum frugibus; quia rigorem frigorum eiuſmodi locis molliunt: & ſi quando hoſtis*

hostis aduenit; aperta populantur, abdita autem & defossa aut ignorantur, aut eoipso fallunt, quod quærenda sunt. Atque huc referendū est id quod de textrinis Germanorum iam ante ex Plinio didicimus. Hæ igitur fuerunt olim Germanorum ciuitates; quas & multas & hominum frequentia satis habitatas ex eo licet conijcere, quod apud C. Cæsarem Sueui centum tales dicantur habuisse. Porrò conferenti descriptionem istam cum Taciti descriptione, apparebit, Taciti Germaniam longè altius ad Septentrionem extendi quam istam Ptolemaicam: quod etiam argumentum est, non easdem vtrumque tabulas ante oculos habuisse. Nos in pinacibus nostris quum spatio coarctaremur tantum ea loca Germaniæ posuimus quæ cartæ capiebat angustia: cætera ex ipso Ptolemæi contextu possunt intelligi, quem propterea inseruimus, additis etiam ad oram nominibus recentioribus; qua in re partim positum naturalem locorum, partim aliorum autoritatem, partim nominum allusionem, partim etiam (est enim ingenuitatis nostræ fateri quod res est) diuinationem secuti sumus: neque diffitemur, multa adhuc ignorari a nobis, tum quod Ptolemæus ipse non veras tabulas secutus ipse quoq; a vero aberrauit, tum quod in Ptolemæi contextu addita quædam, quædam sublata, quædam transposita atque immutata esse suspicemur. Initium autem fecimus a Gallia Belgica, in qua sunt Germania superior & inferior.

GALLIA BELGICA.

ΚΕΛΤΟΓΑΛΑΤΙΑ ΒΕΛΓΙΚΗ.

GAlliæ Belgicæ latus quod occasum respicit iuxta Lugdunensem tractum expositū e[illegible]: Septentrionale verò iuxta Oceanum Britanni-cum sic se habet, post

Sequanæ σηκὄανὰ fl. ostia xix. o. li. 30 *Seine.*

Frudij Φρὄδι fl. ostia xxi. 45. lii. 20 *Sambre.*

Icium promontorium ἴκιον ἄκρον xxii. o. liii. 30

MORINORVM, μορίνων *VVest-vlaendren*

Gessoriacum nauale γεσσοριακὸν ἐπίνειον, xxii. 45. liii. 30 *Beunen.*

Tabudæ fl. ostia, Ταβὄδα π. ἐκβολαί. xxiii. 30. liii. 30 *Schelde.*

Mosæ fl. ostia, Μόζα π. ἐκβ. xxiv. 40. XXXV. 20 *Maes.*

BATAVORVM βαταβῶν.

Lugdunum λὄγόδεινον xxvi. 30. liii. 20 *Leyden.*

Rheni fl. ostium occidentale, ῥήνὄ ποτ. τὸ δυσμικὸν στόμα. xxvi. 45. liii. 20 *t'Gat van de Maes.*

Medium Rheni ostium, τὸ μέσον στόμα τὄ ποταμὄ. xxvii. o. liii. 10 *Nunc arenis obstructum.*

Orientalius eius ostium, τὸ ἀνατολικὸν στόμα τὄ ποταμὄ. xxviii. o. liv. o *t'Vlije gat*

Latus autem quod ad Solis ortum spectat, a Rheno fluuio terminatur iuxta MAGNAM GERMANIAM, cuius caput gradus habet xxix. 20. xlvi. o

Deinde locus qui iuxta Obrincum fluuium ὀβρίγκον extenditur ad occasum, μόσεας ἐπέχει xxviii. o. l. o *Mosella. Meusel.*

Tum locus qui est a fonte fluuij in Alpibus, qui vocatur mons Adulas Ἀδὄλας ὄρος xxix. 30. xlv. 15

Iurassus mons Ιὄρασσὸς, *Cæsari alijsque Vogesus, & Iura.* xx. 15. xlvi. o *S. Gottard S. Claude Iurat.*

OCCI DENS
GALLIAE BELGICAE PARS IN QVA germaniæ duæ superior et inferior
Neomagus
Augusta Veromanduorum.
VEROMANDVI
Aduacutum
Castellum
TVNGRI
MENAPII
OCEANVS GERMANICVS
MEDIO
LINGONES
MATRICES
Diuodurum
Mosa fl
Mosa fl
Andomatunum
Augusta Treutrorum
TRE VIRI
BATAVI
Lugdunum
MERIDIES
LEVCI
Iurassus mons
Obrincus fluv. Pt qui Mosella.
Tullum
Nasium
GERMANIA SVPERIOR
GERMANIA INFERIOR
Batauodurum
Rheni ost. occid
Medium Rh. ost
SEPTEN TRIO
Elcebus
TRIBOCCI
NEMET
Traiana Leg. xxx
Bonna
Col. Agrippinensis
Vlpia legio xxx.
Vetera
Augusta Rauracorum
Argentuaria
Argentoratum Leg. viii Augusta
Noviomagus
Mogontiacu
Leg. I.
Rhe ost orie
Forum Tiberij
Budoris
Borbetomagus
Alesium
Asciburgium
Naualia
Tarodunum.
Gannodurum
Heluetiorum eremus
GERMANIA TRANSRHENANA
Adulas mons
Mattiacum

Latus verò meridionale coniungitur cum reliqua parte Galliæ Narbonensis. Protenditur autem a dicto iam communi termino Galliæ Lugdunensis & Narbonensis vsque ad communem finem Alpium & Adulæ montis, qui gradus habet xxix. 30. xlv. 15

Tenent autem maritima multum etiam in mediterraneis occupantes iuxta Sequanam fluuium,

Le pays d'Arras. ATREBATII Α'τρεβάτιοι.

Quorum vrbs *Origiacum* ὀριγιακὸν xxii. 30. li. 0

Post hos quasi ad ortum vergentes

Beauvoisin. Beauvois. BELLOVACI Βελλουάκοι.

Quorum vrbs *Cæsaromagus* Καισαρόμαγος. xxii. 30. li. 50

Le pays d'Amiens Cambraij AMBIANI Ἀμβιανοί.

Et vrbs eorum *Samarobriga* Σαμαροβρίγα. xxii. 15. lii. 10

Post quos ad ortum

VVest-Vlaenderē Terouane. sola æquata a Carolo V. MORINI Μορινοί.

Horum mediterranea vrbs *Taruanna* Ταρουάννα xxiii. 20. lii. 50

Deinde post Mosam fluuium

Tongren. TVNGRI Τούγγροι.

Et vrbs ipsorum *Atuacutum*, Α'τουακουτον. xxiv. 30. lii. 50

Deinde post Mosam fluuium

Vlaendrē, Brabant, Kessel. MENAPII Μενάπιοι.

Et vrbs eorum *Castellum* κάστελλον xxv. 0. li. 15

Sub commemoratis autem gentibus habitant maxime Septentrionales

NERVII Νερούιοι.

Quorum vrbs *Baganum* Βάγανον xxv. 15. li. 40 *Tournay.*

Sub his ab oriente Sequanæ

SVBANECTI

Quorū vrbs *Rhotomagus* ῥατόμαγος xxii. 40. l. 0. *Roan.*

Sub quibus

ROMANDVES Ρομανδυες. *Vermandois. imò Veromandui.*

Quorum vrbs *Augusta Romanduorum* αὐγούστα ῥομανδυῶν. *Augusta Veromandorū.* xxv. 30. l. 0.

Sub ijs

VESSONES οὐεσσονες. *Suessones.*

Quorum vrbs similiter ad orientem Sequanæ *Augusta Vessonum*, Α'ὐγούστα Οὐεσσόνων Augusta Suessonum xxiii. 30. xlviii. 50 *Soissons.*

Post quos iuxta fluuium Sequanam

RHEMI ῥημοί.

Et eorum vrbs *Durocottorum*, δουροκόττορον xxiii. 45. xlviii. 30 *Reims.*

Orientaliores verò Rhemis, sed magis Septentrionales sunt

TREVIRI τρηβιροί.

Quorum vrbs *Augusta Treuirorum* αὐγοῦστα τρηβιρῶν. xxvi. 0. xlix. 10 *Triers.*

His magis meridionales sunt

MEDIOMATRICES Μεδιαμάτρικες.

Quorum vrbs *Diuodurum* διουόδουρον. xxv. 30. xlvii. 20 *Mets*

Sub his & Rhemis sunt

LEVCI λευκόι.

Toul. Quorum vrbs, *Tullum*, τȣ̃λλον xvvi. 30 .xlvii.0

Nanci. *Nasium* νάσιον. xxv. 30. xlvi. 40

Regio vero quæ circa Rhenum fluuium est a mari vsque ad Obrincum fluuium, INFERIOR GERMANIA appellatur, Γερμανία ἡ κάτω. In qua vrbes ab occidentali parte Rheni hæ sunt, *(Neder-duytslant.)*

Batauodorum meditarranea Batauiæ, τ̃ μὲ̀ν βατάβων μεσόγειος Βατάβοδȣρον xxvii. 15. lii. 10 *(Posteriores vocant Durostadium,)*

Sub hac

Vetera ὀυέτερα. in qua legio tricesima Vlpia, λεγίων λ ὀυλπία. xxvii. 30. li. 50 *(VVijck te Duerste.)*

Ceulen. tum Agrippinensis ἀγριππινησίς. xxvii. 40. li 50.

Bon. tum *Bonna* Βώννα xxvii. 40. l. 56.

Tacitus hic locat hiberna primæ legionis. Editiones Latinæ Ptolemæi habent Legio pri. *quæ voces in Græcis desiderantur.*

tum *Traiana legio* Τραϊανὴ λεγίων. xxvii. 30. l. 36

Mentz. inde *Moguntiacum* Μοκοντίακον xxvii. 20. l. 15

Quod autem ab Obrinco fluuio ad meridiem tenditur, GERMANIA SVPERIOR appellatur, in qua ciuitates sunt, ab Obrinco incipiendo

NEMETORVM νεμητῶν. *(Poloni Germanos omnes vocant Niemiecky.)*

Noeomagus νοιόμαγος xxvii. 40. xlix. 10

Rufiana ῥȣφίανα xxvii. 45. xlix. 10

VANGIONVM ȣ̓αγγιόνων. *(VVormbs.)*

Borbetomagus βορβητόμαγος. *(Speier.)*

Argentoratum, Legio octaua Augusta, Ἀργεντόρατον λεγίων ῆ σεβαςή. xxvii. 50. xlviii. 55 Strasburch.

TRIBOCORVM autem

Breucomagus, βρευκόμαγος xxvii. 50. xlviii. 20 Brutomat.

Elcebus ἔλκηβος xxviii. 30. xlviii. 0

RAVRICORVM Ῥαυρικῶν.

Augusta ἀυγȣ̃ςα xlviii. xlvii. 10

Argentuaria ἀργεντȣαρία xxvii. 50. xlvii. 40

Sub ijs autem & Leucis habitant

LONGONES Λόγγονες.

Quorum vrbs *Andomatunum* ἀνδοματȣ́νον. xxvi. 15. xlvi. 50 Langres.

Et post montem qui ipsis subiacet appellaturque Iurassus sunt

HELVETII iuxta Rhenum ἐλȣήτιοι.

Quorum vrbes Gannodurum γαννόδȣρον xxviii. 30. xlvi. 0 Constans

Forum Tiberij φόρος Τιβερίȣ xviii. 0. xlvi. 0 Keysers stoel.

Sub ijs

SEQVANI Σηκανόι.

Quorum vrbes,

Didattium διδάττιον, xxv. 30. xlv. 40

Visontium ȣ̓ισόντιον, xxvi. 0. xlvi. 0 Bezancon

Equestris ἐκȣεςρίς, xxvii. 0. xlv. 40 Neufchastel.

Auanticum ἀυάντικον, xxxiii. 0. xlv. 30 Auanches

Sunt in vniuersum Gentes xix. ἔθνη ιθ.

Vrbes xxxviii. πόλεις λη̃.

GERMA-

GERMANIÆ (magnæ) SITVS.

ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ ΘΕΣΙΣ.

GERMANIÆ latus occidentale Rhenus terminat, Septentrionale vero Germanicus Oceanus: Eius descriptio ita se habet.

Rhijn. Post Rheni fl. ostia quæ habent gradus xx iii. o. liv. o

Geelmuyden. *Manarmanis* portus μαναρμανὶς λιμὴν xxvii. o. liv. 20

Vecht. *Vidri* fl. ostia. οὐίδρυ π. ἐκβολαί. xxviii. o. liv. 20

Eems. *Amasi* fl. ostia. ἀμασίυ π. ἐκβ. xxix. o. lv. o

Fontes fluuij αἱ πηγαὶ τοῦ ποτ. xxxii. o. lii. 30

VVeser. *Visurgis* fl. ostia οὐισούργος π. ἐκβ. xxxi. o. lv. 15

Fontes fluuij xxxiv. o. lii. 30

Elbe. *Albis* fl. ostia, ἄλβιος π. ἐκβολαί. xxxi. o. lvi. 16

Fontes fluuij. xxxix. 6. l. o.

CYMBRICÆ CHERSONNESI

Extensio quæ post Albim fl. est, xxxii. o. lvi. 50

Extensio quæ sequitur, xxxv. o. lviii. 20

Rursum quæ sequitur, quæque maximè est Septentrionalis xxxix. o. lix. 30

Pars eius maximè orientalis, xl. 15. lix. 30

Post hanc extensionem prima extensio, xxxix. 20. lviii. 15

Quæ hanc consequitur ordine, xxxvii. o. lvii. o

Flexus ad ortum xxxv. o. lvi. o

Chalusi fl. ostia. Χαλούσου ποταμοῦ ἐκβολαί. xxxvii. o. lvi. o Trave.

Sueui fl. ostia. Συήβου π. ἐκ. xxxix. 30. lvi. o Spee.

Viadi fl. ostia. Οὐιάδου π. ἐκβ. xlii. 10. lvi. o Die Oder.

Vistulæ fl. ostia. οὐιστούλα π. ἐκ. xlv. o. lvi. o Die VVixel.

Fluuij caput ἡ κεφαλὴ τοῦ π. xliv. o. lii. 30

Quæ ab occasu ipsius ad Albim ducit, xl. 10. lii. 40

Meridianum verò eius (*Germaniæ scilicet*) latus terminat occidentalis pars Danubij cuius hic est situs.

Danubij fluuij caput, ἡ κεφαλὴ τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ, xxx. o. xlvii. 20 Die Danauv.

Quod apud diuergium est primi Germaniam versus fluminis xxxii. 17. xlvii. 15

Quod ad diuergium est meridiem versus siti fluminis qui vocatur *Aenus*, Αἶνος xxxiv. o. xlvii. o Die In.

Quod ad diuergium est Septentrionem versus ferentis secundi fluminis, quasi ad *syluã Gabritam*, ὡς ἐπὶ τὴν Γαβρήταν ὕλην. xxxvi. o. xlvi. 40 Doringer vvald.

Quod iuxta sequens est diuergium fluminis ad *Lunam syluam* λούναν ὕλην Septẽtrionem versus fluentis. xxxix. 20. xlvii. 20 Pars est Hercyniæ, Dacis proxima.

Reliqua conuersio, apud quod est diuergium fluminis ad meridem fluentis, qui vocatur *Arrubon*, Ἀῤῥούβων. xli. o. xlvii. 40 Die Rab.

Flexio quæ est ad *Curtam* κατὰ Κούρταν xlii. o. xlvii. o

Consequens cõuersio ad *Carpen* κατὰ κάρπην, estque omniũ maximè borealis. xlii. 30. xlviii. o

ALBIONIS PARS.
OCEANVS GERMANICVS
CIMBRI Charudes
Cimbrica Chersonesus
SCANDIA INSVLA
INSVLAE SCANDIAE
Visurgis fl.
Amasius fl.
Flevus
Rhenus
Helium ost.
SAXONES
CHAVCI maio
CHAVCI minores
ANGRIVARII
FRISII
BVSACTORES maiores
BVSAC. min.
LACCOBARDI
CHAEMAE
DVLGVMNII
ANGLI
Sueui
SICAMBRI
Vetera
Novesia
Tropha Drusi
Chalusus fl.
PHARODINI
TEVTONES
SIDENI
Sueuus fl.
Viadus fl.
RVTICLII
VENEDAE
GYTHONES
PHINNI
AELVEONES.
BVGVNTAE.
LVTI OMANNI
SEMNONES SVEVI
Albis fl.
LVTI DIDVNI
LVTI BVRI.
Vistula fl.
GERMANIAE DESCRIPTIO PTOLEMAICA.
BATAVI.
MORINI.
Taruanna
Tabula fl.
Bagacum
GALLIA
Lugd. Batavorum
GERM. INF.
Asciburgium
Agrippina
Alesum
Bonna
Legio Vlpia Tr.
LONGOBARDI
TENCHTHERI
Melibocus mons
Semana silua.
CASVARI
TVRONI
INTVERGI
VARGIONES
Abnobi montes
GERMANIA
MARAVINGI
SIDONIS.
Sudeti mōtes
Hercynia sylua
Sarmatia montes.
Carpatus mons.
Mosa fl.
Augusta Veronii
TREVI
VANG
Moguntiacum
Borbetomagus
Budoris
TRIBOCI NEMETES
Augusta Suessionum
Augusta Treuerorum
BELGICA
Obrincus fl.
Breucomagus
Argentoratum
VISPI
CVRIONES
Marobudum
Gabreta silua
QVADI
MARCOMANNI
Fadinae fontes
Eleebus
Argentuaria
August Rauracorum
Heluetiorum sylua
PARMAE. campi.
SVDENI
RACATAE
Lunae sylua
IAZYGES
DACIAE PARS.
Danubius fl.
SVPE.
Augusta Vindelicorum
RHAETIA.
NORICVM.

Hæc in Latinis codicibus leguntur, in Græcis exemplaribus non exstant.

Flexus alius. xliii. o. xlviii. o

Alia flexio xliv. 40. xlv. 40

Alia conuersio xlv. o. xlv. o

Item alia. xlv. o. xliv. 30

Diuergium Abisti *fl. cum Danubio* xlvi. o. xliv. 15

Posteà Danubius flectitur ad Austrũ xlvi. o. xliv. 15

Diuergium Arabonis *fluuij qui ad* DACIAM *fertur.* xlix. o. xliii. 30

Pars ea quæ iuxta diuergium est Adlutan *amnis, qui ad Septentrionem cum impetu vectus* DACIAM *diuidit* l. o. xliv. .o

Flexio iuxta Oestum li. o. xliv. o

Flexio iuxta Axium *opidum, & ab hinc vsque ad ostium vocatur Ister.* liv. 20. xlv. 45

Flexio iuxta opidum Diogeniam. xliv. o. xlvi. 40

Ostia verò quo ordine sese habeant, infrà dicetur, vbi agitur de MYSIA inferiore.

Orientale autem latus terminat distantia quæ fit a flexu iam dicto ad superiacentes Sarmatarum montes, quorum finis australis gradus habet xlii. 30. xlviii. 30

Septentrionalis verò xliii. 30. l. 30

Præterea distantia quæ est post montes ad dictum caput Vistulæ fluuij & ipse etiam fluuius vsque ad mare.

Montes autem qui Germaniam cingunt notissimi sunt hi qui iam sunt dicti & Sarmatici propriè appellantur, quique cum Alpibus idem nomen habent, & qui supra fontem Danubij sunt: quorum extrema gradus habent xxix. 43. & 33. xlviii. 30

Præterea qui vocantur *Aunobæ* αὐνοβα, quorum extrema gradus habent xxxi. 49. & xxi. 52 Stepgervvald

Ac mons *Melibocus* μηλίβοκον ὄρος, cuius fines xxxiii. 52. xxx. 37. & lii. 30 Hardcvvald

Sub ijs *Semana* est *sylua* σημανὰ ὕλη & *Asciburgiũ*, cuius fines habent xxxix. 54. & 44. lii. 30 Cæsari est Bacenis.

Et montes *Suditæ* appellati σούδιτα ὄρη, quorũ extrema gradus habent xxxv. 50. & 40. xl. 50 Pars est Hercyniæ.

Sub quibus est *Gabrita* silua, inter quam & Sarmaticos montes *Hercynia* silua sita est.

Tenent autem Germaniam quæ circa Rhenum fluuium incipit a parte Septentrionali ij qui vocantur

BVSACTERI PARVI βουσάκτεροι οἱ μικροί. Sunt Bructeri.

Et

SYCAMBRI συγγαμβροί. Hi a Tiberio translati in ripam Gallicam.

Sub quibus

SVEVI LANGOBARDI οἱ σουῆβοι λαγγόβαρδοι.

Posteà inter Rhenum & montes Abnobos,

TINGRI & INGRIONES, Τίγγροι καὶ Ἴγγελονες. Tencteri.

Præterea

INTVERGI, ἰντουεργοι. Nihil hi sani.

VARGIONES, οὐαργίωνες.

CARITNI, καριτνοί.

Sub quibus

VISPI

Vsipites Tuspto.

VISPI οὐισποί.

Et HELVETIORVM eremus ἐλουητίων ἔρημος, vsque ad dictos Alpium montes.

Partem verò quæ secus Oceanum est, habitant supra Busactores,

Frisen.

FRISII Φρίσιοι vsq; ad Amasum amnem.

Post hos

Bremẽses, Oldẽburg. Delmenhorst, Diepholdenses, Hoyenses, Mindẽses.

CAVCHI MINORES καῦχοι οἱ μικροί, vsque ad fluuium Visurgim.

Deinde

CAVCHI MAIORES καῦχοι οἱ μείζους, vsque ad Albim fluuium.

Deinde supra dorsum Cimbricæ Chersonesi

Hodie hæc loca incolunt Holsati.

SAXONES σάξονες.

Ipsam autem Chersonesum supra Saxones ab occasu habitant

SIGVLONES σιγούλωνες.

Hæc omnia obscura, neque est vt Ptolemæus ipse ea intellexerit.

Posteà

SABALINGII σαβαλιγγοί.

Tum COBANDI κοβανδοί.

Super quos

CHALI χαλοί.

Et super hos magis tamen ad occasum,

PHVNDVSI φουνδοῦσοι.

Qui vero magis orientales sunt, dicuntur

Harudes Cæsari.

CHARVDES χαροῦδες.

Omnium vero maximè Septentrionales sunt

Iutia hodie.

CIMBRI κίμβροι.

Post Saxones vero a Chaluso fluuio vsque ad Sueuum fluuium tenent

PHARODENI Φαρόδηνοι.

Post

Nota vestigia vocis Dani vel Deni.

SIDENI σίδηνοι vsque ad fluuium Vistulam.

Interiorum vero ac mediterranearum gentium maximæ sunt

Angli Angelen in Cimbrica Chersonneso.

SVEVI ANGILI, σύηβοι ἀγγειλοί.

Sunt magis orientales quam Longobardi, protensi Septentrionem versus ad medium Albis fluuij.

Et

SVEVI SEMNONES σύηβοι σέμνονες, qui habitant post Albim a parte iam dicta versus ortum vsque ad Sueuum fluuium. *Pomeren.*

Prætereà

BVGVNTI τὸ τῶν βουγουντῶν ἔθνος, qui cætera tenent quæ inde sequuntur, vsque ad Vistulam.

Minores vero gentes inter has interiectæ sunt.

Inter Chauchos minores & Sueuos,

BVSACTERI MINORES βουσάκτηροι οἱ μείζους.

Sub quibus

Chamanes voluit dicere.

CHÆMÆ χαῦμαι.

Inter Cauchos vero maiores & Sueuos

Engern.

ANGRIVARII Ἀγγριουάριοι.

Tum

Tum

LACCOBARDI Λακκόβαρδοι.

Sub quibus

DVLGVMNII Δȣλγούμνιοι. *Tacito Dulgubini.*

Inter Saxones verò & Sueuos sunt

TEVTONOARI & VIRVNI, τευτονόαροι καὶ οὐίρουνοι.

Inter Pharodenes & Sueuos sunt

TEVTONES & AVARPI. τεύτονες καὶ αὔαρποι. *Teutsche.*

Inter Ruticleos (lege *Anglos*) & Buguntas

ÆLVÆONES αἰλȣαίωνες.

Rursum, sub Semnonibus quidem habitant

LINGÆ λίγγαι.

Sub Buguntis verò

LONGI OMANI λοῦγοι οἱ ὀμάνοι.

Ab his vsque ad montem Asciburgium,

LONGI DIDVNI λόγγι δίδȣνοι.

Sub Lingis sunt ex vtraque Albis fluuij ripa

CALVCONES Καλȣκωνες.

Sub quibus vsque Melibocum montem,

CHÆRVSCI, & CAMAVI, χαιρȣσικοὶ καὶ καμαυοί. *Ducatus Luneburg Br[...]nsvv. &c.*

Horum Orientalia ad Albim tenent

BONOCHEMÆ βονοχαῖμαι.

Suprà quos

BATINI βαἶεινοί.

Atque amplius suprà hos sub mon[te] Asciburg[i]o vsque ad Vistulam,

CORCONTI & LVTI BVRI κορκοντοὶ καὶ λȣτοι οἱ βȣροι. *Marchia vetus & noua.*

Sub ijs verò primi sunt

SIDONES σίδωνες.

Tum

COGNI κόγνοι.

Inde

VISBVRGII ȣισβȣργιοι, suprà Orcynium saltum.

Iterum ab ortu Abnoborum montium habitant supra Sueuos

CASVARI κασȣαροι. *Tacito noti, & Straboni.*

Tum

NERTEREANES νερτερέανες. *Turingi.*

Tum

DANDVTI δανδȣτοι.

Sub quibus

TVRONI & MAROVINGI τȣρωνοι καὶ μαρȣίνγοι.

Sub Chamauis verò

CHATTI & TVBANTI χάττοι καὶ τȣβαντοι. *Hessen.*

Et supra Sudetes montes

TEVRIOCHÆMÆ Τευριοχαῖμαι. *Duringen*

Sub montibus verò

VARISTI ȣαριστοί.

Tum Gabrita silua.

Sub Marouingis autem sunt

CVRIONES κȣρίωνες.

posteà

CHÆTVORI χαἰτέωροι.

Et vsque ad amnem Danubium *Parma* campi, Παρμαι κάμποι.

Sub Gabrita verò silua.

Marken-land. MARCOMANI μαρκομανοί.

Sub quibus

Morauia. SVDINI σουδινοί.

Et vsque ad amnem Danubium Adrabæ campi, Α'δραβαι καμποι.

Sub Orcynio vero saltu sunt

QVADI κούαδοι.

Sub quibus ferri fodinæ σιδηρωρυχεῖα.

Et Lunæ silua λούνα ὕλη.

Bemen. Sub qua gens magna BÆMI, μέγα ἔθνος οἱ βαῖμοι. vsque ad Danubium.

Hisce continui sunt iuxta fluuium, TERACATRIÆ οἱ τερακατρίαι.

Raka Pol. Et campis vicini RACATÆ οἱ πρὸς τοῖς κάμποις ῥακάται.

Vrbes verò πόλεις in Germania sunt sub climate Septentrionali,

s'Flyer.	*Fleuum*, φληοῦμ.	xvviii. 45. liv.45	
	Siatutanda, σιατουτάνδα.	xxix. 20. liv. 20	
Texel.	*Tecelia*, τεκέλια.	xxxi. o. lv. o	
Bremen.	*Phabiranum*, φαβίρανον.	xxxi. 30. lv. 20	
Lubeca, ad quam fluuius Traua.	*Treua*, τρηοῦα.	xxxiii. o. lv. 40	
	Lephana, λεφάνα.	xxxiv. 15. liv.40	
	Lirimiris, λιριμιρίς.	xxxiv. 30. lv. 30	
	Marionis, μαριωνίς.	xxxiv. 30. liv. 50	
	Marionis altera, ἑτέρα μαριωνίς.	xxxvi.o. lv. 36	
	Coenoenum, κοινόηνον.	xxxvi. 20.lv. 30	
	Astuia, ἀστουΐα.	xxxvii. 20. liv. 30	
	Alisus, Α'λεισός.	xxxviii. o. lv. o	
	Laciburgium, λακιβούργιον.	xxxix. o. lv. 36	
	Bunitium, βουνίτιον.	xxxix. 30. lv. 30	
	Virunum, οὔιρουνον.	xlii. 30. lv. 40	
	Rhugium, ῥούγιον.	xl. 30. lv. o	
	Scurgum, σκοῦργον.	xliii. o. lv. o	
	Ascaucalis, ἀσκαυκαλίς.	xliv. o. liv. 15	

In climate verò quod huic subiectum est, vrbes sunt istæ,

Asciburgium, ἀσκιβούργιον.	xxvii. 45. lii. 30	*Asburg.*
Naualia, ναυαλία.	xxvii. 40. liii. 15	
Mediolanium, μεδιολάνιον.	xxviii. 10. liii. 46	*Meteler.*
Teuderium, τευδέριον.	xxix. 20. liii. 20	
Bogadium, βογάδιον.	xxx. 15. lii. o	
Stereontium, στερεόντιον.	xxxi. 30. li. 30	
Munitium, μουνίτιον.	xxxi. 40. lii. 30	
Tuliphurdum, τουλίφουρδον.	xxxii. o. liv. o	
Ascalingium, ἀσκαλίγγιον.	xxxii. 30. liii.45	
Tulisurgium, τουλισούργιον.	xxxii. 40.liii.45	
Pheugarum, φεύγαρον.	xxxii. 40. lii. 15	
Canduum, κανδοῦον.	xxxiii. o. li. 20	
Trophæa Drusi, τρόπαια Δρούσου.	xxxiii, 45. lii. 45	
Luppia, λουππία.	xxxiv. 30. lii.45	
Mesuium, μεσούιον.	xxxv. 30. liii.45	
Argelia, ἀργέλια.	xxxvii. 36. lii.20	

Calebia,

Calegia, καλαιγία.	xxxvii. 30. lii. 20
Lupfurdum, λέπφερδον.	xxxviii. 10. li. 40
Susudata, σεζεδάτα.	xxxviii. 30. liii. 50
Colancorum, κολάγκορον.	xxxix. o. liii. 30
Lugidunum, λεγίδουνον.	xxxix. 30. lii. 30
Stragona, σραγόνα.	xxxix. 20. lii. 40
Limiosaleum, λιμιοσάλεον.	xli. o. liii. 30
Budorigum, βεδόριγον.	xli. o. lii. 40
Leucaristus, λευκάριςος.	xli. 45. lii. 40
Arsonium, ἀρσόνιον.	xliii. 30. lii. 20
Calisia, καλισία.	xliii. 45. lii. 50
Setidaua, σετίδαυα.	xliv. liii. 30

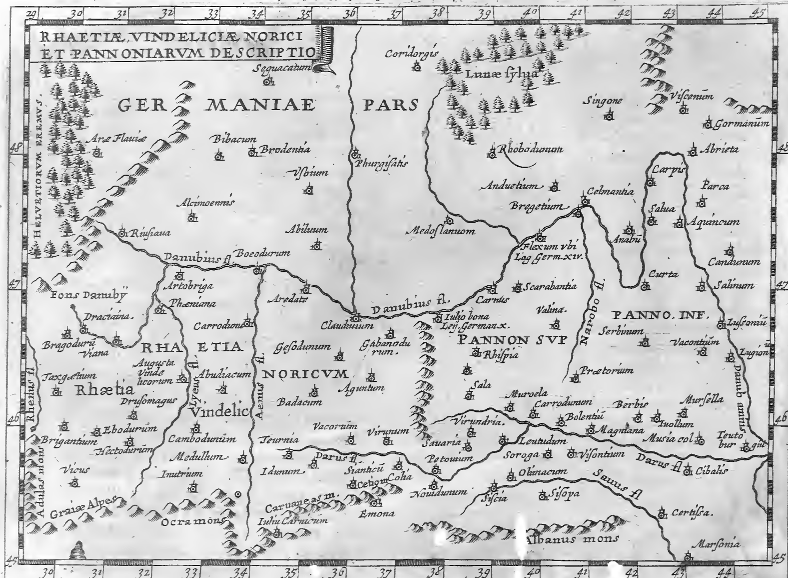
In climate verò quod etiam huic subiectum est, sunt vrbes istæ,

Aliso, ἄλεισον.	xxviii. o. li. 30
Budoris, βεδωρίς.	xxviii. o. li. o
Mattiacum, ματτιακόν.	xxxviii. o. l. o
Artaunum, Ἄρταυνον.	xxx. 10. li. 10
Nuæsium, νεαίσιον.	xxx. o. li. 10
Melocabus, μηλόκαβος.	xxxi. 30. l. 20
Grauionarium, γραυιονάριον.	xxx. 45. l. 10
Locoritum, λοκόριτον.	xxxi. 30. xlix. o
Segodunum, σεγόδενον.	xxxi. 30. xlix. o
Deuona, δηέονα.	xxxii. 30. xlviii. 40
Bergium, βέργιον.	xxxvi. o. xlix. 30
Menosgada, μηνοσγάδα.	xxxiv. o. xlix. 30
Bicurgium, βικέργιον.	xxxiv. 30. li. 15
Marobudum, μαρόβεδον.	xxxv. o. xl[illegible]. o
Redintuinum, ῥεδιντέινον.	x[illegible]xviii. 30. l. 30

Nomisterium, νομιςήριον.	xxxix. o. li. o
Meliodunum, μελιόδενον.	xxxix. o. xlix. o
Casurgis, κασεργίς.	xxxix. 15. l. 50
Streuinta, σρεεύιντα.	xxxix. 15. xlix. 30
Hegetmatia, ἡγετματία.	xxxix. 40. li. o
Budorgis, βεδοργίς.	xl. o. l. 30
Eburum, ἔβερον.	xli. o. l. 30 Vlmitz
Arsicua, ἀρσικέα.	xli. 40. xlix. o Moran.
Parienna, παριέννα.	xlii. o. xlix. 30.
Setuia, σετέια.	xlii. 30. l. o
Carrodunum, καρρόδενον.	xlii. 40, li. 30
Asanca, ἄσαγκα.	xliii. o. l. 30

In reliquo vero propter Danubium sunt vrbes istæ,

Tarodunum, ταρόδενον.	xxviii. 20. xlvii. 50
Aræ Flauiæ, βωμοὶ φλάυιοι.	xxx. 40. xlviii. o
Rinsiaua, ῥινσιαύα.	xxxi. o. xlvii. 30
Alcimoennis, ἀλκιμοεννίς.	xxxii. 30. xlvii. 30
Cantioebis, καντιοιβίς.	xxxii. 40. xlviii. 40
Bibacum, βίβακον.	xxxiii. o. xlviii. o
Brodentia, βροδεντία.	xxxiii. 45. xlviii. o
Seguacatum, σεγεάκατον.	xxxiv. o. xlviii. 20
Vsbium, ἔσβιον.	xxxv. o. xlviii. o
Abilunum, ἀβίλενον.	xxxv. 20. xlviii. 20
Phurgisatis, φεργισατίς.	xxxvi. o. xlviii. o
Coridorgis, κοριδοργίς.	xxxvii. 15. xlviii. 30
Medoslanium, μεδοσλάνιον.	xxxviii. o. xlvii. 30
Philecia, φιληκία.	xxxii. o. xlviii. 30
Rhobodunum, ῥοβόδουνον.	xxxix. o. xlviii. o

RHAETIÆ, VINDELICIÆ, NORICI
ET PANNONIARVM DESCRIPTIO
GER MANIAE PARS
HELVETIORVM EREMVS.
Sequacatum
Coridorgis
Lunæ sylua
Singone
Viscenum
Gormanum
Aræ Flauiæ
Bibacum
Brodentia
Phurgisatis
Rhobodunum
Abrieta
Vsbium
Anduetium
Celmantia
Carpis
Parca
Alcimoennis
Bregetium
Salua
Aquincum
Abilunum
Medoslanum
Riusiaua
Flexum vbi Leg. Germ. xiv.
Anabu
Danubius fl.
Boeodurum
Candunum
Artobriga
Scarabantia
Curta
Salinum
Fons Danubij
Aredate
Carnus
Phæniana
Danubius fl.
Iulio bona Leg. German. x.
Valina
PANNO. INF.
Dracuina
Carrodunum
Claudiuium
PANNON SVP
Serbinum
Lussoniu
Bragodurū
Viana
RHAETIA
Gesodunum
Gabanodurum
Rhispia
Vacontium
Lugion
Augusta Vindelicorum
Abudiacum
NORICVM
Prætorium
Taxgætium
Rhætia
Lycus fl.
Aenus fl.
Agūtum
Sala
Napobo fl.
Drusomagus
Badacum
Muroela
Carrodunum
Berbis
Mursella
Vindelic
Bolentiū
Iuollum
Rhenus fl.
Ebodurum
Cambodunum
Vacorium
Virunum
Virundria
Magnana
Danubius fl.
Brigantium
Hectodurum
Teurnia
Sauaria
Leutudum
Musia col.
Teutoburgiū
Medullum
Darus fl.
Petouium
Soroga
Visontium
Darus fl.
Cibalis
Vicus
Inutrium
Idunum
Santicū
Celeia
Colia
Olinacum
Adulas mons
Ceiugm
Nouidunum
Saua fl.
Siscia
Sisopa
Graiæ Alpes
Carnuneas m.
Certissa.
Ocra mons
Iuliu Carnicum
Emona
Albanus mons
Marsonia
29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45
48
47
46
45

Kalminge

Antuatium.	xl. 30. xlvii. 40
Celemantia.	xli. o. xlvii. 40
Singone.	xli. 30. xlviii. 15
Anabum.	xli. 36. xlvii. 30

Insulæ vero suprà Germaniam iacent ad Albis fluuij ostium tres, Saxonum appellatæ, quarum medium gradus habet. xxxi. o. lvii. 40

Supra autem Cimbrorum Chersonesum aliæ tres sitæ sunt, dicunturque Alociæ ἀλοκίαι. Harum medium habet gradus xxxvii. o. lix. 20

Ab Orientali parte Chersonesi quatuor quæ Scandiæ Σκανδίαι nuncupantur, tres quidem paruæ, ex quibus ea quæ media est, partes habet xli. 30. lviii. o

Vna vero quæ maxima earum est maximeque Orientalis iuxta Vistulæ fluuij ostia, cuius quidem occidentalissima partes habet xliii. o. lviii. o

Eius maximè Orientalis pars xlvi. o. lviii. o

Pars vero maximè Septētrionalis xliv. o. lviii. 30

Pars meridionalis xlv. o. lvii. 40

Vocatur autem & hæc propriè SCANDIA σκανδία, & tenent ipsius Occidentalia CHÆDINI χαιδεινοί. Orientalia vero PHAVONÆ & * PHIRAISI φαυῶναι κὴ φιραῖσοι. Meridionalia GVTÆ & DAVCIONES γοῦται κὴ δαυκίωνες. Media autem tenet LEVONÆ λευῶ[illegible]ναι.

Hic punit Turnebus legendum FRANCI Φεάγκοι.

RHÆTIÆ ET VINDELICIAE SITVS.

ΡΑΙΤΙΑΣ ΚΑΙ ΟΥΙΝΔΙΑΚΙΑΣ ΘΕΣΙΣ.

Occidentale quidem RHÆTIÆ latus terminatur monte Adula, & linea quæ est inter fontes Rheni atque Danubij. Latus vero Septentionale eâ Danubij parte, quæ a fontibus vsque ad Æni fluuij diuergium est, quod gradus habet. xxxiv. o. xlvii. 20

Orientale autem latus ipso Æno flumine termiminatur, cuius maximè australis finis continet gradus xxxiv. o. xlv. 20

Meridionale vero Alpium montibus hinc supra Italiam extensis, quorum qui apud Graias sunt, gradus habent xxx. o. xlv. 20

Quæ autem versus Pœninas sunt iuxta principium Lyci amnis, qui in Danubium exit, qui & Rhætiam a Vindelicia diuidit, gradus tenet xxxi. 30. xlv. 30

Quæ vero ad Ocra montem, gradus habet xxxiii. 30. xlv. 30

Habitant autem magis Septentrionalia Rhætiæ

BRIXANTES βριξαντάι.

Magis vero Australia

SVANITÆ & RIGVSCÆ, σουανῖται κὴ ῥιγοῦσκαι.

Quæ vero inter hæc sunt

 CALV-

CALVCONES & VINNONES, Καλȣκωνες ϗ ȣίννωνες.

Vrbes verò eorum sub ipso Danubio hæ sunt,

Pfulendorf.	*Bragodurum*, βραγόδουρον,	xxx. xlvii. 40
Ghingen.	*Dracuina*, δρακȣίνα	xxx. 20. xlvi. 40
VVeyssenhorn.	*Viana*, ȣιανα,	xxxi. o. xlvi. 40
Laubing.	*Phaniana*, φαινίανα,	xxxi. 45. xlvi. 50

Iuxta caput Rheni fluuij

Stulingen	*Taxgetium*, ταξγαίτιον,	xxix 50. xlvi. 15
Bregnitz	*Brigantium*, βριγάντιον,	xxx. o. xlvi. o

Post has

	Vicus, ȣικος,	xxx. 15. xlv. 20.
	Ebodurum, ἐϐόδȣρον,	xxx. 40. xlv. 20
Memmin	*Drusomagus*, δρȣσόμαγος,	xxxi 20. xlvi. 6
	Hectodurum, ἐκ]όδȣρον,	xxxi. 20. xlv: 20

Quæ magis Septentrionalia sunt VINDELICIÆ, tenent RVNICATÆ. Sub his verò LEVNI & CONSVANTÆ, post BREVNI. Et iuxta Lycum LICATII, λικάτιοι.

Sunt autem vrbes

Veltenburg.	*Artobriga*, ἀρ]οβριγα,	xxxii. 15. xlvii. 10
Passau.	*Boeodurum*, ϐοιόδȣρον,	xxxiii. 50. xlvii. 15

Sub ijs vero

Augburg	*Augusta Vindelicorum*, ἀγȣ́ςα ȣινδελικῶν.	xxxii. 10. xlvi. 20
Kreinburg.	*Carrodunum*, καῤῥόδουνον,	xxxiii. 50. xlvi. 45
Abach.	*Abudiacum*, ἀβȣδίακον,	xxxiii. 30. xlvi. 15
Kemmat.	*Cambodunum*, καμϐόδȣνον,	xxxii. 50. xlvi. o
Melding.	*Medullum*, μέδȣλλον,	xxxiii. 50. xlv. 40
Mittenvvald.	*Inutrium*, ἰνούτριον.	xx [illegible]ii. 50. xlv. 30

NORICI SITVS.

ΝΩΡΙΚΟΥ ΘΕΣΙΣ.

Noricum terminatur ab occasu Æno fluuio: a Septentrione Danubij parte quæ est ab Æno ad Cetium montem, cuius situs habet partes, xxxvii. 30. xlvi. 50

Ab ortu vero solis, ipso monte, Cetio κετίῳ ὄρει: a Meridie vero parte Pannoniæ superioris, quæ sub dicto est monte: Eius finis maximè Occidentalis habet partes. xxxvi. o. xlv. 20

Quod vero in medio est, xxxvii. o. xlv. 40

Et quod inde est supra Istriam, eo monte qui Caruancas καρȣάγκας appellatur, cuius medium habet xxxv. o. xlv. 20

Tenent autem Occidentaliora prouinciæ a Septentrione incipientes

SEVACES σεȣάκες.
& ALAVNI ἀλαυνοί.
& AMBISONTII ἀμϐισόν]ιοι.

Magis vero Orientalia,

NORICI νωρικοί.
& AMBIDRANI ἀμϐιδρανοί.
& AMBILICI ἀμϐιλικοί.

C[illegible]uitates aut[illegible]m in Norico sunt,

Aredate	[illegible]ρεδάτη.	xxxv. o. xlvii. o	Lintz.

Claudi-

Melck.	*Claudiuium*, κλαυδιούιον.	xxxvi. o. xlvi. 40
	Sub ijs autem	
Braunau.	*Gauanodurum*, γαυανόδουρον.	xxxvi. 40. xlvi. 40
Ips.	*Gesodunum*, γησόδουνον.	xxxv. 40. xlvi. 30
Burckhausen.	*Badacum*, βάδακον.	xxxiv. 15. xlv. 15
Inneken.	*Aguntum*, ἀγόυωτον.	xxxvi. 30. xlvi. 20
Gretz.	*Vacorium*, οὐακόριον.	xxxvi. o. xlv. 45
	Poedicum, ποιδικόν.	xxxvii. o. xlvi. o
	Virunum, οὐίρουνον.	xxxvi. 40. xlv. 40
Rachstat.	*Teurnia*, τεουρνία.	xxxiv. 40. xlv. 40
Vdino.	*Idunum*, ἴδουνον.	xxxv. 10. xlv. 30
	Sianticum, σιαντικόν.	xxxvi. o. xlv. 30
Celia.	*Celia*, κέλεια.	xxxvii. o. xlvi. 30.
	Inter Italiam vero & Noricum est	
Villach.	*Iulium Carnicum* ἰούλιον κάρνικον.	xxxiv. 30. xlv. 30

PANNONIÆ SVPERIORIS SITVS.

ΠΑΝΝΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΑΝΩ ΘΕΣΙΣ.

Oostenrijck, Austria.

Pannonia superior terminatur ab occasu mõte Cetio, & pro parte Caruanca monte. A Meridie parte Istriæ & Illyridis, iuxta lineam parallelam quæ a prædicto fin[e] Occidentaliori per Albanum mõtem exit [v]sq; ad Beb[i]os montes, & limites inferioris Pannoniæ, qui gradus habet xli. 30. xlv. 20. A Septentrione vero iam dicto Norici termino, & ea Danubij parte, quæ est a Cetio monte vsque ad diuertigium Narabonis fluuij, cuius positio gradus habet xli. o. xlvii. 40 Ab ortu vero solis inferiori Pannonia, linea quæ prædictos transit fines. Tenent autem prouinciam a parte Septentrionis.

AZALI ἄζαλοι, magis Occidentales,

Et

CYTNI κύτνοι, magis Orientales.

A Meridie vero

LATOVICI λατόβικοι. sub Norico.

Ad ortum vero

VERCIANI οὐερκιανοί.

In medio vero versus occasum

BII βιοί.

Et sub ijs

COLETIANI κολετιανοί.

Ad ortum vero

IASSII ἰάσσιοι.

Et sub his

OSSERIATES ὀσσεριάτες.

Ciuitates vero sub Danubio sunt

Iuliobona, ἰουλιόβωνα.	xxxvii. 45. xlvi. 20	
Legio Germanica decima.		
Carnus, κάρνους.	xxxix. o. xlvii. o	Passaw.
Flexum, φλέξον.	xl. o. xlvii. 15	

Legio

Legio Germanica quartadecima.

	Chertobalus χερσόβαλος	xl. 30. xlvii. 30
Bergnitz.	Bregætium βρεγαίτιον	xl. o. xlvi. 40

Non est in Græco. *Legio prima auxiliaris.*

At procul a fluuio ciuitates sunt

	Sala, σάλα.	xxxviii. 20. xlvi. 15
Petavv.	*Patauium*, πατάυιον.	xxxvii. 40. xlv. 30
Leibnitz.	*Sauaria*, σαυάρια.	xxxviii. 20. xlvi. 40
	Rißpia, ῥισπία.	xxxviii. 40. xlvi. 30
VVindisch gratz.	*Vinundria*, ὀυινουνδρία.	xxxviii. 30. xlv. 20
	Bononia, βονωνία.	xxxviii. 40. xlv. 40
	Andantonium, Ανδαυτόνιον.	xxxviii. 10. xlv. 30
Oedenburg.	*Nouidunum*, νεΐδουνον.	xxxvi. 20. xlv. 50
	Scarabantia, σκαραβαντία.	xxxix. 30. xlvii. o
Mureck.	*Muroela*, μουρόελα.	xxxix. 15. xlvi. 10
	Lentudum, λέντουδον.	xxxix. 10. xlv. o
Karnburg.	*Carrodunum*, καῤῥόδουνον.	xxxix. 40. xlvi. o
	Siscia, σισκία.	xxxix. o. xlv. 20
	Oleimacum, ὀλείμακον.	xxxix. 20. xlv. 30
	Valena, ὀυάλενα.	xl. 30. xlvi. 45
	Bolentium, βωλέντιον.	xl. 10. xlvi. o
	Soroga, Σόρογα.	xl. 10. xlv. 20
	Sisopa, Σισώπα.	xl. o. xlv. 45
	Visontium, ὀυισόντιον.	xl. 45. xlv. 26
	Prætorium, πραιτώριον.	xl. 45. xlvi. 15
	Magniana, μαγνίανα.	xli. o. xlvi. o

Inter Italiam vero sub Norico est Pannoniæ ciuitas

Clemona.	*Emona*, ἔμωνα.	xxxvi. 30. xlv. 20

PANNONIÆ INFERIORIS SITVS.

Hvngaria.

ΠΑΝΝΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΚΑΤΩ ΘΕΣΙΣ.

PAnnonia inferior terminatur ab occasu superiore Pannonia, a diuergio Narabonis fl. iuxta prædictos limites. A meridie parte Illyridis quæ a dicto limite vsque ad flexum est Danubij, iuxta quem diuertitur *Saus* Σαουος ποτ. habens gradus xlv. o. xliv. 30 *Die Savv*

A Septentrione vero & ab Oriente terminatur ea parte Danubij quæ est a diuergio Narabonis fl. vsque ad Sai diuergium, habentque situm talem.

Post Narabonem fluuium, flexus, qui fit iuxta Curtam xlii. o. vvii. o

Maximè Septentrionalia Danubij xlii. 30. vlviii. o

Quod iuxta fluuij diuergium est ad occasum extensi, qui per geminas Pannonias fluit, scinditurque iuxta Carrodunum oppidum Καῤῥόδουνον πολιν, quasi ad montem Cetium, vocaturque qua quidem maximè Septentrionem spectat *Sauius* Σαουος: qua vero Austrum Darus, Δάρος, vocaturque a barbaris Darus Δάρος. *Dra.*

Danubij conuersio iuxta Cornacum κατὰ κόρνακον xliv. 26. xlv. 15

Eiusdem

Eiusdem conuersio iuxta Acumincum ἀκέμιγκον xlv. o. xlv. 15
Eiusdem conuersio iuxta Rittum, ῥίτιον, xlv. 30. xlv. o
Quod iuxta diuergium est Saï fluminis qui & ipse per duas extensus Pannonias Cetio monti iungitur, primum ad septentrionem, posteà versus occasum, xlv. o. xliv. 10
Tenent autem & ipsam provinciam in partibus quidem occidentalibus, maximè septentrionales

Amantes Plinio.

AMANTENI, Ἀμαντηνοί.

Sub quibus

ERCVNIATES, ἐρκουνιάτες.

Posteà

ANDIANTES. ἀνδίαντες.

Tum

BREVCI, βρεῦκοι.

In prioribus vero Orientalibus qui maximè septentrionalies sunt,

Tacito nominati.

ARAVISCI ἀραβίσκοι

Et qui magis Australes

SCORDISCI, σκορδίσκοι.

Ciuitates autem sub Danubio sunt,

Curta, κούρτα.	xlii. o. xlvii. o
Salua, σαλούα.	xlii. 30. xlvii. 30
Carpis, κάρπις.	xlii. 30. xlvii. 40
Aquincum, ἀκούϊγκον.	xvl[illegible]. o. xlvii. [illegible]o.
Salinum, σαλῖνον.	[illegible]iii. 30. xlvii. o
Lussonium, λουσσόνιον.	xlviii. 45 xlvi. 45.
Lugionum, λουγίωνον.	xxiv. o. xlvi. 30.
Teutoburgium, τευτοβούργιον.	xliv. 15. xlv. 40.
Cornacum, κόρνακον.	xliv. 20. xlv. 15.
Acumincum, legio. ἀκούμινκον λεγεὼν.	xlv. 10. xliv. 20.
Rittium, ῥίττιον.	xlv. 40. xlv. o.
Taururum, ταύρουρον.	xlv. o. xliv. 30.

Taurunum.

A fluuio remotiores sunt,

Berbis, βέρβις.	xlii. o. xlvi. o.
Serbinum, σέρβινον.	xlii. 20. xlvi. 30.
Inollum, ἴνολλον.	xlii. 20. xlvi. o.
Certissa, κέρτισσα.	xlii. 20. xlv. [illegible]o.
Mursella, μουρσέλλα.	xliii. o. xlvi. o.
Cibalis, κίβαλις.	xliii. o. xlv. 30.
Marsonia, μαρσονία.	xliii. o. xlv. o.
Vacontium, οὐακόντιον.	xliii. 30. xlvi. 30.
Mursia Colonia. μουρσία κολωνία.	xliii. 30. xli. 50.
Salis, σαλίς.	xliv. o. xliv. 50.
Bassiana, βασσίανα.	xliii. 30. xlv 50.
Tarsium, τάρσιον.	xliv. 30. xliv. 36.
Sirmium, σίρμιον.	xliv. 50. xlv. o.

EX CL. PTOLEMÆI
Geographiæ libro III.

GAlliæ Belgicæ *Gessoriacum*, maximum diem habet horarum XVI cum sextante. Et distat ab Alexandria versus occasum horis II cum semisse, & parte tricesima.

Durocottorum autem maximum diem habet horarum XV. Et distat ab Alexandria versus occasum horis II & quinunce.

Quarta Europæ tabula continet GERMANIAM cum insulis adiacentibus. Parallelus per medium eius proportionem habet ad meridianum, quam tria ad quinque. Finitur autem tabula ab ortu Iazygibus Metanastis & Sarmatia Europæa: ab austro Rhætia & Norico, & duabus Pannonijs, ab occasu Gallia Belgica per flumen Rhenum: à septentrione Oceano Germanico.

Celebrium vero oppidorum in Germania *Amisia*, maximum diem habet horarum æquinoctialium XVI cum semisse: & distat ab Alexandria versus occasum horis æquinoctialibus duabus.

Lupia vero maximum diem habet horarum XVI adiecta vncia: Distat ab Alexandria versus occasum hora vna & triente.

Rhobodunum maximum diem habet horarum XV cum deunce: & distat ab Alexandria versus occasum hora vna & quincunce.

SCANDIA insula maximum diem habet horarum XVIII: & distat ab Alexandia versus occasum hora vna.

Quinta Europæ tabula continet RHÆTIAM, VINDELICIAM, NORICVM, duasque PANNONIAS, ac totam ILLYRIDEM cum adiacentibus insulis. Parallelus per medium eius ductus proportionem habet ad meridianum, quam quadraginta tria ad sexaginta. Cingitur autem tabula ab exortu Iazygabus Metanastis & Mysia superiore: A meridie Italia, sinu Hadriatico, ac Macedoniæ partibus: Ab occasu Galliæ & Germaniæ partibus: A septentrione maiore Germania per Danubium amnē.

RHÆTIÆ

Brigantium maximum diem habet horarum æquinoctialium XV cum triente, & distat ab Alexandria versus occasum horis æquinoctialibus duabus.

VINDELICORVM

Augusta maximum diem habet horarum XV cum triente, & distat ab Alexandria hora vna & dextante.

NORICI

Oppidum *Arelate*, maximum diem habet horarum XV cum dodrante: & distat ab Alexandria versus occasum hora vna & triente.

Iulium Carnicum maximū diem habet horarum XV cum semisse: & distat ab Alexandria versus occasum hora I, & triente, & XV parte.

PANNONIÆ SVPERIORIS

Batubium, *Βαιτȣβίων* maximum diem habet horarum æquinoctial. XV cum septunce: & distat ab Alexandria versus occasum hora vna cum semisse.

Scar-

Scarbantia, σκαρβαντία maximum diem habet horarum vndecim cum dextante: & distat ab Alexandria ad occasum hora 1 & triente.

Emona, ἠμῶνα, maximum diem habet horarum xv cum dextante: &distat ab Alexandria versus occasum hora 1 cum semisse & decima quinta parte.

PANNONIÆ INFERIORIS

Serbinum maximum diem habet horarum xv cum semisse ac octava parte: & distat ab Alexandria versus occasum hora integra, cum quinta & duodecima parte.

Mursia maximum diem habet horarum xv cum semisse & octava parte: & distat ab Alexandria versus occasum hora 1 & vncia.

Sirmium maximum diem habet horarum xv cum semisse: & distat ab Alexandria versus occasum hora 1, & decima quinta horæ parte.

CAP. XXI.

GERMANIA *Dionysij, Prisciani, Festi Auieni, Marciani Heracleotæ, Æthici, & Itinerarij Antonini.*

SVbiungam Ptolemaicæ descriptioni quæ sparsim apud alios leguntur. Primus occurrit Dionysius qui περιήγησιν scripsit, Is ergo de Germaniæ situ sic canit.

Ὠκεανοῦ κέχυται ψυχρὸς ῥόος· ἔνθα Βρετανοὶ
Λευκά τε φῦλα νέμονται ἀρειμανέων Γερμανῶν.
Ἑρκυνίου δρυμοῖο παραθρώσκοντες ὁρόλκους.
Ἤπειρον κείνην ἰκέλην ἐνέπουσι βοείῃ.

Et paulò post

---- ἀναφαίνεται Ἄλπιος ἀρχὴ
Τῆς διὰ μεσσατίης κατασύρεται ὕδατα Ῥήνου
Ὕστατιον ποτὶ χεῦμα Βορειάδος ἀμφιτρίτης.
Ῥήνῳ δ' ἐξείης ἐπιτέλλεται ἱερὸς Ἴστρος.
Ἴστρος ἐς ἀντολίην τετραμμένος, ἀγχιθαλάσσης
Εὐξείνου, τόθι πᾶσαν ἐρεύγεται ὕδατος ἄχνην,
Πενταπόροις προχοῇσιν ἑλισσόμενος περὶ Πεύκην.
Τοῦ μὲν πρὸς Βορέην τετανυσμένα φῦλα νέμονται
Πολλὰ μάλ' ἑξείης, Μαιώτιδος ἐς στόμα λίμνης,
Γερμανοί, Σαμάται τε, Γέται θ' ἅμα, Βαστάρναι τε,
Δακῶν τ' ἄσπετος αἶα, καὶ ἀλκήεντες Ἀλανοὶ
Ταῦροί θ' οἳ ναίουσιν Ἀχιλλεῖος δρόμον αἰπύν,

Rursum interiectis pauculis,

Πρὸς δὲ νότον * Γέῤῥαι, καὶ Νωρίκι' ἄστε' ἐρυμνά. * Pro Ῥαῖτοι.
Παννόνιοι, Μυσοί τε βορειότεροι Θρηΐκων,
Ἀυλοί τε Θρηΐκες, ἀπείρονα γαῖαν ἔχοντες.

Ea Priscianus sic reddidit liberius,

Qua sunt Germani bellaces, atque Britanni
Saltibus Hercynijs Germania subiacet atrox.
Hæc tergo similis taurino dicitur esse,

Et pascit volucres, mirum, fulgentibus alis,
Queis ducibus noctu cernuntur flexa viarum.

Et post.

---- Solis ab ortu
Incipiunt Alpes, quibus exit gurgite vasto
Oceani rumpens glacialis littora Rhenus.
Hunc propè consurgit fons Istri flumine longo
Qui poscens ortus Euxini peruenit vndas,
Irriguam Peucen amplexus gurgite quino.
Cuius in Arctoas est parteis barbara tellus
Innumeras genteis gremio complexa reducto
Cui finem faciunt Moeotidis ostia vasta.
Hic sunt Germani truces, & Sarmata bellax,
Atque Getæ, nec non Bastarnæ semina gentis,
Dacorumq́ manus, & Martia pectora Alani,
Atque dromon Tauri retinentes fortis Achilli.

Et post enumeratas gentes ad Istrum Borealem, addit,

Huius ad Australes terras, Getæque feroces
Noricijq́ colunt bellaces, Pannonijq́,
Et Mysi, Thracum Boreis in finibus orti.
Thraces arant post hos, latissima rura tenentes.

Festus Auienus eadem sic expressit

---- auris nimium vicina Britannis
Flauaque Cæsariem Germania porrigit ora,
Dumosa Hercyniæ peragrans confinia siluæ:
Nec procul hinc rigidis insurgunt rupibus Alpes.
Nascentemque diem celso iuga vertice cernunt.
Porrò intes cautes & saxa sonantia Rhenus
Vertice qua nubes nebulosus fulcit Adullas
Vrget aquas, glaucoq́ rapax rotat agmine molem
Gurgitis Oceani, donec Borealis in vndas
Effluat & celeri perrumpat marmora fluctu.
Quin & Danubium produnt secreta repente
Barbara: sed discors tamen est natura fluento.
Abnoba mons Istro pater est: cadit Abnobæ hiatu:
Flumen in Eoos autem conuertitur axes,
Euxinoq́ solo prouoluitur: ora per æquor
Quinq; vomunt amnem, qua se procul insula Peuce
Exerit. Hinc rigidi qua spirant flabra Aquilonis
Sarmata, Germani, Geta, Bastarnæque feroces
Dacorumq; tenent populi, tenet acer Alanus,
Incola Taurisci Scytha littoris, -----
Hæ gentes Istri quà se plaga dura Bootis
Porrigit, incumbunt. Medij de parte diei
Per dumosorum reptantes dorsa iugorum
Gerrhæ habitant. Gerras attingunt oppida late
Norica, & extentum post tergum cespite Thraces
Plurimus excedit.

Circum-

Circumſcriptio GERMANIAE *ex Marciano Heracleote.*

Marcianus Heracleotes periegeſin edidit orbis vniuerſi qnam Περίπλουν inſcripſit, duobus libris diſtinctam, excerpens pleraque, vt ipſe fatetur, ex Artemidori Epheſij geographicis, & libris Cl. Ptolemæi, ac Protagoræ, aliorumque antiquorum. In eo de Germania leguntur Græca iſta, quæ nos Latina fecimus.

ΒΕΛΓΙΚΗΣ ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ
τῆς ἄνω καὶ τῆς κάτω περίπλους.

Ἡ Βελγικὴ σὺν ταῖς δύο Γερμανίαις περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῷ ἀρκτῴῳ ὠκεανῷ τῷ παρὰ τὴν Πρεταννίαν διήκοντι. ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν τῷ Ῥήνῳ ποταμῷ, παρὰ τὴν μεγάλην Γερμανίαν πρὸς τῇ κεφαλῇ τοῦ ποταμοῦ, καὶ ἔτι τῷ ἀπὸ τῆς πηγῆς αὐτοῦ ἐπὶ τὰς Ἄλπεις ὄρει ὃ καλεῖται Ἀδούλας. Ἀπὸ δὲ δύσεως τῇ Λουγδουνησίᾳ ἐπαρχίᾳ καὶ τῷ προειρημένῳ Σηκοάνᾳ ποταμῷ. Ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τῷ λοιπῷ μέρει τῆς Ναρβωνησίας. Καὶ ἡ μὲν ὅλη περιγραφὴ τοῦ ἔθνους τοιαύτη τίς ἐστι. Ἡ γὰρ ἀπὸ μὲν θαλάσσης μέχρι τοῦ Ἀβρίκκα ποταμοῦ καλεῖται Γερμανία ἡ κάτω, ἡ δὲ ἀπὸ τοῦ Ἀβρίκκα ποταμοῦ καλεῖται ΓΕΡΜΑΝΙΑ ἡ ΑΝΩ. ἔστι δὲ τῆς Βελγικῆς σὺν ταῖς δύο Γερμανίαις τὸ μῆκος ἀπὸ τῶν τοῦ Φρούνου ποταμοῦ ἐκβολῶν ἀρχόμενον, καὶ περαιούμενον πρὸς ἀνατολὰς τῷ Ῥήνῳ ποταμῷ τῷ παρὰ τὴν ΜΕΓΑΛΗΝ ΓΕΡΜΑΝΙΑΝ πρὸς τῇ κεφαλῇ τοῦ ποταμοῦ ὡς εἶναι αὐτοῦ μῆκος στάδια ϐ χ π έ. τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς ἄρχεται μὲν ἀπὸ τοῦ Ἀδούλα ὄρους καὶ τοῦ κοινοῦ πέρατος τῶν Ἄλπεων, καταλήγει δὲ εἰς δυσμικὸν τοῦ Ῥήνου ποταμοῦ στόμα· ὡς γίνεσθαι τοῦ πλάτους στάδια δ τ [illegible]

GALLIÆ BELLICÆ ſiue
Germaniæ ſuperioris inferiorisq; ambitus.

GAllia Belgica quæ vtramque Germaniam complectitur, circumſcribitur a Septentrione quidem Oceano Arctoo, inſulam Britanniam alluente. Ab ortu vero amne Rheno, iuxta magnam Germaniam, ad fluuij fontem, & mōtem inſuper Adulam, qui Alpibus adiacet. Ab occaſu verò prouincia Lugdunenſi & iam ante commemorato fluuio Sequana. A Meridie vero reliqua parte Galliæ Narbonenſis. Eſt autem omnis illius gentis circumſcriptio iſtiuſmodi. Namq; a mari vſque ad Abriccam fluuium vocatur GERMANIA SVPERIOR. Eſt autem Belgicæ cū duabus Germanijs lōgitudo a Phruni amnis oſtijs ſi incipias, & deſinas ortum verſus ad Rhenum fluuium qui GERMANIAM MAGNAM alluit, ad fontes eius fluminis: vt ſit eius longitudo ſtadiorum 2685. Latitudo vero eius incipit quidem a monte Adula & communi termino Alpium; deſinit vero in oſtium Rheni occidentale. Vt ſit latitudo ſtadiorum 4575.

Ptol. obrincum.
Phol. Phrudis.

ἔστι δὲ τῆς Βελγικῆς ὁ πᾶς τῆς ἐπαρχίας κατὰ γῆν περιορισμὸς στάδια ··ερξ′, στάδια ··βτ′.
ἔχει καὶ ἡ κελτικὴ σὺν ταῖς γερμανοῖς ἔθνη κδ′.

πόλεις ἐπισήμους λη′.
ὄρη ἐπίσημα β′.
ποταμοὺς ἐπισήμους ζ′.
ἀκρωτήριον ἐπίσημον ἕν.

οἱ πάντες ἀπὸ τοῦ Σηκοάνα ποταμοῦ μέχρι τοῦ Ῥήνου ποταμοῦ λεγομένου δυσμικοῦ στόματος, αὐτοῦ τοῦ περίπλου παντὸς τῆς Βελγικῆς παραλίας σὺν Γερμανίᾳ τῇ ἄνω καὶ τῇ κάτω εἰσὶν οὐ πλείους σταδίων γων′.
οὐχ ἧττον σταδίων γρπ′.

Est autem Belgicæ omnis prouinciæ ſecundum terram ambitus ſtadiorũ 5160.(alijs)ſtadia 2300.
Habet autem Gallia Celtica cum Germanijs populos 24.
vrbes inſignes 38.
montes inſignes 2.
fluuios nobiles 7.
promontorium inſigne vnum.

Omne ſpatiũ a fluuio Sequana vſq; ad occidentale Rheni oſtium, omniſq; periplus totius Belgicæ littoralis cum Germania ſuperiore atq; inferiore, ſunt non amplius quam ſtadia 3950.
non minus ſtadijs 3180.

ΓΕΡΜΑΝΙΑΣ ΜΕΓΑΛΗΣ ΡΕΡΙΠΛΟΥΣ.

Ἡ Γερμανία ἡ μεγάλη περιορίζεται ἀπὸ μὲν ἄρκτων τῷ καλουμένῳ Γερμανικῷ ὠκεανῷ· ἀπὸ δὲ ἀνατολῶν τοῖς Σαρματικοῖς ὄρεσιν, καὶ μετὰ τὰ ὄρη τῇ κεφαλῇ τοῦ Οὐιστούλα ποταμοῦ, καὶ ἔτι αὐτῷ τῷ ποταμῷ· ἀπὸ δὲ μεσημβρίας τοῦ Δανουβίου ποταμοῦ τῷ δυσμικῷ μέρει.

Ἔστι δὲ ὁ δανούβιος ἀρχόμενος μὲν μεγέθος γ′. εἶτα β′. καὶ ἑξῆς μεγέθος α′. ἀμείβων καὶ τὸ ὄνομα, καὶ ἴστρος καλούμενος. ἀπὸ δὲ δύσεως τῷ ῥήνῳ ποταμῷ. καὶ ἡ μὲν ὅλη περιγραφὴ τῆς χώρας οὕτως ἔχει. τὰ δὲ κατὰ μέρος λέξομεν. ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ῥήνου ποταμοῦ τοῦτ᾽ ἔστιν ἀπὸ τοῦ λεγομένου δυσμικοῦ στόματος αὐτοῦ εἰς Οὐίσδρου ποταμοῦ ἐκβολὰς στάδια τπ′.

GERMANIÆ MAGNÆ AMBITVS.

GERMANIA MAGNA circumſcribitur a ſeptentrione quidẽ Oceano quem Germanicum vocant; ab ortu montibus Sarmaticis, & poſt mõtes illos fonte fluminis Viſtulæ, ac deinceps eodem porro amne. A meridie vero Danubij fluminis parte occidentali. Incipit autem Danubius magnitudine γ, tum β, ac deinceps α, mutatque nomen, & vocatur Iſter. Ab occaſu vero terminatur Germania Rheno flumine. Sic autem ſe habet diſtinctè omnis eius regionis circumſcriptio. Ab oſtio amnis Rheni hoc eſt, ab ore eius quod vocatur occidentale vſque ad ad oſtia Viſtulæ fluminis ſtadia 380

A Vi-

ἀπὸ δὲ τοῦ Οὐΐδρου ποταμοῦ εἰς Μαραρμανὸν λιμένα στάδια τν'.

ἀπὸ δὲ Μαραρμανοῦ λιμένος εἰς Ἀμασίου ποταμοῦ ἐκβολάς εἰσι στάδια χνε', στάδια υο'.

ἀπὸ δὲ τῶν τοῦ Ἀμασίου ποταμοῦ ἐκβολῶν εἰς τὰς πηγὰς τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ στάδια βτι', στάδια ατ'.

ἀπὸ δὲ Ἀμασίου ποταμοῦ ἐκβολὰς εἰς Οὐργίου ποταμοῦ ἐκβολὰς στάδια φξ'.

ἀπὸ δὲ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Οὐϊσουργίου ποταμοῦ ἐπὶ τὰς πηγὰς τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ στάδια αψπ', στάδια αχ'.

ἀπὸ δὲ Ἰσουργίου ποταμοῦ εἰς Ἀλβίου ποταμοῦ ἐκβολὰς στάδιοι χκε'.

ἀπὸ δὲ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀλβίου ποταμοῦ ἐπὶ τὰς πηγὰς τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ στάδια ετο', στάδιοι γτ'.

κατὰ τοῦτο τὸ μέρος κεῖνται νῆσοι αἱ καλούμεναι Σαξόνων, εἰσὶ δ' ἐπ' αὐτὰς ἀπὸ τῆς ἐκβολῆς τοῦ Ἄλβιος ποταμοῦ στάδια ψν'.

ἀπὸ δὲ τοῦ Ἀλβίου ποταμοῦ ἐκδέχεται ἡ καλουμένη Κιμβρικὴ χερσόνησος μεγίστη τυγχάνουσα. καὶ ἔστιν ἀπὸ τῶν τοῦ Ἀλβίου ποταμοῦ ἐκβολῶν ἐπὶ τὴν ἐξοχὴν τῆς χερσονήσου, τὴν μετὰ τὸν Ἄλβιον ποταμὸν κειμένην στάδιοι φο', στάδιοι υ'.

ἀπὸ δὲ τῆς πρώτης ἐξοχῆς τῆς χερσονήσου ἐπὶ τὴν ἐφεξῆς κειμένην ἐξοχὴν τῆς αὐτῆς χερσονήσου στάδια αχ'. στάδια αρ'.

ἀπὸ δὲ τῆς δευτέρας ἐξοχῆς τῆς χερσονήσου εἰς τὸν ἐφεξῆς καὶ ἀρκτικωτάτην ἐξοχὴν τῆς αὐτῆς χερσονήσου στάδια αυν', στάδια ον'.

A Vidro fluuio vſque ad portum Mararmanum ſtadia 380.

A portu Mararmano ad fluuij vſque Amaſij oſtia ſunt ſtadia 655, ſtadia 470.

Ab Amaſij fluminis oſtijs ad fontes vſque eiuſdem fluuij, ſtadia 2310, ſtadia 1300.

Ab Amaſij fluminis oſtijs vſque ad oſtia Viſurgis, ſtadia 560.

Ab oſtijs Viſurgis amnis vſque ad fontes ejuſdem, ſtadia 1780, ſtadia 1600.

A Viſurgi fluuio vſque ad Albis fluminis oſtia, ſtadia 625.

Ab oſtijs Albis fluuij vſque ad fontes eius ſunt ſtadia 5370, ſtadia 3300.

Ad hanc partem ſitæ ſunt inſulæ quæ vocantur Saxonum: Ad eas ab oſtiis Albis nauigatio eſt ſtadiorum 750.

Ab Albi vero flumine ſequitur ea quæ vocatur Cimbrica Chersonesvs, eſtq; maxima. Ab Albis vero fluminis oſtijs vſq; ad primam eius Cherſoneſi exſtantiam quæ poſt fluuium Albim ſita eſt, ſunt ſtadia 550, ſtadia 400.

A prima illa extenſione Cherſoneſi ad eam quæ proxime conſequitur in eadem Cherſoneſo, ſtadia 1600, ſtadia 1100.

A ſecunda verò extenſione eius Cherſoneſi ad eam quæ deinceps ſequitur, quæque omnium illius Cherſoneſi maximè eſt ſeptentrionalis ſtadia 1450, ſtadia 1150.

Ab

ἀπὸ δὲ τῆς ἀρκτικωτάτης ἐξοχῆς τῆς χερσονήσου εἰς τὴν μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῆς πρώτην ἐξοχὴν στάδια χν', στάδια φν'.

ἀπὸ δὲ τῆς μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν αὐτῆς πρώτης ἐξοχῆς εἰς ἀνατολικώτατον αὐτῆς στάδια ψκ', στάδια φκ'.

ἀπὸ δὲ τοῦ ἀνατολικωτάτου αὐτῆς χερσονήσου ἐπὶ τὴν ὑπὸ τὴν ἐξοχὴν αὐτῆς ἐφεξῆς στάδια β, στάδια αφ'.

ἀπὸ δὲ τῆς ὑπὸ τὴν ἐξοχὴν αὐτῆς ἐπὶ τὴν πρὸς τὰς ἀνατολὰς ἐπιστροφὴν αὐτῆς στάδια ψν'.

ἐνταῦθα τῆς Κιμβρικῆς χερσονήσου ὁ περίπλους πληροῦται, ἐπὶ πολὺ μὲν διηκούσης εἰς τὸν ὠκεανόν, πλαγίας δὲ παραβεβλημένης ἐπὶ τὴν ἤπειρον τὴν πρὸς τὴν ἕω· ὡς ἀποτελεῖν καὶ κόλπον μέγιστον κατὰ τὸν Σύμβον ποταμὸν ἔτι τὴν ἐνδοτέρω καὶ αὐτοῦ παρεκτεινόμενον. ἔστι δὲ ὁ πᾶς τῆς χερσονήσου περίπλους στάδια ην', στάδια ατο'.

γρ. Σουήβον.

κατοικεῖ δὲ τὸν μὲν αὐχένα τῆς χερσονήσου τὸ ἔθνος τῶν καλουμένων Σαξόνων· αὐτὴν δὲ τὴν χερσόνησον ἔθνη πλεῖστα, ὑπὲρ δὲ τὴν χερσόνησον κεῖνται νῆσοι τρεῖς Αλοκίαι καλούμεναι. εἰσὶ δ' ἐπ' αὐτὰς ἀπὸ τῆς χερσονήσου στάδια φν', στάδια φ'.

ἀπ' ἀνατολῶν δὲ τῆς χερσονήσου κεῖνται νῆσοι δ' αἱ καλούμεναι Σκανδιαί. τρεῖς μὲν μικραί, ὧν εἰς τὴν μέσην ἀπὸ τῆς χερσονήσου εἰσὶ στάδια β, στάδια αψ'.

Ab extensione maximè Septētrionali eius Chersonesi usque ad extensionē quæ primam eius reflexionem sequitur, stadia 650, stadia 550.

Ab extensione ea quæ post primam reflexionem erat vsque ad partem maximè Orientalem, stadia 720, stadia 520.

Ab parte Chersonesi maximè Orientali ad extensionem eam quæ illi deinceps subest, stadia 2000, stadia 1500.

Ab extensione ea quæ illi subest vsq; ad reflexionem eius Orientem versus, stadia sunt 750.

Hic finitur periplus Cimbricæ Chersonesi, maxima parte in Oceanum extensæ, latera verò proijciens versus continentem Orientalem. Adeo vt terminet maximū sinum juxta Sueuum amnem, & interius quoque extendatur. Est autem ambitus totius Chersonesi stadiorum 8050, stad. 1370.

Incolit autem ceruicem quasi eius Chersonesi gens, quæ vocatur SAXONVM; ipsam verò Chersonesum gentes plurimæ. Supra Chersonesum verò sitæ sunt insulæ tres quæ dicuntur ALOCIÆ, estque ad eas a Chersoneso nauigatio stadiorum 550, stad. 500.

Ad ortum verò illius Chersonesi sitæ sunt insulæ quatuor quæ vocantur SCANDIÆ; Harum tres quidem paruæ sunt, estque ad earum mediam a Chersoneso interuallum stadiorum 2000, stad. 1700

Vna

μία δὲ μεγίστη καὶ ἀνατολικωτάτη, καλεῖται δὲ ἰδίως καὶ αὐτὴ, ΣΚΑΝΔΙΑ· κειμένη κατὰ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Οὐιστοῦλα ποταμοῦ, ἀφ' ὧν εἰσιν εἰς αὐτὴν στάδιοι αχ', στάδια ασ'.

ἐστι δὲ ὁ πᾶς τῆς Σκανδίας περίπλους στάδια βφ'. στάδια β'.

ἀπὸ δὲ τῆς πρὸς ἀνατολὰς ἐπιστροφῆς τῆς χερσονήσου ἐπὶ

* γρ. * Σύμβου ποταμοῦ ἐκβολὰς στάδια ασξ'.

Συήβου. ἀπὸ * Σύηου ποταμοῦ ἐπὶ * Οὐιάδου ποταμοῦ ἐκβολὰς

* γρ. στάδια ων'.

Συίβου. ἀπὸ δὲ τοῦ Ἴλδου ποταμοῦ ἐκβολῶν εἰς Οὐιστοῦλα πόταμοῦ

* γρ. μοῦ εἰσὶ στάδιοι ψ'.

Οὐιάδου ἀπὸ δὲ τῶν ἐκβολῶν τοῦ ποταμοῦ τοῦ Οὐιστοῦλα ἐπὶ τὴν κεφαλὴν τοῦ αὐτοῦ ποταμοῦ εἰσὶ στάδιοι β, στάδια ων'.

ἐστι δὲ τῆς Γερμανίας τὸ μῆκος ἀρχόμενον μὲν ἀπὸ δύσεως καὶ Ἀσκιβουργίου πόλεως, περαιούμενον δὲ

* γρ. * Οὐιστοῦλα ποταμοῦ ἐκβολὰς· ὡς εἶναι τὸ πᾶν μῆκος

πρὸς. Ο. τῆς ἐπαρχίας στάδια ατν'.

τὸ δὲ πλάτος αὐτῆς ἄρχεται μὲν ἀπὸ τῆς ἐκτροπῆς τοῦ πρὸς μεσημβρίαν ῥέοντος ποταμοῦ, ὃς καλεῖται Ἀράβων. καταλήγει δὲ πρὸς τὰς ἄρκτους κατὰ τὴν ἐπιμηκεστέραν γραμμὴν, τουτέστι κατὰ τὴν Κιμβρικὴν χερσόνησον καὶ τὴν ἀρκτικωτάτην αὐτῆς ἐξοχήν· ὡς εἶναι τοῦ πλάτους στάδια ςσν'.

ἐστι δὲ τῆς μεγάλης Γερμανίας ὁ κατὰ γῆν ἐπιορισμὸς στάδια βτ', στάδια ασν'.

ἔχει δὲ ἐν αὐτῇ ἔθνη ξη'.

πόλεις ἐπισήμους δ'.

ὄρη ἐπίσημα ζ'.

Vna vero maxima maximeque orientalis, quæ propriè vocatur SCANDIA, quæ ad ostia Vistulæ fluuij sita est, a quibus ad ipsam sunt stadia 1600. stadia 1200.

Estque ambitus totius Scandiæ, stadiorũ 2500. stadia 2000.

A reflexione Chersonesi Orientem versus, ad Sueui fluminis ostia, stadia sunt 1260.

A Sueuo flumine ad Viadi fluminis ostia sunt stadia 850.

A Viadi fluuij ostijs ad Vistulam amnem sunt stadia 700.

Ab ostijs fluminis Vistulæ vsque ad eius fontes sunt stadia 2000, stadia 850.

Incipit autem Germaniæ longitudo ab occasu, & ab opido Asciburgio, finiturque ad Vistulæ fluuij ostia: Vt sit omnis eius prouinciæ longitudo stadiorum 1350.

Latitudo vero eius incipit ab excursione *Arabonis* amnis Austrum versus fluẽtis, definitq; Septentrionem versus ad lineam extremã, hoc est secundum Cimbricam Chersonesum, & extensionem eius maxime Septentrionalem: vt sit omnis eius latitudo stadiorum 6250.

Est autem Germaniæ magnæ ambitus terrestris stadiorum ..... stadiorum ....

Habetque gentes in se LXVIII.

Vrbes nobiles IV.

Montes eximios VII.

Q Flumi-

Ποταμοὺς ἐπισήμους	δ'.	Flumina nobilia	IV.
Κιμβρικὴν χερσόνησον.		Cherſoneſum Cimbricam.	
Λιμένα ἐπίσημον	α'.	Portum inſignem	I.
Ἑρκύνιον δρυμόν.		Saltum Hercynium.	
Γαβρῆτα ὕλην.		Siluam Gabretam.	
Οἱ πάντες ἀπὸ τοῦ Ῥήνου ποταμοῦ τουτέστιν ἀπὸ τοῦ καλουμένου δυσμικοῦ στόματος αὐτοῦ μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Οὐΐστουλα ποταμοῦ, τοῦ περίπλου τῆς παραλίας τῆς μεγάλης Γερμανίας στάδια .γ'. στάδια..λ'.		In vniuerſum a flumine Rheno hoc eſt ab oſtio eius occidentali vſque ad oſtia Viſtulæ fluminis, peripli littoralis magnæ Germaniæ, ſtadia ſunt .. ſtadia ...	

Hactenus Marcianus.

Sequitur nunc ÆTHICVS. Ac habuit ille quidem legitque citra controuerſiam autores quoſdam eximios, notat enim ab ijs ſcriptoribus qui nunc exſtant nuſquā prodita, certo argumento, multa ſuperioris æui nobis diſtinctius nota futura fuiſſe, ſi, qui ea ſcripſerunt, laborum ſuorum vigiliarumque iacturam paſſi non eſſent: ſed vbique tanta deprehenditur hominis vanitas rerumque imperitia, vt quantam gratiam ipſi debemus ob paucula quæ habet bona, tantum fœdis ipſius erroribus vitijſque offendamur. Audiamus ipſum. *Iulius Cæſar*, inquit, *biſſextilis rationis inuentor, diuinis humaniſque rebus ſingulariter inſtructus, quum conſulatus ſui faſces erigeret, ex Senatuſconſulto cenſuit omnem orbem iam Romani nominis admetiri, per prudentiſſimos viros & omni Philoſophia munere decoratos. Ergo a Iulio Cæſare & M. Antonio Coſſ. orbis terrarum metiri coepit, id eſt, a Conſulatu ſupraſcripto vſque ad Conſulatum Auguſti tertium & Craſſi, annis* XXI, *menſibus* V, *diebus nouem Zenodoxo omnis Oriens dimenſus eſt, ſicut inferius demonſtratur. A Conſulatu item Iulij Cæſaris & M. Antonij vſque in Conſulatum Auguſti decimum, annis* XXIX, *menſibus* VIII, *diebus decem a Theodoro Septentrionalis pars dimenſa eſt, vt euidenter oſtenditur. A Conſulatu ſimiliter Iulij Cæſaris vſq; in Conſulatum Saturnini & Cinnæ a Polycleto meridiana pars dimenſa eſt, annis* XXXII, *menſe* I, *diebus decem, ſicut definitione monſtratur. Ac ſic omnis orbis terra intra annos* XXXII, *a dimenſoribus peragratus eſt: & de omni eius continentia perlatum eſt ad Senatum.* Quis non ab eo qui ita orditur exſpectet diſtinctas trium iſtorum geodetarum obſeruationes? Quid autem ille? Aurum promiſit, vix præſtat carbones. Orbis ipſi totus Oceanus eſt. Totq; Oceani partes facit, quot ſunt orbis. Narrat ergo nobis, quot maria, inſulas, montes, Prouincias, oppida, habeat Oceanus Orientalis, Occidentalis, Septentrionalis. At ego ſingulorum obſeruationes ordine digeſtas, prout Senatui Romano oblatæ ſunt, exſpectabam. Imprimis verò illius Theodori, qui Septentrionalem partem luſtrauit: Huius enim notas credideram noſtro inſtituto accommodatas. Præterea in Oceano ponit ille mare Caſpium, mare Tiberiadis, & mare Aſphaltites: quo nihil poteſt dici aut cogitari ineptius. Inter inſulas Oceani

Orientalis ponit Rhodum: Montes quoque, (rem stupendam) Oceani nobis recenset, & prouincias, & oppida. Ac postquam Taprobanem atque Idumæos posuit inter gentes Oceani Orientalis, adcenset ijsdem quoque Quados & Frisones, & Caninefates, & Teutones & Cimbros, & Allobroges. Quid est miscere omnia & confundere si hoc non est? In Occidente vero Noricum adnumerat insulis. Agrippinam, Moguntiacum, Argentoratum, Betos ponit inter oppida Oceani Occidentalis. Rhenum vero in indiculo fluminum ne commemorat quidem, sed pro Rheno flumen quoddam refert Bicornium Occidentalis Oceani, additque postea prodigiosa ista. *Fluuius qui Bicornius dicitur, nascitur in campis Germaniæ, inundans eandem regionem a Petabio: currit millia* CCCCII. *Fluuius Araris nascitur a Petauione veniens, relicta cauda ortus sui; statim ei fluuius Rhodanus occurrit, & simul vnum faciunt. In mare ingrediuntur egressi Arelatum. Sed hic, quem fluuium Bicornium diximus, ante coniunctionem Rhodani, in supernis aliud nomen accepit præter Bicornium: nam in prouincia Germania fluuius Rhenus dicitur, alibi, vt diximus, Bicornius, alibi fluuius Araris appellatur. Ita ergo hic fluuius tribus nominibus nuncupatur, quum sit vnus & dimidius. Quod Araris, vt supra diximus, ducit a mari Petauionensi vsque ad mare Tyrrhenum contra insulas Baleares; eius autem medietas habet aculeum pertortuosum Lugduno, vbi nascitur. Vbi autem inruit in Oceanum occidentis, an in mare Tyrrhenum, in præsente potest videri, quia ab aqua ad aquam videtur currere. Pergit millia* DCCCLII. *Fluuius Rhodanus nascitur in medio campo Galliarum, & occurrit ei Bicornius supra dictus, cursu mersuque quo diximus.* Hæc non sani hominis sed ægri somniantis sunt: quare illa omittamus. Ad rem nostram hæc faciunt, quod gentibus Occidentalibus adcenset, *Gothos, Thuringos, Herulos, Marcomannos, Longobardos, Sueuos, Alanos, Alamanos, Amsibarios, Burgundiones, Hunnos, Franciscanos* (Francos voluit dicere) *Tungros, Bastarnas.* In Septentrionalis plagæ descriptione illud lepidum est, quod montibus Oceani adnumerat Germaniam. Atque hæc quidem Æthicus in priore Cosmographiæ suæ parte: in posteriore vnus est locus qui referri istuc possit. *Europæ,* (inquit,) *flumen Rhenum est ab occasu. Huic ab oriente Alania est, in medio Dacia, vbi est Gothia: deinde Germania, vbi plurimam partem Sueui tenent: Pannonia, Noricus & Rhætia habent ab Oriente Mursiam, a meridie Istriam, ab Africo Alpes Penninas, ab occasu Belgicam, a Circio fontem Danubij, & limitem qui Gallias & Germaniam a Danubio dirimit: a Septentrione habet Danubium & Germaniam. Gallia Belgica habet ab oriente limitem fluminis Rheni & Germaniam.* Cæterum consectantes omnia & subsidia vndique conquirentes, par est ex ANTONINI quoque ITINERARIO ea excerpere quæ ad nostrum faciunt institutum. Primum autem notari velim, nihil in eo libro exstare quo Germania vera, hoc est, Transrhenana illustrari possit: Non fuit illa Romanis percognita, vt initio huius operis diximus: Quæ igitur proferemus, ea ad limitem pertinebunt imperij Danubio & Rheno impositum. Nos ea quæ ad Danubium pertinent primum percurremus. Est enim hodie vt Germania Transrhenana sic quoq; Transdanubiana: ex quo amnes, hoc est imperij Romani limitem transgressi Germani sedes in Romano solo collocarunt, in Germania inferiore & superioris parte Frãci; in Rhætia prima, Heluetia, Rauracis, Turgauia, Allemanni. Sed vt in Rheno vbique ripa dextera Barbarica fuit, læua Romana: sic in Danubio dextera Romana fuit, sinistra Barbarica. Romanam ripam vrbes & castra ad Danubium Rhenumque ornabant: Barbarica maxima parte iacuit inculta.

ITER DE PANNONIIS IN GALLIAS per Mediterranea loca, id eſt, a Sirmio per Soppianas Treueros vſque.

Sirmiſch. A Sirmio Lauriacum, m. p. CCCC XXXXVII.
Sirmium agnoſcit Strabo, etiam Zoſimus. patria fuit Probi Imperatoris, qui etiam illic occiſus eſt. Meminit eius quoque Ammianus in Conſtantij hiſtoria, extant quoque in codice reſcripta Diocletiani & Maximiani A A. facta Sirmij.

Auguſta Vindelic. m. p. CC XVI.
Ad Fines, m. p. C XXVI.
Ad Treueros, m. p. CC XXXI.

PANN. INF. *Primum ergo a Sirmio Lauriacum.*

Iltz. Vlmos, m. p. XXVI.
Habet Vlmos tabula itineraria inter Carnuntum & Scarabantiam.

Palma. Cibalas, m. p. XXXIV.
Cibalis κιβαλὶς Ptolemæo & Zoſimo nota in Pannonia inferiore.

Murcuiza. Murſam, m. p. XXII.
Ptolemæo μȣρσία Colonia, qua Drauus in Danubium ſe exonerat: Frequens eius mentio in vita Licinij Gallieni.

Baranzavvar. Antianas, m. p. XXIV.
In Notitia Imperij pro Tribunus cohortis Arrianis lege Antianis.

Soppan. Soppianas, m. p. XXX.
Ammianus lib. XXVIII. locat in Valeria: ſed non ſemel errat ille in topotheſia.

Muſaburg. Limuſam, m. p. XXII.
Ad tertium lapidem abeſt ab Altemburgo.

Zept. Silicenas, m. p. XVI.

Valcum, m. p. XXVIII. *Veltz.*
Mogetianum, m. p. XXX. *Zika.*
Sabaria, m. p. XXXVI. PANN. SVPER.
Cluſio eſt *Stain am Angern*. Meminit eius Ammianus Marcellinus lib. XXX. A Ptolemæo in Pannonia ſuperiore locantur σαουάρια & σκαραβαντία. Plinius hæc Norico adiudicat. In Norico, inquit, Colonia D. Claudij Sabaria, & oppidum Scarabantia Iulia habitantur. Duas iſtas manſiones habet quoque Tabula itineraria, via quæ Arrabonem ducit Carnunto.

Scarabantia, m. p. XXXIV. *Scapring.*
Murenum, m. p. XII. *Martz.*
Vindobona, m. p. XXII. *VVien.*
Straboni Vendum: Ptolemæo ἰουλιόβωνα. Aurelius Victor in vita M. Antonini vocat Vendobonam, ipſumque ibi obijſſe narrat. Triumphi, inquit, acti ex nationibus quæ regi Marcomaro ab vſque vrbe Pannoniæ, cui Carnunto nomen eſt, ad media Gallorum protendebantur. Ita anno imperij octauo decimoque, æui validior, Vendobonæ interijt, maximo gemitu mortalium omnium: Adſtipulatur quoque Nicephorus Calliſtus libro III. In Notitia Imperij malè legitur ſub diſpoſitione Ducis Pannoniæ primæ & Norici Ripenſis, Præfectus Leg. X. Vindomanæ. Et, Præfectus claſſis Iſtricæ Carnunto, ſiue Vindomanæ a Carnunto tranſlatæ.

Comagenas, m. p. XXIV. *Holupur*
In Notitia Imperij ſub Duce Pannoniæ primæ lego, Equites promoti Comagenis.

Cetium, m. p. XXIV. NORIC.
Neceſſe eſt ad montem fuerit cognominem, qui Ptolemæo quoque laudatur in deſcriptione Norici; κέτιος ὄρος. *Seiſſel maior.*

Arlape,

Erla. Arlape, m. p. xx.
Notitia Prouinciarum sub Duce Pannoniæ ponit Equites Dalmatiæ Ariapenses: Præfectum quoque classis Arlapensis.

Nideren Vaulsee. Lacum Felicis, m. p. xxvi.
Equites sagittarij Lacus felicis in Notitia Prouinciarum agnoscuntur.

Lorch. Lauriacum, m. p. xx.
Austriæ nunc est oppidum. Notitia Imperij præfectum classis Lauriacensis agnoscit: & Præfectum Leg. II. Lauriaco.

Sequitur iter Augustam versus.

Lambach. Ouilabim m. p. xxvi.
Dicitur quoque Colonia Aurelia Antoniniana Ouilabis: sita ad Drauum fluuium in confinibus Austriæ & Bauariæ.

Iouiacum, m. p. xxxii.
In Notitia Imperij sub Duce Pannoniæ primæ ponitur Præfectus militum Liburnariorum Iouiaco.

Saltz-[illegible] Iouauim. m. p. xxviiii.
Lege Iuuauiam, vnde castrum Iuuense. Auentinus adserit esse Ptolemæi πoίδ[illegible]ικoν. In Notitia Imperij sub Duce Pannoniæ primæ & Norici, legitur, Præfectus Leg. I. Noricorum militum Liburnariorum cohort. V. partis superioris ad Iuuense. Tabula Peutingeriani habet Iuauo haud procul a Fluuio Iuauo. Otto Frisingẽsis grauis scriptor. *Iuuauia quæ nunc Salzburga dicta, Baioariæ metropolitana sedes esse noscitur.*

Dietmanung. Bidaium, m. p. xxxii.
Hoc etiam expressit Tabula Peutingeriana.

VINDELIC. Wasserburg. Pontem Oeni. m. p. xx[illegible].
Meminit eius quoque Tabula miliaria, & Notitia Imperij sub dispositione Ducis Prouinciæ Rhætiæ primæ & secundæ, recensens Equites Stablesianos iuniores Ponte Aeni, nunc Fatianis.

Isiniscam, m. p. xx. Ismaning
Ad Isaram fluuium, inter Monachium & Frisingam.

Ambre, m. p. xxxii. Emering.
Simlerus putat esse Prug iuxtà Furstenfeld: quum Embring pagus vicinus & situm & nomen seruet.

Augustam Vindelic. m. p. xxvii. Augsburg.

Sequitur ad Fines eunti,

Rostrum Nemauiæ, m. p. xxv. Memmingen.
Alibi legitur Vemania: In Notitia Imperij Vimaniabis.

Campodunum, m. p. xxxv. Kempten.
Hodie vocant Campidonam. Strabo Vindelicorum oppida ait esse Βριγάντιον & Καμπόδουνον. Meminit quoque eius Notitia Imperij.

Nemauiam, m. p. xv.
Istud hoc loco etiam agnoscit Tabula Itineraria: Necesse est vel hic corruptum esse locum, vel mansione præcedente vbi legitur Rostrum Nemauiæ. RHAET Wangen.

Brigantia, m. p. xxiv. Bregentz.
Notum est Straboni, Ptolemæo, Ammiano Brigantium, vnde & Lacus Brigantinus.

Arborem Felicem, m. p. xx. Arbon.

Ad Fines, m. p. xx. Pfin.

Vlterius Treuiros tendenti eundum, GALLIA MAX. SEQ.

Vindouissam LEG. m. p. xxx. Windisch.
Meminit eius Tacitus lib. iv. histor. Sedes fuit legionis Romanæ. Notitia Prouinciarum vocat Vindonense castrum. Lazius adserit ruinas eius exstare in cœnobio

bio Heluetiorum Kuninxfelden, haud procul a Sempach. Episcopi Vindonissenses leguntur Gammatius in Lugdunensi, & Bubulcus in Epaonensi Concilio.

Muln-hausen. Artalbinnum, m. p. XXIII.

Tabula miliaria habet post Augustam Rauracorum Arialbinnum.

Brisach. Montem Brisiacum, m. p. XXX.

Hinc dicta regio Bris-gaw, quæ nunc Brisgoia.

Stras-burg. Argentoratum, m. p. XXXVIII.

Zabern. Tabernas, m. p. XIV,

Sunt & aliæ Tabernæ ad Rhenum: sed hoc iter ad mediterranea deflectit Treuiros, vt ex itineraria tabula manifeste apparet.

BELG. PR. *Duose.* Decem pagos, m. p. XX.

In Lotharingia est hodie.

Metz. Diuodurum, m. p. XX.

Ptolemæo διούδουρον. Tacitus lib. I. histor. Mediomatricum oppidum esse scribit. Tabula itineraria diserte Diuodurum Mediomatricorum.

* * m. p. XII.

Trier. Treueros, m. p. XVI.

ITER PER RIPAM PANNONIÆ a Tauruno in Gallias ad Legionem XXX vsque.

A Tauruno Lauriacum	m. p. DCLXXVII.
Inde Augustam Vindelic.	m. p. CCCXXII.
Argentoratum,	m. p. CCCXXII.
Ad Legion. XXV.	m. p. . . . .

Grieckf-vveyszenburg. Taurunum oppidum est inferioris Pannoniæ, Ptolemæo ταύρουνον, est enim ad Saui & Danubij confluentes: Arrianus ταυροῦνον exserte vocat. Hodie dicitur Belgradum, vel Albagræca, Griechsweissenburg. Plinius. Alter amnis Bacuncius in Saum Sirmio oppido influit, vbi ciuitas Sirmensium & Amantinorum, Inde XLV m. p. Taurunum, vbi Danubio miscetur Saus. *PANNON.*

Turca eam possidet iam inde ab anno MDXX.

Primum a Tauruno Laurinum.

Ad Laurinum, m. p. XXV.

Ritti, m. p. XXVIII. *Salan-kaemen.*

Ptolemæo ῥίτιον. Liber notitiæ habet Ricti. Tabula Peutingeriana vitiosè Bittio.

In medio, Acuminci, m. p. C XIII. *Cametz.*

Numeri male habent. Acumincum octo mill. pass. distat a Rittio. Tabula itineraria recte Acuminum VIII. Ptolemæus vocat ἀκούμινκον & addit λεγεὼν, quod illic legionis castra fuerint. Ammian. lib. XIX. Proinde vallo prope Acumincum locato celsoque aggere in speciem tribunalis erecto, naues vehentes quosdam legionarios expeditos, alueum fluminis proximum ripis obseruare sunt iussæ. Non est idem cum Acinco quod Ptolemæus vocat ἀκούινκον. Meminit vtriusq; Notitia.

Cusi, m. p. XXXIII, *Cudelasz.*

In Notitia Prouinciarum sub Duce Pannoniæ secundæ sunt Equites Dalmatæ Cusi.

Bononiam, m. p. XVI. *Bonmonster.*

Ptolemæus etiam hanc agnoscit in Pannonia superiore.

Cucci, m. p. XVI. *Corosska.*

Inde Equites sagittarij Cucci, & cuneus Equitum promotorum Cuccis, in Notitia. Tabula itineraria habet Cuccium.

Cornacum, *Zata.*

Ptolemæo κόρνακον. In notitia Equites Dalmatæ Cornaco.

Teutoburgium, m. p. XVI. *Erden-bud.*

Ptolemæus, τευτοβούργιον. Sunt qui existimant esse oppidulum Quinqueclesiense, *Funfkirchen.* Notitia imperij habet sub Duce Pannoniæ secundæ Ripariensis Equites promotos Teutiburgio, & Cuneum equitum Dalma-

Dalmatarum Teutiburgio, &,Præfectum legionis II. Herculeæ Teutiburgio. Tabula itineraria vocat Tittoburgum deprauatè.

Vide supra Mursam, m. p. XVI,

Meczek. Ad nouas, & Aureum montem, m. p. XXIV.

Notitia, Equites Dalmatæ Nouis, &, Præfectus leg. VI Herculeæ cohortis V partis superioris Aureo monte. Montem Aureum Probus Imperator vineis conseuit, teste Sex. Aurelio in eius vita.

Vide supra Antianas, m. p. XXIV.

VALER. Altinum in medio Lugione, m. p. XXV.

Bosock. Hic obijsse L. Verum Imp. ait Capitolinus. Victor eum morbo consumptum scribit apud Vendobonam. Meminit Altini Notitia Imperij. Cuneus Equitum Fortensium Altino. Lazius putat vocari Tolna. Lugionis meminit quoque Tabula itineraria. Ptolemeo est λȣγίωνον. Simlerus putat hodie Batha vocari.

Anyanara Tholna. Ad statuas, in medio Alisca, ad latus ripa alta. m. p. XXVIII.

In Notitia Imperij offendo, Equites Dalmatæ ad statuas: &, Auxilia Vrsarentia pone Nauata, nunc ad statuas: Rursum, Præfectus Leg. II, adiutricis cohortis partis superioris Aliscæ: &, Equites Dalmatæ Ripa alta. Et, Cuneus equitum Stablesianorum Ripa alta nunc Corraduza.

Pax. Lussunium, m. p. XVIII.

Λȣσσόνιον Ptolemæo. Sub Duce Valeriæ Ripensis ponitur Cuneus Equitum ConstantianorumLussonio, nunc Intercisa.

Almaz. Annamatiam, in medio Intercisa.

Tabula Itineraria habet quoque Anniam[illegible]tiam. Intercisa nomen habet a flumine oppidum intersecante, ita Ausonius Arelatam dixit intercisam Rhodano.

Præcipitis Rhodani sic intersica fluentis

Vt mediam faciat nauali ponte plateam.

Vetus Salina, in medio Matrica, m. p. XVII. *Adom.*

Ptolemæus Salinũ habet, σαλινόν. Posteriores non veteres Salinas sed militariter dixerunt Vetussalinas. Notitia Imperij. Equites Dalmatæ Vetussalinæ. Tabula itineraria corrupte habet Vetusano. Matrica Simlero est *Theten.*

Camponam, in medio Acincum. LEG. I. ADIVT. m. p. XXIV. *Cepel.*

Notitia sub Duce Valeriæ Ripensis ponit Equites Dalmatas Campanæ. Acincum Ptolemæo est ἀκȣ́ινκον. Hodie Budam vocant, & *Offen*. Ammianus lib. XXVI. Valentinianus Acincum prope castra commouit, nauigijsque ad repentinum casum coniunctis, & contabulato celeri studio ponte per partem aliam transijt in Quados. Spartianus, in vita Hadriani hic locat Legionem secundam adiutricem.

Ad lacum Felicis, in medio Crumero, m. p. XXVI. *Vide supra*

De lacu Felicis iam ante diximus. Sed Simlerus recte alium hunc a priore esse putat: ipse vocari ab Hugaris ait Visegrod, a Germanis Mindenburg. Crumerum ille interpretatur *Comorn* insulam. In Notitia imperij sub Duce Valeriæ Ripensis sunt Equites promoti Crumero. Sed & infra Crumeri fiet mentio, in Itinere ab Acinco Cumero quo castra constituta sunt, Vide etiam l. vlt. C. de castrensi pecul. & l. vlt. C. de appar. præf. prætor.

Azaon, in medio Bregetion. LEG. I. ADIVT. m. p. XVIII. *Bontuda.*

Primam vocem Simlerus superiori iteneri adjicit, legitque in medio Crumeros Asaon. Bregætij quoque meminit Ptolemæus, qui βρεγαίτιον in Pannonia superiore ponit; & in eo legionem primam auxiliarem. Hic Valentinianus Imp. Quadorum legationi respondens ex suffusione sanguinis obijt. Lazius *Bontudam* vocari hodie

hodie ait. Pircheimerus *Bregnitz*. Tabula itineraria vocat Brigantium, sed error est. Brigetio est in Pannonia prima, Brigantium ad lacum Podamicum.

Ad muros, & ad statuas, in medio Arabon, m. p. xxx.

Ad muros Simlero est *Summereyn*. Ad statuas, Lazio est *Colocza*. Arabonis fluuij meminere Ptolemæus, & Marcianus Heracleotes. Tabula itineraria Arrabonem ponit trigesimo miliari a Brigantio. Notitia Prouinciarum Equites promotos locat Arrabone. Nomen hic est oppidi quod hodie vocatur *Rab*.

Bresburg. Quadratum, in medio Flexum, m. p. xxvi.

Φλήξου meminit quoque Ptolemæus. Notitia habet Equites Mauros Quadrato, Cuneum equitum Dalmatarum Flexo. Et equites promotos Flexo. Spiegelio Flexum est Vienna Austriæ.

Gerulatam, in medio Carnuntum, Leg. xiiii. gemina. m. p. xxx.

Gerulata est *Homburg*. Meminit eius quoque Notitia Imperij. Carnuntum est *Sant Peternel*, vel *Passaw*, nobile & vetus oppidum: Meminere eius Paterculus, Liuius, Plinius, Victor, Ammianus. Sed hic illud ponit in Illyride, lib. xxx. Exinde, inquit, Carnuntum Illyriorum oppidum introijt, desertum quidem tunc & squalens, sed ductori exercitus perquam opportunũ. Notitia Imperij habet sub Duce Pannoniæ primæ Præfectum Legionis xiv Geminæ militum Liburnariorum cohortis partis superioris Carnunto. Rescripsere hinc ad Præfectum Sardiniæ, Valentinianus, Valens, & Gratianus, vide Codicis lib. ix. Tit. i. lege 19. Diocletianus quoq; post depositum imperium hic mansit. Ptolemæo est Καρνοῦς, qui ei Flexum protinus subijcit, cum Legione xiv. quam ille Germanicam vocat, quum sit Gemina: vide Dionem lib. lv.

Æquinoctium & Alanouam, in medio Vindebona. leg. x. Gemina. m. p. xxx.

Æquinoctium & Alanouam agnoscit quoque Notitia Imperij: illud est Vischmund Simlero: hoc Ebersdorf. Sed a Carnunto ad Æquinoctium tabula itineraria Peutingeri non notat nisi xiv m. p. De Vindebona iam ante diximus.

Comagenas, m. p. xx. *Holnpurg*

Cetium, m. p. xxx. *Sovvig.*

Arlape, m. p. xx.

Lacum Felicis, m. p. xxv.

Lauriacum, leg. iii, m. p. xx. *Hæc ante habuimus Vide pag. 125.*

Sequitur hinc iter Augustam Vindelicum.

Ouilabim, m. p. xvi.

Iouiacum, m. p. xxvii.

Stanacum, m. p. xviii. *Vacenkirchen.*

Boiodurum, m. p. xx. *Boyter.*

Ptolemæo est Βοιόδουρον in Vindelicia. Tabula Peutingeriana habet Castellum Bolodurum corrupte; Sunt qui putant esse Bassow.

Quintianas, m. p. xxiv. *Kintzen*

In Numo Imperatoris Neruæ legitur Quintanorum Colonia Augusta: meminit quoque eius Notitia Imperij. Vicus hodie est ignobilis.

Augustas, m. p. xx. *Azelbürg*

Equites Stablesianos seniores Augustanis locat Notitia; Est & numus Goltzij cum inscriptione col. avg. tib. Auentinus adserit esse Regenspurg.

Reginum, m. p. xxiv. *Recking.*

Castra quoque Regia habet liber notitiæ. Itinerarium, Regino, sunt qui putent esse Regensperg. Diaconus lib. 2. Longobard. cap. 7. scribit ad Regis montem Bisontes nutriri.

Abusi-

Aben-sperg. Abusinam, m. p. xx.

Vitiosè legitur in Tabula Itineraria Arusena. Notitia habet Tribunum cohortis III. Abusina sub Duce Rhætiarum. Bauariæ oppidulum nunc est.

Pfal. Vallatum, m. p. XVIII.

Simlero est Veilenbach.

Hochen-vvart. Summontorium, m. p. XVI.

Liber Notitiæ habet Submontorium, locatque ad ripam primam in Rhætia, vbi præfectus Legionis III Italicæ.

Augspurg Augustam Vindelicûm, m. p. xx.

Inde porrò Argentoratum sic,

Gunt-spurg. Guntiam, m. p. XXII.

Est ad confluentes Guntzij fl. & Danubij. In Panegyrico Maximiniano dicta, sic legitur, A ponte Rheni vsque ad Danubij transitum Guntiensem deuastata atque exhausta est penitus Allemannia.

Kelmuntz Cælium montem, m. p. XVI.

Huius stationis mentio fit in libro Notitiæ, qui sub Duce Rhætiarum ponit Tribunum cohortis III. Herculeæ Pannoniorum Cælio.

...æc supra ...abuimus Campodunum, m. p. XIV.

Nemauiam, m. p. XV.

Brigantiam, m. p. XIV.

Arborem felicem, m. p. xx.

Fines, m. p. xx.

...inter-...r. Vitodurum, LEG. m. p. XXII.

Qui putant esse Constantiam, inter quos sunt Cœnalis, & Rob. Gaguinus, multum errant: Non Finibus Vindouissam tendenti non magis per Constantiam iter est, quam Roma Florentiam per Neapolim: esset enim regrediendum.

...e his ...ue. Vindonissam, LEG. m. p. XXIV.

* * * *

Augst. Rauracos, m. p. XXVII.

Artalbinnum, m. p. XXVII.

* * * *

Ensisheim Vruncim, LEG. X. m. p. XXII.

Montem Brisiacum, LEG. XV. m. p. XXII.

Schlestat. Elcebum, LEG. XIX. m. p. XXVIII.

Ptolemæi hæc est ἔλκηβος, qui eam ponit in Triboccis.

Strasburg Argentoratum, LEG. VIII. m. p. XXVIII.

Ptolemæo hic ponitur λεγίων ἡ σεβάςη. Dio quoque legionem Augustã locat in Germania superiore; quod de Argentorato capiendum est.

Hinc deinceps ad Vetera castra sic,

Brumad Brocomagum, m. p. xx.

Ptolemæo est βρευκόμαγος, duobus milliaribus infra Argentoratum. Ammianus huius meminit lib. XVI. Audiens, inquit, Argentoratum Brocomagum, Tabernas, Salisonem, Nemetas, Vangiones, & Moguntiacum ciuitates barbaros possidentes territoria eorum habitare, (nam ipsa oppida vt circumdata retibus lustra declinant,) primam omnium Brocomagum occupauit.

Kochers-sperg. Concordiam, m. p. XVIII.

Ammianus loco quem dixi. Dum hæc aguntur, Rex Chonodomarius reperta copia discedendi, lapsus per funerum strues cum satellitibus paucis, celeritate rapida properabat ad castra, quæ prope Triboccos & Concordiam munimenta Romana fixit intrepidus.

Speijer. Nouiomagum, m. p. xx.

Meminit huius Ausonius in Mosella,

Et tandem primis Belgarum conspicor oris
Nouimagum, Diuicasta inclyta Constantini.

Bingen. Bingium, m. p. XXV.

Infra Moguntiacum eſt. Tacitus Hiſtor. lib. II. Tutor Treuiris comitantibus vitato Moguntiaco, Bingium conceſſit, fidens loco, quia pontem Nauæ fluminis abruperat. Ammianus lib. XVIII. Ciuitates occupatæ ſunt ſeptem, Caſtra Herculis, Quadriburgium, Triceſimæ, Noueſium, Bonna, Antunnacum, & Bingium.

Andernach. Antunnacum, m. p. XVII.

Antonacenſe caſtellum vocatur a Fortunato lib. X. In Notitia Imperij ſub Duce Moguntiacenſe præfectus ponitur militum Acicenſium Antunnaco.

Boppardem. Baudobricam, m. p. XVIII.

Sub Duce Moguntiacenſe Præfectus militum Balliſtariorum Bodobricæ ponitur in notitia Imperij.

Bon. Bonnam, m. p. XXII.

Tacitus Bonnam non ſemel nominat & caſtra Bonnenſia. Ptolemæo eſt *Βόννα*. Goltzius in numo Auguſti habet COL. IVLIA BONNA.

Coln. Colonia Agrippina, LEG.

Dournmagen. Durnomagum, LEG. VII. ALA.

Burijch. Buruncum, LEG. V. ALA.

E regione Duſſeldorpij.

Nuyi. Noueſium, LEG. V. ALA.

Notiſſima ex Tacito.

Gelb. Geldubam, LEG. VIII.

Vide pag. 90. Hic optimum ſiſer creſcere, Tiberij quoque menſis peritum, refert Plinius.

Gellern. Calonem, LEG. VIII. ALA.

Santen. Vetera caſtra, LEG. XXX. VLPIA.

Ptolemæus *ὀύετερα ἐν ῇ λεγιὼν ὀλπία*, Vetera in qua Legio XXX. Vlpia.

Atque hactenus quidem perductæ ſunt ſtationes a Tauruno ad legionem vſque XXX. Quæ ſequuntur duo loca adiectitia ſunt & ſupernumeraria.

Burginacium LEG. VI. ALA. *Kranenburg.*

Harenacium LEG. X. ALA.

Fuere his locis alarum caſtra: Sunt autem alæ equeſtres copiæ. Qui Arenatium putant olim ita ſitum vt nunc Arnhem, nimium quantum errant: oppida enim iſta omnia fuerunt in ripa Gallica, quum Arnhemium ſit in ripa Germanica. Idem iudicandum de Grinnibus & Vada. An igitur tranſlati ſunt vici ex inſula in continentem? An Rhenus ipſe curſum mutauerit tranſlato in occaſum alueo? alterutrum factum neceſſe eſt. Oppidorum iſtorum non ſemel meminit Tacitus in libris præſertim Hiſtoriarum. Vnus nobis iſte ſufficiat. Tantum belli ſuperfuit, inquit, vt præſidia cohortium alarum, legionum, modicis vicis quadripertita Ciuilis inuaſerit, decimam legionem, Arenatij, ſecundam Batauoduri, & Grinnes, Vadamque, cohortium alarumque caſtra.

ITER A LAVIACO.

Veldidenam,	m. p. CC. LXVI. ſic.	*Septem loca [illegible]ra iam ante habuimus.*
Ouilabim,	m. p. XXVI.	
Iouiacum,	m. p. XXXII.	
Iouauim,	m. p. XXVIII.	
Bidaium,	m. p. XXXIII.	
Pontem Æni,	m. p. XVIII.	
Iſiniſcam,	m. p. XX.	
Ambre,	m. p. XXXII.	
Ad pontes Terſeninos	m. p. XL.	

Simle[illegible]s legit Teſfenios, & putat eſſe *Schoſterem.*

P[illegible]thanu[illegible], m. p. XX. *Partenkirch.*

Ad flu[illegible]um Loyſam, in Vendelinis.

[illegible]ldidenam, m. p. XXIII. *VVilten*

Vbi nunc monaſterium prope Ænipontem.

ITER

ITER A LAVRIACO

Per medium Auguſtam Vindelicûm
vſque Brigantiam, m. p. ccc. xi. ſic

Omnia hæc iam ante explicata ſunt.

Ouilabim, m. p. xxvi.
Iouiacum, m. p. xx.
Iouauim, m, p. xxviii.
Bidaium, m. p. xxxiii.
Pontem Aeni, m. p. xviii.
VIND. Iſiniſcam, m. p. xx.
Ambre, m. p. xxxii.
Auguſtam Vindelicûm, m. p. xxxvii.
Roſtrum Menauiæ, m. p- xxv.
Campodunum, m. p. xxvii.
Nemauiam, m. p. xv.
Brigantiam, m. p. xxiv.

ITER A PONTE AENI

ad caſtra, m. p. cl. ſic,
Turum, m. p. xliiii.
An Ptolemæi Teurnia τευρνία?
Iouiſuram, m. p. lxiv.
Ad caſtra, m. m. xlii,

... NORICO ...unt.

ITER A PONTE AENI

Veldidenam, m. p. xc. ſic,
Albiancum, m. p. xx[illegible]iii.
Maſtiacum, m. p. xx[illegible]i.
Veldidenam, m. p. x[illegible]vi.

ITER AD AEMONA.

Per Siſciam,
Sirmium vſque m. p. ccc. xl. ſic, *Leibach.*
Aemonam Ptolemæus non ignorauit: itaque inter Pannoniam ſuperiorem & Italiam ſub Norico ponitur ipſi Pannoniæ ciuitas Emona ἤμωνα. In concilio Aquileenſi Maximus legitur Aemonenſis Epiſcopus. Plinius quoque habet Coloniam Aemoniam.
Prætorium Latouicorum, m. p. xxxiiii. *Bredanich.*
Latouici Plinio Pannoniæ gens, Ptolemæus in Pannonia ſuperiore ſub Norico ponit λατοβίκους: qui etiam Πραιτώριον nominat.
Nouiodunum, m. p. xxvi. *Neumarct*
Ptolemæo νουιοδοῦνον.
Quadratum, m. p. xxviii. *Radmanſdorff.*
Eſt ad Sauum flu.
Siſciam, m. p. xxviii. *Siſſeg.*
Sciſciæ meminit quoque Dio lib. xlix. Sita eſt ad Sauum fluuium expugnata a Tiberio. Strabo lib. vii. ἐγγὺς δὲ τῆς σεγεςικῆς ἐςὶ καὶ ἡ εἰς Ἰταλίαν καὶ Σίρμιον ἐν ὁδῷ κείμενα τῇ εἰς Ἰταλίαν. Ptolemæus per tertiam vocalem ſcribit σισκία, ponitque in Pannonia ſuperiore. Habet quoque eam tabula itineraria. Huius vrbis multa adhuc & præclara monumenta exſtare ſcribit Bôſinius: ex aduerſo eius in flumine eſt inſula Segeſtica.
Varianas, m. p. xxiii. *Varaſdinum.*
Menneianas, m. p. xxvi. *Manſprug.*
Videtur eſſe Ptolemæi Magniana μαγνίανα.
Inicerum, m. p. xxviii. *Cernice.*
Lazius putat eſſe Cernicum ſupra Veticam regalem. Sed manſio Auguſti in Prætorio eſt.
Picentinum, m. p. xxv. *Pekarie.*
Leuconum, m. p. xxvi.
Cirtiſam, m. p. xii.
Ptolemæo κέρτισσα, in Pannonia inferiore.

Cibalas, m. p. XXII.

Ptolemæo κιβαλὶς: meminit quoque eius Zosimus.

Ilitz. Vlmos, m. p. XXII.

Sirmisch. Sirmium, m. p. XXVI.

Vtrumque iam ante habuimus pag. 124. a.

ITER A VINDOBONA

Poetouionem. M. P. CLXXXIV. sic.

Furstenfeld. Aquas, m. p. XXVIII.

Scarabantiam, m. p. XXXI.

Sabariam, m. p. XXXIV.

Iam ante hæc habuimus, pag. 124. b.

Arrabonam, m. p. XX.

De hoc dictum, pag. 138. a.

Alicanum, in medio Curtam, m. p. XL.

Lazius dubitat sitne hoc Ptolemæi Olimacũ ἐλειμακὸν. Curtæ quoque meminit Ptolemæus, qui eam vocat κὀῤῥαν.

* * * *

Pettavv. Poetouionem, m. p. XXXI.

Ad Drauum sita est. Ptolemæus vocat πεταυΐον, locatque in Pannonia superiore: eidem libro octauo vocatur Bætubium βαιτοΐβιον. Ammiano est Petobio. Tabulæ itenerariæ Petauio.

ITER A POETOVIONE

Carnuntum M. P. CLXIV. sic

Hilicanum. m. p. XXX.

Alij legunt Hæclitanum, sed est id quod ante vocatum fuit Alicanum.

* * * *

Salle, m. p. XXX.

Ptolemæo nota est in Pannonia superiore σάλα.

Sabariam, m. p. XXXI.

Scarabantiam, m. p. XXXIV.

Carnuntum, m. p. XXXVIII.

Priora duo ante habuimus: Carnuntum vero pag. 128. Sed de locis ad Danubium ista sufficiant: Progrediamur nunc ad Rhenum, & quæ illic oppida aut stationes nominet itinerarium Antonini ordine expendamus, nec nos vel difficultas rei vel obscuritas a laudabili opere absterreat.

ITER A MEDIOLANO PER ALPES GRAIAS

ITALIA

Argentoratum, M. P. DLXXVI. sic

Ticinum, m. p. XXII. *Pauia.*

Laumellum, m. p. XXII. *Lamello.*

Vercellas, m. p. XXVI. *Vercello.*

Eporædium, m. p. XXXIII. *Iurea.*

Vitricium, m. p. XXI.

Augustam Prætoriam, m. p. XXV. *Augst.*

Arebrigium, m. p. XXI. *Tuile.*

Bergintrum, m. p. XXIV. *ALP. GR.*

In vertice Alpium Graiarum hodie est cœnobium. *Sentron.*

Darantasiam, m. p. XVIII. *Munster.*

Casuariam, m. p. XXIV.

Creditur ea esse quæ Ciceroni Ciuaro dicitur in finibus Allobrogum lib. x. epist. 14. ad Plancum. *Salame est Fousigny.*

Bautas, m. p. XVIII. *Bona.*

Cenabum, m. p. XXV. *Geneue.*

Errant qui putant idem esse Bautas & Cenabum.

Eque[illegible]tim, m. p. XVII. *Nyon.*

Pli[illegible]o & P[illegible]lemæo nota est Colonia Equestris.

Ad L[illegible]cum, La[illegible]sonium, XVII. *Losanne.*

Vrba[illegible], m. p. XVIII. *Orbe.*

Ario[illegible]cam, m. p. XXIV.

Visontionem, m. p. XVI. *Besancon.*

Velatu-

Velatudurum, m. p. XXII.
Mandure Epamantadurum, m. p. XC.
Gramatum, m. p. IX.
Large. Largam, m. p. XXV.
Ensisheim Vruncim, m. p. XVIII.
Brisach Montem Brisiacum, m. p. XXIV.
Schlestadt Elcebum, m. p. XXV.
Strasburg Argentoratum, m. p. XXX.

EX ITINERE A MEDIOLANO per Alpes Penninas

Moguntiacum. m. p. CCCCXIX. sic,
Augst. Augustam Prætoriam, m. p. XXV.
S. Bernard. Summum Penninum, m. p. XXV.
Martinach. Octodurum, m. p. XXV.

Octodurum describit C. Cæsar commentario tertio. *Galba*, inquit, *secundis aliquot prœlijs factis, castellisque compluribus eorum expugnatis, missis ad eum vndique legatis obsidibusque datis, & pace facta, constituit cohortes duas in Nantuatibus collocare, & ipse cum reliquis eius legionis cohortibus in vico Veragrorum qui appellatur Octodurus hyemare, qui vicus positus in valle non magna adiecta planitie, altissimis montibus vndique continetur. Quum hic duas in parteis flumine diuideretur, alteram partem eius viti Gallis ad hyemandum concessit, alteram vacuam ab ijs relictam cohortibus attribuit.* Sed & nos eius meminimus supra in gestis Diocletiani. *Pag. 49.*

S Mauritz. Tarnadas, m. p. XII.

Agaunum vocant historiæ Ecclesiasticæ. Atque hic a Sigismundo Burgundionum regis fra[illegible]e exst[illegible]ctum est cœnobium D. Mauricio sacrum.

Noville. Penne locos, m. p. XIII.
Vineij. Vbiscum, m. p. IX.
Bro. Bromagum, m. p. IX.

Minnodunum, m. p. VI. *Milden.*
Auenticum Heluetiorum, m. p. XIII. *VVflispurg.*

Hoc Heluetiorum caput fuisse autor est Tacitus: loquens enim de Heluetijs a Cæcina profligatis, *Multa*, inquit, *hominum millia cæsa, multa sub corona venundata. Quumque direptis omnibus Aventicum gentis caput iusto agmine peteretur, missi qui dederent ciuitatem.* Ammianus libro XV. ait eam suo æuo magna parte dirutam fuisse. *Alpes Graiæ & Pœninæ, exceptis obscurioribus, habent & Auenticum, desertam quidem ciuitatem, sed non ignobilem quondam, vt ædificia semiruta nunc quoque demonstrant.* Exstat verò etiam hodie VVizerij in Heluetia inscriptio istiusmodi, AVENTICENSES INCOLÆ T. TERTIO SEVERO OB EIVS ERGA SE MERITA D. P. Et alia. DONATVS EXACTOR TRIBVTORVM IN HELVETIIS. Allemanni postea pagum vastarunt. Nunc subest Friburgensibus.

Petinescam, m. p. XIV. *Biel.*
Solodurum, m. p. X. *Soloturn.*
Augustam Rauracum, m. p. XXII. *Augst.*

Rauricorum, vel vt Cæsar scribit Rauracorum, nobilis est in antiquis monumentis memoria. Augusta eius tractus primaria vrbs fuit, olim Colonia Romanorum deducta a L. Munatio Planco. Eius nunc vix exstat quicquam præter nomen & ruinas. Visuntur adhuc in colle non procul a molendino geminæ structuræ cauæ ex silice quadrato compositæ hemicycli figura, quarum vsus qui fuerit, aut esse potuerit, ignoratur. Subterranearum cryptarum reliquiæ passim apparent Liechstallū vsque; effodiuntur ibi quotidie e ruderibus numismata aerea, argentea, aurea; gemmæ quoque signatoriæ quæ per vniuersam Germaniam expetuntur. Hodie in tugurijs argillaceis & stramentitijs vix pauci coloni degunt. Hæc rerum est humanarum vicissitudo.

Cambs. Cambetem, m. p. XII.
Mulnhausen. Stabula, m. p. VI.
Horburg. Argentuariam. m. p. XVIII.

Pagus est vicinus Colmariæ ad Ellum amnem, nobilis victoria Gratiani, ob cæsa ibi Germanorum XXX millia nullo pene suorum sanguine. Sed destructa est postea ab Attila. Ad nomen quod attinet, Germani ex Argentuaria fecere Arburg, quod posteà mutatum est in Horburg. Errant igitur qui Colmariam putant esse Argentuariam: multo enim post exstructa hæc est, ac non nisi ex ruderibus Argentuariæ. Non possum quin hoc loco ex amicissimi Colleri epistola ante hos annos XXIV flagrante Argentinensi bello ad me missa pauca inseram, sic ergo ille. Colmariæ sum adhuc.

Vide pag. 62.

Heic mea me longo succedens prora remulco
Lætantem gratus sistit in hospitijs.

Neque muto, dum hi venti mare hoc possident. Locus est amœnus, & vetustate percelebris. Breuis est via hinc ad pagum Horburg. Hæc est illa Argentuaria. Capiunt me talia: ideoque stans nuper in ista regione loci, incepi bustum illud tot Germanorum miserari.

Hoc stetit in campo vetus Argentuaria quondam
Nunc vbi vix humiles hæ coire casæ.
Forte viæ strata populo incedente nitebant,
Aut aliquod Patres hoc coluere forum:
Qua nunc molle latus super herbas explicat agnus,
Aut scindit latam vomer aduncus humum.
Quum, Germane, suas huc duxit Roma cohortes,
Sint tibi præcipuè Cæsaris arma dolor.
Atroci Italicas aquasti funere Cannas
Possis Annibalem tunc habuiße tuum.
Quid tibi non armis voluisti Roma licere?
Nulla tuam regio sedat auara sitim.
Tu nunquam humanos haurire e fonte cruores
Desinis, vnde tuus Romulus ante bibit.
Non in fraternam cecidit manus impia mortem.
Nil mirum, in quemuis si ferat arma nepos.
Primi Veientes armis Volscique petuntur,
Nec tunc vicinos pax erat inter agros.
Nonne fuit sæuum miseras rapuisse Sabinas,
Et post bellicrepos instituisse choros?
Crudeles equitum cum Dictatore Magistri,
Et tu quem mista virga bipenne prait.
Vt primo aduersum cœpistis habere Philippum,
In cinere & flammis Græcia tota fuit.
IVLI, ni tua vidissent hostilia nostri,
Plus posset proprio Marte prausta sudes.
Quam magis is pugnax, quanto mihi fortior esset,
Qui fereret nuda prœlia torua manu?
Non vidit clypeum manus Herculis, & tamen illi
De bissex monstris palma superba cluit.
Ah, quid opus tantis in prœlia nunc tormentis?
Compendi nimium facta ad Auerna via est.
Sponte sua nouit quiduis lacerare vetustas,
Nos tamen & muros frangimus ecce nouos.
Credo essent etiam quadam hic frustilla ruinæ:
Absumpsit penitus sed tamen illa dies.

Elcebum, m. p. VI. *Schlostad*

Hi[illegible] tot[illegible] prouincia nomen traxit Elses: hodie Alsatia[illegible] vocar[illegible].

Arge[illegible]oratun[illegible] m. p. XII. *Strasburg*
Sale[illegible]nem, m. p. VII. *Selts.*
Tab[illegible]nas, m. p. XIII. *Reyn Zabern.*

Tria sunt loca quæ hoc nomen præferunt. Sunt Alsaticæ

ticæ quas Ammianus tres tabernas vocat, hodie dicuntur *Elsas-Zabern:* Sunt montanæ, *Berg-Zabern.* Sunt denique in Nemetibus Rhenenses, *Rein-Zabern.* Hic itinerarium designat tabernas ad Rhenum. Sunt autem etiam nunc in opidi cœmeterio duo simulacra quæ Mercurium referunt viatorem. Ostenditur & limes ingens ex vicino nemore illuc allatus cum hac inscriptione, N. H. DD. L. SILVANIVS PROBVS PONTES D. S. PP. quæ significat opus illud Neptuno sacrum fuisse, ac Siluanium Probum pontes ibi de suo dedicasse.

Speyer. Nouiomagum, m. p. XI.
VVormbs. Borbetomagum, m. p. XIV.
Oppenheim. Bauconicam, m. p. XIII.
Mentz. Maguntiacum, m. p. XI.

Leyden.

A LVGDVNO

Ad caput Germaniarum Argentoratum,
m. p. CCCXXV.

Alphen. Albinianas, m. p. X.
Vtrecht. Traiectum, m. p. XVII.
Maurick. Mannariacum, m. p. XV.
[L]eynecom Caruonem, m. p. XXII
Arnhem. Harenacium, m. p. XXII.
Kranenb. Burginacium, m. p. VI.
Kelle. Coloniam Traianam, m. p. V.

Simlerus recte statuit Coloniam istam esse *Kellen*, vix mille passus remotum ab oppido Cliuorum. Pighius hic statuit castra legionis tricesimæ.

Santen. Vetera, m. p. I.
Cleue. Calonem, m. p. XVI I.
Nuys. Nouesium, m. p. XV II.
Keulen. Coloniam Agrippinam, m. p. X[illegible].
Bon. Bonnam, m. p. XI.
Andernach. Autunacum, m. p. XVII.
Coblentz. Confluentes, m. p. IX.
Bingen. Vincum, m. p. XXVI.

Lege Bingium.

Numagen Nouiomagum, m. p. XXXVII.

Ad Mosellam est. Tria autem oppida hoc nomen habent. Primum est inter Brotomagum & Argentoratum ad Rhenum. Alterum ad Mosellam: Tertium ad Vahalim in Batauorum insula, de quo in Tabula Itineraria Peutingeri.

Trier. Treueros, m. p. XIII.
Metz. Diuodurum, m. p. XXXIIII.
Sarbrug. Pontem Saruix, m. p. XXXIIII.
Strasburg Argentoratum, m. p. XXII.

A TREVIRIS

Agrippinam per Legiones.

F. Bidburg. Bedam Vicum, LEG. XII.
Ausaniam Vicum, LEG. XII.

Ampsanos Germaniæ populos ait Strabo victos a Germanis, sed illi Transrhenani fuere: nec dubium quin Amsiuarij. Hic quis sit vicus nescitur.

Egorigium Vicum, LEG. XII.
Duren. Marcomagum, LEG. VIII.

Item est cum Marcoduro Taciti.

* *

Bullingen Belgicam, LEG. VIII.

Sunt qui putent esse *Balckhusen.*

Tolbiacum Vicum Supenorum, LEG. X.

Zulg. Zulpich. Toupie. Tacitus Tolbiacum in finibus locat Agrippinensium. Celebre imprimis oppidum prælio Francorum, quo Allemannorum regno finis impositus est: postea quoque Hermenfredi Thuringorum regis obitu, quem ibi Hiotarius de muro præcipitem dedit. Nunc vicus est. Supeni qui sint fuerintue, nescitur. Ego omnino existimo legendum hic, Tolbiacum vicus Vbiorum. *Vide cap. XVII. pag. 77.*

ITER

ITER A TREVERIS

	Argentoratum,	m. p. CXXIX. sic
Boppert.	Baudobricam,	m. p. XVIII.
	Salissonem,	m. p. XXII.
	Bingium,	m. p. XXIII.
	Moguntiacum,	m. p. XII.
	Brotomagum,	m. p. XVIII.
	Nouiomagum,	m. p. XVIII.
	Argentoratum,	m. p. XVIII.

Hæc ante habuimus.

ITER A COLONIA TRAIANA

Coloniam Agrippinam, m. p. LXXI. sic

De Colonia Traiana iam ante diximus.

Moy'andt	Mediolanum.	
Sambeck.	Sablonibus.	
Mierle.	Mederiacnm,	m. p. X.
Tutderen, by Sithart	Theudurum,	m. p. IX.

Ptolemæus *Μεδιολάνιον* & *Τευδέριον* vltra Rhenum posuit; tabulas secutus falsas.

Falkenburg.	Corionallum,	m. p. VII.
Gulich.	Iuliacum,	m. p. XII.
Berchem.	Tiberiarum,	m. p. X.
	Coloniam Agrippinam,	m. p. X.

CAP. XXII.

GERMANIA NOTITIAE IMPERII.

Liber Notitiæ Orientis & Occidentis (cuius symbolũ biceps aquila, nam ante diuisum Imperium singulares aquilę in signis spectabantur,) cõtinens dignitatum omnium tam ciuilium quam militarium per Imperium Romanum indicem, scriptus est post itinerarium Antonini. Sub Antonino enim Imperium nondum diuisum fuit: itaque in eius itinerario nulla potest esse Constantinopolis mentio, aut Imperij Orientalis: itaque quod Byzantio additur, certum glossema est: At in Notitia distincte & exacte cõmemoratur Constantinopolis. Scripta autẽ est sub finem Principatus Theodosij circa annum CCCC XLI, antequam Attila Aquileiam vrbesque ad Rhenum sitas, quæ hic pleræque recensentur, euerteret, & postquam Saxones Britanniam & littus Gallicum infestare cœpissent. In hac vero Notitia vrbes & castra per limitem vtrumque Imperij, Rhenum inquam & Danubium disposita commemorantur. Nos ex ea quæ ad nostrum institutum faciunt, describemus. Hoc tantum præmonebimus, Notitiæ istius autorem ita alicubi dispositionum superioris temporis facere mentionem, vt quæ postea acciderint mutationes indicet; quod argumentum est, non semper eosdem milites ijsdem locis stationes habuisse.

COMES ARGENTORATENSIS.

Sub dispositione viri spectabilis Comitis Argentoratensis.

Tractus Argentoratensis.

Sub huius inspectione erant Rauraci, quorum oppida plura fuere. Sed ea non commemorat autor Notitiæ, quia loc. illa tunc vel a Gothis erant euersa, vel ab Allemannis occupata. Ipse suberat Duci Moguntiacensi.

DVX MOGVNTIACENSIS.

Hic vndecim ponuntur oppida & mansiones: *Salectio, Taber[illegible]e, Vi[illegible] Iulio, Nemetis, Alta ripa, Vangionis, Mogu[illegible]iaco, [illegible]gio, Bodobrica, Confluentibus, Antunnaco.*

Dis[illegible]sitiones [illegible]ilitares sic fuere,

P[illegible]efectus militum Pacensium [illegible]aletione. *Zelts.*

Præfectus militum Menapiorum *Tabernis.* *Tsaueren.*

Præfe-

Germerſē Præfectus militum Anderecianorum *Vico Iulio.*
Spier. Præfectus militum Vindicum *Nemetes.*
Altrip. Præfectus militum Martenſium *Alta ripa.*

Meminit huius quoque codex Theodoſianus.

VVormbs. Præfectus militum ſecundæ Flauiæ *Vangiones.*
Ments. Præf. militum Armigerorum *Mogontiaco.*
Bingen. Præf. militum Bingenſium *Bingio.*
Bopparden Præf. militum Baliſtariorum *Bodobrica.*
Coblens. Præf. militum Defenſorum *Confluentibus.*
Anderna. Præf. militum Acincenſium *Antonaco.*

COLONIENSIVM & TREVIRENSIVM oppida non tantum non ponuntur in hac Notitia, ſed ipſi quoq; Duces & Comites omittũtur.

DVX PANNONIÆ.

Sub diſpoſitione viri ſpectabilis Ducis Prouinciæ PANNONIÆ SECVNDÆ RIPARIENSIS ſiue Sauiæ octodecim depinguntur manſiones. *Cornacum, Teutiborgus, Burgena, Cuccis, Acimincum, Secundæ, Noua, Albano, Teutiborgus, Cornaco, Cuccis, Bononia, Cuſi, Acimincum, Rictum, Burgenna, Tauruno,* & *Ad Herculem.*

Series diſpoſitionum hæc fuit,

Zata. Cuneus equitum Scutariorum *Cornaco.*
Erdenvv. Cuneus equitum Dalmatarum *Teutoburgio.*
. . . . Cuneus equitum Conſtantinorum *Burgena.*
urſuſca. Cuneus equitum Promotorum *Cuccio.*
Cametz. Ceneus equitum Conſtantium *Acuminci.*
. . . . . Cuneus equitum Italicianorum *Secundis.*
. . . . . Equites Dalmatæ *Nouis.*
. . . . . Equites Dalmatæ *Albano.*
. . . . . Equites Promoti *Teutoburgio.*
Equites Dalmatæ *Cornaco.*

Equites Sagittarij *Cuccis.*
Equites Dalmatæ *Bononiæ.* *Bonmonſter.*
Equites Dalmatæ *Cuſi.*
Equites Sagittarij *Acuminci.*
Equites Dalmatæ *Ricci.* *Ratza.*
Equites Dalmatæ *Burgenæ.*
Equites Promoti *Tauruno.*
Auxilia Herculia *Ad Herculem.*
Auxilia Nouenſia *Arſaciana,* ſiue *Nouis.*
Auxilia Auguſtenſia contra Bononiam in Barbaria in *Caſtello Onagrino.*
Auxilia Præſidentia in *Caſtris Herculis.*
Auxilia Aſcarij *Tauruno,* ſiue *Marſonia.* *Griechs vveyſſenburg. Belgradum.*
Præfectus Legionis quintæ Iouiæ cohortis quintæ partis ſuperioris *Bononiæ.*
Præfectus Legionis ſextæ Herculeæ cohortis quintæ partis ſuperioris *Aureo monte.* *Vide Anton.*
Præf. Legionis quintæ Iouiæ *Burgenſis.*
Præf. Legionis VI Herculeæ *Teutoburgio.*
Præf. Legionis V Iouiæ, VI Herculeæ in *Caſtello Onagrino.*
Præf. militum Calcarienſium *Sirmij.* *Vide Anton.*
Præf. Claſſis primæ Flauiæ Auguſtæ *Sirmij.*
Præf. Claſſis II Flauiæ *Graio.* *Cretz.*
Præf. Claſſis Iſtricæ *Murſæ.* *Vide Antonin.*
Tribunus cohortis tertiæ Alpinorum Dardanorum Ala Sirmicenſis, *Sirmij.* *Vide Anton.*
Præf. Claſſis I Pannoniæ ſeruitij Claſſis Ægetenſium ſiue *ſecunda Pannonia* nunc *Siſcia.*
Tribunus cohortis III Alpinorum *Siſciæ.*
Tribunus cohortis I Iouiæ *Leonatæ.*
Tribunus cohortis I Thracum ciuium Romanorum *Caput Baſenſis.*

SVB DISPOSITIONE VIRI SPECTABILIS DVCIS PROVINCIÆ VALERIÆ RIPENSIS.

Viginti hic pinguntur mansiones, *Solua, Intercisa, Lussonium, Conradeuza, Altino, Odiabo, Crumero, Solua, Ad Herculem, Circi, Constantia, Campona, Matrice, Vetusalina, Intercisa, Ad Nammantia, Lussonio, Ripa alta, Ad statuas, & Florentia.*

Dispositiones fuere istæ.

Cuneus Equitum Scutariorum *Solue.*
Cuneus Equitum Dalmatarum *Incercisæ.*
Cuneus Equitum Constantinorum *Lussonio*, nunc *Intercisa.*
Cuneus Equitum Stablesianorum *Ripa alta* nunc *Conradeuza.*
Cuneus Equitum Fortensium *Altino.*
Hic ius dixere Valentinianus & Valens: Vide l. 1. C. vt armor. vsus Et l. 1. & 2. C. quibus equor. vsus concess. Et l. 7. C. de Pœnis.
Equites Dalmatæ *Odiabo.*
Antonino est Ouilabis.
Equites Promoti *Crumero.*
Equites Mauri *Solua.*
Equites Dalmatæ *Ad Herculem.*
Equites Dalmatæ *Cirpi.*
Equites Dalmatæ *Constantia.*
Equites Dalmatæ *Campona.*
Equites Promoti *Matrice.*
Equit. Dalmatæ *Vetussaline.*
Equit. Sagittarij *Intercisæ.*
Equit. Dalmatæ *Ad Nammantia.*
Equit. Dalmatæ *Lussonio.*
Equit. Dalmatæ *Ripa alta.*
Equit. Dalmatæ *Ad Statuas.*
Equit. Dalmatæ *Florentiæ.*
Equit. Sagittarij *Altino*, nunc *in Borgo* contra Florentiam.
Equit. Flauienses *Ad Militare.*
Auxilia Herculensia *Ad Herculem.*
Auxilia Vrsarensia pone *Nauata*, nunc *Ad Statuas.*
Auxilia Vigilum contra *Acinco* trans in Barbarico.
Auxilia Fortensia *Cirpi.*
Auxilia Insidiatorum *Cardabianca.*
Præfectus Legionis I adiutricis cohortis quintæ partis superioris *Bregetione.*
Præfectus Legionis II adiutricis cohortis partis superioris *Alisca.*
Præfectus Legionis II adiutricis partis inferioris *Florentiæ.*
Præfectus Legionis II adiutricis tertiæ partis superioris *Acinco.*
Præfectus Legionis secundæ adiutricis in castello contra *Tautantum.*
Præf. mil. secundæ adiutricis *Cirpi.*
Præf. Legionis secundæ adiutricis *Lussonio.*
Præf. Classis Histricæ *Florentiæ.*
Tribunus cohortis *Vincentiæ.*
Trib. cohortis *Quadriburgio.*
Trib. cohortis *Iouiæ.*
Trib. cohortis *Ad Borgum Centenarium.*
Trib. cohortis *Alescæ.*
Trib. cohortis *Marinianæ.*
Præf. Legionis *Trans Acinco.*

DVX

DVX PANNONIÆ PRIMÆ.

Sub hoc XVIII pinguntur stationes, sed omnes vitiosæ, sunt enim eædem cum ijs quæ iam ante in Pannonia secunda commemoratæ sunt. Ex recensione dispositionum quæ subiungitur possunt colligi hæc loca, *Ad Flexum*, *Arrabone*, *Quadriburgio*, *Æquinoctio*, *Gerolata*, *Quadrato*, *Vindomana*, *Carnunto*, *Arrianis*, *Ad Mauros*, *Lentiæ*, *Lacufelicis*, *Arlapi*, *Augustianis*, *Comagenis*, *Iouiaco*, *Lauriaco*, *Ad Iuuense*.

Dispositio hæc est.

Cuneus Equitum Dalmatarum *Flexo.*
Cuneus Equitum Stablesianorum *Arrabona.*
Equites Promoti *Arrabona.*
Equites Sagittarij *Quadriburgio.*
Equites Dalmatæ *Ala Noua.*
Equites Dalmatæ *Æquinoctio.*
Equites Dalmatæ *Ad Herculem.*
Equites Sagittarij *Gerolata.*
Equites Promoti *Flexo.*
Equites Mauri *Quadrato.*
Tribunus Gentis *Marcomannorum.*
Præfectus Legionis X *Vindomana.*
Præfectus Legionis quartædecimæ Geminæ militum Liburnariorum cohortis partis superioris *Carnunto.*
Præfectus Legionis X & XIV Geminatæ militum Liburnariorum *Arrabona.*
Præfectus Classis Histricæ *Carnunto* siue *Vindomana* a Carnunto translatæ.
Tribunus cohortis *Arrianis.*
Tribunus cohortis *Caratensis.*
Equites Promoti *Ad Mauros.*
Equites Sagittarij *Lentiæ.*
Equites Sagittarij *Lacufelicis.*
Equites Dalmatæ *Arlape.*
Equites Dalmatæ *Augustianis.*
Equites Promoti *Comagenis.*
Præfectus secundæ Italicæ militum Liburnariorum *Iouiaco.*
Pręf. Legionis Italicę partis inferioris *Lentiæ.*
Pręf. Legionis secundæ *Lauriaco.*
Pręf. Legionis primę Noricorum militum Liburnariorum cohortis quintę partis *Ad Iuuense.*
Pręfectus Legionis Liburnariorum primorum Noricorum *Fasianæ.*
Pręf. classis *Arlapensis* & *Maginensis.*
Pręf. classis *Lauriacensis.*
Tribunus cohortis *Boioduro.*
Tribunus cohortis *Austuris.*
Tribunus cohortis *Cannabiaca.*

DVX RHÆTIÆ

PRIMÆ ET SECVNDÆ.

Oppida hic depicta sunt decem, *Augustanis*, *Phœbianis*, *Submontorio*, *Vallatio*, *Ripa prima*, *Cambiduno*, *Guntia*, *Fœtibus*, *Teriolis*, *Quintanis*. Dispositiones sic fuere,

Equites Stablesiani Seniores *Augustanis.*
Equites Stablesiani Iuniores *Ponte-Oeni*, nunc *Febianis.*
Equites Stablesiani Iuniores *Submontorio.*
Pręfectus Legionis tertię Italicę partis superioris deputatæ *Castra regina*, nunc *Vallato.*

Hohenvvardt. Præfectus Legionis III Italicæ partis superioris deputatæ *Ripe primæ Submontorio.*

Bargen. Præf. Legionis III Italicæ pro parte media prætendentis a *Vimania Cassiliacum* vsque *Cambiduno.*

Præfectus militum Vrsarientium *Guntia.*

Præf. Legionis III Italicæ transuectioni specierum deputatæ *Fœtibus.*

Præf. Legionis III Italicæ transuectioni specierum deputatæ *Teriolis.*

Præf. Alæ primæ Flauiæ Rhætorum *Quintanis.*

Tribunus cohortis Nouæ Batauorum *Batauis.*

Fussen. Tribunus cohortis III Brittonum *Abusina.*

Præfectus Alæ secundæ Valeriæ singularis *Vallato.*

Tribunus cohortis sextæ Valeriæ Rhætorum *Venaxamoduro.*

Tribunus cohortis I Herculeæ Rhætorum *Parroduro.*

Tribunus cohortis V Valeriæ Frigum *Pinianis.*

Tribunus cohortis III Herculeæ Pannoniorum *Cœlio.*

Tribunus Gentis per Rhætias deputatæ *Teriolis.*

Præfectus Numeri Barbaricariorum *Confluentibus*, siue *Brigantiæ.*

Præfectus Alæ II Valeriæ Sequanorum *Vimania.*

Tribunus cohortis Herculeæ Pannoniorum *Arbore.*

CAP. XXIII.

GERMANIA TABVLAE PEVTINGERIANAE.

TAbulas istas nos ex maiore Peutingeriana, cuius editioni immortuus est Geographorum nostri æui Princeps Abrahamus Ortelius, depinximus, ea industria & fide, vt nihil in hac parte desiderari possit. Sunt autem illæ non ad artem mathematicorum exactæ gradibusque accommodatæ quales Ptolemaicæ, sed itinerariæ tantum: adnotatis vbique locorum interuallis. Tales conuolutas habebant olim apud se belli Duces, quibus itinera sua dirigebant: Itaque in his non latitudinum ac longitudinum ratio ex tabularum fundo ac dimensione peti debet collata cum regionibus, sed ex numeris adscriptis. Confunduntur enim mundi cardines, neque vlla habetur ratio ortus, occasus, Septentrionis, Austri: viarum tantum spatia signantur & interualla. Quod de Itinerijs Tabulis dixi, indicat manifeste Vegetius libro tertio de re militari, Eius hæc sunt verba. Ideoque omni cura, omnique diligentia prouidere debet dux, *Cap VI.* ne proficiscens patiatur incursum, sed facile, ac sine damno repellat illatum. Primum itineraria omnium regionum, in quibus bellum geritur, plenissime debet habere perscripta: ita vt locorum interualla, non solum passuum numero, sed etiam viarum qualitate perdiscat: compendia, diuerticula, montes, flumina, ad fidem descripta cōsideret: vsque eo, vt solertiores duces, itineraria prouinciarum, in quibus necessitas geritur, non tantum adnotata, sed etiam picta habuisse firmentur, vt non solum cōsilio mentis, verum aspectu oculorum viam profecturis eligerent. Ad hoc à prudentioribus & honoratis ac locorum gnaris, separatim debet vniuersa perquirere, & veritatem colligere de pluribus. Vidit autem Peutingerianam iam olim B. Rhenanus qui eius *Lib. I.* quoque in libris suis rerum Germanicarum mentionem facit, de Francis agens, his verbis. *In charta Prouinciali quam apud Chunradum Peutingerum amicum nostrum Augustæ vidimus, sub vltimis Impp. depictam, & a Celte in quadam Bibliotheca repertam, planè veterem, sic leguntur hac oppid[illegible] ab ostijs R[illegible]ni adscendendo, Caruo* XIII. *Castra Herculis* [illegible]III. *Noui magus* VI. *Burginatium* V. *Colonia Traiana*

iana XI. *Vetera* XIII. *Asciburgium* XIIII. *Nouesium* XVI. *Agrippina supra Rhenum fluuium, quem linea protracta designat in dextro latere. Et a parte Germaniæ hoc vocabulum est adscriptum literis maiusculis*

F R A N C I A.

versus ostia Rheni verò, hæc nomina leguntur, CHAMAVIQVIELPRANCI. *Item,* CHAVCIVAPLVARII, *Item (litteris inter has interiectis,)* CHREPSTINI. *Vnde manifestè liquet, quod nos hic adstruimus, in Tencterorum loca, qui Rheno tantum ab Vbijs discernebantur, vt Tacitus inquit, & testatur in Commentarijs Cæsar, demigrasse Francos.* Et rursum alibi. *In charta itineraria illa quæ est apud Chunradum Peutingerum, trans Rhenum supra Tenedonem, Iuliomagum, Brigobannem & Aras Flauias, nemus est depictum cum arboribus, & adscriptum maiusculis literis* Ibid.

s y l u a   m a r t i a n a

Et supra hæc verba,

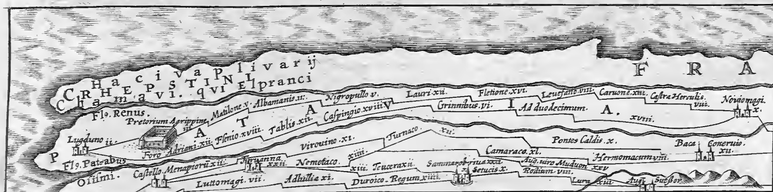
a l a m a n n i a

In latere verò e regione Borbetomagi & Brocomagi superadditum,

s u e u i a

Sed posuit in latere pictor ille quod trans syluam melius locasset, ni vetuisset angustia membranæ, & Germanica velut aliena duxisset modicè attingenda, prouincias tantum describens. Eandem Tabulam designat Rhenanus nomine Chartæ Theodosianæ quum scribit. *Antiquissimus Tubon[illegible]um vicus est Helellum, quemadmodum in charta Theodosiana legitur.* Fuit autem Celtes iste cuius mentionem facit Rhenanus natione Francus, rei Geographicæ peritissimus, cuius quoque edidit epitomam, cum libro singulari de situ Germaniæ, & altero de situs Noribergæ: claruit auanno MCCCCLXX sub Maximiliano Imperatore. Tabula ipsa in membranis erat descripta, charactere Longobardico, schedis accuratè conglutinatis, lata pedem Augustanum vnum circiter; longa vltrà viginti duos. Eam Moretus Antuerpiæ æri inscisam vulgavit paullo contractiorem, ex qua nos ista expressimus. Ad Rheni latus *An. 1598* dexterum nullum vides iter notatum: quod argumentum est, tabulam tum factum, quum nulla adhuc ibi essent itinera, aut quum adhuc essent Romanis ignota. A Rheno ad littus vsque maris Oceani Germania magna est, quam claudit Oceanus Septentrionalis. In Germania Transrhenana statim ad Rheni ostia spectantur sparsæ variè litteræ, quas B. Rhenanus, vt potuit digessit; nos putamus legendum CHAVCI. AMPSIVARII. Et rursum, CHERVSCI. Et, CHAMAVI QVI ET FRANCI. A Lugduno quoque vsque ad Fanum Leuæ leguntur litteræ, quæ connexæ efficiunt PATAVIA: significatur autem eum esse tractum Batauorum in Gallia Belgica. Vera enim & Transrhenana Germania hic non describitur, neque vlla in ea ponitur vrbs, aut mansio. Quocirca operam ludunt, qui ob vocabulorum litterarumque vicinitatem referunt loca quædam ripæ Gallicæ ad ripam Germanicam, quod a multis factum in Arenacio, Grinnibus, Vadaque constat, quæ putarunt esse, *Arnhem, Rhenen, Wageningen*, eo locorum positu, quo nunc cernuntur. Præstat dicere, vel Rheni alueum mutatum esse, vel oppida ista ex ripa Gallica in Germanicam esse translata. Itinera igitur Germaniæ superioris & inferioris, ad læuam Rheni ripam hæc sunt.

1. Itinera ab ostio Rheni vsque Nouiomagum.

Lugdunum, *Leyden.*
Prætorium Agrippinæ, *Roomburch.*
Matilo, *Coudekerck*, quod olim *Kirckwerna* dictum fuit: Rhenus ei quondam fuit Septentrionalis.
Albamanis, Albiniana, *Alphen.*
Niger pullus, ····· vbi nunc *Woerden.*
Fuit insigne diuersorij: Talia in Moesia, Ad scrofulas, Ad mulam, & in Sarmatia, Caput bubali.
Lauri, ····
Fletio, *Vleuten.*
Leuæ Fanum, *Leewen.*
Caruo, *Graue* Simlero, quod non probo: forte Cellern.
Castra Herculis, ····
Nouiomagus, *Nimwegen.*

Hic nulla mentio fit Traiectus, quod nunc est Vtrecht, Ammiano Vtricesium.

Alio itinere.

Lugdunum, *Leyden.*
Forum Adriani, *Voorburg.*
Flenium, *Delft.*
Tabli, *Alblas.*
Caspingium, *Giessen.*
Grinnes, Non est *Rhenen*; nisi alueus Rheni probetur transpositus.
Ad Duodecimum, ······
Nouiomagus, *Nimwegen.*
Sequitur fl. Patabus qui proculduio est Mosa. Batauus vero dicitur a Batauis.

A castello Menapiorum ad Baganum Neruiorum.

Castellum Menapiorum, *Cessel.*

Viro-

Virouiacum,	*Werveke.*
Turnacum,	*Doornicke.*
Pons Scaldis,	*Coude.*
Baganum Neruiorum,	*Bauay.*

Idem Alio itinere.

Castellum Menapiorum,	*Kessel.*
Teruanna,	*Terwanen.*
Nemetacum,	*Arras.*
Camaracum,	*Cambray.*
Hermomacum,	. . . . .
Baganum Neruiorum,	*Bauay.*

A castello Menapiorum Augustam vsque Suessonum.

Castellum Menapiorum,	*Kessel.*
Teruanna,	*Teruanen.*
Temera,	*Tieure.*
Sammarobrina.	*Amiens.*
Augusta Veromanduorum.	*S. Quintin* vel potius *Vermand Abaye.*
Augusta Suessonum,	*Soisson.*
	Vel
Sammarobrina,	*Amiens.*
Setucis,	. . . .
Rodium,	*Roye.*
Lura,	. . . .
Augusta Suessonum,	*Soisson.*
	Vel
Luttomagi,	*Estaples* vel *Monstreul.*
Adlullia,	*Argoulles.*
Duroicum Regum,	*Rue.*
Semcis,	. . . .
Rodium,	*Roye*
Lura,	. . . .
Aug. Suessonum.	*Soisson.*

II. A Nouiomago ad Confluentes.

PRior tabula huic iungi poteſt. Super Rhenum legitur FRANCIA, vt ſignificetur veteres Francorum ſedes a Leuę fano ad Aſciburgium vſq; porrectas fuiſſe, ſed in ripa Germanica: tametſi poſtea ad Mœnum vſq; ſeſe extenderint. Vox Burcturi, indicat Bructerorum regionẽ. Poſteriores eos vocant Boructuarios, exſtatq; inter Duiſburgiũ & VVerdam oppidũ *Brouck* eiuſdem originis. Hæc in Germania magna. In Chiſrhenana occurrunt iſta.

Nouiomagum,	*NimWegen.*

Arenatium alijs Arenacum; non eſt Arnhem: nam hoc eſt in ripa Germanica: Arenatium in Gallica, niſi Rhenus alueum mutarit.

Burginatium,	*Kranenburch,*
Colonia Traiana,	*Kelle.*
Vetera caſtra,	*Santen.*
Aſciburgium,	*Aſburg.*
Noueſium	*Nuys.*
Agrippinenſis Colonia,	*Keulen.*
Bonna,	*Bonne.*
Rigomagus,	*Reinnegen.*
Confluentes.	*Coblentz.*

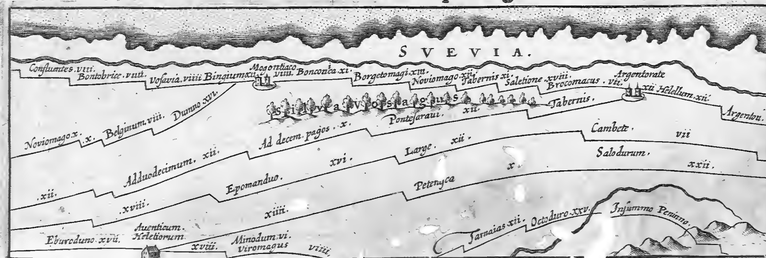
A Nouiomago Coloniam per Atuacam.

Nouiomagum,	*Nieumegen.*
Ceuelum,	*Graue.*
Blariacum,	*Blerick.*
Catuallium,	....
Fereſne,	*Maeſeyck.*
Atuaca,	*Maeſtricht.*
Cortouallium,	*Aken.*
Iuliacum,	*Gulick.*
Agrippina.	*Keulen.*

A Colonia Treueros.

Colonia,	*Keulen.*
Marcomagus,	*idem cũ Marcoduro, Duren.*
Icorigium,	*Ruyt.*
Auſana,	*Palleſcheid.*
Beda,	*Bidburg.*
Auguſta Treuirorum,	*Triers.*

III. A Confluentibus vſque Argentuariam.

IN Germania magna ad ripam Rheni dexteram legitur, SVEVIA, quæ Taciti æuo, nondum exortis Allemannis, longè admodum lateque extensa fuit, sicut ante diximus. Posteà vero discrimen inter Sueuos & Allemannos, fieri cœpit. Etsi enim e Sueuis orti sint Allemanni, tamen crescente potentia distincti sunt populis & finibus. Sed cur Sueuos Francis viciniores posuit Allemannis? Crediderim voluisse autorem Tabulæ Sueuos Allemannis interiores facere, vt inter ipsos & Rhenum Allemanni interiecti essent, sed exclusum spatio, quod arctissimum esse res indicat, posuisse eos ad latus, maiusculo tamen charactere, vt significaret ipsos Allemannis etiam maiores ac potentiores esse. Hodie Sueui vtramque Danubij ripam occupant.

Confluentes,	*Coblentz.*
Bodobrica,	*Boppart.*
Vosauia,	*OberWesel.*
Bingium,	*Bingen.*
Moguntiacum,	*Mentz.*
Boncomica,	*Oppenheym.*
Borbetomagus,	*Wormbs*
Nouiomagus,	*Speyer.*
Tabernæ,	*Rheyn-Zabren.*
Saletio,	*Seltz.*
Brocomagus,	*Bruomat.*
Argentoratum,	*Strasburg.*
Helellum,	*Ell.*

Vicus est hodie ignobilis, ad Elli fluminis ripam, quem pauculi piscatores, pauciores incolunt agricol[illegible]: sed [illegible]ullus est in vicinia locus in quo plus antiquita[illegible]i spec[illegible]tur: Muris templi inserta sunt simulacra Mercu[illegible], Diana[illegible] & aliorum Deorum. S[illegible]pe etiam agricolæ vomeres [illegible]os impinguut in testudines [illegible]ubterraneas. Numismata æ[illegible]a, argentea, aurea, sæpe eru[illegible] narrant. Neque est dubi[illegible] quin hiberna illic fuerint Romanorũ. Si in notitia Imperii recensitæ essent dispositiones Comitis Argentoratensis, qui Duci Moguntiacensi subditus fuit, plusculum lucis huic tractui accederet. Porro ad Helullum ferunt excitatum a mortuis Maternum, admoto ipsi scipione B. Petri a Valerio & Euchario, ipsius in diffundendo Euangelio collegis; quum accepissent hæc ab Apostolo mandata, *Hoc scipione defuncti Materni corpus contingite, hæc verba apprecati, vt* IN NOMINE IESV CHRISTI RESVRGAT.

Argentuaria,	*Horburg.*

Vernaculum nomen post euersionem hibernorum Romanorum factum est a Germanis: ac verisimile est initio dictũ Argeburg, voce semilatina, semigermanica; ex qua postea adiecta adspiratione factũ est *Horburg.* Sicut Argentoratum a via decumana per quam Allemanni, cum Attila profecti sunt, quæque adhuc nomen seruat, *die Straß*, dictum fuit *Strasburg.*

Ab Augusta Treuirorum Moguntiacum.

Augusta Treuirorum,	*Trier.*
Nouiomagus,	*Nymag*, pagus circa Berckastel.
Belgium,	*BaldenaW.*
Dumnum,	*Thaun.*
Bingium,	*Bingen.*
Moguntiacus,	*Mentz.*

Ab Augusta Treuirorum Argentoratum.

Augusta Treuirorum,	*Trier.*
Nouiomagum,	*Numagen.*
Decem pagi,	*Duose*, in Lothar.

Meminit horum Ammianus in actis Iuliani.

Pons Saraui,	*Sarpruck.*
Tabernæ,	*Berch-zauern.*
Argentoratum,	*Strasburg.*

IV. Ab Argentuaria Vemaniam.

Ad dexteram Rheni ripam legitur

a l a m a n i a

angusto admodum inter littus & characteres istos spatio: vt intelligas, Sueuos Allemannis Orientem versus oppositos. Inter Allemannos & Rhenum depicti sunt montes cum siluis, additæque litteræ,

s i l u a m a r c i a n a

Hodie Siluam hanc vocant *Schuartzwald*, vel siluam nigram; est autem Hercyniæ pars: Ptolemæus vocat Heluetiorum eremum, ἐλβητίων ἔρημον. Suspicor Germanis primis olim dictã, vt & hodie multis locis, *Hartzwald*, Est autem *hartz* resina, *wald* verò silua: in his enim siluis plurimum ex arboribus resinæ colligitur. Ex Germanica voce alij Hartziniam, alij Orciniam teste Cæsare, alij Herciniam, alij Martianam fecere.

Ab Argentorato ad Aras Flauias: qua itur Augustam Vindelicûm.

Hellelum,	*Hell.*
Argentuaria,	*Horburg.*
Cambete,	*Kamps.*
Arialbinum,	*Pantzenheim.*

Est in Sequanis hodie pagus proximè *Othamer*. Multa in eo antiquitatis monumenta eruuntur.

Augusta Rauracûm,	*Augst.*
Vindonissa,	*Windisch.*

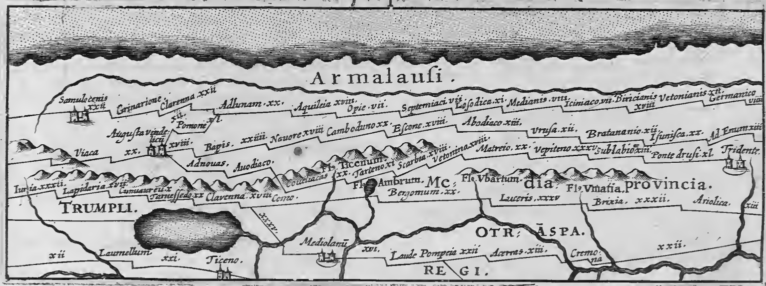
Inde transmisso Rheno,

Tene do,	.....
Iulio agus,	*Pfullendorff.*
Brig annis	.....
Ara lauiæ,	*Nordling.*

tolemæo Βωμοὶ Φλαύιοι.

Ab Augusta Rauracûm ad Vemaniam, qua itur Augustam Vindelicorum.	
Augusta Rauracorum,	*Augst,*
Ad fines,	*Pfin.*
Arbor felix,	*Arbona.*
Brigantium,	*Bregnitz.*
Ad Rhenum,	.....
Vemania,	*Wangen.*
Antonino Nemauia. Vide pag. 125.	
Viaca,	.....
Puto esse Ptolemæi Vianam, Græcè ipsi dicitur ὀίανα.	
Augusta Vindelicûm,	*Augspurg.*

v. A fonte Danubij vsque ad Germanicum.

In Tabula Peutingeriana ad læuam Danubij ripam legitur

a r m a l a u s

Quorum extra hanc tabulam nusquam terrarum fit mentio. Ego ignorantiam hic ingenuè profiteri malo, quam impudenter diuinare. Bene qui conijciet, hunc vatem perhibebo optimum.

Aræ Flauiæ,	*Nordling.*
Samulocenis,	* *

Forte ea est qua Ptolemæo dicitur Alcimoennis ἀλκιμοεννίς. Obstat hoc vnicum, quod Ptolemæus eam in Germania magna ponat, vltra Danubium, noster iste in Rhætia, ad dexteram fluminis ripam.

Grinario,	*Gnaringen.*
Clarenna,	*Rain.*
Ad Lunam,	* *
Aquilea,	* *

Alia hæc est ab ea quæ ad mare Hadriaticum sita est.

Opie,	* *
Septemiacum,	* *
Losodica,	* *
Medianæ,	* *
Iciniacum,	* *
Buricianæ,	*Burchaym.*
Vetonianæ,	*Winten.*
Germanicum,	*Foburg, Cluueria.*

Ab Arbore Felice per Augustam Vindelicorum vsque ad Oenum.

Arbor Felix,	*Arbona.*
Brigantium	*Bregnitz.*
Ad Rhenum,	. . . . .
Vemania,	*Memmingen.*

Vide quæ ad Antonini itinerarium notauimus pag. 125.

Viacu,	. . . . .
Augusta Vindelicorum,	*Augspurg.*

Hinc iter læuorsum per Pomonem deflectit *Ad Lunam*, via quæ ducit Gemimacum.

Rapæ,	*Scenge.*
Nauoris,	. . . . .
Cambodunum,	*Freysing.*

Ptolemæo est καμβόδουνον: qui inter Lycum & Ænum illud locat. Quantum igitur a vero aberrant qui Kempten esse putant? cuius situs est haud procul ab Augusta Rauracorum, accenseturque Algoiæ, oppidum imprimis celebre monasterio quod ibi fieri fecit Hildegardis Caroli magni vxor. Enimuero ab Augusta sequenti Danubium labentem non occurrit ea quæ nunc dicitur Campidonia, sed Monachium vel Frisinga: harum igitur est alterutra. Ioannes Auentinus putat hodie vocari Bargen. Vide eruditam Vindeliciæ tabulam ab ipso Landshuti editam.

Escon,	. . . . .
Abodiacum,	*Happing.*
Vrusa,	. . . . .
Bratananium,	. . . . .
Isunisca,	*Isen.*

Antonino Isinisca est. Vide pag. 125.

Ad Ænum,

Haud dubie ad flumen fuit, etsi nullum tabula habeat depictum.

VI. A Germanico ad Arelate.

Ad læuam Danubij ripam Oceanum versus leguntur hæc verba,

m a r c o m a n n i

Et infra maiore littera

V A N D V L I

Marcomannorum meminere Paterculus, Tacitus, Dio, Ptolemæus, Capitolinus, Lampridius, Vopiscus, Eutropius, Victor, *Marcomannis Quadisque*, inquit Tacitus, *vsque ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorum, nobile Marobodui & Tudri genus: iam & exter os pat tur.* Capitolinus autor est, eos quum turbaren n limi Romano bello petitos fuisse a M. Antonino, annoni que ab ipso victis Marcon nnis, Sarmatis, V ndalis & Quadis seruitio liberat s. Hodie Morauos e s vocant.

VANDALI qui & Vindeli & VVinili supra Boiohæmum & Marcomannos habitarunt, sedibus suis complexi plures populos, Gothones, Herulos, Longobardos, Theuringos, Anglos. Cis Danubium locantur, *Germanicum, Cesensum, Arusena, Reginum.* Liber Notitiæ in Moesia prima ponit Reginam. *Soruiodurum*, forte Soruiodunum, sed diuersum longe ab eo quod Antoninus in Anglia nominat. *Petrenses, Castellum Bolodurum*, Ptolemæus Βοιόδουρον agnoscit in Vindelicia ad Danubium: Antoninus Boioderum vocat, Liber Notitiæ Boiodurum, ponitque in Pannonia prima vel Norico Ripensi. Lazius putat postea dictum Patauiam a Batauorum cohorte: Tabula nostra situm eius indicat, qua Iuuarus fluuius quem Iuuanum vocat Antoninus in Danubium se exonerat. Vltra eum ponitur *Ouilia*, quæ est ipsissima Antonini Ouilabis in itinere quod Iuuauiam ducit. Propius ad Danubium ponitur

ponitur *Marinianium*, quod Antoninus Marinianas vocat, Liber Notitiæ Mariniana; Marcellinus Castra Marciana; suntque in Pannonia, Lazius hodie vocari ait Margburg. *Blaboriciacum*, *elegium*, *Ad pontes ises*, *Arelate*: quorum locorum situm fatemur nos nescire: nisi quod Ptolemæus Aredaten ponat in Noricis. Iam repetito nouo itinere ducit nos tabula a *Ponte Æni*, *Bedaium*, cuius in itinerario Antonini mentio facta est: sequitur vero fluuius *Afesias*, eoque transmisso *Artobriga*, Ptolemæo ἀρτόβριγα qui eam facit Vindeliciæ vrbem. Hodie vocatur Veltenburg, quasi arx Vindelicorum. Hanc excipit *Iuuauia*, de qua diximus, tum *Tarnantonis*, *Laciacæ*, *Tergolape*, & sæpius dicta *Ouilabis*; tum *Vetonianæ*, *Tutastio*, *Ernolatio*; de quibus diuinandum est. Porro quæ in Tabula sequuntur non duxi operæ esse depingere. Satis fuerit nosse, in Germania Transdanubiana legi

q u a d i

Et literis intersparsis

L V T V G I

Quados Ptolemæus quoque & Arrianus & Tacitus ponunt in Germania, vicinos Marcomannis. Vtrosque Augustus Danubium transgressos in suas sedes expulit. Zosimus Bataniam quoque a Quadis occupatam autor est. Lutugi nusquam gentium leguntur: Ptolemæus Lingas nominat, & Lutos qui Omani, aliosque qui Buri dicti sunt. Ac fieri potest, vt ijdem populi intelligantur. Possent videri esse Silesij, ob viciniam Marcomannorum & Quadorum. Loca memorabilia sunt, *Vindobona*, *Æquinoctium*, *Carnuntum*, *Scarabantia*, *Sabaria*, *Arrabo*, *Brigantium*, *Aquincum*, *Vetusauo*, *Siscia*, de quibus ad Antonini itinerarium diximus. Infra Vindobonam legitur,

N O R I C O

quo significatur, Norico mediterraneo & Ripensi priora loca contineri; nam posteriora pleraque pertinent ad Pannoniam superiorem, itaque disertè legitur,

p a n n o n i a s u p e r i o r

Adduntur autem prioribus, *Mursa minor*, & *Mursa maior*, aliaque non magni momenti loca. Conspicitur quoque, vicinior Istriæ, *Emona*, & fluuius *Sauo*, & *Petauio* oppidum.

Supra hæc omnia vltra Danubium in Germania magna legitur

D V R

exesis litteris antecedentibus & consequentibus, nec dubium est, quin significati sint *Hermun* D V R *i*, quos Tacitus alijque vicinos faciunt Marcomannis & Quadis. Infra hæc sparguntur in longum hæ litteræ,

M E D I A P R O V I

Vt intelligatur, PROVINCIA quæ inter Noricum & Pannoniam interiecta est, vel quæ inter hasipsas & Liburniam iacet. Supra Pannoniam superiorem inter Danubium & Oceanum in Germania transamnana legitur,

S A R M A T E V A G I

Cis Danubium verò

p a n n o n i a i n f e r i o r.

Oppida ponuntur, *Tuttoburgo*, quod est Teutoburgium, *Corn[illegible]um*, *[illegible]uccium*, *Sirmium*, *Bassianæ*. Tum ad Oceanum

s[illegible]litudines s[illegible]rmatarum

Cis Danu[illegible]ium legitur

Mesia

MESIA SVPERIOR

Et ponuntur oppida, *Taurunum*, *Confluentes*, *Singidunum*, *Tricornium*, *Mons Aureus* de quo ad Antoninum quædam notauimus; ſi modo hic idem eſt cum illo; Ego ſane diuerſum puto, neque aliter ponunciabit quiſquis ſeriem & itinera Antonini cum iſtis contulerit. Sequitur poſteà minore littera,

mesia inferior

Et ſupra hæc vltra Danubium,

AMAXOBII SARMATÆ

Videntur autem ab hoc inde loco etiam vltra Danubium caſtella fuiſſe & oppida Romanorum: ponuntur enim *Arcidaua*, *Centum putea*, *Berſouia*, *Ahihis*, *Caput bubali*, *Tiuiſco*, *Tierua*, *Ad medium*, *Pratorio*, *Ad Pannonios*, *Gaganis*, *Maſclianis*, *Tiuiſco*, *Agnauiæ*, *Ponte Augusti*, *Sarmategte*, quod ego eſſe ſuſpicor, Sarmatæ Getæ, aliæque ſtationes complures.

Cap. XXIV.

Germania *vetus comparata cum hodierna per Bilibaldum Pirckheimerum, additis noſtris obſeruationibus.*

BIlibaldus Pirckheimerus patricius No[illegible]nber[illegible]nſis & conſiliarius Imperatoris Carol[illegible] V. du[illegible]ſus honeſto patriæ ſuæ illuſtrandę, & ear[illegible]n quas [illegible]os nunc tractamus artium ſtudio, ingeni[illegible]m ſu[illegible]m adpulit ad Germaniam v[illegible]terem cum hodierna [illegible]conferendam, collectis ex Ptolema[illegible]o, Tacito, Antonino, [illegible]mmiano Marcellino, alijſque nominibus proprijs antiquis, ijſque ad vſum ſitumque hodiernum accommodatis. Librum ſuum inſcripſit Hermanno Neuenario Comiti ac Epiſcopo Colonienſi, rerum Geographicarum amantiſſimo & peritiſſimo viro. Eius laboribus multum tribuet qui ſciet, illum in Germania ſuo ſæculo fuiſſe omnium fere eruditiſſimum. Eraſmus noſter hoc ei dedit Elogium: *Bilibaldum*, inquit, *inter Germanos primum commemoraſſe oportuit, quo duce primum efflorescere cœpit apud Germanos eloquentia, quam & morum pietate, & fortunæ ſplendore illuſtrauit. Nec tam obſtat ſumma tentanti ingenium, quam Reip. negotia, parumque proſpera valetudo, quum non alius ſit proſperrima dignior*; quæ vltima verba ad podagram ipſius & calculi dolores referenda ſunt. Hic ergo tanto ingenio, totque ad iſta ſtudia laudabiliter proſequẽda præſidijs inſtructus, (fuit enim & pictor poſt Durerum, & cælator præ omnibus excellentiſſimus, & Mathematicarũ artium ſcientiſſimus, adeo vt Cl. Ptolemæi Geographiæ librũ primum ipſe Latinitate donatum inſigni commentario illuſtrarit) perambulata omni Germania applicuit animum ad veterum nominum cum recentibus collationem, adhibitis conſultiſque ijs quorum iudicio ſe iuuari poſſe exiſtimauit, idque Noribergæ, hoc eſt, in Germaniæ ipſius theatro, & Mathematicarum artium ſchola, ductus inſtigatuſque hac potiſſimum æmulatione, quod judicaret nihil eſſe abſurdius, quam Germanis orbem vniuerſum alijs hominibus deſcribere, ſuam vero patriam obliuionis b[illegible]rathro demerſam relinquere. Quod ſi Pliniũ audimus, neminem exiſtimabimus huic operi aptiorem fuiſſe Bilibaldo, ſui enim quiſque ſitus diligentiſſimus autor eſt; ac ferè euenit, vt eos quiſq; ſitus accuratiſſimè dicat, ex quibus ipſe prodijt. Etſi vero in nonnullis ipſe ſe dubitare fateatur, adeo quidem vt nihil a ſe certius adfirmari dicat, quam quod nihil fere adfirmet; tamen non minuet ingenuitas

nuitas ista viri summi pretium ipsius iudicij debitum, si modo meminerimus in tanta rerum priscarum obscuritate, multum esse, vel pauca adsequi. Quæ certa sunt, notata sunt asterisco *: quæ incerta littera f, quæ significat fortè. Sed nos ipsum audiamus. *Admodum difficile est*, inquit, *veteris Germaniæ statum ac conditionem explicare, non solam ob priscorum scriptorum incuriam, sed quia serò tandem tota peragrata ac cognita est. Etenim quum veteres Germani bellis potius quam litteris operam impenderint, nil mirum, si res præclarè ab eis gesta interciderint ac minus fideliter ab exteris sint relatæ scriptoribus. Quid enim Græci præter fabulas de Germania scripserunt? Romani verò, quoniam vbique fere propriæ studuerunt gloriæ, non tam gesta sua maximis extulerunt laudibus, quam incommoda a Germanis accepta callidè texerunt. Quis enim eorum clades a Carbone, vel L. Cassio, vel Aurelio Scauro, vel Seruilio Cæpione, vel M. Manlio acceptas exactè recenset? Breuissime tantum hæc refert Tacitus. C. vero Cæsar Cassium consulem occisum, exercitumque eius pulsum esse, neqaaquam dissimulat. Quin & nulla præterquam Paterculi nuper inuenta exstat historia, quæ Quintilij Vari cum legionibus internecionē explicat. Vnde non abs re suspicari licet, tam Plinij libros* DE BELLIS GERMANICIS *quam Cornelij atque aliorum scripta ab inuidia esse suppressa, ne Germanorum gloria plus æquo excelleret. Accedit, quod Romani & Græci scriptores vt plurimum ob ignorantiam locorum aberrarunt; neque ij solum qui nunquam ad Germaniam accesserunt, sed & qui res in illa gesserunt: cuius rei vel præcipuum documentum esse potest. quod Cæsar flumen Scaldis in Mosam influere scribit, ac Strabo Lupiam & Visurgim ad Amisium in vnum deferri refert. Accedit, quod & nomina gentium, locorum, ac ciuitatum, vbique fere ob pronunciationis difficultatem deprauata sunt, & inuersa. Deinum vero vniuersalis Germanorum transmigratio omnia confudit, ac ita perturbauit, vt in quibusdam potius coniecturam sequi necesse sit, quam quod aliquid certi asseri possit. Nilominus tamen operam dabimus, vt breuissimè, etsi non omnia, at quædam saltem loca tanquam e cæcis eruamus tenebris, nil in hac re doctioribus præiudicantes, sed libenter, vbi melius quam nos senserint, herbam porrigentes. Proinde, licet scriptores plerumque Germaniam a Gallia per Rhenum fluuium diuidi adserant: constat tamen Romanos eam quoque prouinciam quæ vltra Rhenum est, primam & secundam appellasse Germaniam: quod profectò minime fecissent, si Germaniæ quicquid vltra Rhenum est, auferre voluissent, qui quidem etiam ante Romanorum aduentum in Galliam transierant, illamque incolebant: vnde & lingua & legibus a Gallis vt Cæsar refert, differebant. Ab ea igitur Germaniæ parte initium faciemus, quæ vltra Danubium sita, & a Romanis olim subacta est; indeque ad Rhenum ac inferiorem accedemus Germaniam, demumque ad Germaniam transgrediemur magnam. Verum sub initium hoc scire refert, Romanos Rhætiam, Vindeliciam, & Noricum ab Augusti tempore vsque ad Odoacris irruptionem, hoc est, per annos circiter quingentos possedisse: qui quum Italiam occupasset, omnes ferme Romani nominis incolas in Italiam reduxit, ne irruentibus Germanis cæderent in prædam.*

RHÆTIA.

Rhætiæ nomine continebatur olim quicquid terrarum inter Rheni fontes, nec non montem Adullam & Ænum fluuium iuxta Alpes continetur: prætereà inter Danubium & Italiam, V[illegible]onam [illegible]sque & Comum: ita vt & Alpes quæ nunc Curienses e[illegible] Ath[illegible]ina vocantur, Tridentinæ item & Tyrolenses, & A[illegible]i vallu[illegible] incolæ omnes sub Rhætorum nomine comprehende[illegible]ntur, [illegible]xcepta Vindelicia, quæ proprium sortita est nomen. H[illegible]nc Rh[illegible]tiam licet iam multi & [illegible]arij inhabitent populi, maximè [illegible] Alpestres ac Sueui, [illegible]laque pluribus & varijs ornata

nata ſit ciuitatibus, pauciſſima tamen exiſtimamus habere Romanæ antiquitatis veſtigia.

Rhætia Romanis alia prima fuit, alia ſecunda: planè vt ad Rhenum Germania alia prima alia ſecunda. Rhætia prima Alpes continet quæ nunc Griſonũ dicuntur, ſiue Rhætica iuga. Eius incolæ vocantur Rhæti Alpeſtres. Extendit quoque ſe vltra Rhenum & Acronium lacum, occidentem verſus. Hanc Claudianus ita deſcripſit,

Sed latus Heſperiæ quo Rhætia iungitur oræ
Præruptis ferit aſtra iugis, panditque tremendam
Vix æſtate viam. Multi ceu Gorgone viſa
Obriguere gelu. Multos hauſere profundæ
Vaſta mole niues, cumque ipſis ſæpè iuuencis
Naufraga candenti merguntur plauſtra barathro.

Eam a ſecunda diſpeſcit Lycus amnis: a quo ad Ænum vſque ſeſe porrigit Rhætia ſecunda; Eſt enim Ænus Rhætiæ Noricique terminus. In vtraque pars ea quæ Italicæ vicinior eſt, Alpeſtris dicitur: quæ remotior planiorque ac Danubio vicinior, Ripenſis: quicquid interiectum eſt, vocatur Rhætia mediterranea. Vindelicia ad Rhætiam ſecundam pertinet. Quocircà quum Rhætis Vindelici opponuntur, caue alios capias Rhætos quam qui ad occaſum Lyci amnis degunt. Habet ergo Rhætia Danubij & Rheni fontes. In hoc tractu nata eſt Sulpitilla Biſſula, delicatiſſimis (ita vocat Scaliger) Auſonij verſibus decantata, ex quibus intelligas, iam tum Rhætiam Germaniæ adiudicatam fuiſſe.

Biſſula trans gelidum ſtirpe & lare proſata Rhenum,
Conſcia naſcentis Biſſula Danubij,
Capta manu, ſed miſſa manu, dominatur i eius
Delicijs, cuius bellica præda fuit.
Matre carens, nutricis egens, neſciuit héra
Imperium, * * *
Fortunæ ac patriæ quæ nulla incommoda ſenſit,
Illico inexperto libera ſeruitio.
Sic Latijs mutata bonis, Germana maneret
Vt facies, oculos cærula, flaua comas.
Ambiguam modo lingua facit modo forma puellam,
Hæc Rheno genitam prædicat, hæc Latio.

Sed nos hoc agamus. Sic ergo Bilibaldus.

In Rhætia iuxta Rhenum & non longe ab illius fontibus ſunt,

Curia,	*Chur* *
Bregetium,	*Bregnitz* *
Sublauio,	*Brixen* f.
Abuſiacum,	*Fueſſen* *
Matreio,	*Matran* *
Campodunum,	*Kempten* *.
Iuxta Danubium verò	
Targetium,	*Stulingen* f.
Bracodurum,	*Pfulendorff* f.
Dracuina,	*Ehingen* f.
Viana,	*Weyſſenhorn* f.
Pheniana,	*Laubing* f.
In Mediterraneis	
Druſomagus,	*Memmingen.*
Roſtro Nemauiæ,	*Mundelheym.*
Tarodunum,	*Riedling.*
Aræ Flauiæ,	*Nordling* vel potius *Heidenheym.*
Rinſiana,	*Giengen.*
Alcimoens,	*Werd*, vel *Eyſtauia*, vel *Albus-burgus.*

Et hæc omnia coniecturaliter.

Cuiuis augere hæc procliue fuerit ex ijs quæ ex Ptolemæo, Antonino, Notitia Imperij, & Tabula Peutingeria-

na a nobis allata sunt; nobis in tam recisa operis breuitate non licet omnia diducere.

VINDELICIA.

VINDELICIA *adhæret Rhætiæ, vel potius ei inclusa est. Terminatur autem ab ortu flumine Æno, a meridie Alpibus, ab occasu Lyco flumine, a Septentrione Danubio. Eam nunc potissimum incolunt Bauari tùm inferiores tum superiores. Iuxta Lycum verò Sueuorum pars. Strabo hic ponit* LOCATIOS *seu* CLAVTENATIOS *&* VENONAS, *quos ait Vindelicorum esse fortissimos.*

Quomodo Vindelici Rhætorum pars sint, quomodo ab ijsdem seiungantur iam diximus. Illud non videtur omittendũ, hanc veterum Allemannorum primam sedẽ fuisse; qui se posteà vsq; ad Mœnum amnem diffudere. Victoriam Drusi de Vindelicicis celebrauit Horatius.

Ciuitates autem antiquæ in Vindelicia sunt,

Augusta Vindelicorum, *Augspurg,* *

Damasia, *Diessen* * *iuxta lacum Ambre* *

Meminit eius Strabo.

Ambra, *Amper, apud lacum & fluuium eiusdem nominis* *.

Antoninus hanc nominat: Simlero est Brug: alijs Frisinga.

Parthanum, *Parthenkirch* *

Etiam huius meminit Antoninus: est autem ad Lysam fl. In notitia vocatur Parrodunum.

Inutrium, *MittenWald* *

Ptolemæo ἰνέτρεμον.

Cambodunum, *Kemmat* *

Ptolemæo καμβόδουνον. Appianus putat esse Monachium.

Pontes Scaphoni, *Scheffelern, nunc monasterium super fluuio Isara* *

Carrodunum, *Kreynburg, iuxta Wasserburgum* *

Quatuor habet Ptolemæus in Germania oppida huius nominis. Primum putat Appianus esse Krakow Poloniæ. Secundùm est istud Pyrchaimeri ad Ænum in Vindelicis. Tertium Pannoniæ superioris quod Ortelius in Stiria existimat esse Kharnburg. Quartum super Tyram fluuium in Sarmatia Europæa.

Vallatum, *Feilenbach* *

Antoninus hoc commemorat.

Fruxinum, *Freysing* *

Ex quo veterum hanc vocem petiuerit noster Bilibaldus, nescio: altissima ni fallor eius memoria exstat apud Ottonem eius vrbis Episcopum, patruum Friderici Barbarossæ, & apud Ottonis capellanum Radeuinum.

Isinisca, *Isen, iuxta Frisnigam* *

Antonino est Isiniscus.

Mocenia, *Montzing* *

Pagus est ad dexteram Danubij ripam: Exstat autem eius memoria non in libris, sed in lapide antiquo, teste Auentino.

Pisonium, *Wischelburg, inter Straubingam & Deckendorff* *

Vnde hoc nomen petijt Bilibaldus? Videtur mihi eos sequutus, qui Flexum, cuius apud Ptolemæum, Antoninum, & in Notitiæ libro, tabulaque itineraria mentio fit, crediderunt vocatum aliter Pisonium. Lazius autor est, in archiuis oppidi Presburg haberi, locum illum a Pisone cuius opera Tiberius Pannones deuicit, Pisoniũ [illegible]catu[illegible] fuisse. Sed vnde archiuis illis fides?

Me[illegible]ellum, *Melding apud Muldorff* *

[illegible]ege M[illegible]edullum. Ptolemæus vocat μέλδουλον: non est [illegible]nihi d[illegible]bium quin de his loci[illegible] intelligendus sit Victruuius li[illegible]ro VIII, cap. 3. sic scribens. In Alpibus natione Me-

ne Medullorum est genus aquæ, quam qui bibunt, efficiuntur turgidis gutturibus. Strabo eos locat supra Isaræ in Rhodanum influxum: manifesto errore, nisi pro Rhodano legas Danubium.

Atilia, *Altenburg, non longe a Neuburgo iuxta Danubium* *

Non legitur apud eos qui exstant scriptores veteres: Auentinus nomen istud eruit ex veteri inscriptione: adeundus ipse in Annalibus & Bauaria.

Cæsarea, *Keschling, non longe ab Ingolstadio.*

Mentionem eius facit Antoninus in suo itinerario.

Sumontorium, *HohenWardt, monasterium* *

Notum ex Antonino, & Tabula itineraria. Liber notitiæ adcenset Rhætiæ. Velserus legit Sumuntorium.

Abudiacum Danubianum, *Abach* *

Tabula Peutingeriana locat Auodiacum inter Esconem & Vrusam; quæ & aliud nominat Auodiacum inter Ad nouas & Coueliacas. Sed prius est Danubianum: posterius Happing, ad Æni & Vtij confluenteis: vbi etiam hodie spectari rudera antiquæ vrbis testatur Auentinus, Antonino vocatur Abuzacum. Ptolemæo ἀβȣδίακον.

Aurisium, *Rhed* *

Ad Ænum flumen in Bauaria superiore: Non legitur hoc nomen apud scriptores veteres: Suspicor igitur ex lapidibus erutum: nam & ruinas ibi ingentes exstare hodie testis Auentinus est.

Abusina, *Abensperg* *

Ad Danubium iacet, inter ruinas veterum structurarum: meminit eius Liber Notitiæ; Etiam Antoninus: appellatio tracta a fluuiolo cognomine. Tabula nostra itineraria habet corrupte Arusena.

Epona, *Ebenburg, supra nouam ciuitatem* *

Auentinus vltra Danubium locat. Et fieri potest vt ibi conspiciantur castri alicuius rudera; sed lapis quem citat non vrbis sed Deæ nomen significat. Deceptus ergo ab Auentino Bilibaldus ex Dea vrbem fecit.

Artobriga *iam Veltenburg monasterium supra Ratisponam; certissimum, ex magnis ædificiorum ruinis.*

Ruinas ibi ingentes exstare non negauerim: sed quum illic omnia plena fuerint castrorũ, vnde cõstat ibi fuisse ac non alibi Artobrigam? Auentinus nõ procul inde duplicem facit Artobrigam, maiorem & minorem; duobus a se inuicem passuum millibus: illam ait Cenum quoque appellatam, hanc Valentiam, nomenque in Principum ac Pontificum instrumentis retinere, ac dici vulgo Artzburg: Conferenti Itinerarium Antonini cum Tabula Peutingeriana, apparebit, Artobrigam inter Salzburgum & Oetingam, quæ Pons Æni est, sitam fuisse, vbi nunc Lauffen Oppidum, vel Lampolting, vel Kirchstain.

Abudiacum, *Happing, iuxta Rossenheym* *

De hoc diximus paullo ante ad Abudiacum Danubianum.

Tigurina metropolis Norici, vel Augusta Tiberij, seu Reginopolis, *Regensperg* *

Tigurinum nomen peritum est ex vita S. Seuerini, qui Noricorum creditur fuisse Apostolus circa annum Domini CCCCLXXX. Sed puto legendum ibi Tiburnium: quo modo expresse habet Leo III. Iuxta muros, inquit, Tiburniæ ciuitatis quæ a Tiberio Cæsare Augusto ædificata est, quæ modo vulgo appellata est Reginaspurch. Notitiæ liber videtur appellare Castra Regina, Antoninus Regium, Tabula Peutingeriana Reginum, a fluuio cognomine, qui ex aduerso eius in Danubium labitur: Hodie vocant Ratisponam.

Regium, *Rocking, non longe a Ratispona* *

Imo Regium ipsissima est Ratispona.

Vetera castra, *Pfeteren.*

Sequutus est Auentinum Pircheymerus; vnde autem ille hanc vocem traxerit, nescio. Si ex marmore aliquo, aut saxo, benè habet. Locus ei ad Danubium XV lapide Orientem versus a Ratispona inter ruinas. Vetera castra ad Rhenum nemo ignorat.

Augusta Acilia, *Straubing, nempe ciuitas antiqua, quæ & hodie Azelburg vocatur.* *

Vnde hoc petiuerit Bilibaldus nisi ab Auentino non video. Sed Auentinus vnde? Audax facinus, tot fingere Augustas in vna Vindelicia, & veram illam germanamque oppugnare. Augustam Vindelicorum ipse ad Isaram locat: & postea dat nobis, Augustam Aciliam, Augustamque Tiberij.

Quintianis vel Quintanorum Colonia, *Kuntzing iuxta Felshouen, certissimum.*

Notitiæ liber habet Quintanas, Itinerarium Quintianas. Coloniæ nomen præfert numus Neruæ. Est ad fluuium Vilsz, quem Eugippus in vita S. Seuerini vocat Quintanicum. *

Boeodurum vel Bocodurum vel Bolodurum, vel Batabis, Ptolemæo Poedicum, *Passaw, certissimum, propter confluentiam Æni in Danubium.*

NORICVM.

NORICVM *incipit ab Æno fluuio, protenditur ad ortum Pannoniam vsque superiorem; a meridie autem terminatur monte Caruanca & Alpibus Noricis ad Italiam vsque; a Septentrionibus autem Danubio: nunc verò habitant occasum versus Bauari, ad ortum verò est prouincia quæ Ens ex fluuij Anassi nomine vocatur, & Austriæ pars: ad meridiem autem Styria: In Alpibus verò habitant Carnici, partimque Croaci, gens Sclauonica; Comprehenditur quoq; Norici nomine Comitatus Goricensis & Ziltensis, regionesque adiacentes. Ciuitates verò in Norico fuerunt.*

Pontes Æni, *Oeting* *

Doctissimus Philippus Cliuerius, quo nemo accuratius Germaniam illustrauit, rectè notat, Pontem Æni fuisse, vbi nunc est Alten-hohenaw: alijs est VVasserburg. Vide itinerarium Anton. pag. 155.

Bidaio, *Laufen.* f

Ptolemæo est βάδαιον. Simlerus adserit esse Dietmaning.

Iuuauium, *Zalzburg* *

Teurnia vel Berunum, *Pernau, certum, apud lacum Kemsee.*

Teurniam nominat Plinius. Ptolemæo est τεύρνια. Berunum agnoscit Stephanus.

Aredata, *Lintz* f

Antonino & Notitiæ est Arlape, vnde classis Arlapensis. Apud Ptolemæum pro Ἀρελάτη scribendū Ἀρελάπη, vt & in itinerario Peutingeriano: nunc est Pechlarn in Austria, ad fluuium Erlaph. Lazius, Ardacher monasterium esse ait, quod & Aram Lapideam vocari dicit.

Gamanodurum, *Braunaw,* f

Ptolemæus vocat γαμανόδουρον.

Ouilabis, *Lambach, monasterium nunc est super flumen Ens.* *

Vide quæ notauimus ad Antonini Itiner. pag. 125.

Lauriacum, *Lorch. monasterium iuxta ciuitatem Ens.* *

Vide pag. 125, & 139.

Gesodunum, *Ips.* f

Ptolemæo est γησόδουνον in Norico. Lazius putat esse Castenta.

Claudionium, *Melck* *

Ptolemæo κλαυδιόνιον in Norico. Plinius Claudiam vocat. Lazius putat esse Clagenfurt, oppidū Carinthiæ.

Cetio,

Cetio, *Zeyſſelmaur.* f

Vide pag. 124. in Itinerario Antonini.

Auguntum, *Neuenſtat, vel prope, quia nomen repugnat.* f

Vacoriu n, *vel ut aliqui putant, Scarabantia, Gretz,* f.

Ptolemæo ϐακόριον eſt in Norico: Sabellicus & Iouius contendunt eſſe opidum inter Alpium rupes ad Drauum amnem, ac dici Italis Villaco, Germanis Villach. Laziusmauult eſſe Altentorfen: qui tamen in tabula ſua adſerit eſſe Straesburg ad amnem Gurcam. Tabulæ Itinerariæ Vocarium dicitur, locaturque inter Alpem & Cucullos. Hac itinerum & interuallorum ratione ductus Philippus Cluuerius ait eſſe vicum VVagram. At Scarabantia cur eadem credatur cum Vacorio nihil cauſſæ eſt.

Pedicum, *Pruck ſuper flumen Mura,* f.

Ptolemæo eſt παίδικον. Lazius ponit in campis Perckfeldt, circa Villacum, ad Drauum amnem. Auentinus adſerit eſſe Salisburgum ſiue Iuuaniam, idque ex veteribus deplomatibus conſtare; exſtare imo pagum in vicinia, qui nomen hodieque ſeruet. Ego arbitror ab ipſo deſignari Preding.

Virunum, *Judenburg,* f.

Meminere eius Plinius & Antoninus. Ptolemæus populis Germaniæ accenſet Virunos οὐιροῦνος, ad Sueuum flumen. Meminit quoque Berunij Suidas in Βηροῦνιον. Non video, quomodo Berunum ante dixerit Bilidaldus eſſe Pernauw, ad lacum Kemſee, & hic dicat eſſe Iudenberg. Tabula Itineraria Peutingeri Varunum ponit inter Iuennam & Matucaium.

Zelia, *Cili, certum.*

Zelliæ regionis meminit Paulus Diacon[illegible] lib. IV hiſtor. Longob. Cela Ptolemæo κήλιον Nori[illegible] oppi[illegible]am eſt, Plinio quoque no[illegible]um: vocatur quoqu[illegible] municipium Selianum. Onuphrius ex marmorea inſcriptone citat CL. CEL. Claudiam Celiam,

Iulium Carnicum, *Villach, certum.*

Simlerus Zuglio vocari putat, Ptolemæo eſt καρνικόν.

PANNONIA.

PANNONIA *terminatur ab occaſu Norico, ab ortu verò Pannonia inferiori, a meridie parte Iſtriæ ac Illyridis, a Septentrionibus autem Danubio. Nunc verò illam inhabitant Auſtriæ populi, ac Styri, nec non Sclauorum gentes Croati & Carni. Pannonia inferior habitatur iam ab Hungaris, Sclauis, Siculis, Iazygibus, Hunis, Septemcaſtrenſibus, & pleriſque alijs nationibus: Hungari tamen prædominantur.*

Pannoniam etiam Ptolemæus diuidit in ſuperiorem & inferiorem. Prima ſiue ſuperior erat Conſularis: Secunda ſiue inferior Proconſularis. Primam occupant hodie Auſtria, Stiria, Carinthia, Carniola. Secundam Hungaria. Sunt & aliæ diſtinctiones. Pannonia Sauia ſiue Ripenſis, in qua Notitia imperij locat Riparienſem & Valeriam, hodie vocatur *Windiſchland*, eſtque interamnana, Drauo & Sauo fluminibus intercluſa, habens in ſe Pannoniam Bubaliam, & Sirmienſem, quæ etiam Amantina dicitur.

In ſuperiore Pannonia ſunt ciuitates.

I[illegible]obona, vel Vindobona ſeu Vindomana, aut Fauianis, *Vienna, Wien,* *

Iuliobonam præter Ptolemæum nemo vocat: ſed & in codicibus eius vitium eſt; verum enim eſt οὐινδόβωνα Vide quæ ad Antonini Itinerarium annotauimus, pag. 123.

Sabaria colonia Diui Claudij, *Stain am Anger* *

De hac diximus pag. 124. Gaspar Bruschius narrat, anno CIↃ IↃ VIII. sepulchrum Ouidij illic inuentum, testudine magnificum, & epitaphio ornatum. Etsi vero totum istud fabulosum sit, tamen vel ad imposturæ memoriam describam epitaphij illius versus, prout eos Tobias Fontius in volumine monumentorum edidit,

FATVM NECESSITATIS LEX.

HIC SITVS EST VATES QVEM DIVI CÆSARIS IRA
AVGVSTI PATRIA CEDERE IVSSIT HVMO.
SÆPE MISER VOLVIT PATRIIS OCCVMBERE TERRIS,
SED FRVSTRA, HVNC ILLI FATA DEDERE LOCVM.

Carnus, *Presburg* f

Vide quæ diximus pag. 128 ad itinerarium Antonini. Situm fuit inter Sauum & Drauum amnes.

Muriola, *Mureck* f

Imo Muroela μȣρόελα, nota Ptolemæo, qui eam ponit in Pannonia superiore.

Bregetium, *Rab, certum, propter confluentiam Rabonis vel Arabonis in Danubium.*

Ego vero non video cur ob eam caussam Bregetium sit, ac cur non potius Arrabona sit Rab, nomine oppido cũ flumine communi, vt fit in multis? Certe notitiæ liber castra militum locat Arrabonæ. Quod quum ita sit, consequens est, vt Bregetium sit Gran, quod vulgo [illegible]cant Strigonium, ad confluentiam Grannæ & Danubij. Itineraria tabula distinguit inter Brigantium & Arrabonem. Antoninus Bregetione locat LEG. I ADIVTRICEM, inde ducit viatorem ad Muros & Statuas, ita vt in medio sit Arrabona, quæ omnia Strigonio conueniunt, Rabæ siue Arrabonæ competere non possunt. Sed Rab hodie vocant Iaurinum.

Carnunto, *Peternell* f

Ergone Bilibaldo non sunt idem Carnus & Carnuntum?

Petouium siue Patauium, *Petau, certissimè.*

De hoc iam ante non semel. Situm est ad læuam Draui ripam.

Nouidurum, *Laibach* f

Et sub Norico Pannonia Emona, *Clemona* *

Meminere eius Plinius, Ptolemæus, Capitolinus, Herodianus, Antoninus.

In Pannonia inferiore sunt

Vimundria, *Agran* f

Salinum, *Ofen* f

Nihil minus. Salinum est Σάλινον Ptolemæi, estque idem cum eo quod Antoninus vocat Vetussalinas, liber Notitiæ Vetussalinam: nunc dicitur accolis Adom. At Ofen est Buda, quam veteres Aquincum vocauere.

Teutoburgium, *Senna Eredet: certum, propter confluentiam Dari in Danubium.*

Germanice dicitur Tantz. Lazius existimat, Teutoburgium Ptolemæi, Amantiam Antonini, & Quinque Ecclesias eidem loco congruere. Simlero est Erdemoud. Vide itiner. Anton. pag. 126.

Milatis, *Vilack* *

Sirmium, *Simach.*

Onuphrio colonia est. De ea diximus ad Itinerarium pag. 124.

Taurunum, *Alba Graca, certum, propter confluentiam Da[illegible]nubij [illegible] Saui.*

Σ[illegible]ρȣρον [illegible]tolemæo. Germani vocant Griechssweissse[illegible]burg. [illegible]ngari Nandor alba, Itali Belgrado. Turc[illegible] Belig[illegible]do, teste Leunclauio.

Hermonac[illegible]us, *Kilia* f

Mihi [illegible]ius videtur Hermonassa Plinij & Pomponij esse

esse in Moesia inferiore, haud procul ab Istri ostijs.

Zeugma, *Clausenburg* f

Daciæ vrbs est. Lazius putat esse opidum quod Germani Mulenbach vocant, Hungari Zazsebes, ad Marisium flmen.

Zarmisgethusa, *domus Venationis Zarmidis regis, nunc Corona, apud Septem castra.*

Bis eius meminit Ptolemæus, semel lib. III, vbi vocat ζαρμισογίθεζαν: semel VIII, vbi ζαρμιγέθεζαν. quo pacto etiam nominatur ab Vlpiano Tit. xv. de censibus. Inscriptiones aliquot habent COLONIA VLPIA TRAIANA AVG. DACIA ZARMIS.

Reliqua propter variarum gentium incursiones coniectore indigent.

Augeri hæc possunt ex ijs quæ ad Ptolemæum, Itinerariū Antonini, Notitiam Imperij, Tabulam Peutingerianam attulimus. Non omittam hoc loco Seuerinum, ad quod Traianus ponte Danubium strauit, de quo Dion, & numi veteres, in quibus legitur, PONS TRAIANI DANVVIVS. Exstant hodieque illius pontis reliquiæ, cum inscriptione,

PROVIDENTIA AVG.

VERE PONTIFICIS.

VIRTVS ROMANA QVID NON DOMET?

SVB IVGVM ECCE RAPITVR ET DANVBIVS.

Paullo supra Seuerinum est Viminatium, Ptolemæo βιμινάτιον, legionis sedes in Mysia superior[illegible], not[illegible] Antonino & libro Notitiæ. Procopius voc[illegible] βιμ[illegible]κιον Meminit quoque eius Spartianus in Seue[illegible].

Nunc vero transcenso Rheno ad Heluetios perue[illegible]amus, licet Heluetiorum deserta in C[illegible] regio[illegible]e.

HELVETII.

HELVETIORVM *nomine continebatur, quicquid nunc Suitenses & confœderati possident, Rauracos vsq; & Basileam.*

Omnis ciuitas Heluetiorum, inquit C. Cæsar in quatuor pagos diuisa est; Sunt autem, TIGVRINI, quorum vrbs hodie *Zurich*. TVGENI die Zuger, est enim caput gentis Zug; VVBIGENI, ab oppido & flumine Orba, quæ Antonino est Vrba. AMBRONES, qui cætera tenuere.

In Heluetijs sunt

Lacus Brigantinus, *in quem Rhenus influit, nunc lacus Constantia est. Hunc Caretos & Vindelicos Strabo attingere refert.*

Vocatur & Acronius, & Podamicus: sed Brigantinus ab oppido Brigantio: Eū accuratè describit Ammianus lib. xv. his verbis. Inter mōtium celsorū anfractus impulsu immani Rhenus discurrens extenditur penes Lepontios, & in deciduas cataractas inclinatione peruia funditur vt Nilus. Iamque aditutis niuibus liquatis ac solutis altaque diuortitia riparum adradens, lacum inuadit rotundum & vastum, quem Brigantiam incola Rhætus appellat, perque quadraginta & sexaginta stadia longum parique pene spatio latè diffusum, horrore siluarum squalentium inaccessum, nisi qua vetus illa Romana virtus & sobria iter composuit latum, Barbaris, & natura locorū, & cœli clementia refragante. Hanc ergo paludem spumosis strependo verticibus amnis irrumpens, & vndarum quietem permeans pigram, mediam velut funali intersecat libramento, tanquam elementum perenni discordia separatum, nec aucto, nec imminuto agmine quod intulit vocabulo & viribus absoluitur integris, nec contagia deinde vlla perpetiens, Oceani gurgitibus intimatur. Quodque est impendio mirum

mirum, nec stagnum aquarum rapido transcursu mouetur, nec limosa subluuie tardatur properans flumen, & confusum misceri non potest corpus. Quod ni ita agi ipse doceret aspectus, nulla vi credebatur posse discerni. Sic Alphæus oriens in Arcadia, cupidine fontis Arethusæ captus, scindens mare, vt fabulæ ferunt, ad vsque amatæ confinia progreditur.

Arbor felix, *Arben*, *

Gannodurum, *Costentz, forte.*

Videtur genuinum esse, Ganstadt: ex quo postea factum Constantia.

Vitodurum, *Winterduer*, *

Meminere eius Antoninus, & Tabula itineraria.

Turegum vel pagus Tigurinus. *Zurich*, *

Nomen videtur traxisse ab amne Tauro, vel Turo. Ditio ista postea pertinuit ad Allemannos; itaque in litteris Basilicæ martyrũ Turegensium scribit Ludouicus rex, Curtim nostram Turegum in Ducatu Allemannico in pago Turgauensi. Otto Frigingensis Sueuiæ accenset: nimirum quia Allemanni Sueuorum pars, aitque situm oppidum in faucibus montium versus Italiam, super lacum; vnde Leuianus fluuius effluit. In monumentis Heluetiæ legitur, GENIO PAG. TIGVR.

Auanticum, *Bibelspurg*, *

Gallis dicitur Auenches, vide Itinerarium pag. 133.

Solodurum, *Soleturn*, *

Vindonissa, *Windisch*. *Apud monasterium Kuningsfelden, in quo est sepultura Comitum de Habspurg.* *

Vide quæ ad Itinerarium diximus. Pag. 125.

SEQVANI ET HEDVI.

Versus Sequanos & Heduos vbi nunc est Burgundia & Lotharingia, sunt,

Vesontium, *Bisantz*,

Ptolemæo ὀυισόντιον: Iulianus Apostata in epistolio vocat βισεντίωνα.

Nasium, *Nanse, Gallis Nancy*, *

Meminit eius quoque Ptolemæus.

RAVRACI.

Post Heluetios habitabant RAVRICI, *quorum caput* Augusta Rauracorum, *Angst, pagus nunc supra Basileam miliare vnum* *

De hac vide quæ ad Itinerarium notauimus: pag. 133.

Basilea, *Basel, creuit ex ruinis Augusta*, *

Non est igitur prisci æui. De hac dicemus in vrbium accuratiore descriptione.

MEDIOMATRICES.

Strabo deinde Mediomatricos ponit.

Notos Cæsari, Plinio, Ptolemæo: pertinent autem ad Galliam Belgicam: Necesse est olim potentiores fuerint, quum eorum fines præterfluere Rhenum scripserit Cæsar: Horum sedes, inquit Strabo, relicto natali solo Rhenoque traiecto inuasere Tribocci: Posteriore æuo pertinuere ad VVestrasiam. Fuit autem Mediomatricum metropolis Metæ, *Metz*, quo Cynegium translatum esse testatur Notitia Imperij: vide pag. 54.

TRIBOCHI.

Post Mediomatrices TRIBOCHI *tenuerunt terram quæ nunc Alsatia dicitur, ad Sequanos vsque, & Hunnorum tergum. Siq[illegible]m du[illegible] Hunni rerum potirentur, quicquid ad ortum possideb[illegible]t, Ost[illegible]reich nominabant; quicquid autem ad Occidente[illegible] Westerreich. His Strabo Triusgros adiacere refert, apud qu[illegible] tum [illegible]mperij Romani Imperat[illegible]res pontem super Rhenum ædificaba[illegible].*

Cæsar

Cæsar Triboces vocat, Ptolemæus τειβόκκοι, Ammianus Tribuncos. Est hodieque in Alsatia pagus veterem nomenclaturam seruans *Zum dreyen Buchen*. De Triusgris non habeo dicere: nisi quod opiner apud Strabonem locum vitiose scriptum, & pro τειβάγροι vel τειβόγροι reponendum Treuiri, τειβάροι vel τειβέροι.

In Tribochis sunt

Mons Brisiacus vel Breucomagus, *Breysach:* *

Est hodie in ripa Germanica: in Gallica tamen fuisse olim egregiè demonstrat Rhenanus, his verbis. Antoninus, inquit, in Itinerario suo nullas Transrhenanas vrbes commemorat, sed tantum prouincialeis, puta Rauricas, & Germanicas Germaniæ primæ & secundæ, Rhæticas, & Pannonicas, & aliarum Prouinciarum Romanis subiectarum. Vnde & titulus libello factus, Itinerarium prouinciarum omnium. Quare vel hoc argumento liquet, alueum Rheni hic mutatum, qui ab altera parte quondam prætercurrerit oppidum, quum adhuc in Gallica ripa staret. Cuius rei indicium est adhuc eius loci humilitas per quem olim Rhenus fluxit. Hinc inundante fluuio non secus ac stagnum quoddam siue lacus aquis repleri solet. Præterea aliquatenus Basileensi Episcopo obnoxius est etiamnum Mons Brisiacus, propter nescio quam annuam pensitatiunculam. Nam quando olim Galliæ accensebatur, hoc est, Rauricorum siue Sequanorum inferiorum tractui, cui dubium esse possit, ad Basileensem olim diœcesim oppidum pertinuisse? Luitprandus Ticinensis qui sub Henrico Germaniarum rege vixit, & huius filio Othone primo, autor est, suo æuo insulam fuisse Rheno cinctam, sic enim scribit libro quarto, Est in Alsatiæ partibus castellum Brisecgauue patrio vocabulo nuncupatum, quod & Rhenus, in modum insulæ cingens, & naturalis ipsa loci asperitas munit. Vicini huic monti fuere BRISIGAVI, qui in seniores & iuniores distincti sub Romanis militarunt: Adi Notitiam Imperij. Sed in eo fallitur Bilibaldus, quod putet Breucomagum esse idem cum monte Brisiaco: quum duobus infra Argentoratum milliaribus situs sit, Antonino Brecomagus dicitur, Ptolemæo Βρευκόμαγος: Germanis accolis *Bruomat*.

Argentoratum, *Strasburg*, *

Taberniæ, *Zabern*.

Non desunt qui Argentoariam Colmar, Elcebum vero Schlestat esse putent: sed falluntur: Nam super Rheni ripam Argentoaria & Elcebus erant.

De his diximus ad itinerarium Antonini, pag. 134. Hoc certum est, ex ruinis Elcebi conditum esse Selestadium, quod ita quidam dictum putant quasi Elces Tadt, hoc est, Elcebi tractum, vt refert Rhenanus eius oppidi ciuis, rerum Germanicarum peritissimus.

VANGIONES.

Sequuntur nunc VANGIONES, *Spirenses, quamuis vsus obtinuit, vt Vangiones Wormatienses, Nemetes vero Spirenses dicantur, sed præposterè.*

Imposuit Bilibaldo Ptolemæus, qui in sua Germania, Rheni labentis cursum sequens Vangiones Nemetibus præposuit. Sed non semel peccauit Ptolemæus in locorum positionibus. Vangionum esse VVormaciam contra Ptolemæum probat consensus mortalium

Φήμη δ' οὔ τί γε πάμπαν ἀπόλλυται, ἥν τινα λαοὶ
Πολλοὶ φημίζωσι, θεός δέ τίς ἐστι καὶ αὐτή.

Sigebertus quoque Gemblacensis non contemnendus scriptor, (vixit autem ante hos annos quingentos)

VVormatiam Vangionum vrbem vocat. Est & hodie VVormatiæ inscriptio antiqua, in qua diserte legitur, VANGIONVM SPECVLA. Seriem quoque locorum ad Rhenum sic exsequitur Ammianus libro XVI. Audiens, inquit, Argentoratum, Brocomagum, Tabernas, Salisonem, Nemetas, Vangiones & Moguntiacum ciuitates Barbaros possidentes territoria eorum habitare, primam omnium Brocomagum occupauit. Et in Notitia Imperij sub Duce Moguntiacensi ponuntur ordine, Tabernæ, Vicus Iulius, Nemetes, Alta ripa, Vangiones, Moguntiacum. Ipsum iter Ptolemæum erroris conuincit.

Borbetomagus, *Speyer.* f

Imo *Wormbs.* In libro prouinciarum & ciuitatum Galliæ exsertè, CIV. VANGIONVM, hoc est, VVormacia: ipsa quoque vox Germanica adludit ad priorem partem nominis Borbetomagi.

Ptolemæus Argentoratum Vangionibus attribuit.

NEMETI.

Hærebant his NEMETI, *quorum fines ad Treuiros vsque extendebantur.*

Νέμεται Ptolemæo, Latinis non Nemeti sed Nemetes vel Nemetæ, sunt supra Vangionas: horum vrbs Augusta Nemetûm apud Æthicum. Sed Bilibaldum decepit Ptolemæi versio.

Ciuitates Nemetum fuere

Rufiniana, *Wormbs.*

Imo Ῥεφίανα, sine epenthesi syllabæ peregrin[illegible] *Speir.*

Neomagus, *Oppenheym vel Spira potius, quamuis non desint, qui Rufinianam Speyr, Neomagum vero Wormbs esse putent: Bauconiam autem Oppenheym.*

Vide Tabulam Peutingerianam. pag. 145.

TREVIRI.

His iuncti erant TREVIRI *occidentem versus, quorum olim fines latissimi erant: nam a Rheno ad Mediomatrices vsque extendebantur, pariter & ad Menapios, & ad Mosam, ita vt quicquid hodie a Moguntiaco per Treuirensis Episcopi ditionem & Mosellæ montis seu Obrinci tractum ad Arduennam & vltra, nec non quicquid per prouinciam nunc Westenreych & Lucelburgium continetur, id omne Triuirensis fuerit ditionis.*

Horum ditionis amplitudinem ex Cæsare & Tacito cognoscere est: Etiam hodie Ecclesiastica iurisdictio perampla est. Ætate Luitprandi Ticinensis qui sub Othone I. Augusto scripsit, videtur ad Lotharingiam pertinuisse, sic enim scribit sub finem operis. Quum hæc epistola in sancta Synodo legeretur, aduenerunt qui prius defuerant religiosi, a Lotharingia Henricus Treuirensis archiepiscopus, & quæ sequuntur. Itaque Treuirensem agnoscunt Tullensis, Metensis, & Virodunensis.

Ciuitates vero sub Treuirensibus fuere iuxta Rhenum istæ,

Moguntiacum, *Mentz.* *

Bingium vel Vingio, *Bingen, Hic Nauus fluuius in Rhenum exit,* *

Legio Traiana, *Drechshausen, quasi Traiani domus.*

Ptolemæo τραιανὴ λεγίων.

Vosauia, alias Ficelia, *Oberwesel: ibi cæsa & sepulta est Mammæa mater Alexandri Imperatoris.* *

De Mammæa Eliogabali amita video idem ab alijs quo[illegible] [illegible]e narrari: inter quos est etiam Adolphus Occo Au[illegible]stanus in libro Numismatum: sed vnde hæc ipsi? [illegible]ammæam filio quum interficeretur adfuisse, confes[illegible]um est. Eusebius autem Alexandrum Moguntiaci occisum [illegible]rodit, Orosius apud Moguntiacum. Græcus

Chro-

Chronologus ἀπὸ τὸν πατυλιῶνα, ἐν Μογονϊιακῷ. Aurelius Victor in vico Britanniæ qui Sicila dicitur, Lampridius in Britannia, vel vt alij volunt in Gallia, in vico cui Sicila nomen est; Eutropius in Gallia. Vosauiæ id factum quod sciam nemo scribit antiquorum.

Bodobriga, *Boparten*, *

Antonino est Baudobrica; pag. 130. sed transpositæ sunt mansiones. Bingio enim vicinior est Bodobrica quam Antunnacum.

Confluentes, *Coblentz: ibi Rigodulum est oppidum Ammiano: quamuis etiam nunc non longè a Treuirorum Augusta pagus sit qui hodie quoq; Rigol appellatur. Et hic erat limes Germaniæ superioris, quem Obrincus fluuius dirimebat; Inde Germania sequebatur inferior.*

Confluentium meminit quoque Antoninus pag. 135. & Notitia Imperij pag. 137.

In mediterraneis autem ciuitates sunt,

Augusta Treuirorum, *Trier*, *

Nouiomagum superius, *Nymag pagus circà Berckastel.*

Vide Itinerarium pag. 135.

Pontes Sarui, *Sarpruck, certum.*

Est Pons Saraui, de quo in Itinerario pag. 135. vbi tamen vitiose legitur Saruix. Saraui meminit in Mosella Ausonius,

Nauiger vndisona dudum me mole Sarauus
Torta veste vocat, ---

Et versus Mediomatrices,

Durocortorum, *Arencourt, iuxta portum S. Nicolai.*

Ptolemæo est Δουροκόττορον, qui in Rhemis illud ponit, pag. 99. Straboni tamen vocatur Δουρικόρτορα, Cæsari Durocortorum, Stephano Δουροκόττορος. neque est dubium quin sit Reims.

Matricorum siue Diuodurum, *Diedenhoven in ripa Mosel-le, a Francis Theodonis villa vocata, regia Caroli Magni*, *

Matricorum nomen factum est ex decurtatione vocis Mediomatricum; nec video qui ante Blondum hac voce ita vsus sit. Διούοδουρον Antonino pag. 135. est Diuodurum; Galli vocant Tionuille. Meminit eius quoque Tacitus lib. 1. histor. Treuiros inquit, vt socios, secure adiere. Diuoduri (Mediomatricorum id opidum est) quanquam omni comitate exceptos, subitus pauor exterruit.

Ceterum non parua est disceptatio, quis sit fluuius Obrincus, quem Ptolemæus supra Moguntiacum statuit. Quidam enim illum Nauam, qui iuxta Bingium in Rhenum defluit, esse putant: alij etiam Rhenum trangressi Mœnum esse censent; sed proculdubio Mosella est, licet Ptolemæus in eius situ (forsitan ex aliorum relatione) deceptus videri potest. Equidem si Naua esset, sequeretur, quod Mosella penitùs a Ptolemæo esset omissa: Atqui planè incredibile est, fluuium adeò insignem fuisse neglectum, & longè minorem Nauam recensitum, qui & ipse non supra, sed infra Moguntiam labitur. Mœnus verò per Obrincum non designatur, nam planè ineptum videri posset, in descriptione superioris & inferioris Germaniæ transcenso Rheno Mœnum describere, & eum quasi humeris vltra Rhenum transportare.

RIPVARII.

RIPVARII *dicti sunt, qui in Treuiris ad Mosellæ habitarunt ripam, nec non inter Mosellam Rhenum & Mosam: A Francis Ripuaria vocata est Neustria & Austrasia.*

Sunt qui eos Ripuarienses & Ripariolos vocent. Sic Pannonia quoque Ripensis & Ripariensis dicta fuit, a ripis. Neustriam hic poni non commemini. Chronicon vetus majoris monasterij distinctè & expertè, Neustria, inquit, est, quicquid a Parisiis & Aurelianis interiacet inter Ligerim & Sequanam inferius ad Oceanum.

VBII.

A Confluentibus verò, VBIORVM *incipiebat ditio, quorum fines ob fidem egregiam mirum in modum a Romanis fuerunt aucti: Traduxit hos Agrippa ad ripam vlteriorem, sed non inuitos, vt Strabo ait.*

Exstare hodieque ruinas oppidi veteris *Upen*, ex quo Latini Vbios mollius dixere, testatur Lindanus: vide Baronium in Martyrologio ad XXI Octobris.

Horum vrbes erant,

Antunaco vel Antunnacum, *sed forsitan potius in Treuiris quam Vbijs est ponendum; Andernach. Ibi conditum est corpus Valentiniam Imperatoris.* *

Rigomagus, *Reinmegen. Hic Arar in Rhenum influit.*

Arar Bilibaldo est Thie Aer; non Galliæ Narbonensis fluuius: ac forte illum quoque intellexit Æthicus.

Bonna, *Bon, certum: ex cuius opposito Genosia est, vbi Drusus teste Floro Rhenum ponte iunxit.*

Verba Flori nescio quis dum corrigere parat, deprauauit. Sic legenda sunt. Victor Drusus in tutelam prouinciarum præsidia atque custodias vbique disposuit, per Mosam flumen, per Albim, per Visurgim. Nam per Rheni quidem ripam, L. amplius castella direxit, BONNAM & GENOSIAM pontibus iunxit, classibusque firmauit. Inuium atque inaccessum in id tempus Hercynium saltum patefecit. Vulgò legitur contra veterum codicum & rei. fidem, Bononiam & Gessoriacum.

Agrippinensis Colonia, Vbiorum caput, *Colln.* certum.

Nouesium, *Neuss.* *

Non videtur hoc loco mihi prætermittendum itinerarium quod è Colonia in Daniam ducens ab Alberto Stadensi Abbate insertum est operi ad annum MCLII.

Vadas, inquit, è Colonia ad	*Nussiam*	VI mill. pass.
Inde	*Xanthis*	IX.
	Arnhem	VII.
	Seist	VI.
	Traiectum	I.

Ibi intra nauem, & descende vsque *Muthen*, & ita per mare *Stauriam*.
Et sic *in Daniam.*

In mediterraneis Vbiorum sunt,

Marcodurum, *Duren.* *

Duromagus, *Durmegen* *

Iuliacum, *Gulich.* *

Corionallum, *Ach: Sed hoc ad Menapios pertinebat potius quam ad Vbios.*

Alij malunt esse Valkenburch. vide pag. 136, & 142.

Lugodunum, *Sevenberg.*

Hic grauis est error: Non est aliud his locis Lugdunum quam Batauorum, vide Tabulam Peutingerianam pag. 124, ex qua illud necessario colligitur.

Gelduba, *Nunc diruta est: pagus vocatur Gelb, iuxtà arcem Linen Episcopi Coloniensis.*

MENAPII & MORINI.

Vbijs versus occidentem hærebant MENAPII, *quorum fines olim latissimi erant; ad Castellum enim protendebatur oppidum, eratque sub ditione eorum tractus ille qui iuxta montes est quos nunc Eyfliam appellamus, ac quicquid inde est vsque ad Morinorum terminos; nec non Comitatus Namurciæ, Du[illegible]tus Limburgensis & Falkenburg, ac trans flumen Mosam pars Hannoniæ ad Picardiam vsque & Eburones. Habitant enim vtramque Mosæ ripam, auctoribus Cæsare & Tacito. Paludes verò Menapiorum quorum & Strabo meminit, inter F[illegible]m & Limburgensem sunt Ducatum; Regio illa hodie alta*

die alta palus vocatur, estque hominibus fere inaccessa, & vix structis quibusdam semitis permeabilis. Sunt & circa Geldriæ confinia Menapiorum paludes, in ea regione quæ hodie vocatur die Vogtey von Geldern, iuxta Venlo & Kempen. Strabo hos nouissimos ad vtramque fluminis ripam esse dicit. Menapijs adhærebant MORINI, *quorum portus Gessoriacum, nunc Cales.*

Non est omitendum, Menapisci pagi crebram fieri mentionem in legibus Caroli magni ab Ansegiso monacho collectis, atque in illis designari Flandros: Morini dicti sunt ab ingenti lacu qui accolis vocatur Moer, situsque est inter Furnas & VVinoxbergam.

Castellum, *Keßel iuxtà Mosam, oppidum: dirutum.*

Est & aliud Castellum in Morinis monti impositum, quod vulgò Cassel vocant.

Vaganum, *oppidum non procula Castello, Wagenheym.*

Nullum fuit in rerũ natura Vaganum: Βάγανον agnoscit Ptolemæus, idque locat non in Menapijs sed in Neruijs. Tabula Peutingeriana exsertè habet Baca coneruio, quod dubio procul est Baganum Neruiorum, quod nunc vocatur Bauay. VVagenheym, iuxta Castellum Menapiorum nullum est. VVoggenum est haud procul a Ruremunda.

Teruana, *TerWanen,* *

Ptolemæo est mediterranea vrbs Morinorum. pag. 97. De ea Erasmus noster sic, Exstat, imo exstabat hoc nomine in Picardia ciuitas Episcopalis quam vulgus Terrouanam vocat. Ea quum hæc scriberemus, magna vi oppugnabatur a duobus Regibus, Henrico VIII [illegible] tanniæ principe & Maximiliano Imperatore, adi[illegible]uantibus & Burgundionibus nostratibus. Deditio fac[illegible] est, dimissi milites incolumes: posteà nostris [illegible]binor[illegible] gentibus, oppidum indignè deletum est. Incidit extrema calamitas post Erasmi obitum regnante Carolo V. die xx Iulij Anni CIↃ IↃ LIII. Hodie eius neque vola exstat neque vestigium.

Tornacum, *Dornick.* *

Meminere eius Antoninus & Liber notitię, p. 54. Tabula Peutingeriana, pag. 142, Turnacum nominat. Hieronymus quoque loco quem citauimus. pag. 65.

Gessoriacum nauale, *Gent. certum.*

Imo nihil certius quam Gessoriacum esse Bononiam, quæ Gallis Bouloigne, nostris Beunen vocatur: in Tabula Peutingeriana infra flumen Patabum legitur maiusculis litteris BELGICA; ad littus vero maris, Gessoriaco quod nunc Bononia. Idem ergo sunt, Iccius portus, Cæsari nominatus, Gessoriacum nauale Ptolemæi, & Bononia posterioris æui, quam Panegyristes Constantini vocat Bononiense oppidum.

Lugodunum *Workum, vel mons S. Gertrudis.*

Errauit doctissimus Bilibaldus, primum quod in Vbijs posuit Lugodunum, nunc quod in Menapijs aut Morinis.

δὶς ταὐτὸν εἶπεν ὁ σοφὸς εὐριπίδης.

Batauorũ est Lugodunũ ad Rhenũ, nec potest ipsis eripi.

Iccius portus vel Gessoriacum, *Cales.* *

Iam dixi quid sit: Caletum recentius est, quam vt possit esse vetus illud nauale.

TVNGRI.

[N]otissimi ex Cæsare, Plinio, Tacito, Ptolemæo, alijs: sedem habuere inter Scaldim & Mosam.

Tungrorum ciuitas, *Tongren.* *

An hi primi Germanorum Rhenum transmiserint quæsitũ a nobis est capite primo istius operis. Clara omnino ciuitas, vnde & Tungerheym vicus, & Tungersee, oppidum nomen traxere. A B. Materno primum ad fidem Christianam conuersi sunt, fuitque ex eo diu apud

 ipsos

ipſos ſedes Epiſcopalis : Inde anno Chriſti Domini noſtri CCCC XLIV, tranſlata eſt Traiectum Moſæ; Anno vero DCCX Leodium. Deſtructa primnm eſt ab Attila. Fontem Tungrorum a Plinio celebratum ſuſpicor eſſe in vico Spa.

Namurcum, *Namur.*

Vnde huius vrbis Romanam vetuſtatem petat Pyrckheimerus, non video. Nulla eius exſtat mentio ante tempora Francorum, & conſtat ſub S. Huberto omnia hæc loca ab Arduenna ſylua occupata fuiſſe, ipſumque primum in Taxandria & Brachbanto fidem propagaſſe.

Leodium, *Ludich.* *

Leodicum ſcribebat ad me ſemper quum in illis locis ageret Iuſtus Lipſius. In eius originibus inueſtigandis alij Gallicam vocem ſequuntur, & dicunt nomen habere a Legione; alij eam quæ ad Latinam accedit. Anno Chriſti DCXCIX fertur ſub S. Huberto creuiſſe ciuitas, ac tum demum muro cincta fuiſſe. Idē moriens S. Lamberti martyris ſigillum reliquiſſe ciuibus dicitur cum hac epigraphe, SANCTA LEGIA ROMANÆ ECCLESIÆ FILIA; ſi Molano eſt fides. Veteres eius non meminere.

Atuacum vel Atuacutum, *Maeſtricht.* *

Ptolemæo eſt ἀτȣάκȣτον, qui eam in Tungris ponit. Atuacum nuſquam legitur. Itinerarium Antonini, & Tabula Peutingeriana, ſine quibus omnis de locis Germaniæ ſuperioris & inferioris inquiſitio oberratic eſt, oſtendunt, non poſſe eſſe niſi Traiectum Moſæ. Q[illegible] Ptolemæum explicant, tribuunt hoc nomen Tungrorum oppido; Ortelius Antwerpiæ: Vicit amor patriæ.

Samobrina, *Cameracum Cameryck, certum, vel potius S. Quintinus.*

Quomodo certum, Bilibalde, ſi ipſe dubitas, hæreſque ſitne hoc an illud? Primum nulla eſt vſpiam Samobrina. In Ptolemæo legitur Σαμαρόβριγα, quæ Ciceroni, epiſtola ad Trebatium, ſi modo recta lectio eſt, vocatur Samarobrina, quomodo etiam apud Antoninum & Cæſarem appellatur. Ego itinerarias rationes conſiderans ijs ſuffragor qui putant eſſe *Amiens.*

BATAVI.

Deinde BATAVORVM *ſequebatur regio. Obtinebant autem Batauι quicquid a ſectione Rheni inter Moſam & Rheni comprehendebatur oſtia. Cæterum hoc prætereundum non eſt, quod licet Ptolemæus tria Rheni ponat oſtia, Tacitus tamen non niſi duorum mentionem faciat; Vnum eſt, vbi Moſæ commiſcetur & Vahalis vocatur; Alterum verò quo Germaniam prætervehitur, donec Oceano miſceatur. Strabo quoq; duo oſtia Rheni ab Aſinio tradi refert, eoſq; accuſandos ait, qui plura dicant; idemq; Pomponius Mela ſentire videtur. Noſtro autem æuo tria Rheni oſtia eſſe ſcimus, quorum tertium Iſala vocatur. Vtrum igitur tertium illud oſtium Taciti tempore haud fuerit, ſed poſteriore eruperit tempore, indagatione nequaquam indignum videtur. Duæ namq; iam inſulæ inter Rheni ſunt oſtia, Batauorum & Caninefatum; quorum altera Velauia dicta eſt. Retinet & tertium oſtium Inſulæ nomen, eſtq; regio ea pars Geldriæ & diœceſis Traiectenſis, nuncq; Inſula ſuperior appellatur. Comprehenditur & magna pars Hollandiæ ſub Batauia; nec non ea terra portio, quæ patrum noſtrorum ætate Oceano eſt ſubmerſa. Tacitus Batauos virtute inter Germanos fuiſſe præcipuos refert, & Chattorum olim populum, ob ſeditionem in eas [illegible] tranſgreſſos. Proinde licet Batauia hoc tempore multis ornata [illegible] ciuitatibus, paucis tamen antiqua remanent nomina:*

R[h]enus communis eſt Gallię Germaniæque terminus: I[s] circa [i]nitium ſoli Batauici diuiſus, qua Gallicam ripam contingit Vahalis, qua Germanicā, Rhenus vocatur; media inter duos veluti amnes relicta inſula Batauorum

uorum: quo fit, vt Batauos in duarum potentissimarum gentium confinio positos alij Germanis, alij Gallis adscribant: Nec dubium mihi est, quin vel Galli a Vahali, vel Vahalis a Gallis nomen traxerit. Duobus hisce alueis Drusus tertium addidit, perfosso ob suas commoditates spatio quod Rhenum inter & Isalam interiectũ est, & flumine maiore per alienum alueum in lacus admisso. Hinc ortum est nomẽ fossæ Drusianæ. Habemus ergo tria nunc Rheni cornua, dextorsum Fleuum, qui Ptolemęo est τὸ αὐάλολικὸν στόμα; Læuorsũ Vahalim, qui Plinio Helius, Græcis τὸ δῦλικὸν στόμα dicitur; & mediũ inter hæc cornua Rhenum, qui per Lugdunum & castra Romanorum leui agmine fluens in Oceanum Germanicum sese olim exonerauit ad vicum Cattorum, littore, quod, quia Britanniam respicit, Britannicum olim vocari potuit, æquè atque herba ea quã Frisij Romanis stomacace laborantibus demõstrauerunt, Britannica vocata est: credibile est enim, vt ait Plinius, confines Oceano Frisios illam Britanniæ velut propinquæ dicauisse: nec mirabitur nomen Britannicum in Batauia, qui sciet posteriore æuo hoc omne littus etiam vltra Sequanam vocatum fuisse Saxonicum. Tria illa ostia designauit Plinius, quum dixit, Rhenum a Septentrione in lacus, ab Occidente in amnem Mosam se spargere, ac medio inter hæc ore modicum nomini suo custodire alueum. Merito quidem ille modicum dixit, nam abactis per diuergium Drusianum aquis factus est Rhenus multò quam anteà angustior & exilior: adeo quidem, vt quibus religio fuit plura Rheno quam duo cornua adscribere, ij præterito medio, Fleuum tantum & Vahalim commemorent. Atque hoc mihi videtur fecisse etiam Annali secundo Tacitus. Tandem verò obstructo etiam arenis ore isto, quum non sufficerent hauriendis aquis duo illi aluei, eoque perpetuis inundationibus essent expositi quotquot Batauorum insulam & extra eam loca depressiora populi habitabant, visum fuit e republica, Rhenum effossis nouis aliquot alueis, præsertim qua iam ipse se exonerauerat, abducere, & aggeribus admotis intra alueos illos constringere. Sic diducta est Lecca; sic Isala; sic elices illi qui inter Fleuum & medium Rheni ostium fuisse olim perhibẽtur Egmundæ, Schoreli, Crabbedami, quorum adhuc spectantur vestigia, nisi quis posteriora ista non nisi naturæ opera fuisse malit. Petrus Nannius, *Hollandiam*, inquit, *a Frisia olim æsturia Oceani aut Rheni diuidebant, cuius etiam alueus siccus videtur non procul a pago cui nomen Schorel, vetusque suum nomen obtinet.* Et rursum, *Egmunda, ab angusto Rheni ostio Eng-mondt etiam nunc dicitur, credo quod stagna Rheni ibi suum emissarium in Oceanum haberent. Certe intra secundum lapidem ad viculum nomine Crabbendam visitur alueus Rheni, qui nomen suum antiquum retinuit, licet a Rheno destitutus.* Ac suspicor, quo tempore accolæ effossionem Leccæ moliebantur, eodem quoque Rhenum abductum in alteram partem trium illorum oppidorum quæ Tacitus omnesque veteres semper in opposita, hoc est, læua ripa Rheni locant, Arenaci inquam, Vadæ, & Grinnium. Quando autem medium illud ostium obstructum, & quando Lecca ita vt dixi effossa fuerit, malo Cornelij Aurelij (qui Erasmi Dauentriæ & in Sion sodalis non præceptor fuit) quam meis verbis explicare: is ergo sic describit. *Meatum fluminis Rheni qui ab oppido Grinnes prope Dorestadium a tergo nostram Batauiam vsque in Oceanum perpetuo decursu alluebat, hoc modo obstructum esse, haud semel ex vetustissimis Traiectinorum Chronicis legimus. Tempore enim Hungeri, (qui vndecimus a Willebrordo præsidebat Episcopus) quum Dani iuxta S. Frederici prophetiam, Traiectum totamque Hollandiam hostiliter*

Floridam & graphicam eius calamitatis descriptionem pete ex Annalibus Dusæ. Superat ea omnẽ pictorum & poetarum elegantiam.

liter deuastassent, visæ sunt in cœlo stellæ inter se concurrere, fulgura Iouisque tela acrius stridere, flumina supra modum augeri & increscere; quod vtique non tantum ad præsens damna inferre, verumetiam & aliqua significare futura Isidorus testatur. Quid multis? tanta Circio diutiusculè flante facta est ex Catuico versus Leidas maris inundatio, vt ad Traiecti mœnia pisces marini caperentur. Sursum quoque Rhenus tam grandi pridem niue perauctus veterem secum Iordanis adducens tragœdiam, conuersus est retrorsum. Qui dum (concertantibus inuicem aquis ventorum violentia) in mare descensum non haberent, omnem propere, egressus ripas, inuadit continentem, mox pecora inuoluens & homines, tristem vbique sui excursus relinquebat imaginem, ita vt etiam ipsa Sicambrorum Batua Deucalionis seculum lugeret innouatum. Tum arbores siluæque propter marini gurgitis salsedinem arefactæ tandem effractis truncis, ventorum turbine sunt disiectæ: quas ad hanc quoque diem vidimus apud Veteres aquas alibique e terræ visceribus erui, & cuneis inscissas sarciendis domorum tectis tegulatim coaptari. Hoc igitur malo adflicti, & animi consternati omnes qui circumcirca morabantur, Batuani scilicet & Traiectini, Batani quoque & Hollandi, sibi posterisque suis de maiore periculo prouisuri, deliberate diu censuere decreto, vt ab vrbe Dorestadio ab vtraq; ripa modici amnis a Rheno deorsum Viennam versus stillantis, Leccam dicunt, aggeres construerent, & in eos effossis ruderibus, manufacto meatu Rheni fluenta deflecterent. Quod & vnanimi studio ardentique opera, & plurimis denique impensis pro communi vtilitate elaboratum est, & efficaciter absolutum. Qua ex re quoniam & adscendentibus è pelago nautis, & rursum à Rheno descendentibus in mare commodior via & quidem compendiosiore tractu adoleuit, paullatim prior ille meatus Rheni tum pridem interceptus & obstructus adeò cum tempore euanuit, vt ibi iam boues pasci videas, vbi olim (maximè inter Dorestadium & Traiectum) videre licuit natare carinas. Ita Rhenus & nomen apud nos & flumen amisit. Quanquam desuper Woirdenum, Arcemque Godefridi Præsulis, tenui alueo, deinde paullo effusiore Leidas subintrans, iam prope Rynsburgũ, haud procul a regali sacrarũ virginum Abbatia facit statione, quod dudũ supernè obstructo eius antiquo meatu, scopuli etiã in Catwico vbi pelago influebat redintegrati sunt. Referunt hæc pleriq; in annũ Domini IↃ CCC LX; Hac igitur occasione factum est vt Lecca & Isala effoderentur. Habuit tamen ea res illud incommodi, quod qui ad medium Rheni alueum magna iam parte obstructo ostio arefactum siti erant, non haberent viam qua merces suas possent in Oceanum, ex quo ingens questus, exportare, vel inde ad se admittere. Quocirca statuerunt effosso transuerso meatu huic incommodo mederi. Placuit ei rei Goudam, & VVoudam, exiguos riuos diducere, & cum Isala Rhenoque coniungere. Sed quum periculum esset, ne si id adgrederentur, aquæ ex Isala in agros suos effunderentur natura humiliores, occurrerunt etiam huic malo oppositis ad primam Isalæ admissionem ingentibus obicum repagulis, quibus naues ex Isala in Goudam tuto adueherentur, obseruata ea fluminis æstu marino sese attollentis aut subsidentis, altitudine, quæ interiori fossæ esset æqualis, quod & Corbulonem olim in fossa illa quam a Mosa ad Rhenum duxit, vbivbi illa sita fuerit, obseruasse, verisimile est. Fossa illa ab Isala ad medium vsque Rheni alueum vocatur Gouda, inde ad lacum vsque Harlemensem, VVouda. Catarractis ad Isalam additum est te.onium, & telonio arx a Florentio Comite, Guilielmi Romanorum regis filio. Illexit autem loci opportunitas multos, vt etiam in aggere vel propter eum sedes figerent, creuitque paulatim frequentia in iustam ciuitatem,

tem, templo etiam ex vicino loco, vbi ligneum ſteterat, in mediam ciuitatem tranſlato. Deprehenſum eſt tamen, Iſalæ aquas intumeſcentibus ſupra Traiectum Rheni vndis ita interdum attolli, vt ipſas quoque aggerum moles perfringeret. Itaque conſenſu Ioannis Naſſouij Epiſcopi Traiectenſis impoſitus eſt etiam Rheno obex ex aduerſo Viennæ, loco qui a Friſijs (nam Friſiorum hæ olim ſedes fuere ſub Radbodo) vocatus eſt Vrieſwijck quaſi Friſiorum vicus. Ex eo igitur tempore contractus eſt admodum imminutuſque Iſalæ alueus, adeo vt iam intra primos illos aggeres læta cernatur camporum planities circa Iſelſtenium, Montfortium, & Oudewatriam. Errauit igitur Bilibaldus, quũ credidit tertium Rheni oſtium Inſulam vocari; dicitur enim Fleuus, admiſſo per foſſam Druſianam in Iſalam Rheno. Eſt autem Y-ſala nihil aliud quam aqua vel amnis Salæ; nam Y & A Germanis aquam ſignificant. Sic Goud-a, VVoud-a; amnes Goudæ & VVoudæ. Cur autem ad ſimilitudinem ſuperioris illius Iſalæ, inferius iſtud foſſatum Iſala diceretur, cauſſam non inuenio, niſi analogiam. Errauit quoque in eo Bilibaldus, quod credidit regionem hic aliquam vocari ſuperiorem Inſulam; quum ſit regio Tranſiſalania; vtpote trans Iſalam ſita; in qua ſunt, Dauentria, Campi & Swolla. Minuta alia ſciens prætereo, neque enim eſt propoſitum nobis omnia conſectari. Sunt ergo ea quæ ſequuntur confuſa, permiſtis ſedibus gentium.

Traiectum, *quod inferius appellatur, nunc* VTRECHT.

Non meminit eius niſi Antoninus: miror præteritum a concinnatore tabulæ Itinerariæ, qui Antonino [illegible] poſterior.

Portus Manarmanis, vel Naualia, *Campen*, *

Atqui hæc diſtinguit Ptolemæus, *Μαναρμανὶς λιμὴν* Becano eſt Harlingen, Mercatori Oldemardt, alijs ſinus qui in Friſia inter Maharnam & Dungerdeel conſpicitur: Ego ijs ſuffragor qui aiunt eſſe Geelmuden. Naualia, *Ναυαλία* videtur mihi Tacitus ad Rhenum collocare: nec cauſſa eſt cur amnem fuiſſe exiſtimem. Neutrum igitur reſpondet hodierno oppido Campen. Nec video, cur Gerardus Nouiomagus dixerit Manarmanim portum a Ptolemæo poni inter Vidrum & Amaſim: quum ipſe reclamet Ptolemæus, vide p. 101.

Vetera, *Santen, certum.*

In vita S. Victoris narratur, eius ſociorumque corpora in paludes vicinas raptata fuiſſe. Hæc oſſa imperante Maximiliano Auguſto ſub fundamentis templi S. Victoris reperta creduntur, & ob inſignem magnitudinem Imperatori oſtenſa, teſte Gerardo Nouiomago, Santen nomen habet a martyribus: vocauerunt enim locum Chriſtiani ad Martyres, & ad Sanctos, vel ad ſanctos Martyres, vide (pag. 49) ea quæ ex Helinando narramus geſta ſub Diocletiano.

Tiberiacum, *non longè a Santen, Berck: quamuis aliqui putent Tiberiacum inter Coloniam & Iuliacum eſſe ſitum, & forſitan eſſe Bergheym.*

Recte illi: ponitur enim ab Antonino inter Iuliacum & Coloniam Agrippinenſem.

Baganum, *retinet nomen antiquum, Bagenheym; ibi habitabatant Arenatij.*

Baganum Neruiorum fuit, Bauay: Arenatij populi nulli fuerunt. De oppido Arenatio iam ſæpe diximus.

Neomagus, *Neumagen.*

Colonia Traiana, *Keyſers Weerdt.*

Calciaci, *Calcar, Tacitus.*

Nugæ. Nuſquam meminit Tacitus Calciaci. Vicum, Tolbiacum in finibus Agrippinenſium lego, lib IV, Hiſtoriarum. Et tamen Calcariam illic Romanorum fuiſſe

fuisse ad calcem exstruendis castris faciendam non negauerim: Offendo similem Calcariam ad Danubium, cuius eundem vsum fuisse suspicor.

Tametsi ciuitates istæ supra insulam Batauorum sunt sitæ, & ad Belgas pertinebant. Inde per miliaria duo distabat Batauodurum, *nunc penitus excisum: exstat tamen arx nomine Batenburch. Dordracum præterea & Briel hodie portus admodum famosi sunt:*

Sed recentes. Dordrechtum est traiectus amnis Dortæ, qui nunc à maioribus fluminibus haustus est: vitiose igitur dicitur Dordracum.

BVSACTERI PARVI.

Post Batauos & vltra Rhenum BVSACTERI PARVI, *quos quidam* BRVCTEROS *esse volunt, à Ptolemæo ponuntur. Tenebant ij eam Germaniæ terram quæ iuxta Rhenum est, & versus Boream tendit: hodie Frisiæ pars est. Horum iam vrbes sunt Dauentria Deuenter, & Suollis Swol.*

Bructeri qui Busacteri, insedere ea loca quæ nunc tenẽt VVestphali, Sutphanienses, Benthemij, Salandij, Twentij, Drentij, vicini Cattis, Frisiis, Ampsiuariis: Bructerorum nominis vestigia aduertas in Bruck, Oldẽbruck, Osenbruck, Quakenbruck.

Inter Busacteros & Frisios VIDRVS *fluit fluuius, ac in mare exit Frisium. Hodie Nigra appellatur vnda, atque nauigabilis.*

Vecta amnis receptis Regga & Aa fluminibus, qua in paludes Rheni exonerat iuxtà Geelmuyden, vocatur Swarte water, & Isalæ siue Fleui ostio in Oceanum sese effundit. Apud Tacitum, Annali I in expeditione Germanici pro Visurgi amne lege Rhenum vel Vidrum, qui est die Vecht.

SICAMBRI.

Supra hos iuxta Rhenum habitabant SICAMBRI, *à quibus Franci ortum sumpsere, quod quidem multis argumentis ostendi potest. Nugentur Gallici scriptores quicquid velint, de Troiana gentis origine & ciuitate illa magna Sicambria appellata, meris mendaciis constructa, omnia enim illa fabulosa sunt. Horum pars sub Octauiano Cæsare in citeriorem Rheni translata est ripam: qui verò remanserunt, posteriori tempore* FRANCI *sunt dicti & eam occuparunt terram quæ hodie adpellatur Franconia, seu Francia Orientalis: vnde & per Francofordiam, hoc est Francorum Traiectum, Galliam inuaserunt, quam & hodie tenent. Horum ciuitas erat Asciburgium, nunc Asburg, locus ruinis tectus, terra verò illa Meursensis nunc ditionis est.*

De Sicambris alibi diximus; neque enim induci possum Pag. 96.
vt credam eorum partem in antiquis sedibus relictam. Quod ergo de Sicambris trans Rhenum agentibus alicubi forte legitur, id κατὰ μνήμην capiendum est, sicut hodie Pannonios dicimus, & Rhætos, & Rauracos eos qui priorum loca insederũt. Nomen ipsis à Siga amne, vnde & Sigodunum oppidum. De Francis egimus non Cap. VIII
semel. In Gallia nemo nunc sanus est, qui non origi- pag. 45.
nem suam Germanorum fortissimæ genti debere malit, & cap. xv
quam Troianis, aut qui negare possit primos ipsorum pag. 71.
reges Merouæum & Chlodouæum è Germania transmisso Rheno in Galliam penetrasse. Sic sunt humana. Galli primi in Germaniam venerunt: postea Germani duce Ariouisto in Galliam à quo tempore deinceps illas terras sæpius petiuere. Sicambrorum verò legionem ad Danubium quoque consedisse, atque ibi ciuitatem ædificasse, docet inscriptio reperta tempore Matthiæ Coruini Hungariæ regis, quum fundamenta iacerentur arcis Beatricis reginæ: Ea sic habet, LEG. SICAMBRORVM

HIC

HIC PRÆSIDIO COLLOCATA CIVITATEM ÆDIFICAVERVNT QVAM EX SVO NOMINE SICAMBRIAM VOCAVERVNT. De Asciburgio ridenda est audacia Græcorum, existimantium quia ἄσκος & πύργος Græca sunt, oppidum ab Vlysse creatum fuisse. Quasi Asch pariter & burg Germanicæ voces non sint. Est autem eius nominis pagus quidam infra Coloniam; est & oppidum ad Mœnum, supra Francofurtum, & mons Asciburgius Ptolemæo, vide pag. 105.

SVEVI LONGOBARDI.

Post hos SVEVI *habitant* LONGOBARDI, *Hodie pars Marchiæ Comitatus & Montensis ducatus terra illa fuisse videtur.*

Non sunt iidem Ptolemæo Lacobardi & Longobardi: illos enim facit Ptolemæus Rheni accolas, hos Albis: nec sunt hi cum illis confundendi.

Per horum & Sicambrorum terram tria labuntur flumina, quæ omnia se in Rhenum exonerant. LVPIA *die Lipp, quæ apud Vesaliam cum Rheno miscetur, extatque hodie castellum supra illius ripam à Romanis fundatum, Lupia nomine, ac Ter Lip vocatur. Secundus amnis* RVRA, *hoc est die Roer appellatur, in Cattorum montibus ortum sumens, ac in Rhenum iuxta Roeroort influens, Adranus, vt coniecturare licet, à Tacito vocatus. Tertius fluuius* ANGRA, *hoc est, die Hanger, & apud Angeroort Rheno admiscetur.*

Adrana est die Eder: ea supra Cassellam in Fuldam voluitur.

TENCTERI.

Posteà TENCTERI *dicebantur & Ingriones, inter Rhenum & montes, vbi hodie pars Hassiæ cum Rheno iungitur, dicta der Hochbruck, ditiones Comitum de Nassaw, Koningstein, &c. Wederauia, & silua occidentalis, hoc est, der Westerwaldt, Francofordiam vsque. Per horum fines insignis labitur fluuius, qui magnam Hassiæ partem interluit Lona nomine, ac iuxta oppidum Lonsteyn in Rhenum exit: Quidam Lippam esse voluerunt, sed falluntur: nam Lupia hodie nomen suum retinet, ac longissimo spatio infra Lenam in Rhenum labitur; & ideò dubium est, num Lona Romanis scriptoribus cognita fuerit. Tacitus Tencteris equestris disciplinæ laudem tribuit, quemadmodum Cattis pedestris.*

Si Ingriones sunt iidem cum Plinii & Taciti Ingæuonibus, errauit sine dubio Ptolemæus dum Scandinauiam ad Rhenum transtulit: mihi religio sit illud dicere, & malo Tencteros simpliciter reponere apud Ptolemæum, quos video ab ipso præteritos.

INTVEGRI.

Posteà erant INTVEGRI *vbi hodie est ditio Palatini, Heidelberg & Bergstras.*

Ptolemæo sunt ἰντουεργοι. pag. 103.

VARGIONES.

His iuncti erant VARGIONES, *vbi nunc Franconia quæ Orientalis vocatur, esse creditur, cum diœcesi Wirtzburgensi.*

CHARITINI.

Sequebantur CHARITINI, *nunc Ducatus Wittenbergensis cum adiacente sibi Sueuiæ parte.*

Ptolemæo χαρῖνοι. pag. 103. Sunt qui eosdem cum Cattis esse putent.

VESPI.

Sub his erant VESPI. *Hodie Marchionatus Badensis cum prouincia quam Prisgaudiam vocant.*

Ptolemæo οὐισποί pag. 104. Sunt autem Vsipetes Taciti.

HELVETIORVM EREMVS.

Inde erant HELVETIORVM *deserta, nunc Silua nigra, cum regionibus sibi adnexis.*

Ammiano dicitur Martiana sylua · estq; Hercyniæ pars, quam C. Cæsar ab Heluetiorum, & Nemetum, & Raurácorum finibus recta fluminis Danubii regione ait pertinere ad fines Dacorum, Comment. VI.

FRISII.

Iuxta Oceanum verò supra Busactores FRISII *colebant, tam occidentales quam orientales, gens hodie latissimè protensa; non solùm enim usque ad Amasium protenditur flumen, vt Ptolemæus refert, sed ad Albim vsque pertingit. In horum finibus Amasius vel Amasia qui die Eems in Oceanum exit.*

Frisii alii fuere maiores alii minores. Hi Rheno discreti à Batavis Septentrionem versus sternebantur: Illi paludibus distincti à minoribus, littora occupabant Germaniæ vsque ad Chaucos. Hodie vocant Oostfriesen & VVestfriesen. Omnis Northollandia cum tractu Vltraiectino Frisiorum quondam fuit. Ora vero littoris Septemtrionalis dicta fuit Britannica primum, postea Saxonica. At Bilibaldus Frisiorum ditionem extendit latius quam fuerit olim sub Romanis.

Frisiorum hodie vrbes sunt, Leouardia Lewerden; Groninga civitas insignis. Embda, Embden;

Phabiranum, *Bremen* f. vel Tecelia.

Teceliam quæ Ptolemæo τεκελία, putant quidam esse Teckelenburch, nec diffitentur, situm non congruere. Non est dubium, quia in Texelia insula oppidum olim fuerit eius nominis.

CHAVCI.

Supra hos colebant CHAVCI *qui appellabantur parui, vsque ad flumen Visurgim. Deinde ad Albim vsque Chauci habitabant maiores, nunc Saxoniæ pars ac Ducatus Luneburgensis esse censetur, nec non Episcopatus Bremensis & Hildesheimensis. Tacitus hos ad Chattos vsque deducit, ac inter Germanos nobilissimos vocat, & singulari iustitia excellere scribit.*

Si Chauci καῦχοι, καῦκοι, & Poëtis Chayci, ad Visurgim vsque porrecti fuerunt, non debuere Groningenses & Bremenses ad Frisios referri.

SAXONES.

Deinde ad collum Cimbricæ Chersonensi SAXONES, *quemadmodum & nunc habitabant.*

At quantam ex eo creuit validissima gens?

Ciuitates eorum hodie sunt,

Treua, *Heymberch* f.

Litimeris, *Lubeck ciuitas insignis, vel Mulheym, f. quia Lubeca nouiter condita.*

Ptolemæo est λεςμίρις.

Leuphana, *Mulheym vel Hanofer.* f.

Videtur fuisse Leuæ fanum, cuius mentio est in Tabula Peutingeriana, pag. 142: conspicitur ibi inter Fletium & Caruum. Ptolemæo vocatur λεφάνα.

PHARODENI.

Post Saxones a Chaluso amne qui hodie Drauenna esse censetur, ad flumen Sueuum, nun die Spree, habitabant PHARODENI.

Gemma Frisius censuit esse Mechelburgenses.

Horum ciuitates sunt.

Laciburgium, *Sund, f. sunt enim qui Rostoch esse putent.*

Alisus, *Non Brandenburg, f. Wismer, Mullen.*

Nihil hic recti.

Omnes

Omnes hæ ciuitates nouæ sunt, à Sorauis Sclauis conditæ: Nunc terra illa Saxoniæ & Ducatus Megaloburgensis pars est. Hunc enim totum tractum maritimum ad Vistulam vsque cum magna parte prouinciarum mediterranearum olim Sclauini, Sorabi, ac Viltzi occuparunt, cum quibus & Carolus Magnus ac Daniæ postea reges multa gesserunt bella. Ab iis maior pars ciuitatum quæ nunc florent est condita. Supersunt autem adhuc reliquiæ illorum. Magna gens & planè misera ac contempta, ab omnibusq; oppressa.

SVEVVS *verò fluuius iuxta ciuitatem Sundensem in mare se exonerat Germanicum, quæ Marionis altera censetur.*

Contra sentit & disputat de Sueuo Iodocus VVillichius.

SIDENI.

Deinde erant SIDENI *ad Viadrum seu Gutallum vsque fluuium, qui hodie est Odera, amnis insignis, & qui non minorem suscipit fluuium Neussam nomine, ac iuxta Caminum ciuitatem Episcopalem in mare exit Germanicum. Hodie pars est ducatus Megaloburgensis ac Stetinensis. Ciuitates verò ibi sunt,*

Limiosaleum, *Lebus.* f.

Iouincium, *Bernaw.* f.

Vnde hoc Iouincium petitum sit: nescio: ausim adserere esse commentitium, & a Danubio huc translatum.

Virunum. *Angermundt.* f.

Virunum & Berunum in Noricis ponunt Plinius & Antoninus, non ad mat Septentrionale, vide pag. 156. Quo vobis mentes?

Stetinum & Gripswaldia nunc ciuitates insignes.

RVTICLII.

Sub his RVTICLII *(Ptol. ῥουτίκλειοι) incolebant ad Vistulam vsq; hodie die Weyxel.*

Ciuitates horum sunt,

Rugium *(Ptolemæus ῥούγιον) Camin, certum propter exonerationem Viadri.*

Scurgum, *(Ptol. σκοῦργον) Grandnitz.* f.

Kolperg, Stolpe, Louenburg, ciuitates nouæ.

Vltra verò Viadrum, hodie est DVCATVS POMERANIÆ, *& ditio antiquorum Ducum Saxoniæ, qui appellantur de Lowenburg.*

Et iuxta exonerationem Vistulæ in mare est Dantiscum hodie Emporium celeberrimum.

Ptolemæo est Gedanum, quod à Codano situs nomen habet. Codan, Cdan, Gdan, Gdansky, Dantsick.

SVEVI ANGILI.

Internarum autem gentium maximam esse SVEVORVM ANGILORVM *Ptolemæus scribit. Hi fuere qui posterioribus temporibus insulam Britanniam nunc ab illis* ANGLIAM *dictam occuparunt. Erant hi magis orientales Sueuis Longobardis, qui postea in Italia consederunt. Hos Tacitus paucos, sed nobiles & bellicosos esse scribit.*

Sueuorum amplissimam fuisse nationem in Germania testantur Cæsar, & Tacitus. Orosius quinquaginta quatuor etiam gentes fuisse ait. Nunc ad Danubium spectantur. Anglorum inter Sueuos meminit quoque Tacitus, vide p. 94. Sunt & hodie in Cimbrica Chersoneso siue ducatu Schlesuicensi, Angelen.

SVEVI SEMNONES.

Iuxta erant SVEVI SEMNONES, *vbi nunc est Marchia Brandenburgensis dicta, & ad Albim vsq; protendebatur, ac vltra illum etiam habitabant, vsque ad Sueuum fluuium. Hi postea omnes populariter demigrarunt, ita vt nec vestigium illum Sueuorum ibi remanserit.*

Senonum Germanorum siue Sueuorum meminit quoque Velleius, Peucerus Sorabos esse putat, eorũq; nominis vestigia extare in Sorber, Seruesta, Seruesteyn.

BVRGVNTI.

Post hos gens erat BVRGVNTORVM. *Plinius Burgundiones vocat, qui & ipsi emigrantes in Gallia consederunt; vnde & ab eorum nomine Burgundia appellatur.*

Crediderim hosipsos originẽ trahere a Burgis ad Rhenum exstructis, factaque aliquando secessione in illa loca abijsse, vnde postea sub tempora Valentiniani reuocati sint ad auxilia Romanorum.

BVSACTERI MAIORES, CHEMÆ, ANGRIVARII.

Cæterum inter Chaucos paruos atque Sueuos incolebant BVSACTORES MAIORES, *& sub his* CHEMÆ, *& deinde* ANGRIVARII, *quorum reliquiæ hodie quoque supersunt. Episcopus Coloniensis se ducem Angriuariorum adpellat; Nunc autem Ostphali & Westphali ibi degunt, & Monasterienses. Est & Badenbornensis & Bremensis ibi Episcopatus. Vltra Visurgim vero Episcopatus Hildesheymensis & Comitatus Rauenspergensis, vbi posteriore tempore habitarunt Normanni, qui Galliam vehementer adflixerunt. Et id ex vetusto Germanico autore disci potest, qui se ex ea gente originem habere gloriatur, quicquid de his somnient scriptores Gallici, & eos è Dania venisse autument. Angriuari & Chamauos a tergo Dulgibinis & Casuarijs claudi Tac. scribit, a fronte autem Phrisijs excipi. Per Westphaliam* AMISVS *fluit amnis insignis, ac in mare Frisium iuxta Emdam labitur. In hoc Drusus Bructeres nauali vicit prælio. Strabo Hamasiam appellat.*

Normanni origine sunt Dani, Sueones, Norwagi. Hi quod ante Saxones fecerant, & Angli, vicina primum Germaniæ, inde remotiora Galliæ, tempore Martelli & Pipini infestare adgressi, quacumque incedebant omnia ferro ac flamma vastabant, facta piratarum more in littora exscensione. Experta est ipsorum iniurias non semel VVestfalia, Frisia, Hollandia, Flandria, Brabantia: ipsa etiam Britannia & Gallia, vbi non prædas egere tantum, sed sedes quoque sibi fixere. Ac sub Carolo Magno subiugatis Nortalbingis, Obotritis, & Slauis vastatisq; insulis quæ ad Rheni & Scaldis ostia sitæ sunt, ductu Godefridi regis, qui iam Germaniæ imperium spe vorare ausus fuerat, etiam Aquense Palatium bello se petituros minabantur. Ac fecissent, nisi satellitis cuiusdam sui perfidia Godefridus perijsset. Ea res Christianos a Paganis liberauit. Iidem tamen postea Gallias per annos non minus XL tenuere. In Germaniam superiorem aduerso Rheno nauigijs delati, depopularunt omnia, occiso etiam Sallo Mediomatricũ Episcopo. Sub Carolo tandẽ simplice Galliarum rege dux ipsorum Rollo persuasus religionem Christianam amplexus est, Gilla etiam regia filia in vxorem ducta, totaque Neustria cum Britannis super Ligerim in dotem accepta, quam a sua gente Normanniam appellauit.

Ciuitates verò Busacterorum sunt,

Mediolanum, *Munster*, f.

Teuderium, *Paderborn*, f.

Siatuanda, *Osenbruck*, f.

Et vltra Visurgim ducatus Brunsuicensis itemque Hildesheimensis ciuitas.

Tulifurgium, *Brunswyck.*

LACOBARDI & DVLINGI.

Postea erant LACOBARDI, *λακκόβαρδοι, sub quibus* DVLGVMNII, *δουλγούμνιοι, vbi nunc est Marchia antiqua & Episcopatus Meydeburgensis.*

Ciuita-

Ciuitates verò sunt,
Mesouium, *Meydburg vel Milden.*
Halberstadensis Episcopatus.

TEVTOMARI & VIRVNI.

Inter Saxones & Suenos erant TEVTONARI & VIRVNI τευτονόαροι καὶ ὕίρουνοι.
Horum ciuitates nunc sunt,
Treua, *Hauelburg,* f. *ciuitas & episcopatus.*
Welsenach.

TEVTONES & AVARPI.

Posteà TEVTONES & AVARPI, τεύτονες ϗ αὔαρποι.
Quorum ciuitates nunc sunt,
Berlin, & Brandeburgensis ciuitas.

ÆLVÆONES.

Inter Ruticleos verò & Burguntos habitabant ÆLVÆONES, Α'ιλουαίωνες.
Horum ciuitates nunc sunt,
Scurgum, *Grandniz,* f.
Ascaricadis, *Toren,* f.

LINGÆ.

Sub Semnonibus habitabant LINGÆ: λίγγαι, *quæ nunc pars est Lausnitiæ.*

LVTIMANI & LONGIDIDVNI.

Sub Burguntis autem LVTI MANI & LONGI DIDVNI, λοῦτοι οἱ μανοὶ καὶ λόγγοι δίδουνοι, *vbi nunc est Stargardia in Pomerania.*

CALVCONES.

Sub Ilingis ex vtraque parte Albis degebant CALVCONES, καλούκωνες, *vbi nunc est Hertzberg, & pars Misniæ, circa Seruestam, Zerbst.*

CHÆRVSCI.

CHÆRVSCI, χαιρουσκοὶ, *inter Albim fluuium habitabant, & Visurgim, diremebanturque ab Angriuariys, vt Tacitus scribit, lato aggere, quem illi extulerant, quo a Cheruscis dirimerentur, quum Drusus Germanicus Cheruscos adgressus fuisset, Arminius cum illis trans Visurgim instructa acie stetit. Is enim Romanos & Cheruscos interfluebat. Vnde planè constat, Cheruscos eam inhabitasse terram quæ hodie Saxoniæ pars est, cum Duringia vniuersa. Saltum verò Teutoburgensem in quo Varus cum Romanis legionibus cæsus est, haud procul ab Amisia teste Tacito abfuisse constat. Drusi verò trophæa Ptolemæus quasi ad ortum Visurgis ponere videtur. Id si verum est, circa Fuldense fuerunt monasterium; nam & Strabo refert, Drusum quum inter Salam fluuium & Rhenum belligeraret, oppetiisse.*

CHAMAVI.

CHAMAVI, χαμαυοὶ, *eam tenebant terram quæ nunc est Misnia, vsque ad Melibocum montem.*

BONOCHÆMÆ.

I[illegible]us ortum autem Albis habitabant BONOCHÆMÆ, βονοχαῖμαι, *circà Cottowitz & Dresen.*

BATINI.

Supra hos erant BATINI βατεινοί, *vbi nunc est Ducatus S[illegible]ensis.*

CORCON-

CORCONTI.

Et adhuc super hos habitabant CORCONTI κορκοντοὶ *sub monte Asciburgio, vbi hodie Gorlitz est & Pantzen, cum reliquis ciuitatibus vsque ad Poloniam.*

LVTI BVRI.

LVTI BVRI, λοῦτοι οἱ βοῦροι, *vsque ad Vistulam portendebantur. Hodie Silesia est, vbi & Vratislauiensis ciuitas est, quæ Budorgis censetur, & Poloniæ pars vsque ad flumium Vistulam.*

SIDONES.

Inde SIDONES σίδωνες *erant, vbi nunc Ducatus Oppolensis.*

COGNI.

Post illos COGNI κόγνοι, *vbi hodie ducatus est Teschensis.*

VISBVRGII.

Demum verò erant VISBVRGII οὐισβούργιοι *supra siluam Hercyniam: nunc pars est Morauiæ circa ciuitatem Olmicensem.*

CASVARI, NERTEREANES DANDVTI.

Rursus supra Sueuos Ptolemæus ponit CAVSAROS καυσουάρους, NERTEREANES νερτερέανας, DANDVTOS δανδούτους, *vbi forsitan hodie est ditio Comitum de Hennenberg, & regiones quæ vocatur Puchen & Ron cum ciuitatibus Smalcaldia, Koberga, Egra, & reliquis.*

TVRONI & MAROVINGI.

Sub his autem TVRONI & MAROVINGI τούρωνοι καὶ μαρουίγγιοι *colebant, forsitan, vbi hodie ea regio est, quæ vocatur Palatinatus superior, circa Ambergam, vsque ad syluam Bohemorum. Verum hic nihil certi adfirmamus.*

CATTI.

Iterum sub Chamauis erant CHATTÆ χάτται, *siue vt Tacitus appellat Catti, Cheruscis ad occasum contigui ac propinqui; Nam, vt Tacitus scribit, quum Drusus ex improuiso Cattos inuasisset, Cheruscis in animo fuit Cattos iuuare, sed a Cæcina prohibiti sunt. Quapropter absque dubio patet, Cattos vicinos fuisse Cheruscis, & eam habitasse prouinciam quæ hodie Hassia vocatur. Nam, vt Cornelius inquit, apud illos colles rarescere incipiunt, nec terra adeò palustris est, quemadmodum in Germania inferiore. Hi succedente tempore Cheruscos subegerunt, indeque cum Hermunduris ob salis flumen contendentes, penitus cæsi fuerunt, quum victores diuersam aciem Marti & Mercurio sacrassent, & forsitan ob illos salis fontes pugnatum est, qui hodie apud Hallenses in Misnia cernuntur.*

Horum ciuitates fuerunt,

Stereontium, *Cassel.* f.

Pheugarum, *Marpurg.* f. *Cornelius Tacitus refert, Mattium caput gentis fuisse, quod & summis laudibus attollit.*

TVBANTI.

Cattos habitabant TVBANTI τούβαντοι. *Hodie ea regio Essfeld censetur, & silua Hartz.*

TEVRIOCHÆMÆ.

Inde ad Sudetes montes erant TEVRIOCHÆMÆ τευριοχαῖμαι, *iam Foytlandia esse putatur.*

VARISTI

VARISTI.

Sub montibus erant VARISTI, *ὀυαριςοί, vbi nunc ciuitas est Babenbergensis, et montana quæ Babenbergensia vocantur, cum oppidis Holfeld, Kulmbach, Peyrreut, Hoff. Ceterum nec hoc prætereundum, in hac regione montem esse piniferum dictum, ex quo quatuor insignia et nauigabilia oriuntur flumina, quæ ad quatuor mundi tendunt plagas. Ægra enim ad ortum fluit, et in Bohemia cum Albi miscetur. At Naxus versus Austrum fluens in Danubium tandem exit. Sala autem ad Septentrionem labens et ipsa ab Albi excipitur. Mœnus vero versus occasum in Rhenum se exonerat.*

CVRIONES, CHÆTVORI.

Sub Martungis erant CVRIONES, *κουρίωνες, inde* CHÆTVORI, *χαιτούωροι, et Parmæ Campi, πάρμαι κάμποι, vbi hodie Austria pars est Cisdanubiana, iuxta Krems, Znaem, et Niclaspurg.*

MARCOMANNI.

Inde habitabant MARCOMANNI, *μαρκομανοί. Hodie regio illa Morauia est, quæ se ad* SVDINOS, *σουδινοὺς, extendebat, et Danubium vsque, vbi hodie ciuitas est Presburgium. Gessit hæc gens maxima bella cum Romanis, præcipuè Antoninorum tempore. Ciuitates nunc habet insignes Olmicensem Eburum fortassis, et B[illegible]nensem.*

QVADI.

Sub silua autem Hercynia QVADI *erant, κουάδοι, vbi nunc sunt oppida Kam, Kalmuntz, Grafenau, vsque ad Lunam siluam. Apud hos vt olim hodie quoque ferri perdurant mineræ.*

BÆMI.

Sub silua vero Luna, seu potius inter syluam Lunam gens magna erat BÆMORVM, *qui et* BOIOHÆMI *vocabantur, ac vndique claudebantur syluis. Eam regionem Marobodus obtinebat Romanis olim bellis clarus: sub quo tum, vt Tacitus refert, Sueuicæ etiam gentes, Semnones et Longobardi, nec non Marcomanni erant, ad quos ab Arminio pugna victus concessit. Verum Sclauinorum posteà gens, quum multitudine sua totam fere inundaret Europam, etiam inuasit terram, ac expulsis veteribus colonis vniuersam occupauit. Et licet illi hodie quoque Bohemi vocentur, nequaquam tamen Germanica sed Sclauonica vtuntur lingua, quæ & veterem illorum redarguit originem. Nunc in regni formam est redacta, ac multis vrbibus insignita, diues frumenti, pecoris, piscium, ac minerarum, admodumque populosa, nec non potentissimis Baronibus magnaque nobilitate decorata. Huius regionis ciuitates esse censentur,*

Coridurgis, *Praeg*, f.
Medoslanium, *Pisa*, f.

Hi hodie ad Danubium ferè extenduntur, ac ideò TERACATRIAS & RACATAS *quoq; occuparunt.*

Hactenus Ptolemæum Bilibaldus sequutus est, nominibusque antiquis ac pene obsoletis nomina recentia aptauit, quanta quidem potuit dexteritate. Sequuntur Germaniæ populi a Tacito positi quos Ptolemæus omisit.

MARSI Taciti.

[illegible]ures alias Germanicas gentes Tacitus ponit, inter quas & MARSOS *recenset. Scribit enim, quum Drusus Germanicus Marsos adoriretur, quos & magna clade affecit, quod exciuerit Bructeros, Tubantes, & Vsipetes, vt saltus, per quos exercitui regressus patebat, insiderent. Vnde liquet, has gentes omnes haud longe a Rheno absfuisse, licet Ptolemæus*

Tubantes etiam supra Chattos statuat. Porrò Marsorum reliquiæ adhuc in Germania permanent: nam Saxonum Insulæ vbi Albis in mare se exonerat, hodie a Diet-marsis, hoc est, a populis Marsis habitantur, & a Marsorum nomine appellantur.

Atqui Marsorum sedes non vna. Initio Sicambris fuere contermini: posteà haud procul Teutoburgensi saltu. Horum fuit templum Tausanæ celeberrimum, referente Tacito. Strabo diserte, Populos quosdam ad ripam Rheni sitos Romani in Galliam traduxere, vt Sicambros; quædam in interiora migrauerunt vt Marsi. Sunt qui huc referant Otmarsenses.

BRVCTERI Taciti.

BRVCTERI *a Ptolemæo haud nominantur: nisi quis Busactores paruos pro Bructeris accipere velit. Hos Drusus pugna nauali in fluuio Amisio deuicit. In horum terram immigrarunt Chamaui & Angriuarij, pulsis Bructeris.*

MATTIACI Taciti.

Præterea & MATTIACOS *Tacitus recenset, qui ipsi a tributis, quemadmodum & Batauι exempti erant, ac solum ad vsum reseruati bellorum.*

Quin Ptolemæi Ματτιακὸν sit Taciti Mattium, n[on] est cuipiam dubium: Est ergo oppidum quod Ma[rpur]gum nunc vocant, ad Lohnam amnem: Ab eo fon[tes] Mattiaci Plinio, aquæ Mattiacæ Macellino, pilæ Mattiacæ Martiali, populi Mattiaci Tacito, ac simpliciter Mattiaci pro militibus ex eo tractu delectis in Notitia Imperij. Qui Zelandos esse putant, non aliud habent quod suæ opinioni obtendant, quam quod illi socios vocent Maets. Quis autem non videt quam illud in[fi]mum argumentum sit? Neque enim id ipsi soli faciunt: Et quis scit an semper fecerint? minus quippe nunc vsurpant quem olim. Eodemque iure possent Harlemenses dicere, se esse Busas, aut à Busis Medorum populis ortos, quia socios Busos ipsi vocant. Tacitus certe libro de moribus Germanorum ita Mattiacos describit, vt doceat eos non esse in ripa Gallica, sed vltrà Rhenum, vltraque veteres imperii terminos, sede quidem finibusque in suâ, hoc est Germanica ripa, sed mente animoque Romanis coniunctos, cætera similes Batauis, nisi quod ipso adhuc terræ suæ solo, & cœlo acrius animentur, quæ sanè Zelandis non competunt.

VSIPII & TENCHTERI Taciti.

VSIPIOS & TENCHTEROS *Cattis proximos esse scribit Tacitus: Vsipiorum verò Ptolemæus ne meminit quidem.*

Vispos habet Ptolemæus, Οὔισποι. Tacitus Vsipios & Vsipetes. Iunguntur ferè semper Tencteris; quos Ptolemæus corruptè vocat τιγγέρους. Sedes ipsis cum Had. Iunio statuerim, vbi nunc Sutphanienses. Tacitus eos laudat. Tencteri, inquit, super solitum bellorum decus, equestris disciplinæ arte præcellunt: nec maior apud Cattos peditum laus, quam Tencteris equitum. Sic instituere maiores; posteri imitantur. Hi lusus infantium: hæc iuuenum æmulatio: perseuerant senes.

HERMVN[D]VRI Taciti.

HERMVNDVROS *non refert Ptolemæus, sed Tacitus. Albim quoque in Hermundu[r]is oriri scribit. Id si verum est, pars erunt Bohemiæ.*

Hermunduros de Sala amne cum Cattis certasse, eosdemque ad Danubium vsque ditionem suam extendisse constat.

constat. Fida, inquit, Tacitus Romanis ciuitas; eoque solis Germanorum non in ripâ commercium, sed penitus, atque in splendidissima Rhætiæ prouinciæ colonia. Passim sine custode transeunt, & quum cæteris gentibus arma modo castraque nostra ostendamus, his domos villasque patefacimus, non concupiscentibus.

ARII & HELVECONES Taciti.

ARIORVM, HELVECONVM, *ac reliqua apud Tacitum Germanorum nomina nunc penitus exoleuerunt.*

Arios & Heluecones Tacitus Lygijs adcenset. Lygiorum, inquit, nomen in plures ciuitates diffusum; valentissimas nominasse sufficiet, Arios, Helueconas, Manimos, Elysios. Sunt autem Heluecones Taciti iidem cum Plinij Hilleuionibus, quorum gentem in Scandinauia ait quingentos pagos incolere. Videtur eos Mela vocare Hermionas, nisi vitium fecerint eius codices; Ego suspicor esse eos qui nunc Hallandiam incolunt.

PEVCINI & BASTARNÆ Taciti.

PEVCINOS *autem &* BASTARNAS *Plinius Dacis conterminos esse dicit. Supersunt & hodie in Transsyluania, quæ Sibenburgensis appellatur, Germanorum reliquiæ. Vtrum verò posteà illuc migrarint, an semper ibi habitarint, nil certi quod adfirmem habeo.*

Bastarnis in Thracia locum concessum à Probo imperatore autor est Zosimus. Iornandes ait eos à Septentrione Dacos contingere.

RVGII Taciti.

Sane RVGIORVM *terra hodieque nomen retinet, pluresque principes de titulo Rugiorum contendunt, veluti Marchiones Brandeburgenses, Megalburgenses, & Pomeraniæ duces. Superest & insula Rugiorum ex opposito fluuij Sueui, vbi is in mare exit. Hi posterioribus temporibus magnum nomen sortiti sunt.*

Hodie vocant Rugen-landt. Sidonius recensens populos Septemtrionales, inquit,

---- pugnacem Rugum comitante Gelono.
Gepida trux sequitur. ----

Et rursum, carmine V.

Pannonius, Neurus, Chunus, Geta, Dacus, Alanus,
Bellonotus, Rugus, Burgundio, Vesus, Alites.
Bisalta, Ostrogothus, Procrustes, Sarmata, Moschus,
Post aquilas venere tuas. ----

Sub Theodorico Ostrogotho Rugi Ticinum ceperunt, Adeundus imprimis Ennodius in vita S. Epiphanij.

SVIONES Taciti.

SVIONVM *deinde ciuitates Tacitus ponit, quos classe etiam valere scribit. Forsitan hodie sunt Sueci & Dani, post quos mare est glaciale, quod Tacitus pigrum vocat. Siquidem & Plinius refert, immensas insulas non pridem in Germania compertas, quæ procul dubio Suecia, Dania, & Noruagia sunt, quæ longissimo tractu terrarum ab ortu in occasum excurrunt, ita vt Islandia, quæ gradus septem in longitudine habere creditur, vsque ad* LXIII *gradus protendatur: In latitudine v[illegible] a gradibus* LV *vsque ad gradus* LXXII *sint cognitæ, [illegible]am insulis adiacentibus, veluti Islandia siue glaciali, Finlandia, Vermerlandia, Gronlandia, vsque ad homines siluestres, qui ob mores feroces Wiltlappmanni vocantur. Vltimus verò limes Christi cruce signatus est, quem nemo absque regis licentia transcendere potest, & cum comitatu magno. Et is limes continet in latitudine gradus* LXX *circiter. Inde non longè*

erecta est arx, quæ vocatur Warthauß, vel domus præsidij. Veniunt tamen quotidie a Septentrionibus terraque incognita ac a mari glaciali homines quidam barbari, Caroli vocati, mercimoniorum gratia in Gronlandiam, cum magno exercitu, &, ut pro comperto habetur, ex altera parte poli Septentrionalis. Hoc plane constat, Sueciam continentem & non vndique mari circumfluam esse. Noruegia ciuitas principalis, & emporium hodie est Bergen, quæ habet in longitudine gradus XXIV. 16. *in latitudine verò gradus* LXI. 15. *Sueciæ autem ciuitas præcipua est Stockholmia, quæ continet in longitudine gradus* XLII. 38. *in latitudine gradus* LX. 30. *Daniæ caput regni est Hafnia, quæ Copenhauen dicitur, longitudine gradus* XXXIV. 24. *latitudine gradus* LV. 30. *obtinens. Inter insulas verò Daniæ Gotlandia hodie quoque nomen retinet, suntque in illa ciuitates, Ecclesia Pharensis & ciuitas Visbuy.*

Suionas & Sitonas amplissimis Sueuorum gentibus in Germania adcenset Cornelius Tacitus: ad illam hodie pertinet Norwagia; ad hanc Suecia, cui nunc feliciter imperat serenissimus eius regni Gothorumque insuper & Vandalorum &c. Rex, Gustauus secundus, ad quem nuper a nobis discessit cooptatus in consiliariorum ipsius numerum eruditissimus & prudentissimus vir Ianus Rutgersius. Ei nos tali apobaterio perfunctoriè, ob temporis inopiam, lusimus.

D. IANO RVTGERSIO

DVRDRECHTANO,

Serenissimi Suecorum, Gothorum, Vandalorum &c. Regis

GVSTAVI II.

Consiliario, ἀποβατήριον.

Ergo sub Arctoo frigentem cardine mundum
Vandalicoque petes subdita sceptra Deo?
Quosque tibi pridem debebat patria honores,
Oblatos alio sub Ioue Iane geres?
I fœlix tua te quo fors vocat. Vltima non est
Laus hæc, Principibus complacuisse viris.
Imprimis Regi, qui quo præstantior est, hoc
Plus quoque virtutis, plusque decoris habet.
Non cadit in viles animas cognoscere diuos,
Nec licet exiguis rebus adesse tibi.
Magnos magna decent. Sueonasq; Gothosque Batauus
Consilio posthac dirigat iste suo.
Interea dulceis absens proc[illegible] æstima amicos,
[illegible]isque horum in longis [illegible]octibus vsque memor.

SITONES.

SITONES Taciti.

Inde SITONVM *sequuntur gentes; Et hunc finem Sueuiæ esse Tacitus refert: forsitan hodie Lyflandia est. Pomponius Mela Hermiones vltimos Germaniæ esse dicit.*

SARMATÆ EVROPÆI.

Cæterum Ptolemæus vltra Vistulam Sarmatiam auspicatur Europæam, quam eo quoque tempore quemadmodum & nunc, multæ Germanorum habitabant gentes, veluti GOTHONES, ALANI, RVGII, SCYRI, VANDALI *& cuncta aliæ Gothorum nationes: Post horum transmigrationem* SCLAVINI, *vt dictum est, ingressi sunt, & terras illas occuparunt, aut etiam alios expulerunt; Gens fuit multitudine sua numerosissima, & quæ hodie præter Poloniam, totam Rußiam cum Moscouia vsque ad mare glaciale & Tanaim, ac vltra illum etiam multa poßidet. Cæterum* SINVS VENEDICVS *cum magna parte mediterraneæ regionis, quæ hodie Prußia est, nec non Liuonia vniuersa, quæ olim fuit* GOTHIA *orientalis, vsque ad Naruam fluuium, qui in sinum exit Venedicum, hodie militiæ Teutonicæ sanctißimæ virginis Mariæ paret: suntque ibi Ecclesiæ Cathedrales quamplurimæ, veluti Sambiensis, Rigensis, Vpsalensis, & vltima Reualiensis. Ciuitates verò Elbinga, Armel castrum, Mariæburgus, Mons regalis, Riga, Vpsala & Reualia, quæ habet in poli altitudine gradus* LXII. *In mare autem exeunt post Vistulam Chronus, hodie Passu.. , deinde Pregora, vel Ch... chin, posteà Armele fluuius m..gnus, die Memel, vocatur & Niemen Selauonice, per M..oscouiam fluens, ac in mare Prutenicum tribus ostijs exoner..ns. Quidam hunc Chronum esse putant. Inde est Hillige fl..uius, Rubonis fortaßis. Polet deinde, Turnus forsan. Po..teà ingens fluuius qui Duna & Zuina ac Binda vocatur, ex Moscouia oriens apud Rigam in mare erumpit, forsitan Chersinus est. Inde iuxta Reualiam Ana fluuius exit. Demum autem Narua fluuius magnus, & ipse ex Moscouia fluens, ac in Oceanum Sarmaticum iuxta Flautenam se exonerat, Liuoniamque a Moscouia disterminat. Ostia fluuij huius in eleuatione poli habent* LXIV *gradus vel circiter. In mediterraneis autem & haud longe inde ciuitas magna est Nouogardia dicta, quæ graduum esse fertur* LXVI, *non multum a mari glaciali. Est autem hoc tempore* MOSCOVIA *cum terra illa vniuersa magno duci Moscouiæ subiecta, cuius ditio quum versus occidentem a mari Balthico incipiat, per quingenta milliaria Allemannica & magna quidem orientem versus se extendit, quemadmodum Moscouitæ pro certo adfirmant; ita vt longè Tanaim & Volgam, hoc est, Rha fluuium superet, & per Asiaticam Scythiam excurrat. Ioannes enim præsentis Ducis Basilij pater multa suo adiecit imperio, veluti terram quæ Permeska nominatur, cum Corela, & vltimam quoque Iuhram, ex qua olim egreßi sunt Hungari qui in Pãnonia sedes fixerunt: quod non solũ ex communi patria liquet nomine, sed quod & lingua eadem vtuntur quã Hungari, licet incomptiori. Sunt verò prædictæ gentes non solum Barbaræ, sed & ferinæ ac belluinæ, pane carent, & ex venatione ferarum & piscium viuunt: & quia nihil aliud poßident, tributi nomine nil nisi animalium pelles & piscium dentes magno duci Moscouiæ soluunt, ex quibus cultellorum fiun.. ..anubria, præcipueque apud Turcos in pretio habentur.* S.. & TARTARI *Kosanenses qui iuxta castrum Kosam ..uod super flumen Volham situm est, vnde & nomen sortiti sunt, Moscouitæ subsunt imperio, ac illius iussu bella capessunt. Moscouiæ verò ad ortum Tartari adiacent Sauolhenses, nec nõ Tartari Nohaienses, Sabolenses, qui se cæteris præstare putãt. Hi ad mare se extendunt Caspium. At Nohaienses admodum sunt Sept..trionales, & quotidie Moscouiã suis infestant excursionibus.*

A Septentrione vero Moscouia Oceano terminatur glaciali, A meridie autem vastissimis campis, nec non Lithuania & Russia, a qua nostris temporibus Ioannes dux Nouogardiensem ducatum cum ciuitate eiusdem nominis maxima & Mozaicensem ducatum abstulit. Præsens vero dux Basilius Ploskouiensem & Smolensem ducatus, cum pluribus alijs Lithuanis & Ruthenis ademit. Vtuntur autem Moscouitæ ac Rutheni lingua Sclauonica, ritumque obseruant Græcum: reliquis vero gentibus quibus Moscouitæ & Lithuani imperant, singulis proprius est sermo. Ciuitas in qua Dux ipse vt plurimum degit, Moscouia, *quemadmodū & regio ipsa, appellatur, fluitque per eam eiusdem nominis fluuius vastus. Vrbs est ingens, sed tota ferè lignea, præter castrum & palatium Ducis, quæ ex lapidibus sunt constructa, distatque a ciuitate Smolensi, quæ in Russia est, centum milliaria Germanica. Smolensis vero ciuitas a Vilna ciuitate ingenti Ruthenorum abest milliaria* CXX. *At Vilna a Cracouia regia ciuitate Poloniæ per milliaria centum: ita vt à Cracouia vsque ad Moscouiam* CCCXX *sint milliaria Germanica magna. A Nurenberga autem Cracouiam milliaria sunt centum & aliquanto amplius. Sunt autem gentes illæ incomptæ & admodum barbaræ, extremæ prætereà seruituti subiectæ; ita vt omnia quemadmodum inter Turcas dominorum propria esse censeantur, princepsque Moscouiæ cunctarum rerum proprietatem habeat: vsumfructum vero subditis vtendum relinquat, non diutius tamen quam sibi placet. Porro Moscouitarum terra pars est Sarmatiæ Europeæ, vbi Ptolemæus Hyperboreos et Basilicos ponit Sarmatas, nec non ... docas a quibus forsitan Mosci sunt deriuati. Prætereà* Hippophagi *Sarmatæ ibi degebant, nec non* Socatæ, Suardini, *et* Asei, *et iuxta Borealem Tanaidis inflexionem Perierbidi, gens magna. Iuxta Australem verò Taxamatæ. Vltra Tanaim verò quo se longissimè Moscouia extendit,* SARMATIA *inquit* ASIATICA, *et deinde Scythia est, iuxta Rhasi... uium, vbi a Ptolemæo Phthirographi & Materi cum alijs quamplurimis ponuntur gentibus. Deinde erat terra incognita, vbi hodie* Pomeska, Corella, & Iuhra *vel Hungaria prisca, quæ cuncta Moscouitæ sunt subiecta. In Moscouia oritur fluuius Edel, id est Rha vel Volga; nec non Tanais, ex terra plana ac palustri, cum multis alijs, Zuina, Moska, Ocha, Mimula, & alijs quibusdam.*

LITHVANIA.

LITHVANIA *Moscouiæ versus Boream est coniuncta, ad occasum verò, vbi regio est* Samogithia, *Liuoniæ & Prussiæ adnectitur. Ab ortu autem fluuijs terminatur Oskol, Iugra, & Donucyz, qui se omnes in Tanaim exonerant. At meridiem versus Poloniæ & Russiæ adiacet. Hæc gens superioribus annis admodum obscura & Ruthenis subdita fuit. Verum quum succedenti tempore duces nacta esset bellicosos, ita præualuit, vt totam Russiam suo subijceret imperio; quin & Liuoniam, Prussiam, & Poloniam assiduis infestauit incursionibus; adeò vt nisi milites cruciferi cum aliorum Christianorum Principum subsidio illis obuiam iuissent, tam de Polonia quam de Prussia actum fuisset. Nec tamen ita reprimi potuit, vt non maximas clades Christianis inferret, ab ijsque pariter acciperet. Durauit bellum infestissimum multis annis; donec tandem deficiente regia stirpe Polonica Iagellus magnus Lithuaniæ Princeps fidem Christianam vnà cum regno Poloniæ & relicta Ludouici regis filia Heg... de accepit, ac post susceptum baptismum Vladislaus est voc... us. Contigere hæc sub annum salutis* CIƆ CCC LXXXV... *Ab eo tempore Lithuania, Samogithia, & Polonia in stirpe illa permansere. Subsunt autem magni ducis Lithuaniæ imperio gentes multæ & principes quamplurimi, tam Lithuani quam Rutheni. Ciuitas principalis* Vilna *est, admodum magna, ad fluuium eiusdem nominis con-*

nis condita. Oritur quoque in Lithuania fluuius Borysthenes, qui deinde per Russiam fluens in mare exit Ponticum. Lingua gentis quadripertita est: paullatim tamen lingua subintrauit Polonica, nec non Germanica. Sequitur verò Lithuania & Samogithia ritum Ecclesiæ Romanæ. Ptolemæus GALINDOS, BODMOS, SVDINOS, SEVINOS, HAMAXOBIOS, & CARIONAS *ibi posuisse videtur.*

RVSSIA.

RVSSIA siue ROXOLANIA *& ipsa in Sarmatia posita est Europæa: estque duplex, Alba & Rubea, seu inferior. A solis ortu flumine terminatur Tanaide & paludibus Mæotidis: A Septentrionibus autem Moscouia & Lithuaniæ adiacet: A meridie verò* Valachia, Moldauia, *& Carpatho montibus disterminatur. Ad occasum autem Poloniam & Mosconiam contingit. Eam regionem olim inhabitarũt* MASSAGETÆ, *qui &* ALANI, *&* Hamaxobij. *At per totum latus Mæoditis* IAZXGES *&* ROXOLANI, *nec non* CHVNI. *At occasum versus* PEVCINI *&* BASTERNÆ, AMADOCI, *&* NAVARRI, TYRANGETÆ, SAVROMATÆ *&* GYTHONES, *cum alijs nationibus Gothicis. Siquidem ex his regionibus emigrarunt Gothi, Alani, Scyri, Gepidæ, Heruli, Taiphali, Carpi, et reliquæ cunctæ gentes Gothicæ, quemadmodum ex certissimis historijs ostendi potest. Nam Alani et Roxolani in vastissimis campis ad Tanaim vsque habitarunt, qui h[illegible] tempore Tartarorum incursionibus penitus sunt desolati et in[illegible]lti. Ad fluuium verò Drieper, qui est Borysthenes, et De[illegible]ster, qui est Tyras,* GOTHI *residebant. Vnde digressi in du[illegible] diuisi sunt populos: nam qui ad solis ortum sunt progressi, [illegible] Tauricam Chersonesum cum multis alijs occuparunt locis,* Ostrogothi, *hoc est Orientales Gothi sunt dicti. Qui vero occidentem versus perrexerunt,* Visigothi, *id est, occidentales Gothi sunt appellati. In horum locum Sclauini successerunt, quemadmodum patet ex lingua. Cæterum hoc tempore Russia magno Duci Lithuaniæ et principibus qui sub ipso sunt, est subdita, præter ea quæ Moscouitæ abraserunt. Sanè etsi regio illa pecoris, frumenti et mellis sit fertilissima, præcipuè ea quæ* Podolia *nuncupatur, per Tartaros tamen ac Turcas admodum est vastata. Tartari enim Præcopenses qui et Vlani, ex Tartarica Chersoneso quotidie ill[illegible]m inuadunt et spoliant. Turcæ vero postquam nostra ætate Bialogrod siue nigrum Castrum vbi Tyras, hoc est, Denester in Pontum influit, nec non Kiliam, hoc est, album Castrum, non longè a Danubij ostijs occuparunt, nunquam ab infestatione Russiæ cessarunt. Sed et Tartari Præcopenses munitionem circa Borysthenem exstruxerunt, nomine Ozarkou, ex qua Russiam inuadunt et spoliant. Rutheni enim licet olim super flumen præsidia quædam constituissent, per quæ Tartari transgredi prohibebantur, ea tamen propter auaritiam reliquerunt: vnde iam Tartaris liber patet aditus. Habet et Russia ciuitates complures eximias, quæ magna ex parte vastatæ sunt, inter quas fuit* Chiouia *vrbs amplissima ad Borysthenem fluuium sita, forsitan Olbia seu Borysthenes a Ptolemæo et Strabone vocata, iampridem a Tartaris euersa. In illa residebat Ruthenorum metropolitanus, cui subditi fuere omnes Russiæ, Lithuaniæ, Moldauiæ, et Valachiæ Episcopi. Hodie* Leopolis *principalis est ciuitas, deinde Halitz, ambæ iuxta fluuium Tyram sitæ cum plerisq[illegible] alijs. Nam Smolensis, nec non Plescouiensis, et Nouigrad[illegible]s Ducatus cum ciuitatibus suis Ruthenis, vt dictum est, per Moscouitas sunt adempti. Rutheni vero Sclauonico loquũtur sermone, et vt plurimum Græcorum fidem sequuntur. Inhabitant et Russiam* Armeni, *qui magnas exercent mercaturas; nam ad Ægyptum, Persiam, et Indiam vsque penetrant; inter Turcas et Mahumetanos liberè et vbique sine vectigali n[illegible]otiantes. Ita enim Mathumetes constituit, quoniam ab*

Armenis

Armenis educatus & multis beneficijs affectus est. Cæterum quia Taurica Chersonesi facta est mentio, sciendum est, quod Ostrogothi illam post primam occupationem vsque in hodiernum diem inhabitant. Nam licet Imperatores Græci peninsulam illam aliquando possederint, & Genuenses Caffam, quæ est Theodosia, occupauerint, Tamerlanusque decantatus Tartarus illam ceperit, a quo tempore eam Tartari Vlani, qui & Præcopenses seu Crimnenses ex oppidi nomine ita vocati, possederunt ac inhabitarunt, qui & ipsi posteà a Turcis fuerunt subacti & ad tributum soluendum coacti; Ostrogothi tamen semper montana, licet sub tributo, possederunt: Loquuntur autem Germanicè, qua lingua omnes Gothi, vtpote Germani, vsi sunt. Superfuere & ad ætatem vsque nostram duces Gothorum nobilissimi de Mancup *dicti, qui castrum Mancup semper a Tartarorum vi defenderunt. Donec Mahumet Turcarum Imperator Caffam expugnauit, Tartarosque & peninsulam suo subiecit imperio. Tunc ille & castrum Mancup cepit, & duos duces fratres de Mancup gladio percussit, in quibus & tota illa Gothorum nobilitas cessauit. Gothi verò qui adhuc in montibus supersunt, vt plurimum vineas colunt, & inde vitam sustentant. Proinde & hoc sciendum, quod ex omnibus nationibus Gothicis nulla amplius in Germania superest, exceptis Scyris, qui & nunc quoque Stirij & Stirenses appellantur, & Turcilingi, qui & Thuringi. Sed nec hoc ignorandum est, eam gentem quæ hodie Turcarum appellatur nomine, a Tartaris ortum sumpsisse: quod non solum vna & eadem lingua, ri[illegible], victus, & vestitus, sed & equitandi ac bellandi vsus, n[illegible] fraudes, perfidia, & innata barbaries feritasque satis ostendunt. Falluntur igitur, qui Turcarum gentem antiquissimam aut Turcimanos esse putant: quum paulo plus sint quam trecenti anni, ex quo Tartarorum nomen anteà penitus incognitum, sit auditum: post quorum aduentum Ottomanus se a Tartaris seiunxit, & cum suis Turcarum nomen adsum[illegible]sit, Tartarique idcircò hodierno etiam die Turcas clientes suos esse dicant: ac Deum ob peccata ipsorum Turcas sit extulisse conquerantur, quum antea non solum illorum fuerint subditi, sed rustici etiam, idque Turcarum nomine significari asserunt. Proinde gentes Sclauonicæ non solum magnam partem Europæ, sed & Asiæ partem occupauere, supersuntque hodie in montibus Iberiæ atque Albaniæ. Sunt & versus mare Hyrcanum Circassi, gens bellicosissima, quæ lõgo tempore Ægypto cum Syria sub seruorum nomine imperauit. Habitant & ibi* GAZARORVM *gentes, quæ hodie Abgazari & Abgazelli a Græcis vocantur, nec non Mengrelli. Apud has gentes Tartari Sauolenses tela & alia comparant necessaria; & hi omnes ex Sclauorum gente originem traxere, linguaque vtuntur Sclauonica, & Christi fidem secundum ritum Græcorum sequuntur. Quin et per totam Turciam, præcipuè apud milites, Sclauonica in vsu est lingua, ita vt Constantinopolis ipsa iam non amplius prisco nomine, sed Cæsaris domus Sclauonica vocetur lingua. Sed et paullo ante in aula Soldani Ægypti, milites, vtpote magna ex parte Circassi, Sclauonicè loquebantur. Supra mare Hircanum et meridiem versus Zagathai habitabant Tartari, non amplius iam in campis, sed in ciuitatibus lapidibus constructis, ex quibus præcipua est* Sarmacanda, *quam Iaxartes maximus Sogdianæ fluuius interluit, qui et in mare Caspium se exonerat. Huius conditor Tarmerlanes fuisse dicitur, cum quibus dum Sophi rex Persarum bellum nostra gereret ætate, a Selymo Turcarum Imperatore inuasus et victus est: qui etiam quicquid in Armenia possidebant vna cum Taurisio regni capite ipsi ademerunt.*

VANDALI.

Cæterum qui Vinulos seu V[illegible]ndos, reliquamque Sclauorum gentẽ Vandalorum nomine honestare contendunt, planè falluntur.

tur. Constat enim classicorum scriptorum autoritate, Vandalos ex Gothorum ortos esse gente, quemadmodum & SCIROS, GEPIDAS, ALANOS, ac reliquos Gothicæ nationis populos; inter quos nihil præter solam interfuit nomenclaturam. Iisdem enim institutis eademque vtebantur lingua, Germanica nempe, quemadmodum dictum est, & ex reliquiis quoque Gothorum, quæ montana Taurica Chersonesi præsenti adhuc ætate obtinent, discere licet; quum Sclauorum, Vendorum, & Viltzorum loquela penitus a Germanica sit diuersa. Quin & diu antequam Sclauorum nomen esset auditum, Vandali populariter cum liberis & vxoribus e patria emigrarunt, iamque Lusitaniæ partem tenuerunt, ac in Africam traijcientes, Carthaginem cum vniuersa illa prouincia suo subiecerant imperio. Sed & Ostrogothi pariter & Visigothi Christiani iam susceperant fidem, quum Sclaui sub initium omnis religionis adhuc essent expertes: quorum tanquam nouorum hostium nomen sub Mauritio primum auditum est, excursionesque eorum a Iustiniano non parum sunt repressæ, donec immensa multitudine superantes, magnam Europæ & Germaniæ quoque occupauerunt partem; quod quidem Procopij aliorumque plurium auctorum constat testimonio. Egressi sunt autem ex Scythia, quemadmodum & multæ aliæ barbaræ nationes: & vt Solinus Græcus scriptor refert, ex profundo Bersiliæ, dominatique sunt omni peruia terræ, vsque ad mare Ponticum. Sub initium autem Gazari a Græcis appellati sunt, quemadmodum & hodie a Saracenis vocantur. Nihil igitur Vandalis ac Vendis præter nominis [illegible]sonantiam quandam vnquam commune fuit, licet Serabi, [illegible]ltzi, Vendi, ac reliquæ Scla[illegible]rum gentes a Vandalis derelict[illegible] occupauerint terram, quemadmodum & multas alias reg[illegible]nes suo subiecerunt imperio, prioribus expulsis habitatoribus. Siquidem nulla vnquam gens e Scythia egressa tam copios[illegible] numero vt Sclaui, habitabilis terræ partem inundauit. N[illegible]m quicquid est a mari Sarmatico & Balthico ad Pontum vsque & Adriaticum mare, nec non a Tanaide fluuio vsque ad vmbilicum Germaniæ cum tota Sarmatia Europæa ac magna parte Asiaticæ, nec non Bohemia, Dalmatia, & Illiride, sua repleuerunt multitudine. Quod si iisdem artibus quibus regna parantur, etiam conseruarentur, proculdubio omnium gentium essent potentissimi. Verum quemadmodum homines, ciuitates, regna, & nationes sua habent initia & incrementa; ita etiam quum ad fatalem deueniunt periodum, rursus decrescere & pessum ire incipiunt, donec tandem penitus deficiant atque euanescant. Nihil enim in hac mundana machina firmum ac perpetuo stabile esse potest.

MONTES ET SILVÆ IN GERMANIA Transrhenana.

Ex montibus Ptolemaeus primum ponit SARMATICOS, *qui nunc Hungariam, Poloniam, ac Germaniam disterminant, vocanturque Cremnitz & Semnitz.*

Σαρματικὰ ὄρεα τὰ ὁμώνυμα τοῖς ἀλπίοις, inquit Ptolemæus, pag. 103. Scepusienses hodie vocari scribit Ludouicus Decius.

Montes vero qui supra caput Danubij sunt, hodie pars sunt siluæ nigræ, iuxta oppidum Villingen.

Τὰ ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ Δανουβίου. pag. 103. Rhæti[illegible] accensentur.

H[illegible]LVETIORVM EREMVS *hodie superior pars est [illegible]iua nigra, cum silua Brigantina, quæ ad Alpes vsque pertingit.*

Ἐλουητίων ἔρημος Ptol. pag. 104. porrigitur vsque ad Alpes.

ABNOBI MONTES *varia sortiuntur nomina, multosque extendunt ramos: A silua enim nigra per ditionem Marchionis Badensis & Ducis Wirtembergensis, Nicerique fluminis ripas excurrentes, per Sueuiam vsque ad fluuium Cocerum, ac inde ad Tubarim progrediuntur. Hinc Franconiam versus ac Babenbergam tendentes, siluam saltuosam, hoc est,* Steygerwald *constituunt.* A Nicero verò *ad amnen Mœnum,* Ottenwald, *siluam Ottonicam: ac vltrà illam* VVesterwald *silua occidentalis nominantur. Dehinc ad Cattos, hoc est, Hassiam pertingunt, a qua etiam Franconim diuidit, ibique* Spessshart *appellantur, & vsque ad Westphaliam & Rheni ripas Coloniam vsque se extendunt.*

Ptolemæo Ἄϐνοβα ὄρη, pag. 103. Origo vocis Germanica est. Abnow vox collem terrenum & campum pascuum, quem augiam vocant, significat. Proinde Tacitus de Danubij fonte agens, molli & clementer edito montis Abnobæ iugo illum fluere ait. Beatus Rhenanus Danubium existimat nomen quoque inde traxisse, quasi, *die Abnaw.* Ego tamen aliam eius vocis arbitror esse originem; vt sit Thon proprium, aw (quod aquam vel flumen notat) adiectitium, coniunctim verò flumen Thonis, Thon aw, Danubius, vel vt in numismatis Traiani legitur, DANVVIVS.

MELIBOCVS *verò mons inde initium sumit, & ad ortum tendit, nunc Hartzwald, & montana sunt Misnensium cum argentifodinis: Planè appendix est Abnoborum montium.*

Μελίϐοκον ὄρος Ptolemæo pag. 103. εὖ καὶ σοφῶς Rhenanus, eos qui in Hassia vocantur Catzenelbogen, docuit esse Cattos Meliboci montis accolas. Nil potuit magis εὐστόχως.

Deinde silua est SEMANA *hodie silua Thuringorum.*

Σημανὰ ὕλη. Ptolemæus pag. 103. Pars est Hercyniæ, Cæsari Bacenis.

Sub montibus autem Sudetis GABRETA *est silua, nunc Bohemorum dicta; quoniam Bohemiam vndique per gyrum circumdat & claudit.*

Γαβρῆτα ὕλη Ptolemæo pag. 103. *Brit* vel *Brees* Germanis latum significat: Nomen habet a re.

ASCIBVRGII *verò montis nomine montana illa continentur, quæ per Silesiam ad Poloniam & Craconiam vsque se extendunt.*

Dubium non est, quin Ptolemæus montem voluerit significare, consulatur ipse, pag. 105.

SVDETI *montes esse censentur, qui nunc montana Babenbergensia vocantur, & ditio Marchionum Brandenburgensium, vbi ciuitates sunt Holfeld, Culmbach, Peyurrent, Hoff, cum Foytlandia.*

Σύνδηλα ὄρη Ptolemæo vel σούδητα. pag. 103.

Sub his montibus prædicta Gabreta est silua, quæ & ipsa pars est siluæ Bohemicæ.

Sed & sylua Hercynia initium inter hos & Sarmaticos sumit montes, quæ immenso proceenditur tractu: Nam Cæsar scribit, neminem huius Germaniæ esse, qui se audisse aut adijsse ad initium huius siluæ dicat, etiam quum itinere quadraginta dierum processerit, aut quo ex loco oriatur, acceperit: Latitudine verò nouem dierum itinere expedito patere, multarumque gentium fines propter magnitudinem attingere. Hanc olim, vt ex varijs patet scriptoribus, Germani inhabitarunt, fuitque ibi Germania magna: sed illam postea occuparunt Poloni, gens Sclauonica, eamque hodie cum Moscouitis & Lithuanis tenent.

Ὁ ἑρκύνιος δρυμὸς Ptolemæo pag. 103. Eratostheni Orcinia dicitur. Mela dierum LX iter eam occupare ait. Describitur accurate a C. Cæsare Commentario VI de bello Gallico. Plinius Hercynium saltum & iugum vocat. Sed ad C. Cæsarem adnotat Rhelliçanus hæc verba.

verba. Bacenim, inquit, eandem siluam cum Hercynia omnium pene eruditorum consensus approbat. Latini namque partim & Græci eandem siluam Bacenim, Martianam, Gabritam, Semanam, & Hercyniam nominant. Germani verò iuxta Friburgum Brisgoiæ *Swartzwaldt*, prope Heidelbergam *Odenwaldt*, prope Herbipolim & Babenbergã *Steygerwald* vocant. A Mœno etiam fluuio ad Lhonam amnem iuxta Confluentiam *Westerwaldt*. Non procul a Mœni ripa, vbi Francfordiam, Asciburgium, & Moguntiacum vrbes attingit, *Speshart*. In Saxoniæ faucibus ad Mansfeldinam ditionem *Auff den Hartz*: A Thuringis *Thuringerwaldt*, & a Bohemis *Behemerwaldt* nuncupatur. Quæ ille a Conrado Celte obseruata vtiliter adnotauit.

LVNA SILVA *& ipsa pars est syluæ Bohemicæ versus meridiem vsque ad Danubium pertingens.*

Λȣ̃να ὕλη Ptolemæo pag. 106. Lazio est *Kuningweisserwaldt.*

IN RHÆTIA ET VINDELICIA.

ADVLA *mons, latus occidentale Rhætiæ terminans: Hodie sunt Alpes iuxta Curiam & loca circumiecta.*

Ὁ Ἀδȣ́λας ὄρος Ptolemæo pag. 109. & Straboni. Ex eo profluunt Rhenus & Addua. Accolæ variè vocant, montem S. Gothardi, der Vogel, Etzel, Bralium, teste Simlero.

GRAIÆ *verò* ALPES *sunt montes Athesini & qui Æni vallis dicuntur, qui Italiam versus extensi sunt.*

Γρᾳίας vocat Ptolemæus pag. 109. Plinius eas locat in Salassis. Montem Graium appellant Seneca in Epistolis, & Tacitus libro IV Historiarum. Æmilio Probo est Saltus Graius, in vita Annibalis.

POENÆ ALPES *sunt iuxta principium Lyci amnis.*

Ποῖναι Ptolemæo, pag. 109. Malim cum Strabone & Latinis omnibus Ποινίνας dicere, à Pœnis qui hac Italiam ingressi: Neque ignoro in inscriptione veteri legi PENNINAS, sed non est ab illis talibus petendum in re aperta veriloquium. Hodie vocant *Val Pelinna.* Alii Mont maiore de S. Bernhardo, vel Grofs S. Bernhartsberg.

OCRA MONS *hodie sunt Alpes circà Iuuauum, hoc est, Salisburgum.*

Ὄκρα Ptolemæo & Straboni: Pars hæc Alpium est humillima quà ad Carnos accedunt.

MONTES IN NORICO.

LETIVS MONS *in Norico est. Hodie Scyrorum vel Scyrensium montana.*

Κέτιον ὄρος. Lazius monte illo totum tractum contineri ait qui vulgò *Kalẽberg, Schneberg, Denfberg, Hertzberg, Hengstberg, Smering* & *Plaitz* vocatur.

CARVANCÆ *montis nomine hodie Carnorum, Croatiensium, & Gorcensium Alpes continentur.*

Καρȣ́αγκας Alexandrino dicitur, qui tamen in descriptione Italiæ quum iterum nominandus esset, vocauit eum Carusadium.

Cæterum hoc quoque scire refert, Germaniæ montes & siluas, licet diversis appellentur nominibus, ab Alpibus tamen omnes incipere, ac posteà semper continuo quasi tractu hinc inde discurrere, rursusq; in seipsos reflecti, ac magna ex parte ad montana Bohemiæ & siluam illam concurrere.

Cæsar BACENIM *siluam infinita magnitudine esse scribit, & inter Sueuos ac Cheruscos discurrere. Ex quo patet, Bacenim esse, quam Ptolemæus siluam Semanam, hoc est, Duringorum siluam vocat. Is enim eo tempore Sueuos Albis fluuij accolas à Cheruscis dirimebat.*

IN GERMANIA CIS RHENANA sunt montes isti.

IVRA vel IVRASSVS *mons, ciuium nomine Suitensium hodie continentur Alpes, vsque ad Allobroges.*

Mons est Galliæ Narbonensis, quem ibi accolæ vocant Iour, Iurat, Pierreport, & Mont S. Claude. Ab Helvetiis, nam à Rheno ad Lemannum vsq; lacum porigitur, varia nomina sortitur. Prope Basileam in Rauracis vocatur Botzberg, inde meridiem versus Schaffmat; posteà Ober & Niderhauwensteyn. Ac tandem VVasserfal. Alibi quoque Leerberg & Blamberg. Porrò vnius à Basilea diei itinere ad pagum Dachfelden est locus, quē quia Iura ibi pertusus est, vocant Pierreport, & Pierre Pertuss. Fertur C. Cæsar illac ducens exercitum, quum obiectu saxi videret iter sibi præclusum, petram ita pertudisse, vt sub ea pediti, equiti, curribus via pateat, saxo supra pontis instar imminente. Crassities ei pedum XLVI: ab eo ad viam quæ infra sternitur, spatium fere pedum XVIII: à superficie ima ad summam XX. In fronte saxi leguntur hi versus, priore tantum voce à nobis suffulta.

Hic nimis ANGVSTI VIA DVCTA PER ARDVA MONTIS
FECIT ITER PETRAM SCINDENS IN MARGINE FONTIS.

Est enim ad caput amnis Byrsæ, qui illic scaturiens riuulorum aliquot auctus aquis extra Basileam Rheno miscetur.

VOGESI *montana sunt quæ hodie per Hunorum tergum Lotharingiam extenduntur.*

Galliæ Belgicæ mons est, ex quo Mosa profluit, separatque Burgundos à Lotharingis. Oritur ex eodem quoque Mosella, atque ibi Kratzer vocatur: nam ad Mosæ fontes dicitur Mont de Faucilles. Hunnorum tergum vocat Bilibaldus Hundsruck, tractum scilicet ad Mosellam, quem Ausonius in Idyllio appellauit Arua Sauromatum. Hunni enim sunt Sarmatæ: quibus Valentinus & Gratianus agros adsignauit his locis. Imperite quidam vocant Dorsum caninum.

ARDVENNA *olim latissimè patebat. Hodie pars illius est Eyflia. Strabo ait, Arduennam Morinos, Atrebates, Eburones & Menapios attingere.*

Straboni ἀρδουέννα est. Nam Ptolemæus eius non meminit. Ortelius existimat nomen ei datum à *Venen*, quod significat stagnantia & palustria loca è quibus cespites ad ignem effodiuntur. Ergo Hard Venen, sunt loca altiora & sicciora eque paludibus istiusmodi eminentia. Bataui similiter habuere Hooghe-Venen: quibus opponuntur *leghe Venen*. Non potuit locis illis & siluis aptior è re dari appellatio. Circa Leodiū & in agro Brachbantensi ac Namurcensi siluæ adhuc tales sunt.

MONTES VLTRA VISTVLAM.

Montes RYPHÆI *&* HYPERBOREI *de quibus prisci tam multa scripsere, nusquam hodie comparent, licet tota Europaea & Asiatica Sarmatia vndique à Germanis Polonis & Moscouitis sit peragrata & cognita: sed omnia sunt plana vsque ad mare glaciale, vbi colles quidam eminent admodum mediocres; amnes verò maximi, veluti Rha qui & Volga, Tanais & Duna, quæ & Zuina, ex siluis, terra plana ac palustri, & nequaquam ex montibus aliquibus oriuntur.*

Rectè. Notauit idem iam olim Strabo. Horum inquit locorum ignoratione factum est, vt audirētur qui Rhipæos montes & Hyperboreos commenti sint, aliaque de ora Oceani mendacia traderet Pytheas Massiliensis. Eos igitur missos faciamus. Poetarum enim commenta sunt. Vide ipsum lib. VII. Esse tamen gentes Hyperboreas & Hypernotias dubitauit idem contra Eratosthenem libro primo.

DE

DE FLVMINIBVS GERMANIÆ, qui in Rhenum influunt.

Flumina verò Germaniæ sunt quamplurima, quæ partim in Rhenum, Danubium, Albim, & Vistulam exeunt: quædam & sine aliorum incremento in Oceanum se exonerant Germanicum. ATHESIS *verò licet in Alpibus & Germania oriatur, in sinum tamen influit Adriaticum.*

Oritur is in Rhætia. Germani eum vocant Esch, & accolas eius Eschlender.

In Rhenum igitur influunt amnes insigniores, ILA *non longe à Fletkirchio.* ARA, LYMACIA, & RVSIA, *flumina rapidissima quæ ex Eluetiorum montibus ortum sumunt.*

Ara Latinis Arola est; oriturque haud procul à fonte Rhodani, ac Solodurum & Vindonissam præterlapsus ad Confluentes Rheno miscetur.

Deinde NICERVS *siue* NECCARVS *fluuius celeberrimus, in quem decurrunt* COCERVS *&* IAGESTA *nec non alia quædam flumina ignobiliora.*

Ausonius Nicrum dixit,

Hostibus exactis Nicrum super & Lupodunum.

Meminere eiusdem Panegyristes ad Constantinum Magnum, Fl. Vopiscus, & Ammianus, qui propter eũ narrat insigne quoddã munimentum, celsum pariter & tutum, exstructum à Iuliano parabate; sed quum metueret, ne illud vndarũ appulsu paullatim subuerti posset, euitasse id periculum, abducto aliorsum fluminis impetu, sicut à nobis narrat[um] est capite XII. p. 29. Oritur autem in silua Martia[n]a.

Posteà MOENVS, *vel vt qui[d]am appellant, Moganus, q[ui] Rhenum ex opposito Moguntiæ [e]xit, fluuius magnus & nauigabilis. Verum priusquam se [e]xoneret, multos alios recipit amnes. Et primum* REGNE[S]VM *qui & Radiãtia & Tramaricus vocatur: is postquam* PEGNESVM *per Nurmbergam fluentem suscepit, per Babebergensem labitur vrbem, à qua haud longè miscetur Mœno. Ab hoc flumine Carolus Imperator qui Magni nomen sortitus est, fossam in Almonem, qui in Danubium influit, ducere est aggressus, ac integram æstatem exercitum in opere detinuit, vt hoc pacto à Rheno in Mœnum, ex illo in Regnesum, inde per fossam in Almonem, & ex eo in Danubium, atq; ita in mare nauigari posset. Verùm ob ingruentes, vt fertur, tempestates, ab opere cessare est coactus. Manent tamen adhuc manif[e]sta tanti conatus vestigia, inchoatáq; fossa pluribus in locis cernitur; præcipuè tamen iuxta Burgum album, nunc Weissenburgum.*

Ptolemæo est μεν[ος]: In qua voce obseruatum est, literas conficere numerum CCCLXV, totidem quot sunt in anno dies. Fuit autem hic Francorum quondam & Alemannorum terminus. Mogani nomen ante Regionis tempora non legitur: estque fictitium: vt ex eo commode Moguntiæ vox formaretur. Reliquiæ fossæ Carolinæ quæ supersunt, patent adhuc duorum milium passuum longitudine & trecentorũ pedum latitudine.

Deinde TVBERA *in Rhenum cadit, non parui nominis amnis.*

IN RIPA GALLICA.

NAVS *multis aliis auctus fluminibus iuxta Bingium in Rhenum incidit.*

Nauam vocat Ausonius in Mosella.

Exinde MOSELLA, *qui, vt superius est ostensum, Obrincus est, a[p]ud Confluentes in Rhenum exit. Verum prius* SARVM *flu[vi]um magnum supra Treuirensem suscipit vrbem, qui Sarus [an]tea Bletfa & Nida quoque augetur.*

Mosellam eruditissimis versibus descripsit & laudauit Ausonius, qui etiam SARAVI meminit. Sarram vocat antiqua inscriptio, quę habet CASTRA SARRÆ. Ad eam est oppidum Sarpruck, Antonino & Itinerario Pons Saraui.

ARAR *quoque ex iugis Treuiricis, hodie Eyflia, exortus, multis et ipse auctus torrentibus et fluuiis, supra Rigomagum in Rhenum euoluitur.*

De hoc alibi diximus.

IN RIPA GERMANICA.

Ex alia Rheni parte LONA *amnis insignis per Hassiam fluit et multis auctus fluuiis iuxta oppidum Lhonsteyn in Rhenum excurrit.*

Mirum, tam nobilem fluuium priscis non commemorari: vide pag. 170.

Sequitur deinde fluuius ANGRA.

Deinde RVRA *vel Adranus.*

Tacito est Adrana, Cattorum fluuius: nunc vocant *die Eder*: Exonerat autem se in Visurgim, sicut ante diximus.

Ac demum LVPIA, *qui apud Vesaliam Rheno miscetur.*

Crebra eius apud Tacitum mentio: Straboni est λουπίας: mirum quid Vadiano in mentem venerit, vt diceret esse Nicrum: quid Spiegelio & Irenico vt docerent esse Lonam: αὐτὸ τὸ πρᾶγμα βοᾷ.

Nouissimè verò MOSA *Rheno iungitur.*

Μόσα Ptolemæo: Oritur hic Vogeso monte. Tabula Peutingeriana eum vocat Patauum.

RHENVS *verò diuiditur in* VAHALIM *hoc est, die* [illegible]*aal, et* ISVLAM *qui nunc die Yssel vocatur, nec non in* LECC[illegible] *id est die Leck; et per hæc tria ostia maxima exonerat se in Oceanum Germanicum, totamq; inundat Selandiam, Hollandiam, et Frisiam.*

Quæ de Rheno Mela scribit, habes p.85: quæ Plinius p.89. quæ Ammianus pag. 159. Nostra lege pag. 167. & deinceps.

FLVMINA GERMANIÆ IN Danubium labentia.

DANVBIVS, vel vt in Traiani numis legitur, Danuuius, Græci est δανοῦβιος, vnde nomen habeat, diximus pag. 186. Istrum vocant, præsertim a Saui inde confluentia. Hic Germaniæ est austrum versus terminus. Qua desinit Germania, sequuntur Sarmatæ, Getæ, Bessi. Ouid. libro 3. Tristium,

Sauromatæ cingunt fera gens, Bessique, Getaque,
Quam non ingenio nomina digna meo!
Dum tamen aura tepet, medio defenditur Istro
Ille suis liquidus bella repellit aquis.
At quum tristis hiems squalentia protulit ora.
Terraque marmoreo candida facta gelu,
Dum patet & Boreas, & nix iniecta sub Arcto,
Tum patet has gentes axe tremente premi.
Nix iacet, & iactam non sol pluuiæque resoluunt,
Indurat Boreas, perpetuamque facit.

Et Valerius in Argonanticis lib. VIII.

Haud procul hinc ingens Scythici ruit exitus Istri,
Fundere non vno tantum quem flumina cornu
Accipimus, septem exit aquis, septem ostia pandit.

Amnes verò qui in Danubium influunt insigniores hi sunt.

ILERA, *die Iler.*

BERNICVS, *die Wernitz.*

LYCVS *fluuius ingens et rapi*[illegible]*us. Hic multis auctus amnibus iuxta Leschsmund, haud lo*[illegible]*gè ab Augusta Vindelicorum* [illegible]*anubium incurrit.*

Λύκος. Separat hic R[illegible]ætiam primam à Vindelicia siue Rhætia secunda.

ALMONVS *fluuius, quo in* [illegible]*ta Germania nullus est pisculentior, iuxta Kelliaim exit in* [illegible]*anubium.*

NABVS

NABVS *verò ex monte pinifero oriens ac* VILSVM *adsumens, iuxta Ratisponam voluitur iu Danubium : pariter et* REGNVS, *in quo reperiuntur concha margaritas producentes.*

At ISARA *fluuius rapidus et ingens ab Alpibus per totam lubens Bauariam , quum multos accepit amnes iuxta Filshouen Danubium influit.*

LENVS *verò fluuius maximus ac rapidißimus , quum per Æni vallem et Bauariam fluxit,ac per Iuuauum vel Saltzam et multos alios auctus amnes, tandem iuxta Boeodurum, nunc Patauium,cum tali impetu in Danubium ruit , ut per longißimum spatium cursum suum seruet , nec Danubianis admisceatur aquis , quemadmodum perspicuè ex vndarum colore apparet.*

Hic teste Tacito & Ptolemæo Rhætos Noritosque interfluit. Arrianus Henum ἔνον vocat , Diaconus Hinum. Straboni est Atesinus ἀτησινὸς. Hodie dicitur *Inn.* Sunt qui per œ scribant Oenus, οἶνος.

ILZA, *Iltz.*

TRAVNA, *Traun.*

ENESVS, *Ems.*

IGLA, *die Igel.*

LEITA, *Leyta.*

MARCHIA vel MORAVA, *die Marck.*

ARABON, *Rab.*

Frequens eius mentio in Itinerario.

VVAG.

GRANA.

DARAS DRAVVS *die T[illegible]ab, qui* MVRAM *vel M[illegible]rum die Mur suscipit , flum[illegible] insignis. Inter hunc & Danubium Turcarum Imperator Ladißlaum Hungariæ regem deuicit.*

Straboni est Δράβος, P[illegible]nio Draus,Ptolemæi δάρος, est is quem nunc Darin vocant.

TYBISCVS *die Teyß: vastum flumen.*

SAVS *die Sau , amnis maximus. Is iuxta Taurunum , hoc est, Albam Gracam Danubio miscetur.*

Σάος Straboni, Ptolemæo Σάυος,Trogo Sabus.

MOSCHVS.

RHABOSVS.

CIABRIVS.

ALVTAS, *forsitan Baralat et Seretius amnis.*

HIERASSVS, *nunc Pruth fluuius.*

FLVMINA GERMANIÆ

quæ post Rhenum exeunt in Oceanum.

VIDRVS *hodie Unda nigra in Chattorum montibus oriens.*

Diximus de eo pag. 170.

AMASVS vel AMISIA *nunc der Eens. In hunc fluuium Strabo Visurgim & Lupiam deferri scribit, errore manifesto, quum Lupias in Rhenum , Visurgis verò longe supra Amasum in Oceanum exeat.*

Ἄμασος Ptolemæo est , Straboni Ἀμασία , Tacito Amisia, Melæ & Plinio Amisius.

VISVRGIS *Wesera fluuius insignis. Hic Fuldam , Ederam , Weram , & Nidam amnes suscipit , per Saxoniam & iuxta Mindensem, Werdensem , Gotingensem ac Bremensem labens ciuitates, tandem se in Oceanum exonerat.*

[illegible]σόργυις Ptolemæo , Straboni Βισοργὶς, Dioni οὐισοργίς.

ALBIS *die Elb , magnus est Germaniæ fluuius in montibus Bohemiæ oriens. Suscipit autem* MVLTAM ,*flumen magnum , quod Pragensem præterlabitur ciuitatem. Deinde* EGRAM , *ex monte pinifero, vt dictum est, fluentem: postea* SALAM, *ac* ORTELLAM. *Demum ciuitatem Hamb[illegible]rgum præterlabens, in Oceanum Germanicum vasto euoluitur ore.*

tur ore. Ad huius exitum Saxonum insulæ sunt positæ, quas, vt dictum est, hodie Dietmarsi inhabitant, gens indomita, & multis victoriis contra Daniæ reges, Slesuicenses duces, & nobilitatem clara.

Albis in Bohemiæ montibus iugoque Hercynio vndecim fontibus oritur; quorum aquæ iunctæ flumen efficiunt. Elb autem Germanis vndecim notat. Atque hæc fluuij appellationisque origo.

CHALVSVS *fluuius, Dydorus esse censetur.*

Ptolemæo est χάλεσ⊗.

SVEVVS die Spre. *Oritur & hic amnis in Bohemiæ montibus, ac iuxta Sundensem ciuitatem, hoc est, Laciburgium, in Oceanum exit.*

De origine non controuerterim: At in Sundinensi agro nullus est fluuius: Rostochij vero, quod quidam Laciburgium esse putant, non Sueuus sed Varna cernitur. Oritur supra Budessam ad Austrum in pago quem Speunpergk vocant; inde per Spreinwald siluam, quæ a Sueuo nomen traxit, Berlinum præterlapsus, in Hauellam sese exonerat, qui ipse in Albim effunditur. Hæc nos ex Iodoco VVillichio adnotauimus, qui se diligenter omnia explorasse, ac plus quam XXX millia passuum a Silua Sueuica ad arcem Lubenauiam monoxylo seu lintre vectum scribit.

VIADRVS *hodie est Odera, fluuius magnus. In hunc Neusa quæ per Silesiam & Vratislauiensem ciuitatem fluit, illabitur. Tandem apud Caminium in mare irrumpit.*

Cur Viadrum vocent quem Ptolemæus fine canina [illegible]tera appellat σύαδον, alibi vero ἰαδοῦαν; caussa nulla est. Sunt qui eundem credant cum Plinij Guttalo.

VISTVLA *quæ & ISTVLA seu Iustula aut Vandalus appellatur, fluuius est ingens, & vltra quem Ptolemæus Sarmatiam Europaam auspicatur. Oritur in montibus Sar[ma]tiæ, et Cracouiam alluit. Inde per Poloniam fluens, Draueniz fluuium, quem quidam Drauennam esse volunt, suscipit. Deinde duobus ostijs apud Dantiscum et Elbingum in sinum Codanum exit.*

Hæc quidem satis incuriose. Drauenna Vistulæ pars est, circa VVarsauiam, ita enim intelligere me ex accolis cõmemini, vectus secundo amni Sendomiria Dantiscum vsque, Poloni Drwenzam vocant. Sed quam multi in Vistulam labuntur? Dextera San, VVysprz, & nobilis ille Buck: læua Piczay, Bzura, Bolo. Vistulam Marcellinus vocat Bisulam, Ptolemæo est οὐιστούλα, Plinio etiam Vistillus: quis Iustulam vocet, nescio.

Post hunc CHRONVS, *qui Possaria esse censetur, in mare fluit.*

Inde PREGORA *fluuius.*

Post eum est MEMVLA *amnis magnus, qui et Niemen vocatur, in Lithuania oriens, et in mare erumpens Prutenicum.*

Posteà HILGE *fluuius.*

Deinde POLER.

Hunc sequitur DVNA, *qui et Zuina.*

Tum BINDA, *ingens fluuius, qui et ipse in Lithuania oritur, ac iuxta Rigam ciuitatem in mare irrumpit. Forte is apud Ptolemæum est Chersinus.*

Inde ANNE *fluuius.*

Tandem est NARVA *qui supra ciuitatem Reualiensem iuxta Flautẽnam sese in mare exonerat. Hic est limes inter Liuoniam quæ crucigeris paret, et M[os]coniam. Ostia fluuij huius in eleuatione polari graduum LXII esse feruntur.*

FLVMINA IN PONTVM EVXINVM lab[e]ntia.

TIRAS, die Nester, *qui [iu]xtà castrum nigrum in mare exit.*

Plinio

Plinio est Tyra, Herodoto τύρης. Hesychio τύρις. Stephano τύρας.

BORYSTHENES *der Nieper, in Lithuania ortum sumens, & per medium ferè Russiæ labens.*

Βορυσθένης Ptolemæo: Leunclauius Brisnam accolis vacari ait.

TANAIS Don: *Oritur in Moscouia, ex terra plana, & nequaquam ex montibus.*

Hic Europam ab Asia diuidit: idcirco Lucanus,

----- qua vertice lapsus
Riphæo Tanais diuersi nomina mundi
Imposuit ripis, Asiæque & terminus idem
Europæ, mediæ dirimens confinia terræ
Nunc hunc, nunc illũ, quà flectitur ampliat orbem.

Et Ouidius lib. IV Ποντικῶν.

Quique duas terras, Asiam Cadmique sororem
Separat, & cursus inter vtramque facit.

Ad eam habitare pygmæos autor est Statius lib. I. Siluarum.

Credas ad Tanain ferumque Phasin
Thermodontiacas calere turmas,
Hic audax subit ordo pumilonum
Quos natura breui statu peracto
Nodosum semel in globum ligauit.
Edunt vulnera, conferuntque dextras,
Et mortem sibi qua m[...]nu minentur
Ridet Mars pater & cruenta Venus,
Casuræque vagis grues [...]apinis
Mirantur pumilos fero[...]ores.

Ex siluis oriri non ex monti[...]us qui illic nulli sunt, tradidere etiam Orpheus, Her[...]lotus, Isidorus.

RHA *fluuius maximus oritur [...]n Moscouia: quumq; sub initium versus Septentriones f[...]uat, mox ad orientem fle[...]tit, longeque Tanaim ambit: tandem ad meridiem conuersus, per Sarmatiam Asiaticam, & campos planissimos Tartarorum vagatur; ac per viginti quinque ostia maxima in mare Caspium, quod nunc mare de Bachau vocatur, sese exonerat, iuxtà ciuitatem Derbes.*

Ptolemæo ῥᾶ, Rhutenis Volga, Tartaris Edel vocatur: Diaconus eum nominat Atel.

Oriuntur autem in Moscouia præ cæteris tria maxima flumina, nempe Zwinna, Tanais, & Rha. Proinde mercatores Germani tria maxima flumina eodem vocant nomine, nempe DANVBIVM *vel Istrum,* DVNAM, *qui & Zuina, ac* TANAIM: *& quum de longinqua peregrinatione iactitant, tres se Danubios vidisse adserunt.*

DVINA Ptolemæo τερούντος Turuntus dicitur: sunt qui putent esse Ptolemæi Rubonem.

QVIS IN HIS MODVS SCIENTIÆ.

Proinde in his omnibus nihil certi adfirmamus, nisi vbi veritas semetipsam manifestè prodit. Quis enim in re tam dubia, & vbi propter variarum gentium transmigrationem omnia sunt immutata non aliquando aberraret?

Præsertim quũ primi autores de eius quam quærimus regionis situ magis audita quam visa prodiderint, neque ipsi omnia certa habeant atque explorata?

Plan[...] nim constat, numeris haud confidendum esse, quos Ptole[...]us in his oris nequaquam ex obseruatione certa, sed ex [...]orum scriptis aut dictis; vel per instrumentum quoddam Mathematicum, seu iuxta coniecturam adsignauit: quod & ipsemet ingenuè fatetur.

Conqueritur, ἕνεκεν τοῦ σπανίου καὶ ἀδιαβεβαιώτου τῆς ἱστορίας multa ignorari τῶν μὴ ἀκριβῶς ἐφοδευθέντων.

Porrò in Germania Cisrhenana nequaquam absurdè à fluuiorum aliquando situ credibilis sumi potest coniectura. At in Germania Transrhenana, nullus à scriptoribus recensetur fluuius (prater Danubium, Mænum, & licet multi alij sint & insignes) cuius adminiculo vel parumper ad veritatem accedi posset. Vbique igitur coniectura potius quam vlla vtimur certitudine: ita tamen, vt nemini legem præscribamus, ne à nostra discedat opinione. Nam quicunque ostendere poterit, se nobis rectius sentire, huic non solùm non repugnabimus, sed etiam gratias habebimus gratissimas, si nos melius informare valebit.

Certè ex collatione Itinerarij Antonini & Tabulæ Peutingerianæ cum hodiernis locis, aliquid accedit lucis ad cognitionem locorum Cisrhenanorum & Cisdanubianorum. Nos post Bilibaldum ausi sumus illorum subsidio multa definire, quæ videmus ab ipso fuisse præterita. Neque hoc quisquam ipsius amantior ægrè feret. Credimus enim ipsum quoque (quæ fuit viri magni sollertia) eadem deprehensarum fuisse, si habuisset eadem subsidia. Et relinquimus adhuc multa aliorum diligentiæ: Si quis experiri vires ingenii sui volet, habet in quo se exerceat. Ptolemæus ipse multa ignorauit; Quæ prodidit, obscura sunt, deprauata sunt à descriptoribus, præsertim in numeris, multa quoq; mutata, ob migrationes gentum & mutatas locorum appellationes inuoluta. Antonini itinerarium mirificè deprauatum est. Tabula Pentingeriana Delio indiget natatore. Et hæc quidem cis Rhenum ac Danubium. In magna verò Germania manent adhuc pleraque incerta. Eius enim flumina quidem aliquot recenset Ptolemæus, cæteri nihil.

Ego ita in plerisque me dubium esse fateor, vt ignorem etiam, cuinam genti patriam meam Nurenbergam, quæ Segodunum esse censetur, adscribere debeam. Hoc tamen pro comperto habeo: Noricos quum a Romanis expellerentur, vltra Danubium & in hanc regionem concessisse, quæ & hodie ab his nomen retinet, & Norica vocatur: qua continetur quicquid ab exitu fluuij Almonis in Danubium Norimbergam vsque protenditur: ita vt Albus burgus nunc Weißenburg in Noricis esse dicatur. Sed & procul dubio Norimberga quasi mons Noricus a Norica regione nomen accepit. Traiectusque amnis Regnicij per milliare vnum a Norimberga distans, Germanice Furt, in Norico agro reputatur: a quo deinde occasum versus ac Septentriones Francia Orientalis seu Franconia ortum auspicatur. Sitas est autem Norimberga non solum in Germaniæ, sed & totius Europæ vmbilico: Tantum enim distat a flumine Tanai, quantum a Gadibus: Ab Oceano quoque Germanico quantum a mari mediterraneo. Altitudo eius polaris graduum esse censetur XLIX ½. *Vera autem longitudo est graduum* XXVII, *minut 22: quæ quidam longe distat a descriptione Ptolemaica.*

Is enim Segoduno adsignat latit. XXXI. 30. longit. XLIX. 0. Vide pag. 107, quæque pag. 96. diximus ad ipsum Ptolemæum.

FINIS LIBRI PRIMI.

P. BERTII

COMMENTARIORVM RERVM

GERMANICARVM

LIBER SECVNDVS

qui eſt

DE GERMANIA

A CAROLO MAGNO deinceps.

CAPVT I.

De IMPERIO FRANCORVM, *eiusque incremento.*

EPVLSIS limite Imperij præsidijs Romanis, castrisque ipsorum omnibus per Attilā, Francos, & Allemannos, subuersis, nihil obstitit, quo minus transmisso Danubio & Rheno, Germani Pronincias inuaderēt Romanorum. Ac iacuit aliquamdiu desertus vterque imperij limes; victoribus populis ad interiora Galliæ Rhætiæque, ipsamque adeo imperij sedem Italiam summo ardore grassantibus; donec tandem fatigato potius quam cohibito impetu, fixere ipsi in limitibus sedes, & tanquam in vacuo solo vel nouas vrbes condidere, vel destructas a se restaurauere, nouis etiam vbi id visum fuit nominibus impositis. Factum id ad Rhenum a Francis, in Rhætia & Norico ab Allemannis & Longobardis, vtrobique a Gothis, Vandalis, Normannis: Horum tamen maior in vastandis oppidis quam in exstruendis cura fuit. Estque hæc caussa, cur vetera locorum vocabula, paucis exceptis, interierint: mutatis enim dominis par erat nomina quoque oppidorum mutari. Estque in hac nominum comparatione tanta obscuritas, vt interdum quoque diuinandum fit. Hæc res nobis ex Elcebo Slcecstadium fecit; ex Argentorato Strasburgum, ex Brocomago Brocomat, ex Argentuaria Argburgum, ex Saletione Seltzam, ex Borbetomago VVormbs: nam in Transrhenana Germania, nullæ fuit vrbes quæ suam originem Romanis debeant. Cæterum de imperio hic constituendo obtinendoque, duo inter se populi Germanorum ingētibus statim animis certauerunt, Franci & Allemanni: quibus quamdiu a Romanis oppugnabantur Mœno amne disiunctis, facile fuit pacem inter se amicitiamque colere: pulsa ea formidine, impatiens consortis ambitio in mutua ipsos arma compulit. Allemanni igitur secundis rebus elati, vires suas ex eorum potius quos hactenus oppugnarant imbecillitate, quam ex Francorum virtute metientes, non contenti Germaniæ parte ea quam a Mœno vsque ad Danubium & Rheni fontes cum Sequanorum agri magna parte ac Valle Pœnina, & Rhætia possidebāt, ipsum quoque Galliarum imperium adfectarunt. Sed obstabant Franci, qui Rhenum post Burgundiones transgressi, superata inferiore Germania sedes iampridem fixerant in Gallia. Hos igitur armis adoriri consilium Allemannis fuit. Conscripto ergo ingenti exercitu progressi sunt vsque ad Coloniam Agrippinensem. Hlodoueus Francorum rex consilio ipsorum, neque enim cœlari potuit, cognito, ad Tolbiacum cum copijs occurrit. Erat eo tempore adhuc idololatra Hlodouæus, neq; salutari veritate, satis clara, flecti se passus fuerat ad obsequium Deo præstandum, licet multis admodum Gothildis vxoris suæ, genere Burgundicæ precibus ad eam rē inuitaretur, propriaque ipsum conscientia etiam eo impelleret. Sed quum flagrante pugna aciem suam videret inclinare, neque eius sustinendæ humanam vllam rationem conspiceret, tum vero oculis in cælum sublatis, lacrymabundus, Christe bo-

 ne,

ne, inquit, bellorum potens, Stator & conseruator imperiorum, voueo spondeoque, me sacra tua quæ hactenus respui, suscepturum, & meo populo, veræ pietatis exemplo & legibus præiturum, si tu, qui SOLVS VINCIS, SOLVS IMPERAS, SOLVS REGNVM DONAS, victoriam mihi de Allemannis concesseris, meque huic periculo exemeris. Adfuit inuocanti Christus. Vix enim completa fuit oratio, quum repente Allemanni, tanquam cœlo tacti, terga dedere, & victoriam, quam iam prope in manibus habebant, Francis concessere. Francus voti damnas haud multo post Remigio doctore religionem Christianam capessit. Perijt autem eo die cum Rege vniuersa gloria Allemannorum, neque multo tempore Allemanni præter commune nomen quicquam in Germania possederunt. Victores enim Franci non ante quieuere, quam sub suam potestatem Gallias Germaniamque omnem redegissent. Hlodouæus certe victoriæ illius vsus opportunitate, traiecto Rheno, omnem, quam latè patebat, Allemanniam peruasit, ab ostio Mœni vsque ad Sueuiam, atque inde porro etiam vltra Danubium occupata Rhætia cum Nigra silua & lacu Brigantino, Algoia, & parte ea Heluetiæ quæ est inter Rhenum & Vrsam amnes, omnique tractu Rauracensi & Elcebensi qui nunc Basileensibus & Argentinensibus paret, regnumque Allemanniæ in Ducatum vertit. Habuit ergo sub suo imperio vniuersum Rheni tractum a fontibus eius vsque ad Oceanum, cum terris omnibus in ripa Gallica sitis qua Franciæ Teutonicæ deputabantur. In Germania vero Transrhenana ditionem omnē quam ad ea vsque tempora possederant Germani, ac prætereà Franciam orientalem, siue Austrasiam & Thuringiam. Hoc ille imperium ad posteros suos transmisit, cum Francia occidentali, quæ a mundi plaga Neustria, a sermone Romania dicebatur. Victi vero Allemanni quum grauius premerentur a Hlodoueo, alij superatis Alpibus in Italiam ad Ostrogothorum regem Theodericum generum Hlodouei profugere, alij Francis in seruitutem cessere. Et exstat apud Cassiodorum exemplar epistolæ ad Hlodouæum regem Francorum missæ a Theodoro, qua ille socero de victoria gratulatur, ipsumque monet, vt fortuna vtatur moderatè, vtque Allemannos, proquibus intercedit, benignè habeat, missis etiā in eam rem legatis cum mandatis specialibus, & ad firmandam amicitiæ fidem, nobili quodam cytharœdo, quem Boetius, grauissimus eius seculi Philosophus, probarat. Verba eius epistolæ ita sese habent. *Gloriosa quidem vestræ virtutis affinitati gratulamur, quod gentem Francorum prisca ætate residem feliciter in noua prælia concitastis, & Allemannicos populos caussis fortioribus inclinatos victrici dextera subdidistis. Sed quoniam in autoribus perfidiæ irreserabilis videtur excessus, quinetiam primariorum plectibilis, pro culpa debet esse vindicta; Motus vestros in fessas reliquias temperate, quia iure gratiæ merentur euadere, quos ad parentum vestrorum defensionem respicitis confugisse. Esto illis remissius, qui nostris finibus celantur exterriti. Memorabilis triumphus est, Allemannum acerrimum sic expauisse, vt tibi eum cogas de vitæ munere supplicare. Sufficiat, illum regem cum gentis cecidisse superbia. Sufficiat, innumerabilem nationem partim ferro, partim seruitio subiugatam. Nam si cum reliquis confligis, adhuc cunctos superasse non crederis. Accipe in talibus caussis frequenter expertum. Illa mihi feliciter bella prouenerunt, quæ moderato fine peracta sunt. Is enim vincit assiduè, qui nouit omnia temperare, dum iucunda prosperitas illi potius blanditur, qui austeritate nimia non rigescit. Cede itaque suauiter genio nostro, quod sibi gentilitas communi remittere consueuit exemplo. Sic enim fiet, vt & meis petitionibus satisfecisse videamini, nec sitis solliciti ex illa parte, quam ad nos cognoscitis pertinere. Quadam quæ ad nos*

pro vestris vtilitatibus peruenerunt, per harum portitores verbo vobis insinuanda commisimus, vt cautiores effecti, optata possitis victoria constanter expleri. Vestra siquidem salus nostra gloria est: & toties regnum Italiæ proficere iudicamus, quoties de vobis læta cognoscimus. Cytharœdam etiam arte sua doctum, pariter destinauimus expetitum, qui ore manibusque consona voce cantando, gloriam vestræ potestatis oblectet. Perstitit nihilo socius in proposito Hlodoueus, omnesque Allemannos, quod id rebus suis ita conducere existimaret, pro seruis habuit. Ita ergo introducta est in Germaniam seruitus, res superioribus sæculis inaudita, sicut ex Cæsare & Tacito constat. Sed seruorum non vnus ordo fuit. Fiscalini, vel fiscales serui, & serui regij dicebantur qui Regi se & res suas debebant: Ecclesiastici, qui à rege aut duce monasterio ad colendos agros donati erant. Et exstant eius seruitutis multis in Germaniæ locis vestigia. Prima autem post regem in Allemannia potestas erat Ducum, secunda Comitum; qui sub se habebant Centenarios, iunctosque consiliis Ratzenburgios. Huc spectant illa regis Hlodouei, *Volumus atque iubemus vt missi nostri diligenter inquirant, quot liberi homines in singulis comitatibus maneant. Hinc verò ea diligentia & ratio examinetur per singulas centenas, vt veraciter sciant illos, atque describant, qui in exercitalem ire possunt expeditionem.* Etsi verò ex regum liberis reges caperentur, potior tamen habebatur ratio electionis ex populi consensu, quam successionis ex natalibus. Aimoinus de Faramundo. *Regem verò cæterarum more nationum Franci sibi eligentes, Faramundum solio sublimant regio.* Hunibaldus. *Anno CCCCV omnes Duces, proceres, & nobiles Francorum in mense Martio conuenerunt apud Neopagum pro noui regis electione facienda.* Et paullo post: *Hi omnes cum cæteris vno consensu Faramundum de regio genere ortum in regem elegerunt.* Nimirum hoc illud est quod de Germania quoque testatur Tacitus, *Reges*, inquit, *ex nobilitate, Duces ex virtute sumunt.* Ado de Clotario ad annum DCLXXXVI. *Clodoueus rex decessit, Franci Clotarium filium eius regem constituunt.* Et mox, *Clotarius quatuor annos regnans obijt, cuius loco Franci Theodoricum fratrem eius eligunt.* Et anno DCLXIX. *Franci Danielem quendam clericum post abiectionem tonsuræ in regno stabiliunt, atque Chilpericum nuncupant.* Et rursum. *Franci Theodericum Dagoberti filium regem super se constituunt.* Similia quoque habet Gregorius Turonensis. *Franci*, inquit, *electo Childerico Eudonem sibi vnanimiter regem adsciscunt.* Et rursum. *Tum Franci qui quondam ad Childebertum adspexerant seniorem, ad Sigebertum legationem mittunt, vt ad eos veniens, derelicto Chilperico, ipsum per se regem stabilirent.* Et haud multo post. *Collectus est ad eum omnis exercitus, impositumque super clypeo sibi regem statuunt.* Et alibi. *Sigebertus Francis consentiens, more gentis impositus clypeo, rex constitutus est.* Ac rursum. *Burgundiones & Austrasij cum reliquis Francis pace facta, Clotarium in tribus totis regnis super se regem leuauerunt.* Ado iterum, *Mortuo rege Pipino filij eius Carolus & Carolomannus consensu omnium Francorum reges creati sunt.* Et alibi. *Mortuo Pipino Franci facto solemniter conuentu ambos sibi eius filios reges constituunt, ea conditione præmissa, vt totum regni corpus ex æquo partirentur.* Idem post alterius excessum. *Carolus autem fratre defuncto consensu omnium Francorum rex constituitur.* Hæc igitur Francorum regni fuere primordia. Iuuit constitutionem & confirmationem regni vehementer religionis Christianæ studium, cui non minus quam armis incrementa debentur imperij; neque enim plus potuerunt potentiorum arma ad populos deuincendos, quam inermis sanctorum quorundam zelus pietatem Christianam ad profanas & barbaras gentium propagantium. Horum cura domita sunt

ſunt fera Germanorum pectora, & quos non potuerunt Romanorum aquilæ ſuperare, eos ſub iugum miſit facilis & benigna Chriſti lex. Ita Franci ſalutarẽ Chriſti doctrinam, præeunte, vt diximus, Hlodoueo, admiſerunt: Fuit autem eius dux fœmina facti. A Francis Allemanni ad fidem perducti ſunt, amiſſa ſimul & viuendi & credendi libertate. Ab iiſdem Thuringi, Boioarij, Saxones, Sclauini, Nortmanni edocti, impietatem & profanitatem idolorum abiecerunt. Poſtremum verò Catti quoque & Friſij (pertinaces enim iſti præ cæteris fuere) religionem receperunt. Sed non eſt noſtri inſtituti hæc omnia perſequi diſtinctius. Vtinam modo cœleſtem priorum impetum poſteriores profana dominandi ambitione & inexplebili auaritia non corrupiſſent! Certè illorum pietati non reſponderunt poſteri, ſed vbi ipſi in ſpiritu ſeuerunt, ibi iſtorum plerique in carne meſſuerunt; ſiue id humanarum rerum vitio factum eſt, primum virtutis impetum atque ardorem cum tempore remittentium; ſiue pia fraude, quod ſtatuerent in ea ſeculi deprauatione non poſſe niſi cum externo ſplendore & pompa Chriſtianam legem defendi & conſeruari: ſiue denique ſimplicitate quadam principum & iudicij infirmitate, dum crederẽt, quæ Chriſto dari vellent, optime in iſtum ordinem conferri. Equidem quum profuſas illas Hlodouei, Pipini, Caroli Magni, Ludouici Pij, aliorumque largitiones video, ſubit animum meum dubitatio, vtrumne illi plus Chriſtianitati profuerint dando, an obfuerint: &, An vt ipſis tam multa dare fuit laudabile, ita alijs honeſtum fuerit tam amples opes in terris accipere & poſſidere. Vidit hoc & notauit in hac ipſa cauſſa Otto Friſingenſis Epiſcopus, Frederici Barbaroſſæ patruus, qui quum ſe expedire non poſſet, ſolo Eccleſiæ facto rem defendit: quaſi idcirco rectè factum eſſet, quia factum eſſet ab Eccleſia. *Si dicis*, inquit, *ſeculari perſonæ dare licuiſſe, quod iſtam ex ſanctitate officij habere nec decet nec expedit; ad hoc, fateor, aliud effugium neſcio, niſi quod ſanctos Apoſtolicæ fidei viros, Silueſtrum, Gregorium, Vlricum, Bonifacium, Lampertum, Gothardum, alioſque complures ea cognoſcimus habuiſſe. Ego enim, vt de meo ſenſu loquar, vtrum Deo magis placeat hæc Eccleſiæ ſuæ quæ nunc cernitur exaltatio quam prior humiliatio, prorſus ignorare me profiteor. Videtur quidem ſtatus ille fuiſſe melior, iſte felicior. Adſentior tamen Romanæ ſanctæ Eccleſiæ, credendaque quæ credit, licitè poſſidenda quæ poſſidet, credo.* Quaſi non potuerit ipſa quoque Romana Eccleſia in hoc negotio errare; & canon recti non ſit ratio, ſed homo. Probentur igitur quia ab Eccleſia profecta ſunt etiam iſta, quæ Biturigibus aræ Cardinalis inſcripta leguntur in æde S. Stephani,

Hic des deuote, cœleſtibus aſſocio te,
Mentes ægrotæ per munera ſunt ibi lotæ,
Ergo venitote gentes de ſede remotæ,
Qui datis eſtote certi de diuite dote,
Te precor accelera, ſpargas hic dum potes æra,
Et ſic renera ſecurè cœlica ſpera.
O ſi tu ſcires, quantum data proſit ibi res,
Tu iuxta vires donares quod dare quires.
Te miſer a pœna dum tempus habes aliena,
Vt tibi ſit pœna venia, ſit aperta crumena.
Conſors cœleſtis fabricæ, qui porrigit eſt is.
Ex hoc ſum teſtis, vos hic mundare poteſtis.
Crede mihi, crede, cœli donaberis æde.
Nam pro mercede Chriſto d[illegible]es, mihi cede.
Hic datur exponi paradiſus venditioni.
Currant ergo boni, rapientes culmina throni.
Vis retinere ferum? mihi t[illegible]das pauca obolorum,
Pro ſumma quorum reſera[illegible]itur aula polorum.
Hic ſi largè des, in cœlo fit t[illegible]a ſedes.
Qui ſerit hic parcè, parcè comprendit in arce.

Quid

Quid tardas? tantum nummi mihi des aliquantum.
Pro solo nummo gaudebis in æthere summo.

Ita Ecclesiastici homines spirituali dignitate abusi, potentiam Christi in licentiam verterunt, & ex animarum medicina aucupium fecerunt honorum & diuitiarũ, longe ijs dissimiles, quorum nomen profitebantur, hoc est, Apostolorum. Insederunt igitur in Germania Episcopi antiquas Romanorum Præsidum sedes per Rheni & Danubij ripas, honoribus ipsorum commodisq; etiam ad se translatis: hoc vno dispares, quod quum Præsides illi neque perpetui essent, neque ab Imperatorum suorum, a quibus mittebantur inspectione immunes; hi quos semel obtinuerant Episcopatus semper possiderent, exempti insuper ab omni ciuilis potestatis iurisdictione, ipsisque etiã Principibus & Regibus, a quibus ad id dignitatis culmen euecti fuerant, formidabiles. Ad Rhenũ cessere Episcopis Basilea, Argentoratũ, VVormatia, Spira, Moguntia, Colonia, Traiectus; vt in interioribus omittã, Treuiros, Tungros, Metas, Vesuntionẽ. Ad Danubium insedere, Augustã, Frisingam, Ratisponã, Salisburgum, Patauium, aliasq; vrbes insignes. Hoc autem ipsos studio consectatos esse, & facto suo iuris diuini speciẽ prætendisse testatur apud Gratianum Lucius Papa Distinctione xxx. *Vrbes*, inquit, *& loca in quibus primates præsidere debent, non a modernis, sed multis ante aduentũ Christi tẽporib. statuta sunt*. Ipsa quoq; Diœceseos vox, quæ antea mere politica fuerat, trãslata est ad iura Ecclesiastica: In notitia Imperij legũtur Vicarius Diœceseos Asianæ, Vicarius Diœceseos Põticæ, Vicarius Diœceseos Thraciarum. In Italia quoque Diœceses enumerantur XVII sub dispositione præfecti prætorio Italiæ. Sub dispositione præfecti prætorio Galliarum fuere Diœceses Hispanicæ VII, Gallicæ XVII. Harum pleræq; omnes postea abiere in Episcopatus, versa etiã in ius & præscriptionem consuetudine, adeo vt nunc absurdum sit Principibus & Regibus adscribere Diœceses. Præterea sicut sub Præsidibus erãt Duces & Comites, ita sub Archiepiscopis fuere Episcopi. Quemadmodum ergo sub Præside Maximæ Sequanorũ qui Vesontione residebat erant, Rauraci; ita postea sub Archiepiscopo Vesontino fuit Episcopatus Basileensis: Sic ergo creuit Ecclesiasticorum potentia in Germania, cui vires & robur addiderunt vicinorum per Galliam atq; Italiã Episcoporum societates. Fuit autem primarum & Metropolitanarum Ecclesiarum cura, mittere ad paganos vicinos qui illos ad fidem conuerterent. Fecit id primum Treuirensis, qui Agrippinensi & Moguntino est antiquior. Postea Moguntinus, Francorum regum suasu, qui Christianitatis propagandæ laudẽ cum imperij gloria coniunxerunt. Hic ergo ad Saxones, Frisios, Allemannos, Baioarios misit: Transdanubiani, statim inde ab Apostolorũ temporibus doctrina Christi imbuti sunt. Iuxtà monachorũ vero congregationes, quæ opimiorib. locis, & maxime opportunis factæ sunt, constat oppida quædã fuisse constituta: Confluxerũt enim ad ea loca è vicinis ac remotioribus sedibus qui vel operã cœnobijs præstabant, vt serui; vel qui ab asylis immunitatẽ sperabant, vt sontes: ita creuere cœnobia in pagos, pagi in vrbes. Ac initio crediderim oppida pleraq; tumultuario opere & rustico fuisse exstructa. Hlodoueus certe Argentorati ligneum templum condidit. Quum autẽ non sit veresimile regio isto opere quicquã tunc fuisse in ea vrbe splendidius, consequens est casas fuisse adinstar tuguriorum rusticorum nostri seculi. Donec confirmato Francorum imperio splendidiora omnia esse cœperũt, & per vniuersam Germaniã excisis syluis cultiora. Non negauerim tamen, primos illos Ecclesiæ antistites rebus suis nondum stabilitatis iuri se Principali submisisse: quo enim colore admissi alias fuissent? sed postquam propagata religione cœperunt ipsi quoq; ciuium ad se animos pertrahere, fecerunt id quod factum videmus, & in Germanorum Republica nouam instituerũt iurisdictionem, ita a ciuili segregatam, vt in rebus Imperij nihil sine ipsis constitueretur.

CAPVT II.

Maiores CAROLI MAGNI *ex Ottone Frisingensi, additis nostris obseruationibus.*

SVb regibus Francorum Merouingijs magna fuit Præfectorũ Prætorio, quos Palatij magistros, & majores domus vocabant, potestas. Hi enim summæ rei præerant, & specie fulciendæ autoritatis regiæ, negotia omnia ciuilia & bellica administrabant. Stetit autem munus illud diu admodum in maioribus Caroli Magni, quorum hæc est series.

- *Carolomãnus senior*
  - Pipinus I. *cui vxor Iutta.*
    - Grimoaldus *cui vxor Theudesinda filia Rabbodi Frisij.*
    - *S. Gertrudis.*
    - *Begga nupta* Angiso *filio Arnulfi, ei qui ex duce Brabantiæ factus est Episcopus Metensis.*
      - Pipinus II. *Grossus cui vxor Pletrudis: sed ex Calpiade pellice natus est*
        - *Carolus Martellus cuius filij*
          - *Carlomannus qui factus est monachus*
          - PIPINVS *Nanus*
            - *Carolomãnus.*
            - CAROLVS *Magnus.*
            - *Rothaides sepulta Metis mater Rulãdi.*
          - *Ægidius*
          - *Grifo.*
      - Drogo.

Audiamus nunc Ottonem Frisingensem, patruum Friderici Barbarossæ, virum generi suo virtute respondentem.

Diebus Constantis Constantini filij, Beata Gertrudis virgo Pipini filia beato fine quieuit. Dagoberto quoque mortuo Clodoneus filius successit: nam alij filio Sigeberto dum adhuc viueret, Austrasiam reliquerat, eumque Cuniberto Coloniensi præsuli & Pipino commendauerat.

Ab hac oppidum Hollandiæ quod vocant montẽ S. Gertrudis, *Sint Geertruden berch*, nomen accepit.

Diebus Constantini Constantis filij, B. Arnulfo, qui maior domus fuerat, seculo abrenuncianti, postmodumq; in ecclesia Metensi pontifice facto, Angisus filius principatum maioris domus tenuit. B. Lampertus Traiectensem quæ post Leodium translata est, gubernauit Ecclesiam. Sub Iustiniano Constantini filio Pipinus filius Angisi maior domus effectus regnum Francorum administrauit, cuius anni in catalogo regum deinceps annotantur: reges enim ex hinc omnibus regni negotijs & honori nudati, solo nomine regnabant; maiores verò domus curam regni habebant.

Diebus Anastasij Imperatoris Dagobertus moritur rex Francorum. Pipino quoque maiore domus mortuo Carolus filius eius regnum Francorum per XXVII annos, regibus adhuc, sed sine honore ac vtilitate manentibus, administrauit. Hic magni Caroli auus, Reginfredum regnum inuadere volentem multis ac grauibus bellis pressit, ac ad vltimum relicta sibi tantum ad habitandum Andegauensium ciuitate, regno coercuit.

Detentus fuerat Coloniæ in carcere a Pletrude nouerca, Pipini vidua: sed elapsus Præfecturam Palatij a Reginfredo occupatam armis repetijt.

Is etiam victis Baioarijs Allemanniam quoque quam Sueuiam dicunt, cum Lanfrid duce eorum subiugauit. Gasconiam cum Eudone Aquitanorum duce deuicit. In Saxonia ac Frisia fortia bella gessit. Saracenorum qui cum vxoribus

ac liberis

ac liberis Aquitaniæ fines ingressi fuerant, CCCLXXXV *millia fudit, ex Francis tantum mille quingentis amissis.*
Euocarat eos Eudo Vasconum præfectus. Domita Aquitania in Frisiam profectus, Radbodum bello petijt, veterem hostem, rebus secundis elatum, & occiso nuper ad Leodiẽsem aram Grimoaldo Caroli fratre, genero suo, immaniorem. Hunc ergo instructa ad Amistrachiam atque Austrachiam Frisiorum insulas exercitu, supra Burdonem fluuium vicit, occiditque, copijs eius disiectis, gentilium sacris subuersis, idolis comminutis, atque ita præda grauis reuersus est ad suos, teste Aimonio. Nec multo post iterum in Frisiam duxit. Hermannus Contractus sic ista describit. Anno DCCCXXIX *Karolus nauali euectione regnum Frisonum ingreditur, interfectisque quamplurimis, Popponem ducem eorum interemit, subuersisque lucis, & fanis, victor cum præda magna regreditur.* Bonifacium quoque Anglum Martellus postulantem vt sub præsidio eius in Germania liceret doctrinam Christi salutarem inter Paganos docere, certis legibus admisit, dato etiam instrumento ipsi securitatis publico cuius hæc sunt verba. Dominis sanctis & Apostolicis in Christo Patribus, Episcopis, Ducibus, Comitibus, Vicarijs, Domesticis, seu omnibus agentibus, iunioribus nostris, seu missis decurrentibus & amicis nostris, illustris vir CAROLVS maior domus, benè cupiens vester. Cognoscatis, qualiter Apostolicus vir in Christo pater Bonificius, Episcopus, missus sancti Petri ad nos venit, & nobis suggessit, quod sub nostro mundiburdio vel defensione eum recipere deberemus. Quod ita nos gratanti animo fecisse cognoscite. Proinde nos taliter visi, fecimus ei manum nostram roboratam dare, vt vbicumque vbi & vbi ambulare videretur, cum nostro amore vel sub nostro *mundiburdio & defensione quietus vel conseruatus esse debeat, hacratione, vt iustitiam reddat, & vt similiter accipiat.* Et si aliqua causatio vel necessitas ei aduenerit, quæ per legem definiri non poterit, vsque ad nos quietus & conseruatus esse debeat, tam ipse, quam qui per ipsum sperare videntur: Vt ei nullus vllam contrarietatem vel damnationem aduersus eum facere debeat, nisi omni tempore sub nostro mundiburdio vel defensione quietus vel conseruatus residere debeat. Et vt certius credatur, manu propria subterfirmauimus, & de annulo nostro subtersigillauimus.

Hic rursum XX *imperij sui anno Gasconiam ingressus Eudonem occidit, ac sequenti anno contra filios eius bellum instaurauit. Saracenos denuò Gallias intrare volentes iuxta Narbonam deleuit. Igitur dum regnum Francorum multis modis sub bellicosissimo principe Carolo augmentaretur, regnum Romanorum quod ad vrbem regiam* (Constantinopolim) *translatum fuerat, non solùm ab hostibus, amissis prouincijs imminuebatur, sed & intestinis malis intra se collidebatur.*

Quis autem sub finem vitæ Caroli Martelli status rerum fuerit, ex Annalibus Pythęi cognosci potest, in quibus hęc leguntur An. DCCXL. Pax & quies regno Francorum per Carolum redditur ad tempus, Gothis superatis, Saxonibus, & Fresonibus subactis, expulsis Saracenis, Prouincialibus receptis.

Anno ab incarnatione Domini DCCXLII *Carolus Pipini filius moriens tres filios, Carolomannum, Pipinum & Grifonem reliquit. Horum Grifo, qui minor natu erat, consilio vxoris suæ Swanehildæ, Udulionis Baioariæ ducis consanguineæ occupata Lauduno fratribus bellum indicit. Qui collecto milite Laudunum obsidione cingunt, fratremque in deditionem acceptum in castello iuxta Aluernam custodiæ mancipant.*

Ægidius præteritur: quod abnegato sæculo, otij amans, factus esset Episcopus Rhotomagensis.

 Anno

Anno DCCXLIII *Pipinus & Carolomannus regnum diuidunt, Carolomanno Austriam, Allemanniam, Thuringiam: Pipino verò Burgundiam & Neustriam prouinciam sortito. Deinde multis prœlijs commissis anno ab incarnatione Domini* DCCXLVI *quum iam Fuldense monasterium fundari cœperat, Carolomannus aperit fratri suo, se seculo abrenunciare velle. Quod sequenti anno ad effectum perduxit. Verum Grifo fratri rebellans Baioariam eiecto inde Tassilone duce occupat. At Pipinus Tassilonem restituit, fratriq; XII comitatus concessit: quibus ille non contentus, ad Waifarium ducem Aquitaniæ fugit.*

ANNO *ab incarnatione Domini* DCCLI, *quum regibus Francorum solo nomine regnantibus maiores domus omnem regni curam administrarent, Pipinus, qui hanc dignitatem per successionem acceperat, Burchardum Herbipolensem Episcopum, & Folradum capellanum suum ad Zachariam P. sciscitandi gratia misit. Pontifex ergo, melius esse, vt ille qui curam omnium haberet, rex diceretur, quam qui solum nomen regis gereret, remandauit. Eo tempore Hildericus ex antiquorum Francorum regum qui à Merouco Clodij filio Merouingi dicebantur, sanguine descenderat, inane regium nomen tenebat. Igitur anno ab incarnatione Domini* DCCLII *reuersis à Roma nuncijs auctoritate Zachariæ Papæ Pipinus à B. Bonifacio Moguntino Archiepiscopo, alijsque regni principibus in Suessiona ciuitate ad regnum eligitur.*

Anno DCCLIV *Pipinus à Stephano Papa primo à fidelitatis sacramento, quod Hilderico promiserat, cum alijs regni Francorum primoribus absoluitur: ac detruso Hilderico in monasterium, postmodum in regem vngitur. Hic Merouingorum regno finito, Carolingorum cœpit. Ex hoc Romani Pontifices regna mutandi auctoritatem trahunt. Pipinus igitur re prius, ex hinc nomine simul ac re regnum Francorum gubernauit. Huius diebus floruerunt clarissimi regni Christi principes, Bonifacius Moguntinus Archiepiscopus, Virgilius Iuuauiensis Præsul, Corbinianus Frisingensis Ecclesiæ antistes, & alij quam plures.*

De Bonifacio alibi non semel diximus. Virgilius Hibernus fuit, ac sub Tassilone eiusque filio Theudone Ecclesiam Iuuauiensem, quæ nunc Satzburgensis dicitur, fundauit. Corbinianus verò Frisingæ eodem tempore Ecclesiam erexit. Quinam præterea hoc tempore in Germania floruerint, diximus libro primo. Pag. 18.

Anno ab incarnatione Domini DCCLV *Pipinus ex rogatu Stephani Papæ contra Aistulphum Longobardorum regem mouit. Bonifacius à Fresonibus martyrio coronatur. Anno sequenti, quum Aistulfus ea quæ laudauerat irrita faceret, Pipinus eum denuò Papiæ obsessum promissa implere compulit. Anno dehinc proximo Constantini Augusti nuntij Pipino munera deferentes, ad eum Compendium veniunt. Tassilo quoque Baioariorum dux illuc cum maioribus suæ gentis veniens, regi filijsque eius fidelitatem sacramento promisit. Sequenti anno rex graui ac laborioso bello Saxones deuicit, eosque tributarios fecit. His diebus B. Othmarus in insulam Rheni Stein relegatus, migrauit ad Dominum.*

Othomarus iste S. Galli Abbas fuit: damnatusq; in Synodo relegatus est in villam Podamicam lacus Acronij: inde delatus in insulam Rheni, nomine Stein.

Pipinus Waifarium Aquitaniæ ducem, adhuc rebellantem multis ac grauibus bellis pressit. Tassilo etiam Baioariorum dux postposita fide, auunculo suo Pipino rebellare attendit. Pipinus verò multis ac varijs bellis patratis, ad vltimum Walfarium interfecit, ac non multo post in reditu Turonis infirmatus, & inde Parisios deportatus, anno ex quo in regem vnctus est XIV, *ex quo verò principari post mortẽ patris cœperat* XXVI, *diem obijt, duos relinquens filios, Carolum & Carolomannum.*

Obijt

Obijt anno DCCLXVII, octauo Calendas Octobris. Sepultus verò iacet Lutetiæ in Ecclesia S. Dionysij cum hæc inscriptione, PIPINVS REX PATER CAROLI MAGNI.

Anno ab incarnatione Domini DCCLXXIX *imperante adhuc Constantino* CAROLVS *diuiso cum fratre regno regnare cœpit.*

Carolo vtpote maiori natu Neustra obuenit cum regnis Burgundiæ & Aquitaniæ. Carolomanno Austria cum gentibus Transrhenanis. Carolus post Galienam, duxit Desiderij Longobardorum regis filiam vxorem, obstante licet Stephano Papa, quod minus benè vellet Desiderio: Sed eam Carolus fractus Pontificis importunis legationibus tandem dimisit. Aimo ad annum Christi DCCLXXII. Hoc anno, inquit, etiam Domnus Carolus rex repudiauit filiam Desiderij regis Longobardorum, anno postquam matris hortatu eam duxerat vxorem, & Hildegardem de gente Sueuorum præcipuæ nobilitatis fœminam in matrimonium accepit.

Sequenti anno Carolus in Wormacia generalem curiam celebrans, orationis causa limina Apostolorum visitare disposuit. Tertio regni sui anno Carolomanno fratre suo mortuo, vxoreq; illius cum filijs ad Desiderium Longobardorum regem fugiente, Carolus solus regnans cum exercitu Saxoniam ingreditur.

Vetuit nimirum Carolus ne patris sui hæreditatem adirent liberi, ipse monarchiam animo meditans: nec defuerunt in Italia qui, quod Longobardis male vellent, hanc ipsos subuertendi occasionem aptissimam iudicarent. Soror vtriusque Rothaidis, mater Rulandi eius qui in Saxonia egregiam Carolo operam præstitit, sepulta est Metis. Eius Epitaphium hoc est,

Hic ego quæ iaceo Rothaidis nomine dicor,
Quæ genus excelso nimium de germine duco.
Nam mihi germanus gentes qui subdidit armis
Ausonias, fretus Karolus virtute Tonantis.
Pipinus pater est, Karolo de principe cretus,
Aggarenum strauit magna qui clade tyrannum.
Pipinus proauus, quo non audacior vllus.
Ast abauus Anchise potens, qui ducit ab illo
Troiano Anchise longo post tempore nomen.
Hunc genuit pater iste sacer Præsulque beatus
Arnulphus, miris gestis qui fulget vbique,
Hic me spe cuius freti posuere parentes.

Ita ad Carolum solum tot regna deuoluta sunt, quæ ille florens æui, (vix enim annum expleuerat ætatis vigesimum) & viribus pollens, ex eo auxit, & ad posteros transmisit. Hic ille est Carolus, qui à virtute & magnitudine rerum gestarum MAGNI nomen in Occidente obtinuit, & cuius in Francia soboles vsque ad Hugonem Capetum per annos ducentos atque amplius, in Germania verò haud ita diu imperauit.

CAP. III.

MATRICVLA ORDINVM SACRI IMPERII ROMANI, *hoc est, eorum, qui ad Comitia euocari, inque ijs ius suffragij habere solent.*

Consequens nunc videbatur, vt Caroli Magni gesta, cæterorumque Imperatorum percurreremus, atque inde regna regesque Bohemiæ, Hungariæ, Poloniæ, Daniæ, Sueciæ, Norwagiæ describeremus, adiectis Electorum tam Ecclesiasticorum quam secularium ditionibus, cum Ducibus & Ducatibus Austriæ,

 Saxoniæ,

MARE GERMANICUM
De Oostersche See
PRUYSSEN
POLONIA
GALLIÆ PARS
GERMANIA
Milliaria Germanica comm.
10 20 30
ITALIÆ
HUNGARIA
Westfalen
LUNENBURG
Braunswick
Saxen
Duringen
Heßen
Franckenland
Behem
Marheren
Schlesi
Lausnits
Pomeren
Brandenburg
Schwaben
Wirtenberg
Beyern
Ostenrich
Saltzburg
Schwitzerlant
Tirolis
Lotring
Ob. Pfaltz
Hamburg
Lubeck
Bremen
Wismar
Rostock
Stetin
Dantzig
Konigsperg
Berlin
Leypzig
Franckfurt
Coln
Mentz
Worms
Nurnberg
Augspurg
Straßburg
Basel
Zurich
Wien
Presburg
Buda
Crakow
Oppelen
Breslaw
Magdeburg
Erfurt
Marpurg
Praag
Pilsen
Saltzburg
Brixen
Trent
Arras
Namur
Antwerpen
Ghent
Duynkerck
Vaucouleur
Metz
MARCK
Nazaret
Dombo
Komara
Crakow
Warzow
Arnhem
Deventer
Texel
Vlieland
Leyden
Haerlem
Amsterdam
Gottorp
Slesvick
Bornholm
Laland In.
Falstre In.
Marib
Rugen
Bergen
Pruys
Holland
Elbing
Culm
Thorn
22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46
25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43
47 48 49 50 51 52 53 54

Saxoniæ, Bauariæ, Sueuiæ, aliarumque regionum sub Imperio comprehensarum: sed quia hæc ipsa nisi ad vnum corpus referantur, videri possunt confusa adhuc esse atq; indigesta, præmittam Indiculum Ordinum S. Imperij, & seriem augusti illius consessus, in quo de rebus ad Rempublicam Germanicam spectantibus deliberatur atque decernitur, admota è regione tabula vniuersali Germaniæ, quæ licet partes maxime Septentrionales non contineat, tamen in cæteris facilè ostendit quo quæque referre oporteat. In hac verò matricula proponemus eos omnes, qui ad Comitia Imperij euocati ius suffragij intra hos annos CCCC habuerunt. Eius conspectus docebit, quænam sint membra imperij; & quanta prudentia omnia ordinata à maioribus & constituta sint. Desumta autem sunt ista ex Tabulis publicis, quas Fredericus III Imperator Aug. in Comitijs Ratisponensibus anno Christi MCCCC LXXI conscribi, & in acta Imperij referri iussit, prout eas nuper vir Germanicarum antiquitatum peritissimus Melchior Goldastus amicus noster, in lucem protracta edidit: cuius fidei atq; industriæ hæc accepta ferenda sunt.

ORDINES IMPERII.

IMPERATOR CÆSAR AVGVSTVS.

REX ROMANORVM AVGVSTVS.

Septem Principes Electores.

Archiepiscopus Moguntinus, S. Romani Imperij Archicancellarius per Germaniam.

Archiepiscopus Treuirensis, S. Romani Imperij Archicancellarius per Galliam & regnum Arelatense.

Archiepiscopus Coloniensis, S. Romani Imperij Archicancellarius per Italiam.

Rex Bohemiæ, S. Romani Imperij Archipincerna.

Comes Palatinus Rheni, S. Romani Imperij Archidapifer.

Dux Saxoniæ, S. Romani Imperij Archimareschalcus.

Marchio Brandenburgiæ, S. Romani Imperij Archicamerarius.

Reges.

Rex Franciæ sub Anglis.
Rex Hungariæ.
Rex Poloniæ.
Rex Angliæ.
Rex Scotiæ.
Rex Hiberniæ.
Rex Daniæ.
Rex Sueciæ.
Rex Norwegiæ.
Rex Dalmatiæ.
Rex Croatiæ.

Archiduces.

Archidux Austriæ, qui solus hoc titulo præcellit.

Magni Duces.

Magnus Dux Burgundiæ.
Magnus Dux Lithuauiæ.
Magnus Dux Silesiæ.

Patriarcha.

Archiepiscopus Aquilegiensis Patriarcha, solus.

Primates.

Archiepiscopus Magdeburgensis Primas Germaniæ.
Archiepiscopus Lugdunensis Primas Galliæ.

Archiepi

Archiepiſcopi.

Archiepiſcopus Salisburgenſis, Legatus Sedis Apoſtolicæ.
Archiepiſcopus Bremenſis in Saxonia.
Archiepiſcopus Biſantinus in Burgundia.
Archiepiſcopus Gneznenſis in Polonia.
Archiepiſcopus Lundenſis in Dania.
Archiepiſcopus Rigenſis in Liuonia.
Archiepiſcopus Pragenſis in Bohemia.

Magnus Magiſter.

Magnus Magiſter Ordinis Theutonici in Boruſſia.

Epiſcopi.

Epiſcopus Babenbergenſis, qui eſt immediatè ſub Romano Pontifice.
Epiſcopus Miſnenſis, qui etiam immediatè ſub Romano Pontifice.

Suffraganei Moguntinenſes.

Epiſcopus Herbipolenſis, qui & VVurceburgenſis.
Epiſcopus Vangionum, qui & VVormatienſis.
Epiſcopus Nemetum, qui Spirenſis.
Epiſcopus Argentinenſis, qui Straſsburgenſis.
Epiſcopus Aureatenſis, qui Eychſtetenſis.
Epiſcopus Pragenſis / Epiſcopus Olomucenſis { *Sunt à Carolo V. Imperatore in Archiepiſcopatum Bohemicum tranſlati.*
Epiſcopus Conſtantienſis, qui & Mersburgenſis ad Lacum Podamicum.
Epiſcopus Curienſis in Rhætia.
Epiſcopus Verdenſis in Saxonia.
Epiſcopus Auguſtanus in Vindelicia.
Epiſcopus Hildesheimenſis in Saxonia.
Epiſcopus Paderbornenſis in VVeſtphalia.
Epiſcopus Halberſtatenſis in Saxonia.

Suffraganei Treuirenſes:

Epiſcopus Mediomatricum, qui Metenſis.
Epiſcopus Viridunenſis.
Epiſcopus Leucorum, qui Tuilenſis.

Suffraganei Agrippinenſes ſeu Colonienſes:

Epiſcopus Tungrorum, qui Leodienſis.
Epiſcopus Mimingerodenſis vel Mimingardefurdenſis, qui Monaſterienſis in VVeſtphalia.
Epiſcopus Traiectenſis in Hollandia, qui Vltraiectinus.
Epiſcopus Mimindonenſis, qui Mindenſis in VVeſtphalia.
Epiſcopus Oſenabrugenſis in VVeſtphalia.

Suffraganei Aquilegienſes ſeu Foroiulienſes:

Epiſcopus Taruiſinus in Marchia Veneta, *quæ imperitè vulgò dicitur* Vandalica.
Epiſcopus Polenſis vel Polanenſis in Hiſtria.
Epiſcopus Tergeſtinus, qui Trieſtenſis, in Hiſtria.

Suffraganei Partheriopolitani ſeu Magdenburgenſes:

Epiſcopus Martisburgenſis, qui Merſeburgenſis.
Epiſcopus Mœſianus, qui Michſnenſis.
Epiſcopus Neapolitanus, qui Naumburgenſis, olim Citicenſis.
Epiſcopus Brennopolitanus, qui Brandenburgenſis.
Epiſcopus Havelburgenſis.

Suffraganei Iuuauenſes ſeu Salisburgenſes:

Epiſcopus Reginoburgenſis, qui Ratisbonenſis.
Epiſcopus Laureacenſis, qui Patauienſis ſeu Paſſouienſis.
Epiſcopus Tridentinus.
Epiſcopus Brixinenſis.

Epiſco-

Episcopus Fruxinensis, qui Frisingensis.
Episcopus Chiemensis, qui & Chiemseensis.
Episcopus Goricensis, qui & Gurcensis in Carinthia.
Episcopus Seccouiensis, qui & Segouiensis.
Episcopus Lubianus, qui Lauentinus in Carnia.
Episcopus Fabianensis, qui Viennensis in Austria: *Relatus legitur à quibusdam Matricularijs in Austriaco Imperij Circulo.*
Episcopus Neostadianus, qui Newstatensis: *nondum tamen sessionem in Comitijs, quod constet, tenuit.*

Suffraganei Hammapurgenses siue Bremenses:

Episcopus Vagrianus, qui Lubecensis, olim Aldenburgensis.
Episcopus Swerinensis in Megalopolia.
Episcopus Libussinus in Brandenburgia.
Episcopus Schleswicensis in Dania.
Episcopus Caminensis in Pomerania.
Episcopus Racemburgensis in Megalopolia Oborritorum.

Suffraganei Bisantinenses vel Burgundici:

Episcopus Rauracorum, qui Basiliensis.
Episcopus Aventicorum vel Antuatum, qui Lausannensis.
Episcopus Bellicensis.

Suffraganei Gneznenses seu Polonici:

Episcopus Vratislauiensis, qui Breslensis in Silesia.
Episcopus Plocensis in Masovia.
Episcopus Vladislauiensis, nunc Leslawensis, in Cuiavia.
Episcopus VVarmiensis in Borussia.
Episcopus Cracouiensis.
Episcopus Poznaniensis.
Episcopus Lublinensis in Polonia, *sub Alberto I. Imp. & Wenceslao Rege Bohemiæ & Poloniæ inter Ordines Imperij relati memorantur.*

Suffraganei Lundenses vel Danici:

Episcopus Ripensis.
Episcopus Arusiensis.
Episcopus Othoniensis, qui & Ottonis Swigensis.

Suffraganei Rigenses seu Liuonici:

Episcopus Curiensis, qui & Curlandinus.
Episcopus Reualiensis.
Episcopus Oeseliensis.
Episcopus Tarpatensis, qui Derptensis.

Suffraganei Pragenses vel Bohemici:

Episcopus Olomucensis in Morauia.
Episcopus Luthomischlensis.
Episcopus Blyzymenskianus, *de quo tamen nihil legitur in Recessibus & Actis Imperialibus.*

Suffraganei Rhemenses siue Belgici.

Episcopus Cameracensis; *qui nunc est Archiepiscopus Belgij, sed ab Imperatore & Ordinibus nondum confirmatus, nec pro tali habetur in Comitijs, vbi inter Episcopos adhuc locum suum tenere cogitur.*
Episcopus Atrebatensis, qui Arrasensis.
Episcopus Morinensis, qui Teruanensis.
Episcopus Tornacensis.
Episcopus Sancti Andomari in Flandria.

Suffragaueus Viennensis in Prouincia.

Episcopus Gebennensis, qui Geneuensis.

Suffraganeus Tarentasiensis in Gallia.

Episcopus Sedunensis, qui & Vallesianus, & Sittensis.

Suffraganei Lugdunenses in Gallia:

Episcopus Cabillonensis, qui Chalonensis vel Schalonensis.
Episcopus Matisconensis in Burgundia:

Sub Magno Magistro Ordinis Theutonici D. Mariæ, qui in Borussia obtinet dignitatem Archiepiscopi:

Episcopus Ermlandiæ.
Episcopus Heilspergensis.
Episcopus Culmensis, qui & Culmseensis.
Episcopus Premislauiensis.
Episcopus Pomezaniensis.
Episcopus Sambiensis, qui & Samlandiæ.
Episcopus Risenburgensis.

Sub Carolo IV. Imp. legitur Decretis Imperialibus subscripsisse, Henricus Episcopus Lumudensis, *qui cuias fuerit non queo diuinare, nisi quod putem, nomen esse corruptum.*

In Matriculis Maximiliano Primo imperante conscriptis, taxati & censiti leguntur sequentes Episcopi, de quorum mihi diœcesibus & suffraganeatibus nihil constat:

Episcopus Amersfordensis: *Sed hæc ciuitas spectat ad Episcopatum Traiectensem.*
Episcopus Camoriensis.
Episcopus Sanctianus, *Bischoff von Sanctia.*
Episcopus Dauentrianus, *sed & hæc ciuitas spectat ad Episcopatum Trajectensem.*

Consirons Abts: *quem Episcopum in tribus notaui Matriculis hoc modo scribi.*

Sigismundus Imperator allaborabat, ut Ordines Hungariæ cum Germanis reuniret. Itaque in Recessibus sub eo factis subscripsisse inter Ordines Imperij leguntur:

Archiepiscopus Strigoniensis, qui Granensis.
Archiepiscopus Colocensis.
Episcopus Traguriensis.
Episcopus Agriensis.

Et hi quidem tanquam origine Germani, & in prouincia Germanica residentes, ad decernendas grauissimas Imperij controuersias adhibiti fuerunt, in quarum decisionibus atque decretis variis expresse asseritur, eas nullibi quam apud Germanos Principes, iure & stylo Germanico esse iudicandas & determinandas. Hinc etiam Archiepiscopus Strigoniensis, tanquam Germanici Imperij Princeps, receptus est in Archiepiscopum simul Salisburgensem. Et Præpositus Strigoniensis fuit Aulæ Cæsareæ Viceccancellarius in Imperio simul & Regno. Sed & Agriensis Episcopus Recessui Nurembergensi, Anno 1413. inter Germaniæ Episcopos subscripsit.

Episcopi Angliæ numquam proprio suo nomine in Comitijs Imperij comparuerunt, sed Regis sui locum & personam semper repræsentarunt, tanquam Legati & Mandatarij.

MAGISTRI ORDINVM EQVESTRIVM, QVI SVNT PRINCIPES IMPERII.

Magister Ordinis Dominorum Theutonicorum per Germaniam & Italiam.
Magister Ordinis Theutonici in Liuonia.
Magister Ordinis Iohannitarum per Germaniam.

Abbates

Abbates Principes.

Abbas Fuldensis, Primas Germaniæ & Galliæ, & Archicancellarius Imperatricis.
Abbas Campodunensis, qui Kemptensis in Sueuia.
Abbas Murbacensis in Alsatia.
Abbas Hersfeldensis in Hassia.
Abbas Augiensis, qui Reichenawensis.
Abbas Sancti Galli in Heluetia.
Abbas Agaunensis, siue Sancti Mauritij in Vallesia.
Abbas Altorphensis, qui & VVeingartensis.
Abbas Stabulensis, qui & Stabelæsianus.
Abbas Tudensis.
Abbas Prumiensis, qui Pfrimensis.
Abbas Monasterij Sancti Cornelij apud Indenos.
Abbas Sancti Vedasti in Flandria.
Abbas Corbeiensis in Saxonia.
Abbas Cluniacensis in Burgundia.
Abbas Salfeldensis in Saxonia.
Abbas VVerdensis in VVestphalia.
Abbas Gorseensis in Gallia.

Præpositi Principes.

Præpositus VVeissenburgensis in Alsatia inferiore ad Rhenum.
Præpositus Elewangensis in Sueuia Norica.
Præpositus Berchtholsgadensis in Bauaria.

Abbatissæ Principes.

Abbatissa Tigurina, seu Thuricensis.
Abbatissa Quintiborgensis vel Quedelburgensis in Saxonia.
Abbatissa Essensis, quæ & Essendiensis.
Abbatissa Gandersheimensis in Saxonia.
Abbatissa Gerenrodensis in Saxonia.
Abbatissa Herfordensis, vel Hereuordensis in Saxonia.
Abbatissa Andelauiensis in Lotharingia.
Abbatissa Buchouiensis ad Federseam.
Abbatissa Sacconiana, quæ Seckingensis, in Rauracis ad Rhenum.

Duces.

Angriuariæ Dux, qui nunc Engeriæ.
Araschoti Dux, *non est receptus inter Liberos Ordines Imperij, sed eximitur ab Archiprincipe Belgij.*
Barrensis Dux in Gallia.
Barthiæ Dux in Pomerania.
Bauariæ Superioris Dux.
Bauariæ Inferioris Dux.
Bergensis Dux, qui & Montensis.
Brabantiæ Dux.
Brigensis Dux in Silesia.
Britanniæ Dux in Gallia.
Brunnensis Dux in Morauia, *von Brynn.*
Brunsuigiæ Dux.
de Brys Dux. †
Bullionensis Dux in Belgio.
Buthuniensis Dux in Silesia.
Caballonum vel Chablæsij Dux apud Allobroges.
Carinthiæ Dux.
Carniæ vel Carniolæ Dux.
Carnouiæ Dux in Silesia, id est, Iegerndorphij.
Cassubiorum Dux.
Cliuiæ Dux.
Crosnæ Dux in Silesia.
Cuiauiæ Dux in Polonia.
Dalmatiæ Dux.
Dithmarsiæ vel Dithmaringiæ Dux.
Diuionensis Dux in Burgundia.

Falckenbergensis Dux in Silesia.
Franconiæ Dux.
Geldriæ Dux.
Glogouiæ Dux in Silesia.
Holsatiæ Dux.
Iawrensis Dux in Silesia.
Iuliacensis Dux.
Lignicensis Dux in Silesia.
Limburgiæ Dux.
Lotharingiæ Dux.
Lotharingiæ Inferioris vel Lotharichiæ Dux.
Louanij Dux in Brabantia.
Lowenburgiæ Dux in Saxonia.
Lucenburgiæ Dux.
Lunenburgiæ Dux.
Masoviæ Dux in Polonia.
Massæ Dux, *qui Matriculis est von Massa*, Politicographis *von der Moß.*
Megalopolensis vel Meckelburgiæ Dux.
Meraniæ Dux.
Munsterbergensis Dux in Silesia.
Olsensis vel Olsnensis Dux in Silesia.
Oppeliæ vel Opuliæ Dux in Silesia.
Oswicensis Dux in Silesia.
Plocensis Dux in Polonia seu Masouia.
Pomeraniæ Dux.
Ratiboriæ Dux in Silesia.
Ratzeuiliæ Dux in Lituania: *qui tamen ad Comitia non vocatur, quia præter nudum titulum, nihil ab Imperio in feudum possidet.*
Sabaudiæ Dux.
Saganensis Dux in Silesia.
Sandomiriæ Dux in Polonia.
Schleswicensis Dux in Dania.
Schweidnicensis Dux in Silesia.
Sedinorum vel Stetinensis Dux.
Stenauiæ Dux in Silesia.
Stiriæ Dux.
Stormariæ Dux.
Strelicensis Dux in Silesia.
Sueuiæ Dux.
Teckensis Dux in Sueuia.
Teschinensis Dux in Silesia.
Troppauiæ Dux in Silesia.
Valdimontij Dux in Lotharingia.
Vendiæ vel Vinidarum Dux.
Vratislauiæ Dux in Silesia.
VVestphaliæ Dux.
VVirtembergiæ Dux.
VVolgasti Dux in Pomerania.
Zbarauiæ Dux in Russia: *de quo tamen nihil notatum in Actis Imperialibus, nisi quod Imperator illi scribat*; Illustri Principi, nostro & Sacri Imperij fideli dilecto.
Zeringiæ Dux.
Znoymensis Dux in Morauia, *von Znam.*

Landgrauij, qui sunt Principes.

Landgrauius Alsatiæ.
Landgrauius Thuringiæ.
Landgrauius Hassiæ.
Landgrauius Leuchtenbergiæ
Landrauius Franconiæ.

Marchiones, qui sunt Principes.

Marchio Misniæ.
Marchio Ostlandiæ, id est, Orientalis Misniæ.
Marchio Landspergensis.
Marchio Morauiæ.
Marchio Lusatiæ.

Marchio

Marchio Budissinensis.
Marchio Gorlicensis.
Marchio Badensis.
Marchio Hachbergensis.
Marchio Roetelensis.
Marchio Cambensis, qui & Vochburgensis, in Bauaria.
Marchio Histriæ.
Marchio Burgouiæ.
Marchio Segusianus, qui nunc Suzensis, *ad pedes montium Italiæ.*
Marchio Stadensis in Saxonia.
Marchio Antuerpianus, qui vulgò, Sacri Romani Imperij.
Marchio Nummeniæ in Lotharingia.
Marchio Franchimontij in Belgio.
Marchio Pontamussoni in Lotharingia.
Marchio Salutiarum, *inter Germaniæ Senatores receptus fuit, sub Ludouico Bauaro Imperatore.*

Principes, simpliciter sic dicti.

Princeps Delphinatus, vel Delphinus Viennensis, qui est Primogenitus Franciæ.
Princeps Anhaltinus.
Princeps Hennenbergiæ.
Princeps Rugiæ.
Princeps Cabillonensis in Burgundia, vulgò, *de Chalon vel Chalon.*
Princeps Aureatensis, qui nunc Vraniæ vel Orangiæ, in Aquitania, *inter Germaniæ Senatores cooptatus fuit, sub Ludouico Bauaro Imperatore.*
Princeps Sedani vel Essedani in Gallia.
Princeps Pedemontij, *ad pedes montium Italiæ.*
Princeps Veronæ & Vincentiæ.
Princeps Sueuiæ.
Princeps de Chimay in Belgio, *qui tamen nunquam suo nomine Comitiis interfuit.*
Princeps Arenbergiæ in Belgio.
Princeps Rosenbergiæ in Bohemia.
Princeps Transsyluaniæ in Hungaria.
VVaiwoda VValachiæ.
VVaiwoda Moldauiæ, *sunt inter Principes Imperij allecti, sed sub patrocinio Principis Transsyluaniæ, à quo eximuntur.*
Princeps Mansfeldiæ: *qui tamen morte præuentus nihil principaliter in ciuilibus Imperij negotijs gessit, dignitate cum persona exstincta.*
Princeps Liechtensteini, *qui putatur ab Ordinibus recipiendus.*

Burggrauij, qui sunt Principes.

Burggrauius Norimbergensis.
Burggrauius Magdenburgensis.
Burggrauius Zorbekensis.
Burggrauius Misnensis.

Comites, qui sunt Principes.

Altisiodorensis Comes & Princeps in Gallia, sub Ottone IV. Imp.
Altorphensis Comes & Princeps in Sueuia.
Arthesiæ vel Atrebatum Comes & Princeps.
Ascaniæ Comes & Princeps.
Boloniæ seu Bononiæ Belgicæ Comes & Princeps.
Burgundiæ Comes & Princeps, *vulgo*, Hoch Burgund; *Gallis*, la Franche Conté.
Campaniæ siue Trecensis Comes & Princeps in Gallia.
Ciliæ Comes & Princeps.
Croatiæ vel Crabatiæ Comes & Princeps, *qui videtur esse idem cum Ciliano.*
Flandriæ Comes & Princeps.

Goritiæ Comes & Princeps.
Habspurgiæ Comes & Princeps.
Hannoniæ Comes & Princeps.
Hennenbergensis Comes & Princeps.
Hollandiæ Comes & Princeps.
Kiburgiæ Comes & Princeps.
Mersburgensis Comes & Princeps in Saxonia.
Niuernensis Comes & Princeps in Gallia: *qui nunc est Dux.*
Pictauiensis Comes & Princeps in Aquitania.
Prouinciæ Comes & Princeps.
Scepusiensis Comes & Princeps in Hungaria.
Schirensis Comes Palatinus & Princeps in Bauaria.
Selandiæ Comes & Princeps.
Siculorum Comes & Princeps in Hũgaria, *Zackler Graff, in persona Sigismundi Bathorÿ.*
Sultbacensis Comes & Princeps in Bauaria.
Tyrolis Comes & Princeps.
VVetinensis Comes & Princeps in Saxonia.
VVirtembergensis & Montbeliardi Comes & Princeps.
VVittelcbacẽsis Comes Palatinus & Princeps in Bauaria.

Domini, qui sunt Principes, aut æquiperantur.

Dominus Rostochiensis.
Dominus Stargardiensis in Megalopolia.
Dominus Frisiæ.
Dominus Marchiæ Venetorum, *vulgò perperam* Vandalorum.
Dominus Portus-Naonis in Foroiulij.
Dominus Mechliniæ in Belgio.
Dominus Molini in Burgundia.
Dominus Salinarum in Burgundia.
Dominus Pressæ in Gallia Lugdunensi.
Dominus Zerbestæ in Saxonia.
Dominus in Badenweiler.
Dominus Neoburgiani Principatus in Bauaria.
Dominus Neostadiani principatus in Palatinatu.
Dominus Simmereni principatus in Hunnorum tergo.
Dominus Grubenhagiani principatus in Brunsuigia.

Abbates, qui non sunt Principes.

Alensbacensis Abbas.
Alpensis Abbas, qui nunc Herrenalbensis.
Balentzabergensis Abbas. ‡
Bayenhofensis Abbas. ‡
Bebenhausanus Abbas.
Beckenburgensis Abbas.
Blanckenburgensis Abbas.
Blauubeurensis Abbas.
Brunnensis Abbas. ‡
Cæsariensis Abbas, qui & Kaisserheimensis, & Keisshemensis.
Capellensis Abbas in Heluetia.
Castellensis Abbas.
Crucelingensis Abbas.
Dissentissensis Abbas in Rhætia Curiensi.
Ebersheimmonasteriensis Abbas in Alsatia.
Echternacensis Abbas.
Elchingensis Abbas.
Erbacensis Abbas infra Moguntiam.
Eremitanus Abbas, qui Einsidelensis.
Fabariensis Abbas, qui Pfeffersensis.
Gengenbacensis Abbas.
Grentzlingensis Abbas.
Hailbrunnensis Abbas, qui & de Fonte Salutis.
Helmstettensis Abbas in Brunsuigia.
Herdesshusensis vel Hedeshausensis Abbas.
Himelhausensis Abbas: alij habent Hundelshausensis.

Hirsau-

Hirſaugienſis Abbas.
Holtzhauſenſis Abbas.
Ileishelmenſis Abbas. †
Ilertelingenſis Abbas. †
Ilirferanus Abbas. †
Ilomkomenſis Abbas. †
Iſnenſis Abbas.
Kunigsbrunnenſis Abbas.
Kuntzlingenſis Abbas.
Luderenſis Abbas.
Luneburgenſis vel Sancti Michaelis Abbas.
Maidbrunnenus Abbas.
Marchthalenſis Abbas.
Maulbrunnenſis Abbas.
Maurimonaſterienſis Abbas in Alſatia.
Menbacenſis Abbas.
Minderawenſis Abbas, qui & VVeiſſenawenſis.
Monaſterienſis in Valle Sancti Georgij Abbas.
Munchenrodenſis Abbas.
Murenſis Abbas in Heluetia.
Ochſſenhuſenſis Abbas.
Paterniacenſis Abbas, nunc Peterlingenſis in Heluetia Gallica.
Pegauienſis Abbas in Saxonia.
Petershuſanus Abbas Conſtantienſis.
Reckenriedenſis Abbas.
Rickenhauſenſis Abbas.
Richlinghauſis Abbas.
Rittershuſenſis Abbas.
Rockenburgenſis Abbas.
Rodenſis Abbas.
Rotenhauſenſis vel Rockenhauſenſis Abbas.
de Salbelly Abbas. †
Salmanſwilerenſis Abbas, qui & Salomonisvillanus.
de Sant *Biago* Abbas. †
Sancti Blaſij Abbas ad Syluam Herciniam.
Sancti Egidij Abbas Norimbergenſis.
Sancti Hemmerani Abbas Ratiſponenſis.
Sancti Iohannis Abbas.
Sancti Iohannis Abbas in Thurtalo, id eſt, Valle Thuri fluminis in Heluetia.
Sancti Lucij Abbas Curienſis in Rhætia.
Sancti Matthiæ Abbas Treuerenſis.
Sancti Maximini Abbas Treuerenſis.
Sancti Petri Abbas in Hercinia.
Sanctorum Vlrici & Afra Abbas Auguſtanus.
Sancti Vrbani Abbas in Heluetia.
Scaphuſianus Abbas.
Schuſſenriedenſis Abbas.
Schuternenſis Abbas.
Schwartzachenſis Abbas.
Seeſteinenſis Abbas.
Steinenſis Abbas ad Rhenum.
Tegernſeenſis Abbas.
de Vadſaer Abbas. †
Vrſpergenſis Abbas.
VValckenriedenſis Abbas.
VValtſachſſenſis Abbas.
VVettingenſis Abbas ad Limagum.
Yrſinenſis vel Yrſeenſis Abbas.
Zinnenſis Abbas.
Zwifaltenſis Abbas.

Præpoſiti, qui non ſunt Principes.

Præpoſitus Salecenſis ad Rhenum.
Præpoſitus VVormatienſis.
Præpoſitus Aquiſgranenſis, qui & Aquenſis.
Præpoſitus Odenheimenſis.

Præpoſitus

Præpositus VValtkirchensis.
Præpositus VVettenhusanus.
Præpositus Chamburgensis.
Præpositus Veteris Oetingę.
Præpositus Xantensis.
Præpositus Tigurinus.
Præpositus Salodurensis.
Præpositus Lucernanus.
Præpositus Beronensis seu Monasteriensis in Ergouia Heluetiorum.
Præpositus Interlacensis, nunc Interlappensis in Heluetia Gallica.
Præpositus Burschedensis apud Aquisgranum.
Præpositus Arnuelensis prope Sarbruccam.
Præpositus de Emhedis. †

Abbatissæ, qui non sunt Principes.

Abbatissa Lindauiensis ad Lacum Podamicum.
Abbatissa Superioris Monasterij Ratisponensis.
Abbatissa Inferioris Monasterij Ratisponensis.
Abbatissa Rotomariensis.
Abbatissa Schennisensis.
Abbatissa Hegbacensis.
Abbatissa Baindtensis.
Abbatissa Guttencellensis.
Abbatissa Kauffingensis.
Abbatissa VVunschdorffensis.
Abbatissa Torensis.

Balivi, seu Commendatores Prouinciales Ordinum Equestrium.

Commendator Prouincialis Baliuatus Confluentiæ.
Commendator Prouincialis Baliuatus Alsatiæ & Bungundiæ.
Commendator Prouincialis Baliuatus Austriæ.
Commendator Prouincialis Baliuatus ad Athesim.
Magister Ordinis Iohannitarum per Marchiam, Saxoniam, Vendiam, & Pomeraniam.
Commendator Prouincialis Baliuatus Hassiæ.
Commendator Prouincialis Baliuatus Antritziæ. †
Commendator Prouincialis Baliuatus Ledessæ. †
Commendator Prouincialis Baliuatus Franconiæ.
Commendator Prouincialis Baliuatus Thuringiæ.
Commendator Theutonicæ Domus Altshausensis.
Commendator Iohannitarum Domus VVeselensis in VVederauia.

Comites.

Agennensis Comes. †
Albonij Comes in Burgundia.
Alendorphij Comes.
Altenburgij Comes, qui nunc Oldenburgensis.
Altorphij Comes in Bauaria.
Andechsiæ Comes.
Aquilæ pennatæ Comes, *von Arlen*, Gallicè, *de Penne aigle.*
Arbergæ Comes in Heluetia.
Arenbergæ Comes in Belgio.
Arnspergæ Comes in VVestphalia.
Arnstadianus Comes in Thuringia.
Badensis Comes in Heluetia.
Ballenstadianus Comes.
Barbiæ Comes.
Battenburgi Comes.
Beichsteinensis Comes. †
Beylsteine Comes.
Benthemij Comes.
Bergæ vel Bergensis Comes.
de Bene vel Bers Comes.

Beinburgi Comes.
Beuchlingi Comes.
Bibenbachi Comes.
Bibersdorphij Comes.
Bilitionum seu Bellitzensis Comes.
Bitschij Comes.
Blanckenburgi Comes.
Blanckenheimi Comes.
Bobenhausanus Comes.
Bodwideli Comes.
Bogensis Comes.
Brandisii Comes.
Bredæ Comes.
Brennensis Comes.
Breubergæ Comes.
Brigantij vel Bregentianus Comes.
Bruchensis Comes.
Bruchhausanus Comes in Saxonia.
Brunckhorsti Comes.
Budingeni Comes.
Burckhausanus Comes in Bauaria.
Burensis Comes.
Calbensis vel Calwensis Comes in Sueuia.
Castellanus Comes in Franconia.
Cattimœliboccorum vel Catzenelnbogensis Comes.
De Chaw Comes in Bauaria. †
De Chimay Comes in Belgio.
Claramontanus Comes. *Fortè*, Helbergensis.
Dagsburgi Comes.
Dassellanus Comes.
Delmenhorsti Comes.
Dietzensis Comes.
Diepholtij nobilis Comes.
Dillingensis Comes.
Duisburgi Comes in VVestphalia.
Diunæ Comes; *fortè Dhun vel Daun.*
Dorenbergæ Comes.
Ebersteini Comes.
Eckhartsbergæ Comes.
Egesheimi Comes.
Egmondanus Comes.
Eilenburgi Comes.
Embsanus Comes, *nunc* de Hohenembs, *olim* Amysi Dominus.
Erbacensis Comes.
Falckensteini Comes ad Rhenum.
Falckensteini Comes in VVedderauia.
Finnensis Comes in Dania, *de Fünen.*
Fistingiæ Comes in Lotharingia.
Frawenfeldiæ Comes in Heluetia.
Friburgi Comes in Brisgouia.
Froburgi Comes.
Fürstenbergæ Comes.
de Geex Comes in Heluetia Gallica.
de Geiln & Ruch Comes. †
de Geneuois seu Gebennesianus Comes, qui & Geneuensis.
Gengensis Comes.
de Gera vel Geraw Comes in Saxonia.
Gleichensis Comes.
Gleisbergæ Comes.
Granseensis Comes in Heluetia Gallica.
de Groyz vel Groitsch Comes.
Gronsfeldianus Comes. † *an* Kranichsfeld *in Saxonia?*
Greuembergæ Comes in Bauaria.
Grüningensis Comes.
de Gryers Comes in Heluetia.

de Gutzgow Comes.
Hadmarspergæ Comes.
Hagæ Comes in Bauaria.
Haigenlochi Comes in Sueuia.
Halſenſis Comes in Bauaria.
Hamburgi vel Homburgi Comes in Saxonia.
Hanouiæ Comes in VVedderauia.
Hardecki Comes in Auſtria.
Hartenſteini Comes.
Haſtburgi Comes. †
Heilgenbergæ vel Sancti Montis Comes.
Helffenſteini Comes.
Herenbergæ Comes in Sueuia.
Hirſpergæ vel Hirtzbergæ Comes.
Hochſtadianus Comes.
Hoenlohenſis Comes.
Hohenbergæ Comes ad Nicrum.
Hoiæ Comes.
Holenſteini Comes in Bauaria.
Holſteini Comes in Saxonia.
Hombergæ Comes in Rauracis.
Homburgi vel Honburgi Comes.
de Honde Comes. †
Honſteini vel Hohenſteini Comes.
Horburgi vel Horrenburgi Comes.
Hornanus Comes.
de Huſpch Comes. †
Iſenbergi Comes in Saxonia.
Iſenburgi Comes ad Rhenum.
Kefernburgi Comes.
Kirchbergæ Comes in Sueuia.
Kirchbergæ Comes in Bauaria.
Kirchbergæ Comes in Thuringia: *qui numeratur rectiùs infrà inter Burggrauios.*
Klettenburgi Comes.
de Kuke vel Kule Comes.
Kulenburgi Comes.
Künigſteini Comes.
Lauffenbergæ Comes ad Rhenum.
de Laxin Comes. †. *Forte*, Rapin.
Leiningenſis Comes.
Leiſnecki Comes.
Lentzburgi Comes.
Leonſteini vel Lewenſteini Comes.
de Lieberawe Comes in Bauaria.
Liechtſtalli Comes.
Liechtenbergæ Comes in Alſatia.
Liechtenbergæ Comes in Thuringia.
Limpurgi vel Lünburgi Comes.
de Lindaw & Tappin Comes.
Linthelbergæ Comes.
Lippiæ Nobilis Comes.
Lobdeburgi Comes in Miſnia.
Loheni Comes in Belgio.
Lohræ Comes in Saxonia.
de Lorſtingen Comes. † *Forte*, Iuſtingen.
Loſenſteini Comes.
Luckenſis Comes. †
Lupfenſis Comes.
Lutzelſteini Comes in Lotharingia.
Manderſcheidi Comes.
Mansfeldiæ Comes.
Marcæ vel Marchæ Comes.
Maſaxiæ Comes.
Matiſconenſis Comes in Burgundia.
Melingenſis Comes.
Meſſershuſenſis Comes in Bauaria.
Metſchenſis Comes in Rhætia Curienſi.

Mettburgi

Mettburgij Comes.
Moersiæ Comes.
Montalti vel Montis alti Comes in Rhætia Curiensi.
Montisfortis Comes in Rhętia Curiensi.
Morensis Comes.
Mosburgi Comes in Bauaria.
Mullingensis Comes in Saxonia.
Namurci Comes.
Nassouiæ Comes.
Neoburgi Comes in Heluetia Gallica, *vulgò* VVelschennewenburg, *Gallicè* Neufchastel.
Neoburgi vel Newenburgi Comes in Rhætia Curiensi.
Neoburgi vel Newenburgi Comes ad Danubium.
Noęnari vel Newenari, *id est*, Nouæ Aquilæ Comes.
Neostadij seu Villæ nouæ Comes.
Niddæ Comes in VVedderauia.
Nydouiæ Comes in Heluetia.
Obersteini Comes in Alsatia. *Fortè*, Ebersteini.
Obersteini Comes in Saxonia.
Ochssensteini Comes.
Oetingæ Comes.
Orbæ Comes in Heluetia Gallica.
Orlemundi Comes.
Ortenburgi Comes in Bauaria, *qui nunc dicuntur* Antiquiores Comites de Ortenburg, *respectu eorum qui à Carolo V. Imp. creati sub Austriacis degunt, sed inter Ordines liberos & Comitiales non computantur.*
Ostfrisiæ Comes.
Pfullendorphij Comes.
Phalagiæ Comes in Bauaria.
Phirreti Comes, qui & Ferrariæ, in Alsatia.
Plaini Comes.
Pleissensis Comes.
Putinæ Comes.
Querfurdiæ Comes & Nobilis Dominus.
Radenbachi Comes. *Fortè infrà inter Barones*, Radenach.
Rapini Comes.
Raprechtswileri Comes.
Rauenspurgi Comes in VVestphalia.
Remontij vel Romuntij, *id est* Rotundimontis Comes in Sabaudia.
Retzensis Comes.
Rheingrauij, seu Comites Rheni.
Rheinsteini, qui & Regensteini, Comes.
Rhineckiæ Comes in Heluetia.
Rhineckiæ Comes in Franconia.
Rifferschiedi Comes.
Ritpergæ Comes.
Rochlizij Comes.
Rordorphij Comes.
Rorensis Comes.
Rorsheimi Comes in Frisia.
Rotenburgi Comes ad Rusam in Heluetia.
Rotenburgi Comes ad Nicrum in Sueuia.
Roteneckiæ Comes.
Rotenfelsæ Comes.
Rugrauij, seu Comites Asperi.
Runckelij Comes.
Rutschenfordiæ Comes.
Rũxingensis Comes.
Salbini Comes. †
Salmensis Comes.
de Sano Comes. †
Sarbruckæ vel Sarabrugarum Comes.
Sarunetum vel Sargansi Comes.
Sarwerdæ Comes.
Schardfeldij Comes.
Schawenburgi Comes in Saxonia.

Schinensis Comes. †
Schlick à Passaun Comes.
Schmalenegkiæ Comes.
Schrapelouiæ Comes.
Schwanenbergæ Comes.
Schwartzenburgi Comes in Thuringia.
Schwarrzenbergæ Comes in Franconia.
Schweinsheuti Comes. †
Schwerini Comes.
Scynensis Comes.
Senogalliensis Comes.
Solmensis Comes.
Sondershusanus Comes.
Sonnenbergæ Comes in Sueuia.
Spanheimi Comes.
Spiegelbergæ Nobilis Comes.
Steinfordiæ Comes.
Sternenbergæ Comes.
Stolbergæ Comes.
Strasbergæ Comes in Heluetia.
Sultzensis Comes.
Sumersburgi Comes in Saxonia.
Teckelnburgi Comes.
Tetnangiæ Comes.
Thiersteini Comes.
Thuni Comes ad Ararim in Heluetia.
Tiessensis Comes.
Tillenburgi Comes.
Toggenburgi Comes.
Torgauiæ Comes in Saxonia.
Thruhendingensis vel VVassertruhendingiæ Comes.
Valdutiæ aut Vadutziæ Comes in Rhætia Curiensi.
Valendysi aut Valangini Comes in Heluetia Gallica.
Velbergæ & Chlamincæ Comes.
Valdentiæ aut Validentiæ Comes.
Veldkirchiæ Comes in Rhætia Curiensi.
Veringiæ Comes.
Viandeni Comes.
Viennensis Comes in Prouincia.
Vinariæ seu VVeimariæ Comes.
de Vinplingen & Varad Comes. †
Vrachi Comes.
VVarleæ vel VVærleæ Comes.
VVagriæ Comes.
VValdeckiæ Comes.
VValdinbergæ Comes. †
VValseæ Comes in Saxonia.
VVangæ Comes in VVaggenthalo.
VVasserburgi Comes in Bauaria.
VVeissenfelsiæ Comes in Saxonia.
VVerdenbergæ Comes in Heluetia.
VVeringerodæ Comes.
VVertheimi Comes.
VVesterburgi Comes.
VVestfrisiæ Comes.
VViedæ Comes.
VVildgrauij, *id est*, Comites Syluestres.
VVillisouiæ Comes.
VVincenburgi Comes.
VVindeckiæ & Gasterni Comes.
VVinterthuri vel Vitoduri Comes.
VVisbadæ Comes.
VVitgensteini Comes.
VVærdæ Comes.
VVolfratzhusiæ Comes.
VVunsdorphij Comes.
Zigenhani Comes.
Zimbriæ vel Sigmaringiæ Comes.

Zolleranus

Zolleranus vel Hohenzolleranus Comes.
Zutphaniæ Comes.
Zweybrukiæ Comes.

Landgrauij, qui non sunt Principes, sed in Comitum dignitate.

Barensis Landgrauius, *in der Baar.*
Brisgouiæ Landgrauius.
Burgendiæ Landgrauius, seu Burgundiæ Helueticæ, *in Burgenden.*
Kletgouiæ, seu Kleckouiæ Landgrauius.
Nebelgouiæ seu Ranckwilæ Landgrauius.
Nellenburgi Landgrauius.
Sisgouiæ Landgrauius.
Stefrungensis Landgrauius.
Suntgouiæ Landgrauius.
Susenbergæ Landgrauius.
Tullingię vel Stuellingiæ Landgrauius.
Turgouiæ Landgrauius.
VValgouiæ Landgrauius.

Burggrauij, qui non sunt Principes, sed in Comitum dignitate.

Altenburgi Burggrauius in Misnia.
Altzeæ Burggrauius.
Beckelnheimi Burggrauius.
Bisantij Burgrauius in Burgundia.
Dhonæ Burggrauius.
Fridbergæ Burggrauius in VVedderauia.
Geilnhusæ Burggrauius.
Kirckbergæ Burggrauius in Thuringia: *qui nunc viuit, est vltimus suæ stirpis, & improlis.*
Ratisponæ Burggrauius in Bauaria.
Rheineckiæ Burggrauius.
Rietenburgi Burggrauius.
Rotenbergæ Burggrauius.
Starckenbergæ Burggrauius.
Strumburgi Burggrauius.
VVethini Burggrauius in Saxonia.

Barones & Liberi Domini.

Aarwangensis *Baro.*
Abenspergæ *Baro.*
Ahusensis & Landouianus *Baro.*
Alendorphij *Baro,*
Alpensis *Baro.*
Aldenburgi Baro prope Mersburgum in Saxonia.
Apoldæ Baro.
Appermontij Baro in Lotharingia.
Arbonæ Baro in Heluetia ad Lacum Potamicum.
Arburgi Baro.
de Archo Comes in Carnia.
Armontij Baro.
Arnshagæ & Lobdenburgi Baro.
Aspermontij Baro in Rucantiis Rhetiæ, *von Ruchenberg Germanicè dictus.*
Aurspachi Baro in Misnia.
Babenhausensis Baro est Fuggerus.
Balomphenbergæ Baro in Austria. †
Bappenheimi Marescalcus Baro.
Barri *Baro* in Alsatia.
Batenbergæ Baro: qui & Comes Batenburgi.
Baumgarten in Schwangaw & Erbach Baro.
Bechburgi Baro.
Bellmontij seu Bellimontis Baro in Rhætia.
de Belp *Baro.* †
Bergæ & Vallæ *Baro*, id est de Bergen & VValen; *sed supra numeratur inter Comites.*

Biberſteini Baro.
Bickenbachi Baro, *an eſt, qui ſupra inter Comites vocatur*, Bibenbach?
Billichdorphij Baro.
Blanckenbergæ Baro, *ſupra inter Comites vocatur*, Blanckenburg.
Blanckenſteins Baro, *an eſt, qui ſupra* Comes Blanckenheimi?
de Blangeio Baro in Burgundia.
Blawenſteini Baro ad Blauam in Rauracis.
Bleſingi Baro. †
Blumeneckiæ Baro.
de Bonnl Baro.
Bonſtettenſis Baro.
de Boues Baro in Belgic.
de Brance Baro in Burgundia.
Brandenſteini in Ranis Baro.
Bredenrodij Baro in Hollandia.
Brewberge.
Bruckbergæ Baro.
Bruneckiæ Baro.
Bubenbergæ Baro.
Buchegkiæ *B*aro.
Buchheimi *B*aro.
Bulachi *B*aro.
Burgeli ſeu *B*ergauiæ *B*aro.
Burglenſis *B*aro in Turgouia.
Buſſnangi *B*aro.
Chemnatenſis ſeu Kemnatenſis *B*aro.
Colditij *B*aro in Saxonia.
Dachſtuli *B*aro.
Degenbergæ *B*aro.
Dieſſenhofenſis Dapifer Baro in Heluetia.
Droyſſigæ Baro.
Eberſtalli Baro.
Eckiæ vel de Ecker Baro.
Eckertſawæ *B*aro.
Ehrenfelſiæ *B*aro.
Einskirchi Baro.
Elbrecht Schirichenſis *B*aro.
Elgkouiæ Baro.
Ellerbachi *B*aro.
Eltzius in Pirmontij Baro.
Endæ *B*aro.
Eppſteini vel Eppenſteini *B*aro.
Eſchenbachi *B*aro.
Ettendorphij Baro.
Ezigelhemi *B*aro.
Falckenbergæ *B*aro in Rauracis.
Falckenſteini *B*aro.
Falckenſteini *B*aro in Heluetia.
Falckenſteini *B*aro ſupra Herciniam.
Farwangenſis *B*aro.
Feuchtwangenſis Baro.
Finſtingenſis *B*aro in Heluetia.
Fleckenſteini Baro.
Fluminis ſiue de Flums *B*aro.
Fraunbergæ vel Frauwenbergæ Baro.
Freyenſteini *B*aro.
Freybergius: *vide Iuſtingen.*
Fridouiæ *B*aro.
Fronhofenſis *B*aro.
Fronſpergius: *vide* Mindelheim.
Fruotingenſis *B*aro.
Frybergæ *B*aro. *Fortè* Friburgi, *qui nunc Comes.*
Gehmenſis Baro, *zu Gemen.*
Gerawæ *B*aro: *qui ſuprà inter Comites.*
Geroltzeckiæ *B*aro, qui nunc Hohengeroltzeckius.
Geueræ *B*aro, *zu leuern.*

Giersbergæ *Baro*.
Girbadensis *Baro*.
de Gmant vel Gmont *Baro* Camerarius. †
de Gœskon vel Goesken *Baro*.
Gradetzij *Baro*.
Grafsburgi *Baro*: *an est, qui supra inter Comites* Strasberg?
Graueneckiæ *Baro*.
de Greytz *Baro* : *qui supra inter Comites* Groytz.
Grimmensteini *Baro*.
Grünenbergæ *Baro*: *an qui supra inter Comites est*, Gruemberg?
Gundelfingiæ *Baro*.
Gutenburgi *Baro*.
Güttingensis *Baro*.
Habachi *Baro*.
Hagenouiæ Baro in *Bauaria*.
Hagenbergæ *Baro*.
Harussianus *Baro*.
Hasenburgi *Baro* in Rauracis ad *Blauiam*.
Haslen : *vide infrà* Resti.
Hausensis *Baro* in Kintzinger thal.
Hedwigij *Baro*.
Heideckiæ *Baro*.
Heldrungiæ Nobilis Dominus.
Helingsbergæ *Baro*.
Henchouiæ *Baro*. †
Herchenfeldiæ vel Herchenfelsiæ *Baro*.
de Hersij *Baro*. †
Hewensis vel Hohenhewensis *Baro*.
Hilgeslebeni *Baro*.
Hinsbergæ *Baro*.
Hoheneckiæ *Baro*.
Hohenfelsius in Reupoltzkirch *Baro*.
Hornbergæ *Baro*.
Hunenbergæ *Baro*.
Ilsungius in VVolckenburg *Baro*.
Itzsteine *Baro*.
Iustingensis *Baro* est Freybergius.
Keyserltuli *Baro*.
de Kien *Baro*. † *an est* Kain *in Austria?*
Kienburgæ vel Kienbergæ *Baro*.
Kirchbergæ *Baro* est Fuggerus, *qui numeratur supra inter Comites*.
Klingensis Baro, qui & de Altenklingen & Hohenklingen.
Klingenbergæ *Baro*.
Kniphausanus *Baro*.
Kranichfeldiæ *Baro*.
Kriechingiæ Baro in VVestria.
Küningsbergæ *Baro*, qui nunc de Hohenkünigsberg.
Kunigseckerbergæ *Baro*.
Künigseckiæ *Baro*.
de Laittern siue Scalæ *Baro* in *Bauaria*.
de Landefeld Pincerna *Baro*. †
Landspergæ *Baro* in *Bauaria* ad Lycum.
Langenbergæ *Baro*.
Lagensteini *Baro*.
Leckiæ *Baro*.
de Lengentiers *Baro*. †
Luchtenburgi & Elsterburgi *Baro*.
Limburgi *Baro* in Sueuia.
Limburgi Pincerna *Baro* in Franconia.
Lindenus in Rechum *Baro*.
de Litt *Baro*. *Fortè* de Lich in VVedderauia.
Lohræ *Baro*.
Lothhofenus *Baro*.
Marckdorphij Marescalcus *Baro*.
Mechselreinus in VValdeck *Baro*.
Mersbregæ & Beffortij *Baro*.

Messkirchi

Meſskirchi *Baro.*
Milichlingius in *Burgmilichling Baro.*
Mindelheimi *Baro*, olim Fronſpergius, nunc Fuggerus.
Mintzenbergæ *Baro.*
Montenachi *Baro.*
de Montz *Baro.* †
de Mulens *Baro* in *Burgundia.*
Mynſingenſis *Baro* in Heluetia.
Neiffenſis *Baro.*
de Nerneſen *Baro.* †
Oberhofeni & Riedæ *Baro.*
Orangiæ *Baro* in VVeſtria.
Palmæ *Baro* in Heluetia.
Pemelbergæ *Baro.*
Pirfftingenſis *Baro.*
Plauiæ ſeu Plaweni *Baro* eſt Reuſſenus.
Pirmont: *vide* Eltzius.
Plantairæ ſeu Planæ terræ & Ymburgi *Baro.*
Pleſſæ *Baro* in Haſſia.
Pflugius in Schweinberg *Baro.*.
Polegij *Baro* in *Burgnndia.*
Polheimi *Baro* in Auſtria.
Polweili *Baro* in Alſatia.
Priſingenſis *Baro.*
de Prunis *Baro.*
Pudlitzij *Baro* in Merchia.
Puſchæ in Ravensberg Dapifer *Baro.*
Quadius in Reckhumb *Baro.*
Radebergæ *Baro.*
Radackiæ Pincerna *Baro.*
Redenachi vel de Radenacker *Baro. Fortè qui ſuprà inter Comites*, Radenbach.
Rappolſteini *Baro.*
de Raren vel Raron *Baro.*
Ratzuntzij vel Retzüntzij, id eſt, Rhætienſis *Baro.*
Rauenſteinij *Baro.*
Rechbergæ *Baro, qui nunc* de Hohenrechberg.
Regendorff: *vide* Rogendorch.
Regenſpergæ *Baro.*
Reichenſteini *Baro.*
Reiffenbergæ *Baro* in VVedderauia.
Reigelspergæ *Baro.*
Reſsbergæ *Baro.* †
Reſti in Haſle *Baro.*
Reuchtelbergæ *Baro.*
Reupolzkirch: *vide ſuprà*, Hohenfelz.
Reuſſen: *vide ſuprà* Plausa.
Rieneckiæ *Baro. an qui ſuprà inter Comites? & iterum inter Burggrauios?*
Rinhkenbergæ *Baro.*
Rinnenbergæ *Baro. Fortè* Roſnenburgi.
Rimburgi *Baro.* †
Roccæ vel Rupium *Baro* in *Burgundia.*
Rogendorphij *Baro.*
Rorbachi *Baro.*
Roſeneckiæ *Baro.*
Roſslauiæ *Baro.*
Ruſſengebergæ *Baro.* †
Rüſſeckiæ *Baro.*
Sainsheimi & Kottenheimi *Baro.*
Sangerhauſanus *Baro.*
Saltzæ *Baro.*
Samerhofenſis *Baro.* †
Saxi *Baro*, qui nunc Hogenſaxenſis vel de Alto ſaxo.
Schaffenburgi *Baro.*
Schalszwilenſis *Baro.*
Scharpfenekiæ *Baro.*
Schaumburgi vel Schomburgi *Baro* in *Bauaria* ad Amaſim.

Schelklin-

Schelklingensis *Baro* in Sueuia.
Schellenbergæ *Baro* in Rhætia.
Schleidensis *Baro*.
Schlewitzij *Baro*.
Schnabelbergæ *Baro*.
Schrambergæ *Baro*.
Schtralenbergæ *Baro*. †
Schwabachi *Baro* in Nortgouia.
Schwandensis *Baro*.
Schwanfeldiæ *Baro*.
Schwartzenbergæ *Baro* in Heluetia.
Schwartzenbergæ & Hohenlandspergæ *Baro* in Franconia. *sed suprà refertur inter Comites*.
Schwendius in Schafhausen *Baro*.
de Semeruff *Baro*. †
de Senserchen Pincerna *Baro*.
de Sepf *Baro*. †
Sibenbergæ *Baro* in *Belgio*.
Sidawiæ *Baro*.
Signowiæ *Baro*.
Schœnburgi *Baro* in Misnia.
Sosburgi *Baro*. †
Spiegelbergæ *Baro* in Heluetia.
Staheleckiæ *Baro*.
Stahenwerchi *Baro*. †
Starckenbergæ *Baro* in Saxonia.
Stauffensis *Baro*.
Stauffenbergæ *Baro*. *an est* Stubenbergensis *in Austria?*
Sternenbergæ *Baro* in Bohemia.
Stiffelmostingiæ *Baro*.
Stoeffeliæ *Baro*.
Strættlingensis Baro in Heuetia.
Strælawiæ *Baro*.
Taranti *Baro*.
Tautenbergæ Pincerna *Baro*.
Tegerfeldiæ *Baro*.
de Thurn & Fruetingen *Baro*.
de Thurn & VVallis *Baro*.
Torbergæ *Baro*.
Torringiæ *Baro*.
Tofwachi *Baro*. †
de Trawsnicht *Baro*.
de Trimss seu Hohentrimss *Baro* in Rhætia.
Trinbergæ *Baro*.
Trogensis *Baro* in Heluetia.
Truchburgi vel Trutburgi *Baro*.
Tuffensis *Baro*.
Tuffenbergæ *Baro*.
Vatzij *Baro* in Rhætia.
Vergij *Baro* in *Burgundia*.
de Villars *Baro*.
Vilspiburgi *Baro*. †
Vitendorphij *Baro*.
Vlamontij *Baro* in VVestria.
Vtzingensis *Baro*.
VValtburgi Dapifer *Baro*.
VValtseæ *Baro* in Sueuia.
VVannenbergæ *Baro*.
VVarbergæ Nobilis *Baro*.
de VVart *Baro*.
VVatenbergæ *Baro* in Rauracis ad Rhenum.
VVartenbergæ *Baro* in *Bohemia*.
VVartenfelsiæ *Baro*.
VVasserburgi *Baro* est Fuggerus.
VVassersteltzij *Baro*.
VVedischwili *Baro*.
VVeinspergæ *Baro*.
VVeissenhorni *Baro*.

VVeiſskirchi *Baro.*
VVerdæ Baro apud Helgenſtat in Bauaria.
de VVermunt *Baro.* †
VVeuelinhouenſis Baro.
VVietlichſpachi *Baro.*
VVildenſteini *Baro.*
VVildenfelſiæ *Baro.*
VVinnenbergæ *Baro.*
VViperæ *Baro.*
de VViſſen *Baro.*
VViſſenburgi *Baro.*
de VVitte *Baro.*
de VVittermulen *Baro.* ‡
VVolckenſteini *Baro.*
VVoldenburgi *Baro.*
VVolſteinius in Oberſultzburg *Baro.*
VVolhuſenſis *Baro.*
de VVoltemrotſa *Baro.* ‡
VVulflingenſis *Baro.*
VVurmenſtettenſis *Baro.*
Zanouiæ *Baro.*
Zelkingiæ *Baro* in Carinthia.
Zoluſelbergæ *Baro.* †
Ynburg : *vide* Plenaterra.

Aduocati, Vögt, *qui Baronibus æquiparantur.*

Aduocatus Auguſtanus in Vindelicia.
Aduocatus Aquenſis vel Aquiſgranenſis.
Aduocatus Turegienſis in Heluetia.
Aduocatus in Hunoltſtein.
Aduocatus de Monte.
Aduocatus Bethunæ in Flandria.
Aduocatus in VVendelſtein.

Equites, Ritter, *qui Baronibus æquiparantur.*

Societas Sancti Georgij in Sueuia.
Ordo Equeſtris in Hegouia.
Equites de Gerlaſſee.
Equites de Fridberg.
Equites de Baden.
Equites de Geilnhauſen.
Equites Aurei Velleris in Imperio.
Equites de Andlow.
Equites de Meldingen.
Equites de Strondeck.
Equites de Froſenberg. †
Pincerna de VVinterſtetten.
Nobiles de Planitz in Miſnia.
Nobiles de Platho in Saxonia.
Nobiles de Erenberg.
Nobiles de Stainach.

CIVITATES LIBERÆ IMPERIALES & Prouinciales, quæ immediatè Imperatorem, ſaluis cæteris Iuribus, recognoſcebant, & partim adhuc recognoſcunt: exſcriptæ ex Matriculis & Actis Imperialibus.

Abbatiſcella.
Agilsfeldia vel Aglisfeldia. †
Altenburgum in Miſnia.
Alena.
Amarsfordia.
Amſterdamum.
Andelauia.
Andernacum.
Antuerpia.

Aquile-

Aquilegium.
Aquisgranum.
Arelatum.
Argentina.
Asburg, quæ & Hasenburg. † *Fortè est* Aschenburg, *quæ sequitur.*
Aschaffenburgum.
Augusta Vindelicum.
Bacheracum.
Bamberga, quæ Bapæberga, & Babeberga.
Basilea.
Berma. † *Fortè* Brema, *vel* Berna, *quæ sequitur.*
Berna.
Bernheimum.
Bibracum.
Biela, quæ & *B*ienna, & *B*ipennis.
Bingia.
Bisantium in Burgundia.
Bonna.
Bopardia.
Bopfinga.
Brackela.
Brema.
Bremgartum.
Brisacum.
Brixina.
Brunsuigia.
Buchorna.
Buchouia.
Budissinum in Lusatia.
Cameracum in Flandria.
Campena in Hollandia.
Campodunum.
Cella in Hamersphacho.
Chemnitium in Misnia.
Colonia Agrippina.
Columbaria.
Confluentia ad Rhenum.
Constantia ad Lacum Podamicum.
Corbeia in Saxonia.
Cracouia in Polonia.
Curia Rhætorum.
Dantiscum in *B*orussia, quæ & Gedanum.
Dauentria.
Diepachum.
Dinckelsbuhela.
Donawerda.
Duchatum.
Dusburgum.
Egra ad Syluam Bohemicam.
Ehenheimum superius.
Eimbeca.
Eisenacum in Thuringia.
Elbinga in Borussia.
Erfordia.
Esselinga.
Essenum vel Essendia.
Forchheimum.
Franckensteinum.
Franckofordia ad Mœnum.
Franckofordia ad Oderam.
Freistadium Sueuorum.
Friburgum in *B*risgouia.
Friburgum in Vchtlandia.
Fridberga in VVedderauia.
Frideslaria.
Fruxinum, quæ Frisinga.
Fulda.

Geilnhusa.
Gemunda in Sueuia.
Geneua.
Gengenbacum.
Gerenrodia.
Gienga.
Glarona.
Goslaria.
Gottinga.
Gotzawa.
Griphiswaldia.
Groninga.
Grunberga, *alij habent* Gumberga, in Hassia.
Hala Sueuiæ.
Hala Saxoniæ.
Halberstadium.
Hamburga.
Hannouera.
Heidelberga.
Heidesfeldia.
Heilbrunna.
Hemgo, *alij habent*, Hunigouw. *Fortè*, Lemgow, *de qua infra.*
Herbipolis, quæ & VVirciburgum.
Hersfeldia.
Herwordia.
Hildeshemum.
Horna.
Ingelhemum superius.
Ingelhemum inferius.
Isenum in Sueuia.
Kauffbeura.
Kaufmans sarbrucka.
Keissersberga.
Landauia.
Lauginga.
Lausanna.
Lautera seu Keisserslautera.
Lauternburgum vel Lauterbuch. ‡
Lemgouia.
Leodium.
Leuthkirchum.
Limpurgum ad Rhenum.
Lindauia.
Loupa.
Lubeca.
Lucerna.
Lugdunum Galliæ.
Luneburgum.
Magdeburgum.
Marcodurum.
Marpurgum.
Martispurgum vel Merspurgum in Thuringia.
Mechlinia.
Memminga.
Metis seu Mediomatrices.
Mindenum.
Moguntia.
Monasterium in VVestphalia.
Monasterium in Valle S. Georgij.
Mulhusium in Suntgouia.
Mulhusium in Hassia.
Mulhusium in Thuringia.
Narua in Liuonia vel Russia.
Naumburgum.
Neostadium, *nescio an in Franconia, an ad Hardam.*
Neoburgum in Rauracis ad Rhenum.
Neomagum in Geldria.

Norimber-

Norimberga.
Northeimum.
Northusium.
Nortlinga.
Nugardia in Russia, vel Nouogradum.
Nussia vel Nouesium.
Odernheimum.
Offenburgum.
Oppenheimum.
Oselia in Liuonia.
Padelbronna.
Patauium vel Passawa.
Pfullendorphium.
Praga in Bohemia.
Quedelnburgum.
Ratispona, vel Regenspurgum.
Ratstadium.
Rauenspurgum in Sueuia.
Reualia in Liuonia.
Reutlinga.
Rhinfeldia.
Riga in Liuonia.
Rosheimum.
Rostochium.
Rotenburga ad Tuberim.
Rotwila.
Rubeacum, vel Ruffachium.
Salisburgum.
Salodurum.
Sanctigallum, quæ & Gallopolis.
Scaphusia.
Schlewicum in Dania.
Schweinfordia.
Sedunum in Vallesia.
Selestadium.
Selingenstadium ad Mœnum.
Spira Nemetum.
Stadenum in Saxonia.
Suitium in Heluetia.
Sunda, quæ & Stralesunda.
Suolla in Hollandia.
Susatum.
Tarbatum in Liuonia.
Thorunum in Borussia.
Tigurum.
Tremonia.
Treueris.
Tridentum.
Tugium.
Tullum.
Turckheimum in Alsatia.
Valentianæ in Hannonia.
Vberlinga.
Veltkirchum.
Verda Saxoniæ.
Verda Sueuiæ, *quæ vulgò* Donawerda.
Verdunum Lotharingiæ.
Vesalia superior ad Rhenum.
Vesalia inferior apud Iuliacos.
Vienna Austriæ.
Vienna Prouinciæ.
Vlma.
Vltrajectum Hollandiæ.
Vnderwaldia, quæ & Syluania
Vrania.
Vratislauia in Silesia.
VValckenrieda.
VVangena in Algouia.

VVarburga vel VVartburga.
VVetzflaria.
VVila vel Villa Turgouiæ.
VVila vel Villa Sueuiæ, quæ & VVeilerſtadium.
VVeiſſenburgum in Nortgouia.
VVeiſſenburgum ad Rhenum.
VVimpina.
VVindeshemum.
VViſmaria.
VVormatia.
Zofinga.
Zwickauia.

Cap. IV.

Corpvs ordinvm sacri imperii *contractius.*

DEprehenſum eſt longo vſu, vaſtam iſtam tam ampli varieque diffuſi corporis molem, minus aptam eſſe rebus agendis, ſiue conuiendum alicubi eſſet, ſiue ſuffragia colligenda. Iam enim in eum numerum excreuerat ordinum multitudo, quæ ſibi ipſi moleſta eſſet; nimiſque impendioſum videbatur, omnes euocare. Delecti igitur ſunt ex iſtis omnibus quidam, qui quum de Republ. deliberandum eſſet, legeſque ſanciendæ, nomine aliorum conuenirent: Ex ſingulis vero collegiorum corporibus ſumta ſunt tetradia ſingula, eo quo ſequitur ordine ac modo.

Quatuor Electores Eccleſiaſtici.

Papa Romanus, S. Romani Imperij Archipatriarcha Oecumenicus ſeu Vniuerſalis.
Archiepiſcopus Moguntinus, S. Romani Imperij Archicancellarius per Germaniam & Sclauonias.
Archiepiſcopus Treuirenſis, S. Romani Imperij Archicancellarius per Gallias & Regnum Arelatenſe.
Archiepiſcopus Colonienſis, S. Romani Imperij Archicancellarius per Italias & Inſulas Marinas.

Quatuor Electores Laici, qui ex decreto Sigiſmundi Imperatoris ſunt Archiprincipes.

Rex Bohemiæ, S. Romani Imperij Archipincerna.
Comes Palatinus Rheni, S. Rom. Imperij Archidapifer.
Dux Saxoniæ, S. Rom. Imperij Archimareſcalcus.
Marchio Brandenburgiæ, S. Romani Imperij Archicamerarius.

Quatuor Reges.

Romanorum.
Franciæ.
Poloniæ.
Hungariæ.

Quatuor Patriarchæ.

Romanus.
Conſtinopolitanus.
Aquilegienſis. } *hi duo ſucceſſerunt in vicem Orientalium:* { Alexandrini.
Rauennas. } { Antiocheni.

IV. Primates.

Magdeburgenſis.
Lugdunenſis.
Strigonienſis.
Gnetznenſis.

Quatuor Cancellarij.

Toletanus per Hiſpaniam.
Cantuarienſis per Britanniam.

Strigo-

Strigonienſis per Pannoniam.
Gnetznenſis per Sarmatiam.

Quatuor Archiepiſcopi.

Salisburgenſis.
Rhemenſis.
Mediolanenſis.
. . . .

Quatuor Epiſcopi.

Babenbergenſis.
Miſenenſis.
Ratiſponenſis.
Herbipolenſis.

Quatuor Duces.

Saxoniæ, *vel*, Brunſchwigiæ.
Bauariæ; *aliis*, Auſtriæ.
Sueuiæ; *alijs*, Pfallantiæ, vel Palatinatus.
Lotharingiæ; *aliis*, Burgundiæ.

Quatuor Archipalatini.

Rheni.
Saxoniæ.
Franciæ.
Hungariæ.

Quatuor Vicarij, ex Reformat. Sigiſmundi Imp. lib. 2. c. 20. §. 2.

Auſtriæ.
Mediolani.
Sabaudiæ.
Burgundiæ.

Quatuor Vicarij, ex vulgari Typo Colonienſi.

Brabantiæ.
Inferioris Saxoniæ.
VVeſtriæ.
Sileſiæ.

Quatuor Landgrauij, id eſt, Comites Prouinciales.

Thuringiæ.
Alſatiæ.
Haſſiæ.
Leuchtenbergæ.

Quatuor Marchiones, id eſt, Comites Limitanei.

Morauiæ.
Brandenburgiæ.
Miſniæ.
Badenſis.

Quatuor Burggrauij, id eſt, Comites Caſtellani.

Norimbergæ.
Magdenburgi.
Rheineckiæ.
Strombergæ.

Quatuor Hergrauij ſeu Heregrauij, id eſt, Comites militares, ſeu verius, Belli Duces.

Brabantiæ.
Nortmanniæ
Vngariæ.
Ferrariæ.

Quatuor Comites.

Cliuiæ.
Sabaudiæ.
Schwartzenburgi.
Ciliæ; *alias*, Græciæ, *vel* Goritiæ.

Quatuor Pannerheri, id eſt, Bannerarij, ſeu Bandophori, qui ſunt Vexilliferi.

Bauariæ.
Mediolani.

Auſtriæ

Auſtriæ.
Poloniæ.

Quatuor Pfallantzgrauij ſeu Comites Palatini.

Sueuiæ.
Bauariæ.
Franconiæ.
Saxoniæ.

Liberi Domini ſeu Barones.

Limburgi in Franconia.
VVeſterburgi.
Thuſis & Rharæ.
Aldenwaldiæ.

Quatuor Strenui Comites.

Flandriæ.
Tyrolis.
Altenburgi.
Ferrariæ: *Fortè*, Ferreti, *id eſt*, *Pfirdt.*

Quatuor Domini Prouinciales.

Mirandulæ.
Scalæ, id eſt, Veronæ.
Paduæ ſeu Patauij.
Mediolani.

Quatuor Abbates.

Fuldenſis.
Campodunenſis.
VVeiſſenburgenſis.
Murbacenſis.

Quatuor Domus.

Auſtria.
Saxonia.
Braunſuigia.
Bauaria.

Quatuor Inſulæ.

Sicilia.
Anglia.
Suecia.
Cyprus.

Quatuor Equites vel Milites.

Andelauiæ. Meldingæ. Strundeckiæ. Frawenbergæ.	*in quorum deceſſorum locum ſurrogati ſunt*	VVeiſsbach in Miſnia. Calwitz in Miſnia.

Quatuor Mareſcalci.

Bappenheimi.
Iuliaci.
Miſniæ.
Finſtingiæ; *aliis*, Frieſingiæ.

Quatuor Ambacti ſeu Miniſterialis.

Miſniæ, *apud Albinum in Chron. Miſn. fol. 321.*
Rhinfeldiæ, *apud Stumpfium in Chron. Heluet. lib. 12. cap. 12. in princ.*
. . . .
. . . .

Quatuor Aduocati.

Miſniæ, *apud Albinum, dict. loc.*
. . . .
. . . .
. . . .

Quatuor Venatores.

Carinthiæ, *apud Munſterum in Coſmograph. fol. 690. in pr.*
. . . .

. . . .
. . . .

Quatuor Venatores inferiores.

Horni, siue Hurni.
Vrachi.
Schombnrgi.
Metschi in Rhætia Curiensi.

Quatuor Officiales hereditarij.

VValdburg Dapifer.
Radach Pincerna.
Marckdorff Marescalcus.
Kemnat Camerarius.

Quatuor Serui vel Ministeriales.

VValdeck.
Hirten à Fulch; *alijs*, Herren à Filchen.
Arnsperg, *vel* Arensperg.
Rabnaw., vel Rabenaw.

Quatuor Dapiferi hereditarij.

VVellerswalde, *apud Albinum fol. 321.*
. . . .
. . . .
. . . .

Quatuor Coquinarij, id est, Magistri Coquinæ.

Seldeneck.
. . . .
. . . .
. . . .

Quatuor Ciuitates Inangurales.

Aquisgranum.
Arelatum.
Mediolanum.
Roma.

Quatuor Ciuitates Imperiales.

Augusta.
Aquisgranum.
Metum.
Lubeca.

Quatuor Ciuitates Regales.

Neapolis.
Lutetia.
Cracouia.
Buda; *alijs*, Hafnia.

Quatuor Ciuitates Electorales.

Praga.
Heidelberga; *alijs*, Amberga.
VVittenberga.
Custrinum.

Quatuor Emporia.

Massilia.
Moguntia; *nunc*, Francofordia.
Venetia.
. . . . *nunc* Antuerpia, *vel* Amsterodamum.

Quatuor Burgi, id est, Castra.

Altenburgum.
Magdenburgum.
Rottenburgum ad Tuberim.
Meckelburgum; alijs, Lucelburgum.

Quatuor Pagi.

Bamberga.
Vlma.
Hagenouia.
Seleſtadium.

Quatuor Vici.

Ingelheim.
Altdorff; *alijs, Altrip.*
Liechtenaw.
Denckendorff; *alijs, Deckendorf.*

Quatuor Villæ.

Orlamunda, *apud Albinum fol. 321.*

. . . .
. . . .
. . . .

Quatuor Bergæ.

Munſterberga.
Fridberga.
Heidelberga.
Norimberga.

Quatuor Ruſtici.

Colonia.
Ratiſpona.
Conſtantia.
Salisburgum.

CAP. V.

CIRCVLI IMPERII.

Diuiſum eſt quoque Imperium Germanicum in Circulos. Circulum vocant Prouinciam vel Ditionem Imperij ſingularem certo iure ac ſocietate iunctam ad mutuam aduerſus hoſtiles incurſus defenſionem. Vaſtum enim illud Germanici imperij corpus quum viderent Proceres non poſſe ſimul facile moueri, placuit diſtinguere in certos Tractus, quibus ſingulis præeſſent conſilij capiendi præfecti quidam ſæculares, vt poſteà in Comitijs Imperij tanto expeditius per ipſos ea peragerentur quæ ad communem ſui tractus ſalutem pertinerent. Ac primum quidem ſex tantum circuli fuere conſtituti Auguſtæ, Anno CIↃ IↃ: Poſteà facti ſunt decem, Anno CIↃ IↃ XXII Noribergæ; quod tamen alij Treuiris factum adſerunt anno MDXI.

PRIMVS CIRCVLVS eſt FRANCONIÆ: in quo ad Conſilium euocantur Eccleſiaſtici iſti, Bambergenſis Epiſcopus, Herbipolenſis Epiſc. Eichſtettenſis Epiſc. Tum, Magiſter Ordinis Teutonici, Præpoſitus Cambergenſis, Abbas S. Gilgenſ. in opido Noribergenſi. Seculares nobiles iſti, Marchio Brandenburgenſis: Comites, Hennenbergenſis, Caſtellenſis, VVertheim, Rheineck, Hohenloe. DD. Reichelſperg, Limpurg; Comites Horpach, & Schwartzenburg. Denique etiam Ciuitates liberæ, Noriberga, Rottenburgum, VVinſhemium, & Schwinfurtum.

SECVNDVS CIRCVLVS eſt BAVARIÆ, conſtans & ipſe tribus ordinibus: In Eccleſiaſtico ſunt, Archiepiſcopus Saltzburgenſis, Epiſcopus Paſſauienſis, Epiſcopus Friſingenſis, Epiſcopus Ratiſponenſis. Præpoſitus Berchtolſ-

Berchtolsgaden. Abbates VValdsachsensis, Rodensis, Keisheim, S. Haymerin Ratisbona. Abbatissæ Alt Munster & Ober Munster in Ratisbona. Seculares nobiles, Dux Bauariæ, Comes Palatinus Bauariæ, Landgrauius Luchtenbergius, Comes Hage, Comes Ortenburg, Baro in Stauffen. Dominus in Rhinfeden, Baro in Degenberg, & Obersultzenperg, Denique Ciuitates Freistet, & Ratispona.

TERTIVS CIRCVLVS est AVSTRIÆ, in quo ordines tantum duo, Ecclesiasticorum & Nobilium. In illo sunt Episcopi, Tridentinus, Brixiensis, Goricensis, Segouiensis, Labachiensis, Viennensis, Magister Ordinis Teutonici. Et Magister in Eeischtal. In seculari ordine sunt, Archidux Austriæ, Comes Schaumberg, Baro VVolckenstain, Dominus Senfter, Dominus Roggendorff, Comes Hardeck. Sed præter istos Imperij proceres numerantur quoque in Austria Comitatus Thurn, Crentz, Ortenburg, Perneck, Garb. Baronatus liberi, Landskron, VVanberg, Hohen, Osterwitz, Neuberg, Guetehag, Teufenbach, Mairhofen, Awersperg, Dorneck, Saraw, Flartenstain, Schwartzenaw, Tunnstain, VVachanthall, Hoffkirchen, Eytzingen. Dominia, Aichelperg, Caltenprun, Massenperg, Stabenberg, Heggenberg, Stakenberg, Liechtenstain, Lesenstain, Puchaim, Luetkurt, Porges, Schonkirchen, Schifftenberg, Altensperg, Hornstein, Seiberdorff.

QVARTVS CIRCVLVS est SVEVIÆ, in quo tres ordines. In Ecclesiastico sunt *Episcopi*, Curiensis, Constantiensis, Augustanus, *Abbates*, Kempten, Reichenow, S. Galli, Salmansweiler, VVeigarten, VVeissenow, S. Blasij, S. Fetri, Maulbron, Schaffhausen, Steyn am Rhein, Kreutzlingen, Petershusen, Schussenriedt, Rockenburg, Ochsenhausen, Cuningsbrun, Marchtal, Elchingen, Ysne, Munchrod, Aursperg, Yrsee, Gegenbach, Schuttern, Disidisen. *Abbatissæ*, Lindauiensis, Rottenmunster, Bucchaw, Guttenzell, Beund, Heppach. Postremum Magistri duo Ordinis Teutonici, in Alsatia, & in Burgundia. Secundus ordo habet Principes, Ducem VVirtembergicum, Marchionem Badensem, Comites Helfenstein, VVeisenstag, Oringen, Lauffen, Montfort, Furstenberg. Marchionem Eberstain; Comites quoque Tollern, Bultz Leobenstain, Tubingen, Kirchberg, Tengen vel Dongen, Baronem Gundelfingert. Et Dominia, Stutgard, Tussen, VValdtpurg, Sonneberg, Valkenstain, Kunseck, Kunseckzerperg, Baroniam Geroltzeck, & Ober Helwen. Tertius ordo habet ciuitates complures, Augustam Vindelicorum, Kauffbeurn, Vlmam, Memmingam, Kempten, Bibrach, Leukirch, Ysne, VVangen, Lindow, Rauenspurg, Buchorn, Vberlingem, Constantiam, Pfullendorff, S. Galli oppidum, Schafhausiam, Reutlingam, Eslingam, Gmindam, VVeil, Hailbron, VVimfn, Hallam Sueuicam, Dinckenspuel, Bopfingem, Alen, Nordlingen, Donawerd, Buchaw, Offenberg, Gengenbach, Zel im Hamerspach, Rotweil.

QVINCTVS CIRCVLVS est RHENI, constatque tribus etiam ordinibus, Ecclesiastico, Principali, Ciuitatum liberarum. In primo sunt Episcopi, VVormaciensis, Spirensis, Argentinensis, Basileensis, Vesontinus *Bezancon*, Sedunensis *Zitten* in Valesia, Geneuensis, Lausannensis, Metensis, Tullensis, Verdunensis. Abbates, Hirsfeldensis, Morbacensis, & S. Gregorij. In secundo sunt Principes, Duces, & Comites seculares. Dux Lotharingiæ, Dux Sabaudiæ, Dux & Comes Spanheim, Marchio Badensis, Dux Bipontinus Zweibruck, Comes Valdentz, Lantgrauius Hassiæ, Princeps de Calim; Comes Nassaw in Sarbruck, Comites Rheni, Dominus Rapholtzkirchen, Comites Bitsch, Salm, Hanaw, Lichtenberg, Leiningen, Falckenstain, Dominus Morspurg, &

 Befort,

Befort, Rapolſtain, Hohen, Rechperg, Blankenberg, Blammont in Lotharingia, Comites VVeisbaden, Itzſtain, Kuningſtain, Dominus ab Eppenſtain, Comes Iſenburg in Alſatia ſuperiore, Solms, Naſſaw in VVeilburg, Seniuigen, Hanaw, Dominus Munzenburg, Comites VVeſtenburg, VVitgenſtain, VValdeck, Pleſſe. In Tertio ſunt ciuitates liberæ hoc ordine, Mulhuſen in Suudtgow ſuperioris Alſatiæ, Baſilea, Colmaria, Kaiſerſperg, Turckhaim, S. Gregoris Munſter, Ober Eberhaim, Straeſburg, Roſenhaim, Schletſtadium, Hagenoa, VVeiſſenburgum, Landauia, Spira, VVormacia, Francofurtum, Fridberg in VVederaw, VVetzlaria, Metz, Toul, Verdun, Kaufmans Sarbruck, Beſano caſtrũ, Gleichhauſen caſtrum.

SEXTVS CIRCVLVS Imperij eſt QVATVOR ELECTORVM, Palatini ſcilicet Rheni, & trium Archiepiſcoporum, Moguntini, Treuirenſis, & Colonienſis. Tum ciuitatum liberarum, vt ſunt, Moguntia, Colonia, Treuiri, Getenhauſe. Principum & Dominorum, Palatini cum ſuo territorio, Comitis Naſſaw & Beilſtein, Domini in Reifferſcheidt & Rheineck; Præfecti Ordinis Teutonici Confluentiæ. Abbatis S. Maximini iuxta Treuiros; Præpoſiti Seltzenſis, Domini Nider Eiſenburg.

SEPTIMVS CIRCVLVS eſt WESTPHALICVS, conſtans tribus ordinibus, Eccleſiaſtico, Principali, Ciuitatum liberarum. Eccleſiaſtici ſunt, Epiſcopi Padebornenſis, Leodienſis, Vitraiectinus, Monaſterienſis, Cameracenſis, Oſnaburgenſis, Ferdenſis, Mindenſis. Abbates, VVerdenſis, Stablonenſis, S. Cornelis Munſter, Echternacẽſis, Corbeienſis, Heruordenſis. Abbatiſſa vna, Eſſenſis. In ordine Principum ſecularium ſunt, Dux Cliuiæ & Comes Marchiæ, Dux Iuliacenſis & Montenſis, Marchio Badenſis, Comes Embdanus ſiue Friſiæ Oriẽtalis, Comei Sein, Comes Dillenburg, Comes Vernenberg, Comes Manderſcheid, Comes VVeida & Ringelberg, Comes Meurſenſis, Dominus Bronckhorſt. Comites Steinfurt, Bentheim, Dortmund, Oldenburg, Dominus Bidburg, Comites Hoya, Diepholt, Seaumburg, Domini Spiegelberg, & Vanenberg, Comites Arenberg, Dierenberg, Lippenſis, & Dominus in Somer auſſ. Ciuitates liberæ ſunt, Colonia, Aquiſgranum, Veſalia inferior, Marcodurum, Cameracum, Tremonia, Suſatum, Duysburgum, Heruordia, Brakel, VVartburg, Lemgouia, & VVerden.

OCTAVVS Imperij CIRCVLVS eſt SAXONIÆ SVPERIORIS. In hoc primus ordo eſt Epiſcoporum, in quibus, Miſnenſis, Merſpurgenſis, Naumburgenſis, Brandenburgenſis, Hauelburgenſis, Lubecenſis, Caminenſis. Abbatum, Saluelt, Rotterhauſen, Falckenrieten. Abbatiſſarum, Quedelnburg, & Genrode. Secundus ordo eſt Principũ ſecularium, in quo ſunt, Dux Saxoniæ Elector: Marchio Brandeburgicus Elector, Dux Pomeraniæ, Princeps Anhaltinus, Comites Schwartzenburg, Mansfeld, Stelburg, Hogenſtein, Buchlingen, Rappin, Mullingen, Gleiche, Leiſneck, VViderfels, Dominus Bernaw, Baro de Tautenburg, Comites Regenſtein, Ruſſo de Plaw, Dominus de Gratz, & Dominus de Schonburg. Tertius ordo eſt ciuitatum liberarum, vt ſunt, Dantiſcum, Elbinga, aliæque.

NONVS CIRCVLVS eſt SAXONIÆ INFERIORIS, in quo Archiepiſcopi Bremenſis & Magdebergenſis; Epiſcopi Hildesheimenſis, Lubecenſis, Suernienſis, Ratzenburgenſis, & Schleſwicenſis. Hos ſequuntur Principes, vt ſunt Rex Daniæ propter ditiones ad Imperium pertinentes, tum Duces, Lauwenburgenſis, Brunſwicenſis, Luneburgenſis, Meckelburgenſis, Halſatiæ. Comites, Roſſain & Delmenhorſt. Tertio loco ſunt ciuitates liberæ, Lubeca, Hamburgum, Mulhauſen in Thuringia, Northauſen, Goſlaria & Gottinga.

DECIMVS

Decimvs circvlvs Imperij dicitur bvrgvndicvs habetque præcipuos Belgij Principes, Ducem Burgundiæ, Dominos de Bergen & VVaelhem, Comites Egmondanum & Iſelſteinium, Hornanum, Comitem Naſſaw in Breda, Comitem Bergen: ſed & Ciuitates Imperiales Antwerpiam aliaſque.

Cap. VI.

Series Imperatorum a Carolo *Magno vſque ad* Matthiam *Auguſtum.*

QVam late pateant Imperij partes, quæque ordinē explicāda ei eſſent qui ſingula vellet ad vnguem exigere, facile poteſt intelligi ex inſpectione Matriculę ordinum Imperij quam capite tertio propoſuimus. Nam præter generalē communemq; Germaniæ deſcriptionem, oporteret ipſius quoq; Imperij formā cum ſuis incrementis, decremētis, mutationibus atq; Imperatoribus in medium proferre, tum regna ſingula cū regibus, Electoratibus, Archiepiſcopatib., Archiducatib., Ducatib., Comitatibus, Principatibus, Lantgrauiatibus, Marchionatibus, Burggrauiatibus, Baronatibus, Dominijs, Epiſcopatibus, Abbatijs, Ciuitatibus, Pagis, Arcibus, & ſi quæ plures ſunt partes, partiumq; particulæ, vt thermæ, ſiluæ, fodinæ, fontes, flumina, paludes, montes, aliaq; iſtiuſmodi: ſed quum hoc omne infiniti laboris ſit, neq; vſum vllum in vita inſigniorem habeat, ſatis officio noſtro feciſſe videbimur, ſi præcipua tantum commemorauerimus; relinquentes minora ſegmenta priuatæ cuiuſque induſtriæ, inſpectioni & adnotationi. Proderitq; vel in id noſter hic labor, vt intelligat ſtudioſus lector, quum tam multa tam breuiter dixerimus, magnam adhuc partem a nobis eſſe prætermiſſam; neq; enim profiteri audemus, nos tam arcto concluſos ſpatio omnia dicturos eſſe. Bibliotheca enim ad eam rem opus eſſet, non libro. Primū ergo ſpectabimus Imperatorum ſeriem, vitaſq; ipſorū ſtrictim percurremus. Porro familię Germanicę ex quibus hactenus Imperatores delecti ſunt, notantur hæ, Carolina quæ eſt Francorum, Saxonica, Sueuica, Bauarica, & Auſtriaca. Sed quæri poteſt, vnde ad Frācos ius Imperij deriuatum ſit? Vtiq, per Carolum Magnum, qui omnium in Occidente Imperij partiū prouinciarumq; Dominus factus eſt, & præterea ad imperium ipſe totam Germaniā cōtulit, quam Romani nunquā ſibi totam ſubiecerunt. Certe qui hæc omnia poſſideat in Occidente, eum par eſt Monarcham & Imperij Occidentalis caput dici, vbi vbi ſedes ſuas habeat. Quod ſi talis aliquis Italiam quoq; omnem & caput ipſum orbis Romā ſibi ſubijciat, multo iā res ipſa clarior certiorq; futura eſt. Atque hæc omnia ita habuit Carolus, & quidem iure belli, quo diuinitus decidi controuerſiæ tales & regna parari ſolent. Quid, quod Leo III deſperatis rebus ſuis ad Carolum Magnum in Germaniam profugit, petijtque ab eo tanquam ab Imperatore præſidium? Nihil ergo ille Carolo dedit. Quid enim daret excuſſus? & excuſſus non imperio, (nam illud non ipſe, non ipſius maiores habuerunt) ſed ſede Epiſcopali? Si Epiſcopatum petijſſet Carolus, potuiſſet eum conferre Leo: nunc quum de Imperiali dignitate agitur, dicemuſne eam potuiſſe dari ab illo qui rebus ſecularibus renunciauit? Iam populus Romanus non fecit Imperatorem Carolum, ſed agnouit, agnitumqueper Epiſcopum ſuum coronari iuſſit. *Romani*, inquit Sigebertus, *vno omnium conſenſu Carolo regi imperatoris laudes acclamant, eumque per manum Leonis Papæ coronant*. Acceſſit poſtea Irenes quoque Imperatricis confeſſio, qua illa totum Imperium Occidentis Caroli eſſe profeſſa eſt. Quocirca peccant omnino in iura maieſtatis, qui Carolum dicunt imperium ſuum accepiſſe a Papa. Carolinvm ſtemma ſic ſe habet.

1.
CAROLVS MAGNVS *natus Ingelhemij. Eius vxor prima Galiena Hiſpana: ſecunda Hermingardis Deſiderij Longobardorum regis filia: tertia Hildegardis Sueua, filia Hiltprandi, ex qua liberi*

Quarta Faſtrada ex qua { *Theodora,* *Hiltrudis*

Carolus *qui viuo patre VVeſtfalos vicit.*

Pipinus *rex Italiæ. Hic vicit Bauaros, Boemos, Vandalos.*

Lotharius.

2.
LVDOVICVS I. *Pius, rex Aquit. & poſtea Imperator. Ei vxor prior Hermingardis ducißa Saxoniæ, poſtea Iuditha filia Guelfi comitis in Altorf. Liberi eius.*

Adelheidis.

Geſila

Bertha nupta Angilberto, qui poſtea factus Abbas in Centulo. { *Harnidus.* *Nithardus autor hiſtoriæ.*

Hildegardis.

3.
LOTHARIVS *Imp. victus a fratribus ad Fontaniacum, ſub finem vitæ factus monachus. Vxor ei Hermingardis, ex qua,*

4.
LVDOVICVS II. *Imp rex Italiæ, ob. an. 873. Vxor ei Engelberg.* — *Hermingardis nupta* Boſoni *regi Arelatenſi.* — Ludouicus *Boſonis filius pulſo Berengario rex Italiæ & Imperator.*

Lotharius *rex Auſtaſiæ & Lothar. cui vxor Theutperga pellex VValdrada.* — *Geſila nupta Gotfrido Nortmanno.*

Carolus *dux Prouinc. rex Arelatenſis.*

Ludouicus *dux Bauariæ & rex Germaniæ, obijt an. 876.*

Caroloman. *rex Baua.*

8.
ARNVLPHVS *filius nothus.*

Zuentebaldus *interfectus ab Hungaris.*

9.
LVDOVICVS IV. *cui vxor Mathildis, ſoror Henrici Aucupis ob an. 906.*

Arnulfus *malus, dux Bauariæ.*

Conradus *Dux Frāconiæ occiſus ab Alberto Francorum comite.*

10.
CONRADVS I *rex Franciæ Orientalis, & Imperator, vltimus gentis Carolinæ.*

Eberhardus, *dux Franconiæ.*

VVernherus *comes in Schiern.*

Bertholdus.

Lutgardis *nupta Ottoni duxi Saxon.*

11.
HENRICVS *Saxo* Auceps *Imper. ex matre Carolina.*

Ludouicus *Rex Frāciæ Orient. Thuring Saxon. Friſiæ, &c.*

Pipinus *dux Aquitaniæ.*

7.
CAROLVS III. *Craſſus Rex Alleman. poſtea Imper obijt inops an. 888.*

Lotharius.

Ludouicus.

Pipinus *rex Aquit obijt viuo adhuc patre an. 838.*

Pipinus *rex Aquitan. actus a patruis in monaſterium.*

5.
CAROLVS II. *Caluus Rex Franc. & Imp. cui ex Iuditha nati.*

Carolomannus.

Carolus *rex Aquit.*

6.
LVDOVICVS III. *Balbus ob. an. 878.* { Ludouicus. Caroloman. Carolus ſimplex, *poſtum. rex Franciæ Occidentalis.*

{ *Ludouicus* ** . . nupta Rolloni Normanniæ duci.* } { *Carolus* *Lotharius rex Franciæ Occid.* } { *Ludouicus rex Franciæ Occid.* *Giſila nupta Cōrado II Imper.* *Machthildis vxor Richardi regis Burgund.*

Habuit & concubinas Carolus.
1 Geſuindam ex qua nata Adeltrudis.
2 Reginam ex qua { *Drogo Epiſcopus Metenſis.* *Hugo.*
3 Adelindam ex qua Theodoricus.
4 Hemeltrudim, ex qua Pipinus gibboſus.

1 CAROLVS I. Magnus.

CAROLVS natus Ingelhemij An. Christi DCCXLII, post obitum patris regnum cum fratre diuisit: eo post biennium extincto, nepotibusq; cum matre vidua ad Desiderium Longobardorum regem dilapsis, solus imperauit. Cum Saxonibus Ostphalis & VVestphalis, effera tunc & Pagana gente, totos annos XXXV bellum gessit, opera vsus imprimis Rolandi sororis suæ filij: eos tandem debellatos ad Christi fidem adegit, Frisijs quoque subactis & Bauaris, & Desiderio Longobardorum rege (qui in Italia imperium moliebatur) capto. Scholas instituit illustriores Lutetiæ, Osnaburgi, Bononiæ: alias, in singulis Episcopatibus & monasterijs, ipse Latinè, Græcè, Syriacè callens. Obijt Aquisgrani anno Christi DCCCXIV: regni sui XLVI: imperij post victos Longobardos XIV. ætatis LXXI. Ei positum est hoc monumentum Aquisgrani. SVB HOC MONVMENTO SITVM EST CORPVS CAROLI, MAGNI ATQVE ORTHODOXI IMPERATORIS, QVI REGNVM FRANCORVM NOBILITER AMPLIAVIT, ET PER ANNOS XLVII FELICITER REXIT. DECESSIT SEPTVAGENARIVS, ANNO DOMINI DCCCXIV INDICTIONE VLTIMA QVINTO KAL. FEBRVARII. Vxor eius Hildegardis obijt anno DCCLXXXVI: Sita autem est Metis, cum filia Adelheidi iuxta B. Arnulphum. Illius Epitaphium hoc est,

HOC TVMVLATA IACET PVSILLA PVELLVLA BVSTO
ADELHAID AMNE SACRO QVÆ VOCITATA FVIT.
HVIC PATER EST CAROLVS GEMINO DIADEMATE POLLENS
NOBILIS INGENIO FORTIS AD ARMA SATIS.

2 LVDOVICVS I. Pius.

LVDOVICVS Caroli M. F. viuo patre Aquisgrani designatus Imperator, pietatem domi haustam in omni vita exercuit, etiam ad superstitionem vsque & ludibria Episcoporum. Sub hoc Danorum rex Heroldus cum vxore Christianam religionem professus est Moguntiæ. Normanni Dorestatum vastant, Antuerpiam ferro & flamma deformant, VVitham emporium ad ostium Mosæ positum euertunt, exacto à Frisonibus tributo. Fridericus Traiectensis Episcopus in VValachria occiditur. Synodus Parisijs celabratur de vsu imaginum. Filios haud satis pios expertus, moritur anno Christi DCCCXL, postquam regnasset annos XXVII, vixisset LXIV. Corpus eius Metis illatum sepulcro matris,

IMPERII FVLMEN FRANCORVM NOBILE CVLMEN
EXCITVS A SECVLO CONDITVR HOC TVMVLO.
REX LVDOVICVS PIETATIS TANTVS AMICVS,
QVOD PIVS A POPVLO DICITVR ET TITVLO,
HILDEGARD SOBOLES, CAROLI MAGNI PIA PROLES
IN PACIS METAS COLLIGIT HVNC PIETAS.
RVMELICVM VILLAM, ET QVIDQVE REFERTVR AD ILLAM
ARNVLPHI SANCTI CONTVLIT HVICQVE LOCO.
STIRPS A QVO PROCERVM REGVMQVE VEL IMPERATORVM
QVO CVM MVNERIBVS SISTITVR HICQVE LOCVS.

3 LOTHARIVS II.

Successit filius LOTHARIVS, qui vt in patrem impius, ita in fratres parum æquus fuit: ipsorum quoque arma semel, atque iterum expertus. Exstat hodieque formula compositionis Ludouici & Caroli aduersus Lotharium fratrem facta post prœlium Antissiodorense quo centum atque

atque amplius millia hominem perierunt: in ea fidem ipsi populo & proceribus faciunt, certæ ac duraturæ inter ipsos concordiæ, data populo facultate, si fidem fallant, alium sibi Principem deligendi. Ludouici iuramentum conceptum est lingua Romana, & ita sonat. *Pro don amur & pro Xristian poblo & nostro commun saluament, dist di en auant, in quant Deus sauir & potir me dunat, si saluarai co cest meon fradra Karlo, & in adiudha & in cadhuna cosa, si cum hom per droit son fradra saluar dist, ino quidil imi altre si faret, & ab Ludher nul plaid nunquam prindrai. qui meon vol cist meon fradre Karle in damno sit.* Carolus lingua Teudisca iurauit in hæc verba. *In Godes minna, ind durch tes Xristianes folches, ind vnser bedhero gehaltnissi, fon thesemo dage frammordes, so fram so mir Got gewizei indi mahd furgibit, so hald ih tesan minan bruodher Ludhuwig, ... soso man mit rehtu sinan bruodher scal, inthin thaz er mig soso maduo, indi mit Lutherem inno cheino thing ne gegango, Zhe minad willon imo ce scadhen werhen.* Sacramentum verò quod vtriusque populus sua quisque lingua iurauit, sic sonat. Pro Romanis, *Si Lodhuwigs sacrament que son fradre Karlo iurat, conseruat, & Karlus meo sendra de suo part non les tenit; si io returnar non lint pois, ne io, ne neuls cui eo returnar nit pois in nulla adiudha contra Lodhuwig nunc li iuer.* Pro Teudischis. *Oba Karl then eid then er sinemo bruodher Ludhuwigs geswor geleistet, inde Ludhuwig min herro then er imo geswor, forbrichchit, ob ih in nes arwenden nemag, noh ih, noh thero thein hes irwenden mag, imo ce follusti widhar Karle ne wirdhit.* Saxones igitur Lotharius in fratres concitauit, concessa etiam impunitate patrandi quiduis, & à religione Christiana (quid non facit imperandi amor!) ad paganismum deficiendi. Moguntiæ quoque celebrata est Synodus aduersus Gothscalcũ monachum, qui Prædestinatianorum errorem recoquens, docuit. Sicuti Deus prædestinauit quosdam ad vitam æternam, sic etiam alios ad mortem æternam prædestinasse. Deum nolle vt omnes homines saluentur, sed eos duntaxat, qui saluantur. Iesum Christum non esse mortuum pro redemtione totius mundi. Eos qui redemti sunt, & pro quibus Christus sanguinem suum pretiosum fudit, non posse perire, quæque alia ex istis consequuntur. Porrò Lotharius sub finem vitæ abijt in cœnobium Prumiacense, obijtque monachus, anno Christi DCCCLV regni sui XVI.

4 LVDOVICVS II.

Non fuit hic Germanorum Imperator: sed Italiæ. Ludouico enim patruo Caroli Calui fratri cessit Germania; cuius etiam in ea ordinanda ac defendenda virtus conspicua fuit: Imperatoris tamen titulus illi ob prærogatiuam Italiæ, & patrem datur. Imperauit annos XIX: obijt anno Domini DCCCLXXIV.

5 CAROLVS II. Caluus.

CAROLVS iste Ludouici primi filius fuit, ex Iuditha: Homo inquies, regnandi auidus, bellicosus, nouercalibus artibus viuo patre prælatus fratribus. Hic quamdiu Galliam solam tenuit, patrem, fratres, patrueles bellis exercuit, multis iteratisque fœderibus ad pacem frustra retractus. Defuncto Ludouico II protinus occupauit Italiam; & renitente licet Ludouico Germaniæ rege à Pontifice Imperator salutatur: Audita verò etiam Ludouici istius morte, magnis itineribus in Germaniam contendit, inuasurus etiam illic omnia pulsis legitimis hæredibus: sed prœlio rem cernens victus, & castris exutus est. Ergo Ludouici filij ita inter se transigunt, vt Carolomanno

manno Bauaria, Bohemia, Morauia, Austria, Carinthia; Ludouico Belgica, Hassia, Saxonia, Thuringia cum Sorabis: Carolo Sueuia, Alsatia, Lotharingia, teste Reginone obtigerint. At Caluus Imperator vix expleto imperij biennio, dum Saracenos Italia pellere studet, a Iudæo medico intoxicatur, anno Christi DCCCLVII, regni sui XXXVI. Sub Ludouicis Germaniæ regibus Normanni Saxoniam, omnemque oram maritimam Germaniæ vastarunt.

6 LVDOVICVS III. Balbus.

Post obitum Caroli transegit cum Saracenis Papa, & pacem ab ipsis securitatemque oblatis XXV millibus coronatorum annuorum redemit: pressus igitur, LVDOVICVM Italiæ Imperatorem coronat, qui non multo post moritur, An. Chr. DCCCLXXIX die 10 Aprilis: nullis relictis hæredibus, sed vxore grauida, quæ postea Carolum Simplicem orbi dedit. Quum autem ad Carolomannum Ludouici Germaniæ regis filium deuolutum esset imperium, isque ad mortem paralyticus decumberet, neque filium haberet præter Arnulfum, eumq; illegitimum, placuit, Carolum Crassum Carolomanni fratrem Allemanniæ ducem facere Imperatorem, data Ludouico Bauaria, Arnulfo vero Austria.

7 CAROLVS III. Crassus.

Hic Imperator factus est Anno DCCCLXXX. Longobardos & Saracenos feliciter in Italia vicit, & post obitum Ludouici fratris Germaniarum regis (extinctus is est Francofurti, sepultus in monasterio Laureacensi iuxta patrem) solus regna a Carolo Magno transmissa, & in varia hactenus capita discerpta, accepit. Normanni vero audita Ludouici morte, Vahali vecti, Nouiomagense palatium incendunt; Treuiros occupant, Leodium, Traiectum, Coloniam Agrippinensem, Nouesium, Aquisgranum, ferro & flamma vastant. Cum his ita Carolus pactus est, vt ipsi bis mille LXXX libras auri acciperent, Dux ipsorum Godefridus Lotharij filiam Gisilam vxorem duceret, accepta etiam Frisia in dotem, Normanni fidem Christianam profiterentur, & deserto regno Galliæ Frisia se continerent. Hi tamē post fracta fide Lutetiam quoque obsederunt, nihil contra ipsos audente Carolo: sed maritima ad Sequanam insuper concedente. Eo factum est, vt Proceres deserto Carolo, Arnulfum Imperatorem delegerint. At ille mœrens, & inops, ad extremam paupertatem redactus, obijt inhonorus in Augia maiore, prope Constantiam, 13 Ianuarij, Anno DCCCLXXXIX. Pius, vt aiunt, rex, & teste Ottone Frisingensi, Christianissimus. Imperauit annos VI, septimo extinctus est priuatus præ animi mœrore.

8 ARNVLFVS.

ARNVLFVS Carlomanni filius ex illegitimo thoro fuit; nomen ei datum in memoriam illius a quo Carolingi originem ducunt. Hic factus Imperator Zuentopoldo Morauo Bohemiam, Odoni occidentalem Franciam, dum postumus Ludouici adolescit, regendas dedit. Normannos ipse ad Louanium vicit, qui VVestfaliam totos annos XL vastarant; atque ita vicit, vt centum millibus ipsorum interfectis vix nuncius cladis tantæ euaserit. Idē Hungaris sedes concessit ad Tibiscum flumen, postquam ipsorum opera feliciter vsus esset aduersus Sclauos. Ex Italia reuersus, Morauos rebellantes domuit, & anno imperij sui V regni XII moritur ad Odingas; vel, vt alij narrant, Ratisponæ: hanc enim præ omnibus Bauariæ vrbibus dilexit & ornauit: Incidit obitus eius in ann. Chr. DCCCXCIX.

9 LVDOVICVS IV.

Obitu Arnulfi efferunt se in Italia gliscentes turbæ, pluribus de regno Italiæ & Imperatoris titulo contendentibus. At in Germania LVDOVICVS Arnulfi filius Phortzhemij rex & Imperator creatur. Eius cura, quod iuuenis adhuc esset, commissa est Hattoni Moguntino Archiepiscopo, & Ottoni Saxoniæ duci, Arnulfi genero. Hac rerum occasione multa in Germania turbantur. Forte Conradus Ludouici IV frater Conradum alterum Ottonis Saxonis nepotem occiderat. Eam mortem vlturus Albertus Conradi defuncti frater Conrado priori manus infert. Hinc scissa in partes Germania, certatumque aperte armis, clam dolis. Interea Hungari superato Danubio Bauariam flamma & ferro vastabant, Ludouico etiam bis prælio superato. Victores Hungari Thuringiam quoque inuadunt. Imperator mœrore animi confectus moritur ætatis anno XIX: Christi nati DCCCCXII.

10 CONRADVS I.

Hic est filius Conradi eius quem ab Alberto Ottonis nepote occisum diximus, Arnulfi nepos. Sunt tamen qui negent eum fuisse de sanguine Caroli magni; sed hi non habent quo eius maiores referant. Post obitum autem Ludouici IV oblatas sibi Otto Saxoniæ dux Imperij habenas ætatem caussatus detrectauit, designato isto CONRADO: Hic Hungaros Bauariam vastantes magna clade retudit: cum Henrico Saxone Ottonis filio qui se posthabitum indignabatur, bella gessit: ac tandem moriturus conuocatis Imperij proceribus ad hostem suũ deposita simultate Imperij ornamenta coronam & sceptrum deferri iussit, cum circumstantium stupore: obijt anno DCCCCXIX. imperij VII. die 23 Decemb. In hoc citra controuersiam desijt stemma Carolinum siue Francicum, itaque sequentes sunt Teutones, nisi quis eos idcirco adhuc Francos vocari velit, quod in Francorum locum successerint, quod quidem Ottoni Frisingensi placuisse video.

Non putauerunt autẽ Germani decorum sibi in tanta virorum fortium multitudine Caroli magni posteris deficientibus, petere Imperatorem a Gallis. Imperarunt SAXONES *annos* CIV. *Post eos diu admodum fuit imperium penes* SVEVOS: *donec tandẽ in domo* AVSTRIACA *stetit. Singulorum tabulas suo loco dabimus.*

11 HENRICVS I. Auceps.

Eberhardus Conradi defuncti frater ornamenta imperij, baltheum, paludamentum, sceptrum, diadema, gladium ad HENRICVM aucupio tunc forte intentum de procerum sententia detulit, qui diu renuens, tandem honorem admisit, ita tamen, vt neque a Romano Pontifice inungi, neque ab vllo Episcopo coronari vellet. Hinc ipsi Aucupis cognomentum. Strenuus admodum fuit, armis & consilio promptus. Primum bellum gessit aduersus Arnulfum ducem, qui Bauariam infestabat. Secundum aduersus Hungaros quos vicit: reperitumque id est aliquoties: Tandem confecto bello pater patriæ dictus, Equestres ludos Goetingæ instituit, & primus Magdeburgi celebrauit. Debellauit Dalmatas, Boemos, Normannos, Danos, Obotritos, horum quoque rege ad fidem Christianam a paganismo perducto. Expugnauit Henetorum vrbem primariam Brandeburgum, & in ea Marchionem siue limitaneum comitem constituit; Anno vero DCCCCXXXVI correptus paralysi moritur Memblebiæ 2 Iulij: sepeliturque Quedlinburgi. Imperauit an. XVIII.

12 OTTO I. Magnus.

OTTO filius Henrici fuit. Eum pater & quod primogenitus esset, & quod ex Mathilde natus antequam imperium suscipisset, & quod egregia esset indole, vulgo enim

enim amor mundi vocabatur, reliquis prætulit. Vnctus est Aquisgrani ab Hildeberto Archiepiscopo Moguntino. Sed inauguratum tres protinus æmuli regno deturbare studuere, Henricus frater, Giselbertus Dux Lotharingiæ, sororius; & Eberhardus Comes Franconiæ, euocato etiam Ludouici Francorum regis e Gallia auxilio. Hoc se ita periculo explicauit, vt Lotharingiam sibi subiecerit pulso Alsatia Giselberto, & in Rheno submerso; Eberhardus prope Andernacum occubuerit; Henricus vero frater veniam supplex deprecatus sit. quem ille Ingelhemij arcte custoditum postea defuncto Bertholdo duce, Bauariæ ducem fecit. Pugnauit cum Hungaris feliciter in campis Lyci fluminis, non procul ab Augusta, tresque deuictorum hostium duces laqueo strangulauit. In Saxonia argentifodinas aperuit. Hugonem Capetum qui Ludouico regi multorum malorum caussa fuit, Parisijs obsedit. Cum Haroldo inde Danorum rege feliciter pugnauit, VVindos Obotritosque in littore Balthico subegit, & ad fidem Christianam traduxit. Romæ a Ioanne XII coronā accepit. Quem postea ad Berengarium quum defecisse intellexisset, Romam iterum insecutus est. At is iam ad Saracenos defecerat, asportatis secum Ecclesiæ thesauris, & occisis omnibus quos Cæsari bene velle intellexerat. Quo facto Pontificis motus Otto, Romam obsedit, cepit, ciues in fidem suam adegit, exegitque ne quem deinceps Papam eligerent sine Cæsaris consensu. Creato autem Leone VIII iterum deficientes Romanos domuit. Atque hoc tempore restituit Ottoni Leo omnia quæ Pipinus, Carolus & Robertus dederant Ecclesiæ Romanæ. Tandem vero aucto longe lateque imperio Otto senecta inualidus obijt, an. salutis DCCCCLXXIII imperij XXXVII: sepultus est Magdeburgi in templo S. Mauritij: Vir haud dubie eius seculi maximus, quique post Carolum merito Magni nomen tulit; acceptam ei ferre debet Germania omnis ἐυλαξίαν, Italia libertatem, Episcopatus Brandeburgensis, Hauelburgensis, Misnensis, Cicensis, Magdeburgensis fundationes suas. Eius sepulcro inscripti sunt hi versus,

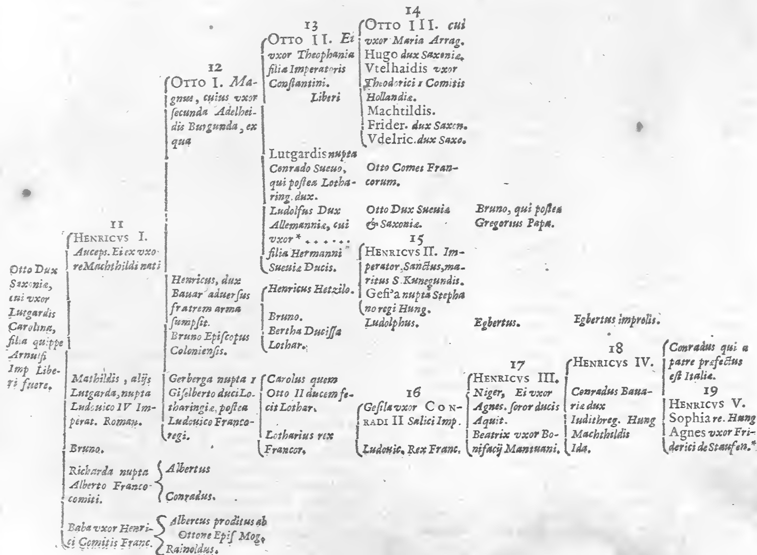
TRES LVCTVS CAVSÆ SVNT HOC SVB MARMORE CLAVSÆ
REX, DECVS ECCLESIÆ, SVMMVS HONOS PATRIÆ.

Ex vxore Editha filia regis Angliæ sustulit Ludolphum & Guilielmum: Ex Adelheide filia Rudolphi regis Burgundionum, Henricum, Brunonem, & Ottonem II, cum filia Adelheide.

13 OTTO II.

Anno Christi DCCCCLXXIII suscepit in Italia imperium Otto secundus obnitente licet patruele Henrico Hetzelio; quem postea domuit. Hic Danorum regem Heroldum vsque ad Albim cum exercitu progressum repulit, & ad conditiones æquas adegit, accepto etiam filio ipsius obside. Mouit quoque in Bohemos, eosque ad obsequij necessitatem perduxit. Lotharingiæ ducatum motis illic turbis beneficij loco dedit Carolo fratri Lotharij Francorum regis. Id ille iniquo animo ferens, Ottonem Aquisgrani obsedit, ac ni effugisset, statuit etiam captiuum abducere. Quam Otto iniuriam vlturus, Gallos Lutetiam vsque palabundos insectatur: Tandem congressi sermone controuersiam diremere. Mansit tamen Carolus in possessione Lotharingiæ, sed decisis ei nobilioribus partibus. Multa Agrippinensibus cessere: quædam Leodiensibus: instituti quoque sunt noui comitatus, atque in his Hollandicus. Antuerpia marchionatus factus est imperij. In Italiam rebus domi compositis profectus, dum de Apulia & Calabria partibus magnæ Græciæ, quas sibi ob vxo-

STEMMA IMPERAT. SAXONVM & SVEVORVM vſque ad Rudolphum Habſpurgenſem.

- *Frider. de Staufen.*
  - 21 CONRADVS III. *Sueuus Imp.*
    - *Henricus, extinctus ante patrem.*
    - *Fridericus.*
  - *Fridericus Dux Sueuiæ.*
    - *Conradus.*
    - 22 FRIDERICVS I. *Barbarossa.*
      - 23 HENRICVS VI. *ei vxor Constantia filia vnica regis Neapol.*
        - 26 FRIDERICVS II. *cui liberi ex*
          - * . . . .
            - 27 HENRICVS.
          - 28 *Iolá* CONRADVS IV.
            - *Conradinus.*
          - *Pellice* Manfredus.
      - *Fridericus.*
      - *Otto*
      - *Conradus*
      - 24 PHILIPPVS.
        - *Kunegundis*
        - 25 *Beatrix nupta* OTTONI IV. *Imp.*
  - *Leopoldus, sed ex alio marito.*

Extra hunc ordinem lecti,

20 *Lotharius, Saxo.*
29 *Guilielmus Comes Holl.*
30 *Richardus Anglus.*
31 *Alphonsus Hispanus.*

ob vxorem Græcam Theophaniam deberi iudicabat, contendit, post varios & ancipites casus, & captiuitatē Siculam, ex qua euasit, saucius ex telo venenato Romæ moritur & sepelitur, anno Christi DCCCCLXXXIII, imperij decimo.

14 OTTO III.

De OTTONE tertio sic scribit Frisingensis. Anno ab incarnatione Domini DCCCCLXXXIIII Otto tertius patri in regnum succedit admodum puer. Huius diebus B. Adelbertus Pragensis Episcopus prædicans Prutenis, martyrio coronatus est. Otto vero XVII imperij sui anno diem obijt, & in Ecclesia S. Mariæ Aquis sepelitur. Additq;, Hi duo posteriores Ottones, quamvis brevitatis caussa pauca de eis dicamus, tamen tam feroces, tam mirabiles fuere, vt unus *Pallida mors Saracenorū, & Sanguinarius*, alter *Mirabilia mundi diceretur.* Huic cum Crescētio Cōsule Romano, qui ipsius dignitati officiebat, studebatque imperium Italis restituere, certamen fuit. Is Brunonem cōsanguineum Imperatoris Papā factum, dictumque Gregorium V. de sede deiecit, suffecto Ioanne Placentino. Gregorius in Germaniam ad Ottonē de injuria cōquesturus se recepit. Otto Romā expugnat; Crescentium ex fuga retractū iumentoq; auersa facie impositum per vias & cōpita vehi, ac tandem excruciatum, cum alijs duodecim factiosis suspendi iubet. Vtq; in posterū Romanis omnis præcideretur tumultuandi occasio ex spe trāsferendi ad se Imperij,

 decretum

decretum est, adstipulante etiam Gregorio Papa, & vniuersa ciuitate Romana, ne penes alios quā penes Germanos deinceps esset Imperatorem deligendi ius; eius vero solemnis inauguratio Romæ fieret per Pontificem: quod quidē ex eo semper obseruatum est. Etsi vero ea res Gallis displicuerit, qui se Francorum genus esse dicebāt, a quibus ad Germanos primum Imperium peruenit: tamen quum in ipsis Carolouingiorum sanguis regnare desijsset, nullæ visæ sunt ipsorum sufficere rationes ad mutandum decretum. Cæterum qui Romanis impensius fauent, adfirmāt, ius conferendi imperium penes Papam adhuc esse, et Electores tantum Regem Germanis dare, Pontificis vero esse conferre Imperium. Quocirca Baronius cum insigni Germanorum iniuria, non ab electione annos orditur Imperatorum, sed a renunciatione per Pontificē facta: quod vero intercedit tempus, inter electionem & renunciationem, id ille omne interregno deputat. Quæ res ut hactenus multorum in Imperio motuum caussa fuit, ita deinceps semper futura est, donec Pontifex ex præcepto & exemplo Christi rerum secularium cura Principibus relicta, ipse attenderit duntaxat ad doctrinam & preces. Hic ille est Otto qui commentitiæ donationis Constantini fulcra subuertit, autorem eius prodidit, fidemque grauiter imminuit. Etsi enim faueret Ecclesiæ Romanæ, eique liberaliter multa largiretur, tamen in ipsis illis donationis suæ tabulis non est veritus hoc modo scribere. Confusis Papaticis legibus, & iam abiecta Ecclesia Romana, in tātum quidam Pontificum creuerunt, vt maximam partem Imperij nostri Apostolatui suo coniungerent. Hæc sunt enim commenta ab illis ipsis inuenta, quibus Iohannes Diaconus cognomento Digitorum munitus, præceptum aureis literis scribens, sub titulo Magni Constantini, longa mendacij tempora finxit. Hæc sunt etiam commenta, quibus dicunt, quendam Carolum (Caluum scilicet) S. Petro nostra publica tribuisse. Sed ad hæc respondemus; Ipsum Carolum nihil dare iure potuisse, vtpote iam a Carolo meliorē fugatum, iam imperio priuatum, iam destitutum, & annullatum. Ergo quod non habuit dedit. Atque hæc quidem Otto: cui congrua dixerunt scripseruntque cordati omnes postea Imperatores. Friderici Barbarossæ apud Ligurinum verba hæc sunt.

----- Romanus tempore prisco
Pauper erat Præsul: Regali munere creuit,
Nec tamen vt fasces, & regni iura Latini
Vel dare præsumat, vel cuiquam tollere possit.
Excessere modum magnorum munera Regum,
Si tantum cuiquam ius in sua regna dederunt.
Sed neque tanta fuit largitio: nec dare quisquam
Quo caret ipse potest. Huius collatio regni
Auctorem sortita Deum, contingere nulli
Iure potest hominum: collator muneris huius
Est Deus: Hoc summis regnum confertur ab astris.

Ottonis vxor Maria Arragonia impudicissima mulier ob flagitia exusta est. Imperator ipse ab vxore Crescentij chirothecarum lætifera aura infectus, tandem contabuit.

15 HENRICVS II. Claudus & Sanctus.

HENRICVS teste Frisingensi filius fuit Henrici Hezilonis, Noricorum dux, in Imperatorem electus est Aquisgrani ex constitutione Ottonis tertij ope potissimum Henrici Palatini fratris S. Kunigundis. Hic Sclauos tumultuantes & deserta fide Christi diripientes Episcopatum Magdeburgensem, Mysnensem, Marspurgensem, domuit. Boleslaum Bohemiæ ducem ferocientem subegit. Episcopatum postea Babebergensem fundauit & nobilibus possessionibus atque honoribus locupletauit. Sororē Gislam Hungariæ regi ea lege dedit, vt deserto Gentilismo nomen

men daret Christo. Factumque id est. Moriturus, vxorem suam testatus est a se adhuc esse virginē. Hinc sancti nomē ei datum. Imperauit annos XXIV. Sepultus est Babebergæ.

16 CONRADVS II. Salicus.

Anno partæ salutis MXXV defuncto sine liberis Henrico, succedit, sed viui adiutus suffragio, CONRADVS Francus. Huic pater fuit Hermannus, qui abauum habuit Conradū, generum Ottonis magni: Mater Carolina fuit. Salicus dictus a patria: Salij enim sunt populi ad Salam fluuium, qui nunc Isala, a quibus primi quoque Francorum Reges originem ducunt. Hic filium suum Henricum vix nouennem regem declarauit Bauariæ & Episcopis erudiendum tradidit, ac triennio post eundem Imperatorem Aquisgrani fecit. Postea Bohemos bello petijt. Burgundiam defuncto rege Rudolpho Giselio auunculo imperio subiecit, quo factum est, vt Treuirensis Archiepiscopus qui antea ius suffragij non habuerat, Cancellarius postea & Elector imperij factus sit. Post hæc filius Conradi Henricus vxorem ducit Kunhildam Canuti regis Daniæ & Angliæ filiam: Tandem Traiecti agens ad Rhenum moritur, anno Imperij XIV. Saluatoris MXXXIX. Quem Gisela vxor haud multo post secuta est: sepulta Spiræ propter maritum: eo enim cadauer ipsius translatum fuit.

17 HENRICVS III. Niger.

Sub hoc notant dignitatem imperialem restitutam esse sanguini Carolino, ab Giselam matrem, Lotharij filiam, quem ex Caroli nepotibus esse constat. Versus antiquus hic fuit,

Quando post decimam numeratur linea quarta,
De Carolo magno processit Gisela prudens.

Fuit autem comis, placidus, serenus, hilaris, vt Francā simul & Germanicam originem in vno mixtā agnosceres. Bohemos hic sæpius rebellantes cōtriuit: Pragam obsedit, Regem Hungariæ ad Taurinum insigni prœlio vicit. Tandem vita laudabiliter peracta obijt Spiræ, Anno Christi MLVI. Imperij XVII. ætatis XXXIX.

18 HENRICVS IV.

HENRICVS IV superioris Henrici filius imperauit annos L, minus mensibus duobus: infantis a patre relicti curam habuit primum Agnes, postea Conradus Sueuus, tum Hanno Episcopus Coloniensis. Decimo quarto ætatis anno bella gerere cœpit, quo tempore inter Pontificem & Imperatorem de summa rerum, hoc est, de dignitate certabatur. Itaque variam fortunā expertus, iudicia quoque diversa subire coactus est: Imprimis calamitosum ipsi fuit, medio nauigationis cursu impingere in scopulum iuris Ecclesiastici: An. MLXX ausus est Papam Hildebrandū, qui Gregorius dictus est, VVormatiæ in Synodo ob flagitia publicé nota indignum eo loco & munere pronuntiare, eique sentētiæ subscripserunt Episcopi XXVI. Contra Papa Romæ in Synodo, inaudito ante ea tempore flagitio, pronunciat, se caput mundi, & suæ potestatis esse, Imperatores constituere; Simulque Imperatorem excommunicat, & subditos ipsi omnes absoluit ab obedientia ipsi promissa; vetat imo, ne quis ipsi pareat, sed mandat, ut alium eius loco eligant. Hoc tunc erat pastorem agere. De facto illo sic scribit Otto Frisingensis Episcopus. *Lego & relego Romanorum & Imperatorum gesta, & nusquam invenio quenquam eorum ante hunc a Romano Pontifice excommunicatum, vel regno suo priuatum.* Imperator eo nexu se soluturus abit Romam, & ægrè absolvitur 28 Ian. Canusij, Anno MLXXVII. Interea Principibus mandat Papa vt de alio

alio Imperatore eligendo cogitent: eligitur Rudolphus Sueuus 20. Febr. Phortzemij, cui Papa coronã mittit cum hac inſcriptione

PETRA DEDIT PETRO, PETRVS DIADEMA RVDOLPHO.

Redux ex Italia Imperator offendit omnia turbata. Primum ergo Rudolfum Sueuia pellit. Hic adiutus a Saxonibus & ordine Eccleſiaſtico, illum bello adgreditur. Pugnatum eſt ſæpius, diverſis locis, vario eventu. Tandem prœlio in Miſnia ad Eliſtrum amnem commiſſo vincuntur Saxones, Rudolfo periura dextera amputatur, qui non multo poſt mortuus eſt Mersburgi. Imperator in Italiam profectus Romam capit, inſidijſque Papæ fruſtra petitus, Clementẽ III. Pontificem creat, a quo abſolutus, redit in Germaniam, filio ſuo Cũrado in Italia adhuc relicto. Fruſtra. Neq;enim ante ceſſarũt Epiſcopi, quam Henricũ filiũ in patrẽ concitarent, hoc maxime obtentu, ni pareret, futurum, ut imperium alteri deferretur. Non poſſe ipſum bona conſcientia patrẽ ſequi excõmunicatum. Ergo anno MCVI Henricus IV Imperator remouetur ab imperio. Moguntinus, Colonienſis, Trevirenſis, regalia inſignia quæ alias induerant, ipſi exuunt Ingelhemij, ijſque filiũ Moguntiæ ornant. Inſeram hoc loco formam depoſitionis prout ea legitur apud graues ſcriptores. Imperator abſens & non auditus, Moguntiæ a Principibus Imperij honore deſtitutus eſt, miſſique ad eum Moguntinus, Colonienſis, & Trevirenſis Epiſcopi, ut imperialia inſignia inuito auferrent. Qui quum in Senioris veniſſent conſpectum, in caſtello Ingelheim, mandata concilij expoſuerunt, poſcentes, vt inſignia volens traderet. Illo autẽ cauſſam requirente tam ſeveræ in ſe inauditum ſententiæ, obieciſſe ei feruntur, in cõferendis Epiſcopatibus & Abbatijs ſimoniam. Tum Imperator. Dic Moguntine, dic Colonienſis, per nomen æterni Dei, quid a vobis acceperim? Dixerunt, Nihil. Tum Imperator, Gloria in excelſis Deo, quia vel in hac parte fideles inuenti ſumus. Certè maximæ veſtræ dignitates potuiſſent magnum cameræ noſtræ, ſi id quæreretur, quæſtum præſtitiſſe. Nolite Patres temerare fidem veſtram. Ecce, iam ſenio laboramus. Suſtinete modicum, & nolite in confuſione gloriam noſtram terminare. Generalẽ curiam expetimus. Si cedendum eſt, proprijs manibus filio coronam trademus. Illis renitentibus, & vim oſtentantibus, parumper ſecedens, imperialibus ſe veſtiuit inſignibus, & reuerſus, Hæc, inquit, imperialis ſunt honoris inſignia. Hæc mihi præſtitit æterni regis pietas, & Principum electio. Potens eſt Deus nos in his conſeruare, & manus veſtras ab opere cœpto cohibere, quamuis ſimus armis & militia veſtra deſtituti. Securi enim de tali violentia, nobis nõ proſpeximus. Sed timor Dei vos coërceat, quos pietas non reuocat. Hæſitant Pontifices, ſed inuicem cohortantes, accepto conamine Imperatorem ſenẽ adeunt: coronam capiti detrahunt, & ſede detractum omnibus imperialibus exuunt. Imperator ab alto ductis ſuſpiriis ſic eos alloquitur. Deus vltionum Dominus videat, & vindicet iniquitatem quam facitis. Ignominiam ſuſtineo antehac inauditam: At illi obturantes aures ſuas, relicto caſtello Ingelheim, reuerſi ſunt Moguntiam, imperialia inſignia ſecum deferentes, nempe crucem, lanceam, ſceptrum, globum, & coronam. Hæc & plura Nauclerus, Krantzius, Munſterus, Lambertus monachus Hirtsfeldẽſis, alijque. Imperator exauctoratus dum omnia tentat, omniaque circumſpectat, & egeſtatem metuens Canonicatum Leodij adfectat, moritur. Eius ſepulti cadaver filius effoſſum, ex cœnobio B. Lamberti in profanum locum deferri curat: quod paucis poſt annis ipſe ad ſe rediens, Spiram tranſtulit.

19 HEN-

19 HENRICVS V.

HENRICVS patris caussam quam initio impiè damnârat, coniectus in idem discrimen probare coactus est. Anno MCXI Romam profectus, quum esset coronandus a Paschali Papa, orta est in templo contentio de inuestituris, ijs Papa, vtpote ad Imperatorem non pertinentibus renunciare Henricum voluit; Imperator vero maiores suos inde a Carolo magno perpetuo eas in sua potestate habuisse adfirmabat. A verbis ad manus ventum est. Imperator superior muros vrbis deijcit, Paschalem captiuũ abducit, neq; ante dimittit, quam quod petierat, obtineret. Digresso domum Imperatore, reuocat Papa quæ promiserat, & Henricum excommunicat. Hinc procellæ in Germania. Tandem Traiecti ad Rhenum, quod inferius vocant, morbo correptus, Anno Christi M C XXV, imperij sui XIX diem vltimum clausit, ac per Coloniam delatus Spiram, iuxta patrem, auum, proauum Imperatores cultu regio sepelitur. Legitur hodieque versiculus, quem monumento insculptum, descripsi,

FILIVS HIC, PATER HIC, AVVS HIC,
PROAVVS IACET ILLIC.

20 LOTHARIVS Saxo, Aleator.

Anno ab incarnatione Domini MCXXV defuncto absque hærede Henrico V principes Moguntiæ conueniunt, ibique habito de successore consilio, quatuor regni optimates, LOTHARIVS dux Saxonum, quem Electorem fecerat Henricus V, Fridericus dux Sueuorum, Leopoldus Marchio Orientalis, Carolus Comes Flandriæ imperio designantur. Tandem Lotharius Saxo filius Gebehardi Comes Supplinburgicus suffragijs omnium etiam renitens & reclamans eligitur. Hic progeniem Imperatoris Henrici vehementer adflixit. Quapropter Fridericus & Conradus sororij Imperatoris omni ope viribusque se defendunt: Lotharius in Italiam profectus ab Innocentio coronatur: quod Germani ita acceperunt, vt intelligerent benedictionem a Pontifice, & publicam duntaxat renunciationem solenniter factam esse: Pontifex vero ita, vt a se collatum imperium & regnum Italiæ iudicaret: itaque in Palatio Lateranensi picturæ satis arroganti hos versus addidit,

REX VENIT ANTE FORES IVRANS PRIVS
VRBIS HONORES
POST HOMO FIT PAPÆ, SVMIT QVO DANTE CORONAM.

Estque ob picturam istam & titulum ingens postea sub Friderico primo orta cõtentio, quemadmodum id prolixè refert Otto Frisingensis. Reuersus in Germaniam Lotharius, Conradum & Fridericum, quorum ille iam Mediolani in regem vnctus fuerat, in gratiam recipit, intercedente potissimum S. Bernardo Clareuallensi abbate. Orta tamen inter Imperatorem & Papam controuersia de ducatu Apuliæ, cui Lotharius Reginaldum virum nobilem præfecerat, ita res inter ipsos componuntur, vt in dando duci vexillo vtrique manum adhiberent. Digressus Roma Lotharius in Alpibus Tridentinis morbo corripitur, ac in vilissima casa miseram humanæ conditionis relinquens memoriam, diem claudit extremum, anno imperij XIII. Christi MCXXXVII. Sepultus est prope Brunsuigam in monasterio Luthern. Regalia dux Henricus gener Imperatoris qui filiam eius Gertrudam vxorem duxerat, secum abstulit.

21 CONRADVS III. Sueuus.

Henrico IV filiæ fuerunt duæ, Sophia & Agnes: hæc Cõrado duci Sueuiæ nupta, illa Friderico de Hohenstaufen. Istius filius CONRADVS post obitum Lotharij Romanorum Imperator Confluentiæ delectus est Anno M C XXXVIII. Henricus autem Bauarus insignia imperij coactus reddere, proscribitur, & ducatibus suis priuatur. Hinc ortum bellum Saxonicum, quod ex eo etiam creuit, quod Henrici vidua Gertrudis Henrico Marchioni Austriæ Leopoldi filio ab Imperatore data sit, cum ducatu Bauariæ. Exciuit enim VVelfus hostilem animum in vindictam armatũ. Conradus post multos labores & discrimina reuersus ab expeditione Ierosolymitana quam Eugenio Papa suadente susceperat, moritur Babenbergæ anno Christi M C LII imperij sui XV. Vxor ei fuit Gertrudis Bauara, filia Comitis de Sultzpach, ex qua liberos suscepit, Henricum qui puer obijt Vltraiecti, & Fridericum.

22 FRIDERICVS I Barbarossa.

Post extinctum Conradũ Principes Germaniæ celebrato cõuentu Francofurti Imperatorem deligunt FRIDERICVM Sueuiæ ducem Conradi prioris ex fratre nepotẽ, qui a barbitio ruffo Ahenobarbus dictus est, posthabito Friderico Cõradi filio, quod in illo virtutes maiores dignæq; imperio conspicerẽtur. Hic quarto demum imperij sui anno in Italiam profectus vt coronam a Papa Hadriano posceret, forte stapedam equi Pontificalis dexteram tenuit, quum is illum esset conscensurus: Id Papam tam male habuit vt ipsi negaret coronationem. Postea tamen correcto errore melius officio functus coronatus est. Reuersus in Germaniam comitijs Ratisponensibus Ladislaum Ducem Bohemiæ regem creat, dato ipsi pro insigni leone albo cum cauda fissa. Sequuta est Mediolanensium rebellio faces admouente Pontifice, qui vt melius ea res cederet, ipsumquoque Imperatorẽ excommunicauit. Quo defuncto, muscæ ope sese in arteriam asperam ingerentis, dum diducto ore bibit, plures Pontifices per factionẽ facti sunt. Ita Mediolanum captum euersumque pœnas rebellionis iustas dedit. In Germaniam reuersus Imperator Remp componit; postea Alexandrum Papam a quo fulmine excommunicationis ictus fuerat Roma capta fugat. Post captum vero a Venetis filium Ottonem supplex etiã fit Alexandro Papæ ante fores B. Marci: Eum Papa fastu inaudito supplicem pedibus conculcat. Post hæc Fridericus multa aduersus Henricum Leonem ducem Saxoniæ qui factione Germaniam concutiebat, molitus, contrà Saladinum in Syriam cum filio proficiscitur, atque in Armenia in flumine Saphet mersus, Tyri sepelitur cum summo totius exercitus mœrore & planctu, Anno M C XC. Filios reliquit quinque, Henricum, Fridericum, Ottonem, Conradum, & Philippum, ex quibus primus & vltimus Imperatores facti sunt.

23 HENRICVS VI Asper.

HENRICVS ante profectionem in Syriam designatus a patre Imperator coronatur a Clemente, anno M C XI. quumque ipse negotijs publicis impediretur, misit exercitum in Palæstinam ductu Henrici Leonis Ducis Brunsuicensis & Luneburgensis; Ipse obijt Messanæ, anno M C XCVIII, veneno ab vxore Constantia Guilielmi Siciliæ regis filia, vt dicitur, ipsi propinato. Sepultus est Panormi.

24 PHILIPPVS I. &
25 OTTO IV.

Post obitum Henrici Proceres Germaniæ habito Hagenoæ conuentu, PHILIPPVM Ducem Sueuiæ filium Friderici I obnitente licet Pontifice Romano Innocentio, Imperatoré creant: Quorum tamen plerique mutata postea voluntare OTTONEM deligunt filium Henrici Leonis. Aduersus quem Philippus exercitum scribit, Alsatiam vastat, Thuringiam ad obsequium adigit, perque Agrippinenses profectus, Aquisgrani coronatur. Postea ad pacis studia conuersus, Pontificem placat, data ipsius nepoti filia sua in vxorem: Ottonem vero, promissa ipsi altera filia Beatrice, quam tamen ipsi non dedit; neque vero alteri Ottoni Palatino, quod is in Bauaria homicidio se polluisset: qui repulsa ista irritatus cædem cæde auxit, & Philippum Imperatorem Bambergæ interemit. Profectus Romam Otto coronatur à Papa. Sed quum offensus contumelia Romanorum, Romandiolam inuaderet prædabundus, fulmine excommunicationis petitus est à Pontifice. Ita desertus a suis, a Friderico etiam Siciliæ rege, qui a proceribus ad imperium vocatus magnis itineribus in Germaniam tendebat, oppugnatus, abijt in Saxoniam inglorius, & dysenteria correptus obijt Brunsuigæ, anno Christi M CC IX.

26 FRIDERICVS II.
27 HENRICVS.
28 CONRADVS.

FRIDERICVS II Henrici VI filius Siciliæ rex ad imperium euectus adolescens coronatus est Aquisgrani anno Christi M CC XII, octennio vero post, Romæ, vbi profusis largitionibus obtento Pontificis fauore, filium suum HENRICVM regem Romanũ renunciari fecit, qui tamẽ postea in patrem quoque conspirauit. Quum autem votum peregrinationis Ierosolymitanæ impeditus imperij curis non solueret, excommunicatus est a Pontifice, neque ante laxatus, quam profectionem susciperet. Absente Imperatore Papa Apuliam omnẽ inuadit. Quod vbi sensit Fridericus, reuertitur, & Apuliam recuperat. Pontifex indignatus eum diris iterum deuouet, reuocata priore absolutione, & Soldanum per literas monet, ne, quod pactus fuerat, Cæsari terram sanctam reddat; ad Principes vero Germaniæ ne ipsius liberorum quenquam in regem Romanorum eligãt. Cæsar ægrè obtenta, intercedẽtibus Episcopis & Imperij ordinibus, absolutione, simul atque Mediolanenses ad obsequiũ armis cogere cœpit, iterum deuouetur. Distractis autẽ partiũ studio animis Italorũ, Guelfi vocati sunt quotquot Gregorium Pontif. sequebantur, Gibelini, quotquot Cæsarẽ. Hinc aperta odia & bella, adeo vt post captas Rauennam, Senas, Romam, in eas angustias Papa adductus fuerit, vt crucem in Cæsarem, æquè atq; in Turcam prædicari jusserit, datis etiam indulgẽtijs qui in eam militiam adscriberentur. Post obitum Gregorij Innocentius euocata Lugdunum Synodo Fridericum excommunicat, Francorumque regem in eum instigat. Proceres quoque Germaniæ instinctu eius HENRICVM Lantgrauium Thuringiæ Imperatorem deligunt, quem CONRADVS Friderici filius cum exercitu fundit, fugatque; Eo extincto itur ad GVILIELMVM Hollandiæ Comitẽ ac post etiam ad RICHARDVM regem Angliæ, & ALPHONSVM regem Castellæ. Interea Fridericus subornatis percussoribus veneficis frustra petitur a Papa, dumque in Apuliam ducit exercitũ, moritur, hausto quod porrexerat Manfredus filius eius nothus veneno, anno Imperij XXXII,

Christi M CC LI, 13 die Decembris. Versus sepulchro eius insculpti sunt Panormi,

SI PROBITAS, SENSVS VIRTVTIS, GRATIA, CENSVS,
NOBILITAS ORTI, POSSENT OBSISTERE MORTI,
NON FORET EXTINCTVS FRIDERICVS, QVI IACET INTVS.

Egregius, dum vixit Imperator, & animi excelsi, doctorum & sapientiæ amantissimus, vsq;adeo, vt Aristotelem, Ptolemæum, Galenum, Auicennam, aliosque Græcos & Arabicos scriptores curauerit in Latinam linguã transferri nulla impensarum habita ratione. CONRADVS post obitum patris in Italiam profectus ad occupandum Tancredi ope regnum Sicilię, a Manfredo fratre spurio veneno occiditur, sperante se eius obitu ad regnum peruenturum: Incidit vero obitus eius in annum Christi M CC LXVII: reliquit filium Conradinum, Caroli Galli hostem capitalem, de quo exstat Pontificis dictum, VITA CONRADINI MORS CAROLI. MORS CONRADINI VITA CAROLI.

29 GVILIELMVS Comes Hollandiæ.

Mortuo Henrico, viuente adhuc Friderico II detulerunt Proceres Germaniæ imperij insignia Henrico Duci Brabantiæ; qui ætatem decrepitam caussatus, cõmendauit Guilielmum Hollandiæ Comitem juuenem florentem viribus, fama, gratia, eoque imperio dignum. Hic ergo ad rerum apicem autore Papa Innocentio, qui infinitos thesauros in eo promouendo exhausisse dicitur, a Moguntino & Coloniensi deligitur; Anno Christi M CC XLVIII. ac post coronationem Aquisgrani factam protinus Conradum Friderici II filium bello adgreditur, agentem tunc Ratisponæ. At is se in Apuliam conferens Guilielmo Germaniam reliquit: qui acto Coloniæ Principum conventu de suscipienda Romana profectione inaugurationis caussa, quum intelligeret Frisios in Hollandiam irruisse, atque illic omnia igni & ferro vastare, se adversus illos armauit, inque illa expeditione obijt, Anno Christi M CC LVII, imperij IX.

30 RICHARDVS Anglus.
31 ALPHONSVS Castellanus.

Extincto Guilielmo viuebat adhuc in Sicilia Conradus. Electores vero diuersas in partes distracti sunt: Moguntino, Coloniensi, & Palatino RICHARDVM Angliæ regis filium, alijs ALPHONSVM Castellæ regẽ designantibus: Richardus effusa ingenti pecuniæ vi, quæ octies centena millia, centum & quinquaginta millia marcarum excesserunt, postquam in Germaniam venit, & Aquisgrani coronam accepit, Trevirensium agros prædatus, oppidulisque aliquot captis, paucis quæ oppignoratæ fuerant, liberatis, in Angliam reversus est, Anno M CC LIX. Alphonsus in Germaniam non venit. Ita dum fluctuant Proceres, ingens oritur in Imperio confusio. Electores Mathæus Paris scriptor Anglicus tunc fuisse dicit Archiepiscopum Colonięsem, Archiepiscopũ Moguntinum, Archiepiscopum Treuirensem, Regem Bohemiæ, Comitem Palatinum, Ducem Austriæ, Ducem Sueuiæ, qui & Comes erat Bauariæ, Ducem Poloniæ, Marchisium de Miche, Marchisium de Brandeburg, Ducem Saxoniæ, Ducem de Brunswijch, Ducem de Carentene, Ducem de Melai, Ducem Brabantiæ qui & Louanniæ, Lantgrauium Duringiæ, Marchionem Mixiæ. Hoc rerum statu dum fluctuat Germania, fuit aliquandiu sine rege regnum, sine Imperatore imperium, corpus sine capite.

IMPERA-

IMPERATORES A RVDOLPHO HABSPVRGENSE AD MATTHIAM vsq; Augustum.

- 32 RVDOLFVS I *ab Habspurg cui uxor prior Anna Comitissa de Hohenberg, altera Machtildis filia Adolphi Nassouij.*
  - 34 ALBERTVS *cui uxor Elisabeth ducissa Carinthiæ.*
    - 36 FRIDERICVS III *delectus Cæsar aduersus Ludouicum Bauarum obijt an. 1330.* — Petrus *Siciliæ Rex.*
    - Otto *Audax Dux Carinthiæ* — Fridericus, *cui sponsa * filia regis Angliæ.*
    - Lupoldus: *ob. an. 1326.*
    - Guta, *nupta comiti Oetingensi.*
    - Anna, *nupta Marchioni Brandenb.*
    - Albertus II *Sapiens ex Canonico Patauiensi post fratrum obitum dux Austriæ: uxor ei Ioanna liberi*
      - Lupoldus, *obijt an 1387. liberi ei,*
        - Fridericus, *proscriptus in Concilio Constantiensi.* — Sigismundus *Dominus Tirolij.*
        - Guilielmus.
        - Lupoldus.
        - Ernestus *ferreus, Dux Austriæ, ob an 1424: Et ex Cimburga ducissa Masouiæ nati*
          - Albertus
          - Catharina
          - Margareta
          - 46 FRIDERICVS IV. *Imp. cui uxor Leonora.*
      - Rudolphus, *obijt an. 1365.*
      - Albertus. *Hic instaurauit Scholam Viennensem, obijt ann. 1395.* — Albertus *Dux Bauariæ, Comes Holland*
        - 40 Ioanna *nupta* VVENCESLAO *Imp.*
        - 45 ALBERTVS II. *Rex Rom. cui uxor Elisabet, filia Sigismundi.* *
    - Henricus, *obijt an. 1342.*
    - Agnes, *nupta regi Hungariæ.*
  - Eufemia *monialis.*
  - Guta *nupta regi Bohemiæ Wenceslao.*
  - Mechtildis *nupta Ludouico Palatino, ex quo nati*
    - Rudolfus *Bauarus.*
    - 37 LVDOVICVS *Bauarus Imperator. cui uxor Margareta soror Guilielmi Comitis Holland. obijt an 1347.*
      - Ludouicus *Marchio Brandeb.*
      - Otto *Marchio Brandeb*
      - Guilielmus *Comes Holl.*
      - Albertus.
      - Elisabet.
      - Stephanus *Dux Bauariæ.*
  - Agnes *nupta Alberto Duci Saxon.*
  - Catharina *nupta March. Brand.*
  - Anna *nupta Duci Bauariæ*
  - Clementia *nupta regi Siciliæ.*
  - Hermannus *Rheno mersus anno 1280 sepultus Basileæ propter matrem.*
  - Rudolfus *Dux Sueuiæ, cui uxor Agnes filia Ottocari soror VVenceslai regis Bohemiæ.*
    - Ioannes. *Hic patruũ suum Albert. Imp. interfecit.*

Extra huuc ordinem lecti

33 ADOLFVS *Nassouius.*
35 HENRICVS VII *Lutzenburgicus.*
38 CAROLVS IV *Rex Bohemiæ nepos Henrici VII.*
30 GVNTERVS *Svvartzenburgicus.*
41 FRIDERICVS *Brunsuicensis.*
42 IVDOCVS *Morauus.*
43 RVPERTVS *Bauariæ Dux.*
44 SIGISMVNDVS *Caroli IV regis Bohemiæ filius Imperat.*

*

- *
  - Christophorus *qui puer obijt.*
  - 47 MAXIMILIAN. I. *cui uxor Maria Caroli Burgundi filia, obijt an. 1519.*
    - Franciscus.
    - Georgius.
    - Philippus *Archidux Aust. Rex Castellæ obijt anno 1506.*
      - 48 CAROLVS V. *obijt an. 1558. ei uxor Isabella Lusitana.*
        - Philippus *obijt anno 1598.*
          - Carolus
          - Philippus *cui uxor Margareta filia Caroli Arch. Aust*
            - Anna Maria *n. ann. 1601.*
            - Philippus *nat. ann. 1605.*
            - Catharina *n. ann. 1606.*
            - Carolus *n. an. 1607.*
            - Ferdinandus *n. an. 1609.*
          - Isabella, *nupta Alberto.*
        - Maria *nupta Maximil. II Imp.*
        - Ioanna *nupta principi Portugalliæ.*
      - Leonora *nupta primum Emanueli Lusitaniæ regi, postea Francisco I.*
      - Isabella *nupta Christerno regi Daniæ.*
      - Catharina *nupta Ioanni Lusitano.*
      - 49 FERDINAND. *obijt an. 1564.*
        - 50 MAXIMIL. II. *obijt anno 1576 ei ex uxore Maria filia Caroli quictinati,*
          - 51 RVDOLPHVS *obijt an. 1612*
          - Ernestus
          - 52 MATTHIAS *Imp.*
          - Maximilian. *n. an. 1558.*
          - Albertus *Arch. n. a. 1559.*
          - VVenceslaus *ob. a. 1578*
          - Elisabeth *nupta Carolo IX regi Gall.*
          - Anna *nupta Philippo Hisp. regi.*
        - Ferdinandus *cui uxor Philippina Velsera.*
          - Andreas *Card. ob. a. 1600.*
          - Carolus *marchio Burgon. cui uxor Sibylla Cliuica.*
          - Anna Catharina *ex matre Mantuana nupta Matthiæ Imperatori.*
        - Carolus *Archid. cui uxor Maria filia Alberti ducis Bauar.*
          - Ferdinandus *Dux Styriæ.*
          - Maximil. *Archid. natus ann. 1583.*
            - Ioan. Carolus *natus ann. 1605.*
          - Leopoldus *Episc. Passan. & Argent.*
          - Carolus *Episc. Vratislau.*
        - Anna *nupsit Alberto Bauaro.*
        - Maria *nupt. Guilil. duci Cliu.*
        - Elisabetha *uxor Sigis. Aug. reg. Pol.*
        - Catharina *nupta Francisco duci Mantuano.*
        - Leonora *nupta duci Mantuano Guilielmo.*
        - Barbara *nupta Alfonso duci Mantuano.*
        - Ioanna *nupta Francisco magno duci Florent.*
        - Helena, Magdalena *vixere Halle in monasterio.*
        - Vrsula *obijt infans.*
      - Maria *nupta Ludouico regi Hungariæ.*
    - Margarita.
  - Cunegundis *nupta Alberto Bauaro.*
    - Guilielmus
    - Ludouicus
    - Ernestus.

32 RVDOLPHVS Rufus Comes Habſpurgenſis.

Anno ab incarnatione Domini MCCLXXV poſt multas deliberationes tandem ſpretis Alphonſo & Othocaro, conſenſere Germaniæ Proceres euexeruntque ad Imperium RVDOLPHVM Sueuum Comitem haud ignobilis in Heluetia arcis quam vocant Habſpurg, Alſatiæ Lantgrauium, ſatum Alberto patre. Premebat autem is tunc obſidione Baſileam; Euocatus vero per Burggrauium, vix fidem habuit tam inexſpectato nuncio: poſtea vero etiam ægre conſenſit. Aquiſgrani dum peraguntur ſolemnia, filias duas nubiles electoribus elocat, Mechtildim Palatino, Agnetem Alberto duci Saxoniæ, ratamque habuit eam electionem Papa Gregorius. Italiam tamen non petijt, territus tot priorum Imperatorum exemplis; dictum illud Horatij identidem vſurpans,

— quia me veſtigia terrent
Omnia te antrorſum ſpectantia, nulla retrorſum.

Nec putauere Germaniæ Principes ius principale ab eo petendum, qui illud neque haberet, neque habere per religionem poſſet, vt qui humilitatem profeſſus, ſeculi dignitatibus renunciaſſet. Dum ergo res Imperij Noribergæ ordinat, Othocarum Bohemiæ regem ante omnia adgreditur, qui rebus Germaniæ turbatis, Auſtriam, Stiriam, Carinthiam, cum Carniola vſurpauerat. Eius primum bello victi, & poſt rebellionem caſtris exuti atque occiſi filiam Agnetam Rudolfo filio ſuo accepit vxorem, data viciſſim eius quoque filio Rudolfo Guta filia ſua. Ita ducatus Auſtriæ Habſpurgenſi domui ceſſit. In Alſatia quoque Franconia & Sueuia tumultuantes domuit. In Italia a Florentinis, Bononienſibus, Genuenſibus, Lucenſibus immanem pecuniam collegit, vendita ipſis immunitate; ac tandem plenus æui moritur Spiræ anno ætatis LXXIII Chriſti MCCXCI, quum imperaſſet annos fere XVIII. Sub hoc cœperunt inſtrumenta publica Germanicè ſcribi, quæ antea non niſi Latine ſcribebantur.

33 ADOLPHVS Naſſouius.
34 ALBERTVS Auſtriacus.

Poſt obitum Rudolphi Electores Francofurti congregati elegerunt Imperatorem ALBERTVM Auſtriacum, qui dum Vienna profectus ſe illuc confert, factum eſt precibus Gerardi Archiepiſcopi Moguntini vt ADOLPHVM Naſſouium conſanguineum Epiſcopi præferrent, ſtatimque Aquiſgrani coronarent, fidelem imperio, nec ſui, ſed publici amantem. Albertus repulſam ſuam pro iniuria deputans multa aduerſus ipſum monit: Ille Colmarienſibus expugnatis in Alſatios qui ab Alberto ſtabant, monit. Pecuniam quam ab Eduardo Angliæ rege acceperat in ſumptum belli Gallici impendit in Thuringiæ emtionem; ſumma fuit XCIV millium florenorum Germanicorum. Moguntinus ægre ferens pecuniam illam non eſſe inter Electores diſtributam, animum ab ipſo auertit, autorque primus fuit, deligendi ALBERTI. Neque id ipſo vel inſcio vel nolente factum eſt. Sed armis dirimenda erat controuerſia. Stabant pro Adolpho Rudolphus comes Palatinus, Otto dux Bauariæ, vrbeſque imperiales aliquot, Francofurtum, Spira, VVormatia, aliæq; Ab Alberto Moguntinus, & Treuirenſis. Poſt acrem iuxta Spiram pugnam, confoſſus eſt Alberti manu Imperator Adolphus; anno imperij VIII, Chriſti MCCXCVIII, die 2 Iulij. Obſeruatum eſt ex primarijs Adolphi hoſtibus neminẽ non violenta morte obijſſe. Comes Albertus de Haigerloch in itinere a genero Adolphi occiſus eſt. Otto de Ochſenſteyn ſuffocatus, Gerardus Moguntinus Epiſcopus paralyſi ſubita correptus interijt, Argentinenſis a lanio trucidatus: Comes de Leinin-

Leiningen phreneſi contactus obijt: Ipſe Albertus a duce Ioanne confoſſus eſt, poſtquam imperaſſet annos IX ac menſes totidem, anno Chriſti MCCCVIII.

35 HENRICVS VII. Lutzelburgicus.

HENRICVS VII Comes Lutzelburgenſis electus eſt Imperator eoipſe anno quo obijt Albertus: Statimque Italiam quam ab exceſſu inde Friderici II priores Imperatores non adierant, inuiſere decreuit, tum vt ſolennem a Pontifice confirmationem peteret, tum vt oppida Italiæ Imperio parere ſolita ad priſcam obſequij formã reuocaret. In itinere Adolphum & Albertum haud ſatis pro maieſtate ſitos, effodi, & Spiram deferri, monumentiſque maiorum condi iuſſit. Hinc ad liberorum nuptias animum conuertit, ac primogenito Ioanni filiam dedit VVenceſlai regis Bohemiæ Eliſabetham, quẽ protinus cum exercitu miſit in poſſeſſionem regni, ducente copias Moguntino. Alterum quoque exercitum miſit aduerſus VVirtenbergenſes rebellantes: cum tertio ipſe Romam contendit. In Italia honorifice exceptus a Mediolanenſibus vix euaſit proditionem Turriani. Occupato regno Longobardorum properauit Romam eſtque ibi ex more coronatus: Sed intentum publicis curis & in Apuliam proficiſcentem monachus quidam Iacobinus veneno necat, quo ille, ſubornatus vt ferunt a Florentinis, ſacrum in Euchariſtia corpus Chriſti infecerat. Obijt in arce Boni conventus, anno imperij quinto, Chriſti MCCCXIII. Cadauer Piſas relatum honorifice illic ſepultum eſt.

36 FRIDERICVS III. Auſtriacus.
37 LVDOVICVS Bauarus.

Vacante Imperio conuocati ſunt Francofurtum a Moguntino Septemuiri, ad eligendum nouum Imperatorem: Venit eodem Fridericus Auſtriacus, qui quod Imperatoris eſſet filius & nepos, gratiaque & viribus polleret, aperte pro ſe ambiebat ſuffragia, adnitentibus etiam pro ipſo fratribus Leopoldo & Alberto; operamq; ſuam addicentibus Rudolpho Electore & Ludouico eius fratre, amitæ Machtildis filiis. Horum ope iam penè confecta res erat, quum Moguntinus, Treuirenſis, & Bohemiæ rex, Ludouicum occupant, monentq, vt patiatur ſibi dignitatem iſtam deferri; qui quum fidem Friderico Auſtriaco iam datam opponeret, ſuggeſſit ei horribilem exceptionis legem Moguntinus, in promiſſis iſtiuſmodi ſemper intelligi immunem eſſe perſonam eam quæ loquitur, quum par ſit, vt ſibi quiſq; bene eſſe malit, quam alteri. Ergo LVDOVICVM delegerunt Moguntinus, Treuirẽſis, & rex Bohemiæ, quibus ſuffragium ſuum accommodauit legatus Brandẽburgicus: FRIDERICVM vero, Colonienſis, Palatinus, & Saxo. Anno MCCCXV coronatus eſt Ludouicus Aquiſgrani, Fridericus Bonnæ. Hinc itum ad bella ciuilia, quibus Germania miſere turbata eſt. Fridericus Bauariã depopulatur, Leopoldus eius frater Ludouicũ ſequitur & circa Spiram commiſſo prælio caſtris exuit: inde iunctis copiis iuxta Eſlingam pugnatum eſt dubio Marte. Poſtea iterum apud Argentoratum ad flumen Bruſcam; Inferior Ludouicus, fugit in Bauariam, nec ſtatuit bello experiri, niſi diſtractis fratrum viribus. Quum ergo Fridericus iterum Bauariam vaſtaret, occurrit ipſi Ludouicus, & poſt acre certamen ad Muldorphium Fridericum capit cum fratre Henrico, Anno MCCCXXIII. Leopoldus hac calamitate efferatus, nihil nõ mouet vt fratres liberet, ac Ludouicum peſſundet: concitato etiam aduerſus ipſum Ioanne Pontifice, qui eum excommunicauit. Dimiſſus eſt tandem Fridericus, ea lege, vt communi quidẽ regis titulo frueretur, ſed a bellis in poſterum, & expeditione Italica, ad Imperatoris titulum obtinendum, abſtineret. Mors eius incidit in an-

in annum Christi MCCCXXX. At Ludouicum nihilo minores postea fluctus exceperunt. Ingressus enim Italiam coronatusque in regem Longobardorum Mediolani, quũ legatos ad Ioannem Papam Auennionem misisset ad impetranda imperij insignia, semel iterumque repulsam tulit, ignominiose etiam tractatis legatis. Romam inde profectus exceptusque benigne a Senatu Anno MCCCXXVIII Petrum Corbariensem monachum minoritam Papam creat de consilio Senatus populique Romani, qui vocatus est Nicolaus quinctus. Creuere ex eo inimicitiæ: Ioannes XXII Papa proscribitur ab Imperatore, & nouo Pontifice, eiusque effigies Romæ palam exuritur. Papa Imperatorem iterum excommunicat hæreseos accusatum, ac frustra ad Concilium prouocantem. Exstantque varia Ludouici pro se scripta, quibus & caussam suam grauiter defendit, & Pontificis vitia, nundinationes, ambitum, palam insectatur. Hoc tempore decretum est, Electum legitime a Septemuiris Imperatorem, si Papa confirmationem recuset, posse a quolibet Catholico Episcopo confirmari. Successit in Gallia Ioanni Papæ Benedictus; Benedicto, Clemens VI, qui odium in Bauarum ad se transmissum ipsi quoque accenderunt. Donec tandem Imperator Monachij propinato (vt plerique suspicantur) veneno, extinctus est, anno Christi MCCCXLVII, imperij XXXIII.

38 CAROLVS IV Boëmus, &
39 GVNTHERVS Swartzemb.

CAROLVS IV Boëmus viuo adhuc & spirante Ludouico Bauaro electus est in Imperatorem Anno Christi MCCCXLVI, & coronatus Bonnæ, vrgente mutationem Pontifice: Defuncto autem Ludouico quum minus placeret ordinibus Carolus, designatus est ab ijs Eduardus Angliæ rex: Quo imperium abnuente, electus est Fridericus Lantgrauius Thuringiæ. Ac quum ne ille quidem vellet imperij curam suscipere, itum est tandem ad GVNTHERVM Swartzenburgicum, qui ea se lege honorem oblatum accepturum dixit, si Principes Imperij decernerent, Imperium vacare, omnesque in ipso elegendo consentirent. Quod vbi factum est, adnuit, & obsessa Francofurto, post duos pene menses regio more victor vrbem ingressus est. Protinus tamen ægrotare cœpit: veneno, vt ferebatur, per medicum instinctu Caroli propinato. In morbo igitur transegit cum Carolo: qui non multo post extincto æmulo, imperiũ solus obtinuit per annos XXXIII. Initio statim profusione pecuniæ conciliauit sibi animos Principum: Italiamque ingressus, Romæ coronam accepit. Ita vixit, vt ostenderit, se priuatæ tranquillitatis & & regni Bohemici potiorem quam imperij habere rationem: quibus artibus factum est, vt VVenceslaum quoque ipsius filium Principes Imperatorem eligerent, hominem ignauum, fracti animi, & ventri ac voluptatibus deditum. Obijt anno MCCCLXXVIII. Ab hoc instituta est Anno MCCCLVI Bulla aurea, continens rationem modumque eligendi Imperatoris, qua nihil potuit ad vitandas factiones cogitari salubrius. Academia quoque Pragensis huic suos natales debet. Fuit enim eruditionis amator & fautor.

36 VVENCESLAVS Iners.
41 FRIDERICVS Brunsuicensis.
42 IVDOCVS Brandenburgicus.
43 RVPERTVS Bauarus.

Carolus IV anno Christi MCCCLXXII, biennio videlicet ante obitum suum gratia & pretio ab Electoribus hoc obtinuit, vt VVENCESLAVM filium suum vix natum annos XV in Imperatorem deligerent, qui statim Alberti Bauari Comitis Hollandiæ filiam Ioannem vxorem duxit.

Homo ventri & gulæ deditus: bonorum imperij dissipator: Quocirca Electores Septemuiri post crebras admonitiones, obtestationes, exhortationes quoque & minas, anno M CCCC, conuentu ad Rhenum, loco qui est e regione Brubacensis arcis, habito, eum solemniter exauctorarunt. Litteræ depositionis inter alia sic habent. *Nos Ioannes Episcopus Moguntinus sacri Romani imperij per Germaniam Archicancellarius, nomine Dominorum Electorum S. Romani Imperij, atque nomine nostro, propter multas prægnantes caußas nos vrgentes & intolerabiles exorbitationes, amouemus & deponimus hac nostra sententia Dominum Wenceslaum, ceu inutilem, ignauum, & penitus ineptum ad Romanum imperium, ab ipso Romano imperio atque ab omni sibi debita gloria, honore, & majestate: Denunciantes omnibus principibus, proceribus, dominis, & seruis, ciuitatibus, regionibus & populis sacro imperio subiectis, quod deinceps penitus absoluentur, & absolutos pronunciamus ab omni homagio & iuramento Wenceslao nomine sacri Imperij præstito; monemusque & requirimus eos per iuramentum quo adstricti sunt sacro imperio, ne posthac sæpedicto Wenceslao vllo pacto obediant aut obsequantur, neque illi ius vllum, obsequium, censum, reditum, aut vllam obuentionem, quocumque nomine tandem appelletur, tanquam Romano regi præbeant, exhibeant, aut permittant exhiberi; sed omnia hæc reseruent pro illo quem Dei gratia ceu vtilem & idoneum in Romanorum regem eligi cõtinget.* Electus est protinus eius loco FRIDERICVS Brunsuicensis Dux, qui tamen haud multo post dolis Moguntini interfectus est Frislariæ. Post hunc electus est RVPERTVS Bauariæ Dux, a Coloniensi Episcopo diademate regio ornatus Coloniæ, Anno M CCCC II. Hic in Italiam profectus Ioannis Galeatij impetum cohibuit. Obijt Oppenhemij decimo imperij anno, sepultusque iacet Heidelbergæ in templo quod ipse Spiritui sancto exstruxit. Post eum electus est IVDOCVS Marchio Morauiæ, patruus VVenceslai, qui nondum sex mensibus in ea dignitate exactis, quum senex esset, obijt. Anno Christi M CCCC X. Regnauit autem VVenceslaus in Bohemia annos LV, in Imperio XX, vixit LVII. obijt anno Domini M CCCC XIX. Sub hoc Hussitarum primum in terris auditum est nomen: quorum dogma adeo insolens Pragæ in Schola recente fuit, vt vna die quinque studiosorum millia deserta vrbe Lipsiam concesserint.

44 SIGISMVNDVS Hungarus.

Anno Christi M CCCCXI SIGISMVNDVS Hungariæ rex Caroli IV filius ob egregias animi virtutes & potentiam consentientibus Septemuirum suffragijs ad Imperium vocatus est: Hic statim post infelicem ad Calumbacium cum Turca pugnam, qua Cabbotiæ præsidium amissum est, animum ad pacis curas constituendamque Rempublicam intendit. Quumque religionis dissidium indies cresceret, ipse peragrata triennio bona Europæ parte Concilij cogendi caussa, animos Regum Principumque flexit ad cogendam Synodum. Sed Pontifices ante reformari oportuit. Itaque indicto Constantiæ conuentu, tres simul Papas sede in quam vi & fraude irrepserant deiecit, aliumque substituit. Hussum euocatum licet fide Imperatoris, dato insuper saluo conductu, passus est VI die Iulij Anni M CCCC XV, damnatum ante in Concilio, exuri. Nec terruit exemplum Hieronymum Pragensem, qui mox anno sequenti, XXX die Maij similiter viuicomburio doctrinam suam obsignauit. Offendit ea res animos nobilium Boëmorum, qui concepto in Pontificem odio, iniuriam istam vindicare aggressi sunt, amplexi magna ex parte doctrinam Hussi in Concilio damnatam. Ergo anno M CCCC XVIII Hussitæ per vniuersam Bohemiam Pontificios inuadunt, templa diripiunt, monasteria euertunt,

facer-

sacerdotum & monachorum tanquam Antichristi adseclarum agmina ferro & armis insectantur. Pragæ septem Senatores primarios ex Curiæ fenestra præcipites dant, quos furens turba hastis exceptos trucidauit. Post Zisca duce sæpius cum Sigismundo plena acie congressi, semper victores, docuerunt, nihil immanius esse plebe concitata, si ad animi impetum religionis quoque stimulus accesserit. Indicta Basileæ Synodo Oecumenica Anno M CCCC XXXI. consilia de vniuersa Christianitate componenda instituit: Romam profectus coronatus est à Papa: Inde Basileam reuersus iterum Hussitarum caussam in Concilio ad quod jam CCC nobiles venerant, examinat: Sed quum ipsi etiam à nobilibus cœpissent Boemi diffidere, rediere ad regem suum Sigismundum, & impetrata actorum obliuione, fidem ipsi obedientiamque polliciti sunt, anno Christi M CCCC XXXV. Ita confecto rerum suarum curriculo post biennium excessit ex hac vita Sigismundus, nona die Decembris, Anno ætatis LXX. imperij XXIV. Prudens & grauis Imperator, litterarum, omnisque sapientiæ amans.

45 ALBERTVS II. Austriacus.

Vix decem annos ætatis expleuerat Albertus quum pater eius veneno propinato obijt, oppugnans Iudocũ Marchionem Morauiæ. Hic postea ducta in vxorem Sigismundi Imperatoris filia vnica Elisabeta primum post eius excessum factus est Hungariæ, inde Bohemiæ rex, postremum Romanorum Imperator, anno M CCCC XXX VIII. ac post biennium obiit relictis duabus filiabus & vxore grauida, quæ postea enixa est Ladislaum Hungariæ regem. Situs est in Alba regali propter Sigismundum.

46 FRIDERICVS IV. Austriacus.

FRIDERICVS Ernesti F. Lupoldi nepos post Albertum imperauit, electus anno M CCCC XL. Magni animi iudicijque vir, & ad Fabii exemplum Cunctator. Biennio post inaugurationem Francofurti factam Romam profectus cum fratre Alberto & Ladislao Alberti Regis filio postumo cui ipse tutor erat, coronatur à Pontifice, & statim vxorem ducit Leonoram Eduardi Portugalliæ regis filiam, nuptiasque Neapoli celebrat apud Alfonsum regem. In Austriam reuersus offendit omnia turbata. Marthias Hunniades cum exercitu XII. mill. equitum Austriam inuaserat, causatus, Ladislaum, Bohemiæ Hungariæ & Austriæ hæredem nimis diu sub Friderici tutela retineri. Ipsi etiam Austriaci Imperatorem armis adgressi, eò perpulerunt, vt pupillum Ciliæ Comiti auunculo traderet. Anno M CCCC LXIII. quum Senatores sex Viennæ vinculis mulctati ab ipso essent, plebs cõcitata ipsum cum vxore & filio Maximiliano adeo arcte obsedit in arce totos menses duos, vt etiam fame laboratum sit, cuius filius erat impatientissimus: sed liberatus est à Georgio Podiebracio Bohemiæ rege. Sequenti anno restituit Ferdinandus Hungariæ coronam, quam totos annos XXIV. tenuerat, estque ea data Matthiæ Coruino: quo extincto peruenit ad Ladislaum. Ingrauescente autem ætate adsciuit in consortem Imperij filium suum Maximilianum; ac tandem ex nimio, ut creditur, melonum esu extinctus est, tibia prius, quam vlcere laborantem gangrena depascebat, ferro amputata, Lincij, Anno Christi M CCCC XC III. Imperij LIII. Hoc imperante capta est a Mahumete Turcarum principe Constantinopolis, ac non multo post etiam Rhodus.

47 MAXIMILIANVS I Austriacus.

Anno Christi M CCCC LXXXVI electus est in Imperatorem MAXIMILIANVS Friderici IV filius, quem pater virtutibus eximijs domi excultum ornatumque viuus Aquisgrani corona Caroli Magni Noriberga petita, ibi enim adseruari solet, ornari, stillantibus præ gaudio lacrymis, vidit. Hic in prima pueritia quum videretur tardioris ingenij, exiguam sui spem fecit; sed adultior egregie defectum ætatis præclara indole factisque principalibus, iustitiæ, moderationis, & fortitudinis compensauit. Quum XVIII annum attigisset, missus est Vienna a patre in Flandriam, ad petendam sibi in vxorem Mariam Caroli Burgundi filiam, quo ex coniugio omnium statim Caroli ditionum, Burgundiæ, Brabantiæ, Flandriæ, Limpurgi, Lutcenburgi, Hannoniæ, Hollandiæ, Zelandiæ, Artesiæ, Geldriæ, aliarumque administrator factus est. Excesserat enim e viuis Carolus, cæso ad Nasium exercitu a Lotharingis, anno M CCCC LXXVII, die V Ianuarij: Ex hoc coniugio natus est Philippus I. Hispaniarum Rex, Caroli V pater, & post eum Margareta, sponsa Caroli Galliarum regis Lu-douici XI filij, quam ille tamen non duxit, sed educatam licet in Gallia domum remisit, sumpta sibi vxore Anna hærede Britanniæ, quæ Maximiliano desponsata erat, viduo iam obitu primæ coniugis Mariæ. Obijt autem ea anno M CCCC LXXXII. Dum vero de tutela Philippi inter Maximilianum & Ordines Belgicos magnis animis contenditur, illo patriam potestatem, his patriæ iura obtendentibus, euocatus a patre & Electoribus imperij Maximilianus coronatus est Germaniæ rex. Reuersus vimque ostentans capitur a Brugensibus, & in arce liberali committitur custodiæ, ac post resignatum tutelæ ius, dimittitur tandem, datis obsidibus, & obsignato contractu, Anno M CCCC LXXXVIII, die 16 Maij: neque per ipsum initio stetit, quin fides data seruaretur. Sed quum Fridericus pater cum copijs Germanicis in Brabantia ipsi obuius, facta omnia infecta esse iuberet, velletque excluso Philippo legitimo hærede eiusque tutoribus proprietatem sibi prouinciarum Belgicarum vendicare, itum est rursum ad arma: neque ante compositus tumultus, quam Philippus Maximiliani filius iam adultior ipse rebus gerendis admotus fuit. Post obitum Friderici patris celebratus est VVormatiæ procerum Germaniæ conuentus, Anno Christi M CCCC XCV, in quo Maximilianus egit de subsidio aduersus Turcas, deque reprimendis Caroli VIII Galliarum regis qui in Italiam sese effuderat, depopulationibus. Et cessere ipsi omnia feliciter, consilio potius quam armis: itaque & bellum Bauaricum, quod aduersus Rupertum Palatinum Rheni a suis ex sorore nepotibus Guilielmo, Ludouico & Ernesto gestum est, prudenter finijt, & Venetos mouentes arma ita cohibuit, vt lentis actionibus ipsis Respubl. sibi autoritas constaret. Tandem celebratis Augustæ Comitijs anno M D XVIII, in quibus de bello Turcis inferendo, & de Lutheri doctrina, quæ iam per Germaniam inualescebat, actum est, dum se ad expeditionem parat, correptus febricula quam difficiliorem faciebat alui lubricitas, extinctus est VVelsæ anno ætatis LXIII, imperij XXV, rebus Philippi filij & Caroli nepotis consilio suo feliciter prudenterque directis. Obijt autem Philippus anno Christi M D VI.

48 CAROLVS V Austriacus.

CAROLVS Anno M D. Gandaui Philippo Hispaniarum & Siciliæ rege patre, matre Ioanna Hispana editus,

tus, ducatum Austriæ auo suo Maximiliano, Belgicam cum Burgundia patri, Hispaniam matri debuit. Eius prima ætas haud multum in studijs literarum & sapientiæ, plurimum in exercitijs aulæ & militiæ impensa fuit. Post patris excessum Hispaniarum regna suscepit, annos natus octodecim. Post aui obitum Anno M D XIX electus est Septemuirorum imperij suffragijs in Imperatorem Germaniæ, ipso etiam Friderico Saxone, in quem prius alij omnes inclinabant, cæteros eò propellente, cum repulsa etiam Francisci I Galliarum regis. Coronatus est in regem Romanorum anno M D XX Aquisgrani, ac sequente Anno prima Comitia habuit VVormaciæ, in quibus comparuit Lutherus, qui post dictam animose caussam proscriptus est, quum iam ante fuisset excommunicatus a Leone X, cuius ille bullam cum Iure Canonico publice VVitebergæ cremauit. Sequuta est ingens per Germaniam & Belgicam ob fidem persecutio, facto initio Bruxellis a duobus monachis Augustinianis, sub inquisitore Hogstrato. Captus quoque ad Ticinum Franciscus I Galliarum Rex. Roma a Carolo Borbonio spoliata. Anno M D XXX coronatus est Carolus V Bononiæ a Clemente Papa rex Longobardorum. Eopse anno celebrata sunt Comitia Augustana, quibus edita est Confessio protestantium, quæ postea sola authentica iudicata est. Quumque omnia ad bellum spectarent, pax tamen intercessoribus Alberto Moguntino & Ludouico Palatino religioni concessa est. Anno M D XXXV traijcit Carolus in Africam, & Muleassem Tuneti regem regno restituit, superato Barbarossa. Sequutum est post quinquennium Colloquium VVormaciense: quo exacto iterum ille, sed infaustis auibus, in Africam nauigauit, vt Solimanni vires Hungariam vastantis, captis Pestho & Buda, ab Europa auerteret. Reuersus ex Hispanijs, Guilielmum Cliuensem bello petit, & Marcodurum expugnat, diripit, incendit. Quum vero iam indictum esset Concilium Vniuersale Tridenti, Principes Germaniæ anno M D XLV VVormatiæ agunt inter se de pace religionis: nec multo post moritur Lutherus Islebiæ, quum iam Principes arma ex fœdere Schmalcaldico aduersus Carolum sumpsissent. Proscripti sunt Ioannes Fridericus Elector Saxoniæ, & Philippus Lantgrauius Hassiæ. Stabant a Cæsare Mauricius Saxoniæ Dux Electoris propinquus, Ioannes Marchio Brandeburgicus, Philippus Dux Brunsuicensis priuatas ob caussas Lantgrauio infensus, Ericus & Georgius duces Luneburgenses, Ioannes item & Georgius fratres Megapolitani, adolescentes; rati omnes non religionis caussam agi (nam & ipsi erant Protestantes) sed aduersus rebelles arma sumi a Cæsare. Euentus eius belli is fuit, vt Saxo & Hessus caperentur. Quum autem Comitijs Augustæ celebratis vehementius vrgeret Carolus vt Principes Tridentinæ Synodi decreta amplecterentur, ipsique id negarent fieri a se posse, cusum est INTERIM, quod multis alijs probantibus, nunquam potuit Elector, quæ viri fuit magnanimitas, licet captiuus, probare. Anno M D L promulgatur per Belgicam omnem edictum Caroli aduersus hæreticos, quo ingens mortalium turba extremo supplico addicta est. Biennio post dimissi sunt a Cæsare Elector & Lantgrauius. Carolus frustra obsessa Metensi vrbe, re infecta discedit; Et ab eo inde tempore consilium capit abdicandi se imperio, quod etiam anno M D LV fecit. Profectus ergo in Hispaniam cum sororibus Leonora & Maria ex Belgica, quod reliquum fuit vitæ transegit in cœnobio B. Iusti, magnifice in eam rem exstructo: vbi etiam extremum diem clausit anno M D LVIII.

49 FERDINANDVS Austriacus.

FERDINANDVS Austriacus Archidux, Vngariæ & Bohemiæ rex Caroli V. frater, natus Medinæ in Hispaniæ; electus est in Romanorum Regem anno M D XXXI Coloniæ, reclamante licet Electore Saxoniæ, qui negabat imperium ad exterum transferri posse illæsa bullæ aureæ sacramenta Imperator factus est anno M D LVIII, comitiis Francofurtensibus, 18 die Martij, illuc enim ad Electores miserat Carolus imperij insignia. Aquisgrani tamen inauguratus non est, neque a Pontifice vnquam agnitus, quod se inscio imperium accepisset, & quidem ab iis, quos esse hæreticos æstimabat, quodque decreto Passauiensi pacem dedisset Lutheranis. Primo imperij anno Academia Ienensis solemniter introducta est, quam ille priuilegiis ornauit. Sequenti anno Augustæ in Imperij conuentu renouauit & confirmauit decretum de pace religionis, dum Tridenti de solius fidei Romanæ conseruatione & propagatione deliberatur. Anno M D LVII Maximilianum filium suum coronari fecit Bohemiæ regem, Pragæ, die XX Septemb. nec multo post Francofurti XXX Nouembris, regem Romanorum: Vir fuit grauis, castus, modestus, pius, Latini sermonis imprimis gnarus, historiarum & moralis sapientiæ studiosus; quocirca etiam Ciceronis libros officiales auide & diligenter legit. Extinctus est Viennæ tabe catarrhosa, ipso quem prædixerat B. Iacobi die, 25 Iulij, anno Domini M D LXIV, imperij sui septimo.

50 MAXIMILIANVS Austriacus.

MAXIMILIANVS patri in imperio successit, virtutum ipsius atque imprimis pietatis, & moderationis, & pudicitiæ æmulator: Nihil ille æquè odit in vita atque conscientiarum tyrannidẽ: quæ res eo magis in ipso tunc temporis laudãda fuit, quod in Gallia, inque Belgicis prouincijs plena tuuc erant omnia persecutionum, Philippo Hispaniarum rege flammis, gladio, laqueis, exsilio, omnique suppliciorum genere eos adficiente, qui a Romana religione, decretisque Tridentini consilij recederent, facta etiam per omnes ordines & singula capita inquisitione. Prima sua Comitia celebrauit Maximilianus Anno M D LXVI mense Martio Augustæ, quibus auxilia ipsi subsidiaque aduersus Turcas pro defendenda Hungaria decreta sunt: Etsi vero exercitus de Germanis, Hungaris, Italis, Gallis, alijsque nationibus immensus oppositus esset Turcarum copijs, neque Imperatori vel animus deesset, vel prudentia: tamen partim vrgentibus vindictam diuinam peccatis nostris, partim serius quã debebant aduentantibus legionarijs qui ex Germania submitti debebant, cessere in potestatem Turcæ Sigetum & Iulia. Ex eo induciæ factæ sunt cum immani hoste, conditionibus Hungariæ regno admodum vtilibus: Gestum est & alterum bellum sequenti anno in Thuringia, quo Gotha vrbs & contigua illi arx Grimmenstein ab Electore Saxoniæ quartũ mensem obsessæ Imperatori deditæ sunt: sumptũque supplicium de Grumbachio & reliquis ab imperio proscriptis, XVIII Aprilis. Arx inuito & deprecante Ioanne Guilielmo solo æquata. Cætera huius Imperatoris, componendo religionis dissidio, & paci in Germania firmandæ data sunt. Liberos ex vna coniuge Maria Caroli V. patrui sui filia habuit XVI, e quibus subductis morte quibusdam, maximus natu RVDOLPHVS Anno M D LXXV rex Bohemiæ coronatus est, 22 Septembris, eodemque anno Ratisponæ Imperator, 27 Octobris, in Comitiis quibus ipse quoque Maximilianus sequente anno die 12 Octobris extremum diem clausit. Vixit annos L. imperauit XII: vegetus semper animo, sed corpore infir-

infirmus, ut qui totos annos XX laborarit ex cordis palpitatione, post propinatum per Granuellanum Cardinalem venenum. Luxum omnem & fastum in tantum odit, vt magnum instar fuerit modestiæ: Numquam ille mensam vltra horæ vnius spacium protraxit: nunquam gemmam emit ad corporis ornamentum. Moriens Christum aperte professus est mediatorem suum, & sacerdotem, & regem. Memorabilis est illius ad Henricum Valesium ex Polonia in Galliam properantem sententia, Reges qui conscientijs mortalium imperare volunt, cœli arcem inuadere, & terræ potestatem plerumque perdere.

51 RVDOLPHVS II. Austriacus.

RVDOLPHVS Maximiliani F. Ferdinandi N. Austriacus natus Viennæ anno M D LII 18 Iulij, rex Hungariæ factus est anno ætatis vigesimo, ac triennio post rex Bohemiæ, viuo patre, cui etiam post obitum consentientibus Septemvirorum Electorum suffragijs successit. Hic pacis studia amauit & coluit in vita cœlibe; ita tamen vt imperij limitem adversus Turcam defenderit, motusque intestinos consilio potius quam armis composuerit. Sub hoc emendatio instituta est anni per Gregorium Papam, quam in Germania Pontificij admisere, cæteri, vt characterem Antichristi rejecere. Incidit ea mutatio in annum M D LXXXII. Decennio post Turcæ arcem & propugnaculum VVihitsch occupant, Sisecum irrito conatu oppugnant: ac sequente anno maxima cum suorum strage (perierunt enim octodecim Turcarum millia) tandem inuadunt: non multò post tamen nostri Nougradum recuperant, sed Rabam, quam nunc Iaurinum vocant, amittunt, dedente Ferdinando Hardeccio Comite, qui siue ignaviæ, siue perfidiæ pœnas luit capitis supplicio 28 Maij anno M D XCV, Recuperatur tamen virtute Adolfi Swartsenburgij triennio post. De Alba regali, Buda, Pesto, vario Marte pugnatum est: neque vnquam illi aut voluntas defuit aut consilium, licet plerumque Pragæ ageret, fines imperij defendendi. Felix omnino, nisi nimia credulitate eorum qui impensius Hispano & Pontifici faventes pacem Germaniæ turbare instituerant, maiorum suorum atque imprimis Maximiliani patris decreta rescindere, & religionis moderatam tolerantiam pessundare quibusdam locis maluisset. Obijt V Ianuarij Anno M D C XII ætatis suæ LIX, imperij XXXVII.

52 MATTHIAS Austriacus.

MATTHIAS Archidux Austriæ Maximiliani F. Ferdinandi nepos, Rudolphi frater, natus est anno M D LVI. iuuenisque admodum ob singularem animi indolem & manifestas virtutis notas euocatus est anno M D LXX VII. ad gubernationem prouinciarum Belgicarum; quumque se imparem videret ferendis Philippi Hispaniarum regis odiis, ipse cura illa abdicata in Austriam reuersus est, & post defensam fortiter Remp. Christianam anno M DC. VIII. coronatus rex Hungariæ 19. Nouembris, prælatis vexillis provinciarum sub Hungaria comprehensarũ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slauoniæ, Seruię, Bulgariæ, Podoliæ, Transsyluaniæ, & VValachiæ: postea accessione facta regni Bohemiæ, etiam in Imperatorem Romanum electus & coronatus est Francofurti, Anno M DC XII. die 24 Iunij, postquam vxorem duxisset Viennæ Annam Catharinam filiam Ferdinandi Austriaci ex matre Mantuana. Huius pro salute, Deum inuocamus viuum, quem & ipsi Imperatores propitium sibi præter cæteros malunt. Sciunt enim quis illis dederit Imperium. Ideo magnus est Imperator, quia cælo est minor: illius enim est ipse, cuius & cælum est, & omnis creatura. *Tertull. Apolog.*

CAP. VII.

Cap. VII.

Ratio capiendi & inaugurandi Imperatorem, deque Electoribus.

IMperium armis partum tanquam possessionem suam primi Imperatores ad liberos suos posterosque tranquillis rebus deriuarunt. Sed lapsu temporum, cum Imperatorum vitijs, quæ vt arctis contineri, ita secundis rebus efferri solent, creuit in populo oppresso libertatis studium, itumque est ad delectum, præterito superiorum sanguine. Interdum quoque ad electionem vnius capitis necessitate adacti sunt Proceres imperij, vel quod deficeret hæres, vel quod successor ordinarius ob vitia priuata tantæ moli esset inutilis. Et conueniebant initio ad deligendum Imperatorem Principes Germaniæ potentiores, eratque tunc res ancipitis plena periculi, in tanto capitum numero, inque eo flagitantium ambitu, vnum aliquem capere, cui summa imperij tuto committi posset. Vidit hoc prouida Ottonis tertij mens, qui rebus Germanicis constituendis certos numero Electores dedit, tres quidem Ecclesiasticos, qui & Archicancellarij imperij dicti sunt, Archiopiscopum Treuirensem, per Galliam, & regnum Arelatense; Moguntinum per Germaniam; Coloniensem per Italiam; quatuor seculares, veluti corporis Cæsarei custodes, Saxoniæ ducem protospatarium, qui idcirco ensem præferret, Marchionem Brandeburgensem Camerarium; Comitem Palatinum Dapiferum; & Regem Bohemiæ pincernam. Est autem Moguntini Præsulis, simulatque defuncto Imperatore sedes vacat, protinus euocare cæteros ad Comitia; quæ alias alibi, nunc plerumque Francofurti ad Mœnum, loco totius Germaniæ maximè opportuno solet institui: administrante interea negotia Principe Palatino, tanquam per interregnum imperatoris vicario. Penes hos ergo Septemuiros ius est constituendi Imperatorem, quem tamen solemniter placuit per gradus quosdam prouehere, vt Aquisgrani quidem coronam acciperet Regis Romanorum, Mediolani Regis Longobardorum & Italiæ, Romæ vero Imperatoris. Estque ea ordinario posteà per Carolum IV in bullam auream relata, Noribergæ, Anno M CCCLVI, seruaturque adhuc a Germanis religiosissimè. Exemplo sit vna e multis electio Maximiliani Imperatoris facta Francofurti, Anno cIɔ Iɔ LXII, quam nos prolixe describemus, vt ex ea cognosci possit, quænam in cæteris ratio seruari soleat. Quum ergo dictus esset Comitijs dies, Ferdinandus Imperator Maximilianum filium suum Bohemiæ regem Francofurti tempestiue stitit: Conuenere eodem VII-viri electores, cæterique Imperij Principes atque ordines. Cæsar prensatis VII-viris, suffragia ipsorum pro filio suo postulabat. Simulatque verò illuxit dies VIII Kal. Decembris, ingressi Septemuiri Curiam Romanam foro imminentem cum Maximiliano, hora ante meridiem sexta, ad nonam vsque ibi manserunt. Inde coccineam togam induti singuli, nisi quod Bohemiæ rex coronam in capite gestabat, ad templum S. Bartholomæi vehuntur equis, eo ordine, vt Moguntinum & Treuirensem Rex & Coloniensis, hos Palatinus, Saxo, Brandeburgicus sequerentur: quibus singulis singuli in equis sedentes gladios districtos magna cum veneratione præferebant. Vbi in templi chorum ventum est, qui locus auleis & peripetasmatis magnifice admodum instratus erat, sedem quisque sibi designatam capit. Ibi Herbipolensis Episcopus cultu ad sacrum peragendum solemni indutus, hymnum quo gratia Sp. sancti euocari solet clara voce orditur. Eum canentem protinus symphoniaci

Cæsarei

Cæſarei regijque proſequuntur, Septemuiris intereà in genua curuatis & pro felici conſiliorum augurio preces fundentibus. Tum Epiſcopus ſacrum iuxta bullæ aureæ præſcriptum peragit: quod dum fit, Palatinus, Saxo, & Brandeburgicus, quippe a recepta religione abhorrentes, ex choro in proximum conclaue diuertunt, inſequentibus ipſos Guilielmo Lantgrauio iuniore, Georgio Palatino Septemuiri fratre, Franciſco Saxone Lauenburgico, Anhaltino Principe, alijſque pluribus cum ſuis conſiliatijs; neque enim exiſtimabant fas ſibi eſſe ſacris illis intereſſe. Peracto ſacro, repetunt ſinguli locum priorem, caniturque iterum Hymnus quem ante diximus. Inde Septemuiri ad maius altare procedunt, & tactis SS. Euangelijs religioſe iurant, ſe in deligendo Romanorum rege ſanctè omnia facturos, quemque ex animi ſententia vtilem Chriſtianæ Reipubl. indicauerint, nominaturos, ac neque largitione, neque pretio, neque pollicitationibus locum daturos. Quibus peractis, tertium canitur Hymnus de Spiritu ſancto. Ita voto obſtricti Septemuiri, ingrediuntur ordine conclaue, in quo electio antiquitus fieri adſueuit. Poſtquam illic ſpatium ſeſquihoræ commorati ſunt, euocatur Cancellarius Electoris Moguntini, & cum eo quidam ab Epiſtolis, ad excipienda Septemuirorum ſuffragia; tum bini e conſiliarijs Septemuirorum, quibus quaſi teſtibus legitima ſuffragiorum pronunciatio fiat. Coram his primus Moguntinus ſententiam de eligendo Romanorum rege rogatur: Is deſignat Maximilianum. Rogati ab eodem cæteri, in eundem omnes conſentiunt. Ita vna omnium voce Maximilianus renunciatur Romanorum Rex. Et quia abſente Ferdinando patre (ita enim conuenerat) hæc omnia gerebantur, euocati a Septemuiris Guilielmus Heſſus, Georgius Palatinus, Lauenburgicus, Megalopolenſis, & Anhaltinus, e choro in conclaue, mandata accipiunt, vt ad Cæſarem patrem eant, ipſique denunciēt, Septemuiros in electionem filij ipſius quod fęlix & fauſtum ſit, conſenſiſſe, rogentque, vt ad ipſos in S. Bartholomæi ædem venire dignetur, auditurus coram ſuffragiorum liberè editorum ſententiam. Ipſis digreſſis, deſcribitur a Septemuiris facta renunciatio, & ſingulorum ſuffragia in litteras relata proprijs ſingulorum ſigillis obſignantur. Sub horam diei XII adeſt Ferdinandus pater, cui Septemuiri e choro ad medium vſque templum obuij procedunt. Deducunt honoris cauſſa Ferdinandum Principes, Bauarus, Cliuenſis, Virtenburgicus, Arauſienſis, alijque permulti. Cæſar comiter ſalutatis blandeque compellatis ſingulis, progreditur cum ſuis in ſacrarium, ibique Pontificijs inſignibus indutus, & imperiali corona capiti impoſita, ad conclaue pergit. Hic Moguntinus ſuo ac collegarum nomine exponit, quomodo regem Bohemiæ dilectiſſimum ipſius filium conſentientibus votis in Regem Romanorum elegerint, additque, rogare ſe, vt electionem factam ratam habere, ſuoque adſenſu approbare, & nouum magiſtratū pro Romano rege, qui ab ipſo deinceps ſecundus ſit, agnoſcere dignetur. Tum Cæſar breui, ſed plena maieſtatis oratione, Septemuiris agit gratias, quod & de Republ. optime ſentiant, & ſui ſuorumque in electione illa habuerint rationem. Ita ſimul inde progrediuntur, & Cæſar ad dexteram chori partem tendit, Septemuiri vero electum a ſe nouum Regem altari, de veteri conſuetudine, imponunt. Interea ex more canitur a ſymphoniacis Hymnus Ambroſij & Auguſtini, cuius initium eſt, Te Deum laudamus: Eum hymnum excipit organorum, tibicinum, lituorum, tympanorum æneorum promiſcuus concentus: tum, nolarum ſonitus, ac denique bombardarum vbiq; diſploſarum ingens fragor, in ſignū lætitiæ. Quibus peractis, Rex nouus ab altari ex choro in editum quoddam tabulatum varijs aulæis ornatum deducitur, ibique regali ſolio imponitur. Hic recitato a Moguntino

guntino publico renunciationis decreto; surgit Orator, qui nouum Regem composita in eam rem oratione laudat. Hisce ita peractis Cæsar Ferdinandus per ligneum quoddam stratum, quod Francofurtensis Senatus ad declinandam viarum luto fœdatarum immundiciem exstrui fecerat, solemni pompa domum deducitur. Præcedebant aulici nobiles splendide amicti; sequebantur consiliarij frequenti numero; tum Saxonis, Brandeburgici, Regis & Cæsaris tubicines ac tympanistæ, clãgentes per vias, & læto concentu omnia complentes: Inde imperij Duces & Principes. Post hos quatuor fæciales Cæsarianis aquilis & triumphalibus paludamentis conspicui. Hinc Treuir solus. Inde Palatinus, aureum globum gestans totius terrarum orbis figuram referentem: Iuxta Palatinum ibat Brandeburgicus cum sceptro regio: Pone hos Saxo, strictum Cæsari gladium præferens. Cæsar ipse aureo insignis pallio & Imperiali diademate incinctus sub aureo vranisco quadrato qui à quatuor Senatoribus gestabatur, incedebat. Neque ita longo interuallo & quasi iuxta Cæsarem parentem nouus rex electus, regio ornatu conspicuus. Post eum Moguntinus & Coloniensis. Claudebant agmen centuriones & tribuni hastati cum suis cohortibus ac reliquo comitatu: Ab vtraque vero lignei strati parte erant ciues armati, qui latus incedentium tegebant & turbam submouebant. Ita domum deducto Cæsare, Rex cæterique Principes ad suum hospitium singuli digressi sunt. Gesta hæc sunt, vt ante diximus, VII Kal. Decembris. Supererat, vt Rex solemni ritu inauguraretur, quod quidem more maiorum fieri debebat sub dio in regia sede lapidea ad Rheni ripã, inter nuceta, supra Confluentiam loco amœnissimo, ad oppidulum Reinsen: Hic enim, Reges Frãcofurti creati, Septemuiris omnia priuilegia, & quicquid ad ipsorum decus, dignitatem, libertatem, immunitatesque spectat, onfirmare solent; atque inde Aquisgrani, Belgicæ oppido, coronam ex Bullæ aureæ decreto accipere: sed ob hiemis asperitatem, vtque sumtuum & laboris fieret compendium, rebus Imperij maturandis, placuit Cæsari & Septemuiris, ipsis quoque Aquisgranensibus non admodum refragantibus, vt Francofurti sine vlla longiore mora pridie Kalendas Decembris inauguratio illa fieret. Qui dies vt ortus est, conuenere in æde Bartholomæi Electores Archiepiscopi, vna cum Herbipolensi & Spirensi Episcopis, & in sacrario sumptis Pontificalibus insignibus, collegas suos, Palatinum, Saxonem, & Brandeburgicum operiuntur; qui cum rege electo ad Cæsaris ædes eopse die profecti fuerant. Hi hora septima per stratum ligneum eodem quo ante fecerant ordine incedentes, templum petunt; induti, Principes quidem trabeam, Cæsar archiducalem vestem, Rex amiculum aureum. Ingressos templum Archiepiscopi in chori limine stantes excipiunt; & Moguntino quidem sacra facturo vnus ex collegij sodalibus crucem argenteam præferebat; alius, lituum; tertius (erat autem is equestris ordinis) sigilla Imperij ex bacillo argenteo pendentia: Cæsar Ferdinandus in summum solium ad dexterum chori latus deductus, Septemuiros Politicos infra se loca sibi adsignata capere, ordineque considere iubet; cæteris Principibus, Teutonicæ militiæ magistro, Georgio & VVolfgango Palatinis, Bauaro, Cliuensi, Megalopolensi sedes in aduersa parte pro cuiusque dignitate attributæ sunt. Intermedia scamna Virtenbergicus, duo iuniores Palatini, & Lantgrauij, Lauenburgicus, Anhaltinus, Arausiensis, Arschotius, & Lotharingius occuparunt. Pontificio legato seorsim eodem in tabulato in quo Septemuiri sedebant, editior sedes data. In alterum tabulatum cætera nobilitas promiscue se contulerat. Ita compositis rebus, Rex nouus in chori limine ante crucem se in genua prouoluit, dum Moguntinus pro ipso preces ad Deum fundit. Tum Treuir

Treuir ac Coloniensis alleuatum eum in solium auratum ex aduerso altaris exstructum ducunt sessum, a dextera Treuiro cum Herbipolensi, ad læuam Coloniensi cum Spirensi in subsellis ei rei exstructis considentibus. Simularque vero Moguntinus sacrum ad altare orsus est, Palatinus, Saxo, Brandeburgicus ordine se subducunt, inque conclaue vicinum, vti antea fecerant, concedunt. Peracto sacro, regressisque Electoribus, Rex Treuiro & Coloniensi stipatus, ad aram accedit, vbi a Moguntino baculum pastoralem tenente, verbis cóceptis Latinè interrogatur, *An fidem Catholicam iustis operibus seruare? An Ecclesiæ tutor & defensor esse? An ius æquabiliter dicere? An debitum Romano Pontifici honorem exhibere paratus sit?* Vbi ille se ita facturum respondit, dimittitur; & ad solium suum regressus, adsidet. Tum Moguntinus ad adstantes Principes conuersus, eos quoque rogat, *An & ipsi iuxta præceptum Apostoli Regi huic fidem & obsequiũ deferre, eiusque regnum tueri, ac fide & obedientia confirmare parati sint?* Quod vbi & ipsi se facturos promisere, Rex rursum ad altare redit, & vestem exutus, in capite, pectore, scapulis, brachiorumque & manuum iuncturis, a Moguntino inungitur, ac post preces ex formula dictas, vnctum regem Treuir & Coloniensis & Palatinus, vna in sacrarium abducunt, oleum lana munda abstergunt, ipsumque, aureo amiculo deposito, Imperialibus Caroli Magni ornamentis, a Senatu Norimbergensi, cui ea de veteri more adseruare mos est, transmissis, induunt, atque ita indutum ad altare sistunt. Ibi Moguntinus gladium strictum ei in manus tradit, quem post conceptas preces, & pronunciata verba solemnia, Rex in vaginam recondit. Eum Saxo acceptum lateri ipsius accommodat. Tum annulum Moguntinus Regis digito inserit, in fidei Catholicæ signaculum. Posthæc splendidissimum quoque Caroli Magni pallium maximi pretij, humeris eius circumdat. Dein sceptrum & globum porrigit. Postremum tres simul Archiepiscopi diadema regis capiti imponunt. Quibus peractis, iterum Rex coram Moguntino iurat, Functurum se Principis boni officio, & imperium legesque sacras vt Christianum Principem decet, seruaturum. Inde in locum aulæis exquisitissimis constratum, comitantibus Archiepiscopis adscendit, ibique saxeæ Caroli Magni sedi (quæ in eam rem illuc translata est) impositus, hoc ritu Romani imperij possessionem init. Tum Moguntinus populari sermone multam Regi salutem ac fortunatum imperium precatus, ei se suosque collegas, & cæteros Imperij Principes atq; Ordines diligenter & officiosè commendat. Mox hymnus ille solemnis Ambrosij & Augustini organis & symphoniacis inuicem excipientibus decantatur. Quo facto rex aliquot Principes, & ex nobilitate primaria, stricto Caroli Magni gladio leuiter feriens, in equitum ordinem adsciscit. Ac denique duo ex sacro sodalium Aquisgranensium collegio ad eum accedentes, multamque salutem quanta possunt maximè demissione precati, in suum collegium more antiquitus recepto cooptãt. Ita celebratis peractisque in templo Francofurtensi ceremonijs omnibus, quæ alioqui suis quæque locis peragi debebant, eadem pompa inde in curiam ad prandium Cæsaris regisque ac cæterorum principum sumptuosissimè instructum proceditur. Sed agmen extremum, quod in ceremonijs electionis factum non fuerat, sequebantur stipatores tres, qui missilia in vulgus iaciebant, numos aureos argenteosq;, quibus inaugurationis memoria, cũ effigie Imperatoris & die atq; anno signata erat. In Curiam vt ventum est, consedere Cæsar & Rex ad mensam in augusta aula exstructam, cæteris omnibus mensis septem gradibus altiorem, Septemuiris protinus ad munia sua iuxta bullæ aureæ præscriptum digressis. Ac Brandeburgicus quidem qui pocillatoris partibus fungitur, equum

generosum ad id paratum conscendit, & ad mensam in medio foro stratam properans, auream inde peluim & mappam accipit, easque in Curiam rediens, Cæsari ac regi vt manus lauent & abstergant, administrat; Ea peluis cum mappa & equo Comiti Zollerano ex vetusto iure cedunt. Tunc Saxo, qui imperij ensiferum seu tribunum equitum agit, in equum similiter insiliens, in aceruum auenaceum iuxta curiam effusum citissimè fertur; atque inde modium argenteum implet. Hic modius cū equo Comiti Papenhemio, auena verò plebis direptioni cedit. Denique Palatinus magnus dapifer ad culinam extra Curiam propter Franciscanorum ædem exstructam equo vehitur, indeque adsumptis ferculis in Curiam redit, ibique relicto præforibus equo, fercula ad mensam Cæsaris, Saxone teretem baculum præferente defert, Palatini equus cum argenteis, quibus fercula contenta fuerant patinis, iure prisco cedit Comiti Seldeneckio, legato Palatini, & inferiori dapifero hæreditario. Interea consecratur mensa ab Archiepiscopis, præeunte verba Treuirensi, reliquis respondentibus. A consecratione accedunt Imperatorem tres illi Præsules, atque ex ijs Moguntinus sigillo imperij ex oblonga virga argentea plus minus XII. pondo appendentia nouo regi offert, quasi ea apud ipsum depositurus: At is protinus ea Moguntini collo accommodat, recipiens eo ritu ipsum ipsiusque collegas Ecclesiasticos pro Archicancellariis Imperij, verbis solemnibus promittens, se reliquos Electores, Principes, Ordinesque imperij habiturum quam commendatissimos, iura ipsorum ac priuilegia seruaturum, atque vbi res exiget, amplificaturum. Hisce ita peractis, Septemuiri in eadem aula singuli in mensis singulis aureis tapetibus splendide instructis, ad vtrumque Cæsaris Regisque latus discumbunt: dextera Moguntinus, inde Palatinus: leua Coloniensis, inde Saxo, tum Brandeburgicus: Contra Cæsarem verò Treuir. Præter has mensas erant in eadem aula aliæ duæ, ad quas reliqui principes nobiles ordinesque sedebant. Erant, & singulis mensis singuli abaci, poculis aureis argenteisque egregiè instructis. Conuiuium senis ferculis per interualla distinctum, pari splendore & lætitia. Interea loci ante curiam ex aquila bicipiti columellæ editæ imposita duabus fistulis merum hinc album, inde rubrum fluebat, ad populi vsum hilaritatemque tubis subterraneis pneumaticisque organis eo deriuatum. Bos quoq; integer in foro multis aliis animalibus farctus adinstar porci Troiani veru ligneo torrebatur, ex quo particula vna ad Regem delata, reliquum plebi hianti ad direptionem cessit. Mensis remotis & actis Deo gratijs Cæsar & Rex insignibus suis ornati, à Septemuiris ac cæteris Principibus domum magna pompa deducuntur. Inde ad sua quisque diuertit.

CAP. VIII.

De triplici Imperatorum coronâ, ex Rituali Ecclesiæ Romanæ.

QVæ ad coronationem Imperatoris in Germania pertinent, ostendimus: consequens est, vt reliquarum quoque coronarum solennia exponamus. Quia verò illa exactè & accuratè descripta continentur libro quem vulgò vocant sacrarum Ceremoniarum Ecclesiæ Romanæ, nos ea inde perita huic nostro operi inseremus. Est enim liber rarus admodum, præsertim apud Transalpinos. Scriptus est ante hos annos C LXX sub Friderico tertio. De autore vix quicquam liquet, nisi quod is se Pio secundo, qui Æneas Syluius fuit, in suo Pontificatu seruiuisse testatur, lib. I. cap. III.

Dictio

Dictio quidẽ eius parum Latina est: sed nos eam integram relinquere maluimus, quam nostra interpolatione fidem rerum eleuare. Editus est liber sub Leone X. ab Archiepiscopo Corcyrensi Christophoro Marcello. Sic ergo ille. Quoniam vulgari opinione fertur, Romanorum Imperatorem tribus coronis ornari oportere variorum metallorum, argentea Aquisgrani in Germania, ferrea Modætiæ in Lõbardia; & aurea Romæ: super qua re clarissimus Iurisconsultorum sui temporis Baldus opusculum edidit, mysticas metallorum significationes solertissime iterpretando; non videbitur forte absurdum aliquid de ea re pro veritate ostendenda disserere. Et vt omittamus priscos illos Romanorum Imperatores, qui toti fere orbi imperabant ante Aurelianũ, ut Eutropio placet; nulla corona nisi Laurea, aut ex alia aliqua felici arbore usos fuisse cõstat, nihilque grauius odisse populum Romanum, quam Regiũ nomẽ. Hoc vero affirmamus, ante Carolũ Magnum, in cuius persona Imperium translatum est à Græcis in Latinos, neminem Imperij Romani coronã ex manu Romani Pontificis Romæ suscepisse. Et ut sæpe ex Apio secũdo audiuimus rerum Germanicarum peritissimo; cui à manu seruiuimus: & in historia eius Australi legimus, Cæsar nullam omnino coronam accipit nisi auream: & alias quidem coronas pro variis regnis, Romæ vero; & à Romano Pontifice, Romani Imperij coronam suscipit. Otho Frisingensis Episcopus; & Frederici primi patruus, vir doctus & eloquens, historiam scripsit suorum temporum, in ea tradit Fredericum ipsum coronis quinque aureis decoratum fuisse. Prima de regno Francorum apud Aquisgranum. secunda Ratispone de regno Germaniæ. tertia Papiæ de Regno Langobardico. Quartam Romæ suscepit pro Romano Imperio ab Hadriano quarto summo Pontifice; quintam vero Modetię pro regno Italico illum suscepisse testatur. Quæ quidem corona ideo appellatur ferrea: quod laminam quandã habeat ferream in summitate: alioquin aurea, est & pretiosissima. Sed differt forma coronæ Imperialis ab aliis: nam ea sub se Tiaram quandam habet in modum fere Episcopalis mitræ humilioris, tamen magis apertam; & minus acutam: estque eius apertura à fronte non ab aure; & semicirculum habet per ipsam aperturam aureum; in cuius summitate Crux paruula eminet: eam Tiaram aliæ Coronæ non habent; & quoniam hanc Imperialem coronam bis aut ter in Germania vidimus, dum Cæsar regalia quibusdam principibus concederet, ideo illam exprimere conati sumus. Legimus & in aliis historiis, quosdam Imperatares Arelate etiam Coronam suscepisse de regno Arelatensi; & alibi alias pro aliis regnis. Nam & Carolus quartus Auenionem venit ad Vrbanum quintum Anno salutis Millesimo trecentesimo sexagesimo quinto, multo ante iussu Innocentij sexti Romæ Imperator coronatus. Qui, rebus quarum gratia ad Pontificem venerat absolutis, Arelate profectus est. Sciant ergo qui de tribus coronis fabulantur; & Romanorum Imperatorem vnam tantum pro Romano Imperio coronam suscipere; & eam quidem Romæ; & à Romano Pontifice; alias autem alibi pro aliis & diuersis regnis.

CAP. IX.

Quo ritu Imperator Romæ a Papa coronari soleat.

TOtam seriem huius actionis sic describit autor libri Ceremoniarum. Electus Rex futurus Romanorum Imperator primum consueuit electionem suam per suos solemnes oratores summo Pontifici intimare; & decretum electionis ostendere; de-

uotionem ac fidelem reuerentiam exhibere; fauorem & gratiam Apostolicæ sedis implorare, offerre se ad quæcunque fidelitatis iuramenta Romanæ Ecclesiæ præstanda: & demum vnctionem; consecrationem: & Imperij Diadema humiliter postulare. Pontifices vero consueuerunt viso decreto; & examinata electione in sacro Senatu; habitoque sufficienti informatione tam super forma electionis; quam super idoneitate, & habilitate personæ electi, per commissarios a se cõstitutos ad instantiam dicti electi, ipsum electum in spiritualem filium suum & Ecclesiæ Romanæ suscipere: illique fauorem & gratiam concedere; & ipsius regis electi persona idonea reputata, eum nominare, denunciare, assumere, & declarare Regem Romanorum: ac etiam habilem & sufficientem declarare ad suspiciendam Imperialis celsitudinis dignitatem: decernere consecrationem; & coronationem per manus suas esse impendendas; & suplere omnes defectus, &c. Hoc seruatum legimus in Carolo quarto a Clemente sexto, & antea in Henrico septimo a Clemente quinto, & in Alberto eius prædecessore, & Rudolfo patre a Bonifacio octauo. & a pluribus alis, & in Venceslao Caroli quarti filio; quē pater adhuc viuens in Romanorum regem ab electoribus designari procurauerat: cuius rei approbationem quum Gregorius vndecimus, ad quem delata erat; morte præuentus decernere non posset, Vrbanus sextus eius successor legitime confecit. Electus igitur Romanorum Imperator quum statuerit vrbem petere ad Imperiale Diadema de manu summi Pontificis suscipiendum, primum conuenit per nuncios suos cum Romano antistite de modo & tempore intrandi; ut Pontifex rebus opportunis consulere possit; Deinde quum Pontifex nouit Cæsarem iam Italiam intrasse, mittit illi obuiam duos legatos de latere; qui illum conueniant antequam terras Romanæ Ecclesiæ ingrediatur. Et post gratulationes, salutationem, & benedictionem nomine Pontificis, honesto modo exigunt ab illo iuramentum solitum præstari ab electis Imperatoribus antequam intrent agrum Romanæ Ecclesiæ, in forma, qua in decretis cauetur, videlicet. Sanctissimo Domino nostro, Domino. N. diuina prouidentia Papæ, Ego B. Rex Romanorum promitto & iuro, per Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, & per lignum viuificæ Crucis, & per has reliquias sanctorum, quod si permittente Domino Romam venero, Sanctam Romanam Ecclesiam & sanctitatem suam, rectorem ipsius, exaltabo, secundum meum posse. Et neque vitam, neque membrum, neque honorem quem habet, mea voluntate, meo consilio, meo consensu, aut mea exhortatione perdet, & in Roma nullum placitum, aut ordinationem faciam de omnibus, quæ ad sanctitatem suam, aut ad Romanos pertinent, sine vestro consilio. Et quicquid de terra sancti Petri ad nostram potestatē peruenerit, suæ sanctitati reddam. Et cuicunque Italicum regimen commisero, iurare faciam illum, ut adiutor suæ sanctitatis sit, ad defendendam terram S. Petri, secundum suum posse; Sic me Deus adiuuet, & hæc Sancta Dei Euangelia. Aliquando oratores electi quando veniunt ad intimandum electionem: & ad petendum approbationem nomine electi Regis, solent præstare supradictum iuramentum, si habent ad hoc speciale mandatum. Hoc iuramentum Fredericus tertius Imperator, qui adhuc regnat, dum Senis esset in manibus legatorum Apostolicorum, Anno salutis quinquagesimo primo supra mille & quadringentos præstitit, & ante eum plures alii præstiterunt. Dehinc, ut primum Ecclesiæ territorium ingressus est Cæsar consueuit cum sua familia expensis Pontificis ali, quamdiu Romæ & in agro Romano fuerit. Nicolaus quintus quamuis Frederico prædicto cum familiaribus quingentis tantum expensas promiserit, longe tamen plures ære suo aluit. Vt Sutrium venit

Cæsar

Cæſar vel locum vrbi vicinum, ita vt pridie poſt applicare ad vrbem poſſit, Legati Apoſtolici illum cum aliquibus prælatis a Pontifice miſſis, qui neceſſaria curent, dimittunt, & Romam perueniunt. Sequenti die electus Imperator Romam verſus capit iter, cui honoris gratia obuiam mittuntur a Pontifice Prælati, Barones, & Curiales, hoc ordine, vt in Frederici aduentu ſeruatum eſt. Primi ad ſextum lapidem Columnenſes proceres, cum ſuis amicis, & clientelis: mox Vrſini atque alij Barones vrbis, tum Pontificis copiæ, quæ aſſunt cum illarum præfecto. Inde vincecamerarius cum præfecto vrbis, Senatore, conſeruatoribus, officialibus, & alijs nobilibus ciuibus Romanis; deinde ordines curiæ cum regente Cancellariæ, ſine aliquo alio prælato: Demum alij prælati domeſtici Pontificis cum omni eius familia. Et tandem Sacrum Cardinalium collegium ad radices montis iuxta domum leproſorum Cæſarem expectabunt. Hi omnes diſtinctis interuallis Imperatori electo obuiabunt. Oratores vero principum ſi qui in urbe erunt pro ſuo libitu obuiam procedent. Cardinales, vt Cæſarem conuenient, congratulationibus, & oblationibus factis nomine Pontificis, & collegij, illum habentes medium inter duos primos Epiſcopos Cardinales deducent vſque ad tentorium, ſiue alium locum ſibi deputatum extra vrbem: nam Cæſar non conſueuit ea die, qua appulit, vrbem intrare, ſed pernoctare ſaltem vna nocte extra mœnia in campis. Cardinales & alij omnes poſtquam Cæſar ad locum deputatum peruenerit, in Vrbem reuertuntur. Conſueuerunt etiam electi Imperatores hac die antequam ponticulum qui primus ante ingreſſum vrbis poſt deceſſum montem occurrit, pertranſeant, præſtare iuramentum Romanis in hanc formam. Ego Carolus Rex Romanorũ, futurus Imperator, iuro, me ſeruaturum Romanorum bonas conſuetudines: Sic Deus me adiuuet.

Poſtera die Cæſar per portam, quæ eſt ſub arce Sancti Angeli hoc ordine quaſi triumphans ingreditur. Primi duo equites vexilla duo Cæſaris portant, alterum Sancti Georgii, quod ad Sueuorum pertinet cuſtodiam, Aquilæ alterum. Hos ſequuntur Cæſaris cohortes armatæ, tum nobiles proceres, & togati eius. Inde oratores regum, & principum, qui adſunt. Tum ſi quis adeſt Rex: aut maximus princeps: ut fuit cum Frederico Rex Vngariæ, & Bohemiæ Ladiſlaus. Et tunc ſequitur præfectus vrbis, & Senator. Et ad præfectum quidem pertinebat nudum enſem ante Cæſarem ferre. Frederico tamen Mareſcallus ſuus, non præfectus gladium prætulit. Inter iſtos autem, & Cæſarem nemo equitare debet, niſi Mareſcallus, ſi præfectus non præfert enſem. Incedit deinde Cæſar ſolus equitans, & poſt eum prælati, conſiliarii, proceres inermes: & alii togati. Deinde modico interuallo Imperatricis familia, ſi vxor virum ſequitur, ſuccedere debet. Ante illam nobiles & prælati, & poſt Matronæ, Virgines, & pediſequæ. Circa illam vero ſolam equitantem pedites multi. Vltimo incedunt Eccleſiaſticæ copiæ pompam claudentes. Portam ipſam qua ſub arce ingrediuntur, noſtri codices falſo Collinam appellant. Collina autem porta nõ eſt in nouis Leonis Papæ ſuburbiis: ſed in antiqua Roma, Quirinalis primum dicta, deinde Collina (ut ſcripſit Varro) a pluribus montibus, qui in Quirinali monte continebantur; hodie Salaria nuncupatur, quia inde via ſalaria itur. In porta igitur, quæ ſub arce eſt (non Collina) clerus vrbis ſacris veſtibus ornatus, cum crucibus, & ſanctorum reliquijs, præſidente Vicario vrbis, & alijs Eccleſiarum prælatis infulatis, Cæſarem expectant, aduenienti cruces deoſculandas offerunt, & eum incenſant, ac cantantes, Ecce mitto Angelum meum &c. procedunt vſque ad gradus Baſilicæ principis Apoſtolorum. Ciues autem digniores baldachinum ſupra Cæſaris caput portant.

tant, Conseruatores freno equum ducunt. Cum vero est in magna Area ante gradus, præfectus & Senator id gerunt. Et descendente ex equo Cæsare, præfectus stapham tenet, deinde ante eum præcedit. Inter equitandum autem Cæsaris Camerarius pecuniam spargere consueuit, vt diximus in coronatione Papæ de soldano. In plano supra gradus Basilicæ ante primam porticum ad dextram ascendentibus erigitur suggestus ornatus cum throno Pontificali, & sedilibus Cardinalium prælatorum: & aliorum officialium, vt supra descripsimus in coronatione Pontificis. Supra quem suggestum Pontifex pluuiali, & mitra preciosis indutus ascendit cum ordinibus curiæ, paulo ante quam Cæsar appareat. Electus Imperator cum suis omnibus seruato ordine: vt equum descendit, per gradus ascendit suggestum. Et vt primum Pontificem videt, detecto capite illum, genu terram tangens, veneratur. Et iterum cum appropinquat ad gradus sedis, genu flectit: demum ad Pontificis pedes peruenit, illos in reuerentiam Saluatoris deuote osculatur. Pontifex hilari vultu Cæsarem aspiciens, ad osculum manus, & oris recipit. Tum Cæsar iterum genuflexus auri massam ad pedes Pontificis offert, habetque verba ad Pontificem, gratias agens pro honore suscepto, pro caritatis declaratione amplectitur. Et stante ibi ad dextram Pontificis Cæsare, Pontifex recipit Imperatricē ad osculum pedis, & manus. Regem vero, siquis adest, ad osculum pedis, manus, & oris; alios autem Prælatos, proceres & nobiles Cæsaris ad osculum pedis tantum. His finitis, surgit Pontifex & manu sinistra Cæsarem capiens, e suggestu descendit, & pariter ad secundam vsque Ecclesiæ porticum cum eo progreditur. Deinde Pontifex palatium ascendit ad cameram suam reuersurus, & Cæsar duobus aut quatuor Cardinalibus sociatus, templum ingreditur, Apostolorum sacras reliquias veneraturus cum suis omnibus. Inde ad loca cuique destinata diuertuntur. Cæsar ipse in palatio Apostolico recipi consueuit: Augusta vero in aliquo loco vicino. Cæsar postera die, opportuno tempore ad Pontificem accedet, & cum sua sanctitate de incumbentibus ad solemnitatem pertractabit. Statuent de die coronationis. Et si qua erunt prius peragenda deliberabunt: vt Friderici tempore factum est, qui ante diem Imperialis coronationis inter missarum solemnia benedictonem Imperialem cum sponsa sua Heleonora Regis Portugalliæ filia suscepit. Et corona regni Langobardici: siue Italici quam superiores Imperatores Modætiæ suscipere consueuerunt, quum Fredericus pestis timore illuc accedere non potuisset, Pontificis Nicolai manibus coronatus est in Basilica Petri apud altare maius: quæ corona ferrea, (licet aurea sit) nuncupatur. Et notandum, quod Cæsar antequam coronetur Imperiali diademate, sedet post primum Episcopum Cardinalem. Et si quis Rex adest, sedet tunc post primum presbyterum Cardinalem. Quum vero Cæsar erit coronatus, tunc sedebit in sede sibi parata inter Papam, & primum Episcopum Cardinalem: & tunc Rex erit post primum Episcopum Cardinalem. Adueniente die statuta Imperialis coronationis, quæ conuenientissima est in Dominica Lætare in medio quadragesimæ (vt Durantes in rationali diuinorum scripsit, & ita a Nicolao Quinto in coronatione Frederici seruatum est) Ecclesia Sancti Petri, & capella maior erunt decenter ornatæ, vt in maximis solemnitatibus, quū Pontifex est celebraturus diuina solent ornari, & præter consueta erigentur duo suggestus, hinc & inde extra cancellos capellæ, alter pro Imperatore electo ad sinistram venientibus, alter a dextra pro Imperatrice. Et ornetur tapetis, aulæis, sedibus, scabellis, & alijs opportunis Ecclesia tota, & maxime capella D. Gregorij, D. Mauritij, & quæ D. Mariæ de turribus appellata extra Ecclesiam in prima porticu sub turri campanaria est, bene munden-

mundentur, ornenturque. Imperatrix vero, antequam Pontifex descendat ad Ecclesiam, cum suis ornata, praeueniens, suggestum sibi paratum conscendit. Summo igitur mane Pontifex cum Cardinalibus, Prælatis, & alijs officialibus paratis colore tempori & missæ congruis, veluti ad supplicationem, sub baldachino descendat ad Ecclesiam, & præmittat duos Diaconos Cardinales cum suis cappis laneis ad Cæsarem, qui eum congruo tempore ad Ecclesiam deducant. Pontifex facta reuerentia ante altare accedet ad sedem, vbi consueuit accipere paramenta, & ibi recipiet ad reuerentiam omnes prælatos paratos: incipiet tertiam, & accipiet sandalia, vt alias, & dicta oratione induetur omnibus paramentis Pontificalibus. Interim Cardinales qui sunt cum Cæsare, vt primum cognouerint Pontificem intrasse Ecclesiam, & ipsi cum Cæsare, & omni sua comitiua ad Ecclesiam descendant, & egressi primam palatij portam, per primas Ecclesiæ portas, quæ super gradus Basilicæ patent, ingrediantur porticum ad capellam, quæ vocatur beatæ Mariæ inter turres, ibi a canonicis, & collegio Ecclesiæ occurrentis recipiatur. Quo deductus Cæsar ad altare dictæ capellæ, in manibus primi Cardinalis præsentis, & nomine Pontificis recipientis, beato Petro, summo Pontifici, & suis successoribus solitum iuramentum præstabit in forma subscripta, videlicet. Ego N. Rex Romanorum, adiuuante Domino futurus Imperator, promitto, spondeo, & polliceor, atque iuro Deo, & beato Petro, me de cætero protectorem, atque defensorem fore summi Pontificis, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ in omnibus necessitatibus, & vtilitatibus eius, custodiendo, & conseruando possessiones, honores, & iura, ac ius, quantum diuino fultus adiutorio fuero, secundum scire, & posse meum, recta & pura fide; Sic me Deus adiuuet, & hæc Sancta Dei Euangelia. Tum indutus superpellicio & Almucia recipitur a Canonicis Sācti Petri in Canonicum, & in fratrem, quos omnes stans ante altare dictæ capellæ recipit ad osculum pacis. Inde præcedente clero, & cantante responsum; Petre amas me? tu scis Domine quia amo te. Pasce oues meas. Versus, Simon Ioannis amas me plus his? Tu scis domine, quia amo te. Pasce &c. alij Cæsaris proceres suo ordine deueniunt ad portam principalem ipsius Basilicæ, quæ argētea nominatur, & ex quinque media est. Interim duo Episcopi Cardinales post priorem antiquiores, facta reuerētia Pontifici, cum suis mitris, & pluuialibus veniunt ad prædictam portam, dum Cæsar adhuc est in dicta capella inter turres. Et ante eum iunior Episcopus Cardinalis stans sine mitra supra Cæsarem genuflexum orantem dicit hanc orationem. Oremus. Deus in cuius manu corda sunt regum, inclina ad preces humilitatis nostræ aures misericordiæ tuæ, & huic famulo tuo regi veram appone sapientiam, vt haustis de tuo fonte consilijs, tibi placeat, & super omnia præcellat, per Christum Dominum nostrum, Amen. Finita prima oratione, intrant Ecclesiam, Cæsare incedente semper inter duos Diaconos Cardinales prædictos, & immediate præcedentibus duobus Episcopis Cardinalibus præfatis, & flectentes ad sinistram perueniunt ad capellam Sancti Gregorij: vbi Imperator sedens deposita Almutia primo induit sandalia, deinde stans tunicellam, & demum Imperiale paludamentum, & mox inde procedens ad medium Ecclesiæ, vbi rota est porphyretica, venit; & ibi ab alio Episcopo Cardinali sibi assistente dicitur super eum alia oratio, videlicet. Deus inenarrabilis, auctor mundi, conditor generis humani, gubernator Imperij, confirmator regni, qui ex vtero fidelis amici tui Patriarchæ nostri Abrahæ prælegisti regem seculis præfuturum; tu præsentem regem hunc cum exercitu suo per intercessionem Sanctorum vberi beneXdictione æternitatis circunda, vt semper maneant læti & triumphantes in pace victores, per Christum Dominum

ninum nostrum, Amen. Procedunt deinde ad confessionem Beati Petri sub altare, vbi procumbit super faldistorium Imperator, & duo Episcopi Cardinales ascendunt capellam, & vadunt ad sedes suas; prior autem Diaconorum, ac prior Presbyterorum parati descendunt ad eum, atque hinc inde genu flectunt, & Diaconus ipse facit Litaniam procumbens ad sinistram, omnibus alta voce replicantibus, & flexis genibus permanentibus. Finita Litania surgit prior Presbyterorum, & super Cæsarem adhuc procumbentem dicit. Pater noster; & ne nos. Saluum fac seruum tuum. ℟. Deus meus sperantem in te. ℣. Esto ei Domine turris fortitudinis. ℟. A facie inimici. ℣. Nihil proficiat inimicus in eo. ℟. Et filius iniquitatis non apponat nocere ei. ℣. Domine exaudi orationem meam. ℟. Et clamor meus ad te veniat. ℣. Dominus vobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. Oremus. Prætende quæsumus Domine famulo tuo dextram cœlestis auxilij, vt te toto corde perquirat, & quæ digne postulat, assequatur. Actiones nostras, quæsumus Domine, aspirando præueni, & adiuuando prosequere, vt cuncta nostra oratio, & operatio a te semper incipiat, & per te cæpta finiatur; per Christum Dominum nostrum, Amen. Et cum Diacono his finitis reuertitur ad locum suum inter alios Cardinales. Dum vltimæ orationes dicuntur per Presbyterum Cardinalem; prior Episcoporum Cardinalium, cum pluuiali stola, & mitra descendit ad Imperatorem, & simul cum duobus Diaconis finitis orationibus, ducit illum ad altare Sancti Mauritij, vbi stans cum mitra inungit brachium dextrum Cæsaris, & scapulas cum oleo exorcizato in modum crucis, & deposita mitra dicit. Oremus. Deus omnipotens, cuius est omnis potestas & dignitas, te supplici oratione, atque humilima prece deposcimus, vt huic famulo tuo N. prosperum Imperatoriæ maiestatis concedas effectum, vt in tua protectione constituto, ad regendum Ecclesiam tuam sanctam, nihil ei præsentia officiant, futura nihil obstent, sed inspirante sancti Spiritus dono, populum sibi subditum æquo iustitiæ libramine regere valeat, & in omnibus suis te semper timeat, tibique iugiter placere contendat. Deus Dei filius Iesus Christus Dominus noster, qui a Patre Deo participationis vnctus est præ participibus suis, ipse per præsentem sacri Vnguenti infusionem Spiritus Paracleti super caput tuum infundat benedictionem, eandemque vsque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc visibili, & tractabili dono inuisibilia percipere, & temporali regno iustis moderationibus æternaliter conregnare ei merearis, qui sine peccato Rex regum viuit cum Deo Patre in vnitate Spiritus Sancti Deus per omnia secula seculorum, Amen. Interea adducitur Imperatrix si adest, & similiter perungitur in eisdem locis; deinde dicitur per eundem Cardinalem Episcopum oratio super eam cum mitra, quia pro eadem ad Deum oratio dirigitur. Spiritus Sancti gratia nostræ humilitatis officio copiosa in te descendat, vt sicut manibus nostris licet indignis oleo materiali oblinita pinguescis exterius, ita eius inuisibili vnctione delibuta impinguari merearis interius, eiusque Spirituali vnctione perfectissime semper imbuta, & illicita declinare tota mente, atque spernere discas, & valeas, & vtilia animæ tuæ iugiter optare atque operari queas, & opereris, auxiliante Domino nostro Iesu Christo, qui cum Patre, & Spiritu Sancto viuit & regnat Deus, &c. Et hæc quidem fiunt ad altare beati Mauri; nam ad altare beati Petri nemo inungitur, nemo ordinatur, nisi Romanus Pontifex solus. His completis, Imperatrix ad suum suggestum reuertitur, & Cæsar cum Episcopo Cardinali, & Diaconis ad Pontificem. Diaconi acceptis suis Dalmaticis & mitris in manibus, vadunt ad reuerentiam Papæ, qui

qui descendens de sede sua procedit ad altare supplicaundus more solito, & recipit ad osculum oris, & pectoris tres Presbyteros Cardinales assistentes, genu flexo super suum faldistorium permanente. Facta confessione Pontifex accedit ad altare, osculatur, & incensat, vt alias, deinde recipit ad osculum oris, & pectoris primo Cæsarem, deinde tres suos Diaconos Cardinales, & mox ad eminentem sedem ascendit, & Cæsar ad suum suggestum cum suis principalibus, & ministris deducitur. Cum Pontifex decessit a latere, ministri Cæsaris afferunt gladium cum sua vagina, & cingulo, coronam, sceptrum, & pomum; danda suo tempore Imperatori, & Imperatrici, quæ per sacristam, & clericum ceremoniarum locantur super altare. Interim vero dum Pontifex facit confessionem, incipit chorus Introitum & Kyrieeleeson. Pontifex vero in sede eminenti stans sine mitra, legit Introitum & procedit in missa, vt alias vsque ad dictam Epistolam, & Graduale. Sed post orationem diei dicit pro ipso Imperatore hanc orationem. Oremus. Deus regnorum omnium, & Christiani maxime protector Imperij, da seruo tuo N. Imperatori nostro triumphum virtutis tuæ scienter recolere, vt qui tua constitutione sit princeps, tuo semper munere sit potens. Pro secreta. Suscipe Domine hostias Ecclesiæ tuæ pro salute famuli tui N. supplicantis, & protectione fidelium populorum antiqua brachij tui operare miracula, vt superatis inimicis, securè tibi seruiat Christiana libertate per Dominum nostrum Iesum Christum filium tuum, &c. Post communionem. Deus qui ad prædicandum æterni regni Euangelium Romanum Imperium præparasti, prætende famulo tuo Imperatori nostro N. arma cœlestia, vt pax Ecclesiæ nulla turbetur tempestate bellorum, per Dominum nostrum Iesum Christum, &c. Dum cantatur Graduale, Cæsar descendens e suggestu venit ad pedes Sanctissimi Domini nostri, deducentibus eum duobus Diaconibus Cardinalibus paratis, & vnus ex clericis cameræ ex altari accipit gladium cum sua vagina, & illum ad priorem Diaconorum stantem ante Pontificem ad dextram portat, quem Pontifex vagina extractum de manu ipsius Diaconi accipiens, Imperatori ante se genuflexo in dextra manu tradit, ipse cum mitra sedens, ac dicens. Accipe gladium de super beati Petri Apostoli corpore sumptum per manus nostras licet indignas, vice tamen, & auctoritate Dei omnipotentis, & beatorum Apostolorum consecratas Imperialiter tibi concessum, nostræque benedictionis officio in defensionem Sanctæ Matris Ecclesiæ diuinitus ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Et memor esto de quo Psalmista prophetauit, dicens, Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime, vt in hoc vim æquitatis exerceas, per eundem molem iniquitatis potentissime destruas, Sanctam Dei Ecclesiam, eiusque fideles propugnes, atque protegas, neque minus sub fide falsos, quam Christiani nominis hostes exteras, atque dispergas: Viduas, atque pupillos clementer adiuues atque defendas, desolata restautata conserues, vlciscaris iniusta, conserues bene disposita: quatenus hoc agendo virtutum triumphator gloriosus, Iustitiæ cultor egregius, cum mundi Saluatore, cuius typum geris in nomine eius sine fine regnare merearis, qui cum Patre, & Spiritu Sancto viuit & regnat, &c. Finita oratione Diaconus accipit gladium, & reponit illum in vagina, quam habebat in manu, & simul cum Pontifice accingit illo Cæsarem, dicente Pontifice. Accingere gladio tuo super super femur tuum potentissime. Et attende, quia Sancti non in gladio, sed per fidem vicerunt regna. Accinctus gladio Imperator, & miles beati Petri effectus, surgens euaginat gladium, ter illum vibrat; deinde

deinde reponit in vagina, & iterum genuflectit, cui Pontifex pomum de altari & sceptrum, vt de gladio diximus, ad eum portat, in manu dextra pomum, & in sinistra sceptrum ponit, dicens. Accipe virgam virtutis, atque veritatis, qua intelligas te obnoxium mulcere pios, terrere reprobos, errantes viam docere, lapsis manum porrigere, disperdere superbos, & releuare humiles. Et aperiat tibi ostium Iesus Christus dominus noster qui de semetipso ait, ego sum ostium, per me siquis introierit, saluabitur: qui est clauis Dauid & sceptrum domus Israël, qui aperit & nemo claudit, claudit & nemo aperit. Sitque tibi autor qui eduxit vinctum de domo carceris sedentem in tenebris, & vmbra mortis, vt in omnibus sequi merearis eum, de quo Dauid propheta cecinit. Sedes tua Deus in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui. Et imitando ipsum diligas iustitiam, & odio habeas iniquitatem, quia propterea vnxit te, Deus, Deus tuus ad exemplum illius, quem ante secula vnxerat oleo exultationis præ participibus suis Iesum Christum dominũ nostrum, qui cum eo viuit, & regnat Deus &c. Demum Imperialem coronam cum sua Tiara allatam sibi ex altari (vt de alijs diximus) imponit super eius caput, dicens. Accipe signum gloriæ, & diadema regni, coronam Imperij. In nomine XPatris, &XFilij, &XSpiritus Sancti, vt spreto antiquo hoste, spretisq; contagijs vitiorum omnium, sic iustitiam, misericordiam, & iudicium diligas, & ita iuste, pie, & misericorditer viuas: vt ab ipso domino nostro Iesu Christo in consortio sanctorum æterni regni coronam percipias, qui cum Patre, &c. Et mox Imperator osculatur pedes Pontificis, & surgens discingitur gladio, eumque armigero suo tradit. Et ipse cum corona, sceptro, & pomo procedens, ab illis duobus Diaconibus ducitur ad sedem Imperialem, paratam sibi à dextra Pontificis, inter Pontificem, & priorem Episcoporum Cardinalium: quæ sedes altior erit sedibus Cardinalium, & humilior Papali sede, habebitque aureum pannum post tergum, & paruum scabellum ad pedes, & ibi sedebit quousque Imperatrix coronetur. Imperatrix vero ducetur ab eisdem ad Pontificem, qui surgens sine mitra super eam genuflexam, dicet hanc orationem. Deus, qui solus habes immortalitatem, lucemque habitas inaccessibilem, cuius sapientia in sua dispositione non fallitur, qui facis cuncta quæ futura sunt, & vocas ea quæ non sunt, sicut ea quæ sunt, qui superbos æquo moderamine de principatu deijcis, atque humiles dignanter in sublime prouehis: ineffabilem misericordiam tuam supplices exoramus, vt sicut Hester reginā IsrahelitICæ caussa salutis de captiuitatis suæ compede solutam, ad regis Assueri thalamum, regnique sui consortium transire fecisti; ita hanc famulam tuam N. humilitatis nostræ beneXdictione Christianæ plebis salutis gratia ad dignam, sublimemque Imperatoris nostri copulam, & Imperij sui participatum transire concedas, & vt in Imperialis fœdere coniugij semper permanens pudica, proximam virginitati palmam continere queat, tibique Deo vero, & viuo in omnibus, & super omnia iugiter placere desideret; & te inspirante, quæ tibi placita sunt, toto corde perficiat, per Christum Dominum nostrum, Amen. Deinde sedens cum mitra, accipit coronam Imperialem de manu prioris Diaconorum Cardinalium ex altari allatam, & imponit super illius caput, dicens. Officio nostræ indignitatis N. Imperitatrix solemniter benedicta, accipe coronam Imperialis excellentiæ: quæ licet ab indignis, Episcopalibus tamen manibus capiti tuo imponitur, vt sicut auro, & gemmis redimita enites, ita & interius auro sapientiæ virtutumque gemmis te omnipotens decorari concedat: quatenus post occasum huius seculi cum prudentibus virginibus sponso perenni Domino nostro Iesu Christo, digne & laudabiliter occurrens, regni cœlestis aulæ in-

læ ingredi merearis ianuam, eodem Domino nostro Iesu Christo auxiliante, qui cum Patre, &c. Et coronata statim osculatur pedes Pontificis, & surgens inducitur tam ipsa, quam Cæsar simul ad suos suggestus, vbi in sedibus sibi paratis locantur, & sedentibus Imperatore, & Augusta in sedibus cum Imperialibus ornamentis, prior Subdiaconorum Apostolicorum, cum aliјs subdiaconis, & cum capellanis aulæ imperialis descendit ad confessionem beati Petri, alta voce simul cum ipsis facit laudes Imperatori dicens. Exaudi Christe: Scriniarij vero vrbis cum cappis sericeis stantes superius apud chorum, respondent. Domino Frederico inuictissimo Romanorum Imperatori, & semper Augusto, salus & victoria. Qua laude tertio repetita, prior Diaconorum cum suis, tribus vicibus dicat; Saluator mundi, & Scriniarij vicissim respondeant. Tu illum adiuua; Et deinde iste cum suis duabus vicibus dicat. Sancta Maria: Et illi vicissim respondeant; Tu illum adiuua, & sic deinceps:

Sancte Michael.
Sancte Gabriel.
Sancte Raphaël.
Sancte Ioannes Baptista.
Sancte Petre.
Sancte Paule.
Sancte Andrea.
Sancte Stephane.
Sancte Laurenti. Resp. Tu illum adiuua.
Sancte Vincenti.
Sancte Siluester.
Sancte Leo.
Sancte Gregori.
Sancte Benedicte.
Sancte Basili.
Sancte Saba.
Sancta Agnes.
Sancta Cecilia. Resp. Tu illum adiuua.
Sancta Lucia.

Posthæc omnibus ad locum suum reuertentibus cantatur Alleluia, vel tractus, & deinde, Euangelium, Credo, & Offertorium. Deinde Imperator corona & manto depositis, sine sceptro aut pomo descendit, & ad Pontificis pedes aurum offert quantum sibi placet. Et similiter post eum facit Imperatrix, quæ deinde non reuertitur ad suggestum, sed procumbit super faldistorium, à dextra parte altaris sibi paratum, in loco vbi non impediat credentiam, & ibi expectat vsque ad communionem. Imperator vero Pontificem ad altare descendentem sequitur, & illi in locum subdiaconi calicem, & patenã cum ostijs offert, deinde aquam infundendam in vino. Et retrahens se ad partem dextram, stat, vsquequo Pontifex ad sedem eminentem communicaturus reuertatur, quem Imperator sequitur. Et ab eius manibus ipse primo, deinde Augusta sacram corporis Christi commmunicationem sumant, postquam Pontifex cum Diacono, & subdiacono communicauerint. Nam Subdiaconus postquam cum Diacono communicauit de corpore & sanguine Christi, accipit de manu Diaconi apud altare cum circulis & cerimoniis consuetis, duas hostias consecratas pro Imperatore & Augusta: & eas ad Pontificem portat. Et percepto sacramento Imperator quidem Pontificis faciem osculatur, Augusta vero manum. Et descendentes ad altare, de manu Diaconi vinum purificationis sumitur. Et descendant ambo ad suos suggestus, ibique resumant Imperialia signa. Poterit tamen si ei videbitur, super Imperatorem ante se genu flexum, immediate postquam illum cum Augusta communicauerit, infrascriptas orationes dicere, videlicet. Respice quæso omnipotens Deus serenis obtutibus hunc gloriosum famulum tuum N. vt sicut bene✠

dixisti Abraham, Isaac, & Iacob, sic illi largiaris benedictionem spiritualis gratiæ, eumque plenitudine tuæ potentiæ irrigare atque perfundere digneris, vt tribuas ei de rore cœli, & de pinguedine terræ abundantiam frumenti, vini & olei, & omnium frugum opulentiam, & ex largitate diuini muneris longæua tempora, vt illo regnante sit sanitas corporis, imperij pax inuiolata sit in regno, & dignitas gloriosa regalis palatij maximo splendore regiæ potestatis oculis omnium fulgeat, luceque clarissima coruscare atque splendescere quasi splendidissimi fulgoris maximo perfusa lumine videatur. Tribue ei omnipotens Deus, vt sit fortissimus protector, & consolator Ecclesiarum, atque cœnobiorum sanctorum, maximæ pietatis, regalis munificentiæ, atque vt sit fortissimus triumphator hostium ad opprimendas rebelles & paganas nationes, sitque suis inimicis facie terribilis, maxima fortitudine, regalis potentiæ: optimatibus quoque, ac præcelsis proproceribus, & fidelibus sui regni sit munificus, amabilis, & pius, & omnibus timeatur, & diligatur. Et post gloriosa tempora, atque fælicia vitæ præsentis gaudia, in perpetua beatitudine habitare mereatur, per Dominum nostrum Iesum Christum, &c. Benedic quæsumus Domine hunc Principem nostrum N. quem ad salutem populi nobis a te credimus esse concessum, fac annis esse multiplicem, salubri corporis robore vigentem, ad senectutem optatam peruenire fælicem. Sit nobis fiducia obtinere gratiam populo, quam Aaron in tabernaculo, Heliseus in fluuio, Ezechias in lecto, Zacharias vetulus impetrauit in templo. Sit illi regendi auctoritas, qualem Iosue suscepit in castris, & Dauid sumpsit in prælijs, Petrus accepit in claue, Paulus est vsus in dogmate. Et ita pastoris officium perficiat in Christi ouile, sicut Isaac profecit in fruge, & Iacob est dilatatus in grege. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Deo Patre & Spiritu Sancto viuit, &c. Deus pater æternæ gloriæ sit adiutor tuus, & protector & omnipotens benedi X cat tibi preces tuas, in cunctis exaudiat, & vitam tuam in longitudinem dierum impleat, thronum regni iugiter firmet, & gentem, populumque tuum in æternum conseruet, & inimicos tuos confusione induat, & super te sanctificatio Christi floreat, vt qui tibi tribuit in terris Imperium, ipse in cœlis conferat præmium, qui viuit & regnat in secula seculorum, Amen. Post communionem Pontifex descendit ad altare, & prosequitur missam more consueto. Et in fine dat benedictionem solennem, dicens. Sit nomen Domini, &c. Et publicantur immediate indulgentiæ per vnum ex Diaconis assistentibus, siue plenaria, siue vt Pontifici placuerit. Tum Cardinales, & Prælati deponunt paramenta, & accipiunt laneas cappas: Pontifex vero dimissis missalibus indumentis accipit pluuiale, & mitram preciosam, & cum Imperatore descendit ad gradus Basilicæ sub eodem baldachino. Si est Dominica lætare Hierusalem, Pontifex sinistra portat rosam auream, dextra benedicit assistentibus, atque hinc inde eleuantibus fimbrias Diaconibus. Hanc autem auream rosam Pontifex antequam ad Ecclesiam descendat in camera papagalli benedicit cum balsamo, & muscho, quod singulis annis fit in tali die, prout inferius in suo loco plene scribemus. Si vero esset alius dies, dextra, sicut sinistra tenebit dextram Imperatoris. Diaconus a sinistris, retro erit inter Papam & Imperatorem, & cum dexteritate eleuabit, fimbriam eleuabit a dextris. Caudam vero portabit maior princeps. Et si erit Rex, principes vel rex, & prælati, qui venerunt cum Cæsare, dum missarum & coronationis solennia fiunt, semper Cæsarem sequuntur, & cum ipso in suo suggestu consistunt semper. Et similiter, qui cum Augusta, eam semper comitantur, assistuntque. Quæ finita missa dimissis Pontifice, & Imperatore

peratore

peratore in Ecclesia ad domũ suam cum suis reuertitur. Cæsar vero cum corona in capite, Sceptro, & pomo in manibus ad latus Pontificis incedens, nisi illius manu ducatur, quia tunc pomum, vel sceptrum tantum in sinistra retineret, quum ad finem graduum peruenerit, traditis sceptro, & pomo vni ex suis, preuenit ad equum Pontificis, & in honorem Saluatoris nostri Iesu Christi, cuius vices Pontifex in terris gerit, tenet staphiam, quoad Pontifex equum ascenderit. Et deinde accepto equi freno, per aliquot passus ducit equum Pontificis. Pontifex, dum Imperator hæc vilitatis officia vult exhibere, debet aliquantulum modeste recusare, & tandem cum aliquibus bonis verbis honorem non in personam suam, sed illius cuius locum tenet, recipiendo, permittit illum aliquantulum progredi: tum firmat se, & nullo pacto permittit Cæsarem vlterius ire, qui mox conscenso equo suo accedit ad sinistrum latus Pontificis. Et sub eodem baldachino equitat, & hoc ordine procedunt. Primum præcedant familiæ Cardinalium cum suis valisijs. Et simul mixtæ familiæ Prælatorum, Principum, & omnium curialium tam Cæsaris, quam Pontificis. Deinde duo cum valisijs Pontificis. Inde familiares domestici Imperatoris. Et post eos familiares Papæ. Tum Nobiles, Barones, & Comites minores vtriusque, equus cum scala Papæ, tum vexilla rubea, quæ duodecim cursores portant. Deinde vexillum populi Romani, vexilla Imperij, vexillum Papæ, vexillum Ecclesiæ, vexillum crucis, cum vexilliferis armatis, & ornatis, vt in coronatione Papæ; hos sequuntur duodecim equi albi phalerati, sine sessoribus. Deinde quatuor Nobiles portantes pilea ex cramisino, quatuor Papæ cum baculis; Quibus succedunt Aduocati, & Secretarij mixtim secundum prioritatem officij, præcedentes cum suis caputijs circa collum, quos tamen præcedunt secretarij Imperatoris. Tum sequuntur cubicularij etiam cum suis capucijs, inde acoluthi, Clerici cameræ Apostolicæ, & post eos statim auditores cum rochetis, & cappis. Deinde Subdiaconi cum Cruce papali, cum galero Indici coloris, & cum alijs Subdiaconis cum cappis, vt alij, tum duo portantes laternas cum lumine ante Sacramentum equitantes. Deinde equus albus phaleratus cum tintinabulo portans Sacramentum, & supra Sacramentum baldachinum per ciues Romanos portatur, & circa duodecim intorticia, quæ portantur per duodecim familiares Papæ, siue per duodecim beneficiatos Sancti Petri cum superpellicijs; Et melius, vt vidi seruari per Dominum Papam Pium secundum, post Sacramentum equitat sacrista cum ferula alba. Inde, si qui sunt maximi Domini, Principes, aut Duces; Principes Electores immediate ante Cardinales procedunt. Et si quis adesset frater, aut filius Imperatoris iret medius inter iuniores Diacones Cardinales; Rex erit a sinistris senioris Episcopi Cardinalis. Et si plures adessent Reges, locarentur cum alijs Episcopis Cardinalibus; sequuntur duo Diaconi Cardinales assistentes Pontifici. Et si cum Cæsare essent duo Principes Electores, qui præferrent gladium, & pomum Cæsaris, isti deberent ire immediate ante Cæsarem, sicut Diaconi ante Pontificem, & quando via esset arcta, irent ante ipsos Diacones assistentes. Si vero non sint Principes Electores, qui portant illa, videlicet gladium, pomum, seu sceptrum; nam alterum istorum duorum portabit Imperator; illi duo vadant simul cum Subdiacono, qui portabit Crucem; & illum in medio habeant. Sequitur Pontifex sub Baldachino, & Imperator cum sua corona, & imperiali habitu a sinistris; Post Pontificem vero sequuntur duo cubicularij eius secreti cum seruiente, & mitra.

Et

Et duo medici cum ſecretario, ſi non ſit Prælatus. Et poſt Imperatorem duo Camerarij ſint cum vno Secretario. Inde equitabit ſeruiens armorum cum vno Secretario cum vmbella, deinde prælati aſſiſtentes Papæ. Et ſi quis Archiepiſcopus princeps elector Imperatoris adeſſet, iret ante aſſiſtentes Papæ. Poſt quos ibunt Prælati, aſſiſtentes, ſiue conſiliarij Imperatoris cum cappis, & galeris, vt alij Prælati, alioquin non irent inter cappatos. Sequuntur deinde Prælati, oratores, Archiepiſcopi, Epiſcopi, Protonotarij, & Abbates cappati, & pileati: & demum alij curiales togati, tam Papæ, quam Cæſaris. Hoc ordine recta via per campum florum, & Iudæorum plateam deuenient ad Eccleſiam Sanctæ Mariæ in coſmedim. Et ibi Pontifex, ſi roſam habet, illam eques Imperatori equiti dono dat. Et ad dextram conuerſus per tranſtiberim cum ſuis omnibus ad palatium reuertitur. Cæſar autem via, qua ſibi melius placet, roſam manu geſtans, ad pontem Adrianum redit, vbi viros complures de ſe optime meritos, equeſtri dignitate inſignire ſolet. Quo facto, ad Lateranum cum ſuis progreditur. Canonici, & capitulum Eccleſiæ ſupplicabundi Cæſari in porta principali occurrentes, illum honorifice ſuſcipiunt: & poſtquam crucé, & reliquias oſculatus fuerit, incenſant, & præcedentes, atque cantantes, Te Deum laudamus, ad altare maius deducunt, vbi procumbens ſuper faldiſtorium orat detecto capite, deinde ſurgens oſculatur altare. Tum reſumpta corona recipitur in canonicum, & in fratrem Eccleſiæ Lateranenſis, & Canonicos omnes recipit ad oſculum pacis. Quibus finitis aſcendit ad palatium Lateranenſe, & cum ſuis celebrat ſolenne conuiuium ſuis moribus & ceremoniis. Deinde, ſi placet recurrit ad palatium Apoſtolicum ad cameras ſuas. Si quando autem accideret, quod propter abſentiam ſummi Pontificis ab vrbe, Cæſar non poſſet ab ipſo Pontifice coronari, conſueuit Pontifex mittere ad vrbem aliquem Epiſcopum Cardinalé, qui ſimul cum legato Apoſtolico qui vrbi præeſt, Imperatorem electum coronet Si autem legatus eſſet ipſe Epiſcopus Cardinalis: non eſſet neceſſarium mittere alium Epiſcopum, ſed quemcunque vellet alium presbyterum Cardinalem. Et tunc procedetur hoc modo. Electus Imperator ad vrbem veniens pro corona Imperiali, habebit obuiam Barones, nobiles, officiales, ciueſque vrbis, & officiales curiæ Romanæ, & remanebit extra mœnia illa nocte, vt ſupra dictum eſt. Sequenti die intrabit per portam ſub arce ſancti Angeli: quæ, vt diximus, non eſt Collina, cum ſuis principibus, ordine prædicto. Et in porta recipietur a Vicario Pontificis cum prælatis, & clero vrbis in modum ſupplicantium paratis. Et deducetur vt ſupra ad gradus Baſilicæ ſancti Petri, ibique non ſuper ſuggeſtum, ſed ante primas portas recipietur ad oſculum tantum, per Epiſcopum Cardinalem coronatorem, & legatum: qui ibi aderunt cum alijs prælatis curiæ, parati cum pluuialibus & mitris, aderunt etiam cum Cardinalibus officiales curiæ, Subdiaconi, Auditores, Acoluthi, & ſiqui ſunt alij, & etiam Barones alijque nobiles Sanctæ Romanæ Eccleſiæ. Et electus ſtatim poſt oſculum offerat aurum duobus Cardinalibus, quod offerre debet Pontifici, & dicat hæc verba. Si ſanctiſſimus pater Dominus noſter ſummus Pontifex præſens hic eſſet, offerrem illi aurum iſtud præſens, ſed per eius abſentiam offero ipſum vobis dominis Epiſcopo, & Legato Cardinalibus, recipientibus illud vice, & nomine dicti Domini noſtri Papæ. Quo facto intrabunt porticum, & ſi tunc erit procedendum ad ſolennitatem coronationis, quod commode & decenter fieri poteſt, ibi ſupra altare Sanctæ Mariæ in turribus præſtabit iuramentum fidelitatis in manibus Cardinalium. Et ſimiliter ſi aliud iuramentum eſſet innouandum, ſeu confirmandum, tunc immediate innouabit. Deinde recipietur in canonicum Eccleſiæ Sancti Petri, vt ſuperius

perius dictum est. Intrabit deinde Ecclesiam, & ibi ante portam argenteam Episcopus Cardinalis dicet super eum primam orationem. Deinde ducitur ad capellam Sancti Gregorij, ad capienda sua ornamenta, & Episcopus Cardinalis vadit ad altare maius, & ibi super faldistorium capit sandalia, & paramenta omnia Pontificalia. Et nota, quod debet habere expresse facultatem a Pontifice super altare beati Petri celebrandi, vt moris est. Cæsar indutus Imperialibus indumentis venit ad medium Ecclesiæ. Et ibi super eum legatus Apostolicus dicet secundam orationẽ. Venit deinde ad confessionem beati Petri, & procumbet in faldistorio. Et Diaconus qui seruit in Missa facit super eum Litaniam, orationem autem cum versiculis & Pater noster dicet Legatus Apostolicus. Deinde ducetur ad altare Sancti Mauricij, & ibi inungetur a Cardinali celebrãte tam ipse, quam Augusta (si adest) cum orationibus opportunis. Reuertentur deinde ad altare, & facta confessione Imperator ad suggestum sine osculo pacis, ad faldistorium suum reuertitur. Et proceditur in Missa usque ad Graduale. Dum cantatur Graduale, Imperator descendit ad altare, & celebrans Cardinalis ante altare stans cum mitra gladium sumit de altari, & illum nudum Imperatori tradit, dicens. Accipe gladium, &c. Et idem dicit Legatus submissa tamen voce. Dat eidem mox pomum, & sceptrum cum sua oratione, Ecclesiæ modo. Mitras autem, & coronas Imperiales ambo imponent Cæsari, & Augustæ. Sed Legatus alta voce profert verba. Accipe signum, &c. Et celebrans dicet eadem voce submissa. Coronati Augustus, & Augusta reuertuntur ad suos suggestus sine osculo pacis, & ad Offertorium veniunt cum coronis, & habitu Imperiali. Et oblato auro reuertuntur ad suggestus, neq; ministrabit Imperator calicem & ampullam; sed tempore congruo venit ad communionem sine manto & coronis. Post communionem Imperatori non dabitur osculum pacis a celebrante, sed reuertetur ad suum suggestum. Imperator finita Missa ipse cũ suis, & cum Legato, si placebit, ibit ad Lateranum, & ibi perficiet suas solennitates. Ceremoniæ omnes, quæ pertinent ad personam Pontificis, dimittantur, vt oscula pedum, manuum & oris. Quin etiam nec in Missa illi deseruiet Imperator, quod Pontifici præstitisset præsenti, nec stapham illi, dum equum inscendit, tenet, nec equum ducit. Hæc fere omnia seruata fuerunt cum Carolus quartus coronatus fuit Romæ per Dominum Petrum Episcopum Hostiensem, quem ex Auinione Innocentius sextus nuncium Apostolicum ad hoc miserat, & per Dominum Ægidium de Albornozio tituli Sancti Clementis presbyterum Cardinalem ac Legatum Apostolicum in Italia Anno salutis, millesimo trecentesimo quinquagesimo sexto, Non. Aprilis, vt ex literis ipsius Caroli, quæ adhuc extant, & registratæ sunt in archiuis Ecclesiæ, publice patet. Voluit tamen idem Pontifex, quod Cardinales prædicti publice protestarentur Domino Imperatori, quod propter omissionem reuerentiarum, obsequiorum, & multarum ceremoniarum, quæ pertinent ad personam Romani Pontificis, non esset aliquomodo derogatum priuilegijs, & honorificentijs Romanæ sedis, & & suorum successorum. Et de hac protestatione & consensu Imperatoris exigerent quadruplices literas, Regalibus, & Imperialibus sigillis munitas, sicut & factum est. Imperatrix si venerit Romam, pro corona Imperiali suscipienda sine Imperatore, vel quod non potuit venire cum Imperatore, vel post eius coronationem ei est coniuncta; hoc ordine coronabitur. Die qua vrbem intrabit procedent ei obuiam nobiles, & officiales vrbis, & ordines curiæ, vt de Cæsare dictum est. Sacer Senatus ante portam vrbis eam expectabit, & media inter duos Cardinales Diacones introducetur. In fine autem, & sub Baldachino clerus cum processione in porta illi occurret, ducetur ad

Pontificem: qui eam in publico Consistorio in prima aula ad pedis, & manus osculum recipiet, vt alij Reges recipi consueuerunt, nō tamen sedebit inter Cardinales, sed post osculum pedis & manus, discedet ad suum hospitium. Deinde parabitur in Ecclesia S. Petri suggestus extra cancellos pro Imperatrice, & dicta die Pontifex procedet ad Ecclesiam supplicatione præeunte sub Baldachino, & paramentis tempori congruis, ascendit ad altare, orat, sedet, Pontifex autem stat, vbi solet capere paramenta, cui fit reuerentia a Prælatis. Incipitur Tertia, & accipiet sandalia, & procedet vsque ad finem Tertiæ, & capit omnia Pontificalia indumenta. Interim duo Iuniores Diaconi Cardinales cum suis cappis laneis ducunt Augustam ad Ecclesiam. Et prior Episcopus Cardinalis cum Pluuiali, Stola, & Mitra accedens in tempore, expectat eam in porta Ecclesiæ principali, & ibi super eam genu flectentē deposita mitra legit hanc orationē. Omnipotens sempiterne Deus, fons, & origo totius bonitatis, qui fœminei sexus fragililitatem nequaquam reprobando auertis, sed dignanter comprobando potius eligis,&,quod infirma mundi,quæcunque, vt fortia confunderes, eligenda decreuisti, quique etiam gloriæ, virtutisque tuæ triumphum in manu fœminæ Iudaicæ olim plebis de hoste sæuissimo assignare voluisti; Respice quæsumus ad preces humilitatis nostræ, vt supra hanc famulam tuam N. quam supplici deuotione Imperatricem eligimus, benedictionum tuarum dona multiplices, eamque dextera tuæ potentiæ, semper,& vbique circunda, & dono tui numinis vndique firmiter adiuta, vt visibilis, seu inuisibilis hostis nequitias triumphaliter expugnare valeat, & vna cum sacra Rebecca, Lia atq; Rachele; beatis, reuerendisque fœminis, fructu vteri sui fœcundari, seu gratulari mereatur, ad decorem totius Imperij, statumque Sanctæ Ecclesiæ regendum, necnon protegendum, per Christum Dominum nostrum; qui ex intemeratæ beatæ Mariæ Virginis aluo nasci, visitare, & renouare dignatus est mundum, qui tecum viuit, & gloriatur Deus, in vnitate Spiritus Sancti, per immortalia secula seculorum, Amen. Ducitur deinde ad confessionem beati Petri, & procumbit supra faldistorium sibi in eo loco paratum. Et a Subdiacono Apostolico fit Litania, & ea finita prior Presbyterorum cum suis paramentis ad confessionē descendens stans sine mitra dicit super eam. Pater noster. Et deinde. Et ne nos inducas in tentationem. ℟. Sed libera nos a malo. ℣. Saluam fac ancillam tuam Domine. ℟. Deus meus sperantem in te. ℣. Esto ei quæsumus Domine turris fortitudinis. ℟. A facie inimici. ℣. Nihil proficiat inimicus in ea. ℟. Et filius iniquitatis non apponat nocere ei. ℣. Domine exaudi orationem meam. ℟. Et clamor meus ad te veniat. ℣. Dominus vobiscum. ℟. Et cum spiritu tuo. Oremus; Prætende quæsumus Domine famulæ tuæ dexteram cœlestis auxilij: vt te toto corde perquirat, & quæ digne postulat, consequi mereatur. Actiones nostras quæsumus Domine aspirādo præueni, & adiuuando prosequere, vt cuncta nostra operatio, & oratio a te semper incipiat, & per te cæpta finiatur, per Christū Dominum nostrum, Amen. Finitis orationibus reuertitur Presbyter ad locum suum, & prior Episcoporum Cardinalium procedit ad altare S. Mauricij, quem Augusta media inter Diaconos sequitur. Et ibi apud altare Episcopus ipse inungit illam stantem de oleo exorcizato, brachium dextrum, & scapulas stans, cum mitra, dicens: Spiritus Sancti gratia nostræ humilitatis officio copiosa in te descendat, vt sicut manibus nostris, licet indignis, oleo materiali oblinita pinguescis exterius, ita eius inuisibili unguine delibuta impinguari merearis interius, eiusque Spirituali unctione perfectissime semper imbuta, illicita declinare tota mente, & spernere discas & valeas, & vtilia animæ tuæ iugiter optare atque operari queas; & opereris auxiliante Domino

nostro

nostro Iesu Christo, qui tecum viuit & regnat in vnitate, &c. Reducitur deinde ad suggestum suum Imperatrix, & Cardinales reuertuntur ad Pontificem, & Diaconi quidē depositis cappis capiunt paramenta sibi conuenientia, & faciunt reuerentiam Pontifici. Deinde Pontifex procedit ad altare per supplicationem, occurrunt tres Presbyteri, cantatur Introitus a Cantoribus, & proceditur in Missa vsque ad Graduale. Imperatrix a Diaconis illis, quamuis paratis, ducitur ante Pontificem, qui surgens deposita mitra super eam ante se genu flexam dicit hanc orationem. Deus qui solus habes immortalitatem, lucemque habitas inaccessibilem, cuius prudētia in sua dispositione non fallitur: qui fecisti ea quæ futura sunt, & vocas ea, quæ non sunt; qui superbos æquo moderamine de principatu eijcis, atque humiles dignanter in sublime prouehis: ineffabilem misericordiam tuam supplices exoramus, vt sicut Hester Reginam Israheliticæ caussa salutis de captiuitatis suæ compede solutam ad Regis Assueri thalamum, regnique sui consortium transire fecisti, ita hanc famulam tuam N. humilitatis nostræ benedictione, Christianæ plebis salutis gratia, ad dignam sublimemque Imperatoris nostri copulam, Imperij sui participatū transire concedas, & vt in Imperialis fœdere coniugij semper permanens, pudicitiæ proximam Virginitati palmam continere queat; tibique Deo viuo ac vero, in omnibus, & super omnia iugiter placere desideret, & te inspirante quæ tibi placita sunt, toto corde perficiat; Per Christum Dominum nostrum, Amen. Deinde sedens cum mitra imponit illi Tiaram cum corona Imperiali allatam sibi ex altari; vt diximus de Imperatore, & dicit. Officio nostræ indignitatis in Imperatricē solenniter benedictā promota, accipe coronam Imperialis excellentiæ, quæ licet ab indignis, Episcopalibus tamen manibus capiti tuo imponitur, vnde sicut auro & gemmis redimita enites, ita & interius auro sapientiæ, virtutumque gemmis decorari concedat, quatenus post occasum huius seculi cum prudentibus virginibus sponso perenni Domino Iesu Christo digne & laudabiliter occurrens, regni cœlestis aulæ ingredi merearis ianuam, eodem Domino nostro auxiliante, qui cum Patre & Spiritu Sancto viuit, &c. Coronata Imperatrix mox osculatur pedem Pontificis cum corona, & surgens reducitur a Diaconis ad suggestum, & cum cantatur deinde Offertorium, reuertatur ad Pontificem, & illi offerat aurum quantulum placet; Deinde si vult communicare de Sacramento altaris (vt congruum est) procumbat super faldistorium ad partem conuenenientem situm; vt superius diximus, & oret quousque sit tempus, sine corona tamen, & cum Pontifex in sede sua eminenti communicauerit, ducatur Imperatrix sine corona ad eius pedes, & communicet, osculeturque manum Pontificis, & descendens ad altare, purificet cum vino; Communicabitur Imperatrix post Diaconum & Subdiaconum, & a Diacono accipiet vinum purificationis. Deinde assumpta corona reducetur ad suum suggestum. Et nota, quod Imperatrix deducetur semper eundo, & redeundo ab illis duobus Diaconis, siue paratis siue non paratis, & illam sociabunt sui Prælati, & proceres atque matronæ, & aliæ mulieres. Finita Missa Imperatrix deducitur ad suum hospitium. Pontifex cum suis Prælatis non paratis reuertitur ad cameram suam; nam Cardinales & Prælati dimittant in Ecclesia paramenta, & capiant cappas laneas.

PALATINATUS Rheni
Mil. Germanica 1 2 3
Septentrio.
Meridies
Occidens.
Oriens.
29
30
31
50
49
Lotharingiæ pars.
Alsatiæ pars.
WIRTENBERGENSIS DVCATVS PARS.
Simmere
Bachrach
Cub
Lorich
Gysenheim
Erbach
Walb
Hoest
Francfurt
Mein
Bingen
Mentz
Ingelheim
Kirchberch
Argenthal
Stromburg
Creutznach
Monsen
Mandel
Algesheim
Saulheim
Vlm
Nackum
Oppenheim
Gerau
Darmstatt
Dieborg
Sulsbag
Ostheim
Eisenbach
Sprindlingen
Langen
Solsbach
Herstein
Nunburg
Crumbach
Wolfzin
Alsheim
Gernsheim
Rehem
Swingenberg
Laudenbach
Miltenburg
Prenberg
Fröburg
Conchen
Odenbach
Manbach
Altzei
Flamerom
Gontum
Osthofe
Worms
Lindefels
Wiltstein
Otterburg
Falkenstei
Cell
Durmstein
Pfedders
Franckdal
Weinheim
Schriessen
Laudenbach
Wisstadt
Rosenberg
Mosbach
Scheffleut
Ottweiler
Breidbach
Kobelberg
Die Altstat
Elsbach
Rosental
Hanim
Ogersheim
Ladenburg
Hirsshorn
Hochhausen
Wimpfen
Heilbron
Weinsperg
Zweibrucke
Duitschurs
Keiserslauter
Wacheheim
Heidelberg
Gmund
Leymen
Guttenberg
Lobenfeld
Sarbrucke
Bliescassel
Frankestein
Limburg
Haseloch
Schifferstatt
Speir
Wiseloch
Helmstatt
Neustatt
Kherweiler
Heimbach
Germersen
Reinhausen
Sintzen
Bisschoffsheim
Bibrach
Forpach
Grunberg
Hoested
Landaw
Kisslogh
Reichen
Eppingen
Hailbron
Sultzen
Sar Albe
Magstadt
Hasenburg
Anwell
Kurlag
Ochsenberg
Brakhenhaim
Giling
Bitsch
Weissenburg
Dackenbrun
Jockenum
Gronbach
Maulbronn
Pfaffenhoven
Bodwar
Lutzel
Neuwenburg
Elmelingen
Pfortzhaim
Vaihing
Rieding
Hoheneck
Kirchperg
Bissingen
Sarburg
Pfaltzburg
Hagenau
Bischwiler
Sufelheim
Rastat
Baden
Frauwen Alb
Herren Alb
Newenburg
Hirsthaw
Wilbad
Carstat
Neckar flu
Mein flu
Rhenus flu
Nahe flu

CAP. X.

Electorum Palatinorum, & Ducum Bauariæ series.

PFaltz Germanis curiam significat, & forum iudiciarium; Tales autem curiæ per vniuersam Germaniam plures olim fuere; qui vero in ijs iuri dicundo præerant, dicebantur Pfaltzgraven, quasi Præfecti Curiarum, ad quos dabatur in rebus arduis prouocatio. Itaq; in speculo Saxonico disertè lego, *Quaelibet Prouincia Teutonicae terrae suum habebat Palantzgrauionatum, Saxonia, Bauaria, Franconia, Sueuia.* Hoc ergo siue a Romanis petitum, qui suos in Prouincijs Præsides, Duces, Comitesque habuerunt, siue docente necessitate & rerum vsu introductum, sequuti sunt etiam in sua Republica veteres Germani. Apud Otfridum quoque prætorium vocatur *Palinzhus*, quasi dicas domum curialem, aut δικαστήριον. Tales curiæ in Polonia sunt hodie Lublini & Petricouiæ, quibus alternis semestribus ius dicitur. In Saxonia vero quinq; fuisse istiusmodi curias testatur autor Speculi Saxonici; *Quinque*, inquit, *ciuitates quae Palantiae dicuntur, in Saxonia inueniuntur, in quibus rex legitimis debeat curijs praesidere: Prima dicitur Crona; Werliz secunda, quae modo in Goslariam translata est. Walhausen tertia; Aistede quarta; quincta Merseburg nuncupatur. In ea septem feuda vexillorum sunt definita, ducatus Saxoniae & Palentiae.* Neque dubium est, quin sub Imperatore Constantio res adhuc in Germania gerente Iuliano tales Pfaltzæ fuerint, & earum præsides Pfaltz-grauij dicti sint, plane vt a burgis, hoc est castellis, Burg-grauij, a prouincijs Lant-grauij; a limitibus siue marcis March-grauij. Itaque narrat Ammianus Marcellinus, Romanum militem in prima Germania supra Moguntiacum agentem transmisso ponte Rheno in Allemannos excursionem fecisse, ac Hortarij quidem regis, qui proximus amni degebat, terris pepercisse, quod is socius haberetur, properantes vero ad interiora, *vbi terras infestorum attigere regum, vssisse omnia & rapuisse, perq; medium rebellium solum grassatos esse. Postquam vero ventum est ad regionem cui Capellatij vel Palas nomen est, vbi terminales lapides Allemannorum & Burgundorum confinia distinguebant, castra illic posuisse, & Maurianum atque Hariobaudum fratres suscepisse.* Hisce inquam verbis non est dubium quin talis curia significetur. Cæterum qui ab Ammiano Heidelbergam designari putant, magnoperè falluntur. Palas enim Ammiani fuit in interiore Allemannia, non Rheno vicinus: Tria quippe notantur ab ipso locorum discrimina: Primum est regnum Hortarij ad Rhenum, ad quem forte potest referri Heidelbergensis tractus: Tum interius adhuc, terræ infestorum regum, quas Iulianus depopulatus est: Denique vlterius, Palas, quod ipsum in collimitio dicitur fuisse Burgundorum & Allemannorum; quod quidem ita capiendum est, vt per Allemannorum regionem diu profectis, occurrerint tandem noti illo tempore limites Burgundionum, ad quos Palas siue curia indicandis decidendisque stlitibus exstructa fuit. Quæ certe Heidelbergæ non conueniunt. Apud Romanos Palatina officia vocantur quæ ad Imperatoris Palatium spectant: adhibitaque est eadem vox postea ad designandum in Germania munus istud iudiciarium; itaque Palatini in Andechs, Palatini a Schiern, a VVittelspach, Palatini a Dachaw, Palatini a Vallar, & Palatini Thubingenses leguntur in historia. Est & Palatinatus Saxoniæ perantiquus. Et ad hastiludium quod Tiguri olim institutum fuit, feruntur XXXIV Palatini diuersis e locis conuenisse. Est etiam ad Rhenum ædificium quod Pfaltz vocant, *bey Caub*, cui Pfartz-grauium

nium aliquem præfuisse opinio est. Progressu tamen temporis eminuit inter omnes Palatinatus Rheni, videturque eius Comiti id primum arbitrio Imperatorum, postea etiam hæreditate concessum esse, vt iuri dicundo supra omnes, vice Imperatoris præesset, modo vt inspector ordinis, modo vt Collegij ad VVromatiam aut Spiram residentis caput; eoque factum est, vt ad ipsum, tanquam ad oraculum totius Germaniæ grauissimæ controuersiæ semper fuerint delatæ. Est autem Palatinatus alter superior in Bauaria ad Danubium, alter inferior ad Rhenū. Hic ad occasum Ducatu Bipontino terminatur; ad Ortū Frāconia & Ducatu VVirtenbergico: ad Septentrionem est Mœnus, ad meridiem Alsatia. Mediam regionem Rhenus interluit: eoque fit, vt partim sit Cisrhenana, partim Transrhenana: Hanc Nicer amnis rursum secat. Est autem tractus iste omnium totius Germaniæ & amœnissimus & fœcundissimus. Vrbes in eo, si Borbetomagum, Nemetes, Altam ripam excipias, haud ita vetustæ sunt: Heidelberga, Durlacum, Bretta, Ladeburgum, VVeinhemium, Cauba, Gelhusen, Cæsarea Lutra, Louenstenium, Oppenhemium, aliæque ad numerum XLVIII. Sed antequam Ducum Bauariæ Genealogiam ab Arnulpho recenseamus, proferemus ex Auentino seriē Regum Bauarorum ante tempora Caroli Magni. Ea igitur sic habet:

BAVARIÆ REGES VSQVE AD CAROLVM MAGNVM ex Auentino.

1 *Gibhuldus Germaniæ Rex qui & Theudo I obijt anno Christi 511.*

2 *Theudo II obijt anno 537.*

{
3 *Theudo III cui vxor Regentrudis filia Childeberti regis Francor obijt anno 565. vixit Ratispona.*
{ 4 *Dietpertus qui vixit Ottingæ & Salczburgi.* — 6 *Geroldus cui curia Ratispona.* { *Gunholdus.* / *Theudelinda nupta regi Longobardorū.* }

Otho qui ad Aenum habitabit Ottingæ.

Theuboldus qui vixit in Comitatu Tirolensi.
{ 5 *Tassilo cui curia Ratispona, ob. an 598.* — 7 *Geroldus.* — 8 *Theudo IV.* — 9 { *Theupertus.* / *Tassilo II.* ✱ }
}

✱ *Tassilo II.* {
10 *Theudo V.* { *Vta filia quæ fugit in Italiam.* / *Lantbertus fugit in Hungariā.* / *Plectrudis.* }

11 *Suinboldus I fratris filiam vxorē duxit.*

Theupertus. — *Theudo VI.* { 12 *Theudo VII.* / *Grimoaldus.* / 13 *Hupertus.* } — 14 { *Vdilo victus a Carolomanno & Pipino* / *Bertha Pipinis vxor.* } — 15 *Tassilo cui vxor Leutpurgis filia Desiderij Lōgob. regis.* — 16 *Theudo VIII.*
}

Hi duo victi a Carolo magno dederunt se ordini Ecclesiastico. Pater factus monachus, filius sacerdos. Ex hoc deinceps Bauaria fuit sub posteris Caroli Magni.

1 GIBHVLDVS qui & Theudo dicitur vixit temporibus Theuderici Veronensis Ostrogothi & cum ipso sæpius pugnauit.

2 THEVDO congressus cum Theuderico Ostrogotho, fudit Romanorum exercitum ad Ænum fluuium, loco, qui ex eo dictus est Mort-feld: Postea septies cum illo certauit, semper victor.

3 THEVDO III vxorem duxit Childeberti Francorum regis filiam Regentrudim, cuius consilio Theudo Ratisponæ, Otto Laureaci, Theobaldus in Tirolensi comitatu a Ruperto Episcopo baptizati sunt, Anno D LXV.

4 DIETPERTVS &

5 TASSILO diuisere inter se Bauariam; Ille Oettingam, quæ antea Pons Æni dicta fuit, Saltsburgum quæ Iuuauia, & Potsonium coluit: hic Ratisponam, vbi etiam obijt anno D XCVIII.

6 GERBOLDVS pulso Thassilone occupauerat totam Bauariam: sed eiectus ipse a Chilperico Anno Christi D XC cum filio & filia pœnas dedit, profugus ad Longobardos.

7 & 8 GERBOLDVS & THEVDO IV nihil patrarunt memoria dignum.

9 THEVPERTVS & TASSILO iterum partiti sunt inter se Bauariam: Ille Ratisponæ mansit, Hic ad Ænum, obijtque anno DCL relictis tribus liberis.

10 THEVDONIS filia Vta ex stupro grauida Emeranum Episcopum Ratisponensem flagitij accusauit: qui, innocens licet, quum profugisset, interfectus est a Lantberto fratre Vtæ: post prodito autore, patuit viri sancti innocentia. Vta in Italiam ablegata est, Lantbertus in Hungariam abijt.

11 SVINHOLDVS fratris viduam vxorem duxit: reprehensus eo nomine a Corbiniano primo Episcopo Frisingensi, retulisset a flagitiosa muliere quod Ioannes Baptista ab Herodiade, nisi tempestiue in Italiam aufugisset.

12 & 13 THEVDO VII tres habuit filios. Regnante Huberto reuocatus est Corbinianus & Episcopatui restitutus.

14 VDILO a Carolomanno & Pipino affinibus suis regio titulo ornatus est. Hic Episcopatum Patauiensem fundasse dicitur, postquam Laureacense oppidum exustum fuit. Exstruxit quoque monasteria Degernsee & Osterhofen; in quorum altero ipse etiam sepultus est. Fertur quoque hic Vdilo Childericum regem regno motum Ratisponæ in cœnobio S. Emerani honeste habuisse, vxore eius Gisela similiter in monasterium ad Lacum Kochlerum conclusa.

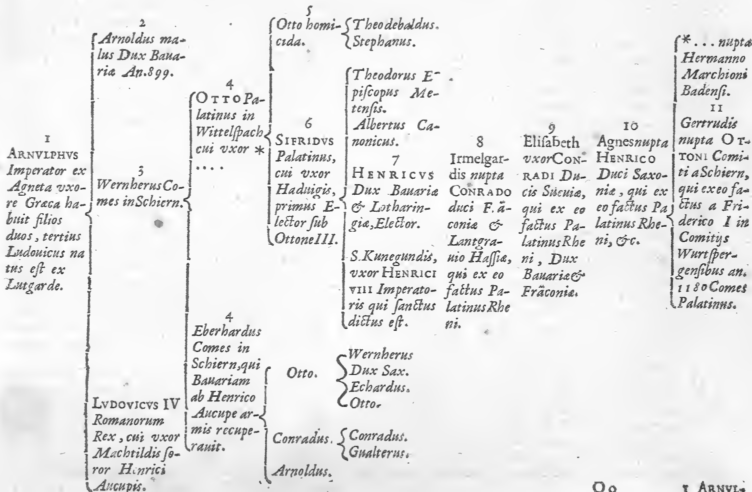
15 & 16 TASSILO non iam Rex sed Dux Bauariæ, a Grifone pulsus per Pipinum auvunculum suum (ita eum vocat Frisingensis) restituitur, sicut capite secundo a nobis narratum est: idem post iterum iterumque rebellans tandem cum filio in claustrum monachorum coniectus est, anno Christi DCCLXXXVIII. Ita sub Carolo Magno & eius posteris diu admodum mansit Bauariæ administratio.

STEMMA

Palatinat. Bavariæ
Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
Mil. Germanica
Nurenberg
Regenspurg
Neuburg
Behemer Walt
Danubius flu.
Ingolstat
Aichstet
Weissenburg
Kelhaim
Amberg
Auerbach
Neumarkt
Stranbing

STEMMA DVCVM BAVARIÆ ET COMITVM PALATINORVM
ab Arnulpho Imperatore, vſque ad Ottonem Comitem in Schiern.

1 ARNVLPHVS Imperator, de quo in ſtemmate Carolino diximus. Hic fertur exſtruxiſſe caſtellũ Schiern inter Ingolſtadium & Monacum, quod poſteà mutatum eſt in monaſterium. Vixit an. Chr. MXX.

2 ARNOLDVS alijs Arnulphus cognomento malus Comes in Schiern; Quidam opinantur Lutgardim non ſororem eius ſed filiam fuiſſe; ac proinde eum non auunculum, ſed auum fuiſſe Henrici Aucupis.

3 VVERNHERVS iſte per fratrem excluſus fuit Ducatu Bauariæ, introductis Saxonibus, congreſſuſque cum Henrico Aucupe: Occiſus eſt in prælio.

4 EBERHARDVS, quem alij Eckhardum vocant VVernheri filius bellum a patre cœptum aduerſus Saxones & Imperatorem Henricum continuauit, totamque Bauariam iuſtis hæredibus reſtituit. Ipſe fuit Comes in Schiern: at frater eius OTTO, Palatinus in VVittelſpach.

5 OTTO iunior Palatinus in Schiern pulſus dicitur hæreditate, caſtro etiam VVitelſpach diruto. Ita deuolutus eſt Palatiuatus ad Arnoldum filiũ Eckhardi. Sed neceſſe eſt magna inciderit hoc tempore rerum viciſſitudo. Quidam Palatinorum plures commemorãt familias, Primam Lotharingicam, ex qua Henricus: ſecundam Cattorum ex qua Conradus: tertiam Francorum ex qua Henricus qui Henrici Aucupis ſororem vxorem habuit; quartam Saxonicam ex qua Otto maritus Lutgardis filiæ Arnoldi mali: quinctam Sueuicam; ſextam Gueiphorum, ſeptimã VVitelſpachiam.

6 Henricus Palatinus frater Ottonis magni vxorem habuit viduam ducis Brabantiæ: ſed obijt ipſe improlis. Adoptauit autem SIFRIDVM Comitem in Graiſpach, priuignum ſuum, eumque fecit Comitem Palatinum. Hoc tempore videntur adhuc Saxones Bauariæ partem aliquam habuiſſe, Henricus enim ſanctus Imperator Saxo maritus Kunigundis dux fuit Bauariæ. Porro Sifridus iſte ab Ottone III Elector conſtitutus eſt, & archidapifer imperij: addito ad inſignia gentilitia globo imperiali, quem ſupra crux venuſtat: nec dubium eſt, quin ad priſcorum Romanorum exemplum hoc ita expreſſum ſit, qui imperium orbe rali & nauis gubernaculo crucem referente ſignificarunt. Nullum tamen Imperatorem Sifridus delegit; vt qui ante exceſſum Ottonis obierit.

7 HENRICVS Suffridi filius frater S. Kunigundis elegit anno MIII ſororium ſuum Henricum ſanctum in Imperatorem: quumque nullum filium haberet, ſed filiam vnam duntaxat, nomine Imelgardim, elocauit eam Conrado Duci Franconiæ, qui & Dux VVormaciæ & Lantgrauius Haſſiæ fuit; Ita ergo

8 CONRADVS iſte vxoris beneficio factus eſt etiam Palatinus Rheni & Dux Lotharingiæ.

9 Conrado vnica fuit filia Eliſabeth, quæ nupta eſt CONRADO Duci Sueuiæ: fratri Friderici I Barbaroſſæ. Eius titulus hic legitur, Conradus Dei gratia Palatinus Rheni, Dux Sueuiæ & Franconiæ, ſacri Imperij Romani dapifer & Elector: templorum VVormaciæ, Herbipolis, Argentinæ, Spiræ, Fuldæ, & VVifſenburgi præpoſitus & aduocatus &c. Sepultus eſt in monaſterio Schonaw in ſilua Ottonica. Hic pomeria Heidelbergenſia protulit, vrbem ampliauit ornauitque, exſtructa etiam inſigni arce.

10 Conrado Sueuo filia vnica fuit Agnes, quam duxit vxorem HENRICVS Dux Saxoniæ & Luneburgi, Dominus in Brunſwijck, filius Henrici Leonis, factuſque eſt hoc modo Palatinus Rheni, habitauit tamen non Heidelbergæ, ſed Brunſwigæ: filias duas habuit, quarum altera nupſit Hermanno Marchioni Badenſi, altera Ottoni Comiti a VVitilſpach & Schiern.

11 OTTO

10 OTTO Comes in Schiern ex veteri familia Ducum Bauariæ ortum duxit, quum que Gertrudis vxoris suæ beneficio peteret Palatinatum Rheni, obstaretque in Comitijs Henricus Leo Dux Saxoniæ auus paternus Gertrudis qui eum Saxonicæ domui adnecti volebat, adiudicatus est Palatinatus Ottoni Bauaro a Friderico Imperatore, Anno M C L XXX, atque ex eo semper mansit coniunctus ducatui Bauariæ. Huc referendi sunt versiculi qui in palatio arcis Heidelbergensis leguntur,

Otho der erst, Pfaltz-graff by Rhyn,
Hat Pfaltz-graff Heinrich tochterlyn,
Mit manheyt er is erfacht,
Des rychs Churfurst belib sijn geschlacht.

Anno Christi M C XXXIX Henricus Bauariæ Dux adiutus a Saxonibus rebellauit aduersus Conradum IV Imperatorem, qui ea caussa exutus est Bauariæ ducatu, suffecto in eius locum a Cæsare Leopoldo. Ægrè id tulit Guelphus Henrici frater, qui idcirco armis sumptis Leopoldum ditione illa eijcere instituit. At Cunradus pro Leopoldo certans, Guelphum VVeinspergæ obsedit: ac defuncto Leopoldo ducatum Noricum Henrico fratri suo dedit. Est autem obsidio illa VVinspergensis nobilitata fide in maritos matronarum, victuro, quam diu virtuti locus erit inter mortales exemplo.

CONTINVATIO DVCVM BAVARIÆ ET COMITVM PALATINORVM RHENI, ab Ottone I vsque ad Imperatores Ludouicum & Rupertum.

- *Otto Comes a Schiern & VVitelspach, ob. an. 1146.*
  - *Conradus Cardinalis Episc Mogunt. & Saltsbu.*
  - 1 *Otto I maior dux Bauariæ factus ab Imp. Frideric. ob. an. 1183.*
    - *Sophia nupta Hermanno Lantgrauio Thuring.*
    - 2 *Ludouicus I dux Bauar. occisus in Ponte a morione iussu Friderici II Imp. an 1231. vxor ei prior Gertrudis Palatina, posterior Ludmilla filia regis Bohem.*
      - *Ludouicus, extinctus iunior.*
      - 3 *Otto II Dux Bauariæ, obijt anno 1259.*
        - 4 *Henricus dux inferioris Bauar. obijt an. 12?0. vxor ei Sophia filia Belæ regis Hung.*
          - 7 *Otto rex Hung. ob an. 1312.*
            - *Henricus Nattenburgensis.*
          - *Ludouicus.*
          - 8 *Stephanus.*
            - *Henricus.*
              - *Ioannes.*
            - *Otto.*
        - 4 *Ludouicus II dux Bauariæ & Elector Palatinus obijt an. 1294.*
          - 6 *Ludouicus Imp. ob an. 1347.* A
          - *Ludouicus Norribergæ defunctus ex hastiludio an. 1289.*
          - 5 *Rudolph Palat. Elect ob.a. 1319 vxor ei ex .... filia Adolphi Nassouij Imperat.*
            - 9 *Rudolph. Cæcus Elect ob.a. 1317*
              - *Agnes vxor Caroli IV Imp.*
            - 9 *Rupertus Rufus Elect. ob a. 1383*
            - 10 *Adolph Simplex Elect. ob.a 1389 Machtildis vxor Ioannis Comitis Spanhemensis.*
              - 11 *Rupertus Paruus Elector ob. an. 1398, vxor ei Beatrix filia Frideric regis Siciliæ.*
                - *Anna ducissa in Bergen.*
                - *Rupert. Rex.* B
                - *Elisabet Marchionissa Moraciæ*
        - *Elisabetha vxor Conradi IV Imp.*
        - *Sophia nupta Gebhardo Comiti ab Hirsperg.*
      - *Elisabetha vxor Friderici II Imperat.*
      - *Anna vxor Rudolphi Ducis Saxoniæ, Angriæ & VVestfaliæ.*
    - *Otto.*
  - *Frideric. bardus ob. an. 1194.*
  - *Otto minor Comes a Schiern & VVitelspach.*

1 OTTO. De hoc iam diximus ad superiorem tabulã: Fuit autem præfectus aulæ Friderici Imperatoris; vir magni & excelsi animi. Kilhemum creauit, Dachauium emit.

2 LVDOVICVS iste Straubingam condidit an. M CC VIII: Arcem Abenspergensem restaurauit, Bauariã legibus ædificijsque ornauit. De eo Auentinus, *Fridericus*, inquit, *anno Christi* M CC XV *Ludouico Boiariæ rectori Rhenanum ducatum propter merita ipsius in se, patrem Henricum, & auum Fridericum dedit.* Confossus est a morione, Kilhemij cultro, Anno Christi M CC XXXI. Vxor eius Ludmilla condidit Lantshutij monasteriũ *Seeligenthal*, Anno M CC XXXIII.

3 OTTO II cognomento Illustris patri Ludouico successit. Sunt qui ad hunc Ottonem referant versus illos quos nos superiore tabula retulimus ad Ottonem primum. Nauclerus de isto hæc scribit. *Otto Dux Bauariæ duxit in vxorem filiam Henrici vltimi Comitis Palatini Rheni, de quo inuestitus a Friderico Palatinatum primus in domum Bauarorum introduxit.* Magna fuit & constans Ottonis istius in Fridericum Imperatorẽ fides, deficientibus etiam ab ipso Episcopis, qui illum prius aduersus Romanum Pontificem incitauerant.

4 LVDOVICVS II dictus Seuerus, Bauariã cum fratre suo Henrico diuisit. Vxor ei prima fuit Maria filia Henrici Magnanimi Ducis Brabantiæ, quam ille ob suspicionem adulterij dimissam occidi iussit; sed deprehensa postea eius innocentia in signum pœnitentię suæ concidit oppidum Fridbergam. Postea duxit Annam filiam Conradi Ducis Masouiæ: denique Rudolphi Habsburgensis filiã Machtildem. Eius frater Henricus Bauariæ inferioris Ducatum adeptus cum Othocaro Bohemiæ rege aduersus Rudolphum Habspurgensem bella gessit. Obijt Heidelbergæ. Sepultus iacet apud Augustinianos.

5 RVDOLPHVS Palatinus Elector in dissidio imperij postquam diu partes frustra conciliare studuit, Adolphum Nassouium tandem secutus est, socerum suum, eoque cæso ægre admodũ cum paucis euasit, receptus a VVormaciensibus: tandem pulsus a fratre, concessit in Angliam, cedens inuidiæ, dederat enim suffragium Friderico Austriaco.

6 De LVDOVICO dixi in serie Imperatorum, numero 73. Ab hoc deinceps ducenda est linea Ducũ Bauariæ.

7 De OTTONE adi reges Hungariæ, num. 23. Hic in prælio quo Adolphus Nassouius cum Alberto Austriaco de rerum summa pugnauit, stetit a partibus Adolphi, vulneratus etiam euasit, & ob præclaras virtutes suas, ac sanguinem maternum, factus est Hungariæ Rex, Anno M CCC V.

8 STEPHANVS Ottonis frater Fridericum Austriacũ qui Bauariam armis inuaserat, in fugam egit; sequutus & ipse Adolphi Nassouij partes. Sepultus est Lantshutij. Filias habuit, Beatricem vxorem Henrici Comitis, Elisabetham Ottonis Austriaci filij Alberti Imperatoris coniugem: Agnem monialẽ in Seeligenthal.

9 RVPERTVS II *Cæcus* & RVPERTVS *Rufus* fratres patri Electori successere. Rupertus Heidelbergensem Scholam fundauit, anno M CCC XLVI petitis Lutetia professoribus; Primus eius Rector fuit Marsilius Vltraiectinus; Postea suscepto aduersus molitorem quendam Iacobum Rebock bello, qui se VVoldemarum Brandeburgicum venditabat, captus ab eo est, sed ope Caroli II Imperatoris libertati restitutus. Vxores habuit, primam Namurcensem, posteriorem Bergensem: Obijt improlis.

10 ADOLPHVS ex eo *Simplex* dictus est, quod in Bauaria inferiore partem suam Ludouico Imperatori cessit; quod-

quodque fratres suos ipse maior natu passus est Electorum titulo & honoribus frui.

II RVPERTVS *Paruus* filius Adolphi ex Comitissa ab Oetingen, pater fuit Ruperti Imperatoris, ex quo postea decurrit series Electorum Palatinorum: Vxor ei fuit filia regis Siciliæ.

CONTINVATIO DVCVM BAVARIÆ inde a Ludouico Imperatore ad ALBERTVM IV Ducem,

- A 1 *Ludouic. Imperat. cuius vxor prior, Beatrix filia Boleslai Ducis Masouiæ.*
  - 5 *Stephanus fibulatus Dux Bauariæ.*
    - 6 *Stephanus de Ingolstat ob. an. 1413.*
      - *Ioannes Episc. Ratispon. nothus.*
      - 7 *Ludouicus barb. ob an. 1447*
        - *Georgius.*
        - 7 *Ludouicus gibbos ob. an. 1445.*
    - 6 *Ioannes de Monaco.*
      - 6 *Gulielmus.*
        - *Adolphus.*
        - *Guilielmus postumus*
      - *Sophia.*
      - 6 *Ernestus obijt anno 1438.*
        - 9 *Albertus I Pius obijt anno 1460.*
          - 10 *Albertus II ob. an 1508, vxor ei* . . . Maximiliani Imper. soror.*
            - 11 *Guilielmus ob. an 1528.*
              - 12 *Albertus III ob an. 1528. cuius vxore Anna Ferdin. Imp. filia.*
                - 13 *Guilielmus.*
                  - 14 *Miximilian.*
                  - *Philipp. Card. Episc Ratisp.*
                  - *Ferdinan. Archiep. Colon.*
                  - *Albertus IV. hodie rerum potitur Monachij.*
                - *Ferdinandus.*
                - *Ernestus Archiep. Colon. ob. an. 1612.*
            - *Ludouicus ob. an. 1541.*
            - *Ernestus Archiep. Salisburg. obijt an. 1560.*
          - *Ioannes.*
          - *Sigismundus.*
          - *Christophor.*
          - *VVolfgangus.*
        - *Ludouicus.*
        - *Ioan. nothus Cardinalis.*
    - 6 *Frideric. de Landtshut.*
      - 8 *Henricus diues.*
        - 9 *Ludouicus diues.*
          - *Georg. diues*
          - *Margareta*
            - *Ludouicus.*
            - *Rupertus.*
            - *Elisabetha vxor Ruperti Virtuosi.*
    - *Ludouicus.*
  - 3 *Guiliel. Comes Holland obijt phrenesi anno 1379.*
  - *Otho Marchio Brãdeburg.*
  - *Machtildis vxor Friderici Marchiodu Misniæ.*
  - *Elisabetha vxor Ioan. Bauariæ.*
  - *Agnes monialis nachij.*
  - 4 *Albert Comes Holland. ob. an 1404*
    - *Guiliel Comes Holland ob. an. 1417.*
      - *Iacoba obijt an. 1436.*
    - *Ioan. Episcop. Leod. tutor Iacobæ.*
    - *Margar vxor Ioan, Ducis Burgundiæ.*
  - 2 *Ludouic. Marchio Brandeb. & Elect.*
  - *Ludouic Romanus ob. an. 1366.*
    - *Anna vxor VVenceslai Imper.*
    - *Anna Alberti Austriaci vxor.*
    - *Catharina.*

I De

1 De LVDOVICO diximus in Catalogo Imperatorum.

2 LVDOVICVS iste a patre Marchio factus est & Elector Brandeburgicus in comitijs Namburgensibus, anno MCCCXIX.

3 GVILIELMVS Dux Bauariæ post obitum auunculi sui Comitis Hollandiæ, qui Margaretæ frater fuit, & sine liberis obijt, ipse Comes factus est: simultates gessit aduerssus matrem: ac tandem phrenesi correptus obijt Valencenis, vbi etiam sepultus iacet.

4 ALBERTVS Bauarus Guilielmi frater bella gessit aduersus Frisios: obijt anno MCCCCIV. Situs est Hagæ: Vxor ei fuit Margarita filia Ludouici Ducis Brigensis: & post hanc Margarita altera filia Adolphi Comitis Cliuiæ; liberi, Guilielmus Comes Hollandiæ pater Iacobæ Comitissæ; Ioannes Episcopus Leodiensis tutor Iacobæ post patris obitum; ac postea etiam maritus Elisabethæ filiæ Ioannis Ducis Lucelburgensis, quam duxit anno MCCCCXXIV.

5 STEPHANVS *fibulatus*, a quo deinceps decurrit series ducum Bauariæ, post obitum patris sui Ludouici cum filijs Rudolphi Palatini transegit de damnis a fratre illatis bello ciuili: sed non fuit solida aut durans ista transactio, recruduerunt enim bella inter posteros. Vxor Stephani prior fuit Elisabeth filia Ludouici regis Siciliæ: posterior Margarita filia Burggrauij Noribergensis.

6 Post obitum Fibulati diuisa est inter filios ipsius Bauaria. STEPHANO cessit Ingolstadium: FRIDERICO Lantshutium: IOANNI Monachium. Stephanus ex vxore Thadea Barnabæ Vicecomitis filia suscepit Elisabetam Caroli VI Galliarum regis vxorem. Ioannes ex sua Sophiam vxorem secundam VVenceslai Imperatoris.

7 LVDOVICVS Barbatus non Ruperti sed Stephani filius defuncto patre ex Gallia reuersus, bella aduerssus cognatos gessit, ac tandem etiam cum filio LVDOVICO gibboso. Is enim patrem senem Neupurgi obsedit, non aliam ob caussam, quam quod fractũ annis ideoq; imperio ineptum diceret. Et reperit tam impij facinoris adiutores. Albertum præcipue Brandeburgicum socerum suum, cuius ope arcem tandem expugnauit: Nec diu postea vixit ingratus & impius filius; obijt enim ante patrem, anno scilicet Christi MCCCCXLV, & quidem improlis.

8 Ludouico successit proximus agnatus HENRICVS Friderici F. qui vxoré habuit Margaretam Alberti IV Ducis Austriæ filiam: obijt anno MCCCCL: dictus *Diues*.

9 LVDOVICVS Henrici F. parcè a patre & tamen honeste educatus, ostendit, quantum in principe bonum sit frugalitas. Opes patrias vehementer auxit, strenuus, magnanimus, bellicosus, & in loco magnificus: excessit e vita anno Christi MCCCCLXXIX, vxor ei fuit Amelia filia Friderici Electoris Saxoniæ. Emicuit Ludouici virtus bellica in caussa Friderici Palatini, quum Ioannem Episcopum Eistadensem, qui se Alberto Marchioni Brandeburgico aduersus Fridericum coniunxerat, in eas angustias redegit, vt deditione facta Eistadium Bauariæ ducatui traderet, quumque Albertum adiutum imperij viribus cecidit, capto etiam imperij vexillo cum aquila, quam ipse protinus ad Imperatorem remisit.

CONTI-

CONTINVATIO ELECTORVM PALATINORVM inde a Ruperto Imperatore, ad FRIDERICVM V Comitem Palatinum, Bauariæ ducem.

- A 1 Rupertus Imperator obijt anno 1410, cui vxor Elisabetha filia Burggrauij Noribergensis.
  - 3 Stephanus Biponteinus, ei vxor Anna filia vnica Friderici Comitis Veldensis & Spanhemensis; Liberi.
    - Fridericus Comes Spanheimensis.
      - Ioannes I.
        - Ioannes II.
          - 11 Fridericus III Elector ob. an. 1576, vxor ei Dorethea Christiani Daniæ regis filia
            - 12 Ludouic. Elector ob. an. 1583.
              - 13 Fridercus IV Elector obijt anu 1611. Vxor ei Loysa Iuliana,
                - 14 Frider. V Elector nat ann. 1596.
                - Ludouic. Guil.
                - Maurit Christian.
                - Ludouic. Philip.
                - Loysa Iuliana.
                - Catharina.
                - Elisabetha.
                - Anna.
              - Anna Maria nupta Carolo Duci Suecia.
              - Dorothea vxor Ioannis Georgij principis Anhaltini.
            - Ioann. Casimir. vxor ei Elisabetha filia Augusti Ducis Saxoniæ.
            - Christophorus, perijt in expeditione Belgica anno 1574.
          - Georgius.
          - Richardus.
      - Elisabetha vxor Frider. Electoris Brandeb.
      - Rupertus.
      - Stephanus.
      - Guilielmus.
      - Fridericus.
    - Rupertus Episcop. Argentin.
    - Ioannes Archiep. Magdeburg.
    - Stephanus.
    - Ludouic. Niger Bipontin. ob. a. 1489
      - Caspar.
      - Alexand. Bip
        - Rupertus.
        - Georgius canon. Col.
        - Ludouicus Bipont. ob. an. 1532.
          - VVolfangus Bipont ob. in Gal. an. 1569
            - Philippus Ludouic. de Neuburg, vxor ei Anna Cliuensis,
              - VVolfgan. Guil.
              - Otho Henricus.
              - Augustus.
              - Ioan. Frideric.
            - Ioan Bipont obijt an. 1604, vxor ei Magdalena Cliuensis,
              - Ioan. Bipont. cui vxor Loisa Iuliana.
              - Frideric. Casim. Canonic. Argent.
              - Ioan Casim.
            - Otho Henric.
            - Fridericus.
            - Carolus de Spanheim.
              - Fridericus.
              - Georg Guil.
              - Christianus.
  - Rupertus Pipon, sepultus Amberg.
  - Frideric. de Amberga.
  - Cætera vide pag. sequenti.

Ruper-

Hæc ſuperioribus nectanda ſunt.

- *Rupertus Imper. &c.*
  - *Stephanus Bipont. &c.*
  - *Rupertus Bipon, &c.*
  - *Fridericus, &c.*
  - 4 *Ludouicus II Barbatus & Cœcus, Elector, obijt anno 1438.*
    - 5 *Ludouicus III Manſuetus Gibboſus, Elector obijt anno 1449.*
      - 7 *Philippus Ingenuus poſtremus, Elector, obijt anno 1508, vxor ei Margareta filia Ludouici diuitis.*
        - 8 *Ludouicus IV. Pacific. Elector obijt anno 1544.*
        - *Philippus Epiſcop. Friſing.*
        - 7 *Rupertus Virtuoſus.*
          - 10 *Otto Henric. Elector obijt an. 1559.*
          - *Georgius.*
          - *Philippus bellicoſus.*
        - 9 *Fridericus Pius Elector obijt anno 1556.*
        - *Georgius Epiſcop. Spirenſ.*
        - *Henricus Epiſcop. Trai.*
        - *Ioannes Epiſcop. Ratiſb.*
        - *VVolfgangus Sapiens.*
      - *Ludouicus, Comes in Louenſteyn.*
    - *Rupertus Archiepiſcop. Colon.*
    - 6 *Fridericus Victorioſus, tutor Philippi.*
  - 2 *Ioannes de Neuburg.*
    - *Chriſtophorus Rex Daniæ.*
  - *Otto de Moſpach.*
    - *Rupertus Epiſc. Ratiſb.*
    - *Albertus Epiſc. Arg.*
    - *Ioan. Prapoſ. Auguſt.*
    - *Otto Palatin in Moſpach & Neumarck.*
  - *Agnes Duciſſ. Cliuenſ.*
  - *Magareta Duciſſa Lotharingiæ.*
  - *Eliſabeth Duciſ. Auſtr.*

1 RVPERTVS Ruperti F. Adolphi N. magni & exaggerati animi vir fuit. Eo iuuene adhuc factus est imperator VVenceslaus, totumque imperium bellis ciuilibus conturbatum, Heluetico inprimis & Sueuico. Cæso autem ab Heluetijs Leopoldo, conuenere tres Ruperti Ambergæ, & fœdus inter se sanciuerunt, quo comprehensi sunt etiam Albertus Ludouici Imp. filius, Comes Hollandiæ, nepotes Imperatoris, Stephanus, Ioannes & Fridericus. In hoc bello maximè eminuit virtus Ruperti istius aduersus VVenceslaum; quæ etiam non infima caussa fuit cur in Romanorum Imperatorem eligeretur. Habuit quidem ille multos liberos, eoq; factũ est, vt ditio eius in minutas portiones distributa sit, sed aliorũ excessu omnia ad Stephanum & Ludouicum tandem deuoluta sunt. Eius filia Margareta nupta est Carolo Lotharingiæ duci: Elisabetha Friderico Austriaco, Agnes Adolpho I Cliuiorum Duci. Filius Pipan Imperatori Sigismundo adfuit in Hungaria quum aduersus Turcam pugnaret.

2 OTTONI obuenit Mospachium ad Nicrum flumen, cum Neumarkia in Bauaria. Successit ei filius Otto: quo sine liberis extincto, redijt omnis ea ditio ad Principem Electorem. FRIDERICO cessit Amberga; qui quum & ipse prole legitima careret, reuoluta est quoque eius portio ad Electorem Palatinum. IOANNES possedit Neoburgum, nó Danubianum, sed illud quod in limine est siluæ Bohemicæ: Exstruxit cœnobium Gnadebergam; Filium habuit Christophorum Daniæ regé, ex filia ducis Pomeraniæ, quam ipse vxorem duxerat. Post huius obitum pars quoque illa Bauariæ delapsa est ad Palatinum.

3 STEPHANVS Ruperti filius fuit, a quo post quartam progeniem Electoratus Palatini dignitas deuoluta est ad Fridericum III, qui dux fuit Bipontinus, Siburgensis, & Zimmerensis: vxor ipsi Anna, filia vnica Friderici Comitis Veldentzensis & Spanheimensis; ex qua liberos quidem plures habuit, sed non omnes paternæ ditionis hæredes, quibusdam vel extinctis præmaturè, vel ad Ecclesiasticos honores promotis: Ruperti quoque Pipan Ottonis filij vxor post mariti obitum ducta studio augendi Palatinatum, quinctam partem ditionis suæ legauit Ludouico Barbato.

4 LVDOVICVS Barbatus Ruperti filius Elector Palatinus in Concilio Constantiensi exequutor fuit decretorum imperialium. Hic tandem profectus Ierosolymam luminibus orbatus est ante obitum. Vxorem habuit reginam Cypri, ex qua tres liberos genuit, Ludouicum mansuetum, Fridericum, & auo cognominent Rupertum.

5 LVDOVICVS Mansuetus vxoré duxit Margaretam, filiam Amedei ducis Sabaudiæ, qui quum seculo renunciasset, in Concilio Basileensi electus est in Papam; defunctus est iuuenis admodum, anno Christi MCCCCXLIX, relicta coniuge grauida, quæ postumum enixa est Philippum. Margarita illa quum duceretur Ludouico, vidua fuerat regis Siciliæ Ludouici, & post Palatini obitum tertium maritum habuit Vdalricum Comitem VVirtenbergicum, quicum postea Fridericus bellum gessit. Anno MCCCCLX.

6 FRIDERICVS Victoriosus defuncto fratre Ludouico, filij ipsius Philippi tutor fuit. Eius monumento inscriptum est hoc elogium Heidelbergæ, *Fridericus Bauariæ Dux, Comes Palatinus, Elector, salus Patriæ prædonum fulmen, tres illustres hostes vicit;* Episcopum Metensem, Carolum Marchionem Badensem, & Vlricum VVirtenbergicum, *Principatum auxit, & pie viuis excess[it]. Fuit eius vita socia virtus; gloria mortis comes.* Filius ipsi fuit Ludouicus Comes

in Lowensteyn nothus, cuius tamen matrem in ipso mortis articulo vxorem duxit.

7 PHILIPPVS Ingenuus Elector Palatinus vxorem habuit Margaretam filiam Ludouici, vel, vt alij volunt, Georgij diuitis, Ducis Bauariæ, quem in superiore tabula vidimus. Instituerat autem Georgius ille Philippi filium RVPERTVM hæredem, data ipsi insuper filia sua, cum Bauariæ parte dotali. Displicuit hoc factum Maximiliano Imperatori, qui Alberto II Bauariæ duci genero suo fauebat impensius. Proscripsit ergo Philippum. At is adiutus Bohemorum auxilijs iura sua gnauiter defendit. Victus tandem intercessione Friderici Ducis Saxoniæ, hoc obtinuit, vt Ruperti filijs (nam pater interea obierat) Neoburgensis tractus omnis inter Danubium & Nabum concederetur. Acta hæc Coloniæ, anno Christi M D V, nec multo post excessit e viuis Philippus.

8 & 9 LVDOVICVS Pacificus & FRIDERICVS Pius Palatini fratres, Philippi filij, placidè composuerunt dissidium quod inter ipsos & VVirtenbergensem ducem diu intercesserat. Magna autem Friderici & excellens virtutis ac prudentiæ fama fuit. Anno Christi M D XIX missus est in Hispaniam ad Carolum V, vt decretum Septemuirale de ipsius electione ei significaret. Idem quoque a Carolo præfectus est indicio cameræ Imperialis, & in conuentu Spirensi Legatum Cæsaris egit. Anno M D XXIX in Comitijs Spiræ celebratis dux belli aduersus Turcas electus est. Ac triennio post auspicijs Ferdinandi res gerens, X V Turcarum millia fudit prostrauitque, duce etiam ipsorum Colono interempto. Anno M D XLI præses & moderator fuit colloquij inter Theologos habiti Ratisponæ. Ac bienn[illegible] post extincto Ludouico fratre Electorali quoque dignitate auctus est. Religionem in sua ditione a superstitionibus purgauit, euocato in eam rem Paulo Fagio, concesso sacerdo[illegible]bus coniugio, sacrisque vernacula lingua celebrari iussis, anno M D XLVI. Obijt Heidelbergæ Anno M D LVI. Vxorem habuit vnicam Dorotheam Christiani II Regis Daniæ filiam.

10 Friderico Pio successit OTTO HENRICVS Ruperti Virtuosi filius, natus Anno M D II. Vxor ipsi fuit Susanna filia Alberti Ducis Bauariæ: obijt anno M D LIX. nec reliquit post se prolem. Eius frater Philippus Bellicosus sub Carolo V militauit in Italia contra Gallos. Deinde in obsidione Viennensi Anno M D XXIX fortiter Turcam repulit: obijt anno Christi M D XLVIII.

11 Extincta Ludouici Barbati sobole, deuolutum est Electoralis Palatinatus ius ad Stephani Bipontini, qui Ludouici frater fuit, posteros: In his proximus fuit FRIDERICVS Ioannis F. Ioannis N. Friderici abnepos, Dux Zimmeriæ, qui eius nominis tertius Elector & Archidapifer factus est, anno Christi M D LIX. Vir citra controuersiam magnus; sed qui prudentiam ad pacis artes & pietatem potius quam ad bellicas actiones retulit. Vxores habuit, priorem, Mariam filiam Casimiri Marchionis Brandeburgici; secundam Ameliam Comitissam Meursensem. Militem in Galliam, ad subsidium laborantium illic Ecclesiarum, misit ductu agnati sui VVolfgangi Comitis Palatini Biponti, anno M D LXXI, qui in ea expeditione obijt, octaua die Iunij: quem Fridericus quinquennio post secutus est; Extinctus est quippe anno Christi M D LXXVI. relictis liberis, Ludouico & Ioanne Casimiro; nam Christophorus iam obierat, anno Christi M D LXXIV. Porrò Zimbrenses Comites originem habent a Cimbris, quorum pars in Nigra silua atque alibi consedit.

ſedit. Itaque in illa ſunt Herrenzimbern, VValdzimbern, Marſchalchzimbern, Heiligenzimbern, Rotenzimbern. Et conſtat, in antiquis monumentis Barones iſtos ſcribi cum c littera, Cimbern. Ipſa quoque inſignia idem arguunt. Barones quippe Cimbrenſes pro ſigno militari habent Leonem geſtantem pedibus ſuis bipennem; quod quidem etiam Norwagiæ regum inſigne eſt.

12 LVDOVICVS IV Palatinus Rheni Dux Bauariæ, Comes Zimmerenſis & Spanheimenſis, patri Friderico in Electoratu ſucceſſit: nec diu ea dignitate functus eſt, obijt enim anno MDLXXXIII relicto filio impubere Friderico quarto, quem ex Eliſabetha filia Lantgrauij Haſſiæ ſuſceperat, & Anna Maria, quam habuit ex Anna Erhardi Comitis Embdani filia.

13 Friderici impuberis tutelam geſſit IOANNES CASIMIRVS vir gloria militari celeberrimus: nam & anno Chriſti MDLXVII copias in Galliam duxit ad iuuandum Codæum, & in Belgicam aduerſus Ioannem Auſtriacum profectus eſt, anno MDLXXVIII, & ſuppetias Gebhardo Truchſeſio Archiepiſcopo Colonienſi tulit aduerſus Bauariæ Ducem Erneſtum, quē Truchſeſio Pontifex ſubſtituerat. Sed & togatas virtutes habuit, prudentiam, grauitatem, ſobrietatem, conſtantiam; quibus ille pupilli ſui bona mirum auxit: Mortuus eſt Heidelbergæ, anno Chriſti MDXCII quum iam FRIDERICVS annos natus XVIII capax Electoralis dignitatis factus eſſet. Natus quippe fuit anno Chriſti MDLXXIV. Is poſtea vxorem duxit Ludouicam Iulianam filiam Guilielmi Principis Auraci, ex eaque liberos ſuſcepit, Fridericum, natum anno Chriſti MDXCVI. Ludouicum Guilielmum, natum anno MDC. Mauritium Chriſtianum, natum anno MDCI. Ludouicum Philippum, natum anno MDCII. Loiſam Iulianam, natam anno MDXCIV, nuptam nunc Ioanni Duci Bipontino. Catharinam Sophiam, natam anno MDXCV. Eliſabetham Carolam, natam anno MDXCVII. Annam Leonoram, natam anuo MDXCVI.

14 FRIDERICVS V Friderici Magni, anno MDCXI extincti filius, extrema patris ſui voluntate commiſſus eſt tutelæ Ioannis Ducis Bipontini, præterito agnato proximo Philippo Palatino Neoburgico, quod is morienti nollet promittere, ſe nihil in religione publica innouaturum. Ita ergo poſthabita, tam graui de cauſſa, bullæ aureæ ſanctione, Bipontinus ſimul & adminiſtrator Electoratus, & vicarius Imperij factus eſt. Sed poſtquam pupillus adultior vxorem duxit Eliſabetham Iacobi magnæ Britanniæ regis filiam, cœpit ipſe Reipublicæ & Electoratus curam gerere: Viuit adhuc, & vt viuat ſuo atque Imperij & Reip. Chriſtianæ bono, optant omnes, omnes.

SAXONIÆ Superioris Lusatiæ, Misniæq; des.
Milliaria Germanica
1 2 3 4 5
Septentrio
Meridies
Occidens
Oriens
Saxonia Superior
LUSATIA inferior
LUSATIA superior
MISNIA
VOYT LANDIA
Silesiæ pars
BOHEMIAE PARS
Crossen
Der Kontz
Gorlitsch heyde
Mansfel diæ com Pars
Hall
Wittenberg
Leypzig
Torgaw
Meissen
Dresda
Freiberg
Chemnitz
Zwicka
Annaberg
Egra
Elbogn
Konigsperg
Praga metropolis Bohemię
Gorlitz
Bautzen
Sittaw
Guben
Cotbus
Spremberg
Glogaw
Sagan
Naumburg
Jena
Gera
Aldenburg
Colditz
Grim
Wurtzen
Eylenburg
Hoff
Weida
Altenburg
Plaun
Schneberg
Leutmeritz
Außig
Budin
Laun
Satz
Pardubitz
Zampach
Glatz
Lignitz
Jawr
Striega
Hirschberg
Lauben
Fraustadt
Oder flu
Die Elbe flu
Egra flu
Neiß flu
Bober flu
Elster flu
Mulda flu
Sale flu

CAP. XI.

Electorum Saxoniæ series.

SAXONES in Germania agnoſcit Ptolemæus, ſed illic terminos eorum anguſtiores facit; poſtea vero multum creuit eorum ditio, vt quæ ad Septentrionem mari Balthico & Oceano; ad Auſtrum Hercynio ſaltu concluſa fuerit; ad ortum habuit Albim fluuium, ad occaſum Rhenum. Conſtat tamen etiam vltra Albim Saxones multum terræ poſſediſſe, imo vero ab Albi per littora maris Balthici, vſque in Pruſſiam exſtructis claris vrbibus omnia tenuiſſe. Theodoricus a Niem non veretur eos Cimbrorum aliarumque gentium patres vocare. Pulſis ergo Chaucis, Bructeris, populiſque omnibus inter Albim & Rhenum ſitis, Saxones oram omnem littoris Germanici inſedere, cum Oſtophalia & VVeſtphalia, tentata etiam Gallia, in qua littus Saxonicum agnoſcit notitia Imperij; & occupata inſulæ Britannicæ parte; ob quam rem Saxones Occidentales apud poſterioris æui ſcriptores pro Anglis, Orientales pro Germaniæ populis ſæpenumero ponuntur, manetque hodie ſermonis quoque cognatio.

Anno Chriſti 106 ſub Traiano VVITIKINDVS Saxonum Rex viginti millia Gothorum fudiſſe dicitur, & Saxoniæ finibus eieciſſe, adiutus a Richimere Francorum & Thuringorum rege.

Anno 258 imperante Valeriano fertur Saxonum Rex fuiſſe MAROBODVS, & poſt eum LVTHERVS vel LOTHARIVS, qui anno CC LXVI in Galliam exercitum duxit, & Hiſpaniam populatus eſt.

Anno Chriſti 300 VECTO memoratur Rex Saxonum, qui & vrbes condidit, & legibus latis ad humaniorem cultum efferos incolarum animos reuocauit.

Anno 350 ſub Valentiniano rexit Saxones SWITTA, qui quum eius ductu prædabundi mare infeſtarent, repreſſi ſunt, fracto ipſorum impetu a Theodoſio.

Anno 427 Saxones VVITIKINDO Angriæ duce in Galliam irruperunt.

Anno 449 HENGISTVS & HORSTVS rogatu Vortigerij regis Britanniæ in inſulam nauibus adpulerunt, magnamque ejus partem occuparunt.

Anno 500 etiam in Italiam irrupere.

STEMMA REGVM ET DVCVM SAXONIÆ a Sighardo pagano per VVitikindum, vsque ad Thiemonem Marchionem Misniæ.

1 Anno 633 Rex Saxonum & Augriuariorum SIGHARDVS Henetos superauit. Erant autem eo tempore vicinorum suorum Francorum facti tributarij, pendebantque ipsis quotannis quingentos boues, quod tributum ipsis Dagobertus Francorum & Thuringorum Rex remisit. At Chlodoueus eius filius iterũ illud exegit: Hinc noua belli materies, Saxones BERINGERVM Ballensteti & Ascaniæ ducem in Francos mittunt. Chlodoueus Beringeri filia Machtilde in vxorem ducta tributi gratiam Saxonibus fecit. Huc refer ea quæ libro primo capite XVII retulimus.

2 Anno 722 Rex Saxonum fuit DIETERICVS Sigharti filius, quem Carolus Martellus coëgit supra vetus tributum soluere amplius CCC equ[illegible].

Anno 742 Carolomannus quum Saxones prœlio vicisset, Ditericum obsidem accepit, qui restitutus, quum rebellaret, non ante ad obsequium redijt quam arcem Hochpurgum incensam vidit.

3 Anno 744 defuncto Dieterico rex factus est filius eius EDELHARDVS qui Francici iugi impatiens, primum se opposuit Carolomanno, sed victus Osnapurgum amisit: post a Grifone incitatus, insurrexit in Pipinum, ac tunc Ascaniam perdidit.

Anno 751 rursus funduntur Saxones a Pipino. Hoc prœlio Hildegardus Archiepisc. Coloniẽsis occubuit.

Anno 756 Saxones cum Bauaris icto fœdere aduersus Francos, quorum inualescebat indies potentia, pugnant, sed prœlio victi a Pipino, conditiones pacis accipiunt, promittuntque in singulos annos CCC equos. Perijt tunc Edelhardi regis filius; pater ipse vulneratus haud diu superfuit.

Anno 779 BERTHOLDVS Edelhardi & Vernekini frater

terDieterici filius, occubuit in prælio aduerſusFrācos. Anno 768 Obijt VERNEKINVS Dietrici filius, dictus Pacificus, relictis liberis duobus, Brunone & VVitikindo.

4 VVITIKINDVS arte militari clarus, aduerſus Francos a Saxonibus rex delectus eſt, & cum Carolo Magno Francorū rege multa bella acriter geſſit, Vicies quater cum illo congreſſus ſpatio annorum XXXV. Victi enim Saxones, ad ingenium ſemper redierunt. Tandem CCCC millibus ipſorum occiſis, & nobilitatis parte maxima in Belgicam tranſlata, cæteris per Germaniam ſubmotis, coēgit ipſos Carolus & leges Francorum ferre, & jugum Christi ſuſcipere, præeuntibus rege VVitikindo & Beringero Ballenſtedenſe. Incidit autem mutatio iſta in annum Christi DCCLXXXV. VVitikindus ex rege Dux factus, hæreditarias regiones omnes ſeruauit; Datus ipſi in clypeo pro equo nigro, albus, ſaliens ſine fræno, in fundo rubro. Ditio Eccleſiaſtica partim Moguntino partim Colonienſi ſubjecta eſt. Epiſcopales ſedes fuere, Oſnaburgum, Mimingrod, quod poſtea Monaſterium vocari cœpit; Saligſted, quod nuc Oſterwijck, cujus loci Epiſcopatus tranſlatus eſt Halberſtadium, VVerdena, Minda, Paderborna, & vltra Viſurgim, Hildeſhemium: nam Magdeburgenſis Epiſcopatus poſtea inſtitutus eſt ab Ottone. Porro VVitikindus iſte condidiſſe fertur VVitebergam. Occubuit in prœlio aduerſus Sueuos cæſus a Geroldo ipſorum duce, anno DCCCVII. Sepultus fuit Engræ in baſilica quam ipſe condiderat, ſed ab Henrico Aucupe tranſlatus eſt inde Padebornam; vxorem habuit Geuam filiam regis Daniæ.

5 Frater VVitikindi fuit BRVNO conditor Brunſuicenſis comitatus: ex hoc natus eſt Ludolphus, ex Ludolpho Otto, a quo longus ordo ImperatorumSaxonum, quem non pigebit ex Tabula Imperatorum repetere. VVitikindus filios habuit VVIGBERTVM ex Geua Daniæ regina, & VVitikindum juniorem, ex Suatana Bohemiæ principe natum.

6 VVIGBERTVS genuit liberos VVoltpertum, Regempertum, Immodum.

7 VVOLTPERTO filius fuit VVitikindus junior, qui etiam Bertiungus dictus eſt, ex quo natus Almarus, qui in Italia educatus, Ottonis VI filiam Adelheidam abduxit: ſed reconciliatus Cæſari Ducatum Taurinacium & Eporregiæ nactus eſt, primuſque fuit Marchio Montisferrati. VVitikindus pater in Galliciam cum vxore profectus, ad S. Iacobi Compoſtellam, in itinere perijt.

8 DIETRICVS VValperti F. Comes fuit Ringelhemij: Ejus filia Machtildis nupta fuit Henrico Imperatori.

9 REGENPERTVS Henrico Aucupi in bello Danico operam egregiam nauauit.

10 IMMODVS vel Amadæus ſtirpis Ducum Sabaudiæ pater eſt.

11 VVITIKINDVS junior ex Suatana Bohema natus, ditionis quæ inter Salam & Albim ſita eſt Dominus, Comes VVetini, Burg-grauius Sorbeci & Dynaſta Burſetzij, duos filios reliquit ex Iulanda Theodorici Comitis Richlicenſis filia, VVitikindum & Dietgremum.

12 VVitikindus relicta fratri hæreditate ſua abijt in Galliam militatum: & ſub Carolo Caluo ita ſe adverſus Normannos geſſit, vt Iudæ Macchabæi cognomentum reportarit. Ab hoc ortum trahit Hugo Capetus a quo Reges Galliæ profecti ſunt.

13 DIETGREMVS qui & Dietramus ab Ottone magno patruele ſu Saxonum duce pulſus eſt Saxonia.

14 DIET-

14 DIETMARVS Henrico Aucupi aduersus Conradum Imperatorum fidelem & opportunam operam præstitit : ab eo restitutus bonis arma in Henetos qui Redarij dicuntur, vertit, adiutus a Bernhardo Saxoniæ & Luneburgi duce. Horum XX millia perijsse illo bello dicuntur.

15 DIETERICVS Ditmari filius, Marchionum Misniæ & Electorumque Saxoniæ caput est: Vxorem habuit Guttam Comitis Mersburgensis filiam.

16 DEDO Diterici filius Burg-grauius Sorbeci, Comes VVetini, Dominus Burtetzij, Burg-grauius Sorabotum, ab Ottone III magno Comitatum quoque Mersburgensem iure clientelæ consecutus est: occubuit in prælio ad Tangermundam, Anno Christi M LX. Vxorem habuit Tetburgam Theodorici Marchionis Brandeburgici filiam.

17 DITERICVS Dedonis filius ab Henrico II Imperatore auctus est Marchionata Lansbergensi & comitatibus Cyllenburgensi ac Senselicensi: obijt confossus in cubiculo Anno M XXXIV. vxorem habuit filiam Echarti Marchionis Misnensis.

18 DEDO Diterici filius præter paternam hæreditatem Marchionatum quoque Misniæ matris beneficio primus Saxonum adeptus est. Thuringiam hostilibus copijs inuasit Anno M LXIX, captus idcirco a Cæsare, & in exilium actus, obijt, filio etiam noctu in arce Beichlingensi a ministro confosso.

19 THIEMO post fratris & nepotis obitum auctus est bonis, gratusque insuper Imperatori Henricus IV ob fidem domi militiæque ipsi præstitam, totum Misniæ Marchionatum ad se delatum nó potuit consequi, occupantibus eius partem Bohemis: sed post eius obitum (occubuit autem anno M XCI.) filius CONRADVS Marchionatum ab auia ad patrem, a patre ad se delatum, confirmantibus successionem Henrico IV & Lothario Imp. pleno iure adijt, anno M. CXXVI.

Fuerant autem antea alij MARCHIONES MISNIÆ, Hac serie.

Anno 930 Henricus Auceps Misniam vrbem condidit, instituitque Marchionatum Misniæ aduersus Bohemos, Polonos, Silesios, præfecitque ei ex posteris VVitikindi Brunonem.

I BRVNO igitur iste primus fuit Misniæ Marchio.

II RIDACVS Brunoni successit, cognomento diues, Comes Mersburgensis.

III Ridaco successit ECHARDVS I Guntheri Comitis Ostlandiæ filius, Misniæ Orientalis Comes, qui Boemos Misnia expulit, & Misniam vt hæreditarium feudum ab Ottone III accepit, factus insuper Marchio Thuringiæ.

IV HERMANVS Echardi filius vixit Anno M X, cui cum Gunzelino patruo fuit contentio.

V ECHARDVS II, qui Misniam a fratre Echardo aduersus Boemos ad sertam prouide defendit.

VI DEDO pater.

VII DEDO filius.

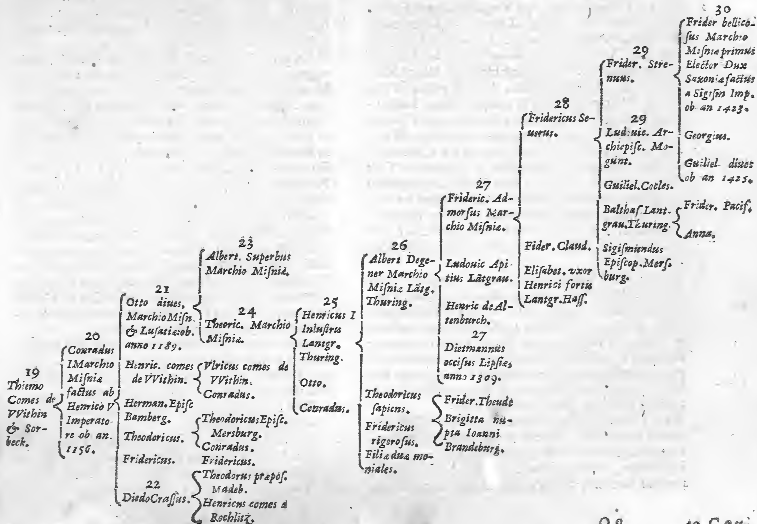
VIII HENRICVS ex familia Bithinia.

IX THIEMO de quo jam diximus num. 19.

X CONRADVS.

CONT.

CONTINVATIO DVCVM SAXONIÆ a Thiemone Marchione Misniæ deinceps, vsque ad FRIDERICVM bellicosum Electorem Saxoniæ.

20 CONRADVS I. De quo jam ante diximus. Hic post obitum conjugis, (fuit ea Lutgardis Friderici Ducis Sueuiæ filia) factus est monachus Lanterbergæ.

21 OTTO Conradi filius, qui a repertis argenti fodinis *Diues* dictus est, Misniæ, Lusatiæ, & Osterlandiæ Marchio, Fribergam condidit, Lipsiam & Isenacum muniuit, Veterocellense monasterium ad Muldam amnem fundauit. Vxor ei fuit Heduigis Alberti Marchionis Brandenburgici filia. Aduersa passus est non semel. VVartpergæ eum in vinculis habuit Ludouicus Thuringiæ Lantgrauius: dimissus inde Friderici Barbarossæ autoritate, in carcerem coniectus est a filio Alberto, Dibini. Obiit Anno M C X C V, Heimersdorffij: sepultus est Veterocellis cum coniuge. Eius frater THEODORICVS fidelem Friderico operam præstitit in omnibus itineribus: magni animi vir; ausus etiam Henricum Leonem ad singulare certamen prouocare. FRIDERICVS vero, pater eius Friderici fuit, qui iuuenis admodum Ptolemaide obiit anno M CC XX.

22 DEDO frater Ottonis cognomento *Pinguis* Comes Rochlicensis & Groicensis fundauit cœnobium Cilliense ad Muldam, quod nunc vocant VVechselpurgum. Tanta autem fertur fuisse abdominis crassitie, vt quum in Apuliam iter faceret cum Imperarore Henrico V, iusserit sibi aruinam eximi, ne mole corporis impediretur. Vxores habuit Dobrogeram Boleslai Ducis Poloniæ filiam, & Kunegundam Comitissam a Pleussen. Obiit Anno M CXC.

23 ALBERTVS Ottonis filius cognomento *Superbus*, quum intellexisset fratrem suum iuniorem Dietericum instinctu matris Marchionem Misniæ a patre esse institutum, furore percitus arm[a in] patrem, postea in fratrem sumpsit, quem etiam [d]itione omni diecit, thesauro paterno, qui M M M marcarum argenti erat, effosso. Vxor ei fuit Sophia filia Ducis Bohemiæ.

24 DITERICVS Alberto fratri sine sobole extincto successit. Bellum gessit cum Lipsiensibus: vxorem habuit Iuditham Hermanni Lantgrauij Thuringiæ & Vassiæ filiam. Obijt anno M CCXX.

25 HENRICVS Dieterici fil. Ottonis diuitis Nepos cognomento *Inlustris* suorum maiorum beneficio Marchio Misniæ, Lusatiæ, & Osterlandiæ, Palatinusque Saxoniæ, vxoris vero maiorum Lantgrauius Thuringiæ, defunctis sine mascula prole Ludouico, & filio eius Hermanno. Multum ille Anno M CCXLVII in Borussis ad fidem Christi conuertendis laborauit. Equestres ludos Misniæ anno M CC XLVII, postea Northusii exhibuit, vbi etiam ingentem quercum argenteam cum foliis aureis exhibuisse dicitur, & quidem solidam: fuit enim adeo diues, vt argento ex Fribergensibus venis effosso totum regnum Bohemiæ emere potuerit. Vxores habuit tres ordine, primum Constantiam Leopoldi Ducis Austriæ filiam: Secundam Agnem filiam Othocari regis Bohemiæ; Tertiam Elisabetham a Milititz: extinctus est Dresdæ anno M CC LXXXVIII. Exstruxit cœnobium Nouocellense, ipse in Veterocellensi sepultus.

Addidit autem Henricus iste suis titulis PALATINATVM SAXONIAE, qui ante ipsum ab Ottone II institutus Magdeburgi hac serie administratus fuit, sub signo aquilæ luteæ in clypeo cæruleo.

I FRIDERICVS I ex antiqua Saxonum & Francorum ortus prosapia.

II FRIDERICVS VI prioris frater. Hic ab Henrico III Imperatore monarchiam Palatij (sic loquitur vetus Chunicon Gozikense) accepit.

III FRIDERICVS III secundi nepos, postumus.

IV FRI-

IV FRIDERICVS IV, eiusdem familiæ. Hic quũ se sacro ordini dedisset, ac postea ducta vxore rediisset ad seculi honores, reprehensus est accusatusque periurij a Nortberto Magdeburgensi Archiepiscopo: quocircà deserta vxore rediit ad tonsuram & habitum clerici iterum adsumpsit.

V VVIGBERTVS Comes VVurcepurgensis.

VI HERMANNVS Comes VVurcepurgensis.

VII HERMANNVS Thuringiæ Lantgrauius beneficio Friderici Barbarossæ Palatinatum Saxoniæ consecutus est, Anno MCLXXXI.

VIII LVDOVICVS Hermanni F.

IX HENRICVS Ludouici frater.

X HENRICVS Marchio Misnensis, de quo iam diximus numero 25. Ab hoc deinceps ordo Palatinorum Saxoniæ, Marchionum Misniæ, Lantgrauiorum Thuringiæ sic ducurrit.

26 ALBERTVS Henrici filius, dictus ob vitia *Degener*, vxorem habuit Friderici II Imperatoris filiam Margaritam, cum eaque dotis loco adeptus est Altenburgum & terram Plissensem: Sed posteà exarsit in Kunegundam pellicem; vsque adeo vt coniugis etiam vitæ insidiaretur. Quum venenum non successisset, egit cum mulione quodam, qui ligna VVartburgum in culinam arcis quotidie deferebat, vt is collum coniugi, quasi si a malo Dæmone id factum foret, contorqueret. Nec renuit in speciem officium mulio: sed digressus, monet Ducissam vt vitæ suæ consulat. Illa noctu in summa trepidatione dum liberos Fridericum & Dicemannum in cunis iacenteis ingenti cum adfectu dissuauiatur, genã alterius admordet, qui ex eo dictus Fridericus admorsus, dum vixit, in ore memoriam maternæ fugæ patrisque iniuriæ gessit. Mater restibus per fenestram demissa, ægrè Francofurtum euasit, atq; ibi in monasterio virginum aliquamdiu morata, secundo post anno extincta est. Albertus post obitum vxoris Kunigundam vxorem duxit, filiumque ex ea suscepit Ludouicum: Fridericus vero & Dicemannus apud patruum Henricum interea educati, iniuriæ maternæ memoriam recolebant, crescente indies etiam vindictæ studio; cui per se vanæ, irritamentum accessit ex potentiæ incremento, dum patruus improlis, fratre præterito, ipsos bonorum suorum, Misniæ, Osterlandiæ, & Lusatiæ hæredes instituit. Hinc itum ad arma, quæ idcirco magis visa sunt necessaria, quod ciuitates, Alberto, vrgenti vt Ludouico filio suo fidem præstarent, aperte responderent, se non nisi legitimis hæredibus adhærere velle. Capitur interea pater, & per totum annum in custodia habetur: Rudolpho tamen imperatore alijsque proceribus intercedentibus dimittitur. Ergo irritatus amplius, fidei datæ, & iuris humani immemor Ioannem Brandeburgicum Marchionem & Eberhardum Anhaltinum magnis propositis præmijs in filios concitat: qui post multas strages tandem Anno MCCXC cum Friderico rebus compositis arma exuunt. Desperatis rebus, tandẽ Albertus Thuringiã Adolpho Nassouio Imperatori, nam is interea successerat, vendidit XCIV millibus florenorũ, vt filijs potiundi spẽ eriperet. Multa illo bello immaniter gestã sunt, alijs opimæ regioni insidiantibus, alijs quod possidebant, defendentibus: Adolphus Imperator post multas clades nouo bello implicatus, Misniam deserit, relicto illis Philippo propinquo suo exercitus duce. Nec multo post ipse ad VVormatiam perit, confossus ab Alberto, Imperij competitore, anno MCCXCVI, eopse anno quo etiã Philippus a Friderico captus fuit. Nec vero Albert Imperatori fælicius cessere consilia, præsertim ex quo VVartburgum per Adelheidam tertiam

tiam Alberti coniugem Friderico deditum fuit; eius enim filiam ex priore marito duxerat Fridericus. Exutus enim excussusque bonis omnibus Albertus, coactus est tandem Erfurdicæ priuatam vitam in monasterio agere, vbi etiam senex atque inglorius in summa rerum egestate extinctus est, Anno Christi M CCC XIV.

27 FRIDERICVS qui a Virtute animi *Fortis*, ab oris vitio *Admorsus* vocatus fuit, victis potentissimis hostibus, patre imprimis, tum Ioanne Brandenburgico, adhæc Adolpbo & Alberto Imperatoribus, & Philippo Nassouio, ac Voldemaro Brandeburgico, multis præterea malis exteris patriisque exercitus, tandem tranquille ditiones suas possedit: mortuus est anno Christi M CCC XXVI, sepultus Isenaci. Frater eius Dicemannus fidelis ei fortunæ ferendæ socius Lipsiæ per sicarium a Philippo Nassouio submissum in ipso templo indigne cæsus est, sed & ipsa haud multo post a Friderico aperto Marte confossus ocubuit.

28 FRIDERICVS *Seuerus* Friderici Admorsi filius, Lantgrauius Thuringiæ, Marchio Misniæ, ea fuit virtutis fama, vt post excessum Ludouici Bauari, cuius ille filiam vxorem duxerat nomine Mechtildem, contra Carolum IV Romanorum Imperator designatus sit, cui tamen cessit, acceptis ab ipso decies M. argenti marcis. Orlamundensem Comitatum ditioni suæ adiecit, pulso propter superbiam & fastum Hermanno Comite. Emit quoque dimidiam partem Salzensis ditionis; In Anglia receptus est ab Eduardo VI in ordinem equitum aureæ periscelidis: Obiit Pegauij in hastiludio, anno Christi M CCC XLIX, sepultusque est Veterocellis cum vxore.

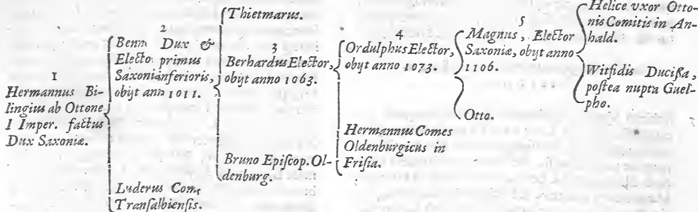
29 FRIDERICVS Strenuus Carolo IV Imperatori fidelem in bellis operam nauauit. Albertum Brunsuicensem reuocauit a prædis ad pacis studia. Excessit e viuis anno Chrsti M CCC LXXX. Eius frater Ludouicus Archiepiscopus Moguntinus quum choreas duceret Calbæ in Bacchanalibus ortum repente incendium vitans, lapsus e contignatione periit.

30 FRIDERICVS Friderici F. Friderici N. Friderici abnepos Bellicosus, Sigismũdo Imperatori adfuit aduersus Hussitas in prœlio illo memorabili ad Brixiam, in quo duo millia Hussitarum occubuerunt, Anno M CCCC XXI: eaque de caussa factus est a Sigismundo Septemuir Imperii siue ELECTOR Saxonicus, & Mareschallus, post Albertum Anhaltinum, Budæ in Hungaria, anno M CCCC XXV.

Porro ELECTORATVS SAXONICVS vsque ad Fridericum Bellicosum in aliis VVitikindeæ familiæ ramis, diuersis etiam a Principatu Saxonico, fuit. Estque operæ pretium hoc loco eorum seriem inserere, vt constet ad Fridericum vsq; Electorum ordo. Quinque ergo sunt familiæ in quibus Electoratus iste stetit, Bilingiorum scilicet, Supplinburgiorum, Bauarorum, Anhaltinorum, & Saxonum Misnicorum.

ELECTO-

ELECTORES SAXONICI EX BILINGIORVM STEMMATE.

BILINGIVS nobilis fuit in Stubhorn vel Stubskeshorn, cuius opera Otto I Imperator vsus est in filiorum suorum institutione, inque expeditione Italica contra Berengarium. Eum Otto virtutis caussa primum fecit Prætorem Magdeburgensem postea Saxoniæ Gubernatorem, Adelgadus quoq; Hamburgensis Episcopus eundem diœcesi tuæ præfuit, profecturus cum Cæsare in Italiam. Quumque aduersus Danos & Slauos interea feliciter rem gessisset, creatus est a Cæsare post reditum ex Italia Dux Saxoniæ: donata etiam ipsi iure hæreditario ditioni Luneburgensi, cum Holsatia, Stormarsia, VVagria & Ditmarsia. Huius multa exstant Hamburgi & Luneburgi magnificentiæ præclara monumenta. Sepultus est Luneburgi Anno C M LXXXI.

1 BERNHARDVS I qui & Benno dictus est Hermanni Bilingi filius, Saxoniæ, Angriæ, & VVestfaliæ Dux, dynasta Luneburgi, Ottoni II fidelem operam nauauit in expeditione Danica. Slauos deuicit. Halzelonem Bauariæ ducem de spe conatuque imperij quod adfectabat, vna cum Cæsare Ottone III depulit. Itaque primus Elector Saxoniæ designatus est. Henricum II Imperatorem initio oppugnauit, postea tamen eidem eligendo suffragatus est. Obiit anno M XI, sepultus Luneburgi.

2 BERNHARDVS Dux Saxoniæ dynasta Luneburgi II Elector Saxoniæ fuit. Mortuus anno Christi M LXIII.

3 ORTOLPHVS III Elector Saxoniæ Angriæ & VVestfal. Dux, Dynasta Luneburgi, arcem Hamburgensem condidit. Obiit Anno Christi M LXXIII.

 4 MAGNVS

4 MAGNVS Elector IV Saxoniæ Scauos vicit, Lusatiam Imperio restituit. Stetit autem a Rudolpho Sueuo, quem contra Henricum IV Pontifex Imperatorem fecerat, eoque ab Henrico in exsilium primum, postea in carcerem actus, honoribus omnibus priuatus est. Obijt anno MCVI. Sepultus est Luneburgi.

Familiæ Supplinburgensis elector SAXONICVS vnus.

5 Sublato Magno Electoratus Saxoniæ tanquam vacuum feudum ad LOTHARIVM Comitem Supplinburgensem & Arnspergensem ab Henrico V Imperatore translatus est. Ac conatus est quidem Henricus Electoratum a Lothario transferre in Hoierum Mansfeldiæ Comitem, sed victus est a Saxonibus, ipso etiam Hoiero interempto, memorabili illo prœlio, quod ad VVelphonis syluam conmmissum est, quo XLV millia hominum vtrimque cæsi memorantur, LOTHARIVS vero Imperator factus est.

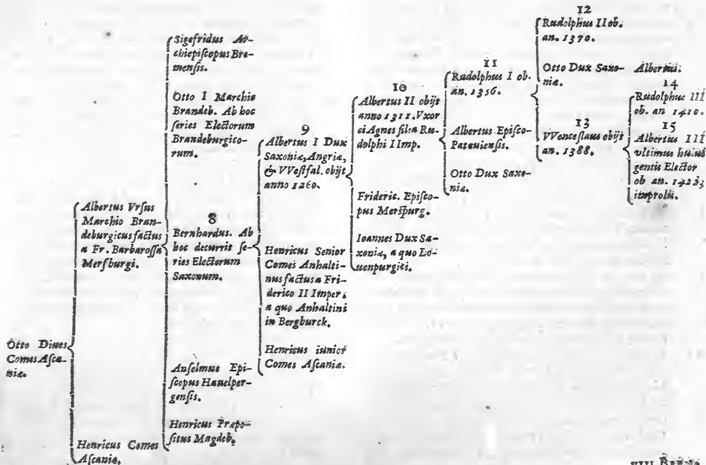
Familiæ Bauaricæ Electores Saxonici duo.

6 Lotharius factus Imperator HENRICVM Bauariæ ducem generum suum Saxoniæ Ducem creauit, Luneburgi insuper & Brunsuigæ Dominum, Electoremque Saxoniæ. Auctus tantis opibus & honoribus Henricus animum extulit, spesque altas concipiens, etiam ad Imperii fastigium extincto secero adspirauit: dictus ob id & ob mores Superbus. Insignia quoque imperii a Lothario relicta seruauit apud se, neque induci potuit, vt ea Electoribus restitueret. Inuisus ergo Principibus, præteritusque, Conradum Sueuum prælatum sibi Augustæ obsedit. A quo proscriptus est, data etiam Saxonia Alberto Vrso Marchioni Brandeburgensi: Bauaria vero Leopoldo duci. Ille exutus vtroque ducatu, nomen tantum Superbi retinuit: mortuus est anno Christi MCXXXI.

7 HENRICVS LEO, Bauariæ Dux, Elector Sax. Superbi filius, gener Angliæ regis Henrici, ab Albi vsque ad Rhenum, & ab Hercyniis iugis, vsque ad mare Balthicum dominatus est. Cognomentum habuit a virtute. Nam Henetos vicit, & Fredericum Barbarossam Romæ præsenti discrimini eripuit furentis plebis, & Frisios fortiter oppugnauit, & Danubium ponte iunxit. Postea tamen deseruit Imperatorem in oppugnatione Alexandriæ, caussatus ipsius a Papa proscriptionem. Quam ob caussam Fridericus in Germaniam reuersus eum maiestatis reum citauit, & lata sententia etiam condemnauit, data Bauaria Ottoni VVitelsbachio Palatino, Saxonia vero Bernhardo Anhaltino. Ipse post multas molestias frustra Cæsarem precatus, obiit Brunsuigæ, Anno Christi MCXCV

FAMILIÆ

FAMILIÆ ANHALTINÆ ELECTORES SAXONICI OCTO vsque ad Fridericum Bellicosum.

VIII BERNHARDVS Alberti Vrsi Marchionis Brandeburgici filius ex principum Anhaltinorum nobilissima familia natus anno MCLXXX in conuentu VVurceburgico a Friderico I Imperatore Dux & Elector Saxoniæ pronunciatus est. Sub hoc igitur ditio Saxonica & Brandeburgica ad gentē Anhaltinam deciderunt, vnusq; Ascaniæ ad Herciniam Vrsus trium amplissimarum familiarum in Germania caput factus est, Saxoniæ inquam ducum tum Veterum per Albertum; tum Leoburgensium, per Ioannem eius fratrem; Marchionum Brandeburgensiū, per Othonem Bernhardi fratrem; & Principum Anhaltinorū, per Henricum Bernhardi filium. Porro Bernhardus dux & Elector Saxoniæ factus, etiam trabium auratarum & nigrarum, rutaceique ferri insignia accepit, quum eius clypeo Imperator forte corollam rutaceam qua ornatus æstate erat, capiti suo detractā, iniecisset. Mortuus est anno M CC XII.

IX ALBERTVS I Bernhardi filius Dux & Elector Saxoniæ, VVestfaliæ & Angriæ, sub Friderico II militauit, cum eoque in Palæstinam profectus est. Extinctus anno Christi M. CC LX.

X ALBERTVS II Guntherum Magdeburgensem Archiepiscopum armis oppugnauit, & in electione Alberti Imperatoris turba circumsistentium pressus, obiisse dicitur, anno M CC XCVII. Vxorem habuit Agnem filiam Rudolphi I Imperatoris.

XI RVDOLPHVS I Alberti II filius, Dux Saxoniæ, Angriæ, VVestfaliæ, Comes Bremæ, Burg-grauius Magdeburgensis, sacri Romani Imperii Mareschallus & Elector, belli paterni reliquias contra Guntherum Magdeburgensem aliquantisper persecutus, tandem pacis amore composuit. Ludouicum Bauarum in electione Imperatoris grauiter offendit, sed reconciliatus ei postea, Marchionatum Lantspergensem veterem in Marchia ab eo obtinuit. Obiit anno M CCC LVI. Tribus Imperatoribus eligendis adfuit, Henrico VII, Friderico Austriaco, & Carolo IV.

XII RVDOLPHVS II in Gallia exercitum duxit cum magna laude: Templum cathedrale fundauit VVitebergæ Anno M CCC LVII. Luneburgensem Ducatum iure clientelari cum nepote suo ex fratre, & fratre VVenceslao accepit a Carolo: Mortuus est sine liberis, anno Christi M CCC LXX. Vxor ei fuit Elisabet Comitissa Ruprinensis & Lindouiensis.

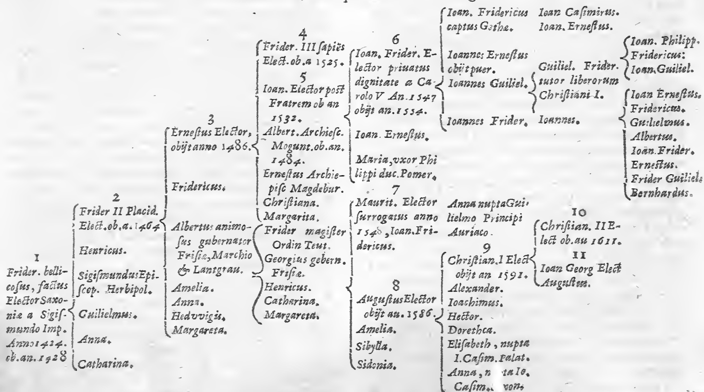
XIII VVENCESLAVS I Dux & Elector Saxoniæ fratri successit, Ducatu quoq; Luneburgensi auctus post obitum Alberti. Hic in expugnatione arcis Zellensis ad Allerum amnem læsus, protinus extinctus est. Sepultus est Luneburgi ad S. Michaëlis.

XIV RVDOLPHVS III, Saxoniæ, Angriæ, VVestfaliæ, & Luneburgi dux, Elector, vir grauis & prudens. Hic ab electione Ruperti Palatini Imperatoris domum rediens in itinere a Comite VValdeccio vulneratus est, instinctu Archiepiscopi Moguntini Ioannis Nassouij: sed restitutus conualuit. Extinctus creditur veneno in legatione Bohemica, anno Christi M CCCC XVIII. Vxores habuit Annam Balthasari Lantgrauij Thuringiæ filiam, & Barbaram natam Ruperto Duce Lignicensi.

XV ALBERTVS III Vltimus Anhaltinorum Dux & Elector Saxoniæ fuit. Hic quum forte in saltibus Lochauicis venatur cum vxore Offega, filia Cōradi Ducis Osensis in Silesia, noctu in casulam rusticam diuertit; vbi orto incendio nudus aufugit, & ex animi consternatione post paucos dies exspirauit, anno MCCCC XXI nullis relictis liberis, Sepultus est VVitebergæ.

Ita ergo ad FRIDERICVM Bellicosum Lantgrauium Thuringiæ & Marchionē Misniæ ex stirpe VVitikindæi, deficiente sobole eorum qui proxime electoratui præfuerant, dignitas Septemuiralis a Sigismundo Imper. trāslata est, sicut ante diximus. A Friderico fundata est Academia Lipsica anno 1409. Obijt an. M CCCC XXVIII, sepultus jacet Aldenburgi: vxor ei fuit Catharina Henrici Ducis Brunsuicensis filia. Ab hoc deinceps profecti sunt Duces & Electores Saxoniæ. Eius filia Anna nupta fuit Ludouico Lantgrauio Hassiæ. Catharina vero Friderico Marchioni Brandenburgico.

STEMMA DVCVM ET ELECTORVM SAXONIÆ è familia Misnica, a Friderico Bellicoso vsque ad Ioannem Georgium.

1 De FRIDERICO bellicoſo dixi.

2 FRIDERICVS II Placidus Saxoniæ dux, Elector, Lantgrauius Thuringiæ, Marchio Miſniæ, natus eſt an. 1411. Bohemos in Miſniam irruentes repulit, reportata ab illis victoria. Pro fratre Sigiſmundo bellum geſſit cum Francis. Geſſit quoque bellum cum fratre Guilielmo, poſt Henrici alterius fratris obitũ, de communi hæreditate, Bohemis & Marchicis Guilielmo ſuppetias ferentibus; Sed quum conſtaret ſicarium quendam Friderico operam ſuam obtuliſſe in fratre tollendo, ipſumque id ægerrimè tuliſſe, adeo ipſius amore & pietate accenſus eſt Guilielmus, vt poſt breue colloquium armis depoſitis pax confirmata ſit, ipſique inter ſe ex eo vixerint coniunctiſſimi. Mortuus eſt Fridericus Lipſiæ anno 1464, ſepultus Miſniæ. GVILIELMVS verò Friderici frater pro Alberto rege pugnauit aduerſus Bohemos, Anno 1461 profectus eſt Ieroſolymam, reuerſuſque obijt: ſepultus VVimariæ. Filias habuit, Margaretam nuptam Ioanni Brandeburgico; & Annam nuptam Henrico Duci Munſterbergico.

3 ERNESTVS Dux & Elector Saxoniæ prima ſtatim ætate viuo patre mirabilem caſum cum fratre Alberto expertus eſt. Nam quum Cunradus Kaufungus Friderici II aulæ magiſter & in bello ipſius contra Albertum Marchionem capitaneus ob virtutem ab Electore aduerſus Bohemos miſſus, vna cum Nicolao Pfluglo captus ab hoſte eſſet, placuit Friderico Pflugium quidem ſuo ære redimere; Kaufungo vero lytron quod ipſe perſoluerat, non reddere; addita hac cauſſa, quod ipſe non vt feudi poſſeſſor, ſed vt ſtipendiarius Ducis militaſſet. Ex eo igitur Kaufungus iras concepit & odium in Dominum; Neque diſſimulauit offenſionem, additis interdum minis. Ob hanc cauſſam exſilio mulctatus eſt ipſe, bona vero eius fiſco adiudicata. Kaufungus exſul in Bohemiam conceſſit, atque ibi vindictam meditãs re cum Friderici hoſtibus communicata ſtatuit grande aliquid patrare. Præmiſit ergo quendam, qui in coquum allectus, in aula Ducis exploratorem acturus eſſet. Huius opera quæcumque gerebantur Aldenpurgi (ibi enim agebat Princeps) intelligebat. Forte Lipſiam profectus Fridericus, domi reliquit vxorem cum liberis. Reſciuit id Kaufungus. Statim ergo coactis XXXV equitibus, peditibus X, dat ſe in viam, & 2 Iulij nocte intempeſta ad arcem accedit. Offendit per coquum omnia ad adſcendendum parata. Ergo per feneſtram arcem ingreſſus, recta petit iuniorum principum cubile. Erneſtus e ſomno excitatus exclamat, adeſſe Kaufungum, & mortem ſibi intẽtare. Kaufungus obſtructis oſtijs ne quis poſſet exire, Erneſtum ſecum abducit, Albertum vero ſocio ſuo qui cum ipſo ingreſſus fuerat, cõmittit. At is pro Alberto alium quendam apprehenſum, (occultauerat enim ſe ſub lecto Albertus) in aream educit. Eum vt vidit Kaufungus, repetit prius iter, arcemque ſecundo ingreſſus, Albertum cõfert. Ita ex arce per portam duo Principes educuntur, matre è feneſtra proſpiciente, & quantum dolor patiebatur, promittente omnia, per ſummas blanditias. At Conradus Kaufungus præda gaudens, Principem maiorem in Bohemiam abducit, minorem alij duo ſocij in Franconiam, trepidantibus Altenpurgi & per vicinum tractum ciuibus, & raptores quaquauerſum inſequentibus. Kaufungus Albertum ductans, quem fames premebat, forte equo deſilierat, fraga carpturus pellendæ ipſius fami. Id dũ facit, hæſere eius in rubo calcaria. Ita ergo pronus Kaufungus corruit. Carbonarius quidam e ſilua moloſſum ſequutus, incidẽs forte in Kaufungum, eumq; loricatum videns, quærit quid ſit rei, & quorſum pue-

rum

rùm abducat? Respondet alter, Fugitiuum esse, quem ille hero suo vellit restituere. Sed Albertus rustico in aurem insusurrat, se Principem esse Saxoniæ, rogatque vt se libetet captiuum. Ibi carbonaribus runcina Kaufungum adgressurus fuisset, nisi vetuisset Albertus. Canis strepitu commotus latratu suo vxorem rustici excitat: illa vicinos vndique carbonatios. Hi Kaufungum captiuum cum socijs capiunt, Albertum ad abbatem Grunhainensem, in cuius ditione certamen commissum est, abducunt, refectum ante atro pane & aqua. Inde Zwiccauium perlati sunt. At socij Kaufungi qui Ernestum abduxerant audita alterius fratris liberatione, desperantes rebus suis, & sceleris conscientia perculsi, Zwiccauium mittunt, reddituros se Ernestum pollicentes, si vitæ ipsis incolumitas promittatur. Data fide reducitur Ernestus. Ita vterque filius ad mœstos & sollicitos parentes ingenti cum gaudio redit, duodecimo post raptum die. Inde protinus Ebersdorfium profecti omnes gratias Deo agunt. Ac XVI die Iulij Aldenpurgum reuersi, spectarunt loca quibus facinus tantum commissum fuit. Kaufungus Fribergæ capite truncatus est. Socij partim Zuiccauiæ, partim Aldenpurgi. Vestes principũ in templo B. Virginis Ebersdorfij suspensæ in rei momoriam. Ernestus post patris obitum bonorum & honorũ successor, prudentia imprimis claruit, qua ille vna cum Ioanne Marchione Brandeburgico tres reges dissidentes in concordiam reduxit Vratislauiæ: Casimirum Polonum, Ladislaum Bohemum, & Matthiam Hungarum. Obijt anno Christi M CCCC LXXXVI, in arce Choldicia a se exstructa: sepultus Misniæ. Vxorem habuit Elisabetam Alberti Bauariæ Ducis filiam, ex qua nati Fridericus sapiens, Ioannes, Albertus Episcopus Moguntinus, & Ernestus Archiepiscopus Magdeburgensis. Cæterum ALBERTI singularis virtus fuit fortitudinis, ob quam animosus dictus est. Eum Fridericus Imperator Frisiæ præfecit. Eiusdem opera vsus est aduersus Carolum Burgundum ad Nussiam. Maximiliano idẽ quoq; fidelem operam præstitit aduersus Brugenses. Ac ob rem bene gestam aureo vellere donatus est Noribergæ, anno Christi MDXIX. In Hollandia quoque & Zelandia pro Imperatore pugnauit. Filium Henricum Frisiæ præfecit; & cum Gruningensibus agens febri correptus, mortuus est Embdæ, anno ætatis LVI. Huius nepos a Carolo V Elector factus est, translata dignitate a Ioanne Friderico Ernesti nepote, in Mauritium nepotem Alberti. GEORGIVS Alberti filius Barbatus, Gubernator Frisiæ fuit, Pontificius, Lutherani dogmatis persecutor. Hic moriens fratrem suum Henricum testamento exclusit bonis suis, quod non esset eiusdem secum in religione sententiæ.

4 FRIDERICVS Sapiens paci imprimis studuit. Maximiliano Imperatori prudentiam suam in constituendo cameræ iudicio probauit. Academiam VVitebergensem instituit, fouit, amplificauit. Anno MDXIX quum de eligendo Cæsare Francofurti ageretur, delatum sibi imperium modeste recusauit, commendato Carolo V. Lutherum doctrinæ reformationem meditantem neque promouit admodum, neque impediit. Extinctus est nephritide cælebs 5 Martij, Anno Christi MDXXV, sepultus VVitebergæ in templo arcis.

5 IOANNES Friderici frater, Elector Saxoniæ, anno MDXXX in Comitiis Augustanis Carolo V confessionem Protestantium exhibuit, nihil veritus Pontificiorum indignationem & minas. Insignia Principatus ab Imperatore non potuit impetrare. Obiit

Schwencinij, Sepultus est VViterbergæ, Anno Christi M D X X X I I, dignitatis electoratis septimo.

6 IOANNES FRIDERICVS Ioannis filius, Dux, & Elector Saxoniæ, religionem sibi a patre traditam magno animo defendit. Missus a patre ad Comitia, quum de Ferdinando Caroli V fratre in regē Romanorum deligendo ageretur, opposuit se fortiter, quod non esset Germanus, sed natus in Hispania: post obitū tamen patris consensit. Cum Mauritio acre bellum gessit, quod intercessione Philippi Lantgrauij Hassiæ compositum est. Henricum Brunsuicensem oppugnauit. Ipsum quoque Carolum V Imperatorem, suscepta defensione cum Principibus & Rebuspublicis confœderatis libertatis & religionis, anno M D XLVI. Sed victus priuatusque dignitate Electorali in custodia mansit, ingenti cum capitis discrimine, annos totos quinque. Dimissus anno M D L I I constantiæ & magnanimitatis testimonium retulit a Cæsare: neque indigne tulit, honorem Electoralem in Mauritium sobrinum suum translatum esse. Obijt VVimariæ anno M D LIV. Ejus filius IOANNES FRIDERICVS II Saxoniæ Dux, Thuringiæ Lantgrauius, Marchio Misniæ, patri successit, honore tamen Electorali destitutus. Is Anno M D LVIII Academiam Ienæ aperuit, obtentis etiam priuilegiis Cæsareis. Guilielmum Grumpachium & socios eius ab imperio ob interfectum Herbipolensem Episcopum proscriptos, recepit, & in arce sua Grimmensteyn tutatus est. Idcirco hostis renunciatus, obsessusque Gothæ ab Augusto Saxoniæ Electore, executore decreti Cæsarei, captiuus ad Imperatorem abductus est, Anno M D LXVII. obijt in carcere Styriæ, Anno M D X C V. Ejus frater IOANNES GVILIELMVS expeditionem in Galliam suscepit sub Carolo IX, ad iuuandum Condæum principem religionis caussa laborantem, anno M D LXVIII. Adfuit Augusto Electori obsidenti fratrem Gothæ. Obijt anno M D LXXIII die 24 Febr. Sepultus est VVimariæ. Huius filius fuit FRIDERICVS GVILIELMVS, qui post obitum Christiani Electoris totius Septemuiratus administrator factus est.

7 MAVRITIVS Henrici filius, Alberti nepos, a patre religione reformata imbutus, post eius excessum doctrinam eamdem adseruit: ægre tamen tulit, quod submoto Iulio Pflug Episcopo Numburgense, Nicolaus Amsdorfius a Luthero esset ordinatus, cuius hoc dogma paradoxum erat, Bona opera noxia esse saluti. Scholas & judicia Ecclesiastica VVitebergæ & Misnæ instituit. Carolo V aduersus Franciscum I militanti adfuit, capto etiam Landresio. Henricum Brunsuicensem partim armis, partim prudentibus consiliis domuit. Ioannis Friderici Electoris sobrini sui a Cæsare proscripti ditiones sibi donatas inuasit, & bellum aduersus eum gessit, quod satius iudicaret, ab amico & consanguineo terras illas possideri, quam ab hoste aut alieniega. Anno M D XLIII insignia Electoratus accepit Augustæ. Ex caussa interimistica in bellum adiaphoristicum protractus, moderatè se gessit. Magdeburgum obsedit Anno M D L. Ipsum quoque Cæsarem Carolum bello petijt cum fratre Ferdinando, atque ita Ioannem Fridericum cum Philippo Hassiæ Lantgrauio ex carcere liberauit. Albertum quoque oppugnauit Marchionem Brandeburgicum, in eoque conflictu sclopeto ictus 11 Iunij An. M D LIII occubuit Siuershusæ prope Luneburgum. Vixit annos XXXII, menses tres, dies XXV. Eius filia Anna nupta fuit Guilielmo Principi Auriaco, ex eaque natus est inuictus ille heros & vere Martis pullus MAVRITIVS NASSOVIVS Prouinciarum vnitarum Gubernator.

8 AV-

8 AVGVSTVS Henrici filius, Alberti animosi nepos, Mauritij frater, archimareschallus & Septéuir Imperij, in aula Ferdinandi cum Maximiliano ipsius filio educatus, inchotam a teneris vnguculis amicitiam cum adulto imperatore perpetuo coluit. Iunior Caroli V partes, vt potiores sequutus est contra Ioannem Fridericum. Anno MDXLVIII vxorem duxit Annam Christiani Danorum regis filiam. Fratri Mauritio in dignitate & feudis successit, quod is prole mascula careret. Reconciliatus postea Ioanni Friderico, fœdus cum Principibus Germaniæ pepigit societatis & præteritarum iniuriarum obliuionis. Gothanum bellum confecit; capta per deditionem vrbe, & sumpto de proscriptis supplicio, arcem Grimmensteyn solo æquauit. Formulam concordiæ Torgæ proponi iussit, Anno MDLXXIX. Obijt tandem An. MDLXXXVI, die 2 Febr. sepultusque est Fribergæ, eodem anno quo post Annæ prioris coniugis obitum duxerat Agnetam Heduigem, Ioachimi Ernesti principis Anhaltini filiam. Filios habuit præter Christianum Electorem, Alexandrum, Ioachimum, Hectorem, qui iuuenes extincti sunt, filias, Dorotheam, Elisabetham, & Annam. De hoc circumferuntur hi versus.

Saxo gubernauit decies ter ensifer annos
Atque duos; septem & decies tres seruijt Annæ,
Tres decies nouemque dies viduus fuit idem.
Tres decies septemque dies sponsalia duxit,
Tres decies atque octo dies cum vxore secunda
Vixit; sed decies sexto defloruit anno,
Mortuus Elector, sic transit gloria mundi.

9 CHRISTIANVS Augusti filius, natus est Anno MDLX, datusque est a patre iuuenis admodũ Senatui Electorali in Saxonia Præses a patre, anno ætatis XXI. Sequenti anno vxorem duxit Sophiam Electoris Brandeburgici filiam. Post patris obitum bonis & honoribus auctus, meditatus est serio doctrinæ & disciplinæ Ecclesiasticæ reformationem: sed quum essent qui crudum illud & impium de inconditionata quorundã hominum electione, maximæ vero mortalium partis reprobatione introducere conarentur, & ad eam rem ipsius quoque scripturæ testimonijs abutentur, religionem omnẽ religionis introducendæ titulo euertentes, caruit res successu; ipso imprimis Christiano ex hac vita euocato, anno ætatis XXXI. die Septembris 27. Sepultus est Fribergæ. Liberos reliquit, Christianum II, Ioannem Georgium, & Augustum, minorennes. Horum cura Guilielmo Friderico commissa est, qui Saxoniæ administrator fuit.

10 CHRISTIANVS II anno MDCI capax honorum factus, regimen ipse suscepit: ac nouennio post a Rudolpho Imperatore inuestituram Ducatuum Iuliacensis, Cliuensis, & Bergensis, pro se & familia Saxonum VVitikindæa suscepit, 7 die Iulij, Pragæ: Sequenti vero anno, qui erat MDCXI extinctus est, 23 Iulij. Vxorem habuit Heduigem Friderici Regis Daniæ filiam, ex qua liberos non suscepit.

11 IOANNES GEORGIVS fratris successor honoris & bonorum, natus est An. MDLXXXV. Vxorem duxit Sibyllam filiam Friderici ducis VVirtenbergici: quæ exstincta est anno MDCVI. Post eam igitur duxit Magdalenam Sibyllam filiam Alberti Friderici Marchionis Brandeburgici: Magna huius est in rebus gerendis prudentia, grauitas, sollertia. Respondet maioribus suis. Ei vitam longam, felix regimen, pacem firmam, & in futura vita æternum gaudium optant, ciues pariter & exteri.

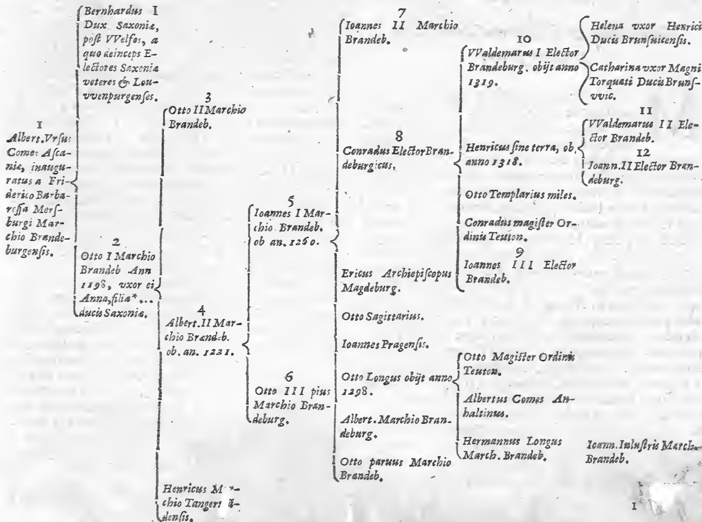

SEPTENT.
MERIDIES
OCCIDENS
ORIENS
MARE BALTHICUM
BRANDE
BURG et
Pomerania
Milliaria Germanica
Pome
ren
BRAN
DEN
BU
RGE
R
Uber
Marck
Mittel
Marck
Alte
Marck
MAGDE:
BURG
POL
O
NIAE
PARS
Crossen
Duc.
Pars
Lusatiæ
Usedom Insul
Julina I
Wollin
Frisch haff
Wartemund
Rostock acad.
Bart
Straelsunt
Grimme
Damgard
Mutlaw
Sulte
Tribses
Gripswald acad
Wolgast
Pudgla
Usedom
Anclaw
Loytz
Demmyn
Malchin
Gnugden
Dragun
Pene flu
Treptow
Fridlant
Camin
Colberg
Coslin
Corlin
Persant flu
Griffenberch
Golnaw
Nowgartin
Dalow
Stargard
Drahem
Kroine
Fridelant
Nurenberg
Kalis
Arnswald
Lippen
Dresen
Zadock
Miedschod
Ostrorog
Neustadt
Meseritz
Schwibussen
Cosstyan
Sternbergk
Reppsigk
Zullich
Guben
Crossen
Furstenberg
Luberaß
Beßkaw
Storkaw
Mulrase
Franckfurt
Furstenwald
Kustrin
Landsbergk
Quatsen
Dam
Himmelstadt
Berwalde
Koigesbergk
NewSoldin
Pirits
Schwachaw
Gartz
Grippenhag
Colbitz
Dam
Stetin
Randaw flu
Penkun
Pasewalck
Ukermund
Prentslaw
Potzaw
Templin
Lichem
Nu Angermundt
Newstadt
Britzen
Strausburgk
Bernaw
Berlin
Spandaw
Ratenaw
Nawe
Brandenburgk
Potstain
Copenigk
Belitz
Barrut
Briessen
Trewen
Tham
Calaw
Gutterbogen
Weisenburgk
Zerbst
Gloyen
Lauburg
Mockern
Grabaw
Borch
Buack
Tangerund
Gardeleben
Ochsfeldt
Wulffborch
Bismarck
Osterburg
Soltwedel
Schausse
Sandaw
Arneberg
Steindal
Welsenach
Haudbergk
Neusehen
Billinische
Wusterhause
Kirits
Rapin
Perlebergk
Pritzwalck
Witstock
Meydborg
Tornan
Furstenshe
Kobel
Doze
Plawen
Parchen
Lubits
Waren
Grubenhagen
Sterneberg
Gusterow
Meklen
Schwerin
Lutsow
Jurow
Thorn Dam
Domitz
Grabaw
Dalmin
Lentsen
Gartaw
Dannenberg
Gadebusch
Wismar
Fichtel
Kropelyn
Buckaw
Myssunde
Golowitz
Nu Brandeburgk
Stargard
Haußzu
Schonhausen
Elbis
Ohre flu
Notes flu
Traga flu
Ruhre flu
Oder flu
Haffel flu
Warne flu
Kalis
Nawgarten
Schifelbein
Hamerbech
Copenigk
Mochebergk
Reitwin
Marck
Kuzilentzich
Konnigeswalde
Cye
Blou

CAP. XII.

Marchionum & Electorum Brandeburgicorum series.

MARCA Germanis limitem significat, Marcgrauij igitur sunt judices & Comites limitanei: Estque verisimile, in hoc tractu Brandeburgico aduersus Vandalos & Gothos, quorũ excursionibus vastata diu fuit Germania, Comitem olim constitutum fuisse. Brandeburgum vero creditur Brenni quondam fuisse vrbs, Senonum principis, qui posteà in Galliam, inde in Italiam profectus, Romam cepit, multis ante Christum natum annis. Alij a Brandone quodam exstructam putant, Marchione illius tractus, circa annum Christi CC XXX, atque ab vrbe metropoli reliquam omnem terram nomen traxisse. Est autem Marchia ista tres in partes tributa: Veterem, Nouam, Mediam; ipsi vocant, *Altemarck*, *Neumarck* & *Mittelmarck*, quibus addi potest pars quarta *Vbermarck*. Veteris initium est ab eremo Luneburgensi ad Albim vsque flumen; vrbes præcipuæ Tangermunda, Caroli IV Imperatoris sedes: Sundalium, Soltwedelium, Gardeleben, Osterburgum, VVerbum, Senohusum, Arnburgum; Noua Marchia ad Occasum Odera amne, ad Septentrionem Pomerania, ad Orientem Poloniæ finibus terminatur. Oppida in ea sunt, Costrinum, conditum vel potius restauratum a Ioanne Ioachimi primi Electoris filio, Lanspergum, Bernwaldum, Bernsteinum. Media Marchia inter has sita, Albi & Odera clauditur: In hac sunt, Brandepurgum, Francofurtum ad Oderam, Berlinum, Spandauium, Rathenauium. Incoluere autem hæc loca olim Tentones, Sueui, Senones, posteà, Vandali, hisque pulsis Saxones, inde Heneti, quibus ab Henrico Aucupe deuictis, impositus est Marchio Sigefridus comes Ringelheimensis frater Imperatricis, anno Christi CMXXVII. Huic suffectus est GERO ab Ottone I, a quo conditum est monasterium Gerenrodense. Geroni successit BRVNO comes VVethinensis, surrogatus ab Ottone I, anno Christi CMLV. Is filium habuit HVCONEM quem Otto III Marchionem Brandeburgicum fecit. Obiit is anno MI. Hugoni suffectus est SICARDVS Bruniconis filius, Hugonis frater, ab Ottone III. Is filium habuit THEODORICVM magni animi virum, Henetorum hostem adeo acrem, vt Henricum II impulerit ad duos Henetorum principes suspendio necandos. Is tamen exutus postea est omni fortunà, & ægre apud Canonicos Magdeburgenses sustentatus; Anno MXXII. Regionem eius omnem inuasère Obotriti duce Mistiuoio. Sed pulsi sunt haud multo post ab VDONE I Soltwedelensi Comite, conferentibus ipsi auxilia Conrado III Imperat. & Magdeburgensi Archiepiscopo. Vdoni successit VDO II prioris filius: huic frater RVDOLPHVS: His filii HENRICVS Vdonis, & OTTO Rudolphi. Sed quum Vdo II vna cum Saxonibus aduersus Henricum IV Imp. conspirasset, proscriptus est, dataque Primislao Henetorum & Obotritorum regi facultas, ditiones illas ad Hauelum vsque amnem inuadendi. Ita ad PRIMISLAVM Marchia tunc deuoluta est. Eo extincto Fridericus Barbarossa Marchionatum Brandeburgicum contulit in Albertum Vrsum Comitem Ascaniæ, Principem Anhaltinum, a quo deinceps per annos CC sic decurrit series Marchionum Brandeburgensium.

MARCHIONVM BRANDEBVRGIENSIVM ex familia Anhaltina series.

1 ALBERTVS Vrsus Ottonis filius cum Sorabis ad Albim fluuium feliciter pugnauit. Factus inde est Marchio Brandeburgicus, defuncto Primislao Obotritorum rege, qui Albertum permissu Cæsaris Conradi III hæredem instituerat, anno M CXLII. Hic accitis è Germania inferiore ac præsertim ex Flandria, Hollandia, Frisia, VVestfaliaque colonis, regionem desertam, bellisque Vandalicis ad solitudinem pene redactam excoli fecit: estq; hæc caussa cur circa VVitebergam nomina sint Cameraci, Neomagi, Brugarum, alibi vero aliarum vrbium originem suam testantium. Idem hic templa, scholas, & judicia constituit; pene vt illi humanitatis cultum & elegantias suas debeat tractus omnis Brandeburgicus & Saxonicus. Situs est Brãdeburgi in tẽplo cathedrali propter vxorem.

2 OTTO I Marchio & Elector Brandeburgicus fuit: exstruxit monasterium Lenin, in eoque conditus est cum vxore Anna, filia Ducis Saxoniæ, anno MCXCVIII. Ab hoc deinceps fluit linea Marchionum Brandeburgicorum Anhaltina.

3 & 4 OTTO II in terram Palæstinam profectus equestribus factis inclaruit: obijt sine liberis. Eius frater ALBERTVS gratus admodum fuit Friderico II Imperatori: extinctus est anno M CC XXI. Vxorem habuit Machthildem filiam Conradi III Marchionis Lusatiæ, ex qua liberos suscepit, Ioannem & Ottonem: filias, Machtildem nuptam Ottoni Duci Brunsuicensi, & Annam nuptam Nicolao Vandalorum Principi.

5 IOANNES I Francofurtum ad Oderam ampliauit, prolatis eius pomœriis, Anno M CC LII. Condidit Sebusij monasterium, Sepultus est Chorinij: Filias habuit Helenam Diderici Marcgrauij Misniæ vxorem, Mechthildem Christophori I regis Daniæ coniugem, Annam nuptam Bugislao IV Pomeraniæ duci.

6 OTTO III bella gessit cum Archiepiscopo Magdeburgensi & Episcopo Halberstadensi, condidit quoque in Borussia vrbem quam a sua vrbe vocauit Brandeburgum: extinctus est anno M CC LXVII. Vxor ei fuit Beata filia Othocari Regis Bohemiæ; Filiæ, Kunegundis & Mechthildis: illa nupta Belæ IV regi Hungariæ: hæc Barnimo I duci Pomeraniæ.

7 IOANNES II Ducatum Crossesem sibi oppignoratum ab Henrico duce Vratislauiensi diu admodum possedit: Conditus est Chorinij: Filios habuit Conradum Canonicũ Magdeburgensem, Albertum, & Henricum, quos ipse iuuenes extulit. Eius frater OTTO Sagittarij nomen ex eo accepit, quod sagittam qua ictus fuerat in capite dum Starfurtum obsideret, totum annum gessit in vulnere, conspicuum omnibus.

8 CONRADVS Elector ad altam senectutem peruenit. Obijt anno M CCC IV: Vxores habuit, primam, Constantiam filiam Premisli Ducis Posnaniæ. Secundam, Brigittam filiam Theodori Marchionis Misniæ: Tertiam Sophiam filiam Erici Regis Daniæ.

9 IOANNES III patri haud diu superstes fuit: extinctus est enim anno M CCC V. Vxor ei fuit *.... Cattimelibocensis, ex qua liberos non suscepit.

10 VVOLDEMARVS I fratri in Electoratu successit. Hic bella gessit cum Friderico Marchione Misniæ, cui etiam Lusatiæ partem ademit. Vxorem habuit Agnem filiam Hermanni Marchionis Brandeburgici, ex qua masculam prolem non sustulit. Extinctus est anno M CCC XIX; itaque Electoratus cessit VVoldemaro II Henrici filio.

11 & 12 VVOLDEMARVS II Elector Brandeburgicus obijt anno M CCC XXIII. Successit ei IOANNES IV. qui dies non amplius quatuordecim dignitate illa fruitus est. Vxor eius prima fuit Ingelberta filia Ducis

 Mechel-

Mechleburgensis. Secunda Helena filia Marchionis Lusatiæ. Vigesimo nono post illius obitum anno extulit se quidam Pseudowoldemarus, molitoris filius, qui quod vultu Principē referret, se pro ipso venditauit. Nomen ei verum erat Iacobus Robock.

A VVOLDEMARO II VSQVE AD FRIdericum I Burggrauium Noribergensem.

Ludouicus Bauarus Imperator, cuius liberi	1 *Ludouicus Bauarus Marchio Brandeburgicus.*
	2 *Ludouicus Romanus Marchio Brandeburgicus.*
	3 *Otto Palatinus Marchio Brandeburgicus, qui Marchiam vendidit Carolo IV Imperatori socero suo aureorum Hungaricorũ CC millibus.*
Post hos	
Carolus IV Imperator. liberi,	4 *Wenceslaus Marchio & Elector Brandeburgicus: postea Imperator.*
	5 *Sigismundus Marchio & Elector Brandeburgicus, post Imperator.*

1 LVDOVICVS Bauarus Marchiam Brandeburgensem cũ electoratus dignitate a patre suo Ludouico Imperatore accepit, deficiente linea Ottonis I Anhaltini. Factum id in conuentu Namburgensi anno MCCCCXIX: Sed administrata aliquamdiu ea dignitate, offensus iniquis Pseudowoldemari actionibus, cui tamen fauebant Carolus IV Imperator, Otto Archiepiscopus Magdeburgensis, Rudolpus Dux Saxoniæ Elector, Ducesque Brunsuicensis, Megapolensis, Stetinensis, Anhaltinus, Marchiam resignauit in fratrem Ludouicum Romanum, contentus Tyrolensi Comitatu & Styria: Anno MCCCXLIX.

2 LVDOVICVS iunior ex eo Romanus dictus est quod natus esset Romæ. Hic factus Marchio protinus ingenti animo fictitium illum VVoldemarũ sibi oppugnandum duxit, ac tandem ope Ruperti Palatini Electoris omni ditione expulit: vxor ei fuit Ingelburgis filia Alberti Ducis Mechleburgensis. Obiit an. MCCCLXVI.

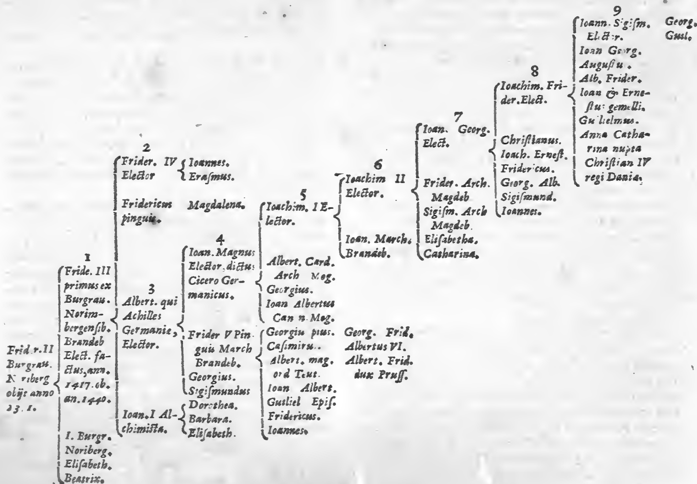
3 OTTO Ludouici vtriusque frater Marchio Brandeburgensis Comes Palatinus Rheni fuit. Vxorem habuit Annam filiam Caroli IV Imperatoris; qui Marchionatum a genero suo emit ducentis millibus Hungaricis. Ita Otto in oppido quodam Bauariæ quod reliquum sibi erat vitæ priuatus consumpsit.

4 VVENCESLAVS Caroli IV filius Marchio Brandeburgicus creatus a patre quum vix annos quinque gubernasset, fratri Sigismundo cessit, anno Christi MCCCLXXXVIII, factus ipse Imperator.

5 SIGISMVNDVS Marchio & Elector Brandeburgicus Rexq; Hungariæ & Boemiæ, quum bello distineretur, Marchiam patrueli suo Iudoco Morauo XX millibus aureorum Boemicorum vendidit, vt armis recuperare regnum Hungariæ posset. Postea factus Imperator, Marchionatũ a Guilielmo diuite Marchione Misniæ, cui Iudocus oppignorarat, redemtum, dedit Friderico Burggrauio Noribergensi, in concilio Constantiensi, Anno MCCCCXVII, ob fidelem operam in bellis Hungaricis & Boemicis ipsi præstitam. Ita ad familiam Burggrauiorum Noribergensium deuolutus est Marchionatus Imperlj, in qua adhuc feliciter stat. Opus autem habuit ad eam rem FRIDERICVS summa quadringentorum millium florenorum. Itaque arcem suam cum iure omni Burggrauij vendidit Reip. Noribergensi CLXXX millibus florenorum; seruato sibi & posteris suis titulo. Nemora quoque duo iisdem vendidit LX millibus florenorum. Ditio tamen quam habuit extra vrbem mansit ipsi integra.

STEMMA

STEMMA ELECTORVM ET MARCHIONVM BRANDEBVRGENSIVM ex Burggrauijs Noribergensibus.

1 FRIDERICVM factus Marchio Brandeburgẽsis opes & consilia omnia contulit ad exornandam suam ditionem. Coloniam arcem ad Sueuum amnem condidit. Legibus & institutis Remp. muniuit. Vxorem habuit Elisabetam Friderici Bauariæ ducis filiam, ex qua præter liberos in genealogiæ schemate cõmemoratos, habuit filias, Elisabetam Ludouici Lignitiæ Ducis coniugem; Cæciliam & Magdalenam, illam Guilielmo, hanc Friderico fratribus Brunswicensibus elocatas; Margaretam nuptam primum Ludouico Bauaro gibboso; posteà Martino Comiti in VValdenfeltsz. Dorotheam Henrici Ducis Mecleburgici vxorem, & Barbaram Ioanni vltimo Oppoliæ Duci nuptam. Discessit ipse è vita Anno Christi M CCCC XL. Etsi verò è maribus liberis maximus natu esset Ioannes, tamen quum is vmbra & otio gauderet, Fridericus vero, qui proximus erat a Ioanne, aptior esset rebus gerendis, prælatus est a patre Ioanni Fridericus, illo non admodum indignante, & alchymia sese oblectante. IOANNI vxor fuit Barbara, Rudolphi Electoris Saxoniæ filia, ex qua natæ, Dorothea, nupta primum Christophoro Bauaro regi Daniæ: posteà Christiano Comiti Oldenburgico eius successori: & Barbara, vxor Ludouici Marchionis Mantuani.

2 FRIDERICVS II Marchio Brandeburgicus Elector & Archicamerarius imperij tantam in rebus agendis præ se tulit acrimoniam, vt Marchio cum ferreis dentibus vocaretur. Polonos, Lithuanos, Borussos Francofurtum obsidentes fudit, tribus millibus ipsorum deletis. In Pomeranos inde mouit, ac volente Friderico III Imperatore titulos & insignia Pomeraniæ, Stetini, Cassubiorum, & Vandalorum suis iunxit, quod & posteri eius Marchiones Brandeburgenses ipsum secuti factitant. Accepit etiam a Poloniæ rege Lusatiam superiorem, quam tamen posteà Georgio Bohemiæ regi, excepto Cotbusio & paucis alijs oppidis, concessit. Mortuus est anno Christi M CCCC LXIX. Vxorem habuit Catharinam filiam Friderici primi Saxoniæ Electoris, ex qua liberos suscepit Ioannem & Erasmum, qui prima ætate extincti sunt.

3 ALBERTVS, ob fortitudinis & rerum gestarum laudem Achilles Germanicus, & Vlysses Teutonicus Pio II Pontifici dictus, natus est anno Christi M CCCC XIV. Bellum gessit cum Noribergensibus: Obijt Francofurti in electione Maximiliani Imperatoris, Anno M CCCC XLVI. Vxores habuit, Margaretam Iacobi Marchionis Badensis filiam, & Annam viduam Ludouici Lantgrauij Hassiæ, filiam Friderici Electoris Saxoniæ.

Eius filius Fridericus V (nam de Ioanne post dicam) cum Noribergensibus quoque certauit: extinctus est, anno Christi M CCCC XCIX. Casimirus Friderici V filius Carolo V Imperatori fidelem operam nauauit. Obijt Budæ, quum aduersus Ioannem Sepusium Voiuodam missus esset, anno Chr. M D XXVII. Eius frater Georgius cognomentum pij ex eo accepit, quod quum in conuentu Augustano Anno Christi M D XXX Carolus Imperator decretum de recipienda religione Pontificia acrius vrgeret, surgens coram Cęsare & Ferdinando ipsius, fratre professus sit, se Cæsari hactenus quæ ipsius essent tribuisse, facturumq; idem in posterum: sed in religionis negotio Deo parendum potius quam hominibus: malle se vitam profundere, quam veritatem agnitam abnegare. Quo viri zelo ac candore motus Imperator, respondit, non agi de vita eripienda; constaret modo in fide erga se & Imperium. Mortuus est anno Christi M D XLIII.

Albertus verò V senior Friderici V filius, anno M D XI Magister ordinis Teutonici generalis factus est in Borussia. Sed quum postea a Sigismundo Poloniæ rege vrgeretur, vt fidelitatis iusiurandum ipsi præstaret, ex formula transactionis anni Christi M CCCC LXVI, detrectauit id aliquamdiu, quod iudicaret ad Imperium negotium illud pertinere. Sed quum frustrà imperij opem contra tam potentẽ hostem implorasset, factus est tandem cliens regis Poloniæ, renunciato directo Dominio eius ditionis; atque ita primus ex magistro ordinis Teutonici DuxBorussiæ dictus est. Hic Academiam Regio montanam instituit anno M D LIV. Obiit anno M D LVII, ex paralysi, quam ob inopinatam Erici Brunsuicensis sororii sui incursionem quadriennio ante concepetat. Filius illi Albertus Fridericus Dux Borussiæ, qui Mariam Leonatam Ioannis Guilielmi Cliuorum ducis filiam vxorem duxit. anno M D LXXII. Obijt ipse anno M D CVIII. reliquit ex ea filias quatuor. Annã nuptam Ioanni Sigismundo Electori Brandeburgico. * .... nuptam Electori .... * nuptam Duci Curlandiæ, & * .... nuptam Ioanni Electori Saxoni.

4 IOANNES Magnus Alberti siue Achillis Germanici filius ex matre Badensi, ob insignem eloquentiam Cicero Germanicus dictus est. Hic anno M CCCC LXXXIX cum Ernesto Saxoniæ Duce & Electore tres reges de regno Boemiæ inter se contendentes, Casimirum Polonum, Matthiam Hungarum, Ladislaum Boemum, graui oratione composuit Vratislauiæ, additis etiam ad verba minis, se cum principe Saxoniæ copias paratas habere, quibus protinus impugnandus is esset, qui pacis conditiones quas ferebat repudiasset. Excessit ex hac vita anno M CCCC XCIX, quo etiam obijt eius frater Fridericus V.

5 IOACHIMVS I Marchio Brandeburgicus, Septemuir & Archicamerarius Imperij patrem pene dicendi laude æquauit: natus est anno M CCCC LXXXIX. In Conuentu Augustano Campegio Cardinali legato Pontificis, nomine clericorum Germaniæ oratione Latina respondit. sæpiusque ex eo cum audientium stupore auditus est, si quando Caroli V Imperatoris iussu verba facienda essent. Academiam Francofurtensem ad Oderam fundauit cum fratre Moguntino Archiepiscopo, anno M D VI, conferentibus priuilegia Maximiliano Imperatore & Alexandro VI Pontifice. Obiit anno M D XXXV. Vxorem habuit Elisabetham filiam Ioannis Regis Daniæ, ex quâ duos filios suscepit, Ioachimum & Ioannem.

6 IOACHIMVS II Elector Brandeburgicus natus an. M D I I, anno ætatis trigesimo contra Turcos iuit, vna cum Friderico Pio Palatino Rheni, ingentesque copias illorũ attriuit, cæso ipsorum duce Cosono: ob quod factum eques auratus a Carolo V renunciatus est. Hic religionis doctrinam in Marchia reformari curauit iuxta formulam Augustanam Anno MDXXXIX. vsus ad eam rem opera Matthiæ a Lage, & Iacobi Stratneri. Sed septennio post sequutus est contra Protestantes castra Cæsaris, & post victoriam decretum eius de interreligione amplexus, anno M D L cum Mauritio Saxone Magdeburgum oppugnauit. Mortuus est anno M D LXXI. Sepultusque Coloniæ ad Sueuum amnem. Vxores habuit, Magdalenam filiam Georgij Ducis Saxoniæ, & Heduigim filiam Sigismundi Poloniæ regis. Filij eius fuere, præter Ioannem Georgium, Fridericus archiepiscopus Magdeburgensis, primas Germaniæ, administratorque Halberstadensis; & Sigismundus, qui fratri Friderico successit. ille obiit anno M D L I I: hic anno M D LXVI.

SEPTENTRIO
MERIDIES
OCCIDENS
ORIENS
34
35
36
37
38
50
49
Voitlan diæ Pars
Misniæ Pars
Silesiæ
Moraviae
PALATI NATUS
BAVARIAE PARS
Pars
BOHEMIA
Milliaria Germ.
1 2 3 4 5
Prag
Pilsen
Budweis
Krumlaw
Egra
Falkenau
Elbogn
Aussig
Leutmeritz
Melnick
Kuttenberg
Colin
Chrudim
Tabor
Pilgram
Igla
Deutschen Broda
Passau
Deckendorff
Regen
Chamb
Amberg
Landeshut
Trautenaw
Koningingretz
Jaromir
Littomißell
Mezeritsch
Czwetl
Czwetl flu
Carlstain
Dunaw flu
Regen flu
Molda flu
Moldaw flu
Albis flu
Eger flu
Zatzaw flu
Watto flu
Nab flu
Vils flu
Laußnitz flu
Zlabaten
Raudnitz
Rakoninck
Beraun
Pisecka
Stickin
Wittingaw
Prachatitz
Wimberg
Woldaw
Strakonitz
Schwandorff
Neuburg
Schneberg
Tachaw
Haide
Mieß
Plan
Kisch
Lada
Laun
Saatz
Budin
Brandis
Limpurg
Podiebrod
Beheni
Broda
Czasla
Schutzh
Richnburg
Lichteburg
Studens
Byla
Wodian
Sternberg
Soltian
Boritz
Hompoletz
Isweltitz
Platna
Horeßowitz
Glattaw
Eurt
Nochmwart
Lam
Ellischaw
Suzicz
Budna
Reiberg
Weißwaßer
Munchantz
Bernstein
Saboth
Strentsa
Kostelzi
Bischowe
Kopidebio
Neustad
Lititz
Zampach
Maut
Wislat
Weiden
Neustettle
Flas
Rot
Auerbach
Vilseck
Spenshart
Pressat
Dumpach
Pfgimbt
Nahpurck
Waldmunchen
Paltzerstorff
Viechpach
Achslach
Kirchperg
Englburg
Osterhouen
Waldkirchen
Haus
Zwisel
Wilbaritcz
Metolitz
Czirobnicz
Dein
Platz
Dicky
Bistrits
Dohalow
Westrow
Boskowitz
Wotsnice
Tirnow
Linska
Para
Neustetl
Iglawa
Gotfug
Vettaw
Krustyck
Stein
Miltzin
Benissaw
Kamara
Zerwitz
Rockiza
Radien
Rosenthal
Kladko
Roplo
Taantz
Tribel
Plaß
Sebenitz
Dechnitz
Pirghtz
Miska
Memeding
Teusing
Konigsperg
Gefrez
Wen
Adorff
Olsnitz
Hoff
Hirsperg
Auerbach
Weisenthal
Thal
Schneberg
Annaberg
Mariaberg
Gostat
Thum
Hoc
Seiß
Persenstein
Granget
Trebnitz
Chatharnberg
Brugks
Bieln
Carimoda
Bresnitz
Crolop
Postelberg
Dela
Welbern
Franny
Schlany
Kemnitz
Kreibitz
Cratsa
Tornaw
Scaly
Leip
Gretz
Tetschen
Bensen
Aich
Bleiswedel
Benatki
Daußim
Gemli
Hoels
Arn
Natoch
Lefin
Radisch
Habelsewer
Mitwolde
Cralobiradetz
Neusted
Konitzgebora
Maui
Gotsberg
Silberberg
Nemode
Warta
Pulitz
Wunschelberg
Glatz
Preslowitz
Nitscheratz
Lenewitz
Cernowicz
Wiltschitz
Stracknitz

7 IOANNES Georgius Ioachimi II filius, Marchio & Elector Brandeburgicus, diu admodum & tranquille ditionibus suis præfuit: In bello Schmalkaldico sequutus est partes Cæsaris, extinctus anno MDCXVIII, ætatis suæ LXXIII. Vxores habuit, Sophiam filiam Friderici ducis Lignicensis: Sabinam filiam Georgij Marchionis Brandeburgensis: Elisabetam filiam Ioachimi Ernesti Principis Anhaltini. Liberi prætet Ioachimū Fridericum Electorem, fuere, Christianus natus Ienæ anno MDLXXXI. Ioachimus Ernestus natus anno MDLXXXIII. Fridericus natus anno MDLXXXVIII. Georgius Albertus natus anno MDXCI. Sigismundus natus anno MDXCII. & Ioannes natus anno MDXCVII.

8 IOACHIMVS Fridericus Marchio Brandeburgensis, Elector & Archicamerarius Imperij, Dux Pomeraniæ, Stetini, Borussiæ, Cassubiorum, Vandalorum, & Crosnæ in Silesia, Burggrauius Noribergensis natus est anno MDXLVI: Viuo patre fuit administrator archiepiscopatus Magdeburgensis, pius, grauis, castus, æquus, pacificus; post patris obitum factus est Elector. Vxor ei Catharina filia Ioannis Marchionis Castrinensis: liberi multi. Ioannes Sigismundus, natus anno MDLXXII. Ioannes Georgius, natus anno MDLXXVII. Augustus, natus anno MDLXXX. Albertus Fridericus, natus anno MDLXXXII. Ioachimus & Ernestus Gemelli, nati anno MDXXXXIII. Guilielmus Fridericus, natus anno MDXXXXVIII. Filiæ, Erdmutha & Anna Maria, quartum illa nupsit Ioanni Friderico, hæc Barnimo, Ducibus Pomeraniæ, fratribus. Sophia vxor Christiani Electoris Saxoniæ.

9 IOANNES SIGISMVNDVS Marchio & Elector Brandeburgensis vxorem duxit Annam filiam Alberti Ducis Borussiæ ex Maria Leonora filia Guilielmi, Cliuotum ducis. Filius ipsi GEORGIVS Guilielmus Marchio Brandeburgicus. Porro Mariam Leonoram nuper defunctam Alberto Borusso hac lege dedit pater, vt si fratres improles moterentur, ipsa ipsiusque hæredes fratribus succederent; Eademque lege reliquas quoque filias elocauit. Hoc ergo titulo hodie petit Georgius Guilielmus Ducatus Iuliacensem, Cliuensem, Montensem, cum Comitatu Rauensburgico: quemadmodum in Genealogia Ducum Cliuensium patebit.

CAP. XIII.

Bohemia, cum serie regum & Electorum

BOHEMIAE.

STrabo de Hercynio saltu sic scribit. ὁ δὲ Ἑρκύνιος δρυμὸς πυκνότερός τε ἐστὶ καὶ μεγαλόδενδρος ἐν χωρίοις ἐρυμνοῖς κύκλον περιλαμβάνων μέγαν. ἐν μέσῳ δὲ ἵδρυται χώρα καλῶς οἰκεῖσθαι δυναμένη. *Hercynia*, inquit, *silua admodum densa est, habetque locis desertis proceras arbores, magnumque ambitum complectitur. In eius vero siluæ meditullio sita est regio habitationi apta.* Refert idem, Sueuorum partem eam regionem coluisse, inque ea fuisse Βουβίεμον Bubiemum Marobodui regiam, translatosque eo ab ipso Marcomannos. Quæ quidē cum Taciti descriptione consentiunt: qui tamen hoc addit, Boiemos ortos a Gallis Boijs: Verba eius hæc sunt. *Inter Hercyniam siluam Rhenumque & Mœnum amnes, Heluetij, vlteriora Boij, Gallica vtraque gens, tenuere. Manet adhuc Boiemi nomen, significatque loci veterem*

rem

rem memoriam, quamuis mutatis cultoribus. Dixerat autem Boios pulsos a Marcomannis. Ptolemæus regionem quidem ipsam non ponit, gentem tamen agnoscit, μέγα inquit ἔθνος οἱ Βαῖμοι. Ex quibus discimus, Germanorum olim eas sedes fuisse, postea illas Gallis Boijs cessisse: Hos pulsos fuisse a Marcomannis. Sed & ipsi quoque Marcomanni eiecti sunt a Slauis, ducibus Zecho & Lecho, quorum ille hunc tractum, iste Poloniam inuasit; durante ad nostra vsque tempora Sarmatici sermonis inter vicinas has gentes cognatione. Incidit autem mutatio ista in annum Christi M C XX I X. Clauditur regio ad ortum Morauia & Silesia, ad occasum Nariscis, & Bauariæ parte ea quæ Danubio prætexitur. Ad meridiem Austria, ad Boream Misnia. Mediam Albis amnis interfecat, ortus e montibus ad oppidum Augst. In hunc se effundunt *Multauia*, qui Ptolemæi Cassurgis esse creditur, *Egra*, *Sassana*, *Gisera*, *Misa*, & alii complures amnes. Ciuitates regiæ sunt *Praga*, regni caput, *Egra* ad fluuium cognominem, *Buduueis*, quam Lazius putat esse Ptolemæi Maroboduum, *Koeln*, *Kutten-Berg* ad quam sunt argenti fodinæ. *Taber* vnde Taboritæ nomen traxere. *Satz*, *Leimiritz*, vbi vineta. *Laun* tritico abundans: *Rakonick* celebris ob cereuisiæ bonitatem, *GlataW*, ob caseorum præstantiam, *Bern*, ob fodinas & officinas ferrarias, *Augst* ad quam Albis e montibus erumpit, *Bruck*, *Gretz*, *Maut*, *Hoff*, *Iaromir.* Sunt & ciuitates proceribus regni subiectæ, *Lantshut*, vbi effodiuntur gemmæ, *Gilau* vbi aurum eruitur, *Graupen*, vbi stannum, *Kruman* vbi argentum. *Elbogen*, thermis salubribus nobilitatum, *Aicii*, & *WisWasser* & *Teplits* haud inuenusta oppida. Paruit autem Bohemia primum Ducibus, postea Regibus.

DVCES.

1 *Zechus* Slauus inuasit terram anno 649.
2 *Crocus.* Hic obiisse dicitur anno 709.
3 *Lybyssa* filia Croci, primum sola, postea cum *Primislao* marito, qui Pragam condidisse, & leges genti scripsisse fertur. Sub his Vlasta comparata ancillarum manu rebellis excursionibus ex arce Dibin factis, Bohemiam depopulata est totum sepennium, sed victa tandem est.
4 *Nimislaus*, dictus Epimetheus, magni patris degener filius, Anno Christi 745.
5 *Mnatha* patri similis, vixit anno 783: Sub isto cœperunt Moraui & Germani Bohemiam inuadere.
6 Voricius Mnathe filius, Mysos domuit, Morauos vicit.
7 VVenceslaus.
8 Bela anno 852. Hic quum Vratislaum ducem Soyzensem, qui bellum ipsi inferebat, precibus muneribusque mollire non posset, prœlio vicit.
9 Nostricius patri successit anno Christi 873.

STEMMA

STEMMA DVCVM BOHEMIÆ Christianorum a Borsiuogio, vsque ad Vladislaum primum Regem.

- 10 *Borsiuogius prim. qui in Boh. Christo nomẽ dedit, Anno 900. Vxor ei Ludmilla, Liberi*
  - 11 *Sbitignæuus*
  - 12 *Vladislaus, cui vxor Dragomira impia.*
    - 14 *Boleslaus I fratricida, Dux factus Bohemiæ ab Ottone I. Ei vxor Brẽna.*
      - 15 *Boleslaus II Pius, Dux Bohem. obijt an. 994.*
        - 18 *Vdalric. dux Bohemiæ.*
          - 19 *Predisl. Dux Bohem. Hic Iutham Ottonis II Imp. filiam nunquam sibi antea visã rapuit Ratispona e monasterio, ob. a. 1052.*
            - 20 *Sbitignæuus dux Bohem. ob. an. 1060.*
            - 21 *Vladislaus I* *
              - 23 *Predislaus.* — 28 *Vladislaus.*
              - 24 *Borsiuogius.* — *Iaromirus.*
              - 27 *Sobeslaus.*
            - 22 *Conradus Dom. Mor. ob. an. 1094.*
              - *Vdalricus.* — 26 *Vladislaus.*
              - *Leopoldus.* — *Conradus March. Mora. o. a. 1190.*
            - *Otto Marchio Moran.*
              - *Otto Niger March. Moran.* — *Wencenslaus March. Olmucensis.*
              - 25 *Suentopolcus.*
            - *Iaromirus Episc. Prag. qui Gerardus dictus est.*
          - 17 *Iaromir. Dux Bohem. captus a Chrobio, & excæcatus ab Vdalr. patruo.*
        - 16 *Boleslaus III dux Bohem. captus & excæc. a Bolesl. Chrobio duce Poloniæ an. 1004.*
      - *Dãbrouuca vxor Miecislai ducis Poloniæ, qui primus ibi Christian. factus est. an. 965.*
    - 13 *S. Wẽceslaus dux Bohem. occisus a fratre an. 938.*

10 *Borziuogius* an. 890. Vxor ei Ludomilla. Quum autem Zwentopolcus Morauiæ Rex, cui bellum erat aduersus Arnulphum Imperatorem, vicinos proceres ad epulum & societatẽ belli inuitásset, solus Borziuogius non mensæ admotus, sed humi sedere iussus, quod Paganus adhuc esset, motus ignominia & Cyrilli Episcopi pollicitationibus, qui ipsum Morauiæ regem futurum dicebat, si Christo nomen daret, protinus baptizatus est.

11 *Sbitignæuus* Patri successit an. 905. Hic templa exstruxit, & scholas in quibus iuuentus Latine docebatur.

12 *Vladislaus* I fratri successit anno 907. quo defuncto vxor Drahomira Pagana Christianos adflixit, & socrum suam Ludomillam piam feminam submissis sicarijs occidit.

13 *Wenceslaus* qui sanctus dicitur, matris odijs exagitatus Ratisbonæ comitijs interfuit sub Henrico Imp. anno 925. Frater Boleslaus eum in templo trucidauit.

14 *Boleslaus* I Fratricida Anno 929. a Morauis, Hungaris, Otthone I Imperatore, bello petitus est.

15 *Boleslaus* II, patri longe dissimilis, Mitis a moribus dictus est: Hic anno 967 religionem Christianam valde promouit in Bohemia, euocato Ditmaro Saxone, qui Bohemorum primus fuit Episcopus: Congressurus cum Paganis, non aspernatus est auxilia Iudæorum, quibus post victoriam ab egregie nauatam operam Synagogam Pragæ concessit eo quo adhuc hodie conspicitur loco.

16 *Boleslaus* III an. 999. bellũ gessit cum Boleslao Polono: quo Cracouiam quæ antea Bohemorum iuris fuerat, amisit. Eum hostis oculis priuauit.

17 *Iaromirus* Boleslai III filius anno Christi 1003.

18 *Vdalricus* educatus in aula Henrici II Imperatoris Iaromiro successit, anno 1004. Hic villici cuiusdã filiam vxorem duxit, quæ Beatrix dicta est. Sunt qui eum fratrem, sunt qui patruum Iaromiri fuisse dicant.

19 *Predislaus* Vdalrici filius anno 1026 post patrum Bohemiæ præfuit, rapta ex cœnobio Ratisponensi Iuditha filia Ottonis II Imperatoris: obiit anno 1052.

20 *Sbitignæuus* II Predislai filius homo inquies, Germanos, Bohemia expulit, ne matre quidem excepta. E fratribus Vladislaum Morauia eiecit, Conradum & Ottonem ad deditionem coëgit.

21 VLADISLAVS anno 1061 fratri, successit. Hic Moguntiaci ab Henrico IV cunctis Principibus suffragantibus primus Bohemiæ Rex creatus est, corona manibus Imperatoris ipsius capiti imposita, an. MLXXXVI. Ex eo Morauia regio titulo orbata est: adiectiq; sunt Bohemiæ ducatus Poloniæ, Silesiæ, & Lusatiæ, cum Marchionatu Morauiæ. Gilbertus quoque Treuirorum Archiepiscopus cum ipso Pragam missus est. qui eum Pragæ unctũ solemniter, & regalibus ornamentis indutum, regno inaugurauit. Vncta quoq; est cum ipso regina Suatana. Obiit in venatione anno 1093.

22 *Conradus* Dux. Vladislai frater.

23 *Predislaus* II Dux.

24 *Borsiuogius* Dux.

25 *Suentopolcus* Dux.

26 *Vladislaus* Dux.

27 *Sobieslaus* Dux.

28 VLADISLAVS II quum militaret sub Imperatore Friderico ad Mediolanum, ob nauatam egregie operã rex factus est, & socius Imperij vocatus, dato etiam insigni leonis rubri, cum cauda bifcula, Ratisbonæ, anno 1158. Hic pontem Pragensem exstruxit.

29 *Sobieslaus* Dux. Sub quo Picardi qui VValdenses dicti sunt, ex Gallia in Germaniã, inde in Bohemiã venerunt.

30 *Fridericus* Dux.

31 *Conra-*

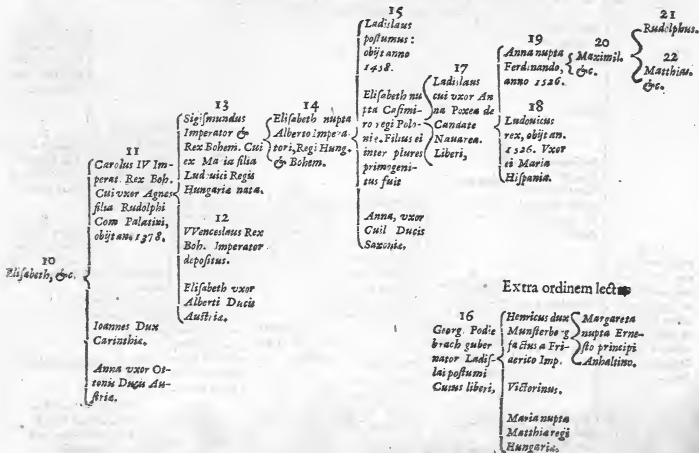
31 *Conradus.*
32 *Wenceslaus* Dux.

32 *H nricus* qui & Bretislaus Dux.
33 *Vladislaus* Dux vltimus.

REGVM BOHEMIÆ GENEALOGIA a Vladislao I vsque ad Elisabetham nuptam Ioanni Lutzelburgico.

CONTINVATIO REGVM BOHEMIÆ ab Elisabetha filia VVenceslai II, vsque ad MATHIAM Austriacum.

REGES BOHEMIÆ.

3 PRIMISLAVS I pulso VVenceslao cognato ad Philippum Romanorum Imperatorem venit Moguntiam cum cc selectis equitibus, ab eoque Rex factus est anno Christi M C C, data insuper Bohemis potestate proprios deinceps reges eligendi. Fuit autem in flagrante gratia apud Ottonem IV Imperatorem, dictusque idcirco est a Saxonibus Ottocarus. Huius motus virtute Fridericus Imperator anno Christi M CC XII jura immunitatesque regum Bohemiæ confirmauit & auxit. Obijt senex octogenario maior, quum regnasset annos XXVI.

4 VVENCESLAVS dictus quoque Ottocarus obijt anno 1242.

5 PRIMISLAVS II vir potens, excelsi animi, bellicosus, Dux Austriæ, Styriæ & Carinthiæ, Marchio Morauiæ, Rex Bohemiæ, ad Imperium quoque vocatus, honorem pertinaciter recusauit. Rudolfum Habsburgensem aulæ suæ quondam magistrum, vsque eo contempsit, vt noluerit ipsi obsequium præstare, quæ res bellorum ipsi ac tandem mortis etiam caussa fuit. Huius opera Borussia Christi fidem admisit, exstructa etiam vrbe quæ ab ipso Mons regius dicta est, Anno M CC LV. Perijt in pugna aduersus Cæsarem, anno M C C LXXVIII, ad flumen Maram desertus a suis.

6 VVENCESLAVS II vix octennis patrem amisit, datus in tutelam Ortoni Marchioni Brandenburgico: Hic accepit in vxorem Rudolphi Imperatoris filiam Iuditham, data Rudolphi filio Cunigundi sorore sua. Hac affinitate auctus, animum adiecit ad ornandum Rempublicam. Accessit igitur sub eo ad Bohemiæ regnum Ducatus Opoliensis, postea Ducatus Silesiæ, anno Christi M CC XC, quo etiam Rudolphus Erfurdiæ VVenceslaum Electorem Imperij & archipincernam fecit, cum iure successionis in liberos & nepotes. Accepit & Cracouiensem ducatum cum Sandomiriensi; Rex imo Poloniæ totius factus est, anno M C C C. ducta regni hærede Richsa in vxorem. Sequenti anno accessio etiam regni Hungariæ facta est. Ita ille honorum satur obijt anno Christi M CCC V.

7 VVENCESLAVS III viuo patre rex Hungariæ factus, successit defuncto ei in regno Bohemiæ. Sed quum per ludum & ebrietatem vitam transigeret, Olomucij a sicario confossus perijt, annum agens decimum octauum, Anno Christi M CCC VI.

8 RVDOLPHVS Austriacus Alberti Imperatoris filius accepta Elisabetha VVenceslai vidua in vxorem, anno Christi M CCC VII electus est in Bohemiæ regem contra Henricum, obiitque eodem anno in castris.

9 HENRICVS Tyrolis & Carinthiæ Princeps Meinhardi filius VVenceslai III sororem Annam vxorem duxit, factusque est Bohemiæ rex contra Rudolphum Alberti Imp. filium.

10 IOANNES Lutzelburgicus Henrici VII Imperatoris filius, ducta Spiræ in vxorem Elisabetha VVenceslai III filia (sunt qui sororem fuisse dicant) nata annos XIX, Rex Bohemiæ factus est, vnctusque cum vxore Pragæ anno Christi M CCC X; pulso Henrico. Cæsus est ad Cressiacum in Gallia pugnans contra regem Angliæ Eduardum pro Philippo anno Christi M CCC XLVI. Sub hoc Episcopatus Pragensis qui Moguntino hactenus fuerat subiectus, versus est in Archiepiscopatum.

11 CAROLVS iste nomen habuit a Carolo Galliarum rege, apud quem fuit educatus, nam initio dictus est VVenceslaus. Hic anno Christi M CCC XLVIII nouam vrbem Pragæ condidit, pontem collapsum restituit, Academiam ad exemplum Parisiensis & Bononiensis formauit. Imperator factus VVenceslaum filium ad eandem quoque dignitatem pretio euexit: obiit Anno Christi M CCC LXXVIII.

12 VVENCESLAVS Caroli filius, Ioannis nepos, cognomentum ignaui ex re habuit: fuit enim secors ac plane dissolutus, ob eamque caussam Imperio motus: Mortuus est Pragæ in mediis furoribus concitatæ plebis Hussiticæ, correptus paralysi, anno vitæ LVII, Christi M CCCC XIX.

13 SIGISMVNDVS fratri VVenceslao suffectus est primum in Imperio, postea etiam in regno, sed fratri dispar, Hungariæ quoque rex factus est; desiit viuere anno M CCCC XXXVII, septuagenarius.

14 ALBERTVS Austriacus post Lutzelburgicos Bohemiæ rex factus est, ducta Elisabetha Imperatoris Sigismundi filia: Extinctus est anno M CCCC XXXIX.

15 LADISLAVS Alberti postumus patri in regnis Bohemiæ & Hungariæ successit, simulatque tutela egressus est, anno M CCCC LIII, permisitque suis ciuibus, vt siue sub vna, siue sub vtraque spetie sacram cœnam sumerent, prout Synodo Basiliensi fuit decretum. Extinctus est Pragæ in ipso nuptiarum adparatu, quæ cum Caroli Galliarum regis filia adornabantur, anno ætatis XVII Christi M CCCC LVIII, non sine suspicione veneni.

16 GEORGIVS PODIEBRACIVS ob egregias virtutes quas dum minorennis adhuc esset Ladislaus in gubernatione regni ostenderat, Rex factus, dignum se eo loco ostendit. Multa ipsi fuere cum Papa Eugenio certamina, Matthiam Coruinum, quem captiuum tenebat, dimisit in regnum Hungariæ, data etiam ipsi filia sua Maria in coniugem: extinctus est hydrope, anno Christi M CCCC LXXI.

17 Georgio statim successit VLADISLAVS Casimiri regis Poloniæ filius primogenitus, ex Elisabetha Ladislai serore; Hungariæ quoque regno post excessum Matthiæ præfectus est, ducta Beatrice Matthiæ vidua. Post administratam laudabiliter Remp. ornatamque Academiam Pragensem obiit Budæ, anno M D XVI.

18 LVDOVICVS post patrem rex factus Bohemiæ & Hungariæ infeliciter cum Solimanno ad Mohatium pugnans cecidit, anno Christi M D XXVI. lapsus in paludem & ab equo oppressus.

19 FERDINANDVS Austriæ Archidux vxorem habuit Annam Ladislai Hungari filiam, & post Ludouici obitum vtrique regno præfectus est. Hic frater fuit Caroli V eiusque in Imperio successor: obiit anno M D LXIV.

20 MAXIMILIANVS viuo adhuc patre in regem Bohemiæ coronatus est Pragæ, anno M D LXII die 20 Septembris. De eo diximus in historia Imperatorum.

21 RVDOLPHVS viuente patre Maximiliano rex Bohemiæ & Hungariæ designatus & coronatus est, obiit anno M D CXII. 10 Ianuarij.

22 MATTHIAS Rudolpho Imperatori fratri suo successit, & adhuc feliciter regno præest.

CAP. IV.

CAP. XIV.

Hungariæ descriptio, & series Regum Hungariæ.

HVNGARIA ab Hunnis nomen traxit: est autem pars veteris Pannoniæ; quod descriptionem Ptolemaicam cum hodierna regione conferenti manifestum faciet ipse sensus. Eam Austrum versus terminat Sauus amnis, versus Boream Polonia & Russia: Ad occasum Austria: ad ortum Mysia quam Rhetianam nunc vocant. Culta initio fuit a Pæonibus, quos Latini Pannonas dixere: postea promiscue a Gothis Hunnisque. Gothos sub Valente Hunni expulere, Hunnos Longobardi: sed duce Attila successere iterum post annos XL Hunni, quos Carolus Magnus bello vicit. Post Carolum Hungari sub Arnulpho Imperatore Germaniam depopulati sunt, tanta crudelitate, vt omnem modum excesserint. Ludouicus Germanorum Rex ad Augustam Vindelicorum ipsos stiturus, in fugam versus est. Hinc itum ergo in Bauaros, Sueuos, Francos, Saxones. Iterum congressus Ludouicus, iterum vincitur: Præda autem graues Hungari in Pannoniam reuersi sunt. Mox bella mouerunt in Græcos, suisque excursionibus Mysiam, Illyricum, Thraciam, Macedoniam; tum Bulgariam Sclauoniamque infestarunt. Hinc conuersi ad Italos, Longobardos vexauerunt, & Allemannos, cum Germania vtraque, diripientes omnia per Metensium, Treuirensium, Aquensium ditionem. Sed in reditu cæsi sunt ab Ottone primo ad Augustam Vindelicorum. Fluuios habet Hungaria insignes, Danubium, Sauum, Drauum, Arrabonem, Tibiscum. Comitatus quinquaginta. Quatuor & viginti supra Danubium, ad Occidentem Tibisci amnis: ad Orientem Octo: Inter Danubium & Drauum XII. Inter Drauum & Sauum, sex. Conuentus habet, *Syrmiensem*, cui a Sirmio nomen; *Valconensem*, in quo Villacum oppidum cum Episcopatu Diacensi; *Posegauensem* inter Sauum & Drauum, in quo oppidum Posaga; *Brauiensem* in qua Peuce, quam a quinque Ecclesiis vocant Funffkirchen; *Simigiensem*, *Tholuensem*, *Albensem*, in qua Alba regalis, in media palude, quam operæ pretium est distinguere ab Alba Græca, quæ est Taurunum, & ab Alba Iulia Transsyluaniæ. Sunt præterea occidentem versus *Vesprimiensis* conuentus, *Zaladiensis*, *Pilissiensis*, in quo Buda vetus pariter & noua, *Castriferrensis*, in quo Sabaria, cuius frequens mentio in Itinerario, *Sempronienfis*, *Iauriensis*, ad Arrabonem fluuium: & post Bregecium, *Camariensis* & *Strigoniensis*. *Vide pag. 104.*
Vrbes præcipuæ sunt,

Buda, condita a fratre vt aiunt Attilæ, qui eam a se nominari voluit. Hanc alij Aquincum esse putant, alii *Curtam*, alii Castra Legionis *Auxiliatricis*, alii Herculiam. *Posonium*, Presburg. *Alba regalis*, in qua regis corona adseruatur. *Belgradum*, veterum Taurunum, ad Confluentes Saui & Draui, vulgus vocat Albam Græcam, Germani *Kriechweissenburg*. *Singidunum*, *captum a Turca anno* M CCCC XXXIX. *Quinque Ecclesiæ*, *Agria*, *Cassouia*, *Nitria*, *Vacia*, *Strigonium*, *Colotia*, *Varadinum*, *Nicopolis* duplex, maior & minor, *Komora*, illa Traiani, hæc Hadriani opus.

Regnum

HUNGARIA
Mill. Germanica
1 2 3 4 5 6 7 8
Septen.
Meridies
Occidens
Oriens
39
40
41
42
43
44
45
46
49
48
47
46
Moraviæ pars
Russiæ pars
Austriæ Pars
Transil vaniæ Pars
Danubius fl.
Vienna
Presburg
Sopron com
Verthes als Schiltperg
Gran
Alba regalis
Buda
Pest
Solnoc
Campus Caimanus
Bathiensis co
Chonadiensis com
Temesiensis co
Marons Campus
Maramarusi co
Bihoriensis
Zabolcsensis co
Hewesiensis co
Gewinarienl com
Zagrabiensis com
Posegiensis co
Valkonensis co
Bodroghiensis co
Bach megh deserta
Peterwarden
Salankemen
Griechisch Weissenburg
Danubius flu.
Zolnoc co

STEMMA REGVM HVNGARIÆ.

- *Toxus Dux Hunnorū post Chusalā interfectum.*
  - *Geiza I.*
    - 1 *S. Stephanus primus Rex Christianus.*
      - *Emericus.*
    - *Ladislaus Caluus qui in Poloniam fugit quum Petrus regnum inuaderet.*
      - 4 *Andreas Rex Hung. occisus in prælio contra fratrem, anno 1059. Vxor Egmunda filia Ducis Russiæ.*
        - 6 *Salomon Rex Hung. vxor ei Sophia filia Henrici III Imperatoris.*
        - *Dauid.*
        - *Adelheidis.*
      - 5 *Bela I Rex Hung. obijt anno 1063. Vxor *. filia Mieceslai Ducis Poloniæ.*
        - 7 *Geiza Rex Hung. obijt an. 1076.*
          - *Almus Dux a fratre excæcatus cum filio.*
            - 11 *Bela II cœcus obijt anno 1145. Vxor ei Helena Macedonicæ.*
              - 12 *Geiza III Rex Hung. obijt anno 1195. Vxor ei * . . . filia Miroslai Ducis Chiouiæ.*
                - 14 *Bela III Rex Hung. obijt anno 1199 Vxor ei Margareta filia Ludouici VII Regis Gall.*
                - 13 *Stephanus III Rex Hung. obijt an. 11 6 Vxor ei Agnes filia Henrici I Ducis Austriæ.*
              - ** . . . nupta Ottoni duci Bauariæ.*
              - *Ladislaus qui regnum occupauit contra Stephanū.*
              - *Stephan. qui post Ladislaum fratrē regnū occupauit, obijt anno 1273.* — *Isaacius Cyprē Tyrannus.*
          - *Sophia nupta Magno Duci Saxoniæ.*
          - 9 *Colomannus Rex Hungar. obijt an 1116. Vxor ei Adela filia Comitis Reinfeld.*
            - *Boricus vel Borithius nothus.*
            - *Ladislaus & Nicolaus, obiere iuuenes.*
            - 10 *Stephanus II rex Hung. ob. a. 1139.*
            - *Adelheldis vxor Sobeslai regis Bohemiæ.*
        - *Zelomira nupta Regi Dalmatiæ & Croatiæ.*
        - 8 *S. Ladislaus Rex Hung. obijt anno 1095.*
        - *Lambertus quie& Iriades.*
      - *Leuenta.*
    - ** . . . . . vxor Guilliel. Ducis Bungundiæ.*
      - 2 *Petrus rex Hung. occisus an. 1047.*
    - 3 *Saroltha vxor Ottonis Regis Hungariæ, quæ obijt an. 1043.*

Geiza editus patre Toxi, qui Attilæ trinepos fuisse fertur, legibus & disciplina gentem barbaram ab efferis moribus ad mansuetiorem vitæ cultum primus reuocauit: obiit anno 997.

1 *S. Stephanus* initio Dux, postea Rex Hungarorum, abnegata profana Gentilium impietate, se ad verum Deum & Christum filium eius Seruatorem nostrum conuertit: obijt anno 1038. Ad eius conuersionem vsus est Deus ministerio Alberti Episcopi Pragensis. Hic Albam regalem creauit, quæ nunc *Stulweyssenburg* dicitur. Aquincum etiam restaurauit, quam nunc *Offen* vocant. Coronam ipsi misit Siluester Papa. Bellum gessit cum Henrico Imperatore ob ducatum Bauariæ.

2 & 3 PETRVS Allemannus, quod Germanis faueret impensius, minus gratus fuit Hungaris, tametsi esset a S. Stephano auunculo suo commendatus: Exacto ergo triennio OVONEM delegerunt Proceres, Sarolthæ maritum. Sed Petrus ad Henricum Imperatorem profugus ab eo restitutus est regno, interfecto Ottone, anno Christi M XLIV. Multum ille Christianitatem promouit.

4 & 5 ANDREAS & BELA frattes sumptis aduersus Petrum armis eum ceperunt, & oculos ei effoderunt; Etsi vero ea lege aduersus Petrum euocati essent, vt Paganismam veterem restituerent, tamen melioris officij memores Christi legem promouerunt. Andreas obiit anno MLIX. Bela eius frater MLXIII.

6 SALOMON patre a Paganis occiso cum matre & vxore exsul profugit ad Cæsarem in Germaniam; a quo post Belæ excessum restitutus, Albamque regalem ductus, regno inauguratus est: obiit inglorius Polæ in Istria, postquam ad Colomanni usque tempora vitam traxisset.

7 GEIZA Magnus commisso cum Salomone prœlio ipsum in fugam egit, regnoque potitus est: obiit anno Christi M LXXVII.

8 S. LADISLAVS fratri Geizæ successit. Ex legato sororis suæ Selomiræ regis Dalmatiæ viduæ Dalmatiam & Croatiam habuit, easque Hungariæ iunxit: desiit viuere anno MXCV.

9 COLOMANNVS regis Geisæ filius, fratri Almo eiusque filio Belæ oculos erui iussit, quod eos Ladislaus testamento hæredes nominasset: obiit an. Christi MCXVI.

10 STEPHANVS II regno potitus, cæcum Belam, qui in Seruia adhuc viuebat ad se euocauit, eosque qui patri Colomanno tam improbi consilii autores fuerant occidi iussit; obiit ipse anno MCXXXV.

11 BELA cæcus singulari prudentia fuisse fertur: regnauit annos decem.

12 GEIZA II, Austriacos Hungariam ingressos fudit, sepultus est Albæ regali, in monumento maiorum. anno M CLXV.

13 STEPHANVS III patri successit: Inuasere autem regnum contra ipsum patrui, primum Ladislaus, eoque extincto Stephanus: sed eiecto vtroque non sine sanguine, tandem haud ita diu tranquille regnauit. ob. an. MCLXXXI.

14 BELA III fratri successit, & Iadram validissimo præsidio muniuit, Dalmatiam quam Veneti occuparant studuit regno iungere: ob. an. M CXCIX. Filiæ ipsi, Constantia, nupta Primislao Othocaro regi Bohemiæ, & Maria, vxor Isaaci Angeli Imperatoris Byzantini.

CONTI-

CONTINVATIO STEMMATIS REGVM HVNGARIÆ.

14
Bela III Rex Hungar. ob an 1199. Ei vxor prior Margareta fil. Lud. VII regis Franc. posterior Maria filia Emanuelis Comneni Imper., Cõstantinop.

17
Andreas II Rex Hungariæ, ob. an. 1738. Vxor prior Gertrudis filia Bertholdi ducis Morauiæ, posterior Beatrix filia Aldobrandini March. Estensis.

15
Emericus rex Hungar. cui vxor Constantia fil. Alphonsi regis Arragon.

18
Bela IV rex Hung. ob. an. 1579. Vxor prior Iole filia Imperatoris Constant. posterior Cunigundis fil. Othonis I March. Brandeb.

Stephanus posthumus ex Estensi natus, cui vxor Timansina Veneta.

Colomannus Haliciæ Princ. in Russia.

S. Elisabetha, vxor Lantgr. Thuring.

16
Ladislaus II Rex Hungar.

Anna nupta VVencesiao II regi Boh.

Elisabeth aliis Sophia, vxor Henrici ducis Bauariæ.

19
Stephanus V Rex Hungar obiit an. 1277, ei vxor Fenenna filia Ducis Vladislauiæ.

21
Andreas Venetus Rex Hungar. cui vxor Agnes filia Alberti I Imperat.

22
VVenceslaus Rex Hungariæ.

23
Otto Dux Bauariæ coronatus in regem Hungar. an. 1305. Vxor ei Catharina, filia Rudolphi Imperat.

Maria, nupta Carolo claudo regi Neapolitano, qui ob. an. 1308.

20
Ladislaus III Chunus Rex Hungar. occisus an. 1290.

21
Carolus Martellus qui in Hungariam cum filio venit, ob. an. 1342. Vxor ei Clementia filia Rudolphi Imp.

Robertus Rex Neapolitan.

Philippus Princeps Tarentin.

Ioannes Dux Dyrrhachii.

A
24
Carobertus Rex Hungariæ, ob. an. 1342. Vxor prior Elisabeth soror Casimiri regis Polon. posterior Beatrix fil. Henrici VII Imp.

Clementia.

Carolus Dux Calabriæ.

Ludouicus Princeps Tarentin.

B

B
Ioannes Dux Dyrrhachii.

Carolus Dux Dyrrhachii.

Ludouic. Dux Dyrrhachii.

Robertus.

26
Carol. Paruus rex Neapol. & Hung cui vxor Margareta patruis filia.

Ladislaus Rex Neapolit. obiit an. 1415.

Ioanna II regina Neapolit. ob. an. 1426.

CONTINVATIO STEMMATIS REGVM HVNGARIÆ.

- A 24 *Carobertus &c.*
  - 25 *Ludouicus Rex Hung. & Polon. obijt anno 1382.*
    - *Heduigis regina Polon. nupta Ladislao Iagelloni Princ. Lithuaniæ.*
      - *Casimirus rex Poloniæ, cui vxor Elisabet filia Alberti II Imp.*
        - 32 *Ladislaus VI rex Hungariæ, ob. an. 1516. Vxor ei Anna Foxea.*
          - 35 *Anna regina Hungariæ & Bohemiæ nupta Ferdinando Austriaco.*
            - 36 *Maximilian.*
              - 37 *Rudolphus.*
              - 38 *Matthias, cui vxor Anna Catharina, filia Ferdin. Archid. Austriæ.*
            - **** vide stemma Austriæ.*
          - 33 *Ludouicus II rex Hungar. obijt an. 1526 Vxor ei Maria filia Philippi I regis Hispan.*
      - 29 *Ladislaus IV Rex Hung. & Boh. perijt anno 1444, ad Varnam.*
    - 27 *Maria nupta Sigism. Imper. regi Hungariæ.*
      - 28 *Elisabetha nupta Alberto II Imper. regi Hung. & Boh.*
        - 30 *Ladislaus posthumus.*
  - *Stephanus Dux Slauoniæ & Dalmatiæ.*
  - *Andreas rex Neapoleos. occisus an. 1345, ab vxore Ioanna regina Neop. qui perijt, an. 1382.*

Extra ordinem, Anno MCCCCLVIII.

- *Ioannes Hunniades gubernator Hungariæ sub Ladislao posthumo obijt Belgradi an. 1456.*
  - *Ladislaus.*
  - 31 *Matthias Coruinus rex Hunguariæ, cui vxor . . . filia Georgij Podiebrauij.*
    - *Ioannes Hunniades illegitimus.*

Rursum extra ordinem, Anno MDXXVI.

- *Stephanus Comes Zapolia.*
  - 34 *Ioan Comes Zapoliae electus contra Ferdinãd. ob an. 1541, cui vxor ei Elisabeth filia Sigismũdi regis Poloniæ.*
    - *Ioannes Iacobus VVoiuoda Transsiluaniæ ob. an. 1570.*
  - *Barbara vxor Sigismundi Regis Polon.*

15 EMERICVS patri surrogatus indignante licet fratre Andrea, regnauit annos octo, extinctus anno Christi MCC VII.

16 LADISLAVS Emerici filius patrui dolo occisus creditur quum regnasset menses sex.

17 Ita per ambitum & cædes sceptrum nactus ANDREAS Belæ filius præfuit regno annos XXXII. Ductor postea copiarum totius occidentis ad bellum Ierosolymitanum Pelusium siue Damiatam cepit, Reuersus improbe regnauit: obiit anno Christi M CC XXXVIII.

18 BELA IV viuo adhuc patre Andrea rege in Comitijs Albæ coronatus est rex. Cum Tartaris infeliciter bello congressus, postea Fridericum Austriæ ducem vicit occiditque; Ob Styriam quoque cum Bohemis prospere pugnauit: Obiit senex admodum anno M CC XXXV, regni XXXVI.

19 STEPHANVS V Belæ filius factis bellicis quam vita maior, Austriacos & Boemos ad Kapezam amnem fudit fugauitque, Bulgaros cum vniuersa Mysia stipendiarios sibi fecit: altero regni anno vitæ functus est in insula Budensi, anno Christi M CC XXXVII.

20 LADISLAVS III quem Chunum Hungari cognominant patri Stephano suffectus arma sua Rudolphi Cæsaris armis junxit ad oppugnandum Othocarum Boemiæ regem, quem etiam expugnarunt: A Cumanis misere interemptus est, postquam regnasset annos XIV.

21 ADREAS III cognomento Venetus, Stephano, eo qui Belæ IV frater fuit, prognatus, matre Veneta, anno secundo regni sui domuit Austriam; oppugnatus est a Carolo Martello, regni competitore, cui etiam Pontificis Romani fauebat autoritas. Itaque illo post decimum regni annum extincto, alij Carolum istum, alii VVenceslam Bohemiæ regem, alii Ottonem ducem Bauariæ elegerunt.

22 CAROLVS Martellus Stephani V nepos ex filia Maria regnauit primum Neapoli, inde contra Andream electus, ipso defuncto diadema Hungariæ accepit; inuitis licet & obnitentibus nonnullis proceribus, inter quos erat Matthæus quidam. Sed victor Rex, tametsi cum ingenti exercitus sui damno, voti compos factus est. Post hæc cũ Valachis congressus, cæsis copiis omnibus vix ipse euasit. Filium CAROBERTVM in regni consortium adsciuit; qui Roberto Regi patruo de regno Neapolitano litem mouit. Defunctus est paucis ante patrem diebus: Pater Anno M CCC XIII.

23 VVENCESLAVS Anna Regis Stephani V sorore & VVencesslao II rege Boemiæ prognatus, ab Hungaris quibusdam in regem lectus est, anno M CCCI contra Carolum Martellum & Ottonem Bauarum. Sed is pertæsus molestiarum maluit sine regno pacatus quam rex in tumultu viuere. Egressus est igitur regno, ablato secum diademate anno M CCC III. Obiit vero triennio post.

24 OTTO Dux Bauariæ a consobrino suo VVenceslao Boemo regni Hungariæ corona accepta in Hungariam venit; estque regno inauguratus anno M CCC IV. Sed dum Transsyluaniam lustrat, incidit in manus Ladislai Voiuodæ, qui ipsum coegit potestati regiæ renunciare, & regnum deserere, anno MCCCVIII. Ita sublatis æmulis regnauit Carolus.

25 LVDOVICVS Caroberti filius auo regi Carolo in Hungaria suffectus est. Huic de regno Neapolitano magna & anceps fuit cum Ioanna regina contentio, quæ Andream regem maritum suum, fratrem Ludouici serico laqueo strangularat, nupseratque Tarentino principi Ludouico. Sed post longa certamina

composita res est tandem autoritate Pontificis, qui, vt deteriori parti faueret, acceperat dono Auenionem a Ioanna. Excepit eum postea bellum Venetum. Ac tandem rebus confectis, post gloriosam vitam obiit maturus æui, Anno ætatis LVI. Vxor ei fuit Elisabetha filia Stephani Bosnienſis, ex qua filias duas suscepit, Mariam, vxorem Sigismundi Imp. regisque Hungariæ; & Hedwigim reginam Poloniæ, quæ nupta Iagelloni Principi Lithuaniæ pagano, autor fuit, eius, ac per ipsum totius gentis conuersionis.

26 & 27 Maria post excessum patris desponsa licet Sigismundo, quum nondum viro matura esset, in Hungaria educata est apud matrem. Sed Hungari pertœsi muliebre imperium, euocant ex Apulia CAROLVM paruum, agnatum proximum. Qui vt venit, dolo reginarum occisus est; Neque vero impune; Elisabetham enim protinus Croatiæ præfectus Ioannes Horuath aquis mersam suffocauit. Euocatus interea e Bohemia SIGISMVNDVS inuadit regnum, autoresq; factionis punit. Mariam sponsam suam, masculi animi mulierem, & regnandi auidam, (ob quam caussam ipsa REX MARIA dicta fuit,) carcere liberat: nec multo post ipse a coniuratis captus in carcerem detrusus est. Euasit ex eo singulari astu, ac tandem confirmatis rebus suis, obiit septuagenarius, an. MCCCCXXXVII; regnorum Hungariæ & Bohemiæ XVII, Romanorum XXVII: Imperii V. Vxor eius Maria quæ in maritum conspirarat, captiua aliquamdiu detenta est; viditque, quod semper metuerat, filiam suam reginam.

28 De ALBERTO Duce Austriæ diximus in Catalogo Imperatorum. Hic ex vsu melonum insolito quum diarrhœam contraxisset mense Augusto, tandem extinctus est, relicta vxore Elisabetha grauida: quæ quum partus futuri ignara filiam se gestare crederet autor fuit proceribus adsciscendi in regem suum Vladislaum ducem Lithuaniæ, Casimiri Poloniæ regis fratrem. Sed dum Legati in Poloniam profecti mandata exponunt, serum adfertur nuncium de partu reginæ masculo: Ita rebus turbatis scinduntur in partes studia.

29 VLADISLAVS Poloniæ rex Iagellonis filius, ab Hungariæ proceribus reginæ Elisabethæ partũ ignorantibus euocatus, regno inauguratur anno MCCCCXL, in Alba regali, adhibitis ad eam rem reliquijs S. Stephani, eo quod coronam Elisabetha cum filiolo ad Fridericum Imperatorem profuga, abstulisset. Rex adiutus a Ioanne Hunniade, quem Coruinum vocant, viro eximiæ virtutis, contra Amurathem II Turcarum Principem, qui ex occasione dissensionum intestinarum regno Hungariæ imminebat, duxit exercitum; ac initio quidem feliciter congressus est semel in Seruia, deinde prope Transsyluaniam: postea vero infeliciter ad Varnam, anno MCCCCXLIV.

30 LADISLAVS Alberti Imperatoris & Elisabethæ reginæ filius vix quartum mensem vitæ explerat, quum matris rogatu & principum quorundam voluntate coronatus est ab Archiepiscopo Strigoniensi: Eum mater, verita procerum inconstantiam protinus cum corona abduxit ad Imperatorem Fridericum, relicta regni gubernatione Ioanni Hunniadi. Quum adoleuisset, destinata est ipsi vxor Magdalena regis Franciæ Caroli VII filia: Sed ille in ipso apparatu nuptiarum diem extremum clausit Pragæ, an. MCCCCLVII, creditur solemni die nuptiarum Hussitarum nomen, cujus odio flagrabat, fuisse deleturus.

31 MATTHIAS Coruinus Ioannis filius a Ladislao in carcerem procerum suasu coniectus, post interfectum indigne ipsius fratrem, tandem in regem eligitur, anno

anno ætatis XVIII. Eum Georgius Podiebrachus Bohemus ad se missum paullo ante, è carcere ad regnum dimisit, elocata prius ipsi filia sua in vxorem. Sed quum coronam Ferdinandus Imperator adhuc haberet, neque ipse etiam destitueretur a sectatoribus, longa fuit inter Matthiam & Ferdinandum de corona contentio, quæ post annos XXIV consopita est adnumeratis LXIX aureorum millibus. Extinctus est apoplexia, anno regni sui XXXII, Christi MCCCCXC. Vxor ei secunda fuit Beatrix Aragonia filia Ferdinandi regis Siciliæ.

32 VLADISLAVS Casimiri Poloniæ regis filius ducta Coruini vidua rex Hungariæ coronatus est. Sed dimisit illam, & consentiente Alexandro Papa duxit Annam Foxeam Gallicam. Obijt anno Christi MDXVI.

33 LVDOVICVS II Vladislai filius adhuc infans corona regali insignitus fuit. Sub hoc Hungari caussati intolerabile exactionum onus, seditionem mouerunt, quæ ex eo aucta est, quod Cardinalis Strigonensis publicatis a Pontifice indulgentijs ad sacram militiam ipsos euocaret. Nullus ibi modus fuit delictorum. Turcarum Imperator Solimannus hanc occasionem sibi non negligendam ratus, in eos venit cum exercitu, cui occurrens ad Mohacium Ludouicus, cæsus est, anno MDXXVI, regni decimo: Cladem illam excepit obsidio Viennæ, vrbis in Austria præcipuæ. Vxor Ludouico fuit Maria Philippi I Hispaniarum regis filia, Caroli V soror, quæ postea facta est Belgicarum Prouinciarum Gubernatrix.

34 IOANNES *de Zapolia* Comes Zepusinus Transsyluaniæ Vaiuoda anno MDXXVI festo ipso Martini ab Hungaris in regem delectus est. Eum Ferdinandus Archidux Austriæ, qui vxorem habebat Annam Ludouici regis sororem defunctam, regno expulit: Sed restitutus a Solymanno iterum regnauit, obiit anno MDXL: Vxor ei Elisabeth, filia Sigismundi regis Poloniæ.

35 FERDINANDVS Austriæ Dux Caroli V frater, sumta in vxorem Anna Ludouici II sorore, Ioannem Zepusinum regno expulit, coronatus rex anno MDXXVII die XIV Februarij. Factus est quoque Imperator. Congressus varie cum Turca extremum diem clausit anno MDLXIV.

36 MAXIMILIANVS Ferdinando patre viuo in regem Hungariæ & Bohemiæ coronatus est: obiit anno MDLXXVI.

37 RVDOLPHVS patre procurante Rex factus est an. MDLXXII.

38 MATTHIAS viuo fratre adeptus est coronam, Presburgi, anno MDCX. Duxit vxorem Annam Catharinam sicut in Catalego Imperatorem diximus.

CAP. XV.

De DANIA, *& regibus Daniæ.*

GERMANIA Septentrionalis Daniam continet, Sueciam, Noruegiam. Dania proprie est Cimbrorum Chersonesus, a quo & sinui Codano, & Gedano vrbi nomen, vti diximus libro primo. In ea limitem aduersus Vandalos cum præsidio esse voluit Henricus Auceps, atque inde fluxit nomen Denemarchiæ ad similitudinem Finmarchiæ, Marchiæ Brandeburgicæ, Misnicæ, aliarumque. Nunc hac appellatione venit omnis tractus [illegible] illo interceptus & a Norwegia Sueciaque

DANIÆ REGNŪ.
SEPTENTRIO
MERIDIES
OCCIDENS
ORIENS
MARE GERMANICVS
MARE BALTICUM Vulgo de Belt
Westergotie pars
Smaland
Halland
Schonen
Bleking
Verendia
Lesso Insula
Anholt
Nordt Iutland
Suder Iutland
Wendsuisel
Funen
Seland
Langeland
Falster
Laland
Bornholm
Rugen
Holsten
Stormar
Ditmars
Mekelnburg
Pomeren
Schagen
Sild
Fore
Die Belt
De Sund
Copenhagen
Lubeck
Wismar
Rostock
Stralsund
Wolgast
Elsenbore
Falckenburch
Halmstat
Laholm
Rodneby
Ronneby
Samsoe
Tanu
De Strand
Miliaria Germanica Com.

Sueciaque discretus, in quo Cimbrica Chersonesus Fionia, Zelandia, cum adiacentibus insulis, quam medij æui scriptores Daciam non recte vocauere. In Cimbrica Chersoneso sunt Holsatia, Ditmarsia, Stormaria, VVagria, Slesuicensis Ducatus, Iutia vtraque Australis & Septentrionalis. Porro Zelandia quindecim ciuitates, duodecim arces regias habet: Vrbs præcipua est *Hafnia* quam etiam vocant *Kiopmanshauen*, quasi portum dicas mercatorum. Natio haud dubie valida olim, & potens, neque adhuc imbellis: Testantur id Cimbrorum in Italiam expeditiones, Hispania a Gothis subacta, Longobardorum in Italia regnum, Normannorum in Gallia habitatio, Regni Neapolitani & Siculi erectio, Gotfridi in Frisiam irruptio, Anglorum per aliquot annos submissio. Distinguitur vero Dania in præfecturas C L X X X I V quas ipsi *hæret* vocant. Rex ipsis electione cernitur, non successione obuenit; tametsi liberos & agnatos regij sanguinis plerumque cæteris præferant. Hi, quin ante Imperium ad Germanos translatum fuerint summi inter suos iuris, non est dubium: sed postquam cœpere Christianam religionem profiteri, & admittere Roma ordinem Ecclesiasticum, non defuerunt, qui suo cõmodo Ecclesias Pontificis Romani, regnum Imperij feudum adsererent. Neque vero defuere ex altera parte qui Danicam libertatem quoque tuerentur. Saxo Grammaticus de Ranuto rege hæc scribit. *Excussa ipsi atque explorata Cæsaris calliditas erat, ijsdem perfidiæ laqueis filij simplicitatem circumuenire studenti, quibus olim patris credulitatem implicitam habuerat. Cui quum Cæsar erepturum se regnum alijque daturum plena minarum epistola dixisset, solum hoc rescribere contentus fuit, Quærendum videlicet Cæsari esse priusquam sibi regnum adimat, quis Daniam in eius beneficio reponere cupiat. Apud quem Cæsar frustra monitis egisse se videns, Syfridum subornat, sperans se quod litterarum suarum instinctu nequibat, alienæ vocis supplemento persuasurum. Qui vbi Daniam intrauit, exponit, quanta regis charitate ob sororis eius matrimonium teneretur, quantisque Cæsar esset viribus. Tum Absalonem, Sunonem, & Elsbertum, qui soli ex amicis cum rege admittebantur, monet, ne Romani Imperatoris curiæ adscribi regem suum deforme ducant. Respondet Absalon, Syfridum nosse debere, Ranuto Cæsarique æquum regnandi ius esse, neque minore cum libertate hunc Danici regni, quam illum Romani imperij gubernacula continere. Igitur indignante Syfrido, plenaque minarum ac fastus responsa fundente, An tu, inquit, ex temetipso Daniam pensas? eamque vt Thuringiam a Cæsare quum volet quam facillime capi posse existimas? Quin abi, Imperatorique tuo perfer, Danorum regem ne minimam quidem obsequij partem dignitati eius ac nomini delaturum. His auditis Cæsar, spernenti se regi quia bellum nequiuit, odium infixit, animo non ferro contemptum vlturus.* Adhæsit semper generosioribus animis illud de se iudicium, nec putauerunt libertatem ante Christianismum defensam acriter ad posterosque transmissam, a se recepta Christi lege admissisque Episcopis imminutam aut amissam esse. Coronantur reges Daniæ Hafniæ in Ecclesia B. Mariæ ante altare, deducti eo a Regni proceribus, prælatisq; insignibus, ense, globo, corona. Ibi exigitur a rege iuramentum seruandarum legum, religionis Christianæ defendendæ, iuris tuendi. Postea vngitur ab Episcopo Roschildensi, imponiturque ei corona a regni Senatoribus. Sunt autem in regno status siue Ordines quinque,

Primus est regij sanguinis, qualis est in Gallia quoque Principum c onsanguineorum regis.

Secundus est Nobilium, siue ordinis Equestris, in quo tamen nulli sunt Comites aut Barones. Familiæ tantum admodum antiquæ, quæ ad Caroli vsq; Magna tempora

pora possint suum stemma deducere. Signa iis omnibus simplicia in clypeis, ac nulla mixtura aucta. Bona immunia, non feudalia, sed, vt ICti loquuntur, allodialia: in quæ ius hæreditatis habent ex æquo fratres, sorores trientis. Ex hoc ordine eliguntur Senatores ad regni curam & regis vsum XXVIII, quibus decreta sunt alimenta, & arces, quantisper eo munere funguntur, immunes ab exactionibus & oneribus regni, nisi quod cogantur singuli alere aliquot equites, ad incerta belli. Cæteri nobiles ex regiis bonis aluntur, datis ipsis vel ad vitam, vel ad certum tempus prædiis quibusdam, ex quibus equites aliquot alere, fisco certam pecuniæ summam pendere, seruata sibi certa summa, tenentur. Neque licet Regi bona immobilia a nobilibus emere; salubri constitutione; Ita enim quod regia autoritas posset exigere, ciuisq; verecundia negare non auderet, lege intercedente inhibetur. Nobilibus quoq, non licet fundos emere a regiis rusticis eadem de caussa. Sunt autem familiæ in Dania præcipuæ hæ. *D. de Achsel, de Appelgard, de Brahe, de Bing, de Below, de Bilde, de Brockenhusen, de Biorn, de Banner, de Beck, de Blick, de Bassi, de Bax, de Baselich, de Bille, de Bilde, de Beckholde, de Budde, de Bammelberg, de Brune, de Baggen, de Dresselberg, de Daac, de Duxe, de Duram, de Frese, de Fassi, de Falster, de Falke, de Guldensteen, de Grubbe, de Goce, de Green, de Gelschut, de Glambeke, de Galle, de Gram, de Gris, de Goss, de Hardenberg, de Holke, de Hoken, de Hundertmarck, de Heidestorper, de Hube, de Iul, de Iensen, de Iuenan, de Kaas, de Kuntzeu, de Krusin, de Krabbe, de Kragge, de Krumpen, de Lunge, de Lindeman, de Lange, de Luck, de Lindow, de Lutken, de Laxman, de Munck, de Mattiessen, de Marizer, de Must, de Matre, de Negel, de Narbu, de Norman, de Ofren, de Podessen, de Podebussen, de Papenheimb, de Pasberg, de Quitrow, de Rosenkrantz, de Rantzow, de Rastorp, de Ruthede, de Renter, de Ruten, de Rosenpart, de Rosengard, de Ronnow, de Schram, de Schefeldt, de Schelen, de Schestede, de Stuege, de Suuon, de Stantbeke, de Split, de Solle, de Spar, de Swaben, de Santbarch, de Spegel, de Schaugard, de Trelle, de Totten, de Vlstandt, de Vren* cuius memoria vetus est a Caroli inde Magni temporibus, *de Vltrup, de Walkendorp, de Wipfert, de Wirfeldt, de Wensterman, de Worm, de Wogersen, de Wolde.* Ex hisce nobilibus diliguntur Præfectus aulæ regiæ, Mareschallus, Cancellarius regni, Cancellarius regis, Præfectus ærarij, Præfectus maris.

Tertius ordo est Ecclesiasticus, in quo Archiepiscopus Lundensis, Episcopi Roschildensis, Otroniensis, Ripensis, VViburgensis, Arhusensis, & Slesuicensis, cum suis diœcesanis. His cedunt decimæ, ita tamen vt alicubi partem dimidiam trahat ad se Rex, aliquota etiam seponatur ad structuram templorum, & Scholas. Academiam enim habent Hafniæ, fundatam a Christierno primo, an. Domini M CCCC LXXVIII, permissu Sixti Papæ, auctam vero a Friderico II, & prouentu LX millium dalerorum locupletatam: Scholæ autem sunt passim, in vrbibus & pagis priuatæ.

Quartus ordo est Ciuium & Mercatorum in oppidis habitantium, cui ad medios honores patet aditus, licetque adspirare ad Episcopatum, Canonicatum, Ecclesiæ regimen, Senatoriam in vrbibus dignitam, Ex iisdem fiunt quoque Scribæ in castris & arcibus.

Quintus ordo est Agricolarum, quorum duo sunt genera: Alii sunt liberi, habentque agros hæreditarios, pauxillum tantum regi annuatim pendentes; Hi dicuntur *Freybunden*: Alij agrum conducunt, aut ipsi nobilibus aliisque operas suas elocant, obnoxij Dominis.

Est

Eſt autem regum Daniæ hæc ſeries, petita quam altiſſime ipſorum origine.

SERIES REGVM DANIÆ.

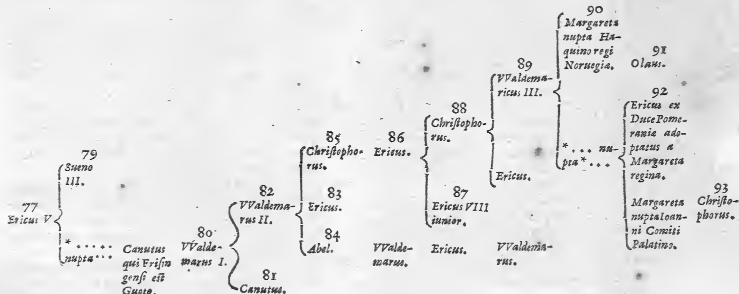
1 Danus vixit anno orbis conditi, bis M, DCCCXCVIII, ante Chriſtum annis MLXXIII.
2 Humbuldus.
3 Lotterus.
4 Sckioldus.
5 Gramus.
6 Schwibdagerus.
7 Gothornus.
8 Hadinus.
9 Frodo.
10 Haldanus.
11 Rocus.
12 Helgo.
13 Rodulfus.
14 Rorickus.
15 VVicloffus.
16 VVarmundus.
17 Vffo.
18 Danus II.
19 Hughletus paruus.
20 Frodo II, cognomento fortis.
21 Danus III.
22 Fridloffus celer.
23 Frodo III.
24 Hianno Sckialdus.
25 Fridloffus II.
26 Frodo IV.
27 Ingelus VVendemothius.
28 Olaus, qui & Oluffus.
29 Haraldus I.
30 Frodo V.
31 Haraldus II.
32 Haldanus II.
33 Vnquinus.
34 Sinaldus I.
35 Segerus.
36 Sinaldus II.
37 Quinque Gubernatores, qui rebus Danicis præfuerunt.
38 Haldanus.
39 Haraldus III, qui & Hilderand: Hic eiectis Gubernatoribus monarchiam reſtituit.
40 Heditha virgo.
41 Olaus II.
42 Omundus.
43 Siuordus I.
44 Bulteus.
45 Iamericus.
46 Broderus.
47 Sinaldus III.
48 Sino.
49 Bieronus.
50 Haraldus IV.
51 Gormus.
52 Gotterichus Gormi filius, qui Sueuiam, Sclauiam, & Saxoniam ſibi ſubiecit, ac cum Carolo Magno bella geſſit.
53 Olaus vel Oluffus III.
54 Hemmingius.
55 Siuordus II.
56 Regnerus.
57 Sinordus cognomento *Schlangen-aug*.
58 Ericus.

59 Ericus puer, primus Rex qui Christo nomen dedit.
60 Canutus apostata.
61 Frodo cognomento *der frische.*
62 Gormo Anglus.
63 Haraldus V.
64 Gormo II.
65 Haraldus VI dictus Blaatand. Hic quoque Christi legem professus, sacris eius imbutus est.
66 Sueuo.
67 Canutus II cognomento Magnus. Angliam, Sueciam & Noruegiam sibi subiecit.
68 Canutus III.
69 Magnus cognomento mitis, *Guthige.*
70 Sueuo Angliæ regno ab Haraldo eiectus Daniam obtinuit, eamque contra Noruegiæ regem Haraldum fortiter defendit. Obiit plenus æui, Suddatorpij in Iutia: Situs est Roschildæ, sepultus ibi anno Christi MLXXIV.
71 Haraldus VII Suenonis filius patri successor datus est, fuitque biennium in ea potestate: cessit è vita sine liberis anno Christi MLXXVI.
72 Sanctus CANVTVS post fratrem Haraldum regno præfuit: singulari in Ecclesias adfectu, quas munifice locupletauit; Multa istius feruntur gesta fortiter, dicta prudenter, sapienter constituta. Occubuit in Iutia, cæsus ad aram Othoniæ a Fionibus anno Christi MLXXXVIII.
73 OLAVS post cæsum fratrem e Flandria domum reuocatus est, & regno præfectus: abfuerat enim relegatus a Canuto, quod coniurationis fuisset socius: anno MXCVI.
74 ERICVS III cognomento Bonus vel *Eyegut* vir animi corporisque dotibus insignis, ex Suecia, vbi aliquamdiu exsularat, post excessum Olai in regnum reuocatus, archiepiscopatum Lundensem instituit, ac cum vxore Bochilda Romam inde Ierosolymam profectus, obiit in Cypro anno MCII.
75 Nicolaus Suenonis filius Rex Daniæ cum Vandalis dubio Marte pugnauit: a Schlesuicensibus tumultu populari cæsus est, anno MCXXXV.
76 ERICVS IV ex adulterio natus cognomentum habuit *Hasenfuss*, fuitque Nicolai dum vixit hostis. Hic Haraldum fratrem occidit; a sicario ipse postea confossus Anno MCXXXIX.
77 ERICVS V Erici nepos ex Anna filia, aduersus Vandalos infeliciter pugnauit: obiit anno MCXLVII, & quidem monachus.
78 CANVTVS V Magni filius Rex Daniæ Iutiam tenuit, In conuiuio confossus est a Suenone, anno Christi MCLV.
79 SVENO III regis Erici filius, Canutum sobrinum suum Nicolai regis nepotem ab Adolpho II Holsatiæ Comite adiutum aliquot prœliis fudit. Tandem tamen composita est inter ipsos controuersia per Fredericum Barbarossam, ea quã refert Otto Frisingensis ratione. *Erat*, inquit, *in illo tempore in regno Danorum inter duos consanguineos, Petrum scilicet, qui & Suenus & Gnotonem de regno grauis controuersia. Quos rex ad se venire præcipiens, curiam magnam in ciuitate Saxoniæ Martiopoli quæ & Merseburg cum multa principum frequentia habuit. Eo præfati iuuenes venientes, eius se mandato humiliter supposuerunt, eorumque ad vltimum caussa iudicio seu concilio priuatim sic deuisa fuisse dicitur. Gnoto relictis sibi quibusdam prouincijs regium nomen per porrectum gladium abdicaret. Est enim consuetudo Curiæ, ut regna per gladium, prouinciæ per vexillum a*

principe

principe tradantur, vel recipiantur. Petrus vero accepto ab ipsius manu regno, fidelitate & hominio ei obligaretur. Ita corona regni per manum principis sibi imposita in die sancto Pentecostes, ipse coronatus, gladium regis sub corona incedens portauit. Gualdemarus etiam qui eiusdem sanguinis particeps fuit, ducatum quendam Daniæ accepit. Scaniam scilicet. Sed Sueno tandem VValdemari primi Iutiæ Ducis Canuti siue Guotonis filij armis oppressus perijt anno MCLVII.

STEMMA REGVM DANIÆ AB ERICO V VSQVE AD CHRISTIANVM I Oldenburgicum.

80 VVALDEMARVS Dux Iutiæ & Schleſwici filius Canaci, quem alij Guotonem vocant, Suenone rege, a quo ſæpius per inſidias petitus fuerat, obtruncato, Daniæ regnum ſolus obtinuit, a proceribus delectus, a Friderico Barbaroſſa confirmatus. Huc ſpectant iſta Radeuici Friſingenſis. *Eodem loco* (Auguſtæ ſcilicet Vindelicorum) *iiſdemque diebus nuntij regis Daniæ nuper electi, principis adeunt preſentiam, poſtulantes, quatenus inueſtituram de regno ſuo regi mittere ac electionem de ipſo factam ratihabitione confirmare dignaretur. Exaudiuit eos Imperator, præbito & accepto ab eis ſacramento iuriſiurandi, poſt reditum ſuum de Italia infra* XL *dies regem ad curiam venturum, & regni adminiſtrationem de manu principis, debitæ fidelitatis interpoſita ſecuritate, ſuſcepturum.* Regnauit annos XXVIII. Vandalos domuit. Rugianos ad Chriſti religionem adduxit, anno Chriſti MCLXVIII. Canutum filium ſocium ſibi regni cooptauit: patrem vero ſuum Canutum in diuos retulit. Obiit ipſe anno Chriſti MCLXXXV. Vxorem habuit Sophiam, ſororem Canuti V.

81 CANVTVS VI patris in regno conſors & ſucceſſor, Haraldum Suenonem regni æmulum profligauit, VValdemarum Epiſcopum Schleſuicenſem regno inhiantem captiuum abduxit. Pomeranorum impetus & incurſiones fortiter ſuſtinuit: Obiit anno Chriſti MCCX. Vxor ei fuit Mechtildis filia Henrici Leonis Ducis Saxoniæ.

82 VVALDEMARVS II Dux Schleſwicenſis fratri Canuto ſucceſſor datus, arcem Louenburgum obſedit & ad deditionem compulit, Reualiam condidit anno Chriſti MCCXX. Mortuus eſt anno Chriſti MCCXLII. Vxor ei fuit Maria Ottonis IV Imperatoris filia.

83 ERICVS VI regis VValdemari filius a fratris Abelis factione Schleſuici ſecuri cæſus eſt, anno Domini noſtri MCCLII. Vxorem habuit Agnem filiam Marchionis Brandeburgici.

84 ABEL fratricida regnum male partum male perdidit, a Friſiis Eydorienſibus occiſus anno Chriſti MCCLIII, regni ſui primo. Vxorem duxerat Mechtildem Adolphi IV Comitis Holſatiæ filiam, ex qua natus VValdemarus Dux Schleſuicenſis qui Flenſburgum ornauit.

85 CHRISTOPHORVS I Abeli fratri ſucceſſit. Vxorem habuit Mechtildem filiam Alberti II Marchionis Brandeburgici. Is dum aliena inuadere ſtudet, captus a Comitibus Holſatiæ, multis argenti libris mulctatur: obiit anno MCCLIX.

86 ERICVS VII qui & Senior, patrem in regno ſequutus eſt, cui præfuit tranquille annos totos XXVIII; donec ab aulicis ſuis confoſſus interijt, anno Chriſti MCCLXXXVI: Vxorem duxit Mechtildem Alberti Magni, Ducis Brunſuicenſis filiam.

87 ERICVS VIII ſiue junior patris cædem vltus eſt. Roſtochium, Gripſualdiam, Seuerinum ſibi ſubiecit, obijt anno Chriſti MCCCXXI regni XXXV. Ex vxore ſua * . . . . . Burgeri Suecorum regis ſorore non ſuſcepit prolem.

88 CHRISTOPHORVS II a fratre Erico regno pulſus poſt illius obitum ipſi ſuffectus eſt, adnitente Ioanne Largo Comite Holſatiæ, cui idcirco Roſtochium reddidit. Vxor ei fuit Eliſabeth filia Ottonis ducis Saxoniæ. Regnauit anno XII, obiit anno Chriſti MCCCXXXIII.

89 VVALDEMARVS III patri Chriſtophoro ſucceſſit. Infeliciter admodum cum ciuitatibus Anzeaticis bellum geſſit annos totos XLIV. Terram Palæſtinam, qua-

quam fanctam vocant, inuifit. Fecit quoque expeditionem in Gotlandiam, quam ferro & igni vaftauit. Obijt anno Chrifti MCCCLXXV. Vxor ei fuit *..... foror VValdemari Ducis Schlefuicenfis, ex qua filiam vnicam fufcepit Margaretam.

90 MARGARETA VValdemari III filia nupta Haquino regi Norwegiæ patre defuncto regina Daniæ facta eft, quam illa totos annos XXXVII prudenter & feliciter gubernauit: In Suecos arma mouit, eorumque regem Albertum cepit. Ita ipfa trium potentiffimorum regnorum, Daniæ, Sueciæ, Noruegiæ regina, fequentibus regibus impetum adfudit tria illa regna coniungendi. Obiit anno MCCCCXII.

91 OLAVS Rex Daniæ & Norwegiæ, Margaretæ filius, obiit puer admodum, vix feptennis, anno Chrifti MCCCLXXXVII. Mater Margareta filio orbata virili animo adminiftrauit Remp. fibique adoptauit Ericum Pomeraniæ ducem; quem etiam fucceflorem fibi inftituit.

92 ERICVS Dux Pomeraniæ a regina Margaretæ adoptione procerumque confenfu Rex Daniæ, Sueciæ, Noruegiæ factus, diuturna bella geffit cum Schlefuicenfibus, ac fœderatis Anzæ Teutonicæ, Suecifque rebellibus: Ipfe vero fponte fua abdicato fceptro regreffus eft in Pomeraniam, anno MCCCCXXXVIII. mortuus illic anno MCCCCLIX.

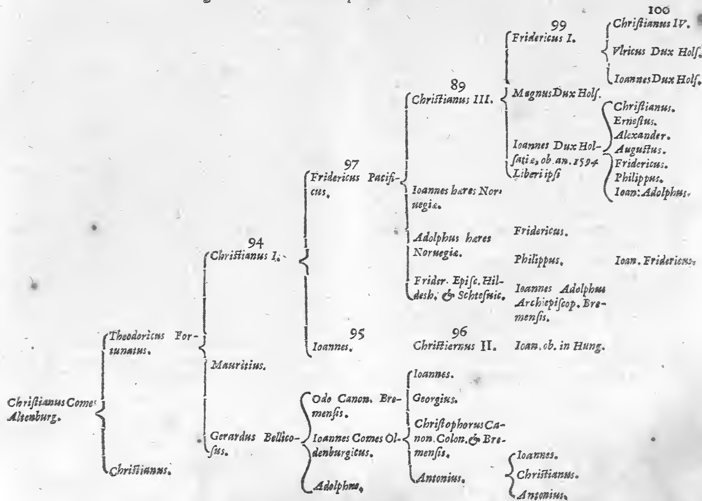
93 CHRISTOPHORVS Erici nepos, Palatinus Rheni ac Bauariæ Dux, Septentrionalis Germaniæ Dominus, rex dictus eft Daniæ, Scandinauiæ, Gothiæ, Scandiæ, Sueciæ, Noruegiæ, Finniæ. Vxor ei fuit Dorothea filia Ioannis Marchionis Brandeburgici. Obiit Helfimburgi, dum bellum aduerfus Lubecenfes parat, Anno regni fui nono, Chrifti MCCCCXLVIII.

SERIES REGVM DANIÆ EX COMItibus Oldenburgicis a Chriftiano I vfque ad Chriftianum IV.

Oldenburgum arx eft, condita a VValberto Angriuariorum, Nortalbingiorum, & VVeftphalorum duce, anno Chrifti MDVI. Fuit autem arx illa cum vicina ditione omni in poteftate Comitum Altenburgenfium, vfque ad Ottonem Comitem, qui diuifa cum fratre hæreditate, in tractu Hoienfi, qui Bremenfi ciuitati eft vicinior arcem condidit ad riuum Delmæ, cui Delmenhorftæ ex eo nomen datum, anno Chrifti MCCXLVII. Ita ergo tunc duo Comitatus diuifi nominibus & poffefforibus fuere, donec ad Theodoricum Fortunatum vtraq; hæreditas deuoluta eft, in cuius familia vfque ad hoc tempus ea permanet. Ex hac ftirpe reges Daniæ poft Chriftophorum Palatinum delecti funt; Atque hæc cauffa eft, cur inter titulos fuos Reges referant, fe Comites effe Oldenburgicos & Delmenhorftenfes.

SERIES

SERIES REGVM DANIÆ EX COMITIBVS OLDENBVRgicis a Christiano I vsque ad Christianum IV.

94 CHRISTIANVS I cognomento Diues, Comes Oldenburgicus & Delmenhorstius opera Adolphi ducis Schleswicensis aununculi sui a Proceribus in regem Daniæ & Norwegiæ electus est, anno Christi MCCCCXLVIII. Idem quoque nouennio post Sueuiam, quæ a suo rege defecerat, prioribus duobus regnis coniunxit. Obiit Hafniæ anno ætatis suæ LVI, Christi nati MCCCCLXXXII. Vxor ei Dorothea filia Ioannis Marchionis Brandeburgici, vidua Christophori Palatini. Hic a Friderico III obtinuit, vt Holsatia, Stormarcia, & Dietmarsia, Ducatuum priuilegiis titulisque fuerentur. Eius filia Margareta nupta fuit Iacobo II Scotorum regi, accepitque ab eo dotales insulas Orcades.

95 IOANNES patri successit, initio felix, postea suscepto aduersus Dietmarsos bello inferior, vix fugâ vitam seruauit. Bello Suecico vxor eius Christina filia Ernesti Electoris Saxoniæ capta est. Obiit senex anno MDXII, Situs est Odensundiæ. Eius filia vnica Elisabeth nupta fuit Ioachimo I Electori Brandeburgico.

96 CHRISTIANVS, vel vt Danis in vsu est, Christiernus II puer sexennis a Ioanne patre designatus Rex, eo defuncto Suecos vi & dolis oppugnauit. Victos quum crudeliter haberet, nec modum faceret sæuiendi, impulit, vt desperationem in virtutem verterent; Exactus igitur est regno, anno MDXXII adnitente etiam cum Lubecensibus patruo Friderico viro iuris & æqui amantissimo. Post decem exilij annos comparatis in Belgica copijs, reuersus in Daniam, spe eius per vim recuperandæ captus est, inq; custodiam missus Calmariam, vbi tandem in vinculis post XXVII annorum tædium exspirauit, exemplum regibus moderationis relinquens. Vxor ei Isabella filia Philippi Austriaci regis Castellæ, soror Caroli V, ex qua natus Ioannes, qui apud auunculum educatus, obiit in Hungaria, ipso illo die quo pater in mari captus fuit. Dorothea eius filia nupta fuit Friderico pio Palatino; Christina vero Francisco Sfortiæ duci Mautuano, ac post eius obitum Francisco Duci Lotharingico. Situs est iuxta patrem Odensundiæ.

97 FRIDERICVS I rex Daniæ & Norwegiæ Dux Schlesuici, Holsatiæ, Stormarciæ, VVagriæ & Dietmarsiæ patrem amisit annos natus nouem. A Ioanne fratre exutus bonis æquo animo sortem tulit. Post Christierni II exilium & captiuitatem rex lectus a regni Proceribus Religionem primus reformauit in Dania: Regnauit annos decem, situsque est Schlesuici in templo cathedrali, monumẽto ex lapide alabastrite facto. Vxores habuit Annam Brandeburgicam, & Sophiam filiam Dragislai Ducis Pomeraniæ. Filia eius Dorothea elocata est Alberto Marchioni Brandeburgico; Elisabetha primum Magno postea Vlrico ducibus Megapolensibus; Anna celebs vixit.

98 CHRISTIANVS III Friderici filius regno paterno potitus anno MDXXXV, protinus consilia retulit ad constituendum Rempublicam; Itaq; nautã quendã Iuthię Borealis turbatorem, & Meierum Scaniã vexantem, nobiles ea tempestate prędones cepit & supplicijs extremis affecit. Daniam terrore belli rustici liberauit. Christophori Oldenburgici & Lubecensium copias ad Asiicium Finniæ vrbem edita ingenti strage deleuit. Obiit anno Christi MDLIX, qui vitæ eius fuit LV. Vxor ei fuit Dorothea, nata Magno Duce Saxoniæ inferioris. Eius filia Anna nupta fuit Augusto Electori Saxonico; Dorothea vero Guilielmo iuniori Duci Brunsuicensi.

99 FRIDERICVS II Christiani filius arcem illam nobilem

SVECIA, ET Norwegia etc

SEPTENTRIO

MERIDIES

OCCIDENS

ORIENS

OCEANUS

SEPTENTRIONALIS

Mare

Miliaria Germanica

5 10 15 20 25 30

bilem Croneburgicam fieri fecit, ad fretum Sundicum in Sialandia; Idem quoque Dietmarsos sibi subiecit. Prudens, grauis, fortis, pius, eruditus, atque Astronomiæ imprimis amans rex. In Hyena insula Vranoburgum condidit, anno MDLXXIX, & multis ornauit instrumentis Astronomicis: Obiit anno Christi MDLXXXVIII, natus annos LIII. Sepultus est Roschildæ. Vxor ei fuit Sophia filia Vlrici Ducis Mechelburgici. Filias habuit treis, Elisabetham nuptam Henrico Iulio Duci Brunsuicensi: Annam nuptam Iacobo Britanniarum regi. Heduigem nuptam Christiano Electori Saxonico.

100 CHRISTIANVS IV Friderici filius natus est an. MDLXXVII Fridrichsburgi; Coronam regni cepit anno MDXCVI die XXIX Augusti summo cum Procerum consensu & gaudio ciuium. Vxorem duxit Annam Catharinam filiam Ioachimi Electoris Brandeburgici. Huius in bello foritudinem Suecus, in pace concilienda prudentiam Illustres fœderatarum Provinciarum Ordines experti sunt. Iustitiam moderationemque ciues ipsi subditi experiuntur. Viuat diu vigeatque eius virtus; & amorem sui viuentibus, victuris desiderium relinquat.

CAP. XVI.

REGNVM *&* *reges* SVECIAE.

NON inconsultè a nobis factum est, vt Suecorum, & Danorum populos regesque Germanicæ nationi adcenseremus. Adcensuit eos Tacitus, & quidem retulit ipsos inter Sueuos. *Trans Lygios*, inquit, *Gothones regnantur, paullò jam addictius quam cetera Germanorum gentes, nondum tamen supra libertatem. Protinus deinde ab Oceano Rugy, & Lemouij. Omnium harum gentium insigne, rotunda scuta, breues gladij, & erga reges obsequium. Suionum hinc ciuitates, ipso in Oceano: præter viros armaque, classibus valent. Est apud illos & opibus honos, eoque vnus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario iure parendi. Trans Suionas aliud mare, pigrum, ac prope immotum, quo cingi cludique terrarum orbem hinc fides, quod cadentis jam solis fulgor in ortus edurat, adeò clarus, vt sidera hebetet*, & quæ preterea apud illum leguntur. Sed & lingua ipsos arguit Germanos, antiqua, & nullis exterarum gentium inuasionibus victoriisque vitiata. Ac si de origine certandum sit, videri possint ab his potius Germani, quam ipsi dicti a Germanis: primi enim Cimbri Teutoniq; ex Dania & vicinis locis in Italiam profecti quũ se fratres vernacule vocarent, a Romanis Germani (quo nomine fraternitas significatur) appellati sunt. Nunquam in has terras Græci, nunquam Romani armis suis penetrarunt, quo fit, vt adhuc omnia apud ipsos integra atque incorrupta sint. Ipsi potius suis olim relictis sedibus, Germaniam, Galliam, Hispaniam, Italiam, Hungariam, Bohemiam, Africamque perruperunt, suiq; apud illas gentes sermonis & victoriarum vestigia reliquerunt. Ab his enim profecti sunt Gothi, Ostrogothi, VVestrogothi, qui primum Tauricã Chersonesum, inde vicina Thraciæ ad Istrũ loca, ad extremum Italiam Hispaniamque occuparunt. Et distinguntur hodieque similiter his locis Gothi in Orientales & Occidentales. Inclytus sane Rex GVSTAVVS, cui Deus præter amplissimorum regnorum sceptra, primas dedit ingenij & virtutis laudes, maiorum more se scribit Sueciæ, ac præterea Gothorum & Vandalorum regem. Qui barbaros hos vocant, magis id faciunt imperitia gentis, & aliorum exemplo, quam certo iudicio. Sic Græci quondã Romanos, Romani Græcos per conuicium

vocauere: neque aliter Germanos Seneca, Plinius, Tacitus, appellant. Nulla vero hodie est inter Christianos gens quæ certiora habeat altioraque suæ antiquitatis documenta. SCANDIAM, & Scandinauiam, & Balthiam, & Basiliam veteres vocauerunt quicquid terrarum sinu Balthico & Oceano clauditur, adhæretque orientem versus Russiæ; sunt autem in ea regna tria, Norwegiæ, Sueciæ, & Gothiæ: Sed in his eminet Suecia, quæ etiam diu cæteris imperauit; licet nunc Danis pareat Norwegia: Atque hæc caussa est, cur Sueciæ Reges tres in suis insignibus gerant coronas; quod quidem non aliter quoque fit a Daniæ regibus, quam quod ipsorum quidam Sueciam aliquando rexerunt. Suecorum vero regni vastitas vel ex eo potest intelligi, quod a Stockholmia vrbe regia vsque ad fines Lapponum Septentrionem versus mille numerētur milliaria Italica; & a limite extremo Daniæ Orientem versus vsque ad Stockholmiam, quæ medio regni situ posita est, iter sit expedito equi quindecim, aut viginti dierum, adeo vt hæc vna simul Italiam, Galliamque credatur magnitudine excedere, non accensis adhuc Lapponibus & Finlandis, quorum accessione multo etiam esset maior, quum Lapponum sedes ipsi Sueciæ magnitudine fere par sit. Planities in Suecia ingentes sunt; montes crebri & plerique siluis obsiti, pinus, abietes, quercus ferunt: in quibus tamen sparsim excisis arboribus habitatur. Lacus ingentes & piscosi: Amnes multi, sed ob arborum truncos & natantes glaciei crustas parum nauigabiles. Ager omnium Aquilonarium fertilissimus. Ducatus in ea sunt vndecim, Oplandiæ, Gothiæ orientalis, Gothiæ occidentali, Dalakarliæ, Finlandiæ, Smolandiæ, Vesmaniæ, Abæ, Satagundæ, Careliæ, & Tauastiæ. Comitatus duodecim, Helsingæ, Angermaniæ, Gestricæ, Medelpadiæ, Boddiæ Orientalis, Boddiæ Occidentalis, Olandæ, Verinlandæ, Nuicæ, Daliæ, & Olandiæ insularis. Ostrogothiæ metropolis est Lincopia: VVestrogothiæ Scara, sedes Episcopalis. Oplandiæ, Vlpsalia, Archiepiscopatu & schola publica, ac prætereà antiquis regum sepulturis celebris. Stockholmia vrbs totius regni præcipua est. Gripholmia mercatorum exterorum frequentia nobilitata. Ad opidum Strengis imminens lacui conspiciuntur saxa insculpta vetustis Epitaphijs, qualia etiam ad Scaram permulta sunt. Mirum sane huic genti rupes pro libris, saxa pro bibliothecis fuisse. In Sudermannia oppida sunt Telge & Strengenes, cum arce Griphisholmia. In Oelandia arx est Borgholm munitissima. In Nericia Orebro, ad Melerum lacum, vbi Ericus rex captiuus detentus est. In Finlandia vrbs Episcopalis est Viburgum, munimentum aduersus Russos, oppidum Abo, & supra illud Elsingofos. Est & Reualia in Liuonia iuris Suecici. In Vpsaliensi Diœcesi parœciæ numerantur CLXXI. In Lincopiensi CCXXVI. In Vexensi CCX. In Scarensi CC atque amplius. In Stregniensi centum. Episcopatus Abiensis in Finlandia Ecclesias parœciales habet quingentas: Atque ex his coniectura fieri potest amplitudinis & potentiæ illius regni. Sermo incolis vt plurimum triplex, Sueuicus, Saxonicus, Finnicus: quorum illi a Germanico non distant nisi dialecto. Aer fere vbique tersus, temperies tolerabilis, etiam hibernis mensibus; itaque caldaria in morem reliquorum Germanorum non habent; Sed & ipsi incolæ frigoris sunt patientissimi, adeo vt in obsidionibus constet milites in excubijs horas perpetuas octodecim perdurasse brumæ tempore. Natio omnis sagax, industria, artium discendarum auida, exercendarum gnara, sobria etiam & attenta: quo fit vt ad centesimum trigesimum aut quadragesimum annum quidam vitam prorogent. Reges non successione mera, neque vero sorte capiuntur, sed si in genere regio proximus virtutes habeat imperio dignas, eligitur, præficiturque impe-

rio. Consiliarij ipsi sunt duodecim, selecti ex omni regno ob eminentem prudentiam. Prouinciæ cuique præfectus est Consul vnus, quem ipsi vocant Lenesmannum, huic subsunt Vicarij vel Locumtenentes. Vtrisque præest Legifer veluti supremus iudex, daturque prouocatio a Vicarijs ad Legiferos qui ipsis dicuntur Lagemens, inde ad Consilium regium, ac tandem ad ipsum Regem. Sola Smalandia, quæ confinis est Daniæ, habet LII istiusmodi Vicarios. Res militaris etiã exacte ordinata est. In singulis quippe Prouincijs certus est equitũ & peditum numerus. In Suecia, Gothiaque munerantur vexilla siue cohortes duæ & triginta; singulæ quingentorum, interdum etiam sexcentorum aut septingentorum capitum. Milites pleriq; sclopeto armati sunt; nam lancearum ob siluas nullus est vsus. Magna genti patientia in aduersis, & cũ desidiæ odio singulare laboris studium. Itaque milites non per ignauiam tempus transmittunt, sed præter officia militaria, & parendi obsequium, norunt ipsi calceum suere, vestem conficere, ex iunco stoceam texere, venari, & nunc auibus, nunc piscibus insidias struere; Eadem rusticorum per vniuersam Sueciam ratio est, opificia enim extra maiores vrbes non exercentur. Cuique vexillo præsunt Capitaneus & suffectus vnus, siue Vicarius. Stipendium capitaneo est vestis annua a rege, cum XL taleris, & immunitate vectigalium. Militi menstruum est talerus vnus, præter diurna cibaria, quæ vel a ciuibus, vel, si castra fixa sint, a rege subministrantur. Is ab hoste captus redimitur a rege: equus si bello cadat compensatur. Equiti annuum stipendium non est nisi talerorum XX; præter vestem & immunitates. Vndecim sunt vexilla equitum ordinaria in Suecia & Gothia: duo in Finlandia aduersus Russos. Militem nauticum dant Finni, Angermani, Dalecarli. Habet enim Rex ordinariè naues bellicas L quibus præest maris præfectus, earumque pro necessitate augetur numerus; quum neque materies nauibus exstruendis deesse possit, ob siluas; neque tormenta, ob ingentem metalli copiam quam fodinæ suppeditant; neque socij nauales, ob portuum & insularum multitudinem. Et sunt plereque in illis locis pugnæ nauales; hieme vero committuntur etiam acies in glacie. Alitur autem exercitus a rege distributis per capita viritim carnibus, piscibus, larido, butyro, caseo, hordeo, pane, cæterisque ad vitam necessarijs. Tormentorum aheneorum ad globos puluere nitrato propellendos magna per Sueciam vis, ob copiam metalli, quod insigni prouentu fodinæ suppeditant. Creduntur amplius in regno esse quam octo millia ingentium tormentorum: Stocholmensis sane arx quadringenta habet eximia: Quod si artificum copia materiæ vbertati responderet, sufficeret solum hoc regnum ad tormenta reliquis regnis Europæ subministranda. Prouentus regij petuntur ex fodinis, vectigalibus, decimis, & bonis Ecclesiasticis. In VVestmannia vrbs est Arosia, ad quam argenti metalla sunt præstantissima, adeo pura, vt artifices ex quindecim argenti libris vnam auri dicantur extrahere. Montes quoque qui Sueciam a Noruegia disterminant, complures habent argenti, æris, plumbi, ferri, chalybis, sulphuris, fodinas. Cuduntur ex argento Taleri Suecici, Germanicis optimis nequaquam bonitate inferiores. Cedunt autem ex mineris Regi decimæ; nisi vbi ipse rex suis impendijs fossores alit. Ac ni agricolæ periculo agrorum suorum dispendiotumque deterriti vererentur, ne si latentes venas proderent, cogerentur ipsi & ligna fossoribus & victum suppeditare, multo adhuc plures innotescerent fodinæ, cum egregia prouentuum regiorum accessione. poteſtque vel ex eo fodinarum istarum omnium fructus æstimari, quod ex duabus tantum aut tribus decimæ æris excedant quotannis summã triginta millium Talerorum. Penduntur præterea regi vectigalia & decimæ frumenti, hordei,

hordei, auenæ, butyri, piscium, boum, pellium, aliarumque rerum istiusmodi, quarum rationes in archiuis regijs exacte haberi solent. Ac si suscepto bello exercitus alendus sit, significatur protinus Prouincijs, quantum singulas earum annonæ rerumque ad bellum necessariarum in castra mittere oporteat. Si regis filia elocanda sit, significatur similiter, vt pro rata singulæ conferant ad constituendam summam centum millium Talerorum, qui dotis loco dari solent, præter vasa argentea, & suppellectilem domesticam: quibus rex ipse etiam de suo addit quantum libet. Prouentus qui e pellibus petitur non est semper vniusmodi: Maior enim exigitur pellium copia quum niuibus omnia tecta sunt; ac quo hæ densiores fuerint, eo est vberior animalium in Lapponia captura. Sunt autem pelles pleræque nobilium ferarum, atque imprimis Sabellarum, quibus in reliquo orbe immane est pretium, ac penè auro & gemmis par. Neque aliud pendunt regi Lappones quam istiusmodi pelles, vt qui artium omnium ignari soli venationi vacent. Atque hæc quidem Lappones regi subditi: Siluestres enim qui VVildlapmanni dicuntur, regem & dominum non agnoscunt. Sunt in hoc tractu Caroli, quæ vox viros significat; vnde & frequens in Suecia Carolorum nomen. Sic Dalecarli, Viri qui vallem incolunt, Bergcarli, qui montes.

CATALOGVS

REGVM SVECIÆ.

1 MAGOG nepos Noachi ex Iapheto, primus cum familia sua Sueciam Gothiamque occupauit, Anno ab orbe C. 1745, nonagesimo post diluuium.

2 Swenus Magogi filius natu maximus successit patri, anno 1787.

3 Gethar Sueui frater, regnauit in Suecia, anno 1843.

4 Vbbo condidit Vpsaliam, frater Sueui, anno 1903.

5 Siggo creauit Sigtunastadium, regnauit anno 2004.

6 Ericus Gethardi filius, anno 2014.

7 Vddo.

8 Ale.

9 Osten.

10 Carolus I.

11 Biorn I.

12 Gethar II.

13 Siggo II.

14 Berichus Sueciæ & Gothiæ Rex annos ab orbe condito 2493. Fabulosum est quod de hoc narrant, Vexatum ab eo Imperium Romanum, Vrbem captam; ipsum in Italia regnasse, & in Gallia, & in Hispania; quum Roma non ante annum mundi 3197 condita sit.

15 Humulfus anno ab orbe condito 2533.

16 Humble, qui Danum filium suum regem Danis dedisse fertur, anno mundi 2673.

17 Gothilas quartus filius Humbli, subegisse dicitur Mechleburgenses, Pomeranos, Curlandos, Aestyos.

18 Sigtaugus regnauit anno 2758. Huius meminit Saxo Grammaticus libro 1.

19 Scarinus, anno 2791 ab orbis conditu, Sueciam sibi subiecit.

20 Sibdagerus Noruegiæ rex anno 2831. Primus tria regna coniunxit, Sueciam, Gothiam, Noruegiam.

21 Hasmundus filius Sibdageri regnauit anno Christi 2891 sepultus est Vpsaliæ vna cum Gunildi vxore.

22 Vffo Hasmundi fil. regn. anno 2939.

23 Hundingus reg. Anno ab orbo cond. 2983.

24 Re ne-

24 Regnerus Hundingi fil. an. 3031.
25 Hotbroth Regneri fil. anno 3060.
26 Attila I Hotbrothi fil. anno. 3125.
27 Hotherus Attilæ frater, Anno 3174.
28 Roricus Hotheri filius, qui cum Russis, Curlandis, & Vandalis bellum gessit, Regnauit anno ab orbe cond. 3252.
29 Attila II Rorici fil. anno 3336.
30 Botwildus Attilæ filius. anno 3366.
31 Carolus II anno 3408.
32 Gramus anno mundi 3456.
33 Tordus.
34 Gotharus.
35 Adolfus Gothardi fil.
36 Algodus.
37 Erichus Algodi fil.
38 Lindormus Erichi filius.
39 Alrichus.
40 Erichus III vir ingenio lingua & manu promptus regnum adijt anno mundi 3929. Sub hoc natus est Seruator noster, anno mundi 3947.
41 Godrichus Erichi filius regnare cœpit anno Christi 4.
42 Haldan Godrichi frater anno Christi 34.
43 Filmerus Godrichi filius. anno Christi 70.
44 Nordianus Filmeri filius. anno Christi. 84.
45 Siwardus anno Christi 100.
46 Carolus III anno Christi 131.
47 Ericus IV, anno Christi 169. Hic Siuardi nepos fuit ex filia, nupta Frotoni Daniæ regi.
48 Haldan II dictus Bergramus Caroli ex filia nepos, regnauit anno Christi 181. Hic cælebs vixit, obiitque sine liberis.
49 Vnguinus Sueciæ & Daniæ rex anno Christi 194.
50 Ragwaldus regnauit anno Christi 203. cæsus est a Siwaldo Vnguini Danorum regis filio in Sialandia.
51 Amundus Ragwaldi filius anno Christi 220.
52 Haron filius Amundi natu maximus qui Sigerum in Dania vicit, regnare cœpit anno Christi 225.
53 Siwarous II anno 234.
54 Ingo I Sueuiæ & Gothiæ rex anno Christi 240.
55 Nearch Iugi filius, anno Christi 246.
56 Froda Pacificus, Nearchi frater, anno Christi 255.
57 Vrbarus anno Christi 257.
58 Osteuus Vrbari fil. anno Christi 262.
59 Fiolmus anno Christi 265.
60 Swercherus I Siolmi filius anno Christi 273.
61 VValand Swercheri fil.
62 VVisburus VValandi fil. anno Christi 282.
63 Domalderus VVisburi fil. anno Christi 288.
64 Domar Domalderi fil. anno Christi 307.
65 Attila III anno Christi 314.
66 Dignerus anno Christi 336.
67 Dagerus Digneri fil. anno Christi 341.
68 Alricus Dageri fil. anno Christi 365.
69 Ingemarus I Alrici fil. anno Christi. 367.
70 Ingelus Ingemari fil. anno Christi 378.
71 Germundus Ingelderi fil. anno Christi 382. Huius tempore aiunt Longobardos sedibus suis egressos abiisse in Italiam.
72 Hakon Germundi fil. anno Christi 387.
73 Egilus Hakonis fil. Anno Christi 399.
74 Gotharus Egilonis fil. Anno Christi 405.
75 Fasto Gothari frater, Anno Christi 421.

76 Gumun-

76 Gumundus Anno Christi 427.
77 Adelus. Anno Christi 433.
78 Ostenus II Adeli filius tyrannus. Anno Christi 437.
79 Ingemarus II Osteni fil. Anno Christi 453.
80 Holstenus Ingemari fil. Anno Christi 455.
81 Biornus I I. Anno Christi 460.
82 Ragwaldus II Biorni fil. Anno Christi 464.
83 Swartmannus Rex Sueciæ, Gothiæ, Daniæ, Anno Christi 481. obiit in Ostrogothia.
84 Tordo I I Swartmanni fil. Anno Christi 509. Hic Anglorum & Scotorum auxilia aduersus Danos exciuit.
85 Rodulfus Anno Christi 510. Sub hoc Gothi profecti in Italiam.
86 Hatinus Anno Christi 527.
87 Attila I V. Sub quo a Gothis capta est Roma Anno Cristi 548.
88 Tordus. Anno Christi 564.
89 Algotus I I. Anno Christi 582.
90 Godstagus. Anno Christi 606.
91 Arthus. Anno Christi 630.
92 Hakon I I I Gostagi fil. Anno Christi 549.
93 Carolus IV Halconis fil. Anno Christi 670.
94 Carolus V Caroli fil. Anno Christi 676.
95 Borgerus. Anno Christi 685.
96 Ericus V Borgeri fil. Anno Christo 700.
97 Tordo, Anno Christi 717. Hic templum Vpsalense spoliauit.
98 Biornus I I I Totilæ fil. Anno Christi 764.
99 Alaricus II Biorni fil. Hic filiam suam Sigridem Danorum regi Gormo vxorem dedit.
100 Biornus I I I Alarici fil. Anno Christi 813.
101 Bratemunderus. Anno Christi 824.
102 Siwartus Anno Christi 827. Hic Norwegiam Sueciæ subiecit.
103 Heroth. Anno Christi 842.
104 Carolus V I Anno Christi 856. Huic acre fuit cum Regnero Danorum rege bellum, cui tamen post ductam Herothi filiam Thoram finis impositus est. Ab Heratho vero deinceps certa est minusque impedita Regum Sueciæ genealogia, quam nos oculis subiiciemus.

SERIES

SERIES REGVM SVECIÆ ab Herotho vſque ad Philippum.

103 *Heroth, an. Chr. 842.*

- 106 *Ingeldus an. Christi 883.*
  - 107 *Olaus, an. Chr. 891.*
    - 108 *Ingo II an. Chr. 900.*
      - 109 *Ericus VI, an Christi 907.*
        - 110 *Ericus VII an Christi 976.*
          - *Erici filia, nupta *....*
          - 111 *Ericus VIII an. Christi 940.*
            - 116 *Stenchil, an. Chr. 1054.*
              - 117 *Inge III Sueciæ & Gothiæ Rex Christianus 1059.*
              - 118 *Halsten Sueciæ & Gothiæ Rex an. Christi 1054.*
                - 119 *Philippus an. Chri. 1080.*
          - 102 *Olaus, an. Ch. 980.*
            - 113 *Amundus I, an. Christi 1018.*
              - 114 *Amundus II, an. Ch. 1037.*
            - *Estridh.*
              - *Magnus Rex Norvegiæ, an. Ch. 1037.*
    - *Haldan.*
- *Thora nupta Regnero regi Daniæ.*
  - 105 *Biornus IV Sivvordus Daniæ.*
    - *Ericus.*
      - *Kunius.*
        - *Frolo.*
  - *Isuar.*
  - *Agnerus Rathart.*
    - *Eduardus, Ang. rex.*
      - *Edmundus. Ang. rex.*
        - *Edgardus, Ang. rex.*
          - *Etelredus, Ang. rex.*
    - *Robert. dux Normann.*
      - *Guilielmus.*
        - *Richardus.*

Extra ordinem lectus.

115 *Hakon Ruffus, an. Christi 1041.*

CONTINVATIO REGVM SVECIÆ a Philippo ad Magnum III.

119 *Philippus, &c.*

120 *Inge IV Suecia & Gothia Rex, an. Christi 1110.*

121 *Ragualdus, an. Chr. 1129.* — *Ingridis.*

122 *Magnus I.*

123 *Suercherus senex, vel gamble.*

Suno.

125 *Caralus VII.*

Ioannes.

127 *Suercherus.*

129 *Ioannes I.*

124 *Christiana nupta Erico IX Suecia Regi qui Sanctus dictus est, an. 1150.*

126 *Canutus, an. Chr. 1168.*

128 *Ericus X, an. Chr. 1208.*

130 *Ericus Lapse vel Balbus, Suecia & Gothia Rex.*

Margareta.

Ingeburgis.

Elina.

Christiana vxor Magni regis Noruegia.

VValdemarus I rex Dania.

131 *VValdemarus Suecia & Gothia Rex, vrbis Stockholmia conditor.*

132 *Magnus II. fratre defuncto, an. 1277. Suecia & Gothia Rex, cui vxor Hildeuigis filia Gerardi Comitis Holsatia, obijt an. 1290.*

133 *Birgerus II vel Ciuilis Suecia & Gothia Rex anno 1290.*

VValdericus Dux Finlandia.

Ericus Dux Suenia. — *Magnus III.*

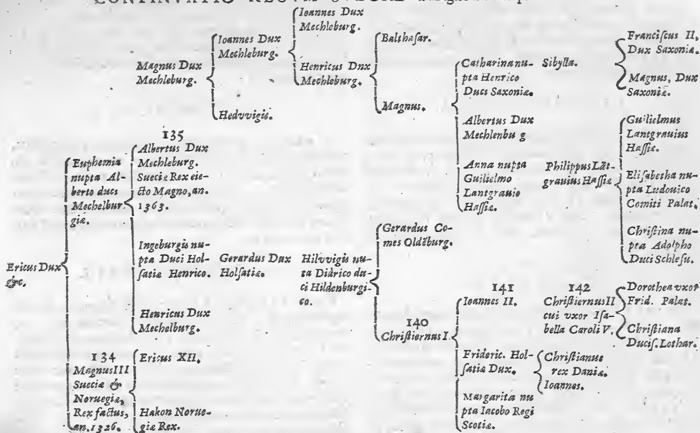
Ingebergis nupta Erico VII Dania Regi, an. 1326.

Ingeborgis nupta S. Knuto Ducis Schlesuicensi.

Margareta nupta Magno regi Noruegia.

CONTI-

CONTINVATIO REGVM SVECIÆ a Magno III vsque ad Gustauum.

Extra ordinem lecti.

136 *Margareta regina Daniæ filia Valdemari, facta etiam regina Sueciæ eiecto Alberto.*
137 *Ericus XIII Pomeranus, Sueciæ & Daniæ Rex adoptatus a Margareta.*
138 *Christophus Palatinus Bauariæ Dux, Rex Sueciæ Erici sororis filius.*
139 *Carolus VIII Kanuti filius Sueciæ Rex, Anno 1448.*

135 ALBERTVS.

Hic Euphemia Erici Sueuiæ ducis filia editus eiecto Magno regno præfectus est, anno Christi MCCCLXIII, sed a Margareta Daniæ Semiramide victus captusque anno MCCCLXXXVII ac tandem dimissus regnum eierare coactus est; obiit anno MCCCXCIV.

136 MARGARETA.

Hæc Daniæ regina primum fuit, inquies, & magni animi mulier. Nupta Haquino Regi Noruegiæ post obitum Olai filii sui regno etiam illi præfecta fuit. Inde capto Alberto rege, Sueciam quoque prioribus adiunxit. Destituta autem liberis, Ericum sororis suæ Ingelpurgis ex Maria nepotem, patre VVartislao septimo Pomeraniæ Duce pugnatum, adoptauit. Mortua est anno Christi MCCCCXII.

137 ERICVS.

ERICVS Dux Pomeraniæ post Margaretæ obitum, Sueciæ, Daniæ, & Noruegiæ rex, diuturnis ac difficilibus bellis cum Slesuicensibus cumque fœderatis Ansæ ciuitatibus, & Suecis rebellantibus conflictatus, tandem relictis regnis in Pomeraniam, ditionem auitam, concessit, vbi annos amplius viginti in otio vixit. Extinctus anno MCCCCLIX. Sueci enim legem regiam condiderant, anno MCCCCXIII, qua peregrinis ad coronam aditus excludebatur.

138 CHRISTOPHORVS.

Hic Palatinus Rheni Duxque Bauariæ fuit, natus ex Erici sorore Margarita, ac post Erici discessum in regem electus. Quum autem decennium regnasset, neque ex Dorothea regina liberos susciperet, Regios ex Suecia thesauros antecessorum suorum industria collectos in Daniã exportaturus, collegit, quos in mari exorta tempestate amisit, vix ipse saluus. Obiit autem improlis in ipso belli contra Lubecenses apparatu, in arce Helsinburgo, an. MCCCCLXVIII.

139 CAROLVS.

CAROLVS Kanuti equitis Sueci filius, a proceribus, exteros non sine caussa fastidientibus, rex constitutus est, Anno MCCCCXLVIII: sed intestinis postea dissensionibus agitatus, & magnatum quorundam rebellione, quorum Archiepiscopus Vpsalensis inuentor erat, Dantiscum concessit. Obiit in arce Stocholmensi, Anno Christi MCCCCLXX.

140 CHRISTIERNVS I.

CHRISTIERNVS Comes Oldenburgicus & Delmenhorstanus, post fugam Caroli in Sueciam euocatus, rex coronatus est, quum ante Danis & Noruegis imperaret. Sed quum non staret pactis, negarunt ipsi Sueci obsequium. Anno regni septimo, qui fuit Christi MCCCCLXIX conatus est armis Suecos debellare: sed victus fugatusque regressus est in Daniam, seruatis adhuc duabus arcibus, quas firmo præsidio communierat. Sueci Carolum Dantisco euocatum ipsi opposuerunt. Eo defuncto, Gubernatorem ceperunt e nobilitate Stenonem Stuer Suantonis filium, Brigitta Caroli regis sorore editum. Sub cuius initia Christiernus Rex exercitum ad mœnia Stockholmiæ infœlici atque irrito conatu duxit, ac postea a Suecia repetenda toto vitæ tempore abstinuit. Excessit Hafniæ

anno

anno Christi MCCCCLXXXII, ætatis LVI. Titulo vsus est isto. CHRISTIERNVS Rex Daniæ, Sueciæ, Gothiæ, & Norduegiæ, Dux Sclesuici, Stormariæ, & Dietmarsiæ, Comes Aldenburgensis & Delmenhorstensis. Reliquit liberos Ioannem regem, Fridericum Holsatiæ ducem, & Margaritam nuptam Iacobo III Regi Scotiæ.

141 IOANNES.

Hic Daniæ regno Sueciam iuncturus, conuentus Calmariæ instituit, non refragente Stenone Gubernatore Sueciæ, reique publicæ inuigilante: Et concepta sunt L atque amplius capita quibus ille in regem esset admittendus. Displicuere ipsi nonnulla: itaque dolo grassandum ratus, Gothlandiam statuit occupare. Exclusus a Stenone, euocat Russos. Sueci pressi Ioannem tandem regem agnoscunt, Stenoque vrbe Sockholmensi patefacta, coronam regni & cætera solemnia ipsi concedit, anno Christi MCCCCXLVIII. Ita constitutis in Suecia rebus in Daniam remeat. Sequenti anno reuersus, coniugem suam Christinam Ernesti Saxoniæ Ducis filiam coronari reginam curat. Inde regni ptouincias præcipuas obiens, filium suum Christiernum proceribus commendat: qui ipsum haud multo post in Sueciam venientem successorem patri eligunt. Digressus inde ad belli Dithmarsici apparatum, infausto certamine commisso rediit in Sueciam, vbi dissensiones intestinæ protinus in apertum bellum eruperunt, Christierno filio frustra incendium restinguente. Obiit tandem Ioannes anno MDXIII.

142 CHRISTIERNVS II.

Is viuo adhuc Ioanne successor destinatus, res in Suecia post patris obitum turbatas offendit: conatus ergo ferro viam facere, arma armis sensit opposita. Inde ad fraudes conuersus, Gustaui Vpsalensis Archiepiscopi opera multa frustra tentauit; opponente se imprimis Stenone per interregnum Sueciæ Gubernatore, patriaeque libertatis defensore. Post diuturni tamen belli molestias tandem Stockholmiæ sancita præteritarum offensarum obliuione, & legum veterum obseruatione promissa, rex Sueciæ coronatus est, accepto etiam obside Gustauo Erici filio. Sed partum malis arubus imperium non diu seruauit. Nam dum sæuit in eos a quibus se læsum existimabat, dumque Danorum consiliis haud admodum bene in Sueuos animatorum morem gerit, regno exturbatus est. Immania feruntur crudelitaris ipsius exempla, præsertim in ciues Stocholmienses. Pulsus a Suecis & post longos errore, in carcerem tandem a Danis coniectus anno MDXXXI pœnas viuus dedit immanis seuitiæ. Extinctus est anno MDLIX. Ferunt eum cadauer Stenonis hostis sui e sepulchro eductum morsu etiam appetiisse; Vxor ei fuit Isabella Caroli V soror, ex qua præter Ioannem duas filias suscepit, Dorotheam & Christinam, illam nuptam postea Friderico Palatino, hanc Duci Lotharingiæ.

REGES SVECIÆ a Gustauo I vsque ad Gustauum II.

- 143 *Gustauus cui vxor,*
  1 Catharina Saxonica,
  2 Margareta Sueca, ex qua liberos suscepit complures,
  3 Catharina Sueca.
  - 144 *Ericus XIV.*
  - 145 *Ioannes III, cui vxor ..... Sigismundi Poloni soror; Liberi*
    - 146 *Sigismundus.*
      - *Anna Maria, nata anno 1600.*
      - *Ladislaus, nat. an. 1593*
      - *Christophorus, natus anno 1598.*
    - *Ioannes Dux Ostrogothiæ, cui vxor Maria filia Caroli IX.*
    - *Anna.*
  - *Catharina nupta Edzardo Comiti Frisiæ Orient.*
    - *Enno, Comes Frisiæ Orientalis.*
      - **... nupta patruo suo Ioanni per dispensatione Pontificis, an. 1602.*
    - *Gustauus.*
    - *Ioannes.*
    - *Christophorus.*
  - *Cæcilia nupta Christophoro Marchioni Badensi.*
    - *Eduardus.*
    - *Christophorus.*
    - *Philippus.*
  - *Magnus dux Ostrogotiæ.*
  - *Stedo.*
  - *Anna nupta Georgio Ioanni Bauaro.*
    - *Georgius.*
    - *Ioannes.*
    - *Anna.*
    - *Vrsula.*
  - *Carolus infans obijt.*
  - *Sophia, nupta Magno Duci Saxon.*
    - *Gustauus.*
  - *Elisabeth nupta Christophoro Duci Meclebürgico.*
    - *Margareta.*
  - 147 *Carolus IX, cui vxor prior Maria Christina Ducissa Scelsuicensis.*
    - *Maria.*
    - *Margareta,*
    - *Elisabeth,*
    - *Ludouicus,*
    - *Catharina.*
  - *Anna Maria, filia Ludouici Comitis Palatini posterior.*
    - 148 GVSTAVVS.

143 GVSTAVVS.

Gvstavvs Erici equitis Sueci filius inter pacis obsides Christierno datus, inque Daniam abductus in arce Iutica Kalo aliquamdiu arcte detentus est. Postea laxius habitus, vbi patriæ suæ mala, & efferam Christierni tyrannidem crebris rumoribus intellexit, inter venandum erroris specie secedens a custodibus, Lubecam primum mutato habitu, inde in Sueciam contendit, petens auitum gentis suæ prædium Resfnas: Sed audita illic indigna patris & consanguineorum aliorumque regni procerum morte, iusta motus indignatione, nationem belli auidam, libertatis amantem, vindictæ cupidam, verbis primum, postea, crescente fide, exemplo suo ad arma euocauit, viuo adhuc Christierno. Professi sunt nomen primi Dalkarlij, qui montes illos incolunt, quibus Suecia a Noruegia dispescitur. Sunt autem plerique fossores metallarij, dura gens, & labori adsueta. Horum opera eiectum Danorum præsidium Arrosiæ impositum. Archiepiscopus Vpsalensis prælio victus, postquam de Suecia desperare cœpit, in Daniam profugit. Ita Gustauus Stockholmia post biennii ferme obsidium potitus, libertatis adsertor, tyrannidis propulsator, patriæ defensor dictus, consentientibus insuper suffragiis, Suecorum & Gothorum rex salutatus est. Quod quidem regnum totos annos XL summa cum prudentia & autoritate rexit, ac tandem anno MDLX placide obiit. Dignus rex cuius memoriam Sueci celebrent, exemplum posteri reges imitentur. Liberos permultos habuit, quorum seriem in Genealogica tabula digessimus.

144 ERICVS XIV.

Ericvs Gustaui filius anno MDLXI rex inauguratus, septennale cum Friderico secundo Daniæ rege bellum gessit. Ioannem fratrem suum Finlandiæ ducem, qui Sigismundi Poloniæ regis sororem duxerat, noctu, nihil tale opinantem, in Aboensi arce cepit, duriterque in carcere habuit, multos per annos. Quum autem vellet eius vxorem Moschorum Duci coniugem dare, statuit ipsum cum filio bimulo in carcere occidere. Fecissetque adeo, nisi in inuidiam tractus ob immanem crudelitatem, Suecorum a se animos alienasset. Multa de illius feritate referuntur: illud imprimis, quod ciuem quendam supplicantis ritu aliquid postulantem, non satis habuit contumeliose reiecisse, sed etiam insuper occidit innoxium, & quidem sua manu. Hic postea furore correptus, totum regnum terrore impleuit, & mutata rerum facie, carceri inclusus est, liberato Ioanne & ad sceptra etiam promoto.

145 IOANNES III.

Erico in furorem verso, Ioannes e carcere vna cum coniuge & filio eductus, Ericum fratrem cepit, & in custodia detinuit. Coronam regni cepit Stockholmiæ anno MDLXIX. Obiit anno MDXCII. mense Nouembri. Liberos reliquit, Sigismundum Poloniæ regem, & Ioannem ducem Ostrogothiæ, natos ex Catharina Sigismundi Poloniæ regis filia.

145 SIGISMVNDVS.

Sigismundus natus est anno MDLXVI. Ante patris obitum factus Poloniæ rex anno MDLXXXVII, ipso defuncto Sueciæ quoque regnum adijt, certis quibusdam legibus ipsi anno MDXCIV. delatum: aduersus quas quum proceres ipsum postea peccasse iudicarent, negarentque, licere sibi iura transmarina ex Polonia petere, Carolum patruum eius constituerunt regni ipso absente administra-

Milliaria Germanica commun.
2 4 6 8
BOHEMIÆ PARS
MORAVIÆ
PARS
STIRIÆ PARS
Sopron Com.
Neusidlersee
Wien
AUSTRIA
Archiducatus

administratorem. Anno autem MDXCVIII Sigismundus ex Polonia in Sueciam profectus cum ingenti militum copia quum armis vellet & terrore facta rescindere, & innouare quædam pro arbitrio, introductis etiam Iesuitis, eo redactus est, vt coactus sit Sueciam deserere. Vxor ei prior Anna Austriaca filia Caroli Austriaci ex vxore Bauara, Hanc duxit 12 Maij Anno MDXCIII ex eaque filiam suscepit ...., & filium Vladislaum, posterior prioris soror eodẽ patre & matre edita, Constantia, quam duxit Anno MDCV die 4 Decembris.

145 CAROLVS.

Carolus Sudermannorum Dux patruus Sigismundi a Rep. administrator & Ephorus constitutus regni, omnibus modis artibusque contendit, vt regem a vi & armis ad pacem, & datam initio proceribus regni fidem reuocaret: sed quum omnia frustra tentata a se videret, seque insuper in discrimen patriæ caussa coniectum, ægre tandem passus est regium sibi titulum a proceribus regni deferri. Coronatus est igitur anno MDCVIII die XXV Martij hoc titulo, CAROLVS NONVS DEI GRATIA SVECORVM GOTHORVM, VANDALORVM, FINNORVM, CARLORVM, LAPPONVM, CAIANORVM ET ÆSTYORVM IN LIVONIA REX. Obiit anno MDCXI die IX Nouembris, relicto filio GVSTAVO nato anno MDXCIV die IX Decembris, quem moriens Proceribus Ordinibusque regni commendauit.

145 GVSTAVVS.

Gustauus Caroli IX filius potentiam religione ac iustitia superans eam sui exspectationem concitauit, vt credatur regnum virtute a maioribus partum virtute quoque conseruaturus. Viuat vigeatque ipse, & cum ipso Suecorum Salus.

CAP. XVII.

AVSTRIA *cum Archiducibus suis.*

AVSTRIA, veterum est Pannonia superior. Fuit autem post Caroli Magni tempora primum Marchia, siue Imperij limes, aduersus vicinos Hungaros, postea in Ducatum versa est. Nomen habet non ab auctore, sed a mundi cardine Orientali qui Germanis Oost dicitur: Fuit enim diuisum Imperium in Oostenrijck, & VVestenrijck, Austrasiam & VVestrasiam: Etsi vero Austrasia ad Rhenum initio fuerit, tamen cum tempore serpsit appellatio etiam ad partes longius orientem versus a Rheno dissitas, pro ratione nimirum prolati imperij. Atque hæc caussa est cur illam Otto Frisingensis vocet Teutonicorum Marchiam. Habet autem ea ad Ortum Hungariam; ad Meridiem Styriam; ad Occasum Bauariam, ad Septentrionem Morauiam Teio amne discretam. Diuiditurque in superiorem siue Cisdanubianam, & inferiorem siue Vltradanubiam. Vrbs primaria est *Vienna*, veterum Flauiana. Sunt & *Lintzium, Styra, Wadenhoffum, Melicum, Cremisium, Santohippolytus, Neuburgum, Petronella*, quæ Veterum Carnuntum, *Pruck, Homburga*, & aliæ complures. Montem habet Cæcium, qui hodie dicitur Calenberg, & a Danubio ad Drauum extenditur. Eius partes sunt, Scheberg, Semering, Kemperg, Hertperg, Deubsperg, Heustperg, Plaitz; Est & Cognamus mons qui Haimburgerperg dicitur, & a Danubio extenditur ad Arabonem. Flumina præter *Danubium, Athesinus, Tranus, Traunus, Erlaphus, Gemus, Traisus, Ypsius, Melicus, Marchia, Teius, Cambus, Leytha, Suegatus.*

1
Leopoldus præfectus Austriæ ab Imp. Ottone III, ei uxor Richarda filia Imperatoris.

2
Albertus II Marhio Austriæ ob. an. 996.

4
Leopold. II March. Austriæ ob. an. 1040 Vxor Agnes Comitissa Stiriæ.

3
Henricus March. Austriæ Tutor Leopoldi II, ob a. 1014. Vxor ei Suanhilda.

5
Leopold. III March. Austriæ ob an. 1044.

6
Albert. III March. Austriæ, ob. an. 1056. Vxor ei Adelheidis soror Petri regis Hungariæ.

Poppo Archiep. Treuirens. obijt an. 1046.

Ernest. dux Sueuiæ, occisus ab Henr. II. Vxor ei Gisela Conradi ducis Burg. filia

Hermannus dux Sueuiæ ob. a 1038.

Ernest dux Sueuiæ occisus an. 1030

7
Ernestus March. Austriæ ob. an. 1075, Vxor Machtildis fil. Dedonis Marchionis Lusatiæ.

Leopold. III March. Austriæ uxor Frouviga fil Ottocari Marchionis Sueuiæ.

8
Leopold. IV March. Austriæ ob an 1096, Vxor ei Ida filia Henrici III Imperat.

Albertus IV Marchio Austriæ.

9
Leopoldus V qui Sanctus March. Austriæ, ob. an. 1136. Vxor ei Agnes fil. Henrici IV Imper. vidua Frider. a Staufen.

Albertus V.

10
Henricus I Dux Austriæ factus a Frider. Imperat. an. 1168. Vxor ei Gertrudis fil. Lotharij II Imperat. & postea Theodora fil. Emanuel. Imp. Constantinopolit.

Agnes, nupta Stephano regi Hũg.

Henricus de Medlinga Dux Austr. cui uxor Rixa filia Ladisl. regis Boh.

Hẽricus III de Medlinga Dux Austr. cui uxor Richardis filia Hermanni Lantgrauij Hassiæ.

12
*Leopoldus IV Egregius Dux Austr. cui uxor prior Helena Geitzæ regis Hung. filia, Posterior * . . . . soror Henrici VI Imperat.*

13
Fridericus Dux Austr qui obijt in expedit. Ierosolymitana a. 1191.

Leopoldus V Honorabilis Dux Austr. ob. a. 1230. Vxor ei Theodora filia Alexij Constant.

Gertrudis nupta Hermanno Badensi Marchioni.

Fridericus Dux Austriæ dictus cum Conradino duce Sueuiæ Neapoli capite plexus, anno 1269.

Maria nupta Stephano Duci Sagabriæ.

Agnes uxor Vlrici Ducis Carinthiæ.

Leopoldus.

Henricus.

Fridericus dux Austriæ occubuit cõtra Hungaros, a. 1248 uxor ei Agnes filia Ottonis.

Margareta uxor Ottocari Ducis Boh. vidua Henrici ducis Sueuiæ.

*Albert. Marchio Austr. cui uxor * . . . fil. Belæ II Reg Hung.*

Conradus Archiepisc. Salisburg.

Otto Episc. Frising. Cancellar. Frid. I Barbaros. ob. an. 1158.

Ernest. cui uxor Mechtildis filia Rudolphi Ducis Saxon.

11
Leopoldus Dux Bauariæ factus a Cõrado III Imp. ob. a 1141. Vxor ei Sophia filia Henrici Nigri.

MAR-

MARCHIONES & DVCES AVSTRIÆ.

Anno CMXXVIII quum Hungari crebris excursionibus Austriam, atque inde Bauariam reliquamque Germaniam vexarent, commendauit eius curam Im-
1 perator Henricus I Auceps LEOPOLDO cognomento Illustri, genito patre Alberto, auo Henrico comitibus Babepergensibus, qui ex Sueuiæ ducum familia originem ducebant. Is autem primus Marchio Austriæ ab Ottone primo dictus est quod imperij fines repressis hostibus egregie tutatus esset. Ob eandem fortitudinem Cæsar Henricus ei filiam suam Richardam vxoré dedit; Porro qui posteriore seculo Marchiones dicti sunt, ij Romanis Duces & præfecti limitum vocabantur: quodque postea Marchia, hoc illis olim limes. Panegyrista. *Nullo siquidem certo fine fluminum aut montium tenebantur quem dispositæ limitis custodiæ non tuerentur.* Primi vero limites fuere Romanorũ aduersus Germanos Rhenus & Danubius: Eumenius Rhetor. *Quod ergo aliarũ cohortiũ castra pertranseam, toto Rheni & Istri limite restituto?* Ausonius,

Nec Rhenum Galli limitis esse loco.

De Danubio Ammianus. *Oritur prope Rauracos montes, Rhætiæque limites.* Claudianus,

Prominet Hercyniæ confinis Rhætia silua
Vltraque Romuleo protendens flumina regno.

Vbi vero flumine, silua, monte destituebantur ibi palis terminabant fines. Spartianus de Adriano Cæsare, *Per ea tempora frequenter & in aliis plurimis locis in quibus Barbari non fluminibus sed limitibus diuiduntur, stipitibus magnis in modum muralis sepis funditus iactis & connexis Barbaros separauit.* Duces autem tales dicebãtur quoq; limitanei. Suidas in voce λιμιταναῖοι. Οἱ Ῥωμαίων βασιλεῖς ἐν τοῖς ἄνω χρόνοις, πανταχόσε τῶν τῆς πολιτείας ἐσχατιῶν πάμπολυ καθεστήσαντο στρατιωτῶν πλῆθος, ἐπὶ φυλακῇ τῶν ὁρίων τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς, καὶ κατὰ τὴν ἑῴαν μάλιστα μοῖραν, ταύτῃ τὰς ἐφόδους τῶν Περσῶν τε καὶ Σαρακηνῶν ἀναστέλλοντες, οὕσπερ λιμιταναίους ἐκάλουν. Ad Romanorum igitur exemplum postea quoque Germani Imperatores limitibus præfecerũt viros fortitudine, prudentia, & fide nobiles, eosque Marchiones dixere. Tales in Austria aduersus Hungaros fuere Marchiones Austriaci: alibi aduersus alios alij. Leopoldus igitur Marchionis titulo, & Cæsaris adfinitate auctus, ampliauit ditionem sibi commissam, eamque totos annos LV feliciter administrauit.

2 Albertus II Leopoldi filius, obijt anno 996.

3 HENRICVS Leopoldi filius anno CMXCVIII.

4 LEOPOLDVS II.

5 LEOPOLDVS III.

6 ALBERTVS III.

7 ERNESTVS.

8 LEOPOLDVS IV.

9 LEOPOLDVS V, Sanctus.

Hic Leopoldus fuit Ottonis Frisingensis nobilissimi historici pater, quẽ idcirco Raduicus nominat Imperatorum HENRICI IV nepotem, sororium HENRICI V, CONRADI Regis fratrem vterinum, FRIDERICI Imperatoris patruum, ex clarissimo regni principe Leopoldo Marchione patre, & matre Agnete, filia HENRICI IV. Eius fratres idem memorat Conradum Pataujensem Episcopum, Leopoldum Ducem Baioariæ, Henricum Ducem Austriæ, Albertum & Ernestum. Sorores Gertrudem ducissam Boemiæ, Bertham ducissam Poloniæ, Tertiam nuptam Henrico Burggrauio Ratisponæ, Quartam

tam Hermanno Lantgrauio de Saxonia: Quintam Marchioni de Phetum.

- *Henricus IV Imperat. natus an. 1050, ob. 1106. Vxor eius prior fuit Bertha fil. Otton. regis Ital. posterior Praxelis filia Regis Rutheni, vidua Vthonis March. Brandeb.*
  - *Henric. V Imp.*
  - *Agnes nupta*
    - *1 Friderico a Stauffen duci Sueuiæ & Aleman. ex quo suscepti.*
      - *Frideric. Cocles dux Sueuiæ, cui vxor Iudith.*
        - *Fridericus Imp. Barbarossa.*
        - *Conradus Dux Sueuiæ.*
      - *Conrad. Sueuus factus Imperator.*
    - *2 Leopoldo Marchioni Orientali, qui sanctus dictus est, ex quo suscepti*
      - *Otto Frising. cum fratribus & sororibus.*
  - *Adelheid. vxor Boleslai Ducis Polon.*
  - *Conradus Dux Franconiæ, cui vxor Iolante filia Rogerij Comitis Siciliæ.*
    - *Elisabetha vxor Conradi Ducis Sueuiæ Comitis Palat. Rheni.*

10 HENRICVS II quem post obitum Conradi Imperatoris Fridericus Barbarossa primum AVSTRIÆ Ducem creauit, quum esset eius patruus, anno Christi MCLVI Ratisponæ, die XVII, Septembris, quod tum ex Ottone Frisingensi Henrici fratre constat, tum ex priuilegio Cæsareo in quo Henricus ille primus Austriæ Dux & dilectissimus patruus Imperatoris, terra vero Austria clypeus & cor sacri Romani Imperij appellatur.

11 LEOPOLDVS IV, qui Virtuosus: Hic Richardum Austriæ regem ex bello Asendico per Austriam iter facientem cepit, extorsitq; ei, quod se ab ipso iniuriis affectũ quæreretur, immané pecuniæ vim, qua emtus est Ducatus Stiriæ, Comitatus Lintz & VVels, Vienna nouo murocincta est, & a fundamẽtis noua alibi ciuitas exstructa, obiit an. MCXCIV quũ renunciasset seculo.

12 LEOPOLDVS V prioris filius, defunctus est an. MCXXXII.

13 FRIDERICVS, cui Imperator Fridericus II priuilegia a Barbarossa data innouauit, addiditq; ad priora insignia crucem aureã, qualé in coronis gestant Imperatores, cum titulo regio. Multa huius sunt fortiter gesta. Periit tandem in bello aduersus Hungaros, interfectus ab ipsis anno MCCXLVI.

14 & 15 Friderici morte intercidit successio Ducum Austriæ, inuaseruntque prouinciam hinc Hungari, inde Bauari. Prouinciales vero ad defensionem sui & Ducatus gubernationem euocant HENRICVM Misniæ Marchionem, cuius tunc celebris erat virtutis fama, vel si is recusaret, alterum ex filiis eius Theodoricum vel Albertũ. Sed VVenceslaus Boemiæ rex OTTOCARVM filium suum, qui vxorem duxerat Margaretam viduam Henrici VI Imperatoris, in possessionem illam mittit, conniuente Imperatore, vel potius ob Remp. conturbatam aliis rebus distento. Ita exclusi sunt Misnici. Sed quum Imperij fata Rudolphum Habspurgensem rebus præfecissent, deiectus est pulsusque Austria Ottocarus, quod cum Hungaris contra Imperatorem conspirasset; ac tandem etiam interemptus. Sublato Ottocaro Rudolphus Austriam tanquã iure belli captam filio suo Alberto tradidit an. MCCLXXXII. A quo deinceps fluxit stemma Austriacorum ducum: quos priusquã recenseamus producendi videntur in mediũ Rudolphi Halspurgensis maiores.

STEMMA

STEMMA COMITVM HASPVRGENSIVM vſque ad Rudolphum I Imper.

Eſt autem Habſpurgum in Heluetia arx vetuſta haud procul a Kunincxfelden vbi Albertus I Romanorum Rex ſitus eſt, neque longe diſſitum ab oppido Brugg. Fertur autem eam ſiue condidiſſe, ſiue inſtauraſſe Radbodus ope imprimis fratris ſui VVernheri Epiſcopi Argentinenſis. Manſitque deinceps in ea linea. Porro à Rudolpho Habſpurgenſe ſic ſe habet ſeries Genealogica.

CONTINVATIO COMITVM HABSPVRGENSIVM
a Rudolpho I Imperatore vsque ad Fridericum IV

- 19 *Albertus Luscus.*
  - 20 *Rudolphus I Imperat. Habspurgicus.*
    - *Carolus obijt puer.*
    - *Hermannus Rheno mersus.*
    - 21 *Albertus I Imper. factus an 1298, occisus an. 1308. Vxor Elisabeth filia Meinhardi Ducis Carinthiæ.*
      - *Rudolphus Dux Austr. ob. an. 1308. Vxores ei Blanca fil. Philip. III regis Franc. & Elisabetha fil. Premissi regis Polon.*
      - 23 *Leopoldus Gloriosus ob. an. 1326. Vxor ei Catharina f. Amedij Comit. Sabaudiæ.*
      - 22 *Fridericus Pulcher, electus Imp. contra Lud. Bauar ob. an. 1330. Vxor ei Isabella f. Iacobi regis Aragon.*
      - 26 *Albertus II Sapiens, Dux Austr. ob. an. 1358 Vxor ei Ioanna f. Vlrici Comitis vltimi a Pfirdt.*
        - 27 *Rudolphus ingenios. Dux Austr. ob. an. 1365. Vxor ei Catharina fil. Caroli IV Imp.*
        - *Frideric. Dux Austriæ occisus anno 1362.*
        - 31 *Leopoldus Probus Dux Austr. occisus Sempachij an. 1385. Vxor ei Virida fil. Bernabonis Vicecomit. Mediolan.*
          - 35 *Ernestus Ferreus Dux Austr. ob. an. 1424. Vxor ei prior Margareta fil. VVartislai VI Ducis Pomer. posterior Zimburgis filia Ziemonis Ducis Masouiæ.*
            - 36 *Fridericus IV Imp. nat. an. 1415. Electus 1440 mortuus 1493. Vxor ei Leonora Eduardi Regis Portugal. filia.*
            - *Albertus Dux Austr. fundat. schola Friburg. ob. an 1563 improlis. Vxor ei Mechtildis, fil. Ludouici Pal. Rheni.*
            - *Ernestus, Leopoldus, Rudolphus pueri extincti sunt.*
          - 34 *Frideric. qui Concil. Constantiensi interfuit, obijt an. 1439. Vxores, Elisabeth Reineri Imper. filia. Anna f. Friderici Ducis Brunsuic.*
            - *Sigismundus Archid. nat. an. 1427, ob. an. 1497. Vxor eius prior Leonora f. Iacobi I reg. Scot secũda Catharina f. Alberti Duc. Saxon.*
            - *Catharina nupta Friderico Saxoniæ Duci.*
            - *Margareta nupta Carolo March. Badens.*
          - 33 *Leopoldus Crassus Dux Austr. ob. a. 1411. Vxor ei Catharina fil. Philip. Audac Duc. Burg.*
          - 32 *Guiliel. Ambitiosus Dux Austr. ob. a. 1406. Vxor ei Ioanna II regina Neap.*
        - 28 *Albert. III fundat. schola Viennens. an. 1362, ob an. 1387.*
          - 29 *Albertus IV Patiens Dux Austr. ob. an. 1404. Vxor ei Ioanna Alberti Bauari Com. Holl. fil.*
            - 30 *Albertus II Imp. Electus an. 1437, ob. an. 1439. Vxor ei Elisabeth fil. Imp Sigismundi.*
              - *Anna vxor Guil. Ducis Saxoniæ.*
      - *Agnes vxor Andreæ Veneti regis Hung.*
      - 25 *Henric Placidus Dux Aust. ob an 1317. Vxor ei Elisabetha filia Ruperti Comitis Vlenburgensi.*
      - 24 *Otto Iucundus Dux Aust. ob. an. 1340. Vxores, Elisabeth f. Stephan. duc Bau & Anna f. Ioan. reg. Bohem.*
        - *Fridericus.*
        - *Leopoldus.*
    - *Rudolph. dux Sueu. Stell rex Boh. o. a. 1307 Vxor ei Agnes f. Ottocari regis Bohem.*
      - *Ioannes qui patruum suum Albertum I Imper. occidit: obijt anno 1313.*
  - *Albertus & Carolus Canonici Basileenses obiere iuuenes.*

Serem

Seriem eorum qui a Friderico quarto deinceps vsque ad nostra tempora ex familia Habspurgensi profecti sunt, pete ex Tabula Imperatorum. Fridericus ex duce primus Archidux factus est, & post obitum Alberti II Imperator; Leonoram Lusitanam duxit vxorem: Cum fratre Alberto bella gessit, ac postea cum Matthia Coruino. Filius eius Maximilianus I vxorem duxit Mariam Burgundicam filiam Caroli Audacis, qua in ipso ætatis flore extincta, ipse a Gandauensibus in eas angustias redactus est, vt pacem cum Gallis facere coactus sit, ipsorumque Delphino filiam suam triennē desponderit, eamq; in Galliā deduxerit. Anno MCCCCLXXXVI electus Romanorū Rex in Flandriam rediјt, captus autem a Brugensibus & in custodiam traditus, nō ante liberatus est, quā iureiurando promisset se iniuriam sibi illatam nunquam vindicaturum. Maximilianum sequutus est PHILIPPVS qui a patre Archidux Austriæ, Comes Tirolis & Habspurgi, a matre vero Dux Burgundiæ fuit. Hic ducta in vxorem Ioanna Ferdinandi Catholici Hispaniarum regis filia, dote amplissimorum regnorum, Hispaniæ, Siciliæ, & Neapolis auctus est. Obiit an. ætatis XXVIII. Christi MDVI. sepultus est Granatæ. Liberos reliquit præter Carolum V & Ferdinandum, Mariam, nuptam Ludouico regi Hungariæ, Leonoram nuptam primum Emanueli Lusitano, postea Francisco I Galliarum regi. Isabellam coniugem Christierni regis Daniæ, & Catharinam vxorem Ioannis III Lusitaniæ regis. De CAROLO V diximus alibi, etiamque de fratre eius FERDINANDO. Huius ex Anna filia Vladislai regis Hungariæ fuere liberi mares tres, Maximilianus, Ferdinandus, & Carolus, Archiduces Austriæ. Filiæ permultæ, quas alibi recensuimus. Ferdinandus ex Philippina Velseriana suscepit Andream Cardinalem & Carolum Marchionem Burgouiæ, exclusos Ducatu Austriæ, quod matrem haberent sortis haud satis illustris. Ex Mantuana vero habuit Annam Catharinam, quæ nupta est patrui sui Maximiliani filio Matthiæ. At Carolus Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, & Carinthiæ, Comes Tirolis & Goricij, vxorem habuit Mariam filiam Alberti Ducis Bauariæ, ex qua nati; Ferdinandus an. MDLXXVIII, cui vxor Anna filia Guilielmi Ducis Bauariæ, Maximilianus natus anno MDLXXXIII. Leopoldus Episcopus Passauiensis & Argentinensis, Carolus postumus Episcopus Vratislauiensis: ac præterea filiæ, Elisabetha nupta Sigismundo Batorio Principi Transsyluaniæ, Margareta nupta Philippo regi Hispaniarum, Anna nata anno MDLXXIII, nupta Sigismundo III Regi Poloniæ, anno MDXIII die 12 Maij, & Constantia nupta eidem Sigismundo post obitum sororis Annæ. MAXIMILIANVS II Archidux Austriæ & Imperator liberos ex Maria Caroli V filia habuit Rudolphum & Matthiam Imperatores: orbis Christiani culmina, pacisque conciliatores: Maximilianum præterea magnum Magistrū ordinis Teutonici, natum an. MDLVIII. Ernestum natum anno MDLIV. extinctum Bruxellis an. MDXCV. Albertum natum anno MDLIX, qui relicto ordine Ecclesiastico ex Cardinali & Archiepiscopo Toletano factus est Dux Brabantiæ, Comes Flandriæ &c. ducta vxorem Isabella Philippi II Hispaniarum regis filia: Ac denique VVenceslaum natum anno MDLXI, defunctum anno MDLXXVIII. Horum omnium Maximiliani liberorum in domo Austriaca præcipua semper virtus fuit; summa æquanimitatis, clementiæ, iustitiæ, ac prudentiæ laus. Sed destituti omnes sobole, bona ista ad posteros suos non transmiserunt, contenti gloria publicæ salutis: vt quemadmodum Sol lucem ad omnes transfundit, Soles tamen alios nō generat; sic isti genus humanum rexisse feliciter, nec tamen ex se sui similes genuisse dici possint.

CAP.

Septentrio
Occidens
Oriens
Meridies
Braũswik et Meydburg cum confinijs
Miliaria Germanica
1 2 3 4 5
Lunen burgi pars
BRAVN SWY CK
Hildeshein Epis cop
WESTTHA LIÆ PARS
Huy comitatus
Schau wenberg co.
Die altemarck
Die mittel marck
MYD BVRG
ARCHI EPI SC
Saxonie superioris
ANHALT
Teutonum pars
Auff dem Hartz wald
GRVBENHAGEN DVC.
Stolberg Com.
Thuringie pars
Misnie pars
Im Heinith
Hohenstein
Halberstadt
Paludes
Braunswyck
Wolffenbuttel
Hannouer
Goslar
Magdeburg
Halberstat
Quedelnburg
Regenstein
Northausen
Gottinge
Mulhusen
Erdfurdt
Weimar
Leiptzig
Wittenberg
Hall
Naumburg
Weissenfels
Cassel
Dessaw
Zerbst
Brandeburg

CAP. XVIII.

Duces Brunsuicenses & Luneburgenses.

QVin Duces Brunsuicenses antiqui sint, nomenq; traxerint ab oppido Brunsuico; oppidum verò a Brunone quodam, nemo est qui ambigat. Sed quum multi Brunones fuerint, quis ille sit Bruno, vrbis istius conditor dubitatur. Sunt qui Ludolphi ducis Saxoniæ filium fuisse dicant, fratrem Tanquardi, patruum Henrici Aucupis. Alijs placet, Brunonem istum patrem fuisse Ludolphi. Creuit autem ducatus, vt solent rerum magnarum parua esse principia, per incrementa. Ex vico facta est vrbs, inde abijt in Comitatum, ac tandē sub annum Christi M CC XXX factus est Ducatus a Friderico II Imperatore, diuisa tunc ea ratione Saxonia, vt Ducibus Brunsuicensibus ex domo Saxonica ortis, magna admodum Saxoniæ pars cederet, Saxoniæ vero Ducibus cum magno titulo exigua ditio superesset. Illi certissimi autores sunt, qui tradunt, a Comitibus Altorfensibus ortos esse primos huius tanti nunc nominis conditores. Quorum nos seriem prodemus.

OTTONIS I DVCIS BRVNSVICENSIS maiores ex Comitibus Altorfensibus, Ducibusque Bauariæ.

1 *Bruno Comes a Ringelheym.*

2 *Ethico Comes Altorfensis.* {
- 3 *Henricus I Comes Altorfensis.*
- *Babo mari mersus.*
- *Lutgarda vxor Ludouici II regis Franciæ.*
}

4 *Henricus II Comes Altorfens.* {
- *S. Conradus Episcopus Constantiensis, ob. an. 976.*
- 5 *Rudolphus I Comes Altorfensis.*
- *Ethico Comes Suitensis.*
}

5 *Rudolphus I* {
- *Conradus occubuit in prælio, anno 944.*
- *Ethico Episcopus Augustanus anno 982.*
- 6 *Welphus Comes Altorfensis.*
- *Otto Comes Altorfensis.*
}

8 *Rudolphus II Comes Altorfens.* {
- 9 *Welphus II Comes Altorfensis.*
- *Henric. II Comes ab Altdorff.*
}

9 *Welphus II* {
- 10 *Kunigundis nupta Azoni Marchioni Estensi.*
- *Welphus III. Dux Norici.*
}

1 BRVNO Comes Ringelheymij vxorem duxit Suanam filiam VVelphonis Comitis ab Altdorf. Ex qua natus

2 ETHICO, pater HENRICI Comitis Altdorfensis,

3 Henricum istum ferunt a Ludouico Imperatore tantum terrarum accepisse, quantum potuit quadrigis a summo mane vsq; ad meridiem circumagere. Ab hoc aiunt conditum monasterium Ammergaw.

4 HENRICVS II prioris filius Altdorfij sepultus fuit, postea translata sunt eius & coniugis ipsius ossa inde in montem S. Martini.

5 RVDOLPHVS I Comes Altdorfensis, Henrici II filius fratrem habuit Conradum Episcopum Constantiensem; qui illic templa duo, vnum B. Ioanni, alterum B. Stephano sacrum exstruxit & dedicauit, obijt an. CMLXXVI. Habuit & alterum fratrem Ethiconem Comitem Suetensem, cui vxor Lutgarda Hungarica.

6 VVELPHO Rudolphi filius vxorem habuit Imissam filiã Comitis à Gleisberch; fratres Ethiconem Episcopum Constantiensem qui patruo successit, obijtque anno CMLXXVIII, Conradum occisum in prœlio an. CMXLIV; & Ottonem Comitem Altdorfensem.

8 RVDOLPHVS II VVelphonis filius vxorem habuit Itham filiam Cunonis Comitis Oetingensis.

9 VVELPHO II vxorem duxit Irmengardam filiam Comitis Mosellani. Frater ei fuit Henricus II Comes ab Altdorf ab apro in venatione interemptus.

10 KVNIGVNDIS nupta est Azoni Marchioni Estensi, a quo deinceps duarum nobilissimarum familiarum, alterius Germanicæ, alterius Italicæ riui decurrunt. Habuit autem Kunigundis fatrem VVelphonem tertium, quem Henricus III Imperator Ducem Bauariæ & Norici fecit: obijt is anno MLV & reliquit hæredem amplissimarum ditionum nepotem suum. Italicæ familiæ series hæc est. Kunigundis, quam dixi, ex Azone V protulit Azonem VI Marchionem Estensem, qui obijt an. MCXI, vxoremque habuit Mechtildem filiam Henrici III Imperat. ex qua prognati Hugo, VVelpho II, & Fulco II Marchiones Estenses; Fulconis II liberi fuere Obizo IV, Albertus IV & Fulco III, qui obijt an. MCLXIX. Huius filius fuit Obizo V, qui vxorẽ habuit Sophiam filiam Comitis Bonifacij, obijtque anno MCXCVI. Obizo genuit Bonifacium V, & Azonẽ VIII Marchionem, patrẽ Aldobradini & Azonis IX Ferrariæ Marchionis, quorũ ille ex Anna filia Alberici Scaligeri genuit Bonifacium VI qui sine liberis extinctus est an. MCCXIX: hic ex Elisabetha filia Reinaldi Principis Antiocheni Reinaldum II, maritum Adelheidis natum Alberico Comite de Ouara, ex qua nati Petrus Abbas Insulæ Põposianæ, & Obizo VI Marchio Ferrariæ: Obizo vxores habuit Iacobã fil. Comitis a Flisco, & Constantiam filiam Alberti Scaligeri, obijt autẽ an. MCCXCIII: Filios, Azonem X, maritum Beatricis filiæ Coroli II Regis Neapolitani, Aldobrãdinum III, qui obijt an. MCCCXVIII, habuitq; vxorẽ Aldam filiã Tobiæ Comitis Bangouii, & Franciscum occisum an. MCCCXII, cui vxor fuit Thadea filia Ioannis Comitis de Barbiano. Ex qua nati Azo X & Berchtholdus II: Ex Berchtholdo Frãciscus II, ex quo Azo XII, pater Thadei, quo moriente an. MCCCCXLVIII defecit hæc linea. Aldobrandini III liberi fuere Rainaldus, pater Aldobrandini Episc. Hadriẽsis; Nicolaus qui obiit improlis an. MCCCXLIX & Obizo VII qui genuit Albertũ II Claudum Marchionẽ Ferrariensem, a quo deinceps cæteri longo ordine prognati sunt. Vltimus Marchionum & Ducum Ferrariensiũ fuit Alphonsus II, qui sine liberis an. MDXCVII vita functus, ditionem Ferrariensem vtpote Ecclesiæ Romanæ feudũ vacuũ reliquit. Cæsar verò Estensis Alphonsi fatris filius, Dux mansit Mutinensis & Rhegiensis, quæ duo feuda sunt Imperij.

OTTO-

OTTONIS I DVCIS BRVNSVICENSIS maiores è Ducibus Bauariæ.

10
Kunigundis, &c.

11
Welphus IV, Robustus Dux Bauariæ factus ab Henrico Imperat. obijt in Cypro, anno 1101.

Azo Marchio Estensis a quo postea orti duces Ferrarienses.

12
Henricus III, Niger Dux Bauar. obyt anno 1125. Vxor ei Wulfildis.

Welphus V Dux Bauariæ.

Conradus monachus Clareuall. Cardinalis.

13
Henricus IV Superbus Dux Bauar. & Sax. proscriptus ab Imperat. Conrado. Vxor ei Gertrudis filia Lotharij Imp.

Welphus VI Dux Spoleti.

Iudith uxor Friderici Sueui.

14
Henricus V Leo Dux Bauar. & Saxon. proscriptus a Friderico I, obyt anno 1195.

VVelphus VII Dux Spoleti.

Fridericus I Barbarossa Imperator.

15
Henricus Dominus Brunsuicensis Comes Palat.

Agnes uxor Ottonis Ducis Bauariæ.

16
Guilielmus Comes Luneburg.

Otto I cognomento Paruus, Dux Brunsuicensis & Luneburg.

Otto VI Electus Imperator anno 1208.

11 VVELPHO IV qui Robustus dictus fuit, Dux Bauariæ vxorem habuit Iuditham filiam Balduini Comitis Flandriæ; Henrico IV Imperatori aduersus Gregorium VII Papam fidelem operam præstitit. Captus exutusque ditione Bauara restitutus est: Extrema vero ætate profectus in Palæstinam, & in itinere defunctus est, anno MCI. Eius filius Guelphus obijt sine liberis.

12 Henricus III Niger VVelphonis filius Dux Bauariæ cum fratre suo Henricum Imperatorem aduersus patrem iuuit: Vxor ei fuit VVilfildis filia Magni Ducis Saxoniæ: Desijt autem viuere anno MCXXV.

13 Henricus Superbus Henrici filius Lotharij Cæsaris filiam Gertrudem vxorem duxit, cum eaque ducatum Saxoniæ adeptus est. Ab hoc conditum est Monachium anno MCXXX: proscriptus est a Conrado III Imperatore, quod ornamenta Imperialia a socero Cæsare moriente sibi tradita recusaret Electoribus reddere, ipse ad Imperium adspirans: mortuus est anno MCXLI. Eius frater Guelphus vel VVelpho VI ab Imper. Conrado VVeinspergæ obsessus fide vxoris Iudithæ & matronarum liberatus est; tantaque postea in gratia fuit apud Imperatorem, vt cum eo profectus sit Ierosolymam. Obijt anno Christi MCLXXIX, sepultus est Steingardæ.

14 Henricus V Leo Superbus filius omnium totius Germaniæ Principum fuit potentissimus, habuit enim sub se Bauariam, Sueciam, Saxoniam, Noricum, Vandalos quoque ducto aduersus ipsos exercitu superauit. Condidit Lawenburgum prope Hamburgum. Luneburgum restaurauit. Ratisponæ pontem Danubio imposuit. Sed fortuna elatus quum Fridericum Imperatorem ad Mediolanum deseruisset, proscriptus est. Exstat autem apud Radeuicum elegans Henrici cum Guelfo comparatio, vterque enim sub Friderico I Barbarossa, cuius vitam Radeuicus descripsit, militauit in Italia. Henricum ille Catonis, Guelfum Cæsaris simillimum fuisse dicit. Proscriptus postea ab Imperatore cognato suo abijt in Angliam ad Henricum II regem socerum suum, eius enim filiam Mechthildem vxorem duxerat. Huius autem intercessione restitutus est in gratiam Imperatoris, sed non recepit omnia quæ amiserat bona. Obijt Brunsuigæ, ibique cum vxore situs est in templo Blasij. Filias habuit Rixam nuptam primum Friderico Palatino, postea Canuto Daniæ regi VValdemari filio: & Leonoram, quæ virgo peste extincta est, anno Christi MCLXII.

15 & 16 Guilielmus Comes Luneburgēsis, & Henricus Comes Brunsuicensis Henrici Leonis filij, fratres Ottonis IV Imperatoris ex Comitibus Duces facti sunt. Henrico autem sine mascula prole extincto, deuolutus est vterque ducatus ad Ottonem primum, Guilielmi Ducis Luneburgici filium, a quo deinceps per annos CCCLX perpetua serie Principes ex illa familia dati sunt.

DVCES

- 1 Otto I Dux Brunsuicens. & Luneburgensis factus a Friderico II Imperat. Vxor ei Mechtildis filia Alberti Marchionis Brandeburg.
  - Ioannes dux Luneburg.
    - Otto Strenuus.
      - Guilielmus.
  - 2 Albertus Magnus. Dux Brunsuicensis, ob. an. 1279.
    - 3 Guilielm. Luderus. Cõradus.
    - 3 Albertus Pinguis.
      - Ernestus.
        - Otto malus.
          - Guiliel. Otto cocles.
      - 4 Magnus Senior.
        - Albert. Archiepisc. Bremensis.
        - 5 Magnus Torquatus.
          - 6 Henricus dux Brunsu.
            - 7 Guil. victorios.
              - 8 Gulielmus.
                - 9 Henric. senior.
                  - Guiliel. Christophorus. Ericus. Georg.
                  - 10 Henric. iunior.
                    - Carol. Philipp.
                    - 11 Iul. qui Helmst. Acad. instituit a. 1576.
                      - 12 Henric. Iul. Philip. Sigism. Ioach. Carol. Iulius August.
                  - Frider.
                - Ericus senior.
                  - Ericus iunior.
              - Frider.
            - Henric. Pacific.
          - Otto Episc. Verdẽs.
          - Bernardus dux Luneb.
            - Frider.
              - Bernardus.
              - Otto.
                - Henric.
                  - Ernest.
                    - Frider.
                      - Ernestus. Christianus. Augustus. Fridericus. Magnus. Georgius. Ioannes.
                    - Gulielmus.
                    - Henric.
                      - Iul. Ernestus. Franciscus. Augustus.
                    - Fracis. Otto.
                  - Fracis.
                  - Otto maior.
                    - Otto minor.
                      - Otto Henric. Ioan. Frid. Guilielmus. Christophorus. Otto. Ioannes. Fridericus.
                  - Elisabetha.
            - Otto magn.
          - Frider. electus Imper. post Wẽcestaum.
            - Albert.
              - Philipp.
                - Philipp. Wolfag. Ioannes. Albert.
                - Ernest.
              - Ernest. Ericus.
              - Henric.
            - Anna.
            - Henric.
            - Ernest.
          - Ericus.
        - Ludouicus.
      - Otto liberalis.
      - Henricus Episcop.
      - Albertus
    - Henric. mirabil. a quo duces Brunsuic. Gruuenhagiens.
      - Ioannes.
      - Ernestus.
        - Frider.
        - Albert.
      - Henricus
        - Otto. Balthas. Melchior.
  - Otto Episc. Hildesheims.
  - Conrad. Epi. Werdensis.

1 OTTO

1 OTTO primus dictus Puer titulum Ducis a Friderico II Imperatore consequutus ad Brunsuicensem ducatum augendum ornandumque animum applicuit, emptis partim, partim ab Imperatore dono acceptis agris permultis. Luneburgensibus leges & iura dedit. Obiit anno MCCLII. Vxorem habuit Mechtildem filiam Alberti Marchionis Brandeburgici. Filias quatuor, Helenam Alberti I Saxoniæ ducis vxorem. Elisabetham nuptam primum Henrico Lantgrauio Hassiæ, postea Guilielmo Hollandiæ Comiti electo Romanorum Regi, Agnem VVenceslai coniugem Rugiorum Principis,& Machtildem Henrici senioris Ducis Anhaltini.

2 Albertus Magnus diuisa post obitum patris ditione factus est Brunsuicensis Dux; Vir fuit belli amans: pro Ottocaro Bohemo aduersus Belam Hungariæ regem pugnauit. Lubecenses defendit contra Ioannem Holsatiæ ducem. In Misnia pugnans contra Henricum Marchionem, vulneratus, captus, carceri inclusus, magnoque pretio redemptus est. Condidit Hartburgam & Ottersipergam. Obiit an. MCCLXXIX. Sepultus est Brunsuigæ. Vxores ei fuere, prior quidem Elisabetha filia Henrici II Ducis Brabantiæ, posterior vero Alexia filia Aldobrandi II Marchionis Estensis ex Anna Scaligera. Frater Alberti Ioannes Dux fuit Luneburgensis. Is vrbi iura, leges, immunitates dedit.

3 Albertus Pinguis Gottingam initio habuit: post obitum vero fratris Guilielmi etiam Brunsuigam, Henrico altero fratre per tumultum vrbe pulso, quod conatus esset mutare magistratum. Porro Albertus diu admodum prudenterque rexit, charus suis, obiitq; an. MCCCXIX. Vxor ei Rexa Vandalorum ducis filia. Ab Henrico porro profecti sunt Duces Brunouicenses Grubenhagij. Is enim pulsus Einberum trans syluam occupauit, & Grubenhagij sedem aulæ fixit: Durauit autem successio ad sextam vsque generationem, extinctaque est in VVolfgango & Philippo. Ab Alberto vero Pingui vsque adhuc sequitur perpetua series Ducum.

4 Magnus Alberti filius vxorem duxit Agnem filiam Henrici Marchionis Brandeburgici qui sine terra dictus est, auctusque per vxorem oppidis Sangershausen, Potersberg, Lechstaet, & Lansperg, aliisque aliquot.

5 Magnus Torquatus Brunsuicensis & Luneburgensis Dux nomen ex eo habuit, quod argentea catena insignis semper incederet. Hic a Megapolensibus bello victus est: Luneburgenses quoque oppugnans arcem amisit,& in singulari certamine quod cum Ottone Comite Schawenburgico instituerat, fraude gregarij cuiusdam militis confossus est, quum hostem jam pedibus premeret, anno MCCCLXXIII. vxor ei fuit Catharina filia VValdemari Marchionis Brandeburgici.

6 Henricus Dux Brunsuicensis, ac sequentium Ducum caput, Princeps fuit singulari virtute. Obiit anno MCCCCXVI. Vxor eius prior fuit Sophia filia Vratislai Ducis Pomeraniæ; posterior Margareta filia Hermanni Lantgrauij Hassiæ. A fratre Henrici Berkhardo profecti sunt Duces Luneburgenses, quorum illustre nomen etiam nunc viget floretque.

7 Guilielmus Victoriosus a septem prœliis quibus victor euasit ita dictus fuit. Hic patruo suo Bernhardo Torquati filio ex pacto concessit Ducatum Luneburgensem, seruato sibi Brunsuicensi. vixit annos nonaginta: vxor ei Catharina filia Friderici primi Electoris Brandeburgici.

8 Guilielmus iunior vxorem habuit Elisabetham filiam

Botonis Comitis Stolbergici. Obiit ipse anno M CCCC XCV. Eius frater Fridericus captus fuit ab Archiepiscopo Coloniense, anno M CCCC L I V.

9 HENRICVS senior Henrici senioris frater, Guilielmi filius, Princeps bellicosus, Brunsuigam ope vicinorum Principum hostiliter oppugnauit, eamque fame pressit: Frustra; adiuta est enim a vicinis quoque liberis Rebuspublicis confœderatis. Obiit autem in Frisia in obsidione arcis Otthæ, ictus globo tormentario anno M D X I V. Situs est Brunsuigæ ad S. Blasium. Vxor ei fuit Catharina filia Erici II Ducis Pomeraniæ. Ericus vero iunior vxores habuit Sidoniam filiam Henrici Ducis Saxoniæ, & Dorotheam filiam Francisci Ducis Lotharingiæ.

10 Henricus iunior senioris filius natus est anno M D L X X X I V. Adultus maximam occupauit Episcopatus Hildesf hemiensis partem. Suppetias tulit Georgio Saxoni & Philippo Lantgrauio Hassiæ in tumultu Rustico. Orto postea ciuili bello religionis de caussa quod vocant Schmalcaldicũ, eiectus est bonis ab Electore Saxoniæ & Hassiæ Lantgrauio, ac triennio post captus cum filio Carolo, post biennium vero dimissus, Goslariam prædis actis damno ingenti affecit. Brunsuigam obsedit, & quidem bis, Saxoniam cum exercitu pererrauit, obiit anno M D L X V I I I. Vxor ei prior filia Henrici Comitis VVirtenbergici; posterior Sophia filia Sigismundi regis Poloniæ. Fratres eius functi sunt Ecclesiasticis dignitatibus. Christophorus & Georgius fuerunt Archiepiscopi Bremenses; ille ab anno M D L I ad annum vsque M D L V I I I. Hic ab anno M D L X V I deinceps. Fridericus fuit Episcopus Mindensis. Ericus Commendator Tentonicæ domus. Guilielmus Commendator Mirouiensis.

11 IVLIVS natus anno M D X X V I I I & a patre infulis destinatus, post obitum fratrum maiorum Ducatum suscepit. Academiam Helmestadij erexit, Anno M D L X X V I. quæ ab ipso felici augurio Iulia dicta æternam seruat virtutis eius laudem. Ad hunc etiam deuoluta sunt bona Erici iunioris, qui sine prole extinctus est anno M D L X X X I V. Porro Iulius post vitam laudabiliter actam obiit tandem anno M D X C. Vxor ei fuit Heduigis filia Ioachimi II Electoris Brandeburgici.

12 HENRICVS IVLIVS Dux Brunsuicensis, & postulatus Episcopus Halberstadensis magnæ est hodie per orbem famæ & existimationis ob insignem iustitiæ, prudentiæ, fortitudinis, æquanimitatis laudem, ad quam accessit quoque linguarum, Sapientiæq; & imprimis historiarum notitia. Viros doctos æstimat; sed rerum gnaros, non qui speciem externam ostentant: ac de hac re nemo mortalium illo melius iudicat. Scholam a patre erectam ornat, recepta in se perpetua eius Rectura, patrocinio, & cura, eamque liberaliter locupletat. Vxor ei prior fuit Dorothea filia Augusti Electoris Saxoniæ, posterior est Elisabetha filia Friderici Regis Daniæ ex qua liberos suscepit, Dorotheam Heduigem natam 4 Februar, Anno M D L X X X V I I. anno M D C V nuptam Ludouico Principi Anhaltino. Fridericum Vldricum natum 5 Aprilis anni M D X C I. Sophiam Heduigem natam 20 Febr. anni M D X C I I: nuptam vero Augusto Duci Saxoniæ, filio tertio Electoris Christiani, 9 Ianu. an. M D C X I I. Elisabetham natam XXIII Iunii anno M D X C I I I. Heduigem natam 9 Febr. anno M D X C V. Dorotheam natam 8 Iunij an. M D X C V I. Christianum natum 10 Septembris anno M D X C I X. Rudolphum natum 15 Iunii anno M D C I I. Henricus vero Iulius qui natus fuit anno M D X C V I I die 7 Octobris, obiit immatura morte II Iulii anno M D C V I.

CAP. XIX.

CLEVE et MURS
Mihare Germ.
Hollandie Pars
BRABAN: TIAE PARS
LEODI ENSIS EPIS: CO: PA: TVS
CLEVE DVC
VOG DIE
MVRS COM
COLLEN
GVLICK DVCA TVS
VALKEN BVR COM
LIMBVRG DVC
HORN COM
Marc comit Pars
Berg Ducatus Pars
Westfalie Pars
Hertogebosch
Nimmegen
Wesel
Dusseldorf
Rhenus flu
Mosa flu
Roermund
Maestricht
Aken
Venlo
Gulick
Duren
Bon
Collen
Tongren
Valkenburg
Oude maes flu
Roer flu
Lippe flu
Aa flu
OCCIDENS
ORIENS
MERIDIES
27
28

CAP. XIX.

Duces Cliuiæ, Juliacenses, Bergenses.

DVCATVS Cliuiæ ab oppido ; oppidum a re appellationem habet, est enim conditum in cliuo ; quæ res originem quoque eius a Romanis esse indicat, Germani enim Bergam dixissent, Galli Dunum. Finitur autem regio amnis orientem versus Ducatu Bergensi, & Marchia illa quæ in Comitatum abijt. Septentrionem versus obuersum sibi habet Sutphaniensem Comitatum, cum tractu Transisalano, & insula Batauorum: Ad occasum est Brabantiæ pars cum tractu Leodiensi, Austrum versus Coloniensis Episcopatus cum ditione Aquisgranensi. Medium ducatum interfecat Rhenus, quo fit, vt pars eius sit in Gallia, pars in Germania. In ora Gallica sunt, Xantenium, Burichium, Cliuia, Calcaria, Griethusium. In ora Germanica sunt Duisburgum, Embrica, Vesalia. Ditionem hanc temporibus Iustiniani Imperatoris ferunt paruisse Beatrici cuidam ; Postea Ælium Gracilem narrant quum opibus & potentia floreret in Gallia Belgica, donatum a Pipino & Carolo Martello hocipso tractu. Successisse vero ipsi ordine Theodoricum, Reinaldum, Ludolphum, Ioannem, Rupertum, Balduinum, Ludouicum, Eduardum Ludouici fratrem, Luthardum Eduardi filium, qui vixit anno Christi DCCCLXXXIX, & in sua potestare habuit Nouesium. Ex Luthardo & Bertha eius coniuge filia Arnulphi Imperatoris aiunt prosatum Balduinum, eiusque fratrem Richfridum. Post hos præfuisse Arnoldum, VVichmannũ, Conradum, Theodoricum III, Dietherum, Arnoldum, Theodoricum IV, Arnoldum III, Arnoldum IV, Theodoricum V, VI, VII, VIII, IX, ac tandem Theodoricum decimum, Ioannemque Ottonis fratres: quibus sine liberis extinctis, recidisse Comitatum ad Imperium, & a Carolo IV Imperatore donodatum esse Adolpho Marchico, Archiepiscopo Coloniensi. Eius maiorum series ita se habet.

ADOLPHI COMITIS CLIVIÆ MAIORES Comites ab Altena & Marck.

- 1 *Fridericus Comes ab Altena, circa annum 1200, frater Brunonis Archiepiscopi Coloniensis, eius qui factus est monachus Cisterciensis, anno Christ. 1199.*
  - 2 *Adolphus V Comes Altenacensis & Marca, obijt anno 1249. Vxor ei Elisabetha filia *... Domini a Fanckẽberg.*
    - *Adolphus VI Comes Altenach.*
      - *Eberhardus.*
    - 3 *Engelbertus Comes Altenacensis & Marcensis.*
      - 4 *Adolphus VII Comes de Altenach & Marca, vxor ei *... filia Comitis Lossensis.*
        - *Ioannes Episcopus Leodiensis.*
        - 5 *Engelbertus Comes Altenach & Marca, vxores 1 *... filia D. de VVestmale. 2 *... filia & hæres D. de Arensberg.*
          - *Eberhardus Comes de Arensberg, a quo orti Comites Arensbergici.*
          - 6 *Adolphus IX Comes Altenachi & Marca, vxor ei Maria fil. Theodorici X, Comitis Cliuia.*
            - *Theodoricus Canonicus Coloniensis.*
            - *Engelbertus Comes Marca.*
            - 7 *Adolphus X senior Comes Cliuia, Princeps Imperij factus a Carolo IV Imp. ob. an. 1389. Vxor ei Margareta filia Gerardi IV Comitis Iuliacensis & Berg.*
            - *Ioannes Dominus in Dinslack.*
          - *Engelbertus Episcopus Leodiens. & Archiepis. Coloniens. ob. an. 1367.*
          - *Adelheidis nupta Ioanni Comiti Cliuia vltimo.*
        - *Adolphus VIII Archiepiscopus Coloniensis.*
      - *Conradus Canonicus Leodiensis.*

7
Adolphus X, &c.

Elisabetha nupta Ioanni Comiti Nass.

8
Adolphus I Dux Cliuiæ factus a Sigismundo Imp. an. 1477. ob. an. 1443. Vxor ei 1 Agnes f. Ruperti Imper. 2 Maria f. Ioannis Ducis Burgundiæ.

Gerardus Comes Marcæ.

Theodoricus Dominus in Dinslack.

Adolphus Comes Marcæ & Rauest. Vxor ei Anna notha Philippi Boni Duc Burg. & post eam Beatrix filia Ioannis Lusitani.

9
Ioannis I Dux Cliuiæ ob. a. 1481. Vxor Elisabetha f. Ioannis Comitis Niuersij.

Philippus Comes Marcæ Rauestenij, cui vxor Francisca fil. Petri Luzelburgici.

Theodoricus Archiepisc. Rhemensis.

Adolphus Canonicus Leod.

10
Ioannes II Dux Cliuiæ, Comes Marcæ, Domin. Rauestenij, obijt an. 1521. Vxor Machtildis filia Henrici Lantgrauij Hass.

11
Ioannes III Dux Cliuiæ duxit vxorem Mariã Iuliacensem, Bergensem & Rauestenum.

12
Guilielmus Dux Iuliac. & Cliuiæ. Vxor ei Maria Austriaca Regina Hungariæ, filia Ferdinandi Imper.

Carolus Frid. ob. Romæ anno 1575.

13
Ioan. Guil. Dux Cliu. ob. an. 1609. Vxor ei 1 Badensis. 2 Antonia Lotharingica.

Maria Leonora nupta an. 1572 Alberto Frid. Duci Borussiæ March. Brandeb. ob. an. 1608.

Anna nupta Ioanni Sigismundo Electori Brandeburgico.

** . . . . nupta Electo- seniori.*

** . . . . . nupta Duci Curlandiæ.*

** . . . nupta Ioanni Georgio fratri Electoris Saxoniæ.*

Georgius Guilielmus, dux Prussiæ.

Anna Magdalena nupta an. 1574 Philippo Ludou. Palat. Neob.

VVolfangus Guil. natus an. 1581.

Otto Henricus.

Ioan. Frider. August.

Magdalena vxor Ioan. Comitis Palat. Bipontini, qui ob. an. 1604.

Ioan. nat. an 1584 duxit B. de Roham.

Fredericus Casimir. nat an. 1585.

Ioan. Casimirus nat. an. 1589.

Sibylla nupta Carolo Austriaco, an. 1601 fil. Ferd. March Burgouiæ.

Sibylla nupta Ioan. Frid. Electori Sax. an. 1526.

Ioannes Fridericus captus Gothæ.

Ioannes Guilielmus.

Ioan. Casim. Coburg.

Ioan. Ernest. Coburg.

Anna nupta Henrico VIII. regi Angliæ.

Amelia, ob virgo.

Engelbertus dux Niuersij sub Ludouico XII Gall. rege Vxor Carola f. Ioan. Comitis Vindocini.

Carolus dux Niuersij, cui vxor Maria fil. Ioan. Albreta Comitis de la Val.

Francisc. dux Niuersij, cui vxor Margareta filia Caroli I Ducis Vindocini, liberi

Henricus dux Niuersij. Vxor ei Anna f Ludou. ducis Monpensierij.

Iacobus Marchio Ile.

Ernestus Dux Niuersij, obijt in pugna Dreusiana, an. 1563.

Henrica, vxor Ludouici Gonzagæ ducis Niuersij.

Carolus Gonzaga Dux Niuersij.

 I Comi-

1 Comitum ab Altena qui postea etiam Comites facti sunt Marcæ, primus fuisse perhibetur Theodoricus, a quo ortum duxit Eberhardus, qui vixit circa annum Christi M C LXXX. Huius filij fuere Bruno, Adolphus & Fridericus. Bruno ex Archiepiscopo Coloniensi factus est monachus Cisterciensis. Adolphus post Brunonem eiusdem cathedræ Præsul, Philippum Romanorum Regem Ducem Sueuiæ aduersus Ottonem IV secutus, ab Innocentio III Papa proscriptus est, anno Christi M CC V. Fridericus vero Comes fuit ab Altena.

2 Adolphus V Comes ab Altena primus Comes Marcæ Hammam & Blanckensteinium condidit, anno M CC XXVI, obijt anno M CC XLIX. Vxor ei fuit Elisabetha filia *...., Domini Fauckenberg. Filij duo Adolphus VI, & Engelbertus Comites ab Altena.

3 Engelbertus Comes ab Altena & Marcæ filiam habuit Adelheidem nuptam Domino Mechliniæ Ioanni Bertotio.

4 Adolphus VII Engelberti filius Comes ab Altena & Marcæ, vxorem habuit *..... filiam Comitis Lossensis. Ex qua suscepit Ioannem Canonicum Leodiensem, Adolphum VIII Episcopum Coloniensem & Engelbertum qui patri successit. Frater Adolphi Conradus fuit Canonicus Leodiensis.

5 Engelberti vxor prior fuit *.... Domina de VVestmale, posterior *..., filia & hæres Domini de Arensberg. Adelheidis filia Engelberti nata ex priore vxore, nupta est Ioanni vltimo Comiti Cliuiæ. Eberhardus Engelberti filius origine dedit Comitibus Arenbergicis. Engelbertus fuit Episcopus Leodiensis, & Archiepiscopus Coloniensis, cedente ipsi patruo Adolpho VIII.

6 Adolphus IX Engelberti filius Comes in Altena & Marca vxorem habuit Mariam filiam Theodorici X Comitis Cliuensis, eaque accessione ditiones suas auxit. Eius filius Theodoricus fuit Canonicus Coloniensis. Ioannes Dominus in Dinslaken, Engelbertus Comes Marcæ, qui filiam habuit Elisabetham nuptam Ioanni Comiti Nassouio.

7 Adolphus X qui & Senior, Comes Cliuiæ Princeps Imperij factus est a Carolo IV Imperatore: obijtque anno M CCC LXXXIX. Vxorem duxit Margaretam filiam Gerardi IV Comitis Iuliacensis & Bergensis. Ex qua habuit filias Margaretam nuptam Alberto Bauaro Comiti Hollandiæ, Beatricem nuptam *... Comiti a Meurs, & Catharinam nuptam Domino de Moreberg. Filios, Adolphum XI, Gerardum Comitem Marcæ, & Theodoricum Dominum in Dinslaken.

8 Adolphus XI Adolphi filius Adolphi nepos in Concilio Constantiensi primus a Sigismundo Imperatore Ducis Cliuiæ titulum adeptus est, anno Christi M CCCC XVII. Habuit vxorem Margaritam Gerardi IV Comitis Iuliacensis & Bergensis filiam. Hic Guilielmum Ducem Bergensem auunculum suum prœlio victum cepit, anno M CCC XCVII, acceptisque ab eo oppidis aliquot, Rauestenio, Lewenburgo, alijsque, liberum dimisit. Vxorem habuit Agnetam filiam Ruperti Imperatoris, & Mariam natam Ioanne Duce Burgundiæ. Filiæ fuere, Margareta nupta Vlrico Comiti VVirtenbergico, Elisabetha Henrico Comiti Schwartzenbergico, Helena Henrico Pacifico Duci Brunsuicensi, Catharina Arnoldo Egmundano Duci Gelriæ, Maria Carolo Valesio Duci Aurelianensi. Filij, Ioannes I & Adolphus Comes Marcæ, Dominus Rauenstenij, cui vxor fuit Anna notha Philippi Burgundi cognomento Boni, filius, Philippus Comes

mes Marcæ & Rauenstenij, qui ex vxore Francisca filia Petri Lucelburgici Comitis S. Pauli liberos non suscepit.

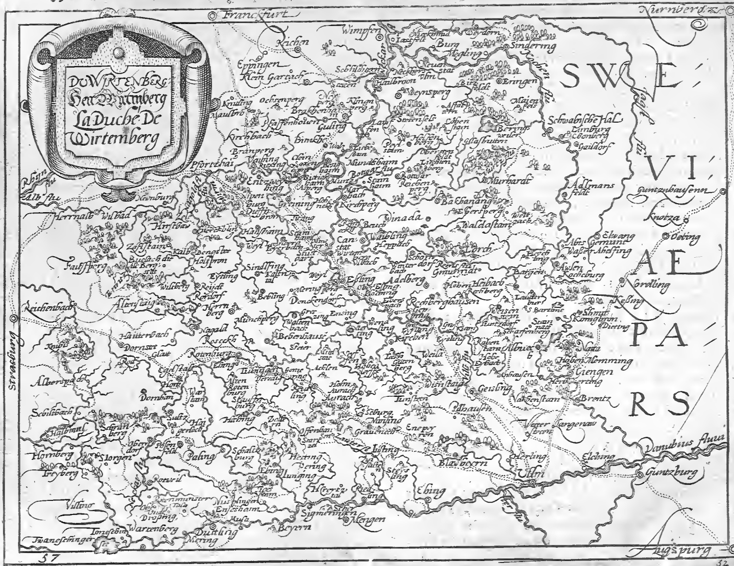
9 Ioannes I Adolphi XI filius Dux Cliuiæ Comes Marcæ, Dominus Rauenstenij, apud Philippum Bonum auunculum suũ est educatus. Susatum vrbem VVestphaliæ Coloniensi Episcopatui antea subditam Cliuensi Ducatui adiunxit anno M CCCC XLIV. Vxorem habuit Elisabetham filiam Ioannis Comitis Niuersij, Filios, Adolphum Canonicum Leodiensem, Theodoricum Archiepiscopum Rhemensem, Ioannem II Ducem Cliuiæ, & Engelbertum qui a Ludouico XII Dux Niuersij factus est, a quo Niuersij Duces proficiscuntur, quos Tabula exhibet.

10 Ioannes II Dux Cliuiæ Dauidem Præsulem Traiectensem expulit & Maximiliano Imperatori contra Carolum Geldriæ Ducem militauit. Obijt autem anno Christi M D XXI. Vxor ei Mechthildis filia Henrici Lantgrauij Hassiæ.

11 Ioannes III Ioannis II filius vnicus a patre Dux Cliuensis, a socero Iuliacensis & Bergensis, cum Carolo Duce Gelriæ fœdus inijt de ditionum successione. Militauit aduersus Turcas sub Carolo V, & cum alijs Principibus Imperij Monasterium expugnauit. Vxorem habuit Mariam filiam & hæredem Guilielmi Ducis Iuliacensis & Bergensis. Obijt ipse anno M D XXXIX. Filium habuit vnicum Guilielmũ; Filias, Sibyllam nuptam Ioanni Friderico Electori Saxoniæ, Annam Henrico VIII regi Angliæ, & Magdalenam quæ cœlibem vitam duxit.

12 Guilielmus Ioannis III filius natus anno M D XVI defuncto Carolo Geldriæ Duce ditiones eius tanquã proximius hæres occupauit: quas Carolus V qui ex hæreditate Caroli Burgundi eas ad se pertinere adfirmabat, inuasit, & Guilielmum eo adegit, vt supplex Cæsari factus veniam delicti peteret. Desponsa vero illi fuerat Ioanna Albretana regni Nauarræ hæres, quæ dum ad ipsum festinat, audito in itinere nuncio victoriarum Caroli, reuersa est domum, diffregitq; sponsaliorum tabulas. Duxit autem Guilielmus Mariam Ferdinandi Imperatoris filiam, obijtq; anno M D X C II. Ex ea nati, Ioannes Guilielmus, & Carolus qui Romæ extremũ diem clausit. Natæ Leonora, vxor Alberti Friderici Ducis Borussiæ, Anna nupta Philippo Ludouico Comiti Palatino Neoburgico, Magdalena Ioanni Comiti Palatino Bipontino, Sibylla Carolo Austriaco Marchioni Burgouiæ.

13 Ioannes Guilielmus natus anno M D LXII patri defuncto successit in Ducatu Iuliacensi, Cliuensi, Bergensi; Duxit vxorem Iacobam Philiberti Marchionis Badensis filiam, & Antoniam filiam Caroli Ducis Lotharingiæ: Obijt anno M D C I X, die 25 Maij, an. ætat. XLVII Dusseldolpij. De huius hæreditate hodie contenditur. Sunt qui ditiones illas tanquam feudum Imperij adferant deuolutas ad Imperatorẽ: Saxo igitur an. M D C X inuestiturã eius pro se & familia Saxonum VVitikindæa a Rudolpho Imperatore obtinuit Pragæ, die VII Iulij. Qui vero filias patris heredes esse posse adfirmãt, contendunt inter se de sponsalibus. Maritis enim a patre elocatæ sunt filiæ ea lege, vt si fratres sine liberis morerentur, sorores succederent. Petit ergo defuncta matre hereditatẽ Brandeburgic. seq; preferendũ putat, quod inter sorores mater sua fuerit natu maxima. Petit Neoburgic. vultq; sibi priores deberi, quod sua mater adhuc in viuis sit. Neoburgicus in religione aliquid sibi ad caussæ suæ promotionem præsidij fore ratus, concessit ad partes Pontificias, iuuaturq; ab ijs qui illam fidem sequuntur: Brandeburgico fauent tum ci-

DU WIRTENBERG:
Hert Wirtemberg
La Duché De
Wirtemberg
SWEVIAE PARS
Franckfurt
Nurnberg
Strasburg
Augspurg
Wimpfen
Krichen
Eppingen
Klein Gartach
Hailbroon
Weynsperg
Sindering
Eringen
Schwabische Hal
Gaildorf
Murhardt
Bakhanang
Waldastain
Lorch
Elwang
Oeting
Nordling
Aulen
Kochenburg
Gmund
Adelberg
Eßling
Canstat
Waibling
Stutgart
Sindlfing
Bebling
Denckendorf
Tubingen
Rotenburg
Reutling
Urach
Geisling
Giengen
Brentz
Ulm
Guntzburg
Danubius fluu
Blawbeyern
Ehing
Riedling
Sigmeringen
Mengen
Beyern
Duttling
Wartenberg
Rotwil
Vilding
Freyberg
Hornberg
Schiltach
Dornstet
Dornhan
Sulz
Haigerloch
Balingen
Nagald
Herrnberg
Reichenbach
Alperspach
Calb
Wilbad
Newnburg
Pfortzhai
Maulbron
Marbach
Kirchperg
Laufen
Rhein flu
Alb flu
Altensteig
Hornberg
Memmingen
Kocher flu
Jaxt flu

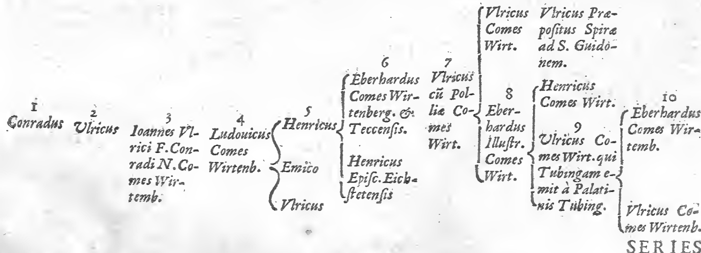
nes reformati, tum Principes exteri eiusdem cum ipso sententiæ; tum quotquot effusis Austriacæ domus incrementis obnitendum putant. Hinc arma & agrorum vastationes, cum ciuium distractionibus.

CAP. XX.

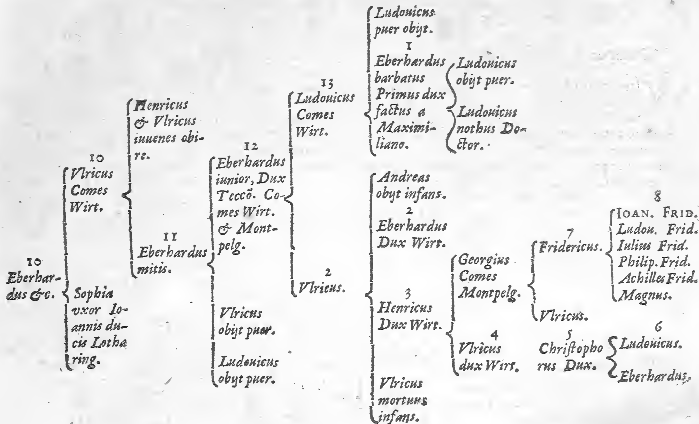
Ducatus Wirtenbergicus & Duces.

WIrtenbergensis regio ad Neccarum fluuium sita orbiculari ferè forma extenditur, centrū eius obtinente Stutgardia. Est autem tractus ille omnium penè totius Germaniæ amœnissimus & fertilissimus, quum nec siluis feræ, nec amnibus pisces, nec collibus vites, nec pratis pecora armentaque desint. Oppida sunt frequentia, Castella multa, vici complures: præter ciuitates Imperiales tres, Eslingam, VVilam, & Reutlingam, quæ intra ducatum sitæ, propriam tamen habent iurisdictionem. Præcipua oppida sunt, Stutgardia Principis sedes, Tubinga Academia celebris, Ganstadium, Rotenburgum, Heilbrunna, Geppinga. Abbatiæ complures. Habuit autem regio ista olim varios Comitatus, Kaluuensem, Tubingensem, Vracensem, VVirtenbergensem, Zabergoiensem, Kreichgoiensem, Helfensteinensem, Zollerensem, Achellensem, Teckensem, Nifensem, Herrenbergensem, Grieningensem, Veringensem, Aspergensem; quibus nunc plerisq; abolitis, tituli Ducatus solis VVirtēbergensibus & Teccensibus Principibus adhæserūt. Initio autem Comitatus non nisi arcem VVirtenbergensem cum agro vicino haud valde amplo possederunt; sed bellis coniugiisque creuit ditio.

SERIES DVCVM VVIRTENBERGENSIVM ex Comitibus.

SERIES DVCVM VVIRTEBERGENSIVM ex Comitibus.

I, 3, Conradi

SERIES DVCVM VVIRTEBERGENSIVM.

1, 2, 3, Conradi altiſſima in hiſtorijs memoria eſt, quem Sueuum fuiſſe aiunt ex familia Beutelſpachenſi. Is filium habuit Vlricum, ex quo prognatus Ioannes Comes VVirtenbergicus, circa annum Chriſti M C XXXVIII. Vxor ei Anna filia Rudolphi Comitis Badenſis. Hoc coniugio acceſſit Studgardia ad Comitatum VVirtenbergicum.

4 Ludouicus Comes VVirtenbergicus, anno Chriſti M C LXXIX: cui vxor Margareta, filia * . . . . Comitis de Hohenberg.

5 Henricus Ludouici filius fertur condidiſſe monaſterium Irſinenſe, in quo ipſe cum vxore Irmengardi filia Marchionis Burgouiæ ſitus eſt.

6 Eberhardus primus vir bellicoſus, natus eſt anno M C II, obijt an. M CC LIII. Vxor ei Agnes filia Bertholdi Ducis Zeringiæ, vidua Comitis Vracenſis: Ex hoc coniugio Teccenſis etiam comitatus acceſſione auctus eſt Eberhardus.

7 Vlricus a pollice quem in dextera manu inſigniter magnum habuit cognomē retulit; Vxor ei fuit Agnes filia Boleſlai Calui Ducis Lignicienſis: Filiæ, Agnes nupta Ludouico Comiti Oetingenſi; Irmgardis nupta primum RudolphoComiti Hohenburgico, poſtea Marchioni Badenſi.

8 Eberhardus II Illuſtris ab Henrico Imperatore ob contumaciæ crimen exutus fere bonis, poſtea reſtitutus eſt a Ludouico: obijt anno M CCC XXIII. Vxor ei prior Adelheidis filia Baronis Signouienſis, poſterior Irmengardis filia Hermanni Marchionis Badēſis: [illegible]rdus iſtius frater Vlricus vxorem duxit Irmengardim filiam Alberti iunioris Comitis Hohenbergenſis, ex qua natus Vlricus Præpoſitus S. Guidonis Spiræ, qui arces VVirtenbergenſem & Studgardenſem bello vaſtatas reſtaurauit.

9 Vlricus Eberhardi filius Tubingam ære ſuo emit a Palatinis Tubingenſibus, anno Chriſti M CCC XLII: obijt an. M CCC XLIV. Vxor ei Sophia filia Theobaldi Comitis a Pfirdt.

10 Eberhardus III, ſub Carolo IV Imperatore in bello vulneratur, amiſſo etiam filio Vlrico tandem ipſe quoque extinctus eſt, anno M CCC XCII. Situs eſt cum filio ſuo Studgardiæ. Vxor ei Eliſabeth filia Henrici Comitis de Hennenberg.

11 Eberhardus Mitis Vlrici eius qui in prœlio occubuit filius regionem armis vaſtatam prudentia & pacis artibus priſtino cultui reſtituit: obijt anno Chriſti M CCCC XVII. Coniugem habuit priorem Antoniam Barnabonis Vicecomitis Mediolanenſis filiam, poſteriorem Eliſabetam filiam Ioannis Burg-grauij Noribergenſis.

12 Eberhardus iunior ſuperioris filius obijt in ipſo ætatis flore, quum ducta vxore Henrica filia Henrici Comitis Mompelgardenſis domum VVirtebergicam anxiſſet eo Comitatu. Hic ille eſt Henricus qui ad Nicopolim cæſus fuit a Turcis anno M CCC XCV. Porro Eberhardi obitus incidit in annum M CCCC XIX. Vxoris vero in annum M CCCC XLII. Ex his nata eſt Anna vxor Philippi Comitis Cattimelibocenſis.

13 Ludouicus maior natu filius Comes VVirtebergenſis & Montpelgardenſis ex vxore ſua Machtilde filia Ludouici Barbati Electoris Palatini ſuſcepit liberos complures. Mares notauimus in Tabula Genealogica: Filias, Eliſabetham nuptam Ioanni Naſſouio, Mechthildem nuptam Ludouico Lantgrauio Haſſiæ.

Fuit autem princeps grauis & pius. Obijt an. M CCCC L Eius vidua postea nupsit Alberto Austriaco Imperatori. Frater Ludouici Vlricus, ex moribus dictus Adamatus, vxorem habuit Margaretam filiam Adolphi Ducis Cliuiæ: post hanc vero Elisabetam filiam Henrici Landshutensis Ducis Bauariæ, vltimam Margaretam filiam Amedei Ducis Sabaudiæ.

SEQVVNTVR DVCES VVIRTENBERGICI.

1 Eberhardus VI Ludouici filius Barbatus magni animi & virtutis Princeps sapientiam suam non domi tãtum in gubernatione placida, sed etiam foris in communibus Imperij negotijs declarauit. Reuersus Ierosolyma a Papa Sixto IV donatus est Rosa aurea, anno M CCCC LXXXVII. Sueuico fœderi, quod pacis tuendæ caussa initum fuit, suum quoq; nomen dedit, an. M CCCC LXXXVIII. A Friderico Imperatore in ordinem equitũ aurei velleris adscriptus an. M CCCC XCVII, ac triennio post solemni ritu Dux primus VVirtebergensis & Teccensis inauguratus VVormatiæ. Magnus fuit in eo literarum & sapientiæ amor. Capnionem, Nauclerum, Melanchthoné amauit & produxit. Academiam Tubingæ constituit ope imprimis Vlrici patrui; eamque munifice imo regaliter donauit. Exijt e vita anno M CCCC XCVI. Vxor ei Barbara filia Ludouici Marchionis Mantuæ.

2 & 3 Eberhardus VII Vlrici filius VVirtenbergicus & Teccensis Dux Eberhardo sine legitima prole extincto successit. Sed quum male imperaret, pulsus est, suffectusq; in eius locum Henricus frater, qui & ipse haud diu rebus præfuit; abductus est enim in carceré ac post longa tædia mortuus, sepultus est Heidelbergæ. Eberhardi vxor fuit Elisabeta filia Alberti Electoris Brandeburgici. Henricus vero vxores habuit Elisabetam filiã Simonis Comitis a Bitz, & postea Euam filiam Ioannis Comitis Solmensis.

4 Vlricus Dux VVirtenbergensis & Teccensis an. M D IV in bello Bauarico ademit Philippo Palatino aliquot oppida, exemplum sequutus aliorum principum qui pro se quisque in Principis proscripti bona inuolabãt. Anno M D XIX Reutlingam vrbem imperialé obsedit & expugnauit: sed mox inde a Sueuici fœderis socijs expulsus, toto insuper Ducatu suo eiectus est. Carolus Cæsar ditionem illam a Sueuicis fœderatis sibi oblatã, Ferdinando fratri suo concessit. Indignam vero indicauerunt exclusioné istam quidã Germaniæ Proceres: itaq; postquã Vlricus iam II annos exsulasset, egerunt Augustæ in Comitijs an. M D XXXIII apud Cæsarem Lantgrauius Hassiæ & alij quidam Principes de illo restituendo, qui etiã pro ipso deprecati sunt. Sed perstitit Carolus in sentétia sua, & excluso Vlrico in fratrem Ferdinandum publice contulit titulos honores, dignitaté, & bona Comitis VVirtembergici, Augustæ in Comitijs an. M D XXXIII, posthabita etiã intercessione Francisci Galliarum Regis, qui per oratoré suum Guilielmum Langæum contenderat ne hoc fieret. Itaque armata manu Lantgrauius rem conficiendam videns, copias eduxit, & Philippum Palatinum, qui pro Ferdinando militans, veterum damnorum vltionem meditabatur, ad oppidũ Laufenum agri VVirtenbergici cecidit, magna copiarum parte in amné compulsa, & ductore ipso Palatino vulnerato. Ita reductus restitutusque Vlricus tandem cum Ferdinando transegit, vt vtile dominium ducatus VVirtenbergici esset suum, directum Ferdinandi. Idem quoq; an. M D XLVI in bello Schmalcaldico Saxonis & Lantgrauij secutus, factum suum postea apud Cæsar-

& deprecari coactus est, factus etiā Vlmæ victori supplex. Tandem vero obijt an. M D L. Vxor ei fuit Sabina Alberti II Ducis Bauariæ filia ex qua natus an. MDXV.

5 Christophorus; quem puerū Bauariæ princeps auunculus in aula sua, adultiorem Ferdinandus Viennæ aliquandiu educarunt, trantisper dum hic aduersus patrē eius Vlricum bellum gerebat. Sed quum eum Carolus V clam cū præceptore Tiferno per Carnicas Alpes in Hispaniā conaretur abducere, vt ea ratione Ducatum fratri integrum relinqueret, elapsus in Bauariam primum, inde in Galliam, opem Regis ad restituendum patrem exsulē implorauit. Erat forte eo tempore apud Franciscum regem legatus Pontificis Pauli III, cuius quum pedem dexterū rex fuisset deosculatus, idemque alij omnes principes eius exemplum sequuti fecissent, Christophorus, siue Germanica vsus ingenuitate, candore, & libertate, siue heroico instinctu ductus, palam negauit se sacerdotis crepidas osculaturū. Fecit iuuenis princeps, exsul, quod senem, regem, in suo solo facere præstitisset. Plus certe officit Christianitati Pontificū ista elatio, quā conducit seruilis Principum demissio. Christophorus post patris obitum cuncta ad pacis artes reuocans, legibus institutisque salutaribus patriam ornauit. Extinctus an. M D LXVIII. ætatis suæ anno LIII. Vxor ei fuit Anna Maria Georgij Pij Marchionis Brandeburgici filia.

6 Ludouicus VVirtenbergensis Dux natus an. M D LIV paternis artibus Remp. laudabiliter rexit, obijt an. M D XCIII. Vxor eius prior fuit Dorothea filia Caroli Marchionis Badēsis; posterior Vrsula filia Georgij Ioannis Comitis Palatini: Liberi nulli. Itaq; Vlrici posteritate extincta, successit fratris eius Georgij Comitis Mompelgardensis filius Fridericus, natus ex Barbara filia [illegible] Lantgrauij Hassiæ.

7 Fridericus iste Ludouici patruelis pari cum maioribus suis virtute & prudētia ditiones hæreditarias administrauit, pietatis & eruditionis egregius æstimator. Vxorem duxit Sibyllam filiam Ioachimi Ernesti Principis Anhaltini, ex qua plures filios suscepit; omnes patriæ virtutis æmulos.

8 Ioannes Fridericus liberorum Friderici natu maximus natu an. M D LXXXII vxorem duxit Barbaram Sophiam Ioachimi Friderici quondam Marchionis Brandeburgici & Electoris filiam, Stutgardiæ, an. M D CIV, die IV Novembris.

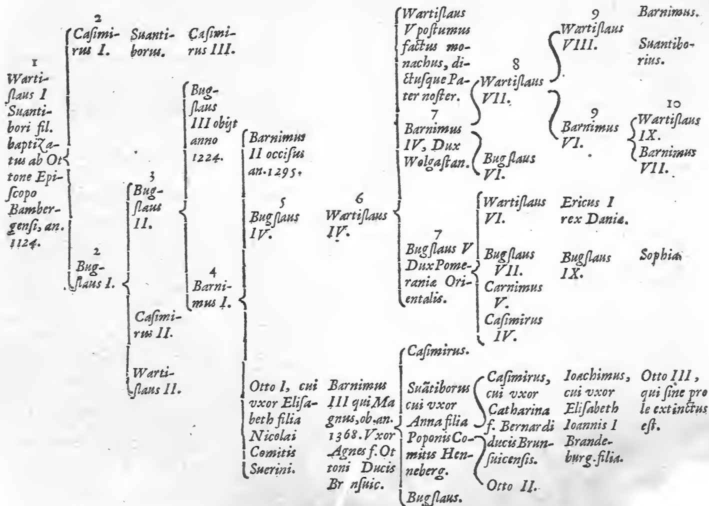
CAP. XXI.

Ducatus & Duces Pomeraniæ.

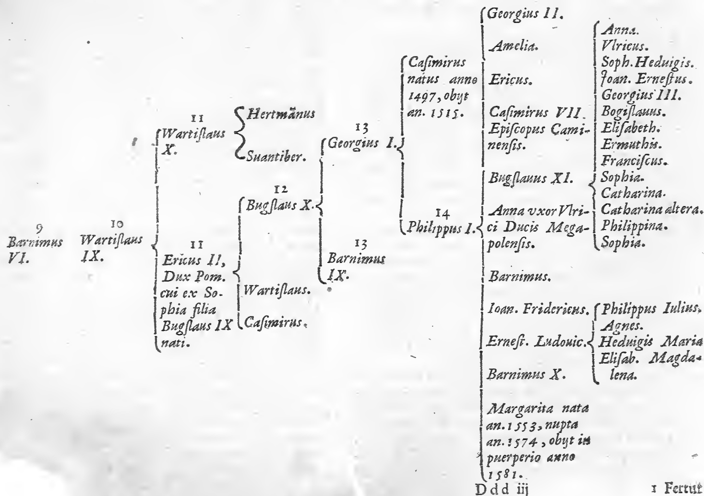
POMERANIA, cuius typum habes cap. XII, Vandalorum priscorum sedes a situ nomen habet, adiacet enim mari Balthico, porrigiturq; inde ab Holsatiæ finibus ad fines vsq; Liuoniæ: Sunt ergo Pomerani maris accolæ: Atque hoc vult vox *Pamortzi*. Slauorum nominis vestigia sonant adhuc audiunturque in multis ipsorum nominibus proprijs, Bugslauus, VVartislauus, VVitslauus: quæ nō Germanicæ sed Slauonicæ originationis sunt. Et constat diu admodum Polonis terras istas subiectas fuisse, ac non nisi a Friderico Barbarossa Imperio additas. Regio omnis fertilis est, plana, raros montes, pascua crebra, agrum vberē habet, ex quo frumenti, butyri, mellis, ceræ, lini, canabis ingens copia hauritur. CASSVBII a plicis vestium nomen habent, sedemq; habent ad Casilinū, qua Pomerellia sese extendit. Vrbes Pomeraniæ præcipuæ sunt, Stetinum dues, VVineta antiqua, Gripswaldia ob Scholam celebris, Iulinum amplum & potens, Stralsundia mercimonijs nota. Sunt & aliæ permultæ interius,

 Neugar-

STEMMA DVCVM POMERANIÆ a VVartislao I vsque ad Barnimum VI.

CONTINVATIO STEMMATIS DVCVM POMERANIÆ.

 1 Fertur

Neugardia, Lemburga, Stargardia, Bergradum, Bamenez, Publina, Grifenburga. Ad littus vero Colberga, Caminum, Collinum, Sunda, Pucka, Reuecol, Louensburg, aliæque. Adsita ei est insula RVGIA ex qua profectus Odoacer Italiæ Romæque domitor. Meminere Rugiorum Tacitus, Sidonius, Ennodius.

1 Fertur Suantiborus is qui Danos bello vicit, caput esse Ducum Pomeraniæ. Eius filios VVartislauum & Casimirum aiunt circa an. M C XXIV ab Ottone Episcopo Bambergense cum ingenti numero ciuiũ Pomeranorum baptizatos. Fuit tamen ante ipsos Barnimus ex Gryphonum gente, cuius insigne fuit gryphus in clypeo. Ab hoc adiutus est Henricus Auceps Imperator in bello cõtra Hungaros, erat enim Princeps Pomeraniæ, Cassubiorum & Vandalorũ. VVartislai vxor prior fuit Hoila, Henrici Nigri Bauariæ ducis filia, soror Henrici Superbi: posterior Ioanna, filia Canuti IV Regis Daniæ. Ipse occisus est anno M C XXXVI.

2 Bugslaus & Casimirus VVartislai filij in bello Soxonico a Friderico Barbarossa Duces creati sunt, adsignato ipsis in Imperij consessu loco. Ac tum primũ a Polonia seiuncti sunt. Bugslaus fundauit Episcopatum Iulinensem an. MCLXXV. cum templo B. Iacobi quod est Stetini. obijt an. M C LXXXVIII. Vxor ei VValpurgis filia Valdemari I Regis Daniæ, ac post eam Anastasia, filia Miecislai Ducis Poloniæ. Casimirus in Palæstina mortuus est anno vno ante fratris obitum.

3 Bugslai I filij fuere Bugslaus II, qui ducta vxore VVislana filia Iarolphi Ducis Russiæ obijt an. M CC XXII. Casimirus II, qui Stargardiæ monasterium condidit, an. 1194 obijtq; Ierosolymis an. MCCXVII, habuitque vxorem Irmengardem filiã Iaromiri Principis Rugiæ, ac denique VVartislaus II qui Greiffenbergã muniuit. Hoc tempore Saxones primum sese in Pomeraniam effuderunt, Bugslaus vero etiam ab Ottone I Marchione Brandeburgico captus posteaque dimissus est, anno M C LXXXVIII.

4 Barnimus I hæres omnium eius familiæ ditionũ Stetini creauit ædem B. Mariæ an. M CC LXI. Atrocia bella gessit cũ Ioanne I & Ottone eius fratre Marchionibus Brandeburgensibus, quæ tandẽ sopita sunt data Ioanni in vxorem Heduigi filia, cum Preutzlenia & Vckermarchia dotis loco. Vxores ipse habuit, primã, Mariam filiam Alberti I Ducis Saxoniæ, secundam, Margaretã filiam Henrici senioris Ducis Brunsuicensis, tertiam Mechtildem filiam Ottonis Marchionis Brandeburgensis: Defunctus est ipse an. M CC LXXVIII. at frater eius Bugslaus III anno M CC XXIV.

5 Bugslaus IV VVolgasti aulam habuit. Cum fratre Ottone ita ditionẽ partitus est, vt quicquid terrarum est a Deutia vsque ad Ancla, cum Iulino, Caminia, Stargardia vsque ad Pomerellam sibi haberet, cætera fratri cederent. Stargardiam hic muro cinxit. Situs est Caminiæ. Vxorem habuit Agnem filiam Ioannis I Marchionis Brandeburgici, & Margaretam natam Bislao Principe Rugiæ. Filias habuit Annam nuptam Swantiboro Principi Rugiæ, Helenam nuptam Bernardo Principi Anhaltino, Elisabetham nuptã Erico I Duci Saxoniæ, ac denique * . . . nuptam Nicolao Duci Megapolensi. Bugslai frater Otto I Stetinẽsis Dux ad posteros suos ducatum transmisit, ea serie quã in Tabula descripsimus. Ottone autem III sine liberis extincto graue bellum inter Duces Pomeraniæ VVolgastenses & Marchiones Brandeburgicos ortũ est, qui feudum illud a Friderico III Imperatore acceperãt. Composita autem est tandem controuersia, ita, vt Brandeburgici titulo fruerentur, ac deficientibus maribus Pomeranis, ditio omnis cederet Brandeburgensibus

6 VVartiſlaus IV Stetinum omnemq; Vlteriorē Pomeraniam a Conrado Brandeburgico occupatam recuperauit, Rugię quoq; Principatum adijt, auunculo VVitſlauo omniq; maſcula prole extinctis. Vnus igitur iſte Dux Pomeraniæ, Stetini, Caſſubiorum, Vandalorum, Rugiorum fuit, & Comes in Gatzkan. Syndia quoq; vrbs ſe in huius clientelam dedit, ſeruatis tamen priuilegijs ſuis: Sepultus eſt Camini. Vxorē habuit Eliſabetham Henrici Ducis Vratiſlauienſis filiam, ex qua nati, Bugſlaus, Barnimus, & VVartiſlaus V.

7 Barnimus V & Bugſlauus IV partiti ſunt inter ſe Pomeraniam, conceſſa fratri tertio annua penſione. Bugſlauus tenuit Orientalem Pomeraniam, Barnimus IV VVolgaſtanam, qui etiam Comitatum Gutzko poſſedit: mortuus eſt an. M CCC LXV. Vxor ei fuit Sophia filia Nicolai Henetorum Principis. Bugſlauus vero V filium habuit Caſimirum IV ex Eliſabetha Caſimiri II regis Poloniæ filia; qui educatus in aula aui materni, feuda habuit in Polonia, & a Ludouico rege Hungariæ & Poloniæ miſſus ad obſidendā arcem Schotter, dum inconſultius murū ſubit, lapide ictus interijt, an. M CCC LXXVII. Ipſe vero Bugſlauus Ludouicum Romanum Electorem Brandeburgicum acie ſuperauit. Torgoloniam bello acquiſiuit. Stetinum nouum ampliauit: Obijt autem an. M CCC LXIV, ſituſq; eſt Balbuci. Filias habuit Eliſabetham Carolo IV Imperatori, & Margaretam Erneſto Ferreo Duci Auſtriæ nuptas. Filius Bugſlaui VVartiſlauus VI mortuus eſt an. M CCC XCII, vxoremq; habuit Mariam Henrici Ducis Megapolitani filiam, eaq; defuncta Ingelburgim editā patre VValdemaro IV Daniæ rege, ex qua natus eſt Ericus I Rex Sueciæ, Daniæ & Noruegiæ, qui annos ampliusquadraginta regnauit, ac poſtea in patrio ducatu, [illegible] perſona regia, quietè vſq; ad annum M CCCC LIX vixit. Sorores Erici fuere, Sophia vxor Ioannis Palatini, patris Chriſtophori Daniæ regis, & Agnes, nupta Ottoni Principi Anhaltino. Bugſlaus vero VIII Bugſlai VII filius ex Sophia Procopij Moraui filia ſuſcepit Bugſlaum IX, qui obijt ſine maſcula prole, anno M CCCC XLVIII. Sepultus eſt Rugenwaldæ in Carthuſia. Ita deuoluta eſt hæreditas Bugſlaui V ad liberos Barnimi quarti.

8 VVartiſlaus VII Barnimi filius VVolgaſtanus, maritus Annæ, Ioannis II Ducis Megapolitani filiæ, obijt an. M CCC XCIV. Filios ex ea habuit Barnimum VI & VVartislaum VIII, Filiam Sophiam, nuptam Henrico Duci Brunſuicenſi. Frater eius Bugslauus VI obijt anno M CCC XCIII & neque ex priore vxore Iuditha filia Erici I Ducis Saxoniæ, neque ex poſteriore Agnete filia Ducis Brunſuicenſis prolem ſuſcepit.

9 VVartislaus VIII obijt an. MCCCCXVI. Vxor ei Agnes filia Ducis Saxoniæ inferioris Erici III, ex qua nati Suantiborius III extinctus an. M CCCC XLVI, & Barnimus VIII, denatus an. MCCCCLI, qui ex Anna Henrici Comitis VVinſdorfenſis filia non habuit niſi filiā vnicam, Agnetem, coniugem Friderici Pinguis Marchionis Brandeburgici. Ita decurſa hac ſerie ad BARNIMI VI liberos ditiones omnes peruenerunt. Barnimus iſte obijt an. M CCCC V, habuitq; vxorem Veronicam filiam Friderici III Burgrauij Noribergenſis, ex qua nati VVartislaus IX & Barnimus V, qui obiit anno M CCCC XLIX.

10 VVartiſlaus IX magni animi & virtutis Princeps Scholam Gripſualdenſem fundauit an. M CCCC LVII quo etiam extinctus eſt. Vxor ei fuit Sophia filia Georgii Ducis Saxoniæ inferioris, ex qua editi VVartiſlaus X & Ericus II. Frater eius BARNIMVS VII extinctus eſt ſine liberis an. M CCCC XLIX.

11 VVartiſ-

11 VVartislaus X vxorem habuit Margaretam filiam Henrici Comitis Stargardiæ, defunctus est autem anno Christi M CCC LXXVIII. Liberi eius fuere Suantiborius IV, & Hertmannus, cui vxor Vrsula, filia Ioannis primi Electoris Brandeburgici. Ita deuoluta est hæreditas omnis ad fratrem Ericum eiusq; liberos. Porro ERICO coniunx fuit Sophia filia Bugslaui IX, Ducis Pomeraniæ: Obijt autem ipse anno M CCC LXXIV, reliquitque liberos VVartislaum XI, Casimirum IX, & Bugslauum X.

12 Bugslauus X qui a rebus gestis Magnus dictus fuit, Pomeraniæ, Stetini, VVolgasti Dux, Rugiæ, Cassubiorum & Vandalorum princeps, natus est an. Christi M CCCC LIV. Hic quum ab Imperatore Friderico III feudum suum Alberto Marchioni Brandeburgico, qui Achilles Germanicus dictus fuit, concessum videret, vsque eo exarsit, vt se Imperatori opposuerit, & ab adeunda ditione Marchionem depulerit. Composita tamen sic est tandem controuersia interponentibus sese VVolgasti anno Christi M CCCC LXX Magno & Balthasaro Megapolensibus Ducibus, vt titulus insigniaque ducum Pomeraniæ penes Marchiones manerent, ac si hæres masculus ex Pomeraniæ Ducibus aliquando nō exstaret, Ducatus Stetini rediret ad Marchiones. Firmata est transactio, vt fieri inter Principes solet, nuptijs; Margaretam quippe Friderici II Electoris Brandeburgensis filiam Bugslauus vxorem duxit. Ea defuncta, Annam Casimiri Regis Poloniæ filiam: ac denique Agnem filiam Ioannis Alchymistæ Marchionis Brandeburgici. Hic ille est Bugslauus, qui venenum sibi a nouerca propinatum fecit vt prior nouerca biberet: Obijt anno M D XXIII paulo minor septuagenario.

13 Georgius I & Barnimus IX filij Bugislaui X hæreditatem patris diuisere. Barnimo cessit Stetinum cum inferiore Pomerania, cætera Georgio: qui quidem non diu vixit, natus quippe est anno Christi M CCCC XCIII: obijt anno Christi M D XXXI. Hic Augustæ Vindelicorum cum fatre Georgio feudum a Carolo V accepit, & religionem in suo Ducatu reformauit. Gedanenses tumultuantes autoritate & prudentia composuit: Vxor eius prior fuit Æmilia filia Philippi Comitis Palatini: posterior Margareta filia Ioachimi I Electoris Brandeburgi. Liberos reliquit Casimirum Episcopum Caminensem & Philippum, qui cum BARNIMO patruo placide de paterno iure transegit. Natus fuit Barnimus anno Christi M D I. Fuit autem princeps litteris addictus, grauis, prudens, serius. Filios ex Anna Henrici Duci Luneburgensis filia non habuit: Filias vero treis, Mariam nuptam Ottoni Holsatiæ Duci, Annam primum Caroli Anhaltini, tum Henrici Burgrauij Missnensis, denique Iudoci Comitis Barbiensis coniugem: Et Dorotheam nuptam Ioanni Comiti Mansfeldensi.

14 Philippus I Georgij filius, natus est anno M D XV. In diuisione cum patruo VVolgastum cum superiore Pomerania & Rugia accepit: Obijt anno Christi M D L X. Vxor ei fuit Maria filia Ioannis Electoris Saxoniæ, ex qua nati anno Christi M D XL Georgius II. Anno M D XLII Ioannes Fridericus Dux Stetinensis: Biennio post Bugslauus XI Dux Pomeraniæ, Anno vero M D XLV Ernestus Ludouicus. Anno Christi M D XLIX Barnimus. Anno Christi M D L XXVII Ernestus Episcopus Caminensis.

Cap. XXII.

Hassia, & Lantgrauij Hassiæ.

Hassi sunt Catti, mansitq; nominis vestigium in Cattis Melibocis, quorum sedes nunc vocant Catzen Elbogen. A populis trãsijt postea appellatio ad regionemnam veteres nullam Cattiam vel Hassiam nouerunt. Habet autem regio ista ad Ortum Turingiam, ad Austrum Franconiam, cum Hennebergensi Comitatu; ad Occasum VVestphaliam, ad Septentriones Ducatum Brunsuicensem, cum Episcopatu Mindensi & Padebornensi. Ac initio fuit Comitatensis: sub annum vero Christi MXLII euecta est in Lantgrauiatum. Diserte enim sic legitur in libro Torneamentorum. *Anno Christi* MXLII *Ludouicus Comes Hassiæ fuit Hallis in ludo militari ibi celebrato; sed factus deinde Lantgrauius ascendit filia supra matrem.* Sunt autem Lantgrauij Comites maiore quam cæteri Comites dignatione. Tales vero Prouinciarum præfecti & Comites etiam in Romana Rep. fuerunt, quemadmodum ex Notitia Imperij liquere potest. In Germania ad imitationem Romanorum varijs locis constituti sunt, titulo ipsis dato vernaculo, Germanicæ originis. In Hassia & Thuringia præcipui fuere. Regio pleraque Hassiæ montuosa est, ferax frumenti, leguminum. Flumina habet, Visurgim qui VVeser, Lupiam & Adranam amnes Tacito celebratos, ac præterea, Lanum, Fuldam, aliosque. Montes, Melibocum, Taunum, Abnobios. Oppida, Marpurgum, Cassellam, Francoburgum, Eschwegam, Fuldam. Gens omnis grauis, animosa, sobria, laboris patiens, ingeniosa, fidei amans, libertatis & suæ & publicæ conseruatrix.

STEMMA LANTGRAVIORVM HASSIÆ ex Ducibus Brabantiæ.

Qui hodie rerum in Hassia potiuntur, originem ducunt ex duabus Illustribus familijs, vna Brabantina, altera Thuringica. Ac fuit Lantgrauiatus iste Thuringico nexus, vsque ad Henricum Magnanimum Brabantiæ Ducem, qui ducta vxore Sophia Ludouici Lantgrauij & S. Elisabethæ filia vnica, ditiones istas coniunxit. Nec manserunt diu iunctæ; Henricus quippe puer & Henricus Mansuetus fratres, de paterna hæreditate disceptantes, ita inter se transegerunt, vt Mansueto quidem Brabantia cederet, Puero vero Misnia, Thuringia, Hassia. Itaque ab illo deinceps Genealogia ducitur Ducum Brabantiæ, ab hoc Lantgrauiorum Hassiæ. Brabantinorum vero Procerum series vsque ad Henricum Magnanimum sic se habet.

Lambertus Longicollus Dominus Louanij, interemptus a Gothofredo Duce Lotharingiæ, Anno Christi MXV.

Henricus I Lamberti filius Comes Louaniensis perijt Anno MXXXVIII.

Ex hoc natus Lambertus II Comes Louanij, Marchio Rhiæ, interemtus anno MLIV.

Huic successit Henricus II Lamberti filius occisus in lecto, anno MLXVIII.

Huius filius fuit Henricus III Comes Louaniensis, qui obijt anno MXCV.

Henrico successit filius eius Gothofredus I Barbatus, qui obiit anno Christi MCXX. Vxor eius prior fuit Sophia filia Henrici IV Imperatoris, & Clementia filia Guilielmi Comitis Burgundiæ.

Gothofredum patrem excepit Gothofredus II filius, primus Brabantiæ Dux factus a Conrado III Imperatore. Excessit e vita anno M C XLIII. Vxor ei Lutgardis filia Gebhardi Comitis a Sulzbach, soror Gertrudis Imperatricis.

Hunc secutus est Gothofredus III qui ex vxore Margareta filia Henrici Comitis Limburgensis suscepit Henricum Probum, Albertum Episcopum Leodiensem, Henricum Cuchij Dominum, & Guilielmum Dominum Parnesij: Obijt anno M C LXXXIII.

Henricus Probus ex Mechtilde filia Matthei Alsatici filium habuit vnicum Henricum Magnanimum: Obijt anno M CC XXX Coloniæ.

Henricus Magnanimus vxorem habuit priorem quidem Mariam filiam Philippi Imperatoris: posteriorem vero Sophiam filiam & hæredē Ludouici Lantgrauij. Liberi fuere ex altera Hēricus Mansuetus, ex quo profecti sunt Duces Brabantiæ & Comites Hornæ; ex altera Henricus Puer Lantgrauius Thuringiæ & Hassiæ, per quem series postea Lantgrauiorum decurrit. Porro Magnanimo filiæ fuere Mechtildis Ruperti Artesij vxor, & Maria nupta Ludouico II Palatino, de qua suo loco diximus.

1 Hēricus infans ex eo dictus fuit, quod eum pater moriens vix bimulum reliquit, natus est enim anno M CC XLV, pater e viuis excessit anno M CC XLVII. Ab hoc exstructum est templum Francoburgense: obiit anno M CCC VIII. Vxores habuit Adelheidem filiam Alberti Ducis Brunsuicensis, Mechtildem filiam Theodorici VI Comitis Cliuiæ; & Annam filiam Ludouici Seueri Comitis Palatini: Liberos permultos: Mares nos in tabula expressimus. Filiæ fuere Elisabet primum nupta Ioanni Comiti in Sain, postea Gebhardo Comiti in Eppstein: Mechtildis vxor Gothofredi Comitis in Zigenheim: Adelheidis elocata Bernhardo Comiti Hennebergico: Sophia, Ottoni Comiti in VValdeck & * . . . nupta Alberto Comiti Gortzio.

2 Otto Henrici filius Hassiæ Lantgrauius, vxorem habuit Adelheidem Comitissam Rauensburgicam; obiit anno Christi M CCC XXIX. Eius frater Ioannes Lantgrauius extinctus est anno Christi M CCC XI, habuitque vxorem Adelheidem filiam Henrici Mirabilis Ducis Brunsuicensis. Ludouicus Episcopus Monasteriensis desijt viuere anno M CCC XX.

3 Ottoni successit Henricus Ferreus, qui cum fratre suo Ludouico ditionem partitus est, ea lege, vt quum vterque eandem virginem ambiret Elisabetam Friderici admorsi filiā, is qui repulsam ferret, cælebs permaneret. Nupsit autem Henrico, a quo tamen postea repudiata est, anno M CCC XL, ducta altera coniuge Mechtilde filia Theodori IX Comitis Cliuiæ. Ioannes frater promissi immemor vxorem duxit Margaritam filiam Comitis in Spanheim.

4 Otto Sagittarius Lantgrauius Hassiæ mortuus est anno M CCC LIV, improlis. Eius soror Elisabeth filia Hērici ferrei, nupsit Ottoni Duci Saxoniæ inferioris. Adelheidis vero Casimiro regi Poloniæ, a quo domū remissa est, anno M CCC LVI. Ita deficiente hic linea cessit Lantgrauiatus posteris Ludouici.

5 Hermannus Ludouici filius, Lantgrauio Thuringiæ Balthasari aduersus Ottonem Brunsuicensem suppetias tulit anno Christi M CCC XXVII. Senex admodum vita functus est, anno Christi M CCCC XIV. Eius vxor prior fuit Ioanna filia Ioannis Comitis Nassouij: posterior Margareta filia Friderici III Burggrauij Noribergensis Filia eius Margarita nupsit Henrico Duci Brunsuicensi: Agnes vero Ottoni Duci, Domino in Gottingen.

STEMMA LANTGRAVIORVM HASSIÆ a Ducibus Brabantiæ.

- 1 *Henricus Magnanim. Dux Brabant. cui uxor Sophia filia & hæres Lantgrauij Hassiæ Hugonis.*
  - *Henricus Mansuetus obijt anno 1260. Ex quo Ducũ Brabantiæ & Comitũ ab Horn series.*
  - 1 *Henricus Puer Lantgrauius, Thuringiæ & Hassiæ.*
    - 2 *Otho Lantgrauius Hassiæ.*
      - 3 *Henricus Ferreus, Lantgrauius.*
        - *Elisabeth nupta Ottoni Duci Saxon.*
        - 4 *Otho Sagittarius, Lãtgrauius.*
        - *Adelheidis.*
      - *Otho Archiepisc. Mogunt.*
      - *Ludouicus Lantgrauius.*
        - 5 *Hermannus Lantgrauius.*
          - 6 *Ludouicus Pacificus Lantgrau.*
            - *Hermannus Archiepiscop. Colon.*
            - 7 *Ludouicus III Lantgrauius.*
              - 9 *Guilielmus Senior.*
                - *Mathildis.*
                - *Catharina.*
                - *Elisabeth.*
              - 10 *Guilielmus Medius.*
                - 11 *Philippus.*
                  - 12 *Guilielmus Lantgrauius.*
                    - 16 *Mauritius*
                      - *Otho.*
                      - *Mauritius*
                      - *Elisabetha.*
                      - *Guilielmus*
                      - *Philippus.*
                      - *Agnes.*
                    - *Christianus ob. an. 1578.*
                  - 13 *Ludouicus.*
                  - 14 *Philippus.*
                  - 15 *Georgius Darmstad.*
                    - *Ludouicus.*
                      - *Elisabeth.*
                      - *Anna.*
                      - *Sophia.*
                      - *Georgius.*
                      - *Iuliana.*
                      - *Amelia.*
                      - *Ioannes.*
                    - *Christina.*
                    - *Elisabetha.*
                    - *Philippus.*
                    - *Anna.*
                    - *Fridericus.*
                  - *Elisabetha.*
                  - *Catharina.*
                  - *Agnes.*
                  - *Anna.*
                  - *Philippus.*
                - *Elisabeth*
            - 7 *Henricus Lantgrau.*
              - *Gulielmus Iunior.*
              - *Mathildis.*
              - *Fridericus.*
              - *Elisabeth.*
            - *Fridericus obijt puer.*
            - *Elisabeth.*
          - *Henricus & Fridericus obijt puer.*
          - *Margarita.*
          - *Agnes.*
        - *Otho.*
    - *Ludouicus Episc. Monasteriensis.*
    - *Ioannes Lantgrau.*
    - *Henricus obijt puer.*
  - *Elisabeth.*
  - *Beatrix.*

6 Ludouicus cognomento Mitis, natus anno Christi M CCCC II, primus fuit Comes Zigenheimii & Niddæ. Hic ille est, qui Imperij summum honorem ad se delatum in alium reiecit, Mortuus est anno Christi M CCCC LVIII. Vxorem habuit Annam filiam Electoris Saxoniæ, Liberi ex ea fuere, Hermannus Archiepiscopus Coloniensis qui obijt anno M D VIII. Henricus & Ludouicus ambo Lantgrauij, Fridericus, qui puer vitam finiuit, Elisabetha vxor Ioannis Comitis Nassouij in VVeilburg.

7 Henricus III maior natu filius, natus anno Christi M CCCC XI, Marpurgi aulam habuit, auctus Comitatu Cattimelibocensi ab vxore Anna, vltimi Comitis Philippi filia· mortuus est anno M CCCC LXXXIII. Filium habuit Guilielmum dictum iuniorem, vt a duobus alijs Guilielmi Ludouici III filius distingueretur: Hic in venatione ex equo lapsus interijt, anno Christi M D sine liberis, relicta vidua Elisabetha filia Philippi Palatini Electoris. Filiæ Henrici fuere, Mechtildis nupta Ioanni II Duci Cliviæ; & Elisabeth vxor Ioannis Nassouii Comitis in Dillenburg.

8 Ludouicus III dictus Comes Zigenhemii & Niddæ, aulæ sedem habuit Cassellis: duos sustulit filios ex vxore Guilielmos, alterum dictum seniorem, alterum iuniorē; obiit anno M CCCC LXXI. Vxor ei fuit Mechtildis, filia Ludouici Comitis VVirtenbergici. Hermannus eius frater Archiepiscopus Coloniensis & Propositus Padebornensis vir fuit excelsi animi: Nouesium a Carolo Burgundo obsessum strenue defendit, oppositusque est Ruperto Palatino Archiepiscopatus competitori, anno M CCCC LXXV.

9 & 10 Guilielmus senior hæreditatem paternam cum fratre post excessum Ludouici diuisit, sed ob leues caussas, cum ingenio esset querulo, resiliit. Captus, ditionibus suis exutus est. Obiit anno Christi M D XV. Vxorem habuit Annam filiam Guilielmi Ducis Brunsuicensis, ex qua non nisi filias suscepit, Mechtildem nuptam Cononi Comiti Tecklenburgico, Catharinam vxorem postea Adami Comitis a Beichlingen, Elisabetham nuptam primum Ludouico Palatino Bipontino; postea Georgio Palatino Cimmerensi. Guilielmus ergo medius auctus tot ditionibus potēs fuit. Ab hoc profecti sunt quotquot nunc Hassiæ Lantgrauii dicuntur. Vxores habuit duas, priorem Iolantem filiam Friderici Comitis Vademontii, alteram Annam filiam magni Ducis Mechleburgici. Filium Philippum: Filiam Elisabetham vxorem Ioannis Ducis Saxoniæ.

11 Philippus totius Hassiæ Lantgrauius Comes Cattimelibocensis, Ziegenhemius & Niddensis, vindex libertatis & fulmen Germaniæ dum vixit fuit, ingentis animi & consilii Princeps. Tumultus rusticorum aduersus Præsules Moguntinum & Herbipolensem repressit: Anno Christi M D XXVII impediuit executionem edicti VVormaciensis aduersus Euangelicos concepti, adhibita protestatione publica; ex quo facto adhæsit sociis nomen Protestantium. Eodem anno Academiam fundauit Marpurgi. Sequenti, copias ingentes armauit aduersus eos qui ipsum & Electorem Saxonicum dicebantur oppressuri. Anno M D XXXIV Vlricum Ducem VVirtebergicum ditioni suæ restituit, diu exulem & vagum, cæsis copiis Ferdinandi Regis ad Lauffenum, & capto Philippo Palatino. Ad compescendos etiam Anabaptistas duce Ioanne Leidensi tumultuantes Monasterii VVestphaliæ oppido militem suum misit. Fœderis Schmalcaldici libertatis ergo initi a Germaniæ Principibus contra inualescentem Caroli potentiam & Pontificiorum minas ducem

ducem se præbuit Anno M D XLVI vna cum Friderico Saxoniæ Electore. Eo bello captus est Elector, Hessus vero persuasus ab Electore Brandeburgico & Mauritio Saxone vltro se fidei Cæsaris commisit dediditque, a quo in carcere habitus est totum quinquennium, frustra intercedentibus pro ipso Germaniæ Principibus. Tandem tamen quum vis ostentaretur, dimissus est. Anno M D LVII composita est controuersia inter ipsum & Comitem Nassouicum de Comitatu Cattimelibocensi quæ iam annos pene quinquaginta durauerat. Conuentum, vt abrogata Cæsaris sententia, qui Nassouijs eum adiudicârat, Comitatus ille in potestate maneret Lantgrauiorum Hassiæ, ea lege, vt is Comiti Nassouio sexies centena millia aureorum exsolueret, & Comitatu insuper Dietsensi cederet, vtque Lantgrauij nihilominus titulum haberent Dietsensium Comitum, & arma gentilitia: Comites vero Nassouij etiam vocarentur Cattimelibocenses, & arma illa in suis insignibus gererent. Ita plenus æui obijt Philippus anno M D LXVII Vxor ei fuit Christina filia Georgij Ducis Saxoniæ. Filij, Guilielmus, natus anno M D XXXII, Philippus, natus anno M D XXXIV, qui infans obijt. Philippus alter, natus anno M D XLI, & Georgius natus anno M D XLVII. Filiæ, Agnes nupta Mauritio Electori Saxonię, ac post illum Ioanni Friderico Duci VVimariensi; Anna nupta VVolfgango Bipontino Comiti Palatino. Barbara quæ primis nuptijs habuit maritum Georgium Comitem Monpelgardensem, secundis Danielem Comitem in VValdeck, Elisabetham vxorem Ludouici Comitis Palatini, & Christinam nuptam Adolpho Duci Holsatiæ.

12, 13, 14, 15 Guilielmus fratrum natu maximus, testamento patris (quod filij omnes ratum habuerunt) semissem bonorum paternorum obtinuit. Sed ita, vt cum Ludouico Academiam Marpurgensem, forum vero iuri dicundo fratres omnes commune haberent. Ludouicus ergo Lantgrauius Comitatum nactus Cattimelibocensem, Zigenhaim, & Nidda, Marpurgi sedem fixit aulæ suæ. Vxores habuit Heduigem filiam Christophori Ducis VVirtenbergensis, ac post eam Mariam filiam Ioannis Comitis Mansfeldensis. Philippus tertius frater, Reinfelsij aulam habuit. Vxor ei Anna Elisabetha filia Friderici Palatini. Georgius quartus frater, Darmstadij in superiore Comitatu Cattimelibocensi vixit: habuitque vxores duas, priorem Magdalenam filiam Bernhardi Comitis Lippensis: posteriorem Leonoram filiam Christophori Ducis VVirtebergici viduam Ioachimi Ernesti Anhaltini, obijt anno M D XCVI, relictis multis liberis. Henrico, nato anno M D XC, qui diem extremum clausit octauo Ianuarij anno M D CI. Ludouico, nato 24 Sept. Anno M D LXXVII (cui ex vxore Magdalena Marchionis Brandeburgici filia nati sunt, Elisabeth Magdalena anno M D C die 6 Aprilis. Anna Eleonora, Anno M D C I, 30 Iulij. Maria, Anno M D C II, die II Decemb. Sophia Agnes Anno M D C IV, 12 Ianuarij. Georgius, natus 17 Martij, Anno M D C V. Iuliana, Anno M D C VI, die 14 April. Amelia, Anno M D C VII, die 20 Iunij, & Ioannes 17 Iunij, Anni M D C IX) Elisabetha nata 26 Nouemb. Anno M D LXXIX. Philippo nato 26 Decemb. Anno M D LXXXI, qui duxit vxorem *.. ... filiam Comitis Diepholdensis. Anna nata 3 Martij, Anno M D LXXXIII, quæ post obitum patris nupsit Alberto Comiti Solmensi, Anno M D C X. ac denique Friderico nato 5 Martij, Anno M D LXXXV. Sed fuit præ cæteris Philippi Magnanimi filijs Guilielmus non a natura tantum sed etiam a studio, cura, & exercitatione

tione artibus principalibus ornatus, ad quas etiam litterarum & historiæ imprimis cognitionem adiunxit. Iuuenis admodum arma sumpsit cum Mauritio Saxone, superatisque cum exercitu Rhæticarum Alpium faucibus, & occupata Ernberga, eo adegit Carolũ Cæsarem, vt Æniponte noctu accensis funalibus fugere coactus sit: quam expeditionem liberatio patris & totius Germaniæ tranquillitas præsens, diu, vti optamus speramusq; duratura, consequuta est. Obiit anno M D LXVII, relicto ex Sabina filia Christophori Ducis VVirtebergensis vnico hærede filio Mauritio; nam Christianus iam anno M D LXXVIII extinctus fuerat.

16 Mauritius Lantgrauius Hassiæ, natus anno M D LXXIII virtutum paternarum hæres pariter & æmulator, ea modestiæ, prudentiæ, eruditionis, ac pietatis fama viget, qua vix alius hodie ex omnibus Germaniæ Principibus, beatam cõstituens ex sententia Platonis Rempublicam. Eius vxor prior fuit Agnes filia Georgij Comitis Solmensis; posterior nunc est Iuliana filia Ioannis Comitis Nassouij. Soboles numerosa. Otto natus anno M D XCIV. Mauritius M D C. Elisabeth anno M D XCVI. Guilielma anno M D CII. Philippina anno M D CV, Agnes M D CVI. Viuat diu vigeatque eius virtus, & serò sui desiderium mortalibus relinquat.

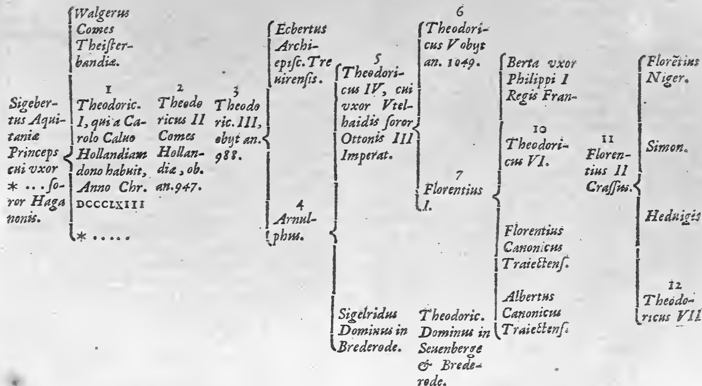
CAP. XXIII.

HOLLANDIA, *& Comites Hollandiæ.*

HOLLANDIÆ pars Transrhenana proprie ad Germaniam veterem pertinet, continetque in se Frisios minores, cum quibus pertinaci odio diu a Batauis pugnatum est. Rhenus enim G[illegible]liam a Germania disterminat: neque est extendenda Gallia ad tertium vsque Rheni ostium quod Fleuum vocant, quum inter illud & medium siti fuerint Frisij maiores & Sicambri, qui tamen nunquam Gallis, nunquam non Germanis sunt accensiti. Traiectus itaque ad Rhenum, cum Amsterodamo, Harlemo, Enckhusa, Horna, Geldriaque omni ad Germaniam magnam referenda sunt. Nam de Frisiis maioribus, in quibus sunt Leodienses, Groningenses, deque Transisalanis & Sutphaniensibus nemini dubium est, quin Germaniæ accenseri debeant. Quod si vero etiam Germanias duas, superiorem & inferiorem, quæ proprie in Belgica sunt, placet Germaniæ adscribere, multo iam erit amplior amplissimæ regionis ditio: vtque vt ad eam referuntur vulgo Argentoratum, VVormacia, Spira, Treuiri, Moguntia, Colonia, ita ad eam referentur Antwerpia, Gandauum, Brugæ, Lugdunum Batauorum. Et constat, Carolum V Imperatorem postquam anno Christi M D XXVIII Hollandiæ, Brabantiæque adnexuisset Traiectum cum Transisalania, cedente Episcopo Henrico Bauaro, Anno vero Christi M D XXXVII Groningam cum Ommelandia, & anno vno post Gelriam vniuersam, omnes simul prouincias Belgicas comprehensas titulo CIRCVLI BVRGVNDICI & BELGICI in Comitijs Augustanis iunxisse S. Imperio. Factum id est, anno Christi M D XLVIII, die XVI Iunij. Quæ quũ ita sint, non videbitur cuipiam mirum, si Hollandiam quoque ad Germaniam referamus.

STEMMA

STEMMA COMITVM HOLLANDIÆ.

Extra ordinem.

8 *Robertus, qui ducta Theodorici V vidua Gertrude, tutor fuit Theorici VI.*

9 *G defridus Gibber, Lotharingus, qui pulsis tutoribus H llandiam inuasit.*

1 Carolus

1 Carolus Caluus Ludouici filius Caroli Magni nepos Romanorum Imperator quum certis nuncijs accepisset, Normannos eam Germaniæ inferioris oram quæ Oceano opposita, Rheno, Mosa, Scaldi amnibus alluitur, depopulari, ac fœdare, contulit ditionem illam quæ nunc Hollandiam, Zelandiam, Frisiam, Traiectumq; complectitur in Theodoricũ Sigeberti Aquitaniæ Principis filium, VValgeri Comitis Teisderbandiæ fratrem minorem natu, editum Haganonis sorore. Facta est autem donatio Bladellæ, haud incelebri tunc temporis Brabantiæ oppido. Theodoricus Imperatoris copijs opibusque in vacuam possessionem deductus, ditionem illam occupauit non sine sudore & sanguine, ob Burggrauij Leidensis & Falkenburgici Toparchæ armata manu sese opponentium vires. Quibus victis cœsisque digressus Carolus ad suos haud diuturnam pacem Theodorico reliquit. Frisij quippe libertatis auitæ titulo conspirantes ipsum Prouincia eiecerunt; qui ad Carolum Imperatorem profugus, ac non multo post restitutus, pacatis rebus ita cum Frisijs & Normannis, qui ex suæ patriæ nomine nomen Hollandiæ dederunt, vixit, vt vtrique come & temperatum imperium agnoscerent. Obijt tandem senex anno Prrncipatus suscepti XL.

2 Theodoricus II fertur rexisse Hollandiam annos LXXXVIII. Vxoremque habuisse Genam Pipini Ducis Aquitaniæ filiam.

3 Theodoricus III a quibusdam hoc loco inseritur, eumque dicunt vxorem habuisse Hildegardim Ludouici V regis Francorum filiam, & obijsse an. Christi CMLXXXVIII.

4 Arnulphus Theodorico patri successit; diciturque Hollandiam ac Zelandiam, exemptas Francorum Regum potestati, subiecisse Imperatori Ottoni III: occubuit in prœlio aduersus VVest-Frisios, anno CMXCIII. Vxor ei Lutgardis filia Romani Imperatoris Constantinopolitani. Frater eius Egbertus Archiepiscopus Treuirensis in sacello a se exstructo, quod ipse B. Andreæ dicauit, situs est.

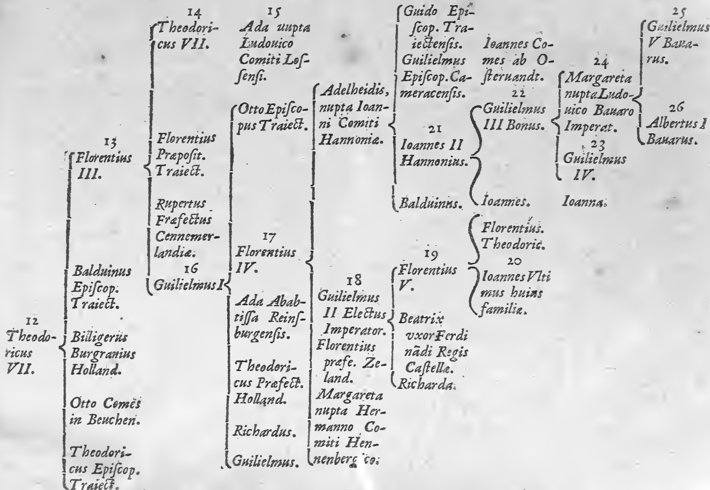
5 Theodoricus IV Arnulphi filius patris necem vlturus bellum gessit cum Frisijs: Adeboldum Episcopum Vltraiectinum cepit, & in Hollandiam abductum Iselmundanæ arci inclusit. Ierosolymam profectus, dum reditum parat, in itinere obiit: anno MXXXIX. Huic Vxor fuit Vtelhaidis Ottonis III Imperatoris soror, quæ post mariti obitum ad suos rediit. Præfuit Theodoricus Hollandiæ annos XLVI.

6 Theodoricus V Dordrechti telo ictus in femore biduum ab accepto vulnere vixit: obiit anno MXLVIII, celebs. Ostenditur hodieque locus, in vico, quem ex eo vocant Comitis.

7 & 8 Florentius Theodorici frater fraternos hostes sibi infestos expertus est, Coloniẽsem, & Leodiensem antistites, & Lambertum Comitẽ Louaniensem: ac commisso cum illis prœlio, Leodiense occiso, Louaniense capto, domum rediit victor, anno MLXIII. Ferũt eum in itinere dum sub arbore quadam defessus auram captaret, occisum a sicariis quos Coloniẽsis submiserat. Vxor ei fuit Gertrudis filia Bernardi Ducis Saxoniæ, quæ etiam post mariti obitum aliquamdiu Hollandiam gubernauit, nupta Ruperto Comiti Flandriæ liberorum Florentii tutori, qui a deuictis Frisiis Frisii cognomen retulit. Anno autem MLXX instinctu Guilhelmi Episcopi Vltraiectini arma sumpsit Gothofredus Lotharingiæ Dux, pulsisque Gertrude & Ruperto Hollandiam per vim occupauit.

9 Godefridus Gibber Lotharingiæ Dux victo ad Leidam Ruperto bellum Frisiis intulit: obsessus ab iisdem

CONTINVATIO STEMMATIS COMITVM HOLLANDIÆ.

Fff dera

dem postea Alcmariæ, vix euasit soluta per Guilielmum antistitem Traiectensem obsidione. Tandem tamen telo per posticum acto dum aluum exonerat, pœnas dedit occupati alieni imperij, anno M LXXV. Hic Delfum creauit, oppidum inter prima Hollandiæ.

10 Cæso Godefrido admotus est rebus Theodoricus VI, qui iam aptus per ætatem imperio habebatur. Hic Traiectensem Episcopum priorum motuum autorem ad deditionem eorum quæ bello abstulerat, adegit, Frisios domuit, congressus cum ipsis non semel. Præfuit rebus annos XXV: Vxor ipsi VVithildis filia Friderici Ducis Saxoniæ. Soror Bertha nupta Philippo I Francorum regi, qui eam dimisit.

11 Florentius II Pinguis dignitatem maiestatemque imperij ornauit procera corporis venustate, adfabilitate, pudicitia, iustitia, clementia: Obijt anno M C XXIII. Vxor ei fuit Petronella Lotharij II Imperatoris filia, quæ monasterium Rhenoburgense condidit. E cuius fundamentis effossum est anno M D C XIII saxum cum effigie capitis & inscriptione PETRON quæ an ista sit, an alia de qua proxime dicam, haud satis compertum habeo. Filia Heduigis nupta fuit Gerardo Comiti Geldriæ & Sutphaniæ.

12 Theodoricus VII, Florentij II filius Frisios rebelles domuit, eosdem duce fratre Florentio Nigro Hollandicum agrum infestantes coërcuit. Traiectum ne hostiliter expugnaret, religione & precibus Heriberti Antistitis motus est: obijt anno M C LXIII. Vxorem habuit Sophiam natam Ottone Comite Palatino. Filias, Sophiam Abbatissam Fontanellæ, & Heduigim, cum Petronella, quæ ibidem virgines vixere.

13 Florentius III, post patris Theodorici excessum f- ctus Comes, vxorem duxit Adam sororem Guilie' ni Regis Scotiæ, Henrici filiam, a Viboldo Egmundano Abbate accersitam. Magna huic cum Godefrido Episcopo Traiectensi fuit de Frisiæ imperio contentio, quam Fridericus Barbarossa diremit. Postea tamen Frisios iterum rebelles vicit, exactaque ingenti pecuniæ vi ad obsequium adegit: profectus inde cum Friderico in terram sanctam post multa fortiter a se edita virtutis exempla Antiochiæ extremum diem clausit, anno M C X C.

14 Theodoricus VII cum fratre Guilielmo atrox præliũ in Zelandia commisit, orta de herciscundis bonis inter ipsos controuersia. Composita tamen res est interuentu patrui Balduini Traiectensis Episcopi, cuius etiam ditionis post obitum ipsius factus est tutor. Inde Brabantiam cum exercitu ingressus, Buscum Ducis cepit. Obijt haud procul a Dordrechto, anno M CC III. Vxorem habuit Adelheidem filiam Theodorici III Cliuiæ Ducis.

15 Ada Theodorici filia post patris obitum nupsit Ludouico Comiti Lossensi: qui regnandi ignarus turbatis rebus a Guilielmo Flandriæ Comite ditione pulsus est, anno M CC IV.

16 Guilielmus I Theodorici VII frater, Adæ patruus Comes factus Hollandiæ Traiectenses bello petijt: A quibus post incensum Dordrechtum eo actus est, vt pacem immani pecunia redemerit. Damiatam, quæ Pelusium est, in Ægypto ope Harlemensium cepit. In Scotiam cum classe profectus ad capiendum regnum quod ad ipsum excessu Macolmi auunculi sui erat deuolutum, quum audisset a Lossensi Comite Hollandiam ferro & igne vastari, reuersus, armis hostem eiecit. Obijt tandem anno regiminis in Hollandia XIX, Christi, M CC XXIII. Vxor eius prior fuit Adelheidis filia Ottonis II Comitis Geldriæ: po'terior Maria Edmun-

Edmundi Ducis Lancaſtriæ filia. Sepultus fuit Rhenoburgi; Eſtque adeo ante hoc biennium effoſſum illic ſaxum cum hac inſcriptione.

WILHELMVS *primus Comes Hollandie. obijt Anno 1223.*

ALEIDIS *filia Comitis Geldriæ vxor eius. obijt Anno 1218.*

Et aliud cum iſta,

ADA *filia VVilhelmi primi Comitis Hollandie in Reinſburch Abbatiſſa. obijt Anno 1258.*

17 Florentius IV Guilielmi filius Aleide prognatus, magna claruit rei militaris fama: A Claremōtano Comite ad ludos equeſtres quos apparauerat inuitatus, per fraudē ab ipſo interemptus eſt, quod crederet familiarius vxore ſua vſum eſſe. Coniugem habuit Machthildem filiam Henrici Probi Ducis Brabantiæ, ex qua nata Margareta vxor Hermanni Comitis Hennenbergici quæ tot enixa liberos dicitur, quot ſunt in anno dies, ſepulta Loſduni. Nata & Adelheidis, nupta Ioanni Auienneſi Comiti Hannoniæ, cuius liberi ac nepotes extincta Guilielmi II ſobole in Comitatu Hollādię ſucceſſerunt. Natus & Guilielmus ſecundus de quo proxime, & Florentius præfectus Zelandiæ. De Margareta exſtat in Loſdunenſi fano tale monumentum,

En tibi monſtroſum nimis & memorabile factum

Quale nec a mundi conditione datum.

Hæc lege, mox animo ſtupefactus lector abibis.

MARGARETA Hermanni Comitis Hennenbergiæ vxor, quarti Florentij Comitis Hollandiæ & Zulandiæ filia, Guilhelmi Regis Romanorum, ac poſtea Cæſaris ſeu Gubernatoris Imperij, atque Adeithëiæ Comitis Hannoniæ ſoror, cuius patruus Epiſcopus Traiectenſis, avunculi autem filius Dux Brabantiæ, & Comes Thuringiæ. Hæc autem Illuſtriſſima Comitiſſa annos quadraginta duos circiter nata, ipſo die Paraſceues, nonam circiter horam, anno milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo ſexto, trecentos ſexaginta quinque enixa eſt pueros, qui prius a Guidone Suffraganeo Traiectenſi omnes in duobus ex ære peluibus baptiſati ſunt; quorum maſculi quotquot erant, Ioannes, puellæ autem Eliſabethæ vocatæ ſunt; qui ſimul omnes cum matre vno eodemque die fatis conceſſerunt, atque in hoc Laudunenſi templo ſepulti iacent. Quod quidem accidit ob pauperculam quandam fœminam, quæ ex eo vno partu gemellos in ulnis geſtabat pueros, quam rem ipſa Comitiſſa admirata, dicebat, Id per vnum virum fieri non poſſe, ipſamque contumelioſe reiecit. Vnde hæc paupercula animo perturbata, ac perculſa, mox tantum prolium numerum ac multitudinem ex vno partu ipſi imprecabatur, quot vel totius anni dies numerarentur; quod quidem præter naturæ curſum ſtupenda quadam ratione ita factum eſt, ſicuti hic in perpetuam huius rei memoriam ex vetuſtis tam manuſcriptis quam typis excuſis Chronicis breuiter poſitum & enarratum eſt. Deus ille ter maximus hac de re ſuſcipiendus, honorandus, ac laudibus extollendus in ſempiterna ſecula, Amen.

18 Guilielmus II extincto indigne patre vix sexennis cõmissus est curæ Ottonis patrui Episcopi Traiectensis. Sub hoc adoleuit ad annum vsque ætatis vicesimum, quo Romanorũ rex electus est. Aquisgranũ profectus coronæ capiendæ caussa, ab Alberto Magno Coloniæ exceptus est, hiberno tempore prolatis vuis & floribus. Curiam Prouincialem iuri dicundo primus Hagæ Comitis instituit, quæ postea mirum in modũ creuit. Flandros Zelandiam vastantes repressit, reportata insigni ab ijs victoria. Ioannem Auennium adfinem suũ contra matrem Margaretam armauit. Cæsus tandem est a Frisijs, anno M CC LV Kal. Februarij, relicto filiolo qui nondum sex menses vitæ explerat ex vxore Elisabetha filia Ottonis Ducis Brunsuicensis.

19 Florentius V anno ætatis XIX Frisijs indixit bellum, vlturus patris necem; & vicit eos prœlio semel atq; iterum. Cum Flandris, qui iam multos annos Hollandis infesti fuerant, pacem sanciuit, accepta Guidonis Flãdriæ Comitis filia Breatrice in vxorem. Hic ille est qui Gerardi Velseni vxorẽ violasse perhibetur; a quo postea duobus & viginti vulneribus confossus est, adnitente etiam Hermanno VVoerdeno vitiatæ patre, anno M CC XCVI. Sed Veldenus captus postea pœnas quoque occisi Principis sui dedit.

20 Ioannes I Florentij filius Guilielmi Cæsaris nepos puer in Anglia apud Eduardum regem educatus est. Post patris vero obitum reuocatus ab Hollandiæ proceribus de cõsilio regis & Guidonis Flandrorum Comitis commissus est tutelæ VVolfardi Borsalij Toparchæ Veriensis. Postquam adoleuisset bis in Frisios rebellantes exercitum duxit. Decessit e vita anno M CCC. Coniunx ei fuit Elisabetha Eduardi II Regis Angliæ filia; ex qua nullam sobolem suscepit. Eo factum est, vt Comitatui Hollãdiæ præfectus fuerit Ioannes Hannonius Adelheide Guilielmi Cæsaris sorore editus.

21 Ioannes II Hannonius grauia & multa cum Flandris bella gessit terra marique. Obijt anno M CCCIV. Sepultus est Valencenis. Vxor ei Philippa filia Henrici Lucelburgici. Porro a Ioanne isto creditur excisa esse Verona Frisiorum nõ procul ab Alcmaria vrbs. Filios habuit Guilielmum Comitem Hollandiæ, Ioannem Comitem Osteruandiæ, qui prœlio Cortracensi occubuit, anno M CCCC II. Ioannem alterum, Dominum Bellomontensem, Tolanum & Goudensem, qui filiam & hæredem reliquit Ioannam nuptã Ludouico Castilionæo Comiti Blæsensi. Filias vero, Mariam nuptam Ludouico Borbonio, & Machtildem Comiti Niuellano.

22 Guilielmus III Ioannis II filius a virtute & indole nomen retulit Boni. Hic Middelburgi in Zelandia Canonicorum Collegium instituit. Huius ope Philippus Gallorum Rex Flandrorum exercitum fudit. Ab hoc Frisij classe victi sunt. Magna fuit huius pietatatis, iustitiæ, religionis, ac prudentiæ laus. Regnauit annos XXXIII: obijt anno M CCC XXXVII. Sepultus est Valencenis. Vxor ei Ioanna, sata Carolo Valesio. Filia Philippa nupsit Eduardo III regi Angliæ, Ioanna Gerardo IV Comiti Iuliacensi, Margareta Ludouico Bauaro Imperatori.

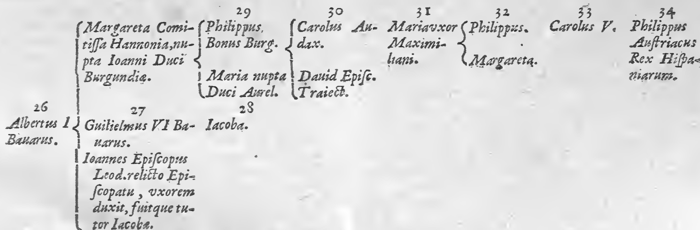
23 Guilielmus IV reportatis aliquot a Turcis ac Saracenis in Hispania victorijs clarus, postquam in Hollandiam reuersus est, Traiectum oppugnauit, vrbem dissidijs plebis aduersus nobiles laborãtem, eoq; adegit duros alioqui ciuium animos, vt nudatis plãtis apertisq; capitibus egressi quingẽti Comitis pedibus aduoluti sint, gratiam veniamq; commissorũ postulantes. Mouit inde in Frisios, & apud Staueram occisus est, an. M CCC XLV, die 26 Sept. Coniunx ei fuit Ioanna filia Ioannis III

Ducis

Ducis Brabantiæ, ex qua tamen prolem non ſuſcepit.
14 Succeſſit fratri defuncto in Principatu Margareta Guilielmi III filia Ludouici Bauari Imperatoris vxor, quæ ex Germania ſuperiore in Hollandiam profecta haud diu illic manſit, licet vindictam in Friſios meditaretur: Sed filio ſuo Guilielmo ſubſtituto, ea lege vt fratris necem vlciſceretur, rediit ipſa in Bauariam, venditis ad ſumptum belli Coloniæ omnibus bonis quæ Friſij in Hollandia poſſidebant. Reuerſa poſt obitum Ludouici, bellum etiam cum Traiectenſibus geſſit. Ortum quoque eſt anno M CCC L ingens inter matrem Auguſtã & filium Guilielmum diſſidium, quod totã Remp. ita in partes traxit, vt alij Houx, alij Cabelliaus dicerẽtur; quorum illi matri, hi filio adhærebant, nominibus a piſcatu deſumptis, quod aſelli marini (id enim ſonat cabelliau) hamis capiantur, quos hoex vocant.

Obijt Margareta, Anno M CCC LV, pridie Kal. Octob. eſtque Valentinianis ſepulta.
15 Guilielmus V Ludouici Auguſti filius Dux Bauariæ, Comes Hannoniæ, Hollandiæ & Zelandiæ, exacto in Principatu ſeptennio incidit in phreneſin, quumque per morbi impotentiam virum quendam nobilẽ (creditur fuiſſe Guilielmus de VVateringen) ſua ipſe manu etiam occidiſſet, vinctus ex eo eſt & adſeruatus in cuſtodia Hagæ Comitis totos annos XXX: obijt tandẽ anno M CCC LXXVII. Ita qui matri obſequens eſſe noluit, ſibi ipſe pernicioſus fuit. Vxor ei fuit Mechtildis filia Henrici Comitis Lancaſtriæ. Ad hunc Guilielmum refero numum, quem ſe vidiſſe teſtatur Franciſcus Irenicus cum hac inſcriptione, VVILHELMVS BAVARIÆ, ZELANDIÆ, HANONIÆ, BRABANTIÆ ET HOLLANDIÆ DVX.

CONTINVATIO STEMMATIS COMITVM HOLLANDIÆ.

26 Albertus I Guilielmi frater a Proceribus ad Reip. administrationem post obitum fratris vocatus, initio tranquille rexit; postea Delfenses ob effractos carceres eductosque captiuos quos Princeps comprehendi iusserat, tumultuantes, obsedit, & dirutis muris ad officium adegit. Præfuit annos XLVI. Sepultus est Hagæ Comitis monumento magnifico: Vxor eius prior fuit Margareta filia Ludouici Ducis Brigensis: posterior Margareta altera, filia Adolphi Comitis Cliuiæ, quæ monasterium Hagæ exstruxit Iacobitarum, in cuius sacello ipsa sita. Filiæ fuere, Margareta, nupta Ioanni Intrepido Duci Burgundiæ, Catharina Eduardo Duci Geldriæ, Anna VVenceslao Romanorum Regi; Ioanna Alberto Duci Austriæ.

27 Albertum patrem excepit filius Guilielmus VI, qui in Frisia sub patre militiæ tyrocinium posuit: eoque extincto Geldriam, quam tunc regebat Reinaldus Dux ingressus, omnia late populatus est. Postea tamen arctissimam cum Reinaldo amicitiam contraxit. Vxorem habuit Margaretam filiam Philippi Audacis Ducis Bungundiæ, ex qua vnam filiam suscepit Iacobam, quæ vt de Procerum Hollandiæ communi sententia sibi surrogaretur ante obitum suum impetrauit. Obijt auté anno M CCCC XVII. Frater eius Ioannes qui apud Leodienses nomen titulumque tenebat Episcopi, quũ sacerdos fieri recusaret, pulsus est Leodio, ac post multa discrimina bellorum adiutus a Burgundo, tandem vxorem duxit. Margareta vero vtriusque soror Comitissa Hannoniæ, nupta fuit, vti diximus, Ioanni Intrepido Burgundiæ Duci, qui a Carolo Delphino interemptus est, fuitque hæc mater Philippi Boni.

28 Iacoba Bauara patris Guilielmi hæres, virgo magni animi, multorum atque imprimis consanguinorum suorum, siue quod mulier esset, siue quod inconsultior, patuit insidijs. Statim post obitum patris Gorinchemium a Guilielmo Arkelensi occupatum misso illuc VValrauo Brederodio vi recepit. Inde ad coniugium appulso animo, quum nupsisset Ioanni Brabantiæ Duci, viro tenera corporis habitudine, ingenioque parum acri, cœpit quem dilexerat fastidire, frustra eam officij communefaciente Margareta matre, & duce Philippo. Ioannes vero Bauarus Iacobæ patruus & tutor, impetrato ab Imperatote Comitatu, in eo erat, vt neptem suam & pupillam inde pelleret. Defuncto autem Bauaro qui Philippum Burgundum præterita Iacoba hæredem instituerat, Proceres Hollandiæ Ioannem Iacobæ maritum Brabantiæ Ducem Comitem adsumpsere. Perstitit tamen in ipsius odio Iacoba, & in Angliam ad Henricum V Regem profecta, dum de diuortio consilium capit, despondetur Hunfrido Glocestriæ Duci regis ipsius fratri. Per id ægre tulere Iacobæ consangninei. Ipse etiam Hunfredi frater Betfordius. Pugnatum hac de caussa est in Hannonia; Tandem vero conuenit, vt Hannoniensis Comitatus esset in potestate Ducis Brabantiæ, Iacoba vero in manu Ducis Burgundiæ Philippi. At illa elapsa e custodia, virili animo arma in Philippum mouit. Sed non mansit diu mulier vna duûm virûm; Nam maritus Anglus ipsi abiudicatus est, Brabantus vero ex vita excessit anno M CCCC XXXVI. Hoc in statu, reconciliauit se Philippo (quem etiam hæredem suum instituit) nupsitque postremum Franconi Borsaliensi, quem Philippus discedens pro se Hollandiæ, Zelandiæ, & Frisiæ præsidem constituerat; ac tandem ex vita hac cessit, anno Christi M CCCC XXXVI: Sepulta Hagæ Comitis.

29 Philippus Bonus obitu patris factus Burgundiæ Dux, & Comes Flandriæ, obitu Philippi Brabanti auctus Duca-

Ducatibus Brabantiæ & Limburgi, obitu vero Iacobæ amitæ suæ, Comitatibus Hollādiæ, Zelandiæ & Hanoniæ; quibus ditionibus accessit Namurcum ex emptione, Lutzenburgum ex transactione facta cum Elisabetha eius Prouinciæ Duce; patris necem a Carolo Delphino commissam condonauit; auctusque gloria & potentia ordinem instituit Brugis aurei velleris, quum vxorem duceret Isabellam Lusitanam, anno M CCCC XXX. Filium suum nothum Dauidem Traiectensem fecit Antistitem; Mariam sororem suam elocauit Duci Aurelianensi. Præfuit Hollandiæ annos XXXIV. Extinctus est Brugis anno Christi M CCCC LXVII, ætatis suæ LXXI. Sepultus primum ad Donatiani, postea Diuioni Burgundiæ.

30 Carolus Bellicosus tertia Philippi coniuge editus bonorumque patriorum hæres excelsi quidem animi, sed consilij parum secundi fuit, tenax opinionum suarum, & ex dignitate sua opibusque prudentiam ciuilem æstimans. Bella semper paci prætulit. Potentiæ suæ fisus amicitias aliorum despexit. Alias vini, & cibi sobrius, in vita omni castus & temperans. Iustitiæ amantissimus. Suscepto aduersus Ludouicum Galliæ regem & Lotharingos, Heluetiosque bello non necessario, obijt confossus Nasij dum vrbem obsidet, proditus ab Italo Comite Campobasso, die V Ianuarij anno M CCCC LXXVII, quum præfuisset Hollandiæ annos nouem: Vxor ei fuit Margareta Borbonia.

31 & 32 Maria Valesia Caroli filia quū a præcipuis orbis Christiani Principibus coniunx peteretur, Friderico Imperatore pro filio Maximiliano; Ludouico Galliarum rege pro Carolo filio ambientibus, data est post longas procerum qui Louanij ea caussa conuenerant, deliberationes, ex patris Caroli voluntate Maximiliano Austriaco, qui suscepto ex ea filiolo Philippo, & filia Maria, vxorem ex equo lapsam mortuamque cū dolore amisit, anno coniugij quinto, Christi M CCCC LXXXII. Sed de pupilli tutela & educatione grauiter disputatū est, Maximiliano eam sibi adscribenti vt patri, Ordinibus vero Flādriæ sibi vindicātibus. Progressaq; est eousq; contentio, vt etiam Maximilianū Brugenses in custodia aliquot menses detinuerint, anno M CCCC LXXXVIII: sed rebus postea compositis redijt Maximilianus in Germaniam, relicto pro se Belgicæ administratore Alberto Duce Saxoniæ Lantgrauio Thuringiæ. Discessit e viuis anno Domini M D XIX.

33 Philippus II Austriacus simulatque adoleuit, cedente patre Maximiliano gubernacula Belgicarum Prouinciarum adijt, anno M CCCC XLIIII. ducta biennio post vxore Ioanna regina Hispaniarum, Liræ oppido Brabantiæ. Hic obitu socrus factus Hispaniarum Rex, an. M CCCC V reliquit Belgicam & regna sua petiuit, cōstituto Gubernatore Guilielmo de Croy Domino Arschotano. Ac biennio post mense Septembri e viuis emigrauit Burgis, iuuenis adhuc. Eius coniunx quū cœlebs vixisset annos totos XLIX, vitam cum morte commutauit Tordesillis in Hispania, anno Christi M D LV, ætatis suæ LXX. Liberi fuere, Carolus, Ferdinandus, Leonora, Isabella, Catharina & Maria.

34 Carolus Austriacus Philippi filius natus est Gandaui, an. M D, die 24 Febr. Sexennis patrem amisit: puerum rexere Margareta amita vidua Ducis Sabaudiæ, Archiepiscopus Vesontinus, Guilielmus Croyus Arschotæ Dominus, & Hadrianus Florentius Vltraiectinus Academiæ Louaniensis Cancellarius, viuo adhuc auo Maximiliano. Eum anno M D XV Principatui inaugurauit Belgica: Hispania altero post anno, Germania anno M D XIX. Huius omnis vita exemplis plena est fortitudinis, gloriæ, magnanimitatis.

Anno

Anno M D XX Aquiſgrani Cæſar coronatus eſt.

M D XX IV Turnacum cum arce & agro Gallis eripuit.

M DXXIII Chriſtiernum Daniæ regẽ Iſabellæ ſororis maritũ tribus regnis, Danico, Suecico, Norwegico pulſum, cum vxore & liberis recepit; ac illius quidẽ reſtitutionem nõ vehementer vrſit, liberos vero iuuit impenſe.

Eodem fratribus Ieroſolymitanis Rhodo pulſis donauit Melitam.

M D XXIV Franciſco Galliarum rege potitus eſt in pugna ad Papiam, & a captiuo obtinuit renunciationẽ iuris Gallorum in Flandriam & Arteſiam, Andegauenſium in Neapolim, Aurelianenſiũ in Mediolanum & Genuam.

M D XXVII ſexto die Maij capta eſt ab eius exercitu duce Carolo Borbonio Roma.

M D XXVIII Vltraiectina & Tranſiſalana ditio tranſlata eſt in Carolum.

M D XXX Bononiæ coronatus eſt Imperator Romanus a Clemente ſeptimo, ipſo natali ſuo.

M D XXXII Turcam Germaniæ imminentem fugauit. Regnũ Cuſcanum, Mexicanum, Puruuianum miſſis illuc Corteſio & Piſarro ſubiugauit, adegitque incolas omnes in Chriſti nomẽ. Extincto Franciſco Sfortia Duce Mediolanẽſi, Ducatum etiam illum ſuis bonis adiecit.

M D XXXVII & VIII, per Gallias iter faciens commiſit ſe Franciſci I fidei, a quo etiam honorifice exceptus eſt.

M D XLI Algieram Africæ oppugnauit, tempeſtate impeditus ne expugnaret.

M D XLIII Geldriam & Zutphaniã ditionibus ſuis adiecit.

M D XLVII Bellum Germanicum geſſit, cepitque Saxoniæ Ducem & Lantgrauium Haſſiæ.

Eodem a Paulo III Pontifice cognomen Maximi accepit.

M D LII Metas vrbem Mediomatricum fruſtra obſedit.

M D LIII Teruanam Morinorum vrbem antiquiſſimam cepit & ſolo æquauit.

M D LVI Deſerta Belgica commendatoque Proceribus filio Philippo, Septembri menſe ſoluit in Hiſpaniam, & abdicatis Imperij rerumque humanarum curis tandem anno M D LVIII vita functus eſt, XVI Kal. Octobr.

34 Philippus Caroli V filius Auſtriacus in Hiſpaniæ oppido Vaccæorum, quod a Valle Olitana vocant Vallidolit, natus eſt, anno M D XXXVI, matre Iſabella filia regis Portugalliæ. Hollandiã primum adijt an. M D LI patris acceerſitu: poſtea iterum anno M D LV quum ex Anglia rediens inaugurraretur Belgicarum Prouinciarum omnium Princeps: digreſſus inde anno M D LIX ditiones iſtas poſtea non vidit, ſed per Præſides rexit, Magaritam Parmenſem, Albanum Ducem Ferdinandum Toletanum, Requiſenium, Ioannem Auſtriacũ, Alexandrum Farneſium Ducem Parmenſem, alioſque, quibus tamen Hollandi ſe oppoſuerunt, quæſti, nõn ſatisfieri auitis ipſorum priuilegijs, multa contra priſcos mores & patriæ iura ab ipſis innouari; neque fas eſſe Hollandiæ Comiti per commiſſarios, homines non tantum rerum Batauicarum ignaros, ſed etiã gentis hoſtes iurariſſimos Prouinciam regere. Itaq; in fide Guilielmi Naſſouij Principis Auriaci, quem ille ipſis proprium gubernatorem dederat, permanẽtes, ad Comitis ſui melius informati iudicium appellauerunt. Donec ille Guilielmo Principe proſcripto ac nefarie interempto, omnium a ſe ordinum animos alienauit. Ita ille eiuſque poſteri Comitatu exciderunt, publico Ordinum decreto de hac re facto anno M D LXXXI, die 26 Iulij Hagæ Comitis: Atque ex eo ſe Hollandia pro libera nullique Principi addicta Rep. geſſit, neque tãtum pro tali ab alijs Chriſtiani orbis Regibus Principibus, Ordinibuſq; agnita eſt, ſed etiam ab ipſo Philippi hærede filioq; Philippo, qui inducias cum Hollandis & Zelandis pacturus, liberos ipſos ſuique iuris agnouit Anno M D C IX.

CAP.

Cap. XXIV.

Comites Nassovii.

Nassavia quasi Naſſ-gauia dicta eſt, quæ vox humidam & vliginoſam regionem ſignificat, oppidum enim quod ditioni nomen dedit in colle eſt ſitum, cincto vndique humidis campis: Germanis vero aw & gaw ditionem ſonat. Sic Bat-aw Batonis terram notat, Thur-gaw, regionem aridam, Rhenanam Rhyn-gaw, Laudatam Briſ-gaw, Honorandam Ar-gaw, Orientalem & Occidentalem, Oſter-gaw & VVeſter-gaw, Fœno abundantem Heu-gaw. Habet autem Comitatus iſte plures alios ſibi adnexos, VVeilburgēſem, Ideſteinenſem, VViesbadenſem, Dietzenſem, Cattimelibocenſem, Beilſtenenſem. Comites porro Naſſouij Dilleburgenſes terminantur Auſtrum verſus Comitatu VViesbadenſi & Idenſteinio: ad Ortum Iſenburgico & Solmenſi cum Haſſia: Septentrionem verſus VVeſtphalia & Comitatu VVitgenſteinio: ad Occaſum Dacatu Bergēſi & Comitatibns VViddano & Seynenſi. Ambactus ſiue præfecturas habet multas. Freudebergenſem, Sigenenſem, Nephenſem, Ferndorfenſem, Hilchenbacenſem, Hægeranam, Ebersbacenſem, Dillenburgenſem, Dringenſlainenſem, Herbornenſem, Dridorfenſem, Libenſchidanam, Beilſteinenſem, Lonbergenſem, Eurichenhaynenſem, Burbacenſem, Marenbergenſem, Rotzenhainenſem, Rennerodanam, Heenenſem, Dernereeutanam, Hohnſtettenſem, Flachtenſem, Dietzenſem, Frickoſianam, Zeutzheimenſem, Elſofenſem, Elleranam, Hadamarianam, Kirpurgenſem, Cambergenſem, Altenweilnenſem, VVerheimenſem, Eſteneigenſem, Altenbergenſem, Oberwalmenacenſem, Kirdorfenſem, Naſſouienſem, Dauſſenauienſem, & alias nonnullas. Cenſentur autem Comitatus iſti inter liberrimos Imperij, vtpote cuius Domini nulli addicti niſi ſoli Imperarori, fruantur regalibus, præeminentijs, & prærogatiuis omnibus quibus præcipui alij in Imperio frui ſolent. Ius quoque habent cudendi monetam auream, argenteam, æream, quod & factitatum a Ioanne Comite Naſſouico liquet ex numis aureis qui adhuc in hominum manibus verſantur; In eorum parte vna legitur MONETA SEIGEN: in altera IOANNES COMES DE NASAV. Cattimelibocenſis Comitatus fructum percipit Haſſiæ Lantgrauius, titulo ipſi etiam cum Naſſouijs communi, ex quo anno M D LVII Philippus Heſſorum Princeps cum Naſſouiæ comite tranſegit, adnumeratis ipſi ſexcentis aureorum millibus, cedenſq; Comitatu Dietzenſi: manentibus interea titulis communibus. Regio alibi in planitiem extenditur, alibi in colles adſurgit; alibi ſiluis horret, alibi vitibus læta, vt in Comitatu Dietzenſi & ad ripam Lani; alibi pratis paſcuiſque amœna eſt, aut fertilis ſegete, olere, legumine. Habet vero & fodinas metallorum haud ignobiles. In territorio quippe Sigenenſi ex lapide ferrea quædam maſſa eliquatur, ex qua poſtea fornaces, ollæ, tubi, incudes, globi conflantur. In oppido vero & circumiacentibus pagis omnis generis inſtruměta ferrea cuduntur. Freudenbergæ chalybs præparatur optimæ notæ, qui poſtea per vniuerſam Germaniam diſtrahitur. Sunt & ſimiles fodinæ officinæque in tractu Dillenburgico, Hægerano, Burbacenſi; in quo & plumbum eruitur, & cuprum, ſicut etiam in agro Ebersbacenſi, qui & vitriariam officinam habet. Silua præcipua eſt VVeſterwaldt, Hercyniæ pars; minores, & veluti prioris illius ſegmenta, Kaldt-Eych, Heyger-Struth, Schelder-waldt: Die Horre, Der Calmberg, in quibus ferarum ad venationem copia eſt ingens. Amnes præcipui ſunt Lanus, Siga, & Dilla. qui ſinguli oppida alluunt non inamœna. Ad Si-

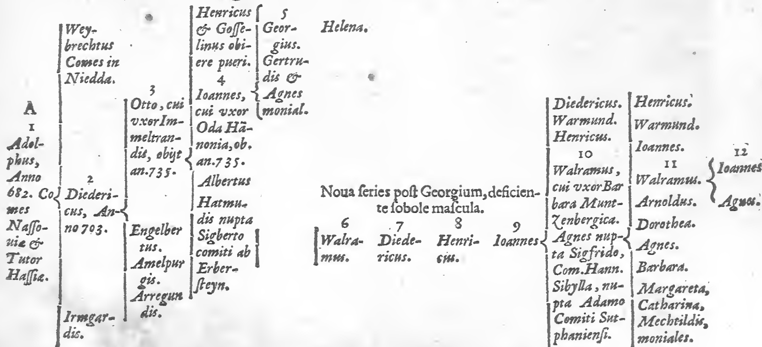

Descriptio Comit. Nassovi Cattimeliboci
Notulæ
Oppidū
Pagus
Arcx
Paroch.
Cænob.
Sed: Nō.
Schole
ORIENS
OCCIDENS
SEPTENT.
Meridies
Miliaria German. com.
1 2 3
Com: wit: genstein Pars
Solmensis Comitat. Pars
Com. Nasso: Wil: bad: et idstein
WESTPHALIAE
Pars
Duc: Montā.
Seyn Com
Wid: et
Wigenstein
Dernbach
Wetzslar
Finsterloh
Wallensels
Hermanstein
Armontenbruck
Dringenstein
Solms
Dill fluvi.
Braunfels
Bicken
Ballersbach
Offenbach
Selbach
Herborn
Leun
Alte Weilna
Fronhause
Dillenburg
Odingen
Greifenstein
New Weilt
Rudelbach
Manderbach
Weilburg
Sexhelden
Merkenbach
Emmershausen
Cambers
Ufsdilln
Roden
Uckersdorf
Beilstein
Sweikerhausen
Selbach
Schonbach
Lon fluvi.
Salchindorf
Obernetphe
Heiger
Lonburg
Waldschmit
Ginsberg
Allendorf
Gnadenthal
Ferntorf
Dridorf
Ob. Broche
Hohinchusen
Crombach
Burbach
Beselich
Nid. Diesenbach
Enfingen
Libenscheid
Elsoff
Ob. Diesenbach
Kieburg
Wilnsdorf
Zumrotgen
Ellar
Dern
Diekirch
Zumkorb
Enrichenhain
Honstetten
Sigen
Zarneikirch
Waldmanshausen
Ob. Neise
Holtzglan
Nid. Neise
Larheim
Langen Dernbach
Honstein
Olpe
Wenden
Neutzhaim
Dietz
Vlach
Dirsdorf
Merenberg
Nid. Hasdamar
Langen Schwalbach
Freudenberg
Schelt
Westerburg
Dalheim
Nid. Albach
Vahingen
Catzenelnbogen
Drolshain
Hachenburg
Ob. Albach
Girshausen
Gemilenau
Kirdorf
Strintz
Hirtzberg
Laurenberg
Langenstein
Nid. Diefenbach
Wildenburg
Schonstein
Ellartge
Holbach
Uselbach
Granan
Heen
Singhofen
Ob. Diefenbach
Wisen
Sieg fluvi.
Vreilingen
Ternbach
Kirkheiner
Nassau
Nasteede
Mill fluvi.
Aulingen
Frausenau
Altenkirch
Montabour
Embs
Dornholtzhausen
Nid. Walmanach
Sayn fluvi.
Sporkenberg
Becheln
Nid. Bochein
Ob.
Dierdorf
Frucht

gam est Sigena. Ad Dillam, Heigera, Dillenburgum, Herborna. Ad Lonam Dietza, Nassouium, Lohnstenium, vbi Lanus Rheno miscetur. Thermæ Emsanæ Comitibus Nassouijs Dillenburgicis communes sunt cum Lantgrauio Hassiæ: Eas ob occultam vim aquarum etiam longe dissiti adeunt, & experiuntur vtplurimum salutares. Aciduli fontes sunt Kodingæ & Cambergæ, quorum aquæ haustæ calculum pellere credunrur.

Nos in recensendis Comitibus Nassouicis quorum in historia fit mentio, sequemur ipsorum Genealogiam, distinctis pro ratione ditionum singulorum ordinibus: Hoc pacto,

A, habebit Nassouios vsque ad Ottonem Ducem Geldriæ.
B, habebit Duces Geldriæ Nassouios.
C, D, E, VVeisbadenses, Sarrapontanos, VVeilpurgenses.
F, G, H, Dillenburgicos, Beilsteinios, Auriacos.

STEMMA ANTIQVISSIMORVM COMITVM NASSOVIORVM.

 CONTI-

12 Ioannes.
- Rudolph., Gütherus, Ioannes, obiere infantes.
- Henricus, Eberhard., VValram. Ecclesiast.
- 13 VVarmundus.
- 14 VValramus.
  - Adella.
  - 15 Fridericus.
    - Bernardus.
    - Iacobus.
    - Ioannes.
    - Fridericus.
    - 16 Euerhardus.
      - 17 Euerhardus.
        - 18 Philipp. cui uxor Catharina fil. Comitis Solmensis.
        - 19 Fridericus.
          - Otto, Fridericus, Ioannes, Metta, Odilia, Dominica, Adelheida, Gertrudis. quorum nemo factus octennis.
          - Diedericus Episcopus Sabbiensis.
          - Ioan Canonic. Colon.
          - Otto.
          - 21 Fridericus marit. Diemutha viduaHenric. Com. Hennenbergici.
          - 22 VVarmund cui uxor Sidonia filia Henr. Com. Schvvartzenburgici.
            - 27 Diedericus, cui uxor Margareta filia Comitis Arensbergici, Liberi
              - Ioãnes, VVarmũdus, Fridericus, Dideric, obiere iuuenes. Otto & Henricus Ecclesiast.
              - 28 Euerhardus.
                - Margareta.
                - Magdalena, uxor Ioan. Comit. Montpelg.
                - Maria.
                - Henricus.
              - 29 Ioannes, cui coniunx 1 Holla Schauuenbu gica, 2 Adelheidis, 3 Sibylla filia Ludouici Palatini Saxoniæ.
                - Adolphus Sigism. Philippus Vlricus, fratres, obiere pueri. Rudolphus & Dideric. inserti ordinibus Ecclesiasticis.
                - 30 Georgius, cui uxor Ioanna f. Philippi Comitis Bauneri.
                  - Philippus præpositus Baure.
                  - 31 Adolphus cui uxor Isabella fil. Henrici Comitis S. Pauli.
                    - Isabella & Ioanna extincta in infantia.
                    - Otto in hastiludio cõfossus.
                  - Ioanna, nupta Com. Sabaud.
                - 32 Otto.
                  - Henric. Canonic. Mogunt.
                  - 33 VValram. sub Ottone Imper. vixit, ob. an. 1020.
                    - 34 VValramus B
                    - Otto GELD
                    - Adelheidis.
                    - Irmtrudis.
                  - Noriberga.
                  - Lucia.
                  - Barbara.
                - Magdalena, Anna, Margareta, Blaserdis, Regina, Veronica, Agnes, Metta.
              - Adelheidis, Clara, Barbara, Anna, Margareta.
          - Agnes.
          - Leukerda.
        - Ioannes.
        - 20 Arnoldus.
        - Anna.
        - Amelia.
      - Iuliana nupta Ennoni Duci Bauariæ.
    - Ingara.
    - Rosina.
  - 23 Ioannes.
    - 24 VVernerus.
    - 25 Philippus.
      - Ioan. Cononic. Argentin
      - Philipp. Burg. Kilburgensis.
      - 26 Otto.
      - Gera.
      - Anna, nupta Lantgr. Hassiæ & Thuringiæ.
    - Leutburgis.
  - Amburgis.
- Elisabeth & Regina.
- Anna.
- Magdalena.
- Sibylla.

Agnes.

CONTI-

- 34 *Walram. obijt Noriberga, an. 1068.*
  - 35 *Robertus, obijt Noriberga, an. 1110.*
    - 36 *Walram. obijt Noriberga, an. 1156.*
      - 37 *Henric. obijt Noriberga, anno 1199. Robert. Frider. Barbar. Comes in expeditione Asiatica.*
        - *Henricus.*
        - 38 *Otto Comes Nass. ob. an. 1213.*
          - 39 *Henric. diues obyt an. 1254. Vxor ei Machthildis, filia Theodori Nassouij.*
            - C *Walramus a quo* VVEYSBAD.
            - F *Otto a quo* DILLENB.
            - *Elisabeth.*
        - *Walramus.*
        - *Anna.*
        - *Richarda.*
  - *Arnoldus*

SERIES COMITVM GELDRIÆ ex Nassouijs.

- *Valramus, ob. an. 1020.*
  - B 1 *Otto Comes Nassouiæ, factus primus Gelriæ Comes ab Henr. Aucupe, an. 1079. obijt anno 1107.*
    - 2 *Gerardus I ex matre Geldra Comes Geldri. obijt an. 1131.*
      - 3 *Hēric. ob. an. 1162, vxor ei Seynarda fil. Gothofredi Bulion.*
        - 4 *Gerardus II cui vxor Margareta f. Com. Spāheim, ob an. 1180.*
          - *Henric. cui vxor Adelheid. fil. Dider. VII Com. Holl.*
          - 6 *Gerard. III Com Geldr. et Zutphan. ob. an. 1229.*
            - 7 *Otto ob. an. 1271, vixit annos 42.*
              - 8 *Reinoldus I Belicosus, ob. an. 1346.*
                - *Guido & Philippus.*
                - 9 *Reinoldus II*
                  - *Margareta.*
                  - *Maria.*
                  - *Isabella.*
                  - *Machtildis.*
                  - 10 *Reinoldus III Rufus ob. an. 1455.*
                  - 11 *Eduardus.*
                  - 12 *Maria nupta Guiliel.*
                    - 13 *Guilielmus.*
                    - 14 *Reinoldus.*
                    - *Ioanna nupta Ioanni* XIII *Domino Arkelano.*
                      - *Guilielmus.*
                      - 15 *Maria nupta Ioanni sorori Egmundano.*
                - *Isabella nupta Frideric. IV Imp.*
                - *Philippa monialis.*
              - *Henricus.*
              - *Irmgardis nupta Diderico Cliuensi.*
            - *Henricus Episcop. Leodiensis, obyt an. 1284.*
          - *Otto Episc. Vltraiect. factus an. 1210*
        - 5 *Otto qui cū Frid. Barbaros. prof. est in Asiā, an. 1188, ob. an. 1202.*
      - *Adelbertus Episc. Leodiensis.*
    - *Gerlacus ex matre Zutphanensi Comes Zutphaniæ.*
  - *Adelheidis.*
  - *Irmtrudis.*

Extra seriem istam leguntur fuisse.

Geroldus Comes Nassouicus, cui vxor Irmengardis. Hæc fertur sua pietate maritum a Paganismo ad Christi cultum conuertisse, Anno M C.

Ioannes Nassouius XXXIX *Episcopus Vltraiectinus.*

C *

1 VValramus. obijt an. 1289.

Dietherus Episcop. Treuirensis, obijt an 1297.

VValramus cui vxor Anna.

2 Adolphus Imperator, Liberi ei ex Imagina filia Gerlachi Com. Limburgensis.

Philippus.

Richardis monialis.

Machtildis, nupta Rudolpho Heidelburgensi.

Imagina, nupta Friderico Comiti Lichtenbergico.

Philippus Generalis Misniæ.

Henricus obijt iunior.

Rupertus, cui vxor Iutta filia VVinceslai regis Boh.

3 Gerlacus, cui vxor Agnes filia Conradi Lantgrauii Hessiæ. obijt an. 1361.

VValramus cui vxor Machthildis filia Rudolphi Palatini.

Adolphus, Adelheida monialis.

Machtildis nupta Rudolpho Comiti Palat.

Imagina, obijt infans.

Gerlacus primũ Decanus, postea Archiepisc. Moguntin. ob. an. 1371.

4 Adolphus, cui ex Anna fil. Vicecomitis Norimbergici. obijt anno 1370.

Adolphus Archiepisc. Moguntinus, obijt anno 1388.

Ioan. Archiep. Mogunt. interfuit Comito Constant. ob. an. 1419.

5 Gerlacus, cui vxor Berta VVestburgica, ob. an. 1397.

Ioanna nupta Henrico Com. VValdeck, obijt an. 1467.

6 Adolphus, cui vxor * ... fil Marchionis Badensis. ob. an. 1471.

Adolphus Archiepisc. Mogunt. & Elector.

7 Ioannes, cui vxor Maria Nassouia & Dillenburg. ob. a. 1480.

Anna nupta Euerhardo Com. ab Eppesteyn.

Agnes nupta Baroni Buchenbachio.

Philippus obijt improlis.

8 Adolphus, obijt anno 1504, vxor fuit Margareta Comitissa in Hanau.

Anna, nupta Ottoni Comiti Solmensi.

Maria nupta Com. Isenburg.

9 Philippus cui vxor Adriana f. Ioannis Baronis Bergensis ob. a. 1520

Margareta nupta Ludouico Comiti Nass.

Philippus.

Adolphus, cui vxor Francisca fil. Ducis Lutzenb.

10 Balthasar, cui vxor Comitissa Isenburg. ob. an. 1568.

Catharina, nupta Comiti Rupelsenac.

Margareta Abbatissa in VValfort.

Anna monialis in VValfort.

Magdalena nupta Ioachimo Comiti Manderscheyde.

11 Ioan. Lud. natus 1587 cui vxor Maria filia Ioan. Com. Nass.

1 Ioan. Com. Nassou. cui vxor Ioãna f. Com. Sarpruck, obijt an. 1371. SARRAPONT. D

Elisabeth.

2 Philippus, cui vxores 1 Catharina Lotharinga. 2 Comissa ab Hohenlo.

Margareta nupta Gerardo Com. in Rodenacker.

3 Ioan. comes Sarbruck, cui Liberi

Ioanna nupta Comiti Hennenbergico.

1 Philippus cui vxor Comitissa de Liningen VVEILPVRG. E

Elisabeth nupta Guil. Duci Iuliae.

Ioanna nupta Ioanni Com. Palat

4 Ioan. Ludo. postumus, cui Liberi

5 Philippus, cui vxor Apollonia

6 Adolphus, cui vxor Anna Comitissa Mansfeldens. Odilia.

Ioannes Canonicus Argent.

Catharina nupta Comiti a Leuichen.

2 Ioannes.

3 Ludouicus.

4 Philippus

5 Albertus, cui vxor Anna f. Guiliel. Nass.

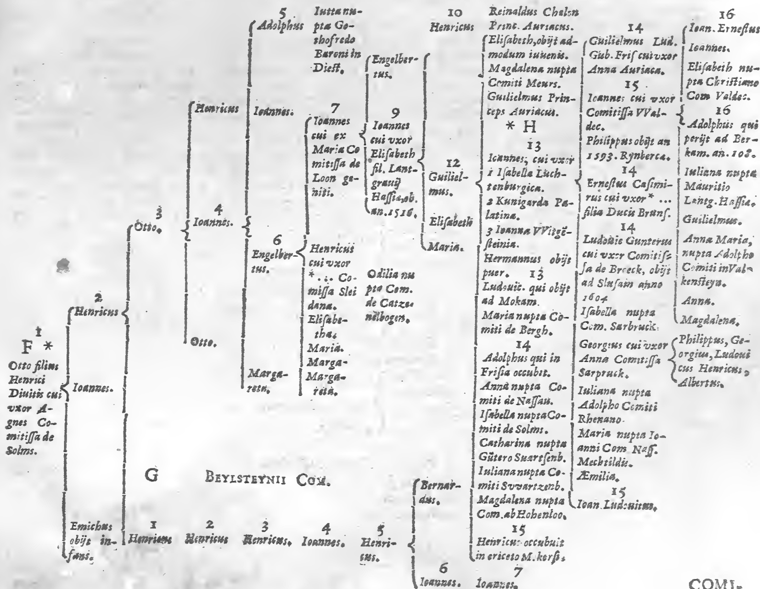
Ludouicus.

Æmilia nupta Ottoni Com. Solmensi.

Philippus, cui vxor Comitiss. in Manders.

Anna Æmilia nupta Philippo Com. Rhenatu

COMI-

F * 1
Otto filius Henrici Diuitis cui vxor Agnes Comitissa de Solms.
2 Henricus
Ioannes.
Emichus obijt infans.
3 Otto.
Henricus
4 Ioannes.
Otto.
5 Adolphus
Iutta nupta Gothofredo Baroni in Diest.
Ioannes.
6 Engelbertus.
Margareta.
7 Ioannes cui ex Maria Comitissa de Loon geniti.
Henricus cui vxor * . :. Comitissa Sleidana.
Elisabetha.
Maria.
Margareta.
Margareta.
Engelbertus.
9 Ioannes cui vxor Elisabeth fil. Lantgrauij Hassiæ, ob. an. 1516.
Odilia nupta Com. de Catzenelbogen.
10 Henricus
12 Guilielmus.
Elisabeth
Maria.
Reinaldus Chalon Princ. Auriacus.
Elisabeth, obijt admodum iuuenis.
Magdalena nupta Comiti Meurs.
Guilielmus Princeps Auriacus.
* H
13 Ioannes, cui vxor 1 Isabella Luchtenburgica.
2 Kunigarda Palatina.
3 Ioanna VVitgēsteinia.
Hermannus obijt puer.
13 Ludouic. qui obijt ad Mokam.
Maria nupta Comiti de Bergh.
14 Adolphus qui in Frisia occubuit.
Anna nupta Comiti de Nassau.
Isabella nupta Comiti de Solms.
Catharina nupta Gütero Suartsenb.
Iuliana nupta Comiti Svvartzenb.
Magdalena nupta Com. ab Hohenloo.
15 Henricus occubuit in ericeto M. kersi.
14 Guilielmus Lud. Gub. Fris cui vxor Anna Auriaca.
15 Ioannes cui vxor Comitissa VValdec.
Philippus obijt an 1593. Rynberca.
14 Ernestus Casimirus cui vxor * ... filia Ducis Brunsf.
14 Ludouic Gunterus cui vxor Comitissa de Broeck, obijt ad Slusam anno 1604
Isabella nupta Com. Sarbruck.
Georgius cui vxor Anna Comitissa Sarpruck.
Iuliana nupta Adolpho Comiti Rhenano.
Maria nupta Ioanni Com. Nass.
Mechtildis.
Æmilia.
15 Ioan. Ludouicus.
16 Ioan. Ernestus
Ioannes.
Elisabeth nupta Christiano Com Valdec.
16 Adolphus qui perijt ad Berkam. an. 108.
Iuliana nupta Mauritio Lantg. Hassiæ.
Guilielmus.
Anna Maria, nupta Adolpho Comiti in Valkensteyn.
Anna.
Magdalena.
Philippus, Georgius, Ludouicus Henricus, Albertus.
G BEYLSTEYNII COM.
1 Henricus
2 Henricus
3 Henricus.
4 Ioannes.
5 Henricus.
Bernardus.
6 Ioannes.
7 Ioannes.

COMI-

COMITES NASSOVII AVRIACI.

H

1 *Guilielmus Nassouius Princeps Auriacus, cui ex*

- 1 *Anna Comitissa in Buren & Lerdam.*
  - 2
  - *Philippus, cui vxor * . . . . filia Principis Condei.*
  - *Maria nupta Comiti de Hohenlo.*
- 2 *Anna filia Mauritij Electoris Saxon.*
  - MAVRITIVS.
  - *Anna nupta Guil. Lud. Com. Nassou. Gub. Frisiæ.*
  - *Æmilia nupta Emanueli Lusitano.*
- 3 *Charlotta Borbonia filia Ducis Montpensierij.*
  - *Loysa Iuliana.*
  - *Isabella.*
  - *Catharina.*
  - *Flandrina.*
  - *Charlotta Brabant.*
  - *Æmilia.*
- 4 *Loysa Collignia filia Casparis Collignij.*
  - *Henricus Fridericus.*

P. BERTII

COMMENTARIORVM RERVM

GERMANICARVM

LIBER TERTIVS

qui est

DE VRBIBVS GERMANIAE,

Cum earum iconismis & descriptionibus.

P. BERTII

COMMENTARIORVM RERVM

GERMANICARVM

LIBER TERTIVS

qui est

DE VRBIBVS GERMANIAE.

CAPVT I.

Vrbium GERMANIÆ *origines.*

VLLAS Germanorum populis vrbes olim fuisse, pro re suo æuo satis nota habuit Cornelius Tacitus, qui etiam libello de moribus Germanorum idipsum inseruit, addens hoc amplius, Ne passos quidem ipsos coniunctas sedes: Coluisse vero discretos ac diuersos, vt fons, vt campus, vt nemus placuisset. Vicos etiam locasse non Romanorum ritu connexis & cohærentibus ædificijs, sed insularum in moré suam quemque domum spatio circumdedisse, siue aduersus casus ignis remedium, siue inscitia ædificandi. Ne cæmentorum quidem apud illos aut tegularũ vsum fuisse. Materia vsos informi, & citra speciem aut delectationem. Quædam tamen loca diligentius apud ipsos alicubi culta, illitâ terrâ ita purâ ac splendente, vt picturam & lineamenta colorum imitaretur. Solitos quoque frigidioribus locis subterraneos specus aperire, eosque multo insuper fimo onerare, suffugium hiemi & receptaculum frugibus, dum rigorem frigorum eiusmodi locis mollirent, & quia siquando hostis aduenit, aperta populatur, abdita autem & defossa aut ignorantur, aut eoipso fallunt, quod quærenda

 sunt.

ſunt. Tales ego fuiſſe Sueuorum ciuitates centum crediderim, quas refert C. Cæſar. Et ſunt qui exiſtiment eneruatos fractoſque maſculos Germanorum animos ex quo cæperunt vallorum & foſſarum munimentis potius quam virtute ſua niti. Atque hoc voluit Georgius Sabinus verſibus illis quibus decus Germanorum plus quam par erat depreſſit.

Quando ruinoſis ſtabant circumdata muris
Oppida, nec præceps foſſa nec agger erat,
Inclyta tunc belli Germania laude vigebat,
Hoſte tibi nullos incutiente metus.
At foſſis poſtquam nunc es munita profundis,
Aggeribuſque vrbes vallat arena tuas.
Nunc virtute cares, nunc ſupplex porrigis vltro,
Omnibus imbelles hoſtibus ipſe manus.
Grandia quod trepidos formidine cornua ceruos
Hoc tua te foſſis mœnia iuncta iuuant.

Sed primis iſtiuſmodi oppidorum conditoribus prout vel fons placuit, vel torrens, vel collis, vel campus, vel vallis, ita lectus eſt habitationi locus, & indita vico vel oppido appellatio, cum adiectione brun, heym, bach, burg, berg, thal, ſteyn, furt, feld.

Itaque a BRVN & BORN nomen habent Hailbrun, Padelborn, Maulbron, Thieffenbrun, Frawenbrun, Steinbrun, Praidenbrun.

Ab AA, EE, II, ACH quæ voces aquam ſignificant, Breed-a, VVydd-a, Bryſ-ach, Thur-ach, Dobl-ach, Cron-ach, Surſ-ach, Creutzen-ach.

Ab AW & GAV, Hagen-aw, Thon-aw, Dachn-aw, Land-aw, Rheyn-aw, Schoon-aw, Oppen-aw, Naſſaw, Roſen-aw, Briſ-gaw, Sunt-gaw, Ergaw, Hewgaw, Nort-gaw, Oſter-gaw, VVeſter-gaw.

A BACH, Eber-bach, Murbach, Lan-bach, Auſ-pach, Moſ-pach, Putz-bach, Culm-bach, Aberſ-pach, Miſtel-bach.

A traiectu, qui Germanis eſt FVRT, Franck-furt, Schweyn-furt, Ochſen-furt, Haſen furt, Stein-furt, Stat-furt, Klagen-furt, Diet-furt, Erfurt, & apud Ptolemæum Tuliphurdum, Lupfurdum.

Sed traiectum Belgæ vocant TRECHT, inde ad Rhenum, VVt-recht, ad Moſam Maeſ-tricht, ad Dortam, Dort-drecht, ad paludem Moer-drecht, & a rebus quæ tranſmittuntur, Schwyn-drechtum, Papendrechtum.

A campis FELD, Koninx-feld, Herſch-feld, Lingenfeld, Lindin-felſſ, Off-feld.

Ab ædificijs quæ Germanis dicuntur HAIM, Pfortzhaym, Bern-haym, Saxen-haym, Oppen-haym, VVeynhaym, VVinden-haym, Hildeſ-haym, Roſen-haym, Mul-heym, Heyden-haym.

Huc refer ea quæ deſinunt in GHEN, in quibus auditur fractum HAIM, vt Tubing-hen, Eſſling-hen, Ettlinghen, Reutlingen, Vberlingen, Stulingen, Villingen, Ehingen, Memmingen, Laubingen, Nortlingen, Geppingē, Seckingen; qualia in Sueuia multa ſunt. Eiuſmodi eſt quoque Ptolemæi Aſcalingium.

A monte BERGH, habent appellationem VVittenberg, VVittenberg, Heidelberg, Hardenberg, Herſthberg, Freiberg, Fridberg, Fronsberg, Furſtenberg, Kuninghperg, Kupferberg.

A valle THAL, iſta, Reichthal, Franchenthal, Mergenthal, Gnadenthal, Marienthal.

A BVRCH vel PVRGH iſta, Merſpurg, Martpurg, Magdeburg, Regenſpurg, Offenburg, Hamburg, Cloppenburg, Augſpurg, VVurtzpurg, & Ptolemaica, Laciburgium, Aſciburgium, & Antonini Teutiburgium.

A STEYN

A STEYN Falken-ſteyn, Herten-ſteyn, Heſſen-ſteyn, Lowen-ſteyn, Regen-ſteyn, Carel-ſteyn.

Ab ECK angulo, Stal-eck, VVald-eck, Rheyn-eck, Geroltz-eck.

Sunt etiam quædam oppida quæ a DORF appellationem traxere; nimirum quia ex domibus vicus, ex vicis pagi, ex his ciuitates paullatim factæ ſunt. Talia ſunt, Alt-dorff, VVaren-dorff, Otteren-dorff, Inderſ-dorff, Duſſel-dorff, Buben-dorff, Marck-dorff.

Quædam etiam deſinunt in STADT, vt Geiden-ſtadt, Hern-ſtadt, Ingolſtadt, Duder-ſtadt, Halber-ſtadt.

Quædam in KIRCH, VVald-kirch, New-kirch, Barten-kirch, Ober-kirch, Lowen-kirch.

Quædam in PRVCK, ob pontis commoditatem, Inſpruck, Sar-pruck, Aren-pruck.

Quædam veterem adhuc & a Romanis vſurpatam appellationem ſeruauerunt, flexa nonnihil ad vernaculum vſum voce, Talia ſunt,

Augusta Rauracorum, *Augſt*.
Augusta Vindelicorum, *Augſ-purg*.
Alta ripa, *Altrip*. vide pag. 137.
Ambra, *Embring*. p. 125.
Ad fines, *Pfin*. p. 125.
Arbor felix, *Arbon*. p. 125.
Acumincum, *Cametz*. p. 126 & 137.
Antunnacum, *Andernach*. p. 130 & 135.
Aſciburgium, *Asburg*. p. 144.
Albiniana, *Alphen*. p. 135 & 142.
Arlape, *Erla*. p. 125.
Arenacium, *Arnhem*. p. 135.

Bonna *Bon* a felici vt opinor omine: ſicut ex Μαλόεις ſeu Maloento, factũ eſt boni ominis cauſſa Beneuentũ.
Blariacum, *Blerick*. p. 144.
Mons Briſiacus, *Briſach*. p. 126.
Bononia, *Bonmunſter*. p. 126 & 137.
Beda vicus, *Bedburg*. p. 135 & 144.
Bingium, *Bingen*. p. 130.
Buruncum, *Burch*. p. 130.
Buricianæ, *Burchaym*. p. 148.
Bromagum *Bro*. Eſt autem MAGVS terminatio vetus Germanica oppidorum, vt in Breucomago, Borberomago, Druſomago, Durnomago, Marcomago, Neomago, Rigomago.

Confluentes, *Coblentz*.
Campete, *Camps*. p. 146.
Campodunum, *Kempten*.
Caſtellum, *Caſſel*, & *Keſſel*: illud Morinorum, hoc Menapiorum.
Cætius mons, *Kelmuntz*. p. 129.
Concordia, *Kochersberch*. p. 129.
Colonia Traiana. *Kelle*. p. 139 & 144.
Durnomagum, *Durnmegen*. p. 130.
Fletio, *Vleuten*. p. 142.
Graium, *Gretz*. p. 137.
Gelduba, *Gelb*.
Helellum, *Ell*. p. 145.
Iuliacum, *Gulick*.
Lauriacum, *Lorch* in Auſtria. p. 125.
Lugdunum, *Leyden*. p. 142. DVN enim collem ſignificat: auditurque ea terminatio in multis. Andomatunum, Auguſtodunum, Cæſarodunum, Carrodunum, Ebrodunum, Magdunum, Minnodunum, Nouidunum, Rigodunum, Segodunum, Tarrodunum.
Moguntiacum, *Mentz*.
Noueſium, *Nuyß*.
Nouiomagum, *Nieumegen*.

Petouio, *Bettauw.*
Pons Saraui, *Sar-pruck.*
Parthanum, *Parthen-Kirch.* pag. 130.
Quintiana, *Cuntzingen,* iuxta *Filischofen.* p. 128.
Segodunum, *Siegen.*
Saletio, *Zeltz.* p. 134 & 145.
Soppianæ, *Soppan.* p. 124.
Siscia, *Sisseg.* p. 131.
Tolbiacum, *Zulg.* p. 135.
Tabli, *Alblas.* p. 142.
Theodurum, *Tuderen bey Sithart.* p. 136.
Augusta Treuirorum, *Triers.*
Vindonissa, *Windisch.* p. 146.
Vitodurum, *Winterdur.* p. 129. Est autem DVRVM terminatio Celtica multarum vrbium, Batauoduri, Marcoduri, Boioduri, Diuoduri, Gamanoduri, Octoduri, Theoduri.
Vallatum, *Pfal.* p. 129.

Quædam desertis priscis appellationibus mutarunt omnino nomina: Factum id post pulsos Romanos, mutatis priorum colonorum sedibus. Talia hæc sunt,

Aræ Flauiæ, *Norlingen.* p. 146.
Auenticum Heluetiorum, *Wiflispurg,* Gallicè tamen seruat nomen *Auanches.*
Ala noua, *Ebersdorff.* p. 128.
Arialbinum, *Pantzenheym.* p. 146.
Artalbinum, *Mulhausen.* p. 126.
Amsana vicus, *Ballescheyd.* p. 144 & 135.
Altinum, *Bosock.* p. 127.
Aureus mons, *Merkzeck.* p. 127.
Antianæ, *Baranavver.* p. 24.
Argentoratum, *Strasburg.*
Annamatia, *Almuz.* p. 127.
Acincum, *Repcl.* p. 127.
Æquinoctium, *Wismund.* p. 128.
Argentuaria, *Horburg.* p. 134 & 145.
Aduaca Tungrorum, *Maestricht.* p. 144.
Ascalingium, *Hildesheym.*
Alisium, *Harnsteyn.*
Augustanæ, *Azelburg.* p. 128.
Abusina, *Fussen.* p. 140 & 153, vel *Abensperg.* p. 129.
Abodiacum, *Happing.* p. 148.
Asanca, *Cleppern.*
Artobriga, *Veltenburg* : Nam & BRIGA vetus est terminatio Celtica, vt in Augustobriga, Bodobriga, Cæsarobriga, Conimbriga, Flauiobriga, Iuliobriga, Lacobriga, Nemetobriga, Segobriga, alijsque apparet.
Aredate, *Beuerspach.*
Bolentium, *Bachelspurg.*
Bidaium, *Dietmanung.* p. 125.
Bregetium, *Bontuda.* p. 127.
Bauconica, *Oppenheym.* p. 135 & 145.
Burginacium, *Kranenburch.* pag. 130 & 135 & 144.
Buritium, *Sundt.*
Budoris, *Heidelberg.*
Belgium, *Baldenaer.* p. 145.
Breucomagus, *Bruemat.*
Batauodurum, *Wyck te duerste.*
Baudobrica, *Bopperden.* p. 130 & 145.
Boiodurum *Passavv* vel *Boyter.* p. 128.
Clarenna, *Rain.* p. 148.
Carnuntum, *S. Peteruel* vel *Passavv.* p. 128.
Ceuelum, *Graue.* 144.
Cibalis, *Palma.* 124.
Calo, *Cleue.* p. 153. *Kellern.* p. 130.
Casurgis, *Prag.*
Cusi, *Cudelass.* p. 126.

Cucci,

Rapæ,

Rapæ, *Sept.* p. 124.
Reginum, *Rocking.* p. 124.
Silicenæ, *Sept.* 124.
Scarabantia, *S. Pulten. Scapring.* p. 124.
Sabaria, *Stain an der Anger.* p. 124.
Stanacum, *Varenkirchen.* p. 128.
Sirmium, *Leibach.* p. 131. Sirmisch. 132.
Summontorium, *Hohenwart.* p. 129.
Stabula, *Mulhausen.* p. 134.
Sablones, *Sambeck.* p. 136.
Sublauio, *Brixem.* p. 153.
Tarnadæ, *S. Mauritz.*
Tuderium, *Hailbrun.*
Teutoburgium, *Sena*, vbi Dauus influit in Danubium. *Erdenbud.* p. 137.
Tiberiacum, *Berchem.* p. 136.
Taurunum, *Griex-Weynssenburg*, Belgradum. p. 126.
Valcum, *Veltz.* p. 124.
Vlmi, *Iltz* in Pannonia infer. p. 124 & 132.
Veronianæ, *Winten.* p. 148.
Vosauia, *OberWesel.* p. 145.
Vemania, *Wangen.* p. 147: vide Nemauia.
Vetera, & Vetera castra, *Santen.* p. 144 & 130.
Vindobona, Vendum, Vendobona. *Wien.* p. 124.
Vindonissa legio, *Windisch.* p. 125.
Vicus Iulius, *Germerscheym.* p. 137.
Vetussalina, *Adom.* p. 127.
Vruncis, *Ensishaym.* p. 129.
Veldidena, *Wilten.* p. 130.
Varianæ, *Warasdinum* p. 131.

Vrbium muniendarum principium factum est a Romanis; His exactis quum Hunnorum, Vandalorumq; excursionibus paterent omnia, cœperunt arces, castellaque exstrui, muniriqu e vrbes. Multæ conditæ sunt sub Carolo Magno. Multæ sunt Henrico primo. In Saxonia Otto primus cæsis Vngaris crebras exstruxit vrbes, easque vallo & fossa firmauit. Fuit id quoque Marchionum aduersus hostes studium. Brandeburgenses limitem suum aduersus Pomeranos, Vandalosque defensuri, vrbes suas muniuerunt, & quascumq; ceperunt, eas ad formam suarum vrbium condiderunt. Placuit exemplum vicinis; itaque & ipsi idem sequuti sunt: Teutonici equites Borussiam & Liuouiam oppidis exstructis, arcibusque ornauerunt. Ita tota Germania paullatim armata est, ad sui & totius Christiani orbis defensionem.

CAP. II.

Scholæ & Academiæ GERMANIAE.

Litterarum secreta, inquit Tacitus, *viri pariter ac fœminæ in Germania ignorant.* Maluerunt scilicet simplicem & innocuam virtutem colere parum solliciti de famâ apud posteros, quam scribendo otium conterere. Carminibus maiorum gesta complectebantur, ijsque se aliosque ad fortitudinem animabant. Itaque de Arminio, *Canitur*, inquit, *adhuc apud barbaras gentes, Græcorum Annalibus ignotus, qui sua tantum mirantur.* Sed statim cum armis suis litteras quoque in vicina Germaniæ loca intulere Romani: Studium enim ipsis fuit ad remotas gentes iura sua & linguam transferre, vt quam late pateret ipsorum imperium, tam late quoque ipsorum sermo audiretur. Itaque obsides ex prima nobilitate capiebant, eosque docebant Latine & loqui & scribere. Suetonius Caligulæ ad Rhenum in castris agentis ineptias describens, inter alia hæc refert, *Mox deficiente belli materia, paucos de custodia Germanos* (adhibebantur enim

enim Germani ad custodiam corporis Imperatoris) *traijci, occulique trans Rhenum iussit, ac sibi post prandium quam tumultuosissime adesse hostem nunciari. Quo facto, proripuit se cum amicis, & parte equitum Prætorianorum in proximã siluam; truncatisque arboribus, & in modum tropæorum adornatis, ad lumina reuersus, eorum quidem qui secuti non essent, timiditatem & ignauiam corripuit; comites autem & participes victoriæ, nouo genere ac nomine coronarum donauit. Rursum, Obsides quosdam abductos* E LITERARIO LVDO, *clamque præmissos, deserto repente conuiuio cum equitatu insecutus, veluti profugos ac reprehensos in catenis reduxit.* Aperte testatur, obsides e ludo litterario abductos esse. Erat igitur sub Caligula ad Rheni ripam Schola in qua Germani litteras Latinas docebantur. Durauit hic Romanorum conatus quamdiu ipsis spes fuit Germaniam vincendi. Quocirca mirum non est, si Arminius alijque Germani Latine locuti sint: militârant enim sub Romanis. Christianorum postea maius studium fuit; Et videtur ipse etiam Deus infudisse Germanorum animis ardorem non litterarum tantum, sed etiam Sapientiæ cœlestis. Itaque Hieronymus, *Quis hoc crederet? vt Barbara Getarum lingua Hebraicam quæreret veritatem, & dormitantibus, imo contendentibus Græcis, ipsa Germania spiritus Sancti eloquia scrutaretur? Dudum callosa tenendo capulum manus, & digiti tractandis sagittis aptiores, ad stilum calamumque mollescunt, & bellicosa pectora reuertuntur in mansuetudinem Christianam.* TREVIROS constat ipsis statim Apostolicis temporibus Episcopos habuisse; quibus quum Scholarum mandata fuerit cura atque inspectio, negari non potest, quin & Scholæ illic fuerint. Athanasium illuc concessisse certum est. Hieronymum quoque constat ibi Hilarij librũ sua manu descripsisse, ipse enim id testatur de se. Primam itaque iure optimo, suoque merito ponamus TREVIRENSEM Scholam. Hieronymi locus exstat in epistola ad Florentium, qua ille dum plures alios ab ipso libros petit, ita scribit. *Interpretationem quoque Psalmorum Dauidicorum, & prolixum valde librum de Synodis sancti Hilarij, quem ei apud Treuiros mea ipse manu descripseram, vt mihi transferas peto. Nosti hoc esse animæ pabulum, si in lege Domini meditetur die ac nocte.* Merito mihi vrbs ista gloriari posse videtur, quod tam eximium virum hospitem habuerit, atque id quidem non exiguo temporis spatio.

MOGVNTINA Treuirensi proxima est: cuius ego vetustatem parem fere cum Treuirensi puto: Fuit enim hic sedes Ducis Moguntiacensis, qui inspiciebat in vicina loca, præsidebatque cum autoritate. Sub Francis Episcopi Christiani & hic & in vicinia cum doctrina salutari litteras quoque & humaniorem viuendi modum ad Gentiles propagarũt. Hinc Synodi illic frequentes. Cœpit vero Schola inclarescere sub Diethero Isenburgico eius loci Archiepiscopo, qui etiam stipẽdijs eam exornauit. Adserunt ei vrbi quidã repertæ typogragraphicæ artis laudem; sed nos alibi ostendimus, vnde eius famæ initium ortum sit; ac reuera eam Harlemensibus Batauis deberi.

COLONIENSIS quoque Schola inter antiquissimas Germaniæ fuit: & ad eam putarim referendum Suetonij locum paullo ante a nobis citatum: nisi forte de Cliuiorum oppido litem moueat Pighius, & qui eum sequuntur. Nec potuit carere litterarum cultura locus primum castris Romanorum, postea Ecclesiæ Christianorum primariæ dicatus. Post Caroli Magni tempora magis etiã Episcoporũ opera emicuit Schola; Donec tandem anno MCCCLXXXVIII publice inaugurata est ornataque priuilegijs Lutetianæ similibus

ab Vrbano VI. Sequenti mox anno in domo capitulari Ecclesiæ metropolitanæ præsente clero & Senatu primam in S. Theologia lectionem publice habuit Gerardus Calcariensis, explicuitque verba Iesaiæ cap. LX. Surge, illuminare Ierusalem. Primus Vniuersitatis Cancellarius designatus est Præpositus Coloniensis. Primus Rector Hertlinus de Marca.

Non est dubium, quin sub Carolo Magno in alijs quoque Germaniæ locis Scholæ fuerint, tum in Episcopatu Monasteriensi, sub Ludgero; Traiectensi sub Sixfrido; Padebornensi, VVormaciensi, Osnaburgensi, alijsque, tum in monasterijs Fuldæ, VVerdæ, atque alibi. Harum quoq; Scholarum vsus multum contulit ad conuersionem Saxonum, Thuringorum, VVestphalorum. In Osnaburgensi collegio nominatim edixit Carolus, vt autores Latini & Græci explicarentur. Exstatque eius de libris sacris apud Amalarium edictum tale, *Volumus, & ita Missis nostris mandauimus, & præcepimus, vt in Ecclsijs libri Canonici veraces habeantur, sicut iam in alio capitulari sæpe mandauimus.* Auctor est quoque Theoagus ipsum sub vitæ finem vacasse corrigendis libris deprauatis. Eius verba hæc sunt, *Postea Dominus Imperator nihil aliud cœpit agere, nisi in orationibus & eleemosynis vacare, & libros corrigere. Nam quatuor Euangelia Christi, quæ intitulantur nomine Matthæi, Marci, Lucæ, Ioannis, in vltimo ante obitus sui diem cum Græcis & Syris optime correxerat.* Ferunt, eum, quum Scholam, quod sæpius facere solebat, ingressus, pauperes nobilesque promiscue sedentes conspexisset, vtrosque cohortatum esse ad studia litterarum, illos quidem propositis amplis honorum præmijs, istos vero comminatione iræ suæ, & dignitatum spoliationis. Sed nos cæteras Academias prosequamur.

ARGENTINENSIS instituta est anno MDXXXVIII a prudentissimo eius vrbis Senatu, auctore potissimum Iacobo Sturmio Syndico, qui Ioannem Sturmium Belgam Lutetia euocatum ei ludo præfecit Rectorem perpetuum. Creuit autem Schola ob insignem Rectoris, qui eloquentiam profitebatur diligentiam, mirifice; neque est vlla in orbe Christiano gens ad quam non aliquis illius scholæ fructus peruenerit. Anno vero MDLXVI a Maximiliano Imperatore in Comitijs Augustanis obtentum est ius creandi Baccalaureos & Magistros Philosophiæ: neque enim putauit Senatus suæ Reip. conducere maiores Academiæ honores, qui sæpe plus splendoris quam vtilitatis habent.

ALTORFINA Schola a Senatu Norico aperta est anno MDLXXIX die XXIX Iunij. Primus in ea Rector fuit Valentinus Erythræus. Priuilegia Academica obtenta sunt a Rudolpho Imperatore anno MDLXXXI. Translatum igitur eo est quicquid erat Noribergæ iuuentutis eruditioris, vt illic plenius poliretur. Fuerat enim iam ante Noribergæ Schola satis celebris, ad cuius constitutionem multum contulerant Melanchthon, Bilibaldus Pirchaimerus, Vitus Theodorus, Eobanus Hessus, Ioannes Funccius, Vincentius Opsopœius. Sub annum MDLXXXVIII euocatus est Altorphium a Senatu Noribergensi Hugo Donellus Iurisconsultus, & post eam Obertus Giphanius, Scipio Gentilis, Conradus Rittershusius, Philippus Scherbius, viri toto orbe celeberrimi.

BASILIENSIS Academia priuilegia Bononiensibus paria consecuta est, anno Domini MCCCCLIX, die XI Nouembris. Celebratus autem est eius natalis anno sequenti præsente Episcopo Ioanne a Veningen. Primus Rector fuit Georgius ab Andlo Canonicus.

CHEMNICENSIS Schola in Saxonia sub Georgio Agricola viguit floruitque. Eo extincto, concidit.

CVLMENSIS in Borussia inchoata est anno MCCCCV, restaurata anno MDLIV.

CORONENSIS in Transsyluania nomen aliquod obtinuit anno Christi MDXXX, viuis adhuc Ioanne Huntero, Valentino VVagnero, Matthia Fronio, Ioachimo Eberhardo: sed post illos collapsa est. Habet tamen illic Bibliotheca libros multos manuscriptos, ereptos ex flammis Regiæ Bibliothecæ Budensis, quam immani sumptu & studio ex omnibus Europæ & Asiæ regnis collegerat Rex Hungariæ Matthias Coruinus.

DILLINGANA in Bauaria superiore ad Danubium initiũ suum accepit anno Christi MDXLIX ab Ottone Truccesio Cardinale Augustano, voluntate Iulij Papæ III, euocatis illuc Professoribus Louanio & Ingolstadio.

ELBINGENSIS fundata est in Borussia anno MDXLII ab Alberto Duce primo.

ERFVRDIENSIS in Thuringia instituta creditur à Dagoberto Francorum Rege, circa annum Christi MCCCXCI. Priuilegia contulerunt Bonifacius IX & Pius II. Inter primos eius professores memorantur Nicolaus de Bibera Philosophus & Poëta, Henricus de Erphordia, Cunradus de Magdeburg, Ioannes Zacharias Maternus, Georgius Pætus, & Benedictus Stendel.

FRANCOFVRTENSIS ad Viadrum in Marchia Brandeburgica solemniter inaugurata est anno Christi MDVI, die VI Aprilis, auspiciis Ioachimi I Electoris Brandeburgensis & fratris Alberti Archiepiscopi Moguntini & Magdeburgensis, ac postea etiam Cardinalis. Primus eius Rector fuit Conradus VVimpina Francus, Professor Theologiæ: Reliqui lectores euocati sunt ex Academia Lipsiensi. Priuilegia collata sunt ab Alexandro VI Pontifice & Iulio II, adnuente Imp. Maximiliano I, qui iam sexenn o ante litteris Norbergæ datis, consilium Electoris, & leges, & instituta, ac priuilegia omnia confirmárat.

FRANEKERENSIS Academia in Frisia Occidentali instituta est ab Ill. eius Prouinciæ Ordinibus anno Christi MDLXXXVI. Vixit in ea Ioannes Drusius linguæ Hebraicæ peritissimus.

FRIBVRGENSIS in Brisgoia Rhætiæ condita est ab Alberto Duce Austriaco circa annum Christi MCCCCL. Ad eam exornandam septennio post euocati sunt Vienna professores Theologiæ, iberalium Artium, Philosophiæ, & Iurisprudentiæ. Ornauit eam dum vixit Vincus Zasius, Cæsarei iuris Professor, sub annum Christi MDXVIII, ac post illius obitum concessit etiam eo Erasmus Rotterodamus relicta Basilea, anno MDXXIX, qui etiam illic mansit vsque ad annum MDXXXIX; quo tempore vir eruditus & pius, scribendo, commentandoque non tam se ad mortem, quam anno post Basileæ oppetijt, præparauit; quam æterni nominis fructum victuris operibus acquisiuit.

GIESSANA Academia nupera admodum est, instituta quippe anno MDCVII, die octaua Octobris, a Ludouico Lantgrauio Hassiæ, impetratis a Rudolpho Imperatore immunitatibus & priuilegiis; colonia est Academiæ Marpurgensis.

GOLTBERGENSIS Schola in Silesia claruit potissimũ circa annum MDXX. Ex eo attritus est nonnihil eius fulgor.

GORLICIENSIS Monasterij Gymnasium in Lusatia superiore apertum est anno MDLXV, die IX Iulij. Claruere in ea Petrus Vincentius Vratislauiensis, Laurentius Ludouicus, & nostra memoria Gaspar Dornauius.

GRIPSWALDENSIS Academiæ principium refertur ad annum Christi MCCCCLVI, quo a Vratislao, Principe Pomeraniæ impetratis a Frider. III priuilegiis solemniter instituta est, die XVI Octobr. Ac floruit aliquãtisper: postea tamen collapsa nõnihil est; ac tandem a Philippo Pomeraniæ Duce restituta, anno Christi MDXLVII.

Hafniensis originem suam debet Friderico Danorum Regi, qui illā anno Christi MDXXXIX instituit. Cobenam vocat Iouius, alludens forte ad vernaculū nomen Copen-haffen; Christianus Holsatiæ Dux, & póstea Rex Daniæ, multum id eam ornandam contulit. Sed & nostra memoria illā auxerūt Frider. II. & Christian. IV.

Hailbrunnensis Schola in Franconia inchoata est anno Christi MDLXXXII a Georgio Frider. Marchione Brandeburgico; die quinto Aprilis, qui Principi natalis.

Heidelbergensis instituta fuit ad exemplum Parisiensis a Ruperto II Duce Bauariæ, anno Christi MCCC. XLVI. Primus eius Rector fuit Marsilius ab Ingen Vltraiectinus, qui illuc Lutetia euocatus est. Claruit diu, claretque adhuc, nobilis litterarum artium, Sapientiæque tum diuinæ tum humanæ studiis, Principibus Palatinis ingentem sumptum in viros eruditione celebres facientibus. Ornant eam Aulæ vicinia, & instructissima omnis generis libris Bibliotheca, cui nunc post Paulum Melissum præest Ioannes Gruterus vir doctissimus & vere μουσεῖον περιπατοῦν. Melissi ad me Oda quum illic agerem digna lectu est,

Ingens voluptas est animo meo,
Recens nouello germine sæculum
Florere, maturos & annis
Posse videre senes iuuentam.
Si vita me non caluitur, attigam
Frontem futuri cardinis, hac humo
Superstes, & sexcenta mille
Virginei numerabo partus
Elapsa brumis tempora frigidis,
Tum segnis aui scala gradaria
Septena cum iunctis nouenis
Multiplicans, reserare Parcam
Multum vieti stamina licy
Vltrò iubebit. Quod superingeret
Lucro imputandum. Tu vigescens
Cresce diu, Petre, Petre cresce,
Frundentis instar sub niue laurea,
Musarum honori non modo gloriam
Dehinc ampliorem Cynthioq;
Verum etiam decus addituri
Tuapte maius laude nepotibus.
Panges sepulti in funere naniam.
Et ambo Dousas, Lipsiumq;
Vt faciant itidem monebis.
Et quisquis vmbra fauerit. Interim
Ne sit pudori, o numina, Bertio
Legi inter has spinas, vepresq;
Aspalathosque cynorrhodosque
Siluas perennes; quas neque falx Croni
Tam scaua, nex trux Martis acinaces
Nec ictus harpes Mercurinæ
Exsciato dare possit vnquam.

Anno cIↄ Iↄ XCI Eid. Maij, Myrtilleti ad Nicrum, Pavlvs Melissvs, Francus.

Helmstadiana in Ducatu Brunsuicensi constituta est a Iulio Duce, anno Christi MDLXXVI, atque ab eo nomen seruat Academiæ Iuliæ. Eius filius Henricus Episcopus Halberstadensis, anno ætatis suæ XIII, ipso die natali suo declaratus est eius Rector perpetuus. Vixit in ea Ioannes Caselius eloquentiæ lumen. Viuunt hodie professores omnium scientiarum absolutissimi. Situm est Helmstadium medio inter Brunsuigam & Magdeburgum itinere. Ipsum a Caroli Magni filio muniri cœpit, vt esset præsidium contra Sorabos & Vilsos. Tradidit ille oppidum S. Ludgero, qui ipse illud tribuit cœnobio Benedictino quod

quod est VVerdenæ ad Ruram flumen. Huius monasterij Abbates Domini fuere Helmstadienses, vsque ad annum M CCCC XC, quo accepta pecuniæ summa Abbas Guilielmo Brunsuicensi duci illud vendidit.

HERBORNENSIS Schola fundata est a Ioanne Comite Nassouico, anno M D LXXXIX, ac post decenniũ translata est Sigenam: Non est incelebris neque obscura eius fama.

IENENSIS in Thuringia ad Salam excitata fundataque est a Ioanne Friderico Electore Saxoniæ, anno Christi M DXLVIII, die 25 Ianuarij. Sed post decennium impetratis ab Imperatore priuilegijs solemniter inaugurata est, die 2 Februarij. In hac aliquando docuit Iustus Lipsius.

INGOLSTADIENSIS in Bauaria Academiæ natales referuntur ad annum Christi M CCCC X, traductis eo ex Schola Viennensi professoribus. Priuilegia illi cõfirmata sunt a Pio II Pontifice, anno M CCCC LIX. Ludouicus Bauariæ Dux valde eam ornauit; nec defuere ei postea Ernestus & Albertus.

LAVINGENSIS Schola in Superiore Palatinatu ad ripam Danubij initium habuit a VVolfgango Comite Palatino Rheni Bipontino, imperante Ferdinando.

LIPSIENSIS Schola in Misnia inaugurata est 12 die Nouembris, anno M CCCC VIII auspicijs Friderici I Electoris Saxoniæ Bellicosi. Creuit autem Schola ex ruinis dilapsæ Scholæ Pragensis; nam quum magistratus Scholæ ademptus esset Germanis, indignata animosa natio iniuriam discessu suo vindicauit. Vno enim die abierunt Lipsiam supra duo studiosorum millia.

LOVANIENSIS Academia opus est Ioannis Brabantiæ Ducis, & Papæ Martini V: Inaugurata est anno M CCCC XXV. Sed cauerat Martinus Papa ne ibi doceretur Theologia; Eugenius tamen IV id postea indulsit. De hac multa Lipsius in eius vrbis & scholæ descriptione.

LVGDVNENSIS apud Batauos Schola ad medium Rheni ostium sita, iam sub Guilielmo Comite & Florentio tenuia habuit initia; Emicuit ea tandem in medio belli æstu, & (mirum dictu) inter tubas & tympana, nondum in societatem redactis cæteris Hollandiæ & vicinarum Prouinciarum ciuitatibus, (Amsterodamum enim adhuc Hispanis addictum erat & Traiectus ad Rhenũ) magno animo ab Ill. Ordinibus, Gubernante Hollandiam Guilielmo Principe Auriaco instituta, maiore creuit, euocatis vndiquaque viris doctissimis: Natalis eius fuit anno post solutã arctissimã obsidione ciuitatem, qui fuit M D LXXV. Hæc caussa est, cur Palladem armatam, in sigillo suo eius Academiæ Curatores & Consules habeant. Quãta eius per orbem vniuersum sit celebritas, testari possunt exteri, qui magno numero quotannis ad eam confluunt, excultique Sapientia redeunt cum fructu ad suos.

MARPVRGENSIS Academia in Hassia instituta est anno M D XXVI. Sub Philippo tamen Lantgrauio primum nacta est omnium scientiarum facultatumque professores: Confirmata est a Carolo V Imperatore & Clemente VII Pontifice.

MISNÆ in Saxonia Schola est illustris in qua destinatis in eum vsum reditibus cœnobij Afrani aluntur adolescentes centum sub quatuor præceptoribus. In ea Schola docuit Georgius Fabricius, magnum Germaniæ ornamentum.

NEOSTADIANA in Nemetibus Schola instituta est a Ioanne Casimiro Comite Palatino ad Rhenum, quum post obitum Friderici ex Heidelbergensi Academia digressi essent quotquot religionem mutari ægro animo fe-

mo ferebant. Docuerunt in ea Hieronymus Zanchius, Zacharias Vrsinus, Nicolaus Dobinus, Henricus Smetius, Ludolphus Pythopoeus, Fortunatus Crellius. Sed postquam restituta est in Palatinatu religio, redierunt ad priora munia professores, cessitque in Collegium Schola: Habet illic alumnos quinquaginta Princeps stipendiatos.

PRAGENSIS Academia fundata est anno Christi M CCC LVIII ad exemplũ Parisiensis,& mirifice initio creuit. Carolus IV Imperator multis splendidis ædificijs eam ornauit, vt sunt Collegium Caroli Magni, Cæsareum, Regium, Bohemorum, Bethlehemiticum, aliaque. Heduigis quoque regina sub annum M CCC Lithuanorum in ea Collegium condidit.

REGIOMONTANA Academia in Borussia instituta est anno MDXLIV ab Alberto Marchione Brandeburgico, magno crucigerorum militum magistro hæreditario. Primus in ea Rector fuit Georgius Sabinus Brandeburgicus, cum alia omni amœna litteratura, tum imprimis Poëtica arte excultus; quarum virtutum gloria eo vsque pronectus est, vt eum Carolus V Ratisponæ nobilitate donauerit: Eius instrumenti, quia rarum est, & lectorem ad bonarum artium studia præmiaque excitare potest, inserendum exemplum duxi. Sic ergo illud se habet,

CAROLVS QVINTVS ROMANORVM IMPERATOR SEMPER AVGVSTVS *Georgio Sabino Brandeburgensi gratiam Cæsaream, & omne bonum. Etsi antea propter doctrinam & virtutem non solum clarus, sed etiam equestris ordinis gradu ornatus es ab alijs: tamen & nos exstare aliquam significationem nostræ, & voluntatis & opinionis de tua virtute volumus. Nam illos præcipue dignos honore iudicamus, qui ingenio & doctrina excellunt. Quare cum in omnibus honestarum artium studijs summa cum laude verseris, nos sponte lubentique animo eadem ornamenta nobilitatis tibi decernimus autoritate Imperiali, approbante Principum, Comitum, Baronum, aliorumque procerum nostrorum, ac sacri Romani Imperij Senatu. Adhæc liberos vtriusque sexus ex te legitime aut natos aut nascituros, eorundemque posteros omnes, creamus vere nobiles, atque in numerum nostrorum ac sacri Romani imperij nobilium cooptamus. Te igitur, Sabine, liberosque ac posteros tuos omnes harum literarum testimonio renunciamus vere nobiles, tanquam de domo ac prosapia nobilium, a quatuor paternis ac maternis auis procreatos. Tales itidem nobiles, ab omnibus, vniuersis ac singulis, cuiuscunque conditionis, eminentiæ, status, gradus aut dignitatis existant, vos dici, nominari, & haberi volumus. Facimus etiam tibi, liberisque tuis, ac posteris omnibus potestatem, nunc & deinceps in perpetuum, vbicunque locorum ac terrarum in iudicijs & extra, in rebus spiritualibus ac temporalibus, Ecclesiasticis & prophanis: denique in quibuscunque rebus, quarum mentio diserte hic fieri deberet, nec non in omnibus & singulis honestis exercitijs, negocijs & actionibus, vt illis honoribus, dignitate, feudis, officijs, immunitatibus, libertate, insignibus, & priuilegijs, gaudere, vti, & frui possitis: in quibus cæteri nostri, & sacri Romani imperij vere nobiles, de equestri prosapia*

ſapia a quatuor paternis & maternis auis geniti & procreati, vtuntur, fruuntur, ac gaudent quoquo modo, vel de conſuetudine, vel de iure. Porro ad hunc equeſtris ordinis gradum addimus etiam tibi inſignia quibus nobilitas tua latius inclareſcat: videlicet clypeum cœruleum, & in eo Pegaſum candidum ex nubibus volantem, alis in altum porrectis. Galeam vero cancellato ore, qualis ſolet eſſe nobilitatis non poſtremæ: Et in galea alium Pegaſum cum nubibus, ſimili figura qua eſt in clypeo. Poſtremo tegumenta clypei & galeæ diſtincta duobus coloribus, cœruleo & albo: quemadmodum hæc omnia exactius pictoris ingenio ac manu depicta, im medio harum literarum cernuntur. Id vero inſigne apte conuenit homini non ignauo, ſed ad gloriam excitato, cui eſt virtute efficiendum, vt alios omnes tantum poſt ſe reliquat, Ante citos quantum Pegaſus ibat equos. Nos igitur & illud ipſum inſigne tibi & hæredibus tuis tradimus, perpetuum virtutum tuarum monumentum, quo ad virtutem & gloriam poſteri tui incitentur. Illud perpetuo in omnibus honeſtis actionibus & expeditionibus, in ſerijs vel ludicris certaminibus, in prælijs, duellis, & quibuſcunque pugnis, vexillis, tentorijs, ſcutis, ſigillis & annulis, monumentis, ſepulchris, prædijs, ædificijs, tabulis & picturis, nobilium armigerorum, pro arbitrio ferre ac geſtare poteritis ac debetis, ceſſante omni impedimento: nec obſtantibus quibuſcunque conſuetudinibus, ſtatutis, priuilegijs, præſentibus aut futuris, quæ quoquo modo contra huiuſmodi nobilium creationem, aut priuilegium noſtrum facere poſſint: quibus omnibus diſerte per has literas derogamus, & derogatum eſſe volumus. Nulli ergo hominum liceat noſtrum hoc decretum reſcindere. Si quis autem id attentauerit, illum iudicamus noſtram & ſacri Romani imperij grauiſſimam indignationem ipſo quidem facto incurriſſe. Et mulctam illi dicimus, quinquaginta Marcarum auri puri: partem dimidiam, vnam fiſco noſtro Cæſareo, alteram iniuria affectis, adiudicandam. Idque his publicis literis teſtatum volumus: de quarum autoritate ne quis dubitaret, eas noſtro tam autographo, quam ſigillo muniuimus, Datæ Ratiſponæ in vrbe noſtra imperiali die XIIII *Iulij, Anno* MDXLI, *Imperij noſtri* XXI. *Aliorum regnorum noſtrorum* XXVI.

ROSTOCHIENSIS Schola in Ducatu Megapolitano ad mare Balthicum inſtituta eſt anno MCCCCXV impetratis a Cæſare & Pontifice priuilegijs. Viget illic hodie floretque Profeſſorum eruditione, ſtudioſorum frequentia, ciuium comitate, Magiſtratus optimi beneficentia Muſarum ſedes.

SERVESTANVM Gymnaſiũ a Ioachimo Erneſto Principe Anhaltino erectum eſt anno MDLXXXV.

STEINFVRTENSE inſtitutum eſt ab Arnoldo Comite Benthemio & Tecklenburgico; tranſlatũ eo Schuttorfio, ob loci commoditatem.

TIGVRINA Schola ſub Zwinglio, Bullingero, Pellicano, Geſnero, Rudolpho Gualtero, Simlero, Stukio, viguit: neque adhuc incelebri eſt fama.

THVBINGENSIS Academiæ initium incidit in annum M CCCC LXXVII, tunc enim Eberhardus Barbatus VVirtembergæ & Mompelgardiæ Comes eam erexit. Primus eius rector fuit Ioannes Nauclerus. Gabriel Biel Professiones direxit. Priuilegia cõcessa sunt a Friderico Imperatore & Sixto IV Papa, quorum quotannis lectio publice instituitur in templo S. Georgij, Dominica S. Georgij diem sequente.

VIENNENSIS Academia in Austria fundata est a Friderico II Imperatore, anno M CC XXXVII, ad exemplum Scholæ Parisiensis: restaurata est ab Alberto III Archiduce Austriæ, anno M CCC LXV.

VRATISLAVIENSIS in Silesia instituta est ab eius vrbis Senatu, anno M D V, consensu regis Hungariæ & Bohemiæ Vladislai, sed Cracouiensis Academiæ vicinia luminibus eius offecit.

VPSALIENSIS in Suecia Academia vetusta est, Anno M D X L in ea vixit magni nominis Mathematicus Iacobus Zieglerus Landauus Bauarus: Celebrem quoque eo tempore reddiderũt Olaus & Ioannes Magni, fratres Lincopienses, quorum iste etiam Vpsaliensis fuit Archiepiscopus.

VVITTEBERGENSIS Academia condita est anno M D I I, auctoritate Friderici Electoris Saxoniæ, die 18 Octobris. Eius Rector primus fuit Martinus Polichius Francus, professione Medicus.

CAP. III.

Vrbium Germanicarum variæ classes.

GErmaniam qui ex linguæ sono æstimant, coguntur eam extendere vbi non est. Factum est enim fortissimæ & animosissimæ gentis victorijs, vt quam latissime se populus Teutonicus diffuderit, occupata olim Hispania, Italia, Africa, vbi & linguæ suæ vsu seruasse ipsos ex nominibus proprijs virorum, fœminarum, vrbium, populorum manifestum est. Saxones in Anglia hæsisse constat, ab ijsque dictos Anglosaxonas. Quis autem Anglos quorum sermo etiã hodie ad Saxonicum accedit, audebit Germaniæ tribuere? Non sunt igitur ex solius linguæ vsu Germaniæ fines æstimandi. Qui vero non nisi ex hodierni Imperij terminis Germaniam metiuntur, etsi quidem illi magnas & graues caussas sententiæ suæ proferant: tamen quia augustiorem nunc faciunt Germaniam quam olim fuit, non videntur mihi hoc tempore ad vrbium Germanicarum enumerationem properanti pro assiduis autoribus admittendi. Neque enim ex earum rerum numero est Germania, quæ modo extenduntur, modo contrahuntur; sed habet suas dimensionis leges, quæ variantibus imperijs non mutantur. Quod si ergo Ptolemæus naturam sequutus Rheno & Vistula Germaniam definiuit, si Tacitus Danubio & Oceano; non faciemus præter rationem, si in colligendis Germaniæ ciuitatibus veterum sententiam cum hodierna temperantes, non illas vrbes tantum Germaniæ accenseamus quæ hodie sacro Imperio subsunt, sed & eas quæ cœli, linguæ, morumque cognatione cum illis iunctæ, antiquis Germaniæ terminis comprehenduntur. Et si olim Gothi, Normanni, Cimbri, Sueui Septentrionales, Teutonis accensi sunt, & nomini Germanorum primi occasionem dederunt, nihil caussæ est, cur nunc a Germaniæ appellatione ipsi sint excludendi, etiãsi suis regibus subiecti ad Imperij ordines proprie non pertineant; quum aliud sit Germania, aliud imperiũ Germanicum; possitq; pars aliqua Germaniæ ab imperio Germanico esse exempta. Quæ quum ita sint, sic nos Germaniæ vrbes distinguemus, vt alias dicamus esse extra imperium, vt sunt Bohemicæ, Hungaricæ, Danicæ, Suecicæ,

Norue-

Noruegicæ, alias imperio subditas. Atque has rursum vel Municipales, vel liberas. Municipales voco, quæ ad Principes Imperij pertinent, ac dominos habent singulares subiectos Cæsari, cuiusmodi sunt quæ Electoribus, Moguntino, Coloniensi, Treuirensi, Palatino, Saxoni, Brandeburgico parent: tum quæ Archiducibus, Ducibus, Principibus, Lantgrauijs, Comitibus, Marchionibus sunt obnoxiæ. Liberas voco eas quæ a iurisdictione alterius præterquam Imperatoris immunes, subsunt ditioni & potestati Cæsaris. Harum iterum aliæ suis fruuntur legibus ad morem liberarum Rerumpublicarum, seruantes suam autonomiam, aliæ planè sunt Imperatoriæ, & ad ipsius nutum arbitriumque gubernantur. Ad illud genus pertinent ciuitates pleræque Heluetiæ, ex quo excusso Austriacorum imperio sese in libertatē adseruerunt. Eodē etiam referri possunt ciuitates quædā Anseaticæ, in extremis Saxoniæ partibus sitæ, de quibus statim dicemus. Imperatoriæ verò sunt, quæ veluti quoddam patrimonium Cæsaris & Imperij habentur, statimque creati Imperatoris ditioni subiectæ sunt. Harum numerus superiore seculo non parum est imminutus, quibusdam magna vi pecuniæ oppignoratis, quibusdam bello deuictis, vel alio modo a ditione Imperij Germanici alienatis, vix vt spes aliqua earum recuperandarum reliqua esse videatur. In harum numero sunt, *Meta, Vesuntio, Constantia, Verodunum, Tullum, Cameracum, Bodobriga, Nouiomagum, Vesalia, Dauentria, Suolla, Brisacum, Rhenifeldum, Neoburgum, Rheni, Moshachium, Oppenhemium, Ingelhemium, Cæsaris Lotharia, Lauingia*, & aliæ nonnullæ. Porro eæ vrbes quæ adhuc sunt Cæsaris, in & Imperio sessionem habēt, in duo scamna vel latera diuidi solent. Nam ex his quædā sunt ditionis Rhenanæ, quædam Sueuicæ, ducta a potiore parte donominatione. Rhenanæ sunt, *Colonia Agrippinensis, Aquisgranum, Argentoratum, Wormatia, Spira, Lubeca, Francofurtum ad Mœnum, Hagenoa, Colmaria, Selestadium, Landauia, Weisseburgum, Goslaria, Northusa, Mulhusium Thuringiæ, Gelnhusa, Fridberga, Wetzlaria, Cæsaris mons, Offenburgum, Gegenbachium, Roshamium, Dortmunda*. Sueuicæ sunt, *Ratispona, Augusta Vindelicorum, Noriberga, Vlma, Nordlinga, Eslinga, Hala Sueuorum, Roteburgum Franciæ, Memminga, Campidonum, Rotwila, Reutlinga, Hailprunna, Dinckelsbyielha, Gamunda, Weisseburgum Noricum, Windeshamium, Lindauia, Donawerda, Kaufbeura, Rauenspurgum, Bibracum, Buchauia, Wimpina, Schweinfurtum, Gienga, Wila, Ala, Bopfinga, Vberlinga, Wangena, Buchorna, Pfuldorfium, Leukircha, Isna*; Nos harum omnium typos & descriptiones non dabimus, sed earum duntaxat, quarum potuimus habere imagines. Daturi plures melioresque quum ad nostras manus tales peruenient. Rogamus Lectorem, vt conatus nostros æqui & boni consulat, atq; ex suis opibus studia nostra iuuet, submissis ijs quæ ad Germaniæ pleniorem accuratioremque descriptionem faciunt. Non constant hæc talia nisi ex ærē collatitio, & in eos qui nos iuuerunt, gratos nos & memores beneficij futuros pollicemur.

CAP. IV.

De vrbibus Anseaticis deque Ansea Teutonica.

MAGNA quondam Hunnorum aliarumq; Barbararum gentium fuit in Germania vexanda immanitas, eoque magis formidanda, quod iam Saxoniæ maritimæ vicinisq; Pomeraniæ, & Megapolensi ac Brandeburgēsi tractui regionibus imminerēt.

Eo tempore feruntur aduersus Barbarorum excursiones, & ad mercaturæ commodam vtilemque vsum coijsse in Germania vrbes maritimæ, quæque adsitæ fluminibus cum maritimis illis commercia exercebant, conceptis certis quibusdam fœderis capitibus. Conspirarunt autem in eamsocietatem inde a Finnico sinu, quod est in vltimo recessu maris Balthici, vsque ad Rheni ostia vrbes præcipuæ; nomenq; sibi indiderunt, Anzeaticarum, vel a mari Teutonico, quod ad illud sitæ essent, hoc enim est *An Zee*, vel a fide quam dextra pangere receptus gentibus mos est, manum enim Germani *Handt* vocant, vel, vt alijs placet, a fœdere & concilio, quod prisca Germanorum voce *Hansam* dici aiunt; prolato etiam ex veteri codice Noui Testamenti loco insigni, vbi pro eo quod Latine dicitur, *Concilium fecerunt in eum*, Germanicè legitur, Fecerunt *hanzam*. Iidem ab immunitatibus quoque dicti sunt *Frye Hanssen*. Qui autem Francos ex eo nomine contracto deriuant quasi Franssen, manifecte errant. Neque enim *Fransos* appellamus, sed *Francos*, quæ vox non ab Hansis vel Ansis, sed a *franck* quod liberum sonat originem trahit. In eam vero societatem recipiebantur non nisi ciuitates Germanicæ maritimæ quæ ius habebant portarum suarum claudendarum & aperiendarum, siue illæ Principem agnoscerent, siue omnino essent liberæ. Diuiditur autem Hansa Teutonica in quatuor regiones, Lubecensem, Coloniensem, Brunsuicensem, & Borussicam: habetque sibi sociatas vrbes LXVI, nimirum Vandalicas sex, Pomeranicas octo, Borussicas sex, Liuonicas tres, Saxonicas tredecim, VVestphalicas decem, Cliuicas seu Marchicas septem, Transisalanas tres, Gelricas septem, Frisicas tres. LVBECA ex aliorum consensione caput est totius Anseatici fœderis, tum ob faciles accessus, est enim medio pene loco situm, tum ob vrbis ciuiumque potentiam. In ea sunt archiua societatis, cum iure euocandi vicinas vrbes. Habet autem iunctas sibi ciuitates Vandalicas quinque, Hamburgum, Rostochium, VVismariam, Stralsundam, & Luneburgum, ac præterea Pomeranicas, Stetinum, Anclemium, Golnauam, Gripswaldam, Colbergam, Stargardam, & Stolpam. COLONIA AGRIPPINENSIS quæ anno Christi MCCCCLXXXI Anseaticarum vrbium numero iuncta fuit, primaria est secundæ regionis ciuitas, habetque sibi sociatas ciuitates Cliuenses & Markenses, Vesaliam, Duisburgum, Embricum, VVarburgum, Vnnam, Hammam. Tum VVestphalicas, Monasterium, Osnaburgum, Tremoniam, Susatum, Herfordiam, Padebornam, Lemgouiam, Bilefeldiam, Lippiam, Coesfeldiam. Tum Geldricas, Nouiomagum, Zutphaniam, Rurmundam, Arnhemium, Venloam, Elburgum, Harderuicum. Et Transisalanas, Dauentriam, Campos, Zwollam: Ac denique Frisicas Septentrionales, Groningam, Bolswerdiam, Staueram. BRVNSVIGA primaria tertiæ regionis Anseaticæ ciuitas habet sub se vrbes Saxonicas, Magdeburgum, Goslariam, Embecam, Gottingam, Hildeshemium, Hannoueram, Vlsam, Buxtehudam, Stadam, Bremam, Hammelam, Mindam. DANTISCVM primaria Borussiæ ciuitas habet sub se Regiomontum, Colmariam, Toruniam, Elbingam, Brunsbergam; Liuonicas quoque vrbes, Rigam, Dorpatum, & Reualiam, quæ Germanica vtuntur dialectico, cæteris Slauonicam sonantibus. Est & in Norwegia BERGA iuris Anseatici. Sunt & quatuordecim controuersi iuris, Stendelia, Soltwedelia, Berlinum, Brandeburgum, Francofurtum ad Oderam, Vratislauia, Cracouia, Halla, Asterslebia, Quendelburgum, Halberstadium, Helmstadium, Ryla, Northemium, & in agro Leodiensi Dinantium, ob ferri & chalybis prouentum. Harum omnium fœdere inter se iuncturum dici non potest quanta sit potentia. Multa illarum præclare gesta refert Cran-

Crantzius; Hoc constat, illarum ope grauia bella olim fuisse composita, discordias vicinorum regum Principumque sopitas, pacem restitutam, quod magnum crederetur nomentum ipsorum potentia allatura si se alterutri parti adiunxissent: merito vt societas ista Teutonica sequestra pacis, publicæque per Germaniam tranquillitatis procuratrix multis iam sæculis habita sit; Earundem ope ad Belgas, Anglos, Gallos, Hispanos, Italos merces deferuntur necessariæ, triticum, siligo, lana, cera, corium, canabis, linum, pix solida & liquida, chalybs, ferrum, pisces aridi, salsamenta, trabes quernæ & abiegnæ, mali, & quicquid præterea terræ Septentrionales ad vsum humani generis benigne suppeditant. Vtque commodior esset mercium istarum per reliquum orbem distributio, impetrarunt diuersis in locis ius institorium, exstructis illic ad commercia agitanda ingentibus aulis, & obtentis varijs priuilegijs. Quatuor autem fuere istiusmodi primaria emporia, *Nouogrod* in Russia, *Londinum* in Britannia, *Brugæ* in Belgica, & *Bergæ* in Norwegia. Hisce in vrbibus liberum permissumque erat omnibus in Anseaticis vrbibus natis, morari, mercaturam exercere, & priuilegijs frui Teutonicæ societatis, iuxta leges in eam rem a reliquis vrbibus ipsarumq; legatis de publica sentẽtia constitutas. Habent autẽ leges illæ capita ad honestam iuuentutis educationẽ pertinentia. Iuuenes enim in illis collegijs domo procul educabantur, qui simul atq; ad coniugium animũ appulissent, cogebãtur in patriã aut alio discedere, ac per proxenetam iuuenem vel famulum res suas administrare. Collegio præerat in singulis vrbibus præfectus senior, quam alij Consulem, ipsi Aldermannum vocabant. Is cum assessoribus constituebat Senatum Mercatorum, habebatque adiunctum sibi Secretarium, Quæstorem, archimagirum, aliosque necessariorum munerum administratores, qui cum Lubecensi Senatu communicabat res plerasque ac controuersias diiudicabat, nec dabatur ab ipsorum sententia nisi ad alias ciuitates Anseaticas appellatio. LONDINVM societati Anseaticæ ab Henrico III Anglorum rege tributum est anno Christi M CC L. Et quia confœderatorum summam fidem certaque auxilia posteri reges dubijs temporibus experti sunt, præsertim in bello quod Eduardus III aduersus Gallos gessit, sanciuerunt, negotiatores Teutonicos illius collegij nullis nouis vectigalibus, tributis, exactionibus, subsidijs, alijsque præstationibus in posterum onerandos, sed immunitates ipsis olim concessas indultasque integras atque inuiolatas perpetuo relinquendas esse. Estque decretum illud peculiari quoque diplomate confirmatum, & a Richardo II, Henrico IV, quinto, sextoque religiose obseruatum. Donec ardente inter Anglos & Danos bello quum in freto Danico Anglorum naues interceptæ essent, naues vicissim Teutonicæ L X ab Anglis captæ ac spoliatæ sunt, quæ res initium bello triennali Anglis cum ciuitatibus Anseaticis præbuit. Neque ante potuerunt offensi animi pacari, quam interuentu Caroli Burgundi qui Eduardi sororem vxorem duxerat, Teutonicæ nationis spiritus lenitus esset Traiecti ad Mosam anno M CCCC LXXIV. Ab eo tempore per annos circiter X X C sub Richardo III Henrico VII, & VIII, atque Eduardo VI Germani immunitates suas in Anglia retinuerunt, licet Gedanenses nonnihil eas conturbarint. Domus ipsorum dicta fuit *Staelhof*, a chalybe, qui *stael* Germanis vocatur, eo quod ingentem chalybis vim eo deferrent; Eum nunc nemo importat nisi cui singulariter hoc a rege indulgetur. Priuilegia illi collegio concessa quatuordecim retro regũ sigillis confirmata sunt. Primarium hoc erat, quod non penderent nisi centesimã & eius dodrantem pro vectigali: quodque exempti essent ab alijs exactionibus. Arctioribus Reip. temporibus, si obsidione Londinum premeretur, vnam tantum vrbis

portam quam Episcopi vocant, defendere obstricti. BRVGÆ, vbi alterum Anseaticarum ciuitatum Emporium esse diximus, a socijs Teutonicis frequentari cœpit circa annum MCCLXII: durauitque diu admodum negotiatio, florentibus Brugensium rebus; sed postquam ipsi Maximilianum Romanorum regem, præcipuis ipsius ministris in conspectu eius interemptis captum ignominioso carceri incluserunt, dilapsæ sunt ipsorum fortunæ. Nam Fridericus Cæsar Maximiliani pater toto imperio ad arma cōcitato vlturus iniuriam filio illatam cum exercitu in Belgicam profectus, obstructo Brugensium portu, & euocatis inde Teutonicis negotiatoribus, caussa fuit, cur commercia omnia ANTVERPIAM Brabantiæ vrbem transferrentur, & societatis Anseaticæ confœderati collegium suum in ea vrbe collocarent. Itaque ad priuilegia societati a Ioanne II Brabantiæ duce anno MCCCXV concessa, ac per Antonium postea confirmata, quum Lubecensium rogatu auctoritas quoque accessisset Philippi, qui Antuerpienses ad recipiendos Teutonorum confœderatorum mercatores flexit, protinus in comitiis ejus societatis decretum est, vt collegium Antuerpiæ constitueretur, domo etiam ad eam rem magnificè exstructa in qua propriam iurisdictionem Senatus mercatorum haberet: eaque de re cum Senatu Antuerpiensi transactum est, expensis in structuram à societate LX Caroleorum millibus. Exstat hodieque superba & magnifica domus, sed dilapsis alio mercatoribus magna parte deserta: quum videatur diuina numinis prouidentia hoc bonum nunc polliceri AMSTELODAMENSIBVS, quorum emporium frequentia negotiatorum, nauium copia, diuitiis ciuium, industria nautarum, magistratus prudentia, iustitia, æquitate, grauitate cæteris Europæ emporiis hoc tempore antecedit. Tertiam societatis sedem diximus esse NOVOGARDIÆ Russorum vrbe amplissima, XL millibus passuum à Narua Liuonica, XXXVI à Plescouia, CXX à Mosca Russorum metropoli. Hic ante hos annos trecentos monopolium Hauseatici instituerunt; sed ob sæuitiā & perfidiam Ioannis Mosci Reualiam inde translatum est. Sed neque illic perpetuum fuit. NARVAM enim posteà delegerunt negotiorū suorum sedem anno MDLVIII, confluentibus eodem Anglis quoq; & Belgis, & Gallis. Ægre quidē hoc tulit Liuonici ordinis magister, deq; iniuria tanquē Imperio ipsi facta apud Ferdinandum Cæsarem grauiter questus est; sed quod factum fuerat, infectum reddi non potuit. Quarta sedes fuit BERGIS in Noruegia, vbi magis expressa antiqui fœderis vestigia quam alibi remanserunt: Sed tractu temporis Danicæ nobilitatis sordibus factum est, vt multum illi societati decederet; ipsi enim sub Friderico II quæstu allecti institoriā faciebant, translatis ad se mercatorum compendiis. Quum autem de ea re apud Daniæ regem Fridericum Lubecenses sociiq; Anzæ Teutonici per legatos questi essent, promisit ille quidem se immunitates semel ipsis concessas regia fide seruaturum; sed quod promiserat non præstitit. Passus est enim Danicam nobilitatem nauigationibus suis mercatorum cōmoda interuertere, & collegia opificum quæ socii Belgæ suis domiciliis iuncta communi secū libertate frui patiebātur, omninò aboleuit. Atq; hæc de quatuor Anseaticorum emporiis sufficiāt. Antiquitas eius societatis tanta est, vt difficilius sit ostendere quando non fuerit, quam quando esse cœperit. Vetustissima eius memoria est in diplomate Henrici III Anglorum regis, dato anno MCCVI. sed talis, vt haud obscure altiorem eius indicet originem. In eo dicuntur Anseaticæ ciuitates Regi naues complures ad belli auxilia subministrasse, ea lege, vt si quæ caperentur, frangerentur, perirentue, eas Rex adnumerata pecunia solueret. Cessit ea res tam feliciter, vt rex Anseaticorum opera superatis hostibus victoriam reportarit. Sed quum reditum parant, tam immanis classem afflixit tempestas, vt pleræque

tæque naues merſæ vndis perierint. Rex autem quum ſoluendo non eſſet, videns debitum ex mora creſcere, ita cum Teutonis mercatoribus tranſegit, vt ipſis conderet in ſuo regno facultatem mercaturam exercendi, importandiq; & exportandi merces, ſoluta tantum centeſima parte pro vectigali. Atq; hoc ille priuilegium irreuocabile ſibi poſteriſque ſuis eſſe voluit. Ex hac autem narratione duo iſta colliguntur, quibus antiquitas eius ſocietatis demonſtrari poſſit. Primum, tam potẽtes tunc fuiſſe illius fœderis ſocios, vt etiã claſſe polluerint, regiq; Anglorum ſuppetias tulerint. Quum autem nihil repente ſummum fiat, ſed per crementa augeantur vires & potentia, fieri non poſſe, quin multò ante hæc tempora Anſeatica iſta fraternitas ſit inſtituta. Deinde, quum rex exſertè dicat, ſe priuilegia à maioribus ſuis conceſſa confirmare, indicat, iam ante ſua tempora ſocietatem iſtam viguiſſe: maiorum enim nomine veniũt parentes, aui, ataui, & qui ante ipſos vixerunt. Tertium argumentum vetuſtatis ex eo peti poteſt, quod inſtituta creditur ſocietas iſta aduerſus Hunnos, quum autem Hunni antea palabũdi ab Henrico Aucupe ad Danubium propulſi ſint, non videtur niſi ad priora illa tempora inſtitutio iſtius ordinis referenda eſſe. Itaq; in primis illius ſocietatis legibus cauetur, ne mercatores Teutonici argentũ, vel aurum ad Barbaros deferri patiantur, ſed ita cum ipſis tranſigant, vt pro ſuis quidẽ mercibus pecuniam ab ipſis recipiant, pro Barbaricis verò mercibus non pecuniam adpendant, ſed merces alias commutent. Creuit autẽ in tantũ Anſeatici fœderis potentia adiungentibus ſe ad eas aliis atq; aliis ſubinde vrbibus Teutonicis, vt ſub Henrico III Angliæ rege duæ & ſexaginta ciuitates in illud corpus coaluiſſe perhibeantur. Ac fuit ſocietas iſta perdiu ſine capite, conſiliis ariſtocraticis vtiliter directa, cum ingenti fructu mercatorum, & laudabili omniũ concordia. Sed ad ſplendorem cõfœderatorum potentiamq; augendam actum eſt aliquando de Principe aliquo Teutonico (neque enim fas aliter) deligendo qui Protector futurus eſſet iſtius ſodalitatis. Ac primum quidem delatus eſt honor iſte magno Boruſſiæ magiſtro, quod & vicinus eſſet, & ſacri imperii Princeps, & portus haberet commodos, eiuſque maxime intereſſet curare, ne arma, vel ferrum, vel aurum ad Moſcos exportarẽtur, quibus Liuoniæ offici poſſet. Sed ſimulatq; Albertus Brãdeburgicus Boruſſiam Poloniæ regi ſubiecit, excidit protinus ea dignitate; neq; enim exiſtimarunt licere Teutonis ab imperio ſe ſeiungere. Viſus eſt poſteà ambire eam titulum Sueuorum rex; ſed quum non eſſet Imperii Princeps, non eſt admiſſus, tametſi commoda multa oſtentaret, & cumprimis vtilis ſocietati crederetur ob Liuoniam, in qua multas ciuitates poſſidebat. Eadem quoq; ratio fuit regum Poloniæ & Daniæ, licet hic ob fauces freti Balthici quibus inſidet, inſulaſq; & oppida maritima, perquam opportunus ei rei, ob Ducatum verò Holſatiæ Princeps quoque Imperii videri poſſet. Creſcentibus verò inter Anglos & Hanſeaticos diſſidiis, quibus effectum eſt tandem vt Aula ipſorum Londini, quam *Staelhof* vocari diximus, occupata ſit ab Anglis, ſuffudit quoq; frigidam Hiſpaniarum rex, & miſſis anno M D XCVII legatis ſuam quoq; operam obtulit, modo ipſi in Anglorum odio perſtenderẽt, & Belgarum confœderatorum ſocietate abſtinerent. Multa interceſſerunt inter Anglos & Anſeaticos parum amicè geſta, illis in ſuo regno & mari pro potentia ſua, his pro iure antiquo & partis multo labore ac ſumptu priuilegiis nitentibus, Cæſariſq; etiam & Imperii totius autoritatem opponentibus: ſed non potuerunt hactenus animi coaleſcere. Rogandus eſt Deus, vt ea vtrimq; conſilia inſpiret, quibus ſocietas publica conſeruari, ſepoſitiſque partium ſtudiis ea quæ ad communem hominum vtilitatem tranquillitatemque pertinent, procurari poſſint.

CAP. V.

Annatarum Archiepiscopalium, Episcopalium, & Abbatiarumque Germaniæ prouentus.

COLLIGAM hoc capite prouentus Ecclesiasticos Germaniæ, prout annno Christi MDXXII in conuentu Norbergensi æstimati, libelloque singulari comprehensi, arque in lucem edidi sunt.

I MOGVNTINVS Archiepiscopatus Ecclesiæ in Germaniæ Metropolitanæ, est 10000 fl.
Sub eo sunt Episcopi, Curiensis 2000.
Constantiensis 2000.
Argentinensis 2500.
Spirensis 600.
VVormaciensis 1000.
Herbipolensis 2300.
Augustanus 800.
Aichstetanus 800.
Hildesheimensis 1000.
Padelbornensis 1000.
Halberstatensis 100.
VVerdensis 400.

II COLONIENSIS Archiep. est 10000.
Sub eo sunt Episcopi, Monasteriensis 1000.
Traiectensis ad Rhenum 4600.
Leodiensis 2700
Mindensis 1000.
Osnaburgensis 6000.

III TREVIRENSIS Archiepiscopatus est 70000.
Sub eo est Episcopus Metensis 60000.
Tullensis 2500.
Verdunensis 4400.

IV MAGDEBVRGENSIS Archiepiscopatus est 2500.
Sub eo sunt Episcopatus, Mersburgensis 120.
Naumburgensis 200.
Brandeburgensis 1000.
Hauelbergensis 600.
Misnicus 120.

V SALTSBVRGENSIS Archiepiscopatus est 1000.
Sub eo sunt Episcopi, Tridentinus 2000.
Passauiensis 103.
Viennensis 500.
Gurckensis 1066.
Brixinensis 3000.
Frisingensis 4000.
Sikauiensis
Chiemensis.
Ratisponensis 1300.

VI BREMENSIS Archiepiscopatus est 6000.
Sub eo sunt Episcopi, Lubecensis 3000
Suerinus
Schlesuicensis. 1000.
Ratzenburgensis 323.
Hamburgensis

VII RIGENSIS Archiepiscopatus est 800.
Sub eo sunt Episcopi, Reualiensis 300.
Curlandensis 4000.
Lundensis 500.
Vpsaliensis 1030.
Derpatensis
Nidrosiensis 800.

VIII BAM-

VIII	BAMBERGENSIS Archiepiſcopatus eſt	3000.
IX	Sunt præter hos Epiſcopatus quidam exempti, ut ſunt	
	Caminienſis in Allemania,	20000.
	Vratiſlauienſis in Sileſia	4000.
	Olmutienſis in Marchia.	
	Florentinus ad Albim in prouincia Bremenſi	60
	Trieſtinus in Foro Iulij	4600.
x	Et iſti	
	Strigonienſis in Hungaria	2000.
	Quinque cleſienſis	3300.
	Canadrenſis in Hungaria	800.
	Pragenſis	2800.
	Rugienſis Metropolitanus marcarum argenti	160.
	Baſilienſis	1000.
	Camerinenſis in Marchia	
XI	Magiſter ordinis Crucifigerorum,	400.

ABBATIARVM præcipuarum prouentus annuus hic ſe habet.

S. Ægidij Brunſwigæ ſub Halberſtad. flor.	113.
S. Albani extra muros Moguntiæ Ordinis S. Benedicti, eſt flor.	133.
In Anberach ord. Benedicti ſub Herbip. fl.	200.
S. Antonij ſub Camerinenſi in Marchia, fl.	1200.
Apollonij ſub Rugenſi Epiſc. ordinis Benedicti, taxatus	800.
Arnolphi ſub Metenſi Epiſc. ordinis Bened.	166.
Benedicti ſub Strigonienſi Epiſc. ord. Bened.	200.
Bledenſtadt ſub Mogunt. ord. Bened.	133.
Blidernac. ſub Leod. ord. Bened.	100.
Bruelbilienſis ſub Colon.	200.
Burchardi extra muros Herbip.	300.
Carnofori extra muros Camerini in Marchia.	125.
Cladrabrenſis ord. Bened. ſub Pragenſi Epiſ.	33.
Clarevallis ſub Camerinenſi Epiſ. ord. Ciſtert.	100.
S. Clementis extra muros Metenſes ordinis Benedicti, taxatus fl.	233.
Corbienſis ſub Padebornenſi Epiſ. ord. Bened,	300.
Depoſitarius ſub Pragenſi ord. Bened.	83.
Ebracenſis ſul Herbipolenſi ord. Ciſtert.	800.
Egmundenſis in Holl. ſub Traject. ord. Bened.	200.
S. Emerani ſub Epiſc. Ratiſp. ordinis Bened. fl.	150.
Eternacenſis ſub Treuirenſi ord. Bened. fl.	300.
S. Euſtacij ſub Camerin. ord. Bened. fl.	60.
Fliderbitenſis ſub Leodienſi ord. Bened. fl.	100.
Fontiſſalutis ſub Aechſtetenſi ord. Ciſtert. fl.	333
Fuldenſis ſub Herbip. qui ſub Moguntino ord. Bened.	300.
Gemblacenſis ſub Leod. ord. Bened. flor.	502.
Georgij de puteſimi ſub Ratiſp. ord. Bened.	100.
Gorzienſis ſub Metenſi, ordinis Bened.	1000.
Guttenthal ordinis Ciſtercienſis.	300.
Grandiſprati ſub Leod. ordinis Ciſtert.	100.
Heilprunnenſis ad Iſeram	800.
S. Helenæ ſub Camerin. ordinis Camald.	50.
Heroſueldenſis ſub Bremenſi ordinis Bened.	
Hirſchfeldenſis in Thuringia ſub Mogunt. ordinis Bened. floren.	170
Hirſcaugienſis ſub Spirenſi ord. Bened. fl.	100.
S. Huberti in Artemia ſub Leod. ord. Bened.	1000.
S. Iacobi in Bauaria ſub Ratiſp. ord. Bened.	40.
S. Iacobi Leodienſis ord. Bened. flor.	540.
de Inſula ſub Camerinenſi ord. Bened.	
de Inſula ſub Traiectenſi ord. Præmonſtr.	
de Lambana ord. Bened. ſub Camerin. flor.	100.
S. Lamberti ſub Saltzburgenſi ord. Bened. flor.	100.

S. Lau-

S. Laurentij de doliolo ſub Camerin. ord. Bened. fl. 53.

S. Laurentij in Hersberch ſub Traiect. ord. Bened. 1000.

S. Laurentij ſub Leodienſi extra muros, flor. 1000.

Lichtenbergenſis qui & montis Sereni ſub Magdeburgenſi Auguſtin. 33.

Lörenſis ſub Argentinenſi ord. Bened. 310.

S. Martini ſub Colon. ord. Bened. 150.

S. Martini prope muros Treuirenſes, ord. Bened. 300.

S. Martini Glanduenſis ſub Metenſi, ord. Bened. 500.

S. Martini prope Metas. 300.

S. Matthiæ prope muros Treuir. ord Bened. 150.

S Maximini extra muros Treuir. ord. Bened. 400.

Milocenſis ſub Pragenſi, ord. Præm. 233.

Montis S. Michaëlis, vulgò *Munchenberg*, prope Bambergam. 200.

Montis Sionis, qui eſt Stragoniæ ſub Pragenſi Epiſc. 100.

Naboris ord. Benedictini ſub Metenſi. 100.

Nemllor ſub Argentin. ord. Bened. 301.

Newſtadienſis, aliter Nouæ ciuit. ſub Herbip. ord. Benedictini. 300.

S. Nicolai in Camberg ſub Herbipol. ord. Bened. 120.

S. Nicolai Vmbilienſis ſub Colonienſi, ord. Bened. 150.

Optanienſis ord. Bened. ſub Pragenſi. 500.

S. Pancratij de Sillo ord Bened. ſub Rugenſi non taxatus.

de Paro ducis in Brabantia ordinis Præmonſtratenſis ſub Leodiensi. 300.

S. Pauli ſub Traiect. ord. Bened. 400.

S. Petri montis Auguſtin. ſub Metensi floren. 200.

Pirimij de Hone, aliter Arribacensis vel Hornebacensis ord. Bened. ſub Meteſſi fl. 126.

Ramoalli de val caſto, ord. Bened. ſub Camerin. 50.

In Ronſſe valle, ſub Bremensi ord. Bened. 100.

de Rotis ſub Camerin. ord. Bened. 40.

S. Salſensis ord. Bened. ſub Argentin. 200.

Salua de Saxo ſub Quinqueccleſ. ord. Bened. 266.

Schattensis ord. Bened. 300.

In Senethera ord. S. Auguſtini ſub Argent. 200.

In Schrarizach ord. Bened. ſub Argent. 333.

Sengebach ſub Argent. ord. Bened. 200.

Sibergensis ſub Colon. ord. Bened. 107.

Silcensis ordinis Præmonſtrat. ſub Traiect. 200.

Stabulensis ſub Colon. 140.

Stephani ſub Herbipol. ord. Bened. 110.

In Sucter ord. Bened. ſub Herbipol. 140.

Symphoriani extra muros Metenſes. $350\frac{1}{2}$

Templensis ſub Pragensi Epiſc. ord. Præmonſt. 260.

Tuitiensis ſub Colon. ord. Bened. 150.

S. Trudonis ſub Leodiensi. 1568.

Vallis foſſinæ ſub Camerin. ord. Bened. 50.

Vallis S. Georgij ſub Moguntino. ...

Valeodorensis ord. Bened. ſub Leod. 100.

Villari, ord. Ciſtert. ſub Leod. 200.

Vincentij ſub Metensi ord. Bened. 400.

VVeiſſeburgensis ſub Spirensi. 750.

CAP. VI.

Longit. XXVII. 34. *Latit.* LII. 40.

AMSTELODAMVM quum vltra medium Rheni ostium situm sit, Germaniæ Transrhenanæ adscribendum est: Nomen habet ab aggere Amstelæ obiecto. Est autem Amstela amnis ille qui per vrbem lapsus in flumen maius quod *Te* vocat exoneratur. Is ergo amnis ex obiectu aggeris oppositi, qué cataracta admittẽdis atque emittendis aquis nauibusq; peruium facit, nomen vrbi dedit. Valet enim Amstelodamum tantundem ac si dicas aggerem Amstelæ fluuij. Sic a *Rotta* & aggere Rotterodamum; a *Schiâ* Schidamum, ab *Ta* Edamum, quia *Dam* vernacule est agger. Fuit autem hoc territorium olim Dynastarum Amsteliorum & Iselsteniorũ, haud infimæ in Hollandia nobilitatis: Memoraturq; anno MCCIV, (neq; enim est altior vel Dynastarum istorũ vel oppidi memoria,) Gisbertus quidam fuisse Amstelius, qui se Guilielmo Frisiæ principi Comitatũ Hollandiæ ambienti opposuit, secutus parteis Ludouici Lossensis Comitis, qui Adam Theodorici filiam vxorem duxerat, cui etiam fauebant Vltraiectini. Creuit vrbs paullatim, vt fit ex familiarum plurium coniunctione in pagum, inde in vicum aut municipium, ac tandem in potentissimã ac florentissimam vrbem, Emporiumque toto orbe celeberrimum, incolis accolisque quasi Genio quodam loci ad res suas augendas cõpulsis, quod ipsos a luxu & profusione ad temperantiam frugalitatemque agri & circumfluarum paludum inamœnitas, ad industriam vero hæc ipsa & præterea adnatum genti studium exteras regiones inuisendi, reuocarent. Anno M CC LXXV data est ipsis a Florentio Comite facultas merces suas bonaque per vniuersam Hollandiam distrahendi, idque in compensationem damnorum ipsis a se illatorum; Ac tunc quidem temporis adhuc parebant Dynastæ suo. Sed post Florentij necem, cuius etiam conscius fuit Amstelius, deuolutum est ius eius oppidi ad Comites Hollandiæ, tam quidem volentibus ciuibus, vt pro beneficio Principali habeant, quod non possint a Comitatu Hollãdiæ diuelli, cuius priuilegij diplomata a Principibus suis obtẽta in archiuis studiosè seruãt. Post Florentium Guilielmus IV ius quoque municipij ipsis dedit, anno M CCC XLII, dimensis insuper definitisque quaquauersum limitibus, dataque Prætori ac Consulibus potestate admittendi in ciuium numerum quoscumq; ipsi vellent. Albertus Bauarus facultatem concessit ampliandi oppidum ad decempedas centum. Tandem anno M CCCC LXXXII Imperante Maximiliano, qui surgẽti vrbi ob egregias opportunitates ciuiumque singularem industriam fauebat impensius, muro lateritio turribusque & portis splendide exstructis ornata est. Ita intra paucos annos ex vlua palustri & iuncis atq; arundinetis caput extulit Amstelodamensis ciuitas magno Hollandiæ bono. Seruant hodieque aggerum nomina plateæ, Maris, atque Arundinum. Mediam vrbem perlabitur Amstella fluuius, secatque eam in duas partes, quarum illa quæ curiam habet, nouum latus dicitur; altera, vetus; manifesto indicio, hanc illa priorem habitatam cultamque. Templum veteris lateris B. Ioanni sacrum ante hos annos ducentos condi cœptum est: ac lente, ob vastam operis molem & sumptuum magnitudinem ad eam quam nunc habet maiestatem peruenit. Anno M D auctum est sacellis aliquot, & sexagesimo sexto post pulcherrima turri. Fuit in eodem tractu quoq; ædicula B. Petri, quam a piscatoribus (vt sunt magnarum rerum exigua initia) factam aiunt, sed ea nunc abijt in macellum. Templum noui lateris condi cœpit anno M CCCC VIII, ac centesimo post anno est perfectum. Aucta vero est imprimis ciuitas nauigationi-

bus

bus Balthicis, Scanicis, Norwegicis, Suecicis, Danicis, tum piscatu, lanificio, & Vandalicarum vrbium commercijs, postremum egregia in Principes suos fide: qua factum est, vt Maximilianus Imperator cum alijs priuilegijs atque immunitatibus eam exornarit, tum concesserit, vt insignibus ciuitatis honoris causa corona Imperialis imponeretur. Verba diplomatis sic sonant, versa ex sermone Belgico in Latinum ab Isaacio Pontano,

MAXIMILIANVS *Dei gratia Romanorũ Rex semper Augustus, omnibus hasce inspecturis salutem. Ob fidem, promptitudinem, necnon merita ac beneficia multiplica, quæ cum erga nos, tum erga Proauos filij nostri Philippi Regis, diuersis occasionibus, tam Ciues, quam Ciuitas Amstelodamensis præstitere; quæque durantibus istis, quibus nunc fato quodam inuoluimur, armis, dum nimirum municipium nostrum Roterodamense, itemque Arcem atque Vrbem Voerdensem ad pacis atque obedientiæ conditiones reuocare studemus, sedulo etiamnum maximisque impendijs præstant; Decreto isto sancitum cupimus, vt dicta Amstelodamensium ciuitas, cum præsertim terra marique longe lateque mercaturam exerceat, nec ijs decoretur, quæ eiusmodi Ciuitatem deceant, insignibus, decreto, inquam, sancimus, nostraque autoritate ac gratia concedimus, indulgemus atque iubemus, vt deinceps Amstelodamum nostrum, in perpetuum rei ac fauoris nostri memoriam*, Imperiali Corona *insignia sua adornet ac muniat. Atque id cum nunc atque in omnem posteritatem firmum ratumque haberi cupiamus, hasce literas proprij nominis* CHIROGRAPHO *subsignauimus. Data in vrbe nostra Schiedamensi decimo Februarij anno millesimo quadragentesimo nonagesimo.*

Curia exstructa est sub annum M CCCC XXVIII. Libra ex aduerso eius anno M D LXVI. Sunt autem in Curia aulæ multæ & conclauia Collegijs diuersis dicata. Primum est sub turricula Consulum, in quo de vniuersa Rep. deliberatur. Secundum Scabinorum, in quo ius dicitur. Tertium est præfectorum pupillis. Quartum Assecurationis, in quo ea peraguntur quæ ad nauium merciumque securitatem faciunt, si quis pro ijs spondere suo periculo velit. Quintum Argentariorum, in quo mercatorum pecuniæ fide publica adseruantur, exque arbitrio ipsorum erogantur. Quæ omnia magna prudentia instituta, singulari grauitate & constantia cõseruantur. Est præterea in vrbe Orphanotrophium in vsum pauperum: Gerontocomium in quo senes & decrepiti honestè aluntur. Nosodochium, quo ægroti, si non sufficiant ipsis opes, recipiuntur. Prochodochium, in quod inopes adultiores admittuntur. Brephotrophium, in quod infantes expositi, Ergastulum duplex, alterum pro maribus, alterum pro fœminis, in quibus adiguntur pigri ad operas præstandas; religionemque & cultum DEI, quem anteà neglexerant, curare tenentur. Est & domus mente captorum hominum aut phreneticorum, in quam insani compinguntur; Suntq; singulis istis Collegijs præpositi a Magistratu præfecti quidam graues & prudentes, tum etiam matronæ honestæ ad curam rerũ earum quæ illum sexum potius quam viros decent: Illos vocant partes, has matres. Istis legibus atque institutis commode prospicitur magno illi corpori Reipublicæ, neque in tanta mortalium frequentia quicquam inordinatum aut neglectũ relinquitur. Ergo ex remotissimis mundi partibus petuntur merces, inque vnam vrbem ingenti copia importantur, vt postea per reliquum orbem distrahi cum fructu ciuium possint. Ex Suecia, Dania, Norwegia, Borussia, petuntur mel, cera, triticum, siligo, pix, ligna fabrilia, asseres, salnitrum, pisces vento indurati, pelles preciosæ, mali, ferrum, plumbum, æs. Ex Anglia & Scotia panni, lana, vellera, lithanthraces, cereuisia. Ex Gallia

vina

AQVISGRANV

Longit. Grad. XXVII. *15.* *Latit.* LI. *10.*

ANTONIVS Nebrissensis in dictionario suo autor est, hanc vrbem Ptolemæo dici Nuagerram; & sequitur eum Iouius libro XXIX Historiarum. Atqui nusquã apud Ptolemæum comparet Nuagerra. Itaque non dubito quin illi ὕετερα indicari voluerint. Nos verò libro primo ostẽdimus, Vetera ista alibi sita fuisse. Aquarum verò nomen quin a thermis fontibusque tractum sit non est dubium. Eos describit Ligurinus lib. I. vbi Friderici Barbarossæ iter narrat,

Inde per Ardennæ saltus peruenit ad illum
Vsque locum, cui nomen Aquis posuere priores,
Quæ ratio facti, vel quæ sit nominis huius
Caussa, requirenti solum hoc opponere possum.
Sunt ibi secreti terra cæcique meatus
Dissimilique modo, tacita tellure latentes
Eiaculantur aquas: alias nam sulfure viuo
Feruentes vndante ferunt erumpere fumo;
Ast alij gelido veluti de fonte liquores
Emanant. Tunc ducta cauis canalibus vnda
Confluit in quandam mira ratione lacunam.
Regia sic calidis miscentur balnea thermis,
Marmoreosque gradus veterum sollertia circum
Artificum posuit, per quos descendat in vndam
Quantum quisque volet; gelidas hinc, inde calentes
Inuenit, arbitrioque suo sibi temperat vndas.
Hos illis secreta locis natura vapores
Addiderit, manuumue labor, quæratur ab illis
Qui loca nota colunt.

Aquarum verò illarum vim atque efficaciam sic describit Andernacus. Fontes Aquenses in solo plano præter aliorum naturam prope ciuitatem Imperialem Aquisgranum scaturiunt, sulfure, sale, & alumine imbutæ, Emsensium more propemodum feruentes. Tum potæ tum in balneis illæ salutares sunt, neruosis, contusis, vulsis, ruptis, distortisque membris. Torpida resolutaque instaurant. Vteros mulierum egregiè calefaciunt, vt facilius concipiant, externa corporis vitia mirifice abstergunt. Hæc igitur caussa est, cur Rhegino sæpius Aquas simpliciter vocet sine vlla adiectione, sicut Galli *Aix*, Germani *Ach*, Flandri *Aken*, Rhegino etiam Aquas Palatinas dixit, nimirum quia illic Carolus Palatium condidit, sicut postea docebimus. Grani adiectio vnde sit, ambigitur, quũ alij Aquas Grani alij Thermas Grani, alij Grani Palatium, alij Aquisgranum vocent. Qui Granum quendam Neronis fratrem commenti sunt, prodiderunt suam audaciam: finxerunt enim ipsi quod a nullo vetere scriptore traditum est. Sylpurgus putauit Aquas Gratianas vero nomine appellatas fuisse, sed vnde hoc ipse habuerit, nescio. Nec desunt qui existiment nomen deriuatum ab Apolline Granno, quem in Rhætia cultum constat. Et citatur Lauingana in eam rem inscriptio,

DEI APOLLINIS GRANNI
RELIGIONI SACRVM P. P.
DIONYSIVS LEG. AVG. PR. PR.
RHÆTIÆ KAL. IVN. DD.

Sed vt in Rhætia istud sit, vnde liquebit Grannum in Gallia Belgica cultum fuisse, aut appellationem vrbi dedisse? Ego quum videam hoc nomen etiam ante Caroli Magni æuum fuisse vsurpatum, ijs adsentior, qui putant a Serenio Grano Prẽside Romano vrbẽ conditam sub Hadriano Imperatore. Sita est autem quarto milliari a Traiecto superiore, tertio a Limburgo, sexto a Leodio. Opportunitas loci & fœcunditas allexit vicinos ad sedes istas incolendas. Sed surgentem adflixit Attila Hunnus, neque hanc

Mmm ij tantùm,

...antùm, ſed vicinas omnes, quacumque incedebat cum numeroſo quingentorum millium exercitu. Reſtituit verò eam Carolus Magnus, qui etiam ob Francici regni viciniam, voluit, vt ibi Imperatores coronam Regum Francorum acciperent: quæ res etiam poſtea diſtractis ab Imperio Gallis, tamen in vſu manſit. Guntherus Ligurinus,

Hoc ſibi prima loco veluti cunabula regni
Carolus eſſe volens, magno cum Francia regi
Vtraque ſeruiret, primam geſtare coronam
Iuſſit, & in ſacro reges ibi ſede locari.
At ſimul a noſtro ſeceſſit Gallia regno,
Nos priſcum regni morem ſeruamus, at illa
Iure ſuo gaudet, noſtræ iam neſcia legis.

Teſtatur idem quoque vetus & inde a Caroli ipſius temporibus poſita inſcriptio, quæ in frontiſpicio portæ Palatij legitur. Nos eam qualis eſt, ponemus.

CAROLVS INSIGNEM REDDENS HANC CONDIDIT VRBEM
QVAM LIBERAVIT POST ROMAM, CONSTITVENDO
QVOD SIT TRANS ALPES HIC SEMPER REGIA SEDES
VT CAPVT VRBS HANC QVÆQVE COLAT ET GALLIA TOTA,
GAVDET AQVISGRANVM PRÆ CVNTIS MVNERE CLARVM
QVÆ PRIVS IMPERII REGES NVNC LAVREAT ALMI.

In alius portæ fronre hæc leguntur,

HIC SEDES REGNI TRANS ALPES HABEATVR.
CAPVT OMNIVM CIVITATVM ET PROVINCIARVM GALLIÆ.

Exſtant hodieque varia Caroli Magni opera regaliter exſtructa: Præcipuum eſt templum B. Virginis forma rotunda, quod columnis fultum ingentes infra habet crypto porticus. Ad eius templi ornatum fertur ipſe columnas marmoreas ex Italia ac præſertim Roma Rauennaq; tranſportaſſe. Palatium quoque fecit idem, ſed illud a Nortmannis circa annum DCCCLXXXI ſub Carolo Caluo in fauillas redactum eſt, volentibus iniurias quas ipſorum maiores a Carolo pertulerant, reponere. Conati ſunt ijdem ædem quoque ſanctæ Dei genitricis incendere, ſed non admiſit opus flammam, quod maxima parte conſtaret ex marmore. Sunt qui narrent, ipſum Palæſtina deuicta pulſiſque Saracenis magnam vim reliquiarum Ieroſolymis ablatarum in Belgicam aſportaſſe, eique templo intuliſſe, ac nominatim clauum vnum crucis, ſudarium Domini, partem coronæ ſpineæ, induſium B. Virginis, faſciam cui Seruator inuolutus fuit; caligas Ioſephi, linteamina decollationis Ioannis, quæ poſtea magna in religione habita ac ſeptimo quoque anno oſtentari ſolita fuerunt. Sed mihi quidem hoc totum fabuloſum, & a pietate ac grauitate maximi Imperatoris alienum videtur. Fuit tamen lucroſum poſtea illud ſpectaculum: Eius verò pars tertia cedere ſolita eſt Comiti Iuliacenſi, cuius quoque iuris fuit ibi Præpoſitum conſtituere; Eſtque ius illud natum ex contractu quodam inter ipſum & Epiſcopum Colonienſem inito ſub annum Domini MCCCLXXXII:

Nam

Longit. XXVII. *50.* *Latit.* XLVIII. *44.*

QVOD nos nunc Argentoratum veteres ſequuti appellamus, id auorum noſtrorum ætate vocauerunt pleriq; Argẽtinam & Straſburgum. Nec ante Thomam VVolphium iuniorem, teſte Rhenano, quiſquam Argẽtorati vocabulo ad vrbem iſtam ſignificandam vſus eſt. In cauſſa verò fuit fœdus error, qui Ptolemæi codicem inſedit. Librarius enim Argentoratum, quod Ptolemæus Breucomago coniunxit, vicinum fecerat Borbetomago, ratus idem eſſe Breucomagum & Borbetomagum. Eundemque errorem ſequutus poſtea is qui Tabulas cõcinnauit, Argentoratum non in Triboccis, ſed in Vangionibus collocarat. Meminit autẽ eius Ammianus, qui in campis Argentinẽſibus narrat à Iuliano Cęſare multa Allemannorum millia cæſa ac deleta eſſe, capto etiam rege Chonodamario. Argentinæ nomen manaſticæ inuentionis eſt, qui etiam ex Moguntiaco Moguntiam, ex Cõfluentibus Confluentiam fecere: neq; verum eſt, argentum illic ſolutioni militum deſtinatum adſeruatum fuiſſe, quum Treuiris fuerit Præpoſitus Theſaurorum Galliæ Belgicæ, & procurator monetæ, ſicut ex Notitia Imperii à nobis adnotatum eſt libro I. cap. XI. Auſonius reſpiciens ad cladem illam Argentoratenſem, & ſtatum ſui æui, vocauit vicum, in Moſella, vbi iter ſuum Argentorato Treuiros deſcribit,

Tranſieram celerem nebuloſo flumine Nauam,
Addita miratus veteri noua mœnia vico,
Æquauit Latias vbi quondam Gallia Cannas
Infletæq; iacent inopes ſuper arua cateruæ.

Neceſſe eſt enim ei qui à campis Argentoratenſibus Treuiros proficiſcitur, Nauam flumen traiiciat. Fuit autem Auſonius ſub Valentiniano præfectus Prætorio Galliarũ. Poſteà oppidum Allemanni adflixere, quo tempore ipſi pulſo Romanorum pręſidio, cum Francis de imperio certabant; Indicat hoc Sidonius Apollinaris.

Francus Germanum primum Belgamq; ſecundum
Sternebat, Rhenumq; ferox Allemanne bibebas
Romanis ripis, & vtroq; ſuperbus in agro
Vel ciuis vel victor eras.

Reſpexit eodem Hieronymus quum epiſtola XI de Quadis, Vandalis, Sarmatis, Alanis, Herulis, Saxonibus, Burgundionibus, Allemannis, Pannonis conquiritur. Moguntiacũ, inquit, ab illis capta atq; ſubuerſa eſt, & in Eccleſia multa millia trucidata, Vangiones longa obſidione deleti, Nemetes, Argentoratus, tranſlati in Germaniam. Creditur quod reliquum fuit vaſtaſſe Attila, ſub Valentiniano Theodoſii iunioris ſucceſſore, poſt cladem Catalaunicam. Ægrè poſtea extulit caput traductis illuc Germanis. Ac initio quidem in ruinis veteris Argentorati, loco qui nunc Kuningeſhofen, hoc eſt aula vel prædium regis vocatur, habitatum eſt. Ipſum quoque monaſterium confluente illuc opificum turba muniri cœpit aduerſus ſubitam vim; Ita paullatim ex oppidulo cœnobii creuit in ingentem vrbem. Sita eſt autem ad Rheni ripam Gallicã, modico à flumine interuallo. Eam perfluũt Ellus & Bruſcha, qui poſtea extra vrbem Cincio iuncti in Rhenum ſeſe exonerant. Templum vrbis initio ſub Hlodoueo rege ligneum fuit, ſacrum B. Virgini, anno DC. Id poſteà à Dagoberto factum eſt Cathedrale. Nunc elegantiſſimum eſt totius Europæ. Exſtrui cœptum eſt anno MXV. Ei ducentis LX poſt annis addita eſt à Senatu populoque Argentoratenſi turris miri ac plane ſtupendi operis, ſub Conrado à Liechtẽberg, architecto Erkuino à Steinbach, qui XXVIII annos

annos in illud opus impendit. Perpendiculum à summo eius fastigio ad imam basin est D L X X I V pedum Geometricorum. Lapides prominentes sunt, exsculpti insigni artificio. Eorum verò tanta est frequentia, vt fabrum quendam non semel viderim per illos ab imo solo ad summam crucē sine scalarum ope enitentem. Nodus qui sub cruce est, fertur sex homines capere, quum infra contemplanti non videatur disci excedere magnitudinem. De hac vrbe Sturmius in epistola ad Hermannum Adolphum Comitem Solmensem sic scribit. Quatuor res sunt quas exteri homines & magni viri quum in hanc vrbem veniunt, videre & spectare cupiunt. Harum vna est Turris primariæ ædis vestræ, cui par nulla vel magnitudine, vel firmitate operis, vel artificio in Europa & Asia inuenitur. Altera, Armamētariū magistratus nostri, quod ad omnium quidem salutem comparatum est, nō tamen omnibus ad spectandum patet. Tertia est cornu monocerotis vestrum, raræ & inuisæ magnitudinis. Quarta, Academiæ nostræ constitutio, quam mihi si per homines concederetur exædificare, mortē nullam mihi acerbam fore crederem. Miror cur nō quinto loco posuerit Reip. formam, ipso etiam phosphoro formosiorem: est enim disposita ordine, mensura, & iudicio, ita vt primarii magistratus pars tertia legatur ex nobilibus, reliquæ partes duæ tam ex patritiis quam ex plebeijs. Post Senatores hosce tribus sunt constitutæ viginti, & singulis tribubus præfecti, Tribunus cum quatuordecim Scabinis. Hi regunt consilia & deliberationes suæ cuique tribui conuenientes. Sunt prætereà quindecim viri, & XIII viri. Ac præter Senatum maiorem Senatus etiam minor. Horum omnium solerti cura & industria cuncta ad Reip. salutem administrantur. Est & alius Senatus, qui non nisi difficillimis temporibus cogitur. Is constat trecentis viris ex singulis tribubus delectis. De hac vrbe memorabile est Eras. Rotterodami verumq; iudiciū. Hæc ciuitas (inquit) hodie inter Germanicas vel florentissima est, non solum opibus, ac non Rheno tantum præterfluente, libertate perpetua, diuturna pace, qua iam olim sub clementissimo Cæsare Maximiliano semper Augusto, fruuntur; verum multo magis ciuium moribus, magistratuum prudentia simul & integritate; quorum opera fit, vt quemadmodū olim à Massiliensium, ita nūc ab Argentoratoratensiū Rep. vniuersa virtutū & recte institutæ ciuitatis exempla petere possis. Adhæc, quod ego sane vel in prima nobilitatis parte posuerim, in nulla gente plus honoris habetur vel egregiæ virtuti, vel excellentibus ingeniis. Vnde fit, vt non alia magis abundet summis viris, in quibus & eruditionem cōmendat morum integritas, & morum integritatem ornat erudito. Vulgo nunc Strasburgum appellant, nonnulli Argentinā: cui si quis ex re nomen commutare velit, nō abs re eam dixerit Aurentinam. Huius nunquam satis laudatæ vrbis laudibus diutius immorari liberet, nisi vererer, ne quis me dicat Scholiorum oblitum scribere Panegyricum. Hæc ille. Etiam nos dum ista scribimus, ægrè auellimur à consideratione vrbis omnium pulcherrimæ, recolentes vitæ aliquando illic suauiter, & cum laude in Sapientiæ studiis actæ memoriam. Maneat diu hac ciuitati laus.

EPISCOPORVM Argentoratensium Catalogus.

1 *Amandus* Traiectensis Ecclesiæ Episcopus domo Aquitanus a rege Dagoberto nouæ Ecclesiæ Argentoratensi præfectus est: ingressus est monasterium deserto Episcopatu anno 640

2 *Arbogastus* Amando a Dagoberto suffectus præfuit Ecclesiæ annos sex, obiit anno Christi 658

3 *Rodtharius*

Longit. XXXII. 30. *Latitud.* XLVIII. 20.

AD Danubium ſunt Rhætia & Vindelicia. Sed ſicut Aſia Aſiam in ſe habet propriè ſic dictam, ac præterea alias complures diſtinctis nominibus regiones; ita Rhætia illa communis habet in ſe Rhætiam ſingularem ac præterea etiam Vindeliciam, Lyco amne a ſe invicem diſcretas. Atque hanc quidem cauſam nonnulli eſſe opinantur, cur Auguſta interdum dicatur eſſe Rhætorum, interdum Vindelicorum. Tacitus eam vocat ſplendidiſsimam Rhæticæ provinciæ coloniam: Quum autem credibile ſit, Vindelicos aliquid etiam in adverſa ripa terrarum habuiſſe, non eſt mirum, ſi quæ propriè Rhætorũ fuit, ob hanc cauſam etiam dicta ſit Vindelicorum, ipſis quoque Vindelicis in altera fluminis ripa ab hac parte nomen trahentibus. Vindus quippe in Licum ſeſe exonerat in Rhætia, & ab hoc confluxu qui ad Auguſtam fit, dicta eſt Auguſta Vindelicorum. Huc ſpectant verſus iſti Fortunati libro quarto de B. Martino, quibus carmen ſuum alloquitur,

Si tibi Barbaricos conceditur ire per amnes
Vt placide Rhenum poſſis tranſcendere & Iſtrum,
Pergis ad Auguſtam, quam Vindo Lycuſq; fluentat.
Illic oſſa ſacra venerabere virginis Afra.
Si vacat ire viam, neque te Baioarius obſtat
Qua vicina ſedent Breonum loca, perge per Alpes
Ingrediens rapido qua flumine volvitur Aenus.

Et Richardi Poetæ iſti,

Reſpicit & late fluvios, Vindamque Lycumque
Miſcentes vndas, & nomina littoris: Vnde
Antiquam gentem, populumq;, vrbemq; vocarunt
Vindelicam.

Sed Vindam hodie vocant *Werdam:* Itaque rectè Camerarius,

Vinda parum a propria deducto nomine voce
Sic proprium quod nunc Werda vocatur, habet.

Eſt autem vetus admodum & antiqua hæc vrbs, imo & ante Romanorum imperium celebris inter Rhætos & Germanos: Sed in eam poſteà auſpicijs Cęſaris Auguſti deducta eſt colonia, ex eoque illa Auguſta dici cœpit; quo modo ad Danubium Auguſta Acilia; in Gallia Auguſta Auſciorum; in Hiſpania Auguſta Bracarum; In Luſitania Auguſta Emerita; in Comagena Auguſta Euphrateſia; Prætoria in Salaſsijs; Rauracorum ad Rhenum; Veromanduorum, Sueſſonum, Taurinorum, Tiberij, Trevirorum alibi. Exſtat hodieque nũmus Auguſti aureus, in cuius antica parte effigies conſpicitur Auguſti cum hac inſcriptione, IMP. CÆSAR AVGVST. PONT. MAX. TR. POT. XVI. COS. XI IMP. XIV. In averſa, Sacerdos, agens iugum boum, cum hac inſcriptione, TI. SEMP. T. F. GRACCVS IIVIR ITER. COL. IVL. AVG. EX S C. Et infra COLONIA DEDVCTA. Nec dubium eſt, quin ad Vindelicorum Auguſtam hoc referendum ſit. Quo etiam pertinet æreus numus anni præcedentis, in quo caput Auguſti cum titulo, AVG. TRIB. PO. XV. Et in averſa parte, figura paludata ſedens, dextera pini conum tenens, ſiniſtra cornu copiæ, qui citra controverſiam eſt typus Auguſtæ Vindelicorum. Exſtat & alius cum capite Auguſti laureato, cui additum, IMP. CÆSAR AVGVSTVS. In averſa verò parte ſpectantur quadrigæ triumphales vehentes pini conum, cum inſcriptione, TI CLAVDI. T. F. NERO COS. ITER. IMP. ITER. Et credibile eſt id factum quo tempore Tiberius & Cl. Druſus Nero-

nes Rhætiam Vindeliciamque devicerunt subsidio adversus rebelles, & imbuendis socijs ad officia legum, vt ait Tacitus. Huc refero illud Ottonis Frisingensis. *Hic Drusus Moguntiam in Gallia & Augustam in Rhætia, quæ ante Vindelica dicebatur, ex nomine Augusti vocatam fundasse vel instaurasse dicitur.* Ac sunt qui initio putent a Druso dictam vrbẽ Drusomagum, postea verò a Romanis Augustã, inde addita Germanicæ vocis, terminatione dictam Augs-purgum, quasi dicas πύργον, burgum sive oppidum Augusti. Nunc ea Sueviæ accensetur, ex quo fortis Suevorũ natio transito Danubio illa etiã loca insedit. Sunt enim nunc circuli Sueviæ partes quatuor. Prima habet Ducatum Wirtenbergicum, cum Vlma, Reutlinga, Eslinga, Norlinga, Hailbrunna, & Halla. Secunda, Marchionatum Badensem, Rotwilam, & Gidebachum. Tertia, Principatum Constantiensem & Campidoniensem, Biberacum, Isnam, & Lindaviam. Quinta Augustam, Caufbyrum, & Memmingam.

Post calamitatem ab Attila illatam cœpit se vrbs paullum erigere, sub Ostrogothorum rege Theodorico. Quum verò exactis Romanis Suevi Danubium imperij limitem transgressi, Rhætiam omnem invasissent, ac cum Alemannis ipsi quoque de pellendis Francis consilia agitassent, victi ad Tolbiacum cessere potestati victorum, facti Fiscalini, parveruntque Augustani cum Rhętis & Vindelicis Austrasiorum regibus vsque ad Carolum Martellum: Anno DCCLXXXVII Carolus Magnus dum Tassilonem Bavariæ ducem oppugnat, ingentem vrbi calamitatem intulit.

Anno CMLV Otto Magnus Vngaros ad Augustam iam quinquagesimum annum Germaniam divexantes funditus delevit, adiutus imprimis a textoribus Augustanis quibus idcircò Hunnorum regis insignia concessit, clypeum rubro & flavo colore decussatim distinctum.

Anno MLI Henricus Niger conventum hic habuit Imperialem Kalendis Februarij.

Anno MLXXVII Rudolfus Rhijnfeldensis Sueviæ Dux, Hildebraudi Papæ instinctu contrà Henricum IV Cæsar electus, comitia hic celebravit, vna cum Legato Romano. Ex eo multis calamitatibus exposita vrbs, atque imprimis a Guelfone Bavaro capta anno MLXXXVIII multa adversa a bello & incẽdio passa est.

An. MCXXXII sub Lothario Saxone iterum flãmæ & belli damna sensit. Sed sub Conrado III restaurata, sub Frederico Barbarossa restituta & multis modis supra priorem statum aucta est.

Sub Rudolpho Habspurgensi Comitia hic habita sunt anno MCCLXXIV, quibus e filijs suis Ioannem quidem Sueviæ, Albertum verò Austriæ & Styriæ duces solenniter renunciavit, Ottocarum verò Bohemiæ regem vnà cum Henrico Bavarię duce qui ipsius electioni obstiterant, atque adhuc sese hostiliter gerebant, inimicos pronunciavit.

Sub Carolo IV Imperatore primum multa feliciter, impetratis immunitatibus, posteà sub filio eius Wenceslao improsperè gesta sunt, Episcopis domi avaritia & ambitione cuncta turbantibus.

Sub Sigismundo aucta sunt vrbi privilegia & immunitates. Respublica eo nomine Imperatorem pecunią sua iuvit adversus Hussitas.

Anno MCCCCLXIX sub Frederico Imperatore composita est controversia inter Remp. & Ludovicum Bavarum, inque lætitiæ signum celebrati sunt ludi anno sequente totius fere Germaniæ populis ad eos evocatis.

Anno

Anno MCCCCXCVI celebravit hic Festum Maximilianus Austriacus cum Philippo filio suo Archudice.

Sub eodem Maximiliano sæpius hic agitata comitia: Anno 1518 evocatus Lutherus rationem fidei suæ reddidit.

Sub Carolo quinto in Comitijs oblata est Cõfessio anno 1530. Decimo octavo post anno cusa est moderatio religionis quam INTERIM vocarunt, per Iulium Pflug, Michaelem Heldum, & Ioannem Islebium. Biennio post habitis ibi comitijs vrsit Carolus V Concilium Tridentinum.

Sub Ferdinando confirmata est pax Augustana.

Sub Rudolpho celebrata ibidem comitia, anno 1582, quibus ille sumptus impetravit ad fines Hungarię defendendos, proposita etiam emendatione Kalendarij, ex formula Gregorij Papæ: sed quum eam dissuaderet Elector Saxoniæ Augustus, tumultuatum est illic miris modis anno 1584.

ECCLESIASTICA.

Circa annum Christi CXC fertur Augustę prædicasse Euangelium Lucius quidam, & Prætorem Campestrium ad religionem Christianam convertisse; quod tamen quia certis historiarum documentis non probatur, in medio relinquimus. Certiora hæc sunt: Sub Diocletiano Narcissum Gerundensem docuisse, & primum illic Episcopum constituisse Dionysium Cretensem, qui cum Afra, Digna, Eunomia, Euprepia, multisque alijs sanctis a Caio Diocletiani Duce interfectus est, quorum martyrum memoria incidit in quintam & duodecimam Augusti.

Circa annum verò Christi CCCC missi sunt ab Ambrosio Mediolanensi Episcopo Augustam Albanus & Theomnestus, vt Ecclesiam ibi Arriana hæresi infectam purgarent.

Circa DLXXX Columbanus monachus Scotus cum S. Gallo his locis & in vicinia docuerunt.

1 An. Christi DCXVIII prefectus est Ecclesiæ *Sozimus*, qui primus Episcoporum Augustanorum censetur; præfuit annos 18.

2 An. DCXXXVI *Berwelphus* Suevus, Duce Alemanorum & Rhætorum Sigeberto, Rege Francorum Dagoberto: sedit an. 6.

3 An. Christi DCXLII, *Dagobertus*: sedit an. 17.

4 An. Chr. DCLIX, *Manno*, sedit an. 19.

5 An. Chr. DCLXXXVI *Wicho*, sedit an. 18.

6 An. Chr. DCCIV *Bricho*, sedit an. 20. sub hoc celebrata est Synodus, anno Christi 710. autore Wunefrido Anglo qui Bonifacius dictus est, fuitque Episcopus Moguntinus, sub Pipino.

7 An. Chr. DCCXXIV *Zeiso*, sed an. 21.

8 An. Chr. DCCXLV *Marcmannus*: sed an. 29. Huius tempore Andogarius primus Abbas fuit Campoduni.

9 An. Chr. DCCLXIII *Wicterpus*, quo tempore Carolus Magnus Francorum & Germaniæ Rex fuit. Sedit an. 16.

10 An. Chr. DCCLXV. *Tosso*: sed an. 12.

11 An. Dom. 777. *Simpertus*, Caroli Magni ex sorore nepos, monachus ante Murbacensis. Hic templum maius Augustæ honori B. virginis consecravit, in profesto S. Michaelis Archangeli: sedit an. 30.

12 An. Dom. 820. *Hanto* sedit an. 7.

13 Anno DCCCXXXIX *Neodegarius*. sedit an. 4.

14 Anno MCCCXLIV. *Vdalmannus*. sedit an. 7.

15 Anno MCCCLVII *Wiggerus*, sedit an. 10.

16 Anno 867. *Lauto*. an. 3. Hic Lotharij Gallię Belgicę regis digamiam damnavit, vna cum Arsenio Apocrisiario Pontificis. Exstruxit idem quoq; cœnobium Faucense, & Magnum Episcopum sanctis adscripsit.

 17. An-

17 Anno DCCCLXXI *Adalbero* sedit anno 16.

18 An. DCCCLXXXVII *Hildenius*, sedit an. 15.

19 Anno Chr. DCCCCXXIII. *Vdalricus*, Hugobaldi Comitis Dillingensis filius, e prosapia vt quidam opinantur Kyburgiorum, ab Henrico Aucupe ad Episcopatum promotus est e monasterio Sangallensi. Vir fuit gravis: Opposuit se Pontifici cupienti sacerdotibus legitimas vxores eripere. Ottoni Magno adfuit in belllo contra Hungaros, anno Christi CMLIV, captumque regem eorum baptizavit, indito ipsi nomine Stephani, & exstructo templo cognomine. Idem S. Ioannis ædem Augustæ condidit anno CMLVI. & sacellum S. Afræ extra vrbem, in quo etiam condi voluit: sedit anno 50.

20 An. Chr. DCCCCLXXIII *Henrichus* comes a Geisenhausen. Hic captus est a Saracenis quum Ottonem Magnum sequutus fuisset vsque in Calabriam, sedit an. 2, Comitatum suum donavit Ecclesiæ Augustanæ.

21 An. Chr. 987 *Vdalgerus*.

22 An. Chr. 920. *Eutychus* sub Ottone II.

23 An. Chr. 992. *Luitholdus*. Hic templum B. Virginis vetustate conlapsum restauravit, invitante Adelhaide vxore Ottonis primi, filia Rudolphi regis Burgundiæ, & pecunias in sumptum conferente: sedit an. 5. Vdalricum in sanctos referri curavit.

24 An. Chr. 997. *Gualterus*, sedit an. 10.

25 An. Chr. 1006. *Gebhardus*, sed. an. 9. Hic Benedictinos monachos primus intulit in monasterium S. Vdalrici, præposito ipsis abbate Reginboldo, Anno 1012. Ita Ecclesia S. Afræ in monasterium abijt.

26 An. Chr. 1016. *Sigefridus* sedit an. 3. Hic intestina Ottonis III honorifice sepelevit.

27 An. Dom. 1019. *Bruno* Dux Bavariæ & Saxoniæ templum S. Mauritij exstruxit, conferente impensas Henrico II Imperatore. Post cuius obitum operam dedit Conrado II Salico in Imperatorem promovendo, cui etiam ius suum in Bavariã donavit. Ex eo bella ipsi cum Guelpho Suevo Boiorũ Comite, qui Augustam oppugnavit, cepit, & demolitus est. Eum tamen Imperator ex Italia reversus omnia restaurare coegit.

28 Anno Chr. 1028 *Eberhardus*, sedit an. 4.

29 Anno Chr. 1033 *Henricus* ex sacellano Henrici III Imperatoris factu Episcopus, sedit annos triginta. Homo inquies & ambitiosus. Heri sui familiaritate vsque eo abvsus est, vt etiam in Agnetem Imperatoris viduam arserit. Hac de causa invisus Imperatori, prodente Fridebodo abbate Vlrichiano, profugit in arcem Falkensteyn a se exstructã: sed deditione facta pœnas dedit, adacto per pudẽda palo, an. 1063. Huius opus est palatium Episcopale ad templum B. Mariç.

30 An. Chr. 1063 *Imbricus*. Vir severus & gravis, Saxones ab Henrico IV alieniores ipsi conciliavit: Captus quoque a Longobardis, quod Cæsari contra Papam esset addictior. Huius opus sunt duç illæ turres Ecclesię cathedrali contiguæ.

31 Anno 1077 *Sigefridus* Comes Dornbergensis. Hic quum Henrico IV faveret impensius, in Hildebrandi papæ iram incurrit, qui Wigholdum quendam ipsi Episcopum opposuit. Hinc schisma, ex schismate bellum, Pontificias partes defendente Guelpho Bavaro, qui Augustam cepit, S. MaurICIJ templum incendit, Sigefridum captivum abduxit Ravenspurgum: Sed is ex carcere liberatus extinctis plerisq; hostibus suis tandem ipse quoque obijt Augustę.

32 An. 1093 *Hertowichus* Comes a Tichein se. an. 33.

33 An. 1035 *Hermannus*, adversarium sibi expertus Moguntinum Archiepiscopum, eo quod addictior esset Henrico V Imperatori, concitatis etiam adver-

sus

ſus ipſum civibus, & Epiſcopo Curienſi.

34 An. 1134. *Gualterus*, ſedit an. 20. reſignavit Epiſcopatum vivus.

35 An. 1154. *Conradus* Comes a Bol & Lutzelſtein, ſedit an. 22. factus Monachus ad S. Vdalricum.

36 An. 1176 *Vdalſcalcus* ſedit an. 23. Sub hoc arſit monaſterium S. Vdalrici, reſtitutum ſtatim ab Henrico abbate; Dedicatum eſt a Cunrado Moguntino præſente Friderico Barbaroſſa.

37 An. 1199. *Hertowiehus* ſed. an. 4.

38 An. 1203. *Sigefridus a Rechberg.* anno 30.

39 An. Dom. 1230 *Siboto.* ſedit an. 9.

40 An. 1239. *Hartmannus* Comes a Dillingen, ſedit annos 47. Hic Epiſcopatui Auguſtano donavit Dillingam, quo tẽpore Albertus Magnus Laugingenſis Epiſcopatum Ratiſponenſem cuculla monaſtica permutavit.

41 Anno 1276. *Sigefridus* ſedit an. 2.

42 Anno Chriſti 1289. *Wolfardus a Rodt.* an. 12.

43 An. Chr. 1301. *Degenhardus ab Helenſtein.* an. 6.

44 An. Chr: 1212. *Fredericus Spet*, Baro. Sub hoc deletis per Imperium Templarijs an. 1312 habitatio ipſorum Auguſtæ ceſsit Dominicanis.

44 An. Chr. 1323 *Vdalricus a Schoneck* ſcriba Imperatoris Ludovici Bavari, Papę infenſiſsimus, ſed. an. 2.

46 An. Chr. 1341. *Henricus III* ſuperioris frater, haud impar ipſi fide in Imperatorem, ſedit an. 19.

47 An. Dom. 1360 *Marquardus* nobilis Suevus a Randeck Caroli IV vicarius in Italia, poteſtatem cudendi monetam impetravit.

48 Anno 1362 *Gualterus, Hochſchlitz.* an. 7.

49 Anno 1370 *Ioannes*, ſedit an. 12. Sub hoc variè diſcordijs agitata eſt Reſpublica.

50 An. Chr. 1382 *Burgardus ab Ellerbach* factus Epiſcopus ab Vrbano VI, ſedit an. 22.

51 An. Chr. 1404. *Eberhardus* Comes a Kirchberg ſedit an. 7. Sub hoc Senatus ſacrificulos quoſdam ferreæ cavęę incluſos, quum a ſuo Epiſcopo non punirentur, fame necavit.

52 An. 1421 *Anſhelmus de Nevingem* ſed. anno 12.

53 An. 1434 *Petrus de Schauwenberg* ſed. an. 45. Vir gravis & doctus: interfuit concilio Baſileenſi: Henricum VI Anglię regem, Carolum IX Gallię, & Philippum Burgundum inter ſe diſſidentes conciliavit.

54 An. 1369 *Ioannes* Comes a Werdẽberg, ſed. an. 17

55 Anno 1486 *Fridericus II* Comes ab Hohenzollern, ſedit an. 10.

56 1496 *Henricus a Lichtenaw*, ſedit an. 12.

57 Anno 1517 *Chriſtophorus a Stadio* magnus Eraſmi Rotterodami ſed ſerus fautor. Habuit initio a concionibus Ioannem Oecolampadium, poſtea Vrbanum Regium. Sed turbatis Auguſtę rebus Eccleſiaſticis ipſe cum omni clero anno 1537 vrbe ceſſit.

58 Anno 1543 *Otto* Baro de Waldpurg imperij Dapifer. Hic anno 1546 a confœderatis Schmalkaldenſibus omni ditione excluſus, per Carolum V reſtitus eſt. Dillingæ ſcholam inſtituit, in qua ipſe lectiones audivit & diſputavit. Idem quoque Wormaciæ nomine Cæſaris in Comitijs præſedit.

59 Anno 1560 *Ioannes Egolphus de Knæringen.*

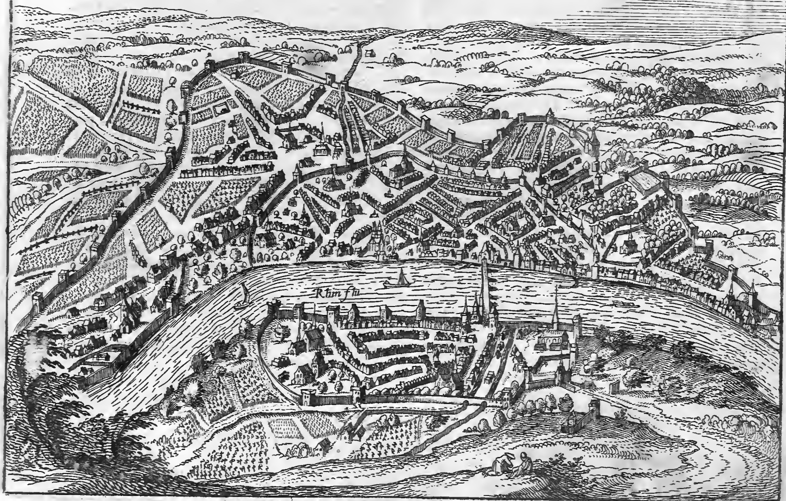
60 An. 1576. *Marquardus*, Dillingæ conſecratus Epiſcopus Auguſtanus in arcis ſacello.

POME-

BARTH in Pomeren.

Longit. Grad. XXV. *o. Latitud.* LIV. *28.*

POMERANIA, quæ a ſitu maritimo, ſicut alibi diximus, nomen habet, in duas partes, ſuperiorem & inferiorem diuiditur, interfluente Odera diſtinctas, quarum hæc in Orientem vergens, Vandaliam Caſſubiamque, illa, Ducatum Stetinenſem & VVolgaſtenſem cum inſula Rugienſi complectitur. Habet autem pars vtraque egregia & crebra oppida; in quibus Bardum haud infimæ famæ eſt. Nomen quidam deducunt a Longobardis: alij a Bardo flumine quod accolæ Bartze vocant; id enim iuxta oppidum mari Balthico ſe infundit miſtum ante aquis Bekenitzæ amnis. Ac fieri poteſt, vt & ipſi Longobardi, quorum circa Bardum flumen ſedes fuerunt, nomen ab eo flumine traxerint. Vrbis primordia referunt plerique in annum a Chriſto nato MLXXIX, cui etiam ſententiæ archiua vrbis adſtipulantur: Tunc ergo ferunt Longobardos Rugienſem inſulam occupaturos, vrbem in ſuo littore condidiſſe, loco negotiationi peropportuno. Paruit autem ea diu admodum Duci VVolgaſtenſi, fuitque haud inccelebre eius tractus emporium. Poſtea tamen Stetinenſes Pomeraniæ Duces ſitus commoditate illecti, ampliſſimarum vrbium priuilegijs, Ducali reſidentia, Palatio ſumptuoſe admodum ſplendideque exſtructo, adhæc Schola, & officina typographica, denique etiam horto amœniſſimo eam exornauerunt, in quo ſepimenta, diuerſarumque herbarum, florum, arborum, & plantarum, tum vernacularum, tum exoticarum varietas liberalem adfert ciuibus delectationem. Forum quoque ſpatioſum inſignem ciuitati & mercatoribus vſum præſtat: in quo ob agri vicini fertilitatem & maris opportunitatem, res vſui humano neceſſariæ venum exponuntur ingenti copia. Habet ciuitas ipſa artifices induſtrios: mercatores ſtrenuos: Ager ſuburbanus vicinuſque omnium rerum ad vitam neceſſariarum grata vbertate affluit, eſt enim irriguus, abundat ſtagnis, peruius eſt etiam onerarijs mercatorum nauibus, habet paſcua, pomaria, ſiluas, montes, arua, riuos, ex quibus pecora, poma, ligna, feræ, triticum, piſces, alites petuntur, ac præterea butyrum, mel, cera, lana, pelles, coria. Merito vt Illuſtres Pomeraniæ Duces inuitati illectique tot bonis, ſedem ſibi vitæque domicilium in ea delegerint. Diſtat miliaribus tribus Stralſundia: ſeptem Roſtochio, totidemque Gripſualdia. Commoda eſt ex ea in Rugiam Daniæque inſulas nauigatio. Ciuitatis opes in re pecuaria & negotiatione conſiſtunt, quam nauibus magno ſuo commodo in vicina Daniæ, Noruegiæ, Sueciæque regna exercent. Audent & remotiores regiones petere: & ex rariis mercibus ciuitatem ſuam ornare. Cereuiſiam coquunt ſapidam, cuius beneficium vicinis vrbibus ſuo cum lucro indulgent.

BASEL
Rhin flu.

Longit. XXVIII *o. Latitud.* XLVIII. *30.*

BASILEA amœnissima atq; amplissima hodie cõfœderatorum ciuitas, ex Augustæ Rauracorum ruderibus creuit, initio parua, sed post euersam Augustam maior celebriorque. Remotissima eius memoria est apud Ammianum Marcellinum, qui Basiliã vocat, & Gratianum Imperatorem narrat prope eam propugnaculum aduersus Germanos cõdidisse. Sunt autem qui a Basilina Iuliani matre nomen inditum credant. Rhenanus a passu mauult, quod ibi traiectus esset Germanorũ Gallorumque, siue merces suas, vt fit, commutantium, siue exercitus in alterutram ripã exponentium, quod vtrimq; ripa depressa sit, Augustæ vero inaccessa. Ille ergo existimat Basileam quasi Passileam dictam esse. Addit amplius, ad munimentum illius traiectus duas a Romanis turres exstructas, quarum etiam hodie altera conspicitur in capite pontis, altera paullo inferius; nomen habet a sale quod ibi adseruatur. Est autem Basilea in numero liberarumRomani Imperij ciuitatum prima, amplissimis insuper immunitatibus ac priuilegijs donata. Celebris Episcopatu, & Gymnasio. Mediam Rhenus diuidit, ac veluti duas vrbes ex vna facit, quarum illa quæ in ripa Gallica est maior Basilea dicitur; hæc vero quæ in ripa Germanica, minor: paruitq; olim illa quidem Vesontino Episcopo, hæc Constantiensi. Partes põte, ex quo amœnissimus est prospectus, nectuntur. Aer apertus & liber, ager planus magna ex parte, campi fertiles. Flumina præter Rhenum Byrsa & VViesa, quorum ille ex Iura monte per valles lapsus Basileã maiorem multa ligna defert: Hic ex aduersa parte e Nigra silua, quæ Hercynia est, vel Heluetiorum veterum eremus, minorem Basileam ornat, multis officinis inseruiens. Nam & trabibus secandis conducit, & frumento cõminuendo, & fabrilibus instrumentis exacuendis poliendisque, dum molas versatiles impellit. Est autẽ VViesa piscosior Byrsa; sed hic illo ad molas papyraceas aptior, quarum ingens numerus ad Byrsæ elicẽ conspiciuntur, haud procul a monasterio S. Albani. Aucta & ornata est Basilea templis alijsque ædificijs ab Henrico Imperatore I & II, quorum exemplum alij quoq; Imperatores sequuti sunt. Templum B. Virginis quod Episcopale est, opus est Henrici Augusti, qui post Hungaricã vastationẽ illud vel ex solo excitauit, vel collapsum restituit. Eius donum & anathema est lamina illa aurea ligneæ tabulæ adhærens, septem millibus florenorum æstimata, in qua cõspiciuntur imagines Michaëlis, Gabrielis, Raphaëlis, Vrielis, & Benedicti, inq; horum medio IESV CHRISTI, cuius pedibus ipse cum vxore Kunigunde aduolutus iacet. Anno Chr. M CC LXXIII certatum est summa contentione animorum aduersus Basileensem Episcopũ Henricum a Rudolpho Habspurgense, ob Brisacum & Neopurgum: quæ Episcopus sua, sua esse dicebat Rudolphus. Ipsa quoq; ciuitas Balileensis in parteis tracta factionibus ardebat, inditis nominibus stelliferorum & psittacigerorum, quorum illi Rudolpho, hi Episcopo fauebant. Sed quum illos isti expulissent vrbe, accessit ad veterẽ noua hæc belli atq; obsidij caussa. Forte autem tunc Septemuiri constituendo Imperatori Francofurti cõgregati Rudolphum nihil minus cogitantem in Regem Romanorum eligunt: Eæ litteræ a Moguntino ad Basileenses missæ caussa fuerunt constituendæ subito pacis. Basileenses quippe Electionis litteras nouo regi offerẽtes, ipsique accessionem summi in terra honoris gratulantes, pacem veniamq; petiuerunt simul & obtinuerunt. Eius rei fidem etiam hodie facit statua lapidea, quæ adhuc Basileæ exstat prope interiorem portam B. Ioannis in Bursa quæ olim Leonina dicta fuit, referens imaginẽ Rudolphi chlamydati, sedentis, ac sinistra sceptrum, dextera litteras tenẽtis. In minore Basilea (licet ea Cõstantiensis esset Episcopi) habita-

habitarunt olim Antistes Basileenses; vsq; ad an. M CCCLXV, quo tempore Episcopatui præfuit Ioannes de Vyan homo Italus, inquies, auarus. Hic vt ægre faceret Basileensibus minorem vrbē vendidit duci Austriæ triginta millibus florenorum. Sed Basileenses cum Austriaco ita transegerunt, vt adnumerata ipsi pecunia quam expenderat, additoq; luculento honorario, eius quoq; partis Domini facti sint. Nobilitauit autē Basileam imprimis CONCILIVM sub Eugenio Papa celebratum, quum antea id Martinus instituisset; Initium eius incidit in an. M CCCC XXXI, finis in M CCCC XLII. Caussa conuocati concilij fuit decretū Constantiensis, quo statutum erat, vt proximo indę quinquēnio, postea septennio, ac deinceps decimo quoq; anno vniuersales Synodi cogerentur: vrgebatq; periculum defectionis Bohemorum, qui irritati magis quam deterriti exemplis Hussi & Hieronymi Pragensis, aperte grassabantur. Quum autē in ciuitate Papiensi Concilium iam celebrari cœpisset, atq; inde translatum esset Senas, vbi Alfonsus Arragonū Rex odio Martini V Petrum de Luna Constantiæ Pontificatu abdicatum restituere conabatur, placuit futuro Concilio in septennium celebrando eligere Basileam. Missus est ergo in eam rem a Martino ægro atq; inualido Iulianus Cardinalis, vt is vice Papæ Concilio præsideret. Prima sessio habita est XIV Decemb. an. M CCCC XXX. Atq; hactenus quidem quæ gesta sunt probauit postea Eugenius, litteris datis 2 Kal. Iulij anni sequentis. Postea tamen mutauit sententiā, conatusq; est irritum reddere Conciliū. Sed quo ille magis obnitebatur, eo impensius patres Basileę persistebant in recte decretis. Statuerunt ergo secunda sessione ista, Concilium legitime esse inchoatum, Concilium generale esse supra Papam, Inobedientes Concilio esse puniendos, Personas Concilij non debere extra cōcilium trahi aut impediri. Neq; licere cuiquam sine venia de Cōcilio recedere. Anno M CCCC XXXII habita est tertia sessio, die 29 Aprilis, in ea inuitatus est Eugenius Papa vt Synodo se iungeret. Et quia relatum erat, Papam dissolutionem Concilij tentâsse, missi sunt, qui rogarent, vt decretum illud reuocaret, Synodūq; auxilijs consilijsq; debitis promoueret. Statutum præterea, Nullo modo dissolutionē Concilij esse faciendam, sed aduersus quosuis cuiuscumq; tandē essent dignitatis, etiam Papalis aut Cardinalitiæ, qui Concilio resisterent, iure agēdum esse. Eodem anno 12 Kal. Iulij Sessione quarta decretum, Irritas esse omnes actiones, promissiones, obligationesq; quæ Pontifici factæ sint de non veniendo ad Conciliū: Adempta quoq; Papæ potestas creandi Cardinales durante Concilio. Anno M D XXXII, 15 Kal. Ianuarij habita est aduersus Eugeniū sessio octaua. Dati ipsi dies sexaginta, vt intra eos reuocaret dissolutionem Concilij a se facti, alioqui Synodum vltima aduersus ipsum tentaturum. Decretum quoq;, Non licere eodem tempore plura esse Concilia Generalia: iam enim Eugenius Bononiam euocarat aliā Synodum. Sequenti anno die 22 Ianuarij receptus est Sigismundus Imperator in Protectorem Concilij aduersus Eugenium. Declaratum insuper, Irrita esse omnia quæ Papa aduersus illum tentaturus esset in priuatione regnorū, prouinciarum, dominiorum, aut censuris Ecclesiasticis. Idem quoq; statutum in gratiā Guilielmi Ducis Bauariæ, qui alter Synodi Protector erat. Sessione IX die 19 Febr. anni M CCCC XLIII accusata est grauiter contumacia Papæ. Die 13 Iulij facta est citatio contra eum: vt intra X dies declararet legitimum esse Concilium Basileense, aut si in pertinacia perseueraret, haberetur pro contumaci notorie & incorrigibiliter scandalizante Ecclesiam, suspensusq; esset ab omni administratione Papatus. XIII Sessione, quæ fuit 3 Idib. Sept. ad intercessionē Sigismundi Imperatoris, & Guilielmi Bauariæ Ducis, intercedente quoque Iuliano Cardinale præside Concilij, & Archiepiscopis Spalatino & Cerniensi, dilata est sentētiæ in Papam Eugenium pronunciatio ad dies triginta, ea lege, vt si interea non satisfaceret, iure aduersus ipsum ageretur, nemine intercedente.

Sessio-

BRVNSVIGA Saxoniæ, *Brunſwyck.*

Longit. Grad. XXXII. *40. Latit.* LII. *30.*

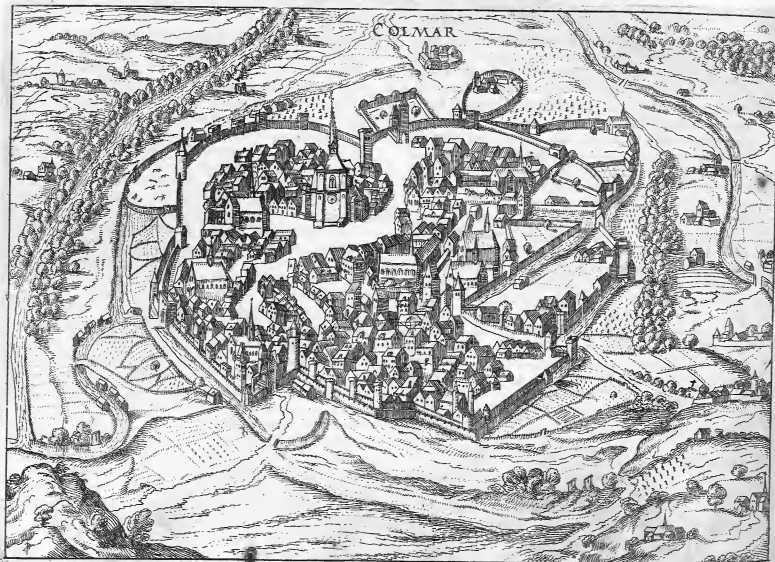
CHAVCOS maiores diximus ad Albim vſque ſedes ſuas extendiſſe: Brunſuiga igitur in Chaucis fuit, condita a Brunone Saxoniæ Duce, a quo etiam nomen habet: eſt enim *Brunſwyck*, Brunonis vicus. Initia vrbis referuntur ad annum Christi DCCCLXI: Vici ad Carolum Magnum, quum aduerſus VVitikindum Saxonum ducem bellum gereret. Franciſcus tamen Irenicus putat hoc eſſe Ptolemæi Τελισέργιον. Frater Brunonis Danewertus vel Tanquardus arcem condidit, quam de ſuo nomine Danckwerderodam appellauit. Hæc nunc penè collapſa eſt. Templum B. Iacobi ab his fratribus fertur exſtructum, priuſquam a Normannis, qui in Saxoniam effuſi ſunt, ingenti prælio cæderentur. Noua vrbs Brunſuiga opus eſt Henrici Aucupis. Templum vero Cathedrale quod in ea vrbe eſt, fundauit Henricus Leo, qui S. Blaſio,& Ioanni Baptiſtæ illud conſecrauit. Idem quoque ædem S. Catharinæ ſtruxiſſe dicitur. Incrementa ſumpſit hæc vrbs tanta, vt neque magnitudine, neque pulchritudine, neque victus commoditate vlli ciuitati in Germania cedat. Duo millia paſſuum complectitur ſuo ambitu: hoc eſt, dimidium miliare Germanicum: tantumque fere patet latitudine quantum longitudine. Eſt aliquanto maior Noriberga: Erfordia vero minor. Ad orientem habet diœceſin Magdeburgenſem, ad meridiẽ nemus Hattonicum, quod pars eſt ſyluæ Hercyniæ. Occaſum verſus eſt Epiſcopatus Hildeshemius; Ad arctum, ducatus Luneburgenſis. Vrbem perlabitur fluuius Onacra, ortus ex ſilua Hattonica. Mœnia habet duplicia, foſſas duplices. Fora quinque, totidem prætoria, & magiſtratus. Ciues libertatis amantes ſunt, opifices induſtrij, Magiſtratus grauis & prudens. Anno Chriſti MXC poſt occiſum Ecbertum Marchionem Cæſaris Henrici IV impulſu, quum hæres maſculus deſideraretur, occupata eſt a Cæſare ciuitas, eiecta Gertrude Ecberti trucidati ſorore, collocatique in arce milites qui ciuibus multum incommodi adferebãt. Ciues eorum iniurijs laceſſiti, quum viribus inferiores eſſent, conati ſunt arte ſeſe vindicare. Inuentus eſt ergo balneator, qui noctu ignem in arcem coniecit, quo proterui illi milites exuſti ſunt. Reſtincto vero incendio, excuſſoque impotentis imperij iugo, ciues Gertrudim expulſam reuocarunt, principem ſuam crearunt, & arcem ſuam reſtaurárunt. Anno Chriſti MCCXXIX mortuus eſt Dux Henricus Elector Palatinus, dominuſque Brunſuicenſis, relictis poſt ſe duabus filiabus, quæ vrbem Henrico Cæſari Friderici filio vendiderunt. Per id moleſte tulit Otto Luneburgi dux, ad quem hæreditatis iure vrbs pertinebat. Itaque manu duorum millium equitum facta, adiuuantibus ciuibus clam vrbem inuaſit, & cum præſidiario milite, qui arcem tenebat, conflixit, eumque expulit. Inde ciues alloquutus, promiſit ampla ipſis priuilegia ſi ſe reciperent, quæ etiam admiſſus dedit. Hinc tanta vrbi libertas. Reconciliatus Friderico Imperatori Otto Ducis titulũ obtinuit, & eorum quæ fecerat confirmationem. Anno Chriſti MCCXCII defuncto Guilielmo diſtracta eſt ciuitas in factiones duas. Populus enim Tribunos plebis duodecim conſtituerat, qui ſe Senatui opponerent, quoties aliquid ſtatueretur quod ipſis diſpliceret. Forte autem decretum fuit aliquid, in quo ciuium maxima pars Senatus partes ſequebatur, tribus vero ſententiam Tribunorum ſuorum duodecim, quos ipſi elegerant, quumq; eo tẽpore in vrbe eſſet Henricus Dux cognomento Mirabilis, qui Tribunos iſtos plebis cum ſuis tuebatur, tribunitij ſigillum & litteras ei tradiderunt, rogaruntque ipſum, vt quum ſenior

esset, præ minore fratre ciuitatem obtineret. Ægre id tulit Senatus cum meliore ciuium parte, quocirca fœdus ipsi cum Alberto fratre minore fecerunt clanculum, eumque noctu in vrbem admiserunt. Is occupata curia nouæ vrbis, tribuum præfectos XI capit, & vrbe pellit. Capit & XII viros, atque ex his decem suspendit, vni caput detruncat, duodecimus fuga sibi cõsulit. Etsi vero noctu vrbem inuasisset, militesque duxisset alieni appetentes, ita tamen eos cohibuit, vt nemini ciuium iniuriam fecerint, aut cuiusquam bona rapuerint. Vrbe potitus, præsidia disposuit necessaria, & euocatos ad se nouarum rerum auidos ita alloquutus est, vt eum fratri maiori natu prætulerint, Ducemque suum ac Dominum agnouerint, pulso Henrico Mirabili. Anno Christi MCCCCXCII dissidium exstitit inter Henricum Seniorem & ciuitatem, ob bona quæ in agris habebat Respublica Brunsuicensis olim a Principibus & nobilibus vicinis accepta, eorumque voluntate in illud vsque tempus possessa, id quod litteris obsignatis confirmare poterant. Henricus iniquum ratus tam ampla bona a ciuitate possideri, postulauit, vt communia onera cum reliquis sibi subditis ferret Respublica, vtque solueret vectigal mercium quæ vel importarentur, vel exportarentur. Brunsuiga neutrum concessit; litteris imo ac diplomatibus prolatis ostendit, possessionem illorum agrorum ditionumque iam multo tempore ad se pertinuisse, neque motam sibi de iure ab vllo principe controuersiam. Dux bellum minatur: neque illud abnuunt Brunsuicenses. Ille socijs vicinorum principum & comitum armis adiutus vrbem obsidione cingit. Hi confœderatorum ope suisque viribus se defendunt. Quum auté vi efficere nihil posset, statuit in cœnobio Rittershusio hibernare, & intercepto præclusoque omni commeatu ad annonæ inopiam & extremam famen ciues adigere. Erant autem Hildesheimenses amici Brunsuicensium, ac leuare ipsorum inopiam illatis cibarijs conabantur. Itaque commeatus bonam copiam cum necessario militum comitatu in vrbem inuecturi, obuios habuere, (sic enim conuenerat) Brunsuicenses iunctisque viribus vrbem petebant. Henricus certior de hac re factus, prohibere importationem frumenti conabatur. Nequicquam. Iam enim in tuto res erat. Videns ergo Dux se operam omnem ludere, ad componendam pacem cum Brunsuicensibus sese offert. Deliguntur arbitri, qui sic litem post multas disceptiones diremerunt, vt Dux quidem arces duas quas Brunsuicensibus eripuerat, retineret: duas vero reliquas ciuitati redderet; idque ea lege, vt earum altera, videlicet Asseburgum destrueretur, altera vero ciuibus relinqueretur: atque in posterum Brunsuicenses obtenta amnestia præteritorum, fidele suo Duci obsequium officiumque in rebus omnibus præstarent. Sed non facile coalescunt ad eiusdem Reip. constitutionem imperium vnius & plurium, quod Principes libertatem ciuitatum sibi noxiam, ciuitates Principum conatus libertati suæ aduersos suspicentur. Itaq; & olim & nostra memoria recruduerunt simultates. Anno MDXLII ab Henrico iuniore Duce Brunsuicensi oppugnata vrbs & diuexata, quum nullum sanis pacis consilijs locum relictum videret, implorauit opem Ioannis Friderici Electoris Saxoniæ, & Philippi Lantgrauij Hassiæ, quorum fœderata erat. At hi adductis XXII millibus selectorum peditum cum iusto equitatu arcem *Wolfenbuttel* inuaserũt, eamq; in fidem suã redegerunt pulso Duce. Religionem quoq; reformarunt, ciuibus ad eam rem operam suam accommodantibus. Anno Christi MDL obsedit eam iterum Dux: quumque in alterum vsque mensem durasset obsidio, iamque annona ingrauesceret, edicto Cæsaris ab armis discedere vtraque pars iussa est, & controuersias suas iure disceptandas committere. Ac

sic

Longit. Grad. XXVII. *30.* *Latitud.* LI. *49.*

CLIVIÆ oppidū a cliuis: Ducatus omnis ab oppido nomen habet: est enim in colle situm, ad amnem qui haud procul inde leni murmure in Rhenum labitur. Collis dorso arx imposita est elegantis structuræ, ex qua in vrbem, inq; subiectos agros, amnes, siluas, segetes, amœnissimus patet prospectus, imprimis vero ex turri, quæ a cygno ventorum indice appellationē habet. Ex hac turri conspexit Anno M CCC XCVII Margarita filiorum suorū Adolphi & Theodorici aduersus Guilielmum Ducē Bergensem auunculum suum pugnam; ortā ex negata nepotibus annua pensione telonij. In qua pugna Guilielmus dux ab Adolpho captus est, cum quinq; præfectis bellicis. Signa suspensa adhuc conspiciuntur. Est autem in arcis aula effigies quædā Rhetoris cum inscriptione, EVMENIVS RHETOR, quæ quia nobilis inter Stephanum Pighium, & Iustum Lipsium, viros clarissimos, dissertationis materiam præbuit, excutienda nobis hoc loco est. Ediderat B. Rhenanus vir & eruditus & candidus orationes aliquot Panegyricas, & inter eas vnam Eumenij, in qua Constantij Cæsaris erat epistola continens sacram ipsius donationem factā Eumenio ad constitutionem Scholæ. Eius initium sic ille vulganit, Merentur & Galli nostri, vt eorum liberis, quorum vita in Augusto Cliuensium oppido ingenuis artibus eruditur, & ipsi adolescentes, vt eorum indoli consulere cupiamus. Ac in præfatione quædam adspersit, quæ Lectorē eo trahunt, vt credat in Gallia Belliga Eumenium docuisse, vbi & auus eius Athenis ortus ante ipsum docuerat. Ipsumne, an alias rationes sequutus sit Carolus Sigonius, haud constat: Illud certum est, eum quoq; credidisse in Belgico isto oppido Scholam hanc fuisse: sic enim scribit libro primo de imperio Occidētali. In Gallia, Rhetore publico apud Cliuienses extincto, Constantius ciuitatis eius ornādæ & iuuentutis excolendæ gratia Eumenium Rhetorē qui sibi magister memoriæ fuerat, illi præesse auditorio iussit, ac salarium D C millium nummûm ei attribuit. Idem quoq; Cliuorum oppidi meminit sub Diocletiano, vbi narrat, Cliuiam a Batauis, qui Britānico tumultu defecerant sollicitantibus Francis, arcte obsessam fuisse. Constantium vero aduersus eos profectum, neq; locorum stagnantium difficultate permotum, nam Batauiā a Scalde interlutam diuortio suo Rhenus cōplectitur, neq; siluarū Barbaros occultantiū densitate deterritum, hostes ad deditionē adduxisse, atq; obsidione Cliuiam liberasse. Barbaros autem & Francos captiuos ab ipso, ad agros Lingonum, Rhemorū, Ambianorumq; a solitudine vindicandos destinatos esse. Stephanus Pighius post istos sententiam eandem tuetur, statuamque describens, Stat, inquit, in vestitu sui temporis, tunica talari tectus, & calcei ex aluta pedem ac talos cingunt, & supra pedē exsecti atq; fenestrati sunt. Comam in fronte & ceruice decurtatā æqualiter constringit vitta, sicut ventrē latus baltheus atq; bullatus. Dextra massam vel auri vel argenti in pateta positam præsentare videtur: sinistra tenuit ferulam demissam, magisterij insigne. Sed negat Lipsius ista Cliuensium oppido competere, vultque Augustodunensibus tribuere. Primum, quia ita ante Rhenanū ediditus fuit Eumenij locus a Cuspiniano Viennæ anno M D XIII. Sed certum est tam a Rhenano abfuisse fraudem, quā abfuit a Cuspiniano. Neutrius interfuit fallere; aliunde ergo petenda fides. Negat postea statuam istam Rhetoris esse, vult credi esse supposititiam. Atqui vetus est; & ante Rhenanum & Cuspinianū posita, cū titulo Eumenij. Negat hoc loco Scholam fuisse: Vnde autē hoc ipsi liquere potuit, quum Suetonius in Claudio diserte meminerit ludi litterarij circa hæc loca? Ego etsi in hanc partem inclinem potius, tamen non præscribam Lectori.

COLMAR

Longit. Grad. XXVII. *40.* *Latitud.* LI. *0.*

De COLONIA Agrippinensi præstaret omnino tacere, quam pauca dicere, nisi nos & ordo tractationis a silentio, & modus a prolixitate reuocaret. VBII Cæsaris æuo trans Rhenum siti in ripa Germanica, ciuitatem habuere amplam & florentem, vt tunc erat captus Germanorum. Eos quũ Sueui (Cattos fuisse opinor) multis sæpe bellis experti, finibus expellere non possent, tamen vectigales sibi fecerunt. Quod quum inuitis ipsis fieret, miserunt ad Cæsarem legatos, & cum eo amicitiam fecerunt, obsidesq; dederunt, auxilia aduersus potentiorem hostem postulantes. Ac tunc quidem repressi sunt a Cæsare: Postea tamen videntur iterum petiti a Sueuis. Vt ergo tutius in posterum viuerent, traduxit eos Agrippa gener Augusti, haud inuitos, vt ait Strabo, deditque locum vbi nunc *Vpen* vel *Vben* spectatur. Eodẽ quoque Agrippina, Germanici filia, Agrippæ neptis, Claudij vxor, quod ibi genita esset, Coloniam deduxit sub Tiberio. Tradidit hæc Tacitus. Agrippina, inquit, quo vim suã socijs quoq; nationibus ostentaret, in oppidum Vbiorum, in quo genita erat, veteranos Coloniamq; deduci imperat, cui nomen inditum ex vocabulo eius. Ac forte acciderat, vt eam gentem Rheno transgressam auus Agrippa in fidẽ reciperet. Ex eo igitur Vbij, quasi pudori ipsis esset Germanos vocari, non se Vbios, sed Agrippinenses dici voluerunt. Tacitus iterum. Vbij quidem, quanquam Romana Colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine erubescunt, transgressi olim, & experimẽto fidei super ipsam Rheni ripam collocati, vt arcerent, non arcerentur. Hinc nomina Coloniæ Agrippinensis, Coloniæ Vbiorum, Coloniæ Agrippinensium, & Coloniæ Agrippinæ Vbiorum, ac simpliciter Coloniæ, orta sunt. Creuit vrbs felici condita auspicio, vsque adeo, vt eam Zosimus maximam, Marcellinus vrbẽ magni nominis, vrbemq; munitissimam vocauerint: Constetque eam caput fuisse & metropolim Germaniæ secundæ, sedemque Ducis, adeo vt pugionem quo se Otto occiderat, Vitellius non alio quam huc miserit, teste Suetonio: & in eadem vrbe Traianus imperij insignia acceperit, ad se missa a Nerua. Inuisa fuit Transrhenanis, defectione, atque opulentia, & auctu rerum, vsque adeo vt sub Ciuili Tencteri postularint, vt muros suos, munimenta vt dicebant seruitij, detraherent, Romanos omnes in suis finibus trucidarent, bonaq; interfectorum in medium proferrent. Sed declinauit callide tempestatem illam constans in fide Romanorum Colonia. Donec anno CCCC LXII attritis ipsorum viribus ac debilitatis, Franci eam Childerico ductore vi occuparunt, & ad Ottonis vsque I tempora moderati sunt. Hic enim eam Francis ereptam Romano imperio reddidit anno C M XLIX, fecitq; liberam. Initio quadrata fuit, exstantq; adhuc murorum, turrium, & fossarũ priorum reliquiæ. Anno M C LXXX a Philippo Præsule amplificata est, redactaq; in arcuatam formã multis ædificijs suburbanis sacris pariter ac profanis intra pomœria cõclusis. Paullo ante tempora Friderici II sub annum Christi M CCI socia facta est Hansæ Teutonicæ. Nunc LXXXIII tribus turribus munitur, duplicique fossa, & muro, quem intus forisque arbores vestiunt, iucundo ob virorem, proceritatem, vmbramque spectaculo. Multa habet cum Roma adfinia; In Magistratibus, Consules, Proconsules, Prætores, Censores, Tribunos vigilum, Quæstores, Ædiles, Præfectos annonæ, aliosque. In structuris sacris, templa permulta: In ciuilibus, Curiam, forum, porticus. Creditur omnino & loci amœnitate, & populi frequentia, & dignitate magistratus, & amplitudine opum, & magnificentia ædium sacrarum, & publicorum priuatorumque operum splendore atque elegantia, deniq; sapientiæ ac virtutis bonarumque litterarum

rum gloria, vera Germaniæ Roma vocari posse. Iam olim Iuris fuisse Italici, apparet ex Vlpiano ff. de Censibus. Ambitus est stadiorum XXXVIII. Portæ numerantur XXXIV. Basilicæ multæ. Templa plebanica IX, Collegiata X. Cœnobia virorum XV. Virginum XXII. Monialium & vetularum LIX. Sacella XXX. Xenodochia II. Nosocomia totidẽ Gerontotrophia VIII. Eminet præ omnibus templũ B. Petri cathedrale, vastum & immane; cui si artificum opera extremam manum apposuisset, nullum ei par esset in tota Germania, possetq; merito stupẽdis Europæ miraculis adcenseri. Nunc pendentia opera venerationem loco adduut, structuræ famã minuant. In eo multa conspiciuntur Principum, Episcoporũ, Ducum ex cupro & lapide alabastritide monumenta. Memorandum quoq; est templum Macchabæorum, & aliud vndecim milliũ Virginum. Curia celsam habet & rari operis turrim, ex quadrato saxo, quæ artificiosis statuarum signis vndiq; exornatur. Ex aduerso sacellum est, vbi olim Iudæorum Synagoga fuit; nunc vocant Ierosolymam. Estq; in eo tabula eximij ac plane Apellei operis. Forum vicinum ternis per septimanam nundinis frequentatur: illud vndiq; cingunt superba ciuium ædificia: Rhenus amnis vrbem præterlabens non ad mercaturas tantum fructuosum, ad spectaculum iucundum, sed etiam ad vitam & valetudinem salutarem vsum præstat. Ex aduerso fuit olim Diuitense munimentum, exstructum cum ponte a Cõstantino Maximo Constantij filio pro militibus illic ad tutelam Galliarum collocandis, a quo milites Diuitenses in Notitia Imperij, iuncti Tungrianis. Id cum ponte destructũ est a Brunone Episcopo, lapidibus in Abbatiam insumptis, cui anno MCXXIV præfuit Rupertus Abbas, vir scriptis notus: De Colonia multi multa: Scaliger paucis dixit omnia,

Maxima cognati regina Colonia Rheni
Hoc te etiam titulo Musa superba canit.
Romani statuunt: habitat Germania; terra est
Belgica; Ter fœlix: Nil tibi Diua deest.

De Academia Coloniensi actum est a nobis capite secundo, quod est de Scholis Germaniæ. Superest vt recenseamus EPISCOPOS.

Anno Chr. XCIX fertur Maternus prima hic salutaris doctrinæ semina iecisse: sed nõ sustulit planè Paganismũ.

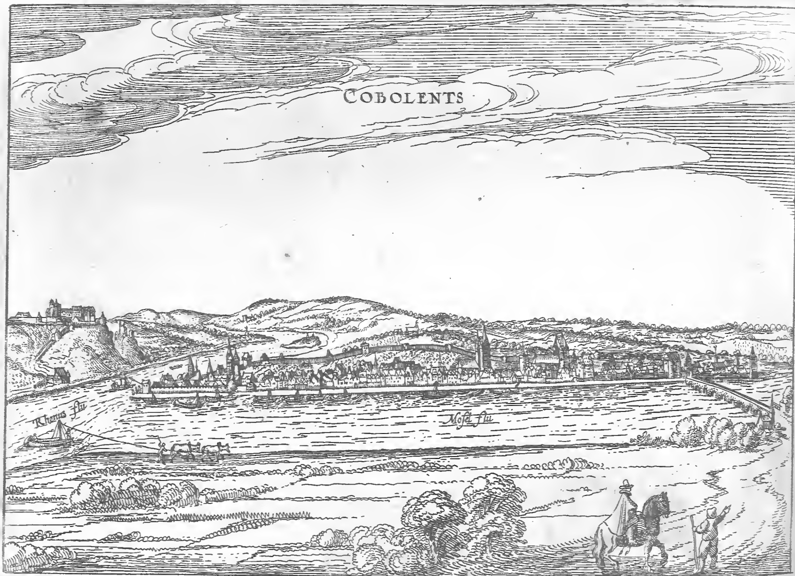
Anno CCXCI S. Gereon cũ socijs legionis Thebeæ, ad Coloniam interemptus sub Diocletiano & Maximiniano.

Anno CCCLXXVIII Gothi Ariani vrbe capta hæreticum quendam Euphratam Photinianum Ecclesiæ præficiunt, qui loco mouetur.

2 Seuerinus Aquitanus Burdergalensis, electus an. 396. præfuit an. 40.
3 Euergissus Tungrensis: an. 438. sedit an. 15.
4 Aquilinus ordinatus an 463. sedit an. 10. Sub hoc imperante Martiano fertur Vrsula cum XI millibus Virginum martyrio functa.
5 Simoneus electus an. 511.
6 Carentinus.
7 Remidius, electus an. 614. sedit an. 8.
8 Cunibertus Mosellanus elect. an. 622, sub Dagoberto.
9 Bocaldus.
10 Stephanus elect. an. 660 sub Theodorico Franc. rege.
11 Abeluuinus elect. an. 690 sub Clodoueo.
12 Giso, elect. an. 699: Sub hoc Swibertus Anglus in insula VVerda (*Keyserß-Weerdt*) collegium exstruit.
13 Hanno I.
14 Pharamundus elect. an. 728.
15 Agilulphus elect. ao. 728.
16 Rangefridus elect. an. 746 sedit an. 20.
17 Hildebertus elect. an. 778, obijt an. 804 sedit an. 26.
18 Bertholinus sub Pipino Caroli magni patre.
19 Ricolphus sub Carolo magno.

20 Hil-

20 Hildeboldus, qui Ludouicum Caroli Magni F. Aquisgrani regem Romanorum consecrauit.
21 Hartebaldus: obijt an. 840.
22 Guntherus electus an. 840, cuius sororem Vastradam Lotharius repudiata coniuge Tyberga vxorem habuit. Hunc excommunicauit Nicolaus I Papa.
23 VVillibertus sub Arnulpho Imp.
24 Hermannus Pius electus an. 890. obijt an. 924.
25 VVitfridus sub Henrico Aucupe an. 925. ob. an. 924.
26 Bruno filius Henrici Imper. frater Ottonis Imper. Hic pontem, cum munimento Diuitensi destruxit. Situs est in æde Pantaleonis.
27 Folcmarus præfuit an. 4. obijt an. 929.
28 Gero electus an. 930.
29 VValramus, qui Geronem ecstasi correptum extulit & sepelijt viuum.
30 Euergerus design. an. 975. obijt an. 990.
31 Eribertus sub Ottone III Imp. obijt an. 1021. Primus Elector.
32 Pilligrinus electus an. 1021, sedit an. 15.
33 Hermannus II Palat. Rheni sub Conrado II Imp.
34 Hanno II sub Henrico III Imp. elect. an. 1055.
35 Hildolphus sub Henrico IV Imp. elect. an. 1067.
36 Sigenuinus electus anno 1014, præfuit an. 10.
37 Hermannus III Diues elect. an. 1089.
38 Fridericus I el. an. 1112, vnxit Coloniæ Lothar. Imp.
39 Bruno II electus an. 1152, obijt Barræ in Apulia.
40 Hugo electus an. 1158, obijt eodem anno.
41 Arnoldus sub Conrado III, elect. an. 1160.
42 Arnoldus II de Altena, obijt an. 1166.
43 Fridericus sub Friderico I Imp. præfuit an. 3.
44 Reinoldus electus an. 1163, obijt an. 1181.
45 Philippus qui vrbem ampliauit, præfuit an. 30.
46 Bruno III de Altena, sub Henrico VI, præfuit an. 3.
47 Adolphus de Altena fratri successit.
48 Bruno III, obijt an. 1218.
49 Theodoricus Comes Montensis sub Ottone III, obijt an. 1214.
50 Engelbertus Comes Montensis sub Friderico II, occisus an. 1225.
51 Henricus I obijt an. 1232, præfuit an. 12.
52 Conradus ab Hoifteden, sedit an. 34.
53 Engelbertus II, obijt Bonnæ an. 1272.
54 Syfridus qui Adolphum Nassouiũ coronauit Aquisgr. & Comitẽ Montensem nudum caueæ ferreæ inclusit.
55 VVichboldus electus an. 1298.
56 Henricus II sub Alberto I Henrico VII & Ludouico Bauaro.
57 VValramus obijt Parisijs an 1349.
58 Guilielmus electus an. 1350, sub Carolo IV Imp.
59 Ioannes a Virnenburg.
60 Adolphus II Comes de Marca, qui resignauit.
61 Engelbertus III Comes de Marca, ob. an. 1368.
62 Cono a Falkensteyn, adsumptus an. 1368.
63 Fridericus III, adscitus an. 1370.
64 Theodoricus Comes de Morsa, electus an. 1414.
65 Rupertus Dux Bauariæ electus an. 1463.
66 Hermannus IV Lantgr. Hassiæ elect. an. 1480.
67 Philippus de Thuyn Comes Oberstenius.
68 Hermannus V Comes de VVeda electus an. 1518.
69 Adolphus III Schawenburgicus adijt Episc. an. 1548.
70 Antonius Adolphi frater electus an. 1556.
71 Ioannes Gebhardus Mansfeldicus elect. an. 1558.
72 Fridericus Comes de VVeda elect. an. 1562.
75 Salentinus Comes Isenburg. elect. 1567.
76 Gebhardus Truchsesius.
77 Ernestus Bauarus, obijt an. 1612.
78 Ferdinandus Bauariæ Dux.

COBOLENTS
Rhenus flu
Mosel flu

Longit. Grad. XXXI. *o.* *Latit.* XLVII. *3.*

CONSTANTIVS Constantini Magni pater non vno loco hiberna fecit suis militibus, quæ ab ipso Constantia castra appellata sunt. Ammianus Marcellinus in Gallia ad ostium Sequanæ castra istiusmodi agnoscit. Matrona, inquit, & Sequana amnes magnitudinis geminæ, fluentes per Lugdunensem, post circumclusum ambitu insulari Parisiorum castellum, Lutetiam nomine, consociatim meant, meantesque protinus prope CASTRA CONSTANTIA funduntur in mare: Eo loco hodie vrbs est Episcopalis attributa Normanniæ. Diuersa ab illa est hæc nostra, sita ea Sueuiæ parte, qua Rhenus ex lacu Acronio sese in Venetum mergit. Vetustatem indicat nomen: quum tamē nulla eius in antiqua historia exstet mentio; indicari tantum eam putant quidā ab Ammiano, quum scribit, Allemannos Arbetione Romanorū duce fugato, sublatis animis ferocibus incedentes, cottidie prope munimēta Romana strictis mucronibus discurrisse, frendendo minas tumidas intendentes: Acceperat enim ab Imperatore Constantio in mandatis Arbetio, vt margines lacus Brigantini legeret. Quicquid est, constat Episcopalem sedem Vindonissa huc translatum, post Hunnorum in hæc loca incursiones. Fuit autem Vindonissa in Verbigeno pago Heluetiorum, qui Ergow dicitur, ad confluentes Arolæ, Rusæ, & Limagi. Duo vero Episcopi Vindonissenses in antiquis concilijs leguntur, Chromatius in Aurelianensi, & Bubulcus in Epaonensi. Tabula lapidea vetus quæ Constantiæ exstat, in qua fit mentio IMPP. C. AVREL. VAL. DIOCLETIANI, ET M. AVREL. MAXIMIANI, ET VAL. CONSTANTII, ET GAL. VAL. CÆSS. creditur ex vico propinquo Vitoduro Constantiam aduecta. Scadus, Cognatus, & Cænalis putauerunt Constantiam eandem esse cum Ganoduro Ptolemæi, *γανόδουρον.* Hermannus Scheydel putat esse Vitodurum: quum hoc sit *Winterthur.* Et tamen eundem quoque errorem errauit Aretinus. Picus non a patre Constantini, sed ab eius filio conditam & vocatam putat, sic enim scribit,

Quos Constantini proles oriente subacto
Occiduas repetens stellanti murice terras
Condidit, & proprio signauit nomine *Constentz.*

Sita est inter Acronium lacum (vt dixi) & inter Venetum, quorum ille maior est & superior, hic minor & inferior. Sed illum hodie a castro de Podmen vulgo Podamicum vocant: hunc ab oppido quod Cella Rudolphi dicitur, Cellacensem. In extrema ergo lacus superioris parte, vbi Rhenus nondum inferiori lacu miscetur, sita est Constantia: pontem habens quo vtrimque fluminis ripæ inter se iunguntur. Est autem hodie omnium vtriusque lacus ciuitatum & maxima & florentissima, distincta in duo hominum genera. Alij enim sunt equestris ordinis, alij plebeij. Hi mercaturam & artes sellularias exercent; Illi partis sine labore suo opibus contenti, matrimonijs eas augent, reditibusq; suis aluntur. Nec miscentur inter se: nefas enim & præter dignitatem suam putant, si nobilis etiam tenuioris sortis, plebeio ditiori copuletur. Ita per longa tempora vterque ordo in suis finibus constitit. Gubernatio tamen Reip. communis est plebeïs & nobilibus, eaque citra æmulationē aut fastum, aut alterius partis contemtum oppressionemque instituitur. Tantum valet siue adnata genti æquanimitas, siue inolita consuetudo. Ager Constantiensis ferax est vini, frumenti, pomorum, olerum; Habet pabula optima: neque quicquam ei denegauit natura, cuius ad vitam necessarius sit vsus. Templum Cathedrale sacrum est B. Stephano.

EPISCOPI VINDONISSENSES.

1 Paternus.
2 Lando. Vtrumque nominat P. de Natalibus in ſuo diario.
3 Maximinus.
4 Bubulcus. Hic interfuit Concilio Epaonenſi circa annum Chr. cccc xcviii. In eo ſic ſuſcripſiſſe legitur, *Bubulcus Epiſcopus Vindoniſſenſis.*
5 Chromatius: Hic interfuit Concilio Aurelianenſi in Gallijs, celebrato anno d xlvi. Suſcripſit ſic, *Chromatius Epiſcopus Vindoniſſenſis.* Legitur vulgo Grammaticus.

TRANSFERTVR EPISCOPATVS CONSTANTIAM.

1 Maximinus vixit ſub Clotario II, & Dagoberto. Eum Clotarius tranſtulit ex veteri Vindoniſſa in regiam villam Conſtantiam anno Domini d lxx. Hic ergo eſt vltimus Epiſcopus Vindoniſſenſis, primus Conſtantienſis.
2 Rudolphus.
3 Vrſinus.
4 Gaudentius qui obijt anno Chriſti d c xviii.
5 Martinus: Huius tempore circumpſcripſit certis limitibus Epiſcopatum Conſtantienſem Dagobertus rex, deditque ei multas immunitates, anno d c xxxiii.
6 Ioannes Curienſis, diſcipulus S. Galli eremitæ Scoti. electus anno d c l.
7 Obhardus Boſſo.
8 Pictauius.
9 Seuerus.
10 Aſtropius.
11 Ioannes ſecundus.
12 Ruffo.
13 Audonius. Huius meminit Hermannus Contractus, obijt anno d cc xxxvi.
14 Ernfridus Abbas diuitis Augiæ, a Carolo Martello factus Epiſcopus.
15 Sidonius, Abbas diuitis Augiæ. Sub hoc Bertrada Pipini coniunx Caroli magni mater dotauit Eccleſiam.
16 Ioannes ex monacho diuitis Augiæ Epiſcopus, ob. an. 781. Sequuntur, Gangolfus, Fedelis, Theobaldus.
17 Egino obijt an. 813.
18 VVolfoleon obijt an. 831.
19 Salomon I præfuit an. 42.
20 Bathago obijt an. 877.
21 Gebhardus trucidatus a Normannis an. 885.
22 Salomon II obijt an. 891. Sub hoc Carolus Craſſus imperio exutus ad vltimam paupertatem redactus eſt.
23 Salomon III conſtitutus ab Arnulpho Epiſcopus an. 891, obijt an. 919. ſub Conrado Saliquo.
24 Notingus obijt an. 935.
25 Conradus præfuit an. 42. condidit Templum B. Ioannis, Eccleſiam parœcialem B. Pauli: ſacellum S. Mauritij, & pro peregrinis Xenodochium, obijt an. 976, ſub Ottone II.
26 Gaminolphus, præfuit an. 4.
27 Gebhardus II præfuit an. 16, obijt an. 996.
28 Lambertus electus an. 996: extinctus phthiriaſi an. 1009. Huius tempore vixit in Sangallenſi cœnobio Hermannus Contractus Comes Veringenſis.
29 Rodhardus præfuit an. 4.
30 Haymo electus an. 1013, ſublatus paralyſi an. 1026.
31 VVarmannus ſepultus Conſtantiæ an. 1034.
32 Eberhardus VVarmanni frater. Sub hoc celebrata ſunt Comitia Conſtantiæ ab Henrico III, an. 1044.
33 Theodoricus electus an. 1047, obijt 1051.
34 Rumoldus, qui templum cathedrale collapſum reſtaurauit, obijt an. 1069.

35 Caro-

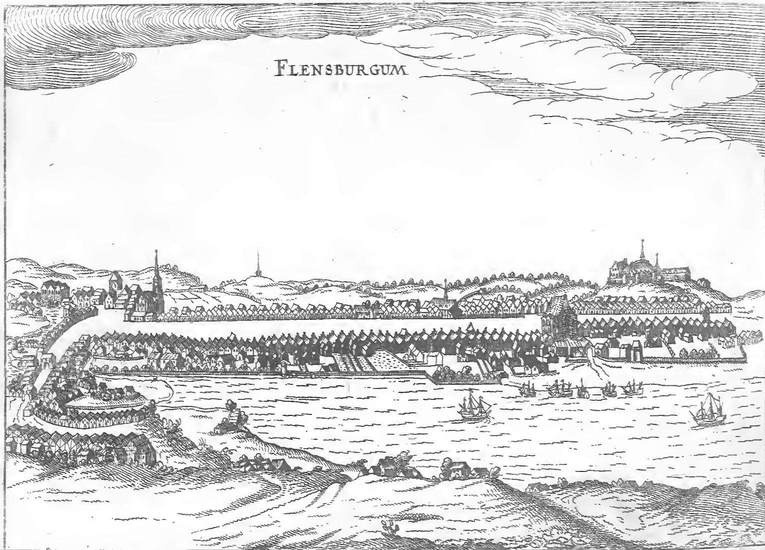
Longitud. Grad. XXXIV. *30.* *Latitud.* LI. *10.*

ERFFVRDIA nobilis Thuringiæ ciuitas amœnissimo ad Ierram fluuium situ, nomen habet ab *Erffa* arce peruetusta septẽ inde milliaribus dissita, cuius olim Dominus ius illic habuit telonij haud procul Prulio. Inde fluxit fabula, Molitorem quendam Erfum noctu suspendere solitum fuisse lucernã cum candela, vt ad eam transituri flumen iter dirigerent, ne eluuione in deuia abriperentur; Ita paulatim conuenarum numero crescente factum pagum, qui Erffurdia dictus sit, quasi Erfes-furdia, hoc est, vadum Erffi molitoris. Atqui *furtum* proprie non vadum sonat, sed traiectum: & *Erffa* non molitoris obscuri nomen, sed arcis tota Thuringia vetustissimæ & notissimæ, cuius etiamnunc supersunt parietes, & Domini. Estque adeo vero similius vrbem a familia nobilissima potius quam ab ignoto molitore nomen traxisse, nisi forte ille ipse molitor, vt fieri interdum solet, ab arce *Erffa* familiarem appellationẽ habuerit, vel quod illic natus, vel quod à Domino eius loci missus fuerit ad exigẽdum portorium. Non possum vero adsentiri Irenico, qui putat dici quasi Hercino-fordiam, a silua: neque alijs, qui ab amne existimant vocari, quasi Ierrofurdiã. Fuerintne aliqua eius initia tunc quum Attila per Thuringiã exercitum raptaret DCC millium capitum, non habeo dicere. Thuringos in eo exercitu fuisse testatur qui illo tempore vixit Sidonius Apollinaris, a quo nominantur

Chunnus, Bellonotus, Neurus, Bastarna, Thuringus,
Bructerus, atque vluosa quem Nicer abluit vnda
Francus ----

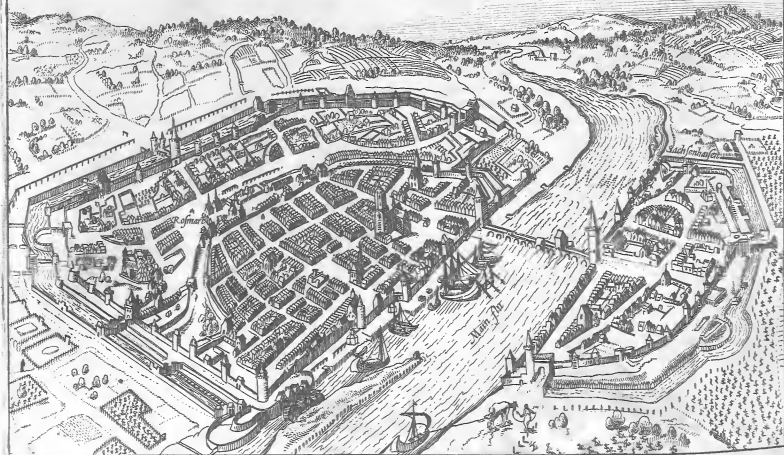
Sunt tamen qui eius primordia referant ad Arcadij & Honorij tempora. Etsi vero nunc inter primas Germaniæ sit, neque vel ciuium frequentia, vel opibus, vel amplitudine structuræ, vel murorum ambitu dicatur cedere Coloniæ Agrippinẽsi, tamen exigua eius fuisse initia verisimile est. Hoc constat, quo tempore Bonifacius Moguntiaci agebat, vrbem fuisse, & quidem antiquam Paganorum; ipse enim postquã illic prædicando ad Christum multos cõuertisset, petijt a Zacharia Põtifice, vt aliquis illic cõstitueretur Episcopus. Verba eius epistolæ hæc sunt, *Vnã esse sedem Episcopatus decreuimus in castello quod dicitur Wirtzburg, & alteram in oppido quod nominatur Buriburg* (puto legendũ Nuriburg) *tertiam in loco qui dicitur Erphesfurt, qui fuit olim Paganorum.* Neq; arbitror exstare vetustiorem huius vrbis memoriã. Itaq; etiam cathedrale templum B. Mariæ idẽ ille exstruxit. Sunt qui existiment monasterium B. Petri quod in monte est, quodq; monti nomen dedit, opus esse regis Dagoberti: fidẽq; faciunt prolato instrumento fundationis, & quod in porta cœnobij spectetur sex liliorum insigne perantiquum; Sunt tamẽ qui Pipini illud esse malint, quod is Dominus fuerit Thuringiæ; non Dagobertus, tametsi *Daberstedt* pagus vrbi vicinus nomen Dagoberti præferat, est enim ac si dicas Dagoberti ciuitatem. In eiusdẽ quoq; templi fastigio spectantur dracones duo saxo incisi, quorum alter diducto rictu infantem, alter adultiorẽ virum deuoraturus videtur: quod opus extra controuersiã Gothicæ structuræ est. Vtut sit, negari non potest, quin antiqua vrbs sit: & initio paruerit Archiepiscopo Moguntino, a cuius potestate postea, crescẽte cum viribus libertate, se exemit. Manet tamen hoc reliquũ, quod ciues quotannis solemniter iurant, se iura Domini sui Moguntini non imminuturos, sed fideliter ea defensuros. Muris cingi cœpit anno MCLXIII. Chorus templi B. Virginis exstructus est anno MCCCLI, dicunturque in eum expensæ vicies mille marcæ argenti. Academia sub VVenceslao instituta est, anno MCCCXCII. Anno MCCCCXCVII fusa est grandis illa campana Erfurdiensis quæ in æde B. Mariæ spectatur: Eius ambitus habet XIV cubitos cũ sesquiquadrante.

FLENS-

FLENSBURGUM

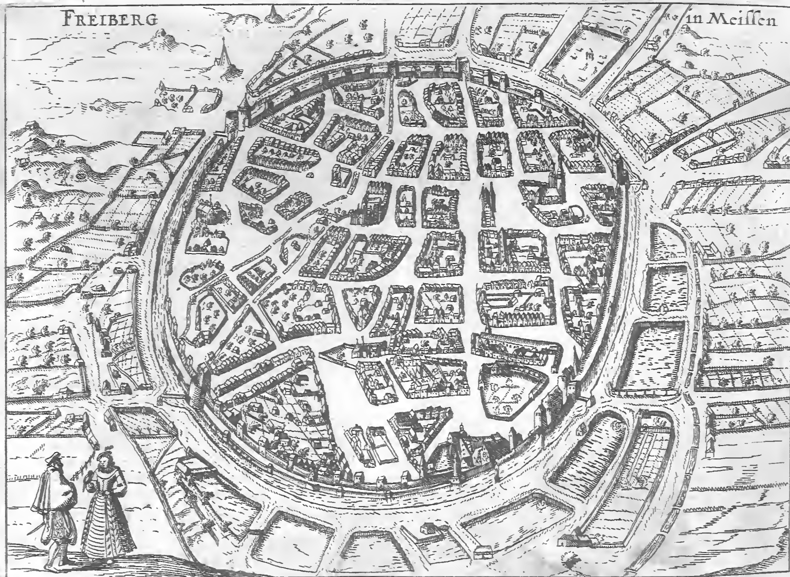
Longit. Grad. XXXI. *25.* *Latitud.* LV. *30.*

SLESVICVM Episcopalis ciuitas in Cimbrica Cherſoneſo, proximam ſibi habet Flenſburgum, ad ſinũ Orientalem maris Balthici. Nomen ei a Flenone viro nobili, qui eo loco caſas quaſdam piſcatorias & ruſticorum tuguriola habuit tributaria. Conuenere eodem ducti loci opportunitate vicini complures, quos Fleno comiter exceptos patrocinio ſuo defendit, & quia arx vicina Flenſburgum vocabatur, inditum quoque oppido idem nomen, vt ſit Flenſburgum quaſi burgus Flenonis. Geſta hæc ſunt circa annum M CC. Nec multo poſt Anno ſcilicet M CC LXXXIV VValdemarus Dux Iutiæ ſurgenti oppido ius municipale conceſſit, cum priuilegijs, quæ ille diplomate dato confirmauit. Contulere etiam non parum Daniæ reges, cæterique Iutiæ & Holſatiæ Duces, donec ad eam quæ nunc conſpicitur pulchritudinem peruenit. Situm eſt inter excelſos montes, portumque habet tantæ profunditatis, ſecuritatis, opportunitatis, vt & appellere eo tuto onuſtæ naues poſſint, & ſinguli fere ciues ex ſuis domibus naues queant mercibus implere, eaſdemque in portum rebus confectis reduces, exonerare. Locus eſt peramœnus, aër ſalubris: fundus ob montium copiam viuos exprimit & ſalientes fontes: ager reliquus vbere omnium ad vitam neceſſariarum rerum copia abundat. Ædes in vrbe ſatis ſplendide ad vnam plateam ſeriatim vtrimque exſtructæ; Platea vna longa eſt paſſus M CCC XLI. Templa habet aliquot haud inuenuſta. Arcem in monte ſuburbano, quæ portui, & toti vrbi imminet. In templo ſita eſt VValdemari II Regis Daniæ filia, cuius monumento inſculpta leguntur hæc verba, SOPHIA MARCHIONISSA DE BRANDENBVRCH, FILIA QVONDAM REGIS WALDEMARI II HIC SEPVLTA EST CVM PROLE. Variam experta eſt fortunam hæc ciuitas, quo tempore reges Daniæ aduerſus Holſatiæ Duces bella geſſerunt ob Ducatum Sleſwicenſem, petita modo ab hac modo ab illa parte, quod ingens crederetur momentum ad ſummam rei allatura. De ea Crantzius in Saxonia ſua hæc ſcribit libro X. cap. XXV. Ericus Rex Daniæ Flenſburg opidum ab Henrico Comite ob damna illata Danis pignoris loco accepit, donec certa pecuniaria ſumma perſolueretur. Sed acceptum oppidum iuſſit profundiſſimo cingi foſſato, quod hodie quoque cernitur, murum etiam ſuſtolli, & vicinum montem foſſatis ambiri, vt facile appareret, quid in animo geſtaret. Comes dictam pecuniarum ſummam circa finem anni depromere paratus, reſtitutionem oppidi popoſcit. Sed Rex auerſatus, nullas aures præbuit, ſemper cauſſas texens ex cauſſis, cur non oporteret. Facile enim tergiuerſatur, qui potentia antecellit. Idem capite XXX. Adolphus Comes de Schouwenburg Henrico Holſato mortuo quum in præſidium impuberũ Ducum cum alijs viris ſtrenuis vocaretur, collectis ex Ducatu Lunenburgi, e Diœceſi Bremenſi, ex VVeſtphalia octingentis militibus, aperto Marte fuſis fugatiſq; Danis, noctu Flenſburg opidum a mari ingreſſus, peruenit in conuentum fratrum, & inde reliquum opidum facile iuris ſui effecit. Et tum in Holſatiæ minorum Ducum poteſtatem redijt. Poſtea tamen ad Chriſtianum I Oldenburgicum Daniæ regem deuolutum eſt ius iſtius opidi, quod is ex ſorore Adolphi, qui ſine prole obierat, natus eſſet. Manet ita hodie adhuc Flenſburgum in regum poteſtate.

FRANCFURT am Mayn
Rosmart
Sachsenhausen
Main flu

Longit. XXXVII. *o. Latitud.* LII. *23.*

ODERAM Germani vocant fluuium qui Ptolemæo est ὄϊαδ☉, Plinio Guttalus, alijs cum adictione litteræ Viadrus. Est autem flumen nobile, quod medio fere inter Albim & Vistulam spatio se in mare Balthicum exonerat, exceptum primum ingenti palude quam *Frif-haff* vocant. Huius fluminis ripa sinistra multis & egregijs vrbibus (quod & Rheno euenit) prætexitur: estque id argumentum, amnem illum limitis loco fuisse aduersus Slauos & Vandalos, & oppida illa præsidia fuisse Marchionum Imperij. Inter ea oppida claret FRANCOFVRTVM; quod a Francorum traiectu nomen traxit. Creditur creuisse primum ex vico anno Christi M CC LII per Gedinum ab Herzberg, auspicijs & iussu Ioannis I Marchionis Brandeburgensis, qui hoc studuit, vt merces quæ vel aduerso vel secundo flumine vel etiam curribus veherentur, eo loco tuto deponi possent. Itaque initio modicum fuit, constans ex horreis, cellis, apothecis, granarijs: sed statim ampliatum est & dilatatum sub eodem Ioanne Marchione Brandeburgico & fratre eius Ottone, anno M CC LIII prolatis pomœrijs a porta pontis vsque ad Gubenam portam, quæ quidem pars vrbis superior appellatur. Attributi sunt illi ab ijsdem Marchionibus mansus centum & viginti, cum pratis trans Viadum. Pons ligneus flumini impositus rari est & firmi operis: adhæretque viæ quæ Vratislauiam Silesiorum ducit. Alijs vijs itur Stetinum, Berlinum, Pragam. Amnis piscosus est. Eius ripa dextera colles habet & vineta: nam & vinum hic exprimitur, singulari naturæ indulgentia, quum multis Europæ locis magis Australibus, imo ad gradum quinquagesimum sitis illud denegatum sit. Vina hæc in Pomeraniam, Daniam, Borussiam, & vicina loca deuehuntur, magno ciuium quæstu. Voldemarus Marchio circa annum Christi M CCC XVIII Senatui huius Reip. concessit iurisdictionem superiorem, seu potestatem animaduertendi in latrones, homicidas, fures. Ludouicus senior Marchio Brandeburgicus priuilegium ciuibus indulsit, absque vllo vectigali negotiandi per omnem suam ditionem. Sic ergo iuuante hominum industriam loci Genio, Principumque liberalitate accendente, locupletata est ciuitas, & ad eam perfectionem promota, vt cum alijs quoque vrbibus possit & rerum copia, & mercaturæ fructibus, & ciuium frequentia, & ædificiorum splendore, & nominis celebritate contẽdere. Sed adflixit vehementer surgentem ciuitatem fulmen Pontificium: Nam quum ciues Francofurtenses vicinum quendam Episcopum Lebusiensem ob incommoda sibi illata cepissent, & per annum vnum in carcere detinuissent, furens ille & vindictæ cupiditate ardens hoc effecit apud Romanum Papam, vt ciuitas tota excommunicaretur. Mansitque adeo totos annos XXVIII eo in statu Respublica, donec tandem defuncto Episcopo in integrum restituta est, adnumerata insigni pecuniæ summa. Adflixit quoq; eandem non multo post ira Caroli IV Imperatoris, qui eam proscripsit, quod Ludouico Marchioni & fratri eius Ottoni parere recusasset: nec potuit ab interdicto liberari, nisi adnumeratis XII millibus marcarum Brandeburgensium. Anno M D VI die 27 Aprilis introducta est in vrbem Academia, auctoribus & fundatoribus Ioachimo I Marchione Electore & fratre eius Alberto, qui postea Episcopus Moguntinus factus est. Reformata est eadem ad normam Augustanam anno M D XXXVIII, a Ioachimo II Marchione & Electore Brandeburgico, ac stipendijs & professoribus aucta: Sequente anno etiam Ecclesiæ ad eandem formulam restitutæ sunt.

FREIBERG
in Meissen

Longit. Grad. XXXIV. *o.* *Latit.* XLVIII. *17.*

INTER Danubiũ, Ænum, & Lycum coluere olim Vindelici: is nunc tractus Bauariæ vtriusq, partem complectitur. Sed inter Lycum & Ænum decurrit Isara, in cuius ripa sinistra ad Mosacum amnem sita est Frisinga, quam vetustiores Fruxinum vocauere. Est auté vrbs amœna, colli imposita, agro satis fertili. Locum sic describit Otto eius vrbis Episcopus. Mons est in pulcherrimo & amœnissimo loco positus, limpidissimarum aquarum, ac præcipue Isaræ rapidissimi fluuij cursu conspicuus, totam illius regionis faciem, & ex Australi plaga latissimam campi planitiem tanquam e specula longe lateq; contemplans. Hic superioribus diebus siluis circumseptus, quasi venatorũ specula fuisse traditur. Manet adhuc siluarum in plano inter arundineta vestigia, scilicet antiqui trunci, ceruorum quoque vsque hodie ac capreolarum multitudo copiosa. Ex Septentrionali vero plaga adhuc sylua non mediocris, quæ Forestus vulgo dicitur, ædibus ac igni plurimum ciuitati vtilis, superstes cernitur. Contigua quoque monti terra, ex Austro Isara, ex Aquilone Ambra fluuius inclusa, in sinum quendam fertilissimum ad quatuor Teutonica miliaria protenditur. In fine cuius, vbi prædicti amnes cōfluunt, locus qui Mosenburga dicitur, pulcher valde ac delectabilis in B. Castuli ecclesia congregationem clericorum habens, positus cognoscitur. Hæc Otto. Porro Frisingæ B. Rhenanus in Bibliotheca B. Corbiniani inuenit codicem Euangeliorum rhythmis Francicis descriptum, sicut ipse id testatur. Frācos, inquit, olim Germanica lingua vsos esse conuincit liber ille insignis Euangeliorũ Francice, hoc est, Germanice scriptus, quem nos nuper dum Comitia celebraret Cæsar apud Augustā Rhætię superioris, Fruxini in Vindelicis (quā hodie Frisingam appellant) in Bibliotheca D. Corbiniani obiter reperimus: nā Liuianarum Decadum gratia fueramus illuc profecti. Eius codicis hic est titulus. LIBER EVANGELIORVM IN THEODISCAM LINGVAM VERSVS. Constat autem ex rhythmis totus. Atq; vt antiquitatem eius tralationis non ignores, deprehendi librum exscriptum abhinc annos ferme sexcentos, vt tum compositum credam, quum Christo primum Franci nomen dedere. In fine enim adscriptum erat, WALDO ME FIERI IVSSIT. SIGEFRIDVS PRÆSBYTER SCRIPSI. Numeratur autem inter Frinsingẽses Episcopos VVaddo, ni fallor, decimus. Habet ipsum opus elegantissimam præfationem, cuius hoc est initium, nulla litera mutata,

Nu Wil ich scriban vnser heil
Euangeliono deil
So Wir nu hiar bigunnen
In Frenkisga zungun.

Qui Germanice callet, satis intelligit ista verba, nisi quod hodie paullo aliter scribimus & proferimus, non addentes alicubi tot vocales, alicubi plures adijcientes. Nec *Bigunnen* verbum pro incipere familiare est omnibus Germanis. Item paulo post,

Hier hores io Zi guate
Was got imo gebiete,
ThaZ Wir imo hiar sungun
In Frankisga Zungun.
Nu freuues sihes alle
So Werso Wola Wolle.
Ioh Wer si hold in muate
Francono thuate.

Hæc Rhenanus. Codex manuscriptus adhuc apud Principem Ernestum adseruari dicitur: sed excusus est typis Basileæ, & vulgo prostat.

SEQVITVR CATALOGVS EPISCOPORVM FRISINGENSIVM.

1 Anno Christi DCCXVI Corbinianus Romæ a Gregorio factus est Episcopus Frisingensis, sub Chilperico Francorum rege, Carolo Martello eius aduersario, & Grimoaldo Theodonis filio Duce Bauariæ, exstruxit Ecclesiam S. Benedicti, sedit an. 20.

2 Erimbertus frater Corbiniani gessit Episcopatum an. 28. Sub hoc Pipinus Caroli Magni pater habitauit Fruxini in arce Thermonis, & anno DCCXLVII exstruxit Ecclesiam B. Stephano consecratam, quæ adhuc vocatur *Weichensteffan*.

3 Ioseph electus est an. 758, præfuitque annis tribus.

4 Aribo, præfuit an. 23: Hic scripsit vitam Corbiniani.

5 Otto electus an. 782, sedit an. 30.

6 Hitto qui codices Bibliorum deprauatos correxit, sedit an. 24.

7 Erchenbertus nepos Hittonis ex fratre, administrauit Episcopatum an. 18.

8 Arnulphus electus an. 854. Ab hoc amplificata est Ecclesia cathedralis: sedit an. 21.

9 VValthon, sedit an. 22. Sub hoc arsit Ecclesia anno DCCCLXXXIII, sed reparatum est damnum munificentia Arnulphi Imperatoris. Decretum quoque, ne quis in Episcopum eligeretur, qui non esset eius Ecclesiæ Canonicus.

10 Vtto sedit an. 1.

11 Drocolphus electus an. 898: homo prodigus, & bonorum Ecclesiasticorum profligator, sedit an. 28.

12 VVolftamus præfuit an. 1.

13 Lampertus factus Episcopus an. 938. Huius tempore irrupuerunt Hungari in Austriam & Bauariã, Ecclesiasq; S. Stephani & S. Viti combusserunt: sedit an. 31.

14 Abraham præfuit Ecclesiæ an. 37.

15 Engilbertus Comes Mospurgensis præsedit an. 34. Hic Collegium Canonicorum in *Weichensteffan* commutauit in monasterium ordinis S. Benedicti.

16 Nicerus, Homo seuerus, obijt Rauennæ.

17 Ellenhardus electus an. 1053. Ab hoc fundatum est Collegium Canonicorum ad S. Andream in monte Frisingensi, haud procul ab Ecclesia Cathedrali. Interfuit Synodo VVormatiæ ab Henrico IV contra Hiltprandum Romanum Pontificem celebratæ anno 1076. Sedit an. 25.

18 Meginwardus electus an. 2078. Multa hic passus est a VVelfone, qui Brunonem Augustanum bello fatigabat. Abijt prædicatum in Bohemiam, mortuusque est Pragæ, postquam Ecclesiam rexisset an. 21.

19 Henricus ab Eberstheyn præfuit an. 39. Sub hoc vastata est Ecclesia Frisingensis a VVelfone. Ipse quoque adhæsit Henrico IV Imperatori contra Papam.

20 Otto filius Leopoldi Marchionis Austriæ factus Episcopus an. 1138. Historiæ conditor, Patruus Friderici Barbarossæ. Eius stemma posuimus libro II. Hic, nepotem Italiam petentem, quod esset infirmior, sequutus non est; & non multo post obijt in Morimundensi cœnobio. Ligurinus lib. IX.

Ille Frisingus Oto maioris caussa doloris
Exstitit, ingenuo comperta morte nepoti.
Hic patruus Regis, studijs in vtrisque peritus
Regia signa sequi semper consueuerat; At nunc
Credo equidem reuocante Deo languore grauatus
Manserat, vt medius fratrum clerique gementis
Inter luctificos psalmis modulantibus hymnos,
Non in castrorum strepitu, ferrique fragore
Exspirare sacram diuini numinis auram
Posset, & æthereo tandem sua reddere regi.

Sedit an. 20, obijt 10 Kal. Octobr.

21 Albertus. Sub hoc ciuitas Frinsingensis penitus & penitus,(sic loquitur Radeuicus) incendio conflagrauit, paucis mensibus post obitum Ottonis, Nonis nempe Aprilis.

22 Otto III Canonicus Magdeburgensis, præfuit an.38.

23 Geroldus electus an. 1220, sedit an. 11.

24 Conradus Toltzner. Hunc Fridericus Dux Austriæ diu in carcere detinuit Viennæ, vna cum Rudigero Episcopo Pataujensi. Præfuit an. 20.

25 Conradus II VVildgrafensis, sedit an. 20.

26 Fridericus Montalbanus, sedit an. 29 mortuus Viennæ an. 1315.

27 Emicho, Comes a Mosburg, sedit an. 20, ob. an. 2315.

28 Conradus III Monacensis Doctor Canonum. Ab hoc instituta est Ecclesia B. Ioannis Baptistæ datique Canonici in ea sex cum Præposito.

29 Gotfridus ex Decano Episcopus instituit sacellum S. Trinitatis cum alio sacello S. Catharinæ. Sedit annos 3.

30 Ioannes Doctor Canonum, sedit hebdomadas 5.

31 Conradus IV a Clingenberg, sub Ludouico IV, quo tempore Hungari Bauariam, & in ea Diœcesin Frisingensem vastarunt.

32 Ioannes II factus Episcopus a Papa an. 1337.

33 Albertus, Comes Hohenbergensis Doctor Decretorum sedit annos 7. Fuit cum Alberto Austriaco in obsidione Tigurina.

34 Paulus electus an. 1359, præfuit Ecclesiæ annos 19.

35 Leopoldus, sedit an. 3, submersus.

36 Bertholdus VVechingensis electus an. 1381, obijt an. 30 sui muneris in Austria.

37 Degenhardus a VVeix electus an. 1410, interfectus a latronibus an. 3, sui Episcopatus.

38 Hermannus, sedit an. 9.

39 Ioannes III Grienenwalder factus Episcopus anno 1422, restitit Husso in Concilio Constantiensi. Exclusus est Episcopatu a Nicodemo de Scala, consentiente Martino Papa; ac post viginti annos restitutus, defuncto Nicodemo præfuit tranquille annos 10.

40 Ioannes Tulbec factus Episcopus an. 1453, resignauit in Cancellarium suum Sixtum.

41 Sixtus Taubergensis successit Ioanni an. 1473, obijt in Comitijs VVormatiensibus.

42 Rupertus Palatinus electus quidem, sed ob ætatis vitium, erat enim iunior, non admissus a Papa, qui Episcopatum cōtulit in fratrem Ruperti adultiorem *Philippum*, anno 1499 At Rupertus ducta vxore ordinem Ecclesiasticum deseruit. Præfuit autem Philippus episcopatui diu admodum, ad annum scilicet Christi MDXL, factusque est etiam in Misnia Episcopus Naumburgensis.

43 Henricus Comes Palatinus administrator Diœcesis VVormatiensis & Præpositus Elwangensis post Philippi fratris mortem factus est Episcopus Frisingensis.

44

45

46

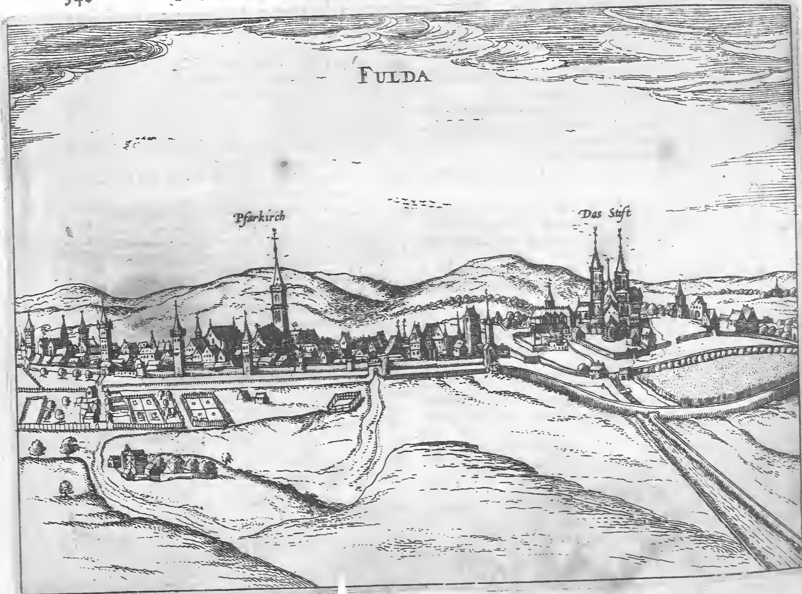
47

48

49

50

51 Ernestus Bauariæ Dux.

FULDA
Pfarkirch
Das Stift

Longit. Grad. XXXI. *32.* *Latit.* L. *37.*

BVCHONIA silua a fagis nomen habet: id enim sonant *Buchen*. Sunt qui eam idcirco vocent Fagoniam. Estque sita inter Thuringiam, Franciam, VVederawiam, & Hassiam, tametsi nunc excisis siluis magna sui parte exculta sit. In Buchoniæ istius meditullio ad amnem Fuldam exstruxit Bonifacius Episcopus Moguntiacensis monasterium, sacrauitq; illud Saluatori, impetrato etiam a Zacharia Papa priuilegio, vt Ecclesia illa nullius alterius Ecclesiæ potestati esset subiecta, sed immediate adnexa esset Romanæ, cuius immunitatis litteræ exstāt, datæ anno XXXII Constantini Augusti, indictione IV, qui fuit Christi DCCLI. Ferunt Bonifacium hisce locis morari solitum, vicinis quoque locis nomina dedisse, inq; monte oratorium exstruxisse, cui nomē ex re *Bischofesberg*, quod postea vocarunt B. Mariæ: Argumento quoque est nomen vicini loci, quem *Horam* vocant, quod illic certis horis iret precatum. Quercetum eius montis in vinetum versum est. Eodem temporis tractu exstructa est ædes S. Michaëlis, quā Ierosolymitano templo respondere aiunt. Habet autem Basilca Saluatoris instructam antiquis codicibus Bibliothecam, qua nec vetustiorem aliam nec locupletiorem habet Germania. Codices omnes sunt manu exarati, & quidē in membrana, digesti in classes XLVIII, ex qua libri optimi petiti & typis vulgari sunt, atque adhuc petuntur ad conferendas editiones cum exemplaribus authenticis. Porro Abbas Fuldensis principalem habet dignitatem, inque Comitijs imperialibus considet ad pedes Imperatoris: & est primas omnium Abbatum non solum Germaniæ sed etiam Galliæ: denique est Imperatricis Cancellarius. Vidētur hoc studuisse maiores, vt quæ est in Ecclesijs imperij dignitas Archiepiscopi Moguntiacensis, ea esset in monasterijs Abbatis Fuldensis. Estque notata Abbatis cuiusdam sub Friderico I ambitio, qui non contentus suo loco, inuasit sedem Archiepiscopi Coloniensis, & ad sinistrum Imperatoris latus locum cepit Moguntiaci, quum Henricus Imperatoris filius in regem electus coronaretur, duceretque vxorem Constantiam filiam vnicam regis Neapolitani. Ex Abbatibus autem istius monasterij lecti sunt nō semel Episcopi, Moguntiaci, Frisingæ, Halberstadij, Hildeshemij. Adseruantur etiam inter sacra deposita libri tres Bonifacij. Testamentum nouum integrum. Quatuor Euangelia quæ ipse fertur suis manibus descripsisse, litteris nostro seculo ignotis. Collectanea quædam fidei ipsius, & doctrinæ de S. Trinitate: qui liber læsus est, & trāsfixus ferro: quod eo vsus esset clypei loco ad auertēdos ictus Frisiorum quum ab eis feriretur. Carolus Magnus adiecit Ecclesiæ claustrum *Holtzkirch*. Oppidum monasterio est recentius. Eius ciues lana & lino victum quæritant, mercesque suas euehunt partim Herbipolim Franconiæ, partim Castellum Hassiæ. Sermo ipsis medius inter idiotismum superioris & inferioris Germaniæ.

CATALOGVS ABBATVM FVLDENSIVM.

1 Sturnus, instituit cœnobium monasticum ad normam S. Benedicti, anno 744, præfuit ei annos 35.

2 Baugolfus, Adriani Papæ gratia litterisque clarus; præfuit annos 22, superfuitque honori annos 13: defunctus anno Christi 800.

3 Ratgarius nobili in Germania satu, cœpit anno 802, præfuit annos 15. Fertur hic in condendo templo Saluatoris cæmentarijs operas præscripsisse.

4 Ægil, cœpit an. 818. Hic Basilicam Bonifacij exstrui fecit, quæ anno 819 ab Haisthulpho Moguntiacensi Archiepiscopo dedicata est.

5 Rhabanus, cœpit an. 822, præfuit an. 20, resignauit vltro, factusq; est post Otgariū Archiepisc. Moguntiaci.

6 Hatto I cognomento Bonosus, quē Lambertus VValdonem vocat: excessit anno 856.

7 Thioto præfuit an. 13. depositus an. 669, ob factiones regum Ludouici & Caroli.

8 Siegardus, qui Ludouico Germaniæ regi adfuit in expeditione Slauica, an. 872.

9 Huoggi vel Hugo, cui Arnulphus Rex librum Euangeliorum S. Bonifacij manu descriptum dono dedit: obijt anno 900.

10 Helinfridus cœpit anno 913.

11 Haicho sub Ioanne X Papa & Rege Henrico.

12 Hildebertus qui & Heribertus.

13 Hadamarus cœpit an. 927, eopse anno quo Basilica Fuldensis deflagrauit: sed hæc magno animo mirisq; impensis ab eo restaurata est.

14 Hatto II Hadamari ex sorore nepos: euectus postea ad sedem Moguntiacensem, sub Ottone secundo.

15 VVernherus qui & VVerinharius & VVernerus filius materteræ S. Vdalrici, conditor Collegij ac monasterij in Borslaha Thuringiæ oppido, cœpit an. 969, desijt an. 982, cæsus in acie aduersus Saracenos, quum castra sequeretur Ottonis Imperatoris.

16 Erkanbaldus Saxo Bernwardi Episcopi Hildesheimēsis propinquus, cœpit an. 983, factus est postea Archiepiscopus Moguntiaci, obijt an 1021.

17 Brantohus I præpositus est suo gregi an. 1011.

18 Poppo cœnobij Laurissensis monachus. Et suo ordine secundum quosdam, VVolmarus, Bardo, alijque, multa enim hic confuse tradita.

19 Richardus, sub quo Fuldam venere Henricus Imperator, & Benedictus Papa: defunctus est an. 1039.

20 Sigewardus obijt an. 1043, quo Annunchadus Scotus innocentiæ fama claruit Fuldæ.

21 Rohingus, qui Henricum IV Imper. Romam vsque prosequutus est, anno 1047, obijt Romæ.

22 Egbertus qui & Eppo, cœpit an. 1048, obijt an. 1058.

23 Sigefridus: sub quo Marianus Scotus se totos annos decem Fuldæ inclusit. Anno 1359 euocatus est ad Cathedram matricem.

24 VViderandus claudus: cœpit præesse anno 1060, obijt anno 1075.

25 Ruthardus ex Heresfeldensi monacho Abbas factus ab Henrico IV Imperatore, præfuit annos XXI, excessit anno MXCVI.

26 Gotfridus præfuit an. 13. Hic sponte se abdicauit.

27 VVolfhelmus adijt dignitatem an. 1109, defunctus est an. 1114 Huius opus est Oratorium Alexandri, quod ad Septentrionem spectatur inter vallum & opidi murum.

28 Eheloffus Abbas Morbacensis, ab Henrico Imperatore promotus contra iura Abbatiæ: obijt an. 1122.

29 Vdalricus qui contra Lotharium stetit a Conrado Duce Franconiæ. Obijt VVirtzburgi an. 1134.

30 Henricus I, qui offensus ambitiosis Imperatorum obsequijs quibus Ecclesiastici primores aulam militiamque publicam stipabant, vltro sese abdicauit.

31 Berthous I præfuit annis 2, obijt an. 1134.

32 Conradus I Comnes Lotharij in expeditionibus Italicis, obijt an. 1140.

33 Alehosffus, qui Eugenij Papæ iussu exauctoratur, anno octauo præfecturæ suæ. Is erat Christi 1148.

34 Rutgerus I profectus ad Rhemense Concilium, ab Eugenio missionem impetrauit.

35 Henricus II Heresfeldensis Abbas cœpit regere anno 1148.

36 Marquardus Bamberga euocatus anno 1150, præfuit annis 14.

37 Hermannus rexit annos 3, tabe confectus obijt.

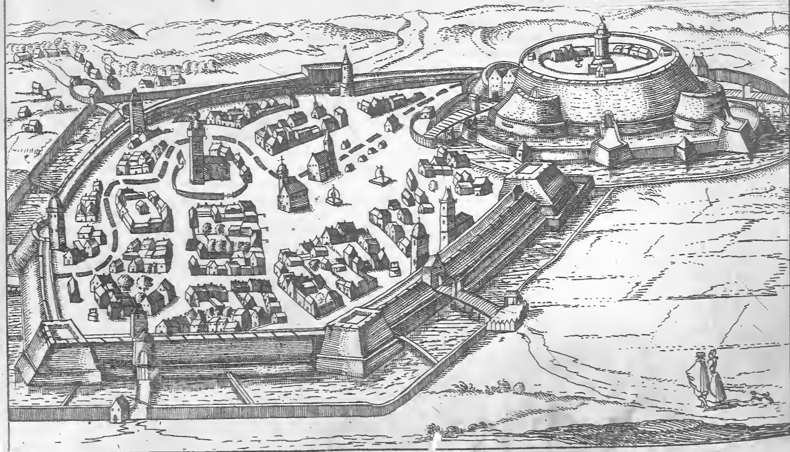
38 Burchar-

38 Burchardus præfuit annos 8, obijt in VVederauiæ cella paupertina.
39 Rutgerus II sedit an. 1, obijt asthmate & phthisi.
40 Conradus II Diaconus omnium suffragijs absens euocatus ex S. Solæ monasterio, præficitur huic cœnobio an. 1177, sedit annos 15.
41 Henricus III ex montis S. Ioannis Præposito, Henrici Regis fauore promotus an. 1192, præfuit annis 24, defunctus est an. 1216.
42 Hermannus eodem quo electus est anno obijt.
43 Cuno a Friderico II promotus anno 1217, præfuit annos 5. Sequutus est Imperatorem in Italiam.
44 Conradus III a Malkos rexit annos 25.
45 Henricus IV ex Decano factus Abbas anno 1249, obijt an. 1261.
46 Berthous II Leipoltz, præfuit decennium: & dum sacra facit, interficitur, an. 1271.
47 Berthous III præfuit annis 2, nec potuit Romæ confirmationem a Papa obtinere.
48 Berthous IV electus anno 1274, postea sese abdicauit cum bona venia Rudolphi regis anno 1286.
49 Marquardus II anno 1288, odore chirothecarum medicatarum interijt.
50 Henricus V, præfuit an. 25.
51 Eberandus a Rottensteyn, obijt an. 1314.
52 Henricus VI præfuit fere an. 40, obijt an. 1353.
43 Henricus VII obijt an. 1372.
54 Conradus Comes de Hanaw, obijt an. 1382.
55 Fridericus Romrodt: defunctus an. 1395.
56 Ioannes de Merlaw, qui Concilo Constantiensi interfuit: extinctus anno 1414.
57 Hermannus a Buchenaw obijt an. 1449.
58 Reinhardus a VVilinawe, præfuit an. 27.
59 Ioannes II præfuit an. 45, vixit 75, obijt 1513.
60 Hermannus Canonicus Moguntiacensis ob. an. 1529.
61 Ioannes III Hennebergicus obijt an. 1541.
62 Philippus Schenck a Paulo III ad Concilium Tridentinum euocatus, fractus ætate illuc non abijt: Obijt an. 1550.
63 VVolfgangus Theodoricus ab Eusigheim obijt anno 1558. Bis opibus exutus, semel a Comite Aldenburgico: semel a Brandenburgico Extinctus est an. 1558.
64 VVolfgangus II obijt an. 1557.
65 Georgius Schenck rexit menses 3.
67 Guilielmus Clantius præfuit an. 2. obijt an. 1571.
68 Balthasar a Dermberh a Maximiliano regalia accepit, a Pio V confirmationem. Hic anno 1571 admisit ordinem societatis Iesu. Anno 1606 rheumate extinctus est.
69 Ioannes Fridericus a Schwalbach ex primario Ecclesiæ Decano factus Abbas, locum suum ordinemque laudabiliter tenuit Francofurti quum Matthias Augustus Cæsar renunciaretur.

GORLITS
Der Rates Torn
Fraeu Torn
S Petrus Kirch
Neisse flu.

Longit. Grad. XXXVII. *20.* *Latit.* LI. *12.*

SVNT in Lusatia superiore vrbes sex, Budissina, Gorlicium, Zittauia, Laubena, Camenzium, & Lobauia, quas simul vocant Hexapolim, suntque ita inter se fœdere coniunctæ, vt diuelli nequeant. In his post Budissinam eminet Gorlicium, quod a combustione nomen habet, Slauis enim *Ischraelitz* combustio est; quo fit vt eam Germani vocant *Brandstadt :* nam quum condita esset, a Sobieslao Boemiæ duce anno M C XXXI, ducentis post annis tota igni absumpta est, adeo vt ne domus quidem vna superfuerit. Sed protinus ciuium industria restituta est maiore etiam quam ante elegantia. Sita est ad ripam dexteram Nissæ fluuij, ex quo molitores, cereuisiarij, tinctores, insignes commoditates percipiunt. Eius ripa vtraque ponte ligneo & quidem cooperto nectitur. Vrbs ipsa ædificiorum nitore & frequẽtia claret, muris fossisque vbi flumen deest, munita. Primarium templum B. Petro sacrum est. Curiam venustat turris. Etsi auautem Lusatia superior, mortuo Marchione VVoldemaro sine hærede masculo, in potestatem venerit Ioannis Lucelburgici Boemiæ regis, ac veluti feudum Boemiæ regno attributa sit a Ludouico Bauaro Imperatore, mansit tamen Gorlicium in potestate Ducum Silesiæ, vsque ad annum Christi M CCC XXX, quo Zittauia Henrico adsignata est, Gorlicium vero ad Boemiæ reges redijt, ea lege, vt in posterum nunquam ab eo alienaretur. Nihilominus tamen anno M CCC L I I Carolus IV Imperator Gorlicium Ioanni natu minori iure feudi cum titulo Ducis possidendum dedit, voluitque vt in eius verba ciues iurarent. Sed Ioannem illum ciues Gorlicenses ob effrenatam libidinem & insolentiam exclusere, qui idcirco in inferiore Lusatia quod reliquum fuit vitæ inglorius consumpsit. Eo defuncto Iudocus Morauiæ & Brandeburgi Marchio, VVenceslai & Sigismundi regum patruelis, ducatum Gorlicensem sibi vendicauit, conniuente, imò & adnuente VVenceslao Boemiæ rege. At Gorlicenses missa legatione ad Sigismundum Hungariæ regem, impetrarunt, vt penes Boemum ditio maneret, neque a regno vrbs socia & fida auelleretur, caussati aspera Ioannis imperia, & vinculum antiquæ coniunctionis. Ab eo igitur tempore mansit perpetuo Gorlicium iunctum regno, neque inde diuulsum est. Cœnobium quod in ea est, anno M CC XXXIV conditum perhibetur. Schola hic est illustris, quæ aperta est anno Christi M D L XV, primo eius Rectore Petro Vincentio Vratislauiensi ex Academia VVitebergensi in illam vrbem accito. Huius egregia opera ad mitiorem cultum iuuentus formata est, instillatis Sapientiæ & veræ pietatis præceptis.

GOTHA

Longitud. Grad. XXXII. *43. Latitud.* LI. *0.*

EN tibi GOTHAM Lector nobilem & antiquam Thuringiæ vrbem, non qualis nunc est, sed qualis fuit ante annum MDLXVII, quo destructa est arx *Grimmensteyn*, murique subuersi. Nomen ipsi a Gothis, qui sexies Italiam ex penitissimis ad mare Germanicum oris profecti, ingressi sunt, relictis fere quacumque iter faciebant monumentis suæ profectionis. Ergo vt *Gothingam* habet Saxonia, sic *Gotham*, *Gotleben*, *Alten-Gothen*, habet Thuringia. Est autem Gotha ad Linam fluuium, qui olim eam alluit, nunc perlabitur. Oppidi faciem ex pago sumpsit circa annum CMLXIV, opera porissimum Guilielmi Archiepiscopi Moguntiacensis, cui a fratre Ottone Imperatore data est Thuringia cum Hassia. Templum B. Augustini fundatum est anno MCCXVI. Alterum B. Margaretæ ædificari cœptum est anno MCCCCXCIV. Linam amnem in vrbem admisit Balthasar Lantgrauius, purgandis vijs, & sordibus eluendis. Arcem *Grimmensteyn* muniuit validisque operibus firmauit Guilielmus Saxoniæ Dux, qui etiam anno MDXXX productis pomœrijs eam ampliauit, diruto etiam templo, & subuersis Canonicorum ædibus; Adhibiti sunt ad structuram octo vel nouem millia opificum, totos annos vndecim. Cæterum quum Carolus V capto Electore Ioanne Friderico videret munimentum illud receptaculum rebellibus esse posse, mandauit Lazaro Suendio vt arcem destrueret, quod etiam anno MDXLVII factum est. Postea tamen restitutus in pristinum statum Dux, impetrauit a Cæsare, vt arcem illam reparare suo arbitratu liceret. Nec mansit diu eo statu. Nam post receptos Imperij hostes a Maximiliano proscriptos, Ioannem Fridericum Ducem, eius quem dixi Ioannis filium, Guilielmum Grumbachium, Christianum Pontanum, Ioannem Guilielmum a Steyn, Dauidem Baumgartnerum Augustanum, cum Ioanne Beyero, obsessa est arcte, & tandem capta euersaque. Eius rei historiam quia memorabilis est, inserendam hoc loco duxi. Anno igitur a Christo nato MDLXVII Guilielmus Grumbachius collecta manu proscriptorum factionis Alberti Brandeburgici, postquam Melchiorem Zobelum Episcopum Herbipolensem nefarie occidisset, vrbemque ipsam pari audacia captam spoliasset, sollicitata contra imperij leges nobilitate hoc agebat, vt Rempublicã Germanorum turbaret. Quum autem speraret, fratres duos, Saxoniæ Duces, Ioannẽ Fridericum & Ioannẽ Guilielmum (Septemuiri illius filios qui a Carolo V captus bello, & in carcere diu detentus, postea spoliatus Electorati dignitate iam obierat) patris damnis, atq; vt ipse interpretabatur, iniurijs excitatos, vindictam molituros, adgressus ipsos blanditijs, promissis, rationibus, conatus est ad societatẽ sceleris inflammare. Sed dicentem multa ac plura pollicentem auersatus est Ioannes Guilielmus, testatus, se datam Imperio fidem seruaturum. Alter vero vana ambitione æstuans, accedente speciosa paternæ iniuriæ vindicatione, aures nimis faciles Grunbachio præbuit, qui tanto patrono fretus nõ tantum nutantẽ cõfirmauit, sed etiã scelarate ipsum aduersus fratrem, & Augustum patruelem Electorẽ Imperij accendit. Limites enim non habet improbitas, minimoque negotio humanum pectus ab exiguo delicto ad ingentia flagitia propellit, nec ante sistitur, quam pœnam comitem attraxerit. Decretum autẽ fuerat vltimis comitijs sub Ferdinando Cæsare habitis VVormaciæ, stipendium alendis M & D equitibus, quorum M Augusto, reliqui Guilielmo Duci Cliuensi tributi sunt ad Germaniam a grassatoribus perpurgandam. Augustus consilio prius quam armis aduersus patruelem agendum ratus, sæpe ipsum per litteras & legatos orat, vt a se factiosos, quos Gothæ habebat, dimitteret, neu se illorum patronum aut susceptorem ostenderet:

 detet:

deret: cautum esse Saxonicæ domus fœdere, hostes publicos ac priuatos, quique ab imperio proscripti essent, non esse a parte altera excipiẽdos hospitio aut in clientelam recipiendos. Monuere idem per nuncios perq; epistolas Fridericus Palatinus, Philippus Hessus, aliique Principes. Palatinus in Thuringiam profectus, Lipsiæ, fratres inter se, alterumq; etiã cum Augusto Electore conatus reconciliare, quum videret frustra se omnia tentasse, re desperata domum regressus est. Primis deinde Comitijs Augustæ Vindelicorum renouatur sententia proscriptionis, mandaturque Augusto eius executio. Missa quoque legatione iubetur Ioannes Fridericus proscriptos in manus Cæsaris tradere, aut vinctos, vbi velit, sistere: proposita, ni pareat, comminatione, futurum vt debita receptatoribus pœna afficiatur. Quibus omnibus efferatus magis Grunbachius extrema apud principem tentare cœpit. Nec multo post patuere insidiæ in Augustum Electorẽ structæ, capto Ioanne Bemo, haud procul a Dresda, & Philippo Plesso insigni percussore facinus per tormenta confesso. Quibus omnibus prudenter dissimulatis Augustus nihilo secius patruelem ad sanam mentem reuocare conabatur. Quum vero nunciata Turcarum victoria & Zigethi ac Iulæ arcis deditione proscripti animos nobilium ad defectionem cõtra Imperium sollicitarent, per id ægre, & quidem merito, tulit Maximilianus. Hic nihilo secius Augustus, Hessus, Palatinus, Cliuensis Dux, Ioannem Fridericum conantur ad officium reducere. Sed nihil promotum est. Quum ergo Ioannes Fridericus omnes honestas & æquas conditiones recusaret, Augustus vi ivir accepto a Cæsare mandato, executionem decreti imperialis cum Comite Ottone Eberstenio, Fabiano Schoeneichio, & Christophoro Carolouitio aggreditur, &, vt inopinatos opprimeret, media & aspera hieme copias præmittit. Eæ prid. natal. Domini sese ostendere, proscriptis interea Gothæ ob cladẽ Pannonicam Hilaria agitantibus. Simul denunciatione per fæcialem facta, subditi Ioanni Friderico omnes a fide ipsi data liberantur, iubenturque iurare in verba Ioannis Guilielmi fratris, qui tunc apud Augustum agebat. Decimo quarto post die venit in castra Augustus, & exercitu omni in aciem producto deditionem fieri petit: qua negata, haud multorum dierũ spatio vrbs fossis aggeribus castellisq; circumdata ab ipso est. Mira quippe festinatione instabat operi, noctesq; & dies vrgebat, nihil hiemis inclemẽtia deterritus. Interea patuere per transfugas proscriptorum consilia. Decretum ipsis erat, si euentus conatibus responderet, sub initium veris octo millia equitum cõscribere, cũ quatuor legionibus: quarum duæ ad Rhenũ in VVestphalia, duæ in Vandalicis regionibus excubarent. Mandaturi erant, illis quidẽ, vt per Episcoporum ditiones in Franconia, Thuringiaque late grassarentur, exacta vndiq; grandi pecunia: hisce, vt in Saxonis Septemuiri ditiones incumberẽt, omniaq; ibi vi ac rapinis depopularentur. Postea statuerant, Ioan. Fridericum rescissis Caroli V, Ferdinandi, & Maximiliani decretis, paternis bonis atque honoribus restituere, ac tandem vbi exercitus vterque conuenisset, Imperatorem quoque creare, coactis in ordinem cæteris Principibus, & si recusarent, aut vim etiam ostentarent, de medio sublatis. Hæc omnia a transfugis vulgata, postea etiã confessionibus captiuorum, & scriptis in arce repertis confirmata sunt. In chartis hoc etiam amplius perscriptum erat, Maximilianum Cæsarem publicatione iteratæ proscriptionis fidem ac iurisiurandi religionem violasse, ac proinde maiestate & dignitate Cæsarea excidisse. Et ne quid ad cumulum infamiæ deesset, decretum quoque erat euocare Ericum Daniæ regem ad conturbandum imperium; Scriptæ etiam ad regem Galliarum litteræ, & facta Ioanni Friderico spes a Grunbachio matrimonij cum Elisabetha Angliæ regina; admotæ quoque artes necromanticæ, euocati genij mali,

Princeps

Princeps miser tantum non infascinatus, pastoribus Ecclesiæ qui contra aliquid vel apud ipsum vel in Rep. auderent graui interminatione a proposito deterritis. Ita omnia rabies opplerat. Iamque eo Augustus cum Cæsarianis progressus fuerat, vt excitatis molibus interior vrbs tota ipsius conspectui pateret, nec contra tormentorum vim vallo amplius ciuitas tegeretur; Præsidiarij quoque elapso trimestri quo fidem Ioanni Friderico obstrinxerant, circumspectabant quis exitus belli futurus esset, de sua securitate solliciti; & ciues Gotthani deficiente commeatu, ægre ferebant se in eas angustias redactos: quum forte præsidiarij milites in arcem euocati ab Hieronymo Bredensteynio militum tribuno, vrgebantur vt nouo iuraméto sese in futurum obstringerent: Id quum omnes vno ore facturos se negarent, ortus est tumultus, cui se ciues iunxerunt. Ita capta arce deposcuntur proscripti, capitur Bredensteynius; educitur e latibulo princeps factionis Grunbachius, tum Guilielmus Steinius omnium consiliorum particeps, & Cancellarius Principis Christianus Brukius, & Ioannes Beierus, vno elapso Zobicio percussore Episcopi Herbipolensis. Hi omnes ex arce in curiam vrbis ducti sunt: Postea ex voluntate Ioannis Friderici petitur, vt dies condicatur, quo per delegatos de pace agatur, deque dedendis proscriptis. Aberat autem tunc Elector Augustus, profectus Castellum Cattorum cum Ioanne Guilielmo ad exsequias Philippi Lantgrauij: qui simulatque rediit, haud inuitus consensit in hæc capita, Vt Ioannes Fridericus se, vrbem, & arcem cum apparatu omni bellico, commeatu, & fisco reddat Cæsari. Vt proscripti in manus Electoris tradãtur. Vt armati intra quatuor horarum spatiũ vrbe & arce exeant sine tympanis, traditis in arce signis suis. Vt oppidanis vita fortunæ & immunitates omnes integræ seruentur, Vt iidem iurent nunquam se contra Cæsarem, Imperium, aut Saxonem Electorem arma sumpturos. Vt Ioanni Guilielmo obsequium promittãt, præstentque, excluso omni successionis iure Friderico fratre & natis ex illo filijs: addito, Si contingat Ioan. Guilielmum sine mascula prole decedere, tunc ad Septemuirum Saxonem eiusq; hæredes Ducatum deuolutum iri, atq; his deficientibus, ad Hassiæ Lantgrauium. Ita XVII Kal. Maij ingressus vrbem Augustus victor, potitus est proscriptis illis factiosis: de quibus post quæstionem & tormenta sumtum est supplicium XVI Kal. Maij. Grumbachius & Brukius viui discerpti & secti in quatuor partes. Steinius capite primum truncatus, post dissectus est. Bredensteinio idem factum. Beierus laqueo ex patibulo strangulatus est. Machinæ bellicæ CLX diuisæ inter Augustum & Ioannem Guilielmum. Inde ex decreto Comitiorum Ratisponensium itum ad demolitionem arcis Gothanæ, quæ iam aliquamdiu seditiosorum ac perduellium fuerat receptaculum. In conuentu Erfurdiæ celebrato deprehensum est, sumtum eius belli fuisse 953630 florenorum: arcis demolitionem constitisse 55549 florenis. Ioannes Fridericus Saxo captiuus triduo post deditam vrbem Viennam ad Cæsarem missus, inde Neustadium Austriæ in carcerem abductus est. Cusi quoque memoriæ caussa nũmi argentei cum hac epigraphe, TANDEM BONA CAVSA TRIVMPHAT.

GROENINGHEN

Longit. Grad. XXVII. *44.* *Latitud.* LIII. *22.*

FRISIOS maiores minoresque, dixit Tacitus Rheno prætexi, & ambire immensos lacus, ac Romanis classibus nauigatos, nomenq; habere ex modo virium: Ex hac descriptione pertinebunt Gruningenses ad Frisios maiores, neq, dubiũ erit quin sint Germanorum populis accensendi. Nec fuit nobis in censu isto prętermittenda tam ampla, tam potens, tam elegans, tam libera ciuitas, suæque Prouinciæ caput. Abest vrbs sex milliatibus Leouardia. Sita est agro fertili, septa vndique pagis quamplurimis, habentibus Dominos suos, qui iuncti, Prouinciæ eius Ordinum partem alteram cõstituunt. Eos vocant *Ommelanden.* Sed vrbis Gruningæ ptæ cæteris summa est dignitas. Magistratus grauis & prudens: Ciues obsequiosi, comes, & ad omnem humanitatem exculti. Nobilitas vtrobique, in vrbe inquam, & in Ommelandia antiqua, diues, potens, nec minus Sapientiæ quam armis dedita. Huius exemplo etiam inferioris ordinis ciues easdem artes sectantur. Itaque nullo non seculo habuit Gruninga viros toga & bello claros. Hæc Rudolphum Agricolam Orbi dedit, virum consummatæ eruditionis, & (quid enim possum similius?) alterum Boëtium, in quo linguatum, Græcæ, Latinæ, & Hebraïcæ excellens fuit peritia, & dicẽdi summa facultas, Philosophiæ exacta cognitio, & Musicæ artis vsus singularis, adeo vt Gruningæ in templo ptimario quod B. Martino sacrum est, tubi spectentur in organo pneumatico facti ipsius manu. Scripsit

De inuentione Dialectica libros III. quos tanti fecit Erasmus, vt in eos quoque decreuerit ante obitum scribere annotationes.

De vniuersalibus quæstiones singulares.

Propæ[illegible]matum Dialecticæ inuẽtionis librum vnum.

Scholia in Orat. Cic. pro lege Manilia.

Vertit e Græc[illegible] Aphthonij progymnasmata.

Parænesin Isocratis ad Demonicum.

Luciani libellum de non credendo delatoribus.

Axiochum Platonis de contemnenda morte.

Scripsit præterea Commentarios in aliquot Senecæ declarationes.

In Boëtium de consolatione Philosophiæ.

Edidit Orationem de Natiuitate Domini.

Alteram in laudem Matthiæ Richli Rectoris designati.

Tertiam de studiorum ad hiemem innouatione.

Vitam scripsit Francisci Petrarchæ, quam nominat Trithemius.

Vertit quoque Psalmos Dauidis ex Hebraïco sermone in Latinum.

Congessit vocabulorum Germanicorum siluam, quorum origo petita est e Græcis.

Obijt Heidelbergæ anno ætatis XI. Christi M CCCC LXXXV. Ei Hermolaus Barbarus Epitaphium hoc fecit, Sepultus est in æde Franciscanorum, &, si id scire refert quod refert Erasmus, habitu Franciscano. Eadem Gruninga, & quidem eodem tempore habuit ciuem VVESSELVM, primum sui sæculi Theologum & Philosophum, cui hic elogium dedit consentiens doctorum vox, VT LVX MVNDI vocaretur. Obijt anno M CCCC LXXIX. Habuit & Reinerum Predinium virum Theologiæ exornandæ natum. Et adhuc nostro hoc sæculo tantus est eius Reip. in eruditionem, sapientiam, religionéq; affectus, vt nuper magnis impendijs Scholam aperuerit omnium scientiarum atque artium, in qua iuuentus caste & sobrie educata, ad Reip. & Ecclesiæ gubernacula præparatur. Magnum ei lumen adfert VBBO EMMIVS, notus toto orbe Historiar. Frisicarũ voluminibus. Magnum quoque PANCRATIVS CASTRICOMIVS Batauus, eius vrbis Syndicus amicus noster, quem prudentia, eruditio, pietas, candor, æternitati pridẽ consecrarunt.

HADERSLEB.

HADERSLEBIA
Marct
Hansburga Arx

Longitud. Grad. XXXIV. 50. *Latitud.* LVI. 25.

SVB annum Domini MCLXV vixit Absolon Huido Archiepiscopus Lundēsis & Episcopus Roschildensis, vir nobilitate generis, animi virtutibus, prudentia, robore, patriæque amore præstans. Is in ea Zelandiæ parte quæ orientem versus mari obiecta est exstruxit arcem, in insula, aduersus piratas, qui locum admittentis nauibus opportunum mirificè tunc infestabant, eamq; insulam à suo nomine vocauit *Axel-Hues*. Eodem tempore condiderunt illic etiam piscatores tuguriola, alius vero ad hospites excipiendos etiam diuersorium: dictusq; est locus *Kiopmans Haffen*, portus mercatorum, quod illic mercatores à piratis tuti essent, aptusq; iudicaretur nauibus recipiendis sinus. Hæc fuere tenuia vrbis nunc magnæ initia. Priuilegia ei primum à Iacobo Episcopo Roschildensi data sunt, anno MCCLIV; postea ab Inguaro Episcopo confirmata. Eadem auxerunt partim, partim etiam corroborarūt reges Daniæ, Ericus Anno MCCCXIX. Voldemarus anno MCCCXII, & Ericus Pomeranus anno MCCC. XXI. Ius municipale ad exemplum aliarū Daniæ vrbium indulsit Christophorus Bauarus, anno Christi MCCCCXLIII. Atque hæc omnia Christiernus III, & Fridericus II diplomatibus suis confirmarunt. Ante vrbem orientem versus insula est *Amagger*, quæ obiectu suo tempestates Hafniam concussuras amolitur, fluctusq, frangit, à prouida natura in id ibi posita. Eius insulæ beneficio ad quingentos vsque passus tuta conceditur nauibus statio, adeò vt miro & iucundo spectaculo videre sit in aqua naues ingentes admoueri ædificiis in terra positis, & cùm illis quasi de magnitudine & robore certare. Insulam magna ex parte incolunt Hollandi & Frisii modicis immunitatibus illuc euocati à Christiano II Daniæ rege. Horum opera terra excolitur, tanto rerum prouentu, vt vna hæc Hafniæ veluti penuarium quodd[illegible] esse videatur. Sed minorem illam insulam nectunt vrbi pontes, ita constructi, vt per eos ingressus egressusq; nauibus in vrbem commodus pateat. In ea insula est Armamentarium regium, in quo tormenta in vsum belli & nauium adseruantur: Est & domus Quæstoris regii ampla & magnifica. Primarium vrbis templū sacrum est B. Mariæ virgini, inque eo sacrantur & coronantur Reges Daniæ: habuit autem illud olim Collegium Canonicorum. Alterum templum sacrūm est Spiritui sancto. Tertium quod mari vicinius est, S. Nicolao. Quartum, B. Petro in vsum nationis Germanicæ, opus Friderici II. Quinctum est in arce: vrbē enim arx regia aduersus subitos casus munit. Naualia multa sunt, portus multi. Sed præcipuum vrbis ac totius regni ornamentum est Academia, cuius instituendæ facultatem Rex Ericus IX Pomeranus à Martino V Papa impetrauit. Etsi verò ille ob diuturna bella quibus perpetuo distractus fuit (nam & Schlesuicense bellum gessit, & aliud cum Anza Teutonica, & tertium cum Suecis) non potuerit extremam illi manum imponere, ita tamen eam instituit iactis laudabiliter fundamentis, vt Christianus I. Oldenburgicus, qui in eam familiam primus regiam dignitatem feliciter inuexit, permissu Sixti Pontificis eam ad optatum finem perduxerit, anno MCCCCLXXVIII, impetratis ab ipso priuilegiis Academiæ Bononiensis. Erectionem confirmauit Ioannes, qui etiam noua fundatione Scholam stabiliuit, anno MCCCCXCVIII. Christianus tertius eam Professoribus auxit, additis etiam reditibus annuis quibus XX studiosi alerentur. Tandem verò etiam Fridericus II ad alumnos superiores addidit alios LXXX, prouentusque scholæ munifica largitione auxit, & salaria professorum adiectis opimis reditibus vnctiora fecit: meritò vt illum tanquam Academiam parentem ament omnes ac celebrent.

HALL in Saxen
Der. Rote. Thurn
F. Pfarkirch
Der. Thum
Das. Slos

Longit. Grad. XXXVI. *18.* *Latit.* LI. *37.*

DE Salis fontibus certasse olim Cattos cum Hermundunis sub Nerone prodidit Tacitus. Eâdem, inquit, æstate inter Hermunduros Cattosque certatum magno prœlio, dum flumen gignendo sale fœcundum & conterminum vi trahunt: religione insita, indulgentia numinum illo in amne illisq; siluis salem prouenire, non vt alias apud gentes eluuie maris arescente vnda, sed super ardentem arborum struem fusa, & cōtrarijs elementis, igne atque aquis concreta. Hæc Tacitus. Talem vero salem nigrum esse oportuit: Fatetur hoc, imo & tradit Plinius. Galliæ, inquit, Germaniæque ardentibus lignis aquam salsam infundunt. Quercus optima, vt quæ per se cinere sincero vim salis reddat. Alibi corylus laudatur. Ita infuso liquore salso carbo etiam in salem vertitur. Quicumque autē ligno confit sal, niger est. Ignorarunt enim veteres modum salis sartaginibus coquendi. Sed errauit in eo Tacitus, quod salem putaret ex flumine confici. Et habet quidem fluuius a sale nomen, vocatur enim *Hala*, Græcisque ἅλς ἁλὸς salem significat, vnde Hala vrbs. Non tamen ex vndis fluminis, sed ex fontibus amni vicinis sal & olim confectus est, & nunc adhuc conficitur. Fontes illi sunt numerò quatuor, eminentes, ad S. Mauritium versus Septentrionem, quorum tamen primarius ille est, qui Teutonicus vocatur. Ex eo tā copiosa aqua erumpit, vt nisi exhauriatur, intra dies XXII exundet, seque in profluentem exoneret. Hi fontes flumini nomen, & occasionem communi opioni dederunt; quasi ex flumine sal gigneretur. Iidem caussa fuere primum vici aut pagi, postea vrbis. Pagum ferunt dictum initio *Dobersolo*, vel *Dobrebora*; qui postea sub Ottone II Imperatore in vrbē conuersus sit, anno D CCCC LXXVI. Interea hoc in Tacito notabimus, Salam fluuium, qui nunc Saxoniæ est, Cattos olim ab Hermunduris separasse. Anno M C XXX Halenses a Lothario Cæsare obsessi sunt, & ad deditionem compulsi, quod aulicos & legatos eius cum ministris contra ius gentium occidissent: sumptum quoq; ab ijs supplicium, qui eius facinoris autores fuerant. Anno M CC LXIV Rupertus Magdeburgensis Archiepiscopus adiutus a Comite Mansfeldico Halenses multis incōmodis affecit, & grandi pecunia mulctauit, quod autores fuissent Iudæis illic agentibus, ne Archiepiscopo censum soluerent. Anno Christi M CCCC XXXIII conspirarunt Halenses cum Magdeburgensibus aduersus suos Præsules, a quibus se premi iniquis exactionibus conquerebantur. At hi illos vibrato excommunicationis fulmine sperabant ad officium posse cogi. Quam spem quum irritam viderent, Electorem quoque Saxoniæ Fridericum promissa ingenti pecuniæ vi in suos ciues concitarunt. Is ergo adiutus a fratre Guilielmo Lantgrauio Thuringiæ, itemque a Lantgrauio Hassiæ, & Comitibus Swartzenburgicis, Mansfeldicis, Stolbergicis, & Honsteinijs Halam obsedit, ac tormentorum globis petijt. Halenses vero adiuti a Brunsuigijs socijsque fortiter se defenderunt. Tandem vero ita transactum est, vt Halenses & Magdeburgij capitulo omnia redderent quæ bello occuparant, cætera obliuione perpetuo inuoluerentur. Ita ex banno Pontificis & proscriptione Cæsaris in integrum restituti sunt. Anno M CCCC LXXVIII dissensio inter Senatum & salinarum dominos nata est, in qua per tumultum occisus est Schiltbachius honestius ciuis. Ob hanc dissensionem accersiti Halbestadienses, in consilium adhibiti sunt. Tandem ita conuentum, vt Halenses propter seditionem motam Archiepiscopo soluerent quartam partem salinarum suarum, quintam vero partem reliquorum bonorum suorum omnium, ac præterea D amplius florenos conferrent ad statuendum monumentum perpetuum Schiltbachio ei de quo iam diximus. Anno

MDXXXII iter hac fecit Georgius Sabinus Brandeburgicus Poëta, qui quia multa refert a se in ea vrbe conspecta memorabilia, quæ alioqui nostris verbis commemoranda fuissent, malui doctissimis ipsius versibus hic legi, Sic ergo ille,

Ortus mane nouo cum Sol dimouerat vmbras,
E stipulis surgens ingrediebar iter.
Mons procul ostentat, Galilæi nomine Petri
Dictus, in excelso condita fana iugo.
Hunc vbi transieram, fumantibus Halla salinis
Cernitur vrbs oculis facta propinqua meis:
Cuius amæna virent, vt Tempe, pascua, cuius
Seminibus multis fœtus abundat ager.
Huc vbi peruentum, consulti tecta subibam,
Hospitio cuius non semel vsus eram.
Dulcia securis hic ocia rebus agentem,
Continuos tenuit me mora quinque dies.
Interea templum memorabile, celsaque vidi
Principis egregium regia quicquid habet.
Scilicet ad zephyri flatus, solemque cadentem,
Qua Sala contiguis mœnia stringit aquis:
Erigitur miris lapidum compagibus ædes,
Condidit Albertus nobile præsul opus,
Mauritio diuæque sacrum, quæ vidit adorans
Prima, resurgentis numen & ora Dei,
Quando sub hortorum cultoris imagine Christus,
Ad tumulum flenti, quid lacrimaris? ait.
Vestibulum sculptis insignibus, area templi
Strata pauimento versicolore nitet.
Cingitur aulæis paries festisque tapetis,
Quæ gens artifici Belgica pinxit acu:
In quibus elucent fuluo radiante metallo,
Aurea solerti stamina ducta manu.
Organa marmoreo pendent sub fornicis arcu,
Æmula cantantes hæc imitantur aues,
Ac si vere nouo frondentibus abdita siluis,
Mille daret volucrum turba canora modos.
Hæc eadem raucis clangoribus æra tubarum,
Et referunt sonitū tergora tensa boum:
Tergora tensa, quibus violentos incitat hostes,
Bellicus insani Martis ad arma furor.
Quid loquar insignes, ad quas collata, tabellas,
Cedat Apellæo picta colore Venus?
Nulla sed effigies istic obscœna, nec vllum
Spurca locum turpis mater amoris habet.
Casta repræsentat tabulis pictura, luerunt
Quam graue supplicium turba professa fidem.
Vtque pia natus de virgine rector Olympi,
Nos docuit summi iussa verenda patris:
Vt datus ipse neci, genus hoc mortale redemit,
Quod voluit precium sanguinis esse sui.
Qualis & extremo venturus tempore mundi,
Ad nigra damnatos tartara Christus aget.
Nec quod imaginibus tantummodo lumina pascat,
Diues in hunc vsum talia præsul habet:
Inde sed vt discant exempla sequenda piorum,
Historiæ si qui cognitione carent.
Est locus in medio qua iactat ad æthera templo
Sedulus alterna carmina voce chorus,
Ferrea cancellis ignobile ianua vulgus
Arcet, ibi magnæ conspiciuntur opes.
Plenaque collucent rutilis altaria flammis,
Fulget vt astrorum lucidus igne polus.
Omne quod argentum fodit, omne quod eruit aurum
Tota metallíferis Pannonis ora iugis:
Quodque Tagus, diuesque vehit Pactolus, in vnum
Hoc ibi congestum dixeris esse locum.

Aurea

Aurea nam gazas & opes æquantia Crœsi
 Stant super extructis hic simulacra tholis.
CAROLVS insigni spectandus imagine Cæsar,
 Hic stat, & augustum fert diadema comis,
Quale gerit, summa cum maiestate verendus,
 Regia principibus dicere iura solet.
Fulgentemque manu gladium, suspensaque collo
 Aurea Phryxeæ vellera gestit ouis.
Astat & Albertus, qui talia sumtibus emit,
 Hæc quibus est ædes condecorata, suis.
Grandibus hic duplicem gemmis auroque coronam
 Fronte gerit, dextra Pontificale pedum.
Talibus innumeris simulacris ara repletur,
 Ara ter excelsos quatuor alta gradus.
At super effigies argenteus eminet omnes,
 Qui patrio ritu stat cataphractus, eques.
Mauritijque refert procero corpore formam,
 Cuius clausa pij militis ossa tenet.
Multus & extremo lapis hic oriente petitus
 Est, in Erythræis lectaque gemma vadis.
Ictibus infragiles Adamantes, totque Smaragdi,
 Quot vix Diue tuus Marce Senatus habet.
Albaque concharum preciosæ germina baccæ,
 Est quibus ingentis forma rotunda globi.
Hæc ego defixis oculis dum singula lustro,
 Miror & immensas obstupefactus opes:
Principe magnificam pompam ducente sacrorum,
 Tympana cum lituis mota dedere sonos.
Festus agebatur, qui te paritura Tonantem,
 Edidit in lucem, virgo beata, dies.
Longa sacerdotum qua templum turba subibat,
 Lato pandebat limite vulgus iter.
Ipse sub insigni preciosis tegmine gemmis,
 Ductus regali præses honore fuit,
Intertexta, genus patrium trahit vnde, nitebant
 Inclyta Marchiacæ signa videnda domus:
Terribiles aquilæ, formidandique leones,
 Et quos semiferos India Gryphas alit.
Magnanimos inter proceres, equitesque secutos,
 Quorum turba frequens ac populosa fuit:
Principis orando qui summa negocia tractat,
 Vir celebri dictus nomine Turcus erat:
Cuius ab ore, velut soluti nubibus imbres,
 Verba Pericleo culta lepore fluunt.
Iste mihi vacuum monstrans ex ære sepulcrum,
 Hæc ea sunt, dixit, quæ monimenta vides,
In quibus Antistes post vltima fata quiescet,
 Tunc vbi ventura morte solutus erit.
Digna sacro tumbam sententia præsule signat,
 Quæ, quod vita breuis sitque caduca, docet:
Morte nec intereat virtus, quæ sola perennis
 Effugit extremi tristia fata rogi.
Talia iussit enim, VIVIT POST FVNERA VIRTVS,
 Grandibus inscribi verba legenda notis.
Hæc vbi vidissem, culti sacraria templi
 Ingredior, docto me comitante viro:
Pharmaca quo nemo miscente peritius ægris,
 Præonia medicas applicat arte manus.
Innumeros calices hic aurea vasaque vidi,
 Apta ministerijs, vsibus apta pijs.
Ac plures chlamydes gemmis auroque rigentes,
 Quam quot luciferos integer annus habet.
Mollia prætereo quæ Seres vellera quondam
 Nere, sed Ausonides iam didicere nurus.
Nec refero tinctas concha Sidonide vestes,
 Nemo sacerdotum quas numerare potest.
Æditυus decies centenis millibus auri
 Æstimat hoc templum nobile quicquid habet.

At

At nihil in tantis opibus conspectius ipso
Præsule, rem sacram dum faciebat, erat.
Is pia solenni seu carmina voce canebat,
Siue precabatur supplice voce Deum:
Omnes quotquot erant magnates, omne videres
Vulgus ad hunc oculos composuisse suos:
Nam quas principibus multis natura negauit,
Innumeras dotes corporis vnus habet.
Grandibus accedit facies Heroica membris,
Qua vetus Heroum se genus esse probat:
Et patrijs magnum virtutibus æquat Achillem,
Egregia cuius laude superbit aui.
Elucet pietas vultu: certissimus index
Vultus enim taciti pectoris esse solet.
Nulla patent oculis metuendi signa tyranni,
Mitior hoc vnquam principe nemo fuit.
Ipse suos populos sine vi, sine cæde gubernat,
Aspera nec præfert laudibus arma togæ.
Huius adhuc semper ciuilia bella diremit
Cognitus in dubio tempore pacis amor.
Nec sibi diuitias & auarus possidet aurum,
Largus habet promptas ad pia dona manus.
Felices ó ROMA tuos, omnesque futuros,
Ausonium quotquot nomen in orbe colunt:
Tempora triplicibus gesturus cincta coronis,
Si regat hic lacerum pastor ouile Dei,
Quæ modo palantes sine curatoribus errant,
Nullæ præda lupo destituentur oues.
Dura coërcebunt inclusum vincula Ianum,
Ne tristi referet condita bella manu.
Aurea restituet solidam concordia pacem,
Priscaque falciferi secula regis erunt.
At prope delubrum fossis munita profundis
Arx stat, & aërium tollit in astra caput.
Bucchemerus erat, qui me comitatus euntem,
Hanc quoque visuri, nunquid eramus? ait.
Nec mora, festino me duxit in atria gressu,
In foribus quorum picta tabella fuit,
Ambigua referens ipsius imagine vultus
Qui regit immensi Carolus orbis opes.
Per teres inspicias nisi luminis orbe foramen,
Hanc similem curuæ dixeris esse rati.
Quinetiam nostris ignotam vidimus oris
Exiguam pennæ versicoloris auem.
Hæc allata procul, Nabathæis venit ab Indis,
A pedibus, quibus est orba, vocatur Apus.
Ipse gerit simili raras ex alite pennas
Thracius in coni vertice Turca sui.
In medijs aulæ penetralibus, ænea moles,
Pyramidis factum surgit adinstar opus:
Id septena mouet reuolutis sidera sphæris,
Quæ vagus ambiguis cursibus error agit.
Talis erat stellas imitataque machina cœlum,
Facta Syracusij quæ fuit arte senis.
Quid memoranda tibi referam simulacra Deorum,
Quæ vetus artificum duxit in ære labor?
Et quibus exhibuit sacrum rude vulgus honorem,
Mundus adhuc expers cum pietatis erat?
Extrahit hærentem mœrens e vulnere spinam,
Indoluit fixum qua Cytheræa pedem,
Tunc vbi purpureum rosa, quæ fuit alba, colorem
Duxit, Acidaliæ sanguine tincta Deæ.
Prompta pharetratus iaculatur tela Cupido,
Ægida cælatam Gorgone Pallas habet.
Thyrsifero pendent Lenæo fronte corymbi,
Mercurius loculis condita lucra gerit:
Amplexique ligant spiris ingentibus angues,
Troia sacerdotem Laocoonta tuum:

Iliacos

Longit. XXXIII. *8. Latitud.* LII. *8.*

HALBERSTADIVM putat Irenicus esse Ptolemæi Φεύγαρον, sed opinionis suæ caussam nullam adfert: Et tamen sequitur ipsum Appianus vir doctissimus. Habet quidẽ Ptolemæus situm Φευγάρȣ Longit. Grad. 32. 40. Latitud. 52. 15. sed hic positus *Osterwyckio* magis conuenit. Illud constat, Carolum Magnum, qui ad debellandos domandosque Saxonas vim simul externam, & pietatis studia coniunxit, vt non tam sibi populos, quam Christo Ecclesiam inter Paganos colligere crederetur, anno DCCLXXX Osterwici magnificum templum B. Stephano sacrum condidisse, & loco nomen boni ominis dedisse *Selingenstadij*, præfecto etiam Episcopo Hildegrino Catalonensi Gallo. Sed quum locus ille minus placeret, transtulisse inde sedem Episcopalem ad confluenteis amnium Albis & Oræ, atq; ex eo nomen vrbi inditum initio Alborestadium, quod postea transijt in Halberstadium: Est autẽ situ admodum oportuno; nam præter aquarum commoditates tanta est agrorum vbertas, vt segetum culmi equitem superent altitudine. Accedit ad hæc nitor & elegantia platearum, ædificiorum splendor, amplitudo fori, & collegiatum Canonicorum sodalitium. Fuit autem in hac Ecclesia diu admodum obseruatus ritus quidam singularis peccatorem ab Ecclesia excludendi sub Quadragesimam, & resipiscentem admittendi circa festum Paschatis, Eum verbis Raphaëlis Volaterrani describere operæ pretium fuerit. Singulis annis, inquit, eligitur e plebe quidam, qui personam pœnitentis & confitentis agat. Is in capite ieiunij Quadragesimalis ad templum adducitur, cultu lugubri, quique pœnitentem deceat, capite obuoluto. Idem post sacrum deinde eijcitur, perque totos dies XL nudis pedibus vias vrbis terit, templorum moles circuit, nec cum quoquam sermones miscet. Canonici illi cibum præbent. Non indulget sermoni nisi post mediam noctem, idque in plateis. At in die qui Dominicæ cœnæ dicatus est, reducitur ad templum, & a Sacerdote non absque longis ceremonijs absolutus, stipem a reliqua plebe accipit. Hunc, inquit, Adamum vocare solent. Hæc ille. Porro ritus iste ex decreto quodam Concilij Agathensis profectus est, planeque cum eo capite consentit: Citatur autem is a Gratiano Dist. ctinctione L. Sic autem sonat. In capite Quadragesimæ omnes publice confitentes ante fores Ecclesiæ se repræsentent Episcopo ciuitatis, sacco induti, nudis pedibus, vultu in terram prostrato, reos se esse ipso habitu & vultu proclamantes. Ibi adesse debent Decani, id est Archipresbyteri, Presbyteri parœciarum, Presbyter pœnitentium, qui eorum conuersationem diligenter inspicere debent, vt secundum modum culpæ pœnitentiam per præfixos gradus iniungant. Post hæc Episcopus in Ecclesiam eos introducat, & cum omni clero septem Psalmos Pœnitentiales in terram prostratus cum lachrymis pro eorum absolutione decantet. Tunc resurgens ab oratione, iuxta quod canones iubent, manus eis imponat, aquam super eos benedictam spargat, cinerem prius mittat, deinde cilicio capita eorum cooperiat, & cum gemitu & crebris suspirijs eis denunciet, quod sicut Adam proiectus est de Paradiso, ita & ipsi de Ecclesia pro peccatis suis abijciantur. Post hæc iubeat ministris, vt eos extra ianuas Ecclesiæ expellant: Clerus vero prosequatur eos cum responsorio, In sudore vultus tui &c. vt videntes sanctam Ecclesiam pro facinoribus suis tremefactam atque commotam, non parui pendant pœnitentiam. In sacra autem Domini cœna rursus ob eorum Decanis & Presbyteris Ecclesiæ liminibus repræsententur. Ex hoc igitur decreto

Agathensis Concilij fluxit mos ille qui in Ecclesia Halberstadensi diu admodum obtinuit. Asseruantur autem Halberstadij diplomata Caroli Magni, data an. D CCC IV, quibus eius Episcopatus termini circumscribuntur.

SEQVITVR CATALOGVS EPISCOPORVM HALBERSTADENSIVM.

1 Hildegrinus Catalonensis patre Dietgrino, matre Lieburga editus ex Episcopo Catalonensi factus primum Episcopus Salingenstadianus, postea Halberstadensis, anno D CC LXXX. præfuit Ecclesiæ an. 47, obijt an. 827, sepultus in monasterio VVerdensi ad Ruram fluuium, quod ipse fundauit. Eius frater Luderus fuit primus Episcopus Mimigardeuordensis: sic vocabantur qui nunc Monasterienses dicuntur.

2 Thiagrinus vel Dietgrinus Hildegrini ex fratre nepos, constituitur ex Corbiensi Abbate Episcopus Halberstadensis ab Ludouico Pio anno 827. Obijt an. 841. Situs est in VVerdensi cœnobio.

3 Haymo, cuius exstant Commentarij in scripta Prophetica & Apostolica. Obijt an. 853. Situs est in summo templo eius vrbis. Fuerat monachus Fuldensis.

4 Hildegrinus II prioris ex sorore nepos: electus anno 853, obijt anno 887. Sepultus est in cœnobio VVerdensi apud suos consanguineos.

5 Euelpus præfuit an. 9, obijt an. 896. Eius monumentum est in Ecclesia cathedrali.

6 Sigismundus ex Hirsaugiensi monacho factus Episcopus ab Arnulpho Imp. anno 896, præfuit anno 30, obijt an. 926.

7 Bernhardus Burg-grauius Magdeburgensis electus in Episcopum anno 926, excessit an. 974. Hic in gratiam suæ sororis condidit cœnobium Hadmersheymense, cui Abbatissam præfecit sororem suam.

8 Hildewardus Comes VVarlouianus factus Episcopus an. 974, præfuit an. 22.

9 Arnoldus præfuit an. 27, obijt an. 1023.

10 Brantho ex Abbate Fuldensi factus Bambergæ ab Henrico Imperatore Episcopus Halberstadensis, præfuit an. 13, defunctus est an. 1036.

11 Burcardus Comes a Voburg electus an. 1036, præfuit an. 23; excessit an. 1059.

12 Bernardus Bucho ex Goslariensi præposito, electus in Episcopum an. 1059. Perijt in seditione ciuili sagittæ iactu, anno 1088. Sepultus est Ilsenburgi.

13 Dietmarus, electus an. 1088, præfuit tantum dies 16.

14 Harrandus quem alij Stephanum vocant, præfuit an. 13, obijt an. 1101.

15 Reinhardus postquam vacasset sedes annis sex, electus est an. 1107, præfuit annos 15, pugnauit contra Henricum V Imperatorem ad siluam VVelphonis, vbi exercitum Cæsaris fudit & profligauit. Obijt an. 1122. Sepultus est Halberstadij.

16 Otto, electus anno 1123, sed ob Simoniam ab Honorio depositus. Iterum ab Innocentio II restitutus, & ab eodem iterum exauctoratus anno 1133.

17 Rodolphus. Hic condidit templum B. Virginis ex aduerso templi B. Stephani; obijt an. 1149.

18 Vdalricus, electus an. 1149. Hic gessit bellum cum Henrico Leone Duce Brunsuicensi infeliciter: Vrbs enim capta atque incensa est: ciues cum clero quum se in templum Cathedrale recepissent, vt se illic ab hoste & igni tutos præstarent, omnes in fauillam redacti sunt, quum templum ipsum igni correptum fuisset.

19 Theodoricus præfuit an. 13, ac templum e cineribus excitauit.

20 Bertholdus elect. an. 1195, præfuit an. 7. ob. an. 1209.

21 Con-

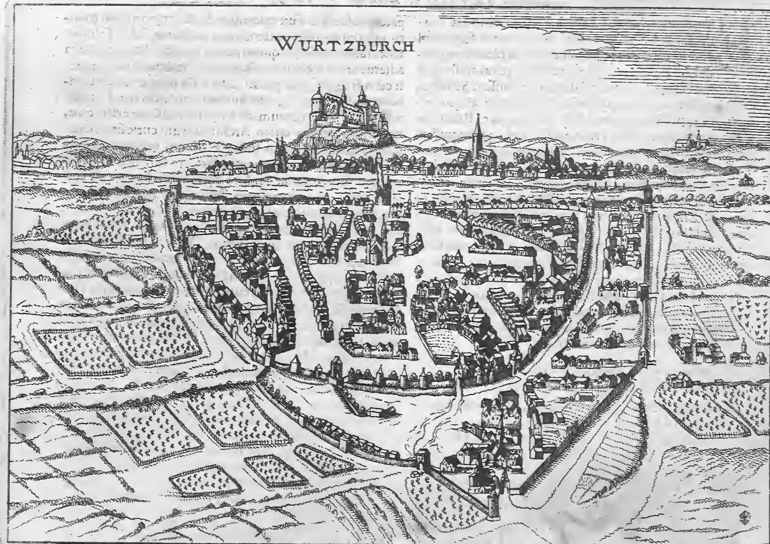
Longit. XXVIII. *o. Latitud.* XLIX. *35.*

EXHIBEMVS hic tibi Lector HEIDELBERGAM Illustrissimorum Principum Palatinorum sedem ad Nicrum amnem, qua se montes in planitiem pandunt. Tabula ad eam expressa est, quam ad se olim ab Ottone Henrico Comite Palatino trãsmissam Sebastianus Munsterus operi suo inseruit. Vrbs autem aliquando sub Episcopo VVormaciensi fuit: sed ex quo eã Palatinus in feudum accepit, sedes Principis facta est, qui acquisitis longe lateq; vicinis ditionibus eam metropolim omnium illarũ esse voluit. Sunt qui eam Ptolemęi Budorim esse existiment, quam ipse locat gradu longit. 28. o. latitud. 51. o. qui tamen positus magis conuenit Manhemio, oppido ad Nicri & Rheni confluenteis sito, in quo Ioannes Papa tempore Concilij Constantiensis colonus carceris fuit. Nomen ipsi vel a Paganis & Gentilibus, qui *Heyden* Germanis dicuntur, vt sit quasi Paganorum mons, *Heydenberg*: vel a nobilitate, quasi *Edel-berg*, vel a vaccinijs, quasi *Heidel-beer*. Paulus Melissus Francus, amicus noster dũ vixit, a myrtis eam dictam existimauit, quasi myrtorum vrbem, itaq; illam idcirco solitus fui vocare Myrtilletum, & in Xenijs sic eam loquentem fingit,

Heidelberga vocor, myrtilli vescula dona
Monte sub arboso mi tribuere notam.

Ciuitas magnifica est, potens, elegans. Ager vicinus omnium rerum ad vitam necessariarum est ferax: Montes quippe vineis & castanetis, ager segetibus, siluæ feris, amnes piscibus, valles fontibus abundãt. Commendat ipsam imprimis arx monti imposita, Principum domicilio, structuræ splendore, situs amœnitate, firmitate operis nobilis. Ex ea in vrbem subiectam vicinamque omnem regionem patet prospectus. Fuit quondam & alia arx in vicino montis iugo cuius adhuc ostentantur parietinæ, sed ea fulmine tacta subito dissilijt: quum puluis bombardicus qui in ea adseruebatur accensus, tecta, muros, trabes disiecit ingenti cum fragore, nec paruo arcis infra positæ vrbisque incommodo. Pons ligneus flumini impositus haud exiguũ adfert vrbi ornamentum, est enim tam adfabre exstructus, vt peritissimorum etiam Architectorum curiositatẽ exerceat. Armamentarium instructissimum tormenta bellica & omnis generis instrumenta Martia in se habet. Templa quoque sunt illustria. In foro præcipuum sacrum est Spiritui sacto: habetque tum Principum aliquot sepulturas, tum Bibliothecam omni genere librorum instruam. cui post Melissum præfectus nunc est IANVS GRVTERVS V. CL. nobisque coniunctissimus. Vidi in ea Homeri volumina perantiqua, & in charta bombacina Nouum testamentum, quum eam ducente Marquardo Frehero lustrarem anno M D XCII, vna cum Friderico Sylpurgo, & Hieronymo Comelino. Magna ad eam accessio optimorum voluminum facta est per Fuggeros. Alterum B. Petri templum in suburbio minus quidem est, sed perquam elegãs. Anno M CCC XLVI condidit Heidelbergæ Rupertus Comes Palatinus Academiam ad exemplum scholæ Parisiensis: de qua vide quæ diximus capite secundo. In sacello Franciscanorum situs est Rudolphus Agricola, cuius monumento Viglius Zwichemus Frisius versus insculpi curauit factos ab Hermolao Barbaro

Inuida clauserunt hoc marmore fata Rudolphum
Agricolam, Phrisij spemque decusque soli.
Scilicet hoc viuo meruit Germania laudis
Quicquid habet Latium, Græcia quicquid habet.

WURTZBURCH

Longit. Grad. XXX. *10.* *Latitud.* XLIX.

HERBIPOLIS præclara Ostrofranciæ ciuitas ad Mœnum amnem sita, Germanicè *Würtzburg* ab herba dicitur, quod etiam notauit Ligurinus libro V quum ait,

----vrbemq; petunt, cui nomen ab herbis
Esse putant linguæ vulgaris origine tractum.

vt omninò canoras nugas crepent qui putant dictam quasi Ereбipolin. Sita autem est agro plano, collibus vndique leniter adsurgentibus, qui vini, & quidem suauis feraces sunt. Ad occasum est pons, firmi operis, quo itur in arcem monti impositam, in qua Gosbertus Francorum Dux nomine Theoderici regis vixit, circa annum Christi DC. LXXX, quo tempore illuc venere Cilianus, Colonatus & Theudomanus Scoti, & Gosbertum ad religionem fidemque Christi pertraxere, sed Gailana Ducis coniunx, eos cũ marito Gosberto interfici iussit. Heramus filius, qui in religione patris pietatem sectabatur, exstruxit in arce templũ B. Virgini sacrum. Nec multo post instituit illic Episcopatum Bonifacius Archiepiscopus Moguntiacensis, ope Pipini & Caroli Magni: qui Ecclesiæ iunxerunt Ducatum Franciæ. Eo fit, vt vtrumq; sit Præsul Herbipolensis, Episcopus inquam, & Dux ciuilis. Itaq; & in sigillo suo habet, HERBIPOLENSIS STOLA ENSE IVDICAT SOLA, & quotiescunq; Præsul infulatus sacra facit, strictum ensem ad aram prope se collocatum habet, quo significatur ius vitæ & necis. Xenodochium alendis pauperibus tam amplum in hac vrbe est tamq; splendidum, vt opida quædã æquare creditur. Vrbs ipsa amœna est, populosa, pluribus templis ac monasteriis ornata, Academiæ quoque nomine celebris. Anno MCLVII conuentus Imperii hic celebratus est, quo Fridericus I Imperator Fridericum Sueuum Conradi Cæsaris filium inspectantibus legatis Græcis in equitum auratorum numerum cooptauit: ipseque Beatricem vxorem duxit. Anno MCCIX Otto IV Comitiis in hac vrbe celebratis vxorem duxit. Rursum anno MCCXXI Fridericus Imperator II conuentum hic egit Principum Imperii, in quo questus est de Pontificum Romanorum iniuriis, ius eligendi Imperatoré sibi adscribentium. Anno CIƆ CCCLXXXIX defecerunt ciues ab Episcopo ad Imperatorem VVenceslaum, sed post acceptam cladẽ redierunt in gratiam cum Episcopo. Biennio post ciues ob varias extorsiones exactionesq; quibus grauabantur tumultuantes, Episcopum vrbe eiecerunt: qui se suosq; vindicaturus, muros diruit, turres disjecit, & ciuium ingentẽ numerum supplicio vltimo affecit. Anno MDLXIII Guiliel. Grunbachius nobilis Francus Alberti Marchionis Brandeburgici castra secutus multa damna intulit ditioni Herbipolẽsi, eaq; de caussa ab Episcopo feudis suis exutus est. Quæ ille per vim recuperaturus parum absuit quin totam Germaniam armis miscuerit. Collecto equitatu celeritate incredibili vrbem matutino tempore inuadit, & Canonicorum domos spoliat. Ipsum quoq; Episcopum per sicarium interficit. Proscriptus, Ioannem Georgium Saxonem aduersus Imperium concitat. Sed tandem iustas pœnas dedit, prout in Gothæ descriptione narratum est.

SEQVITVR CATALOGVS EPISCOPORVM HERBIPOLENSIVM.

I Burcardus, natione Britãnus a Bonifacio populari suo Episcopo Moguntino constituitur Episcopus: Præfuit Ecclesiæ ann. 40. Hic Cilianum cum sociis suis martyres inter sanctos retulit, templumq; iis exstruxit, quod nouum monasterium siue nouam Basilicam hodieq; vocant ipso eo loco quo interfecti sunt. In eius templi crypta posuit ipse hos versus,

Hi sunt Herbipolis qui te docuere magistri
Qua verum coleres religione Deum,

Impia quos tandem iussit Gailana necari
Cælauitque sub hunc corpora cæsa locum,
Ne turpi sine laude situ defossa iacerent.
Corpora, Burcardus sub monumenta locat.

Huic Episcopo dedit CarolusMagnus docẽdos duodecim obsides a deuictis Saxonibus missos. Obijt an. 791.

2 Maingudus Comes Rotenburgicus ad Tubarum monachus ordinis S. Benedicti in cœnobio Fridislariensi Hassiæ, electus anno 791, præfuit an. 3. resignauit Episcatum.

3 Bernwolphus, electus an. 794, præfuit an. 6. obijt anno 800.

4 Ludericus, præfuit an. 3. ob. a. 804, sub Carolo Magno.

5 Aigelwardus, præfuit an. 3, extinctus an. 810.

6 VVolfgerus, electus an. 810, rexit an. 21. Hic interfuit Synodo Aquisgranensi, celebratæ sub Ludouico Pio: obijt an. 831.

7 Hunibertus, electus an. 832, obijt an. 841.

8 Godeboldus, electus an. 841, præest an. 11. Sub hoc deflagrauit templum Cathedrale.

9 Arno, præfuit anno 36, sub Carolo Caluo, Carolo Crasso, & Arnulpho, interfectus an. 891 a Normannis.

10 Radhulpus Thuringiæ Lantgrauius constitutus ab Arnulpho an. 892. Homo stolidus, obijt an. 908.

11 Dietho, electus an. 908, præfuit an. 24.

12 Burcardus ex Abbate Hirtsfeldensi factus Episcopus ab Henrico Aucupe, præfuit an. 9, extinctus an. 941.

13 Poppo I Burg-grauij Herbipolensis filius Ottonis Magni cognatus, præfuit anno 19, decessit anno 961 Ratisponæ.

14 Poppo II patruus Popponis I electus an. 961, sedit an. 23, interfuit Synodo Romæ coactæ ab Ottone Imp.

15 Hugo Ottonis II Imperatoris Cancellarius, electus an. 984, præfuit an. 5, obijt an. 989.

16 Bernwardus Comes a Rotenburg ad Tubarum, defunctus an. 995.

17 Henricus Comes a Rotenburg a breui corpore dictus Hetzelinus cognato suffectus est: fuit frater Heriberti Archiepiscopi Coloniensis. Instituit Episcopatum Bambergensem, obijt an. 1018.

18 Meginardus, præfuit an. 15, sub Henrico II, a quo ius impetrauit cudendæ monetæ: extinctus est an. 1033.

19 Bruno Conradi II Imp. patruelis, filius Conradi ducis Carinthiæ, præfuit an. 11, obijt in Pannonia, an. 145, ex lapsu cœnaculi, sepultus Herbipoli.

20 Adelbero, electus anno 1045, eiectus ab Henrico IV Imperatore, postea restitutus, iterum eijcitur.

21 Meginardus II constitutus Episc. ab Henrico IV an. 1084, eiectus, restituitur: obijt an. 1088.

22 Ainhardus ab Henrico V Imp. factus Episc. præfuit an. 15, sub hoc instituta est expeditio in Palæstinam a Godofredo Bullioneo, captaque Ierosolyma.

23 Rupertus, obijt an. 1106.

24 Ehrlongus sub Henrico IV & V Imperatoribus variam sortem expertus est, bis a patre eiectus, bis restitutus a filio, sedit an. 16: excommunicatus a Pontifice, ob. an. 1122. Hic primus ensem sibi præferri iussit.

25 Rugkerus: obijt an. 1130, contra quem datus est ab Henrico V Imperatore Gebhardus.

26 Hetzelinus, defunctus anno 1131.

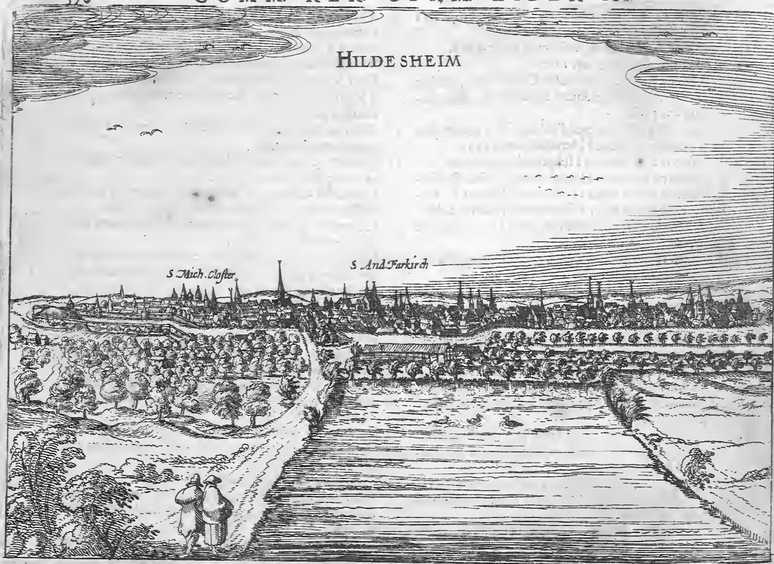
27 Embricho, electus anno 1131, fuit apud Imperatores Lotharium Saxonem & Conradum Sueuum in flagranti gratia: ab hoc etiam missus Constantinopolim. Otto Frisingensis autor est, Conradum in litteris ad Emanuelem datis vocauisse ipsum cor suum & animam suam. Obijt an. 1147.

28 Sigefridus, obijt an. 1153.

29 Gebhardus Comes ab Hennenberg, ob. an. 1161.

30 Henri-

30 Henricus II defunctus anno 1165, quum Fridericus Barbarossa Comitia agitaret Herbipoli.
31 Heroldus, præfuit an. 8, defunctus est an. 1172.
32 Reinhardus, defunctus an. 1182.
33 Godefridus Friderici Barbarossæ Cancellarius, electus anno 1182, suscepta in Asiam expeditione, obijt Antiochiæ an. 1186.
34 Henricus III profectus cum Friderico I in Asiam, statim a reditu extinctus est Herbipoli anno 1193.
35 Godefridus II Comes ab Hohenlohe, præfuit an. 5.
36 Conradns ex Episcopo Hildeshemensi factus Episcopus Herbipolensis anno 1198, cum Henrico VI Imperatore profectus est in Asiam: postea reuersus a duobus nobilibus nefariè occisus est anno 1203. Situs est Herbipoli in summa Basilica.
37 Henricus IV commendatus a rege Philippo eligitur anno 1203, obijt an. 1206.
38 Otto, præfuit an. 16, obijt an. 1223.
39 Theodoricus, præfuit an. 15, defunctus an. 1224.
40 Hermannus Baro a Lodenburg, obijt an. 1250.
41 Hiringus sub Rudolpho Habspurgio, sedit an. 16. Vir immaniter crudelis.
42 Conradus Comes a Trymberg, electus an. 1267.
43 Bertoldus Dominus in Sternberg, electus an. 1268, defunctus an. 1287. Hic ciues Herbipolenses factiosos prælio vicit.
44 Mangoldus, obijt an. 1302. Huic cum Herbipolensibus perpetua fuit contentio, quæ ægre sopita est a Rudolpho Habspurgensi.
45 Andreas Baro a Gundelsingen defunctus an. 1315. Herbipolenses domuit, abrogatis ipsorum tribubus & sodalitatibus.
46 Godefridus III, præfuit an. 7, obijt an. 1322.
47 VVolframus nobilis a Grunbach, obijt an. 1333.
48 Hermannus Baro a Liechtenberg sub Ludouico Bauaro a Canonicis Cæsareis lectus contra Ottonem VVolffskelium Pontificium, sedit an. 2, & resignauit.
49 Otto VVolffskelius electus in schismate confirmatur a Ioanne XXII Papa & Benedicto XI, sedit an. 10, defunctus est an. 1345.
50 Albertus Comes ab Hohenberg a Clemente VI designatus, renunciauit.
51 Albertus Comes ab Hohenlohe, electus a capitulo an. 1345, defunctus anno 1372.
52 Gerhardus Comes a Schwartzenburg, præfuit an. 28, Herbipolenses rebelles domuit: obijt an. 1405.
53 Ioannes ab Egleffsteyn ex coadiutore Episcopus, sedit an. 9, extinctus an. 1412.
54 Ioannes a Brun, præfuit an. 29, Herbipolenses tumultuantes fregit: interfuit Concilio Basileensi: resignauit Episcopatum an. 1435.
55 Sigismundus Saxoniæ Dux, præfuit an. 3.
56 Godefridus Baro a Lymburg, sedit an. 12. Hic primus se Franconiæ Ducem scripsit, eo quod Albertus Brandeburgicus hunc titulum vsurpasset: defunctus est anno 1455.
57 Ioannes a Grumbach, præfuit an. 11, obijt an. 1466.
58 Rudolphus a Scherenberg, sedit an. 29. Huius magnæ virtutes prædicantur.
59 Laurentius a Bibra, sedit an. 24, obijt an. 1519.
60 Conradus a Thungen Ostrofrancus, rexit anno 21, obijt an. Christi 1540.
61 Conradus a Bibra, defunctus an. 1544.
62 Melchior Zobelius Ostrofrancus vir grauis & prudens nefarie interfectus iussu Grumbachij a Zobicio sicario.

HILDESHEIM
S. Mich. Closter
S. And. Farkirch

Longit. Grad. XXXI. *50.* *Latitud.* LII. *28.*

CAROLVS Magnus, qui imperium in Germaniam, & cum imperio religionem Christianam intulit, diuersis locis fundauit Ecclesias & Episcopatus, vt ex iis coloniæ postea alio pietatis ducerentur. Fecit id quoque ad conuertendos Saxones inferiores *Elzij* pago amœnissimo, ad confluenteis Sabæ & Lynij pisculentorũ amnium: qui locus a mansione Caroli Aula regia dictus est, vbi etiam Ecclesiam B. Petro consecrauit. Translatus est autem ab Imperatore Ludouico Pio Caroli Magni filio Aulicensis Episcopatus trans flumen Lynium in locum qui a cælitus demissa niue *Hilgenschne* vel *Hildeschne* olim vocatus fuit, nunc vero mutata paullum terminatione *Hildelsheym* appellatur. Hic conditum est ab Imperatore templum B. Virgini sacrum. Ciuitas initio duplex fuit, postea iunctis partibus facta est vna.

SERIES EPISCOPORVM HILDESHEMENSIVM.

1 Guntharus primus Episcopus a Ludouico Pio constitutus est, anno Domini DCCCXIV., quo obijt Carolus Magnus. Præfuit autem Ecclesiæ annos 21 Huius opus est templum illud Ceciliæ duabus turribus conspicuum proximum templo Cathedrali. Obijt Guntharus anno Domini 835, situs est in sacello arcis a se constructæ.

2 Remibertus paucis mensibus præfuit.

3 Ebo Gallus, deiectus Archiepiscopatu Rhemensi quum confugisset ad Ansgarium Archiepiscopum Hamburgensem, ab eo promotus est ad Episcopatum Hildesianum anno 835, præfuit an. 12.

4 Adelfridus monachus Corbeiensis, sedit an. 18.

5 Marquardus, præfuit an. 3, trucidatus a Normannis, qui Saxoniam, VVestphaliam, Belgicam vexarunt.

6 VVigebertus, electus an. 880, obijt an. 884.

7 VValdobertus, obijt an. 903.

8 Gebehardus, electus an. 903, præfuit a. 25, ob. a. 928.

9 Diedhardus, electus an. 928, obijt an. 936.

10 Ochwinus Abbas Pergensis, sedit an. 28.

11 Osdachus diutis Augiæ Monach. sedit an. 40.

12 Gerardus, sedit an. 3, obijt an. 993.

13 Bernardus Comes de Sommerburch, sedit an. 51.

14 Dithmarus Conradi Salici Sacellanus.

15 Anselmus sub Henrico III Imp. obijt an. 1054.

16 Echilo Præpositus Goslariensis, obijt an. 1079.

17 Vdo, sedit an. 35.

18 Bertholdus, sedit an. 25, ob. an. 1174.

19 Bernardns Comes Rottenburgius, sedit an. 23.

20 Bruno, sedit an. 7.

21 Hermannus, sedit an. 16, ob. an. 1174.

22 Adelgadus Goslariensis, sedit an. 15.

23 Berno, an. 8, defunctus an. 1198.

24 Conradus, an. 1, resignauit.

25 Habordus, an. 9, obijt an. 1208.

26 Sifridus ex monacho Fuldensi, sedit an. 11.

27 Conradus II, sedit an. 24, obijt an. 1257.

28 Henricus, sedit an. 20, defunctus an. 1257.

29 Ioannes, an. 4.

30 Otto Dux Brunsuicensis, sedit an. 19, ob. an. 1279.

31 Sifridus, sedit an. 30.

32 Henricus, præfuit an. 8, obijt an. 1310.

33 Otto Comes de VVoldenberge, defunctus an. 1334.

34 Ericus Schouwenb. & Henricus Brunsw. in schismate.

35 Ioannes, sedit an. 2, & resig. an. 1363.

36 Gerardus de monte, sedit an. 33.

37 Ioannes Comes de Hoya, sedit an. 26, ob. an. 1424.

38 Magnus Dux Sax. infer. an. 28.

39 Bernardus Dux Brunsuic. sedit an. 7. ob. 1459.
40 Ernestus Schowenb. sedit an. 11, ob. an. 1470.
41 Hermannus & Heuningus in schismate.
42 Bertholdus, sedit an. 12, obijt an. 1503.
43 Ericus Dux inf. Sax. sedit an. 1, & resignauit.
44 Ioannes Erici Frater.
45 Valentinus a Totleben.
46 Balthasar Merkel orator Caroli V Cæsaris.
47 Otto.
48 Valentinus a Totleben.
49 N. ab Obergen.
50 Ernestus Dux Bauariæ Archiepisc. Coloniensis.

VDO Episcopus XVII Comes fuit Aluenslebius, estque constitutus ab Henrico IV Imperatore. Eius magna fertur in Cæsarem fides. Nam quum Cæsarem oppugnaret Ecbertus Marchio Misniæ, intulit quoque Vdoni bellum, captumque per tormenta eo adegit, vt traditurum se Hildeshemium per tormenta promitteret. Quum vero id postea præstare Episcopus neque posset, neque vellet, cingit Marchio vrbem obsidione, &, vt ad deditionem ciues adigat, obsidem vnũ palam obtruncat. Vbi nec hoc modo potiri vrbe potest, maiores copias comparat, certus extrema quæq; tentare. Forte dum rerum ita satagit, defessus ad molam suã Isenbutelum non procul Brunsuiga cum paucis diuertit, & molitorem ad petendum ex vicino oppido potum emittit. Sed molitori in via occurrunt equites Cæsariani, qui re cognita protinus se ad pugnam accingunt. Concurritur. Finis certaminis is fuit, vt confoderetur a Cæsariatis Ecbertus. Ita Hildeshemium obsidione, Episcopus e carcere liberatus est.

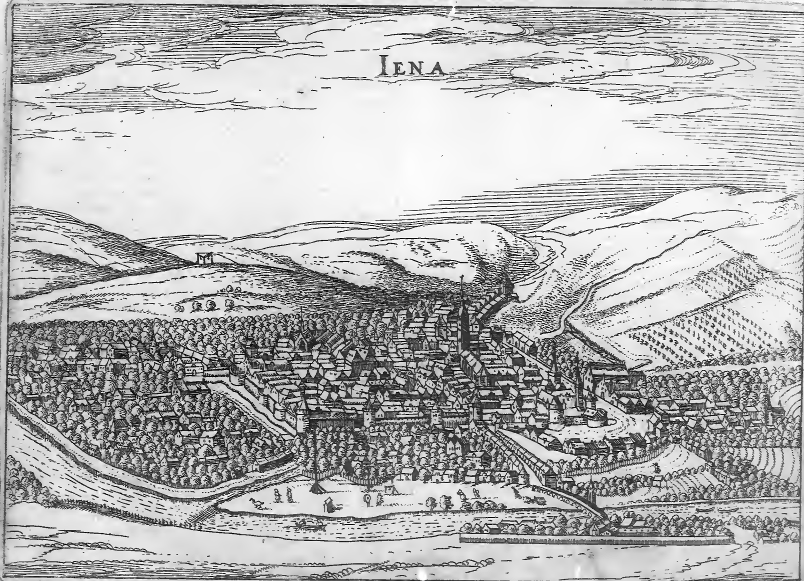
Anno MCCCLXIV Episcopus fuit Gerardus Baro a Berg, qui cum Magno Brunsuicensium Duce graues inimicitias gessit. Ac iuuabant quidem Magnum socij potentes, Dietricus Archiepiscopus Magdeburgensis, Albertus Halberstadiensis, tum Principes Anhaltini, Gebhardus Comes Mansfeldicus, Volradus Quernfurdiæ dynasta, & Guntherus Comes Barbiensis. Hi pro se quisque inuadunt Diœcesin, diripiunt omnia longe lateque, incendunt, vastant. Gerardus vero Episcopus magno animo suos in aciem producit; erat enim rei militaris gnarus. Pugnatum est acerrime. Gerhardus non solum Brunsuicensem Ducem, sed etiam Episcopum Halberstadiensem aliosque supra centum viros primarios cepit, MD cecidit, reliquos in fugam coniecit. Vnus Diethricus Magdeburgicus sexies mille marcis captiuos suos redimere coactus est. Hoc illud est prælium, ex quo natum fuit prouerbiũ, *Logica victa est a Rhetorica*: quo significabatur, Albertum Halberstadiensem Episcopum a Gerardo Hildeshemio superatum esse. Erat enim ille disputator subtilis, iste Orator vehemens.

Anno MDXIX Ioan. Saxoniæ Dux ex familia Lauenpurgensi XLIV Episcopus Hildeshemius bellum intulit Henrico Duci Brunsuici. Stetere ab Episcopo contra Brunsuicensem Henricus Dux Luneburgẽsis, Comes Schonburgensis, & alij. Ab Henrico Brunsuicensi Franciscus Episcopus Mindensis. Erat autem tunc multo quam nunc est potentior Hildeshemius, vt qui septẽ Comitatus sub se haberet, VViezenbergam, Sladem, Poppenburgum, Peynam, Oldenburgum, Lewensteinum, & Hunsruccum, tantumque valeret, vt spatio vnius diei quingentos equites armatos potuerit ex sua ditione conscribere. Episcopus collectis copijs suis inuadit Diœcesin Mindensem, eamque incendijs & rapinis vastat. Tum opinione citius etiam in Erici prouinciam impressionem facit, obuia cuncta prosternens ac diruens. Obiet autem tunc Cæsar Maximilianus; etsi vero vicarius Imperij Fridericus

Saxoniæ

Saxoniæ Dux atque Elector vtrique parti mandaret, vt positis armis a vi desisterent, tamen nihil profecit, Episcopo quod orsus fuerat bellum ad finem perducere cupiente. Ericus quum videret se Episcopi impetum solum sustinere non posse, auxilia a vicinis Principibus, Georgio Duce Saxoniæ, & Guilielmo Lantgrauio Hassiæ petijt & accepit. Cum his oppidum Dassel capit, & Episcopum Ioannem ab obsidione Calenburgi depellit. Sed orta inter Saxones & Hessos dissensio res ipsius conturbauit. Saxones enim Leonem quem in signis & scutis militaribus gestabant Hessi, per conuitium dicebant esse canem. Nec tulit conuitium animosa gens; quumque videret, fieri minimo negotio posse vt ipsi etiam in castris committerentur inter se, maluit redire domum, quam sociorum sanguine fœdare militares manus. Interea Brunsuicensis Peynam vrbem expugnat, arcemque, quod ea pertinacius resisteret, obsidet. Hildeshemius periculum veritus, mittit ad Brunsuicensem, petitque inducias, donec nouus Imperator creetur, qui sua autoritate res inter ipsos componat. Pactis inducijs Peynæ obsidionem soluunt Brunsuicenses, & in Ducatum Luneburgensem sese conferunt. Episcopus vafer, vbi eos securos videt, irruit cum ingentibus copijs, & aduersarium cum copijs auxiliaribus Saxonum, Thuringorum, Misnensium fundit. Capti sunt eo prœlio duo Duces Brunsuicenses, Ericus, qui Cellam asportatus est, & Guilielmus Erici frater, quem Episcopus secum Hildeshemium abduxit. Ac Ericus quidem numeratis ter mille aureis, & datis tribus arcibus liberatus est: Guilielmus vero vsque ad exitum belli detentus in custodia. Ceciderunt eo prœlio ter mille trecenti & triginta ex parte Brunsuicensium. Postquam vero ad fastigi[um] supremi in Germania honoris peruenit Carolus V, protinus imperiali edicto mandatum est vtrisque, vt positis armis iure agerent, & controuersiam suam Cæsari dirimendam traderent. Et quia constabat Episcopum Hildeshemium violasse publicam pacem, proscriptus est cum omnibus sibi subditis: estque ea proscriptio paullo post iterata. Hildeshemenses proscriptionem illam eludebant, sarcasmis, & parum liberalibus conuitijs ipsum quoque Imperatorem petentes: Vnum fuit venustius; ortum ex hononymæ vocis ambiguitate: nam quum proscriptioné Germani vocent, *acht*, iteratam vero *ober acht*, quæ voces etiam significant octo, dicebãt vulgo, *Acht vnd oberacht seind sechzehen*. Bis octona sunt sedecim. Sed male cessit ipsis hic nasus. Brunsuicensis quippe auctoritate fretus Cęsarea, pedestribus & equestribus copijs Diœcesin Episcopi inuasit, arcesque sex protinus expugnauit. Nobiles vero qui in alijs arcibus erant, territi seueritate Ducis, opem consiliumque ab Episcopo petunt. At is rebus suis desperans quum videret infensum sibi Cæsarem, audiretque Romam captam, nec præsidium sibi vllum esse a Pontifice, iam deserta diœcesi sua profugerat ad Luneburgicum. Quocirca nobiles cum Principibus transigunt, & tredecim arces sibi oppignoratas, principibus tradunt, ea lege, vt ipsi quidem in arcibus maneant, sed vt sese in fidem & clientelam dent Brunsuicensium, & prætereaque appendant XXVIII millia florenorum. Postea electus est in Episcopũ a Canonicis Balthasar Merckelius Caroli V orator, qui tamen vix semel propter molem aulicarum occupationum in Diœcesin Hildeshemensem venit.

Anno MDXLII Senatus ab Episcopo & Canonicis dissidens religionis reformationem instituit ad formulam Augustanam, accersitis Ioanne Bugenhagio Pomerano, Antonio Coruino, & Henrico VVinkelio.

IENA

Longit. Grad. XXXII. *43.* *Latit.* LI. *o.*

IENA ad Salam fluuium in Thuringia oppidum non admodum celebre fuit, priusquam a Ioanne Friderico, constituta illic bonarum artium & Sapientiæ Schola, euocatisque viris eruditis, nobilitari cœpit. Nomen vnde habeat, ignoratur. Sunt qui ex Hebræa voce IAIN, quæ vinum sonat, eius originem petant: Est enim ad illam ingens vini prouentus: cuius copiam aiunt VVimariam singulis septimanis euehi solitam, medio inter Erfurdiam & Ienam spatio, nomen quoque oppido illi ex mercatu vini dedisse. Quod si ita est, necesse est Iudæos sedem fortunarum suarum hisce locis ad Salam quondam fixisse, Synagogas habuisse, & vini vsum cultumque importasse. Eam sententiam Stigelius versibus istis expressit,

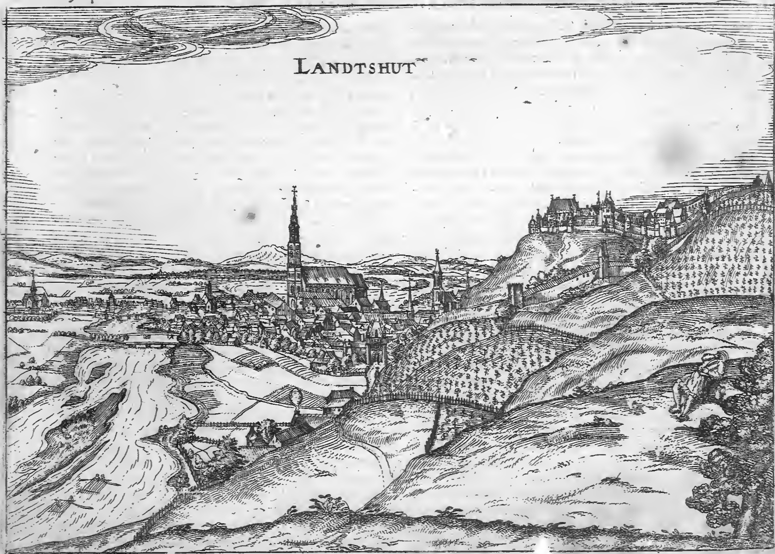
Hinc placet Hebræo nobis hanc nomine dici,
Vt vetus a Iain nomen Iena tenet.
Cur ita crediderim, nisi mentem vocula fallit,
Certa huius ratio nominis esse potest.
Quippe vocat Iain Solymæ pius incola terræ
Hoc quod nos Latio dicimus ore merum.
Quæ caput in medijs vrbs fertilis erigit vuis,
Hanc quisquam a vino nomen habere neget?

Sed Iudæorum mansionis nulla ibi exstant vestigia: quum alibi manifesta & duratura reliquerint monumenta suæ vbicumque vixerunt habitationis. Alij a Iano Ienam dici maluerunt. Sed hæc incerta, imo, si quid iudicare queo, vana. Præstat omnino ignorantiam fateri ingeuuè, quam ita diuinando impudentiam prodere. Vrbs in valle sita est, muris & turribus munita: Pons lapideus fluminis ripas iungit. Creuisse vrbem per incrementa apparet ex murorum antiquorum ambitu. Monasterium prædicatorij ordinis a Dominis de Leuchtenburch fundatum est anno MCCLXXXVI, auctum vero & locupletatum liberali donatione potentiorum. Contulit quoque bonam partem Albertus Thuringiæ Lantgrauius, & Saxoniæ Palatinus. Confirmauit tandem Fridericus Lantgrauius Thuringiæ & Marchio Misniæ atque Osilandiæ. Academia Ienensis solemniter introducta est anno MDLV, die 25 Ianuarij insigni munificentia Ducum Saxoniæ Ioannis Friderici & Ioannis Guilielmi, priusquam factione Grunbachica dissiderent inter se. Et creuit protinus mirifice, confluente eo ex omnibus Germaniæ partibus iuuentute discendi auida, ob egregiam virorum doctorum famam, & victus parabilem rationem. Ipsum quoque constat Iustum Lipsium in illa Academia aliquando docuisse, & funebri oratione Duci Saxoniæ parentasse. Non est quidem nunc eadem eius Scholæ quæ olim fuit celebritas, habet tamen & viros eruditos & copiam studiosorum satis frequentem.

RAAB

Longit. Grad. XL. 35. *Latitud.* XLVII. 50.

IAVRINVM ad Arrabonis & Danubii confluenteis ſitum eſt, vetus Hunnorum aduerſus Francos propugnaculũ: Situm eius ſic deſcribit in Hercule Prodicio Steph. Pighius, qui vrbẽ luſtrauit quum Principẽ Carolũ Cliuorum Ducem in Italiam duceret. Iaueram verſus, inquit, ex Comario oppido proficiſcimur, Danubio ad ſiniſtram relicto. Nihil occurrit in eo itinere niſi viſu triſte atq; dolendũ homini Chriſtiano. Totus enim ille Pannonici limitis tractus Turcica rabie deuaſtatus eſt. Agri vbiq; cernuntur inculti, monaſteriorũ & ædium ſacrarum ruinæ frequentes. Iaueram appulit hora poſt meridiẽ tertia Princeps Carolus. Gratum eius aduentum teſtatur ea ciuitas e propugnaculis, ingenti æneorum tormentorum applauſu. Iacet in Barbarico, ad defluẽtis Danubij ripam, extenſa ad dexterum latus amnis ibi Danubium influentis, cui nomẽ a nigredine Coruus eſt, a quo etiam nunc vulgo idiomate Germanico vrbẽ ipſam *Raab* vel *Raaff* nuncupant. Epiſcopatu eſt inſignis & mercatura, negotiationibuſq; pro temporum ſtatu non infrequens, ob ſitus opportunitatẽ. Natura enim loci vrbs valde firma eſt, paludibus Corua ac Danubio magna ex parte cincta. Caſtri reliquię antiquę & cippi ſepulchrales cum ſculpturis & imaginibus togatis, templi parietibus inſerti, demonſtrant vrbis vetuſtatem, & Romanorũ olim eo loci fuiſſe hiberna. Noſtro ſeculo tandem Diui Cæſares Auguſti, Ferdinandus & Maximilianus Imperatores, muris ingẽtibus, foſſis, ac propugnaculis ampliſſimis adeo muniuerunt, vt nunc videatur inexpugnabilis. Quapropter duo valida ſemper illã obtinent præſidia, Hungarorum videlicet equitũ, & Germanorum peditum, quę perpetuis eam excubijs ac ſtationibus aduerſus Turcarum inſultus inſidiaſq; tutantur. Stabant in ripa parati põ[illegible]is Danubium Carolus Princeps cum ſuo comi[illegible]atis traijceret, [illegible]gellentiq; in ripã aduerſam, tormẽtorum æneorum cum magno tonitru more bellico fit applauſus. Erãt in armis ante portas præſidiarij milites, præfecti vrbis atq; præſidij, nec non magiſtratus cũ præcipua nobilitate, qui obuiã venientes aduentum gratulãtur. Ipſe autẽ ne reliquum diei perderet, petijt vt mox ad opera viſenda circũduceretur. Prompte ſatisfactũ eius deſiderio, & cõfeſtim accitis equis, quibus vehi ipſe familiareſq; ſi videretur, poſſent, circumire cœpit muros & aggeres, perluſtrare foſſas, ac propugnacula ampliſſima ab architectis peritiſſimis elaborata: recognouit tormenta machinaſq; bellicas depulſorias, & per meatus concameratos ſub aggeribus, e quibus foſſæ defendi & propugnaculis laborantibus dari auxilia poſſent. Egreſſus deinde portas, cõſiderauit propugnaculorum atq; mœniorum ſtructuram, foſſarum latitudinem atq; profunditatẽ, cunctarum rerum cauſſas & rationes diligenter indagauit. Poſt occaſum itaq; Solis nocte iam ſubobſcura in Prætorium deductus eſt ad præparatum hoſpitium. Poſtridie mane vidit armamentarium & granaria: in turrim altam adſcendit, ex qua ſitum vrbis, Danubij curſum, circumiectæq; regionis tractum ac opida contemplaretur. Atque hæc quidem tunc Princeps Carolus narrãte Pighio: Ex eo capta eſt vrbs a Sinan Baſſa an. MDXCIV mẽſe 13 die Sept. dedente Comite de Hardeck, An. autẽ MDXCVII recuperata a Barone Schuartzẽburgico, qui propterea Comitis titulum ab Imperatore obtinuit. Defendebant vrbẽ MDC Turcæ, Ex his MCCC fortiter occubuerunt. Capti ſunt equi DCC: Commeatus ingens. Reperierunt ſeptem cryptas plenas farinã. Auri ſignari magnam vim, quæ etiã ſummam exceſſit CCC mill. ducatorũ. Tormenta bellica ahenea maiora cẽtum, maxima XXIV. Pulueris nitrati, armorum, commeatus copiam ingentem. Nunc ergo ſummo ſtudio cuſtoditur, certum Hungariæ, Auſtriæ, Germaniæ, imo totius Chriſtiani imperij propugnaculum.

LANDTSHUT

Longit. XXXVI. *30.* *Latitud.* XLVIII. *22.*

FRANCISCVS Irenicus existimauit Ptolemæi Inutrium, ἰνούτριον, esse nostrum istud Landshutum, quum tamen positio longe diuersa sit: Inutrium enim locat Ptolemæus gradu longit. XXXII. 50. latitud. XLV. 30, quo loco Auentinus statuit *Mittenwaldt*. Et autem LANDSHVTVM in Bauaria inferiore ad fluuium rapidissimum Isaram, qui longe lapsus postquam Landauiam, Sindelfingium, Monacum, Frisingam, Mosbargum,& Mittenwaldium, vrbes satis celebres attigit, in Danubium tandem sese effundit. Conditum est anno salutis partæ MCCVIII a Ludouico Bauariæ Duce, quum antea arcis iacti fuissent fundamenta a Ludouico Ottonis filio, sub annum MCLXXVIII. Sedes est Principalis. Ager omnium rerum beata copia abundans, segete, vino, leguminibus, arboreis fructibus, quibus colles, agrique vestiuntur. Prata quoque habet & siluas: merito vt regio ista cum amœnissimis & vberrimis totius Europæ certare possit. Vrbs ipsa ædificijs admodum venustis & elegantibus nitet, inter quæ potissimum eminet Ecclesia, quæ artifici structura, ac præsertim stupendæ altitudinis turri spectantium ad se oculos atque animos rapit. In monte, qui vrbi imminet, ampla est arx, ex qua in vicina loca quaquauersum patet amœnissimus prospectus. Est quoque magnificum aliud in inferiore parte vrbis Palatium, opus Alberti Ducis, quod vulgo Nouum ædificium vocant. Eius structura elegans, ad Italicæ architecturæ symmetriam scite subtiliterque concinnata, magnum toti vrbi decus atque ornamentum adfert. Est ibi visendus hortus, quem Guilielmus Dux in gratiam coniugis suæ Lotharingicæ Gallorum hortulanorum opera conseuit. In eo pergulæ operis topiarij, sepimenta, labyrinthi, areolæ, artifici manu directæ, ingentem spectatoribus recreationem præbet, inter limpidissimorum fontium ductus. Ciues in vrbe ex mercatu vini, frumenti, lanæ, aliarumque rerum quas benigna illic natura indulgenter subministrat, ingentem quæstum faciunt. Ad hanc vrbem collegit Carolus V exercitum, quum bello Germanico a Saxone & Hesso pressus, Ratisponā deseruisset. Hic litteras accepit a confœderatis ad se scriptas, non Cæsaris titulo, sed eius qui se pro Cæsare gerebat. Ac debellatum tunc, deque Carolo V Imperatore triumphatum fuisset, si quantum lentis deliberationibus & consilijs inefficacibus impensum fuit a confœderatis, tantum actioni & maturæ executioni tributum fuisset. Castra enim Cæsaris inualida: rarus miles: auxilia perexigua: ipsius Bauariæ Ducis, cuius in solo tunc res gerebatur, animus vacillans. Sed dum otiose de minutijs quibusdam consultatur, corrupta est occasio: Cæsarque milite Pontificio & Italico confirmatus, Ratisponam vnde profectus ante fuerat, regressus est.

LAUGINGEN

Longit. Grad. XXXII. *45.* *Latit.* LIV. *48.*

LVBECA vrbs Saxoniæ amplissima, VVagriæ caput, situ, & mœnibus, & portu ornatissima, mercaturis quoque cunctisque rebus necessarijs instructissima, & imprimis legibus honestis moribusque exculta, ac tam publicis quam priuatis ædificijs splendens, & nauigationibus potens, merito suo omnium ad sinum Balthicum sitarum vrbium præcipua habetur: Vt de ea recte Lindebergius,

Gens humana, situs, commercia, littora, mores,
Mars, toga, diuitiæ, curia, relligio,
Arctoas inter claras virtutibus vrbes
Efficiunt tollat tanta LVBECA caput,
Et decus Europæ, & lumen sit totius Ansæ,
Et sit Vandalici pulcra corona soli.

Sonat enim *Lubeca* laudis angulum, quasi dicas *Lob-eck*. Sita est ad *Suardæ* & *Drauennæ* confluenteis, hinc amne inde lacu *Wagnissa*, qui & *Bractusa* dicitur, irrigua. Ortum habuisse creditur partim a Cimbris, partim ab oppidulo *Swartow*, quod mari est vicinius, conditum circa annum Christi MXL a Godschalco Principe Obotritorum. Nam quum Swartoum Rugij bellis perpetuo fatigarēt, nec possent industrij ciues destituti opibus aduersus tam potentem hostē se defendere, fertur ipsis autor fuisse Adolphus II Comes Schowenburgicus, qui a Lothario Imp. Comes Holsatiæ factus fuit anno MCXL, vt mutatis sedibus subducerent se longius a mari, in locum quem Cimbri olim vrbi destinarant, vbi collē ambiunt VVagnissa & Drauenna, tutumq; eum reddunt ab hostiū excursionibus. Placuit consilium; idque eo magis, quod inter effossiones deprehenderent fundamenta antiquarum molitionum. Sed crescentem vrbem multa infestarunt: Nam & a Vandalis statim spoliata, & ab igni fœdata est, anno MCLVIII, & Adolphum sensit imparem defensioni suæ aduersus Henricum Leonem Saxoniæ & Bauariæ Ducem potentissimum. Hic enim nouæ ciuitatis incrementis querebatur Bardouicensium mercimonia decrescere, & prouentum minui salinarum Luneburgēsium exportatione salis Todesloani. Quid faceret aduersus tam potentem hostem Adolphus? Quum deprecationi locus non esset, videretque a Leone aditum Lubecæ interclusum, & fontes salis corruptos, & maiora nisi cederet instare, cessit vrbe, quamque ipse defendere non potuit, potentiori regendam dedit. Sic ergo Leo Lubecam fecit iuris sui. Mutato domino creuit vrbs prudenti iam tum Magistratus consilio, qui Ducis Saxoniæ intercessione, facile a Daniæ rege VVoldemaro obtinuit, vt libera essent Lubecensibus per Daniam commercia. Anno MCLXIII consentiente Henrico Leone traslatus est Episcopatus Oldenburgicus Lubecam, exstructaq; est in arenis a Gerardo Episcopo Ecclesia cathedralis, sacra B. Ioanni. Proscripto Leone venit ciuitas in potestatem Imperij, obsessa & capta a Friderico I. Tunc Lubeca facta imperij vrbs, arcem Comitum VVagriæ ad Drauam vna cum libero fluminis vsu & immunitate vectigalium redemit. Post obitum Friderici reddita est Leoni. Eo defuncto cessit regi Daniæ, victa a Voldemaro Canuti regis fratre, duce Slesuicensi. Sed quum eam Dani durius premerent, dederunt se Lubecenses in potestatem Friderici II, & ab illo impetrarunt pristinam illam suam Imperij libertatem. Ita intra annos LX varios casus experta Respublica, ostendit, rebus aduersis desperandum non esse ei qui magnum aliquid moliri studet, sed enitendum prudenter quamdiu spes aliqua diuinitus adfulget. Ex eo igitur fuit Lubeca mansitq; semper in ditione Romani Imperij, fida, & constans; insignia quoque virtutis suæ præmia a Cæsaribus experta. Anno MCCXXXVIII ingenti incendio deformata est, quæ res occasionem dedit, cauendi, ne in posterum

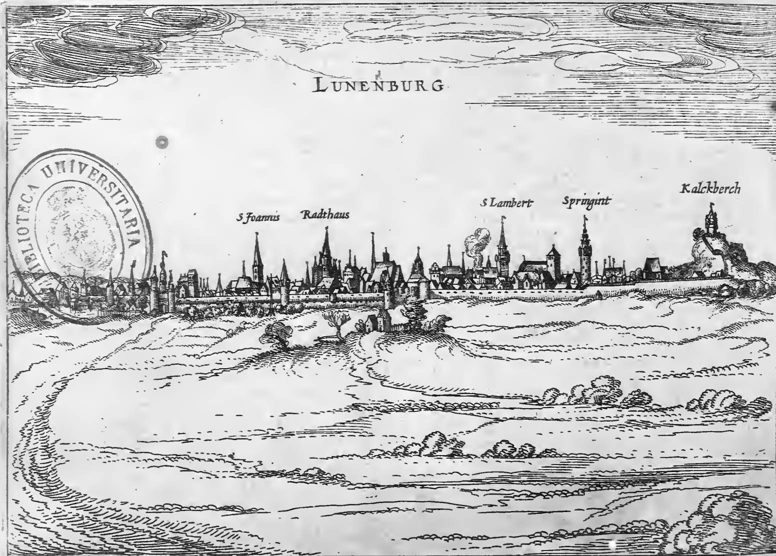
arundine aut stramine, aut palustri iunco domus illic tegerentur, sed tegulis coctilibus. Anno M CCC VIII motus est in ciuitate intestinus aduersus Senatum tumultus a ciuibus quibusdam factiosis, quorum opera factum est, vt pulsis Consulibus antiquis noui subrogarétur in ipsorum locum: sed non multo post facile sensit Respublica, quantum intersit, nauem illam a perito nauclero non ab ignaro ventorum & fluctuum regi. Restitutus ergo prior Senatus septennio post per Sigismundum Imperatorem, a fauentibus ciuibus ingenti desiderio exceptus est. Magna vero est in ea vrbe Magistratus autoritas, magna amplitudo; Neque enim ad eam dignitatem euocantur, nisi selecti ob singularem atque eminentem prudentiam viri. Consules sunt duodecim: omnes patritij vel equestris dignitatis. Horum perpetua est in Rep. potestas, nisi quod extincto vno alter ex reliquo corpore delectus sufficitur. Hi sunt custodes libertatis & salutis ciuium. Plebeij nisi vocentur, in Magistratum non veniunt, neq; vllum vel in cõsulendo vel in petendis honoribus ius habent. A Consulibus non datur nisi ad Romanum Imperium prouocatio. Tali dedecachordo ornata ciuitas concentum edit longe suauissimum. Anno M D accusati sunt a rege Daniæ Lubecenses, quod Suecis fauerent; fuitque ea non parui inter ipsos motus caussa: sed compositum est negotium interuentu Raimundi Cardinalis, & Friderici Ducis Holsatiæ, & Magni Ducis Megapolensis. Anno M D V I gessere bellum Lubecenses aduersus Henricum Ducem Megapolensem, totum biennium, ortum ex caussa leui, rustici cuiusdam ebrij cum muliere rixosa contendentis. Ac nisi hortatu Maximiliani I per amicam transactionem res fuisset composita, magna vtrimque damna experti fuissent. Anno M D I X bellum nouum cum rege Daniæ Ioanne susceptũ est, ob naues detentas & bona direpta. Quod cum Resp. contra pacis formulam Neucopij sancitam factum iudicaret, ipsa sibi vicissim in regios eandem violentiam permisit. Rex missis nauibus bellicis X X I V portum Lubecensem obsidet, omnemque importationem & exportationem mercium prohibet. Lubecẽses contra Danos cum mercibus arresto adstrictas detinent. Danus Lubecenses per regnum suum negotiantes omnibus bonis spoliat. Suecus a Danis lœsus, iungit se Lubecensibus in communis societatem belli; Ita suis, imperij, Suecorum viribus freti Lubecenses, octodecim grandiores naues sale, pannis, & instrumentis ad belli apparatum onustas in Sueciam mittunt, simulque Daniæ regi per litteras bellum denunciant. Naues illæ omnes Stockholmiam delatæ sunt, vna excepta, quæ in itinere tempestatibus agitata, fluctibus hausta est. Felix hoc initium Suecis animos addidit, vt inito iterum cum Lubecensium Republ. fœdere, Ioanni regi Daniæ penitus renunciarent. Sed sub autumnum reuersuræ naues disiectæ sunt tempestatibus, partimq; submersæ sunt, partim in portu Dantiscano hibernarunt. Interea Dani facta in agrum Lubecensem exscensione viginti ipsorum pagos flammis iniectis combusserunt. Efferatus hac iniuria liber populus magno animo vltionem petijt, & non tantum Suecos aduersus regem incitauit, sed etiam insulas quasdam inuasit, naues diripuit, incenditque, & quacumque potuit parte incumbuit in vindictam: Donec Friderici Holsatiæ Ducis interuentu (nam & illum flamma vicini belli attigerat) vtrimque obtentum est, vt libera saltem nauigatio permitteretur. Post obitum Ioannis Christiernus Daniæ rex titulis ferocior, quam armis & consilio potens, contra pacta non est veritus currus multos pannis, & sale, & armis onustos, qui ad ostium Drauennæ amnis (locum vulgo *Tramunde* vocant) substiterant, inuadere, & Hasniam abducere; quumq, admonitus promisisset se cuncta redditurum, non fuit ipsi religio datam sæpius fidem frangere.

Conatus

Longit. Grad. XXIX. *53.* *Latitud.* XLVI. *42.*

VRBS LVCERNA sita est ad Rusam amnem, qua is e lacu effluit, perque vrbem lapsus, postea in Arolam sese exonerat, eiusq; aquis mistus sese in Rhenum mittit. Lacus ab vrbe vocatur Lucernensis, ac per eum nauigatur ad tres pagos. Sita est ad pedem altissimi montis, quem quidam Fractum, quidam etiam montem Pilati vocant. Per vrbem necessarium est iter illac in Italiam tendentibus per AlpesLepontias, quem hodie vocant montem S. Gothardi. Hinc merces Germanicæ & Gallicæ ad Alpes subuehuntur, atque inde in Italiam clitellarijs iumentis, in id semper paratis, descendunt: Sic vicissim Italicæ merces eodem itinere mutato cursu per lacum & Rusam in Arolam, inde in Rhenum ac porro in Oceanum deferuntur. Originem vrbs cepit ex monasterio, quod illic VVigardus presbyter frater Ruperti Ducis Allemanniæ tempore Ludouici Regis erexit sub annum DCCCXVI. Hoc monasterium postea fuit Abbatis Murbacensis: Proditum enim est historijs, regi Lothario Abbatem Murbacensem fuisse supplicem, ac petiuisse, vt ab ipso confirmarentur iura quædam monasterij *Luciariæ*, quæ habuit in villa Emmam, sita in Ergoia, iuxta fluuium Russ, quæ olim abauus eius rex Pipinus & pater Ludouicus monasterio donauerant Hæc vltima est, quod constet, huius oppidi vetustas. Monasterio iunctæ fuerunt domus rusticæ, & piscatorum casæ, tum diuersoria in vsum commeantium; & opificum domicilia. Ita paullatim creuit vrbs. Sic multæ aliæ in Germania, ex cœnobijs, præsertim Benedictinorum: Fulda, Sangallum, Campidona, Amerbachium, Seckinga, VVissenburgum. Nomen creditur accepisse a Lucerna, quæ forte illic initio in vsum nauigantium suspensa fuit: Atq; huic rei credibile est inseruijsse turrim illam vetustam, quæ ad superiorem pontem hodie ab aquis nomen habet. Imperauit autem oppido Abbas Murbacensis vsque ad tempora Alberti Austriaci Imperatoris. Hic quum in Heluetia nouum principatum condere instituisset, Lucernam quoque emit, datis Abbati quatuor pagis in Alsatia, & certa quadam pecuniæ summa: Bis mille argenti marcas fuisse ferunt. Sed fuit semper ciuitas ipsa libera atque immunis ab Abbatum primum, postea etiam ab Austriacorum Principum mero imperio, qui idcirco etiam priuilegia ipsorum se inuiolata conseruaturos soliti sunt promittere, clementique ac legitimo imperio ipsos recturos. Quum autem postea apparuit cōiurationibus & factionibus clamdestinis structas ipsorum libertati insidias, iniuerunt fœdus aduersus Austriacos cū vicinis tribus pagis, Vrijs, Suitijs, & Vnderwaldijs, in quo adhuc cōstanter manent. Habent autem Lucernates complures præfecturas. Duæ præfectos suos extra vrbem habent: VVikensis & Sempachiana. Cæteræ administrantur a Senatoribus Lucernatibus. Porro apud Lucernates viget vetus lex Talionis: nam si quis ciuem occiderit, etiamsi iusta id de caussa fecerit, vt si prouocatus vim vi repulerit, nihilominus deprehensus capite pœnas luit: Si aufugerit, perpetuo exilio damnatur: Sed si absens interea cum liberis & propinquis cæsi transegerit, eosque sibi reconciliauerit, conceditur ei a Senatu in vrbem reditus. Soli ex Heluetijs Lucernates tubarum loco æreis cornibus incuruis vtuntur, quæ horrendum sonant: ipsi vocant *harsch-hoerner*. Aiunt hoc sibi iuris datum a Carolo Magno, & Rulandum Caroli ex sorore nepotem illis vsum esse. Ego ad Romanos id referre malim, motus versu,

Non tuba directi, non æris cornua flexi.

LUNENBURG
S Joannis
Radthaus
S Lambert
Springint
Kalckberch

Longit. Grad. XXXII. *18.* *Latitud.* LIII. *27.*

LVNEBVRGVM Hamburgo distat VII milliaribus, Lubeca X, Brunsuiga XVI, Vlcena V, Bergerdorffa totidem, VVinsena tribus: estque nobilis Saxoniæ inferioris ciuitas ad flumen *Emenaw*, quem Albanium quidem vocant, vno supra Bardouicum miliari, Veteri Chaucorum & Longobardorum sede: Condita est ab Hermāno *Stupkenshorn*, qui etiā templum ac cœnobium Benedictini ordinis in monte Calcis anno Christi CMLXXI exstruxit: estque verisimile ad montis illius pedem, præsertim vero propter Salis puteum pagum semper fuisse; meminit quippe *Lunberga* Ditmarus Mersburgensis, historiarum suarum libro VI. Sed simulatque exclusus a Bardouicensibus (qui opibus suis præfidebant) Henricus Leo ipsorum vrbē subuertit, cœpit istud protinus caput attollere inque vrbis formam sese componere. Adeo vt nunc cum præcipuis Germaniæ certare possit, tum benigna rerum copia, tum ædificiorum magnificentia, situs opportunitate, ciuium frequentia, humanitate, & fortitudine, tum deniq; nominis celebritate. Cœlum habet tersum & salubre: agrum fertilem. Vix vlli Anzeaticarum cedit. Tres sunt in ea Ecclesiæ primariæ, Vna B. Ioannis, Altera Lamberti vicina salinis, tertia S. Nicolai. Otto I ditionem istam erexit in Comitatum, adiunctis ei prœdijs ex agro Megapolensi. Fridericus II ex Comitatu Ducatum fecit. Henricus Leo exutus Bauaria & Saxonia proscriptusque ab Imperatore hanc vrbem cum Brunsuicensi adhuc retinuit. Salinæ duplices sunt, Veteres, contiguæ vrbis muro; & Nouæ, in ipso pene vrbis meditullio. In his aqua e puteo hausta, perque tubos in vicinas casas distributa, sartaginibus ex plumbo factis excoquitur, magnoque ciuium quæstu in vicina Germaniæ loca distrahitur, nunquā non expetita importatione illius mercis, & nunquam non sufficientibus aquam puteis, & siluis vicinis ligna. Tanta est eius soli vbertas. Ex salis prouentibus stipendia soluuntur omnibus qui vllo in munere publico Reipubl. Eccelsiarum & Scholarum viuunt: vt quæ alibi honoraria sunt, merito illic salaria ex re vocari possint. Religionis restauratio multis illic constitit certaminibus. Vix trigesimo anno post prima molimina docere publice cepere in templo B. Nicolai Fridericus Henningius & Henricus Otto: paullo post etiam in alijs templis Ekenbergius & Ioannes Lampadius. Erat tunc in Senatu vir magnæ autoritatis Hieronymus VVitzendorfius, qui multum ad negotium illud contulit: Sed quum ciues ipsi fastidirent aniles monachorum ineptias, fraudesque quibus illæ defendebantur, non destiterunt in Senatu contendere, vt exemplo Lubecensium & Hamburgensium liberæ ipsis conciones permitterentur. Quod quum impetrari a se Senatus pateretur, accersitus est Hamburgo M. Stephanus Kempius, qui Ecclesias ad eam quæ nunc illic est formam restituit. Hunc secutus est Vrbanus Regius. & alij. Adscribam M. Thomæ Maweri pastoris ad S. Michaëlem versus de Luneburgo,

L VNEBVRGA Dei	L ætaberis ante tribuna	L
V nanimi retinens	V erba sacrata stat	V.
N ec non iustitiæ	N eruum, venerabile nume	N
Æ quali tribuens	Æ qua cuique vic	E.
B arbarus hinc aberit	B ona qui rapit vrbibus Acha	B
V sa ferens larga	V i bona cuncta pen	V.
R upta tibi nunquam	R apiet concordia robu	R
G og procul hinc aberit	G randis & ense Mago	G.

MADEBVR-

MEYDENBURG
Elb flu

Longit. XXXIII. *58. Latitud.* LII. *18.*

CAROLVS Magnus non minus religionis quam victoriarum gloria inclytus, postquam XXXIII annos impendisset in vincendis Saxonibus, tandem pace parta, decem constituit in Saxonia Episcopatus, 1 Osnaburgi, 2 Oosterwici, qui postea translatus est Halberstadium, 3 Mindæ ad Visurgim, 4 Bremæ, 5 Padelbornæ, 6 VVerdæ, 7 Monasterij, 8 Elzij, qui translatus est Hildeshemium, 9 Hamburgi, 10 Stydæ, in Comitatu Dominorum de Schwaleworch, qui nunc de Lippia appellãtur, ac postea traslatus est ad VValersleue, ac tandem per Ottonem I Imperatorem anno CMXXX Magdeburgum ad Albim, flagitãte id ita vxore Editha. Nomen habet a Virgine. Qui Venerem illic cultam a Romanis dicunt, atq; inde nomen Magdeburgo datum, nescio vnde Venerẽ didicerint esse virginem, aut Romanos hoc loco Veneri, aut omninò Deæ alicui delubrum posuisse; Certe Venus tantum abest vt virgo sit, vt potius omnis impudicitiæ & spurcitiei sit mater. Romani vero nunquam hisce locis sedes fixerunt: nec si voluissent, permisissent illud Germani. Non sunt origines interiorum Germaniæ locorum petendæ aliunde quam ab inuicta Germanorum gente. Ego ad Ditham Ottonis I coniugem filiã Echtmundi Anglorum Regis hoc totum referre malim. Hæc enim locum istum, quod esset dotalitius, quodque ipsa amœnitate & commoditate eius delectaretur, dilexit. Precibus ergo contendit ab Imperatore marito vt sibi vrbem illic condere liceret: neque id difficulter impetrauit. Mulier ergo, in agro dotali, vrbẽ conditura, vnde potuit nomẽ commodius petere quã a suo sexu, & quidem sui sexus flore? Vocauit igitur Magdeburgũ, plane ac si dicas παρθενόπολιν & signum vrbi dedit, virginem in arce stantem cum serto virginali: Quam hæc diuersa sunt a fœdis Veneris Cotytijs? Eiusdem rogatu Cœnobium quoque institutum est illic ordinis Benedicti, eique præfectus Anno Abbas Treuiris accitus ex cœnobio S. Maximini, concessis ipsi multis immunitatibus cum latifundijs, ea lege, vt quotannis fundatrici mitteret equum album, cum puero, & lancea. Burg-grauiatum imperij eadẽ illic instituit. Vrbem quoq; ipsam impetratis ab Ottone priuilegijs ornauit, effecitque vt negotiatores in Albi flumine prærogatiuas multas haberent. Instituit quoque nundinas, & Episcopalem sedem transtulit de VValersleue, vbi eam pater ante collocarat, in nouam hanc vrbem, impetrauitque ei a Pontifice ius Archiepiscopatus, vt esset omnium Vandalicarum vrbium Metropolitana, haberetque sibi subiectas Ecclesias Mersburgensem, Misnensem, Citzensem, Hauelbergensem, & Brandeburgensem. Ipsa vero Imperatrix Editha post obitum (sic enim iusserat) condita est Magdeburgi in cœnobio Benedictinorum, anno DCCCCXLVIII. De Ottone autem I Imperatore post multa sic scribit Frisingensis. Hic ille est Otto, qui post multas quas noui victorias, Græcos quoque in Apulia & Calabria superauit, ac imperium Romanum virtute sua ad Francos Orientales reduxit, primusque venas argenti & æris iuxta ciuitatem Goslariam in Saxonia inuenit. Metropolim etiam Magdeburgensem, vbi adhuc cultu regio humatus cernitur, pluribus ornamentis decorauit. Hæc ille. Cœperat quidem Carolus Magnus locum illum, quod commodus esset mansioni suæ, & figendæ sedi belli, ornare, itaq; & B. Stephani templum illic condidit, quod postea vna cum oppido ab Hunnis vastatum est; & arcem fecit, quam VVitikindo donauit: & Burg-grauiatum illic constituit, & Rulandi statuam erexit, quæ etiamnum in foro conspicitur; sed non potuit tam subito in vrbis formam excrescere. Hoc ergo factum est sub Ottone, qui aratro ambitum circumduxit murisque, & portis, & fossis nouam

vrbem exornauit. Habuit autem hoc in more Carolus, vt exstructis a se vrbibus Rulandi statuā imponeret. Fecit id Magdeburgi, Hamburgi, Halæ Saxonum, Halberstadij, & alibi: sed Hamburgensem Rulandum abstulit Holsatiæ Dux, qui hoc argumento vrbem illam sibi subitam contendit Spiræ in Comitijs anno M D L X X. Fuit autem Rulandus iste Caroli ex sorore nepos, vir magni roboris, cuius opera in debellandis Saxonibus fœliciter vsus est. Eum ferunt confecto bello Hispanico quum exercitum in Galliam victor reduceret, a Vasconibus cæsum interijsse. Huius ergo Rulandi statua ingens in foro est, cui opposita est ex aduerso altera ceruæ ab ipso confixæ. Est etiam in foro statua lapidea Ottonis I, quæ equitantem ipsum, & vtrimque stantes coniuges Editham & Adelheidem repræsentat. Eidem quoque Ottoni exstructum est in templo sacellum, in quo marmor ingens cum ipsius effigie, habente dextera tabellam rotundam, in qua notæ conspiciuntur, quibus significatur, nouendecim tonnas auri templo illi donatas esse. Cathedrale templum Mauricio dicatum, votiuum est. Otto enim ante conflictum cum Hungaris ad Lechum anno D CCCC L vouit, se, si victor domum rediret, splendidum templum S. Mauritio conditurum. Victor ergo animum ad structuram Ecclesiæ adiecit: Et licet initio vehementer illius conatibus obstaret Bernardus Episcopus Halberstadiensis, adeo vt de re conficienda pene desperaretur: tamen post obitum Bernardi perfecta res est: Templum cathedrale magnifice exstrui cœptum, Episcopatus mutatus in Archiepiscopatum. Cœnobium Benedictinum translatum extra muros in collem, dictumque ex eo Bergense: omnia denique prout vouerat Otto consummata.

ARCHIEPISCOPORVM MAGDEBVRGENSIVM SERIES.

1 Adelbertus Treuiris euocatus factus est primus Archiepiscopus Magdeburgensis anno C M LXVIII, vnctus a Præsule Moguntino.

2 Giselarius electus anno C M LXXXI sub Ottone II. Vir bellicosus 30754 Slauos Diœcesin Hauelbergensem Brandeburgensem, & Gizensem diripientes, fudit, adiutus a Principibus Saxonicis. Eum Otto III Simoniæ accusauit, quod præter Magdeburgensem Archiepiscopatum in se quoque transtulisset Episcopatum Merseburgensem.

3 Dago anno M IV magna accessione auxit Episcopatum. Templum Cathedrale absoluit. Cæsar Otto III summo frigore & niue alta solenni processione nudis pedibus reliquias Mauritij ex cœnobio Bergensi intulit in Ecclesiam, & in altari deposuit, simulque prouinciam Gebichensteyn quæ ad Halam est Archiepiscopo dedit.

4 Gualterus electus an. 1014, sedit hebdom. octo.

5 Gero constitutus ab Ottone III, anno 1016. Hic Marchionem Brandeburgicum excommunicauit, mœniaque ab Ottone I cœpta perfecit: mortuus est anno 1024.

6 Hunfridus Henrici Imp. Diaconus. Hic templa B. Petri, Pauli & Nicolai e fundo exstruit.

7 Engelhardus Henrici III Imp. Diaconus, electus anno 1052, obijt an. 1063.

8 VVernerus a Cæsare constitutus, perijt ad flumen Vnstrotum, quum fugeret ex prælio Henrici IV cum Rudolpho Sueuo, anno 1080.

9 Hardeuicus Francus.

10 Henri-

10 Henricus, anno Christi 1102.
11 Adelgotus Comes a Loe.
12 Rutgerus, electus a capitulo anno 1119.
13 Nortbertus. Hic Lotharium Imp. in Italiam sequutus, facundia sua admirabili & prudentia dissidentes inter se Pōtifices Innocentium II & Anacletum composuit. Ex quo titulum Primatis Germaniæ adeptus, eundem ad sequentes Archiepiscopos Magdeburgenses transmisit.
14 Contadus Comes Quernfurtensis.
15 Fridericus frater Timonis Comitis VVetini, an. 1143.
16 VVichmannus Comes a Seburg in Bauaria. Hic primus monetam maiorem cudisse fertur.
17 Ludolphus electus an. 1194 Philippum Imperatorem iuuit aduersus Ottonem Brunsuicensem, quem Pontifex Cæsarem salutarat.
18 Alberbertus Comes Kirbergensis. Hic Pontificis Romani iussu excommunicauit Ottonem Cæsarem, cum eo signa cōtulit, prælioq; inferior vix fuga elapsus est. Paullo post captus, & Gronbergā abductus, liberatus est a ciuibus Magdeburgēsibus & Burg-grauio Burckardo, nobili domino in Quernfurt.
19 Burckardus: defunctus anno 1237.
20 Hildebrandus, qui opida Crosig, Lebus & Biliz capitulo adiunxit. Bellum gessit aduersus Ottonem Marchionem Brandeburgicum, quem captum mulctauit M D C argenti marcis.
21 Rudolphus a Dingelstet Comitatum Aluensleben diœcesi adiecit.
22 Rupertus Comes Mansfeldensis a Pontifice inauguratus Iudæos festo Tabernaculorum oppressit, & L X millia marcarum argenti ipsis extorsit. Zorbecum capitulo subiecit.
23 Conradus Baro a Sternberg in Bohemia, an. 1268.
24 Guntherus Comes a Sualenberg, sedit an. 1.
25 Bernardus Comes a VVelpe.
26 Ericus Marchio Brandeburgicus anno 1283 oppugnauit Harlingpurgum, sed captus, vix tandem a Senatu ipso redemptus est D argenti marcis. Idem Lusatiæ Marchiam fratri suo vendidit. Sub hoc quoque tradidit Albertus III Elector Saxoniæ & Burg-grauius Magdeburgensis Burg-grauiatum ciuibus, marcis argenti 5000. Factum id anno 1294.
27 Burcardus a Blanckenburg, electus an. 1295.
28 Henricus Princeps Anhaltinus, electus an. 1304.
29 Burcardus a Schrapelau homo vanus, contentiosus, & inquies, Magdeburgum obsedit: postea relicta obsidione fœdifragus damna vrbi intulit: captus, dimissusque violata sacramenti religione ciuitatem excommunicauit. Tandem iterum captus dum conatur euadere, in fuga occisus est, an. 1326.
30 Heideccus ab Erpe anno 1327, dum Romam abit pallium petiturus in itinere mortuus est.
31 Otto Hassiæ Lantgrauius Episcopatum egregie auxit.
32 Theodoricus, qui bellum gessit aduersis Gerardum Episcopum Hildesheimensem, quo, quamuis vexillum S. Mauritij intulisset in prælium, succubuit. Nec defuit ingeniosis color, dicentibus, Vexillum Mauritij patrocinari non ad inuadendum, sed ad defendendū.
33 Albertus Comes a Sternberg anno 1368. Hic vendidit Lusatiam Cæsari sex millibus marcarum.
34 Petrus de Bruma.
35 Ludouicus Marchio Misniæ, anno 1381. Hic vt Archiepiscopatum Moguntinensem obtineret, voluit administrator Magdeburgensis vocari. Idem anno 1382, dum choreas agitat in curia orto subito incendio perijt.
36 Fridericus ab Hoim, paucos menses præfuit.

37 Albertus Comes a Quernfurt; qui anno 1383 ciuium ope expugnauit Bircauium; quod quia multum nocebat Reipublicę, destructum penitusque exustum est. Sed absente Præsule inuasit diœcesin hostiliter Rudolphus Saxoniæ Dux: quocirca coniunctis viribus Ecclesiastici & Politici ditionem Saxoniæ Ducis depopulati sunt. Post pugnam desiderati sunt multi. Archiepiscopus domum reuersus suos redemit, nulla habita ciuium ratione. Male id habuit Senatum; qui persoluto pro suis lytro significauit capitulo, se tueri ipsum, si quid periculi nasceretur non posse. Orta est postea contentio de pascuis, & decimis. Excitata quoque seditio; sed interuentu Guntheri Comitis Swartzenburgici & Ioannis Comitis Quernfurtensis omnia tandem composita sunt.

38 Guntherus Swartzenburgicus anno 1403 bellum gessit aduersus Principes Anhaltinos, ad quod bellum ciuitas c armatos equites expediuit. Circumsedit quoque Koten, opidum Anhaldinæ ditionis, sed destitit, interponente autoritatem suam Saxoniæ Duce. Expugnauit & solo æquauit Harburgum; cepit arcem Plauensem & Hundelufftum. Anno 1431 ciuitas a Sigismundo Imperatore ius illud consecuta est, vt nemo ciuis cuiuscumque conditionis separatim vel coniunctim ad tribunal Cæsareum vel ad iudicium Cameræ citetur; neque ad aliud quam ad Episcopi iudicium ciuile, hoc est, ad Quæstorem & Scabinos veteris vrbis Magdeburgensis vocetur, nisi forte denegata cuiquam sit iustitia; quo solo casu ad Cæsarem prouocare licet. Per idem tempus grassantibus Hussitis cepere Senatores cõsilium muniendæ vrbis, significata primum re Archiepiscopo, rogantes, vt quum vnis ipsi quoq; mœnibus habitarent, suo sumptu partem illam quam tenebant, munirent. Displicuit ea res Præsuli, qui insidijs suis apertam atque expositam vrbem malebat. Ciues nihilominus quod cœperant, gnauiter vrgebant. Archiepiscopus vbi se nihil profecisse videt, serio mandat, vt munitionem eo præsertim loco factam quæ ipsorum iuris non erat, demoliantur. Ciues id recusant, parati alias in rebus honestis & æquis morem capitulo genere. Exasperari Capitulares collectis thesauris suis vrbem deserunt, & capitulum vacuum relinquunt. Respublica eos in ius vocat, caussamque totam Concilio Basileensi quod tunc agitabatur, diiudicandam relinquit. Interea Magdeburgenses contra aduersariorum iniurias quibus expositi erant, euocant Ioannem Marchionem Brandeburgicum, Henricum Brunsuigæ Ducem, & vicinas ciuitates, Halam, Brunsuigam, Quedliburgum, Ascherslebiam, Zeruestam, auctique viribus capiunt arcem Tucham, tum Calbam, Statfurtum, Saltzam, Otterlebiam. Præsul contra in Concilio Basileensi Anno 1434 obtinet edictum a Pontifice & Cæsare, quo iubebantur Magdeburgenses omnia quæ capitulo ademissent, restituere, munitionem protinus demoliri, & Archiepiscopo obedientiam ac reuerentiam præstare. At illi partis diuites, haud multum morabantur proscriptionis fulmen. Tandem tamen interponentibus autoritatem suam principibus compositum est certamen, solutumque vinculum excommunicationis.

39 Fridericus Comes Bichlingensis. Hic anno 1445 suscepit reformationem monachorum in cœnobio B. Pauli.

40 Ioannes Dux Bauariæ. Hic ciuitati locum illum dedit, in quo sunt fossæ, inter veterem & nouam vrbem, versus Albim, vsque ad portam quæ *Krockenthor* appellatur.

41 Ernestus Saxoniæ Dux anno 1476 electus, cum quatuor

tuor M equitum vrbẽ ingressus est. Postea etiam anno Christi M CCCC LXXIX administrator Halberstadensis factus est. Moriturus testatus est, se neque suis, neque aliorum meritis fidere, sed soli Christi merito. Opera, inquit, Domini mei IESV Christi sola sufficiunt.

42 Albertus Marchio Brandeburgicus, qui vrbem deducentibus bis mille equitibus ingressus, anno MDXIII, a suffraganeis suis Merseburgensi, Brandeburgensi & Lebusiensi solemniter inauguratus est. Sub hoc, anno MDXXIV instituta est Ecclesiarum reformatio. Nicolaus Sturmius Consul & alij viri primores euocarunt Lutherum, qui cõcione illic habita mentes multorum flexit. Postea missus a Luthero Nicolaus Amsdorfius pastor ad S. Vlricum factus est, mansitque annos totos XVIII, donec Numburgum ad Episcopatum translatus est. Anno vero MDXXXIX Archiepiscopus ipse Albertus subditis ciuitatibus & nobilitati in Diœcesi Magdeburgensi & Halberstadensi liberam professionem religionis permisit.

43 Ioannes Albertus Marchio Brandeburgicus adijt dignitatem anno 1545, quo tantum dissidium inter capitulum & ciuitatem ortum est, vt Canonici trepidi cum thesauris & mundo omni apparatuque Ecclesiastico aufugerint, & annos tres cum dimidio extra vrbẽ emanserint, sollicitantes interea Cæsarem vt ciuitatem proscriberet; Principes vero, vt iunctis viribus eã oppugnarent. Proscripta ergo est ciuitas An. 1547 Augustæ in Comitijs, iterũque biennio post, additis ad priorem caussis alijs, vna quod se Ioan. Friderico Electori iunxissent contra Cæsarem: Altera, quod repudiassent formulam *Interimisticam*. Mauritius Saxo cui mandata fuit exsecutio decreti Imperialis, annum totum & sex hebdomadas vrbem obsedit, a 4 die Octobris anni 1550, ad tertium vsque Nouembris anni 1551.

44 Fridericus Marchio Brãdeburgicus electus anno 1552 eopse mortuus est.

45 Sigismundus Marchio Brandeburgicus electus anno 1553. Hic Augustanam Confessionẽ primus in templum Cathedrale inuexit.

46 Ioachimus Fridericus Marchio Brandeburgicus postulatus administrator anno 1566, templum Cathedrale quod iam annis pene 20 clausum fuerat, aperuit. Anno 1577 cessit Augustus Dux Saxoniæ & Elector omni iure, quod in Diœcesin & vrbem Magdeburgensem eousque prætendebat. Exceptus est tantum titulus Burg-grauij Magdeburgensis, cum possessionibus quibusdam eo pertinentibus: quæ sibi & hæredibus suis reseruauit.

Anno MDLXXXV controuersia inter Administratorem & ciuitatem de iurisdictione Ecclesiastica & ciuili, quę ex emendatione religionis orta fuerat, duorum Electorum, Saxonis & Brandeburgici autoritate dirempta est.

Biennio post cœptæ sunt haberi conciones secundum confessionem Augustanam in templo Cathedrali: Testatur id trabs cui sic inscriptum: ANNO DOMINI M D LXXXVII DOMINICA I ADVENTVS REPVRGATVM EST HOC TEMPLVM CATHEDRALE, ET INCHOATA PVRA EVANGELII PRÆDICATIO, ET LEGITIMA SACRAMENTORVM ADMINISTRATIO, EXPLOSO ANTICHRISTO. VENI, VIDE, AVDI.

MARPURG
Das.F.Schlos

Longitud. Grad. XXX. *32. Latitud.* L. *44.*

Marpvrgvm est idem cum Taciti Mattio, & Ptolemæi Mattiaco; vetus siue Cattorum siue Mattiacorum sedes ad Lanum amnem, qui haud procul oppido VVitgenstenio ortus in montibus, multis ambagibus sese in occasum sinuans, tandem in Rhenum exonerat ad Lonstenium. Est autem Marpurgum Hassiæ totius Metropolis, multis antiquissimorum ædificiorum structuris veneranda, prudentissimorum Senatorum incorrupto ordine conspicua. In ea forum elegans, & in foro Curia speciosa. Arx eminens in colle, inter quam & flumen interiecta est Ecclesia satis venusta, indicans, ad summi Honoris templum non dari aditum nisi per templum Virtutis. Fluuius ipse non tantum plurima delicatissimorum piscium genera educat, sed etiam occulta quadam vi medica clarus est, vt qui impetiginem sanare credatur. Itaque complures audias, qui quem glabræ cutis nitorem alibi thermis, fontibus, lauacris, potionibus non potuerunt procurare, eũ hic dicãt adeptos se simulatque aliquoties salubri sese fluuio mersassẽt. Arcẽ imprimis commendat structura visendi plane operis; vtpote quæ raras sibi similes habeat in eo Germaniæ tractu. Prospectus ex ea patet in vrbem, inque vicinos colles, & loca remotiora, iucundo & grato spectaculo. Exstruxit eam Ludouicus Episcopus Monasteriensis, Henrici III Lantgrauij Thuringiæ filius. Sunt & horti omni herbarum genere consiti, areolis, stirpibus, sepibus, arbusculis ornati. Sed ante omnia commendat arcem Principis sedes, cuius virtus non illic tantum sed etiam exteris locis nota est. Lano impositus est pons lapideus, ex quo gratus est in omnem partem obtutus. Est etiam in altera vrbis parte domus Teutonica Commendatoria, splendidi operis. Colles vicinos vestiunt vites, agros segetes, montes siluæ, prata oues, boues, capræ. Schola Margurgensis ex quo Lantgrauiorum Hassiæ singulari in Remp. & Ecclesiam munificentia erecta est, nunquam non habuit viros in omni doctrinæ genere excellenteis; quo factum est, vt ea quoque inter primas semper totius Germaniæ habita sit, ad eamque magnus numerus studiosorum etiam ex remotioribus locis confluxerit. Habuit hæc inter doctores Gerardum Nouiomagum, amicitia Erasmi satis ex scriptis notum: habuit post eum Andream Hyperium Theologum consummatæ eruditionis, cuius vnicus de ratione studij Theologici libellus sufficit ad perficiendum in eo genere doctorem, modo eius consilijs pareatur. Ei defuncto positum est hoc Epitaphium,

ANNO DOMINI MDLXIIII. KAL. FEBRVARII PIE IN CHRISTO OBIIT CLARISSIMVS VIR D. ANDREAS HYPERIVS, THEOLOGIÆ DOCTOR AC PROFESSOR IN HAC SCHOLA CELEBERRIMVS.

Habuit eadem in pædagogio quondam Iustum Vulteium. Habet adhuc excellentes in omni scientiæ genere viros, siue linguarum notitiam spectes, siue artium, & sapientiæ tum diuinæ tum humanæ. Collegia sunt Marpurgi satis venusta, in Pomœrio, & ad Lanum. Vici nobiliores duo, Alterum vocant *den Grien*, alterum *Bylgensteyn.* Plateæ duæ, vnam appellant *Steinweg*, alteram *Weidenhausen.* Ciues imprimis commendat frugalitas, cui a teneris adsuescunt; tum laborũ patientia, & fides in Principem; Videntur corpora regioni respondere. Terra cliuosa est, aspera, horrens: corpora vegeta, robusta, procera, facta ad tolerantiam: vt de Cattis recte iudicauerit Tacitus, Eos Batauis esse similes, nisi quod ipso adhuc terræ solo & cœlo fortius animentur.

MISNA

MEISSEN
B. Virginis
S. Afrae
Dom. Episc.
Arx D. Sax
Marct
Elbis flu

Longit. Grad. XXXV. *30.* *Latit.* LI. *50.*

ALBIM in Hermunduris oriri ſcriptum eſt a Tacito: quod ego non de primis eius fontibus, ſed de patentiore ex ſaltu Hercynio eruptione capiendum puto: Naſcitur enim is in extrema Bohemia, in confinio Sileſiæ, gradu longit. XXXVII. 50. latitud. L. 40. ad montem quem vocant *Riſen-gebirge*, in valle *Teufels-grund*, haud procul ab oppido *Hoelb*, atque inde Auſtrum verſus diu lapſus tandem ad *Kuttenbergenſes* argentifodinas ſeſe in Septentrionem ſinuat, & admiſſo infra Pragam Molda amne extra Bohemiam magno impetu fertur. Ad læuam eius ſiue Occidentalem ripam ſita eſt MISNA, vrbs eius tractus præcipua; quæ Meridiem verſus habet Tubiſcum torrentem, a Septentrione riuulum Miſnam, a quo & vrbi & toti Marchiæ nomen datum non mirabitur, qui rebus maximis obſeruauerit ex minimis occaſionibus datas eſſe denominationes. Appianus & Pyrchaymerus exiſtimant eſſe Ptolemæi λέπφυρδον. Ac fuiſſe olim ad hanc vrbem traiectum indicant hodieque ſuburbij nomina, quorum alterum eſt *Ober-vhor*, quaſi ſuperior traiectus; alterum *Nidher-vhor*, quaſi inferior traiectus. Eſt & ad duos ſupra vrbem lapides vicus *Rotſchenbrode*, qui a tranſitu quoque nomen ſortitus eſt. *Broda* quippe Vandalorum lingua ſignificat tranſitum. *Lupſ* autem & *Rotſch* videntur nobilium virorum nomina fuiſſe, ſicut de *Erffa* obſeruauimus in Erfurdia. Tres autem habet Miſna in vno monte arces, vnam Principis, alteram Epiſcopi, tertiam Burg-grauij. Pons ſaxeus altiſſimus montes duos inter ſe committit: eſtque is templis ac turribus ad Albim ſitis multo eminentior. Per eum itur ex mõte Afræ in arcem, Epiſcopi patetque proſpectus ex eo in vrbem ſubiectam, in colles circumfuſos, in hortos, in vineta. Arx Principalis inch[illegible]ata eſt ab Erneſto, perfecta vero & abſoluta ex opulen[illegible] metallorum Annæbergenſium ab Alberto Saxoniæ Duce anno Chriſti MCCCCLXXI. Epiſcopatũ conſtituit ibi Otto Magnus, liberum, & a reliquorum Germaniæ Metropolitanorũ inſpectione immunem, ſoli ſubiectũ Pont. Romano. Vrbs ipſa ſparſa varie, alibi planitiem habet & valles, alibi in colles monteſq; adſurgit. Ad Occaſum ſunt excelſi montes, ad Septentrionem riuulus Miſena, qui ad Schloſburgum montẽ in maiorem amnem ſeſe exonerat. Ad Auſtrum eſt Tubiſcus, ad ortum Albis: qui ponte ſternitur ligneo, tam artifici, vt ſimilem neque Romanum habeat imperium, neque regiones exteræ. Extra vrbem ſunt metallifodinæ in montibus. Primo ab vrbe lapide occurrit Scharffenbergum, vnde argentum & plumbum effoditur. Fribergum verſus fuiſſe etiam fodinas teſtantur altiſſimi ſpecus. Multa vero paſſa eſt vrbs iſta ab hoſtium incurſionibus. Anno MXV obſeſſa eſt a Meſicone filio Boleſlai Polonorum Ducis, abſentibus Marchionibus Miſniæ Gunthero & Eccardo II, qui tunc in caſtris Imperatoris militabant. Tentata eſt tunc expugnatio ſummo labore, præſertim ad vicum VVaſſerburgicum: Ferunt iniectum ignẽ in tabulata quum iam erupiſſet, & vicina loca depaſceret, a mulieribus reſtinctum, affuſo loco aquæ mulſo. Quum autem videret Meſico ſe nihil poſſe obtinere, ob ciuium in ſuos fidem, conſtantiam & fortitudinem, & militum ſuorum clades, quodq; Albis crebris tunc imbribus creſcẽs difficilẽ in caſtris mãſionem faceret, diſceſſit re infecta. Huius tam opportunæ liberationis memoria publico feſto celebrari ſolita eſt, mulieribus in domum Conſulis cõuenientibus & cum pompa inde in templum ad gratias Deo Liberatori ac Soſpitatori agendas, vrbiſque cuſtodiam ipſi commendandam procedentibus. Anno MLXVII venit vrbs in manus Henrici IV Imperatoris, traditaque eſt ab eo Vratiſlao Duci Bohemorum: ſed anno MLXXVI recuperauit eam Ecbertus II

tus II Thuringiæ Marchio, mansitque ex eo semper in potestate Marchionum Misniæ.

SERIES EPISCOP. MISNENSIVM.

1 Anno DCCCCLVIII fundata est Misnensis Ecclesia ab Ottone Magno Imperatore, libera, nullique vel Patriarchæ vel Metropolitano obnoxia, sed soli Pontifici Romano subiecta, cautumque, vt sine vlla intermissione noctes atq; dies perpetuo hymni in Ecclesia decantarentur. Cõfirmata est sedes a Ioanne Papa XIII, subscribentibus XXXIX Episcopis, & consecrante eam Alberto Episcopo Treuirensi. Primus eius Præsul fuit Burcardus Ottonis Imperatoris sacellanus. Hic eam rexit annos 20.

2 Volcoldus. Hic ordinem lectionum, orationum, canticorum, & Ecclesiasticorum exercitiorum instituit, custos pietatis, disciplinæ, sanctitatis, & pudicitiæ, rexit an. 23.

3 Aico, vel Eido, electus an. 995. Interfuit Synodo Tremonianæ. Defunctus est anno 1015. Adiunxit ad Ecclesiam opida Esiconis Comitis, VVurzam, Bicham, Bucham, & Lubbenizam.

4 Eruardus Ditmari Marchionis Lusatiæ sacellanus, cõstitutus Episcopus ab Imperatore, an. 1023.

5 VVipertus, ab Hunefrido Archiepiscopo Magdeburgensi inauguratus anno 1024.

6 Theodoricus tempore Synodi Francofurtensis, quam Aribo Archiepiscopus euocauit ob controuersiam de cœnobio Gandersheimensi, inter Hunfridum Halberstadensem, & Gothardum Hildesheimensem.

7 Reinerus an. 1046, constitutus ab Henrico III Imperatore in schismate. Hic fundauit cœnobium S. Afræ.

8 Crafto, de cuius obitu sic scribit Lambertus Schafnaburgensis Abbas. Venit non multo post susceptum Episcopatum Goslariam, vbi Præpositus erat, & thesauros suos quos impense amabat, occultarat. Hos visurus, in cubiculum, quasi quietem capturus, se inclusit. Sed quum diutius ibi in vesperam vsque remaneret, cubicularij ostium pulsarunt, & quum nullam vocem audirent, effractis foribus irruperunt, inueneruntque Præsulem fractis ceruicibus, colore tetro exanimem thesauris suis miserandum in modum incubantem.

9 Menwardus: obijt an. Christi 1066.

10 Benno adijt Episc. anno 1066. Slauorum magnam partem conuertit.

11 Henricus, obijt an. 1118.

12 Gramborus, obijt an. 1129.

13 Godebaldus, defunctus an. 1140.

14 Reinhardus.

15 Bertholdus.

16 Bruno I, electus an. 1219.

17 Gerungus: Hic Bibliothecam constituit.

18 Martinus.

19 Theodoricus anno 1190.

20 Bruno anno 1219, fundauit Ecclesiã Budissinensem.

21 Henricus I, sub Friderico II Imp.

22 Conradus I.

23 Albertus Doctor Theologiæ, obijt an. 1166.

24 VVitigo I, Baro de Camens.

25 Bernardus Dresdam Marchioni Misniæ vendidit.

26 Albertus II Comes Leisnicensis.

27 VVitigoII, extinctus anno 1347.

28 Ioannes de Isenberg, obijt an. 1370.

29 Theodoricus III de Goch.

30 Conradus II de VValhusen. Hic vineas quasdam emit circa Kotzebrode, n[illegible] nullas ipse circa Mogelam

Iam plantari iussit, vt vini copia mensæ Episcopali sufficeret.

31 Ioannes de Gentzenstein. Fuit quoque idem Archiepiscopus Pragensis, & Misniæ vicariam fundauit S. VVenceslai, cuius collatio est penes Archiepiscopum Pragensem.

32 Nicolaus I, defunctus an. 1385.

33 Ioannes III Baro de Kitliz. Hic Episcopatum resignauit in cognatum suum Timonem de Coldiz, seruatis sibi CCC sexagenis Pragensibus annuis.

34 Timo I, Baro de Coldiz. Hic profectus ad Concilium Pisanum, a prædonibus spoliatus est. Defunctus anno 1410.

35 Rudolphus I de Pauniz Ecclesiam magno ære alieno pressam liberauit.

36 Ioannes IV Hofmannus Suidicensis, Theologiæ Doctor, fuit Rector Pragæ, & cũ Ottone Monsterbergensi Academiam Lipsicam ex ruderibus Pragensibus collegit. Fuit in Concilio Constantiensi: atque illic magnum sibi nomen ex eruditione & prudentia parauit; obijt an. 1451.

37 Caspar I a Schonberg, electus an. 1451.

38 Theodoricus IV Schonbergius Casparis frater. Obijt an. 1486, reliquit in ærario Ecclesiæ octies mille & octingentos florenos.

39 Ioannes de VVissenbach, electus anno 1486, dilapidatis bonis Ecclesiasticis æs alienum reliquit 21400 florenorum Rhenensium.

40 Ioannes VI de Salhusen, electus an. 1488. Capitulum ære alieno liberauit. Sepultus est VVurcæ anno 1518. Gubernatio eius incidit in ea tempora quibus Tezelius nomine & authoritate Archiepiscopi Madeburgensis indulgentias venditabat. Qua rei indignitate commotus Ioannes prædixit, postremũ illum in Germania Indulgentiarum venditorem fore.

41 Ioannes VII, electus an. 1518. Hic Emserum, Cochlæum, Alueldium, Siluium aduersus Lutherum sequutus est. Bennonem decimum in serie Episcoporũ Misnensium a Papa Adriano VI sanctis adscriptum, summa cum ceremonia exrulit, præsentibus Saxoniæ Ducibus Georgio & Henrico.

42 Ioannes VIII de Maltiz anno 1538. Hic reformationem ab Henrico Saxoniæ Duce anno 1539 susceptam per Misniam moderate tulit. Defunctus est anno Chr. 1549.

Primus in vrbe pastor ad formulam Augustanam fuit Ioannes Albinus Francus VViteberga eo missus, anno 1540. In Basilica vero concionati sunt Georgius Spalatinus, Nicolaus Amsdorfius, Iustus Ionas, & alij. Eodem anno conuersum est cœnobium nudipedum in Scholam. Anno 1547 capto Ioanne Friderico quum mandatum esset Misnensibus Canonicis a Carolo V vt gestientes canerent hymnum TE DEUM LAUDAMUS, tacta sunt fulmine duo templa. Ac in cathedrali quidem arsit tectum, turrisque absumpta est; in Vrbano vero fastigium templi læsum.

43 Nicolaus II Carlouitius, electus an. 1550. Sepultus est Stolpæ.

44 Ioannes IX ex gente Haubitiorum.

45 Augustus Saxoniæ Dux cedente Haubitio Ecclesiæ curam suscepit anno 1581.

46 Christianus Dux & Elector Saxoniæ an. 1586.

47 Christianus Dux & Elector Saxoniæ an. 1592.

MENTZ

Longit. Grad. XXIX. *45.* *Latitud.* XLIX. *57.*

MAGVNTIACVM vocant Tacitus & Ammianus per primam vocalem, quam Ptolemæus μοκοντίακον, Eutropius Maguntiam, Rhegino Moguntiam, Galli *Maience*, accolæ *Mentz* vocant. De ea sic canit Ligurinus libro I.

Hic Mogus tumido miscet sua flumina Rheno,
Qui licet ipse suum perdat cum gurgite nomen,
Dat tamen egregiæ primordia nominis vrbi,
Illaque maiori quum sit popularior amni,
Negligit, & fluuio dignatur ab hospite dici.
Namque premens Rhenum (si credimus omnia famæ)
Nomen ab infuso recipit Moguntia Mogo,
Hæc vrbs Francorum medijs in finibus, agris,
Vitibus, arbustis, populo generosa frequenti,
Hinc statione sua Rhenum contingit, at inde
Extendit rapidam fines procul vsque Mosellam.
Turribus hæc eadem quondam murisque superba,
Pene fuit toto sedes notissima regno,
Donec ob infandum detestandumque furorem
Strata luit meritas occiso Præsule pœnas,
Inde ruinosis deformis & horrida muris
Testatur iustas offensi Principis iras.

Quod de Mogo scribit Ligurinus posterioris æui commentum est: nam Mœnum Plinius, Mela, Ammianus agnoscunt, nemo veterum Moganum, vel Mogum. Ipsum quoque Maguntiacum olim non vti nunc ad ripam situm fuit, sed remotius, quo loco nunc leprosorum est nosodochium, quod & ruinæ ipsæ indicant. Exstruxisse vrbem vel restaurasse creditur Drusus, memoriamque eius facti conseruari in mole quæ extra vrbem instar glandis spectatur in colle quem a forma vocant *Aichelstein*. Autor huius rei est Frisingensis lib. III, cap. 4. Hic Drusus, inquit, Moguntiam in Gallia & Augustam in Rhætia fundasse vel instaurasse dicitur. Monstratur adhuc monumentum eius Moguntiæ in modum pyræ. Sub Valentiniano Gratiano & Valente cepit spoliauitque Moguntiacum Rando Allemannus ipso Christianorum die festo, sicut a nobis libro I, cap. 12, narratum est. Marcellinus eam rem sic prodidit. Sub idem fere tempus, inquit, Valentianiano ad expeditionem caute vt rebatur profecto, Allemannus regalis Rando nomine, diu præstruens quod cogitabat, Maguntiacum præsidijs vacuum cum expeditis ad latrocinandum latenter irrepsit. Et quoniam casu Christiani ritus inuenit celebrari solennitatem, imprepedite huiuscemodi fortuna & virilem & muliebrem sexum cum supellectile non parua indefensum abduxit. Hæc ille. Christianam religionem in vrbem intulisse creditur primus Crescens discipulus B. Pauli, a quo deinceps numerantur Episcopi, vsque ad Bonifacium, qui Archiepiscopatum primus hic constituit. Anno CCCCLIV vastarunt vrbem Hunni, sed a Dagoberto Francorum rege restituta est postea anno DXXV & Rheno propius admota. Carolus Magnus pontem Rheno iniecisse fertur quingentos passus longum, qui postea anno DCCCXII incendio absumptus est. Primarium templum sacrum est B. Martino. Sunt & alia collegiata, B. Ioannis, B. Stephani, B. Petri, B. Mariæ, B. Mauritij, S. Albani, S. Crucis. Nulla est in Germania vrbs quæ plura & certiora habeat vetustatis monumenta. Inter prima vrbis decora refertur a multis inuentio artis typographicæ: quam laudem nos alibi nostris Harlemensibus asseruimus. Et ostendit nobis nuper humanissimus & antiquitatum Hollandicarum peritissimus P. SCRIVERIVS citatum a nobis alibi Speculum Salutis, non Belgice sed Latine editum, primum magnę artis rudimentum, cuius paginæ glutine cõmissæ fuerant, vt videri possent opistographæ. Sed attentius consideranti facile appa-

apparuit non collectas fuisse litteras singulas digestasque in vocem, voces in versum, versus plures in paginam, sed singulas paginas singulis tabellis ligneis expressas fuisse, imaginibus litterisque exstantibus atque prominentibus, sicut sigillis & ectypis solent imprimi notæ rerum materiæ molliori, & vt ex libris ad nos e Sina aduectis apparet Sinenses libros suos adornate, quæ res vt adfinitatem aliquam cum arte typographica hodierna habet, ita multum adhuc a perfectione artis remota est. Nec negabunt Moguntini quin ea saltem laus Harlemensibus nostris debeatur. Quis autem non videt, facilius fuisse ingeniosis hominibus & ad res præclaras inueniendas natis ex tali rudimento progredi vlterius, & ad conceptam animo perfectionem superatis impedimẽtis eniti, quam protinus consummata omnia reddere & primo actu absoluta? Nihil simul & cæptum & perfectum est; Per interualla creuerunt artes, & adiectione particularum incrementum acceperunt. Principijs autem recte inuentis, facile est aliquid adijcere, & quo quisque magis ingenio pollet, eo est ad perficiendum aptior. Sic factum in pictura; sic in sculptura, sic in ipsa Sapientia. Scitum est illud magni Philosophi, Τὰ ἐξ ἀπαρχῆς εὑρισκόμενα, μικρὰν τὸ πρῶτον ἐπίδοσιν λαμβάνειν εἴωθε. χρησιμώτερον μέντοι πολλῷ τῆς ὕστερον ἐκ τούτων αὐξήσεως. τῆς δ' ἀρχῆς εὑρημένης, ῥᾷον τὸ προστιθέναι καὶ συναύξειν τὸ λοιπόν ἐστιν. ὅπερ σχεδὸν καὶ περὶ τὰς ἄλλας τέχνας συμβέβηκε. Non ergo mirum, si Harlemenses nostri, qui primi apud nos tabulas extypas inuenerunt & libros tabulis illis impressos suo commodo vendiderunt, ijdem quoq; inuitante lucro, impellente genio, ducente arte, inuenerint modum litteras singulares seorsim dispositas colligendi, easq; in syllabæ, vocabuli, sententiæ, versus, ac paginæ modulum compingendi, quum hoc illo multo fuerit facilius, & a maioribu ad nos transmissæ narrationes (quæ fraude & fu o caruerunt) illud ab ijs factum testentur, resque omnino er se sit vero adfinis. Non negauerim tamen, quin statim oguntiaci Ioannes Gutenbergerus maiore copia libros e ratione impressos vulgauerit, adque idcirco apud exteros pro primo istius artis inuentore laudatus sit. Philipp Beroaldi de ea exstant versiculi,

O Germania, muneris repertrix
Quo nil vtilius dedit vetustas,
Libros scribere quæ doces premendo!

Vere Germanorum hæc laus est, siue Harlemensibus ea tribuatur, siue Moguntinis.

SERIES EPISCOPORVM MOGVNTINORVM.

1 S. Crescens B. Pauli auditor, in Germaniam missus, docuit Moguntiaci.
2 Bodardus siue Budibardus.
3 Sophronius.
4 S. Maximus: scripsit aduersus Arianos an Chr. 345.
5 Sidonius.
6 Marinus: interfuit Synodo Coloniensi in qua Euphrates Episcopus Photinianus, quem Gothi victores euexerant, deijcitur, anno 396. Obijt an. 403.
7 Sigismundus.
8 Lindegasius.
9 Auræus ab Hunnis trucidatus, anno Christi 454, quo Moguntia ab Attila funditus euersa & solo æquata est. Eo tempore Ariani & Photiniani Germaniam inferiorem sua opinione infecerant.
10 Rudelinus.
11 Landouoldus.
12 Haboaldus.
13 Sigebertus: vixit anno 498, sub rege Clodoueo. Hoc tempore cœpit exstrui vetus onasterium Virginum, libera-

liber[illegible]itate VViluildis Francorum Ducissæ, quæ neptis erat Sigeberti ex sorore Mechtilde, gubernatrice provinciarum Rhenensium.

14 Ru[illegible]hardus, sub Iustiniano Imperatore anno Christi 525. Circa hoc tempus cœpit Dagobertus Galliarum Rex Moguntiacum restaurare, sedibus ad CC passus Rheno propius admotis.

15 Geroldus, sub Pipino & Carolomanno Galliæ regibus, a quibus etiam factus est Archiepiscopus VVormatiensis. Hic pro Pipino bella gessit contra Saxones Thuringiam vastantes, sed infeliciter, cæsus est enim a Rege Saxoniæ.

16 Geruilio Geroldi filius, successit patri in vtroque Episcopatu. Hic regem Saxonum a quo pater cæsus fuerat sua manu interemit. Ea de caussa ipse vtroque Episcopatu ejectus, in Monasterium detrusus est.

SEQVVNTVR ARCHIEPISCOPI.

17 S. Bonifacius Anglus primus Archiepiscopus, dictus antea Vunefridus, tres Episcopatus in Germania instituit, Herbipolensem, Aystetensem, & Frisingensem: Abbatiam quoque Fuldensem: Sedit an. 35. Occisus est in Frisia a Paganis an. 755. situs est Fuldæ.

18 Lullus sub Pipino: sedit an. 31. Interfuitque bellis a Carolo Magno in Saxonia gestis: Obijt anno 787.

19 Richolphus Caroli Magni Consiliarius, electus anno 787. Sub hoc deflagrauit pons Moguntinus, an. 812. Ipse etiam cœnobium S. Albani fundauit. Sedit an. 26. Defunctus an. 813.

20 Haistulphus electus a Carolo Magno: præfuit an. 12. obijt an. 825: Situs est ad S. Albanum.

21 Odogarius electus a Ludouico Pio: Hic Danorum regem Harioldum bap[illegible]zauit cum conjuge anno Christi 826. Obijt anno 847.

22 Rhabanus Maurus Bedæ Angli discipulus, vir eruditus, cuius multa extant scripta. Ex professore Parisiensi factus est Abbas Fuldensis, ex Abbate Archiepiscopus, anno 847. Sub hoc in Synodo Moguntiaci condemnatus est Godescalcus hæreticus, cuius adsertiones fuere istæ,

1 Quod Deus singulares quasdam personas ad mortem æternam prædestinauit.

2 Quod Deus non velit omnes homines saluos fieri, sed duntaxat eos qui saluantur. Nam, inquiebat, Si hi omnes non saluantur quos Deus vult saluari, non omne fecit quod voluit: Quod si velit id quod non potest facere, non omnipotens est, sed infirmus & impotens. Atqui omnipotens est, quia fecit omne quod voluit, testante Scriptura, Omnia quæcunque voluit Dominus fecit in cœlo, in terra, in mari, & in omnibus abyssis, Ergo.

3 Quod IESVS CHRISTVS Dominus noster & Saluator non fuit crucifixus neque mortuus pro redemptione totius mundi, id est, pro redemptione & salute omnium hominum, sed tantum pro his qui saluantur.

4 Quod soli Electi recte dicuntur pro quibus Dominus passus est.

5 Quod nemo illorum pro quibus Christus satisfecit Patri, possit perire. Verba eius fuere hæc, Absit vellim, non solum dicam cogitare, verum etiam semel mussitare, quod serpens antiquus ad se rapere possit vnum eorum pro cuius redemptione Deo Patri suo Dominus sanguinem suum pretiosum effudit. Amen. Et alibi alloquens Christum dixit, Quare manifestum est, nullum eorum perire, qui sanguine tuæ crucis redemptus est.

Eadem

Eadem hodie docent nonnulli, qui etiam audent ad antiquitatem & Ecclesiæ veteris consensum prouocare. Quid illis accidisset si eo seculo vixissent? Iugulassent errorem, qui Godscalcum presbyterum condemnarunt,

Rhabanus Archiepiscopus Moguntinus.
Hatto Archiepiscopus Treuirensis.
Hildeboldus Archiepiscopus Coloniensis.
Altfridus Episcopus Hildesheimensis.
Haymo Episcopus Halberstadensis.
Ludericus Episcopus Bremensis.
Lintbertus Abbas Hirsaugiensis.
VValdo Abbas Fuldensis.
Einhardus Abbas Selgenstetensis.
Brunn wart Abbas Hirtsfeldensis.
Bertoldus Episcopus Mediolacensis.
Aduentitius Abbas Metensis.
Radulphus Abbas S. Medardi Suessionensis.
Et alij Episcopi, Abbates, Monachi.

23 Carolus Dux Aquitaniæ filius regis Francorum Pipini, sedit an. 7, obijt an. 863.

24 Ludibertus. Hic exstruxit Ecclesiam collegiatam S. Mauritij: ob.an.889: sepultus est ad S. Albanum.

25 Suntheroldus promotus ab Arnulpho Imp. sedit an. 1, occubuit in expeditione contra Nortmannos ad Rhenum, anno 891.

26 Hatto Francorum Dux, constitutus Archiepiscopus ab Arnulpho an. 891, cuius filium Ludouicum in baptismo susceperat: sedit an.21. ob. an. 913. Hunc alij viuum a Dæmonibus aiunt in Ætnam asportatum.

27 Herigerus, præfuit an. 12. Vnxit Henricum Aucupem, resignauit sedem in Rupertum anno Christi 924. Obijt sexennio post.

28 Rupertus, sedit an. 4, menses 6.

29 Hildebertus Franciæ Orientalis Dux, Abbas Fuldensis, electus an. 928, præfuit an. 9. Coronauit Aquisgrani Ottonem I Aucupis filium. Obijt an 93[illegible].

30 Fridericus Dux Lotharingiæ, sedit an. 18. Fundauit præposituram S Petri: Obijt an. 954.

31 Guilielmus Dux Saxoniæ, Ottonis Imperatoris ex Editha Angliæ regina filius, electus an. 954, præfuit an. 14. Deduxit Ottonem II fratrem suum Romam: defunctus est anno 968.

32 Hatto Abbas Fuldensis constitutus Archiepiscopus ab Ottone Imperatore. Fertur a muribus deuoratus in Rheno anno Christi 969.

33 Rupertus, præfuit anno 6.

34 VVilligisus Ottonis II consiliarius & sacellanus: Hic in conclaui habuit semper ante oculos depictam rotam cum inscriptione, *Willigise, memento quid fueris, quid sis, quid futurus sis.* Natus est enim patre fabro rotario. Hoc insigne postea cessit Archiepiscopis omnibus Moguntinis, datum ipsis ab Henrico II Imperatore Claudo. Idem VVilligisus primus fuit e Moguntinis Imperij Elector. Post obitum Ottonis II docuit & educauit Ottonem III, eumque elegit: quo defuncto elegit quoque Henricum Claudum: præfuit an 36. Exstruxit Basilicam S. Stephani. Mortuus est anno 1011.

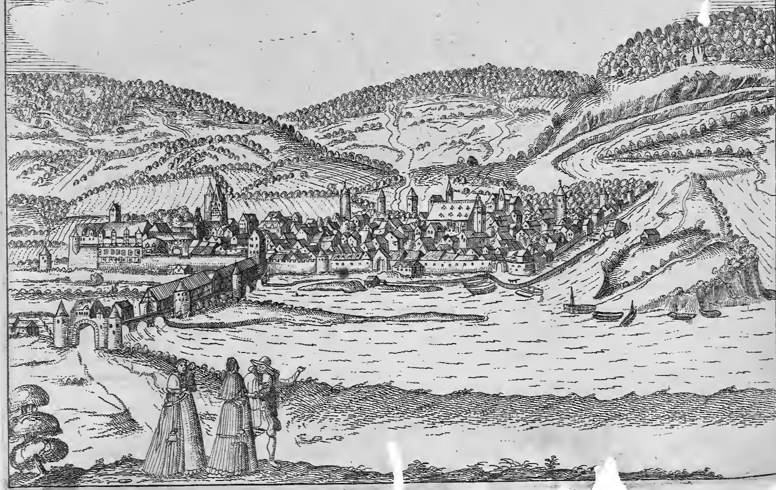
35 Erbo Bauarus, Comes ab Hohenwart.

36 Herimboldus ex Abbate Fuldensi, fundator Ecclesiæ S. Crucis: ob. an.1020. Sepultus est ad S. Ioannem.

37 Aribo Palatinus Rheni, præfuit an. 11. Elegit Conradum Saliquum, Excessit ex hac vita an. 1031.

38 Bardo Abbas Fuldensis & Hirdsfeldensis, sedit annos 20, Elegit Henricum III, eiusque vxorem Agnetem Comitissam Pictauiensem vnxit. Sub hoc celebrata est Moguntiæ Synodus ob pac[illegible] lam Galliam, cui inter-

fuit Leo IX Papa; cum XLII Episcopis Germaniæ. Ob. an. 1051. Situs est in Cathedr. Ecclesia S. Martini.
39 Luitboldus, sedit an. 9, defunctus est an. 1060.
40 Sigefrid. Baro ab Eppensteyn Abbas Fuldensis, electus anno 1061. Profectus est in Palæstinam anno 1063. Vnx quem elegerat Rudolphum Sueuiæ Ducem, contra Henricum IV ab alijs electum. Obijt exsul in Hassia an. 1084; quum præfuisset annos 24.
41 VVesilo, præfuit an. 4, obijt an. 1089.
42 Ruthardus sub Henrico IV & Henrico V.
43 Adelbertus Lotharingiæ Dux, Henr. V Cancellarius ab Imperatore promotus ad Archiepiscopatũ, præfuit ei an. 28. Elegit Lotharium Saxoně. Sub hoc arsit Ecclesia Cathedralis cum magna vrbis parte. Ob. an. 1134.
44 Adelbertus II Comes Sarrapontanus promotus a Cõrado III Imp. præfuit an. 4.
45 Malcolfus, præfuit an. 2. Obijt an. 1142.
46 Henricus Fœlix, electus an 1142, sedit an. 10.
47 Arnoldus Friderici Barbarossæ Cancellarius promotus ab Imperatore an. 1153. Hunc ciues an. 1168 trucidarunt in cœnobio S. Iacobi, & vestibus exutum in sterquilinium abiecerunt. Fridericus eius facti indignitate motus muros vrbis euertit, cœnobiũ S. Iacobi diruit, ciues omnibus priuilegijs spoliauit, sumpto supplicio de facinorosis. Sic mansit Moguntia totos annos 36.
48 Conradus Comes de VVittelspach frater Ottonis Palatini, qui Philippum Imperatorẽ Bambergæ interfecit, promotus a Friderico Barbarossa, quum nollet Octauianum Cardinalem agnoscere pro summo Pontifice, ab Imperatore iterum deturbatus est, suffecto in eius locum Christiano Comite ab Buche, quo defuncto, Conradus ex Italia reuersus est, seditq; adhuc an. 17.
49 Christianus Comes a Buche, sedit an. 13, ob. an. 1183.
50 Sigefridus II Baro ab Eppensteyn varia sorte vixit, obijt Erfurdiæ anno [illegible]0.
51 Sigefridus III, electus an. 1230: obijt Bingæ an. 1248.
52 Christianus II, præfuit an. 2, resignauit an. 1251.
53 Gerardus Comes ab Falkenstein, præfuit an. 9.
54 VVernerus Comes a Falkensteyn, præfuit an. 24, obijt an. 1284. Sub hoc pulsi Moguntiaco Iudæi.
55 Henr. Gurtelknoff Franciscanus, confessor Rudolphi Habspurg. promotus ab Honorio IV Papa an. 1286.
56 Gerhard. II Baro ab Eppensteyn, elect. an. 1288, præfuit an. 16. Hic elegit Albert. Austriacum contra Adolphũ.
57 Petrus Aichspaldius medicus, quod Clementẽ V Papã ægrotũ sanasset, promotus ad cathedram. ob. a. 1320.
58 Matthias Comes a Bucheck, præfuit an. 8.
59 Balduinus Comes Lucelburgicus frater Henrici VII Imperat. simul quoque Archiepiscopus Treuirensis.
60 Henr. Comes a Firnenburg. adijt Episcopat. an. 1331.
61 Gerlac. Com. Nassou. Adolphi Imp. nep. ob. an. 1371.
62 Ioannes Dux Lucelburg. præfuit an. 2.
63 Adolphus Comes Nassouius Gerlaci ex fratre nepos.
64 Conradus Baro a VVeinsperg, electus an. 1388, ob. an. 1395. Sub hoc XXXVI ciues Moguntini Bingæ exusti, quod essent VValdensibus addicti.
65 Ioan. Comes Nassouius, sedit an. 23, elegit Rupertum, ac postea Sigismundum, Imperatores, obijt an. 1419.
66 Conradus Comes Rhenensis, præfuit an. 8.
67 Theodor. Dom. in Erbach. sedit an. 24, ob. an. 1459.
68 Dietherus Eysemburgicus, defunctus an. 1482.
69 Adolph. II Com. Nassou. sedit a. 13, cõtra Dietherum, in schismate, quod cõstitit XX centenis mill. aureorum.
70 Albertus Saxoniæ Dux, obijt an. 1484.
71 Bertholdus Hennebergensis Princeps, sedit an. 21.
72 Iacobus a Liebensteyn, sedit an. 4.
73 Vriel a Gemingen Sueuus, electus an. 1508.
7 Albertus II March. Brand. elect. an. 1513, ob. an. 1545.
7 Sebastianus ab Heusensteyn Hessus.
Ioannes Suichardus.

MYNDEN

Longit. Grad. XXXI. *30.* *Latitud.* LI. *28.*

MINDA ad trium amnium, Visurgis, Fuldæ, & VVerræ cōfluenteis in Saxonia sita, VVitekindi & Caroli Magni opus, ex eo appellationem sortita dicitur, quod quum VVitikindus Carolum victorem esset admissurus, & cum eo simul religionem Christianam, quærenti locum exstruendæ Ecclesiæ & sedi Episcopali, arcē suam amni vicinum obtulerit, addens lingna Saxonica, *Myn, Dyn*, Mea tua sunt. Placuisse Carolo hominis cardorem vsq; eo aiunt, vt ex illa voce nomē loco indiderit. Sitne autem VVitekindus Mindæ baptizatus, an Bardowici, an Bethlehemi prope Osnaburgū, in medio relinquimus. Conuersionem eius referunt in an. DCCLXXXV.

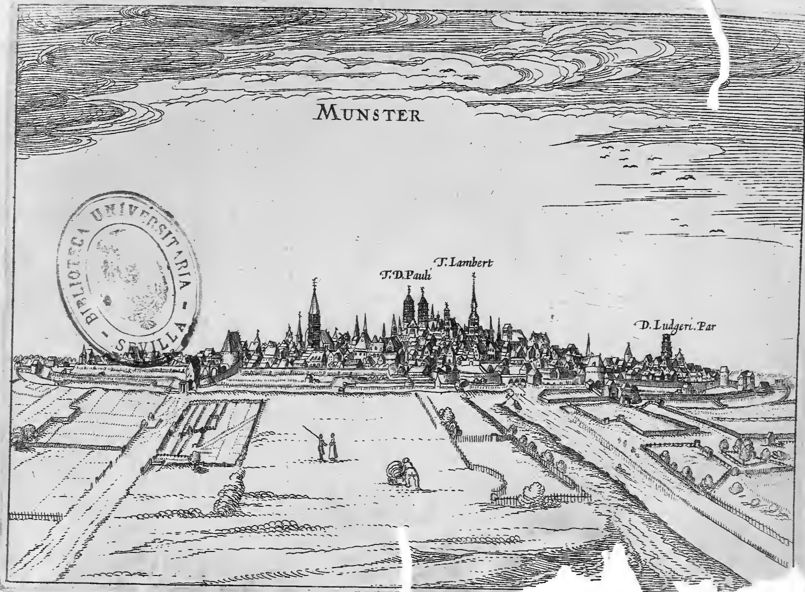
SERIES EPISCOP. MINDENSIVM.

1 Herimbertus qui VVitikindum baptizauit.
2 Haduardus. 3 Meymelphus.
4 Theodoricus cæsus a Normannis in Ebbeckstorp.
5 Vulfarius. 6 Drogo an. Chr. 806.
7 Adelbertus. 8 Bernardus.
9 Lidarius sub Conrado Imp. 10 Euergisus.
11 Helinwardus a quo consecrata est Ecclesia, ob. an. 958.
12 Landowardus sub Otto I.
13 Milo sub Ottone III, anno 992. 14... 15...
16 Sigebertus. Hic Mindæ Ecclesiam S. Martini fundauit.
17 Bruno sub Henrico III. Exstruxit Mindæ S. Mauritij monasterium.
18 Engelbertus. Sub hoc conflagrauit templum.
19 Reinwardus.
20 Volmarus ex Canonico Hildesiano factus Episcopus.
21 ..... 22 .....
23 VVitilo, electus an. 1114, defunctus an. 1120.
24 Sigewardus, sedit an. defunctus an. 1144.
25 Henricus, sub Friderico I.
26 VVernerus, sedit an. 17, obijt an. 1160.
27 Anno, obijt an. 1185.
28 Dietmarus sub Ottone & Philippo Imp. ob. an. 1206.
29 .....
30 Conradus Diepholdanus, sedit an. 27.
31 Guilielmus, defunctus an. 1244, sedit an. 6.
32 Ioannes, sedit an. 10, obijt an. 1252.
33 VVidekindus Comes Hoyensis, sedit an. 8.
34 Cono, sedit an. 5, defunctus an. 1265.
35 Otto I, sedit an. 7, obijt an. 1275.
36 Volquinus sub Rudolpho Imp. sedit an. 1282.
37 Conradus II, sedit an. 13, obijt an. 1300.
38 Ludolphus Roisterpe, abijt an. 1314.
39 Gothofridus Comes de VValdegge, ob. an. 1324.
40 Ludouicus Dux Luneburgensis, sedit an 22.
41 Gerardus Schauwenburgicus, sedit an. 7.
42 Theodoricus III Cagelmind, sedit an. 9.
43 Gerardus Comes Schawenb. abijt in Palæstinam.
44 Otto II, defunctus an. 1368.
45 VVidekindus de Monte, defunctus an. 1384.
46 Otto III, sedit an. 14, Situs est Mindæ.
47 Marquardus Sueuus translatus Constantiam.
48 Guilielmus de Busche.
49 Otto IV Comes de Ritberg.
50 VVillebrandus de Hailermundt.
51 Albertus Comes Hoyensis, sub VVenceslao Imp.
52 Henricus Comes Schawenb. electus an. 1478.
53 Franciscus Dux Brunsuic.
54 Franciscus Comes VValdecensis.
55 Georgius Dux Brunsuic. fuit idem quoq; Archiepisc. Bremensis & Episc. Verdensis: obijt an. 1562.
5[6] Hermannus Comes Schauwenburgicus.

MUNCHEN
S Jacop
F. Pfarkirch

Longit. Grad. XXXIII. *42.* *Latitud.* XLVIII. *0.*

AD Isaram flumen quod ex Alpibus Pœninis lapsum Septentrionem versus voluitur, inq; Danubium sese exonerat, situm est MONACHIVM, sedes Bauariæ Ducum, vrbs ampla, potens, elegans. Exstructa fertur ab Ottone Duce, anno Christi DCCCCLXII. nomen autem habere ex eo, quod monachorum villa hoc loco fuerit Collegij Schefflariensis: itaque insigne illi adhuc Monachus, qui passis vlnis dextera speciem iurantis præ se fert, læua librum tenet. Muris cincta dicitur anno MCLVII, opera Ottonis Bauariæ Ducis. Sita est loco amœnissimo: Occidentem versus respicit Lycum amnem & Augustam Vindelicorum: versus Orientem, Ænum & VVasserburgum, paribus interuallis decem milliarium. Septentrionem versus est Frisinga; ad Meridiem montes Tirolenses. Amplitudo eius interior continet passus quingentos. Templa in vrbe sunt varia; duo autem præcipua, quorum alterum B. Petro, alterum B. Virgini sacrum est, in quo monumenta spectantur Illustrium Bauariæ Ducum, & Ludouici IV Imperatoris. Turres huius templi binæ columnarum instar rectæ adsurgunt in altitudinem pedum CCCXXXIII. Organum musicum pneumaticum eius templi constat ex tubis buxeis, quibus nullæ in vniuersa Germania capaciores ex plumbo vel stanno fusiles esse creduntur. Monasteria plura sunt, Franciscanorum, Augustinianorum, Iacobitarum, aliorumq;. Castrum Principis nouum splendidum est, & plane regium. Hortus præter artificiosum fontem & domum pulcherrimis picturis ac statuis ornatam, pergulasque & antra ex opere topiario, hoc habet insigne, quod sub vesperā quotidie vergente ad noctem crepusculo magnus ceruorum grex fenestras arcis sua sponte subeat, quasi Dominum salutans, vt facile sit Principi vel sagitta vel sclopeto destinatum aliquem ex tam multis co[illegible]ere. Bibliotheca Ducalis habet XI millia voluminum, quorum magna pars scripta est manu. Vicinum ei est theatrum. Infra theatrum locus, quo statuæ & monumenta ex Italia, Græciaque, & remotioribus locis immani sumptu petita adseruantur. In curia Ducali aluntur tygrides, lynces, vrsi, leones, etiam ad genituram. Ante Palatium exstructus est a Ferdinando Duce fons ad ornamentum & vsum ciuitatis, quem quatuor angulis statuæ elementorum; in medio, equitis galeati & cristati simulacrum exornat. Viæ vrbis latæ sunt, nitidæ, superbis ædificijs exornatæ; ad quarum mundiciem multum faciunt canales tres ex Isaræ alueo ducti. Opificia exercentur a ciuibus varia: Forum nobilitatur imprimis vini aduectitij, & salis, & frumenti mercatu. Ciuium frequentia tanta est, vt constet octodecim milla familiarum ante hos annos XII illic censa esse: vix vt sufficere videatur vrbs tantæ hominum frequētiæ recipiendæ & alendæ. Sed imprimis ad eam ex diuersis locis confluunt viri nobiles, artifices clari, quique vel eruditione, vel factis bellicis famam sibi pepererunt. Ius dicitur tribus tribunalibus: Prouinciali, Aulico, Ciuili. In Aulico iudicant Comites, Barones, Nobiles, Iureconsulti. In Ciuili Senatores e ciuibus delecti. Horum consilium interius constat ex Patritijs XII senioribus: exterius ex XXIV Senatoribus qui partim e iunioribus Patritijs, partim ex plebeis cooptātur. Criminale ius administrat in Curia Prætor, qui vt plurimū ex antiqua nobilitate adsciscitur. Nundinæ quotannis binæ celebrantur, Vnæ Dominica post Epiphaniam; alteræ ad festum B. Iacobi; Vtrasque celebriores reddit solemnis actio, has quidem, cursus in hippodromo; illas, patritiorum cum liberis suis & coniugibus per vrbem circumuectio, quam postridie excipit epulum in Curia, cui & au[illegible]ci & Principes ipsi interesse solent.

MUNSTER
T. D. Pauli
T. Lambert
D. Ludgeri. Par
BIBLIOTECA UNIVERSITARIA - SEVILLA -

Longit. Grad. XXIX. *10. Latitud.* LII. *0.*

CAROLVS Magnus domitor Saxonum, & Romanorum Imperator, in Saxoniæ parte inferiore quæ nunc audit VVestphalia, instituit Episcopatum, quem vo auit Mimingerodensem, vel vt alij interdum vocant Mir ngardefurdensem. Is vero a monasterio illic exstructo appellationem mutauit, & abolito vetere nomine dictus est Monasteriensis. Monasterium illud condidit in honorem B. Mariæ virginis Hermannus Episcopus. Fueruntque eius tanta protinus incrementa, vt nomen etiam priscum obfuscarint. Vrbs qua natura qua arte est munitissima, præsertim post furores Anabaptisticos: Sita est in planitie: Quinque habet amplissima Collegia. Scholam quoque litterarum & artium satis celebrem.

SERIES EPISCOPORVM MIMINGARDEFVRDENSIVM.

1 Ludgerus Frisius frater fuit Hildegrini Halberstadensis Episcopi, cum quo etiam extruxit cœnobium ordinis Benedicti in insula Rhenana quæ VVerdena dicitur. Euocatus a Carolo Magno ad Mimingardefurdensem Ecclesiam, ab Hildebaldo Coloniensi Præsule inauguratus est. Obijt anno 809, sepultus est in monasterio suo VVerdensi.

2 Gerfridus Ludgeri nepos, successit ipsi anno 810.

3 Alfridus sub Ludouico Pio præfect. Ecclesiæ, an. 135.

4 Lubertus. Hic VVerdensem Ecclesiā a sua abalienauit.

5 Bertholdus, anno 895 sub Arnulpho Imp.

6 Guilielmus initio plebanus in Catsenhusen: Is quum Henricum Aucupē forte domi suæ a venatione languentem comiter excepisset, iussus rogare quod vellet, petijt zonam ex primi cerui quē cepisset corio, ratus eum esse vena rem. Sed retulit Episcopatum.

7 Richardus sub Ottone I.

8 Rainoldus.

9 Hildebaldus.

10 Dodo.

11 Suederus sub Ottone II.

12 Theodorus.

13 Sigefridus sub Henrico II.

14 Hermannus I anno 1025. Hic Monasterium virgini matri condidit trans aquas, a quo nomen oppido datum.

DEINCEPS SVNT EPISCOPI MONASTERIENSES.

15 Robertus.

16 Fridericus frater Marchionis Misnensis, an. 1070.

17 Erpo cum Godefrido Duce Bulionensi profectus est in Palæstinam: reuersus obijt an. 1099.

18 Theodoricus a VVintzenberg defunctus an. 1127.

19 Henricus anno Christi 1125.

20 Egbertus magnæ apud Lotharium Imperatorem autoritatis.

21 VVernerus.

22 Henricus I promotus anno 1184. Huius tempore Dux Saxoniæ Henricus Leo ab Imperatore proscriptus est, & VVestphalia Coloniensi Archiepiscopo adsignata.

23 Ludouicus vixit anno 1190.

24 Godescalcus Saxo desijt, viuere anno 1200.

25 Hermannus II Comes de Catzenelbogen, duas Ecclesias Collegiatas instituit Monasterij, S.Martini & Ludgeri. Fundauit quoque monasterium Campi S.Mariæ. Obtinuit ab Imperatore, vt ipse & successores eius Principes vocarentur. Defunctus est anno 1246.

26 Otto

26 Otto Comes a Bentheim, primus electus a clero: nam ante eum constituti sunt Episcopi ab Imperatore.

27 Theodoricus. Hic Ecclesiam B. Pauli condidit. Habuit fratrem Brunonem Episcopum Osnaburgensem, & alterum Fridericum, qui Engelbertum Archiepiscopum Coloniensem interfecit.

28 Ludolphus ab Holte, sub Rudolpho Imperatore.

29 Otto II Comes de Lippe synchronus Alberti Magni, anno 1266. 30 Guilielmus II Baro ab Holte.

31 Gerardus Comes de Marca.

32 Euerhardus de Deest, vixit anno 1306, quo Templarij omnes vno die deleti, ipsorumque magister viuicomburio Parisijs penitus.

33 Otto III Comes de Retberge.

34 Conradus, sedit an. 4.

35 Ludouicus de Hassia, sedit an. 49.

36 Adolphus Comes de Marca anno 1365. Resignato Episcopatu contraxit matrimonium cum Margareta Cleuēsis Principis filia, sustulitq; ex ea filios 6, filias 9.

37 Ioannes de Virneburch, translatus Vltraiectum.

38 Florentius de VVeuelhof. trāslatus Vltraiect. ab Vrbano.

39 Paro Bohemus, translatus Suerinum.

40 Henricus VVulf. 41 Otto IV Comes de Hoya.

42 Henricus Comes Meursensis Theodorici II Archiepiscopi Coloniensis frater, electus an. 1415.

43 VValramus Comes Meursensis, prioris frater.

44 Ioannes Bauarus, translatus Magdeburgum.

45 Henricus Episcopus Bremensis, sedit an. 30, obijt anno Christi 1470, ætatis suæ 96.

46 Conradus Comes de Retberge Episc. Osnaburgensis.

47 Ericus Dux Sax. electus an. 1508, extinctus an. 1522.

48 Frideric. Com. de VVeda frater Hermanni Archiepisc. Colon. Resignauit Episcop. seruata sibi annua pensione trium mill. coronatorum. Ob. in VVeda, an. 1551

49 Ericus de Grubenhagen Osnaburgensis, sexta post electionem hebdomade extinctus.

50 Franciscus Comes de VValdeck, electus an. . 32. Sub hoc ingens Monasterij ob religionem tumultu excitatus est, quem obsidio, & facinorosorum supplicium excepit. Primus eius autor fuit Bernardus Ror annus, qui extra vrbem ad S. Mauritium quum doc ret, Pontificios errores applaudente plebe refutabat. Eum populus rerum nouarum auidus in vrbem recepit. Nec priuata eius institutione cōtentus, petijt a Senatu templum. Interia loci venit in vrbem ex Hollandia sarcinator quidā Leidensis, IOANNES, homo vanus, ambitiosus, audax, quique in patria Anabaptistarum doctrinam sequutus, doctoris animum ac confidentiam sumpserat. Venit quoq; eodem Hermannus Stapreda, qui Rotmanni collega factus cœpit ab ipso dissentire, & in paruulorum baptismum inuehi. Hoc interdiu & publice, Ioanne priuatim & nocte plebis animos impellentibus, magna ad sectam facta est accessio: Senatus iam tunc imminentem nubem præuidens, quum crederet capitibus semotis cætera facilius cōponi posse, iubet autores ab vrbe proficisci. At illi porta vna egressi, alia regessi sunt, magno animo adserentes, sibi a Deo mandatum, vt caussam veritatis serio agerēt. Vbi hoc non successit, alia via Senatus rem tentat. Euocat in Curiam doctores Euangelicos & Anabaptisticos, ratus, penes illos, si committerentur fore, victoriam, qui Pontificios alias de gradu depulerant. Quum conuenissent, Rotmannus desertis partibus, aperte Anabaptistis se iungit, & infantium lauacrum exsecratur, frustra eum increpante collega Buschio. Præter opinionē accidit hoc Senatui; rebus tamen pacandis fit senatusconsultum, quo iubentur Anabaptistarum doctores vrbe quāprimum excedere, dato illis commeatu, quo tuto possent per Episcopi fines proficisci. At illi abdidere se apud suæ doctrinæ f tores, professi, Deo potius

potius parēdum, quā hominibus. Creſcebat interea numer[illegible] Anabaptiſtarum, & bacchantium more alij alios ad ea[illegible]dem ſententiam protrahebant, nullo facto diſputand[illegible] modo. Quod vt vidit Senatus, iubet omnia templa, vi[illegible] excepto, claudi: erat enim periculum, ne pars altera [illegible]ię tunc minor eſſe cœperat, ab Anabaptiſtis pelleretur. Horum ergo doctrinæ elidendæ, Senatus etiā ab Haſſiæ Lantgrauio petijt, vt eruditi aliquot viri mitterētur. Miſſi ſunt Theodor. Fabritius, & Ioan. Melſingerus: quorū hic ſtatim, ſiue quod deſperatas iam res videret, ſiue quod ſibi diffideret, ſponte redijt: alter nō ante ceſſit, quam ab aduerſarijs ſuis vrbe eiectus eſt. Subornatus interea eſt ab Anabaptiſtis quidam, qui, quaſi numine adflatus, per compita & vicos diſcurrit, exclamans, Pœnitentiam agite & rebaptizamini: ſin minus, iam ira Dei vos obruet. Multi ergo, vel quod iram Dei metuerent, vel vt ſibi boniſq; ſuis, creſcente furentium turba conſulerent, morem ijs gerebant. Sub exitum Decembris quū iam prodijſſent e latibulis ſuis occulti doctores, facto agmine Anabaptiſtæ forum occupant, machinas bellicas educunt, Curiam quoq; inuadunt, magno clamore vociferantes, vt qui rebaptiſatus non eſſet, interficeretur. Alij contra, in locum quendā vrbis natura munitum ſeſe conferunt, atq; ex eo in Anabaptiſtas forum tenentes armis rem agunt. Tandē conuentum eſt, cautumq; vt quiſq; ſuam religionem ſequeretur. Sed Anabaptiſtæ, vt in futurum ſuis rebus conſulerent, atq; in poſterum nō parēs, ſed ſuperiores eſſent, per Rotmannū & Bernardum Knipperdollingū in vicina opida mittunt litteras, quibus omnes eius ſentētiæ conſortes monent, vt relictis fortunis ſuis ſtatim ad ipſos properēt: ita oppleta vrbe peregrinis Anabaptiſtis, oppidani, quiq; in re lauta erant, ſubduxerunt ſeſe ei quam præuidebāt tempeſtati. Hæc facta ſub [illegible]um anni M D XX[illegible]V: Debilitatis autē alterius partis [illegible]us, deligunt Anabaptiſtæ Senatum ſuæ factionis: creant Conſules, & in his Knipperdolingum: tēplum ſuburbanum Mauritij incendunt: vrbem ſpoliant: eos qui ſuæ ſectæ non erant expellunt, bonaq; ipſorum occupant. Quum autē Epiſcopus iam vrbē cœpiſſet obſidione cingere, euenit multis qui vrbē deſerebant, vt ab Epiſcopi copijs cederentur. Ita coacti etiā ſunt in vrbe quidā furoribus Anabaptiſticis applaudere. Quæ in vrbe a fanaticis tempore obſidionis geſta ſunt, longum eſſet narrare, eſtq; res in omnium ore atq; oculis. Nihil fuit indignius, quam quod ſceleribus flagitijſq; ſuis prophani homines diuinum quoq; nomen & religionem obtenderent. Semel meliorem partē cepit impetus vindicandi ſui, & furioſum bacchantium gregē opprimendi, ſed captis quinquaginta, & poſt multa tormenta occiſis, deſperatum eſt poſtea. Hoc tempore adſumpſit ſibi Ioan. Leidenſis titulum regis, & ſe pro rege, vt potuit, geſſit, vxore etiam primaria (nam plures habebat) reginæ nomine habituq; ornata, quā tamen poſtea, quod minus probaſſe ipſius actiones viſa eſſet, ipſe obtruncauit. Tandē poſt multas calamitates atq; inſanias Anno M D X X V die 27 Iunij noctu ſub horam vndecimam copiæ Epiſcopi, cui ſe iunxerant Colonienſis Præſul Hermannus, & Dux Cliuenſis, cum Lantgrauio Haſſiæ, ſilentio ad vrbem accedunt, & ducente quodam perfuga per foſſam ad vallum enituntur. Inde patefactis portis admiſſoque exercitu capiunt vrbem. Rex vinctus cum ſocijs ad vicinos Principes circumducitur, ac tandem anno M D XXV I candentibus forcipibus diſcerpitur. Hic exitus fuit factionis Monaſterienſis. Epiſcopus defunctus eſt anno 1553.

51 Guilielmus Ketler, reſignauit 1557.

52 Bernardus Raſsfeldt, reſignauit an. 1560.

53 Ioannes, Comes de Hoya, defunctus an. 1574.

5 Ioan. Guiliel. Dux Cliuenſis adminiſtrator reſignauit.

5 Erneſtus Bauariæ Dux Archiep. Colon.

Neus

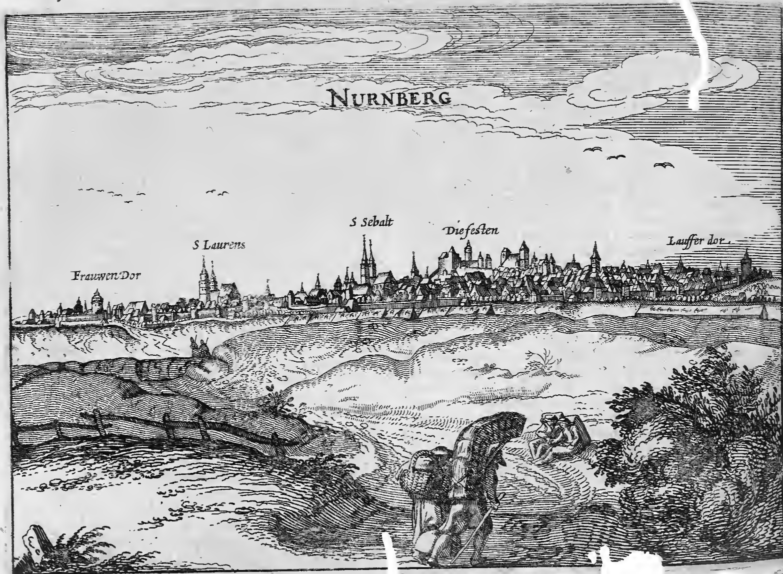
Longit. Grad. XXVIII. *10.* *Latit.* LI. *10.*

SEXTO infra Coloniam miliari in ripa Gallica ad flumen Erpiam, ad quem ex Rheno iusto interuallo cofitum commoda est per euripum nauigatio, situ est Nouesium. Ptolemęus illud trans Rhenum locat, in Germania magna, gradu longitud. xxx. o. latit. LI. 10. vocatque *νεσίσιον*; manifesto errore, quod quidem ipsi solemne est. Ammianus Niuesium vocat, Antoninus Nouesium, locatque ad eam legionis V ALAM. Tacitus crebram eius facit mentionem in libris Historiarum: narratque missa eo impediméta legionum Voculæ, ipsum quoque Voculam eo postea concessisse. Legionem tertiam decimam iussam inde in Coloniam Treuirorum transgredi, vt illic in Vespaniani verba iuraret. Classicum præmissos Nouesium equites a Cereali fudisse, & quæ præterea ad eam rem faciunt. Posteriores Nussiam vocant. Eam sic describit Monachus Cœnobij suburbij Noui montis. Ciuitatis Nusiensis descriptio magis in longum protenditur quam in latum. Per eius longitudinem ad Orientalé portam amnis prærerfluit Erpia, ibidemque a Rheno fluuio absorbetur, vnde etiam ciuitas ab hac firmatur parte, nec habet fossata. Distat tamen riuus ille itinere quasi mediæ horæ a Rheno flumine, & per plures gradus ab isto riuo fit adscensus ad ciuitatem, quæ in alto posita est. Sed ex Rheno brachium procedit, in quod intrat Erpia iuxta ciuitatem: & istud brachium pariter cum Erpia constituunt fluuium, ita vt maiores naues ex Rheno ad ciuitatem cum mercibus deferat. Hocipsum brachium Erpia adauctum etiam duas vrbi vicinas ambit insulas. A Septentrionali plaga in latum, & pro media parte Occidentalis plagæ in longum, duplici muro cingitur ciuitas, & in vtroque complures turres habet firmas. Sic ille. Templum vero Nouesij est Collegiatorũ Canonicorum B. Quirini, opus Euerhardi Comitis. Anno M L fertur Abbatissa Nussiensis Romam profecta a fratre suo Leone IX tunc temporis Pótifice Romano reliquias B. Quirini martyris impetrasse: Incidit autem natalis eius in 30 Martij: Passus est sub Hadriano. Anno D CCC LXXXI exustũm est Nouesium a Normannis, ducentibus ipsos Godefrido & Sigefrido. Incubuit eadem tempestas Bonnæ, Coloniæ, Tolbiaco. Postea Philippus Romanorum Rex cæso Ottone, cui impensius fauerat Adolphus Præsul Coloniensis, hostiles copias induxit in agrum Agrippinensem, & expugnatum Nouesium tradidit Adolpho. Anno vero MCCCC LXXIV obsedit eam Carolus Burgundus specie restituendi Archiepiscopi Roberti, quem sui eiecerant: quum vero liberare eum statuisset Fridericus Imperator, ingenté & ipse in Germania exercitum conscripsit; Carolus solutis castris, Nouesio non expugnato, tandem discessit. Hanc ciuium virtutem præmio cohonestaturus Imperator, varias ipsis prærogatiuas & priuilegia indulsit. Immunitaté dedit telonij in Rheno amne, Ius cudendæ monetæ, Aquilæ aureæ insigne in clypro nigro; Facultatem obsignandi litteras publicas cera rubea. In eadem vrbe postea vxorem duxit Maximilianus Friderici F. Mariam Caroli Burgundi filiam. Anno 1496 conflagrauit Ecclesia maior, tacta fulmine. Anno 1573 platea superior deformata est incendio. Anno 1585 occupauit eam Comes Newenarius noctu, 10 Maij. Anno 1586 post paucorum dierum obsidium capta est a Parmensi principe Alexandro Farnesio, paucisque post horis tota fere miserabili incendio consumpta est.

NORDLINGA

Longit. Grad. XXXI. *30.* *Latitud.* LI. *28.*

VERVM & vetus huius vrbis nomen est Nerolinga, ab altero Neronum Claudio Druso, vel Tiberio, qui (vt a nobis dictum est lib. I. cap. III.) in Rhætia militarunt. Ipsi quoq; incolæ vix aliter eam [illegible] lhuc vocant. Historia etiam Noribergensis suffragatur, in qua sic legitur. *Anno vigesimo ante natiuitatem Christi Tiberius Nero in Rhætia castra metatus est, vbi modo Nerolingen oppidum est: & sicut a Tiberio Tiberiam, ita hoc oppidum a suo nomine nominauit Nerolingam. Mos enim erat Romanorum, in quo loco hiberna faciebant, vt ibi fossam aggeremque eijcerent, vallo circumdantes exercitum, ibidemque tempore æstiuo pro exertitu alimenta reponentes. Vnde post eorum discessum facili opera oppida construebantur. Ex præfato autem loco gessit Tiberius Rhæticum Vindelicumque bellum.* Exstruxit ibi postea Vespasianus aras, a quibus nomen, ARÆ FLAVIÆ, quod etiam Ptolemæus agnoscit, vocatque βῶμοι Φλαβίοι: Tabula Peutingeriana exserte hoc nomen habet, & numus Domitiani apud Goltzium. Nihil vt caussæ sit, cur cum Ioanne Heroldo apud Ptolemæum legamus Alæ Flauiæ. Sed non eo loco stetit vrbs quondam quo nunc stat. Prima enim vrbis sedes fuit in colle S. Emeriani, vbi adhuc vetus templum conspicitur. Postea vero ob aquandi difficultatem, & incendiorum damna translata est ciuitas in planiciem ad Egram flumen, quod eam interluit. Anno Domini nostri D CCC L venit in potestatem VVintpurgis, quæ filium habuit Zwentopolcum. Ab hac donata est Episcopo Ratisponensi, qui pro ea dedit vsum molendini *Wembding*, estque ea permutatio confirmata ab Arnulpho Imperatore Anno D CCC XCVIII. Sed quum Episcopus quidam Ratisponensis veneno Imperatorem petijsset, mulctatus est huius vrbis dominio, quæ ex eo recuperata libertate cœpit paulatim sese extollere, donec anno M CC XXXIX conflagrauit penitus, amisis eo incendio omnibus diplomatibus, instrumentisque priuatis & publicis. Sed restituta est protinus a Friderico II & Conrado eius filio. Post annos vero quinquaginta, ciues quum premerentur admodum a Iudæis, facta manu subito in ipsos irruerunt, magnumque ipsorum numerum interfecerunt. Quod Imperator Rudolphus adeo ægre tulit, vt ciues ob eam caussã grauissime mulctauerit. Anno M CCC XXVII aucta est & exornata pomœrijs, nouisq; muris, a Ludouico IV Imperatore. Anno vero M CCCC XL Comes Ottingensis Ioannes corruptis pecunia custodibus noctu eam statuit inuadere, sed patefacta proditione sumptum est a sontibus supplicium die Lunæ post festum trium regum, cuius memoria quotannis celebratur. De ea sic scribit Martinus Crusius in sua Sueuia. Figura vrbis rotunda est: circumferentia nouem millium trecentorum nonagita quinque passuum. Alta mœnia habet cum fortibus turribus, & fossam alicubi cum aqua, alibi siccam; vbi cerui aliquot oblectationis gratia aluntur. Domus bene ædificatæ: magis tamen ex lignis quam ex saxis. Templum parœciale insigne, cum turri excelsa ex quadratis lapidibus. In foro egregia curia, & cœnaculum tanquam insula. Monasteria duo: vnum Carmelitanorum in quo conciones diebus Dominicis habentur: alterum Gymnopodum, ex quo nunc granarium splendidum ædificatum est. Hospitale prædiues, orchestra, molendina, armamentarium, emporium, multa alia eximia ædificia. Portæ vrbis quinque. Senatores XV. Iudices XII. Consules III per quaternos menses: Alijs diuersi generis rebus Resp. prudenter temperata. Magna ibidem negotiatio mercatorum: panni lanei & corij parati præcipuus. Nundinæ rerum omnis generis, etiam pretiosissimarum annuatim binæ.

NURNBERG
S Sebalt
Diefesten
S Laurens
Lauffer dor
Frauwen Dor

Longit. Grad. XXXIII. *8. Latit.* XLIX. *24.*

NORICOS olim ad dexteram labentis Danubij ripā coluiſſe, Lyco amne a Vindelicis diſcretos, alibi diximus. Hi quādo trāſmiſſo Danubio interiora Germ. periuerint, Noricumq;, Tranſdanubianū fecerint, omiſſo vetere, incertū eſt. Hoc certum, Norībergā & omnem agrum vicinum non a Nerone ſed ab illis nomen traxiſſe. Nam qui in hæc vſque loca penetraſſe Druſum aut Tiberium, & in his locis Noricos deuiciſſe, arcemque condidiſſe putant, non ſunt veteris Geographiæ, aut hiſtoriarū ſatis gnari. Norici ergo aduenæ lecta hic in ſaltu Hercynio manſionis ſede, quod ea eſſet ab Hunnorum incurſionibus tutiſſima, & propter amnium Pegneſi & Regneſi viciniam ad inhabitandum commoda, caſtellum primum in colle rudi opere condidere; ad amniſque ripas liquatorias & ferrarias elaborandi molliendique ferri officinas, (hac enim arte præ cæteris nationibus excellebant) exſtruxerunt, rotaſque poſuerunt impetu & rapiditate amnis circumagendas ad varios artium ſuarum vſus. Aucta dein ſobole, & in eandem ſocietatem ſe iungentibus Hercyniæ ſiluæ paſtoribus, alijſq;, qui vel hoſtium Germaniam reliquam vaſtantium immanitatem fugiebant, vel nouitate rei ducti ex ea hominum confluge lucrum ſibi & vitæ compendia quærebant, congeſtis ſaxis & roboribus, foſſaque educta oppidum cinctum eſt. Non defuere, qui ex hoc loco profecti, itinera Hercyniæ inſiderent, & Germaniam prædis actis infeſtarent. Atq; hæc cauſſa eſt, cur ab Imperatoribus Conradis & Henricis caſtellum cum arce ſua direptum aliquoties & expugnatum ſit. Neque vero a latrocinijs ante temperatum eſt, quam Imperator exercitum colli admouit, arceque potitus coloniam ipſe illuc deduxit veteranorum, qui communita arce ſurgenti vrbi præſiderent, & circumiectum nemus a latrocinijs purgarent, ſtudioſe id per Burg-gr[illegible]uiam curans, vt neque Noricis vis inferretur, neque ipſi alijs vim inferrent. Durat hodieq; conſuetudo: & habet Reſpubl. in eam rem equites ſuos & pedites, qui publicis alti ſtipendijs omnia ſyluæ latibula, omneſque receſſus diligenti indagine perquirunt, tutamque & ſecuram negotiatoribus viam faciunt. Arcem Caroli Magni æuo hoc loco fuiſſe conſtat. Teſtantur enim hiſtoriæ, Carolum, quum Taſſilonem Bauariæ Ducē eſſet oppugnaturus, tripartito diuiſiſſe exercitum, vnum agmen ſedes fixiſſe iuxta Nurnbergam, alterum ad Danubium conſediſſe, tertium ad Alpeis Tridentinas. Vrbs ipſa in tantum creuit, vt nunc ſpatium octo millium paſſuum implere credatur, triplici muro & foſſa vna accurate cincta. Cernuntur intra eam veteris opidi muri foſſæque minore ambitu, cum veſtigijs priſcarum ſtructurarum. Verſus Meridiē, vbi ab amne recedit, latior eſt vrbs, ad Septentrionem adductior, neque omnino rotunda, ſed de induſtria anguloſa, vt oppugnatu eſſet difficilior. Lapidem ad muros, templa, & ædificia publica priuataque ſufficiunt vicini colles, & loca campeſtria: Ei nondum effoſſo ſingularis adeſt mollities, quæque facile ferro cedat: expoſitus idem vento & ſoli, ita paullatim excoquitur, vt duritie marmor æquet. Foſſa vrbis lata eſt cubitos xx, alta fere totidem, inter duos muros ad perpendiculum erectos, interlabente riuulo, cuius ceſpitem viridem cerui hinnulique depaſcunt. Turres in interioris muri, qui editior eſt, ambitu, quadrangulares, paribus interuallis diſpoſitæ, ſunt ducentæ, quibus vigiles ad exubias vrbis impoſiti diſcrimina dierum noctiumque horis diſtributa denunciant. In exteriore muro turres fere ſunt totidem, ſed minores, & vbi muri flexus id exigit, teretes ac rotundæ, ſingulæ machinis & tormentis bellicis inſtructæ. Mœnia pinnata coctili latere tecta ſunt. Portæ quæ diuerſos Germaniæ tractus ſpectant ſunt ſex maiores, ſingulæ arduis turribus & propugna-

propugnaculis munitæ, instructæque insuper catenis, & vectibus ferreis, & pensilibus clathris, quæ demissæ ingressum hostium arcent. Amnis autem vbi ab ortu per patentes fornicato opere pontes, vallis vtrimque bene munitos, in vrbem infunditur, duas protinus insulas efficit: quarum vna angustior, altera a congesta terra nomen habens, linteis ad solem exponendis, ac præterlabẽtis amnis aspergine mundandis egregium ciuitati vsum præstat. Cingitur ea arboribus, quarum alta cacumina deambulantibus ad ripam gratam vmbram faciunt. Adiacent thermæ medendis corporibus salubres. Postquam vero se amnis per duodecim pontes, partim sublicios, partim ex secto lapide factos, quibus partes vrbis connectuntur, sese extra muros euoluit, alluit locum publicum, quo, vt Spartani ad Eurotam, ita iuuentus Norica festis diebus sese exercet, palæstra, lucta, saltu, disco, hastarum iaculatione, alijsque honestis recreationibus. Locus is D passus in longitudine patet: intus quaterna serie arborum iusto interuallo distantiũ consitus, sub quibus quatuor fontes, nõ magis naturæ, quam dædalæ artis opificio commendabiles, aquam tubis & siphunculis spargunt. Sic sita vrbs ad vtramque amnis ripam prona est, quæ res ad munditiem imprimis facit. Propter flumen infinitæ sunt officinæ cum molis machinisque frumentarijs, papyraceis, ferrarijs, ærarijs, quibus enses, loricæ, galeæ, tela, cultri, nouaculæ, forcipes, caldaria, pelues, fartagines cuduntur: fila quoque ferrea & ænea rotarum ope ex massa crassiore (Rudolphi cuiusdam inuentum id esse creditur) in ingentem longitudinẽ protrahuntur. Qui ad vrbem appropinquant, audiunt eminus malleorum & ferrarum sonum, suspicientesque vident augustas & turribus tectisque alte exstantibus prominentes structuras. Ingressi, omnia supra fidem posita mirantur. Plateas amplas, mundas, ad solem apertas, saxo durissime stratas ad plaustrorum & curruum onustorum vsus. Puteos publicos C XX. Canales & tubos aquarum [illegible]x. Fontes duos elangantissimo opere exornatos. Fora m[illegible]lta, varie ad vsum ciuium per vrbem dissita, Boarium, O[illegible]itoriũ, Piscarium, Cupedinarium, Suarium, Vinarium, F[illegible]umentarium. Maximum vero & spatiosissimum est ill[illegible]d negotiatorum ad Ianum medium, habens fontem sect[illegible] lapide, multoque auro, & vario genere sculpturæ ornatum, virorum fortium statuis ingentibus circumpositis. Forma eius pyramidis instar erigitur, opere pulcherrimo, & septo ferreo cancellato: Intus est labrum amplum, in quod sedecim cannis auratis profluens liquor se colligit. Adiacet illi foro templum B. Virginis, exstructum a Carolo IV. Ædificia ciuium spatiosa atque ampla sunt, supellectile pretiosa pro cuiusque facultatibus ornata, non ad vsum tantum, sed etiam ad pompam. Collem sensim adsurgentem lateribusque suis ab ortu in occasum circumductum, ornant infra domus splendidæ patritiorum, mercatorum, & potentiorum ciuium, intermixtis diuersorijs, quibus vel Cæsaris familia excipi posset. In collis vertice duæ sunt arces: Maior, in quam ex vrbe per excisam petram itur, regias aulas & cænationes laqueatas latè patentes habet. Hæc Romanorum regum si quando illic morari velint, domicilinm est: In ea Fridericus Imperator hortos pensiles fieri fecit. Altera arx quæ huic Orientem versus adiacet, sedes fuit Burg-grauij: nunc est horreum publicum, habens propugnaculum ad vrbis excubias, per quod porta in pomœria Septentrionem versus ducit. In colle templa sunt tria, quorum duo publica sunt, in vsum ciuium, sacra B. Margaretæ & B. VValpurgi: Vnum in arce imperiali, quo Cæsares illic degentes rebus sacris operari solent. Habet & puteos duos collis, vnum montis radici & turri vicinum: alterum miræ profunditatis, in montis vertice excisum. Turres quatuor collem ambiunt. Duæ ad arcem Cæsaris, imminent vrbi, inque s[illegible]ectas ciuium ædes gra-

tum

tum præbent spectaculum, duæ ad ortum solis sitæ, Austrum & Boream versus prospectant; quarum ea quæ maior altioq; est, specula regionis circumiectæ vocatur, estque tempore Sigismundi Imperatoris exstructa intra vnius mensis spatium. Huius arcis muros anno M D XXXVIII refecit Senatus, additis fortissimis propugnaculis. Ferunt in fundamento positos numos aureos, argenteos, æneos, cum hac inscriptione, DEO OPT. MAX. S. P. Q. N. muros arcis non satis firmos ad sustinendos hostiles impetus & iusta spatiorum adiectione, & multis subinde egestis ruderibus a fundamentis magna cum laude erexit, ac nouos fecit, Imperatore CAROLO V Cæsare P.F. semper Aug. Rege Hisp. Catholico, Archiduceque Austriæ, &c. Et FERDINANDO fratre eius, Rege item Rom. Hung. & Bohem. Romanique Imp. successore &c. Patribus vero CHRISTOPHORO TECZELIO, LEONHARDO TVCHERO, & SEBALDO PFINTZINGO, Anno M D XXXVIII, Mense Augusto. Vrbs non in Germaniæ tantum sed totius etiam Europæ meditullio sita est: quippe quæ a Codano & Hadriatico sinu paribus interuallis distet, similiterque ab Oceano Atlantico & Tanais ripis. Ciues ob vicinorum consuetudinem pro quatuor regionibus quatuor quoque diuersis linguis vtuntur; Sueuica, Francica, Bauarica, montana. Corpora ipsis procera, firma, compacta, laborum & frigoris patientia: Statura elegans, vultus liberalis, frons grauis, artifex manus, disciplina seuera, ingenium discendæ sapientiæ aptum: sed plerique ad mercaturam proniores, cuius hic vnicam in Germania sedem Deus benignus esse voluit. Senatus prudens. Templa in vrbe augustiora sunt duo: Vnum B. Petro sacrum, in quo B. Sebaldi corpus quiescit: alterum B. Laurentio. Vtrumque turribus excelsis, fenestris patentibus, columnis elegantissimis; adhæc, fornicibus, campanis, organis, & reliquo apparatu conspicuum est. Xenodochia & Nosodochia quatuor sunt. Vnum insigne, in cuius templo sacræ Imperatorum reliquiæ adseruantur, cum insignibus Caroli Magni, & veteribus diadematibus, quibus Aquisgrani Romani Cæsares ornari solent. Hæc Sigismundus Cæsar Praga Noribergam missa illic adseruari voluit, quo tempore Hussitarum motibus Bohemia cōcussa fuit: monstrantur autē ea quotannis populo duodecimo post Pascha die, in foro, magno populi concursu. Sunt & horrea multa & granaria, quibus frumentum adseruatur: etiam ab annis CCC sepositum. Est & armamentarium instructissimum: Tametsi vix eo opus sit, quum tota vrbs Martis officina dici possit: nullum enim est armorum genus quod non in ea ab artificibus cudatur, tanta quidem copia, vt vel vniuersæ Germaniæ arma sufficere posse existimetur. Ciuitas omnis in plebem, mercatores, & patritios diuisa est. Sunt autem patritiorum familiæ XXVIII honoratiores, ex quibus Aristocratica constat nobilissimæ Reip. gubernatio. Corpus Senatus constat XXVI viris. Ex quibus XIII iuri dicundo præsunt, Scabinorum titulo: cæteri de Rep. deliberant, ita vt duo ex ijs mensem vnum consulari dignitate præ reliquis emineant. Deligūtur ex eodē corpore Duūmuiri, ærario, & pecunijs, rationibusque publicis præfecti. Horum summa est in ciuitate dignitas, neque ad eum honorem admittuntur, nisi senes, qui varijs documentis fidem suam, prudentiam, probitatem Reip. perpetuo probarunt. Sunt præter hos ducenti fere ex tribus ordinibus viri Senatorij, qui semel in anno cōueniunt. Sunt & quinque viri criminales: qui tribus per hebdomadam diebus caussas & crimina audiunt. Est & Prætor arualis qui rusticis ius dicit. Disciplina vrbis exacta est. Leges in ea sumptuariæ, vestiariæ, mensariæ. Non permittuntur occulti cinium plebeiorum conuentus, ne conuiuij quidem, aut religionis, aut exsequiarium titulo. Denique omnia in ea ad bonos mores composita sunt.

OSNABRUG

Longit. Grad. XXIX. *36. Latit.* LII. *25.*

MINDENSI Diœceſi ortum verſus adiacet Epiſcopatus Oſnaburgenſis, in veteri Bructerorum regione, quæ nunc ad VVeſtphaliam pertinet. Et habet Bructerorum nominis terminationẽ vrbs, vt & aliæ in eo tractu complures. Tempore Caroli Magni inſedit loca iſta VVidekind. Saxonũ regulus: quo deuicto, Eccleſiam illic in honorem B. Petri, & ſanctorum Criſpini & Criſpiniani excitauit Carolus: deditq; ei Epiſcopum VViſonem cum ingẽtibus latifundijs, & Schola Græca ac Latina: ſicut ex inſtrumẽto donationis liquet, quod nos ad verbum deſcripſimus. IN NOMINE ſanctæ & indiuiduæ Trinitatis. KAROLVS Imp. Auguſtus Romanum gubernans imperium, Dominus & Rex Francorum & Longobardorum, nec nõ dominator & Saxonum. Notum ſit omnibus ſanctæ Eccleſiæ fidelibus, noſtriſque præſentibus & futuris, quod nos ob noſtræ mercedis augmentum, VViſoni Epiſcopo Oſnaburgenſi, ſuæ Eccleſiæ quã nos primam in omni Saxonia in honorem S. Petri principis Apoſtolorum & ſanctorum Martyrum Criſpini & Criſpiniani conſtruximus, quoddam nemus vel foreſtum intra hæc loca, *Farnewinchel*, *Ruſtenheym*, *Angaria*, *Oſningſnethe*, *Derſſhoſſet*, *Egeſterfeldt*, innumera collaudatione illius regionis potentum, cum omni integritate in porcis ſilueſtribus, ceruis, auibus, & piſcibus, omniq; venatione quæ ſub banno vſuali ad foreſtum deputatur, ad ſimilitudinem foreſti noſtri Aquiſgrani in ſilueta Oſningi, in perpetuum pietatis vſum donauimus, ea videlicet ratione, quod ſi quiſpiam hoc idem nemus noſtro banno mutatum ſine prædictæ ſedis Epiſcopi licentia ſtudio venandi vel aliud agendi vnquam introierit, ſciat, ſe tam diuinæ quam regiæ vltionis vindictam incurſurum, nec non pro delicto ſexaginta ſolidos noſtri pc deris quos nobis pro banno violato deber ſtatuimus, redditurum. Inſuper vero eidem Epiſcopo eiuſque ſucceſſoribus perpetuam cõcedimus licentiam, libertatem, & ab omni regali imperio abſolutionem; niſi forte contingat vt Imperator Romanorum & rex Grecorum, coniugalia fœdera inter filios eorũ contrahi diſponant. Tunc Eccleſiæ illius Epiſcopus cùm ſumptu a rege vel ab Imperarore adhibito laborẽ ſimul & honorem illius legationis adſumet. Et ea de cauſſa ſtatuimus, quod in eodem loco Græcas & Latinas Scholas in perpetuum manere ordinauimus: nec vnquam clericos vtriuſque linguæ gnaros deeſſe confidimus, &c. Actum Aquiſgrani in Palatio.

SERIES EPISCOPORVM OSNABVRG.

1 Wiſo, ob. an. 804.
2 Mengardus, ob. an. 832.
3 Goſwin[illegible] præfuit an. 34.
4 Goſbertus, præfuit an. 10: occubuit in Dania.
5 Eggehardus, ob. an. 884.
6 Egelmarus, præfuit an. 33.
7 Dodo ſub Ottone I, rexit an. 12.
8 Drogo, obijt an. 969.
9 Ludolphus, præfuit an. 14: obijt an. 983.
10 Dodo II ſub Ottone III: præfuit an. 10.
11 Guntradus.
12 Warnodus.
13 Dietmarus.
14 Moncherus, ſub Henrico V.
15 Goſmarus.
16 Elueticus, an. 1052: rexit an. 15.
17 Wernicherus, rexit an. 16: defunctus an. 1068.
18 Bernardus: præfuit an. 20.
19 Marquardus, ſub Henrico III, ceſſit an. 1093.
20 Wido.
21 Ioannes: electus an. 1100.
22 Diepholdus: defunct. an. 1119.
23 Diethardus: ſedit an. 8.
24 Vdo: ſedit an. 4.
25 Philippus Cattimeliboe.
26 Aruoldus: ſedit an. 2: ob. 1186.
27 Gerardus de Lippia.
28 Adolphus: ſedit an. 21.
29 Bruno Com. Iſenburg. ſedit an. 8.
30 Widekindus: obijt an. 1262.
31 Baldewinus: ſedit an. 10.
32 Conradus Comes Retberg.
33 Ludouicus Comes Rauensb.
34 Engelbertus: ſedit an. 10.
35 Gotfridus Comes de Arnsberg.
36 Ioannes Hoed.
37 Melchior Dux Brunſw.
38 Theodor. de Marca.
39 Theod. de Horne.
40 Conradus III.
41 Otto Comes de Hoya.
42 Ioannes Comes Diephold.
43 Ericus Comes Hoyenſ.
44 Henricus Comes Meurſenſis.
45 Albertus Comes Hoyenſ.
46 Rudolphus Diephold.
47 Conradus IV.
48 Conradus V Comes Retberg.
49 Ericus Dux Brunſuic.
50 Franciſcus Comes Waldeck.
51 Ioannes Comes de Hoya: obijt Monaſterij an. 1574.
52 Henricus Dux Saxon.
53 Gnol Schelling.
54 Bernardus Comes Waldeck.
55 Philippus Dux Brunſuic.

PASSAW
Ihn flu

Longit. Grad. XXXV. *50.* *Latit.* XLVIII. *34.*

SVB Antonino habuit castra in Vindelicis ad læuam Æni ripam, qua is se in Danubium exonerat, Cohors Batauorum. Et vocauerunt locum illum eo tempore Castra Batauorum: & sine adiectione Bataua. Itaq; in Notitia Imperij legitur, TRIBVNVS COHORTIS NOVÆ BATAVORVM, BATAVIS. Accolæ primum dixere locum *Battaw*, ex quo postea factum est *Passaw*. Neq; vero est idem cum Pœtouione Taciti: hoc enim est in Carnis ad Drauum amnem, diciturq; hodie *Pettaw*: quum istud nostrum sit in Vindelicis. Sunt qui existiment esse Ptolemæi Βοιόδουρον Boiodurum, quod vitiose apud Ammianum legitur Boloderũ, & in Tabula Peutingeriana Castellum Bolodurum, qua se Iuuauus amnis voluit in Danubium: Recte. licet hodie simulatq; alueo Æni receptus est infra oppidum *Burckhausen*, nomen deinceps amittat: nec suo sed Æni nomine vocetur. Exhibet autem tabula nostra plura simul opida: Situs enim opportunitas & trium amnium concursus effecerunt, vt plura hic oppida iungerentur. Primum ergo occurrit Ænistadium, *Inbstadt*: Inde ponte ligneo qui super Ænum fluuium sternitur, trãsmisso, offert sese ipsum Patauium *Paßaw*, in promontorio peninsulæ. Sequitur postea Danubius, cui pons iniectus vrbem cum ripa aduersa nectit ædificijs turribusque egregie ornata. In monte quem B. Georgij dicunt, est Oberhusium arx & sedes Episcopi: Sub quo oppidum Ihlstadium, Ilsa fluuio discretum ab arce Episcopi inferiore. Tres ergo amnes Danubius, Ænus, & Ilsa hic concurrunt. Danubius medius est, & Germaniæ quondam terminus; Is dextera recipit fluentem e Vindelicis Ænum Iuuauo auctum: læua Ilsam siue Ilissum ex Germania aduersa se in Danubium præcipitantem ad pedem arcis Episcopalis. Porro Ænistadium quod dixi, est ipsissimum Ptolemæi, & Antonini Boiodurum. Suffragatur mihi antiquus auctor vitæ Seuerini, qui Boiodurum ad dexteram ponit Æni labentis ripam. Suffragatur quoque hodierna vicini amnis appellatio: fluuiolus enim inter portam & adiacẽs Seuerini fanum decurrens, seque Æno permiscens, *Boietra* appellatur: Deniq; ædificia in Ænano oppido antiquiora etiam videntur, quã sint in Patauino. Porrò in Ænano oppido templum ast S. Gertrudis. Patauij plura, vnum Cathedrale B. Stephani, cui vicina est Episcopi aula, cum aula Capituli. Est & templum B. Pauli, & S. Michaelis, & S. Crucis: est etiam Occasum versus extra vrbem Monasterium S. Nicolai. Est autem Patauium vrbs hodie Episcopalis. Ac Episcopi prima quidem sedes fuit Laureaci, vrbe Norica, ad confluenteis Danubij, & Anasis, qui nunc vocatur *Ens*, duodecimo a Patauio miliari. Hoc ordine.

ARCHIEPISCOPI LAVREACENSES.

1 Laurentius, missus ab Apostolo B. Petro.
2 Florianus.
3 Gerardus.
4 Eucharius.
5 Quirinus.
6 Maximilianus, qui imperante Numeriano martyrio affectus est, quod esset Christianus, nec vellet sacrificare Marti, Anno Christi 289.
7 Constantius.
8 Theodorus acerrimus aduersus Arianos Orthodoxæ sententiæ propugnatos.
9 Erchenfridus, qui factus est Episcopus Patauinus, Erchenfrido successit adhuc Laureaci Othecarus, huic Viphilo, ac postea Bruno circa annum Christi 634. Sub hoc autem coniunctus est Archiepiscopatus Laureacensis Episcopatui Patauino.

EPISCOPI PATAVINI.

Erchenfridus. Huic Theodoricus III Bauariæ Dux imperante Heraclio Pataujum donauit. Fuerat autem Erchenfridus Decanus Laureaci.

Viphilo, ſub quo Patauina Eccleſia reformata eſt, miſſo illuc Bonifacio, a Gregorio III, obijt an. 745.

Sidonius, qui de baptiſmo contendit cum Bonifacio.

VViſericus, qui anno 768 interfuit Synodo Prouinciali celebratæ in inferiori Bauaria Dingenſini, ad Iſaram flumen.

VValdericus anno 775. Huic Carolus Magnus multa donauit.

Hatto, anno 807.

Runharius: qui Morauos ad Chriſtum conuertit.

VVinechindus. Hic anno 894 ab Arnulpho Imperatore dono accepit Pataujum cum omnibus prouentibus. Ex Cancellario Imperatoris factus eſt Epiſcopus. Interceſſit huic cum Diethmaro Saliſpurgenſi Epiſcopo contentio.

Anno Chriſti DCCCXCIX VViphilo deleto ab Hunnis & Auaris Laureaco, cum clericis ſuis conceſſit Pataujum, atque illic fixit ſedem Epiſcopalem. Hinc ergo Epiſcopi Patauienſes etiam dicti ſunt Archiepiſco- Laureacenſes.

Adelbertus an. 945. Hic cum Saliſpurgenſi Epiſcopo ita tranſegit, vt ad illum Auſtriæ, ad ſe Hungariæ Morauiæ, Slauoniæ & Myſiæ Eccleſiarum inſpectio pertineret.

Pilgrinus, anno 971.

Altmannus Saxo anno Chriſti 1165 abſens, quum eſſet in itinere Ieroſolymitano, electus eſt. Quum autem Henricus IV Imperator acriter cum Papa Gregorio VII diſceptaret de coniugio Sacerdotum, qui omnes ita viuētes excommunicauit, ſequutus & hic partes Pontificis, eos qui in Patauina Diœceſi mariti eſſent, eiecit. Sed eiectos reſtituit Cæſar, omneſque contra ſentientes proſcripſit. Atque hæc ſemina fuerunt atrocis belli inter Henricum Cæſarem & Rudolphum Sueuum. Papa enim Cæſarem reiecit, & Epiſcopis auctor fuit, vt Rudolphum eligerent Imperatorem. Ille ergo armis aduerſus Dominum ſuum ſumptis Germaniam turbauit. Sed victus prælio, amiſſa dextera, deplorauit ſero Pontificis & Epiſcoporum incitationem. Altmannus autem profugus Romam abijt, & illic in præſidio & tutela Papæ latuit. Tandem tamen reuerſus, obijt Gotuici, anno Chriſti 1092, in monaſterio a ſe condito.

Theobaldus, anno 1165.

VVolfgerus, anno 1189. Hic cum Friderico Barbaroſſa in Aſiam profectus eſt, vaſtante interea ditionem Patauinam Comite ab Ortenberg.

Vlricus Comes a Diſcheim, anno 1216.

Rudingerus, anno 1233 a legato Papæ ad Epiſcopatum euectus, propter ſuſpicionem conſpirationis cum Friderico II Cæſare poſtea abdicatus eſt.

49 Bertholdus. Hic quum aduerſos haberet ciues Ducemque Bauariæ, ope Regis Bohemorum in Bauariam, poſtea in vrbem ipſam penetrauit: Feudum Auſtriæ & Styriæ a Diœceſi Patauienſi tranſtulit in Othocarum Regem Bohemiæ, venditum quater M marcis argenti.

50 Otto a Lomſdorff, anno 1254. Hic diſſidium inter clerum & Ducem Bauariæ compoſuit.

51 Petrus, electus anno 1266, poſtea etiam prouectus ad Archiepiſcopatum Saliſberienſem: Interfuit Concilio Viennenſi annn 1267.

52 Bicar-

52 Bicardus a Polheym, an. 1280.
53 Godefridus, 1283.
54 Bernardus a Prombach, an. 1285: fundauit cœnobium Cistertiense Angelocellam.
55 Albertus Saxoniæ Dux, an. Chr. 1322.
56 Gotfridus Baro a VVisêneck in Styria.
57 Albertus Baro a VVinkel in Austria anno Chr. 1362. Hic bellum gessit cum ciuitate.
58 & 59 Georgius ab Hohenlohe anno 1388 contra quem electus fuit Rupertus Dux Bergensis. Quum ergo bellum ob Episcopatum ortum esset, Pontifex partes dissidentes sic reconciliauit, vt Comes ab Hohenlohe Patauiensi, Rupertus Padebornensi Ecclesiæ præesset. Fuit autem Georgius in magna gratia apud Cæsarem Sigismundum, a quo etiam factus est imperij Cancellarius.
60 Leonhardus a Layning Bauarus. Hic æmulum habuit Henricum Flokel iuris Canonici Doctorem. Quum autem arbiter ab vtroque electus esset Archiepiscopus Salisberiensis, cessit tandẽ Henricus, Leonhardus vero non tam precibus quam muneribus Episcopatum retinuit. Certamen postea habuit cum Canonicis, qui etiam Viennam commigrarunt, & census capituli omnes interceperunt, atque adeo ipsum Romæ apud Papam accusarunt. Sed Archiepiscopi Salisberiensis autoritate res tandem composita est.
61 Vlricus a Nusdorff, anno Christi 1451, a Ladislao Hungariæ & Bohemiæ Rege cum D equis & quatuor curribus deauratis ad Carolum Galliæ Regem missus est, petitum filiam eius Magdalenam sponsam regiam. Sed dum Romæ de pactis dotalibus disceptatur, deque delendis in Bohemia Hussitis, moritur Pragæ Ladislaus. Vlricus vero re infecta domum redit.
62 Fridericus Comes ab Oetingen, electus an. 1486.
63 Christophorus Schachnerus, electus anno 1490. Hic bona Episcopalia egregie auxit.
64 Vigilerus anno 1500, sub Pontifice Alexandro VI.
65 Ernestus Dux Bauariæ, electus an. 1517.
66 VVolfgangus Comes a Salen an. 1540. Latine & Græcæ insigniter doctus. Bibliothecam auxit.
Vrbanus a Trenbach Bauarus. Hic primarium vrbis templum S. Stephano sacrum fastigio magnifico splendidoque instruxit. Idem quoque Palatium Episcopale restaurauit, auxit, & turri ex solo structa ornauit. Ex hac turri, tanquam ex specula, patet in Danubium, Ænum, Ilzam, vrbesque subiectas, Boiodurum, Patauium, Ilistadium, prospectus.

PRESBURCH

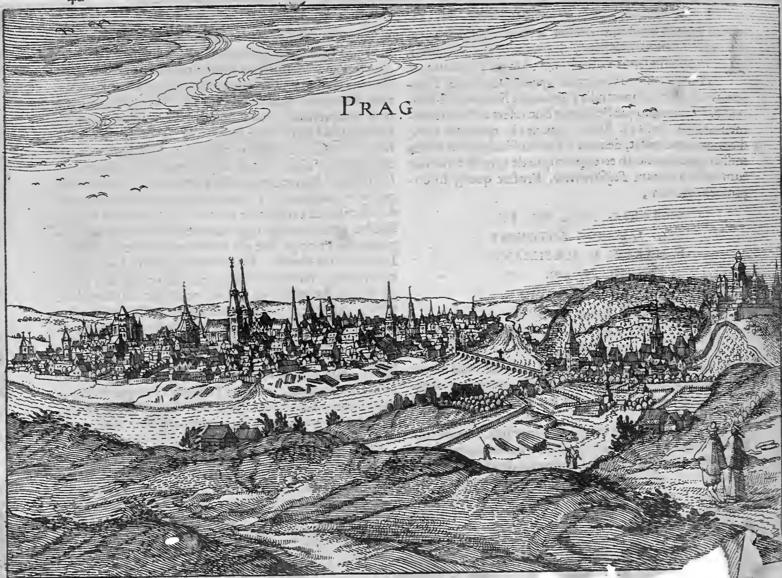
Longit. Grad. XL. *0.* *Latitud.* XLVIII. *26.*

INFRA Danubium decimo a Vienna miliari ad læuam præterlabētis amnis ripam situm est Posonium, Otto Frisingensis vocat Bosan, Lazius Pisonium, à L. Pisone, vt ipse vult, cuius opera Augustus & Tibeberius vsi sunt in superandis Pannonijs, Noricis, & Dalmatis. Lacum quoque Peisonem huc refert a Plinio commemoratum lib. III. histor. cap. XXIV. quem in hunc diem extare constat, decimo a Vienna Hungariam versus milliari, pari spacio ab eo oppido quo de agimus: Accolæ eum lacum vocant *Peisosewrtew*. Profert quoq; inscriptionem veterem,

VICTORIÆ AVG. NN. ET.
LEG. IAD. P. I ANTONINI
P. MARCVS D. SEXTILIANVS
EPHESO PP. DD.
DEDICANTE EGNATIO
VICTORE LEG. AVG. C.
PR. PR.
E. C. L. PISONE.

Ab hoc ergo Pisone ille Pisonium dici vult. Sed vereor ne vnus atque idem sit Piso iste cum illo quem pro argumento adfert, quum illud AVG. NN. non possit ad Tiberij tempora referri.

Oppidum ipsum elegans est, situ apposito, aere puro ac salubri. Montes habet qua Soli patent vineis amœnissimis consitos, cætera tectos syluis. Ad ripam, horti sunt, prata, nemora, pomaria, segetes. Offendo oppidum arcemque Bresburgum in historia celebrari. Otto Frisingensis de ea sic scribit li. I. de rebus gestis Friderici Barbarossæ cap. 20. Igitur eo tempore quo prædictus Henricus Noricorū Dux cum prænominato Henrico Ratisponensium Episcopo ciuibusque suis ac Stirense Marchione Odoacro grauissimā guerram agitabat, quidam milites de Orientali Marchia egressi, Pānoniam latenter ingrediuntur, ac noctu castrum Bosan, quod & Bresburg, quod olim Imperator Henricus obsidione cinxerat, ex improuiso aggressi, capiunt, quibusdam comprehensis, nonnullis occisis, alijs per fugam elapsis. Quod audiens rex Hungariæ Geiza, Belæ regis filius, præmissis quibusdam comitibus suis, qui quare vel qualiter hoc factum fuerat, inquirerent, ipse eosdem subsequutus, ad liberationem castri cum magna Hungarorum properat multitudine. Comites qui præcesserant, ab oppidanis, cuius rei caussa tam grauem regi intulerint iniuriā, solerter percontantur. Qui responderunt, Se nec pro Romanorum Principe, nec pro Duce suo hoc fecisse, sed pro Domino suo Boritio. Erat autem Boritius Colomanni quondā regis Hungariæ filius, prædictum regnum Hungariæ iure hæreditario repetens, ac ob hoc adipiscendum vtrosq; principes Romanorum scilicet ac Græcorum frequenter sollicitans, multosque ex militibus nostris ad fauorem suum pecunia inducens. Igitur rex Hungariæ superueniens, castraque ponens, oppidum cinxit, diuersis instrumentis tormentorumque generibus adhibitis, ac sagittarijs oppido circumfusis. Teutonici, eo quod Dux in superioribus Baioariæ partibus moraretur, Princeps vero in remotis regni maneret locis quum nullum liberationis suæ solatium haberent, de facienda cum Hungaris pace pertractare incipiunt. Ita mutuo colloquentes, accepto a rege sub iureiurando promisso, trium millium librarum in pondere, castrum ei reddunt, ipsique ad propria redeunt. Rex autem Hungarorum damnum sibi a Teutonicis illatum grauiter ferens, ducem Noricum habens suspectum, hostem denunciat.

PRAG

Longit. Grad. XXXVI. *40.* *Latitud.* L. *3.*

In Germania ſitum fuiſſe Boiohæmum ex Tacito obſeruauimus alibi. Illud Hercynius ſaltus perpetuo ambitu cingit. Vrbes habet permultas, quarum aliæ Regi, aliæ Principibus eius regni ſubiectæ ſunt. Regina omnium eſt PRAGA, in ipſo veluti vmbilico poſita; ſedes & patria multorum Regum, Ducum, Imperatorum. Vrbs auguſta, ad vtramque interlabentis Muldauiæ fluminis ripam, in amœniſſima & patentiſſima valle, inter colles & vineta, cœlo ſalubri, tanta amplitudine mœniorum cum collibus, vallibuſq; adſurgentium aut recedentiũ, vt ob trium iuſtarum ciuitatũ quas ſuo veluti ſinu complectitur, nexum, triurbem merito appellare poſſimus. Eas ciuitates nominibus quoque diſtinguunt, vocant enim, Veterem, Nouam, & Paruam, quarum illæ duæ ſitæ ſunt ad dexteram, hæc ad læuã amnis ripam. Initia vrbis referuntur ad Lybuſſam quandã vatem, quæ circa annum DXXIII in monte *Viſſegrod* vel *Hetſchin* exciſis arboribus domum ligneam exſtruxit, a cuius limine nomen loco, poſtea vrbi datum: limen quippe Bohemi *Praha* vel *Prach* vocant. Creſcente vero conuenarum numero, cœpit ſub annum DCCXXIX muro cingi. Tandem vero anno MVIII a Duce Vdalrico amplificata eſt. Mihi tamen dubiũ non eſt, quin iam olim habitata hæc loca fuerint, quum non alio referri poſſit Bubiemum, Marobodui regia; cui etiam opinioni video ſuffragari Auentinũ. Habuit autem vnaquæque vrbs Senatum ſuum & iuriſdictionem peculiarem: donec ſub Ludouico rege anno MDXI dirutis mœnibus interſitis ex Vetere & Noua Praga vnam vrbem ciues ex duabus fecerunt, vno iure conſtituto, & Magiſtratu communi. Veterem vrbem cum parua iungit pons quadrato ſaxo exſtructus, inque ſedecim arcus porrectus, habens vtrimque in aditu inſignes turres. Longitudo pontis eſt DCC ſeptuaginta duûm cubitorũ Pragenſium; latitudo quæ quatuor curribus ſufficiat. Exſtruere eum cœpit Githa Vladiſlai I regis filia anno 1171, & intra quartum annum abſoluit. PRAGA VETVS in valle ſita eſt, habetque ſtructuras inſignes, ædificiorum publicorum & priuatorum. Curia imprimis ſuperba eſt, cum turri alta; in qua ſpectatur machina non minus arte quam ſumtu commendabilis. Continet quippe reuolutionem totius anni, cum recto curſu Solis & Lunæ, numeroque certo menſium, dierum & horarum. Indicat idem quoq; ortus & occaſus ſiderum, Solis & Lunæ curſus, ſolſtitia, æquationes, quantitates dierum & noctium, oppoſitiones, ſituſque varios lunæ, cum diſcrimine horarum triplici. Eſt etiam in eadem vrbe Academia a Carolo IV conſtituta, cuius Collegia ampla ſunt & magnifica. Autor eſt Æneas Siluius, Imperatorẽ animi cauſſa Scholam hanc ſuã ingredi ſolitum fuiſſe, & per horas interdum quatuor diſputationes Magiſtrorum audiuiſſe; Semel etiã interturbãtibus aulicis, & de cœnę tempore ſubmonẽtibus, reſpondiſſe. Has ſuas eſſe epulas, has dapes, quas omnibus præferret ferculis culinarijs. Sũt in eodem quoque tractu templa multa; Vnum vero etiam Huſſitarum, habens in ſummo frontiſpicij culmine calicem deauratum. Sunt & domus duæ regiæ, in quarũ vna nunc cuditur moneta. Xenodochium eſt vicinũ ponti, & Collegium Ieſuitarum. Parte vero ea quæ magis ad flumẽ vergit, Septentrionem verſus eſt manſio Iudæorum, tam ampla, vt iuſti etiam opidi magnitudinẽ exæquet. PRAGA NOVA a veteri olim diſtincta fuit foſſa & muris: poſtea muris partim collapſis vetuſtate, partim dirutis foſſaque oppleta, ceſſit ager in hortos & arua. Ciuitas ipſa ſatis ampla eſt, vt quæ colles aliquot in ſe contineat ædificijs ornatos. Colles ſunt quinque, Primum vocant S. Caroli: Secundum B. Catharinæ: Tertium S. Appollinaris: Quartus habet monaſterium Slauorum: Quintus vocatur Viſſe-

gradũ, in quo ruinæ veteris illius arcis, de qua initio dixi, conspiciuntur dirutæ ac disiectæ. Vrbem muniuit primus ornauitq; Carolus IV Imper. Bohemiæ Rex, is qui quum in Baptismo vocatus fuisset V Venceslaus, postea in Gallia apud regem Carolum educatus, nomen in confirmatione mutauit, dictusq; est Carolus. Hic ergo illã nouis templis, nouisq; sacerdotijs instruxit. Primus ille Canonicos, qui regulares dicuntur, & Carmelitas, & Ambrosianos, & Augustinianos per singula contubernia distributos illuc inuexit. Primus quoq; monachos Slauos introduxit, Hieronymi institutũ quoddã, si ipsis est fides, sequentes. Hieronymũ quippe Carolus rex peculiariter veneratus est, quod fuisset Dalmata, a quibus Bohemos ortos ipse credidit. Idẽ quoq; arcẽ Vissegradensem collapsam magna ex parte restituit: sed illa interea bello Hussitico rursum disiecta est. Parva Praga ponte veteri Pragæ nectitur. Habet sibi iunctum ex vna parte oppidum *Augezd*, ex altera collem, in quo præter oppidũ *Hradezau* sita est arx S. VVenceslai, Imperatorum regumq; domicilium. Palatium longum est pedes CCXII, latum XXX. Ei contiguum est templum Cathedrale, S. Vito sacrum. In eius aditu hæc legitur inscriptio. Anno Iesu Chr. salutis DCCCCXXIII Sanctus VVenceslaus martyr & Dux patriæ, post martyrium auiæ suæ Ludmillæ, primum hic Beato Vito martyri templum ædificauit, quod S. VVolfgangus Episc. Ratisponensis consecrauit, anno CMLXVIII. Boleslaus Pius Episcopi sedem fecit: cuius secundus Episcopus S. Albertus anno CMXCVI apud Prutenos martyrio coronatus, & ex Gnesna ciuitate huc translatus peculiare sacellum adeptus est. Atq; Spitigneus II Dux, Anno MLX, post S. Procopij obitum annis septem, e templo S. Viti ac item S. Adelberti vnum idque augustum construxit. Sed quum hæc omnia Anno MCLXII hostili arcis direptione corruissent, Rex Ioan. I Anno MCCCXLIV chori huius fundamenta iecit, atq; in metropolitanã Ecclesiam erexit. Filius autẽ Carolus IV Roman. Imper. etiam S. Sigismundi regis & martyris multorumq; aliorũ Sanctorum reliquijs, anno MCCCLIII ditauit & muneribus auxit. Quibus rex VVenceslaus eiusdem Caroli filius Anno MCCCXCII posteriorem huius templi partẽ adiecit. Deinde casu publico, anno MDXLI exusta est. Ferdinandus I Roman. Hungar. & Bohem. rex anno MDLV eadẽ hæc & instaurauit, & ornauit. Hæc in fronte leguntur. In templo ipso cernere est monumentum Ottocari regis, qui cum Rudolpho prælio decertans occubuit. Tum, Barbaræ coniugis Sigismundi Cæsaris. His vicinum est sacellum ab Imperat. Carolo IV exstructum, ex lapidibus viridibus & puniceis gemmarum instar relucẽtibus, auro intertexto, in quo S. VVenceslai Ducis Bohemiæ & martyris corpus quiescit. Super huius capite solita est adseruari corona regum Bohemiæ, sed tempore motuum ciuiliũ quum Zisca cuncta peruaderet, translata est a proceribus regni in arcẽ *Karlsteyn* munitissimam, atque illic adhuc custoditur. In eodem templo cathedrali conspicitur monumentum regium ex lapide alabastrite, in quo Principum aliquot & Imperatorum corpora posita sunt; Eius nos quum illic ageremus, inscriptiones descripsimus.

AD ORTVM.

FERDINANDVS I ARCHID. AVST. ROM. IMPERATOR. HVNGARIÆ ET BOHEMIÆ REX. NATVS MEDINÆ, ANNO M D III, DIE X MARTII, CORONAT. PRAGÆ, ANNO M D XXVIII, DIE XXIII FEBRVARII, MORTVVS ANNO M D LXIIII, DIE XXV IVLII.

AD SEPTENTRIONEM.

Anna filia. Vladisl. regis Hung. & Bohemiæ. Imperat. vxor Ferdi. Imperat. vixit Annos XLV. Mort. Anno M. D.

M.D.XLVII. die vlt. Ianuarij. *Ad latus.* VVENCESL. Rom. Imperat. Boh. Rex Nat. Anno M. CCCC. LXI. Coronat. An. M. CCC. LXIII. die XII. Iunij. ætat. LVIII. Mort. & sepult. An. M. CCCC. XVIII.

AD OCCASVM.

LADISL. nat. Anno M. CCCC. XXXVIII. Coronat. Anno M. CCCC. LII. die Simo. & Iudæ. mort. An. ætat. XVIII. sepult. An. M. CCCC. LVIII. die XXX. Nouemb. *Ad latus.* GEORG. Prodiebrad. Coronat. Rex Boh. An. M. CCCC. LVIIII. mort. & sepult. An. M. CCCC. LXXI. die XXII. Martij. *Amplius ad latus.* CAROL. IIII Rom. Imperat. Boh. Rex Nat. An. M. CCC. XVI. Coronat. An. M. CCC. XLVIII. mort. & sepult. An. M. CCC. LXVIII. *Amplius.* BLANCA. filia Philippi comitis Valesiæ. vxor. Carol. IIII Regina Boh. mort. & sepult. An. M. CCC. XLVIII. *Denique ad idem latus.* Anna filia Palatini ad Rhenum comit. Vxor. II Carol. IIII, Regina Boh. mort. & sepult. An. M. CCC. LII.

AD MERIDIEM.

MAXIMIL. II Archid. Aust. Rom. Imperat. Hung. & Boh. Natus An. M. D. XXVII. die I. August. mortuus Ratisponæ An. LXXVI. die XII. Octobr. circiter. hor. IX. antemeridianam. sepult. die XXII. Martij M. D. LXXVII. *Infra ad vnum latus.* ANNA filia Auleonis ducis Suidnicencis vxor III Caroli IIII Regina Boh. mortua & sepulta An. M. D. CCC. LXII. *Ad alterum.* ELISABETA filia ducis Stetinensis Bogsluai. Vxor IIII Carol. IIII Regina Boh. mortuæ & sepulta. Anno .....

Haud procul Cathedrali templo Orientem versus situm est monasterium Virginum vetustissimum, sacrum S. Georgio, conditum a Duce Vratislao, patre S. VVenceslai regis & martyris. Huius cœnobij Abbatissæ tanta est dignitas; vt in coronatione reginæ eius præsentia requiratur. Alibi extra hoc templum iuxta vrbis mœnia in arduo & abrupto colle *Petezin* dicto monasterium est quod vocāt Montem *Strahow*, vel montem Sionis, in quo situs est Vratislaus primus Bohemiæ rex. Conspicitur quoque illic hortus regius amœnissimus, cui iuncta est domus caueæ instar, habens leones cōclusos. Vidimus & pardum illic, & lyncen, & tygridem. Varios autem casus experta est Praga. Anno C M XXX circumsedit eam Henricus Auceps, & in illas angustias adegit, vt Dux Cæsari se dedere, ac tributum pendere coactus sit. Iterum capta est a Ioanne Lucelburgio anno M CCC XVI. Sed in extremas angustias redacta est bello Hussitico, quo præter alia immanis crudelitatis exempla, factiosi curiam irrumpentes Senatores septem primarios de fenestris præcipites in confertam multitudinem proiecerunt, quos illa hastis exceptos misere interemit. Ea res ita VVenceslai regis animum consternauit, vt apoplexia correptus sit; ac non multo post extremum diē clauserit. VVenceslao successurus Sigismundus Pragam obsedit: qui quum ipsi ciues repugnarent, occupata arce, ab Archiepiscopo coronam regni accepit anno M CCCC XX, abijtque in Hungariam: vnde post tumultum Ziscę pacatis rebus regressus est, vt narrat Æneas Syluius. Cæterum sub Carolo V, quum is aduersus Ioannē Fridericum Saxoniæ Ducem proscriptum arma sumpsisset, Pragenses a rege suo Ferdinando abalienati, de Gaspare Pflugio in regem adsciscendo consilia agitauerunt, missisque ad Saxonem legatis auxilia ipsi aduersus hostes suos polliciti sunt: Victo Saxone perstiterunt Bohemi in suo aduersus Ferdinandum odio. At is auxilijs fratris adiutus, ex arce, quæ semper in fide manserat, directis in subiectam vrbem tormentis facile ad deditionem ciues coëgit. Ex eo sub Maximiliano, Rudolpho, Matthia Imperatoribus tranquilla ciuitas opibus ac potentia floruit.

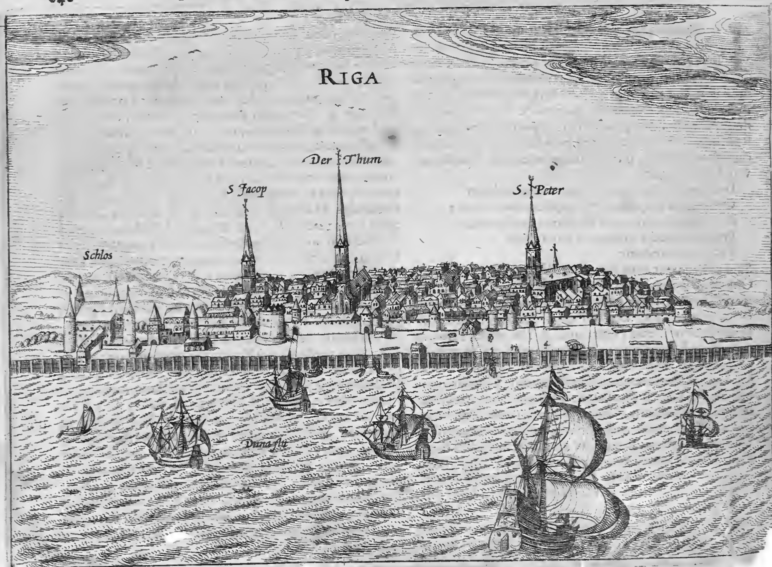

REGENSPURG
Thonau flu.

Longit. Grad. XXIV. *26. Latitud.* XLVII. *58.*

IN Bauaria ad Danubium eſt Ratiſpona: de cuius ſitu & nomine Otto Friſingenſis ſic ſcribit lib. 2 de geſtis Friderici Barbaroſſæ. Hæc ciuitas, inquit, ſuper Danubium, qui vnus trium famoſiſſimorum fluminum in Europa a topographis dicitur, ex ea parte qua prædicto amni duo nauigabilia Regnus & Naba illabuntur flumina, poſita, eo quod ratibus opportuna bonaque ſit, Ratiſbona, vel a ponendo ibi rates Ratiſpona Baioariorũ quondam Regum, nunc Ducum ſedes eſt. Guntherus vero Ligurinus ſic,

Inde Ratiſponæ (vetus ex hoc nomen habenti
Quod bona ſit ratibus, vel quod conſueuit in illa
Ponere nauta rates: hac Noricus vrbe Ducatus
Præcipua gaudet) ſolemnis curia certo
Tempore mandatur ----

Sunt qui putent eam ſub Auguſto fuiſſe Quartanorum Coloniam: poſtea vero a Tiberio dictam Auguſtam Coloniam Tiberiam: & citatur in hanc rem numus Goltzij COL. AVG. TIB. Leo III Papa in diplomate anno 798 perſcripto vocat eam Tiburniám. A Theodonis I Boiorũ regis vxore Regina crediturReginoburgi nomẽ ſumpſiſſe, vel potius ab amne Rego qui ſupra vrbẽ Danubio miſcerur. Germani vocauerunt Regenſpurgum: Tandem quoque Latine dicta eſt Ratiſpona. Sunt etiam qui putent dictam Rhætobonnam. Carolus Magnus in priuilegijs monaſterio S. Emerani datis vocat eam Reginoburgium. S. VVilboldus primus Epiſcopus Eichſtettenſis vocat Reginam. Vrbs eſt ampliſſima atque ornatiſſima; aggere, foſſa, mœnibus egregie ornata. Paruit olim regibus Boiorum, ſub Friderico autem I adſerta eſt in libertatem. Anno DCC XCI incendio pene tota conſumpta fuit, ſed Arnulphi induſtria reſtaurata eſt. Templa & ſacella tot habere dicitur quot ſunt in anno dies. Pars vrbis vltra Danubium ſita, eſt vetuſtior, habuitque a Regno amne nomen Reginopurgi, quod nomen poſtea adcreſcente parte Ciſdanubiana, ad nouam quoque vrbem deriuatum eſt. Pontes hic duo ſunt lapidei, vnus ad Regnum, alter ad Danubium: quorum ille antiquior eſt, hic magnificentior; omnium ad Rhenum & Danubium pontium maximus, ac Dreſdano duntaxat ad Albim minor, vt qui DCCC habeat paſſus in longitudine, quum hic tantum habeat CCCC LXX. Pontem illum condidiſſe dicitur Henricus Dux Bauariæ & Saxoniæ adiutus opibus ciuium Ratiſponẽſium & Epiſcopi, anno MCXXXV. Religionem Chriſtianam primus in vrbẽ importauit Marcus B. Pauli comes. Poſtea ſub Zenone anno CCCC LXXXIV Paulinus & Iuſtus: A Paulino vſque ad Garibaldum numerantur Epiſcopi nouẽ. Prolapſam enim Eccleſiam reſtituere Carolus magnus & Bonifacius, dato Garibaldo Præſule. Inde longa ſerie cenſentur alij vſq; ad noſtra tempora; & inter eos Albertus Magnus, qui tamẽ vt ſtudiis vacare poſſet, conceſſit Coloniam deſertis Epiſcopatus moleſtijs. Frequentia in hac vrbe habita ſunt Comitia Imperialia. Memorabile eſt illud, quod celebratum eſt anno MDXLI iuſſu Caroli V in cauſſa religionis, quo præſidibus Friderico principe & Grauellano, diſputatum eſt a Melanchthone & Eccio. Ad pontem ſpectatur marmor cũ hac inſcriptione, D. ET PERPETVÆ SECVRITATI IVL. MVRSIÆ. *eius pient.* VX. *an.* XLVII *Roafriti fœminæ reuerendiß. & filij filiæ obitis, & Iuliæ Nonnæ matri pient. vix. an.* LXXX *Iul. & Victorinæ ſocrui, vix. an.* LX. *Item viuis Aureliæ & Aurel. militari fil. & amicis quorum in monumento Cineſia & Ribebeſca & amici eorum ſiti ſunt. Poſt horum obitum eorum oſſa recondi in eorum ſepulchro permiſit, Marcus Aurelius militaris omnibus hæredibus monumentum exſtruxit, & omnibus L[illegible]ion.* IIII. *ita viuus viuis fecit.*

RIGA
Der Thum
S Jacop
S. Peter
Schlos
Duna flu

Longit. Grad. XLVIII. *o. Latit.* LVII. *30.*

LIVONIA in vltimo maris Balthici recessu, Russis, Borussis, & Lithuanis adsita, sero admodum ad Christi fidem perducta est, nec ante annum M C L, quo tempore Meinardus Zegebergēsis Canonicus, cum mercatoribus Lubecensibus illuc profectus, exstructa ad Duuinam fluuium casa primum linguam popularem didicit, postea a Bremensi Archiepiscopo donatus infula primus eius Ecclesiæ Præsul factus est anno M C L XX. Post illum missus est Bremā Bertholdus, Cisterciensis Abbas, qui vrbi condendæ, muniendæque operam nauauit, adiutus a fratribus ensiferis, ducibus Viano & Volguino aduersus paganos pugnantibus. Sed quum vincerētur sępius a Gentilibus Christiani, nec viderent se pares esse posse, euocarunt ordinis Teutonici fratres Marianos in Borussia agentes, anno M CC XXVIII, & post necem Bertholdi Albertum fecerunt Episcopum impetrata a Bremēsi Antiste confirmatione. Hic vrbem muro cinxit, & Ecclesiam in ea erexit. Creuit inde vrbs in eam potentiam vt etiam Archiepiscopali cathedra donata sit, constituto primo præsule Adolpho anno M CC LV. Is a dextris Curiēsem & Reualiensem, a læua Torpatensem, a fronte Osiliensem Episcopatum sibi habens subiectos, ita ad se inspectionem Ecclesiarum Liuoniæ & Borussiæ pertinere cōtendebat, vt ad magistrum Teutonicum in mōte Regio præsidentē omnis referebatur totius Ordinis per easdem regiones inspectio. Hinc factum vt cum ordine Teutonico Episcopus sæpe etiam armis contenderit. Anno M CC XCVIII cæsus est a Rigensibus Teutonicorum magister Bruno cum LX fratribus eius ordinis. Nouo postea orto dissidio Rigenses Dunemundam, arcem Teutonicorum ad ostium Duuinæ sitam, quod ipsorum nauibus infesta esset, cum vico euerterunt. Ob eam rem ab Euerhardo de Monhem obsessi & ad deditionem compulsi, disiectis muris portisque, magna etiam pecuniæ vi mulctati sunt. Haud multo post Stephanus Archiepiscopus Teutonos victores vrbe pellit, Dunemundam solo æquat, & apud Sixtum IV Pontificem hoc efficit, vt Magister ordinis excommunicatus præfectura sua insuper deturbetur. Anno M CCCC XCV Adolphus de Plettenberch collectis nouis viribus Rigenses exercuit. Distat vero Riga a Reualia L, a Torpato XXX, a Vilna Lithuaniæ XL, a Monte Regio Borussiæ LX milliaribus Germanicis: Viciniora habet minuta quædam oppida, VVenden, Pernow, Vellin, VVolmar, Kokenhausen, aliaque. Riga ipsa muro fortissimo propugnaculisque & turribus densis, vallo insuperabili, ac tribus ordinibus tormentorum vndecumq; munita, fossis duabus cincta, & stipitibus acutis septa est, instructa insuper præsidio militari aduersus incertos belli casus. Arcem habet firmissimam, cuius tamen præfectus nihil in ciuitatem, libertatis suæ studiosissimam, iuris habet. Emporium est totius illius tractus post Gedanum diuersarum nationum frequentatione celeberrimum, situ plano, qualis est totius pene Liuoniæ. Duna vel Duuina fluuius eam præterlabitur, vt Hamburgum Albis. Oritur is in penitiore Russia, & duobus infra Rigam miliaribus mari Balthico miscetur. Magna in vrbe annonæ est vbertas, ob frumenti copiam, quod inde nauibus onerarijs petitum a mercatoribus Hollandis, Zelandis, Anglis, varie per reliquum orbem distrahitur. Bos pinguis tribus daleris venit: porcus saginatus dalero. Merces hinc præter frumentum petuntur, pix liquida, linum, cineres, coria, pelles vrsorum, alcium, vulpium, castorum, sabellorum, marturum, hermelinorum, asseres, trabes, ligna cæsa & læuigata ad naues fabricandas, aliaque id genus.

KONINGSBERG

S. Niclas

Slos Thurn

Neu Pregel

Longit. Grad. XXIV. 5. *Latitud.* XLVII. 48.

CONRADVS Pellicanus Rubeaquenſis autor eſt, ciuitatem iſtam conditam eſſe a Romanis ſub Antonino & L. Vero, anno Chriſti CLXIV, Iunio Ruſtico & Aquilino Conſulibus: quod vnde ipſe habeat, neſcio. Rhenanus *Rufahum* vocat; Ortelius dubitar, an ſit Ptolemæi ῥεφιάνα: nomen a ruffo aquæ colore inditum loco creditur: nam Ombachius amnis, aluei ſui fundo tinctus, per vallem D. Georgij perq; hanc vrbem latus, nomen etiam ex re olim habuit Rotbachij. Dagobertus Francorum rex anno DCXXIII arcem Iſenburgum ædificauit in colle ad Occidentalem vrbis plagam: idemque Amandum Traiecto inferiore accerſitum præfecit Eccleſiæ Argentinenſi, eiuſque ſucceſſori Arbogaſto Aquitano dedit Rubeaquum cum omni vicino agro: quem *Mondat* hodieque vocant. Creuit oppidum ciuium frequentia ex ſolemni peregrinatione exterorum ad reliquias Valentini, quas illic religioſe adſeruari creditum eſt. In hac vrbe cõcitati adverſus Henricum IV ciues, anno MLXVIII, quod aulici ipſius militeſque libidine & violẽtia omnia impleſſent, poſt dubiam pugnam, captis Imperij inſignibus, (corona, vexillo, cum aquila, pomo, ſceptroque aureo, & labaro rubeo croceoque colore diſtincto) leges Imperatori tulere, reddituros ſe ipſi quæ accepiſſent, ſi ille obliuionẽ rerum a ſe commiſſarum promitteret, ſponderetque, ipſis indemnitatem, & ſe Reip. illius patronum ac protectorem ſemper futurum. Facilis in præſens Imperator omnia promittit: mox collectis copijs ſuis vrbem expugnat, ferro incendioque cuncta vaſtat, ſuburbia in quibus magna opificum metallicorum turba morabatur, ſubuertit penitus, quæ ex eo nunquam potuerunt reſtitui. Poſt annos CXL rurſum illa a Philippo Imperatore, quem offenderat Conradus II Argentoratenſis Epiſcopus, expugnata eſt, incenſa, vaſtata: arx etiam Iſenburgenſis magna parte diruta. Rurſus eãdẽ fortunã experta eſt ſub Adolpho Naſſouio anno Chriſti MCCXCVI. Quum vero Synagogam ſuam Iudæi in oppido haberent, offenſi ciues ipſorum fraudibus anno MCCCIX menſe Ianuario pleroſque ipſorum exuſſerunt, cæteros poſtea trucidauerunt. Quanta vero annonæ caritas ſequuta ſit, teſtatur velum in templo ſummo pendens cum hac inſcriptione, ANNO DOMINI M CCC XLVII DEPICTVM ET PERFECTVM EST HOC VELVM, ET EODEM ANNO ERAT CARISTIA MAGNA, ET DEFECTVS TERRÆ FRVCTVVM VNIVERSORVM. Excepit hæc mala duplex Anglorum depopulatio, prior facta anno MCCCLXIV, poſterior anno MCCCXXIIII. Sed reſtaurauit eam Fridericus a Blanckenſteyn Epiſcopus Argentinenſis, anno M CCC LXXX. Reſtauratam vaſtauerunt Hungari anno M CCC LXVI. Erexit eam paullum Cunradus Baro Buſſuag electus Epiſcopus Argentoratenſis, tempore Concilij Baſileenſis, quum Ludouicus Delphinus Caroli regis Galliæ filius a patre miſſus aduerſus Concilium, multa damna Heluetijs, multa Argentinenſibus intulit, vſus opera militum qui Armeniaci tunc temporis dicebantur. Sed imprimis ſalutaris fuit Reip. Guilielmus Comes ab Honſteyn Epiſcopus Argentoratenſis, qui arcem magnifice ornauit, & muros collapſos reſtituit anno M D XXXVI.

SALTZBURG
Das. F. Schlos

Longit. Grad. XXXV. *35.* *Latitud.* XLVII. *40.*

IVVAVVM, quod Antoninus & Tabula Peutingeriana aliquoties nominant, esse hodiernum Salzburgum, non negabit qui id ita proditum olim sciet ab Eginhardo in vita Caroli Magni & Sigeberto in Chronicis: Ille sic, *Viuanum, quæ & Salzburgum*; Hic, *Iuuanum quæ & Salzburch.* Notitia Imperij vocat *Iuuense castellum*, haud dubie a iuuando formata militari appellatione: Amni idem nomen inditum a castro. Sed in Tabula Peutingeriana mendose legitur *Iuaro:* In inscriptionibus est COL. HADRIANA IVVAVIA. & DVVMVIRI IVVAVENSES. Otto quoque Frisingensis, *Iuuania*, inquit, *quæ nunc Salsburga dicta, Baioariæ metropolitana sedes esse noscitur.* Creditur etiam dicta Hadriana. Atque huc faciunt versus, quos in vrbis templo legisse se testatur Pighius,

Tunc Hadriana vetus, quæ post Iuuauia dicta est,
Præsidialis erat Noricis, & Episcopo digna.

Auentinus autor est, Ptolemæi Ποιδικον idem esse cum Saltzburgo, pagumque ostendi in vicinia eius nominis. Gaspar Bruschius initio vernaculo nomine *Helffenberg* dictam prodidit, atque ex eo fluxisse Romanum nomen Iuuauiæ, vel Iuuensis castelli. Salisburgum postea vel a salinis vocari cœpit, quarum copia non procul ab ea vrbe reperitur in oppidulo Halle, vel a fluuio *Saltzach.* Sita est autem in Norico Cisdanubiano, in medijs Alpibus, decenti murorum ambitu, turribus & propugnaculis, ac præterea ædificijs publicis priuatisque egregie exculta. Arcem habet in edito monte splendidam. Veteris arcis Iuuauensis ruinæ extra suburbium conspiciuntur in colle. Templa & sacella sunt varia. Abbatia S. Petri vetusta admodum est; ex eaque petiti sunt sæpius Episcopi. Ad S. Sebastianum conspicitur Theophrasti Paracelsi monumentum cum hac inscriptione, *Conditur hic Philippus Theophrastus insignis medicina Doctor, qui dira vulnera, lepram, podagram, hydropisin, aliaque insanabilia corporis contagia mirifica arte sustulit, ac bona sua in pauperes distribuenda collocandaque ordinauit, Anno* MDLI, *die Septemb. vitam cum morte commutauit.* Cathedrale templũ præ cæteris eminet. Fuit enim hic perdiu sedes Archiepiscopalis, translata illuc Laureaco, sub Carolo Magno, anno Chr. DCCXCVIII, qui dignitatis illius eminentis titulum contulit in Arnonem Episcopum, suffragante Papa Leone, quum ante a temporibus inde Bonifacij tantum fuisse sedes Episcopalis. Bonifacius quippe ab Vtilone Baioariæ Duce inuitatus tractum illum omnem in quatuor parœcias distribuit, & singulis singulos Episcopos præfecit. Ex his, inquit VVilibaldus is qui Bonifacij vitam contexuit, primus fuit Ioannes, quem voluit Salisburgensis oppidi cathedram obtinere: Alter Erimbertus, qui Frisingensi Ecclesiæ præfectus est. Tertius Gunibaldus Ratisbonæ, quæ est Baioariæ metrapolis, antistes institutus est. VVinilus vero a Præsule Apostolico iam ordinatus Potauiensi Ecclesiæ Episcopus datus est. Fuere autem Cathedræ isti ex quo ad Archiepiscopalem dignitatem euecta est, subiecti suffraganei, Tridentinus, Patauiensis, Viennensis, Gurcensis, Brixiensis, Frisingensis, Seccouiensis, Lauentinensis, & Chiemensis.

SERIES EPISCOPORVM SALTZBVRGENSIVM.

Anno CCCCLXXVI quo tempore Noricum Romanis parebat, fuit Iuuauensis Episcopus S. Maximus, quem Ostrogotthi & Heruli duce Vidomaro in Italiam proficiscentes ex patibulo suspenderunt, vrbe insuper vastata, & plurimis ciuibus in captiuitatem a[illegible]ctis. Et iacuit aliquamdiu ita ciuitas, donec Rupertus episcopus VVormaciensis iussu Theodeberti Francorum regis ad Boios pro-

fectus, baptizatis Ratisbonæ Theodone III & Theudeberto eius filio, doctrinam Christi illis locis docuit Laureacum vsque. Inde reuersus per Noricum, Oetingæ baptizauit Theodonis fratres, Vtonem, & Theodewaldum, ac tandem Saltzburgi docuit. Defunctus est ibi anno 624.

ABBATES S. PETRI ante Episcopos.

2 Vitalis, monasterij S. Petri Abbas, sedit an. 23. mortuus est anno 646.
3 Ansologus, Abbas ad S. Petrum, sedit annos 20. sepultus est anno 666.
4 Sauolus, sedit an. 14. defunctus an. 703.
5 Ezius Abbas, sedit annos 23. obijt anno 680.
6 Florbargisus Abbas, vixit anno 37.

EPISCOPI.

7 Ioannes qui a Bonifacio factus est Episcopus, sicut ante diximus: sedit annos 14. obijt anno 754.
8 Virgilius Hibernus. sedit annos 30.
9 Bertricus Abbas, defunctus an. 885.

DEINCEPS ARCHIEPISCOPI.

10 Arno I, ex Episcopo factus Archiepiscopus per Leonem III, sedit an. 36, obijt an. 821. Fuit autem in flagrante gratia apud Thassilonem III Ducem Baioariæ, non tantum priusquam ille a Carolo Ducatu pelleretur, sed etiam post. Sub hoc celebrata sunt Salisburgi Comitia anno 803, quibus interfuere etiam legati Nicepho[illegible]peratoris Constantinopolitani, decretumque, vt Carolus ipsiusq; successores, Imperatores Romani, Latini, & Occidentales dicerentur: Nicephorus vero cum suis, Constantinopolitani, Græci, & Orientales.
11 Ammilonius, obijt anno 821.
12 Adalramus, defunctus anno 836.
13 Leopramus, ob. anno 869.
14 Adalwinus, sedit an. 14. obiit anno 873.
15 Adelbertus, sedit an. 1. obijt an. 874.
16 Dietmarus I, sedit annos 23. Cæsus est ab Hungaris anno Christi 907.
17 Piligrinus I, sedit an. 16: ob. an. 923.
18 Olibertus sedit an. 12. ob. an. 975.
19 Egilolphus, sedit an. 4. ob. 939.
20 Heroldus Comes a Schyern, sedit an. 18: erutis oculis deiectus est de dignitate an. 958.
21 Fridericus I in Chiemgew, obijt an. 991.
22 Hartwicus Comes in Spanheym & Artemburg, sedit an. 32. defunctus est anno 102.
23 Guntherus Henrici Imp. qui sanctus dictus est Cancellarius, obijt an. 1025.
24 Dietmarus II, sedit an. 16, defunctus an. 1041.
25 Balduwinus, sedit an. 19, defunctus an. 1060.
26 Gebhardus Sueuus ab Helffensteyn, sedit annos 28. constituitque Ecclesiam Gurcensem. Hic pulsus aliquamdiu a Bertholdo a Mosputg, restitutus est: defunctusque an. 1088. Bertholdus postea sedit an. 2.
27 Thiemo ex Abbate S. Petri, sedit an. 11. captus inde a Turca apud Chorazin in Palæstina vitam martyrio finiuit.
28 Conradus I de Abensperg Henrici IV Capellanus, sedit an. 42. defunctus est anno 1147.
29 Eberhardus I Comes de Hiltpoltsteyn Abbas Biburgensis, sedit annos 17: defunctus anno 1164.
30 Conradus II S. Leopoldi Marchionis Austriæ filius ex

ex Episcopo Patauienſi factus Archiep. Saltſb. ſedit an. 4. obijt anno 1168.

31 Adelbertus filius Sobeſlai regis Bohemiæ, ſedit an. 6. expulſus eſt a Frider. I Barbaroſſa, an. 1174. Suffectus tunc adminiſtrator Henricus Præpoſitus Berchteſgradenſis.

32 Conradus III Cardinalis Episcopus Sabinenſis, ſedit an. 6, poſtea factus Archiep. Moguntinus deſerta ea ſede rediit, rexitque adhuc an. 17. ob. an. 1200.

33 Eberhardus II Episcopus Brixinenſis, præfuit an. 46. erexitque Episcopatus tres, Chiemenſem, Seconienſem & Laueminenſem, defunct. eſt an. 1246.

34 Philippus Bernhardi Carinthiæ Ducis filius electus contra Burchardum, præfuit an. 10: ſed quum nollet ordinari in ſacerdotem, depoſitus eſt, an. 1256.

35 Vdalricus Episcop. Seconienſis, ſedit an. 9. & reſig.

36 Vladiſlaus Henrici Sileſiæ Ducis filius, ſedit annos 5. obijt an. 1270.

37 Fridericus II de VValhen, ſedit an. 14. ob. an. 1284.

38 Rudolphus Rudolphi Imp. Cancellarius, ſedit an. 5. obijt an. 1390.

39 Conradus IV, ſedit an. 22: defunctus an. 1312.

40 VVichardus a Polheym, ſedit an. 3. obijt an. 1315.

41 Fridericus III a Leibnitz, ſed. an. 23. ob. an. 1333.

42 Henricus a Piernprun, ſedit annos 5.

43 Ortulphus de VViſeneck, ſedit an. 22. mort. an. 1365.

44 Piligrinus II a Pucheym, ſedit an. 32. ob. an. 1396.

45 Georgius Schneck, ſedit an. 7. obijt an. 1403.

46 Eberhardus III, præfuit an. 24: obijt an. 1447.

47 Eberhardus IV de Starenberg, obijt an. 1429.

48 Ioannes II, ſedit an. 12. obijt an. 1441.

49 Fridericus IV Truchſeſs de Emerberg, def. an. 1452.

50 Sigiſmundus I a Volkenſtorff, præfuit annos 8. obijt an. 1461.

51 Burchardus a VVeiſſpriach Cardinalis, ſedit an. 4.

52 Bernhardus a Ror, ſedit an 15. reſignauit an. 1482.

53 Ioannes III Strigonienſis, ſedit an. 7 mort. an. 1489.

54 Fridericus V Comes a Schauwenberg, ſedit an. 5.

55 Sigiſmundus II ab Holneck, ſedit menſ. 8. ob. a. 1495

56 Leonardus a Keutſchach, ſedit an. 24. ob. an. 1519.

57 Matthæus Langius a VVellenburg Auguſtanus, Cardinalis S. Angeli, Conſiliarius Maximiliani I Imp. Francofurti Imperium Carolo V obtinuit. Interfuit quoque Comitijs Auguſtanis anno 1530: ſedit an. 21. obijt an. 1540.

58 Erneſtus Comes Palatinus Rheni, Bauariæ Dux, natus Alberto Bauaro & Kunegundi Friderici Imp. filia, diſcipulus fuit in patria Ioannis Auentini, Ticini Iaſonis Mayni: ex Episcopo Patauino factus eſt Archiepiscopus Saliſburgenſis.

59 Michael a Nieuburg, electus anno 1554.

60 Ioannes Iacobus Tyrolenſis nobilis, electus an. 1560.

S. GAL

Longit. Grad. XXXI. *20.* *Latit.* XLVII. *o.*

GALLVS, a quo monasterio ac postea oppido nomen datum est, Scotus fuit, claris parentibus natus, Columbani Abbatis discipulus. Is primum in Galliam posteaq; in Germaniam profectus ad Lindiniacum flumen, loco qui Tuconia vulgo *Tuggen* dicitur, ad caput Tigurini lacus Christi fidem docuit: inde Brigantij, & Arbore felici, ad lacum Acronium. Fertur tunc Gemzo Allemannorum Dux Gallum istum ad Episcopatum Constantiensem euocasse: sed quum is munus illud recusasset, atque e sodalibus suis Ioannem quendam designasset ei dignitati idoneum, promotus est Ioannes: ipse vero anno Domini DCXXX in vicinos montes secessit, cellamque exstruxit, operaturus in ea pietati, rebus diuinis, precibus. Fecitq; id aliquádiu cum sodalibus suis. Post eius excessum perseuerarunt in eadem studiorum contentione ipsius discipuli; quo factum est, vt Reges Francorum & Duces Allemanniæ hac ipsorum pietate delectati, largis donationibus eos prosecuti sint, mutarintque cellã in cœnobium. Octogesimo post S. Galli obitum anno petierunt sibi cœnobitæ Abbatẽ: Datus est vero ipsis a Pipino Caroli Martelli filio Ottomarus presbyter Curiensis: ac tunc primum regulam S. Benedicti professi sunt. Ab eo tempore creuit cœnobium opibus, ac potentia, in tantum, vt iusti opidi formam confluentibus conuenis paullatim nactum sit, vtque Abbas eius inter Principes Imperij honestum etiam locum habuerit. Sed quum a potentioribus premerentur atque imprimis ab Abbatiscellanis, destituerenturq; ab Aduocatis siue Protectoribus, dedit se cum monasterio, & oppido, Caspar Landenbergius Abbas LII de consilio suorum fratrum in clientelam quatuor Heluetiæ pagorum, Tiguri, Lucernæ, Suitiæ, & Glaronæ: quam ipsius transactionem protinus alia quoque ipsius opidi sequuta est. Confirmatum est hoc fœdus anno MCCCCLIV pridie Ioannis Baptistæ, quo die Legati Heluetiorum publico epulo excepti sunt, cui creduntur interfuisse MD mortales. Paret autem Abbati Sangallensi oppidum VVila in Turgea, cum agro omni, cuius incolæ vocantur *die Gotthuß-lüt*, estque is in plures regiones tributus. Vrbs ipsa diuisa est in societatem nobilium & tribus sex, quarum primaria est ea quæ linificium exercet, cuius ingens illic negotiatio: telis Sangallensibus nusquam non experitis per Germaniam, Galliam, Italiam, Hispaniam, Bohemiam, Poloniam, Hungariam, Silesiam, siue illæ candidæ sint, siue tinctæ. Duo sunt ciuitatis consilia, vnum maius, alterum minus. Minori intersunt Senatores XXIV ex singulis tribubus æquali proportione delecti: in quibus sunt XII Magistri tribuũ, IX Senatores, tres Consules. Maius consilium constat capitibus LXVI, vndenis scilicet ex singulis tribubus delectis. Hi iuncti superioribus, constituunt Senatum, XC capitum. Ex his Tribunum quem ipsi *Vnder-burgermeister* vocant, constituunt Magistri tribuum, cum vndecemuiris. Consilium maius quotannis quinquies coit, Postridie Natalis Domini, Media quadragesima: Feria quincta quæ proxime præcedit diem 24 Augusti, Et ante nundinas, quarum aliæ post festum Adscensionis, aliæ post festum S. Galli celebrantur. Atque hæc summatim: plura distincte vide apud Simlerum lib. II de Rep. Heluetiorum.

SCHAFFHUYSEN

Longit. Grad. XXX. *22.* *Latit.* XLVII. *24.*

SCHEFHVSIA a nauibus nomen habet, quod illic naues quæ secũdo Rheno ex Acronio & Veneto lacu descenderent, exonerarentur; quum ob cataractas, Rhenique præcipitia, paullum infra eum locum sita, vlterius progredi non possent. Sed vulgus, quod noua veris præferre amat, vocat Schafhusium, quasi ab oue, cuius etiam e turri prosiliẽtis imaginem ciues in insignibus suis gestãt. Initium vrbi dedit monasterium, quod veteres Schiffhausen dixere, quodque postea verso nomine vocatum est monasterium S. Saluatoris. Sita est vrbs in ripa Rheni dextera, ponte ad Heluetios pertinente. Fundus vndique fœcundus est, ob excisas Hercyniæ siluæ arbores, consitasque earum loco vites: est autem vinum eius agri nobile, quod vineæ quæ Austrũ spectãt, expositę sint Soli. Colligitur autẽ eo loco ingẽs portoriũ præsertim ex salis vectura, quod diu ante conditã vrbem fuit in potestate duarum nobilium familiarum, quas adhuc hodie vocant *im Turn* & *am Stadt*. Initia crescentis vrbis fuere sub Abbatis potestate, qui & magistratus mediam partem eligebat: postea vero exemerunt se paullatim ciues ex eius potestate, & Imperatorum beneficio multis immunitatibus donati sunt. Quum vero Ludouicus Bauarus longo bello exhaustus pecuniam Austriæ Duci debitam persoluere non posset, vendita est anno MCCCXX Schafhusia cum alijs quibusdam Imperij vrbibus, & oppignorata Austriæ Duci. Mansitque ab eo tempore sub Austriorum potestate per annos LXXXV, ad tempus vsque Concilij Constantiẽsis. Nã quum Fridericus Austrius Ioan. XXII. Papam ex Cõcilio abduxisset, proscriptus est ea caussa ab Imperat. Sigismundo. Ita bonis ipsius partim diuenditis, partim direptis, iuncta est rursum Schafhusia imperio, ciues vero amplis immunitatibus donati hoc inter alia impetrarũt, vt posthac non liceat Imperatori vrbem ab imperio alienare. Non multo post tamen, quũ Imperium ad Fridericum III gente Austriacum fuisset deuolutum, conatus est ille Schafhusiam rursum Austriacæ domui adnectere. Misso ergo Sigismundo Duce, mandauit ciuibus, vt in sua verba iurarent, vtq; efficacior esset peritio, minas verbis addidit. At Schafhusani dum legatos vrbe exclusos audiunt, ex altera vrbis parte admisere Heluetiorum legatos, Tigurinos, Bernates, Lucernenses, Suitios, Tuginos, Glaronenses, cũq; ijs protinus fœdus in annos complures sanciuere. Ita frustrati Austrij discessere. Continuatum est postea non semel idipsum fœdus. Semel anno MCCCCLXXIX, in annos XXVI, comprehensis eadem societate Vrijs & Vnderualdijs: postea anno MDI, in perpetuum, cum vndecim Heluetiorum pagis, quod ipsum hodieque durat: Cudunt autem Schafhusiani monetam argenteam vncialem eiusdẽ temperaturæ & pretij cum vsitata Imperij moneta, quod etiam faciunt Tigurini.

ABBATVM SERIES.

1 Sigfridus. an. 1064.
2 Gerhardus, an. 1084.
3 Hugo, an. 1099.
4 Adelbertus, 1102.
5 Conradus, 1154.
6 Eberhardus, 1167.
7 Adelbertus II. 1179.
8 Hugo II. 1192.
9 Conradus II. 1203.
10 Burckhardus, 1231.
11 Hugo III 1256.
12 Conradus, 1284.
13 Vlricus, 1295.
14 Conradus, 1306.
15 Conradus, 1313.
16 Ioannes, 1323.
17 Iacobus, 1353.
18 Ioannes, 1356.
19 Berchtoldus, 1361.
20 Gualterus, 1374.
21 Berchtholdus, 1396.
22 Ioannes, 1443.
23 Berchtholdus, 1450.
24 Conradus, 1466.
25 Henricus Wittenhan. 1500.
26 Michael Eggenstorff, qui anno 1524, cum socijs reformationem amplexus est.

Se DVNVM

SITTEN

Longit. Grad. XXIX. *o.* *Latit.* XL V. *32.*

RHODANVS in Vallesijs mōtibus quos Furcam vocant ortus, inde primum longo tractu in Occasum, postea Septentrionem versus volutus, Lemanno lacu recipitur: Idem Austrum & Boream versus præaltis munitur montibus: qui ad Agaunū, quod nunc S. Mauritium vocant, concurrentes, angustis faucibus aditum viatori præbent, per pontem Rhodano iniectum. Diuiditur autem Vallesia in partes duas, superiorem scilicet, ab ortu Rhodani vsque ad Morsiam fluuium qui infra Sedunum Rhodano miscetur, quem tractum olim Viberi & Seduni coluere: & Vallesiam inferiorem, a Morsia ad Augaunum, quæ loca Veragri tenuerunt. Hi nunc omnes Sedunensi parent Episcopo, qui idcirco Comes & Præfectus Vallesiæ nuncupatur. Hunc suffragijs communibus deligunt Canonici Collegij Sedunensis, & legati septem Decumarum superioris Vallesiæ: veteri consuetudine, ex quo Carolus Magnus Theodulo comitatum & præfecturam illius tractus cum iure gladij alijsque immunitatibus concessit, quæ omnia ab alijs quoque Imperatoribus ac nominatim a Carolo IV & postea a Carolo V confirmata & aucta sunt: nam hic Matthæum Schinerum Episcopum & Cardinalem Sedunensem impense ob singularem fidem & facundiam dilexit, qua vsque eo valuit, vt Franciscus I dicere solitus fuerit, plus sibi vnius viri eloquentiam quam totius gentis licet fortissimæ exercitus amatos obfuisse. Solum autem in Vallesijs Sedunum munitum est: totam enim vallem inde ab Augauno vsque ad Furcam incolæ pro vna ciuitate habent, munita vtrimque præruptis montibus, nec putant opus sibi esse pluribus munimentis. Sedunū ipsum in planitie situm est, inter altissimorum montiū iuga, quibus vallis clauditur. Mons paullatim duobus verticibus attollitur, arduus & præruptus, quorū is qui dexteræ obijcitur, *Valeria* vocatur, alluiturq; Rhodano: In eo nunc est Ecclesia Cathedralis cum mansionibus Canonicorum: nam vetus Ecclesia in vrbe est, vicina ædibus Episcopi. Qui vero mons læuæ obijcitur, multo quam Valeria sublimior, præruptus admodum & confragosus, eoque adscensu arduus, arce ornatur amœna & forti, quam *Tyrbile* vocant, quasi bellam turrim: In eam se recipit Princeps cum familia æstiuis caloribus, quod aer ibi sit quam in inferiore castro temperatior. Ager vicinus vrbi fertilis est, abundatque vino, frumento, croco, melle, pecore, piscibus, alijsque ad vsum vitæ necessarijs rebus. Anno MDXCV, die 24 Maij haud procul Seduno ingens cataclysmus magnam stragem edidit, multosque mortales absumpsit, parte montis in vicinum pagum deuoluto, & fluminis alueo obstructo. Locum vocant *Sant Brantschir*; Octodurū, quod nunc Martinacht dicitur, maxima parte tunc aquis haustum est. Duæ & quadraginta molæ disiectæ. Magna hominum vis, quod tunc forte Octoduri ad mercatum equorum e vicinis locis mercatores multi, vt fit, conuenerant, eluuie aquarum mersi, inque Lemannum lacum abrepti sunt, vbi cadauera ipsorum postridie magno cum luctu spectata sunt.

SCHLESZWICK
Sottorpia
Slea flu.

Longit. Grad. XXXI. *20.* *Latitud.* LV. *15.*

SLESVICVM, vel a Slauis vel a Slea amne nomen habet, terminatione ea quæ in aliis quoque Germanicis ciuitatibus auditur, Brunsuico, Osteruico, VVesteruico, Dani veteres eam vocauerunt *Hedebui*, estque id nomen Phrisiis vicinis adhuc in vsu, manetque appellatio sacelli ad ripam Sleæ fluuij. Fuit autem vrbs olim ingens & imprimis potens, ob situm, sedemque Episcopalem, & mercatorum ex Britannia, Gallia, Hispania, Belgica, illuc commeantium frequētiam. Nam ad Egdoræ fluminis ostium ex Oceano Germanico appellentes naues, per Threanam amnem merces suas Hollingstadium vsque subuehebant, atq; inde Slesuicum delatas, per vrbes maris Balthici varie in Dania, Noruegia, Suecia, Liuonia, Russia, Borussia, sitas distribuebant. Sed lapsu temporum bellique iniuriis eo vsque diminuta est vrbs, ut vix vllam augusti illius splendoris faciem seruet. Templum primum condidit Ericus Rex Daniæ, frater Haraldi, quem S. Anscharius ad Christi fidem convertit, anno DCCCXLVIII. Sed irruentes in loca ista Slaui anno MLXIV vrbem expugnarunt, funditusque depopulati sunt, restituto etiam in locum veræ religionis Paganismo, cuius monumenta adhuc exstant in vicinis quibusdam fanis, ac præcipue in eo quod nunc D. Michaeli Archangelo sacrum extra vrbem conspicitur, forma rotunda, in monte, ad viam qua itur Flensburgum. Pulsis Slauis restitutus est paullatim Dei cultus: Templum Cathedrale restauratum: Angli quoque prope forum Ecclesiam S. Spiritus condidere, quod vicinū habuit Xenodochium. Erat etiam Ecclesia B. Nicolai in Australi Cathedralis Ecclesiæ latere, quæ adiunctum habuit monasterium ordinis B. Augustini, orientem versus. Sed hæc nunc solo æquata sunt, vix vt vestigium vllum supersit. Remansit tamen monasteriū nobilium virginum in peninsula Slesuici quam vocant *Holm.* Episcoparum fundauit Otto I, anno Christi MCCCCXLVI. Vicinum Slesuico est GOTTORPIVM arx, Holsatiæ Ducum habitatione, & structura nobile. Telonium hic celebre boum, pro quibus ex Dania in peregrina loca subuehēdis vel abigendis, illic soluunt vectigal. Constat autē vno anno L millia boum illac acta esse. Ab hoc loco vsq; ad Hollingstadium per transuersam Chersonesum ductus est quondā agger a Danis contra Saxones, quorum frequētes in hos agros fuere excursiones. Vocāt illud vulgo *Denne-Werck*: præbetq; eundem Chersoueso vsum, quē in Britannia vallum Seueri, quod ipsi *Seuer-whal* appellant. Aymonius hoc opus refert ad Gothofredum Danorum Regem, libro IV historiæ Francicæ: Gothofredus, inquit, limitem regni sui, qui Saxoniam respicit, vallo munire constituit, eo modo, vt ab Orientali maris sinu quem illi *Osterholdt* appellant, vsque ad Occidentalē Oceanum, totam Eigdoræ fluminis Aquilonarem ripam munimentum valli prætexeret, vna tantum porta dimissa, per quā currus & equites emitti & recipi possent. Diuiso itaque opere, inter duces copiarum domum reuersus est. Atque hæc quidem Aymonius. Postea vero collapsum vetustate vel etiam magna parte attritum reparauit Thyra Haraldi regis mater.

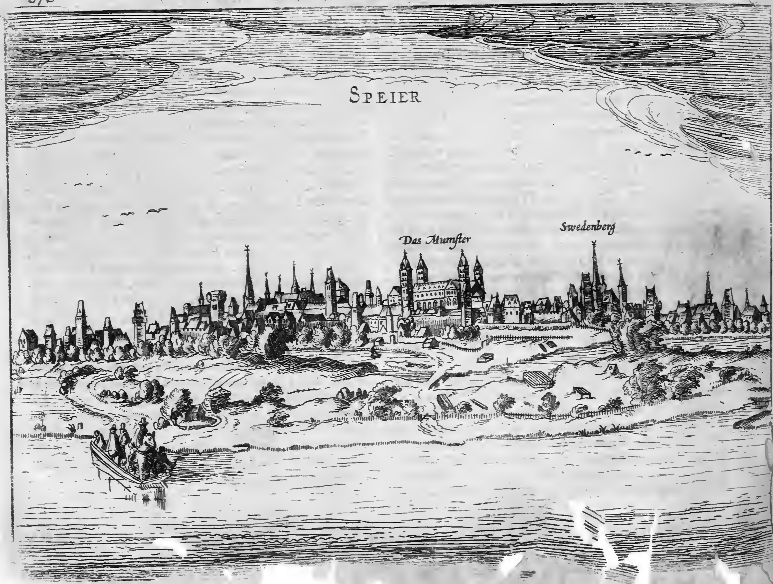

SOLOTHURN

Longit. Grad. XXIX. *5.* *Latitud.* XLVI. *7.*

ANTONINVS in ſuo Iteneratio vocat Saloturum per primam vocalem; neq; aliter eam appellat Rhenanus: oſtenditur etiam in vrbe inſcriptio vetus lapidis diuæ Eponæ conſecrati, in quo diſerte legitur VICVS SALODVRI. Sed alij Solodurum dixere, vel a turri Solis, vel Germanica originatione a turri vectigalis, quod *tzoll* vocant. Eſt autem vrbs iſta intet antiquiſſimas Heluetiæ, diciturque idcirco Treuirorum ſoror. Sita eſt ad Arolæ profluentis ripam ſiniſtram. Exſtruxit autem in ea Eccleſiam Collegiatam VVerthrada Caroli Magni mater. Fuit enim ob martyrium Thebæorum militum LXVI, qui ſub Diocletiano ex Agauno venientes cum Vrſo duce illic obtruncati ſunt, ſemper veneranda eius loci memoria. Anno MDXIX quum exſtruendi maioris altaris cauſſa prius altare aperiretur, repertum eſt in eo monumentum marmoreum longum pedes quinq; latum duos, in quo duo corpora erant poſita, inque alterius capite lamina cum hac inſcriptione,

CONDITVR HOC TVMVLO SANCTVS THEBAIDOS VRSVS.

Fuit autem ſub Germanicis Imperatoribus vrbs iſta ſemper in numero vrbium imperij: ita tamen, vt Canonicorum Collegium immunitates ſuas ſeruaret. Quum vero Ludouicus Bauarus cum Friderico Auſtrio bellum gereret, ciuitas iſta Bauari partes ſequuta eſt, eaque de cauſſa a Papa excommunicata & ab Auſtrio obſeſſa eſt: ſed miſſis Berna CCCC millibus fortiter ſeſe defendit. Bellũ quoque geſſere ciues aduerſus Kyburgium Comitem, in quo proditione ciuis cuiuſdam nõ exiguam cladem paſſi ſunt. Anno deinde MCCCLI cum Bernatibus perpetuum fœdus fecerunt. Et quia cæterorum quoque fœderatorum amicitiam magna ſemper fide coluerant, idcirco bello Auſtriaco quo Leopoldus cæſus eſt, finito, paribus conditionibus Saloturenſes pacem cum Auſtrijs fecere ac cæteri confœderati. Itaque in tabulis fœderis iuncti ſunt confœderatis, & cum iiſdem communi conſilio leges militares ſtatuerunt, & iureiurando eas ſanciuerunt. Demum vero finito bello Burgundico, in quo ſe Saloturij fortiter ſtrenueque omnium conſenſu geſſerant, vna cum Friburgenſibus in pagorum numerum adſcripti ſunt. De Eccleſia Saloturenſi hæc habent litteræ Abbatis Frienbergenſis, ſcriptæ anno MCCLI. *Inuenimus Eccleſiam Solothurenſem in ſua prima fundatione conſtructam, dotatam, priuilegijs & iuribus ſuffultam, haud aliter quam Eccleſia Tigurina fuit fundata, ibique a Regina Bertha, quæ conſtruxit Eccleſiam & caſtrum Solodurenſe, tradiditque Præpoſito & Collegio omnia iura huius caſtri, nempe iuriſdictionem Sculteti, hoc eſt, præſidentis inter iudices, monetam, vectigalia, & alia iura, præter maleficia quæ ſanguine puniuntur; ea enim reſeruantur præfecto & vicario Regis Arelatenſis, cui regno hic ſubijcitur vicus.* Ager vrbis planus eſt, & ſatis cultus: fert præter vinum omnia ad victum neceſſaria. Vinum haud procul inde *Biela* petitur. Creſcit etiam in vicinia taxus ingenti copia: cuius vſus eſt ad arcus; ob quem etiam ab Anglis expetitur.

SPEIER
Das Mumſter
Swedenberg

Longit. Grad. XXX. *10. Latitud.* XLIX. *8.*

HABVISSE hoc loco Nemetes olim opidum cõstat, ſed de nomine eius nihil certi eſt: niſi hoc vnum, Spiram illud vocatum non fuiſſe. Nemetum enim ciuitas regionem totam ſignificabit. Et teſtantur fana Mercurij, Veneris, Dianæ, aliorumque Gentilium Deorum antiquam eius originem. Qui putant eſſe Ammiani *Ad Pyrum*, quos inter Heroldus, non obſeruant, *Ad Pyrum* in Germania Tranſrhenana fuiſſe, ſolo Barbarico: quum Spira ſit in Gallia Belgica. Vidit id Irenicus, qui propterea ſtatuit *Ad Pyrum* eſſe Heidelbergam. Ego crediderim dictam fuiſſe *Auguſtam Nemetum.* Et occurrit apud Æthicum talis appellatio. Fuiſſe autem hic veterem Epiſcopatum apparet ex Actis Synodi Colonienſis, quibus anno CCCXLVIII interfuiſſe legitur aduerſus Euphratem Arianum Ieſſius Nemetum Epiſcopus. Sed tunc quidem ſæculo aureo Chriſtianitatis præter pietatem & curã gregis nihil ſupererat paſtoribus. Pipinus Rex primus dicitur Epiſcopatũ latifundijs & prouentibus auxiſſe, ac poſt eum Conradus ſecundus Saliquus, qui etiam opidum Bruchſelam cum tota regione Brureinenſi Epiſcopatui donauit. Cœpit quoq; idem templum illud Auguſtum exſtruere, quod filius eius Henricus III ad finem opere conſummato perduxit. Eopſe vero quo Spirenſis templi fundamentum iecit die, ſuis quoq; manibus Cunradus primum lapidem poſuit Monaſterij Benedictini, ſecundo extra vrbẽ miliari vbi antea fuerat arx Limpurg. Sub hæc tempora ferunt Rutgerum Epiſcopum ex vetere familia Hutzmannorum vrbem ampliaſſe, pagũmque Spirenſem extra muros ad amnẽ eiuſdẽ nominis mœnibus incluſiſſe; atque [illegible] nouæ vrbi nouum quoque nomen indidiſſe. Ita [illegible] veteri appellatione Spira dicta eſt. Anno M C[illegible] celebrauit hic Comitia Imperij Ludouicus Bauarus [illegible] MDXXVI c[illegible] idem Imperij Proceres, & renouauerunt VVormatienſe edictum; ſed intercedẽtibus Saxoniæ Duce & Lantgrauio Haſſiæ cum aliquot Germaniꝫ ciuitatibus, dilata eſt exſecutio in publicum nationale vel Oecumenicũ Concilium. Anno MDXXIX rurſum fuit in hac vrbe conuentus Imperij, quo quum abrogato priore edicto Spirenſi VVormatienſe illud eſſet repetitum, proteſtati ſunt contra proceres Euãgelici, & ob factum illud vocati ſunt *Proteſtantes.* Sed imprimis ingens vrbi decus acceſſit, quum tribunal forenſe, quod antea Imperatorem ſequi conſueuerat, quodq; poſtea Maximiliani I inſtituto Francofurti erectum, atque inde VVormatiam tranſlatum fuerat, tandẽ Spiræ figi cœpit, anno MDXXX, vbi adhuc ingenti Reip. Germanicæ bono ſeruatur. *Præſidet* in eo ſemper vel Comes vel Epiſcopus: *Iudicant* Generoſi duo cum delegatis a Moguntino, Treuirenſi, Colonienſi, Palatino, Saxone, Brãdeburgico ſingulis, Cæſareis duobus, Auſtriaco vno, Burgundico vno, Francicis duobus, Bauaris duobus, Sueuicis duobus, Rhætiæ ſuperioris duobus, inferioris totidem, Saxonicis duobus. *Ordinarij adiecti* ſunt ab Electoribus Eccleſiaſticis vnus, a Secularibus vnus, a Francico, Bauaro, Sueuico, Rhætiæ ſuperioris, Rhætiæ inferioris, & Saxonico, ſinguli. Poſt hos ſunt *Aduocati, Procuratores, Protonotarius, Notarij, Ingroſſiſtæ, Magiſter nunciorum, Lectores, Nuntij, Famuli Cancellariæ,* alijque. Imprimis viſendus eſt Spiræ mons Oliueti adfabre factus. Cæterum de vrbe ſic

DAVID SIGEMVNDVS,

Qua Nemetum Rheno miſcetur Lutarus vrbe,
 Imperij ſurgit nobile Spira forum.
Quæ ſex Cæſaribus tribuit commune ſepulchrum,
 Francorum ſummi quos genuere Duces.
Totius hæc regni communia i[illegible] tuetur
 [illegible] fœdera Cæſar habet.

Gnoſius

Gnosius hic Minos leges, hic Æacus vrnam,
Quas soluat lites hic Rhadamanthus habet.
Huc veniat prisco Gracchus reuocatus ab æuo,
Aut legum fulmen Scæuola, mutus erit.
Tanta ibi dicendi grauitas, & copia legum,
Tanta viget rerum gloria, tantus honos.

EPISCOPI SPIRENSES.

De Iessio qui anno Christi CCCXLVIII vixit, iam diximus. Quis vero post eum diu fuerit illis locis Ecclesiæ status, quodque regimen, ignoratur.

1 Athanasius a Dagoberto factus Ecclesiæ Nemetum Episcopus, anno DCX: sedit an. XL: obijt an. 652.
2 Principius sub Sigeberto Dagoberti Filio, sedit an. 25: defunctus est anno 678.
3 Tragebodus sub Childerico, sedit an. 8: obijt an. 686.
4 Basinus sub Carolo Martello: sedit an. 7.
5 Iatto, elect. an. 756: sub Pipino, sedit an. 11: ob. a. 767.
6 Dauid, electus an. 767: sedit an. 8: ob. an. 775.
7 Sigewinus, promotus a Carolo Magno: obijt an. 802.
8 Atho successit iussu Caroli: sedit an. 8: obijt an. 810.
9 Freydo, promotus a Car. Magno: ob. 814: quo & Carolus extinctus est, & pons Moguntiaci exustus.
10 Benedictus, promotus a Ludouico Pio: ob. an. 822.
11 Hertinus, præfuit an. 13: defunctus an. 841.
12 Gebhardus, promotus a Ludouico fratre Lotharij: sedit an. 15.
13 Godedaucus, electus an. 881: defunctus an. 884.
14 Aynhardus, defunctus an. 890.
15 Amelricus, defunctus an. 893.
16 Berhardus, sedit an. 18: trucidatus an. 913.
17 Amelricus II: sedit an. 31: sub Conrado, Henrico Aucupe, & Ott[illegible] Magno: obijt an. 943.
18 Reginobaldus, obijt an: 958.
19 Godefridus, sedit menses 15.
20 Ottocarus, euectus ab Octone Magno, dono ab ipso accepit pro se & successoribus omnem iurisdictionem Nemetum: obijt an. 969.
21 Baldericus, sedit an: 17: defunctus an: 987: Sub hoc cœpere Canonici seorsim habitare, qui antea fuerant cœnobitæ.
22 Rupertus sub Ottone III: defunctus an: 1005.
23 Gualterus, sedit an: 26: charus Henrico I, & Conrado II eiusque vxori Giselæ: defunctus est anno 1031.
24 Sigefridus, defunctus an: 1032: sedit mens: 11.
25 Regingerus, obijt an: 1032: sedit mens. 2.
26 Reginobaldus, obijt an. 1039: Sub hoc allatum est Spiram cadauer Conradi II Imperatoris, sepultumq; in templo regio cum hac Epigraphe,

Anno Domini MXXXIX CONRADVS *secundus Imperator secundo Nonas Iulij obijt,*

PROAVVS IACET ISTIC.

27 Sigebotho, sedit an: 11: sub Henrico III Nigro. Huius tempore absoluta sunt tria templa Spirensia: Defuncta quoque est Gisela, & sepulta cum hac inscriptione,

XV KL: *Martij* GISELA *Imperatrix obijt.*

HIC PROAVI CONIVNCX.

28 Arnoldus, electus an: 1051: obijt an. 1055.
29 Conradus, sedit an: 2: mens: 2: Sub hoc obijt Goslariæ Henricus III Imperator: supultusque est Spiræ,

Anno Dominicæ incarnationis M LVI HENRICVS III *Niger tertio Nonas Octobris obijt.*

AVVS HIC.

30 Einhardus II, sedit an. 9. obijt an. 10[illegible]
31 Henricus Gosl[illegible] Canonicus: ob[illegible] 10[illegible]

32 Rutgerus sub Henrico IV: sedit an. 15. Hic vrbem ampliauit.
33 Ioannes, electus an. 1090: sedit an. 15. Sub hoc translatū Moguntiaco corpus Berthæ Imperatricis, coniugis Henrici IV, & illatum sepulcro Giselæ cum hac inscriptione,

Sexto KL. *Ianuarij* BERTHA *Imperatrix obijt.*

HIC HENRICI SENIORIS.

34 Gebhardus imperante Henrico V sedit an. 4: menses 10. Sub hoc sepultus est demum Spiræ Henricus IV, cum hac monumenti Epigraphe,

Anno Dominicæ incarnationis M C V I HENRICVS QVARTVS *Senior Septimo Idus Augusti obijt.*

PATER HIC.

35 Bruno, electus an. 1110: defunctus an. 1123.
36 Arnulphus sub Henrico V: ob: an. 1127. Huius tempore obijt Traiecti Henricus V, delatusq; Spiram, sexto sepulcro conditus est, cum hac inscriptione,

Anno Domini M C XXV HENRICVS V *Iunior* XX *Kal. May obijt.*

FILIVS HIC.

37 Sigefridus II, electus an. 1127: sub quo Spira bis obsessa: obijt an. 1142.
38 Guntherus sub Cunrando II, & Friderico Barbarossa.
39 Vdalricus, electus an. 1156: obijt in Italia an. 1168.
40 Godefridus II, obijt an. 1178.
41 Conradus II, electus an. 1179: obijt an. 1184.
42 Rapothus, sedit an. 4: obijt an. 1188.
43 Vdalricus II.
44 Otto Comes Henneberg.
45 Conradus III, electus an. 1202: obijt an. 1224.
46 Berengarius, obijt an. 1232. Sub hoc iussu Friderici II allata sunt Bamberga Spiram ossa Philippi regis, monumento vero insculptum.

Anno Domini M C CVIII PHILIPPVS *Rex Babenbergæ occisus 10 Kal. Iuly obijt.*

47 Conradus IV, obijt an. 1237.
48 Conradus V, obijt 1237.
49 Henricus II.
50 Fridericus: Sub hoc positum hoc monumentum.

RVDOLPHVS *de Habspurg Romanorum Rex, anno regni sui* XVIII *obijt, anno Domini* M CC XCI, *in die diuisionis Apostolorum.*

51 Sibotho, obijt an. 1314. Sub hoc

Anno Domini M CC XCVIII, *obijt* ADOLPHVS DE NASSAV *Rex Romanorum,* VI *Nonas Iuly occisus, anno regni sui octauo.*

Inuenta est tunc capsula plumbea, cum hac inscriptione,

Octauo idus Octobris AGNES *filia Friderici Imperatoris obijt.*

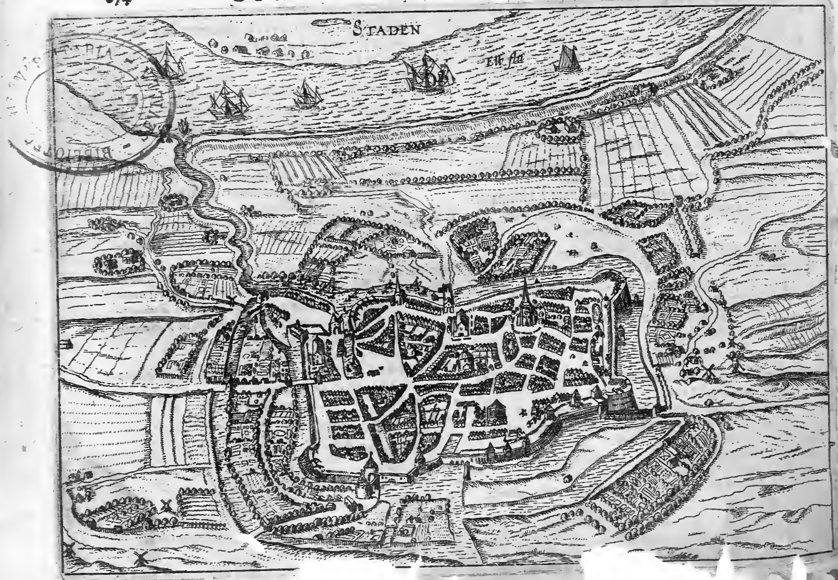
Sepultus est quoque Albertus Austriacus cum hoc titulo,

Anno Domini MCCCVIII *Kalendis May* ALBERTVS *Romanorum Rex quondam Rodolphi Romanorum Regis filius occisus, anno sequente,* IV *Kalendarum Septembris hic sepultus.*

Effossa est tunc capsula cui ita inscriptum,

Anno IESV M C X C *decima septima Septēbrium obijt* BEATRIX *Imperatrix.*

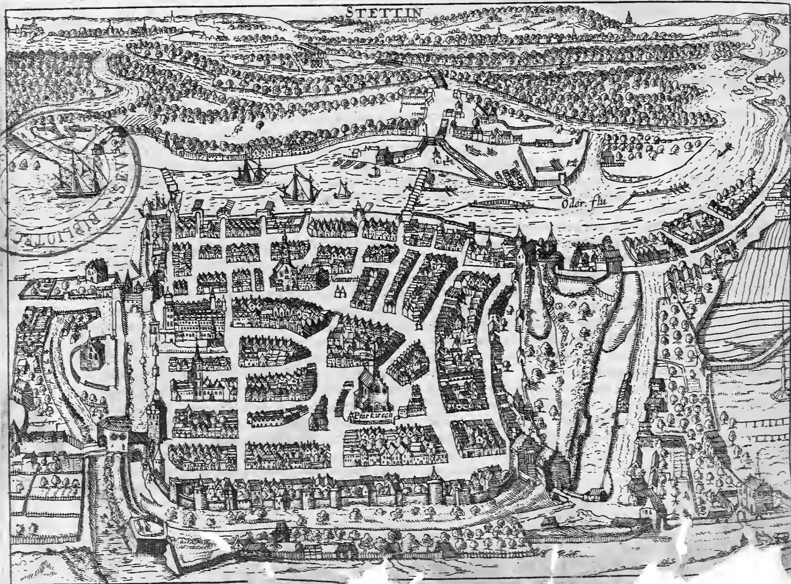
52 Emicho.
53 Bertholdus.
54 VValramus.
55 Balduinus.
56 Gerhardus.
57 Lambertus.
58 Adolphus Nass.
59 Nicolaus.
60 Rabanus.
61 Reinhardus.
62 Sigefridus.
63 Ioannes.
64 Matthias.
65 Ludouicus.
66 Philippus.
67 Georgius.
68 Philippus, electus an. 1529.
69 Marquardus.
70 N. a Dunheym.

STADEN
Elb flu

Longit. Grad. XXX. *46. Latitud.* LIV. *4.*

AB Oceano Septentrionali Albim flumen ingredientibus, ſita eſt in dextra ripa ad *Zwingam* amnẽ STADA, omnium Saxoniæ vrbium antiquiſſima. quippe cuius natales quidam etiam referant ad annum CCC XX ante Chriſti Seruatoris noſtri e Virgine natiuitatem. Sed euerſam poſtea dirutamque a Danis & Nortmannis, reſtaurauere Marchiones & Comites Stadenſes: quos inter præcipuus fuit Sigfridus Henrici cognomento Boni filius, qui vixit circa annum Chriſti milleſimum, arcemque eo loco vbi nunc eſt Pancratij ædes exſtruxit. Antiquiſſima vero Stadæ memoria eſt in hiſtoria Saxonis Grãmatici, qui narrat Roeum a quo Roſchildis condita eſt, Danorum Regem, cum fratre Helgone maris domitore, Albim ingreſſos, nauibus in Hendingum Saxonum principem, qui tunc magnam Iutiæ partem armis ceperat incurriſſe, prope Stadam, ac congreſſos inter ſe monomachia ſingulari ſpectante exercitu litem diremiſſe, victoremque Helgonem effeciſſe vt Iutiâ Saxones cederent. Vixit autem Helgo ſexcentis ante natum Chriſtum annis. Excutientibus vero omnia, videtur Ptolemæi σιαδουτάνδα Siatutanda non multum ab Stadæ nomine abludere, poſitioque eius loci cum Stadæ poſitione congruere, qui eſt, XXIX. 0. LVI. 20. ſecundum Ptolemæum. Fuit autem ab omni hominum memoria hæc vrbs aſylum perfugis. Donata eſt amplis admodum priuilegiis, ciuibus præter jus cudendæ monetæ, venandi immunitatem ciuibus conceſſum, aliaque ejus generis, hoc inſuper indultum eſt, vt quæcumque naues per Albim Hamburgum vehuntur, cogantur ad Zuingæ oſtium iactis anchoris conſiſtere, atque illic vectigal Archiepiſcopo Bremenſi & Senatui Stadenſi pendere. Cautum quoq; eſt, ne quis vllum cuiuſcumque vini dolium Hamburgum ex Oceano vehat, pro quo non ante ſoluerit telonium, præfectis cellæ vinariæ Stadenſis in eam rem euocatis, ac ni id fiat, ius ſuum poſtea cum grauioris mulctæ exactione perſecuturis. Forum ſpatioſum vrbs habet, cum baſilica mercatorum. Templa plura, S. Nicolai, S. Coſmi, S. Ioannis, S. Georgij. Curiam amplam, cum adnexo ei publico oenopolio: Abbatiam ad nodum vetuſtam: Senatum prudentem & grauem: Ciues comes & hoſpitales; quorum in recipiendis Belgis, Angliſque patuere officia. Cætera ſic vallo, foſſis, muris, propugnaculis, turribus, armamentario, munita ſunt, vt etiam ad belli impetum ſuſtinendum ſufficere poſſe videatur. Atque has quidem tam multas tamque egregias commoditates augent alia quoq;, Agrorum fertilitas & vbertas, Situs amœnitas, Aëris aperti & ſereni puritas, Suburbiorum amplitudo. Habet etiam Stada ius in facinoroſos meri mixtique imperij: itaque ad Zwingæ oſtium in ipſa Albis ripa patibulum pro piratis, & ab altera vrbis parte extra portam Magnam pro alijs quoque ſceleratis habet. Scholam quoque prudens Magiſtratus in vſum ciuium & exterorum aperuit, in qua non tantum litteræ Græcæ, Latinæ, Hebraicæ docentur, ſed etiam artium humaniorum, & Sapientiæ diuinæ atque humanæ ſemina iuniorum animis exacte inſtillantur. Vixit in ea nuper Caſmannus: viuit adhuc Seuerinus Sluterus, quorum ille pietatis aduerſus profanos mores, hic veritatis aduerſus noua Borbaritarum portentiloquia adſertor merito vocari poteſt.

.nus

STETTIN
Oder. flu
Newmarck
Pfarkirch

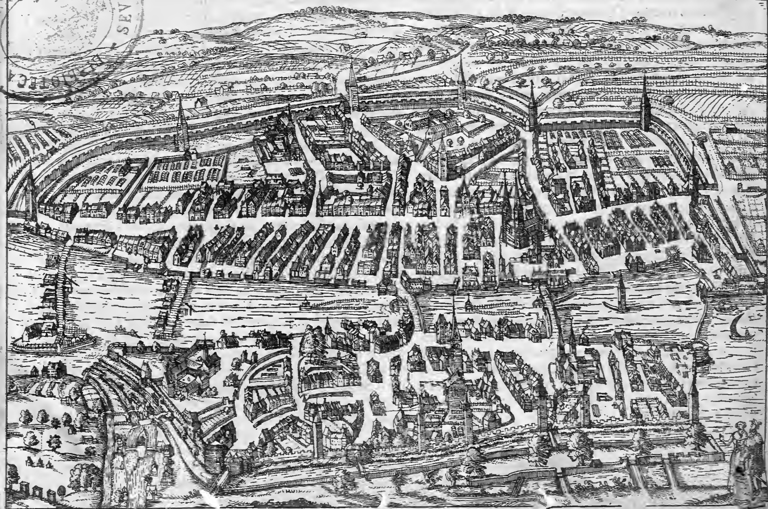
Longit. Grad. XXXVII. *10.* *Latitud.* LII. *35.*

STETINVM, hic vides Lector, sedem Illustrium Pomeraniæ Ducum, ad amnem Viadrum, qui nunc Odera dicitur, situ amœnissimo. Tanti autem est splendoris & nominis, vt ab ea etiam Duces Stetinenses in Pomerania appellationem ducant. Nam qui Pomeraniæ tractus Orientem spectat, is Vandaliam, Cassubiamque in se complectitur, diciturque inferior: qui in occasum vergit, habet Ducatus Stetinensem & Batthiensem seu VVolgastensem, cum insula Rugiana, diciturque superior. Vandalos autem hæc quondam loca insedisse constat, populum ferocem, cuius reliquiæ adhuc sparsim in pagis cernuntur, præter nomen nihil habentes priscæ virtutis. Sunt qui Stetini nomen referunt ad Sidenos Germaniæ populos, quorum mentio est apud Ptolemæum. Christianam religionẽ admisere anno M C XV, opera Ottonis Episcopi Bambergensis, præeunte VVartislao I Duce, cum filiis duobus, a quibus etiam Iulini, quod VVolinum est, Episcopatus institutus est, & templum B. Iacobo consecratum Stetini. Est autem vrbs omnium rerum ad vitam necessariarum prouentu abundans, quum segetes agri, ligna ad focos & structuram nauium domorumque finitimæ sufficiãt, flumina & lacus pisces: Viader non vno loco ponte stratus est: Vnus illorũ in suburbium oppositum ducit, vbi granaria ingentia seruandis frumentis disposita sunt, & officinæ exstruendis nauibus tum minoribus ad vsum fluminum, tum maioribus, quibus mare etiam tuto tentare possis. Pons maior Danticum ducit, via in id munita. Aduerso amni Francofurtum nauibus tenditur. Vrbs ipsa omni ex parte munita est, vallo, fossa, portis, turribus, forma pene quadrata. Templa præcipua sunt B. Mariæ, S. Nicolai, S. Iacobi. Fora plura, Nouum, Olitorium, Caballinum, Piscarium. Curia templo S. Nicolai vicina est, in nouo foro, ex quo in omnes vrbis partes viæ directæ sunt. Sed imprimis ornamento est vrbi Palatium Principale, tanta arte & sumptu exstructum, vt ne Italicis quidem præstantissimis cedat. Pedagogium illustre in eo aperuere Philippus & Barnimus Duces Pomeraniæ, collatis in eius usum reditibus Ecclesiæ S. Ottonis & B. Mariæ, constitutisque inspectoribus quatuor e Senatu, cum tribus Diaconis. Primus Stetinensium Dux fuit Bugslaus II, cuius obitus incidit in annum Christi M CCXXII. Hoc Duce domiti sunt Slaui & VVinti, linguaque eorum, mores, & iura, abolita, admissis in ipsorum locum Saxonibus. Circa annum M CCC XIII recuperauit VVartislaus IV Pomeraniæ Dux VVolgastensis Stetinum a Conrado I Electore Brandeburgico occupatum. Quomodo autem controuersia de Ducatu Stetinensi inter Bugslauum Ducem Pomeraniæ & Albertum Marchionem Brandeburgicum cõposita sit, quibusque legibus illi inter se coierint dictum est a nobis libro III. cap. XXI. Porro Stetinum inter Anzeaticas primũ post Lubecam locum obtinet, neque officit ipsius libertati Princeps, etiam in vrbe habitãs. Reformationem doctrinæ instituit Paulus a Roda, missus illuc a Martino Luthero sub duce Bugislao.

Stockholm

Longit. Grad. XLII. *o. Latit.* LX. *15.*

STOCK Germanis trabem vel craſſius lignum ſignificat, ***Holm*** vero inſulam: valet ergo *Stockholm* inſulam trabium. Quippe ex vicinis locis aduectę fluminibus in hanc inſulam trabes, primam vrbi condendæ occaſionem ex opportunitate rei & vecturæ cõmoditate fecerunt. Nam qui exiſtimant Stockholmiam ex eo nomen habere, quod palis nixa ſit, magnopere falluntur; Sita eſt enim in colle; neque opus habet vſpiam fiſtucatione ad firmandum ſubſtructionibus ſolum, quum fundus natura ſtabilis ſit & conſtans. Sinus qui ex mari Coddano Holmiam ducit trium milliarium longitudine, vocatur *Meller*, ſuntque in eo ſparſim rupes quas *Scherch* vocant, & inſulæ: Duæ vero imprimis nobiles, *Timolſæ* & *Suarteſæ*: ſed Holmia omnium vicinarum inſularum vrbiumque regina eſt, ad quam quaſi corriuatione facta multi amnes cõcurrunt. Boream verſus in Vplandia eſt *Vpſholm* quæ vulgo dicitur Vpſalia, ſedes Archiepiſcopi, in inſula: poſt hanc paucis milliaribus eſt *Oroſia*, Epiſcopalis ciuitas. Occidentem verſus *Arboga*, tum arx *Torſylla*, & opidum *Stregnis*, cum arce *Gripſholmia*. Hæ omnes ciuitates arceſq; Mellero adiacent, ad eaſq; Stockholmia commodè deferuntur merces ad incolarum vſum: rurſumque ex iiſdem ſecundo amne Stockholmiam importantur ea quæ ad mercaturã requiruntur. Sita eſt enim Stockholmia Venetiarum inſtar mediis in paludibus, eſtq; emporium totius regni florentiſſimũ: in quo mercatores Germani, Galli, Britanni, Belgæ, ingenti cum lucro ſuo negotiantur, deferentes eo pannos, vina, ſalem, lintea, ſericum, lupulum, libros, coria præparata, ſupellectilem auream, argenteamq; adfabre factam: reportant autem inde præter pecuniam, ferrũ, æs; chalybẽ, piſces, pelles, ſebum, equos, cruda coria, & quæ prætereà illis terris conceſſit natura, negata aliis. Ciues ex hac mercatura imprimis ditescunt. Imminet autem vrbi arx regia: opus vaſtum, & multorum regum cura munitum ornatumque, in quo præfectus regius vrbi excubat: Omnia in ea non ad vſum tantum ſed etiam ad decus ornatumque inſtructa. Tormenta dicuntur eſſe ahenea quadraginta. Vrbem regunt Conſules quatuor, ſelecti e ciuibus, nulla officij intermiſſione, niſi quot bini alternis præſideant. Hi iunctis ſibi aliquot Senatoribus de Rep. deliberant. Habẽt nihilo minus diſtributa quoque ſinguli munera. Eſt enim qui in ædificia & plateas inſpiciat, eſt qui iudicia curet, eſt qui Edictis publicandis præſit: quod tamen citra præfecti voluntatẽ, qui Regis loco in arce præſidet, vti diximus, non fit. Eſt autem Præfectus iſte ſupra Conſules: in cauſſis vero grauioribus ſolent Conſiliarij Regij rebus inſpectis pronunciare quid iuris ſit, & ab his datur ad ipſum regem prouocatio. Senatores qui Conſulibus adſunt, ſunt numero duodecim: eſtque ipſorum etiam munus perpetuum, niſi fœdi alicuius criminis deprehenſi, abdicentur munere, aut ipſi probata cauſſa miſſionem impetrent. Leges regni antiquæ ſunt, & ab Henrico inde ad hæc vſque tempora ſeruantur religioſe, nulla habita ratione iuris Romani. Anno M CCCC VII tacta cœleſti fulmine ciuitas tota pene deflagrauit. Perierunt incẽdio multi admodum mortales: plures quum ſe nauibus abdidiſſent, hauſti ſunt aquis, quod ferendo oneri naues pares nõ eſſent. Sub Chriſtierno II Sueciæ & Daniæ rege magnam experta eſt calamitatem a tyrannide; quam hiſtoriam nos libro II in regum Sueciæ enumeratione attigimus: ſed qui totam volet cognoſcere, autor ſim legat Iacobi Ziegleri Landaui libellum Argentorati editum apud Rihelium hoc titulo, *Chriſtierni ſecundi regis Danmarchiæ crudelitas, perpetratata in proceres Sueciæ & populum Holmenſem.*

ZURICH

Longit. Grad. XXX. *20.* *Latitud.* XLVII. *0.*

TIGVRINVS pagus admodũ antiquus est, & in historia ob fortitudinis famã nobilis; constat enim temporibus belli Iugurthini L. Cassium Consulẽ in Gallia quum Tigurinos ad Oceanum vsque persequeretur, circumuentum & occisum fuisse, cum L. Pisone ipsius legato viro Consulari: quo tempore Q. Publius alter legatus ne residua portio quæ in castra confugerat, deleretur, obsides, & dimidiam partem rerum Tigurinis icto fœdere dedit, ob eamque caussam vltro in exilium ipse profugit. Nec multo post Tigurini quum se Cimbris iunxissent C. Manlium Consulem & Q. Cepionem Proconsulem prælio vicerunt, castrisq; exuerunt, cæsis LXXX Romanorum sociorumque millibus. Hunc pagum hodie vocant *Zurich-gow* a primaria vrbe Tiguro, quam medium seculum Turegum nominat: sed Tiguri appellatio vetus & vera est. Mirum autem nullam eius apud Ptolem. fieri mentionem, quum tam clara sit in Græca & Romana historia. Stabo τιγυρίνους vocat libro VII: & in antiqua inscriptione legitur, GENIO PAGI TIGVRINI. Pagum longe lateque incendit Iulius Cæsar. Sita est autem vrbs in extremo lacu, quà Limagus amnis mediam vrbem secat, cuius partes minor maiorque tribus pontibus iunguntur. Vrbis muniendæ initium refertur ad Allemannos, qui post Romanos his locis rerum potiri sunt: postea ad Francos, qui Allemannos vicere. Clodoueus enim Galliarum Rex domitis Allemannis arcẽ exstruxit: curauitq;, vt Christiana fide incolæ illic imbuerentur. Ab hoc creditur maior Ecclesia Canonicorum fundata. Auxit tamen eam Carolus Magnus circa annum DCCLX, vocauitq; Ecclesiam Præposituræ Felicis & Regulæ. Basilicam quoque insignem & amplam exstrui fecit in editiore colle trans am[...]em Limagum, vbi nunc Sapientiæ & bonarum lite[...]m domicium est. Ludouicus vero Caroli Magni nepos anno DCCCLIII fundauit Abbatiam Dominarum, quam *Frauwenmunster* vocant ex patrimonio Ruperti Ducis Allemanniæ, eique filiam suam præfecit Hildegardim. Et expedit eius donationis verba expédere. *Nostram*, inquit *iurisdictionem & præfecturam in Turego in ducem Sueuiæ seu Allemaniæ quæ in circuitu Thurgoiæ cum omnibus attinentiis & dominiis pertinentibus ad hanc præfecturam, præsertim cum Vri & Foresto quod Albes vocant; donauimus Dominarum monasterio, quod situm est in oppido Zurich, vbi deinceps religiosæ fœminæ suscipiantur & conseruentur* Sub Carolo Crasso demum dicitur ædificatio vrbis fuisse absoluta. Fuit autem præfectura vrbis vice Imperatoris penes Principes Leringenses vsq; ad annum Christi MCCXVIII qui idcirco se judices & Aduocatos Turegi vocari voluerunt. Gubernata fuit initio a XII viris: quibus tandem anno MCCCXXXX potestas abrogata est ob insignem ipsorum insolentiam. Post eos designatæ sunt tribus XIII & vnus Consul. Ex tribubus vero deliguntur L viri qui Remp. administrant: sed arctis rebus quum res grauiores tractandæ sunt, deliguntur CC viri. Anno MCCCLI fecerunt Tigurini primum fœdus cum Vrijs & Suitijs. Etsi vero ipsi quinto demum loco in fœdus recepti sint, tamen ipsorum fidei, potentiæ, & antiquitati, tributum hoc est a socijs, vt Principem ipsi locum occuparent. Post obitum Friderici Cõradinus eius nepos conatus est Tigurinos Ducum Sueuiæ imperio subijcere, quumque ipsi resisterẽt Tigurini, proscripta est eorũ ciuitas a Conrado Imperatore, sed exemit eos inde Richardus Anglus Romanorum Rex. Rudolphus vero Habspurgensis fideli Tigurinorum opera in bellis sæpius vsus, vrbem ipsorum multis priuilegijs ornauit: atque honoris caussa illud etiam concessit, vt Diademate Imperiali ipsorum insignia ornarentur: quod etiam postea Amsteldamensibus a Maxi[...]iliano I indultum est.

VTRECHT

Longit. Grad. LII. *10.* *Latit.* XXVII. *33.*

TRAIECTVS istius mentionem facit Antoninus: Tabula tamen Peutingeriana, quod mirum, eius nõ meminit. Frequens est eius memoria in historia Marcellini: qui narrat, Anno DCXCI Radbodum Regem Frisiæ Trajecti habitasse, atque inde a Pipino, maiore domus Franciæ, pulsum, in Fostelandiam insulam concessisse, ibique S. VVigbertũ iugulasse. Castrum Trajectense Frisiis tunc vocatũ fuisse VViltenburg: Iuxta illud Castrum exstructum fuisse a Rege Dagoberto Ecclesiam in honorẽ Thomæ Apostoli, quam quum Frisones destruxissent, superædificatum fuisse a VVillebrordo prope ruinam illius Ecclesiæ, Oratorium, in honorem sanctæ Crucis anno DCXCV, vt Christiani sub præsidio Trajectensis Castellani haberent aditum ad petendã gratiam baptismi. Suuibertum dein cum Marcellino eius historiæ scriptore & VVerenfrido profectum duobus miliaribus a Traiecto Orientẽ versus, venisse in grandem vicum Duerstadt, inde per Frisiam, & Hollandiam & Teisterbandiam abijsse, & in Orientali parte principatus Hollandiæ, in qua erat villa distans a Traiecto Austrum versus per vnum miliare, dicta Hagensteyn, prædicasse. Inde missos in Angliam VVillebrordũ & Suuibertum cõstitutos fuisse a VVilfrido Episcopos: illum quidem Vltrajecti, hunc vero prioris Coepiscopum, ac præterea præsulem Tiesterbandiæ, VVestphaliæ & Bructuariorum. Sed VVillebrordũ constat præterea a Pipino Romam missum, & a Sergio Papa ordinatum esse. Sic enim scribit Beda lib. v. de gestis Anglorum cap. XII. qui hoc ipso tempore vixit. *Postquam per annos aliquot in Fresia qui advenerant decurrunt, misit Pipinus, favente omnium consensu, virum venerabilem Willebrordum Romam, cuius adhuc Pontificatum Sergius habebat, postulãs, vt eidem Frisonum genti Archiepiscopus ordinaretur: quod ita vt petierat impletum est, anno ab incarnatione Domini* DCXCVI. *Ordinatus est autem in Ecclesia sancta Martyris Cæcilia die natali eius, imposita sibi a Papa memorato nomine Clementis, ac mox remissus est ad sedem Episcopatus sui, post dies quatuordecim ex quo in vrbem venerat. Donauit autem ei Pipinus locum Cathedra Episcopalis in castello suo illustri; quod antiquo gentiũ illarum vocabulo Wiltenburg, id est oppidum Wiltorum, lingua autẽ Gallica Traiectum vocatur: in quo ædificata Ecclesia, reuerendissimus Pontifex longe lateque verbum fidei predicans, multosque ab errore reuocans, plures per illas regiones Ecclesias, & Monasteria nonnulla cõstruxit. Nam non multo post, alios quoq; illis in regionibus constituit ipse Antistites, ex eorum numero fratrum, qui vel secum, vel post se illuc ad predicandum venerant, ex quibus aliquanti iam dormierunt in Domino: ipse autẽ Willebrordus cognomento Clemens adhuc superest, longa iam venerabilis ætate, vtpote trigesimum & sextum in Episcopatu habens annum, & post multiplices militiæ cælestis agones ad præmia remunerationis superna tota mente suspirans.* Dum vero VVillebrordus Romæ ageret, interea Suuibertus Episcopatum administrabat, eaque gessit quæ Marcellini verbis adjungam. *Suuibertus salutatis parentibus rediit in opus Euangelij & verbi Dei, peruenitque Wiltenburg, siue Traiectum, per annum & multo amplius antequam Sanctus Willebrordus Roma rediret, ibique cœptum Euangelij opus constanter explens, oppida, rura, casas, vicos, castella, propter Euangelizandum non equitãdo sed Apostolorũ more pedibus incedendo peragrans longe lateque Frisiam, Hollandiam, & præcipue Comitatum Teisterbandiæ, in quo construebantur Ecclesiæ multis in locis aut tẽpla idolorũ consecrabantur in Ecclesias Dei & sanctorũ,*

vtpote Ecclesiam sancti Vincentij martyris in Zantwijck *prope* Tielam; *in* Arkel, *in honorem sanctæ Dei genitricis, Virginis Mariæ*; *in* Hoernaer, *in honorem sancti Dionysij Areopagitæ.* Narrat idem anno DCXCVI consecratam ab eo Ecclesiam in *Maelsen* comitatus Teisterbandiæ super amnen Lingen, & suscitatum ipsius precibus Splinterum quendam de Andengyn filium Primicerij grandis tunc vici Duerstedt, qui scapha vectus in Lecca mersus fuerat, quum tenderet Maelsenum. Eundem quoque sequenti anno audita fama reditus VVillebrordi, ei obuiam iuisse vsq; Embricam; VVillebrordum vero cum ipso profectum, in fundo basilicæ S. Thomæ Apostoli prope castrum Traiectense Canonicorum Cœnobitarum exstruxisse collegiū, in honorem sancti Martini Episcopi Turonensis, inque eo Frisonum Cathedralem Ecclesiam stabiliri iussisse, atque etiam consecrasse. Inde in Thuringiam & Daniam misisse, qui Euangelium docerent: & Synodum Traiecti coegisse in qua præsidentibus VVillebrordo & Cuniberto, considentibus S. VVinfrido Sacerdote, S. Vniro Episcopo Deirorum, S. Plechelmo Episcopo de Massa candida, S. Othgero Leuita alijsque sacerdotibus & prædicatoribus, decretum, vt omnes primi prædicatores in exteras prouincias irent prædicatum verbum DEI. Itaque S. Acceam a VVilfrido consecratum esse Episcopum Augustaldensem, S. VVigbertum in Fostelandt martyrio coronatum. S. VVillibaldum in Orientali Francia Aureatensis siue Eistatensis Ecclesiæ factum Episcopum, S. VVinibaldum eius fratrem ordinatum Abbatem Heindelamensem, Lebuinum adeptum pontificatum Gandauensem, S. VVerenfridum versus Baduam missum in Elst & VVesterwoirt docuisse, Adelbertum in Egmonda Hollandiæ oratorium construxisse: ac postea concludit, *Et ego Marcellinus presbyter inutilis a præfatis Pontificibus missus ad partes Transiselanas locum Aldenseel, Trentam, & Twentam, & Couordiam ac Dauentriam rego, & Dei prouidentia totum ferme populum Christo prædicando lucratus sum, & purgaui a cultu idololatriæ.* Atque hac quidem prolixius paullo a nobis narrata sunt, ad prodendas vrbis elegantissimæ origines. Non sum nescius, esse qui ANTONIAM initio dictam putent: sed non video vnde hoc habeant. Antonius certe C. Cæsaris collega nunquam hucusque penetrauit, neque quisquam eorum quos ipse nouit. Et si tam antiquum illud nomen est, cur nulla eius exstat apud Tacitum aliosque mentio, qui Coloniæ, Bonnæ, Nouesij, Grinnium, Tolbiaci, Arenacij, Batauoduri meminere? cur nulla apud Antoninum, aut alios? Quumque in solo Germanico Traiectus iste sit, nō video, quomodo potuerit habere nomen Romanum adeo antiquum. Antunnacum quod nunc est *Andernach* ad Rhenum memorant veteres, Antoniam istam neque summi neque medij æui scriptor quisquam nouit. Quocirca pro fabula illud habendum censeo. Romanorum tamen operis memoriam seruant hodieque aliquot loca. Regio ea vrbis in qua Paulinianorum sodalium cœnobium est, vocatur *Romenburg*, & pons vicinus *Romenburg brug*. Fuit autem in ea regione Arx olim, siue castrum Traiectense: quod ego ab illo VViltenburgico diuersum fuisse arbitror. De VViltorum gente a quibus VViltenburgum nomen traxit, nihil habeo dicere. Illud tamen verum credo, adiectionem syllabæ prioris *Vl* a VViltis fluxisse, ijsipsis a quibus arx VViltenburch nomen habuit, vt sit Vltraiectum, quod alij scribunt Vultraiectum, vel Viltraiectum vox, Latino-barbara. Sigeberti in Chronico verba hæc sunt *Wilibrordus a Sergio Papa Clemens agnominatus, & ad prædicandum genti Frisonum Episcopus consecratus, ex dono Pipini principis sedem Episcopalem statuit in loco Wultaburch, qui nunc Vltraiectum dicitur a nomine gentis Vultarum & Traie[illegible] compositum, quasi Vultarum opidum; nam traiectum ling[illegible]*

Galli[illegible]

Gallica opidum significat. Errat quidam Sigebertus, quod, Bedam haud dubie sequutus, putet, traiectum vocem esse Gallicam, & significare oppidum; quum vox sit mere Latina: sed in eo non errat, quod a traiectu Vultarum putat dictum Vltraiectum: Vnde enim alioqui hæc fluxerit adiectio vocis quæ etiã in Germanica appellatione *Vtricht* auditur? nam *Tricht* vel *trecht* traiectus est, vt in Maestricht, Traiectus Mosæ, Dort-drecht Traiectus Dortæ amnis, sicut capite primo huius libri ostendimus. In Frisiorum solo eam sitam fuisse, testantur multa. Primum Beda & Marcellinus, sicut iam intelleximus: postea Otto Frisingensis, qui Traiectum inferius non semel vocat Frisiæ vrbem: denique pagus ad elicem Rheni qui hodieque *Vrieswyck*, quasi Frisiorum vicus appellatur. Postea tamen abijt in propriam & sui iuris Diœcesin.

SERIES EPISCOCORVM TRAIECTENSIVM.

1 VVillebrordus Anglosaxo patre VVilligiso natus anno ætatis trigesimo cum duodecim socijs, Suuiberto, Acca, VVigberto, VVillibaldo, VVinibaldo, Lebuino, duobus Enualdis, VVerenfrido, Marcellino presbyteris, & Adelberto Leuita, deserta Anglia venit in Frisiam ad Rheni ostia, vbi aduersus Radbodum Pipinus de Heristallo Francorum Dux bellum gerebat: Ibi illi ob Saxonicæ Frisicæque linguæ adfinitatem Euangelium non exiguo cum fructu Gentiles docuerunt. Ex his VVillebrordus anno DCXCIV a Pipino Romam missus est ad Sergium Papam, qui eum Episcopum fecit Frisiorum, indito nomine Clemẽtis. Reuersus docuit Frisios, Saxones, Danos. Postea Carolus Martellus pulso Radbodo sedem ei dedit Traiecti: Ab hoc ædificatum est templum S. Martini, quod postea destructum est. Sedit annos 40. Sepultus est anno DCCXXXIX Epternaci, vbi Abbas fuerat. Vitam eius descripsit Marcellinus presbyter, Flandri Bierfletani, Hulstani, Axelani, Hasnenses que ab eo quoque docti sunt, atque idcirco ad sedem Traiectensem pertinuerunt.

2 Bonifacius Anglo-saxo Archiepiscopus Moguntinus Traiectensem quoque Ecclesiam rexisse dicitur totos annos XV, & condidisse templum S. Saluatoris. Occisus est in pago Doccumensi: sepultus fuit primum Traiecti; inde translatus est Moguntiam, ac tandem Fuldam.

3 Gregorius, sedit annos 32, excessit an. 784: situs est ad Saluatoris.

4 Adelbertus Anglicus Suuiberti consanguineus, sedit annos 10.

5 Theodardus Frisius, sedit an. 6: situs in æde Saluatoris an. 800.

6 Hermacarus Anglus, sedit an. 27: sepultus ad Saluat. an. 827.

7 Ritfridus Frisius, sedit an. 9.

8 Fridericus hic in Zelandiæ insula VValachria Christũ prædicauit, & Iudithæ Ludouici Imperatoris coniugis suasu a sicarijs interfectus est in crypta templi, anno 838: quod incestuosas eius nuptias non probasset, nec diuortium ab Irmgarde.

9 Alfridus Friderici frater, sedit an. 7.

10 Ludgerus, sedit an. 11: defunctus an. 856.

11 Hungerus qui a Normannis incensa vrbe pulsus ad Lotharium, profectus est in monasterium Prumiense: obijt anno 866. Sub hoc dicitur medium Rheni ostiũ arenis obstipatum: Iero Nortuici cæsus.

12 Odibaldus. Hic interfuit Synodo Coloniensi coactæ a Carolo Crasso, anno 887.

13 Egilbertus, sedit mensis 10: defunctus an. 901.

14 Radbodus. Hic Danis Frisiam & Ecclesiam Traiectensem infestantibus Dauentriæ diu moratus est, sedit an. 15: obijt Otmarsiæ, sepultus est Dauentriæ.

15 Baldricus filius Comitis Cliuiæ Danos sua diœcesi expulit, & templum a VVillebrordo exstructum, quod hostes vastarant, restaurauit: sedit an. 59: ob. an. 977.

16 Volcmarus, sedit an. 15: sepultus in æde S. Saluatoris.

17 Balduinus Comitis Cliuensis Arnoldi nepos: sedit annos 4: defunctus an. 994.

18 Aufridus Comes Brabantinus ex stirpe Caroli Magni, post obitum vxoris ordines Ecclesiasticos sequutus, exstruxit monasterium B. Mariæ, & S. Benedicti prope Amersfordiam: defunctus est anno 1008.

19 Adrobaldus vel Adelbodus Frisius qui templum Martini ruinosum destruxit, nouumq; condidit. Interfuere eius dedicationi Henricus II Imperator, & Episcopi XII: sedit an. 19: obijt an. 1027, infeliciter cum Theodorico Hollandiæ Comite congressus est, captus enim est, & post triennalem carcerem tandem dimissus.

20 Bernulphus ab Imperatore Cõrado II promotus, Dauentriæ templum S. Lebuini exstruxit, & Traiecti ædes B. Petri & B. Ioannis: defunctus est anno 1054.

21 Guilielmus Gelder, VVitikindi filius. Hic Henrico IV Imp. carus fuit, ab eoque obtinuit, vt Hollãdia Diœcesi Traiectensi in Ecclesiasticis subiecta esset: Profectus est cum Sigefrido Moguntiacensi Præsule Ierosolymam, & ope Godefridi Gibbosi vicit Robertum Frisium prope Leidam: obijt an. 1075.

22 Conradus Sueuus promotus ab Henrico IV Imperatore, Helmondæ victus a Theodorico Comite Hollandiæ, coactus est reddere quæ in Hollandia ceperat. Interfectus est a quodam latomo Frisio anno 1099.

23 Burchardus, sedit an. 13: obijt anno 1112.

24 Godebaldus, præfu[illegible] an. 15: defunctus est an. 1138.

25 Andreas filius Comitis Kuickensis, præfuit an. 10: obijt an. 1138. Decem Canonicos Stauerenses ob flagitia dignitate priuauit, aliosque substituit.

26 Eribertus de Byrum qui Theodoricum Hollandiæ Comitem obsidentem Traiectum placauit: sedit an. 12. Hunc vocat Otto Frinsingensis Hartliebum lib. 1. de gestis Friderici Barbarossæ cap. LXII.

26 Hermannus Comes de Hoorn, confirmatur a Friderico Barbarossa, sedit an. 6. obiit an. 1156.

28 Godefridus Rhenanus condidit adversus Geldros castrum Horstense, contra Hollandos Monfortense, & VVoerdense, contra Frisios Vollenhovense, sedit an. 22. obiit an. 1178.

29 Balduinus II filius Comitis Hollandiæ, def. an. 1196.

30 Arnoldus, Comes Isenburgius: sedit an. 3. sepultus Romæ.

31 Theodoricus de Hollandia ab Innocentio III promotus: obijt Ticini.

32 Theodoricus de Arck, sedit an. 15. obiit an. 1210.

33 Otto, filius Ottonis II Comitis Geldriæ, sed. an: 3.

34 Otto II, Comes Lippensis: sedit an. 13. periit in obsidione Couordiensi anno 1227. Fratrem habuit Gerardum Archiep. Bremensem.

35 VVillebrordus Comes Oldenb. ex Episcopo Padelbornensi, sed. an. 8. obiit an. 1233. exstruxit Monasterium S. Seruatij.

36 Otto III, filius Guilielmi Comitis Holl. sed. an. 16. Hic fertur baptizasse Hermanni Comitis Hennenbergici liberos CCC LXV ex Machtilde Florentij IV Comitis Hollandiæ filia natos.

27 Gosuinus de Aemstel, electus, abdicanit.

28 Henricus de Vianen cum D. de Aemstel congressi[illegible] ex spolijs eius condidit arcem Vrelandiam, Hic cœpi[illegible] [illegible]struere summum templum, sed reliquit opus per[illegible] [illegible]s: [illegible]

obiit an. 1267. ſedit an. 17.

39 Ioannes Naſſauius, gratus ſuis, inuiſus Pontifici, ſedit an. 20.

40 Ioannes de Zireck, contra Naſſauium datus a Bonifacio VIII, tranſlatus Tullũ diœceſeos Trevirenſenſis.

41 Guilielmus Mechlinienſis, occubuit cæſus ab Hollandis anno 1301.

42 Guido Hannonienſis, ſedit an. 16, defunctus anno 1317.

43 Fridericus de Zireck, ſedit an. 5: obijt an. 1322. Sub hoc exſtructa eſt turris templi B. Martini.

44 Iacobus de Oosthoren, obijt an. 1323: contra Iacobum Sudenſem.

45 Ioannes de Bronckhorſt, contra Ioannem de Dieſt, quem Auenioni ordinarat Ioannes XXII Papa.

46 Ioannes Dieſtenſis inſtituit collegium Amersfordiæ.

47 Nicolaus Caputius nobilis Romanus a Benedicto XII conſtitutus, ſponte ceſſit, factus Cardinalis.

48 Ioannes de Arkel conſtitutus a Clemente V: ſedit an. 22, tranſlatus eſt Leodicum ab Vrbano V: obijt anno 1378.

49 Ioan. de Vernenburg ex Epiſcopo Monaſterienſi promotus ab Vrbano V: obijt anno 1372.

50 Arnoldus de Hoorn promotus ab Vrbano V: ſedit annos 7, inde trãſlatus Leodium bis ſoluit Papæ annatas.

51 Florentius de VVeuelickhofen ex Monaſterienſi per Vrbanum V factus Epiſcopus Traiectinus, ſedit annos 15.

52 Fridericus Baro de Blanckenheym Argentinenſem epiſcopatum commutauit cum Traiectenſi, ſedit annos 30: obijt anno 1436.

53 Rudolpho Diepkoldio contra VValramum Meurſanum diſſidente, datus eſt a Pontifice Martino V Rabanus ab Helmſtadt Epiſcopus Spirenſis, at is Suederum Culenburgicum commẽdauit, qui pulſus, Dortdrechti ſedit annos 5. Rudolphus tamen poſtea Philippi Burgundi opera a Papa confirmatur. Suederus in Concilio Baſileenſi, ad quod prouocarat, moritur. Rudolphus, ſedit an. 23: obijt an. 1455.

56 Giſbertus a Brederode, contra quem Philippus Burgundiæ Dux Dauidem filium ſuum promouit: qui ſedit an. 40. obiit Batauoduri anno 1496.

57 Fridericus Marchio Badenſis, ſedit an. 20. ceſſitque Philippo de Burgundia, obijt Lyræ Brabantiæ oppido.

58 Philippus de Burgundia, ſed. an. 6. menſ. 11. obijt an. 1524. magnus fuit Eraſmi Roterodami Mæcenas.

59 Henricus Bauarus Henrici filius, factus quoque Epiſcopus Friſingenſis: ſedit annos 5.

60 Guilielmus de Enckefort Cardinalis & Pontifex Dertuſanus, promotus ab Adriano VI Papa, ſedit an. 7. Hic ditionem ſuam Carolo V. ceſſit, redijque in Germaniam primam. Ita redacta eſt Diœceſis in formam Prouinciæ.

61 Gregorius filius Comitis Egmondani promotus a Carolo V. ſedit an. 25. obijt anno 1559.

62 Fridericus Tautenburgicus, ſedit an. 20, obijt anno 1580: fuit Conſilij Spirenſis Præſes: ſepultus eſt ad S. Martini.

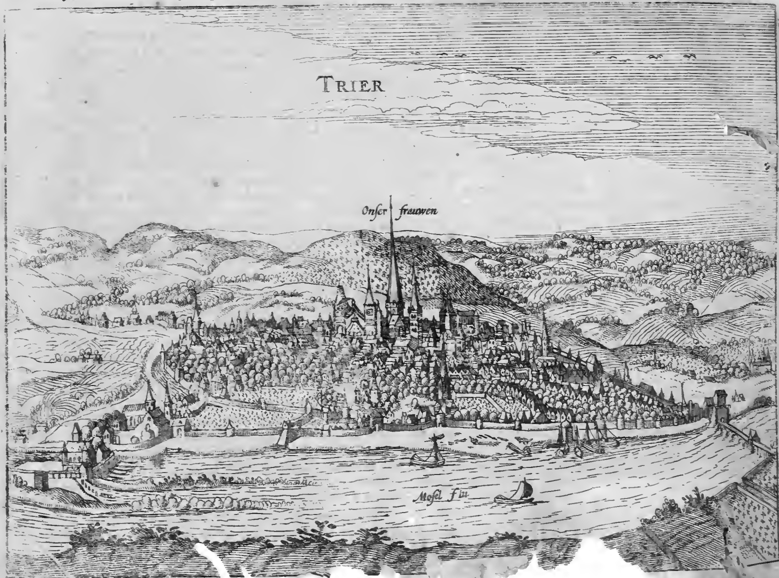
TRÆMO-

DORTMUND

TRÆMONIA Westphaliæ, Dortmundt.

Longit. Grad. XXVIII. *18. Latitud.* LI. *30.*

TREMONIAM vulgo Latina appellatione dicunt, quam VVitikindus Trotmanniam vocauit, Rhegino corrupte Droomanniam. Et autem vetus hæc Saxoniæ Occidentalis, quam VVestfaliam vocant, ciuitas: ex numero Imperialium, sicut a nobis capite tertio huius libri dictum est. Fuitque iam olim iuris Comitatensis. Initia vrbis referuntur ad Carolum cognomento Magnum, qui hic, dum VVitikindum & Saxones bello premeret, ductus loci fertilitate & amœnitate, consedisse dicitur, cuius rei memoria est in agris quos vocant *Köningshoffs-landt*, & *Reichs-hofen*. Fertur etiam Collegium illic instituisse Canonicorum, cum templo Pantaleoni consecrato, quod Hanno Archiepiscopus Coloniensis transtulit Agrippinam, inseruitque Ecclesiæ B. Virginis ad gradus, templi Pantaleonis titulo mutato in titulum S. Reinoldi. Exstructa sunt autem postea a Comitibus & Præfectis quos Borchmannos vocant etiam alia aliquot templa, inter quæ illud enimet quod B. Martini dicitur: additaque sunt etiam Cœnobia Franciscanorum & Dominicanorum, cum Xenodochiis & Nosocomijs amplissimis. Mansit autem vrbis istius, vt & totius VVestphaliæ ius in posteritate Caroli, ad Arnulphum vsq; Cæsarem: a quo ad generum eius Ottonem Saxonem, atque inde ad HenricumAucupem peruenit, quo imperante Hunni hæc loca depopulati sunt. Ac repressit quidẽ illos tunc Henricus ut potuit, sed facta manu postea reversi, deleti sunt anno D CCCC XXXVII, sub ipsis huius vrbis mœnibus: Exstat hodieque ad latus vrbis Septentrionale fons, quam ab Hunnis vocant Hunnorum aquationem, *Die Hunnen drenck*. Constat quoque Henricum II cum vxore su[illegible] Kunigunda celebres in hac vrbe Imperij Conuentus an[illegible] M X V agitasse, in quibus Padisbornensis Episco[illegible] [illegible]einwercus matrẽ su[illegible] [illegible]cusauit quod filium suum, Meinwerci fratrem occidisset. Fredericum quoque Barbarossam aliquamdiu in eadem commoratum esse, testantur non tantũ Annales Monasterienses, sed ipsæ quoq; locorũ quorundam appellationes. Anno M CCXCVII magnam passa est vrbs ex incendio calamitatem: absumptis flamma omnibus priuatis publicisque ædificiis. In cuius damni solatium Imperatores Consistorium dirimendis per Imperium litibus hic esse voluerunt, & nundinas indixerunt annales, & ipsi domos varias exstruxerunt. Etsi vero Comitatus Tremoniensis ex sola Imperatorum beneficentia antiquitus penderet, tamen ex quo a domo Saxonica imperij dignitas translata fuit, Cęsaresque ratius in VVestphalia versati sunt, hæreditatius esse cœpit, ea ratione, vt Comitũ successores feudi nomine eum ab Imperat. acciperent. Sed mediam sui iuris partẽ Comites postea in Senatum huius vrbis transtulerunt, fuitq; diu admodum diuisa iurisdictio: donec Ioannes Steckius, ad quem Comitatus hæreditatio iure delapsus fuerat, suam quoque partem cum plena gladij potestate in Senatum contulit. Eam translationem Maximilianus anno M D IV regio suo Diplomate confirmauit ratamque habuit. Fuit autem antiquis moribus receptum, vt Consules, feudum ab Imperatore postulãtes, conplicatis manibus, flexo poplite, osculum genæ Imperatoris figerent; qui mos obijt in desuetudinem. Itaque Carolus V. anno M D XX Hildebrando de Swartzen solita iuramenta præstanti Comitatum istum sine illa ceremonia tradidit. Ferdinandus quoque Dietmaro a Berswerde, Maximilianus II Lamberto Dietmari filio eundẽ Comitatum sub concepta verborum formula tradidere. Senatus igitur hac ratione per vrbem & Comitatũ vniuersum absoluta potestate vtitur, Prætorẽ vrbanum dirimendis quotidianis litibus ipse cõstituit, cæteraq; disponit, quæ liberæ ciuitates optimo i[illegible] disponere solent.

TRIER
Onser freuwen
Mosel Flu

Longit. Grad. XXVIII. *8. Latit.* XLIX. *45.*

Armipotens dudum celebrari Gallia gestit
Treuiricæque vrbis solium, quæ proxima Rheno
Pacis vt in medio gremi secura quiescit,
Imperij vires quod alit, quod vestit, & armat.
Læta per extentum procurrunt mœnia collem,
Largus tranquillo prælabitur amne Mosella,
Longinqua omnigenæ vectans commercia terræ

liceat nobis ita cum Ausonio loqui, adgressuris nobilissimæ & antiquissimæ vrbis descriptionem, cuius typus expressus est ad similitudinem eius quẽ Ioannes Archiepiscopus & Elector Sebastiano Munstero misit an. MDXLVIII. Porro Treueri populi nomen est, nõ vrbis: vrbs ipsa Augusta olim vel Colonia Augusta dicta est. Itaque Ptolemæus Rhemis Treuiros subiecit, & in his vrbem posuit Augustam Treuirorũ ἀυγȣ̃ϛαν Τρηβιρῶν. In numo Vespasiani est COL. AVG. TREVIROR. Mela simpliciter & sine adiectione vocauit Augustam lib. III, cap. 2. *Belgarum*, inquit, *clarissimi sunt Treueri, vrbesq́ opulentissimæ in Treueris, Augusta; in Heduis Augustodunum.* Tacitus *Coloniam* lib. IV Histor. Plinius eam liberam cognominatam dicit, Saluianus excellentissimam vocat, Zosimus Transalpinarum vrbium maximam. Marcellinus, clarum domicilium Principum; vulgus tempore Cõstantij, vt autor est Berengosius, Romã secundam, vel alterã Romam; Saluianus vrbẽ ipsam vocat Treuerim. Expugnata est, inquit, quater vrbs Gallorũ Treueris opulentissima. Antiquitas certe vt summa est, ita in obscuro abdita: nam quod de Trebeta Semiramidis priuigno narrant, fabulosum est. Tale est istud

Nini Semiramis quæ tanto coniuge felix
Plurima possedit, sed plura prioribus addit,
Non contenta suis, nec totis finibus orbis,
Expulit e patrio priuignum Trebeta regno,
Insignem profugus [illegible] *qui c[illegible]didit vrbem.*

Porro Treuirorum fines olim quoque ad Rhenum vsque pertigisse ex eo apparet, quod Cæsar illos dicit Rheno fuisse proximos. Idem quoque testatur, eorum ciuitatem plurimum totius Galliæ equitatu valuisse, magnasque habuisse copias peditum. Addit amplius, eos propter Germaniæ vicinitatem cotidianis exercitam bellis, cultu & feritate non multum Germanis absimilem fuisse, neque imperata vnquam nisi exercitu coactam fecisse. Tacitus ciues Germanicæ originis adfectatione ambitiosos fuisse scribit, tanquam per hanc gloriam sanguinis a similitudine & inertia Gallorum separarentur. Frequens est apud illum eius vrbis mentio, præsertim in Historiarũ libris posterioribus, in quibus CL. Ciuilis bella narrantur. Posteriore æuo sedes fuit & domicilium Imperatorum aduersus Germanos ibi excubantium: itaque Præpositus thesaurorum illic habitabat, & Procurator Cynegij, & Præpositus Branbaricariorum. Erat præterea illic fabrica scutaria, & balistaria. Et spectantur adhuc ruinæ palatij quod Constantinus Imperator illic condidit. Vixit in ea Athanasius exsul. Hieronymus se illic Hilarij Commentarios descripsisse testatur. Priscillianus hæresiarcha iussu Maximi Imperatoris illic interfectus est. Valentinianus Augustus ibi hibernauit. Gratianus ibidem Valentinianum fratrẽ suum Augustum dixit. Omnia fere habuit communia cum Roma, Palatium, Arces, Theatra, Cãpum Martium, Capitolium, Circum. Gothi illam destruxerunt, euerteruntque. Euersionem illam Saluianus peccatis ciuium adscribit. Memorabilia sunt eius verba libro de vero iudicio & Prouidentia. *Vidi ego Treueros, viros etiam sublimes, calamitatibus suis factos peiores. Lugubre est referre quæ vidimus: Senes honoratos & Christianos immmente iam ciuitatis excidio gula ac lascinia feruentes. Iacebant in conuiuijs obliti honoris, obliti ætatis,* [illegible]*offessionis & nominis sui.*

 Princi-

Principes ciuitatis cibo confecti, vinolentia dissoluti, clamoribus rabidi, bacchatione furiosi. Quater expugnata est vrbs Gallorum Treuiris opulentissima. Incredibile est quod loquor. Adsiduitas calamitatum augmentum illic fuit criminum. Vidi ego illic res lachrymabiles, Nihil scilicet differre inter pueros & senes. Vna erat scurrilitas, vna leuitas, simul omnia luxus, potationes, perditiones, impleuerāt: Omnes pariter agebant, ludebant, inebriabātur. Et postea. *Circenses Treuiri desideratis? & hoc vastati atq; expugnati? post cladem, post sanguinem, post captiuitatē, post supplicia, post tot euersæ vrbis excidia? Theatra igitur quaeritis? Circum a Principibus postulatis? Cui quaeso statui? cui populo? cui ciuitati? Vrbi exustæ ac perditæ, plebi captiuæ & interemptæ, quæ aut perijt, aut luget? Tantæ enim miseriæ sunt superstitum, vt infelicitatem vicerint mortuorum. Ludicra ergo publica Treuir petis? Vbi quaeso exercenda? An super bustum & cineres? super ossa & sanguinem peremptorum? Iacent reliquiæ infelicissimæ plebis super tumulos mortuorum suorum, & tu Circenses rogas? Nigra incēdio est ciuitas, & tu vultum festiuitatis vsurpas? Lugent cuncta, tu læta es? Insuper etiam illecebris flagitiosis Deum prouocas, & pessimis superstitionibus iram* Dei *irritas. Non miror plane, non miror, euenisse tibi mala quæ consecuta sunt; nam quia tua te excidia non correxerunt, quarto perire meruisti.* Hæc & plura alia Saluianus. Ingenium Treuirensibus come, hilare, serenum: Ausonius de ipsis,

Quinetiam mores & lætum fronte serena
Ingenium natura suis concessit alumnis.

SERIES EPISCOPORVM TREVIRENSIVM.

1 Eucharius patria Græcus, creditur fuisse ex LXXII Christi discipulis vnus: At ego illum non offendo in Synopsi Dorothei: neq; arbitror discipulos Christum alios quam Iudæos habuisse. Dicitur rexisse Ecclesiam annos 25. Conuersa est huius opera Albana, cuius domus abijt in Ecclesiam. In huius domus crypta sepultus est Eucharius & qui illum sequuti sunt vsque ad Valentinum, dictaque est ex eo cella Eucharij: Post illatum vero illuc corpus Matthiæ Apostoli cœpit vocari monasterium S. Matthiæ. Obijt Eucharius anno Chr. 66: eius natalis refertur in diem 8 Decembris.

2 Valerius, sedit annos 15: obijt an. Christi 93.

3 Maternus, qui Agrippinensem quoque & Tungrensem Ecclesias instituit; rexitque totos annos 40, Defunctus est anno 133 Agrippinæ.

4 Auspicius. 5 Celsus.

6 Felix I, vixit circa an. 142. 7 Mansuetus, circa a. 160.

8 Clemens, a. 175. 9 Moses, sub Eleutherio Papa, a. 189.

10 Martinus I martyr. 11 Anastasius, anno 226.

12 Andreas. 13 Rusticus I. 14 Auctor. 15 Fabricius.

16 Cassianus. 17 Marcus. 18 Mauritius.

19 Auitus anno 265, sub Sixto I. Dicitur fuisse vltimi Tungrorum regis fil.: & Episc. secundus Tungrorum.

20 Marcellinus, idem quoque Tungrorum Episcopus, sub Antonino Vero occisus 4. Sept.

21 Metropolus sub M. Aurelio Antonino, sedit an. 19.

22 Seuerinus, idem quoque Episcopus Tungrensis sub Gordiano, sedit an. 14.

23 Florentius sub Gallo & Volusiano, idem quoq; Tungrensis Episcopus: obijt 6. Kal. Nouemb.

24 Mauritius II, sedit an. 14. Hic Hasbanos conuertisse dicitur, & Tungrorum quoque fuisse Episcopus.

25 Maximinus I sub Probo Imp. sedit an. 12: fuitq; idem quoque Episcopus Tungrorum octauus.

26 Valentinus sub Diocletiano, sedit an. 28. Huius tempore ingens fuit persecutio. Post eius vero obitum separata est Tungrensis Ecclesia a Treuirensi: obijt [illegible] 316, sub Constantino Magno Imp. & Papa Syluestr[illegible]

DEINC[illegible]

DEINCEPS ARCHIEPISCOPI.

27 Agritius Antiochenus an. 330 missus a Siluestro, primus dicitur fuisse Archiepiscopus Treuirensis, Ecclesias multas instituisse, Palatium Helenæ conuertisse in templum B.Petri, Athanasium exsulē recepisse, Maximini cœnobium fundasse, quo nullum est in vniuersa Germania celebrius: defunctus est anno Chr. 345.

28 Maximinus II Aquitanus. Hic sub Iulio I Papa Romano Coloniam euocauit Synodum contra Euphratē Episc. Coloniensem Arianum, qui etiā damnatus est. Profectus est Romam cum S.Martino. Præfuit an. 15.

29 Paulinus a S. Martino consecratus, acerrimus fuit orthodoxæ veritatis aduersus Arianos propugnator, cuius etiam caussa a Constantio Imperatore in exsilium missus est in Phrygiam, atque ibidem passus, anno 363. Notus fuit Ambrosio.

30 Bonosus, præfuit Ecclesiæ suæ anno Christi 363: defunctus anno 368.

31 Bricto, charus Damaso Papæ. Sub hoc condemnatus est Treuiris Priscillianus hæreticus: interfuere actioni S.Martinus & S.Ambrosius: Maximus Imp. qui Gratiano successit, eum interfici iussit. Ob. Bricto an. 380.

32 Felix II. Hic Collegium B. Virginis condidit ad martyres, vbi olim Capitolium fuerat. Ædificauit quoque Basilicam Paulini. Obijt an. 392.

33 Mauritius II, coæuus Hieronymi & Augustini.

34 Leguntius, obijt an. 404: sepultus ad Martyres.

35 Auctor II ex Episcopo Metensi factus Archiepiscopus Treuirensis. Huius memoria est apud Brunsuicenses, ex quo Gertrudis socrus Luderi Ducis Saxoniæ reliquias eius intulit cœnobio S. Ægidij.

36 Seuerus discipulus Lupi Episc. Treuerensis: defunctus an. 420: fuit in Britannia cum S. Germano Antisiodorensi Episc. & S. Lupo Trecasino. In huius tempus incidit Hunnorum in Germaniam Galliamq; irruptio.

37 Cyrillus electus anno 430, Cellam Eucharij, hoc est Basilicam S. Mathiæ euersam restaurauit.

38 Iammerus. 39 Emerus

40 Marcus II Collegium S. Paulini vastatū restituit. Circa hæc tēpora Lucius Senator Treuirensis Francorum Regem Hildericum inuitauit, vt traiecto Rheno Romanos inuaderet. Et successit vtrique consilium feliciter. Concepit autem Lucius odium in Romanos ob vitiatam vxorem suam ab Auito Præside.

41 Volusianus ob. an. 468. 41 Miletus ob. an. 472.

43 Modestus, defunctus an. 486.

44 Maximianus excessit an. 496: sedit an. 10.

45 Fibicius ex Abbate S. Maximini Archiepiscopus, obiit anno Christi 500.

46 Aprunculus ob. an. 515. sepult. ad S. Paulinum.

47 Rusticus II qui ob leuiter actam in Episcopatu vitam, pœnitentiam egit in Cœnobio B. Virginis ad martyres, ac post VII pœnitentiæ anno sub Clotario obijt.

48 Aponoculus.

49 Nicetius sub Theodorico, eiusque filiis, Theodorico & Clotario Francorū regibus: præfuit an 17. mortuus est anno 551. valde laudatus a Gregorio Turonense.

50 Maguericus. Hic ex sacello sanctæ Crucis, quod Martinus opibus Gerontij Consulis instituerat, fecit cœnobium S. Martini.

51 Gangericus Lutzenburgicus Episcopus etiam Cameracensis fuit, sedit Treuiri an. 33, obijt an. 594.

52 Subandus. 53 Seuerinus, defunctus Burdegalæ.

54 Modoaldus Aquitanicus, cuius soror Itta nupsit Pipino, fuitque mater S. Gertrudis, & Grimoaldi. Habuit & alteram sororem Seueram, quam ad S. Symphorianum præfecit sacris Virginibus. Sub hoc quoque mutatum est horreum Dagoberti regis in cœnobium

Virginum, Anno 645: cui prima præfuit Irmina Dagoberti filia, secunda Modesta VVillebrordi soror: VVillebrordus ipse cœnobium Epternacense cōdidit.

55 Numerianus, obiit an. 715.

56 Bassinus frater Ducis Lotharing. sub Greg. II Papa.

57 Luitwinus Bassini ex sorore nepos monasterium Mediolacense ad Sarram fluuium instituit ordinis Benedictini: obiit Rhemis in Concilio anno 721.

58 Clodolphus Arnulpho Episcopo Metensi natus, contra Milonē Luitwini filium, qui sedem inuasit sub Carolo Martello. Hic Rhemensem quoque Eccles. rexit.

59 Hilulphus ex Monacho factus Vicarius Milonis, post illius excessum Episcopus fuit; sed pertæsus molestiarū rediit ad cœnobium, atque illic obiit, anno 754.

60 Eberhardus Episcopus Ratisponensis.

61 VVeomadus Abbas S. Maximini, electus anno 713. sedit annos 23: defunctus anno 805.

62 Reichboldus, electus anno 776: obiit an. 782.

63 VVatzo, defunctus anno 805.

64 Amalharius Fortunatus monachus Lexouiensis, vir Græcè & Latinè doctus, a Carolo Magno missus est Constantinopolim ad Imperatorem Græcorū Michaelem. Postea missus quoque est a Ludouico Imperatore ad Gregorium IV Pontificem: scripsit lib. IV. de Ecclesiast. officiis, sedit an. 16. mortuus est anno gratiæ 822. & sepultus ad S. Paulinum.

65 Hetto Abbas cœnobij Epternacensis a VVillebrordo fundati. electus anno 822: sedit annos 31, obiit anno 838. situs est in æde Matthiæ.

66 Thietgardus monasterij Epternacensis Abb. sed. an. 38.

67 Bertoldus Abbas Mediolacensis, electus anno 867. In huius tempora incidit Nortmannorū incursio in Galliam Belgicam. Sedit an. 17. mort. est an. 884.

68 Ralbodus ex Abbate Epternacensi factus Archiepisc. familiaris fuit Fo[illegible] Papæ: sed. ann. 21.

69 Rutgerus Henrico Imp. aduersus Nortmannos pugnanti adfuit an. 934. sed. an. 12. ob. an. 934.

70 Rupertus Saxo Ecclesiā Maximini vastatam restaurauit, sedit an. 28. obiit peste anno 955.

71 Henricus. Hic Ottonem I, in Italiam duxit, interfuitque Synodo contra Ioannem XIII Papam celebratæ.

72 Theodor. ex Præpos. Mogunt. fact. Archiep. ob. 970.

73 Eckbertus frater Arnulphi Comitis Hollandiæ, & [illegible]ginis Herlindæ, obiit an. 989.

DEINCEPS ELECTORES.

74 Ludolphus Saxo, præfuit annis 10, primusq; fuit Elector Imperij.

75 Adelbero anno 1003 inuasit dignitatem, quum ab Imperatore Henrico IV esset designatus Megingandus Præpositus Moguntinus, qui obiit Confluentibus anno 12 sui muneris.

76 Poppo, electus anno 1025, filius fuit Ludolphi Austriaci, profectus est in Palæstinam: templum Simeoni extruxit, sedit an. 41. menses 5. defunctus an. 1037.

77 Eberhardus filius Comitis Palatini. Huius rogatu venit ex Italia Treviros Leo IX. Sedit an. 20. defunctus est an. 1067, pridie Paschatis.

78 Cono vel Conradus anno 1066, interemptus est.

79 Vdo Sueuus defunctus an. 1077. Huic a quibusdam subiungitur Ado, qui controuersiam inter Henricum IV Imperatorem & Rudolphum studuit componere autoritate Gregorij Papæ.

80 Egilbertus Bauarus, electus anno 1079, sedit annos 22. obiit anno 1101.

81 Bruno Francus, sub Paschali II. defun. est an. 1123.

82 Godefrid. caussatus clericor. dissolutā vitā, resignauit.

83 [illegible]herus misere & indigne confossus 1130.

84 A[illegible]s an. 1132. familiaris fuit S. Bern[illegible] d[illegible]talia cum XVIII Cardinalibus sec[illegible] T[illegible] an. C[illegible]2. Præsulatus sui [illegible]

85 He[illegible]

85 Hellinus Treuir, electus anno 1152 arcem Erenbretsteyn exstruxit: sed. an. 18. ob. anno Christi 1170.

86 Arnoldus, electus promotusque a Friderico I: sedit annos 18, mortuus est anno 1188.

87 Ioannes Imperatoris Henrici IV Cãcellarius competitoribus suis a Pontifice Ioanne prælatus, gubernauit Ecclesiam annis 23: obiit anno 1213.

88 Theodoricus IV Comes de VVeda: sedit an. 30. defunctus anno 1242. Hic ædificauit & muniuit Kellenbergium, & Castellum in monte Thabor exstruxit.

89 Arnoldus II Comes Isenburgius cõtra Rudolphum electus an. 1243 pallium obtinuit ab Innocentio Papa: Hic Treuirensem vrbem muniuit: Muros patenti oppido Confluentiarũ circumduxit. Basilicã Maximini reparauit. Palatiolum castrũ firmauit: obiit anno Christi 1219 regiminis sui 21.

90 Henricus II, ab Vrbano IV factus Archiepisc. ornauit ditionem structuris. Defunct. est Bonnæ an. 1286: quũ præfuisset annos 26.

91 Boemundus de VVansberch an. 1288 a Nicolao VI cõsecratus est. Nouiomagum exstruxit, illatus est monasterio Heymerlort. anno 1299.

92 Dietherus Adolphi Nassouij Roma. reg. frat. ob. 1306.

93 Balduinus Com. Lutzenburgius Henr. VIII. Imper. frater, magni animi & iudicij vir, Diœcesin multis modis ornauit, Pontem Confluentium exstruxit. Sedit an. 46. vixit 68. defunctus est anno 1054.

94 Boemundus II Sarrapontanus: Hic quum esset debilior substituit sibi viuo Cononem, obiit anno 1342.

95 Cono de Falckensteyn. Hic Bopardiam & Vesaliam superiorem Treuirensi ditioni acquisiuit. obiit an. 1318. Confluentibus.

96 Vernerus a Koningstein Cononis nepos, sed. an. 30. sepultus est apud auunculum, anno 1418.

97 Otto, Comes a Zegenheym. sedit an. 2.

98 Rabanus ab Helmstadt Episcopus Spirensis: sedit annos 90: obiit anno 2432.

99 Iacobus Baro a Sirck, sed. an. 7. obiit an. 1436.

100 Ioannes Marchio Badensis, electus anno 1449. vixit vsque ad annum Christi 1505: sedit an. 53. mortuus est in castro Erentbretsteyn.

101 Iacobus II Marchio Badensis discipulus Philippi Beroaldi, sedit annos 8. defunct. est Coloniæ an. 1511.

102 Richardus Gryfenclaw, sub quo Maximilianus Imp. Treuiri Comitia imperij celebravit anno 1512: Interfuit coronationi Ferdinandi anno 1525: sedit an. 20.

103 Ioan. a Metzenhausem, præfuit Ecclesiæ an. 9. In Cõuentu Imperij Haganoæ cui præfuit Ferdinandus Rex ex immani æstu in morbũ incidit, delatusq; in arcem Dachsteyn, extinct. est 22 Iulij an. 1540, ætat. suæ 48.

103 Ioannes Ludouicus ab Hagen sedit an 7, vixit an. 53. obijt anno Christi 1547.

104 Ioan. IV Isenburgicus, elect. a. 1547, interfuit Cõcilio Trident. an. 1552: vnde Alberti March. Brandeb. qui in tractu Rhenano ditiones Episcopor. infestabat, iniurijs reuocatus, haud diu superfuit: extinctus est in castro Montaburensi, quarto ab inauguratione anno: Situs est Confluentibus.

106 Ioan. V, anno 1556 ex Archidiacono in Archiepiscopum electus pacis & literarum studia impense coluit. Interfuit electioni Maximil. II. Scholã Treuiris aperuit.

107 Iacobus III ab Els Treuir, electus an. 1567. Hic a ciuitate quum dissentiret, an. 1568 eam obsedit: sed procerum vicinorum & Cameræ imperialis intercessione effectum est, vt positis armis pacis studia sectati sint.

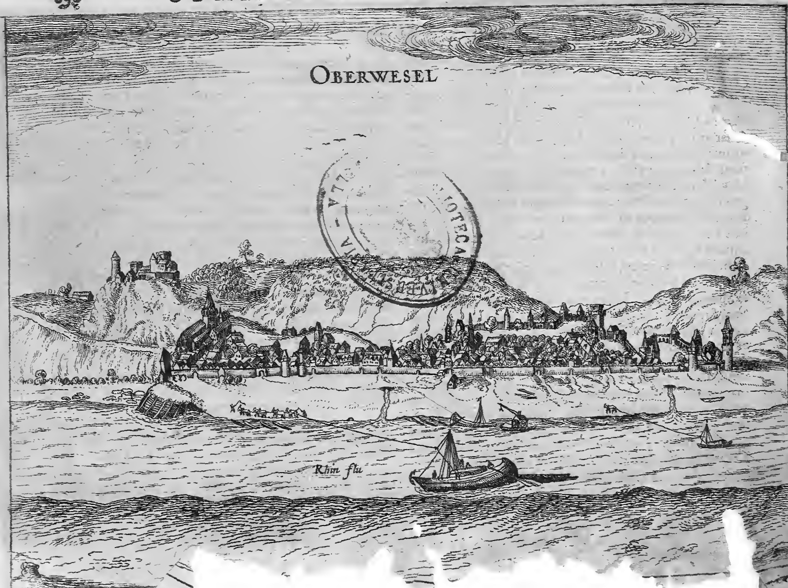
108 Ioannes Schouwebergius, electus anno 1511.

Lotharius.

TUBINGEN

Longit. Grad. XXX. *30.* *Latitud.* XLVIII. *18.*

TVBINGA ad Neccarum sita in Sueuia, Orientem versus habet montem Austriacum, versus meridiem vallem Neccarinam: versus Septentrionem vallem Ameranam: estque vrbs admodum ele[illegible]ns, frumento, & vino, & reliquo rerum ad vitam ne[illegible]ariarum prouentu abundans, vsque adeo vt bona sua vicinis etiam Sueuis communicet. Initio fuit Comitatẽsis: nam Anno CMXXXVIII mentio fit in ludis equestribus Magdeburgi celebratis Ludouici cuiusdam Com. Tubingensis. Vendita est hæc ciuitas Vlrico VVirtenbergico cum castro & omnibus ad eam pertinentibus anno Christi MCCCXLII. Facta est autem magna vrbis amplificatio circa annum MCCCCLXXXII, quum ad partem quæ *Pruel* vocatur, accessit forum, & locus qui versus Nicrum amnem situs est ad Meridiem, cum templo B. Gregorij. Eodem tempore quoque deductus est in Nicrum riuus Ameræ, & pons supra flumen constructus ex saxo. Anno vero MCCCCXCV in VVormatiensi conuentu a Maximiliano Augusto ex Comitatu in Ducatum euecta est, ob insignes & heroicas virtutes Eberardi VVirtenbergensis & Montispeligardensis Comitis, qui, vt illam redderet illustriorem, ac non suæ tantum ditioni sed vniuersæ quoque Germaniæ prodesset, Academiam in ea instituit, cauitque, vt *in S. Theologia* (sic sonant verba fundationis) *ordinarij Doctores quatuor, In iure Pontificio & Imperiali sex, In medicina Theorica practicaque duo: In Morali duo, In Poëtica Oratoriaque duo, In Philosophia Naturali ac rationali duobus in contubernijs magistri decem per singulos dies statis horis suas profiterentur lectiones, perpetuisq; fouerentur stipendijs.* Itaq; euocati illuc docuerunt Gabriel Byel Theologus, cuius multa exstant scripta. Ioannes a Lapide Carthusianus Theologus & Philosophus eo sæculo celeberrimus. Ioãnes Stofflerus astronomus eruditissimus, cuius elegãtem sphærã & multa alia Mathematica instrumẽta Munsterus flammis consumpta deplorat. *Denique* (vt habet instrumentum fundationis) *ne ex orbe illo disciplinarum quicquam desiderari posset, linguis ediscendis, insignem eruditione cognitissima virum Ioannẽ Reuchlinum Phorcensem praefecerunt, qui Hebræas & Græcas litteras doceret fideliter.* Rector primus cõstitutus est Ioan. Nauclerus, qui & Præpositus & Cancel. Eccles. & Academiæ fuit, cuius opus historicum insigne Tubingæ Thomas Anselmus typographus edidit, cũ præfatione Capnionis anno MD: Philippo Melanchthone curã gerente vt opusillud prodiret quã ornatissime, qui vt testatur in eius vita Camerarius, *partim disponendo, partim augendo, partim etiam retexendo id præstitit, vt lectio libri illius a quam plurimis expeteretur, & fructu voluptateque non careret.* Docuit in eadem Schola patrum memoria Leonhardus Fuchsius primus politioris medicinæ post veteres repurgator. Nostra quoque ætate ornauit eam Martinus Crusius, eloquentiæ & linguarum professor eruditissimus. Porro ciuitatẽ Tubingensem moderantur præfecti duo, maior & minor: Post eos duo sunt Consules: tum Iudices, & Quæstores, & Curatores Decumani, qui Remp. administrant. Certis quoque temporibus iudicium Aulicum & Ecclesiasticum exercetur.

OBERWESEL
Rhin flu

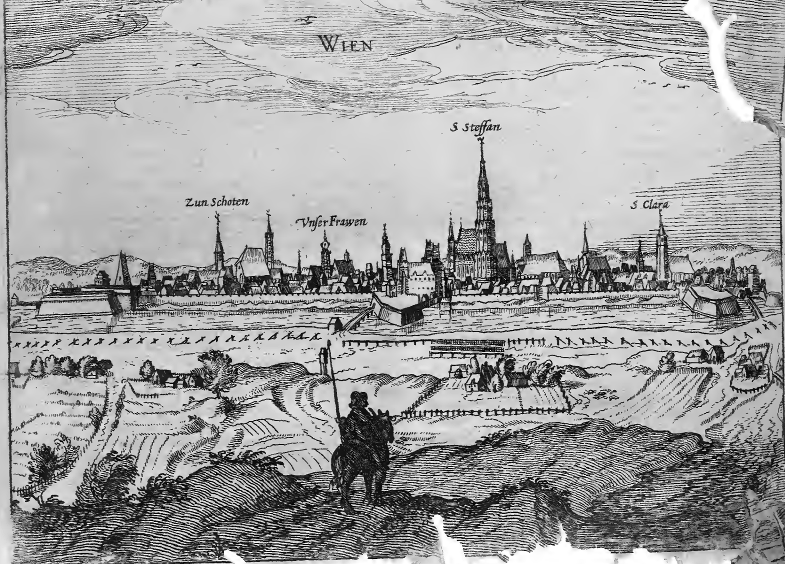
Longit. Grad. XXIX. 8. *Latitud.* L. 0.

IN Diœcefi Treuirenfi ad læuam Rheni ripam Bingio fecundo amni defcendentibus inter Bacchi aram & vicum S. Geari medio fpatio occurrit Vefalia fuperior, quam Vofauiam veteribus vocatam diximus, libro . in Tabula Peutingeriana. Video autem in ea opinione multos effe, vt putent, Iuliam Mammeam Alexandri Severi Imperatoris matrem, feminam bonis fanctifque moribus præditam, illic cum filio cæfam & fepultam effe: quod quidem vnde illi habuerint, nefcio. Nos iftud, quia alibi excuffimus, hoc loco tantum voluimus attingere. Porro oppidum iftud fub Friderico II anno M CC XXXIII immediate imperio fubiectum fuit, exemptum clientelæ Schonenburgicorum, qui ius aduocatiæ & Bruggrauiatus in ea obtinuerunt, inque eum vfum arcem condiderunt cuius adhuc extant turres & parietes extra vrbem in fublimi colle. Vt autem in pofterum eius vrbis in hac parte immunitati fecuritatique confuleretur, certis ab Imperatore Guilielmo Hollando diplomatibus effectum eft, anno Chrifti M CC LII. Poftea tamen Henricus eius nominis VII filius Henrici Comitis Lutzenburgici electus Imperator Vefaliam & Bodobrigam quæ vulgo Boppart vocatur, Balduino fratri fuo Archiepifcopo Treuirenfi oppignorauit pro certa pecuniæ fummâ, quum copias confcriberet, quibus ad componendas in Italia Guelphorum & Guibbellinorum factiones vfurus effet. Ac de oppignoratione ifta deque Sturiæ jure dictum eft a nobis in Bodobriga. Ita ergo factum vt Vefalia ifta nunc temporis pareat Archiepifcopo Treuirenfi. Sita eft autem vrbs ifta loco peramœno: Templum in ea eft honori B. Virginis conftructum, anno M CCC VIII, eftque is annus in rei memoriam feneftris ad Orientalem eius partẽ pofitis infculptus, litteris cubitalibus, fed quæ propter interuallum fpectantibus minores videtur. Anno vero MCCCXXXI demum dedicatum eft. A Balduino vero Archiepifcopo Trevirenfi ex Parochiali mutatum eft in Collegiatum. In altera vrbis parte eft Ecclefia S. Martini, quam Diethertus Archiepifcopus Collegiatam effe voluit anno M CCC III, iuffitque vt in ea femper effet Præpofitus vnus, Decanus vnus, & Canonici quinque. Inter hæc duo templa fita eft Abbatia Virginum veftalium. Propter mœnia vero verfus Rhenũ confpicitur Xenodochium, in cuius facello fupra fummũ altare columna eft lignea, ad quam a Iudæis VVernetus puellus quondam alligatus fuit a Iudæis, quum in ignominiam Saluatoris noftri odium in puerum exercerent, repetentes memoriam nefandi fceleris a maioribus fuis in Dominum noftrum perpetrati. Hic partim Germanicis, partim Latinis vocibus litterifque fic fcriptum legitur, ANNO M CC LXXXVII, *Hat Wernerich de Wammenroid den Tod gelitten.* XIII KAL. MAII. Beata anima, cui datum ad imitationem Chrifti Iudæorum manibus torqueri, & ex corpufculo illo ad Saluatorem fuum euolare!

WESEL

Longit. Grad. XXVIII. *o.* *Latitud.* LI. *38.*

Hæc ad differentiam prioris vocatur Vesalia inferior, siue Cliuorum: nam prior illa Treuirensis fuit. Sita est in ripa Rheni dextera, siue Germanica, ad confluenteis Lupiæ & Rheni, qua se minor amnis in maiorē exonerat. Porro frequens eius est apud Tacitum mentio: qui narrat, inter Lupiam & Amisiam (oritur autem vterque in VVestphalia, sed diuerso cursu, ille versus Occasum lapsus Rheno postea miscetur, hic in Septentrionem conuersus Oceano Germanico mergitur) in saltu Teutoburgensi cæsum fuisse Quintilium Varum cum legionibus Romanis ab Arminio, memorabili illa clade quam prolixè describit Paterculus. Ad huius igitur fluminis ostium sita Vesalia, opportuno admodum mercaturæ loco, ingenti ex vicinis agris rerum incremento, potens & diues facta est. Eberhardus Comes Cliuiæ & Teisterbandiæ nonus (fuit autem Teisterbandia ditio illa omnis quæ Mosa, Vahali & Rheno circumscribitur, in qua etiam hodie insignia sunt dominia) largus fuit in personas Ecclesiasticas religioni consecratas, itaq; multa illis donasse dicitur. Vnum exstat adhuc monumentum quod ita sonat, ANNO INCARNATIONIS *Dominicæ* DCC XXV, EBERHARDVS *Comes &* BERTHA *vxor sua nobilis matrona de stirpe Caroli Magni, & Luitprandus Comes, Berengarius Episcopus Tullensis filij eorumdem, constituerunt duas congregationes Ecclesiarum, vnam in* VVISSEL, *ordinis Canonicorum, & aliam in* NVSSIA, *ordinis Canonicarum, sub Gunthero Episcopo Coloniensi.* Sub Arnoldo II Comite Cliuiæ decimo septimo exstruxerunt Godefridus & Otto Comites de Kappenberch Monasterium Virginum extra muros, vbi se Lupia in Rhenum exonerat. Theodorico VIII dedit Rudolphus Habspurgensis Vesaliam, cum Castro Rhynbergensi. Theodoricus IX qui filiam Alberti Austriaci Imperatoris vxorem duxit, ius habuit in Vesaliam & Rhynbergam, idemque conventum Prædicatorum Vesaliæ instituit. Adolphus Dux I Cliuiæ Curiam Vesaliæ exstruxit. Edidit & viros eruditos Vesalia: atque inter eos eximium Arnoldum, cui a patria cognomen Vesaliensis. Hic commentarium scripsit in Decalogum, editum Coloniæ anno 1542. Initio motuum Belgicorū hospitium hic fuit perfugis Hollandis, Zelandis, Artesiis, Flandris, Brabantis; atque ex peregrinorum sollertia creuit opibus, mercatura, potentia. Sed postquam Hispanus nullam sibi inuadendi Batauos viam reliquam patere intellexit, quam per Cliuiam & Geltiam, exposita fuit semper inuasionibus & excursionibus potentiorum. Franciscus Mendoza Archithalassus Arragoniæ anno M D XCVIII extorta a Magistratu ingenti pecuniæ vi, eo adegit Senatū, vt coactus sit anno sequenti etiam religionē mutare, admissis in templa omnia Pontificijs. Post obitum vero Ducis Cliuiæ, occupauit vrbem Ambrosius Spinola, eamque adhuc ingenti præsidio Hispanorum militum obsessam in sua potestate habet: intentus in omnes occasiones, quibus progredi vlterius, & Gelriam, Transisalaniam, cum Diœcesi Traiectensi possit partis adiungere. Ac nisi conatibus ipsius Illustres Ordines Vnitarum Belgicæ Prouinciarum iuissent restitum, iampridem rem confectam habuisset.

WIEN
S Steffan
Zun Schoten
Vnser Frawen
S Clara

Longit. Grad. XXXIX. *12.* *Latit.* XLVIII. *21.*

IN Austria, ad Danubij profluentis ripam dexteram, si[illegible] est VIENNA. Eam Lazius eandem putat esse c[illegible] Ptolemæi *Iuliobona*, & Strabonis *Vendo*, & An[illegible]nini *Vindebona*, quam Aurelius Victor *Vendobonam* vocat in vita M. Antonini Imperatoris, liber Noti[illegible]am *Vindomanam*. Otto Frisingensis lib. 1. de gestis Friderici Imperatoris autor est, appellatam fuisse olim *Fanianas, Dux*, inquit, *in vicinum opidum Viennis, quod olim a Romanis inhabitatum, Fauianis dicebatur, declinauit.* Citatur & antiquum marmor effossum ad portam Scotensem, in quo legitur, MARCIANVS DECVRIO ÆDILIS ET DVVMVIR MVNICIPII VINDOBONÆ, ET PRÆFECTVS COHORTIS FABIANÆ. Et constat, Annium quendam Fabianum legioni x Germanicæ in Pãnonia his locis præsidisse, cuius quidem non in historia, sed in monumentis Pannonicis tam frequens mentio est, vt ab isto Fabiano videri possit cohorti illi atque vrbi datum nomen. Sub annum Christi CCCC LXIV fertur Seuerinus Barbaros hoc loco docuisse, eoque perduxisse, vt intra Fabianam duas basilicas exstruxerint, quas postea disiecerunt Longobardi. Sub annum vero DCXL fertur Gisalaricus a Rudberto istuc missus, sacellum intra Fabiana magistro suo excitasse. Ab hoc inde tempore numerantur Episcopi Fabianenses, qui & Fauianenses, & Vigennenses dicuntur. Carolus Magnus postea Basilicam B. Petro hic ædificauit, quod etiam fecit in Sicambria, & Carnunti, quod tunc quidem Carnburgum, postea a templo *S. Peternell*, vocatum fuit. S[illegible] Ludouico Arnulphi filio, Conrado item & Henrico [illegible]gustis, ab Hungaris & Anaribus dolendum in mod[illegible] [illegible]tata est. Iacuitque ita aliquam[illegible]iu, donec circa an[illegible] MCLVIII ab Henrico Austriæ Duce Scotica Abbatia illic erecta est: prout id litteris fundationis probatur, quæ sic habent, *Ego Henricus Dei gratia Dux Austriæ Vniuersis Christi fidelibus salutem. Manifestum fieri volumus vniuersis, quod nos inter alias patrocinatus nostri Ecclesias, Abbatiam in honorem* DEI *& laudem suæ genitricis Mariæ, denique in commemorationem B. Gregorij, in predio nostro fundauimus, in territorio scilicet Fauianæ, quæ a modernis Vienna nuncupatur.* Postea anno MCC Richardus Rex Angliæ ex Asia, vbi militauerat, domũ reuertens, quum hac iter faceret, captus a Lupoldo Austriæ Duce suis impensis mœnia vrbis excitauit. Circa annum vero MCC XXXVI Fridericus II Imperator receptus est Viennæ a ciuibus summo honore, estque ibi cum filio suo Conrado Romanorum rege tres menses commoratus. Hoc tempore vrbs ista facta est Imperialis, accepitque insignia quæ adhuc seruat, aquilam auream bicipitem & coronatam in campo nigro. Eodem anno instituta est illic Academia, ad normam Scholæ Parisiensis. Mansit autem quadriennium duntaxat sub imperio, deuoluta postea ad potestatem Austriacorum. Anno MCC LXXVI hebdomadibus quinque obsessa est a Rudolpho Habspurgio, defendente Othocaro Bohemiæ Rege. Composita autem est controuersia hisce legibus. Imperator Othocaro Bohemiam & Morauiam, beneficij loco vt conferret, Austria, prouinciæque reliquæ Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, ad Imperium redirent. Anno MCCC XL cœpta est exstrui turris S. Stephani, estque sexagesimo post anno demum absoluta. Anno MCCCC LXIII obsessus est Imperator Fridericus a ciuibus suis in arce Viennensi, ac per Georgium Podiebracium Bohemiæ Regem tandem liberatus. Eam tamen optimus Imperator iniuriarum priorum immemor ita euexit

euexit postea, operam quoque accommodante filio Maximiliano, vt nunc sex potentissimarum nationum videatur commune esse diuersoriam, Germanorum, Italorum, Hungarorum, Bohemorum, Polonorum, & Slavorum. Anno M D X X I X obsedit eam arctissime Solymannus Turcarum Imperator, adducto exercitu X X X millium militum. Oppugnauit eam vicies, omni adhibito tormentorum genere, Cuniculis quoque actis suffossos muros disrupit: Nihil intermisit artis, virium, industriæ, vt vrbe (certissimo Germaniæ totiusque Europæ propugnaculo) potiri posset. Sed defensa est singulari Dei benignitate & virtute ciuium a XXVI Septembris vsque ad XV Octobris, quo hostis amissa magna exercitus sui parte domum recedere coactus est.

CATALOGVS EPISCOPORVM VIENNENSIVM.

Seuerinus Norici ac superioris Pannoniæ Doctor fuit, post Attilæ Hunnorum Regis interitum anno 466, & Episcopos plures dedit.

Mamertinus, non ille qui de statu animæ scripsit, fuitque in Gallia Viennæ Episcopus, sed alius.

Marcianus ex monacho S. Seuerini iuxta mœnia factus Episcopus.

Lucillus. Hic Fabianensis primum cœnobij præfectus, dein Batauis castris ad Æni & Danubij confluenteis a B. Seuerino datus Episcopus, post Seuerini & Marciani obitum Fabianensem Cathedram iunctam Patauiensi rexit.

POST INTERVALLVM.

Gusalaricus & Cunaldus missi Laureaco a Rudperto Iuuauiensi Episcopo, Rudperto templum posuerunt Fabianis, anno 640.

POST INTERVALLVM.

Sodomus sub Pipino Francorum rege anno 740. Auates in Pannoniam missus a Ioanne Episcopo Iuuauiensi, Ecclesiam Fabianensem rexit.

Haymo a Virgilio Archiepiscopo Iuuauiensi missus ad Auares hic prædicauit.

ITERVM POST INTERVALLVM.

Theodoricus missus ab Arno metropolitano Iuuauiensi ad conuertendos Auares.

Otto

Osualdus circa annum Christi 865.

Radfridus.

ITERVM POST INTERVALLVM PAROCHI.

1 Eberhardus anno 1140, constitutus a Reimberto Episcopo Patauiensi.
2 Burcardus, qui simul quoque Patauiensis fuit Episcopus, anno 1160.
3 Sigehardus, anno 1210.
4 Petrus, anno 1266.
5 Gerhardus, anno 1270.
6 Bernhardus Bramboek, anno 1280.
7 Gotofridus, anno 1310.
8 Pollio, anno 1350

INDE PRÆPOSITI.

1 VVernherus anno 1360.
2 Albertus a Garsio anno 1370.
3 Berthold

3 Berth... ldus, anno 1382.
4 Ant... nus, anno 1400.
5 G... lielmus Trures, anno 1412.
6 Al... ertus Comes a Schauwenberg, anno 1440.
7 Iu... ocus Hausner, anno 1460.

POSTEA EPISCOPI.

Fridericus III Austriæ Archidux, quartusque eius nominis Imperator, præposituram Viennensem conuertit in Episcopatum. Fuere ex eo Episcopi,

1 Leo a Spaur Tirolensis impetrato a Paulo Pontifice priuilegio constitutus est Episcopus Viennensis, anno a Christo nato 1480,

2 Bernhardus initio Archiepiscopus Salisburgensis, & post Leonis excessum a Friderico Cæsare Episcopus quoque Viennensis constitutus, anno 1485.

3 Vrbanus Agriensis, Hungarus, Matthiæ Hungariæ regis quæstor & aulicus, simulatque Matthias expugnata Vienna rerum potiri cœpit, Episcopatum Viennensem adeptus est, viuo adhuc Bernhardo.

4 Ioannes Vesprunienfis antea in Hungaria Episcopus, a Matthia Rege Hungariæ substitutus est Vrbano, mansitque eius Cathedræ doctor donec Maximilianus Austriam recepit.

5 Bernhardus Baro a Bolhaym: qui quum Viennam Imperator Maximilianus in fidem suam recepisset, Vesprunienfi mortuo suffectus est. Hic quod sacris non esset initiatus, administratoris duntaxat titulū habuit.

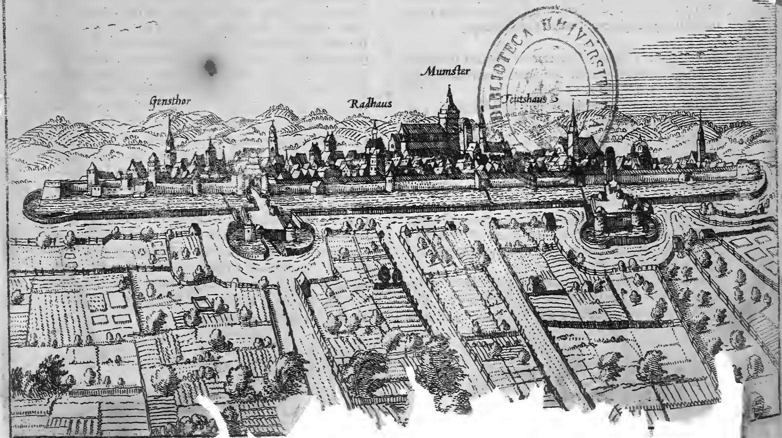
6 Georgius a Slauonia: Hic Maximiliano Cæsari a sacris concionibus fuit, vir eruditus & grauis.

7 Petrus Bononius Tergestinus Episcopus, qui quum mortuo Maximiliano scriniorum magistri munus per Austriam obiret, huius simul Episcopatus administrationem habuit.

8 Ioannes a Reuellis Burgundus, Ferdinando Archiduci Maximiliani Imperatoris ex Philippo filio nepoti ab eleemosynis, Bononio adhuc viuenti substitutus est, anno Domini 1522. Obijt anno 1530.

9 Ioannes cognomento Fabri ex Leukirch, Sueuus, Ferdinandi Regis Confessarius promotus ad Episcopatum anno 1531. Obijt anno 1541.

10 Fridericus Nausea vir egregia eruditionis laude, concionator Ferdinandi Imperatoris, scientiarum disciplinarumque orbem libris editis vulgauit. Scripsit in Grammatica, Rhetorica, Musica, Poesi, Oratoria, Historia, Astrologia, Physica, Iurisprudentia, Theologia, varia opuscula. Encomium vrbis Patauinæ. De tardiore suo ex Italia reditu: Topothesian Coloniæ Agrippinæ & Ratisponę. Librum Genethliacum in natiuitatem D. Maximiliani & D. Ferdinandi Ducum Austriæ. Epigrāmatum Centurias. Ad Fridericum Ducem Saxoniæ Electorem lib. I. Isagogen in libros 4 Institutionum. Pro ineunda Christiana concordia. De terræ motibus lib. 1. Concionum Pragensium libros plures. Consolationem ad Regem Ferdinandum. De Antichristo libros 3. & alia permulta.

ULM
Gensthor
Radhaus
Mumster
Zeitshaus

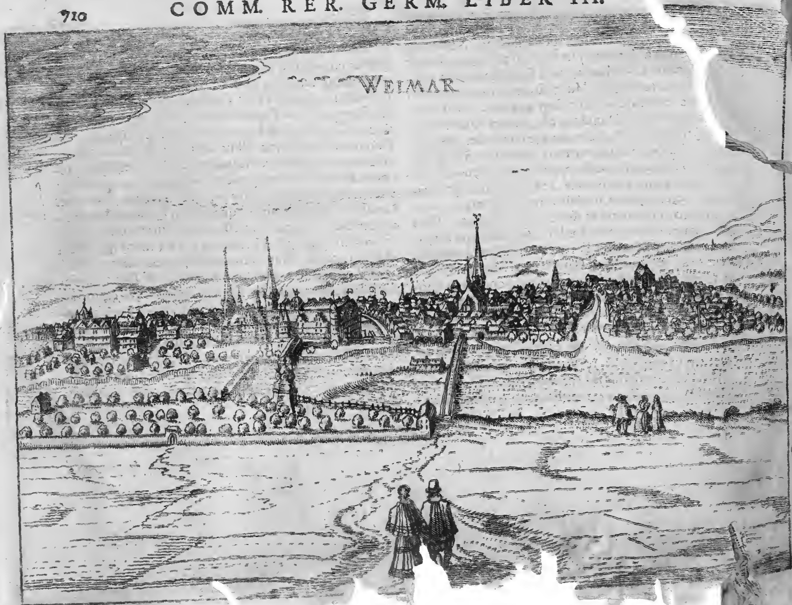
Longit. grad. XXXII o. *Latitud.* XLVIII. 20.

VLMA Imperialis ciuitas Sueuiæ est, vna ex quatuor villis Imperij, sita ad confluenteis Ilari, & Blaui, quorum ille ex Algea, hic ex VVirtenbergensi ditione ortus se in Danubium exonerat. N... omen habet ab vlmis, quorum illic larga est vbertas f... o ad eas edendas sua sponte luxuriante. Et fuit per... pagus, ad annum scilicet M CCC vsque, fossa tantum & sepibus munitus; Nunc vrbs est valida, flores opibus, & copiis locuples, omnique rerum ad vitam necessariarum præsidio ornata. Templa habet multa: sed præ aliis vnum eximium quod magnificentia columnarum, structuræ artificio, maiestate & dignitate operis cætera totius Germaniæ, vno excepto Argentoratensi, provocat. Habet templum illud turrim præcelsam, quam olim, priusquam lorica & pinnis cincta esset, conscendit Maximilianus, vt ex ea locorum amterminorum situm amœnitatemque prospectaret. Fertur eo tempore Imperator in extremis turris lapidibus ita stetisse, vt alterum quidem pedem extulerit agitaritque, alterius vero pedis partem dimidiam extra solum in quo consistebat libraverit, media duntaxat (horresco referens) plantæ parte nixus. Ostenditur hodieque locus in quo stetit, cum adiecta nominis inscriptione. Sunt in eadem vrbe duo fora maxima, euripi pulcherrimi, armamentaria instructissima. Carolum Magnum ferunt ciuitatem totam cum omni eius iurisdictione donasse Cœnobio Augiæ maioris, quod est in lacu Podamico, vno duntaxat lapide a Constantia, exstatque eius donationis instrumentum datum anno DCCC XIII apud Nauclerum Volum. II Generat. XXVIII. quod ita ad verbum sonat. IN NOMINE SANCTÆ ET INDIVIÆ TRINITATIS. KAROLVS diuina fauente gratia Augustus: Si s... ctorum Monasteriorum loca, ne labantur, frequenter sustentamus, sustentando dicamus, non solum Deum per hoc nobis placamus, sed etiam nostri totius regni statum corroboramus. Quapropter omnium præsentium ac futurorum comperiet industria, qualiter Vlmam nostram regalem villam pro animæ nostræ ac parentum nostrorum remedio, ad Monasterium, quod constructum est in insula, quæ in Alemaniæ partbus sita, Sintleohesuna nuncupatur, vbi venerabilis Præsul Hetto spirituali turmæ præest, cum omnibus adpendiciis suis & locis adjacentibus tradimus atque transfundimus, vt fratres ibidem regulariter subsistentes, & diuino operi die nocteque iugiter insudantes, dum a nostris sumptibus alacriter procurantur, assiduis eorum precibus Deum nobis propicium facere dignentur: vtque prædictus Hetto cum fratribus suis, monachis videlicet atque clericis in præfata Insula, exterioribus curis remotis, Deo seruire liberius atque securius insistere valeant cum ipsius Abbatis desiderio suorumque Monachorum rogatu, Adelbertum cognatum nostrum, in supradicta Vlma aduocatum ad defensorem constituimus, & eundé, quia quales futuri homines sint, ignoramus, ne statuta nostra vel ipse vel quisquam suorum successorum transgrediatur, in præsenti cum iuramento tenaciter obligamus. Hac de causa nostræ placuit prouidentiæ, eodem Adelberto defuncto, in præsentia Abbatis suorumque successorũ ac fratrum, videlicet monachorum, hoc perpetua ponere potestate, vt sapientum vsi consiliis, ex his quos inter potentes sæculi nouerint & inuenerint meliores & æquitatis amatores, eligant huic loco, sicut & in cæteris locis suis competenter aduocatos & defensores, eo tamen tenore, vt quandocumque sui commissi præuaricator aut in rebus vel hominibus, quod vulgo Balmundt dicitur, existat, statim sine mora, sine iudicio aduocatiam perdat.

Qui aduocatos ad omnes sui successores, quale seruitium in præfata villa Vlma, ab Augiensi Abbate eiusdemque ministris deinceps percepturi, vel qualem iustitiam ipsi Abbatibus sint facturi, breuiter hic determinauimus. Statuimus ergo & præcipimus, si præsens Adelbertus aduocatus, vel quisquam suorum successorum in prædicta villa placitare voluerit, quando vel qualiter aut quoties hoc fiat, in Abbatis arbitrio pendeat, & ab eo disponatur, vt non cum pluribus quam XXX equis ad placitandum veniat, & tale seruitium quale tunc reperitur, & quod prædictæ militum & equorum multitudini congruat & sufficiat eidem aduocato prælibato Abbas decenter & honeste exhibeat. Et vt hoc nunc & in futuro cunctis pateat, regali nostro imperio sancimus & confirmamus, vt nullus aduocatus in præfata villa maius seruitium ab Augiensi Abbate vel a suis ministris quasi ex debito exigat, aut ad libitum sibi statuat ipse, siue quasi ex iure vltra statutum quicquam vsurpare sibi vel vendicare audeat. Insuper statuimus atque iubemus, quicquid placitando ibidem acquirat, tertia parte sibi retenta, duas Abbati reddat, & nullum aduocatum vel exactorem præter se sine Abbatis permissione constituat. Addimus, quod nihil priuati muneris vel seruitij in eadem villa, vel a quolibet locorum illuc pertinentium, siue a cellarijs, quasi ex debito & statuto sibi iure exigat, ac mansiones vel pernoctationes vspiam frequentare audeat. Quod si præsens aduocatus vel quisquam suorum successorum hæc nostra statuta transgrediatur, sine iudicio & absque spe recuperationis iubemus vt aduocatia statim priuetur, & alter fidelior ac iustitiæ amantior, sano consilio in eius locum subrogetur. Et vt hoc scriptum nostrum atque decretum ab omnibus firmius obseruetur & obnixius, annuli nostri signo, sigillique impressione firmari iussimus. Datū anno salutis 813. De hac vrbe sic inter alia scribit Martinus Crusius in Paralip. Annal. Sueu. cap. XVI. Vlmam non ab Amazonibus aut Asiatis, vt quibusdam videtur, sed ab Vlmis nomen accepisse, ex eo apparet, quod etiamnum ... platea quædam sit, non multum a Blauo distans, hoc nomine dicta (*die Vlmergaßen*) quasi olim multæ in eo loco vlmi steterint, ritu salicum positæ. Verisimile est, hanc quoque vrbem eadem incommoda cum tota Sueuia passam esse, tempore Clodouei Magni (anno Christi 500.) Francorum Regis: & non modo vastatam, sed & in seruitutem redactam fuisse: e quibus malis vix longis temporibus respirare potuerit. Carolus Magnus Vlmam monasterio Diuitis Augiæ, ceu villam Regiam, & aliquid regiæ dignitatis habentem, donasse scribitur: utpote adhuc Francis subiectam, nec mœnibus cingi permissam, metu rebellionis. Post insecutis temporibus paulatim ea in libertatem, pecunijs prudenter datis, sese vindicauit, sub Ludouico Bauaro Cæsare: a quo potestate accepta ipsa vrbs sibi deinde Senatum, Consules, & Tribunos creauit, anno circiter 1346. cuius priuilegia adhuc magis confirmarunt Carolus IV. & Fridericus III. Impp. Ex eo tempore iam magis ac magis emergere & incrementa capere cœpit: vsque eo, vt non facile alijs imperij ciuitatibus cedere videatur: siue vrbem ipsam spectes, & eius munitionem armamentariumque: siue ærarium & reditus; siue agri magnitudinem, gubernationis formam, atque vim. Itaque εὐδαίμων, ὡς αὐτάρκης, merito iudicari potest: felix, vtpote sibi sufficiens ipsa, tum pacis, tum belli temporibus. Loco porro peramœno sita est: formam non plane circularem referens: quippe paulo longior, quam latior: qualis oui propemodum figura est: vnde & ᾠοειδής nominatur. Ambitus vrbis Felici Monacho cōtinet passus ambulatorios 6400. cum vetus vrbs ante Conradi Imp. tempora tantū 2100. habuerit: quod spacium, si nouum propugnaculum Danubij excipias, etiam nostra

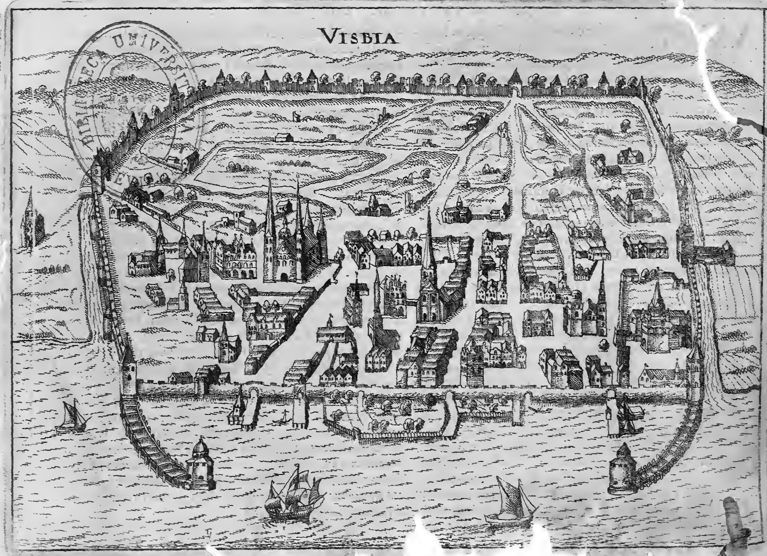
ætate ...

ætati satis congruit. Danubio alluitur, qui primum ibi nauigabilis Ilaro & Blauo receptis, efficitur. Nullos circumdat montes habet, excepto illo, qui ad Septentrionem est, qui vocatur S. Michaelis, mons fertilissimus, & a damno vrbi dando remotior. Muris ab omni parte clauditur firmissimis: extra quos fossæ sunt præaltæ: loco quarum ad astrum versus Danubius est, nouam munitionem vtrinque includens. Portum quoque non habet contemnendum: ad quem naues onerariæ, per æstatem e Bauaria aduerso flumine subuectæ appelluntur, frumento, sale, ferro & id genus aliis onustæ. Sed & ratibus, quæ homines & merces vehunt, singulis prope septimanis, magno numero in Bauariam & Austriam decurritur. Ilaro amne ligna ex Almangoiâ ad ædificandum, magno ciuitatis commodo aduehuntur. Forma Reipublicæ Aristocratica est, & ab optimatibus administratur. Senatores babet LXII. qui ex ordinie patricio & plebeio constant: quorum prudentia vniuersæ res, tum in vrbe, tum in agro administrantur: dum singulis sua certa munera attributa sunt. Inter hos sūt Duumuir, ceu duo Prætores, ex Patritijs, Senatores κατ᾽ ἐξοχὴν (*die Eltern Heern*) appellati. Ab his sunt Quinqueviri, rebus tantum grauibus & secretis iudicãdis præpositi (*die Gheime Herrn*) Deinde tres viri Consulares, omnes ex ordine Patricio: qui alternis annis præsident. Vnus militarium negotiorum Consiliarius & Legatus: duo præterea Prouinciales (*Heerschafft Pfleger*) quibus cura rerum in agro: & tres Quæstores (*Statrechner*) quibus rerum in vrbe, censuumque, & redituum administratio commissa est: Curatores duo Hospitali *Spitalpfleger*) tres vero Pupillarium negociorum (*Pflegheren*) ac duo Censores (*Ainingcr*) mulctæ pecuniariæ præfecti. Hi omnes cum paucis adhuc aliis minutioribus officijs, vniuersum Senatum constituunt: a quibus plerisque quotannis administrationis peractæ rationes exiguntur. Sed & plerorumq; munerum, quæ perpetua non sunt, ante noui Consulis renunciationem, quæ fere in Idus Augusti incidit, curatio instituitur. Ecclesiastici consiliarij, qui religionis negotia tractant (*Hutten herrn*) sex sunt; qui etiam Ædiles vocari possunt: quoniam sacras ædes sartas tectas seruant. Templum primarium in vrbe est Diuæ Virgini matri sacrum: anno 464. fundari cœptum, & anno demum 1488 exædificatum atque absolutum; in quo nouies centena aureorum millia, vltrà ea quæ liberali manu ædificata sunt, consumpta fuisse scribuntur: quo nullum in tota Germania fanum est nec latius, nec altius: longitudo dumtaxat eius a choro vsque ad extremum est passuum CCCIV. de quo latius idem Crusius lib. 5. Annal. Suæu. parte III. cap. 11.

WEIMAR

Longit. Grad. XXXIII. *26.* *Latit.* LI. *6.*

WIMARIA Thuringiæ vrbs Principum Saxoniæ Lantgrauiorumque Thuringiæ domicilium, ad læuam Ilmi ripam medio inter Erffurdiam & Ienam itinere situm est, solo amœno & fœcundo. Nomen habet a vino, cuius copiam Iena huc mercatores aduehere soliti sunt. Atque hæc caussa est, cur eam Latinè quidam vocent Vinariam. Ea fuit initio Comitatensis; postea tamen cessit Ducibus Saxoniæ, quorum hodie Palatium magnificum ex saxo quadrato ad normam cæso in vrbe spectatur, interlabente amne discretum a pomario & horto elegantissimo. Insigne Comitatus VVimariensis est Leo niger erectus in campo luteo cum corona rubra in capite & foliis rosæ rubris in clypeo circa leonem dispersis. Est autem operæ pretium scire, quomodo Hermannus VVimariensis Comes vltimus a Friderico Thuringiæ Lantgrauio victus bonisque omnibus exutus sit. Anno M CCC XLII fertur Hermannus Comes epulum Erfurdiæ instituisse in aula VVimariensi quæ tunc illic publico loco erat. Forte autem Fridericum Lantgrauium Thuringiæ conspicatus e fenestra Hermannus prætereuntem, paucis stiparum, sine ornatu & pompa honoratiore, per ignominiam compellauit, dicens: Quorsum abis *Fritz*? Et postea, Abi *Fritz*, quæ quidem voces ad pueros & viliores seruos adhiberi solent. Non tulit cõtemtum istum generosus Principis animus, qui pro verbis & gestis repositurus vindictam graviorem, iurauit, Acerbam sibi vitam fore, nisi Comitem illum eo adduxisset, vt ipsum cogeretur superiorẽ suum agnoscere, atque etiam Dominum compellare. Mox ergo Erffurdienses sibi iunxit socios aduersus Hermannũ, qui iam Swartzenburgicum Comitem sibi socium adiunxerat. Post varios & ancipites casus hic tandem eius belli euentus fuit, vt capti Comites VVimariensis & Swartzẽburgicus venirent in Lantgrauii potestatem: qui cum altero quidem egit benignius, Hermannum vero coegit deserto Comitatu VVimariensi iura omnia resignare in Lantgravios, cum vrbibus, arcibus, & agris. Ex eo VVimaria semper fuit in victoris eiusque posterorum potestate. Anno M D C XIII, die 29 Maij ingens Thuringiæ incubuit tempestas, quæ tantam inter tonitrua & fulgura profudit pluuiarum grandinumque copiam, vt ad quindecim milliaria Erffordiam Mulhusiumque versus segetes omnes in agris perdiderit. Sed imprimis obfuit ea VVimariæ. Huius enim fluuius in tantũ subito excreuit, vt exundatione facta vicina omnia abripuerit, nitrati pulueris molam, pontẽ saxeum, viridarium Principis, balneũ stanni cupro coopertum, carnarium, telonium, aliaq; ædificia publica, tum ornithotrophia, quibus gallinæ Indicæ ad Principis mensam saginabantur, cum mola gemmaria in qua Iaspis ad tumulum & Epitaphium defuncti Principis Ioannis poliebatur, & propugnaculum arcis, aliaque ædificia disiecerit ac disturbarit. Perierunt eo tempore hausti vndis Vimariæ Equi Principis XXV, Vaccæ vitulique LXXXIV, sues XL. In vrbe, homines LXV. In vicinis quoque pagis permulti. Erisdorffij disiectæ domus X, mersi homines XV. Difurti domus IX cum totidem hominibus. Crumsdorffium totum dissipatum, cum hominibus & pecore omni, sola excepta domo parochi, & ædificio nobilium. Sultzæ ædificia XXV, homines XX. Rossæ, ovile publicum cum ouibus mille. VVartstetti domus X, homines XXV. Oberfertæ domus XLIV, homines XXIII. Probernæ, Sottelstettæ, Matstettæ, Brumbachij, alijsque locis similiter. Atque hæc omnia inter horam vespertinam septimam & tertiam noctis.

VISBIA

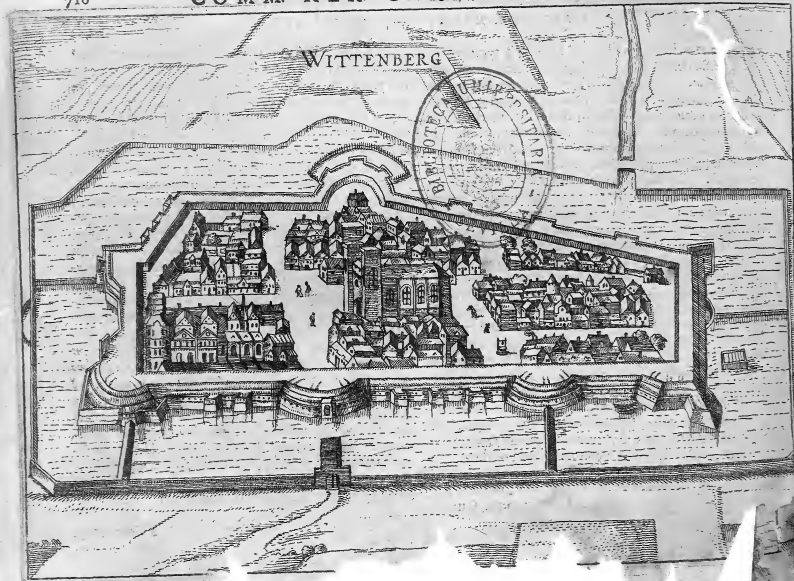
Longit. Grad. XXXIX. *30.* *Latit.* LVII. *30.*

In sinu Codano ex aduerso Gothiæ insula est haud ignobilis, quam *Gotlandt* vocant, in longum porrecta, vnicam habens vrbem in latere Occidentali nomine *Wisbuy*, veterem, & si quid historiæ credimus, ac ruinis superstitibus, emporio quondam celeberrimam. Exstant hodieque & ostenduntur septem templa & aliquot monasteria singulari artificio ex marmore exstructa. Templa sunt, extra vrbem B. Gregorij: in vrbe B. Clementis, B. Olai, conditum ab Erico quem Cyprium vocant. B. Mariæ, S. Trinitatis; S. Laurentij, B. Ioannis, S. Petri, S. Michaelis, & S. Spiritus. Cœnobia, S. Nicolai, B. Iacobi, B. Catharinæ. Priuatarum ciuium ædes pleræque ingenti fastu & sumptu conditæ sunt, quibus vix pares habet vel Colonia, vel Noriberga. Creduntur his olim locis leges nauticæ conditæ communi mercatorum consensu. Initia vrbis referuntur ad VVinetæ vrbis Vandalicæ exitium. Nã quum VVineta fluctibus demersa esset, dicuntur Sueones ex Gotlandia nauigiis suis illuc profecti esse, & quidquid ex operosissimis eius vrbis structuris marmoreis, ferreis, æneisque, aut ex instrumento stanneo, æreo, argenteo saluari potuit, abactis vento aquis eruisse, vel per vrinatores eduxisse, & in Gotlandiam transportasse; inter cætera vero æneas duas maximi ponderis portas eodem transtulisse. Hinc illæ VVisbiensibus diuitiæ. Donec tandẽ ipsa quoq; (vt est rerum humanarum vicissitudo) collapsa est, inque eum statum deuoluta, vt præter magnum nomen & memoriam prioris status, vastaque rudera, & structuras antiquas nihil reliquum habeat. Nostro tempore præsidet vrbi arcique Gubernator Regis Daniæ. Haud procul ab vrbe stantur immanes quædam rupes, quibus Epitaphia insculpta sunt litteris Gothicis, quæ curiosorum hominum ingenia hactenus exercuerunt: Et audio esse nunc, qui & legere ea possint & explicare. Anno M CC LXXXVIII permissum ciuibus a Magno Daniæ Rege, vrbem suã munire, sed restitere accolæ: Ciues tamen, quod orsi opus fuerant, absoluerũt. Sequenti anno captus est immanis piscis, cuius ex aluo infans exsectus est. Anno M CCC LXI VVoldemarus Rex facta in Gothlandiã cum magno exercitu exscensione VVisbiam obsedit: Ciues ante portã Australem cum eo congressi, cæsi sunt. Rex cum victore exercitu præda grauis, aurum, argentum, spoliaque opima domum retulit. Perisse tũc dicuntur M D CCC ciues: Exstatque ad portam quam dixi cippus sepulcralis cum marmore, continente facti memoriam, Latinis litteris. ANTE PORTAS VISBII IN MANIBUS DANORUM CECIDERUNT HIC SEPULTI. Postea anno M CCC XCVIII Dux Ericus filius Alberti Regis obijt in Gothlandiæ castro quod *Landescroone* vocant, sepultus autem est Visbiæ in Sacello B. Virginis. Anno M CCC XCVIII ipso Benedicti Abbatis festo venerunt milites domus Teutonicæ ex Borussia in Gothlandiam, omnique insula & oppido potiti sunt. Post quinquennium Dani Sueciq; cunctis copiis quum res suas venirent repetitum, pulsi sunt & fugati a Teutonicis. Anno M CCCC VIII restituta est Danis Gothia pro IX millibus aureorum nobiliorum. Pro insigni habet vrbs agnum gestantem crucem cum vexillo: in cuius ambitu scriptum, AGNUS DEI QUI TOLLIS PECCATA MUNDI MISERERE NOBIS. ET DA ÆTERNAM PACEM TEMPORIBUS NOSTRIS.

WISMAR

Longit. Grad. XXXIII. *30.* *Latitud.* LIV. *14.*

BENE habet quod & VVISMARIÆ typum nobis fida dederit pictoris manus. Significat autem *Wismar,* Saxonica siue Germanorum lingua certum mare: Estque id nomen propterea huic loco d..um, quod maris sinus ibi fidam & tutam nauibus st..ionem concedat. Vt canoras nugas meritò sonare dicendi sint, qui contendunt, VVismarum quendam Regem Vandalorum huic vrbi appellationem de suo nomine dedisse. Est autem VVismaria clari nominis ciuitas, in Ducatu Mechlenburgico, quem cur quidam vocent Megapolensem, Græca vocis compositione, equidem me ignorare ingenue fateor. Certè Græcæ linguæ idiotismus a tali compositione abhorret. Initia vrbis referuntur ad annum Christi M CC XL, quo tempore ex ruinis antiquæ & magnæ vrbis Mechlenburch, quæ regni Vandalorum in hac regione caput fuisse perhibetur, condita fuit a Guncelino, qui post Henricum Leonem huic ditioni præfuit. Breui autem tempore magna incrementa sumpsit ex commerciis aliarum gentium, ob eam quam diximus portus commoditatē, & fertilitatē importationum & exportationum. Cincta est vndique minoribus oppidis, ex quibus ingens copia rerum ad vitam necessariarū aduehitur. Agrum suburbanum habet fertilissimum, ex quo fere quingentis ciuibus proprios lares habentibus, forte aliquot jugera agrorum totum septennium colenda fruendaque conceduntur, recepta jam a multis annis consuetudine. Templa eximia tria habet, vnum B. Virginis in media vrbe, alterum Septentrionem versus B. Nicolao, tertium Au-strum versus B. Georgio sacrum. Habet quoque Curiam magnificam, & Palatium Ducis. Distat Suerino milliaribus quatuor, Rostochio octo, Lubeca sex: atque intra has vrbes nomen suum & dignitatem egregie tuetur, ob singularem ciuium humanitatem, Magistratus prudentiā, legum æquitatem, ordinis recte constituti exactam obseruationem, & mercatorum industr am: quibus bonis effectum est vt ea inter Anzeaticas tractus Vandalici nequaquam sit vltima, possitque adeo videri ex re publica fuisse, Mechlenburgum minui, vt tam bona, tamque commoda, & humanis commerciis opportuna ciuitas conderetur. De ea sic narrat Krantzius in sua Vandalia. *Guncelinus patri cognominus Suerinensem Comitatum tenet post patrem, quem ille ab Henrico Leone promeruit. Hic ergo filius quum Mechlenburg pro sui magnitudine oppidum cerneret immunitum, quod distensum in longū nullis vallis ac muris potuit firmari, vicino loco ad mare contiguam vrbem cœpit moliri, quam Wismariam, incertum vnde ducto nomine appellauit.* At nos veram nominis originationem dedimus. Postea subdit. *Si Latini rem gessissent, suspicarer, Cismariam vocitatā: nunc cum Saxones fundamenta iecerint, in obscuro manet vnde sit nomen deductum. Wismariam tamen nomē esse Vandalicum ex aliis meminimus.* Quibus vero? nemo enim vnquam id prodidit. Et cur magis Vandalica sit quā Saxonica? Audiamus cætera: lepide enim hoc totum concluditur. *Potuit ergo vir in ea gente nobilis ibi habitans loco relinquere nomen, vt ex Wismaro Wismaria, quomodo ex Romulo Roma diceretur.* Quam facilis est in magnos errores lapsus, vbi semel a vero recessum est?

WITTENBERG

Longit. grad. XXXV *10.* *Latitud.* L. *55.*

PRIMARIA superioris Saxoniæ vrbs ad Albim est VVITEBERGA, cui nomẽ non ab albis montibus, sita est enim in planitie, sed a VVitikindo datũ, Saxonicæ domus capite. Planitiem habet vndique aper[illegible], adeo vt vel eminus adnentãtes prospectari e vallo po[illegible]nt. Fossa vrbem ambit ampla admodum & profunda, cum vallo lato pedes sexaginta. Ad eius pedẽ murus est alter demissior in vsum tormentorum aduersus conscensionem dispositorum. Ambiunt vrbem munimẽta quinque: præter arcem quæ in extrema vrbis parte loco elatiore sita, vrbem, muros, suburbia despicit. Septentrionem versus munitur aditus palude: Orientem versus Albi. Arcem veterem instituit Bernardus II Alberti Vrsi filius, ex nobili familia principum Anhaltinorum & Ascaniorum, cui Conradus II Imperator ditionem VVitebergicam confirmauit, eandemque contulit Electori Saxoniæ. Accessit postea eius collationis confirmatio per Fridericum VI Imperatorem. Ita factum est, vt diu admodum ciuitas ista Electoralis sedes habita fuerit. Sepulti in ea sunt.

Helena coniunx Alberti I, quæ anno Christi M CC LXXII defuncta est, & cœnobium illud in quo sepulta est, fundauit.

Ioannes Dux Saxoniæ, defunctus anno 1327.

Albertus II Elector Saxoniæ, qui obiit anno 1292.

Agnes Alberti II coniunx, mortua anno 1327.

Iutha Rudolphi I Electoris Saxoniæ vxor, quæ obiit anno 1327.

Albertus Saxoniæ Dux Rudolphi I filius, defunctus anno 1329.

Cunegundis Rudolphi I coniunx altera, defuncta est anno 1333.

[illegible]*gnes* Rudolphi I conjunx tertia defuncta anno 1[illegible].

[illegible] Saxoniæ Dux, mortuus an[illegible]

Elisabeth Rudolphi iunioris filia, anno 1353.

Rudolphus I Elector Saxoniæ, anno 1356.

Rudolphus II Elector Saxoniæ, defunctus anno 1371. Hic inceptum a patre anno Christi 1353, templum summum absoluit anno 1361. partemque spineæ coronæ Christi ex Gallia allatam in ea deposuit.

Anna Rudolphi Ducis coniunx, anno Christi, 1395.

Wenceslaus Saxoniæ Elector. anno 1388.

Rudolphus II, anno 1419.

Albertus III, Elector Saxoniæ.

Cecilia VVenceslai Electoris vxor, anno 1429.

Barbara Rudolphi III vxor, anno 1435.

Porro templum illud in quo tot Principum cadauera recondita sunt, mutatum est nonnihil a Ioanne Friderico Electore, translatis defunctorum ossis in templum arcis: Huius enim industria potissimum efferre se cœpit ciuitas, modica hactenus & non pro tantorum Principum gloria. Hic pontem in Albi exstruxit: Arcem de integro ædificauit: summum templum, quod est Vrsulæ & vndecies mille Virginũ, fundauit. Condidit quoque Cœnobium Eremitarum Augustinianorum, quod postea Academiæ cessit, & habitationi Lutheri. Tempus conditi ad arcem templi indicat inscriptio quæ supra portam legitur, hoc modo.

D. FRIDERICI DVCIS SAXONIÆ SACRI ROMANI IMPERII ET EIVSDEM CÆSAREÆ MAIESTATIS ARCHIMARESCHALLI, ELECTORIS ET LOCVMTENENTIS GENERALIS, LANDGRAVII THVRINGIÆ ET MARCHIONIS MISNIAE [illegible] D XVIII.

Struximus hæc Diuis & nostra cuncta saluti
Et pro Saxonicæ posteritate domus.

De Academica illic erigenda deliberatum quidem est diu, ab anno scilicet M CCCC XCIX, sed moram injicientibus rebus variis, dilata est renunciatio in annum vsque M D II. Impulerunt vacillantem Principem Staupitius Vicarius XI Cœnobiorum in Misnia & Thuringia, & D. Martinus Pollichius Mellerstadius trium primariarum disciplinarum Doctor, quorum ille in Belgicam alias ablegatus fuerat ad cōquirendas reliquias quibus templum arcis cōsecrari posset, alter cum Friderico III Electore in Palæstinam profectus fuerat, curamq; gesserat in itinere ipsius valetudinis. Rector primus designatus est Mellerstadius: Monachi vero cœnobij Augustiniani primos se eius Academiæ studiosos professi sunt. Introductionis solēnitas incidit in diem XVIII Octobris, cuius diei memoria quotannis repetitur in renunciatione Rectoris hiberni. In introductione concionem habuit ad studiosos D. Fleck Steinlausij ad Moldam Prior. Professores primi fuerunt *D. Sebotus Poeta, M. Vach. M. Georgius Ebener, & Tilichius*: quos alij secuti sunt, *M. Volckmarus Mathematicus, Ioannes Marcellus, M. Cruciger, M. Vitus Winsemius, Ioannes Velcurio, Erasmus Reinholdus Mathematicus, M. Burchardus Vimariensis, M. Anderbachius, M. Iacobus Milichius*, & alij complures. Iuris doctrinam explicarunt *Petrus Rauennas Italus D. Henningus Goden, D. Hieronymus Schurff, D. Sebaldus Munsterus*, Theologiam ante Lutherum docuit *Staupitius*: cum *Luthero* autem quem protinus Erffurdia accersitum *Staupitius* illic profiteri iussit, docuere *D. Iustus Ionas, D. Caspar Cruciger, D. Ioannes Forsterus, Matthæus Aurogallus, Lucas Edenbergius*. Medicinam professi sunt, *Mellerstadius, Simon Steyn, Augustinus Schurff, Georgius Curio, Melchior Feudius, Iacobus Mylichius*. Sigillum Academiæ datum hujusmodi, Effigies Friderici Electoris & fundatoris trabeata, cum ense, & cū inscriptione, ME AVSPICE COEPIT VVITEBERGA DOCERE. Datus quoq; est a Pontifice Roma[illegible] Iulio II Cancellarius more aliarum Academiarum G[illegible]suinus de Orsoy: sed ea dignitas postea a Principibus Sax[illegible]niæ ad Academiam translata est. Quum autem anno M [illegible] XVII Tecelius Monachus Dominicanus missus ab Albe[illegible]o Archiepiscopo Magdeburgensi Indulgentias Pontificias magna contentione & hiatu prædicaret, easque venales circumferet, vt adnumerato pretio quiuis gratiam delictorum omnium commissorum ac committendorum haberet, multaq; insuper ille de Papæ potentia, multa de pœnitentia, multa de remissione peccatorum, deque purgatorio igne prædicaret: visa fuit Luthero, homini supra modum animoso digna hæc res quæ publice disputando exagitaretur: Quocirca capita XCV VVitebergæ adfixit foribus templi, quibus de Purgatorio, de officio charitatis, de vera Pœnitentia, de Indulgentijs disserebat, magis id adeo vt Tecelij impetum in exaggerendis suis illis mercibus retunderet, quam vt Pontificiam potestatem euerteret. Tecelius contra clamoribus illum obruere, & excitata monachorum turba vbique Lutherum exosum reddere. Quocirca Lutheri quoque propositiones flammis exussit, ipsum hæreticum, ignique perdendum pro concione declamauit. Lutherus contra se purgare, & in Tecelij furiosas conciones omni vi ingenij inuehi. Atque hæc quodem tunc. Sequenti anno Lutherus datis ad Leonem X Pontificem litteris supplicibus, se suamque caussam eius censuræ subiecit. Eccius vero, Syluester Prieras, & Iacobus Hochstratus Theologi publicis scriptis eum refutare aggressi sunt. Syluestro respondit Lutherus, estque liber in omnium manibus. At Leo Papa veritus ne scintilla ist[illegible] Germaniam omnen accenderet, Lutherum Rom[illegible] [illegible]sit, pœnam etia[illegible] ni veniret denuncians. D[illegible] [illegible]

etiam ad Caietanum Cardinalem, qui tunc in Germania agebat litteris, mandauit, vt is Augustæ in Comitijs cum Luthero ageret, eumque ab errore ad consensum Ecclesiæ Romanæ reuocaret. Venit ergo Augustam Lutherus, commendatus ibi quibusdam amicis a Friderico Saxoniæ Duce Imperij Septemuiro. Lutherus blande compellanti, postea monenti, & minas etiam ostentanti Cardinali respondit, fieri non posse vt retractaret quæ scripsisset, nisi ex scriptura sacra conuinceretur erroris. Cardinalis, quum nihil a se promotum videret, monuit Fridericum Saxonem, vt Lutherum vel Romam mitteret, vel finibus suis expelleret. Eodem anno venit VVitebergam Thubinga Melanchthon ad docendum Græcas litteras vocatus.

Anno M D XIX Lutherus datis ad Pontificem litteris promisit silentium, si aduersarij silerent.

Eodem disputauit Lipsiæ Eccius cum Luthero de primatu Papæ, deque Indulgentiis: cum Carolostadio de libertate abitrij.

Eodem accepit Fridericus Saxoniæ Dux rosam sibi a Leone X missam per Miltitium cubicularium suum, Tecelius a Miltitio obiurgatus contabuit.

Eodem Vlricus Zwinglius Tiguri indulgentias impugnauit, & religionis reformationem cœpit instituere, quæ sexto post anno ex ipsius mente absoluta est.

Anno M D XX Papa Leo edita Bulla excommunicat Lutherum. Friderico vero mandat, vt Lutherum, nisi intra dies LX reuocet, vel Ducatu eijciat, vel ipse supplicio adficiat, vel Romam mittat, libros autem ipsius comburit. Fridericus ad Comitia iturus, Coloniæ quum esset, euocat Erasmum, ex quo intelligit, moderationē in Luthero a prudentibus desiderari: Caussam eius inuisam idcirco esse, quod simul & coronam Papæ, & ventres monachorum attigisset.

Eodem Lutherus prouocauit a Papa ad Concilium: Papam vocauit Antichristum. Ius Canonicum VVitebergæ vna cum Bulla Pontificia publice cremauit.

Anno M D XXI Lutherus sub fide publica Cæsaris VVormatiam ad Comitia profectus, die 16 Aprilis eo venit: sequente die caussam suā egit, libros a se editos agnouit; errores non ante agniturum dixit, quam essent ex scriptura sacra demonstrari: die 26 Aprilis dimissus deducente caduceatore Cæsareo domum redijt. 8 Maij a Cæsare proscriptus est. Pridie Paschatis iterum a Papa excommunicatus. Itaque VVartpurgum prope Isenacum abductus, delituit, & cum alia ibi scripsit, tum regi Angliæ Henrico VIII edito libro respondit. Interea mouit VVitebergæ maiores fluctus Carolostadius.

Anno MDXXII, die 6 Martij reuersus e Pathmo sua Lutherus fluctus motos tranquillauit. Sacerdotes varij vxores duxerunt. Anabaptistæ autoribus Nicolao Pelargo & Thoma Munzero caput efferre cœperunt.

Anno M D XXIII, Edita est in vulgus Noui Testamenti translatio Germanica. Disputationes institutæ, Tiguri inter Zwinglium & Ioannem Fabrum: Vratislauiæ inter Pontificios & Lutheranos.

Anno MD XXIV Pontifex Adrianus Noribergæ in Conuentu Imperij per legatum suum egit de reformanda Ecclesia & Curia Romana. Germani *Grauamina* nationis suæ ediderunt: Decretum quoque de Concilio Vniuersali in Germania indicendo.

Eodem combusti Bruxellis Kal. Iulij duo monachi Augustiniani, Ioannes & Henricus, In Ditmarsia Henricus Zutphaniensis: Hos alij secuti sunt, Anno 1525 VVolfgangus Schucus in Lotharingia; Anno 1525 Leonardus Cæsar Rabæ in Hungaria. Georgius Carpentarius Monaci in Bauaria. Anno 1328 Petrus Flistedius: & Adolphus Clarebachius Coloniæ.

Eodem

Eodem noua Missa & communionis formula a Luthero præscripta est, abolito Missæ Canone. Publicati quoque Psalmi a Luthero conuersi.

Anno M D XXV erupit Anabaptistarum furor. Lutherus formulam ordinationis ministrorum edidit: ipse vxorem duxit Catharinam a Bora, Vestalem. De Sacramento Cœnæ dissensere, Carolostadius, Zwinglius, Oecolampadius, Lutherus.

Anno M D XXVII instituta est visitatio Ecclesiarum, editusque Cathechismus paruus.

Anno M D XXVIII Saxoniæ vrbes Lutheri partibus palam sese iuxere.

Anno M D XXIV Protestantes primum dici cœperunt: eo quod Spiræ aduersus actiones publicas protestati essent Saxo & Hessus.

Eodem in Hassia Martpurgi conuenere euocati a Philippo Lantgrauio Lutherus, Melanchthon, Iustus Ionas, Zwinglius, Oecolampadius, Bucerus, aliique: Hi post multos sermones convenere in omnibus doctrinæ capitibus, vno excepto de Cœna Domini. Et in hoc professi sunt cuncti, verũ corpus & verum sanguinẽ Christi in Cœna esse, licet de modo præsentiæ dissentirent.

Anno M D XXX exhibita est a Principibus & Ciuitatibus Carolo V. Imp. Augustæ in Comitiis Imperij 25 Iulij Cõfessio, quæ ex eo Augustana dicta est: Subscripsere: *Ioãnes Elector Saxoniæ, Georgius Marchio Brandeburgicus, Ernestus Dux Brunswicensis, Philippus Lantgrauius Hassiæ, Franciscus Dux Lunenburgensis, Wolfgangus Princeps Anhaltinus, & Legati Reip. Norinbergẽsis & Reutlingensis*. Prælecta est ea Cæsari palam, spacio duarum horarum. Mox in Italicã & Gallicam linguam ipso iubente translata. Sequuta est post aliquot dies eius refutatio; & refutationem Apologia scripta a Philippo Melanchthone, quæ 22 Septembris Imperatori quidem oblata est, sed non recepta ab eo.

Eodem exhibita est a quatuor ciuitatibus, Argentina, Constantia, Memminga, & Lindauia Confessio singularis, quæ tamen prælecta non est.

Anno M D XXXII effectum est opera Archiepiscopi Moguntini & Ludouici Palatini, vt pax inter Cæsarem & Protestantes esset, libereque secundum formam Augustanæ confessionis viueretur in Imperio.

Anno M D XXXVI prodijt Bibliorum interpretatio Germanica, facta a Luthero. Prodijt quoque infaustus & horridus ille Lutheri liber de SERVO ARBITRIO, oppositus Erasmi Diatribæ de libero arbitrio. Sed Luthero ita respondit Erasmus, vt ex eo modestior esse cœperit in hoc capite: Melanchthon vero publice sententiam priorem revocarit.

Eodem tentata VVitebergæ a Capitone & Martino Bucero concordia cum Luthero in articulo de Cœna Domini: Discessum est placide, cum ingenti spe sanciendi per vniuersam Germaniam consensus.

Anno M D XXXVII Smalcaldiæ concepti articuli exhibendi Concilio Mantuano, constantes Thesibus & Antithesibus, a Luthero, Melanchthone, Bucero, Osiandro, aliisque.

Anno M D XXXVIII prodijt noua secta Antinomorum autore potissimorum Ioanne Islebio Agricola.

Anno M D IXXXIX admisere doctrinam Augustanam Misnia & Marchia.

Anno M D XL VVormaciæ congressi sunt Euangelici cum Pontificiis, delectis vtrimque XXII Theologis: inter quos tandem post multam disputationem conuenit, vt Eccius & Melanchthon soli loquerentur. Hi de peccato originali quod in nobis post baptismum remanet totum triduum inter se congressi, postea ob inter dictum Cæsaris reijcere colloquium in eo conuentu

Ra[illegible]

Ratisponensem. Ratisponæ igitur propositus est Collocutoribus liber, mandatumque, vt vtrimque sententiam suam de singulis capitibus dicerent. Ita quibusdam articulis conciliatis, quibusdam non conciliatis discessum est.

Anno M D XLVIII Mauritius Saxo certum ordinẽ in sui Ducatus Ecclesiis instituit.

Annus M XLVI multa habuit memorabilia. Concilium Tridentinum 7 Ianuarij celebrari cœpit. Defunctus est Lutherus Islebiæ 17 Februarij. Cæsar Saxonẽ 20 Iulij proscriptum armis insecutus est. Die 6 Nouembris significatum est VVitebergæ studiosis publico programmate, periculum obsidionis impendere, proinde dari potestatem cuique quo vellet se in tutum recipiendi. Et quia Ioannes Fridericus Septemvir Imperatori inuestituram feudi, misso in eam rem scripto, renunciarat, dedit Cæsar in mandatis Mauritio proximo agnato vt is eius terras inuaderet.

Anno M D XLVII Cæsar, Norlinga Norībergā profectus, Egrum venit ipso Paschatis die, atque illic Mauritij & Augusti Ducū Saxoniæ copias suis iunxit. Post etiam venere equites cccc Ioach. Brandeburgensi. Ingressus Saxoniam Cæsar omnia populatur. Saxo appropinquante Cæsare Albim transgressus, pontẽ sublicium, qui Misnæ est incendit, ne Cæsar exercitū suum posset traducere: Ipse VVitebergā contendens in itinere ad Mulpergam prope Albim cōsidet. Hispani Albim tranantes, primum pauciores. postea inuento vado plures Saxonem in Lochanam siluam fugientẽ insequuntur, captumque a nobili Germano ducunt ad Cæsarem, 14 die post Pascha. Captus est quoque Ernestus Brunsuicensis Dux.

5 Die Maij obsessa est a Carolo V VViteberga, postridie quam denunciata esset Electori captiuo mortis sententia. Castra Cæsar posuit Bistritij, pago Academico, mansitque ibi dies 34 vsque ad septimam Iulij. Erat autem in vrbe præsidium ter mille virorum.

6 Maij venit in castra Elector Brandeburgicus, gratulatum Cæsari de victoria, & deprecatum pro Ioanne Friderico captiuo.

18 Maij Ioannes Fridericus conditiones sibi a Cæsare latas accepit.

19 Venere ex vrbe in castra ad Ducẽ captiuum, filij, Ioannes Fridericus, & Ioannes Guilielmus, accepto a Cæsare commeatu: atque illic audiuerunt conditiones dedendæ vrbis, nisi vellent vitam patri, iam capitis damnato protinus eripi.

21 Petijt VViteberga ab Electore suo absolutionem a fide quam ei dederat.

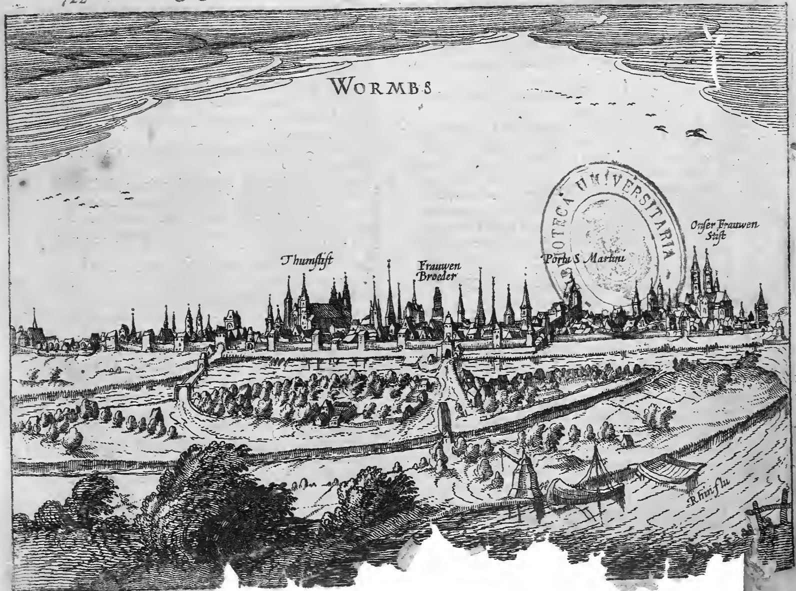
23 Dedita est vrbs a nobilibus quos vrbi præfecerat Elector, & quibus coiugem suam & liberos commendarat. Mox cohortes Cæsaris tres in eam receptæ sunt.

25 Venere in castra, Sibylla, vxor Ducis captiui, Ioannes Ernestus, alijque, cum quibus Carolus V victor vrbem ingressus, eodem die in castra redijt.

28 Elector captiuus in arcem ad coniugem & liberos deductus est, inde reversus, datus est Albano duci custodiendus.

29 Nec multo post Cæsar Halam profectus, supplicem habuit Lantgravium Philippum.

30 Octob. denuo susceptæ sunt operæ docentium & discentium, reversis ad studia qui belli metu dilapsi fuerant.

WORMBS
Thumstift
Frauwen
Broeder
Porta S. Martini
Onser Frauwen
Stift
Rhinflu

WORMATIA Vangiorum, *Wormbs.*

Longit. Grad. XXXIII. *26.* *Latit.* LI. *6.*

WORMATIAM sic describit Ligurinus libro I, agens de Frederico Barbarossa,

Wormatiam petijt, medio quæ gurgite Rheni
Gallica Germanis opponit rura colonis,
Vtraque vinetis exuberat, vtraque pomis,
Piscibus, atque feris, & cunctis rebus edendis.

Otto Frisingensis eum tractum sic depingit, *Imperator proximum natale Domini Wormaciæ celebrauit. Ea namque regio, qua Rhenus nobilissimus fluuius, ex trium Europæ nobilissimorum fluuiorum vnus interfecat, ex vna ripa Galliæ, ex altera Germaniæ limes, frumento & vino opima est, venationibus & piscationibus copiosa. Habet enim ex parte Galliæ vicinum Vosagum & Ardennam, ex parte Germaniæ siluas non mediocres barbara adhuc nomina retinentes.* Nomen VVormatiæ videtur per contractionem formatum ex vetere Borbetomagi, quod Ptolemæo est βορβετόμαγος, Antonino Bormitomagus: fuit autem Vangionum quondam ciuitas, dictaque est ipsorum specula: sed euersa primum a Vandalis duce Godegesilo, post ab Attila, non ante Clodouei Francorũ, regis tempora restaurata est. Euersionis illius a Vandalis factæ meminit quoque Hieronymus epistola vndecima. *Moguntiacum capta atq; subuersa est, & in Ecclesia multa hominum millia trucidata. Vangiones longa obsidione deleti.* Dagobertus etiam Palatiũ hic habuisse dicitur, quod postea Ducũ Vangionum Prætorium fuit. Sed quum lapsu temporum abijsset in receptaculum latronum, præsertim sub Ottone Duce, visum fuit Henrico II e republica, suadente Burchardo Episcopo, ciuitatem illam transferre Bruxellam, eoque oppido jus suum quod in vrbe habebat, permutare. Tunc ergo mutatum est Palatium Ducis in monast[illegible] ,ex quo postea facta est Ecclesia Collegiata, [illegible]

Exstat priuilegium Imperatoris Friderici Barbarossæ, quod Anno Christi MDLXXX VVormatientibus ciuibus dedit honorificum & amplum. Fuit autem hic initio sedes Archiepiscopalis, quæ postea translata est Moguntiacum. Anno CCCXLVIII legitur hic fuisse Episcopus Victor, qui Coloniam profectus, etiam interfuit Synodo illi quæ habita est mouendi Episcopatu Euphratis Ariani caussa. Nulla vero est Germaniæ ciuitas in qua frequentius de Republica & rebus Ecclesiasticis conuentus acti sunt. Antiquissima non commemorabo. Anno MDXXI Carolus V Comitia habuit VVormatiæ, ad quæ euocatus est Lutherus rationem fidei suæ redditurus, & librorum a se editorum. Anno MDLX Colloquium VVormatiæ institutum est inter Theologos vtriusque partis ad dirimendas controuersias in religione obortas. Anno Christi MDLVIII iterum inchoatum est colloquium de controversiis Ecclesiasticis, in quo præses fuit Iulius Pflugius Præsul Numburgensis, Collocutores

Ex parte Pontificiorum.	*Ex parte Protestantium.*
Michael Sidon. Episcopus Mersburgensis.	Philippus Melanchthon.
Delphius Suffraganeus Argentinensis.	Erhardus Schnepfius.
	Ioannes Brentius.
	Iacobus Rungius.
Canisius.	Ioannes Pistorius.
Fr. Staphylus.	Georgius Cargius.

Disputatum est de norma controversiarũ, An ex scriptura sola iudicandæ illæ & definiendæ essent, An vero ex Ecclesiæ sententia?

EPISCOPI VVORMACIENSES.

* ..... Hic multa ignorantur.
1 Victor, anno Christi 348.
2 Arnoldus, familiaris Seruatij Tungrorũ Episcopi.

3 Carolus

3 Carolus.

4 . . . . Huius tempore euersa est vrbs ab Attila. VVimpinæ sæuitum in fœminas.

5 . . . . . .

6 Croroldus, sedit an. 503.

7 . . . . .

8 Rupertus sub Hilderico Galliarũ Rege docuit Ecclesiam. Sed a Beringero Præfecto Regio indigne flagris exceptus profugit in Bauariam, ad Theodonẽ Ducem, quem an. 580 baptizauit. Ratispona venit Iuuauiam, atque illic monasterium S. Petri construxit, rexitque Ecclesiam annos XLIV. Obiit senex, anno 625, sub Papa Honorio I, Imperatore Heraclio, Francorum Rege Hlotario, patre Dagoberti.

9 . . . . .

10 Amandus II, sub Dagoberto, qui Neuhusij commorari solebat. Huius tempore dedit Dagobertus Francorum Rex Episcopatui VVormaciensi in præsentia Huniberti Episcopi Coloniensis & Arnulphi Metensis, Comitatum Landenbergensem, anno regni sui sexto. Et adseruatur illius donationis instrumentum adhuc integrum in archiuis Episcopi VVormatiensis.

11 . . . . .

12 Geroldus, cõstitutus a Carolomanno & Pipino fratribus. Habebat autem tunc ARCHIEPISCOPATVS titulum hæc sedes: ipsa quoque Ecclesia Moguntina inter sedecim illas quæ huic erant suffraganeæ numeratur. Occubuit in Thuring. cæsus a regulo quodã Saxonico.

13 Geruilio Geroldi filius: Hic quod patris necem vltus esset cœso eius percussore, coactus est a Pipino & Gregorio III Papa abdicare Episcopatum anno 729. Ab hoc ergo tempore translata est sedes Archiepiscopalis Moguntiacum: VVormaciensis autem Episcopus sedi Moguntinæ subiectus est.

14 VVernharius primus Episcopus a Pipino: charus fuit Carolo Magno. Sub hoc arsit Palatium Imperatoris, VVormatiæ, anno 791.

15 Folcuitus promotus a Carolo Magno.

16 Ehrenbrechtus, sedit an. 798. quo donatio a Dagoberto facta Amando Episcopo, confirmata est per Carolum Magnum.

17 Samuel, ex Abbate Laurissensi, sub Ludouico Pio: anno Christi 838. Huius tempore condidit Imperator cœnobium *puellarũ virginum in suburbio* VVormatiensi. Consecratum est quoque memoriæ Cypriani martyris Neuhusij templum, quod Dagobertus Rex Dionysio Areopagitæ exstruxerat.

18 Gunczo electus anno 856. sedit an. 16. ob. an. 872. Sub hoc duæ Synodi coactæ sunt VVormatiæ a Ludouico II, prior anno 858, posterior 868.

19 Adelhelmus electus an. 872. sed. an. 11. ob. an. 873.

20 Dietlacus, sed. an. 41. sub Arnulpho & Ludouico III. defunctus anno 914.

21 Rigowo, electus an. 914. ob. an. 950: sedit sub Conrado I Henrico Aucupe & Ottone Magno.

22 Anno, promotus ab Ottone Magno, ob. an. 974. Hic Conradum VVormatiensem Francorũ Ducem qui in pugna prope Augustã Vindelicorum contra Hunnos occubuerat, sepeliuit VVormatiæ in choro anno 958.

23 Hildeboldus Annonis frater, obiit anno 993.

24 Franco, obiit Romæ sub Ottone III, an. 996.

25 Erpho triduum rexit, extinctus Romæ.

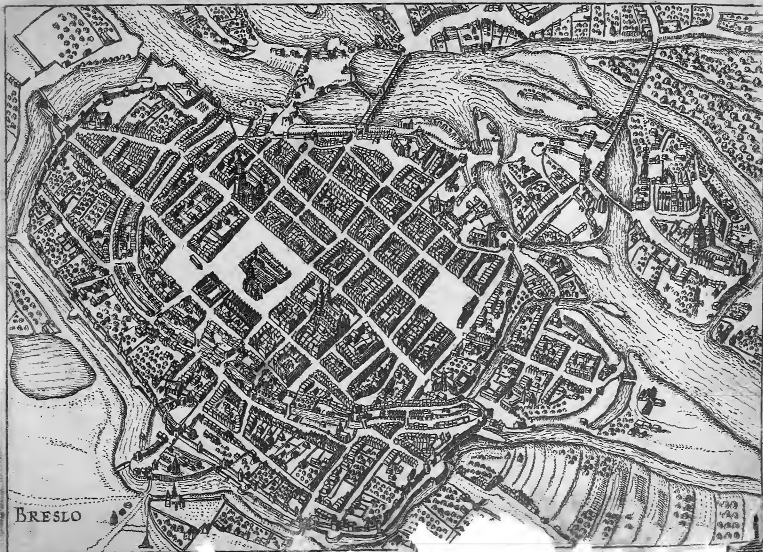
26 Razo Romę lectus, Curiæ Rhætorum moritur, die 14 ab electione.

27 Burcardus frater Franconis electus an: 997. sedit an. 29. fuit pædagogus Conradi II Imp. Hic mœnia, fossas & turres vrbis restituit.

28 Hazego [illegible] ouius, electus an. 1025. sed. an. 19.

[illegible] Adelger[illegible]

29 Adelgerus, ſedit menſes 5 defunctus anno 1044. Sub hoc clerus VVormatienſis deſerta vita monaſtica cœpit viuere liberius.
30 Arnoldus ſedit anno 20 obijt an. 1065. Sub hoc Leo IX Papa fuit VVormatiæ.
31 Adelbertus frater Rudolphi Habſpurgenſis electus anno 1065, præfuit an. 5. defunctus anno 1070.
32 Adelbertus II Saxoniæ Dux promotus ab Henrico IV, poſtea ab eodem pulſus, reſtituitur ab Henrico V, obiit an. 1108.
33 Dietmarus, ſedit an. 2. defunctus anno 1109.
34 Ebbo monachus, promotus ab Henrico V. an. 1110. defunctus anno 1115.
35 Beggo contra Arnoldum electus, an. 1116 ob. anno 1151. Sub hoc obſeſſa eſt vrbs ab Henrico V.
36 Conradus a Steynbach, ſed. an. 12. ob. an. 1163.
37 Conradus II, ſed. an. 20. ſub Friderico Barbaroſſa, a quo etiam miſſus eſt Conſtantinopolim. ob. an. 1187
38 Henricus I Traiectenſis, ſub Henrico VI. ob. an. 1196.
39 Leopoldus, electus anno 1197. defunctus anno 1217. vir inquies & bellicoſus.
40 Henricus II, Comes Sarbrugenſis præfuit an. 17. ſub Friderico II. defunctus eſt anno 1234.
41 Landolphus electus anno 1234. præfuit an. 13. Sub hoc obſidione cincta eſt vrbs ab Henrico Rege, filio Friderici II. Imperatoris, anno 1235.
42 Conradus III. electus anno 1247 eodem ſepultus.
43 Richardus a Thaun, ſed. an. 10. defunct an. 1257.
44 Eberhardus Hirſutus, ſed. an. 20. defun. an. 1277.
45 Fridericus Hirſutus, frater Eberhardi, ſed. an. 5. menſes 4. obiit an. 1283.
46 Simon de Schoneck, ſed. an. 8. menſ. 3. dies 15. defunctus anno 1295. ſepultus eſt Franckenthalij.
47 Eberhardus II a Statenberg, eodem quo electus eſt anno obiit.
48 Euricho electus an. 1293, defunctus 2299. quum anno ante conflagraſſet ciuitas.
49 Eberwinus, ſedit annos 3. obijt anno 1303.
50 Emericus a Schoneck, frater Simonis Epiſcopi XLVI. obiit anno 1318.
51 Henricus III a Thaun, ſed. an. 1. defunct. an. 1319.
52 Cuno: præfuit an. 10. obiit an. 1329.
53 Gerlacus, ſedit annos 3.
54 Salomon, promotus a Ioanne XXII Papa, confirmatus a Benedicto XII, contra Stephanum quendam electum a clero: obiit anno 1349.
55 Theodoricus a Bopparten electus a clero anno 1349 ſub Carolo IV Imperatore. Hic factus Epiſcopus Metenſis, reſignauit.
56 Ioannes Schadlandius Colonienſis, obiit an. 1373.
57 Egkardus, electus anno 1377, ſed. an. 28. ob. an. 1405
58 Matthæus Cracouius, defunct. an. 1410.
59 Ioannes II. ſed. an. 16: obiit Ladenbergæ an. 1426.
60 Fridericus II electus an. 1427: obiit an. 1445.
61 Ludouicus ab Ast, electus, protinus reſignauit.
62 Rienhardus a Sickingen electus an. 1446. ob. an. 1483.
63 Ioannes III electus an. 1483, diſcipulus Rudolphi Agricolæ, obiit anno 1503.
64 Reinhardus a Riepur, electus Ladenbergæ, an. 1503. rexit Eccleſ. an. 30. in maximis motibus; ob. an. 1533.
65 Henricus IV Palatinus, Epiſcopus primum Traiectenſis, poſtea VVormatienſis & Friſingenſis.

BRESLO

Longit. Grad. XXIX. *20.* *Latitud.* LI. *20.*

VVRATISLAVIA Silesiæ Metropolis ad cõfluenteis Oderæ & Olanæ amnium, a VVratislao Bohemo condita est, cuius etiam nominis primam litteram in suis insignibus honoris caussa gestat. Ante ipsum Quadi hæc loca coluere, quorũ Duces in Australi Oderæ ripa habitasse creduntur; vbi adhuc tres aut quatuor spectantur domus turritæ eximiæ vetustatis. Creuit vrbs tractu temporis per res aduersas, non tantum structuræ dignitate, opibus, & commerciis, sed etiam legibus & prudentia Magistratus. Anno M LVII sedem Episcopalem, quæ antea fuerat Smogræ, exiguo nunc pago, postea Bitiuæ, transtulit in suburbanã insulam Casimirus Poloniæ Rex, eamque Episcopo & Sacerdotum collegio attribuit, addita etiam ad tutelam Ecclesiæ vrbisque præsidium arce, cuius hodieque supersunt vestigia, post templum S. Crucis, loco quem *Burg* vocant. A Polonis ad Boleslaum procerum deuenit urbis iurisdictio, qui primus Vratislaviensium & Lignicensium Princeps factus est a Friderico Imperatore, anno M C LXIII. Boleslao successit Henricus Barbatus; huic filius Henricus Pius, sub quo Tartarorum incursione adacti ciues, deserta vrbe, quod lignea esset, parumque munita, sese in insulam, ubi Principum arx erat, recepere, incensa vrbe. Sub Henrico III anno M CC LX Vratislauia nouis ædificiis ornari cœpit: murus quoque eius interior, qui adhuc multis locis exstat, jactus est. Tamque grata fuit Principi in ea amplificanda ciuium magnanimitas, vt is multis immunitatibus, & priuilegijs, crescentem ciuitatem ornarit, testatusque sit, se post Deum Opt. Max. fidelibus & charissimis ciuibus suis Vratislauiensibus Ducatum istum debere, quorum virtute factum esset, ne iterum in Polonorum potestatem veniret. Sub Henrico IV, qui probus dictus [illegible] ssa est tota ciuilis gubernatio ciui[illegible] bertatis suæ impense esse studiosos: nec potuit incendium duplex, quorum prius anno M C LXXII, posterius quadriennio post accidit, ardorem istum ciuium restringuere, præsertim quũ ipse etiam Princeps animos ipsis adderet, vetaretq; ne quis nisi ex lapide cocto vel vino ædificaret. Anno M CC LXXX exstructũ est Collegium S. Crucis. Henrico Probo successit Henricus V Dux Lignicensis: huic Henricus VI, qui VVratislauiam constituit metropolim omnium suarũ vrbium. Sub hoc recepit se ciuitas in clientelam Bohemiæ Regis Ioannis: itaque eo defuncto Rex patronus eius factus, multas immunitates ciuibus concessit, eosque nouo iam incendio ad extrema redactos animauit consilioq: adiuuit, cunctaque in eam formã redegit quæ nunc cernitur, quaq; supra omnes fere Germaniæ vrbes caput extollit. Carolus IV Cæsar partem eam vrbi adiecit quæ in vlteriore eius ripa cernitur trans flumẽ Olam; in eaque templum B. Dorotheæ exstrui curauit, ac tandẽ anno M CCC XLVIII ipse Vratislauiam venit, eiusque vrbis Senatui præfecturam totius agri vicini concessit. VVenceslaus eius filius tanta in ciues quosdam liberalitate & indulgentia vsus dicitur, vt etiam tumultui qui anno M CCCC XVIII accidit, occasionẽ dederit. At frater eius Sigismundus biennio post vrbem ingressus, supplicium cepit de XXII seditionis auctoribus, & adhibito temperamento salutari cauit ne vel Aristocratia in Oligarchiam in posterum prolaberetur, vel plebs de optimatum potentia queri posset, adhibitis etiam in Senatum de plebe quibusdam viris prudentioribus. Hisce artibus prouecta est paullatim Vratislauia in eam prudentiæ, moderationis, ac pietatis famam, vt Sigismundi elogio dicta fuerit *Regula morum*, exemplar & speculum modestiæ, humanæque vitæ splen[illegible]um iubar.

CAPVT

CAP. VII.

PONTIFICVM *Romanorum e Germanis ortorum recensio.*

DECEM habuit Roma Pontifices ex Germanis ortos, Stephanum VIII, Gregorium V, Syluestrum II, Clementem II, Damasum II, Leonem IX, Victorem II, Calixtum VIII, Innocentium V, & Adrianum VI Florentium.

STEPHANVS VIII.

Simulatque ad HENRICVM Aucupem peruenit Imperium, habuit quoque Roma statim Pontificem Germanum: Vrgebat enim Imperator: iudicans ad securitaté suam,& ad Imperij tranquillitatem, & nationis Germanicæ decus illud pertinere Quum ergo Anno CM XXXIX Leonis VI obitu vacaret sedes, delectus est statim STEPHANVS, natione Germanus, qui tamen vsque adeo inuisus populo fuit, vt de Pontificatu etiam deserendo aliquando cogitarit. Turpiter etiam in populari seditione mutilatus est, neq; ausus est ob inhonesta vulnera (quemadmodum ex Martino id refert Platina) in publicum prodire. Tandem elapso Pontificatus anno tertio, mense IV defunctus est.

GREGORIVS V.

Anno Christi CM XCV impetante OTTONE III suffectus est Ioanni XV GREGORIVS V. Occuparat autem vrbem iam inde ab [illegible] Crescentius Romanus, eamque aduersus Ottonem munierat, qui ex Germania magnis itineribus Romam aduentare dicebatur. Quum autem ipse etiam populus Romanus Crescentio esset quam Ottoni addictior, iamque hoc ageret, vt imperij quoque dignitas Crescentio deferretur, putauit Otto compositum iri omnia, si cognatum suum Brunonem Saxoniæ Ducem Papam creasset. Et fecit. Sed postquam ex Italia abiisset Imperator, rediere ad ingenium Crescentius & populus Romanus, nihil rati indignius, quam hominem Germanum sibi præesse. Hunc ergo de cathedra deturbatum vrbe expulerunt. At is in Hetruriam primũ, post ad Ottonem in Germaniam profectus, Imperatoris animum ad vindictam capiendam exstimulauit. Suffectus est autem a Romanis in locum absentis Gregorij Ioannes XVI Placentinus, qui immani auri pretio eam dignitatem mercatus, sacra omnia venalia habebat, merito vt de illo scripserit Mantuanus

---- venalia Romæ
Templa, sacerdotes, altaria, sacra, coronæ,
Ignes, thura, preces, cœlum est venale, Deusque.

Crescentius interea trans Tyberim concedens, molem Adriani, quæ ex eo Crescentij arx dicebatur, quum ante vocata esset inter cœlos, ita communijt, vt iusti etiam exercitus viribus resistere posse crederetur: Otto consanguineum suum Gregorium secum ducens, simulatque ad vrbem venit cum exercitu, populum Romanum officij sui commonefecit: qui non diu moratus, Germanis portas aperuit. Crescentius & Ioannes consilij auxiliique expertes mole Hadriani aliquamdiu sese tuiti, mox etiam in potestatem Imperatoris venerunt. At Crescentius quidem de propugnaculo deiectus, ac post terga boum religatus, raptatusque, tandem in conspectu ciuitatis in excelsa trabe suffixus e[illegible] vero [illegible] impositus vultu ad ca[illegible] [illegible]atibus abiciis, v[illegible]